

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Enge, stude og jydepotter

Vestjyder gennem 600 år

Kathrine Tobiasen

Kathrine Tobiasen

Enge, stude og jydepotter Vestjyder gennem 600 år

2022

Enge, stude og jyddepotter

Tekst og layout: Kathrine Tobiasen

Forsidebillede:

Gården i V. Janderup, fotograferet ca. 1900.

Yderst til venstre ses Andrea Jensen, siddende

Elisabeth Jensen (f. Knudsen), i vinduet Kathrine

Jensen og i sort ved kvægflokken gårdens ejer, Hans

Nielsen Jensen

Bagsidebillede: Janderup Kirke

Fotos: Kathrine Tobiasen

Tryk: LaserTryk

2022

ISBN: 978-87-974143-0-9

Indhold

Et par ord til indledning.....	5
Første Generation.....	9
Forældre.....	10
Bedsteforældre.....	27
Oldeforældre.....	47
Tip oldeforældre.....	65
2 x tip oldeforældre.....	93
3 x tip oldeforældre.....	143
4 x tip oldeforældre.....	205
5 x tip oldeforældre.....	293
6 x tip oldeforældre.....	396
7 x tip oldeforældre.....	473
8 x tip oldeforældre.....	521
9 x tip oldeforældre.....	543
10 x tip oldeforældre.....	553
11 x tip oldeforældre.....	559
12 x tip oldeforældre.....	561
13 x tip oldeforældre.....	563
14 x tip oldeforældre.....	565
15 x tip oldeforældre.....	566
Anernes steder.....	567

Kilder	571
Ordliste	595
Register	599

Psykologiprofessor Svend Brinkmann svarede for nyligt, da han i et radioprogram blev spurgt, om han troede på et evigt liv, at det gjorde han faktisk. Ikke et fysisk liv, hvor man genopstod, men i form af det tankegods og de indtryk, man efterlader til sine efterkommere, og som man på den måde lever videre i. Det kan jo siges, at det netop er det, vi gør i slægtsforskningen: ved at fortælle historierne om vores aner, hjælper vi med til, at de ikke bliver glemte. Vi rister en rune over dem.

Denne bog er historien om et ægtepar og deres forfædre gennem 19 generationer og det liv, de har levet i de miljøer, der var deres. For både Paul og Maren gælder, at de er af bondeslægt, og det er gårdmænd i lange rækker, vi støder på, afbrudt af en enkelt bødder og et par møllere. Langt tilbage også enkelte præster. Det betyder dog ikke, at bønderne ikke kunne beskæftige sig med andet. På Horne-Torstrup-kanten var de i 17-1800-tallet alle pottemagere, og ved vestkysten hentede mange en vigtig del af deres indkomme på havet. Nogle har givet sig af med stuedrift (og måske deraf følgende smugleri?) og brændevinsbrænden (heller ikke altid helt lovligt). Det fleste af dem har boet, så de havde adgang til livgivende enge. Titlen på bogen er valgt, fordi disse ting var af vital betydning for næsten alle vores aner.

De har ikke været meget omkringfarende; faktisk har de fleste levet deres liv i sognene omkring Varde, i det, der tidligere hed Vester og Øster Horne Herreder: Ål, Janderup, Billum, Ho og Oksby Sogne samt for Marens fars slægts vedkommende Horne og Torstrup, med afstikkere til Nr. Nebel, Kvong, Tistrup og Ansager Sogne. Længere tilbage rækker rødderne til Skast Herred syd for Varde Å med sognene Hostrup, Guldager, Jerne, Bryndum, V. Nebel og Grimstrup og til Farup ved Ribe, Egvad (Tarm) og Hemmet Sogne – og en enkelt helt til Haderslev og Flensborg! For folk, der ikke er stedkendte i det vestjyske, er bag i bogen en kort oversigt over “anernes steder”.

Før i tiden var man ikke så mobil, og det store hav i vest satte yderligere begrænsninger for flyttelysten. Derfor ser vi, at vores anerødder er filtret rigtig meget ind i hinanden. Folk har giftet sig med mænd og kvinder, som de var beslægtede med, når man kom nogle generationer tilbage. Mange gange måske uden at vide, at forbindelsen var der. Se fx Maren og Paul, der er beslægtet med hinanden via fem forskellige anepar, nogle af dem så langt tilbage som 7 x tip-oldeforældre og 9 x do. De kendte godt forbindelsen til 2 x tip-oldeforældrene Peder Jessen & Kirsten Marie Jensdatter, men de andre har formentlig været ukendte.

Storm P. har sagt: Den, der leder efter sine rødder, er selv ude om det, hvis han finder dem. Underforstået: Det kunne være nogle grimme overraskelser, man fik gravet frem. I vores tilfælde er der nu ikke noget at være nervøs for. Anerne er i almindelighed pæne og ordentlige mennesker, så pæne, at det næsten kan være en smule kedeligt.

Der er heller ingen berømtigheder blandt anerne, men enkelte har gjort sig bemærket i deres tid. Morten Nielsen (ane nr. 1792) slog sig op som driftig skibsreder i Ho Sogn i begyndelsen af 1600-tallet, men endte med at blive anklaget for trolddom. Las Nielsen (ane nr. 3668) var en magtfuld herredsfoged i Nørre Horne herred, som desværre spillede en mindre pæn rolle som heksejæger, også i starten af 1600-tallet. Hans far, Niels Lassen (ane nr. 7336), der ligeledes var herredsfoged, var blevet henrettet for drab! I 1737 strander et svensk skib ud for Kjærgård Strand, og mange af vores aner bliver blandet ind i en stor sag om stjålet strandingsgods (se mere under ane nr. 311, Lene Madsdatter). Ved ane nr. 1092, Mads Nielsen Rasch, afklares en mordmistanke på en ganske speciel måde.

Der er mange detaljer i bogen, måske så mange, at det vil kede nogle læsere. Men her har jeg tilladt mig at tage hensyn til de slægtsforskere, der måtte læse med, og som gerne vil have så meget som muligt med.

Hvor har vi oplysningerne fra?

De grundlæggende oplysninger om fødsel, vielser og død finder vi i kirkebøgerne, som Christian IV beordrede præsterne til at føre fra 1647. De er desværre ikke alle bevaret så langt tilbage, som vi kunne ønske os; i Torstrup-Horne

standser de i 1734, mens vi i Janderup og Billum kan komme tilbage til 1637. Når kirkebøgerne mangler, kan vi forsøge os med andre kilder, men de er ikke så lettilgængelige og uden sikkerhed for gevinst.

En anden vigtig kilde er folketællingerne. Den første blev foretaget i 1787, de næste i henholdsvis 1801 og 1834, og derefter med 5 eller 10 års mellemrum frem til 1970. Ved tællingerne registrerede man samtlige husstande, med navn, alder, stilling i husstand, beskæftigelse og (fra 1845) fødested for alle personer. Disse tællinger giver et fint øjebliksbillede af, hvordan familierne har set ud.

Af disse to kilder skaber vi skelettet i slægtsforskningen. Men vi skal ikke lade os nøje med skelettet; det kan også lade sig gøre at få kød på slægten. I skøde- og panteprotokoller ser vi, hvornår anerne har købt deres gårde og huse. Skifteprotokollerne fortæller om, hvordan de har boet, og hvordan deres økonomiske forhold har været, idet man i tidligere tider registrerer hele boet, når en person døde. I fæsteprotokoller finder vi oplysninger om fæstebønderne – det var de næsten alle i 1700-tallet. I lægdsrullerne kan vi følge de unge karle. Endvidere kan forskellige lokalhistoriske værker fortælle en masse om de steder og det samfund, som anerne levede i.

Når vi er tilbage i 1600-tallet, kan vi bruge matriklerne fra 1664 og 1688 og de skattelister, der med korte mellemrum blev udarbejdet, og som giver et godt overblik over i hvert fald mændene. Gode oplysninger kan også med lidt held findes i tingbøgerne, hvor især arvesager kaster lys over slægtsforbindelserne. Det vil naturligvis være meget forskelligt, hvad der kan findes af oplysninger om de enkelte personer. Nogle gange må vi være tilfreds med bare at finde dem nævnt i en eller flere kilder, andre gange er der virkelig gode historier at grave frem. Mange af anerne har reelt ikke gjort sig specielt bemærkede, men det kan også sagtens være, at kilder, der kunne have afsløret eventuelle historier, simpelthen ikke findes eller er bevaret.

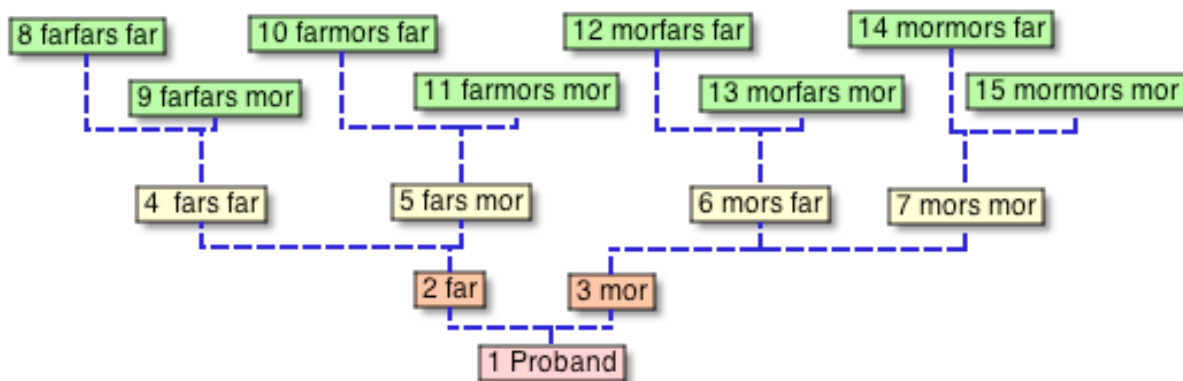
Når man beskæftiger sig med ældre tider, støder man på et væld af ord og begreber, som ikke siger nutidsdanskere ret meget. Jeg har forsøgt at forklare "sære" ord, når de forekommer, men bag i bogen findes en ordliste, hvor man kan finde en forklaring på de ord og begreber – og nogle af de personer – der optræder i historien.

Lidt om navneskik før i tiden

Det er nyttigt at kende lidt til tidligere tiders navneskikke, når man arbejder med slægtshistorie. Derfor her lidt grundlæggende. Man skal kun tilbage til omkring år 1900, før stavemåderne begynder at blive flydende. Man kan støde på Christensen stavet som Kristensen, og længere tilbage bliver det helt ligegyldigt, hvordan man staver. Et navn var et navn, og så var det underordnet, hvordan man kunne finde på at skrive det – talesproget var jo det vigtige! Det betyder, at Laurs, Lars, Las og Lauritz i 1700-tallet mageligt kan være én og samme person, og det samme kan gælde Karen, Caren og Karren eller Bodil, Bodild og Boel. Mads og Madz eller Peder og Peer ...

Indtil 1826 havde en person ét navn, fornavnet. Men det var naturligvis vigtigt at skelne folk fra hinanden, så de fik tilnavne: Døtre og sønner af Niels kaldtes pr. definition Nielsdatter og Nielssøn (eller Nielsen). Også steder og erhverv kunne knyttes til en person. I vores historie støder vi på navne som Hebo, Broeng og Dahl, som fortæller, hvor de pågældende kommer fra, og Møller, Smed og Blytækker, der afslører noget om beskæftigelsen. 1826 bestemtes det ved lov, at alle skulle have et slægtsnavn, faderens efternavn, men det tog meget lang tid, før de gamle skikke var afviklede. I byerne gik det let nok, men på landet holdt folk fast i det, som deres forfædre i utallige år havde gjort. Først sidst i århundredet er moderne navneskik slået fuldt igennem. Men ikke desto mindre gik vores oldefar Hans Nielsen Jensen, der er opkaldt efter sin morfar, Hans Nielsen, i den almindelige Janderup-bevidsthed under navnet Hans Bondesen – efter sin far, Bonde Jensen – indtil sin død i 1928, og også hans døtre blev jævnlige kaldt Bondesen.

Reglerne for valg af fornavn var så faste, at man til en vis grad kan bruge det som dokumentation for slægtssammenhænge. Første søn i familien fik farfars navn og den næste morfars. Ved døtre kunne det foregå på samme måde, men visse steder ser man, at mormors navn har forret ved den ældste datter. Reglerne kunne tilsidesættes, hvis et dødsfald kom på tværs. Havde den ene af parterne været gift før, skulle den afdøde ægtefælle opkaldes som den allerførste. Det

samme gjaldt, hvis et barn var død, hvad ofte skete i tider med høj børnedødelighed. Hvis en morfar nyligt var død, kunne han også rykke frem i køen. Endeligt ser man, at hvis et ungt par har overtaget en gård efter hendes forældre, kan disse bæres med at blive opkaldt først.

Fordi reglerne var så strikte, og fordi påvirkninger udefra var minimale, var udvalget i navne ikke stort. Det var Karen, Maren og Mette, suppleret med Kirsten, Anne og Dorthe – om og om igen. Drengene hed Anders, Niels, Peder og Poul samt Hans, Christen, Jens og Jes og ikke ret meget andet.

Ved siden af er der så enkelte navne, som har været specifikke for egnen. Bonde og Bakken bruges i en grad, som ikke kendes mange andre steder. Også Bennet har været populær. I de nordlige sogne i vores historie optræder navnet Visti (undertiden Vested), som vist kan føres tilbage til herredsfogedslægten fra Sdr. Bork, ældste kendte forekomst af navnet er ved Visti Pedersen, der optræder i Ådum Sogn omkring 1534 (ane nr. 7338).

Hvordan finder man rundt i anetavlen?

Anetavlen er opstillet generation for generation, og alle aner er forsynet med et anenummer. Vi starter med *probanden*, som det hedder med et fint fagord, udgangspunktet for det hele, som får nr. 1. I dette tilfælde er det søskendeflokken Tobiasen fra gården matr. 30a i Vester Janderup, som derfor får nr. 1a, b, c, d og e. Deres far og mor er henholdsvis nr. 2 og 3.

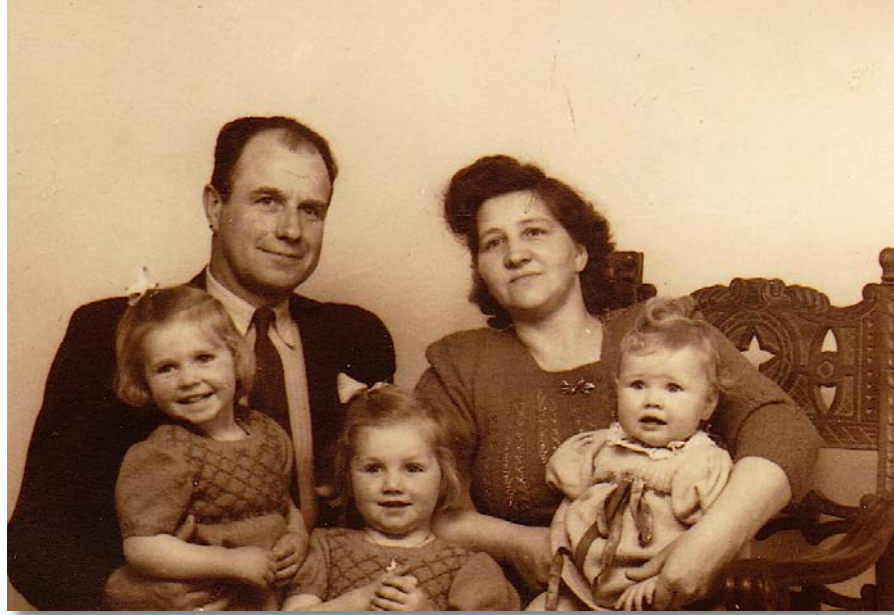
I næste generation får farfar og farmor nr. 4 og 5, mens morfar og mormor bliver nr. 6 og 7. Og så fremdeles: Farfars far er nr. 8 og hans mor nr. 9, farmors far står som nr. 10 og hans viv som nr. 11. Se tavlen herover.

Det vil ses, at en far altid har et barns anenummer ganget med 2, mens man må lægge 1 til hans nummer for at få barnets mor. Man kan altså hoppe en generation tilbage i tid ved at gange en anes nummer med 2. Omvendt findes en søn eller datter af en ane (faren) ved at dividere hans nummer med 2.

Sidst i bogen er der et register over alle personer i slægtshistorien, så det skulle være muligt at finde frem til hver enkelt. Her findes også kildehenvisningerne.

God fornøjelse på rejsen tilbage i den verden, der var vores forfædres.

September 2022
Kathrine

Øverst: Paul og Maren med de tre ældste tøser ca. 1951

Nederst: Paul med børn, svigerbørn og børnebørn samlet ved sommerhuset i Houstrup sommeren 1988

1 a Kathrine Tobiasen. Født 1947 i Janderup. Gift med Per Meiniche Larsen.

Børn: Tanja Meiniche Tobiasen, født 1983
Katja Meiniche Tobiasen, født 1986

1 b Ella Dorthea Tobiasen. Født 1948 i Janderup. Levet papirløst med Svend Åsted Sørensen.

Børn: Mette Åsted Sørensen, født 1972
Malene Åsted Sørensen, født 1976
Kristian Tobiasen, født 1981

1 c Inger Tobiasen. Født 1950 i Janderup. Gift Ole Kristian Jensen.

Børn: Simon Tobiasen, født 1982
Kasper Tobias Jensen, født 1983
Maja Jensen, født 1987
Nina Jensen, født 1987

1 d Gunhild Tobiasen. Født 1952 i Janderup. Gift med Ernst Høeg Hansen.

Børn: Jonas Høeg Hansen, født 1980
Thomas Høeg Hansen, født 1984

1 e Anton Tobiasen. Født 1956 i Janderup. Gift med Clara Berg.

Børn: Morten Tobiasen, født 1986
Mads Tobiasen, født 1989

Familien er vokset støt. Her er en stor del af Paul og Marens børn med ægtefæller, børn og børnebørn samlet til familietræf i 2020

Vores forældre har levet gennem det meste af 1900-tallet og oplevet to verdenskrig og efterfølgende kold krig og Jerntæppe og diverse andre små og store krige ude i verden. Dertil kommer en fabelagtig udvikling inden for teknik, levevilkår og arbejdsforhold, som ingen af deres forfædre har oplevet magen til. Bilen, telefonen og fjernsynet blev hvermandseje, og kvinderne entrede arbejdsmarkedet. Skilsmisser blev almindelige, og landbruget måtte se sig distanceret som Danmarks førende erhverv.

Regenter var Christian X, Frederik IX og Margrethe II - for Pauls vedkommende også to år under Frederik VIII - og politisk slingrede man mellem højre- og venstrefløj.

2 Paul Tobiasen. Født den 22. maj 1910 i Janderup. Døbt den 19. juni 1910 i Janderup Kirke. Konfirmeret den 5. oktober 1924 i Billum Kirke. Paul døde på ældrecentret Vidagerhus, Janderup, den 11. april 2005; han blev 94. Begravet den 16. april 2005 i Janderup Kirke.

Paul kommer som barn nr. 2 af Anton Tobiasen og hans hustru Kathrine efter en hurtig fødsel til verden kl. 3 om eftermiddagen, naturligvis hjemme på gården. Alt går uden komplikationer og en måneds tid senere bliver han døbt. Faddere er her barnets mor, naboen Karl Marinus Andersen, gårdmand, og hans hustru Gunder Oline Kristine, Janderup, Bonde Bakkensen, ungkarl, smed, Varde (ældste søn af Kathrines faster, Maren Kirstine) og Maren Kathrine Larsen, pige, Janderup (datter af en anden faster, Ane Kathrine).

Lille Paul i fineste puds hos fotografen med storebror Hans

Da Paul er fire år starter 1. verdenskrig, og fra den husker han enkelte begivenheder. Kæmpestore Zeppeliner kan ses på himlen; de måtte vist slet ikke flyve over dansk territorium, men de var så store, at de kunne ses, når de tog turen langs kysten. Det store slag ved Jylland mellem englændere og tyskere i Vesterhavet kan høres som fjern kanontorden helt ind til Janderup. Nogle folk fra byen kører af sted til stranden for at få et glimt af kampen, men den finder sted ud for Ringkøbing, så den er alligevel for langt væk til at kunne ses.

Blandt de minderige dage er den årlige udflugt til Vejers, som vesterby'erne foranstalter i samlet flok. Turen foregår i hestevogn, så det er en heldagstur. Man medbringer primus, og der bliver serveret varm mad, ingen smalle steder her! Det er længe før, det blev hverdagskost at slænge sig i sandet, og de gode folk fra Vesterbyen har hele stranden for sig selv. Men smag for både dukkerter i saltvandet og løbeture i klitterne, det har børnene fået. Den sommersøndag er en festdag.¹

Paul går i landsbyskolen hos lærer Dejgaard, og han er helt sikkert et kvikt barn. Også dengang bliver der uddelt karakterer, 2 gange i løbet af skoletiden, der er på 7 år, bliver eleverne bedømt. 11 1/2 år gammel takseres hans kundskaber i mundtlig og skriftlig dansk samt regning til ug -, mens skrivning ligger til mg +. I øvrige fag, religion,

historie og geografi, uddeles en fælles bedømmelse for klassen, der omfatter de tre ældste klasser, og Dejgaard noterer et “meget flinkt” for hele flokken. Storebror Hans ligger på rent ug i dansk og regning og mg + i skrivning.

Ved den afsluttende bedømmelse to år senere ligger Paul på mg + i mundtlig dansk, ug - i skrivning og skriftlig dansk og ug i favoritdisciplinen regning.² Ikke uden grund, at hans tilkommende kone senere udtalte, at “han skulle have været noget med regnskab.” Men dengang var der langt – på flere måder – til mellemskolen i byen.

Paul bliver ved landbruget. Vinteren 1929-30 tilbringes på Rødding Højskole, i samvær med mange andre unge mænd fra hele landet. I Pauls poesibog fra opholdet benytter et par stykker lejligheden til at sige “Tak for de fornøjelige timer, vi har haft sammen i vinter,” og “Tak for godt kammeratskab.” I 1932-34 tjener han hos Niels Eriksen i Ringe. Her lærer han dennes fætter, Erik Eriksen, at kende, og det blev til et langt venskab, der især bliver plejet via arbejde for partiet Venstre. Og på Fyn får han blik for de røde fynske køer, som han senere importerer en bestand af til sin gård.³ Året efter fortsætter Fynsopholdet med 9 måneder på Korinth landbrugsskole. Normalt nøjes man med seks måneder, men de ekstra uger giver utrolig meget, både landbrugsfagligt og socialt. Det er her han knytter livslangt venskab med en gruppe farverige personligheder, der også senere bliver hans rejsefæller.

Rejselysten er stærk og må have været medfødt. I 1937 pakker han kufferten, sejler til England og cykler tværs over landet til Wales, hvor han arbejder tre måneder på en gård og lærer om levevilkår i et fremmed land, og at det engelske sprog egentlig ligner det vestjyske ganske meget. Om man benævner sig selv som “a” eller “I”, kan jo næsten være det samme. Uturen foregår i stærk storm, og skibet når til England med fem timers forsinkelse. Det er midnat, da de rejsende står i London, og det er umuligt at finde en overnatning til en timelig pris; i stedet bliver Paul anbefalet KFUK. Her er han ganske rigtigt velkommen, og næste dag spiser han morgenmad med 28 danske piger! Samme dag går turen videre med cyklen, som det kun kostede fem kroner at få med på sejlturen. På hjemvejen gør han igen ophold i London. Denne gang med tid til sightseeing; grandkusine Anne, datter af hans mors kusine, Mette Lassen, der da arbejder i byen, viser ham seværdighederne. Samme efterår arrangerer

Den unge Paul

På arbejde i stalden. Det vides ikke med bestemthed, hvor billedet er taget, men det er ikke på fødegården.

Paul (yderst til højre) på dækket af Englandsbåden, på vej til Wales

landbrugsskolen en tur til verdensudstillingen i Paris. Paul henvender sig til skolen for at høre, om der er en ledig plads på turen, og det er der. Han indbetaler 100 kr. og får 5 kr. tilbage efter turen. Man kører i bus til den franske hovedstad og tilbringer en uge der, så der er tid til både at se udstillingen og kigge nærmere på byens mange seværdigheder.

1. november 1938 overtager han slægtsgården, og derefter kommer krigen og lægger en dæmper på alt. Huset og madlavningen klares af en husholderske; i 1945 ansætter han Maren Sørensen i stillingen, og året efter er der en rigtig kone på gården. Derefter begynder børnene at indfinde sig i en lind strøm, og i nogle år bliver energien brugt på landbruget og på at bygge familien op.

Omkring 1950 viser der sig en løsning på århundreders problem med at opbevare fødevarerne, som hentes i stald og have, så man kan have sunde og gode produkter hele året rundt. Erstatningen for tidligere tiders syltning, henkogning og saltning er fryseren, der mange steder blev introduceret i form af et frysehus, placeret et passende sted i landsbyerne, hvor hver husstand havde sin boks. Samt en nøgle, så man når som helst kunne låse sig ind og hente det fornødne. Maren havde da også sin boks i Janderups frysehus, der lå på Skråvejen i nærheden af den gamle skole. Men Paul slår tidligt ind på en anden vej. I fællesskab med 2 naboer, Hans Andersen og Peder Thomsen, opretter han et selskab, Vester Janderup Andels-fryseri. I bryggerset på gården er der rigeligt plads til en fryser med 4 bokse, 2 til familien på gården og 1 til hver af de andre med mindre husholdninger. Man låner penge i banken og anskaffer sig et Frigidaire frostanlæg hos firmaet Anton Jensen & Co. i Esbjerg. Prisen er 5200 kr. og hertil kommer udgifter til murerarbejde i forbindelse med installationen. Det er bygmester H. A. Iversen, der har været gift med Pauls moster Andrea, der står for byggeriet. Der medgår bl.a. 210 stk. fliser til 126 kr. og 200 sten til 24 kr., og der bliver brugt 59 timer, som løber op i 240 kr. I alt lyder regningen på 422,13 kr. Selskabet betaler af på lånet med et afdrag på 200 kr. hvert halve år, og helt ude af gælden er man først den 1. januar 1962. Ind imellem er der desuden udgifter til eftersyn og reparationer og til strømforbruget, der svinger mellem 310 og 1400 KW pr. halv-år. Alt omkring fryseselskabet er punktligt indført af

Madam blå er med i engene, og man nyder en pause i en høstak. Fra venstre sidder (vist nok) Laurids Jandrup, en tidligere nabodreng og grandfætter til Pauls mor, Kathrine, der har gjort karriere som politibetjent i København, Kathrine, en ukendt dreng, Paul og Maren.

formanden, Paul, i en protokol, som i dag kan ses på Lokalhistorisk Arkiv i Janderup.

Rejselysten trækker stadig, og i 1950 tager Paul og Maren en tur til Paris sammen med nogle af hans landbrugsskolekammerater og med en lokal præst som rejseleder. Børn og gård bliver trygt overladt til karlen og pigen. Siden går turen både til Norge og Schweiz. Om den sidste tur noterer Paul i et lille hæfte:

Tur til Schweiz 3/7 55.

Over Sød og det vestlige Sydslesvig, flad Marsk. Ved Heide saa vi Olieraffinaderi og Boretarne, der strakte sig over et stort Omraade 10-15 Km. Syd for Byen Itzehoe, hvor den Danske Brigade ligger. Hamborg mange Ruiner, store Varehuse, Raadhuset. Vi sejlede over Kieler Kanalen.

Vi overnattede i Elenshorn(?) paa Hotel "Zur Linde".

Vi saa Mindeanlæg for engelske Soldater, faldne mod Slutningen af Krigen. Koncentrationslejren Belsen, Lejren var næsten sløjft. Der var rejst en høj Obelisk samt en Mur med Inskriptioner fra mange Lande. Der var Massegrave med Jøder. Vi kom til Hotel "Jung", Hann. Münden den 4/7 55 Kl. 10.30.

5/7 kørte vi en Tur gennem en smuk Egn og Göttingen og Celle. 500 Km. med Autostrada Frankfurt a. M., Heidelberg til Kell tæt ved den franske Grænse over for Strassburg. Egnen krigs-

Paul arver Forden efter sin far, og den er i mange år familiens køretøj. Barnet ved trinbrættet er niecen Lisa, storebror Hans' ældste datter. Billedet er fra 1937.

Gården ca. 1950

hæret, men mange nye Bygninger.

Rheinfall:

Bredde - 150 m.

Højde - 21 m.

Vandmængde - 700 m³ pr. sekund.

Alder - 6000 Aar.

Europas største Vandfald.

6/7 kørte vi over Schwartswald, en meget smuk Bjergegn med typisk sydtysk Landbrug, men ret velholdt. Vi var inde i en forfalden katolsk Kirke og hos en 67-aarig Kone, hun havde en Ko og en Gris, meget gammeldags.

I Schaffhausen saa vi ovennævnte Vandfald og kørte til Basel, en smuk By.

Man ser de smaa Skifter i Markerne, og alle Ejendomme ligger samlet i Landsbyerne. De fleste kører med Køer og enkelte med Stude, gammeldags Vogne. I Markerne staar der næsten overalt enkelte Træer. Schweiz og Tyskland ligner hinanden i Grænseegnene, enkelte steder var der høstet Byg den 6/7.

7/7 saa vi Universitetet i Basel, bygget 1939 samt Zoologisk have. Sejlur paa Rhinen forbi 2 Sluser i 6 m. Stigning og Kraftværker.

8/7 Tur til Luzern, en ualmindelig smuk Tur langs Sø og Bjerge og smukke Byer. Vi saa et Mindesmærke for Dronning Astrid af Belgien, der blev dræbt ved en Bilulykke 1935.

Besøg paa en Bondegaard, ni Køer i en mørk Stald, meget gammeldags. Man plukkede Kirsebær i store Mængder, en Stige havde 60 Trin, 1.50 Fr. pr. Kilo. Gennem Zyrich. Blaukreuzhaus Hotel.

9/7 kørte vi til Neuchatel, et internationalt Turiststed og til Regeringsbyen Bern, hvor vi saa Regeringsbygningen og til Gasthof "Meilisalp", der ligger 800 m. over Havet med vidunderlig Udsigt. Bjergene er høje, og Tinderne de fleste

1-6-59		1-6-60	
Kassabeholdning	400	Kasse	300
Bank (Bøsse)	1100	Bank	1450
Ejendomsværdi	78000	Ejendoms	78000
Bil	10000	Bil	9000
Besættelse	29500	Besættelse	28300
Maskiner og Reds	12000	Maskiner og Reds	12000
	<u>131000</u>		<u>129050</u>
Værdi Sparkeasse	32.800	Værdi Sparkeasse	31600
Auditskæse	26356	gælden Auditskæse	25096
Afbægt	1500	Afbægt	1500
lokalforsening	3036	lokalforsening	2753
	<u>63692</u>		<u>62949</u>
	131000		129050
	63692		62949
	<u>67308 - Nettobalance</u>		<u>66101</u>

Paul førte nogle år et håndregnskab på et stykke brevpapir over udgifter og indtægter ved bedriften. Her ses tallene for 1959 og 1960.

Steder dækket af Sne. Om Aftenen saa vi Fjernsyn. Vi bor i en Fjeldhytte under lidt primitive Forhold, men meget flinke Værtsfolk. "Tallerken Paalæg".

10/7 Besøg i Interlaken og Grindewald og Lauterbrunnen, internationale Turiststeder. Bjergbestigning under dramatiske Forhold.

11/7 kørte vi over Grimsel Passet 2172 m. over Havet. Vi saa en Dæmning bygget 1948-50, hvor man samlede Vand til Kraftstation. Vejen over Grimsel er kun farbar en kort Tid af Aaret, der laa visse Steder Sne i flere Meters Højde langs Vejen. Efter Grimsel gik Vejen brat ned til Rhone Dalen, og vi saa her nogle tarvelige Landsbyer, tæt sammenpakkede Træhuse og Møddinger ind imellem, der var mange Kirker, og vi saa en, der var stor og meget smuk indvendig med Malerier og rig Udsmykning. Gravene meget ringe holdte. Til Hotel Helvetia. Vi saa en underjordisk Sø, hvor vi sejlede 100 m. ind under Bjergene.

12/7 Tur langs Geneve Søen til Geneve, en meget smuk og rig international By. Et Springvand sendte Vandet 90 m. til Vejrs. Vi saa Folkeforbundsbygningen og spiste i en Landsby, hvor vi saa, hvordan man malkede og derefter bar Mælken hen paa Mejeriet i Spande paa Ryggen. Paa Mejeriet stod Kunderne og købte den nyankomne Mælk. Lausanne, Universitet, Kirke og Cirkus Pilatus.

13/7 kørte vi gennem det vestlige Schweitz, mest bakket Landskab. Vi saa en Bondegård, 50 Pund Gris kostede 200 Kr. Slagterisvin kostede 600 Kr. 110-120 levende. 9 Køer gav ca. 200 Pund Mælk, som man bar til Mejeriet. Vi kørte fra Basel gennem Frankrig til Kell.

Ønsketuren over dem alle er: En tur for mændene alene til Østrig og Italien i 1958. Døtrene på gården er lidt forargede over, at de mænd sådan kunne finde på at smutte af sted uden konerne, og da Paul kommer hjem, vil Anton ikke kendes ved ham. Det stykke legetøj, far har med til ungen, bliver Anton ved med at hævde, at han har fået af den "femme mand". Men da Paul står op og tager arbejdstøjet på næste morgen, ja, da er far kommet hjem!

Ved siden af landbruget tager Paul ivrigt del i foreningslivet i Janderup. I de unge år gælder det gymnastikforeningen, som han leder i en periode. Siden kommer politikken ind i billedet, og 5. april 1956 bliver han valgt som formand for den lokale Venstreforening. Arbejdet består bl.a. i at arrangere møder med foredrag om aktuelle politiske spørgsmål, nu og da i samarbejde

med foreningen i Billum, som 7. marts 1957, hvor fhv. statsminister Erik Eriksen taler om sine tanker om "et nordisk Fællesmarked, Englands Planer om et europæisk Frihandelsområde og den tredje Plan om et stort vesteuropæisk Fællesmarked". Vi har besøg i hjemmet af både Erik Eriksen og Nathalie Lind, der afløser Eriksen som folketingskandidat for Venstre i Vardekredsen i 60'erne. I mange år er han desuden medlem af repræsentantskabet for el-selskabet SAEF.

I en dramatisk periode er han også formand for Janderup Brugsforening; i november 1959 bliver han valgt ind i bestyrelsen. I det kortfattede referat fra det første bestyrelsesmøde hedder det: "Sigurd Sørensen bød Velkommen og foranledigede valgt ny Formand. Til Formand valgtes Paul Tobiasen". I Pauls egen version kupper sig han til posten. Der er brydninger i landsbysamfundet, som også kommer til syne her. De fremtidsvisioner, den nye formand har for forretningen, har han svært ved at vinde gehør for hos de øvrige, mere konservative medlemmer af bestyrelsen. I hans periode besluttes det dog at anskaffe en dybfryser til 2.400 kr., og at forretningen skal lukke kl. 12 lørdag.

Også en anden sejr ting vinder han. Ved generalforsamlingen den 29. november 1961 lyder punkt IV på dagsordenen: Skal Brugsforeningen søge om Spiritusbevilling? Begrundelsen er naturligvis, at en moderne butik vil sakke agterud uden salg af vin og øl og det, der er stærkere, men punktet fører til debat, og et par synspunkter bliver ført til protokols: "Chr. Hansen, Hyllerslev var skuffet over at Bestyrelsen kunde fremkomme med Forslagt. Frands Bennetsen anbefalede at stemme imod og begrundede dette Standpunkt nærmere ved at pege paa de Ulykker Spiritus kan afstedkomme af forskellig Art." Der er dog ingen tvivl ved afstemningen. 54 stemmer ja mod 17 nej og 3 blanke. Året efter kunne man ved generalforsamlingen konstatere, at omsætningen var steget med 12 %, og "medvirkende hertil er at vi i Aar forhandler Øl og Spiritus."

Spiritussagen må have kostet nogle diskussioner i familien, specielt med Pauls mor – det var hendes mand, der i sin tid havde været kraftigt medvirkende til at indføre forbuddet mod salg af spirituøse varer i Brugsen.

I tilbageblik er årene mellem 1960 og -70 en hidsig periode. Med formandspost i både Venstre- og Brugsforeningen er han meget ude; arbejdet med driften af gården kommer nok i temmelig høj grad til at ligge på den tapre hustru, og alligevel kniber det med tiden. Han husker, at han engang mødte op til generalforsamling i Brugsforeningen uden at have set på papirerne, så han måtte improvisere sig igennem beretningen.

Efter at han går på pension, bliver han boende på gården. Ikke ti vilde heste kan trække ham fra fødegården! Driften bliver trappet ned, noget af jorden solgt fra, andet lejet ud, men der er stadig et stykke græs til barnebarnet Mettes heste, og i stalden bliver der indrettet hestebåse. Bygningerne bliver frisket op, og der kommer igen liv på gården, men det er en sorg for vor far, at ingen af børnene ønsker at overtage gården efter ham.

En dag i november 1989 lander et brev, trykt på pænt grønt papir, på Pauls bord. I Varde Kommune vil man være med på noderne og indføre det grønne affaldssystem. Affaldet skal sorteres i "vådt" og "tørt" affald og samles i to forskellige beholdere, som vil blive leveret fra kommunen. Ikke gratis, nej, renovationsafgiften var sat til 641,75 kr. excl. moms. for en normalenhed. Den slags moderne pjat huer ikke Paul. Med sin let rystende 78-årige hånd skriver han til Teknisk Forvaltning:

"I henhold til meddelelse af 17/11 angaaende det grønne affaldssystem kan jeg oplyse følgende:

Jeg klarer selv mine affaldsproblemer paa betryggende maade uden at der opstaar problemer for Samfund og Naboer.

Der er derfor ingen grundlag for at gaa ind under det grønne affaldssystem, og jeg haaber Teknisk Forvaltning respekterer mit ønske om ikke at være med.

Med venlig hilsen

Paul Tobiasen”

Forvaltningens svar haves ikke, men Paul kommer aldrig til at levere affald til kommunen.

Som pensionist får rejselysten igen tag i ham. Han er på campingtur til Østrig med et par af børnene og deres familier og klarer utallige strabadser. Og med en gammel nabo, Åge Nielsen, som rejsekammerat tager han på en kombineret bus-sejltur til St. Petersborg og får således

opfyldt et stort ønske om bare en gang at komme ind bag det, der engang var “Jerntæppet”. Fattigdommen der gør stort indtryk. I februar 1999 følger en ny stor oplevelse: han er sammen med datter og svigersøn, Ella og Gunnar, på krydstogt på Nilen og besøger undervejs bl.a. Luxor og Kongernes Dal, hvor han kigger indenfor i Tutankhamons grav, som han lige præcis er gammel nok til at huske opdagelsen af – dengang kunne han selvfølgelig slet ikke forestille sig, at han selv nogensinde skulle få mulighed til at besøge stedet.

1. november 1998 kan Paul fejre 60-års jubilæum som gårdejer. “Jyske Vestkysten” bringer en artikel om begivenheden, og hjemme på gården markerer han dagen ved at invitere venner, familie og naboer til en lille komsammen. I efteråret ‘99 forlyder det, at barnebarnet Mette og hendes kæreste Thomas vil overtage gården. Stor lettelse! Og 1. august 2000 er Paul, Mette og Thomas hos ejendomsmægleren for at ordne formaliteterne. Han bliver boende i stueetagen, mens de unge indretter sig på loftet, men i maj året efter får han endelig tildelt en lejlighed på Vidagerhus, ældreinstitution i Janderup, og Kr. Himmelfartsdag (24. maj) er familien samlet for at hjælpe med flytningen.

Den lille lejlighed er nok lidt snæver, men heldigvis er indehaveren stadig mobil; han besøger næsten dagligt gården og holdt øje med ombygningerne og oldebarnet Tobias’ vækst. Desuden tager han i bilen på ture i omegnen; om sommeren er han mange gange i Vejers eller Blåvand for at nyde synet af “æ haw”. “Man må jo holde kørefærdigheden ved lige”, som han siger. Indtil han er uheldig at komme i vejen for en postbil på en af sine ture. Ingen personskade, men krøllede biler er resultatet – samt udsigten til en orienterende køreprøve, hvilket får Paul til at opgive sin ca. 70-årige karriere som bilist.

Hen mod slutningen af 2004 går det for alvor ned ad bakke med helbredet. Der bliver konstateret prostatakræft, og det kniber efterhånden med at bevæge sig omkring. Uden at det dog får Paul til at klynke - “A er jo ett’ hiel ung mier”, nøjes han med at konstatere. Da 95-års dagen nærmer sig, planlægger han, at dagen skal fejres med middag for hele familien og beboere og personale på Vidagerhus, men inden invitationerne bliver sendt af sted, kommer en lungebe-

Et af de sidste billeder af Paul, taget få dage før hans død. Han er på besøg i sommerhuset i Houstrup sammen med datter Ella og barnebarn Katja

Den lokale maler, P. Østergaards, billede af gården, som den så ud i slutningen af 1900-tallet.

tændelse i vejen. 3 dage før han dør, siger han: "Nu vil a hjem!" Mæt af dage sover han stille ind på Vidagerhus. Solen skinner, og lærkerne synger, da vi begraver ham på Janderup Kirkegård, ved siden af Maren.

Den 2. november 1946, da Paul var 36, giftede han sig med **Maren Dejgård Sørensen** i Horne Kirke. Vidner er brudgommens mor og brudens far.

Maren og Paul er i høj grad beslægtede; hele fem fælles forfædre kan opregnes:

1. Peder Nielsen & Anne Christensdatter i Skødstrup, Ål er deres tip-oldeforældre
2. Peder Jessen & Kirsten Marie Jesdatter Rabech i Janderup er Pauls 2 x tip-oldeforældre og Maren's tip-oldeforældre
3. Thue Thorsen & Lisbeth Jakobsdatter i Kjelst præstegård er også fælles 4 x tip-oldeforældre
4. Peder Hansen & Ellen Jensdatter i Billumkjær er Pauls 3 x tip og Maren's 4 x tip-oldeforældre
5. Thue Thorsen & Lisbeth Jakobsdatter i Kjelst præstegård er også fælles 5 x tip-oldeforældre

De havde følgende børn:

1	i.	Kathrine (1947-)
	ii.	Ella Dorthea (1948-)
	iii.	Inger (1950-)
	iv.	Gunhild (1952-)
	v.	Anton (1956-)

Maren og Paul ved vielsen

3 Maren Dejgård Sørensen. Født den 25. marts 1915 i Dejgård, Horne. Døbt den 9. maj 1915 i Horne Kirke af Pastor Tetens, Tistrup. Konfirmeret den 7. april 1929 i Horne Kirke. Maren Dejgård døde på Varde Sygehus, den 15. september 1988; hun blev 73. Begravet den 19. september 1988 i Janderup.

Faddere ved Marens dåb er farmor Maren Christensen og hendes mand nr. 2, Jes Pallesen i Hornelund, gårdmand Kristen Jensen, Sig og halvbrorbror Anders Pallesen, der på det tidspunkt springer soldat i Roskilde. Moderen frembærer.

Som pige på landet følger Maren den slagne vej: ud at tjene efter de 7 års skolegang i den lille landsbyskole i Bounum hos lærer Davidsen. Traditionen tro skal der dog være plads til lidt efteruddannelse, som mange andre unge er hun en tur på højskole – Ryslinge på Fyn. Sommeren 1936 tilbringer hun her, i selskab med piger fra hele landet. Hun er ikke for ingenting ud af en sportsglad familie, og på højskolen deltager hun i kurset som delingsfører. En delingsfører er uddannet til at lede gymnastikhold under De danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, og uddannelsen har en lang historie bag sig – det første kursus bliver holdt i 1867, som et led i bestræbelserne på at opruste landbefolkningen både fysisk og psykisk ud fra deisen en sund sjæl i et sundt legeme.

Maren, ca. 6 år gammel, med sine tre brødre Anders, Jes og Kristian

Bounum skole ca. 1928. Maren sidder i forreste række, nr. 3 fra venstre.

Idyl i Dejgaard, kalder Maren selv dette billede. Hun ses her til venstre sammen med mor Dorthea og lillebror Sigvald. Pigen nr. 2 fra venstre er ukendt.

men som ung pige i huset. Året efter er hun flyttet til Skads, hvor hun er husalf hos brugsuddeleren.

Da hun nærmer sig de tredive uden at have fundet en ægtefælle, overvejer hun at starte et hjemmebageri i Horne, men tager i stedet stillingen som husbestyrer hos en ungkarl i Janderup. Efter et års tid i tjenesten har de fundet ud af, at det skal være de to. Efter vielsen kommer børnene i rask følge, tre piger med godt et års mellemrum og herefter et par år til den næste. Efter de første fire piger har hun en abort og er indlagt på sygehuset, uden at børneflokkens derhjemme får noget at vide om hvorfor. Lægen mener, at hun burde holde med graviditeterne efter dette, men drengen skal de ha', eller lader de Vorherre afgøre det?? I hvert fald kommer Anton efter endnu et par år.

Ved siden af de mange egne børn i familien er der efter verdenskrigen plads til at gøre en indsats for nødstedte børn fra andre lande. I 1948 har Michel, en dreng fra Paris, ophold hos Maren og Paul for at få sul på kroppen, og flere somre i '50'erne bliver Annelie fra Sydslesvig budt velkommen. Der er altid plads til endnu et barn på gården.

Hun er ikke specielt teknisk, men har anskaffet sig et kamera, som kan tage små sort-hvide billeder. Formentlig et apparat,

Om Maren siden har gjort brug af uddannelsen vides ikke, men hun er ivrig deltager på gymnastikholdene i ungdomsforeningerne. Og højskoleopholdet har været en oplevelse, der sætter varige spor og hun vender gerne tilbage, når der inviteres til elev- eller delegertmøder.

Der er et stykke vej fra Horne til Fyn, og den tilbagelægges ikke i tog eller rutebil, for slet ikke at tale om personbil. Tidens unge bevæger sig omkring på cykel, veltrænede som de er.

Efter højskoleopholdet fortsætter hun i forskellige pladser. Hun er hos en bager, hvor hun lurar nogle gode tips af, som hun kan bruge senere. I 1940 afslører folketællingen, at hun tjener hos købmand Nielsen i Lunde, ikke som ekspedient,

Maren (t.h.) i gang med storvask på gårdspladsen, ca. 1937. Stedet er ukendt.

som hun har medbragt fra sin ungpigetilværelse, for det var i udpræget grad hendes. Børnene er oplagte motiver, og vi bliver gerne anbragt på verandatrappen i haven, der danner passende kulisse.

Maren er uselvsk og rar kone, men aldrig i tvivl om, at det er hende, der er konen i huset. Inger, som tjener som ung pige på gården i 1950'erne, mindes, at opvasken skal være færdig om aftenen, før hun kan få lov til at smutte til den uundværlige gymnastik i Ungdomsforeningen. Og det, selv om det ikke er spor sjovt den ene gang efter den anden at komme for sent. Men her hjælper ingen kære mor, "æ arbejdska gyres", som hun plejede at sige. Arbejde først og så fornøjelserne. Det samme gælder naturligvis, da døtrene vokser op og må tage deres del af pligterne. Selv om der er det populære "10 vi ka' li" eller et andet absolut uundværligt program i radioen, som er placeret i stuen, så skal opvasken være vasket, tørret og sat på plads i skabene, før det er tilladeligt at smutte ind til de lokkende toner.

Man er så vidt muligt selvforsynende i en husholdning på landet. Et svin slagter man,

Maren på sommerferie i Vejers i et lånt sommerhus i 1939. Der skulle ikke så meget til for at stable en sommerbolig på benene.

Maren (i midten) er sammen med et par veninder på vej til delegertmøde i 1938. Hun er moderigtigt klædt med rævepels om halsen. Ræven fik senere sin plads i et skab på loftet i Janderup.

når der er behov for det, dvs. det er ikke Maren, der fører den store slagterkniv. En professionel slagter kommer og skyder dyret – mens børnene gemmer sig gerne inde i huset – hvorefter han hænger det op på en stige, hvor kødet får lov til at modne en dags tid. *Alt* på svinet bliver udnyttet, der bliver lavet blodpølse, som senere serveres brunet på panden med fedtegrever og sirup, og tarmene renses til medisterpølse. Småkødet på hovedet ender i en lækker sylte, og det indmad, man ikke rigtigt sætter navn på, finder anvendelse i en såkaldt lungepølse, som dog ikke i hjemmet i Janderup indeholder lunger.

Maren er dygtig og skåner aldrig sig selv, men passer samvittighedsfuldt hus og have og hjælper også med i mark og stald. Som en selvfølgelig ting bliver der gjort hovedrent efter alle kunstens regler forår og efterår. Hun er ferm ved gryder-

Juleaften i Dejgaard, ca 1940. Omkring bordet sidder Maren og mor Dorthea, der har beholdt forklæderne på, far Søren for bordenden og til højre brødrene Sigvald og Jes på hver side af Anders og hans kone, Ester.

ne og bager al husstandens franskrød og kager; kun ved særlige lejligheder vanker der wienerbrød fra bageren. Dog fejres søndagen med rundstykker, som hentes hos bageren i Janderup. Hun er også dygtig til håndarbejde og syr og strikker en stor del af børneflokkens tøj. Undertiden bliver det for meget, især i starten, hvor der ikke er kommet så mange nymodens hjælpemidler til køkkenarbejdet, og til hjælp kommer så en sykone på besøg et par dage. Hun producerer i strygende fart bukser og kjoler til ungerne. Da børnene bliver større, viser det sig, at Maren har et sikkert blik for, at selv under højtryksrepetitionerne op til

eksamen har hjernen godt af et pusterum, og hvorfor ikke kombinere det med at hakke en rad roer?

Som mange af konerne i sognet er hun medlem af husmoderforeningen og går til møder, hvor nye maskiner og metoder bliver demonstreret af husholdningskonsulenter, og hvor der også kan hentes inspiration til nye retter til middagsbordet. Tiden står ikke stille, og man er skam vågen overfor nye tiltag. Derimod kommer det aldrig på tale, at Maren

*Til venstre: Den unge Maren.
Herover: Maren som husalf i brugsen i Skads 1941*

skal tage arbejde ude af huset, fx en virksomhed i Varde, noget som ellers er ved at blive almindeligt blandt korne i sognet.

I 1973 får hun en hjerneblødning, der lammer hende delvis, men ved langt og sejt arbejde og gåpåmod lykkes det hende at træne sig op, så hun kan klare utrolig meget. Både strikke, hækle og skrive og passe huset, blot med lidt assistance af en hjemmehjælp, og hun får mange gode år, inden hun midt i firserne begynder at mærke symptomer fra den hjernesvulst, der i 1988 gør en ende på hendes liv.

Maren passer sit hus med største omhu. Med til de faste traditioner hører, at "kludeposen", som indeholder tøj, der er ude af brug, men ikke af den grund kasseret, hvert år bliver luftet. Her har døtrene benyttet lejligheden til at lege fastelavn i utide.

Med de to ældste døtre og svigermor samt hunden Pan i "bedstemors have"

*Marens hænder var altid i gang med et eller andet. Her er hun fanget i en typisk situation:
Om aftenen slapper hun af med strikkesøjlet i sin stol i dagligstuen (tegning Kathrine
Tobiasen, ca. 1965)*

**Benned Jensen (-1622)
& Ellen Bennedskone (1622)**

**N.N. Bennedsdatter (- eft. 1630)
& Iffuer Christensen Høst (1578- før 1645)**

**Inger Iversdatter (-1681)
& Christen Sørensen Strudvad (-1695)**

**Iver Christensen (1643-1717)
& Karen Ivers (-1705)**

**Bennet Iversen (før 1682-1741)
& Mette Andersdatter (ca. 1720)**

**Hedvig Elisabeth Bennetsdatter (1719-1761)
& Jess Mortensen (1712-1795)**

**Peder Jessen (1750-1826)
& Kirsten Marie Jesdatter Rabech (1762-1800)**

**Hedvig Elisabeth Pedersdatter (1784-1838)
& Jens Bondesen (1781-1864)**

**Jes Pedersen (1789-1848)
& Ellen Pedersdatter (1807-1878)**

**Bonde Jensen (1815-1898)
& Maren Catrine Hansdatter (1817-1891)**

**Christen Jessen (1842-1893)
& Hansine Catrine Hansen (1847-1887)**

**Hans Nielsen Jensen (1844-1928)
& Elisabeth Knudsen (1852-1923)**

**Dorthea Jessen (1886-1954)
& Søren Andersen Sørensen (1882-1949)**

**Maren Kathrine Jensen (1879-1961)
& Anton Marinus Tobiasen (1876-1944)**

**Paul Tobiasen (1910-2005)
& Maren Dejgård Sørensen (1915-1988)**

**Maren Dejgård Sørensen (1915-1988)
& Paul Tobiasen (1910-2005)**

Arvefølgen på slægtsgården, fra den allerførste lidt usikre ane til Paul og Maren Tobiasen. Peder Jessen & Kirsten Marie Jesdatter Rabech er nøglefigurer, idet hele to af deres børn er vore aner. Hedvig Elisabeth repræsenterer linjen på slægtsgården, mens Jes slår sig ned i Oksby, hvorfra hans linje tre generationer senere vender tilbage til Janderup.

I vore bedsteforældres tid holdt demokratiet for alvor sit indtog i Danmark med Systemskiftet 1901, hvor den første Venstregering kom til roret. Men de oplevede også 1. verdenskrig og krisen i 30'erne, hvor de nok som landboere formåede at holde skindet bedre på næsen end folk i byerne. Kvinderne fik valgret 1915, og med det moderne genembrud kom kønsroller og moral til debat, tydeligst i byerne, men genklangen er nået ud på landet. Christian IX var konge, da de blev født, siden fulgte Frederik VIII og Christian X.

4 Anton Marinus Tobiasen. Født den 7. april 1876 i Borre, Ål. Døbt den 5. juni 1876 i Ål Kirke. Anton Marinus døde i Janderup den 20. marts 1944; han blev 67. Begravet den 23. marts 1944 i Janderup Kirke.

Anton er søn af Søren Hansen Tobiasen og hans anden kone Mette Poulsen. Navnet Anton Marinus kan nok undre lidt, da hans morfar, som mest oplagt var den, der havde krav på at blive opkaldt, hedder Povel Nielsen, men han må vente til den næste søn i børneflokken. Forklaringen må være, at Søren Hansen Tobiasens nyligt afdøde første kone, Anne Marie, er den, der først tilkommer at få sit navn mindet, uanset om det så er en dreng eller en pige, der skal opkaldes. Faddere for drengen er pigen Ane Marie Tobiasen, Gl. Mølle (barnets faster), Niels Pedersen i Borre, Niels Poulsen i Skødstrup (barnets morbror), ungkarl Niels Pedersen i Borre og pigen Karen Pedersen i Skødstrup.

Han bliver konfirmeret den 2. marts 1890 i Ål Kirke og får karaktererne: god+ og sømmelig for henholdsvis kundskaber og opførsel.

Inden Anton bliver gift er han på både højskole og landbrugsskole. Vinteren 1898-99 tilbringes på Ollerup Højskole, og vinteren efter er det Dalum Landbrugsskole, der er tilholdsstedet. Begge steder er led i Antons uddannelse og danselse, han suger til sig og tager del. Han har haft sin poesibog med begge steder, og kammeraternes hilsner til ham vidner om, at han har været en aktiv ung mand. En elev, A. Nielsen, skriver på Ollerup: Tak for den tid, vi tilbragte sammen på Ollerup Højskole i slutningen af vinteren 1899. Og tak for de mange gange jeg havde lejlighed til at høre dig tale ved diskussionsmøderne.

Fra en anden lyder det: Farvel kære Anton og tak for at du ikke var bange for at komme frem på talerstolen en gang imellem.

På Dalum formulerede Jens Mikkelsen fra Klovborg sig i rim og versefødder:

Du brave jydsk Agravarstudent
din Rolle på Dalum nu snart er endt.
I Kampens Hede, mens Jærnet var varmt
du smedede sikkert med kraftig Arm.
Men Slaget I tabte – skønt Agitationen
som I drev – gik lidt vidt i Valgperioden.
Men et jeg dog haaber, at som Tiden gaar,
at ogsaa Øjnene op du faar,
for hvad der tjener Folkets hele
og ikke enkelte af dets Dele.
Tak for godt Kammeratskab på nr. 14

og en god og lykkelig fremtid ønskes dig af din Ven
Jens Mikkelsen, Klovborg.

“Valgperioden,” der nævnes, går forud for valget i april 1901, som fører til systemskifte. Venstre danner regering, men Anton sværger til Det Radikale Venstre, som især vil bedre forholdene for de små i samfundet, husmændene. Gnisterne har uden tvivl føjet under debatterne på højskolen.

Efter højskoleopholdet vender Anton tilbage til landbruget. Han er ude at tjene og i perioder også hjemme i Borre. I 1901 er det således ham, der hjælper faderen, som efterhånden er oppe i årene. 1904 overtager hans ældre halvbror Tobias fødegården, og det sidste år før Anton flytter til Janderup, bor og arbejder han hos sin et år yngre bror, Poul, der allerede er etableret med gård og familie i Billumvad, hvor også deres mor nyder sin aftægt.

Det unge brudepar, Anton og Kathrine har været hos fotograf Theodor Nielsen på Torvet i Varde for at blive forevige. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Efter vielsen i september 1907, flytter Anton til Janderup, og knap to måneder efter får han skøde på sin kones fødegård; overtagelsen finder sted den 1. november 1907. Prisen for gård med bygninger, besætning og løsøre er 25.000 kr. samt en aftægt, der er anslået til 3.400 Kr. Betalingen klares ved, at “Køberen overtager Pantegælden af denne Størrelse, nemlig 8.000 Kr. til Varde Hospital og 3.000 Kr. til Varde Sparekasse ifølge 3 Obligationer. Derhos er 5.000 Kr. berigtiget derved, at Køberen samtidigt hermed har udstedt en Obligation til Sælgerens fuldmyndige Datter Andrea Dorthea Jensen paa dette Beløb. Restkøbesummen er paa anden Maade berigtiget efter Aftale”⁴ – det er formentlig Kathrines arveandel, der har været tale om. Som en del af aftægten forpligtes Anton til at holde Andreas bryllup; det bliver gjort ved en fest “efter tidens skik og brug”, der holdes i et stort telt, som ankommer med toget til Janderup Station og bliver stillet op på marken ud for gårdens port, hvor naboen har lagt jord til. Ved store fester er der jo tradi-

Familietræf i Tobiasen-familien. I bageste række ses mejerist Kristen Vilhelm Kristensen, gift med Ane Tobiasen, Poul Nielsen Tobiasen, Anton M. Tobiasen, Sidsel Kathrine Henriksen, gift med Poul Tobiasen, Kathrine Jensen, Niels Bloch-Nielsen, tidl. gift med afdøde Maren Kirstine Tobiasen, og Tobias Thue Tobiasen. Forreste række: Ane Tobiasen, ældre ukendt dame (mest sandsynlig Sidsel Kathrines mor), Marie Simonsen, Niels Bloch-Nielsens anden kone, og Karen Gudrun Hansen Mortensen, gift med Tobias T. Tobiasen. Børnene er der ikke navn på. Billedet må være taget omkring 1907.

tion for, at man hjælper hinanden. Det enorme telt gør et uforglemmeligt indtryk på Anton og Kathrines tre-et-halvt-årige søn Paul, der stadig i sin høje alderdom kan fortælle om, hvordan teltet tårnede sig op på ved stationen.

Anton er en driftig mand. Han bygger ny stald i 1908. Bygmester er Jens Jensen fra Janderup, der har sin egen letgenkendelige stil, med lysere striber i murværket (har bl.a. også bygget Toftegård på Vesterled i Janderup). Samme år lader han opsætte en vindmølle på ladetaget, der leverer energi til tærskværket og kværnen. I 1912 bliver der bygget ny fløj på den gamle lade, og i 1924 følger nyt stuehus. Bygmester er denne gang Hans Iversen, der i mellemtiden er blevet gift med svigerinde Andrea.

Knapt ti år efter sin overtagelse af bedriften kan Anton i 1916 opgive en årsindtægt på 2.000 kr. Formue er der også; den beløber sig til 13.000 kr., og han må svare henholdsvis 26,05 og 83,60 kr. i skat til stat og kommune. Der er to karle og en pige på gården; den ene af karlene er en fætter til Kathrine, Ejnar Knudsen, der kommer fra et lidt mindre stabilt hjem og senere udvandrer til Amerika. I 1921 er indtægten steget til 8.000 kr. Hans nærmeste nabo Mads Andersen kommer op på 7.000 kr. Nu er de tre drenge blevet halvstore, og man kan nøjes med en karl og en pige. Karlen, der tjener 1600 kr. pr. år, kommer helt fra Ringkøbing amt, mens pigen stammer fra Esbjerg.

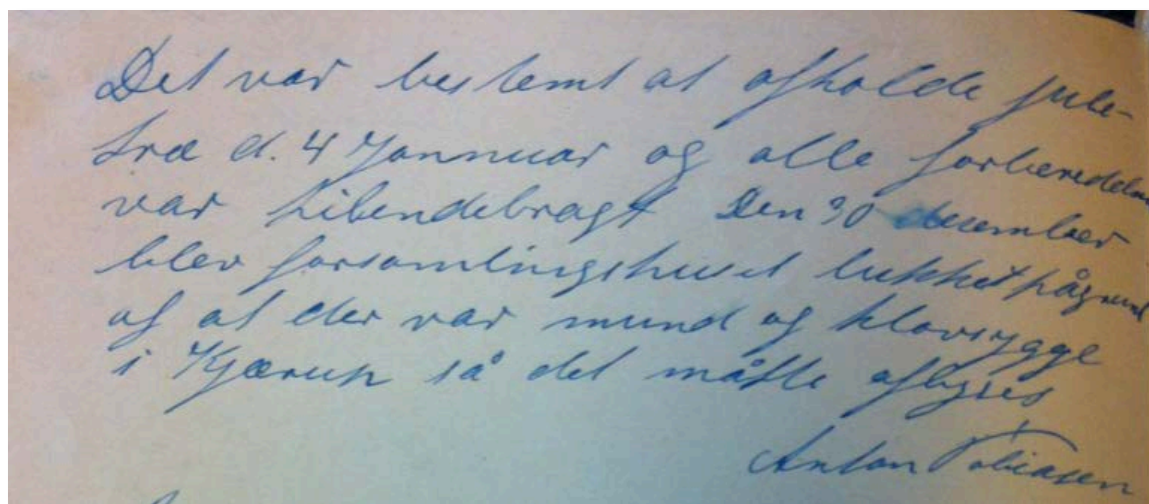
Anton er varm tilhænger af afholdssagen og natur-

Anton Marinus Tobiasen

Gården omkring 1915. Stuehuset er stadig det gamle, mens stalden er nyopført. På laden ses vindmøllen. Anton og Kathrine stiller op til fotografering sammen med deres to yngste sønner; Hans må passe sin skole. Anton har sin uundværlige, lange pipe i munden.

ligt nok medlem af Janderup Afholdsforening. I 1913 beslutter foreningen sig for at købe Janderup Kros spiritusbevil-
ling for på den måde at være med til at tørlægge sognet. Der skal bruges 1300 kr., og dem skaffer man ved en indsam-
ling blandt mænd og kvinder i sognet. Anton er på listen over bidragydere med det fyrstelige beløb 20 kr.

Siden i Afholdsforeningens protokol, hvor Anton har indført afløsningen af årets juletræs-fest for børnene.

Janderup Brugsforening, fotograferet 1916. Anton, som er foreningens formand på dette tidspunkt, står lige bag vognen, til venstre i forreste række (i sort). Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Den 13. februar 1923 stiller han op til bestyrelsen for foreningen og bliver valgt med dette års højeste stemmetal, 20. Ved den efterfølgende fordeling af arbejdet bliver Anton formand, og de næste par år er det ham, der skriver referater fra møder og arrangementer ind i protokollen. Foreningen har en del vind i sejlene og fin tilslutning med omkring 150 medlemmer. På det første bestyrelsesmøde med Anton som formand besluttet det at holde et møde med Kr. Olesen fra Als som taler og "at indkøbe nogle afholdsnåle til medlemmer, som ingen har, så de kan købes ved bestyrelsen". Man skilter gerne med sin overbevisning ved at gå med en nål i jakkereverset.

Andre arrangementer er en fest for konfirmander, hvor præsten fra Varde taler og fremviser lysbilleder fra Oberammergau (i Sydtykland, berømt for sine passionsspil) og det årlige juletræ for børn. Det første år noterer Anton i protokollen: "Den 28 - 12 - 1923 havde foreningen juletræ for børn. Der var mødt over 100 børn, men ikke mange fra hjem der står uden for foreningen. Der var selskabelig samvær, efter at børnene havde morede sig en tid." Året efter må man dog for første og eneste gang i foreningens historie aflyse festen, efter at "alle forberedelser var tilendebragt". Der har nemlig været et udbrud af mund- og klovsyge i Kærup, og det betyder, at forsamlingshuset har måttet lukkes. Og uden forsamlingshus intet juletræ! Det har børnene helt sikkert ikke været tilfredse med ...

Ved generalforsamlingen i 1925 slutter Antons formandsperiode, og den afgangende formand skriver i referatet: "De afgangende bestyrelsesmedlemmer nægtede at modtage genvalg." Om der har været interne problemer i bestyrelsen vides ikke. Men både Anton og hans kone støtter fortsat sagen og foreningen.

*På dette billede er familien hos fotografen. Måske i forbindelse med Hans' konfirmation? Fra venstre:
Anton, Bonde, Hans, Paul og Kathrine*

Anton er interesseret i tidens rørelser og tager sin tøm i bestyrelsen for adskillige af byens foreninger. Gennem mange år er han formand for "Kirkeligt Samfunds" Janderupkreds. Man samles i hjemmene til sang, oplæsning og taler ca. 2 gange om måneden i vinterhalvåret.

Naturligt nok er han også aktiv inden for sit erhverv. Han er med, da landmænd fra hele Ribe Amt 11. februar 1911 mødes for at diskutere, om man skal oprette en fælles eksportforening, så det ikke overlades til enkeltpersoner at tage sig af kreatursalg til udlandet. Ved mødet kunne Anton have vekslet et par ord med en anden deltager, Jes Pallesen fra Hornelund, der er stedfar til Anders Sørensen, som siden bliver far til Maren, Antons søns fremtidige kone. Der er stemning for at stå sammen i en forening, og 11. marts 1916 deltager Anton i Vestjydsk Eksportforenings generalforsamling, der bliver holdt så langt fra Janderup som i Højskolehjemmets sal i Ringkøbing. Formanden kan berette om en stærk prisstigning på landbrugsprodukterne, så året har været "måske det bedste, vi har kendt." Men der er alligevel problemer med, at tyske truste forøger at trykke priserne, og hjemme i Danmark er der landmænd, der usolidarisk sælger uden om foreningen. Det kan åbenbart ikke gå hurtigt nok at få solgt varerne. Der er en del landmænd, der deltager i debatten, også Anton lader sin røst høre, da han spørger om, hvordan markedet ligger i næste uge. Direktøren kan svare, at der skal holdes igen – der står 1500 kreaturer og venter i Esbjerg, og de "har første ret. Derefter får sælgerne procentvis andel i pladsen." Generalforsamlingen er refereret i Holstebro Dagblad 11. marts 1916. I en periode sidder han i ledelsen for eksportforeningen. Den 10. marts 1919 kan avisen Vestkysten fortælle, at han har modtaget genvalg.

Som formand Janderup Brugsforening er han drivkraften bag forbuddet mod salg af spiritus i butikken fra 1912, et forbud, som hans søn ophæver halvtreds år senere, da ganske andre tider er kommet til Janderup, og Brugsens konkurrencedygtighed må tages til alvorlig overvejelse. Både Anton og Kathrine er som nævnt svorne tilhængere af af-

holdssagen, de går med syvstjernen i guld på jakken – måske var det dog kun 8 karat guld...⁶ Han er en energisk formand for brugsforeningen 1912-1920 og derefter revisor frem til 1943. I en bog skrevet i anledning af brugsens 50 års jubilæum nævnes han som en trofast tjener i "Brugsforeningsarbejdet, der har gjort en god indsats for Foreningen."¹⁰⁶³

Æresporten er rejst ved den "fine" indgang på gården i anledning af Kathrine og Antons sølvbryllup i 1932.

1918 er der planer om at anlægge en jernbane fra Oksbøl til Esbjerg, og i november holdes et møde i Janderup Forsamlingshus. Her agiterer Anton for vigtigheden af at føre banen igennem Billum: "Det vil gavne hele Kommunen at faa Banen til Billum, selv om vi maa give noget større Tilskud". Det endte i stedet med, at en bane fra Varde til Nr. Nebel blev anlagt.

Under første verdenskrig tjener danske landmænd gode penge, og det bliver påtrængende at overveje, hvad man gør med disse penge. En mand i Outrup får den idé, at andelstanken må kunne overføres til pengeformidlingen, og ved generalforsamlingen i Janderup Mejeri 1918 bliver man enige om at nedsætte et udvalg, som skal arbejde på sagen. Anton bliver formand for udvalget. Da der den 6. juli holdes stiftende generalforsamling i Andelskassen med 70 indtegnede medlemmer, bliver han valgt til repræsentantskabet sammen med otte andre lokale folk. I perioden 1935-42 er han kasserer.⁹¹⁸

Anton, der fra sin ungdom har tilsluttet sig Det Radikale Venstre med stor forståelse for husmændenes sag, er også i Janderup kendt som en skarp og ilter debattør.⁷ Han er ikke bange for at sige sin mening, selv om han er i mindretal i en forsamling. Under påskekrisen i marts-april 1920, hvor kong Christian X på aldeles udemokratisk vis afsætter den radikale statsminister Zahle, holder Demokratisk Forening og Janderup Venstreforening møde i Billum Krosal. Her kommer Anton i modvind, da han udtaler, at der er tale om "noget af et Statskup og Brud på Forfatningen." De fremmødte Venstrefolk lufter derimod deres tilfredshed med begivenhederne, og de kan slet ikke få øje noget brud på grundloven. Nogle giver udtryk for, at de håber på en Venstreledet regering. Mødet er refereret i dagbladet Vestkysten, 7. april. Krisen ender, efter at Stauning og Socialdemokraterne har truet med generalstrejke, med at der nedsættes et forretningsministerium, som straks udskriver folketingsvalg, hvor Antons parti desværre må indkassere et større valgnederlag.

Det rykker ikke ved hans engagement i foreningen, og i 1935 står han som nr. 4 på Vardekredsens kandidatliste til valget af 11 medlemmer til Ribe Amtsråd, som finder sted 12. marts. Listerne kan læses i de lokale aviser få dage før valget.

Andre organisationer, der har nydt godt af hans arbejdskraft, er Janderup Transformatorforening, hvor han er kasserer til sin død. Dertil kommer, at han er vurderingsmand til ejendomsskyld og kasserer for Varde Højskoleforening.

I '30 køber han en bil, model T Ford, på et tidspunkt, hvor der højst er 4-5 biler i sognet. Prisen er 3500 kr. + en gammel fjedervogn i bytte. Hvorfor skulle han være motoriseret? Tja, de må jo have haft penge til det, er sønnen

Aftægthuset med den store have og drivhuset. Luftfoto fra 1948-52.

Pauls svar på det spørgsmål⁵. Det var forøvrigt den samme bil, Paul overtog, og som fragtede familien omkring til langt op i 50'erne.

I 1934 får han konstateret sukkersyge. Med den tids dårlige behandlingsmuligheder, insulin-indsprøjtninger, som man tilmed har svært ved at dosere korrekt og foretage under strengt hygiejniske forhold, er det en alvorlig sygdom, som svækker ham. Gården overlader han til Paul i 1938. Prisen er 38000 kr. for den faste ejendom og 22250 kr. for besætning og løsøre. En sidste rest af det gamle aftægssystem hænger

ved, idet det hedder i skødet: “Udenfor Købesummen forpligter Køberen sig og efterfølgende Ejere af Ejendommen til at levere Sælgeren og Hustru Maren Kathrine Tobiasen, saalænge en af dem er i Live, paa deres Bopæl i Janderup daglig 2 Liter nymalket Komælk af Morgenmælken, og aarligt Halvdelen af Frugten fra Frugthaven vest for Ejendommens Bygninger, og med Hensyn til denne bestemmelse begæres Skødet tillige tinglyst som Hæftelse paa Ejendommen med Prioritet efter foran i Skødet nævnte Gældshæftelser, hvorved bemærkes at den aarlige Værdi af Aftægtsydelseerne er 150 Kr. – Skulle Sælgeren og Hustru flytte fra Janderup, skal Ejendommens Ejer i Stedet for Naturalieydelseerne betale dem eller den længstlevende af dem 150 Kr. aarlig, der betales med Halvdelen hver 1ste Maj og 1ste November.”

Anton og Kathrine bygger et lille hus i nærheden af gården, som de flytter ind i.

Efter hans død skriver dagbladet Sydvestjylland i en nekrolog den 21. marts: “En af det radikale Venstres gode Mænd i Janderup, fhv. Gaardejer Anton Tobiasen er i Gaar afgaaet ved Døden – 67 Aar gammel – af en stærkt tiltagende Sukkersyge, som han har lidt af i lang tid, men i særlig Grad har hærget den tidligere saa livlige og dygtige Mand i de sidste Par Aar. Nu kom Døden vel nærmest som en Befrielse.” Samme avis fortæller, at på Vardekredsens Radikale Venstres generalforsamling på Hotel Varde dagen før indledte formanden med at mindes Anton.⁸⁹⁵

Den 27. september 1907 da Anton Marinus var 31, giftede han sig med **Maren Kathrine Jensen** i Janderup Kirke. Forlovere ved brylluppet: Hans Nielsen Jensen og gdm. Poul Tobiasen, Billumvad, Ål sogn. Vielsen forrettes ved pastor P. G. Helms.

Anton og Kathrine er beslægtet med hinanden på otte måder:

De har fælles 2 x tip-tipoldeforældre (via to forskellige anegrene), i Niels Pedersen Jegum og Mette Bondesdatter fra Troldholm, Ål Sogn. Søren Berthelsen og Mette Gregersdatter, Fredtoft, Ål er 3 x tipoldeforældre, mens Hans Lauge-sen og Anne Sørensdatter i Billum er deres 4 x tipoldeforældre. Endelig er Niels Madsen Rasch og Anne Nielsdatter fra Bandsbjerg ad tre forskellige veje deres fælles forfædre, hver gang med en generations forskydning: Antons 5 gange tip-oldeforældre og Kathrine 4 x tip.

De havde følgende børn:

- i. Søren Hans (1908-1980)
- 2 ii. Paul (1910-2005)
- iii. Bonde (1912-2008)
- iv. (uden navn) (Dødfødt) (1914-1914)

Hans gifter sig den 26. oktober 1934 med Anna Kathrine Lasota Pedersen og køber en gård i Hoddeskov, Hodde. Der er fire børn i ægteskabet, Lisa Andrea, f. 1936, Sigrid, f. 1937, Niels Jørgen, f. 1943 og Carl Erik f. 1949.

Ved sølvbryllupsomtalen i avisen Vestkysten får han følgende ord med på vejen:

“Hans Tobiasen følger altid nøje med i det nye, der sker på det landbrugsmæssige område. Ved at supplere gårdens egne store afgrøder op med ret betydelige indkøb af andre foderstoffer, har han forstået

Janderup skole ca. 1886. Kathrine Jensen sidder i forreste række, yderst til højre. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Kathrine og søster Andrea, ca. 1891

at få sit landbrug til at give langt mere, end hvad der er almindeligt i tilsvarende brug.”

Bonde finder sin ægtefælle i Stauning, hvor han den 18. oktober 1938 bliver viet til Julie Jensen. De slår sig ned i Nr. Hebo, hvor de køber en gård. Bonde er en dygtig og effektiv landmand, og børnene, Hans Anton, f. 1939, Margit, f. 1942, og Henning, f. 1947, går alle i hans fodspor.

Bonde har haft en stribe tillidshverv: Han var sognefoged fra 1960 og til kommunesammenlægningerne i 1970, hvor Janderup blev en del af Varde Kommune. Han var med til at starte Varde Maskinstation og fungerede som kasserer for den. Formand for Sammenslutningen af oderstofforeninger, der nu er blevet til Vestjysk Andelsfoderstofforening, og medlem af bestyrelsen for Nybro Tørreri.

5 Maren Kathrine Jensen. Født den 12. september 1879 i Janderup. Døbt den 26. oktober 1879 i Janderup Kirke. Konfirmeret den 1. oktober 1893 i Janderup Kirke. Karakterer mg - mg. Maren Kathrine døde

Eleverne på Janderup Højskole ca. 1897. Kathrine sidder som nr. 3 fra højre, ved siden af sin kusine Mette Larsen. Janderup Lokallhistoriske Arkiv.

Den unge Kathrine, her sammen med sin yngre søster Andrea. På billedet til venstre optræder de to i folkedanserdragter.

på Grindsted Sygehus, den 19. august 1961; hun blev 81. Begravet 23. august i Janderup Kirke.

Faddere: gårdmand Frands Lassens hustru, Janderup (en moster til barnet), aftægtsmand og farfar Bonde Jensen, sammesteds, møller og morfar Knud Chr. Nielsen, Billum, ungkarl (og farbror?) Anton Jensen, Fanø og pige Stine Knudsen, Billum, der er barnets mors yngste søster.

Som mange andre unge på landet dyrker Kathrine gymnastik. Her er hun på byens hold 1906-07. Hun står i bagerste række som nr. 4 fra venstre. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Navnet Maren Kathrine fremgår af kirkebogen – som ældste datter af Hans Nielsen Jensen og Elisabeth Knudsen er hun jo opkaldt efter sin farmor. Men hun foretrækker i sit voksne liv at udelade Maren, bondepigenavnet over alle, og nøjes med Kathrine.

Lidt uddannelse får hun også; som det er skik i gårdmandsfamilier, er hun elev på Janderup Folkehøjskole maj-juli 1895 og igen januar-marts 1897-98, hvor hun betaler 10 kr pr måned. På højskolen bliver alle undervist i ret- og skønskrivning, tegning og regning og pigerne desuden i “al Slags kvindelig Haandgering”. Men skolens hovedopgave er “at hjælpe den voksne Ungdom til aandelig Udvikling og Dannelse ved at meddele den almenmenneskelig og folkelig Oplysning ... Derved bliver de store Hovedtræk af Menneske-Historien og Kirkehistorien gennemgaaet. Nordens Historie bliver omfattende fortalt og Kendskab til nordisk Digtning givet. ... ogsaa Undervisning i Geografi, Sundhedslære og særlig Naturkundskab.”³

Kathrine er en engageret ung pige, der har sine egne meninger. Det er næppe hjemmefra hun har hørt om afholdsbevægelsens nødvendighed, for ingen af hendes forældre slutter op. Men 18 år gammel finder vi hende på Janderup Afholdsforenings medlemsliste som indmeldt den 31. januar 1897. Året efter er også lillesøster Andrea med.

Foreningen er stiftet præcis 10 år før, Kathrine bliver medlem, og der er mange unge medlemmer. Det er nemlig ikke bare en alvorstung forening; man holder jævnligt baller og fester, ikke mindst det populære årlige kurvebal. Her medbringer damerne kurve med spiseligt indhold, som sælges til højstbydende herrer. Herren får sin kurv, og givener følger med

Kathrine blev i sine yngre dage forevigt af den lokale berømthed, maleren Chr. Lyngbo.

som køberens “dame.”

28 år gammel bliver Kathrine gift med sin Anton. Ægteskabet velsignes med 3 drenge, der kommer uden problemer med et par års mellemrum. I 1914 får hun en pige, der kommer til tiden, men ikke uden komplikationer – fødderne vil først ud. Da barnet er født, viser det sig, at det er dødt, og jordemoderen kan i sin protokol notere, at det er født med en defekt, som kaldes anencephalitis, manglende udvikling af hjernen, der medfører en for lille eller helt manglende hjerne. Den oplevelse medfører en depression, det tager sin tid at komme over; i 1916 har hun ikke genvundet sit fulde helbred og betegnes i folketællingen som “nervesvækket”. Måske er det for at komme helt til hæfterne, at hun i en periode er indlagt på den private kuranstalt Gl. Skovridergård i Silkeborg?⁸ Det præcise tidspunkt kendes ikke, men der eksisterer et postkort, som Bonde har sendt til sin mors fødselsdag, mens hun opholder sig på Gl. Skovridergård; poststemplets årstal kan ikke tydes, men håndskriften er ikke et lille barns, så det må have været efter 1925. Bonde fortæller, at han har set en lækat på huset ved møllen, og at han er rask og har det godt.

Anstalten er åbnet 1915 i kølvandet på Silkeborg Vandkuranstalts succes omkring århundredskiftet og byens etableren sig som hele landets kurbadeby, og man behandler flere forskellige sygdomme, bl. a. tuberkulose og “velfærds-

sygdomme” som fedme (ikke kun et nutidsfænomen!). Kurene består i bade, massage, pakninger, lysbade (efter elektricitetsens indtog) og motion – gymnastik og traveture i de dejlige skove. Plus at der er blevet puslet omkring patienterne.

Vi ved ikke, hvad Kathrine fik ud af sit ophold, ud over at det jævnligt blev nævnt, at hun havde været der. Men om hverdagen på anstalten omkring 1930 skriver forfatteren A. C. Andersen:

“Der holdes hver Dag Morgenandagt paa “Gl. Skovridergaard”. Det er mest Salmer af Brorson, Grundtvig og Inge-mann, der synges. De synges af os alle med stor Kraft, og et Orgel spiller til. Morgenandagt er sikkert paa sin Plads her. Denne højtidelige Fællessang betyder en Del for syge, ensomme Sjæle. Nætterne har jo ikke været gode for alle. Mange er sprøde i Sjælen. Snart maa en, snart en anden skjule sine Taarer, mens der synges. Vore Salmer rummer ogsaa tit og mange Gange den dybeste og allerskønneste Poesi. Saa med Morgensangen er Dagen sikkert vel begyndt. En enkelt Patient ytrede sig til mig en Dag, at det vist ogsaa vilde være godt med en fælles Aftensang, “for saa kunde man maaske faa Fred i Sjælen til Natten”.

Kuranstaltens Læge, Dr. Viggo Starcke, gør Stuegang i hvide Benklæder og i hvid Kittel sammen med Oversygeplejersken, Frøken Stoklund, der følger ham, ligeledes helt klædt i hvidt. Det er et henrivende Syn, at se de to som hvide græske Guder komme vandrede over Gaarden i straalende Sommersol – for at se til os graa dødelige. De andre Sy-

geplejersker paa Kuranstalten er klædte i lyseblaa Kjoler med hvide, nette Smækforklæder. Og alle Stuepigerne bærer bleg-røde Kjoler, ligeledes med hvide Smækforklæder. Saa er der Massøserne, som ogsaa er helt hvidklædte, og som er saa rappe til Bens. Alle Dragter er valgt med Smag: Tækkelige, lyse og rene. De virker godt paa svage, ømfindtlige sind. Her er Kurgæster fra Sønderjylland, Vestjylland og Østjylland, fra Samsø, Lolland, Fyn og Sjælland, Præster, Bønder og Haandværkere. Ogsaa fra Norge er her Kurgæster. Og alle befinder sig vel, for her er intet Klikevæsen. Det kærlighedsfattige og saa forkastelige Klikevæsen eksisterer vist kun mellem karske, selvgode Sjæle, som ikke har Læge Behov. Her er vi alle svage og lykkeligvis een Familie!

Nogle af os ligger til Sengs, andre bevæger sig kun saa smaat i Kuranstaltens mægtige Have med de enkeltstaaende, skønne Birke og Græner. Saa er der de mindre haardt ramte, de letsaaerede, Strejferne kan vi kalde dem.”⁹ Hvilken kategori Kathrine har kunnet passes ind i vides ikke, men hun er vendt tilbage til hverdagen i Janderup og har fortsat sit liv der.

Kathrine i rollen som bedstemor, med barnebarn og navnesøster. Billedet er taget ca. 1950

Der har været liv på gården. En dreng fra København, af Jandrup-familien, der stammer fra den lille gård i Porskær, hvor Kathrines far, Hans, tilbringer sit otium, og lidt længere bagude i tid er beslægtet med familien, tilbringer en del sommerferier på gården. Han fortæller længe efter i et brev til Paul, dateret 1. februar 1992, om de gode minder fra den tid, der tit dukker op. Han husker jumpen med ponyen, Antons bistader og Kathrines køkkenhave og den store brændeovn, hvor brødene bages. Og ikke at forglemme - møllen på laden.

Som sin mand er hun aktiv i foreningslivet. Hun deltager således i Kvindernes Fredsliga, der er organiseret i kredse over hele landet. Den 22. oktober 1932 kan den lokale avis Sydvestjylland melde, at Vardekredsen har holdt møde i Oksbøl, og at en del er mødt op trods dårligt vejr. Hun stiller op og bliver valgt til bestyrelsen og kommer nu til at sidde sammen med lokale frøkener og fruer, og som suppleant finder vi hendes svigerinde, Karen, gift med Antons halvbror, Tobias Thue.

Fra sine unge dage er hun svoren tilhænger af afholdssagen. Det fortælles, at der ved frokosten i Horne – inden Pauls bryllup med Maren – bliver serveret snaps, som man nu har haft for vane ved festlige lejligheder i den familie. Paul tager en skål med sine kommende svigerforældre. Kathrine skal bagefter have udtalt: “Det var dog den sørgeligste dag i mit liv!”¹⁰

Kathrine er ikke en dame, der har behov for hele tiden at have stemmebåndene i gang. Folk, der kom i hjemmet, kan fortælle, at hun og sønnerne godt kunne sidde gemytligt sammen i stuen uden snakke ret meget. En sagde måske “ja”, og efter nogen summen over det kunne en anden svare “nå-åh”, der så ingen efter passende betænkningstid blev besvaret med et “ja-ah”. Og sådan skulle det samvær bare være!³

*Søren er i sine unge dage ivrig gymnast. Her i 1899 på Hornes gymnastikhold.
Han står yderst til højre i forreste række.*

Jeg husker hende som “bedstemor”, der boede i det lille gule hus nabo til os. Vi børn kom tit hos hende; hun havde en bogreol, der var spændende at udforske, og hver uge deltog hun i søndagsmiddagen hos os. Bag huset i en tidligere grusgrav, der krævede mange, mange læs muld for at blive til ordentlig havejord, havde hun anlagt sin have, en meget flot have med et væld af blomster og noget så sjældent som et drivhus med især druer og tomater. I haven var der hindbær, men de var kun beregnet på salg. Min mor plejede at sige, at bedstemors største interesser var hendes familie og hendes have. Var hun mon lidt af en skrap svigermor?

6 Søren Andersen Sørensen. Født den 12. november 1882 i Sækbæk, Varde Landsogn. Døbt den 21. januar 1883 i Horne Kirke. Konfirmeret den 11. april 1897 i Torstrup Kirke. Søren Andersen døde i Bjerremose, Horne, den 23. juni 1949; han blev 66. Begravet den 27. maj 1949 på Horne Kirkegård.

Faddere: Barnets faster, Else Marie Damgaard f. Sørensen i Malle, Stine Christensen i Dejgård i Horne (gift med morbror Søren D. Christensen), gårdmand og farfar Søren Andersen i Sækbæk, Mads Thomsen Larsen i Asp i Horne, og Jens Christensen af Damgård.

Søren er født i Sækbæk, hvor hans far, Anders Sørensen, er kromand; formelt er det dog farmor, der stadig ejer stedet. Kort efter flytter familien til Malle, hvor faderen køber en gård. Tiden som gårdejer bliver kort – Anders Sørensen dør allerede, da Søren er syv år. To år efter får drengen en stedfar, Jes Pallesen, som han vist godt kan være tjent med; Anders og hans mor flytter ind på stedfarens gård i Hornelund, og med tiden kommer der fem halvsøskende til.

Søren første gård i Hjeding

Han har som andre unge indhentet erfaringer i landbrug ved at tjene forskellige steder, bl.a. har han været på en stor gård ved Vejen, men der har også været brug for ham hjemme på gården. I 1901 finder vi ham således som “karl ved landbruget” i Hornelund sammen med sine halvsøskende og Jes’ børn af første ægteskab. Ikke mindre end 11 børn og unge består husstanden af! Soldat har han

Den frodige have i Dejgård 1930. Børnene er Maren og Sigvald.

Dejgård set fra haven ca. 1930. I stenbeddet sidder to af børnene på gården, Sigvald og Maren.

også været, og værnepligten har han aftjent som dragon i Aarhus.

Som de fleste andre unge på landet dyrker han gymnastik. Det foregår i Bjerremose Forsamlingshus, der senere bliver brugs, og han fortsætter også, efter at han er blevet gift.¹¹

Søren starter sin karriere som gårdejer med en gård i Hjedding, Ølgod Sogn, hvor de to ældste børn er født. Det drejer sig om matr.nr. 4a (i dag er adressen Hjeddingvej 10), et lille sted med tilhørende englod og et samlet hartkorn på 1 tdr. 5 skp. 1 1/2 alb., som har tilhørt den samme slægt siden 1785. En slægt, der har befattet sig med "en betydelig handel med kreaturer."¹²

Skødet er underskrevet den 10. november 1908, og købesummen er 20.000 kr. Der er en gæld på 11.000 kr. på stedet, som Søren overtager, og der er en aftægt til en enke, som også følger med. Blandt medfølgende rettigheder er retten til "klynkastning" på en bestemt grund i Hjedding.¹³ Det er en vigtig sag, at man har et sted at skaffe sig brændsel.

Søren og Dorthea har besøg af deres første barnebarn, Søren.

1914 får han en chance, han ikke kan sige nej til. Hans morbror, Søren Dejgård Christensen, som har siddet på hovedparcellen af slægtsgården i Dejgård, har ingen børn at give gården videre til. I stedet får nevøen tilbuddet, og den 5. april kan han underskrive skødet. Gården har et samlet hartkorn på 3 tdr. 2 fdk. 3 3/4 alb., og prisen for landbrugsjorden "tilligemed de paa Ejendommen værende Bygninger med mur og nagelfaste Tilbehør, derunder Komfur, Kakkellovne og Gruekedel og andet Tilbehør, Sæd, Avl, Afgrøde og Gødning, Besætning og Inventarium og andet Udbo (al saakaldet udvendig Besætning) og iøvrigt Ejendommens rette Tilliggende og Tilhørende i enhver Henseende" er 35.000 kr.; Søren kan selv stille med de første 10.000, resten låner han af sælgeren, til en rente, der er ansat til 4 % – ligesom den også var det 100 år tilbage i tiden.¹⁴

Forinden har han fået solgt ejendommen i Hjedding til en pris af 25.000 kr. Af skødet fremgår, at det på de 6 år ikke er lykkedes Søren at betale af på sin gæld. Den må den nye køber slås med. Men et overskud på 10.000 kr. får han da med sig til Dejgård.¹⁵

I 1916 er Søren og Dorthea etableret som gårdmandspar i Dejgaard, med tre små børn og et par "tjenestetyender", en karl og en pige. Der er en indkomst på 1800 kr. årligt, og Søren kan præstere en formue på 5.500 kr. Karlen får 600 kr. i løn og pigen 300 kr. Sammenlignet med hans mor og stedfar, Jes og Maren i Hornelund, er det ret beskedne forhold. Jes er nemlig

noteret for en indkomst på 4.100 kr. og en formue på hele 46.400 kr., men han har jo haft et helt liv til arbejde på sin bedrift.

Han er aktiv i foreningslivet. 25. februar 1929 kan man læse i avisen Sydvestjylland, at Søren Andersen, Dejgaard er genvalgt til bestyrelsen for Horne Kontrolforening. Foreningen tager sig af ansættelsen af kontrolassistenter, der skal kontrollere mælkens kvalitet. Man diskuterer i foreningen, om det er nødvendigt med en ekstra assistent, da de 1000 køer, som medlemmerne er ejere af, giver for stort arbejde for den ene medarbejder, de har ansat. Alternativt kan man dele foreningen op i to. Enden på debatten bliver, at foreningen forbliver samlet og fortsætter arbejdet med to kontrolassistenter.

Søren og Dorthea ved deres sølvbryllup i 1933.

Søren er en god venstremand; hans datter har siden fortalt, hvordan han nøje instruerede hende i, hvor hun skulle sætte sit kryds, da hun skulle til sit første folketingsvalg. Men han er også kendt som en mild og godmodig mand. Yngstesønnen Sigvald fortæller, at han har et fast og vedvarende venskab med en enlig mand i Asp, Marius Jensen. Til trods for at denne ikke er i familie med Søren og Dorthea, kommer han hvert år og holder jul med familien i Dejgård.

Det er et godt hjem at vokse op i, men det er ikke ensbetydende med, at børnene får lov til at loppe den. Sigvald husker således, at det var hans pligt at sprede muldvarpeskud om foråret. Gården er et samlingssted i byen, hvor der altid er mange unge mennesker på besøg. Han er også engageret i landsbysamfundet; i 1933 stiller han op til sognerådvalget i Horne, der finder sted den 14. marts. Søren står som nr. 4 og sidst på B-listen og opnår ikke valg.⁸⁹⁵

I 1940 er de fleste af børnene fløjet fra reden; kun de to yngste sønner er stadig hjemme og hjælper til, Jes for forkarl, Sigvald som andenkarl. Ved folketællingen skal hustruer og hjemmeboende børn over 14 år svare på, om de hjælper familieoverhovedet i dennes erhverv. Her noteres ved sønnerne, at Jes udfører markarbejde og Sigvald malkning.

Søren bliver efterhånden plaget af Parkinsons Syge, og omkring 1947 overlader han gården til næst yngste søn, Jes, og flytter til Bjerremose sammen med sin kone. Her dør han efter et par år.

Den 27. oktober 1908 da Søren Andersen var 25, giftede han sig med **Dorthea Jessen** i Horne Kirke. Forlovere: Gårdmand Lars Th. S. Larsen i Rotbøl (gift med brudens ældre søster) og gårdmand Jes Pallesen i Hornelund (gommens stedfar).

De havde følgende børn:

Dorthea og hendes søskende med ægtefæller, fotograferet omkring 1910. Forrest ligger storebror Hans Peder med sin anden kone, Birgitte Cathrine Pedersen. Siddende fra venstre: Dorthea med Søren bag sig, Marie Jessine med Peder Mathias Rasmussen, Pedrea med Thomas Nielsen og Ellen Semine med Lars Thomas Sørensen Larsen. Alle søstre bor i Horne, mens Hans Peder driver den fædrene gård i Mosevrå, indtil han i 1906 flytter til Fyn.

- 3
- i. Anders (1909-1984)
 - ii. Kristian Jessen (1912-2000)
 - iii. Maren Dejgård (1915-1988)
 - iv. Jes Pallesen (1919-1998)
 - v. Sigvald Dejgård (1922-2010)

Anders bliver gårdmand i Janderup, på en gård som et medlem af familien, Morten Pedersen, ane nr. 224, langt tilbage i tiden sad på. Han er gift med Ester Sigrid Pedersen, f. 1940 i Lunde, hvor brylluppet holdes den 3. maj 1940. De har tre børn: Søren, f. 1943, Jens f. 1946 og Birthe, f. 1949.

Kristian går andre veje og bliver højskolelærer først i Gerlev på Sjælland og siden Ollerup Idrætshøjskole ved Svendborg. Han er gift med Thora Nielsen (viet den 16. august 1944 i Haderslev) og har tre børn: Torsten, f. 1947, Solveig, f. 1948 og Lisbeth, f. 1951.

Jes fortsætter på fødegården. Han bliver den 18. oktober 1947 gift med Helene Kristine Jensen og har 3 børn: Carl Åge, f. 1948, Lone, f. 1951 og Inge, f. 1959.

Sigvald kommer langt hjemmefra. Han bliver gift sig med Grethe Brahms Nielsen (f. 1925) den 25. april 1951 i Råby og slår sig ned på hendes hjemegn, idet de køber en gård i Dalbyneder. Der er tre børn i ægteskabet: Jette, f. 1952, Dorthe, f. 1954 og Esben, f. 1956.

7 Dorthea Jessen. Født den 9. februar 1886 i Mosevrå, Oksby. Døbt den 28. marts 1886 i Oksby. Konfirmeret den 11. marts 1900 i Ål Kirke. Dorthea døde i Janderup den 16. maj 1954; hun blev 68. Begravet den 20. maj 1954 i Horne.

Dorthea er yngste barn af Christen Jessen og hustru Hansine Cathrine i Mosevrå. Hun kommer til verden en tidlig morgen kl. halv tre efter en fødsel, der har varet 7 1/2 time og i øvrigt er uden komplikationer for barnet og den 38-årige mor.

Hun bliver døbt en måned og 20 dage senere, og her tropper forskellige medlemmer af familien op som faddere: Gårdmand og kirkeværge Peder Niensens hustru; Nissine Kirstine, i Mosevrå, der er moster til barnet, husmand og skrædder Jens Jensen i Vandflod, der har været gift med barnets afdøde moster, Dorthea, ungkarl Hans Christian Hansen i Mosevrå (barnets morbror) og pige Else Pouline Poulsen, samme sted, nok blot en nabo.

Dorthea mister sin mor allerede som etårig, og forældreløs bliver hun seks år senere. Hendes ældste bror Hans Peder, der er 23 år og overtager fødegården, får også i opdrag at tage sig af sine yngste søskende. Det medfører ikke en lykkelig barndom. Dortheas søn,

Sigvald, husker, at hans mor har fortalt, at broren var hård ved hende – det har formentlig heller ikke været en nem opgave for den unge mand at stå med både gård og småbørn. Men det betyder, at Dorthea sætter sig for, at sådan en barndom skal hendes egne børn ikke opleve.¹⁶

Da hun bliver konfirmeret, bor hun stadig i Mosevrå, men konfirmationen foregår i Ål Kirke ved pastor Nørballe. Hun har været en flink pige, der får karakteren mg for både kundskaber og opførsel.

Året efter, ved folketællingen i 1901, er hun i huset hos sin faster, Anne Marie Jakobsen i Janderup, tjenesteyende, som det så smukt hedder.

Hendes tre ældre søstre er alle gift i Horne, og det er nok via besøg eller ophold her, hun har mødt sin tilkommende mand. I næsten 30 år er hun kone i huset på Dejgård, hvor hun bliver mor til fem børn og er den, der sætter fut i tingene, mens hendes mand er mere sindig. Haven har hendes store interesse, og den bliver indrettet med en tidstypisk stensætning.

Hun er en aktiv dame, der ikke er bange for at kæmpe for en sag. I 1929 er en gruppe medlemmer af Dansk Kvindesag blevet forargede over, at den siddende bestyrelse for Hjælpekassen (en privat kasse, der skulle hjælpe værdigt trængende, uden at de kom ind

Dorthea fejres med kransekage på sin 60 årsdag.

Dejgård omkring 1940. Luftfoto fra Danmark set fra luften

under det kommunale forsorg) i Horne nægter at sætte en kvinde på valglisten. Kvinderne tager affære og får opstillet en liste A, Dansk Kvindesamfund liste. Og ved valget har de gjort deres arbejde så perfekt, at listen scorer 138 stemmer ud af ialt 233 afgivne stemmer. Det resulterer i, at de kan besætte fire af de fem pladser, og blandt de valgte er husmoder Dorthea Sørensen, Dejgaard. Eneste af hankøn i bestyrelsen er den tidligere formand, gårdejer Jens A. Jensen, Hornelund. Medierne er på pletten, og i avisen Sydvestjylland kan man den 23. marts læse en artikel om begivenheden under overskriften *Overraskende Hjælpekassevalg i Horne*.

Efter at gården er overladt til sønnen Jes, flytter hun og Søren til et lille byhus i Bjerremose, hvor hun også bliver boende den første tid som enke. Senere flytter hun til Janderup, hvor hun slår sig ned i et lille hus nabo til sin ældste søn, Anders, der nu ejer den gård, hvor hun har tjent som ung pige. Hun dør af lungebetændelse.

Alle vores oldeforældre oplevede i hvert fald de sidste af de sønderjyske krige; sejren i 1848-50 faldt i nogles tidlige barneår, og en af dem deltog personligt i felttoget i 1864, der endte katastrofalt med tabet af Syd- og Nordslesvig. Perioden herefter var en tid, hvor danskerne slikkede sårene og prøvede at finde sig til rette i rollen som miniput-stat. Alle anerne er landbrugere og oplevede fremgang og modernisering inden for erhvervet.

8 Søren Hansen Tobiasen. Født den 3. oktober 1837 i Gammel Mølle, Ål. Døbt den 8. oktober 1837 i Ål Kirke. Konfirmeret den 7. marts 1852 i Ål Kirke. Søren døde i Borre, Ål, den 15. september 1904; han blev 66. Begravet den 20. september 1904 i Ål Kirke.

Søren bæres ved dåben af jomfru R. Stochholm fra Ål Præstegård, og faddere er hr. Stochholm på Hesselmed, morbror Christen Nielsen, Broeng, Henrik Nielsen, Kjelst og Karen Pedersdatter, Sønderbøl.

Ved Tobias Thuesen og Maren Kirstine Nielsdatters tredje søn er forpligtelserne med hensyn til opkald efter bedste-forældrene ophørt: Den ældste dreng får navn efter sin farfar, Thue, og den næste får sin morfars navn Niels Jensen. Der er åbenbart ingen grund til at opkalde efter Tobias' stedfar, Poul Pedersen, men hvor har man så hittet navnet Søren Hansen? Der er vist ingen tvivl om, at det er den nyligt afdøde ejer af Hesselmed, som Tobias og Maren Kirstine har ønsket at opkalde efter. Søren Hansen var tidligere forvalter på gården og købte efter Dorthe Margrethe Rosenbergs død selve hovedgården i 1809, mens alt bøndergodset blev solgt til fæsterne. Han døde 1835, to år før vores Sørens fødsel.

Ved konfirmationen i 1852 får Søren pæne karakterer: mg for både kundskaber og opførsel. Når man kaster et blik ned over konfirmandlisten, ser man dog, at samme karakterer gives til næsten alle, bortset fra et par undtagelser, der må nøjes med "god" i kundskaber. En venlig præst eller et meget opvakt hold? Det sidste kan meget vel passe, men sikkert er det, at pastor Bloch har ord for at være en meget mild mand.

En ung mand skal gerne ud at tjene, både for at udvide horisonten og lære landbrugsfaget og selvfølgelig tjene lidt penge. 11. juni 1859 drager Søren, som indtil da har været hjemme hos sin mor (hans far er død to år tidligere), til Ribe, hvor det store folkemarked holdes, og hvor tjenesteplasserne udbydes. Han får et kort engagement i Bramminge, hvorfra han vender tilbage 3. november samme år. Han slår sig ned hos sin mor i Gl. Mølle.

Som de fleste andre må Søren springe soldat, Han er på session 1860 og bliver her målt til 64 1/2 tommer (i nutidige centimeter ca. 167). Den 10. maj er han noteret som trainconstabel i 2. artilleri. Siden bliver han soldat i "forstærkningen", beredskabet. Den 31. marts 1862 forlader han hjemsoget for at tage til Varde. Under "Haandtering" i kirkebogens afgangliste skriver præsten: "Har været i militærtjeneste." Han vender tilbage til det civile liv, og da han i februar 1863 er fadder for et familiemedlems datter i Oksby er hans opholdstid Varde. Men året efter rumler det i syd. Danmark udfordrer den store nabo, og både Søren og storebror Niels bliver indkaldt. Fra den

Erindringsmedaljen fra krigen 1864

Spørgsmaal.	Svar.
Naar er Deres fulde Navn?	Søren Hansen Tobiasen Trainconstabel
Hvilken Dag og hvilket Aar er De født?	1837
I hvilket Aar har De deltaget i Krigen?	1864
Ved hvilken Afdeling (Division) tjente De dengang?	✓
Ved hvilket Kompagni, Skvadron eller Bateria-rod De?	12. Bateria
Hvilket Nummer havde De?	41
Paa og til hvilken Dag var De tjenestegjærende?	den 17. Sept. indtil 1863 til den 28. Febr. 1864
Tjente De som Menig eller som Befalingsmand?	Menig
Blev De såret i Krigen? Naar?	Såret i Rendsborg 1860
Har de slaget paa Engestrø? Paa hvilket?	Nei
Blev De fangen i Krigen? Naar og hvor?	Nei
Har De Pension eller Invalidforsørgelse? Hvilket Nummer har Deres Pensionbrev?	Nei
Er De Medlem af „De danske Vasnebødres Selskab“? I hvilken af deres Afdelinger og i hvilket Nummer staar De?	Nei
Hvilken er Deres nuværende Stilling?	Bonde
Spaar har De nu Bopæl? (Hvis De ikke boer i en Kjøbstad, behøves Amt, Herred, Sogn og By opgjivet).	Rendsborg Amt, Sogn, Herred, B. M. Amt
Hvilken er Deres nuværende Adresse?	Søren Hansen Tobiasen, Rendsborg Amt, Sogn, Herred, B. M. Amt

Skemaet, som Søren måtte udfylde for at få medaljen.

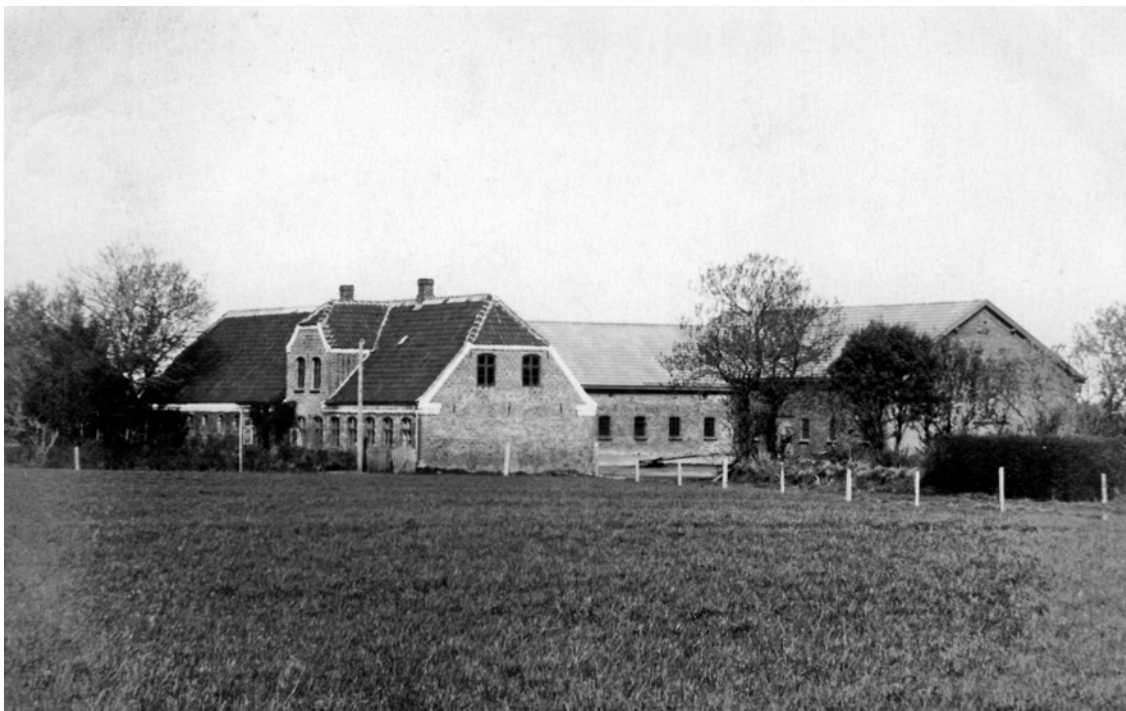
17. december 1863 til den 28. november 1864 gør Søren tjeneste ved 12. batteri (en afdeling af infanteriet). Heldigvis slipper de begge fra den ulykkelige krig uden mén.

For deres indsats får begge brødre tildelt en erindringsmedalje i 1876. I følge kongelig resolution af 10. juni 1875 er der indstiftet en erindringsmedaille for dem, der enten har været i hærens eller flådens tjeneste for fædrelandet 1848-50 og 1864. Resolutionen bestemmer, at medaljen tildeles "Enhver som i et af Aarene 1848, 1849 og 1850 eller i 1864 har staaet ved en Afdeling, medens denne var paa Krigsfod, eller som har været udcommanderet med et i Anledning af Krigen udrustet Skib, dog kun forsaavidt den Paagjældende ikke har udstaaet Strafarbejde eller ved Dom er funden skyldig i et i den offentlige Mening vanærende Forhold. Den bæres paa venstre Bryst i et rødt Baand med hvide Striber; Baandet maa ikke bæres uden i Forbindelse med Medaillen. Ved Dødsfald tilfalder Medaillen den Paagjældendes Arvinger".¹⁷

For at komme i betragtning må man udfylde et skema og indsende ansøgningen til Krigsministeriet. Det fremgår heraf, at Søren er menig med nummeret 41, han benævner sig "trainconstabel", dvs. han har haft til opgave at tage sig af transport af hærens oppakning, og han oplyser, at han bliver såret i Rendsborg i 1860! Det må være sket under hans første indkaldelse. Såret har dog ikke været så alvorligt, at han må på lazaret. De to brødre følges ikke ad, Niels er ved

4. kompagni fra den 23. maj til den 16. november.¹⁸ Den 16. december fortæller kirkebogens tilgangsliste, at han er tilbage i hjemmet i Gammel Mølle.

Den 30. januar 1866 får Sørens ældre bror Niels skøde på fødegården, og af den tilhørende aftægtskontrakt til deres mor fremgår det, at også unge mænd får udstyr med hjemmefra. Post 9 i aftalen lyder: "Sønnen Søren Hansen Tobie-

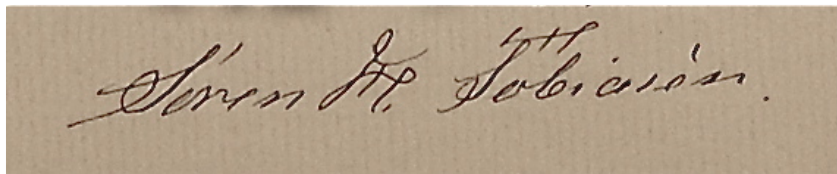

Borregård, som den så ud omkring 1920.

sen skal, naar forlanges, leveres fra Gaarden 1 Lag god farvet sorte Vadmels Klæder, bestaaende af Kjole og Beenklæder og en sort Klædes Vest, efter Egnens Skik og Brug, saa og en blaa farvet Overkjole med Tilbehør, ligesom den kan bruges, 1 Schatol og 1 Lam. Endvidere Morgenbryllup efter Egnens Skik.”¹⁹ Morgenbryllup er en traditionel fest for gommens familie og venner, som holdes i hans hjem om morgenen på selve bryllupsdagen.

I sine unge dage har Søren som så mange andre fra sognet været på sæsonarbejde i Sønderjylland. På de store marskgårde har man brug for ekstrahjælp til høbjergningen, og karlene fra Ål Sogn – og såmænd også fra nabosognene Janderup og Billum – har megen erfaring fra arbejdet i de hjemlige enge og er derfor efterspurgt. Den 14. juli 1868 skriver Oksbøl-drengen Niels Kristensen, en fætter til Sørenns bror Niels’ kone, i et af sine mange breve til broderen Terkel, der er bevaret og udgivet i bogform: “I Dag reiser Søren Tobiasen til Emmerlev.” Brevskriveren nævner intet om, i hvilket ærinde Søren rejser; forklaring har ikke været nødvendig.²⁰ Der kunne tjenes gode penge i marsken, og det fremgår af brevet, at det også på andre måder er en oplevelse at drage til Tønderegnet. “Du vil vist ikke faa det saa godt i Aar i Kjøbenhavn, som i Emmerlev ifjor”, skriver Niels Kristensen medlidende til sin bror.

Da fødegården er afsat til storebror Niels, må Søren se sig om efter en anden gård, og i 1869 viser der sig et passende emne: en gård i Borre, Borregård, matr.nr. 9a med flere tilhørende jordstykker, der den 11. august 1866 er solgt på auktion til en Christen Thomsen Hansen, “for tiden af Nørre Nebel.” Gården har tidligere tilhørt Jens og Hans Christensen, Billum, der uvist af hvilke grunde har sat ejendommen til salg. Den nye ejer har dog ikke i sinde at drive den, og året efter får han udstykket gården; den 12 April 1870 kan der udstedes skøde til Søren på hovedparcellen med bygninger, et stykke eng i Ål Mærsk og endnu et stykke jord i Borre. Samlet hartkorn: 1 Td 5 Skp. 1 Fdk. Købsprisen er 2.400 rdl. Til betaling må den nyslåede gårdejer på lånemarkedet for at skaffe penge nok; interessant nok er det den forrige ejer, aftægtsmand Hans Christensen i Billum, der kan ryste op med de 1000 rdl., der er nødvendige. I følge skøde- og panteprotocolen er obligationen dog annulleret allerede i 1872 – det ser ud til, at Søren har været hurtig til at afvikle sit lån.²¹ Ejerforholdene er lidt kringledede, men ved folketællingen 1870 kan vi se, at Søren sidder som gård-

Sørens underskrift, som han har sat i forloverprotokollen for Janderup Sogn, da hans ældste datter Maren Kirstine skal giftes med Niels Bloch-Nielsen i Tarp.

mand med sin søster Kirsten Marie og hendes mand samt deres to mindreårige sønner i aftægt. Uden at disse er nævnt i skødet.

Søren gifter sig den 10. november 1870 med en pige fra nabolaget, nemlig Ane Marie Pedersen, født den 7. februar 1848, som datter af forpagteren på Hesselmed Mølle, Peder Nielsen, og hans kone, Ane Jeppes-

datter. De får en datter, Maren Kirstine, født 16. august 1871, og en søn Tobias Thue, født den 9. april 1873. Den 7. maj 1875 efter dør Ane Marie, og et halvt år efter gifter Søren sig igen med Mette Poulsen.

Sørens tid som gårdmand er en periode fuld af brydninger i de små sogne vest for Varde. Andelsbevægelsen ruller over landet og Vester Horne Herred; der oprettes brugsforeninger, for det skal ikke længere være købmændene i Varde, der sidder på al salg og køb på egnen. Man diskuterer oprettelsen af et andelsslakteri i Esbjerg, og de fremsynede må først overvinde mange skeptiske bønders mistro til, at deres ko eller gris bliver afleveret retmæssigt til slagteriet helt dernede i den nye storstad, når de ikke selv kan følge dyret til stedet. Der bygges mejerier rundt omkring, og nu må man agitere for det vigtige i at have en dygtig mejeribestyrer, der kan forvandle mælken til gode salgbare produkter, men som til gengæld også kræver sin løn. Søren er medlem af bestyrelsen for mejeriet i slutningen af 1880'erne og er med til at ansætte en ny bestyrer. Det er ikke gået helt stille af sig. Den tidligere mejerist siger op pr. 22. januar 1889, fordi han ikke kan få sine lønkrav opfyldt. I stedet udvælges en Poul Nielsen fra Ejby på Fyn blandt en mængde ansøgere; han skal tiltræde 1. maj. Men inden da har Søren og to andre bestyrelsesmedlemmer, ovennævnte Niels Kristensen og Peder H. Kristensen fra Ø. Vrøgum, fået nys om, at der er et eller andet ved den udpegede, der ikke er helt i orden. Hvad det drejer sig om, nævnes desværre ikke i forhandlingsprotokollen, men de tre får indført i referatet fra et møde den 27. april, at "i henhold til, hvad vi have hørt angaaende Mejerist Poul Nielsen, ere vi bestemt imod, at han flytter ind i Mejeriet som Mejerist." Det er for sent at ændre beslutningen, den nye mejerist tiltræder, men nogen arbejder på sagen: den 1. juni forlader Poul Nielsen jobbet, dog med rundelige rejsepenge, så der har formentlig ikke været noget fagligt at sige manden på - måske har der været nogle politiske uoverensstemmelser?²²

Pastor Eller

I Ål har debatten bølget heftigt, når noget nyt skal sættes i værk. En gammel remse om de tre nabosogne siger, at i Billum bøvlér man, i Janderup snøvler man, men i Ål vrøvler man. Med lidt andre ord: i Billum er man altid hurtigt med på det nyeste, i Janderup går man mere sindigt til værks, og i Ål, der må tingene snakkes livligt igennem, før man kan nå til enighed.²³

Pastor Edvard Eller, der har været valgmenighedspræst i Ål sogn, skriver om sine sognebørn: "Den vestjyske folketype er tit nok skildret, men er de, der bor i Ål Sogn ikke mere udprægede, mere vaagne, mere stejle end de fleste andre? Man kan synes, man færdes blandt en Flok af de gamle Vikinger. Et herligt fribaaret Folkefærd."²⁴

Der har været mange ting, der har kunnet få bølgerne til at gå højt i sognet, men intet har dog grebet så dybt i sindene som den kirkestrid, der bryder ud, da pastor Bloch i 1891 bliver afløst af den indremissionske vækkelsesprædikant J. N. Schou. Han får hurtigt delt sin menighed op i to næsten lige store blokke, og han nøjes ikke med at prædike den rette lære for sine meningsfæller, han gør også sit bedste for at lede tvivlerne tilbage på rette vej. Tobiasen-familien har

været overbeviste grundtvigianere, og Sørenns børn, især den ældste søn Tobias, der bliver gift med en datter af Schous fremmeste modstander, degnen Niels Hansen, er blandt drivkræfterne bag dannelsen af en valgmenighed i 1905. Tobiasen-familien har næppe været udsat for præstens omvendelsesforsøg, sådan som den senere højskolemand J. Th. Arnfred som 14-årig oplever det ved et møde på Markskelgård, hvor konen er blevet "missions". Det er nu ikke hendes mand, der gøres forsøg på at omvende, ofret er Christen Christensen på Gedberg, som bliver både bønfoldet og truet, om han dog ikke vil give gud sit hjerte. "Scenen var yderst pinlig", fortæller Arnfred mange år senere.²⁵

Tobias T. Tobiasens stue på Borregård, ca. 1930. Formentlig er der ikke sket de store ændringer, siden den var Søren og Mettes stue- Blaavandshuk Lokalhistoriske Arkiv.

Søren er aktiv på flere fronter i sit sogn. 1882 er han således med til at arrangere en grundlovsfest i proprietær Stockholms plantage i Oxbøl; hans svoger, Niels Poulsen, er også med. Annoncen er bragt i bl.a. Tarm Avis og Bølling-Nørre Herreders Tidende (Mediestream).

Den ældste søn fra første ægteskab, Tobias Thue, overtager gården efter Søren. Skødet er underskrevet den 16. juni 1904, få måneder før Sørenns død. I sin tid som gårdmand har han købt et ekstra stykke eng, og prisen er nu oppe på 12.500 kr. Desuden oprettes en aftægtskontrakt, i følge hvilken Søren og Mette skal "have udelukkende Brug og Afbenyttelse af det paa Matr. Nr. 13b Borre og Billumvad By beliggende Hus, som tilhører Gaardens Ejer".²⁶

Den 21 december 1875 da Søren Hansen var 38, giftede han sig med **Mette Poulsen** i Ål Kirke. Forlovere var Poul Nielsen, aftægtsmand, Skødstrup, og gårdmand Niels Pedersen, Borre. Søren og Mette er grand-fætter og -kusine, idet Christen Nielsen og Maren Nielsdatter er deres fælles oldeforældre.

De havde følgende børn:

- 4 i. Anton Marinus (1876-1944)
- ii. Poul Nielsen (1877-1957)
- iii. Ane (1879-1937)
- iv. Niels Peder (1882-1883)
- v. Niels Peder Christian (1884-1884)

Poul gifter sig den 4. april 1905 med Sidsel Kathrine Henriksen, f. 1874 i Mosevrå, Oksby. Året forinden har han købt en gård i Billumvad. Han er en ihærdig landmand og ligesom flere andre af familien medlem af valgmenigheden i Ål Sogn. Der er fem børn i ægteskabet.

Ane bliver den 24. april 1906 gift med mejerist Kristen Vilhelm Kristensen. Han avancerer fra et job som undermejerist i Billum til en stilling som mejeribestyrer i Hodde, hvor de fleste af de syv børn er født.

9 Mette Poulsen. Født den 31. marts 1841 i Skødstrup, Ål. Døbt den 4. april 1841 i Ål Kirke. Konfirmeret den 11. marts 1855 i Ål Kirke. Karakterer i kundskaber og opførsel: god - meget god. Mette døde i Billumvad, Ål, den 11 august 1918 og blev begravet den 15. august; hun blev 77.

Mette er ældste datter af Poul Nielsen og Ane Pedersdatter i Skødstrup, og helt i tråd med traditionen bliver hun opkaldt efter sin farmor. Faddere er jomfru M. Stochholm, Præstegården (som også er fadder til hendes senere mand) og en hel stribe medlemmer af familien: Niels Christensen (farfar) og Christen Hansen (barnets oldefar, mormors far), Christen Nielsen (farbror, sognefoged og stampemøller) og Niels Pedersen (morbror), Mette Nielsdatter (faster) og Zidsel Pedersdatter (moster), alle af Skødstrup. Mette bliver vaccineret mod kopper af distriktslæge Murtfeldt i Varde, da hun er godt et år, den 18. april 1842.

Som så mange andre unge er Mette ude at tjene. 1865 har hun været i Gram, og den 5. november vender hun tilbage til hjemmet i Skødstrup. Herefter bliver hun så vidt vides i sognet.

Mette er 25 år, da hendes forældre går på aftægt, og herefter kommer hun under sin bror Niels' vinger. Dvs. hun er tjenestepige hos ham og har ret til at få leveret følgende, når tiden kommer, hvor hun gifter sig: "1 Klædeskab, 1 hjemmegjort Kjole, 1 Kjole af almindeligt Kjoletøi, 1/2 Sengs klæder, nemlig 1 Dyne, 2 Puder og 1 Lagen, i stedet for Bryllup (hvis hun ikke skulle blive gift) 20 rdl. og i rede Penge 50 rdl.²⁷" Der går dog 9 år, før ægtemanden viser sig i form af hendes grandfætter Søren, hvis mor er kusine til hendes far.

Efter 29 års ægteskab og fem børn bliver Mette enke. Hun bor i det aftægtshus, der indgik i overdragelsesaftalen med sønnen, og har i starten sin yngste datter hos sig, indtil Ane 1906 bliver gift med mejerist Kristen V. Kristensen. Listen over aftægtsydelse er ikke så lang og detaljeret, som den har været i tidligere generationer, men én ting gøres der stadig meget ud af: "Aarlig i rette Bjergningstid og navnlig inden hvert Aars 1ste Juli skal Gaardens Ejer levere Aftægtsfolkene paa deres Bopæl, i god og tør Tilstand samt af god Beskaffenhed, 4 Læs Klyne á 1500 Stk. pr. Læs fra Børsmose Mose, 1 Læs Kvas og 1 Læs Lyng, alt forsvarligt, hvilket Brændsel Gaardens Ejer straks med Leveringen skal lade indbringe og oplægge i Aftægtsboligen efter Aftægtsfolkernes Forlangende." Og skal sønnen yde standsmaessig befording: "med sit bedste Køretøj og paa forsvarlig Maade befordre dem en Gang maanedlig til Slægt og Venner og tilbage igen efter Aftægtsfolkernes Ønske og Anvisning, dog maa hver Tur ikke udstrækkes over 2 Mil fra Borre." Endvidere skal aftægtsyderen betale hendes Højtidsoffer, det beløb, som præsten skal betænkes med til påske, pinse og jul. Og naturligvis hendes "hæderlige og anstændige begravelse efter egnens skik og brug."²⁶

Mette flytter siden til sin søn Poul i Billumvad, hvor hun dør i 1918, efter at have været enke i 14 år. I skifteprotokolten, hvor hendes samlede ejendele opregnes hedder det:

Aar 1918 den 14. september mødte undertegnede Sognefoged N. E. Bruun af Oxbøl i Dødsboet efter aftægtskone Mette Tobiasen f. Poulsen af Billumvad, Enke efter Søren Hansen Tobiasen, at foretage Registrering og Vurdering af Boet. Som Vidner og Vurderingsmænd var tilkaldt Niels Jensen af Sønderbøl og Marius B. Hansen af Oxbøl. Gaardjer Poul Tobiasen foreviste Boets Ejendele, som fandtes at være følgende:

1 Klædeskab 15.00 kr
1 Kiste 20.00 kr
1 Stueuhr 5.00 kr
1 Sengested 15.00 kr
1 Sengestedsmadras 40.00 kr
2 Vaskeborde 15.00 kr
1 Spisebord 20.00 kr

1 Lænestol 10.00 kr
1 Lampe 5.00 kr
Kontante Penge 30.00 kr
1 Forskud udbetalt til Arvinger 5000.00 kr
Tilgodehavende hos Poul Tobiasen Billumvad 1000.00 kr
Ialt 6175.00 kr

Da der ikke fandtes mere at føre Boet til Indtægt hævdedes Forretningen. Underskrevet N.S.Bruun, Niels Jensen, Marius Hansen og Poul Tobiasen.

10 Hans Nielsen Jensen. Født den 7. september 1844 i Janderup. Døbt den 27. oktober 1844 i Janderup Kirke. Konfirmeret den 17. april 1859 i Janderup Kirke. Hans Nielsen døde i Janderup den 22. marts 1928; han blev 83. Begravet den 28. marts 1928 i Janderup Kirke.

Hans er næstældste søn af Bonde Jensen og Maren Catrine Hansdatter og opkaldes traditionen tro efter sin morfar. Faddere er pigen Maren Hansdatter, en moster til barnet, gårdmand og morfar Hans Nielsen, Mads Nielsen, Jens Nielsen og pigen Ane Nielsdatter, alle af Janderup. De gamle navneskikke er svære at komme væk fra, Hans bliver i daglig tale kaldt Bondesen, og det hænger ved i den grad, at også hans døtre undertiden kaldes Bondesen.

Hans bliver konfirmeret som 14-årig. På denne tid tildeles konfirmanderne karakterer i henholdsvis kundskaber og opførsel, og Hans har været en kvik dreng, der takseres til henholdsvis mg- og mg.

I lægdsrullens tilgangsrulle for 1859 er han optaget. Han får prædikatet EK2b, hvilket betyder, at han er "egnet til krigstjeneste, som garder til fods". Han er indkaldt ved 12. bataljon den 30. juni 1867. Lægdsrullen oplyser, at han er hele 68 tommer høj (ca. 177 cm), hvilket er et godt stykke over gennemsnittet og 4 1/2 tommer mere end hans storebror Jens.

Unge karle kommer ud at tjene; på gården i Janderup er der ikke brug for fire sønners arbejdskraft. Et lille års tid er han i tjeneste hos pastor Luplau i Varde, en ansættelse, der strækker sig fra den 23. juni 1866 til 5. april året efter.²⁹ I præstehjemmet har han mødt nye måder at anskue verden på; fru Line Luplau har avancerede ideer om, at kvinder bør have samme rettigheder i samfundet som mænd. Hun bliver tidligt

medlem af Dansk Kvindesamfund og stifter i 1889 Kvindevalgretsforeningen, da hun synes, der gøres for lidt ved sagen i det mere moderate Dansk Kvindesamfund. Det er måske tvivlsomt, om Hans har taget præstefruens tanker med sig tilbage til Janderup?

Senere drager han lige som mange andre fra Janderup og nabosognene sydpå for at tjene som "slætkarl" i Vestslesvig. De store marsk-gårde omkring Tønder har brug for assistance udefra i den travle høstperiode, hvor store mængder hør og korn skal i lade, og det har rigtig mange karle fra Vardes vesteregn, der jo kender håndværket fra de hjemlige enge, benyttet sig af til at tjene en ekstra skilling. For Hans' vedkommende har der nok været tale om mere end et sommerferie-job. En ung mand fra Oksbøl, der arbejder i Ballum, skriver august 1873 hjem til sine forældre og søskende: "Hvis du, kjære Broder, skulde tale med Bunde Jensens Hans i Janderup, kan du få at vide, hvorledes det står til herude, thi han var Avlskarl her."²⁸ Hans forlader Janderup Sogn den 27. april 1872 og vender tilbage igen den 3. december.

Elisabeth og Hans med deres døtre, Andrea og Kathrine, i storstuen.

En plads i Slesvig får man ikke via en annonce i avisen, formidlingen sker på de store folkemarkeder, der holdes om foråret i Ribe (og i lidt mindre målestok i Varde). Her mødes gårdejere med de unge tjenestesøgende, og slesvigerne har normalt ikke problemer med at fæste folk. T. Tobiassen Kragelund fortæller om markederne, der afholdes i en uge fra den 7. til den 14. juni:

“Men Dagen før dette Marked (hvor lokale folk solgte grøntsager, frugt, fisk og meget andet) fandt et andet sted, hvortil man ikke kan opvise Magen til nogensteds i Landet – et Folkemarked.

Unge Karle og Piger fra Jyllands Vestkyst, forsamledes nemlig denne Dag paa Byens Rendebane, og falbød ikke alene deres i Lyng nedpakkede sorte Jydepotter, Perseaal og klynrøget Helt, fra deres rødmalede Vogne, der saa ud som smaa Rusk eller Brødvogne og blev trukne af Stude, – men paa en vis Maade – sig selv. - Man saa pyntede Almuesfolk i deres Vesterbodragt, med de besynderlige fladpullede, bredskyggede og med flagrende Baand forsynede sorte Filthatte paa hovederne, – at stille sig rækkevis op langs Husene. – Her tog nu Landmænd fra Fyn, Jylland og Slesvig dem i Beskuelse og fæstede dem til Tærskere, Malkepiger, Spindersker og deslige.

Slesvigerne løb sædvanlig af med de flinkeste Vesterboer; thi dels vilde disse helst tjene sønden for Kongeaaen, dels erholdt de ogsaa der højere Løn og bedre Kost, dog lod de sig sjælden bortfæste for længere Tid end Vinteren. Naar de var kommen overens med Vedkommende, som behøvede deres Tjeneste, blev Fæstepengene til en Aftens Lystighed i Byen udbetalt. – De spurgte da hverken om Ole Bull eller Paganini (to af tidens violin-virtuoser), men fik fat paa en Musikant, der kunne traktere eller rettere maltraktere en Fiol, og som for al Ting ikke spare paa Strengene,

der dansedes saa i den lejede Gæstestue hele Natten igennem for aabne Vinduer, og drog derefter den næste Dags Morgen med deres Husbønder til det Arbejde, de havde paataget sig.”³⁰

Det vigtigste udstyr medbringer karlene selv:

“Karlene, der rejste i plads, havde altid deres egen Le med, for at være sikker paa at have det rigtige og gode Arbejdsredskab. Det vanskeligste var ikke at slaa græsset, men derimod at gøre Leen i Stand og holde den skarp under arbejdet. — Mange lærte ikke denne Kunst, og magtede derfor ikke Arbejdet og maatte forlade Engen.

Enkelte ville ikke give op og lagde alle Kræfter i – det endte med Blodspytning og vedkommende kom aldrig til at udføre strengt Arbejde senere.

Selvom Arbejdet i Engene var et umenneskeligt Slid, var det alligevel Sommerens skønneste Tid, som alle længtes imod. Skete der Uheld eller Sygdom, saa vedkommende maatte blive hjemme, følte han det som en hel Sommer var bleven borte eller ødelagt.³¹

De velstående slesvigere betaler en højere løn, et plus i sig selv, men derudover har lysten til at se og opleve andre forhold og lære nyt uden tvivl også trukket.

I oktober 1878 gifter Hans sig med billumpigen Elisabeth Knudsen, og til brylluppet gives der gaver. Man følger en gammel tradition med at give sølvskeer, gerne med inskription bagpå. Til formålet tager man til den lokale sølvsmed, Johan Frederik Rathje i Varde, der ikke har fabriksvarer at vælge imellem i sin butik. Alt bliver lavet på bestilling i sølv, der dog ikke er af fineste karat. I slægtens eje findes endnu 6 spiseskeer fra Rathjes hånd, de er udført i 11-lødig sølv – for at opnå prædikaten finsølv er kravet 13 1/2-lødig. Til gengæld er alle skeerne forsynet med graveringen “Erindring om d. 22. Otbr. 1878” og i de fleste tilfælde navn på giveren. Gommens storebror J. B. Jensen og hustru A. M. M. Jensen (fra Bandsbjerg) og A. Jensen Fanø har hver skænket en ske. Desuden har en mand ved navn Niels Christensen, Bordrup spenderet hele to skeer. Det er endnu ikke opklaret, hvem de to sidste er.

Hans overtager fødegården i 1879, og skødet er underskrevet den 28. september. For købesummen på 6.000 kr. får han overdraget gården med dens tilliggende jorder, herligheder, rettigheder, pligter og byrder – på nær en “Hedelod stor 15 a 20 Tønder Land beliggende paa Janderup Hede indtil Kjærup By og Mark”. Denne lod forbeholder faderen sig, med ret til at udstykke den, formentlig med henblik på også at sørge for jord til i hvert fald en af Hans’ yngre brødre. Faktisk får sønnen Anton senere denne lod. – Med i prisen hører en aftægtskontrakt, “for det stemplede papirs skyld” ansat til 3400 kr.³²

Gården kan ikke drives uden hjælp – en del hjælp endda. I starten af Hans’ tid som gårdejer har han sine to yngre brødre som medhjælpere. Dertil kommer et par tjenestepiger og aftægtsfolkene, hans forældre, som sikkert også har givet en hånd med. Ved folketællingen i 1880 består husstanden af 8 voksne og den lille datter, Maren Kathrine. Der har været noget at holde hus med! 10 år senere kan man nøjes med en karl og en pige; begge brødrene er begyndt for sig selv, og til gengæld er de to døtre nu så store (10 og 7 år), at de nok har deres pligter.

Hans har været en foregangsmand, der laver jordforbedring af 12-14 tdr. land eng syd for gården. I hundredevis af læs sand bliver spredt ud over klægbunden og blandet med den. Jorden bliver derved så porøs, at der kan dyrkes i den. Hans er den første i sognet, der dyrker turnips. Turnips er det første forsøg med roeavl, siden går man over til kålrabi og til sidst runkelroe. Runkelroen kræver dog tilførsel af mergel, fordi jorden er for kalkfattig. Derfor ser man sideløbende med udviklingen inden for planteavl, at mergelgravene breder sig i landskabet. I øvrigt bliver der set skævt til roeavlerne i starten, idet man mener, at mælken tager smag af roerne. Det betyder så en forringelse af smørrets kvalitet. I Oksbøl diskuterer man sagen i 1887; her får de fremskridtsvenlige landmænd gennemført, at en halv skæppe roer pr. ko bliver anerkendt som uskadelig for den gode smørsmag.³³

Folk, der har kendt Hans, beskriver ham som en stor og stærk mand; det er ganske vist, at han er et godt stykke over tidens gennemsnitshøjde – ved sessionen måler han som nævnt 68 tommer (ca. 177 cm). Han kender tilsyneladende

Postkort, der viser Janderup By omkring 1900. Det er Brugsforeningen til højre. Hans poserer midt på vejen, med hat og hvid flip. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

ikke til træthed og kan blive ved og ved med at arbejde. Hans karle, der er meget yngre end ham, har svært ved at følge med. Han har desuden sans for at udnytte arbejdskraften: Om vinteren, når der ikke er så meget at lave ved landbruget, kan karlene passende køre grus fra graven tæt ved gården (det, der siden bliver til haven ved hans datter Kathrines aftægts hus) ud i engene. Hans er endvidere en meget rolig mand, der ikke har hang til at forsnakke sig.³⁴

Hans har taget del i det gryende foreningsliv i sognet. Fra den 7. august 1887 til 1891 er han medlem af bestyrelsen for Janderup Brugsforening. Derimod lader han sig ikke fange ind af afholdsbevægelsen, som hans døtre senere gør. Kort efter århundredskiftet kommer jernbanen til Janderup. Varde-Nørre Nebel banen skal anlægges, og i den anledning må en lang række lodsejere i de kommuner, som banen løber igennem, afstå jord til projektet. Også Hans, hvis mark nord for gården bliver gennemskåret af skinnerne. Til gengæld bliver der udbetalt erstatning, og af den lange liste, der offentliggøres i et tillæg til Berlingske politiske og Avertissements-Tidende den 5. november 1903, kan vi se, at Hans for sine 5.720 kv-alen tilkommer 492,39 kr.

Da den ældste datter Kathrine har fundet sig en passende ægtefælle, er det tid for generationsskifte, og svigersønnen Anton køber hele herligheden for 25.000 kr. Til Hans og Lise oprettes en aftægtskontrakt: Der skal "paa deres Forlangende indrettes en Aftægtslejlighed i det østre Hus i de fire første Fag ud for Porten efter Aftægtsfolkernes Ønske og Anvisning", og det skal holdes "forsvarligt vedlige baade indvendig og udvendig saaledes at den altid er i god Stand og hyggelig at bebo". Endvidere sikres der aftægtsfolkene "fri og udelukkende Afbenyttelse af den østre Have ved Gaarden, som Gaardens Ejer skal holde forsvarligt indhegnet og paa Forlangende aarlig gøde og dyrke samme efter deres Ønske og Anvisning". Før i tiden bliver der opregnet skæppevis af korn og gryn og alt andet, som anses for livsnødvendigheder, som de gamle har krav på; disse præstationer er her svundet stærkt ind: "Gaardens Ejer skal levere mine Svigerforældre paa deres Bopæl følgende Præstationer i gode, sunde, friske, rene og velbehandlede Varer med

behørig Vægt og Maal: daglig 1/2 Kd. [kande] sød nymalket Komælk, der leveres hver Morgen; ugentlig 2 Kd. Kærnemælk, der leveres paa Forlangende i Ugens Løb; maanedlig den første Dag kontant 20 Kr., altsaa i hele Aaret 240 Kr.; aarlig: 1 levende Lam med Ulden paa i god Foderstand, af Vægt mindst 80 Pd. og desuden 8 Pd. Uld hvilket alt leveres i Efteraaret inden 1ste November”, og dertil kommer 7 læs klyne. – Der gøres en del ud af at pointere, at stavnsbåndets tid forlængst er overstået: “Mine Svigerforældre eller den Længstlevende har Ret til at flytte hvorhen de ønsker”, dette er ganske normalt i en aftægtskontrakt, men det er heller ikke nok i dette tilfælde - “Mine Svigerforældre eller den Længstlevende kan til enhver Tid flytte tilbage efter et Fjerdingaars Varsel, og skal Aftægtsboligen da være sat i god beboelig Stand, hvorhos Aftægten da i det hele præsteres som før Flytningen. Flytning og Tilbageflytning kan gentages saa ofte Aftægtsfolkene finder det for godt”.

Elisabeth og Hans i aftægtsalderen

I denne bolig kan Hans og Lise vel have det som blommen i et æg? Men det har formentlig aldrig været planen, at de skal bo her, for allerede i skødet forbeholder han sig en anden mulighed: “Det bemærkes udtrykkeligt, at den mig tilhørende Lod, Matr. No. 70a Janderup, af Hartkorn: 1 Fdk. 0 Alb. er forbeholdt af mig og saaledes undtaget fra Salget”⁴. På denne lod i Porskær er der nemlig en mindre ejendom, som de to flytter ind i.⁷ Og her fortsætter de et aktivt liv med landbrug, bare i mindre målestok. Ved folketællingen i 1616 har de en tjenestepige ansat, en kvinde på 47 år. Dette år oplyses borgernes økonomiske forhold temmelig detaljeret: Hans har en årsindkomst på 700 kr. og en formue på 2.000 kr. Han betaler skat til både stat og kommune, henholdsvis 2,70 kr. og 13,20 kr. Fem år senere er de to stadig beskæftiget med henholdsvis landbrug og husgerning, men pigen er væk og den årlige indtjening er øget til 1400 kr. Helt godt klaret af et par på omkring de 70 år!

Hans med et par gæster foran aftægtsboligen. Han sidder i midten, bag husholdersken Thora.

I en periode har de taget sig af en nevø, Einer Knudsen, søn af Lises bror Jens, der fører en lidt omflakkende tilværelse. I 1911 er den da 12-årige dreng medlem af husstanden som plejesøn. Han udvandrer senere til Canada, men oprettholder kontakten med familien i Janderup.

Efter at Lises død bliver Thora Thomsen ansat som husbestyrer. Hun er kniplerske fra Østerby i Daler Sogn ved Tønder og flytter i 1928 tilbage til sin hjemby. Familien holdt siden kontakt med hende og besøgte hende jævnligt.

Den 22. oktober 1878 da Hans Nielsen var 34, giftede han sig med **Elisabeth Knudsen** i Billum Kirke. Også Hans og Lise er på flere måder beslægtede. Niels Madsen Rasch og Maren Nielsdatter fra Bandsbjerg er deres fælles tip-tip-oldeforældre. Thue Thorsen og Lisbeth Jakobsdatter er hans 2 x tip og hendes 3 x tipoldeforældre.

De havde følgende børn:

- 5 i. Maren Kathrine (1879-1961)
- ii. Andrea Dorthea (1882-1921)

Andrea Dorthea, der er opkaldt efter sin mormor, bliver som 31-årig gift med muremester Hans Andersen Iversen, født 1883 i Janderup. Brylluppet står den 26. september 1913. Hans bygger et solidt muremesterhus i Janderup til sin gårdmandsbrud, men ægteskabet bliver kun 8 år gammelt, idet hun dør allerede 1921 af lupus. Hun får ingen børn.

11 Elisabeth Knudsen. Født den 4. januar 1852 i Tarp, Billum. Døbt den 8. februar 1852 i Billum Kirke. Konfirmeret den 8. april 1866 i Billum Kirke. Elisabeth døde på Amtssygehuset, Varde, den 20. december 1923; hun blev 71. Begravet den 26. december 1923 i Janderup Kirke.

Elisabeth er det femte ud af 11 børn af Knud Christian Nielsen og Dorthea Andrea Dorthea Jeppesdatter i Tarp. Faddere er hendes morfar, gårdmand Jeppe Gregersen, Kjelst, en farbror, gårdmand Thomas Nielsen, og Dorthea Simonsen i Billum. Pigen bliver døbt Elisabeth og er opkaldt efter sin mormor, men i almindelig daglig tale går hun under navnet Lise.

Hun vokser altså op i en stor familie i et hjem præget af foretagsomhed. Hendes far er møller og har gang i mange ting. Ved konfirmationen klarer hun sig pænt og får karaktererne mg i kundskaber og mg i opførsel.

I sine unge dage er hun som så mange andre ude at tjene. I kirkebogens til- og afgangslisten kan vi se, at hun 19 år gammel den 29. april 1871 drager hjemmefra for at tjene i Varde. Her er hun et år, og den 4. maj 1872 er hun tilbage i hjemmet i Tarp.

Med vielsen flytter hun til Janderup, hvor hun kommer til at styre en gårdmandshusholdning. Men ret uhørt sætter hun kun to børn i verden.

12 Anders Sørensen. Født den 12. august 1855 i Sækbæk, Horne. Døbt den 16. september 1855 i Horne Kirke. Konfirmeret den 3. oktober 1869 i Horne Kirke. Anders døde i Malle, Horne, den 14. december 1889; han blev 34. Begravet den 18. december 1889 i Horne Kirke.

Anders er ældste barn af Søren Andersen og Birgithe Maria Larsen i Sækbæk. Præsten har glemt at indføre faddere i kirkebogen.

Anders bliver konfirmeret 14 år gammel. Opførslen er fin nok og skaffer ham karakteren mg, til gengæld har det ligget lidt tungere med kundskaberne – her må han nøjes med et g minus.

Anders starter med at gå til hånde hos sine forældre på stedet i Sækbæk. Det er klart, at han som den ældste søn skal føre slægtsgården og værtshuset videre. I 1881, da han bliver gift, tituleres han "kromand på Sækbæk Mølle", og han er det endnu, da familien året efter bliver forøget med Søren.

Anders nu står imidlertid ikke til krodrift, så han ser sig om efter andre muligheder. I 1884 har han fundet en gård i Malle, Horne Sogn, som passer ham. Det er et mindre sted med et samlet hartkorn på 1 td. 5 skp. 3 fdk. 6 1/4 alb. Matrikelnummeret er 2b Malle, og købesummen beløber sig til 10.000 kr.³⁵ På fødegården passer hans mor, der bliver enke i 1885, driften af kro og landbrug, indtil Anders' yngre bror Lars kan tage over.

Anders får ikke lang tid som fuldtidsgårdmand. Efter bare 5 år bliver han syg og afgår ved døden. I følge kirkebogen dør han af "halssyge", difteri.

Den 4. november 1881, da Anders var 26, giftede han sig med **Maren Christensen** i Horne Kirke. Forlovere er brudeparrets fædre: Christen Jessen, gårdmand af Dejgård og Søren Andersen, gårdmand af Sækbæk. Brudeparret er beslægtede, idet Jørgen Jensen Smed og Maren Bendtsdatter i Horne er deres 2 x tipoldeforældre.

De havde et barn:

6 i. Søren Andersen (1882-1949)

13 Maren Christensen. Født den 19. august 1858 i Dejgård, Horne. Døbt den 19. september 1858 i Horne Kirke. Konfirmeret den 6. oktober 1872 i Horne Kirke. Maren døde i Horne den 16. september 1924 i Hornelund og blev begravet den 22. september 1924 i Horne Kirke; hun blev 66.

Maren er datter af Christen Jessen og Maren Sørens datter i Dejgård, Horne Sogn. Faddere er pigen Anne Rasmussen af Moesgård, gårdmand Mads Rasmussen af Moesgård, ungkarl Søren Thomsen Larsen af Rotbøl og gårdmand Hans Jensen af Bounum. Hun er vaccineret den 14 maj 1862 af Bloch.

Konfirmationen klarer hun i 1872 med pæne karakterer. Hun får mg minus i kundskaber og mg i opførsel.

Maren er i otte år gift med Anders, men så står hun som enke med ansvar for et umyndigt barn og gården i Malle. Hun søger om at få tilladelse til at hensidde i uskiftet bo, og det bevilges. Formaliteterne er nemlig i orden: hendes Andragende er "paategnet Anbefaling af Gaardeier Th. Larsen i Malle som Værge for Barnet, i hvilken Egenskab han her ved beskikkedes, samt forsynet med Sognepræstens Attest om Enkens Evne til at forestaae Boet".³⁷

Maren bliver dog ikke siddende som enke ret lang tid; efter et par år har hun fundet sig en ny ægtefælle i skikkelse af Jes Pallesen, som hun bliver viet til den 23. oktober 1891. Han er født den 2. maj 1848 i Hornelund (som søn af Palle Jessen og Johanne Jørgensdatter). Jes er enkemand og bringer to børn med sig i ægteskabet, mens to andre er døde som små.

Ægteparret står nu med 2 gårde, men der er ingen planer om stordrift. De flytter sammen på hans gård, og efter at formaliteterne med skifteretten er i orden sælger Jes Marens gård til en Malle-mand, Hans Jørgen Hansen Damgaard, til en pris der ligger 2.000 kr. over den Anders i sin tid betalte.³⁸

Sammen får Maren og Jes fem børn: Anders Sørensen, født 1892, Mette Marie Kristiane, født 1894, Palle Johannes, født 1896, Lars Christian Marinus, født 1898, og endelig Kristen Jessen, der er født i 1899. Når Maren får sine børn døbt i Horne Kirke, noteres det i kirkebogen, at moderen samme dag bliver indledet. Den gamle, ellers forlængst afskaffede skik med at introducere barselskvinden bruges altså stadig i Horne omkring år 1900. Pastoren har helt sikkert ikke været interesseret at forlade de gode gamle traditioner, for de har nemlig skæppet i hans lønningspose. Inden

Maren med hendes mand nr. 2, Jes Pallelsen. De sammenbragte børn er fra venstre hans datter, Kirsten Marie, hendes Søren Andersen og hans Jens Uhre fra deres første ægteskaber. På bordet deres fælles datter, Mette Marie og forrest den fælles søn, Anders Sørensen, der er opkaldt efter hendes første mand. Billedet er fra 1895. Horne Sognearkiv.

godt ud af det med svigerdatteren hjemme på gården ...

14 Christen Jessen. Født den 30. januar 1842 i Mosevrå, Oksby. Døbt den 6. februar 1842 i Oksby Kirke. Konfirmeret den 2. marts 1856 i Ho. Christen døde i Mosevrå den 5. oktober 1893; han blev 51. Begravet den 10. oktober 1893 i Gl. Oksby.

Christen kommer til verden som femte barn af Jes Pedersen og Ellen Pedersdatter i Mosevrå. Faddere er gårdmand Christen Hansen og hustru i Skødstrup i Ål Sogn, ungkarl Peder Hansen og pige Maren Pedersdatter, sammesteds. Den sidste er barnets mors lillesøster, de øvrige fjernere familie og naboer fra hendes hjemegn. Moderen bliver intro-

barselskone og hendes lille følge, gerne et par nabokoner eller lidt familie, træder ind i kirken, betaler de "offer" til præsten.

Jes er en dygtig landmand, der følger med i alt nyt. Folketællingen 1916 giver da også et billede af en velstillet familie på en blomstrende bedrift. Formuen er på 46.400 kr., og Jes kan opgive en årlig indtægt på 4.100 kr. Hvoraf han må betale et forholdsvist klækkeligt beløb i skat: 138,50 til staten og 439,51 til kommunen. De fire yngste børn, der alle er over konfirmationsalderen, bor stadig hjemme og tjener sikkert en skilling ved det. Det er dog kun de to ældste, der får så meget, at de må svare skat. Marie på 22 har en løn på 300 kr., mens 20-årige Johannes kan indkassere 400 kr.

Jes interesserer sig for kvægavl og viser sine tyre og kvier frem på dyrskuet, hvor han jævnligt kan tage præmier hjem, og han ses også nu og da i dommerudvalgene; således skal han være med til at vurdere kvæg af mælkerace ved Ungskuet i Esbjerg i 1915.³⁶ Han er politisk bevidst og deltager i møder i Den Konservative Klub i Varde.

Da Maren dør i 1924, bliver gården delt, så Johannes og Anders kan få hver en gård. Enkemanden flytter til Orten, til sønnen Kristen. Han kommer efter sigende ikke godt så

duceret en lille måned efter, den 27. februar. Tidligere skulle der gå 6 uger før en barselskvinde kunne “indledes” i kirken. Christen er vaccineret den 22. maj 1843 af Murtfeldt i Varde.

Hans far dør allerede, da drengen er seks år, og hans mor følger nødvendighedens lov og finder sig en ny ægtefælle. En enkelt ny søster bliver det også til, og ellers har Christen som yngste overlevende søn nok fået lov til at blive hjemme på gården.

Han bliver konfirmeret i Ho Kirke, de unge mennesker i Ho-Oksby konfirmeres skiftevis i de to kirker. Hans karakterer, “Dom angaaende Kundskab og Opførsel”, er henholdsvis g+ og mg. G+ er måske ikke helt så galt, som det lyder – i hvert fald er det den karakter, de fleste af drengene noteres for, så enten står et “g” virkelig for “godt” – eller også har bibelen bare ikke været yndlingslæsningen hos drengene ...

26 år gammel bliver han gift, men det unge par har endnu ikke fundet deres sted i tilværelsen. Christen og Hansine kommer til at føre en lidt omflakkende tilværelse; de starter med at bo hjemme hos hendes forældre i Mosevrå, hvor han fungerer som tjenestekarl, mens hun skaffer sig et indkomme som skrædder. Deres første barn bliver født seks måneder efter brylluppet, så noget kunne tyde på, at de har været nødt til at arrangere brylluppet i en fart. Ved dåben tituleres Christen som indsidder. Naturligvis ønsker de sig en mere selvstændig tilværelse, og den 8. maj 1870 bryder familien op fra hjemsognet. De flytter til Outrup Sogn, hvor de slår sig ned på et husmandssted i Søvigghuse. Her kommer de to næste børn til verden.

I 1877 er familien tilbage i Mosevrå, hvor den bliver forøget med endnu en datter. Christens stedfar er også død, og hans mor har nu fundet det passende at trække sig tilbage, så den 1. september 1878 får Christen skøde på sin fødegård, matr.nr. 2A. Prisen er 600 rdl. Desuden må han svare aftægt til sin mor, denne er beregnet til 700 rdl. – forudsat at hun lever fem år. Her slipper han billigt, idet Ellen Pedersdatter er død, allerede inden skødet når at blive underskrevet. Tilbage er der en aftægtforpligtelse til halvsøsteren Ane Jessine, der er 28 år ved Christens overtagelse af gården: “Til min Halvsøster Ane Jessine Simonsen skal Gaardens Ejer udrede følgende: 1 Klædeskab til Værdi 20 rdl. og 1 Sengs Klæder til 30 rdl. – Skulle det blive Tilfældet, at min Moder ikke flytter for sig selv paa aftægten, da gives Ane Jessine Simonsen af mig eller Gaardens Ejer fri Kost og Logis om Vinteren, saalænge hun er ugift, og gives hun efter Moderens Død fri Lejlighed hos Gaardens Ejer ved dennes Bord.³⁹ I 1893 nyder Ane Jessine stadig godt af sine rettigheder. Med købet af gården er Christen avanceret til gårdmand.

Om landbrug i sognet i hine tider fortæller en tidligere sognefoged i Blåvand, Jes Chr. Mortensen (f. 1878): “Landbruget var den gang hos alle en Bifortjeneste. Køerne holdtes nærmest som et nødvendigt Onde for at have Mælk i Huset.

Der var i flere Hjem, hvor der holdtes baade 4 og 5 Køer, og de kunne alligevel ikke Smørfede sig selv. Det stride og tørre Rughalm og det tit daarligt bjergede Hø, kunne ikke give Kreaturerne Kød paa Kroppen eller Mælk i Spanden. Fisk til Føden til vi Mennesker i Hjemmet var der altid nok af. Kartofler derimod skulle der spares paa.”⁴⁰

Landbruget er en bibeskæftigelse; det, folk tjener nogenlunde godt på, er fiskeriet. Om Christen og Hansine har haft andre indtægter ved siden af vides ikke. Ved folketællingen i 1880 ses dog, at landbruget har været så stort, at der har været behov for både en karl og en pige.

Få år efter at han er blevet gårdejer, udvider han bedriften. Af en enke i Ho, der sælger ud af sin gård, køber Christen den 16. juni 1882 et stykke eng af hartkorn 1 skp. 1 fdk. til 700 kr. Sammen med de 6 andre mænd, der køber af enken, må han betale hendes aftægt. Hun skal have de sædvanlige fødevarerleverancer, som aftægtsyderne selv må finde ud af at fordele mellem sig. Derimod er brændselydelserne nøje udspecificeret: Christen “leverer af egen hede 1 læs tørv.”⁴¹

Oksby ny kirke, indviet 1891, hvorefter den gamle stråtækte kirke bliver nedrevet.

1886 flytter familien igen engang, idet Christen den 10. august mageskifter med Jørgen Jørgensen på matr.nr. 9a og 7e, også i Mosevrå, således at de to bytter ejendom. Den nye gård er større end fødegården, dens hartkorn er anslået til 2 td. 1 skp. 2 fr. 3/4 album. Handlen koster Christen 2000 kr., og fødegården står nu i 8000 kr. (om den er steget i pris er svært at afgøre, da der imellemtiden har været et skifte fra rigsdaler til kroner), mens den nye gård er ansat til 10.000 kr.⁴²

Hansine dør, da det yngste barn Dorthea er bare 1 år. Christen står alene med en flok små børn og et par, der er konfirmerede. Han gifter sig ikke igen, men får i stedet en husholder. I 1890 er den ældste datter, Ellen Semine, medhjælpende i hjemmet, mens sønnen Hans Peder og datter nr. 2, Marie Jessine, er fløjet fra reden og tjener ude. Men allerede efter seks år efter følger Christen sin kone i graven. Han begravnes på Oksby gamle kirkegård, hvor begravelsen forrettes ved den omstridte sognepræst Schou i Ål Sogn. Dødsårsagen er ikke kendt, men Christen har været forberedt på døden og har forinden overfor sin bror Peder Jessen, der er husmand i Kjelst i Billum og bliver værge for de umyndige, fremsat det ønske, at sønnen Hans Peder skal overtage gården efter ham.

Efter dødsfaldet bliver der skiftet efter alle kunstens regler. Det er sjældent man på denne tid registrerer og vurderer boet, men det gør man her, måske fordi arvingerne er lutter umyndige; de to ældste dog såkaldt "mindreårige", dvs. over 18 år, men ikke myndige mht. økonomiske forhold. Vi bliver altså inviteret på en rundtur i dette 1890-hjem. Første rum er dagligstuen, der er møbleret med et ovalt spisebord og 5 wienerstole, en mahognifineret kommode og et poleret fyrretræschatol. På væggene hænger 7 "skilderier". I sovekammeret har man haft alkover, for der er ikke nævnt senge. Til gengæld har det nok været familiens almindelige opholdsrum med et rødmalet bord og 4 træstole. Endvidere en hjørnehylde med en tobakskasse, et spejl, en lampe, et stueur og en af boets få egentlige værdigenstande: Et sølvflommeur med kasse.

En storstue findes også i huset. Det er dog sparsomt møbleret med et par klædeskabe, et chatol og en dragkiste. Dertil 4 frakker, 2 par benklæder og en hat – det har været et rum mere til opbevaring end til fest! Endelig er der en symaskine, som Hansine Catrine har brugt i sit skrædderhverv.

Vi kigger indenfor i et lille gæsteværelse, hvor der står et chatol, før vi går videre til køkkenet, hvor udstyret ikke har været prangende: 2 borde, en kiste, en gryde, en brødskeer, 6 par kopper og tallerkener og 6 sølvteskeer. Formentlig (eller måske?) har der været mere husholdningsgrej, som man ikke har fundet værd at nævne ...

I stalden har det ikke set så ringe ud. Christen har haft 2 heste og et føl, 8 køer, 12 kvier eller kalve, en enkelt stud og 3 grise foruden 10 får med lige så mange lam og 7 høns. I gården står der et par arbejdsvogne og en fjedervogn og desuden plov, harver og de sædvanlige mindre landbrugsredskaber.

Går vi til formuen, ser vi, at Christen foruden, hvad han ejer af gård og jord, har lidt opsparing i banken, endda 2 forskellige pengeinstitutter, nemlig Vestjyllands Landmandsbank og Billum m.f. Sognes Spare og Laanekasse. I alt drejer det sig om ca. 2.000 kr. plus en aktie på 100 kr. i Landmandsbanken. Men det er ikke lutter overskud, for han skylder Sparekassen 2600 kr. og har som kautionist for den Jørgen Jørgensen, som han mageskiftede med, betalt Niels Christensen i Broeng 100 kr.

Skiftet er en større sag, som strækker sig over 6 møder fra den 17. oktober 1893 til den 25. juni året efter. Det ligger fast, at sønnen Hans Peder skal have gården, men da man mener, at den er vurderet lidt for højt, idet der hæfter en aftægtsforpligtelse på den, må den vurderes igen. Resultatet er, at beløbet nedsættes med 250 kr. Men endelig er man færdig i sommeren 1894. Til hver af de fire yngre søstre, Ellen Semine på 19 år, Marie Jessine, 16 år, Pedrea, 13 år og den lille Dorthea, 8 år, bliver der 2430 kr. Det nævnes ikke i skiftet, men formentlig er det meningen, at de skal blive boende på gården, til de er klar til at komme ud at tjene.⁴³

Hans Peder er kun 23 år, så der må en formynder til at hjælpe med underskriften på skødet. Prisen på stedet er nu oppe på 13.104 kr. 75 øre, som den unge mand naturligvis ikke kan stille med. Han må til Billum m.fl. Sognes Spare- og Laanekasse for at låne 7000 kr., udover at han låner sin søster ældste søster Ellen Semines arvelod på 2430 kr. 99 øre, som han må udstede en obligation til hende på.⁴⁴

Den 2. december 1868 da Christen var 26, giftede han sig med **Hansine Catrine Hansen** i Oksby Kirke. Forlovere er husmand Peder Jessen i Kjelst, Billum sogn (gommens ældre bror) og gårdmand Hans Pedersen i Mosevrå (brudens far).

De havde følgende børn:

- i. Jes Peder (Død som barn) (1869-1876)
- ii. Hans Peder (1870-1952)
- iii. Ellen Semine (1872-1949)
- iv. Marie Jessine (1877-1949)
- v. Pedrea (1879-1950)
- vi. Jes Peder (Død som barn) (1883-1888)
- 7 vii. Dorthea (1886-1954)

Hans Peder overtager fødegården i Mosevrå efter sin fars død. I 1906 bryder han dog op og slår sig ned i det mildere klima på Fyn. Han er gift to gange, første gang med Hansine Poulina Poulsen, f. 1871 i Oksby. Med hende får han fire børn. Efter hendes død som 27-årig gifter han sig igen med Birgitte Cathrine Pedersen, f. 1861 i Broeng, Ål. Hans Peder dør i Middelfart.

Ellen Semine gifter sig den 5. maj 1899 med Lars Thomas Sørensen Larsen, f. 1873 i Rotbøl, Horne. Han er gårdejer i Rotbøl. Sammen får de to seks børn.

Også *Marie Jessine* ender i Horne, hvor hun den 29. oktober 1901 bliver gift med Peder Rasmussen, f. 1880 i Moesgård. Familien har en gård i Moesgård, hvor to sønner bliver født.

Pedrea kommer efter forældrenes død til at bo hos sin faster Anne Marie Jakobsen i Janderup, hvor hun bliver konfirmeret. Hendes mand, Thomas Nielsen, er født i Ho 1877, men det bliver på en gård i Malle i Horne, de to får deres virke. Der er fem børn i ægteskabet.

15 Hansine Catrine Hansen. Født den 20. juni 1847 i Mosevrå, Oksby. Døbt den 27. juni 1847 i Oksby. Hansine Catrine døde i Mosevrå den 20. juli 1887; hun blev 40. Begravet den 26. juli 1887 i Oksby.

Hansine Catrine er ældste datter af gårdejer Hans Pedersen og hustru Marie Bothilde Hansen i Mosevrå. Hun bliver født lige præcis 9 måneder efter, at de er blevet viet.

Faddere er aftægtsmand Hans Nielsen og hustru i Mosevrå, ungkarl og morbror Jens Hansen i Billum og pigen Dorthea Pedersdatter, sammesteds. Moderen introduceres den 22. august, og den 6. august 1849 bliver barnet vaccineret af krigsråd Murtfeldt i Varde.

Hansine bliver konfirmeret 14 år gammel, i Ho Kirke (konfirmationen finder sted skiftevis i Oksby og Ho). Hun viser sig her som en kvik ung dame, der opnår bedømmelsen mg + i kundskab og mg i opførelse, på et hold, hvor de fleste piger må nøjes med g i kundskaber.

Om Hansine herefter bliver hjemme hos forældrene eller som så mange andre kommer ud at tjene, ved vi ikke. Men som 20-årig bliver hun gift med Christen fra nabolaget, og da de som nygifte ikke har et sted at starte på, bliver de boende i hendes hjem. Af folketællingen 1870 kan vi se, at hun har gjort sit til at skaffe sin familie brød på bordet. Hun kan nemlig angive et erhverv – hun er skrædder – og bare ved at have et job ud over at være husmor skiller hun sig ud fra det, der er gængs for den tids kvinder. Hun har endda fået sit første barn, som hun også må tage vare på.

I løbet af de næste 16 år bliver hun mor til endnu seks børn, to drenge og fire piger. To af sønnerne, den ældste og den næst yngste, dør som små, og selv får hun heller ikke et langt liv. Kun 40 år gammel er hun, da mand og børn må tage afsked med hende. Det yngste barn er kun godt et år, men heldigvis er der ældre søstre, der kan tage sig af den lille.

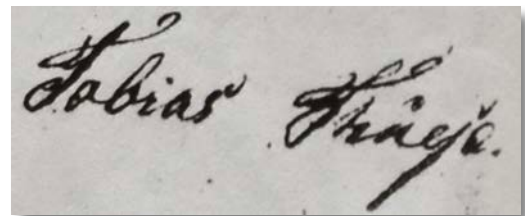
Med tip oldeforældrene begynder der at komme spredning i feltet. De er kommet til verden mellem 1789 og 1833, men samlet gælder, at de er født efter stavnsbåndets ophør og inden grundloven bliver indført. Periodens store begivenhed er Enevældens afslutning i og med, at Grundloven underskrives i 1849. Hvilket dog ikke har ført til store omvæltninger i vore aners liv. Demokratiet er indført, men siver langsomt ud på landet. Kun de bedrestillede har stemmeret, og kvinderne og tjenestefolkene er helt udelukkede.

16 Tobias Thuesen. Født i september 1797 i Hesselmed Gammel Mølle, Ål. Døbt den 17. september 1797 i Ål Kirke. Tobias døde den 30. maj 1857 i Gammel Mølle, Ål. Begravet den 5. juni 1857 i Ål Kirke.

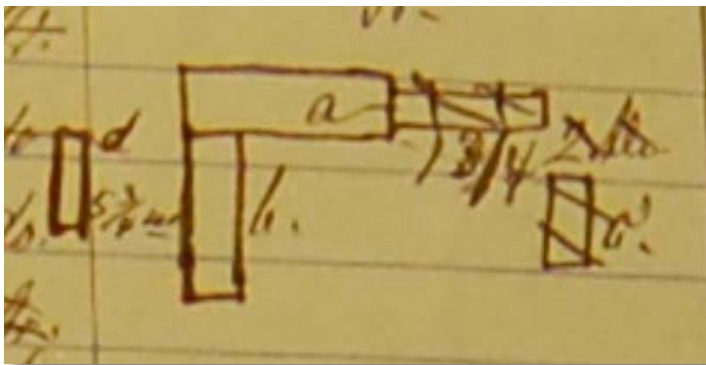
Tobias er eneste søn af Tue Christensen og Karen Pedersdatter på Hesselmed Gl. Mølle. Vi er her så langt tilbage i tiden, at kun dåbsdagen normalt er indført i kirkebøgerne, så derfor har vi ikke den præcise fødselsdag. Ved dåben bliver han båret af degnens kone Mette Hansdatter Balslev i Oksbøl, og fadderne er et imponerende optog af naboer og familiemedlemmer: Frands Jørgensen (søn af den tidligere møller), Mads Olesen, Henrik Nielsen fra Kjelst (gift med mors søster), Jens Pedersen (barnets morbror) og hans søn Peder Jensen fra Kjelst, Peder Andersens søn, Peder, fra Markskel (en bror til den mand, som barnets mor senere gifter sig med, da Tue er død), Jacob Pedersens søn, Peder, fra Oksbøl, Terkel Jensen fra Hesselmed, Peder Andersens datter, Kirsten, og Peder Jensens Karen, begge af Markskel og endelig Mette Nielsdatter af Oksbøl.

Tobias er ikke det mest nærliggende navn at vælge for den gamle Tue og hans unge kone. Efter tidens navneskik skulle han hedde Christen efter sin farfar, men denne har dog har været død i over 75 år, så det er måske ikke så mærkeligt, at hans navn ikke bliver brugt. Heller ikke morfar Peder kommer på tale. Den næste mulighed, hvis man ikke vælger at opkalde efter familien, er at bruge et helgennavn, og her skal forklaringen nok søges, for den 20. september er Tobias' dag. Den gode Tobias kendes fra de apokryfe skrifter i Det gamle Testamente; han bliver af sin blinde far sendt på en farlig mission til Medien for at hente en sum penge og bliver på turen beskyttet af ærkeenglen Rafael. Det fortælles om ham, at han på Herrens bud bliver gift med en enke fra Ekbatana ved navn Sara. Hun har vovet at gifte sig syv gange før, men hver gang er brudgommen på bryllupsnatten blevet dræbt af dæmonen Asmodis. Med sine fromme egenskaber overvinder Tobias dæmonen og kan leve videre med sin brud. Gode egenskaber som Karen og Tue vil give deres søn med på vejen. Hans sønner får efternavnet Tobiasen, og da kultusministeriet i 1856 slår fast, at børn skal have deres fars efternavn som slægtsnavn, og ikke som det tidligere har været skik faderens fornavn plus -sen eller -datter, ja, så bliver Tobiasen slægtsnavnet.

Tobias' far dør, 81 år gammel, da drengen er bare et halvt år. Hans mor gifter sig hurtigt igen. Tobias får et par halvsøstre og vokser op som søn på gården, hvor han hjælper sin mor med bedriften, da hun bliver enke. Man kunne tro, at hun hurtigst muligt ville overdrage gården til ham, men det er nu ikke tilfældet. Selv efter at han har giftet sig, bliver hun siddende ved ejerskabet i endnu fire år. At en ung mand finder sig en kone, betyder altså ikke uden videre, at moren viger fra sin plads ved bordenden! Og da Tobias og Maren Kirstine får deres første barn døbt godt et år efter brylluppet, betegnes Tobias som "inderste". Han får først skøde på gården i 1826, og det lyder som følger:

A photograph of a handwritten signature in dark ink on aged paper. The signature reads 'Tobias Thuesen' in a cursive script.

Jeg underskrevne Karen Pedersdatter, Enke efter afgangne Poul Pedersen i Hesselmed gl. Mølle, Ål Sogn, med Laugværge (som er hendes bror, Hans Pedersen Kjær) gjør hermed vitterlig: at jeg i Følge min under 4de december. 1822 for Retten gjorde Declaration har overladt ligesom jeg og hermed sælger, skiøder og overlader til min Søn Tobias

I en brandforsikringsprotokol for Ål og Billum Sogne 1885-1929 findes denne skitse over Gl. Mølle; formentlig har bygningernes beliggenhed været den samme i Tobias' tid. A. er stuehus, der er bygget sammen med stalden, b. lade og vognport, c. (t.h.) er svinstald og d. et senere opført gødningshus.

Thuesen her af Hesselmed gamle Mølle efternævnte mig i Følge lovlig Adkomster tilhørende Eiendomme saasom:

1. Den af min salig Mand og mig hidtil eiende og paaboende Gaard Hesselmed gamle Mølle kaldet, der er Parcel No. 1 af Hesselmed fri Hovedgaardstaxt staaende for fri hk: 1 Tdr 6 Skp - - med sine Bygninger, samt Besætning og Avl saaledes som Samme nu befindes.

2. Et Stk. Eng i Ål Mærsk No. 9 ogsaa af Hesselmed fri Hovedgaardstaxt af hartkorn 1 Skp. 2 Fkr. 1 1/4 Alb. og

3. En Eng paa Bøgel? ogsaa kjøbt paa auctionen over Hesselmed Hovedgaard m.m., da uden hartkorn, derpaa er nu fri hk. 3 Fkr 1 Alb.

Tilsammen hk: - 2 Tdr. - 1 Fkr. 2 4/5 Alb.

Og da den herfor accorderede Kjøbesumma mig af Kjøberer er betalt med 200 rdl rS., siger To

Hundrede Rigsdaler rede Sølv, saa skal formeldte

Gaard med Eiendomme og Bygninger samt de nævnte Eng-Parceller fra Dato følge og tilhøre Kjøberer formeldte Tobias Thuesen og hans Arvinger med samme Herligheder og Rettigheder som min sal. Mand og mig det eiet og besiddet haver, og hvorfor jeg og Arvinger er og forbliver som Hiemmel efter Loven. Den imellem os under Dags Dato oprettede Opholdscontract tilpligtes han i alle dele at opfylde.

Til bekræftelse under min og Laugværgeres Hænder vidnefast.

Hesselmed gl. Mølle den 18. august: 1826.

Karen Pedersdatter (m: f: P:) Som Laugværge Hans Pedersen Kiær

Til Vitterlighed: Peder Jacobsen, Billum. - Jens Pedersen.

Tobias har ikke 200 rdl. på kistebunden. Han må på lånemarkedet for at søge kapital, og allerede samme dag som skødet er underskrevet, er også indført en lånekontrakt i skøde- og panteprotokollen. Det er hans svoger, Jens Pedersen i Skødstrup, der står som udlåneren af 240 rdl, og vilkårene er de samme som ved så mange andre lån på den tid. Der svares 4 % årligt, og som sikkerhed pantsættes den nyerhvervede ejendom, "indtil Capital og Renter i alle Maader skadesløse er betalt, og denne Oblg: saaledes indfriet".⁴⁵

Tobias og Maren Kirstine er tilsyneladende et par, der holder fast i de gode gamle traditioner. Da efternøleren Ane Marie skal døbes i 1847, er alle i sognet gået bort fra den gamle skik med at give pigerne farens navn efterfulgt af et -datter. I perioden fra 1847 frem til 1850 findes kun et eneste tilfælde af -datter, og det er netop den lille Ane Marie, der får efternavnet Tobiasdatter. Ved hendes konfirmation i 1862 er det dog i kirkebogen ændret til Tobiasen, men da er Tobias også død.

Tobias når aldrig at gå på aftægt, idet han dør som gårdmand, 60 år gammel.

Den 16. november 1822 giftede Tobias sig med **Maren Kirstine Nielsdatter** i Ål Kirke. Forlovere ved brylluppet er gårdmand Niels Jensen Christensen af Broeng, brudens far, og aftægtsmand Hans Pedersen fra Billum, brudgommens farbror.

De havde følgende børn:

- i. Karen (1824-1890)
- ii. Thue (1826-1864)

- iii. Kirsten Marie (1829-1870)
- iv. Kirsten (1831-1831)
- v. Niels Jensen (1833-1902)
- 8** vi. Søren Hansen (1837-1904)
- vii. Ane Marie (1847-1935)

Karen bliver den 27. marts 1851 gift med Niels Christian Nielsen, f. 1823 i Søhuse, Ål. De har en gård i Borre og får i hvert fald to sønner, hvoraf den ene dør som spæd.

Thue bliver husmand og postbud i Østerby i Oksby sogn. Han gifter sig den 3. maj 1857 med Kirsten Hansdatter, f. 1828 i Borre. De får tre børn inden hans tidlige død som 37-årig.

Kirsten Marie bliver den 29. marts 1855 gift med Christen Jørgensen, f. 1829 i Fredtoft. Efter nogle år som forpagtere af Ho Præstegård, hvor de får et par sønner, flytter de til Borre, hvor de i 1870 er aftægtsfolk hos hendes bror Søren.

Niels Jensen, opkaldt efter sin morfar, får æren af at overtage fødegården. Han er først gift med Pernille Jensen fra Markskel, f. 1840. Med hende får han tre børn. Hun dør 1869, men først 1878 gifter han sig igen, denne gang med Mette Christensen, f. 1847 i Børsmose. Hun føder seks børn og dør af livmoderkræft, da den yngste er bare to år gammel.

Ane Marie gifter sig den 15. marts 1878 med Bonde Nielsen, f. 1845 i Skødstrup. De driver en gård i Børsmose, hvor seks børn kommer til verden.

17 Maren Kirstine Nielsdatter. Født i 1804 i Broeng, Ål. Døbt den 15. januar 1804 i Ål Kirke. Konfirmeret den 1. marts 1818 i Ål Kirke. Maren Kirstine døde den 30. august 1874 i Gammel Mølle, Ål. Begravet den 7. september 1874 i Ål Kirke.

Maren Kirstine er datter af Niels Jensen Christensen og Kirsten Marie Jensdatter i Broeng; hun fremstilles i kirken den 12. februar, efter at hun først er hjemmedøbt den 15. januar, formentlig samme dag, som hun er født. Hun bæres af sin moster, Mette Jensdatter af Kielst, og en stor flok faddere tropper op: Søren Jensen i Kærup, Jens Christian i Kielst Præstegård, gården, hvor barnets mor er født, Jens Hansen i Skødstrup, Peder Jacobsen fra Janderup, Niels Pedersen Møller, Christen Brich fra Børsmose, Hans Christian Nielsen i Kielst, Maren Christensdatter i Broeng, der er faster til barnet, Mette Nielsdatter i Kielst og Karen Pedersdatter i Ål Præstegård.

Maren Kirstine bliver konfirmeret 14 år gammel. Konfirmationen finder sted i det meget tidlige forår, midfaste søndag, den 1. marts. Hun er opført først af pigerne på holdet. Karakterne, hun scorer, er de samme som alle de øvrige piger, nemlig "god" for kundskaber og "m.g." for opførsel.

Bare 4 år efter konfirmationen ringer kirkeklokkerne igen for hende, da hun bliver gift med den 7 år ældre Tobias. Sammen får de 7 børn, hvoraf et dør som spæd.

Tobias dør i 1857, og Maren Kirstine ønsker at sidde i uskiftet bo. Den 20. juli er hun i Øster og Vester Herreders Skifteret i Varde for at ordne formaliteterne; hun får tilladelse til at hensidde i uskiftet bo, "saalænge hun i ugift Stand forbliver" og betaler skifteomkostningerne, der løber op i 32 mark; hun underskriver med ført pen, hun har nok fulgt sin skole og lært at læse, men hvis skrivning har været på skoleskemaet, har undervisningen ikke været god nok – eller også har hun bare ikke haft brug for at holde kundskaberne vedlige?

Derefter driver Maren Kirstine gården videre, med børnenes hjælp. I 1860 bor de tre yngste stadig hjemme, og desuden er der en tjenestepige i huset. Ved folketællingen oplyses det, at hun "lever af en Jordlod", men det stemmer jo ikke helt med, at hun skulle sidde i uskiftet bo! I 1865 er den næstældste søn, Niels blevet gift, og året efter overtager

han stedet for 2.050 rdl. plus aftægt til mor: "Til Beboelse for min Moder lader jeg i dette Foraar opføre, øst i Gaarden, et 4 Fags nyt Huus, 10 Alen viid og 11 Qvarkeer mellem hvert Fag, med de behørige Døre og Vinduer og Loftskud overalt. Huset indrettes med Forstue, 1 Stue med Kakkelovn, Sovekammer med 2 Sengesteder og Kakkelovn, Spisekammer, Køkken med Skorsten, Bageovn og Bryggerkedel m.v., nyt Fjellegulv i Stue og Sovekammer. Loft, Døre og Vinduer males 2 Gange med Oliemaling og alt indrettes saavel ud- som indvendig som min Moder ønsker det, og vedligeholdes fremdeles forsvarlig af Gaardens Eier saavel indvendig som udvendig. – Naar min Moder indflytter i denne Leilighed, maa hun medtage Indbo og Huusgeraad saameget hun ønsker. Hvad Inventarium der findes i Aftægtshuset holdes ligeledes ved lige." Kan hun ikke klare husholdningen alene, "skal Gaardens Eier lønne en anstændig Pige til hendes Opvartning, som hun dog selv skal koste" (koste = betale kosten til). Ud over naturalier skal Maren Kirstine hvert år have 26 rdl. i rede penge. Omtrent samtidig går forældrene til sønnen Sørensen senere kone på aftægt, men her er forholdene noget anderledes; Poul Nielsen og Ane Pedersdatter (aner nr. 18 og 19) i Skødstrup får kun 6 rdl. årligt at gøre godt med. De gårde er nogenlunde lige store (Maren Kirstines endda mindst), men Poul efterlader sig en del gæld, så det er nok der forklaringen skal søges.

På overdragelsestidspunktet er de to yngste børn endnu ugifte. De betænkes dog med rigeligt udstyr. Datteren Ane Marie kan, når hun stifter bo, medtage følgende: "den Vævild (væv) med Tilbehør, som er i Gaarden, saa og 1 stor og 1 lille Kaabe efter Egnens Skik, 1 sort Kjole, 2 Lag hjemmegjorte Kirkeklæder, 1 Sengeklæde bestaaende af 2 Dyner, 1 lang og 2 korte Puder, alt af Nyt og godt fyldt med Fyld samt 2 nye hørgarns Lagner, endvidere 2 Stykker nyt Linned, 1 nyt Klædeskab, 1 Spinderok og 1 Lam. Derhos gives hende Bryllup ligesom hendes Søstre haver erholdt, eller i stedet for 50 rdl., hvilken af Delene hun vælger." Hvis de to imod forventning ikke skulle blive gift, skal de ikke være husvilde: "Efter min Moders Død skal Aftægtshuset blive staaende og vedligeholdes til Afbenyttelse for disse Børn, tilligemed Kakkelovnen, saalænge nogen af dem er ugift, og benytter nogen af dem Huset skal aarlig leveres dem det for min Moder bestemte Quantum Klyne."¹⁹

Da hun dør efter 17 års enkestand og 8 år på aftægt, har hun ikke meget at efterlade. På dødsanmeldelsen nøjes man med at nævne at "ovennævnte Aftægtsenkes Efterladenskaber er Sengeklæder og Gangklæder til omtrent 30 Rdl., og af Arvinger findes Børn som alle var over 18 Aar og selv har skiftet Klæder og Seng imellem dem. Ellers intet at skifte." Underskrevet af hendes bror, sognefoged Christen Nielsen.

Maren Kirstines søster, Maren, gift med Jens Therkildsen, gårdejer i Markskel, er farmor til højskolemanden J.Th. Arnfred.

18 Poul Nielsen. Født i 1809 i Skødstrup, Ål. Døbt den 6. august 1809 i Ål Kirke. Konfirmeret den 29. februar 1809. Poul døde den 18. juni 1885 i Skødstrup, Ål. Begravet den 24. juni 1885 i Ål Kirke.

Poul, der er søn af Niels Christensen og Mette Christensdatter i Skødstrup, bæres til dåben af Karen Pedersdatter (ane nr. 32) fra Hesselmed Gammel Mølle. Fadderne er Lars Nielsen på Gedberg, Bonde Hansen af Skødstrup, Peder Nielsen, ibid (barnets senere svigerfar), Jens Christensen i V. Vrøgum, Peder Jørgensen i Skødstrup, Boje Madsen, ibid., Mette Cathrine Kjeldsdatter i Troldholm, Anne Marie Hansdatter i Skødstrup, Kirsten Larsdatter på Gedberg og Birgitte Hansdatter i Skødstrup.

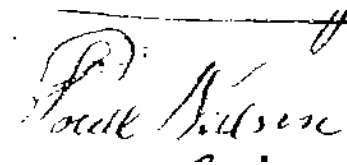
Poul bliver konfirmeret Fastelavnssøndag 1824, hvor han er 15 år. Han opnår i "Dom angaaende Kundskab og Opførelse" henholdsvis Mg og G, hvilket han kun deler med en søn af præsten og en husmandssøn fra Billumvad. De øvrige drenge må nøjes med to gange G.

Poul er næstældste søn, og fødegården deles mellem ham og den ældre bror Christen. Poul får den 24. august 1840 skøde på hovedparcellen på 2 tdr. 5 skp. 3 fdk. 3/4 alb., som han må betale 500 rdl. for, plus at han skal give forældrene aftægt (denne er beregnet til at koste hele 400 rdl.) Betalingen klares delvis ved, at "Kjøbereren har overtaget en forud i Eiendommen prioriteret Gjæld til Hendrik Nielsen Kjælst". Poul har ikke penge på kistebunden, så han er ude at

finde en formuende mand, som kan låne ham penge. Det bliver Hans Hansen i Billumkjær, der kan udrede 700 rdl. "deels hidrørende fra en Panteobligation udstædt af min Fader den 20 Juni 1818 og deels rede laante Penge". Af lånet betales renter á 4 % p.a.⁴⁶

Poul må ikke alene sørge for sine forældre. Også de tre ugifte søstre følger med - de har ret til ophold i gården, så længe de er ugifte, og de har hver krav på en dragkiste, sengetøj til en seng og to kjoler. Endelig, hvis de skulle finde sig en passende ægtefælle, er det storebror, der skal stå for bryllupsfesten. I 1845 er de tre fordelt mellem brødrene, så at Christen har den ældste og Poul de to yngste i huset som tjenestepiger. Et par år efter er den ene dog giftet bort.

Til storebror Christen bliver der en mindre parcel på 7 skp. 1 fd. 2 1/4 alb., men med denne ejendom følger "den derpaa værende Stampemølle", der giver ham et godt eksistensgrundlag og er mere værd i handel og vandel end Pouls part. Christen må betale 600 rdl. for sin del.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Poul Nielsen". The signature is written in a cursive style with a horizontal line above it.

Poul er gårdmand i godt 25 år; den 15. november 1866 overlader han skødet til sin ældste søn, Niels. Poul har formentlig hele sin tid som gårdejer måttet trækkes med gæld, for det hedder i sønnens skøde, at købesummen på 1600 rdl. er "berigtiget derved, at Kjøberen overtager den paa Eiendommen hæftende Pantegjæld af samme Størrelse." Alt-så forlader han gården med en gæld, der er større, end da han overtog den.

Poul er 58 år, og han og Ane har 5 børn, der endnu ikke er fløjet fra reden. Alle bliver de omfattet af den aftægtskontrakt, der indgås ved generationsskiftet. Første post i aftægtsaftalen lyder: "Saalænge Aftægtsfolkene ønske det, gives dem Ophold i Gaarden, hvor de have Dug og Disk til fælleds med Gaardens Eiere, der forsyner dem med de fornødne Klæder og giver dem al mulig Pleie, Tilsyn og Opvartning, især i Sygdoms- og Alderdomstilfælde, samt betaler deres Høitidsoffer og leverer dem aarlig 6 rdl., der betales med Halvdelen i 11te Juni og Halvdelen i 11te December Terminer. Fremdeles befordres Aftægtsfolkene med Heste og Vogn til og fra Kirke samt til og fra Slægt og Venner, og naar de ved Døden afgaar, besørger og bekoster Gaardens Eier deres hæderlige og anstændige Begravelse efter Egnens Skik og Brug." Men hvis de ikke skulle være tilfredse med at "gå på mad og mål" med den nye ejer, tilføjes der en række bestemmelser for, hvad der skal ydes af "præstationer" og for det hus på fire fag, der skal opføres norden for gården, bestemmelser, som sikkert aldrig er taget i brug.

Det er derimod bestemmelserne for de yngre børn. Sønerne skal have et lag blå klæder og et lag kirkeklæder, en kiste og 75 rdl. i rede penge, og den yngste, Christen, der er bare 12 år, "skal have forsvarlig Opdragelse paa Gaarden indtil hans 18 Aar." Et særligt problem udgør den mellemste søn, Niels Christian, der er døvstum, og som sådan "gives Ophold paa Gaarden og nyder der Føde og Klæder m.v." og "skulde der kunne fremføres grundet Klage over hans Forpleining, er han berettiget til at flytte fra Gaarden, og skal Gaardens Eier da levere ham aarlig 4 Tdr. Rug og 1 Td. Byg." De to døtre har krav på udstyr: De skal "ved deres 25. Aars Fylde hver have Følgende: 1 Klædeskab, 1 hjemmegjort Kjole, 1 Kjole af almindeligt Kjøletøj, 1/2 Sengs klæder, nemlig 1 Dyne, 2 Puder og 1 Lagen, i stedetfor Bryllup 20 rdl. og i rede Penge 50 rdl., som indestaar i Gaarden uopsigelige indtil deres 18de Aar." Plus "Samtlige fornævnte Børn have saalænge de ere i ugift Stand, og naar de ønske det, frit Huusly og Tilhold paa Gaarden og efter Aftægtsfolkernes Død i Aftægtshuset, som Gaardens Eier aarlig skal vedligeholde; skulde de blive syge under deres Ophold paa Gaarden, ydes dem omhyggelig Pleie og Tilsyn."²⁷ - Det er noget af en byrde, der er lagt på ældstesønnens skuldre...

9 år senere har den ældste datter Mette fundet en ægtefælle, og i 1880 bor kun den yngste pige, Ane, hos forældrene. Hun er 29 år og stadig ugift, og som det noteres ved folketællingen samme år, så forsørges hun af "husfaderen", hendes bror. Hun bliver dog gift med snedker Jens Peder Christensen i 1881.

Den 7. november 1840 giftede Poul sig med **Ane Pedersdatter** i Ål Kirke. Forlovere er gårdmand Niels Christensen, Skødstrup og aftægtsmand Christian Hansen, Skødstrup, henholdsvis gommens far og brudens morfar.

De havde følgende børn:

- 9 i. Mette (1841-1918)
- ii. Niels (1842-1815)
- iii. Peder (1845-)
- iv. Niels Christian (1848-1872)
- v. Ane (1851-1921)
- vi. Christen (1853-)

19 Ane Pedersdatter. Født i 1812 i Skødstrup, Ål. Døbt den 19. juli 1812 i Ål Kirke. Konfirmeret den 5. februar 1826 i Ål Kirke. Ane døde den 18. februar 1895 i Skødstrup, Ål. Begravet den 25. februar 1895 i Ål Kirke.

Ane er datter af gårdmand Peder Nielsen og hustru Anne Christensdatter i Skødstrup og bæres til dåben af Christen Hansens hustru, Anne Bertelsdatter, i Skødstrup. Faddere: Anders Hansen og Lass Nielsen begge fra Gedberg, Mads Tuesen og Bonde Nielsen, Boye Madsen og Søren Pedersen alle fra Skødstrup, Christen Hansen, pigen Maren Hansdatter og Jørgen Laugesens datter, Karen, også begge af Skødstrup.

Ane bliver konfirmeret fastelavnssøndag 1826. Dom angående kundskab og opførsel er den samme som næsten alle de andre piger på holdet, nemlig god - sædelig. Kun et par stykker skiller sig ud og må nøjes med tg i begge.

28 år gammel bliver hun gift med Poul fra nabolaget. Hendes far er død 9 år tidligere, og derfor er det hendes morfar, der i en alder af 78 må være forlover for hende.

Efter 25 år som kone i huset og 7 barnefødsler går Ane på aftægt sammen med sin mand. Hun overlever ham med ti år og dør 83 år gammel.

20 Bonde Jensen. Født den 7. marts 1815 i Janderup. Døbt den 8. marts 1815 i Janderup Kirke. Konfirmeret 1829 i Billum Kirke. Bonde døde i Varde den 7. marts 1898; han blev 83. Begravet den 12. marts 1898 i Janderup Kirke.

Bonde er søn af Jens Bondesen og Hedvig Elisabeth Pedersdatter i Vester Janderup. Faddere ved dåben er gårdmand og farbror til barnet, Niels Bondesens, hustru, samt gårdmændene Søren Christensen og Niels Mortensen, begge af Janderup.

Bonde vokser op som eneste søn på gården, med tre ældre søstre. Han bliver konfirmeret i Billum Kirke, 14 år gammel.

Konfirmationen holdes skiftevis i Janderup og Billum Kirker, og i 1829 foregår den altså i Billum. Hans præstationer udi kundskab og opførsel er på det jævne. Karakteren er for begge "god", en bedømmelse han deler med de fleste andre drenge på holdet; kun tre når op på ug. Bonde er placeret som nr. 11 ud af 14.

Ligesom alle andre drenge på den tid bliver han optaget på lægdsrullen allerede som helt spæd. Da han er 18 år, kan vi se, at han har nået højden 67 tommer (ca 174 cm); han var således 10 cm højere end sin far. Han slipper let fra militærtjenesten, idet der i 1836 er noteret frilod ud for ham, og han kan koncentrere sig om landbruget.

Bonde får skøde på sin fødegård i 1839, det er underskrevet den 11. september. Hans tid som gårdejer falder i den særdeles gunstige "Kornsalgsperiode", hvor der er god afsætning og konstant stigende priser på korn. Han kan ikke

nøjes med den jord, der følger med gården, og i 1845 udvider han ved at købe et stykke fra Knud Andersen, 1870 fra Hans Thuesen og endelig den 27. juli 1876 et skøde fra J. A. Vandborg – det må være det stykke eng, der siden kendtes som “æ Wandborg-fenn”.

Kornsalgssperioden er tiden, hvor bønderne tjener så godt, at de har råd til at erstatte de gamle bygninger med nye grundmurede gårde. “Almuestilen” udskiftes med borgerskabets boligstil.⁴⁷ I 1867 bygger Bonde nyt stuehus, stald og lade. Laden stod indtil 2007. I ‘70’erne er det blevet skik at anlægge prydhaver, og i 1877 vedtager man at flytte vejen til Porskær vest for gården et par acres bredde mod syd, så Bonde og Maren Catrine kan få plads til et bed med blomster og buske.

Det er gode tider, og gården er af pæn mellemstørrelse. Alligevel ser det ud til, at Bonde har klaret det meste af arbejdet selv. Hverken i 1845 eller 1850, hvor børnene er små, er der karl på gården. 10 år senere er børnene vokset til, og med et par drenge på 18 og 16 år hjemme er der masser af hjælp ved hånden. Derimod har der som regel været en pige ansat.

De gode tider fortsætter til omkring 1870. Her kommer kornprodukter fra Rusland og fra USA, hvor indvandrerne har opdyrket prærierne, på markedet, og det betyder, at priserne begynder at falde.

Bonde opnår at holde 40-års jubilæum som gårdejer, men 1879 finder han det passende at overlade skødet til den næstældste af de fire sønner, Hans. I skødet kan man se, hvordan han har prøvet også at tage vare på de to yngste sønner – storebror Jens er forlængst velanbragt på Bandsberg. Bonde får indføjret et forbehold, idet der “undtages fra Salget og forbeholdes af mig som min Ejendom en Hedelod stor 15 a 20 Tønder Land beliggende paa Janderup Hede indtil Kjærup By og Mark.” - “Udstykning af denne Lod fra Gaardens øvrige Jorder til enhver Tid forlanges i værksat saavel af mig eller Arvinger som af Gaardens Ejer.” Hedelodden bliver senere udstykket til søn nr. 3 Anton. Købesummen for gården er 6.000 kr. og hertil kommer den uomgængelige aftægt.³²

Aftægtskontrakten fortæller en del om, hvad man finder nødvendigt til almindelig god husførelse på den tid. Den lyder:

I Anledning af at min Fader Bunde Jensen Dags Dato har meddelt mig Hans Nielsen Jensen Skjøde paa hans hidtil eiende Gaard i Janderup By og Sogn har jeg som en Del af Vederlaget forbundet mig til, ligesom jeg hermed forbinder mig og Gaardens efterfølgende Eiere til at svare ham og Hustru Aftægt m.v., saaledes som i efterstaaende Poster nærmere findes bestemt, Alt for deres Livstid, uden Vederlag.

1. I Gaardens Bygninger indrettes paa det Sted, hvor Aftægtsfolkene ønske, et Aftægtshus paa 4 Fag til deres udelukkende Afbenyttelse, og dets hele Indretning sker ganske saaledes, som Aftægtsfolkene forlange samme, uden nogen Udgift for dem. - Dette Aftægtshus skal Gaardens Eier aarlig holde forsvarligt vedlige saavel indvendig som udvendig i enhver Henseende, saalænge nogen af Aftægtsfolkene leve, saaledes, at samme stedse afgiver en passende og hyggelig Bolig for dem, god og tæt i alle Maader.

2. Til Aftægtsfolkernes brug og udelukkende Afbenyttelse overlades dem den gamle Aftægtshave ved Gaarden, hvortil Gaardens Eier leverer fornøden Giødning, ligesom han dyrker den, naar Aftægtsfolkene ønsker saadant.

3. Aarlig leveres Aftægtsfolkene følgende Præstationer i gode, rene og sunde Varer samt med lovlig Vægt og Maal, frit indbragte i deres Aftægtsleilighed:

a) med Halvdelen 1st. Mai og Halvdelen 1st. November:

4 Tdr. 4 Skp. Rug, 1 Tønne Malt, kontant 50 Kroner, 1 Lpd. sød Ost og 8 Lpd. Bitterost, 2 Kander Rom, 16 Pd. Kaffe, 1 Pd. The, 8 Pd. Candis, 4 Pd. Melis, 4 Pd. Topsukker, 4 Pd. Cichorie, 10 Pd. Røgtobak, 12 Pd. Sirup, 2 Pd. Humle, 4 Pd. Risengryn, 2 Tdr. Kartoffler og 2 Skjp. Salt.

b) i Efteraaret og navnlig inden 1st. November:

7 Lpd. fersk Oxekjød, 4 Lpd. fersk Flæsk fra Forenden af Svinets ene Side (Meldsiden), 3 levende Ænder i god Stand, 1 Snes ferske Hvidling, 4 Pd. Talglys, 4 Kander Petroleum, 12 Pd. godt Høe, 2 levende Lam med Uld paa i god Stand eller i Stedet for disse 1 Bede med Uld paa og 4 Lpd. Faarekjød samt 8 Pd. Talg efter Aftægtsfolkernes Valg.

c) med Halvdelen Foraar og Efteraar: 8 Pd. Uld.

Tørv, stablet i kloder. Til højre ligger tørvestykker til tørring. Foto fra Hjerl Hede-museet.

d) om Foraaret og navnlig inden St. Hansdag:

2 Lpd. saltet og tørret Fisk;

e) med 1/12 maanedlig, nemlig den første Dag i hver Maaned:

9 Lpd. sigtet Rugmel, 1 Lpd. Flormel, 4 Skjp. Byggryn, 2 Skjp. Boghvedegryn og 200 friske Hønseæg,

f) naar Aftægtsfolkene forlange det, hermed Hensyn tages til Aftægtsfolkernes Leilighed, leveres dem 4 ferske Kalvefjerdinger, 1 ad Gangen.

g) af Smør leveres Aftægtsfolkene : 1 1/2 Pd. ugentlig og desuden 1 Pd. maanedlig.

h) ugentlig leveres dem 1/2 Kande Brændevin og 2 Kander Kjærnemælk.

i) daglig leveres dem 1 1/2 Kande ny-malket og uforfalsket Mælk.

4. af Brændsel leveres Aftægtsfolkene

aarlig i rette Bjergningstid paa deres Bopæl tørt og godt: 2 Læs skaarne Tørv à 16 Snese og 10 Læs Klyne à 1000 Stk. samt 1 Læs Lyng af forsvarlig Størrelse, hvilket Brændsel Gaardens Eier bringer i Hus eller sætter i Klod med fornøden Tildækning efter Aftægtsfolkernes Anvisning.

5. Aftægtsfolkene har fri og uhindret Adgang til og fra og Afbenyttelse af Gaardens Brønd med Redskaber samt Baageovn og Brygge- og Bageredskaber. Der leveres dem aarlig fornøden Sengehalm, Bryntag og Gulvsand.

6. Aftægtsfolkernes Korn befordres paa Forlangende af dem til og fra Mølle. Der gives Aftægtsfolkene, naar de forlanger det, passende Befordring med Heste og Vogn aarlig indtil en Afstand for hver Tur af 2 Mil og den Befordring gives saa ofte Aftægtsfolkene forlanger.

7. I Sygdoms og Alderdomstilfælde skal Gaardens Eier yde Aftægtsfolkene al fornøden Hjælp, som maatte blive forlangt, derunder ogsaa at hente Læge og Medicin til dem, dog betale Aftægtsfolkene selv Lægen og Medicinen.

8. Gaardens Eier betaler aarlig til Aftægtsfolkene Løn til en Pige, som de maatte antage til Tjeneste hos dem, men de skulle selv give hende Kost og Logis.

9. Ved den ene af Aftægtsfolkernes Død afgaaer en Trediedel af Aftægtspræstationerne efter 3die Post; Brændsel leveres uforandret.

10. Aftægtsfolkene eller den Længstlevende har Ret til at flytte med Aftægten, og leveres Præstationerne da indtil en Afstand af 2 Mil, de i Post 3 Litr. e nævnte samt Brændevin med Halvdelen hver 1ste Mai og 1ste November, de øvrige til de foran bestemte Tider med Undtagelse af Smør, Kjærnemælk og Mælk, for hvilke sidste Præstationer Godtgjørelse bestemmes af 2 uvildige Mænd, hvoraf hver af Parterne vælge een, og maa disse ikke kunne blive enige tiltage de en Opmand, ved hvis Afgjørelse det da beroer. Denne Godtgjørelse betales med Halvdelen til hver af de nævnte Terminer. De i Post 1, 2, 5, 6, 7 og 8 omhandlede Ydelser mv. bortfalder i Tilfælde af Flytning. – Aftægtsfolkene eller den Længstlevende har Ret til at flytte tilbage igjen efter 1/2 Aars Varsel, og skal Aftægthuset da være i fuldkommen beboelig Stand og samtlige Bestemmelser i Post 1-8, begge inclusive, træde da i Kraft paany.

11. Saafremt Aftægtsfolkene forblive paa Gaarden eller nyder Aftægt paa samme ved deres Død, besørger og bekoster Gaardens Eier deres hæderlige og anstændige Begravelse efter Skik og Brug.

12. Gaardens Eier skal levere følgende Udstyr til Aftægtsfolkernes 2 Sønner Anthon Jensen og Niels Peder Jensen: Til hver et nyt Chatol, af værdi 60 Kr, ialt 2 Chatoller, og 2 Lag ny Klæder til hver, nemlig 1 Lag blaat og 1 Lag sort, det sidste Lag af Klæde; hvert Lag af Værdi resp. 40 Kr. Disse Gjenstande tilligemed 1 Sengeklæder til hver af Værdi pr. Sæt 75 Kr., leveres paa Forlangende med 1/2 Aars Varsel.

13. Til Sikkerhed for denne Contracts nøiagtige og skadesløse Opfyldelse pantsætter jeg Hans Nielsen Jensen herved med første Prioritet den mig ifølge Skjøde, som tinglæses samtidigt hermed, tilhørende Gaard i Janderup med Bygninger og disses Tilbehør samt underliggende Jorder:

Matr. Nr. 30 Janderup, af Hartkorn 3 Td. 2 Skp. 0 Fkr. 2 1/2 Alb.

Matr. Nr. 72 ibid.

med Konge-, Kirke-, Korn og Kvægtiendeandel, Sæd, Avl, Afgrøde, Besætning og Indbo saavel som Bygningernes og de øvrige Gjendstandes Brandassurancesumma. Det bemærkes, at i følge Skjødet er fra Salget undtaget en Hedelod; og at Sognets Tiender er behæftede solidarisk.

Denne Contract tiltrædes af undertegnede Bunde Jensen som Aftægtsnyder.

For det stemplede Papirs Skyld ansættes Aftægtens Capitalværdi til 3400 Kr.

Underskrevet i Varde den 28 September 1879.

Det eneste billede af Bonden Jensen, der så vidt vides eksisterer, er dette, hvor han som aftægtsmand poserer foran gården i 1897. Som mange mænd har han sin langskafte pibe ved hånden.

Bestemmelserne om, at aftægtsfolkene frit kan flytte, viser det sig, at Bonde i stor stil gør brug af. Ved folketællingen i 1890 ser vi, at aftægtskonen Maren Cathrine, 72 år gammel, bor hjemme på gården, men Bonde selv glimrer ved sit fravær. Han opholder sig i stedet hos den yngste søn, Niels Peder, der har en gård i Sdr. Bork. De sidste år af sit liv er han flyttet til sin datter Maren Kirstine Marie i Varde, hvor han også dør. Om det er samvær med sønnen Hans eller konen, han vil undgå, vides ikke. Men han bliver begravet på Janderup Kirkegård, ved sognepræst P. G. Helms.

Den 11. maj 1839 da Bonde var 24, giftede han sig med **Maren Catrine Hansdatter**

ter i Janderup Kirke. Begge noteres som vaccinerede, henh. 1817 og 1822 af Monrad i Varde. Forlovere er parrets fædre, Jens Bondesen og Hans Nielsen, Janderup.

Bonde og Maren Catrine er blodsbeslægtede, idet Anders Sørensen Friis og Mette Hansdatter i Hyllerslev er Bondes tip-tip-oldeforældre og Maren Catrines tip-oldeforældre.

De havde følgende børn:

- i. Hedevig Elisabeth (1840-1858)
- ii. Jens Bondesen (1842-1916)
- 10** iii. Hans Nielsen (1844-1928)
- iv. Anton (1847-1909)
- v. Ane Kathrine (1850-1925)
- vi. Hans Friis (1854-1870)
- vii. Maren Kirstine Marie (1856-1930/1940)
- viii. Niels Peder (1860-1955)

Hedevig Elisabeth dør 17 3/4 år gammel af tæring og brystsyge.

Jens Bondesen: Som alle andre unge på landet er også Jens ude at tjene, og også han er en tur i det sønderjyske. Den 29. september 1861 kan vi se i kirkebogens tilgangsliste, at han vender han hjem fra Højer, hvor han har tjent hos sognefoged Andersen.

1865 er han indkaldt ved militæret, han er konstabel, og i lægdsrullens tilgangsrulle for 1859 kan vi læse, at han er 63 1/2 tommer høj.

Ældste søn med familienavnet er klar til at flyve fra reden og stifte familie, før forældrene skal i aftægt; det er formentlig grunden til, at det ikke bliver ham, der overtager slægtsgården. Han gifter sig ind på Bandsbjerg, da han den 20. oktober 1871 bliver viet til Anna Maria Margrethe Christensen, f. 1847. Der udstykkes en parcel af svigerfaderens jord, og siden køber Jens mere til. Han og Anna Maria får fire børn.

Jens og Anna Maria går på aftægt i 1909. I 1916, hvor Jens optræder som “fhv. landbruger”, har han stadig en pæn årsindkomst, 920 kr., og en formue på 8.000 kr. Hvorfor aftægtsmanden må lægge 9,40 kr. i statskassen og 52,80 i kommunekassen i form af skatter.

Som sin storebror Hans drager også *Anton* på langfart i det sønderjyske. Han tager af sted den 4. december 1866 og er først tilbage i hjemsoget igen den 31. oktober 1869. Han har tjent i Brøns, hos sognefogeden.

Ved gårdhandlen i 1879 udskilles en hedeparcel i Ø. Kærup, matr. nr. 30 b, som Anton får. Han går i gang med at opdyrke heden op og får jorden under kultur. Dette er et projekt, der strækker sig over flere år. Først afbrændes heden, gerne en forårsdag i klart, stille vejr; ifølge folk, der har oplevet den slags, var en hedeafbrænding noget af en begivenhed. Herefter skræpløjes arealet, og pløjningen får herefter lov til at henlægge et par år. Nu skal der så pløjes dybt, helst så dybt, at den faste fure kan dækkes af løs jord. Jordstykket harves og gøres klar til merglingen, som starter om vinteren. Mergelen køres ud, mens der endnu er frost. I marts, når frosten er forbi og mergelen er tørret, spredes den – en kraftig karl kan klare op til 100 læs pr. dag. Endelig harver man jorden, og den er klar til at blive dyrket. Processen er beskrevet i Peter Henningsens fine bog, *Hedens hemmeligheder*.

Et sted at bo har Anton også haft brug for; gårdens bygningerne bliver opført 1883, og året efter kan han gifte sig med Karoline. Brandforsikringsprotokollen fortæller, at gården har haft tre længer: Lade og vognport, stuehus og stald og endelig loen, alt er grundmuret og stråttækt, og det samlede forsikringsbeløb er 2270 kr.

Anvendelsen af mergel er af største betydning i hedeopdyrkningens historie. Uden den havde det ikke været muligt at få så megen jord under ploven. Derfor er der næsten noget ironisk i, at Anton drukner i en mergelgrav, da han en tåget vinteraften var på vej over til sin nabo for at udveksle avis med ham. I kirkebogen hedder det: druknet ved et ulykkestilfælde. Siden er der af og til blevet set lys over stedet. Ligesom sine søskende var Anton mest kendt under navnet Bondesen.

Ane Kathrine bliver gift med en ung mand fra nabolaget, Frands Bennetsen Larsen, f. 1848. Vielsen står den 29. oktober 1877. Han får i 1880 skøde på sin fødegård i Vesterbyen, få gårde fra Ane Kathrines hjem.

Sammen får de fire døtre og en søn. En af døtrene uddanner sig til lærer.

I 1916 er de tre ældste døtre flyttet hjemmefra, tilbage er de yngste, Hans og Hedvig. Skønt Frands stadig sidder som gårdejer, er han dog i fuld gang med at overlade bedriften til Hans. Faderens indtægt opgives til 500 kr., mens Hans tjener 50 % mere, nemlig 750 kr. Også formuen må han have fået sin del af: Frands ejer 5.800 kr. og Hans 4.000 kr. Følgelig må junior også slippe betydeligt mere i skat, samlet godt 35 kr. Senior betaler ikke statskat, han kan nøjes med 19,80 i kommuneskat.

Sønnen efterfølger dem på gården, med sin søster som husbestyrerinde. Ane Kathrine og Frands dør begge i 1925.

Hans Friis dør som 16-årig, dødsårsag kendes ikke.

Maren Kirstine Marie gifter sig den 16. april 1878 med Jakob Bakkensen, f. 1852 i Tarp. Han er smedemester, somme tider kalder han sig også karetmager, med forretning på Vesterport i Varde.

Maren Kirstine har dog uden tvivl jævnligt været på besøg på fødegården, og i 1891 er hun blevet overrasket: det notes i kirkebogen for Janderup, at Maren har fået en søn d. 14. april under et besøg i Janderup, og at barnet er flyttet hjem til Varde. Det er hendes næst yngste søn, Magnus Christian, der nok er kommet lidt for tidligt.

Hun får fire sønner. Den næstældste dør som soldat i København, 23 år gammel, i 1906. Den yngste bliver kun 21; han er ligesom de øvrige smedesvend. Han begravnes 16. februar 1916, et par måneder før hans far følger ham i graven. Herefter fører Maren Kirstine Marie hus for de to sønner og er i hvert fald levende ved folketællingen 1930. I 1940 er sønnerne alene. Hendes begravelse er ikke fundet i kirkebogen for Varde.

Niels Peder: De første år forbliver han på fødegården, hvor han er karl sammen med Anton.

Senere bor Niels Peder forskellige steder. I 1890 har han giftet sig med Ingeborg Jensen fra Ballum, Tønder Amt, og er gårdejer i Obling, Sdr. Bork. Ægteparret har en datter, Marie Dorthe, og til husstanden hører desuden Ingeborgs

storebror Søren, der er grovsmed, en 16-årig tjenestepige og - overraskende nok - Niels Peders far, Bonde, der optræder som logerende! Han er også fadder for datteren.

I følge lægdsrullen flytter han i 1892 til Hunderup Sogn i Ribe Amt. Her bor familien først i et hus på Mulvad Mark, hvor tre børn kommer til verden. Den gamle Bonde kommer den ganske lange vej fra Janderup til Bramming til den ældstes dåb for at stå fadder. Da den yngste datter, Emma Marie, bliver født i 1906, er Niels Peder igen blevet gårdejer, nu i Bramming.

Alle børnene bliver konfirmeret i Bramming Kirke, den sidste i 1920. Niels Peder benævnes skiftevis husmand og gårdmand. Endnu i 1930 bor han i Bramming, alle børn er flyttet hjemmefra, og hans erhverv er kolportør. Han er altså en person, der "vandrer rundt og falbyder bøger ... også gudelige bøger, idet forhandleren tillige kan optræde som talsmand for en religiøs slægt", som Ordbog over det Danske Sprog definerer ordet. Det passer godt med Paul Tobiasens erindringer om ham. Han rejser jævnligt, har vist ikke noget fast arbejde, men fungerer som missionær for pinsebevægelsen. Når han er i nærheden af fødegården, kommer han på besøg og overnatter tit. Han er ikke missionerende over for familien, men plejer dog at efterlade bevægelsens blad, når han har kigget inden for, og han drøfter gerne forskellige religiøse emner. Allerede i 1918 kan han fortælle, at Israels folk skal samles i Palæstina.

Niels Peder bliver enkemand i 1942, hvor han er 81. Herefter flytter han fra Bramming til Emmerlev, hvor han i følge Paul Tobiasen bor sammen med en kvinde. Han bliver meget gammel, 94 år, og han har prøvet forskellige ting i sit lange liv. Kirkebogen nævner således, at han har været vognmand (det er usikkert hvornår og hvor) og gårdejer og sidst kolportør. Han bliver begravet ved Ingeborgs side, på sognekirken, St. Ansgars Kirkegård i Bramming.

21 Maren Catrine Hansdatter. Født den 1. september 1817 i Kirkegården, Janderup. Døbt den 1. september 1817. Konfirmeret 1832. Maren Catrine døde i Janderup den 12 juli 1891 og blev begravet den 17. juli fra Janderup Kirke; hun blev 73 år.

Maren Catrine, der er ældste datter af Hans Nielsen og Anne Andersdatter Friis på Kirkegård i Janderup, er døbt samme dag, som hun er født; det må være sket straks i hjemmet. Faddere ved hendes dåb er gårdmand Bakken Bakkensens kone i Tarp, gårdmand Hans Pedersen Kjær, gårdmand Søren Friis i Orten, ungkarl Jens Andersen Friis i Hylerslev og Christine Nielsdatter i Janderup, altså et udvalg af forældrenes slægtninge i henholdsvis Billum, hvorfra Hans stammer, og Hylerslev.

Maren Catrine bliver konfirmeret i 1832 i Janderup Kirke. Karakteren, dom angående kundskab og opførsel, er "meget god". Det er fint, men det år er der mange piger, der får "udmærket godt" og nogle stykker, der må nøjes med "god". Maren Catrine ligger pænt midt i feltet.

Samme år dør hendes mor, og hun står som ældste barn givetvis med et vist ansvar. Hvilket dog er blevet lettet, da hendes farmor og faster hører med til husstanden og givetvis har hjulpet med ved husholdningen og børnepasningen.

Hun bliver gift som 22-årig og bliver husmor med ansvar for husførelsen på gården og for de otte børn, hun efterhånden sætter i verden. Da hendes mand sent i livet vælger at forlade hjemmet og slå sig ned hos sine børn, bliver hun boende som aftægtskone hos sønnen Hans, hvor hun dør efter 12 år på aftægt.

22 Knud Christian Nielsen. Født i februar 1812 i Tarp, Billum. Døbt den 9. marts 1812 i Billum. Konfirmeret i 1826. Knud Christian døde den 4 maj 1904 i Billum. Begravet den 10 maj 1904 i Billum Kirke.

Knud Christian er søn af Niels Knudsen og Else Thomasdatter i Tarp. Barnets farbror Hans Christian Knudsens hustru i Janderup bærer barnet ved dåben, og faddere er derudover Karen Christensdatter i Tarp, Terkild Christensen fra Oksbøl, en anden farbror, Hans Knudsen fra Janderup, og Peder Jacobsen fra Tarp.

Han vokser op som ældste søn på Østergård i Tarp og har hjulpet sin mor med bedriften, efter at hun er blevet enke i 1838. Seks år senere, samme år som han gifter sig, overtager Knud Christian selv fødegården. I starten hører også hans to yngste søskende, Kirstine Marie og Lambert med til husstanden. Den 23-årige Lambert anføres ved folketællingen 1840 som daglejer.

Knud Christian er en yderst foretagsom mand; han køber i 1848 matr.nr. 17 i Tarp (i vore dage: Kildegårdsvej 10), og i 1862 retter han denne forespørgsel til alle sognets beboere:

“Da jeg agter at opføre en Vindmølle paa min Agerlod sønden Billum Kirke, saa adspørges hermed Sognets Beboere om de ønsker Kirkeveien fra Vester Tarp og Kjelst opført hvor den er udlagt, nemlig Norden og Vesten om bemeldte min Agerjord, eller de ønske den fremdeles gaaende, som den nu gaar, skraas over min Lod hen til Kirken, og om de, saafremt de vil beholde Veien hvor den er, vil, som Kirkeveie, tillade mig at opføre min Mølle, saa nær indtil Kirkens Agerjord, at der kuns gives en god Kjørevei mellem Møllebygningen og Kirkens Eiendom.

Billum Tarp den 13de Januar 1862

Knud Christian Nielsen.”

Svaret lyder:

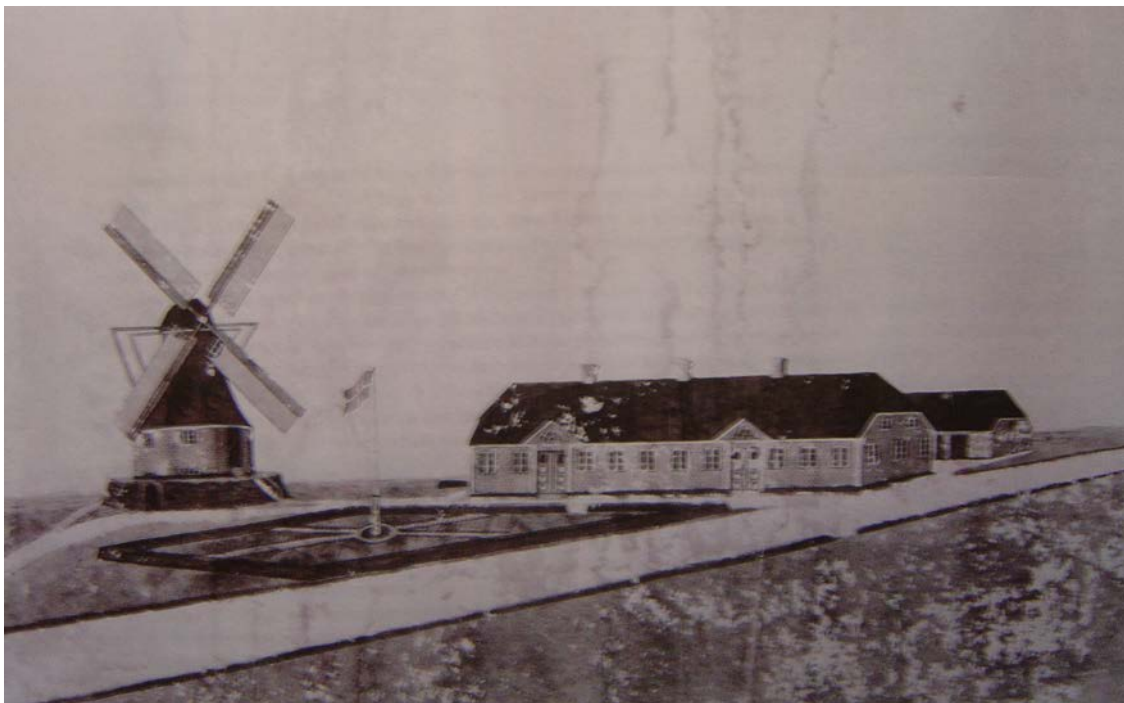
“Underskrevne Billum Sogns Beboere ønske Veien fra Vester Tarp og Kjelst til Billum Kirke fremdeles gaaende hvor den nu gaar, nemlig skraas over Knud Christian Niensens Agerlod; og tillade og indgaar vi, som Kirkeveien, for os og alle vore Efterkommere, at Knud Christian Nielsen maa bygge sin Vindmølle saa nær Kirkens Agerjord, at der gives en god Kjørevei mellem det Plankeværk der omgiver Møllen og Kirkejordens Skjælmærke være sig enten Agerreen, Dige, Grøvt eller Gjerde.

Tarp, Kjelst, Billum og Hannevang den 15de Januar 1862.”

Skrivelsen er underskrevet af 66 mænd (eller i enkelte tilfælde enker) fra Billum sogn.⁴⁸

Efter at han har sikret sig denne tilladelse, går han i gang med at bygge Billum Mølle; tømmeret købes på strandingsauktioner ved vestkysten, og året efter følger nye bygninger på gården. Da bygningerne er færdige, sælger han fødegården og flytter til møllegården. Dens hartkorn er kun på 5 skp. 1 fdk. 2 1/2 alb., men han har formentlig købt mere jord til.

Knud Christian er nu møller, og om møllere har det tidligere heddet, at de rangerer lige under præst og degn i landsbysam-

Chr. Jespersen Ensteds tegning af Knud Christians mølle.

fundet. Møllerne tilhører samfundets overklasse, og gennem 1800-tallet er det blevet fint at være møller. En mølle er en attraktiv og livlig arbejdsplads. Her sker noget, man har alle muligheder for at have fingeren på pulsen. Arbejdet bliver anset for at være mere avanceret end almindeligt landbrugsarbejde, lønnen er højere, og livet omkring møllen giver et større udsyn, fortæller Poul Løndahl Nielsen i "Møllebygninger i Danmark"⁴⁹, og det skal nok passe på Knud Christian.

Knud Christian er et menneske, der ikke kan gøre sig færdig med et projekt, før han starter på et nyt. 1866 køber han for 600 rigsdaler et par englodder i Kjelst af gårdejer Søren Nielsen i Sig, og her opretter han senere et teglværk. Klæget fra engene ved Ho bugt giver nemlig ret gode teglsten, og Knud Christian har planer om både selv at anvende dem til sine senere byggerier og at sælge dem. Den 3. juni 1882 har han en annonce i bl.a. Tarm Avis og Bølling-Nørre Herreders Tidende, hvor han tilbyder: "3 á 400.000 godt brændte Mursten og 10 Skpd. Tag er at faa billig hos Knud Chr. Nielsen, Billum Mølle". Samtidig anlægger man havnen Esbjerg, og her er basis for at afsætte mange bygningsmaterialer. Han er en af de første på egnen, der indfører korthornskvæg fra Ballum og Eiderstedt, og han importerer en ny fårerace fra Rømmø. Endelig er han blandt de første til at dyrke roer, der dengang ikke står i pæne rækker, men bliver breddsået som kornet. Han eksperimenterer med en ny form for gødning, nemlig fisk, som kan fås til rimelige penge, når fangsten er så stor, at den ikke kan afsættes som almindelig konsumfisk.⁵⁰

I foråret 1875 beslutter han sig for at koncentrere sig om mølledriften; følgelig sælger han sin gård til Bakken Nielsen. Handlen har været så vigtig, at den sammen med et salg af Thim Kro er fundet værdig til en notits i Jyllandsposten den 21. april, hvor vi også kan læse at prisen er fastsat til 30.600 rdl.

Omkring 1880 bliver det almindeligt, at gårdmændene får malet billeder af deres gårde. Et sikkert tegn på gode tider for landbruget: man har råd til at bygge nyt, og i stolthed ønsker man at forevige sit værk. Knud Christian er i høj grad med på noderne, allerede i 1871, da gårdmaleren Christian Jesper Jespersen Ensted (1836-1879) er på egnen, får han udført en tuschtegning af gården og møllen. Her troner det statelige stuehus midt i billedet; det har to dobbeltdøre med frontispicer og lisener og tre skorstene. Huset er af røde sten og grundmuret, som det er blevet almindeligt på egnen.

Ejendomsalg. Thim Kro er, ifølge „Nibe Amtstid.“, af Eulen Ane Cathrine Nielsen solgt til Knud Lauridsen Brint af Thim for en Kjøbesum af 8,200 Kr. Ingen Besætning eller Bevilling til Krohold medfølger i Pandelen.
— Knud Chr. Nielsen, Billum, har, ifølge „Vardeposten“, solgt sin Gaard i Billumtarp til Balken Nielsen for 30,600 Kr.

Notitsen i Jyllandsposten om salg af Knud Christians gård i Billumtarp

Bindingsværk er ude af billedet, træ er jo ingen metervare i Vestjylland. Gemt bagved anes stald- og ladelængerne, og foran strækker sig haven, der godt nok ikke ser ud til at have megen beplantning, men er omgivet af et jorddige. To gange krydser hinanden midt i haven og deler den i fire bede, og her i midten er flagstangen placeret. Prydhaver er noget nyt på den tid, den har nok været Andrea Dortheas stolthed. Til venstre ses den hollandske vindmølle,

der er bygget på en jordbanke med kælder under.

Der er brug for mange hænder på møllen og teglværket. I 1880 bor 3 voksne sønner hjemme, Niels er på dette tidspunkt enkemand, de to andre endnu ugifte. De arbejder som henholdsvis avlskarl, teglværksarbejder og møllersvend. Dertil kommer en møllersvend "udefra" og 2 tjenestepiger. Den yngste søn Marius er kun 13 og naturligvis stadig hjemmeboende, men der er flere børn i huset, idet man har 2 børnebørn i pleje. Det drejer sig om sønnen Niels' dreng Jens på 9 år, det andet er datteren Elses Knud Christian Andreasen på 3 år.

Lidt godgørenhed bliver der også plads til. Den 30. marts 1883 har han sammen med en række andre Billumfolk samlet ind til støtte for soldaterhjemmet i Fredericia. Knud Christian yder 1 kr. Indsamlingen og alle navnene er omtalt i aviserne samme dag, bl.a. Tarm Avis og Bølling-Nørre Herreders Tidende.

I 1880 køber han et stykke jord på Tarp Hede og begynder at bygge på det. Heden får han opdyrket, og jorden bliver forbedret med mergel, der er gravet på stedet.

6. juli 1886 overdrager han Møllegården til sønnen Thomas Andreas for 15.000 kr., og sammen med en yngre søn Hans flytter han ud på den nybyggede gård (i vore dage er adressen Nr. Billumvej 15), som Hans først er bestyrer af og siden får skøde på. Men hedejorden rækker til mere, der bliver plads til endnu en gård, som den yngste søn Marius får overladt.

Knud Christians mølle brænder i 1924, udhusene er revet ned, men stuehuset står endnu, dog meget ombygget.

Møllen og stuehuset.

Samtidig med at Knud Christian sælger møllegården til Thomas Andreas, bliver der oprettet en omfangsrig aftægtskontrakt. Her kan vi læse, hvordan og med hvilke bekvemmeligheder et ældre velstillet par i en lille landsby kunne tænke sig at tilbringe deres otium.

Der skal indrettes en god og bekvem lejlighed i en del af gården, efter aftægtsfolkernes ønsker og anvisninger. Lejligheden skal forsynes med al fornøden indbo og holdes forsvarligt vedlige af de unge folk. Desuden skal de gamle have tildelt et stykke havejord, men de skal ikke bekymre sig om at slide med hakke og skovl, for

aftægtsyderen skal stå for al dyrkning og indhegning.

Til fastsatte tider skal der leveres livsvigtige varer som korn, humle, malt, gryn og kartofler. Til den daglige kost har de fået bl.a. oksekød, flæsk, en enkelt høne eller and og 8 hvillinger og af nydelsesmidler 2 gange årligt 1 pot god rom, 6 pund kaffe, der blandes op med cikorie, og 3 pd. røgtobak. Hver måned skal leveres 1 kande "7 graders kornbrændevin".

Brændsel skal de ikke undvære; det er nøje specificeret hvilke typer tørv og klyne, godt og tørt, naturligvis, der skal bringes i hus til Knud Christian og Andrea Dorthea. Der er også taget højde for, at de kan have brug for kontanter; årligt skal de have 10 kr., udbetalt i to portioner. De kan frit bruge gårdens brønd og brygge- og bageredskaber, og de skal have leveret fornøden sengehalm og gulvsand.

De gamle skal ikke være forhindret i at bevæge sig omkring, nu hvor de har overladt gården med køretøjer til sønnen. Med til forpligtelserne hører at "yde Aftægtsfolkene fri Befordring og kjøre med dem, hvorhen de ønske, dog at hver Kjøre tur ikke kan fordres længere end 3 Mil frem og 3 Mil tilbage."

Skulle de blive syge, skal der også skaffes lægehjælp og medicin – på sønnens bekostning, og måske har de behov for at have en tjenestepige til hjælp til det grovere arbejde? Naturligvis, også på sønnikes regning. Endelig skal de naturligvis sikres "deres anstændige og hæderlige Begravelse efter Egnens Skik og Brug."

Aftægtsfolkene har et lille problem: Den yngste datter, Birthe Kirstine Knudsen, er 24 år og endnu ugift. Hende har de ret til at have boende hos sig, og skulle de dø, inden hun bliver gift, kan hun forblive i aftægtsboligen. Hun har krav på, "naar af hende forlanges at leveres et Udstyr bestaaende af 1 Sekretær til Værdi 60 Kr., en Sengs Klæder til Værdi 75 Kr. og en sort Kjole til Værdi 40 Kr. Endelig skal jeg (Thomas) og efterfølgende Ejere foranstalte og bekoste min nævnte Søsters Bryllup efter Skik og Brug her paa Egnen, eller, om hun maatte foretrække saadant i Stedet for Brylluppet, betale hende en Pengesum stor 150 Kr. paa hendes Bryllupsdag.⁵³

Har Knud Christian og Andrea Dorthea ikke lyst til at bo i aftægtslejligheden, står det dem frit for at flytte andetsteds hen og få leveret aftægtsydelse der. Som nævnt ovenfor gør aftægtsfolkene ikke brug af den beskrevne lejlighed i møllegården. I stedet flytter de til sønnen Hans på den nybyggede gård i Nr. Billum. Her kan de i 1894 fejre deres guldbryllup. Det vækker så megen opmærksomhed, at Esbjerg Folkeblad den 19. maj har en notits om begivenheden: "I Dagens Anledning var de samlet til et Gilde hos deres Søn, Gaardejer Hans Chr. Knudsen i Billum sammen med en talrig Flok af Børn og Børnebørn samt øvrige Slægt og Naboer."

De får endnu en halv snes år som aftægtsfolk og oplever at træde ind i et nyt århundrede, inden de dør med et par års mellemrum.

Den 17. maj 1844 giftede Knud Christian sig med **Andrea Dorthea Jeppesdatter** i Billum Kirke.

Forlovere er brudens far Jeppe Gregersen i Kjelst og Søren Nielsen, Billum. Brudeparret er beslægtede, idet de har fælles tip-oldeforældre, Christen Eskesen og Maren Nielsdatter på Bandsbjerg.

De havde følgende børn:

Sådanne spader har været brugt til grave lyngtørv. Disse er fra Ringkøbing museum.

- 11
- i. Niels (1845-1899)
 - ii. Jeppe (1846->1902)
 - iii. Else (1848-1924)
 - iv. Jens Peter (1850->1902)
 - v. Elisabeth (1852-1923)
 - vi. Thomas Andreas (1854-1932)
 - vii. Jens Andersen (1856-1929)
 - viii. Hans Kristian (1858->1930)
 - ix. Marie Kirstine⁵¹ (1860-1864)
 - x. Birthe Kirstine (1862-1945)
 - xi. Marius (1866-1944)

Knud Christian og Andrea Dorthea bliver forældre til en store børneflokk:

1. *Niels Knudsen*, født den 16. februar 1845 og død 1899, er gårdejer i Billumvad. Han var gift første gang med Pernille Jensdatter, der tidligere havde været gift med Gregers Jeppesen (lillebror til Andrea Dorthea), som udvandrede til Australien og antoges for at være død der. Anden gang blev han gift med Maren Knudsen. Havde to børn.

2. *Jeppe Knudsen*, født den 16. september 1846, udvandrede til Amerika, var hjemme et par gange.

3. *Else Knudsen*, født den 2. november 1848, død den 14. november 1924. Hun var gift med Andreas Andreasen, gårdejer i Borre; de havde otte børn.

4. *Jens Peter Knudsen*, født den 30 marts 1850, udvandrede også til USA. Han vendte aldrig tilbage til Danmark.

5. *Elisabeth Knudsen*, født den 4. januar 1852, gift med Hans Nielsen Jensen i Janderup.

6. *Thomas Andreas Knudsen*, født den 30. januar 1854, død i efteråret 1932. Overtog Møllegården efter sin far, gift med Hansine Frandsen, der døde i 1899, hvorefter han blev gift med Magdalene Jørgensen. Med Hansine havde han syv børn, hvoraf de ældste udvandrede til Amerika, en pige døde som ung og den yngste, Ejnar Knudsen, slog sig ned i Janderup. Med Magdalene fik Thomas Andreas et barn, journalisten Hans Sigfred Knudsen.

7. *Jens Andersen Knudsen*, født den 22. februar 1856, død 1929 i Kolding. Startede som landmand og blev senere ejendomsmægler. Han blev 1881 gift med Ane Thomsen, med hvem han havde 15 børn. Han drev gennem ca. 12 år en gård i Bjerremose, hvorefter han købte Egeris Mølle i Nr. Vium Sogn. Her følte han sig snydt af Vest- og Sønderjysk Kreditforening, som han mente burde have oplyst om, at der var optaget et for stort lån i ejendommen, som han følgelig måtte forlade. En kort tid boede familien i Esbjerg og flyttede så til et husmandssted i Holsted, som dog snart blev afløst af Knudsbølgård i Jordrup Sogn. Imens sagsøgte han stadig kreditforeningen, uden at få medhold, men dog med et råd fra direktøren om, at han skulle glemme sagen, "saa du ikke helt skal ødelægge dit liv ved den fikse Ide, at du er sket Uret" (refereret i Herning Folkeblad 27. april 1906). Om det var sagen, der forpestedede hans liv, eller uheld eller manglende dygtighed skal være usagt, men det gik heller ikke godt med Knudsbølgård, som i 1905 måtte sælges på tvangsauktion. I 1907 endte familien i Kolding, og formentlig var det på dette tidspunkt, at Jens og Ane blev skilt. Han boede herefter alene og ernærede sig som ejendomsmægler. Nogle af børnene boede i perioder hos deres mor. Men tre af sønnerne, Ejnar, Jørgen og Viggo, søgte trygge rammer og opholdt sig en del hos Anton og Kathrine Tobiasen i Janderup, inden de udvandrede til Amerika.

8. *Hans Christian Knudsen*, født den 4. marts 1858 og død 21. februar 1944. Fik en af de nyoprettede hedegårde. Gift med Jane Knudsen, ingen børn.

9. *Marie Kirstine Knudsen*, født den 19. februar 1860, død allerede den 13. december 1864.

10. *Birthe Marie Knudsen*, født den 12. februar 1862, blev i 1885 gift med Niels Lauritsen Nielsen. De havde en gård i Tjæreborg og fik syv børn. Den ældste søn forblev ugift og blev hos sine forældre; efter farens død boede mor og søn i 1926 hos den yngste søn Ejner og hans hustru og barn i Gørding. Disse fulgte i de øvrige søskendes fodspor og udvandrede til USA eller Canada. Ved folketællingen 1930 boede Birthe Kirstine og Niels Marinus i Bramming, hvor han arbejdede ved landbrug, og hun passede huset. Da hun døde i 1945, boede hun i Brørup, men begravedes dog i Bramming.

11. *Marius Knudsen*, født den 14. april 1866, død den 3. marts 1944. Fik den sidste af Knud Christians hedegårde og begyndte allerede som 17-18 årig som gårdejer. Senere købte han til og endte med at have en gård med ca. 160 tdr. land. De 120 tdr. var opdyrket. Han blev 1889 gift med Karen Hansen og sammen fik de 11 børn. I 1918 fik sønnen Knud overladt ca. 60 td. land, hvoraf det meste var hede. Resten blev i 1926 delt i to gårde; der opførtes en ny gård, hvor Marius og Karen slog sig ned indtil 1933. En brorsøn tog da over, mens det aldrende ægtepar trappede ned på et nyoprettet husmandssted. Det blev solgt efter Karens død, men Marius var ikke færdig: han opførte 22 beboelseshuse på Varde Vestermark; det, der siden bliver kendt som "Venezuela". Som påskønnelse for opdykningsarbejdet er der rejst en sten i Kongenshus Mindepark, der bærer hans navn. Marius var medlem af Frelsens hær.

23 Andrea Dorthea Jeppesdatter. Født den 5. februar 1822 i Kjelst, Billum. Døbt den 6. februar 1822 i Billum Kirke. Konfirmeret i 1836 i Janderup Kirke, datoen ikke nævnt i kirkebogen. Andrea Dorthea døde i Billum den 11. april 1902; hun blev 80. Begravet den 17 april 1902 i Billum Kirke.

Andrea Dorthea er datter af gårdmand Jeppe Gregersen og og hustru Elisabeth Andersdatter i Kjelst. Ved dåben har de fået madame Hansen, godsejerfruen på Hesselmed til at bære barnet. Faddere ved dåben er morfar, gårdmand Anders Simonsen, gårdmand Mads Sørensen, morbror Simon Andersen og moster Mette Andersdatter, Kjelst. Andrea Dorthea er vaccineret den 11 september 1822 af distriktslæge Muurtefeldt, Varde.

Det år, Andrea Dorthea skal konfirmeres, 1836, foregår det i Janderup Kirke. Hun er nævnt først i rækken af piger og klarer overhøringen fint. Dommen for kundskab og opførsel er "Udmærket god".

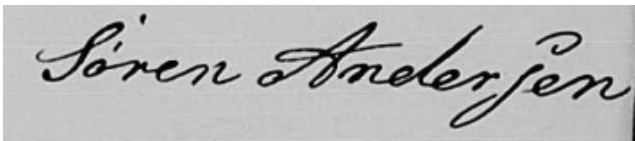
22 år gammel bliver hun gift med Knud Christian og over de næste 21 år sætter hun 11 børn i verden. Som alle bliver voksne på nær en pige, der dør som fireårig.

Andrea Dorthea er bestyrer af en stor husholdning. Udover barslerne og børnepasningen er der mange medhjælpere på møllegården, der alle skal have forplejning. Dertil kommer alle de folk, der har med teglværket og hedeopdyrknin-gen at gøre.

Børnebørnene Stefan og William Knudsen fortæller om hende: "Som man kan forstå, havde husmoderen en omfattende opgave og meget om ørerne. Dorthea havde imidlertid en særlig evne til at lede, så alt kom til at gå roligt og præcist. Et ord, hun medgav sine børn og medhjælpere, var: "Man skal aldrig være rådvild", hvilke ord hun selv vidste at efterleve."⁵²

24 Søren Andersen. Født den 11. april 1830 i Sækbæk, Torstrup. Døbt den 12. april 1830 i hjemmet og dåben publiceret i kirken d. 31. maj. Konfirmeret den 14. april 1844 i Horne Kirke. Søren døde i Sækbæk, Varde Landsogn, den 29. maj 1885; han blev 55.

Søren er eneste søn af Anders Christensen og Else Marie Sørensdatter i Sækbæk, Torstrup Sogn. Fadderne, der tropper op, er: Kirsten Hansdatter, Søren Jensens hustru af Stenderup i Ansager Sogn (barnets mormor), nævnte S. Jensen

(morfar), gårdmand Niels Madsen af Ovnbøl, gårdmand Lars Christian Nielsen af Stauskjær og ungkarl Jens Christian Nielsen af Sækbæk.

Han bliver konfirmeret i Horne Kirke, som mange andre steder holder man konfirmationerne på skift i sogne med

fælles præst. Dommen angående kundskab og opførsel er på det jævne: G. og sædelig – ligesom mange af de andre drenge.

Søren stifter familie, idet han gifter sig året før han den 24. september 1855 får fæstebrev på sin fødegård; på dette sene tidspunkt er bestemmelserne for fæstevæsnet så fastlagte, at brevet skal tinglyses, hvilket sker den 3. oktober samme år. I følge fæstebrevet skal Søren sørge for forældrenes aftægt, betale en indfæstning, der er på hele 90 rdl. og svare "gildepeng" – 16 rdl. årligt. Hoveripenge er ikke knyttet til stedet, men ellers er betingelserne: "Fæsteren er mig eller Ordre efter Loven hørig og lydlig, intet fra Stedet, være sig Hø, Halm, Brændsel eller Eiendom, sælger, leier eller lader bortkomme, holder Stedet paa Drift, Bygning og Besætning i god Stand og samme forbedrer og forresten i et og alt som en Fæstebonde retter sig efter Loven, alt under Stedets og Fæsterrettigheders Fortabelse og al anden lovlige Erstatning og Straf desuden. Endelig er Fæsteren forbunden til om Ildebrand skulde paakomme Hovedgaarden Nørholm eller en Bondegaard paa Godset, at møde, for saavidt muligt at redde og bjerge, samt Ilden at slukke, samt til Skadens Istandsættelse forrette 4 Gangdage om Ulykken sker paa Hovedgaarden, men kun Halv saa mange om den skeer paa en Bondegaard." Den sidste forpligtelse påhvilede også hans far.⁵⁴

Gården hører under Nørholm, og der er ikke noget usædvanligt i, at den er i fæste så langt fremme i 1800-tallet. Det samme gjaldt Nørholms øvrige oprindelige bøndergods. Under de store landbrugsreformer i 1788 hed godsejeren Andreas Charles Teilmann, og han var både en dygtig landmand, der arbejdede ivrigt for nye og bedre dyrkningsmetoder, og en udtalt modstander af bondefrigørelsen. Med H.K. Kristensens ord var han "trods fremskridtsiver på visse områder reformpartiernes talentfuldeste og behændigste modstander." Han gjorde Nørholm til et stamhus, en status, der betød, at godset skulle overgives udelt til den arving, der stod til at overtage gården. Altså blev der ikke solgt ud af bøndergodset, heller ikke under hans efterfølgere; det fungerede, fordi Nørholm var en veldreven gård, der ikke havde brug for at skaffe penge ved at sælge ud, og fordi bønderne havde passende gode forhold under Teilmann-familien og derfor ikke havde stærke ønsker om at kaste sig ud i en trods alt mere usikker tilværelse som selvejere.

I 1858 kommer en ny besidder til på Nørholm, herredsfoged og senere kultus- og justitsminister C. P. Rosenørn-Teilmann, og nu er tiden moden til ændringer. Allerede året efter foretages en taksering, hvor alle gårde bliver ansat til en pris, som bønderne kan købe dem til. Denne vurdering er dog sat for højt, prisen pr. td. hartkorn er ca. 50 % højere end andre steder, og fæsterne går ikke uden videre med til den. 106 af dem mødes på Hodde Kro den 5. februar 1861 og får her skrevet en protestskrivelse til godsejeren. Resultatet er, at prisen bliver sat kendeligt ned. Hvorefter der kommer gang i salget.⁵⁵

Den 30 april 1862 får Søren skøde på sit sted, fra "Besidderen af Stamhuset Nørholm". Ejendommens hartkorn er på 6 skp. 3 fjd. 3/4 alb. og købesummen er 1100 rdl., hvoraf han må låne de 825 af stamhuset. Det er en ganske udbredt måde at financiere købene på, og for godsejerne har det betydet, at de ikke har været nødt til at slippe al deres gods fuldstændigt. De har stadig hånd i hanke med det. Endvidere bestemmes i skødet, at "Ved Salget staar ingen Forandring i Kjøberens Forpligtelse til fremdeles som hidtil at svare Aftægt til hans Moder Else Marie Sørensdatter og hans Søster, efter den derom i sin Tid med Moderen oprettede Contract".⁵⁶ Moren er blevet enke et år efter generationsskiftet på stedet, og efter et år i enkestand har hun giftet sig med en gårdmand i Ølgod og er flyttet dertil sammen med lillesøsteren. Aftægten er altså uafhængig af at en ny forsørgelsesmulighed kommer ind i billedet. Men naturligvis bevares forbindelsen. Søster Maria optræder som fadder til Søren og Birgithes eneste datter, og farmor selv og hendes nye ægtemand optræder som faddere for den yngste søn.

Gårdens størrelse gør, at Søren benævnes "boelsmand." Men ved siden af landbruget har Søren ligesom sin far drevet krodrift på stedet, og det har formentlig været den egentlige levevej for familien. Bygningerne lå oprindeligt øst for det nuværende sted, og det er Søren, der flytter gården.⁵⁷ Han driver den til sin død.

Den 7. oktober 1854, da Søren var 24, giftede han sig med **Birgithe Maria Larsen** i Horne Kirke. Forlovere er gommens far, husmand Anders Christensen af Sækbæk, og brudens stedfar, gårdmand Thomas Lauridsen af Horne.

De havde følgende børn:

12	i.	Anders (1855-1889)
	ii.	Else Marie (1857-1929)
	iii.	Lars Thomsen (1866-1944)

25 Birgithe Maria Larsen. Født den 3. oktober 1833 i Horne. Døbt den 13. oktober 1833 i Horne Kirke. Birgithe Maria døde i Sækbæk, Torstrup, den 21. december 1907; hun blev 74. Begravet den 27. december 1907 i Torstrup Kirke.

Birgithe Maria er født dagen før, hendes to år ældre søster dør. Hendes forældre, Lars Thomsen og Maren Madsdatter i Horne, opkalder hende derfor, som traditionen byder, efter den døde søster, der igen er opkaldt efter Lars Thomsens første kone. Faddere er morbror og gårdmand Ole Madsen og hustru af Nørre Lydum, ungkarl Ivar Thomsen og pigen Bodil Cathrine Thomasdatter, begge fra Obling i Sdr. Bork. De to sidste er trods navnet ikke søskende til Lars. Hun bliver konfirmeret 1848. Præsten nævner sine konfirmander efter dygtighed, og Birgithe Maria står som nr. 4 ud af 10 piger; dommen for kundskaber og opførsel er g+ og sædelig. Kun to andre piger opnår et mg i kundskaber.

Efter 31 års ægteskab og tre børn bliver Birgithe Maria enke i 1885, og hun ønsker at hensidde "i uskiftet Bo med Fællesbørn, alle myndige, efter dertil meddelt paategnet Samtykke". Først 14 år senere overlader hun gården til den yngste søn, Lars Thomsen Sørensen, for 2000 kr., og hertil kommer en aftægtskontrakt, efter hvilken hun skal have indrettet "Aftægtsleilighed i de 3 sønderste Fag af Gaardens Vaaningshus, og skal samme være til hendes udelukkende Brug og Afbenyttelse for hendes Livstid, baade under og over Loftet" samt et stykke havejord, som gårdens ejer skal passe og gøde. Til livets opholdelse leveres fødevarer i afmålte portioner og til punktlige tider, heller ikke "8 Potter god Kornbrændevin", leveret med "4 Potter til juli, 2 Potter til Paaske og 2 Potter til Pintse", skal hun savne. De kartofler, hun har krav på, skal være "fri for smaa", ikke noget pilleri med undermålere her! Og som noget ekstra: "derhos leveres en Bagfjerding af hver Kalv Gaardens Eier slagter, strax efter Slagtningen." Som det er sædvane, har hun ret til at bage sit brød i gårdens ovn, med brug af stedets bageredskaber; desuden noteres det, at hun har "Ret til, naar hun bager, at tage den dertil fornødne Lyng af Gaardens Beholdning af Bagelyng" – man har brugt lyng til at tænde op i bageovnen. Aftægtskonden skal også have stillet befordring til rådighed, og det skal ske både standsmæssigt og sikkert: sønnen skal "med sit bedste Kjøretøi og paa forsvarlig Maade befordre hende til Kirke og tilbage hvergang."¹⁰⁶⁴ Har man mon set fartbøller på vejene i Torstrup sogn?

Otte år kommer Birgitte Marie til at nyde godt af aftægten, inden Lars må "besørge og bekoste hendes hæderlig og anstændige Begravelse efter Egnens Skik og Brug."

26 Christen Jessen. Født den 22. januar 1823 i Dejgård, Horne. Døbt den 26. januar 1823 i Horne Kirke. Konfirmeret den 2. april 1837 i Torstrup Kirke. Christen døde i Dejgård, Horne, den 18. september 1890; han blev 67. Begravet den 24. september 1890 i Horne Kirke.

Christen er noget for den tid så usædvanligt som et enebarn, søn af Jess Christensen og Inger Marie Hansdatter i Dejgård. Faddere er Kjersten Christensdatter, gårdmand Niels Christensens hustru i Malle, bemeldte N. Christensen, gårdmand Jens Madsen af Bounum, Anders Jensen af Bjaldrup, der begge er gift med søstre til Inger Marie Hansdatter, og ungkarl Jens Hansen af Malle, som er bror til hende.

Da Christen bliver konfirmeret i Torstrup Kirke, 14 år gammel, er præsten lidt skrap i sine bedømmelser af kundskaber og opførsel. Mange ligger på den jævne karakter G, også vor unge mand.

Allerede som syttenårig får Christen skøde den ene af gårdene i Dejgård, som han overtager efter sin farmor, Botille Jensdatter, der i 32 år som enke har drevet den (en anden gård i samme bebyggelse sidder Christens far på). Skødet er fra 7. marts 1840, i følge hvilken enken “sælger, skjøder og overdrager, fra mig og mine Arvinger, til min Søønnesøn Christen Jessen og hans Arvinger, den mig tilhørende Gaard i Deigaard, Horne Sogn, med Eiendomme til Hartkorn Ager og Eng 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fd. 1 Alb: tilligemed Gaardens Sæd, Avl, Gjødske og Ildebrændsel, saavel som alt mit Løvsøre af Ind-Udboe og Besætning for den Kjøbesum 400 rbd.” Oven i kommer så den obligatoriske opholdskontrakt til Botille⁵⁸. Aftægtsperioden kommer kun til at strække sig over 2 1/2 år, idet den gamle dame dør sidst på året 1842.

Den 22. maj 1844 får Christen også skødet på sin fødegård, idet hans mor er blevet enke og overlader ejendommen til ham. Denne gård har nøjagtigt det samme hartkorn som Botilles gårdpart, men herfra skal trækkes en lod på 2 skp. 1 Fd. 1/2 alb., som en tidligere ejer af gården i sin tid fik overladt. Købesummen er på 700 rdl., “hvorforuden Kjøbereren svarer mig Aftægt efter en særskildt mellem os oprettet Contract, og holder sig en med Lars Thomsen (ane nr. 50) ved Horne Kirke den 25. Juni 1830 oprettet og den 30. Juni s. A. tinglæst Leiecontract om en Eng i Hornekjær efterrettelig.”⁵⁹

Tre år efter at han er blevet gårdmand, gifter Christen sig, og i 1845 er han og Maren etableret som gårdmandsfamilie med en lille datter og to tjenestefolk, der fem år senere er forøget til to tjenestekarle og en pige. Hvad der vel ikke er noget at sige til med den stordrift, Christen fører.

Efter et langt liv med de to gårde trækker Christen sig tilbage, og det må nu siges at være ganske tilpas, at han har en del at dele ud af. Han og Maren har nemlig tillagt sig en større børneflokk, og der kan blive en gård til hver af de to sønner, Søren og Jes. Der udfærdiges et skøde en og samme dag, den 26. november 1883. Søren får den oprindelig slægtsgård, 1a, som han må betale 6000 kr. for plus 2500 kr. for den “paa Gaarden værende Besætning af Kreaturer, Avlsredskaber og Inventarium”. Den ældste søn Jes overdrages gården 2a, der er svundet ind til 1 td. 6 skp. 2 fd. 1/2 alb. og koster 5000 kr. samt 1500 for besætning og inventar. En lille sjov ting ved skødet er, at det viser, at der foruden de store tiender til kirke og konge stadig regnes med det, der hedder “småredsel” – mindre afgifter til præsten og degnen, der har været en del af deres løn, og altså stadig er det i 1883. Af den største gård svares 3 fjerdingkar byg til præsten, mens degnen må nøjes med 1 3/3 fdk.

Oven i købsprisen på gårdene kommer naturligvis også aftægten til Christen og hustru! Og her er oprettet en kontrakt til hver af sønnerne, hvor det nøje pindes ud, hvad hver enkelt af dem må levere til aftægtshuset, der er indrettet i Sørenns gård, “3 Fag fra den østerste Ende af Stuehuset baade under og oven Loftet, saaledes som det nu er indrettet og istandsat og Gaardens Eier”. Søren forpligter sig til at stille med “2 Tønder Rug, 1 Td. Byg, 2 Skp. Malt, 2 Skp. Boghvedegryn, 2 Tønder Spisekartofler, 32 pd. saltet og tørret dansk Flæsk uden Ben, 48 pd. saltet og tørret Faarekjød, 2 pd. Ister, 4 pd. Talg, 1/2 Skp. Salt, 1/2 pd. Humle, 8 pd. saltede og tørrede Torskfisk uden Hoveder, 8 pd. Sød-mælksost, 100 Hønseæg, 8 pd. Uld, 4 pd. hvid Tvist, 2 pd. Sirup, 4 pd. Sæbe, 4 pd. Soda, 6 Kander Brændevin, 6 pd. Kaffe, 6 pd. Kandis, 6 pd. Cikorie, 6 pd. Skraaetobak af “Varde No. 2” og 16 Kr. i Penge samt fornøden Sengehalm og Gulvsand”, og Jes må levere omtrent de samme præstationer, i nogle tilfælde i lidt forskellig mængde. Dertil kommer henholdsvis en og halvanden kande nymalket mælk, leveret hver morgen og om søndagen et pund nykærnet smør - fra hver aftægtsyder. Man kan undre sig over, om det aldrende par kan spise alle disse fødevarer. Når den ene af de gamle dør, nedsættes portionerne, og specielt nævnes det: “Ved Aftægtsmandens Død bortfalder Tobakken”; det var kun mænd, der røg, og det ser ud til, at Christen har haft sit foretrukne tobaksmærke “Varde No. 2”.

“Til Kaal og andre Haveurter overlades Aftægtsfolkene 1/2 Skp. Land i Nærheden af Aftægtshuset, som Gaardens Eier holder forsvarligt indhegnet samt aarlig leverer tilstrækkelig god Gjødning til dets Dyrkning” – det er Søren, der

skal stå for gartneriet, og også: "I Sygdoms- og Alderdomstilfælde skal Gaardens Eier besørge Aftægtsfolkernes Brød bagt, Øl brygget og Mad tillavet samt holde Renlighed om dem med Vadsk og Andet, og i enhver Henseende gaa dem tilhaande med al fornøden Opvarntning, Tilsyn og Pleie saaledes som kristeligt og forsvarligt kan være og som de unge selv ville omgaaes i lignende Tilfælde". Brændsel skal der tænkes på: " Gaardens Eier skal til Aftægtsfolkene aarlig levere 6 forsvarlige Læs Lyngtørv og 6 do. Læs Klyne, som Førstnævnte besørger gravede, kastede, røgtede og hjemførte tørre og gode, samt indsatte paa et særskilt Sted i Gaardens Tørveskur; Alt i rette Bjergningstid." I Jes' kontrakt står et lignende antal læs. De hæderlige og anstændige begravelser deles de to sønner om, prisen er sat til 50 kr. pr. person.⁶⁰

Den yngste søn, Lars, dør som 39-årig og ugift af tæring, mens de to døtre, der når voksenalderen, bliver gift med gårdmænd i sognet. Inger Marie bliver syg og forsøges reddet ved en operation i Aarhus, hvilket hun dog dør som følge af, kun 42 år gammel.

Christen får 7 år som aftægtsmand i Dejgård, inden han dør af kræft i maven.

Den 30. september 1843 da Christen var 20, giftede han sig med Maren Sørensdatter i Horne Kirke. Forlovere: Gårdmand Lars Lauridsen af Rotbøl og aftægtsmand Jens Madsen af Bounum. Begge brudeparrets fædre er døde, så andre må træde til.

De havde følgende børn:

- i. Inger Maria (1844-1887)
- ii. Jes (1847-)
- iii. Søren (1849-)
- iv. Anne Marie (1854-1854)
- v. Lars (1856-1895)
- 13** vi. Maren (1858-1924)
- vii. Anne (1863-1866)

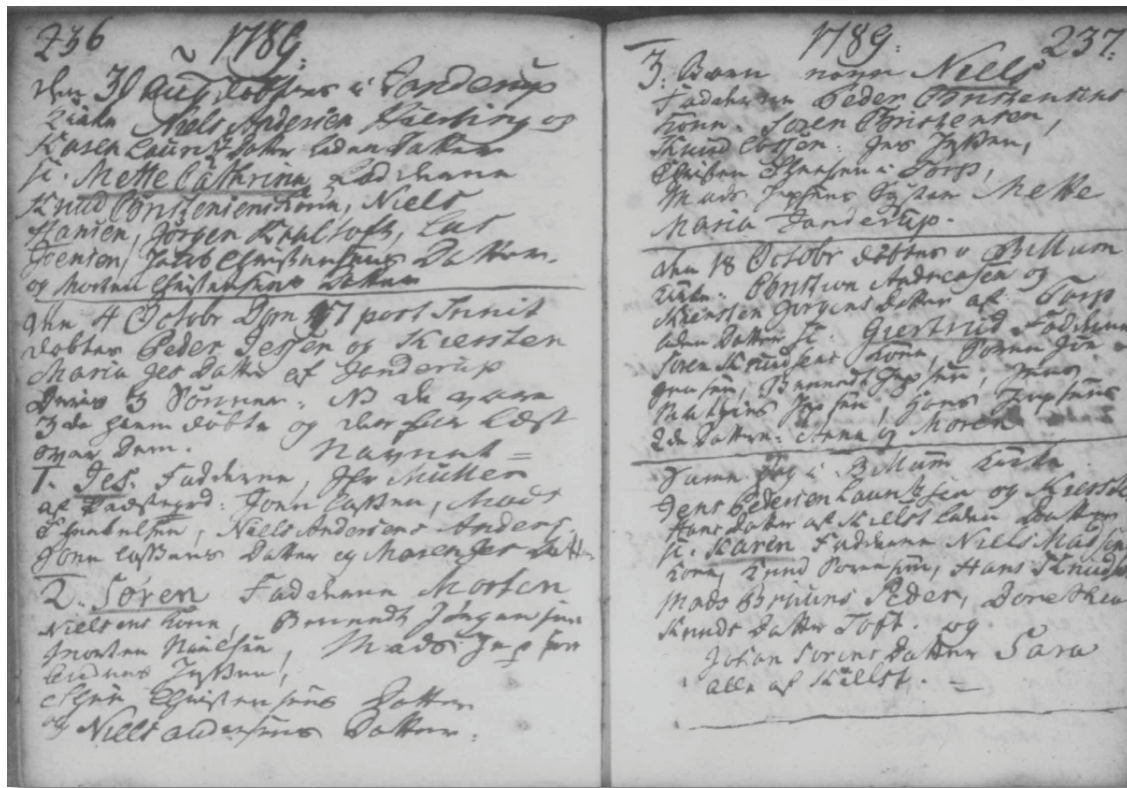
27 Maren Sørensdatter. Født den 19. juli 1823 i Rotbøl, Horne. Døbt den 20 juli 1823 i Horne Kirke. Konfirmeret den 2 april 1838 i Horne Kirke. Maren døde i Dejgård, Horne, den 20 marts 1900; hun blev 76. Begravet den 26. marts 1900 i Horne Kirke.

Maren kommer til verden som Søren Thomassen og Maren Rasmusdatter i Rotbøls andet barn. Til dåben bliver hun båret af Anna Marie Sørensdatter, halvsøster til barnefaren og gift med gårdmand Jens Jessen af Bounum, og øvrige faddere er nævnte Jens Jessen, gårdmand Jens Madsen, sammested, gårdmand Laurids Lassen af Bjaldrup og ungkarl og morbror Mads Rasmussen af Moesgård.

Hendes storebror; Thomas, dør allerede 14 år gammel i 1835, og af de to yngre søskende, der følger, er den første dødfødt, mens den næste dør som ganske lille. Maren kommer altså ikke til at vokse op i en stor børneflokk, men da hun mister sin far allerede som femårig, og moren gifter sig igen, får hun en halvbror, Lars Thomas Sørensen Larsen, der i øvrigt bliver gift med Ellen Semine Jessen, en søster til Dorthea Jessen, ane nr. 7.

Maren bliver konfirmeret som 15-årig. Hun er tilsyneladende en dygtig pige, der opnår karakteren mg+ i kundskaber, – det er der ikke mange andre, der får. Til gengæld må hun nøjes med g i opførsel, det samme som resten af flokken.

Bare 20 år gammel står hun brud og bliver husmor i Dejgård, hvor hun bliver mor til syv børn. Maren dør som "aftægtsmand Kristen Jessens enke i Dejgård", efter at hun i 10 år har været enke.

Opslag i Janderup Kirkebog 1789, hvor Peder Jessens trillinger er indført den 4. oktober – Jes og Søren nederst på venstre side og Niels øverst til højre.

28 Jes Pedersen. Født i oktober 1789 i Janderup. Døbt den 4. oktober 1789 i Janderup Kirke. Jes døde den 29. marts 1848 i Mosevrå, Oksby. Begravet den 3. april 1848 i Oksby Kirke.

Jes er den ene af et sæt trillinger, som gårdmand Peder Jessens kone, Kirsten Marie Jesdatter, nedkommer med. De har naturligt nok været svagelige, de bliver hjemmedøbt, og der læses siden over dem i kirken. Fadderne for Jes er Jomfru Müller af Præstegården, Joen Lassen, Mads Therkelsen, Niels Andersens Anders, Joen Lassens Datter og Maren Jesdatter, en moster til barnet. Jes er den eneste af de tre, der overlever den tidlige barndomstid; Søren lever kun to uger, mens Niels bliver næsten halvandet år.

Jes noteres i lægdsrullen for højden 62 3/4 tommer (162 cm), og han bor hjemme, til han er godt tyve.

Omkring 1817 kommer han til Bryndumdum i Bryndum Sogn, uden at flytningen dog er indført i kirkebøgernes til- og afgangslister. Her får han gjort en pige, Ane Hansdatter, gravid, men det bliver ordnet på den pæne måde: Parret gifter sig i huj og hast. Det sker den 19. april 1818. En måneds tid efter vielsen nedkommer hun med tvillingesønner. I den første tid bor familien i hendes hjemsgn, hvor det anføres, at Jes er gårdmand, men opholdet i Bryndumdum bliver ikke langt. Da det tredje barn kommer til verden i 1822, har de slået sig ned i Janderup. 1826 bliver Jes gårdejer, idet han køber en gård i Mosevrå af en Simon Hansen, som kun har haft gården i besiddelse et års tid. Med i købet får han en aftægtsnyder; den tidligere ejers far, Gunde Nielsen, lever stadig og skal have sine daglige fornødenheder dækket. De opremses forholdsvis kortfattet i skødet: “2 Tdr Rug, 2 Tdr Byg, 2 Lpd Smør, 6 Kander Brændevin, 1 Lpd grønssaltet Flæsk, 2 1/2 Lpd ferskt Kiød, 10 Læs Tørv, 6 Læs Klyne og 2 Læs Lyng, samt 5 rdl rS: aarlig”.

Det indre af Oksby gamle kirke, malet 1864 af Morten Jepsen (1826-1903). Til højre har mændene siddet på bænke med ryglæn, til venstre har kvinderne måttet klare sig uden en støtte til de trætte rygge. Ingen af bænkenes var dog specielt magelige – og gudstjenesten var næppe overstået på en lille time!

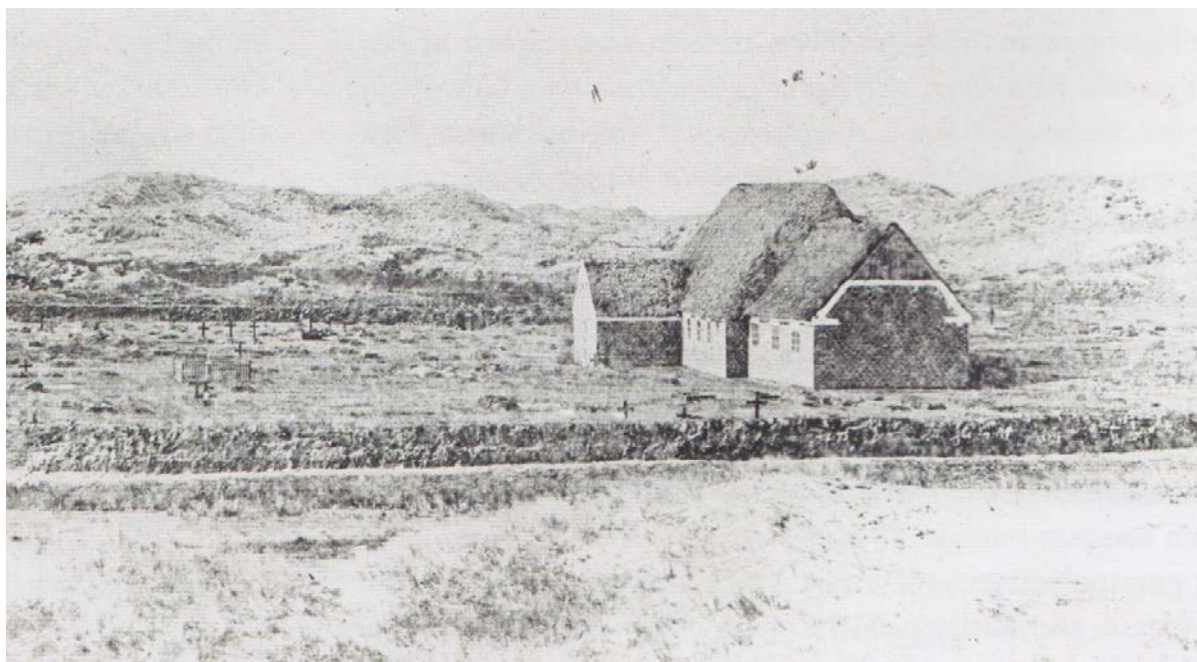
Prisen på gården er 200 rdl og i følge skødet, der er underskrevet den 29. august, har Jes “betalt og afgjort den accorderede Kjøbesumma”.⁶¹

Få måneder efter at Jes har overtaget sin ejendom, må han på lånemarkedet for at klare økonomien, og udlåneren er selsomme mand, som han købte gården af: “Underskrevne Jes Pedersen her af Mossevraae, Oxbye Sogn tilstaaer og hermed vitterliggiør, at være skyldig til Simon Hansen sammesteds 200 rdl (gl. kurs) eller 320 rdl, siger og skriver tre hundrede og tyve Rigsbankdaler rede Sølv, hvoraf ieg svarer lovlige Renter 4 ProCento af hundrede til hvert Aars 13de juni saalænge Capitalen hos mig er indestaaende.....”⁶¹.

Lånet er underskrevet af Jes med ført pen. Da Jes’ søster, Hedvig Elisabeth (ane nr. 41), dør i 1838, optræder Jes som tilsynsværge for den ugifte datter, Kirsten Marie. Underskriften i skifteprotokollen er igen “med ført hånd”; Jes har altså ikke lært at skrive så godt, at han selv kan signere dokumenter.

Den lille familie bliver i 1827 forøget med endnu en søn, der får navnet Hans. 7 år senere dør Ane og begravet den 4. maj 1834, 45 år gammel. Alene med 3 børn er der kun en løsning for Jes: Han må finde sig en ny kone. Det bliver Ellen Pedersdatter fra Skødstrup i Ål Sogn.

Det er en barsk egn, Jes flytter til. Ikke at vestenvinden ikke kunne rase inde i Janderup og udbyttet af det daglige slid måske være magert, men her har man dog været forskånet for den voldsomme sandflugt, som har hærget især Oksby Sogn siden 1500-tallet, hvor klitterne begyndte at lide under, at folk brugte bevoksningen til græsning, til tørv, til tagdækning og til brændsel – og hvordan skulle man ellers kunne eksistere herude? I 1539 kom den første kongelige forordning, der søgte at begrænse rovdriften på krat og lyng og hvad der ellers har vokset i klitterne, uden at det dog

Oksbys gamle stråttækte kirke, der blev erstattet med en ny i 1891. De gamle bygninger er revet ned, men kirkegården kan stadig besøges.

hjalp synderligt. Folk kunne ikke forstå, at de ikke måtte bruge marehalm og hjelme, som de var vant til det, og myndighederne kunne ikke lægge vægt bag deres stribe af forordninger, da de ikke kunne stille noget op mod sandflugten. Som en slags kompensation har beboerne i Hjerting, Ho og Oksby fra 1688 fået bevilling til fiskeri og til at drive handel. I matrikelsbogen 1687 får byen følgende ord med på vejen: "Oxby er en liden By, liggende ved Vesterhavet, bygget i Klitterne. Dens Agerjord er af Sand meget beskadiget og ofte saaledes forefindes, at den til Sæd er udygtig. Deres bedste Næring have de af Fiskeri".⁶² Først omkring 1850 lykkes det for alvor at få gang i beplantning af klitterne, men stadig ser man, at de, der klarer sig pænt i Oksby Sogn, er dem, der forstår at hente en del af næringen fra havet.

Steen Steensen Blicher har besøgt vestkysten og skriver i "Vestlig Profil af den cimbriske Halvø" fra 1830: "Det er et mærkeligt Folkefærd, disse Vestkystens Amphibier, der lever i Sandet og af Vandet. En Klitboes Aasyn har for mig - noget ikke mørkt, men mørkagtigt, noget ikke haardt, men hærdet, noget ikke koldt, men køligt, noget, just ikke stivt, men lidet bevægeligt. Jeg kunde ligne hans Ansigt med en Ager, som Havgusen har sveden og fortørret. Paa hans som hans Hustrus Kinder finde vi hverken Roser eller Lillier; endnu mindre finde vi Spor af heftige Lidenskaber, men koldt Mod, rolig Hengivenhed, ubøjelig Standhaftighed; dette er Præget, hvormed idelig Møje og idelig Fare har stemplet Havgassens mandige Aasyn."

I følge familietraditionen (Maren D. Sørensen) skal familien i Mosevrå have været meget fattig. I Jes' generation har den dog langt fra været at finde blandt almisselemmerne. Tværtimod, i en "Protokol for fattigkommissionen" fra sognet findes der lister over, hvem der har bidraget til fattigkassen, og hvor meget de har skullet yde, og på denne liste er Jes fast mand. Ligesom tienden betales disse bidrag i en blanding af korn og rede penge. Jes' bidrag lyder omkring 1850 på 1 skp. 3 fdk. rug, samme mængde byg og i penge 3 mk. 4 sk.⁶³

Jes dør "af unavngiven Sygdom" og efterlader sig enke og otte børn, tre voksne fra det første ægteskab og fem børn mellem 12 og 1 år, som han har fået med Ellen. Formynder for de mindreårige børn er deres fætter fra Janderup, Bonde Jensen, og som laugværge for Ellen optræder hendes bror, Niels. Gårdens værdi opgøres til 750 rdl., løsøre og besætning 237 rdl. og desuden et tilgodehavende på 75 rdl. I alt 1062 rdl., der omregnes til "kurantværdi" 1700 rdl. Fra

dette beløb skal trækkes de tre ældste børns mødrene arv, til sammen 152 rdl. og det noteres, at den ældste datter, Anne Kirstine, "tillægges hendes Moders i Boet værende Dragkiste, som hun kan erholde naar forlanges." For at få skiftet kørt gennem retsmaskineriet må Ellen bøde 48 rdl., heraf alene i salær 17 rdl. Tilbage til deling er der 1499 rdl, hvoraf enken kan tage halvdelen, mens drengene får hver 124 rdl og pigerne 62 rdl. Selv om Jes er endt med at sidde jævnt godt i det, bliver der altså ikke ret meget til hvert barn. Det prøver Ellen at pynte lidt på: "Enken erklærede at ville completere Arvelodderne af sin egen Lod til 128 rdl. for hver af Sønnerne og 64 rdl. for hver af Døttrene", dvs. ca. halvdelen af hendes egen arvelod. "Imod at Enken paatog sig at sørge forsvarlig for sine egne Børns Opdragelse, og at tilsvare Boets anmeldte og muelig uanmeldte Gjæld, og derfor holde Skifteretten og øvrige Vedkommende frie for Krav og Ansvar, samt betale dette Skiftes Omkostninger, blev Boet hende igjen overdraget til frie Raadighed og Skiftet sluttet."⁶⁴

Den 1. november 1834 giftede Jes sig med **Ellen Pedersdatter** i Ål Kirke. Forlovere er gårdmændene Niels Christensen og Christen Jensen, begge af Schiødstrup.

De havde følgende børn:

- i. (Uden navn) (Dødfødt) (1835-1835)
- ii. Ane (1836-1922)
- iii. Anne Marie (1838-1903)
- iv. Peder Nielsen (1840-)
- 14** v. Christen (1842-1893)
- vi. Søren (1844-1846)
- vii. Hedevig Elisabeth (Tvilling) (1847-1886)
- viii. (Uden navn) (Dødfødt tvilling) (1847-1847)

29 Ellen Pedersdatter. Født i 1807 i Skødstrup, Ål Sogn. Døbt den 1. november 1807 i Ål Kirke. Ellen døde den 15. august 1878 i Mosevrå, Oksby. Begravet den 21. august 1878 i Oksby Kirke.

Ellen, ældste datter af gårdmand Peder Nielsen og Anne Christensdatter i Skødstrup, bliver døbt 1. november, efter at hun først er hjemmedøbt. Hun bæres af Terchel Jensens hustru Karen Pedersdatter i Markskel, og fadderene er Christen Hansen af Skødstrup, Hans? Pedersen Gedberg i Borre, Hans Hansen ved Billumvad, Jørgen Laugesen i Skødstrup, Niels Pedersen fra Janderup, Ole Nielsen af V. Vrøgum, Anders Lassen fra Gedberg, Maren Nielsdatter hos Madame Holm, Ingeborg Christensdatter fra Janderup og Maren Hansdatter fra Broeng.

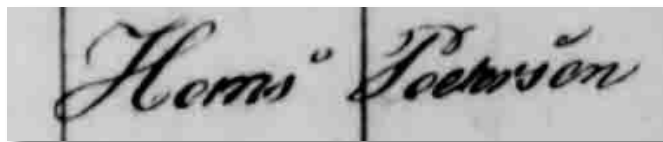
Ellen bliver konfirmeret fastelavnssøndag 1822, den 17. februar. Hendes dom angående kundskab og opførsel ligger på henholdsvis g og mg, hvad hun ikke behøver at være flov over, for den dom deler hun med de fleste andre piger på holdet.

27 år gammel bliver hun enkemanden Jes' anden kone. Efter 14 års ægteskab og 8 børn, dør Jes året efter tvillingernes fødsel, og eneste udvej for Ellen er at finde en ny mand. Det bliver ungarl Simon Madsen, født i Skødstrup 1818, altså 11 år yngre end bruden. De bliver gift den 26 oktober 1848 og får en datter sammen, der får navnet Ane Jessine.

I 1860 består husstanden foruden ægteparret af børnene Christen, Hedevig Elisabeth og Ane Jessine. De øvrige er fløjet fra reden. Selv om Ellen er 11 år ældre end sin mand, overlever hun også ham. Han dør den 9. september 1867, og hun lever endnu 11 år i enkestand og som aftægtskone hos sønnen Christen, som hun i 1878 har solgt gården til.

30 Hans Pedersen. Født den 16. maj 1818 i Billumgård, Billum. Døbt den 17. maj 1818 i Billum. Konfirmeret 26. april 1835 i Billum. Hans døde i Mosevrå, Oksby, den 5. juni 1900; han blev 82. Begravet den 10. juni 1900 i Mosevrå.

Hans er født midt i det kuld på 6 børn, som Peder Simonsen og Dorthea Hansdatter på Billumgård sætter i verden. Faddere er Hesselmed-møllerenes kone, gårdmand Christen Hansen, Billum, gårdmand Thue Hansen, ibd., Jens Jørgensen i Tarp og Anne Dorthea Sørensdatter i Billum.

Hans' sirlige underskrift, som den er indført i brandforsikringens taksationsprotokol

Hans er en kvik dreng, der ved konfirmationen opnår dommen "udmærket god"; det skal dog nævnes at præsten er temmelig rundhåndet med den fine karakter. Han bor hjemme hos sine forældre på Billumgård, indtil han bliver gift. 3 voksne sønner og en søster går hjemme og hjælper ved bedriften, men om Hans hedder det i 1840, at han til dels ernærer sig ved musik. Han har været spillemand og har spillet op til dansen ved festerne på egnen.

Efter giftermålet må han købe sig en gård til at forsørge familien ved. Den finder han i Mosevrå, Oksby Sogn. Den 7. april 1847 underskriver han skøde på en gård med et "Hartkorn efter den gamle Matricul 2 Tdr. 4 Skp. 3 Fr. 2 11/60 Alb." Sælger er Hans Nielsen, født i Billum og gift med Anna Cathrina Sørensdatter, der er moster til Hans' kone. De to ældre har ikke fået børn, der kunne overtage gården, så i stedet vælger de slægtninge som købere og kommer i aftægt hos dem. Købesummen er 600 rdl. plus aftægten.⁶⁵

Gården er i 3 grundmurede længer; stuehuset er i 12 fag, heraf er de 9 forbeholdt beboelse med loft, vinduer, døre, fjællegulve og to skorsten. De øvrige tre fag bruges til laden, som dog også får lov til at brede sig i de to andre længer. Den ene af disse rummer også stald. I 1856 får Hans opdateret sin brandforsikring, og hele herligheden vurderes til 1100 rdl.

Han har tilsyneladende klaret sig helt pænt og været en agtet mand i det lille samfund. Ved datteren Nissine Kirstines dåb i 1852 nævnes det, at hendes far er sognefoged. Ti år senere, da Peder Anton Marinus holdes over dåben er sognefogedtitlen ikke med mere. Blandt fadderne er en sandflugtscommissair Christiansen – man er midt i det store arbejde med at bekæmpe sandflugten. Ellers ses det af fadderflokken til de forskellige børn, at Hans og Marie Bothilde har været omhyggelige med at holde forbindelsen tilbage til Billum vedlige; medlemmer af familien optræder troligt hver gang.

Tørv og pinde til optænding, klar til brug. Her set på Abelines gård, Holmsland Klit.

I 1860 er der både en karl og en pige i husstanden. Karlen er hentet i Janderup. Og ligesom naboen Jes Pedersen er Hans blandt de rimeligt velsituerede, der må bidrage med ydelser til fattiggassen. Hans' gård er mindre end Jes', hvorfor hans bidrag er mindre. Han skal betale 1 skp. 2 fdk. rug og samme kvantum byg og desuden 2 mk. 8 sk. i rede penge.⁶³

Da Hans i 1882 er blevet 64 år, er det på tide at trække sig tilbage. Gården sælges til svigersønnen Peder Nielsen, gift med datteren Nissine Kirstine – de to har allerede et par år boet på gården og hjulpet til ved bedriften. Ved salget

Ved en fætter-kusinefest i september 2012 besøgte en flok efterkommere Mosevrå Kirkegård og fandt her gravstenen over Hans og Marie Botilde, som stadig står der. Ni tipoldebørn og et enkelt tiptipoldebarn er her samlet bag stenen.

ser vi, at gården er sammenstykket af matrikler i Mosevrå og Bordrup foruden et stykke eng i Ål Mærsk. Hartkornet er en smule mindre, end da Hans købte stedet, men prisen er steget til 5000 kr. Hvortil kommer aftægtskontrakt til de to gamle. De skal bo i de fire østlige fag i "gårdens våningshus" og desuden råde over et lille kammer og loftsrummet over fagene. De skal selvfølgelig forsynes med de nødvendige fødevarer, ikke at forglemme brændevin, og brændsel. Især det sidste er nøje specificeret - "Til Ildebrændsel leveres til de gamle i rette Bjergningstid 1 August 5 Læs Klyne, 8 Læs Tørv á 12 Snese pr. Læs af Tørv, samt 4 Læs Brændlyng, alt i forsvarlig Læs og tørt og godt, og som strax ved Leveringen dels indbringes i Aftægtshuset, og dels staksættes paa en passende Plads i Nærheden og tildækkes med fornøden Hølling alt efter Aftægtstagernes Anvisning og Ønske."

Aftægtsparrets yngste søn er kun 14 år, og for ham må der sørges særskilt. "Skulde Aftægtstagerne dø forinden deres Søn Hans Christian Hansen har fyldt sit 24 Aar, da har Gaardens Ejer Forpligtelse til at give bemeldte H. C. Hansen fri Kost og Logis aarlig fra 1 Novbr. til 1 April, indtil han naar denne Alder, og hvilken Forplejning ydes ham paa Gaarden forsvarlig."⁶⁶ I sommerperioden forudsættes det, at den gode Hans Christian kan forsørge sig selv ved at tjene på gårdene. Sin arv har den unge mand fået udbetalt (uden dog selv at have råderet over den, må vi formode). Han er i stand til at låne sin svoger 3000 kr., som denne kan bruge til at betale gården.

Den 23. september 1846 da Hans var 28, giftede han sig med **Marie Bothilde Hansen** i Billum Kirke. Forlovere er brudeparrets fædre Peder Simonsen og Nis Hansen.

De havde følgende børn:

15	i.	Hansine Catrine (1847-1887)
	ii.	Dorthea (1849-1885)
	iii.	Nissine Kirstine (1852-1932)
	iv.	Peder Anton Marius (1862-1878)
	v.	Hans Christian (1868-)

Hans og Marie Bothilde er henholdsvis 28 1/2 og 21 1/2 år ved vielsen. De noteres begge som vaccinerede i etårsalderen. Det er uomgængeligt, man kan nemlig hverken blive konfirmeret eller gift, hvis ikke vaccinationspapirerne er i orden.

31 Marie Bothilde Hansen. Født den 12. marts 1825 i Kolding. Døbt den 13. marts 1825 i hjemmet. Konfirmeret den 7. april 1839 i Kolding. Marie Bothilde døde i Borre, Ål, den 31. marts 1907; hun blev 82. Begravet den 6. april 1907 i Mosevrå.

Marie Bothilde, der i kirkebogen kaldes Maria Botilla, døbes hjemme hos forældrene, bødker Nis Hansen og Kirsten Sørensdatter i Kolding, dagen efter fødslen, og den 23. maj fremstilles hun i kirken. Faddere er forskellige borgere, som har udgjort forældrenes omgangskreds: madame Gjedberg, Madame Frede, knapmager Bade, Joachim Kapp og skomagervend Gregers Toersen i Kolding. Traditionerne for, hvem man beder blive faddere, er anderledes i byen, men Nis og Kirstens søskende bor jo også langt derfra.

Marie Bothilde tilbringer sin barndom i Kolding og bliver konfirmeret her; karakter i kundskab og opførsel er "meget godt". 1841 flytter hun sammen med familien til Billum, hvor forældrene bliver ejere af morens fødegård. Som 21-årig bliver Marie Bothilde gift med Hans, og sammen driver de gården i Mosevrå. Her bliver hun mor til fem børn, hvoraf de tre får et kortere liv end forældrene. Peder Anton Marinus dør allerede som 16-årig, og den næstældste datter, Dorthea, når kun at være gift i 12 år, før hun må tage afsked med livet. To år senere, i 1887, er det den ældste datter, Hansine Catrines, tur.

På dette tidspunkt er Marie Bothilde og hendes mand gået på aftægt hos datter nr. 3 og hendes mand. På tærsklen til det nye årtusind bliver hun enke, og da datter og svigersøn flytter bopælen til Borre i Ål Sogn, følger aftægtskonen med. Her dør hun, men begravelsen foregår i Oksby, så hun kommer til at hvile ved sin mands side.

Vores 2 x tipoldeforældre oplever (eller fødes kort efter) det, der i hvert fald i bakspejlet betragtes som den helt store begivenhed i landbrugshistorien: Stavnsbåndets opløsning. Hvilket ikke er ensbetydende med, at de alle med et slag slipper ud af fæsteforholdet og bliver selvejere. Af hensyn til godsejernes ejendomsret kan man nemlig ikke uden videre afskaffe fæstevæsnet. Nogle har allerede før 1788 вовet sig ud i at købe deres gårde, mens andre først får muligheden i 1860'erne. En anden begivenhed har uden tvivl været lige så omvæltende for tidens bønder, nemlig udskiftningen, der bryder med den gamle fordeling af jorden i små, smalle agerstykker mange steder i landsbyerne og samler agrene om den enkelte gård. Nogle – dog næppe mange af vores aner – må endda flytte deres gårde ud fra de trygge byer, ud på markerne.

32 Thue Christensen. Født i april 1717 i Børsmose, Ål. Døbt den 4. april 1717 i Ål Kirke. Thue døde i maj 1798 i Hesselmed Gammel Mølle, Ål. Begravet den 6. maj 1798 i Ål Kirke.

Thue er et sent barn af Christen Hansen, der må have været omkring 60 år, da han bliver far for sidste gang. Kirkebogen kalder ham da også "gamle Christen Hansen", dog nok fordi der må findes en yngre af samme navn. Thue har en tvillingsøster, som får navnet Kirsten, opkaldt efter sin fars første, afdøde kone. Fadderne må de to deles om, her optræder Simon Hansen (ane nr. 310), Mads Christensen (ane nr. 622), Jens Østergård, Las Nielsen, Hans Laugesen, Peder Thuesen, Anne Hansdatter af Børsmose, Berg Annis datter, Oluf Laugesens datter, Maren Madsdatter og Mette ... Ved sin død skulle han i følge kirkebogen være 81 år 3 uger og 4 dage gammel, altså være født den 11. april 1717, hvilket bare ikke passer med, at han er døbt den 4. april. Her må præsten have regnet galt.

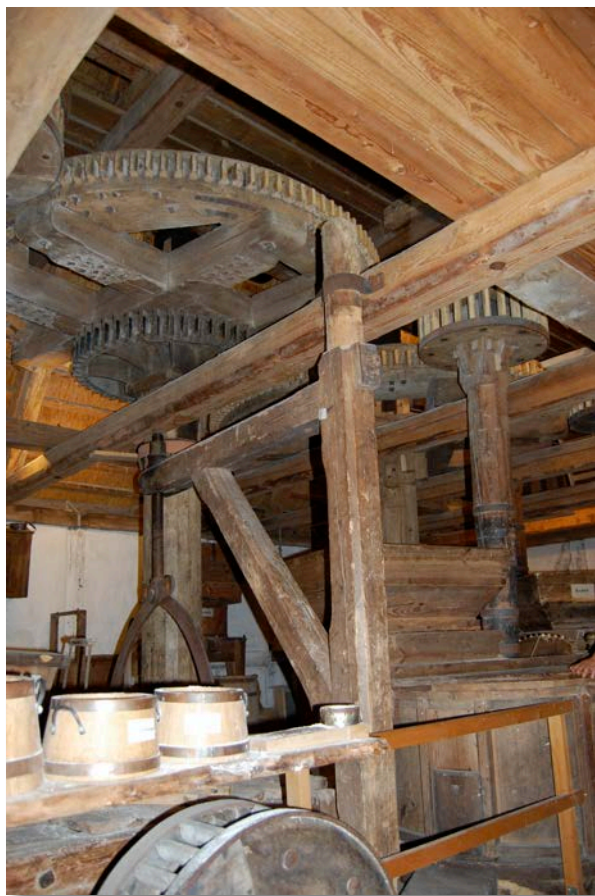

Vi ved ikke, hvad Thue har bedrevet i sine unge dage, men han kommer på et tidspunkt til at arbejde på Hesselmed Mølle og lærer nok møllerhåndværket her. Imens gør han sine hoser grønne hos møllerens datter, og 42 år gammel bliver han den 6. december 1759 gift med Dorte Jørgensdatter, der er døbt den 26. december 1732 i Ål Kirke som datter af møller Jørgen Frandsen. Fem år senere, den 14.

november 1764, overtager han fæstet af sin svigerfars mølle. Jørgen har godt nok flere sønner, men det er Thue, der bliver den foretrukne som efterfølger.

Hesselmed Mølle er en lille vandmølle, der er bygget til at skulle male korn for herregården Hesselmed og dens fæstegårde. Den nævnes allerede i en præsteindberetning fra omkring 1630⁶⁷. Møllegårdens hartkorn er på 1 td. 6 skp. og dertil kommer de jordstykker, som har tilhørt gården for mølleværkets skyld – for at kunne levere vand til kværnen; de har et hartkorn på 1 td. - 2 fdk. Møllen har tilsyneladende altid haft kapacitetsproblemer, og tilførslen af vand er usikker; om sommeren tørrer strømmen ud, og om vinteren fryser den til! Det fremgår af Thues fæstebrev, at landgilden "formedelst Vandets Mindskelse" er modereret, han skal i rede penge betale 4 rdl, plus to for Ho nye mølle, men der synes at være planer om at gøre noget ved mølledammen, så beløbet kan sættes op til 10 rdl.

Til mølle-forpligtelserne hører: "vedbørlig at forrette hvis (dvs. hvad) Maling, af alle slags Korn, som Hesselmed Eie-re for Gaardens Brug, kunde fornødige, uden nogen Told (gebyr) deraf at tage, og saa skal og bemt. Thue Christensen selv holde Møllen og dens tilhørende Mølle-værk og Sten, Jern og Tømmer, Vanddæmninger, Huusbygninger, samt stedets Besætning og Eiendommens Dyrkning, altsammen udi lovforsvarlig god Magt og Stand". Han slipper for

Mølleværket i en vandmølle kører ved hjælp af et sindrigt system af tandhjul – her set på Hjerl Hede.

pligtkørsel, ægterne, der ellers er en fast bestanddel af fæsternes hoveri-forpligtelser; kun i fornøden tilfælde kan han blive sat til at hente tømmer til mølleværket eller måske en møllesten fra Varde⁶⁸.

På grund af vandtilførselsproblemerne søger godsejer Rygaard allerede i 1756 om tilladelse til at opføre en ny vindmølle, men får afslag. Så langt tilbage som i 1708 har der været røre omkring tilladelsen til at opsætte en vejrmølle i Ho-Oksby – der har endda været ført en retssag desangående. 1788 prøver hans enke, fru cancellirådinde Hansen igen. Det bringer møllejerne på Hennegård og Store Hebo (Grydvad mølle i Janderup Sogn) på barrikaderne, de har nemlig lugtet luntten - fru en vil gå på hugst blandt deres kunder, og der er slet ikke basis for en ny, stor mølle. Hun skulle snarere have sørget for at vedligeholde sin vandmølle! Kammerråd Stochholm til Hennegård skriver i sin protestskrivelse, at “hendes Mølle har havt den Skjæbne, at dens Damsted, Vandkilder og Vandløb, er Aar efter Aar saaledes formindsket og tilgroed, at sammes Maaling nu er til ingen Nytte og mesten-deel øde. Heraf ville hun formodentlig bibringe den Slutning, at hendes Mølle tilforn har været af Vigtighed; men det er ikke let at skjule, hvad som saa klart falder i Øinene: thi a) sees, at den kuns er ansat i Landmaalings-Matriculen for Hartkorn 1 Td. - 2 Fr. - b) har den aldrig havt uden een liden Qværn - c) kan jeg af Skifte-Brevet efter Frue Hansens første Sal: Mand Hr. Søren Rygaard, beviise, at Hesselmed-Mølle for 17 Aar siden er taget i Arv, endog med 1 Td.- 6 Skp. Ager og Engs Hartkorn, kuns alene for den Summa 500 rdl, men at derimod Henne-Mølle ved samme Skifte er vurderet til 4300 rdl.; hvilket alt beviiser, at Hesselmed-Mølle alletider har været

en liden og ubetydelig Mølle, formodentlig fra først af indrettet, alene for Hovedgaardens Brug”.

Ejeren af Isbjerg mølle ved Varde, Niss Jessen udtrykker det således i sin “allerunderdanigst Erklæring” af 5. april 1788: “haabes allerunderdanigst, at Frue Hansen i steden for at indrette Veir-Mølle som vilde blive os andre Møllere i Herret til største Ruin, men maae blive allernaadigst tilpligtet at lade sætte hendes Vandmølle i forsvarlig Stand, den hun med Formænd imod Loven øiensynlig har ladet forfalde; ventelig allene for, at faae en Veir-Mølle, og da at optrække Herredets næstliggende Møllere i saa fald, og vi altsaa maatte blive ganske ruineret og øde. Hvad der har givet meste Aarsag til, at Hesselmed-Vandmølle er saa bleven forfalden, er (1) for en deel Aaringer blev anrettet en Veir-Mølle her i Herredet for Hoe- og Oxby-Sogne, som har betaget Hesselmed-Mølle en deel af dens Næring, og (2) Fæster-Mølleren neml: Hesselmed-Møller er uden Børn og er en ældgammel Mand som vel og for sin Levetid ei ret har forstaaet eller opagtet Maale-Verken, han herhos har sit gode Avling, hvoraf han har seet sin Udkomme (og) lade Møllen forfalde ...” - Altså, Thue har ikke rigtigt forstået at følge med tiden. Men skylden for møllens forfald placerer Isbjerg-mølleren nu ikke hos ham; det er snarere herskabet, der når blot de får “deres Indkomme af deres Fæste, bekymre de sig ei mere om, førend en Ting falder; saa gaar det næsten overalt med Fæste beboeren!” Man fornemmer her en agitator for bondefrigørelsen: vi er på det tidspunkt, hvor landboreformerne er i fuld gang, men fru Hansen til Hesselmed har ikke planer om at gøre sine bønder frie!

Protesterne hjælper ikke, og fra 30. november 1789 foreligger der en “Instruks for Mølle Svenden paa min her ved Gaarden opsatte ny Vindmølle”. I 1791 kan en forpagterkontrakt udfærdiges: “Jeg Dorthea Margrethe Rosenberg, Salig Cancellieraad Hansens Efterleverske til Hesselmed bortforpagter til Møllersvenden Mads Olesen paa Hesselmed Vejr Mølle bemelte mig tilhørende og for toe aar siden af nye opbygte Vindmølle, Hesselmed Mølle kaldet, udi sex aar at regne fra førstkommende 1. may 1792”⁶⁹.

Thue har den 7. februar 1789 fået en påtegning til sit fæstebrev, der fratager ham mølledelen:

“Formedelst Møllens Dam og Vandløbs Formindskelse, og dens Forringelse, som har anlediget mig at ansøge Kongl: Tilladelse om en Vindmøllens Opsættelse i steden for Vandmøllen, er i den Anledning fastsat til Regul og Efterretning for Fæsteren Tue Christensen, at han fra 1. Maj 1790 fratræder og til anden Brug og Disposition overlader Møllens Maling og dens Mølleværk, af Steen, Træ og Jern, saavidt der under hører, saa og den, til sammes vedligeholdelse henlagte Eiendom, som er: en Eng kaldet Siigholm, en dito Mærsk Eng i Tarp smaa Enge, samt 5 agre paa Maltes mark, nemlig de nederste af de 6 Agre, Møllerne hidtil har brugt. Item Møllendamms Eng og Strømmene, hvorfor den foranførte Afgift, elleve Tønder Rug-maal fra fornævnte 1. maj 1790 at regne godtgøres, da Fæsteren fra forbenævnte 1. maj alleene beholder Møllens Bygning og øvrige Eiendom, som følger og henhører til dens Jordskyldes hartkorn 1 td. 6 skp. imod deraf for den efterfølgende tid at svare aarlig Afgift inden 1. maj Syv Rigsdaler, og i øvrigt med Bygning og Eiendom samt Besætning at rette og forholde sig efter Loven og foranførte Fæste Brev. - Endelig erindres, at saa fremt den ny agtende Veir mølle bliver færdig, i næste Sommer, nedlægges strax Vandmøllen, imod billig erstatning i Afgiften for den Mellemtid indtil 1ste may 1790. Hesselmed d. 7de Febr. 1789

D:M: Rosenberg

Salig Hansens

Ligelydende paategning har ieg paa mit original Fæstebrev med min gode Villie og Samtykke, modtaget, og som jeg herved under min Haand lover at holde og Efterleve. Datum Hesselmed d. 7 Febr. 1789

Thue Christensen⁷⁰

Det originale fæstebrev med påtegning er bevaret, og her kan man se, at Thue egenhændigt har underskrevet begge dele, og at han ikke ser ud til at være blevet mere usikker på hånden som 71-årig. Det fremgår også, at det er med hans “gode Vilje og Samtykke,” at overdragelsen sker; han har jo også forlængst nået pensionsalderen. Herefter drives stedet som en almindelig gård. Af hans efterfølger, Poul Pedersens, fæstebrev ses, at også retten til at grave klyne i møllemosen er afstået – klyne-rettigheder er ellers vigtige og eftertragtede og giver tit mulighed for en ekstra indtægt⁷¹. I 1801 kaldes stedet Hesselmed Gammel Mølle, og i 1834 er det blevet til Gammel Mølle; navnet er nu blot et stednavn.

*Vandmølle af samme type som Hesselmeds gamle mølle.
Denne er fra Hjerl Hede.*

Møllen hører direkte under hovedgården og nyder derfor en vis skattefrihed, i stedet betales dog blot noget ekstra sammen med landgilden. Thues efterfølger skal i 1799 svare “for Skatte frihed 7 rdl. og for Tiende frihed 6 rdl.” Det bemærkes, at “der som Hovedgaarden i sin tid skulde blive Skatte pligtig, da skal Fæsteren selv udrede og betale alle Kongelige Skatter og Paabude af Stedets Hartkorn til rette Tider og Steder, imod at derfor gotgiøres i bemelte Afgift de for Skatte frihed ansatte 7 rdl.” Desuden er han forpligtet til “12 dages Gang Arbeide, med en forsvarlig Hovbud (besked fra budfogeden om, at der skal mødes på godset), een dag i hver maaned baade Sommer og Vinter ⁷¹”. I Tues tid har møllen været helt fri for hoveri, og han svarer i landgilde 4 rdl. Jorden er sammenlignet med de fleste andre gårde i sognet rimelig god, der tales om “middelmaadig leer og sand med steen grus blant”.⁷²

Som møller nyder Thue en vis anseelse i sognet. Ind imellem optræder “velagte Thue Christensen” som vurderings- og vitterlighedsmand ved skifter. Det er måske heller ikke her helt ved siden af, når det hævdes, at møllere før i tiden rangerede lige under præsten og degnen ⁷³. Men i 1700-tallet, hvor mølleteknikken stadig er ret simpel, har det nok ikke krævet de store faglige færdigheder. Arbejdet er dog yderst vigtigt: mølleren sørger jo for, at kornet fra marken bliver til menneske- og dyrefoder

Thue og Dorte får ikke børn; i stedet er husstanden i 1787 fyldt op med tjenestefolk: to voksne og to børn af hvert køn. Dorte dør i juli 1791 og begravnes den 24. juli, 58 år gammel. De fleste enkemænd på 74, ville nok slå sig til tåls med, at det var så det. Men det gør Thue ikke. I nabolaget går en ugift pige og venter på en mand, og et halvt år efter fører Thue sin nye brud til alteret, efter at de er blevet trolovet den 4. oktober. Det er Karen Pedersdatter, der er 44 år yngre end ham, og som han har stået fadder til. Det ægteskab kommer der ikke noget ud af lige med det samme, Karen bliver godt nok gravid i løbet af det første år, men som kirkebogen skriver: d. 1. Januar 1793 blev Thue Xtensen af Hesselmed Mølle hans dødfødte drengbarn begravet.

Denne skuffelse, som må have været ufattelig, får Thue og Karen til at tænke på fremtiden. Har de ingen livsarvinger, skal den først afdødes brødre og søstre (eller deres børn) arve efter ham/hende. For at undgå det opretter de et testamente, som sendes til majestæten for der at blive konfirmeret. De skriver her: “eftersom Gud ey har velsignet os med Livsarvinger, og det lidet vi ved Fliid og Sparsommelighed os har erhvervet, er ikkun saae ringe, ja til ubetydelig Nytte, naar det skulde deeles med den første afdødes Arvinger, men der imod kunde det være den af os som længst lever til Underholdning og Nytte i sin Alderdom.” Altså får de kongelig Underskrift på følgende Punkter: “1. at den af os som længst lever beholder efter den Førstes dødelige Afgang uden Skiftebehandling, al vores fælles Boe og Formue, intet i navnlig Maader undtagen og det uden Deeling med den først afdødes Arvinger, men derunder forbindes den til: 2. at give til Aal Sogns Fattige 5 rdl. som uddeles af Præsten i Medhielperens Overværelse og med deres Samtykke. - 3. Skulde den Lengstlevende faae i sinde at indlade sig i nyt Egteskab, da betales til den afdødes Arvinger 10 rdl., men bortfalder den Lengstlevende uden at indlade sig i nyt Egteskab, da deeles ald dens Efterladte Formue imellem Fælleds Arvingerne efter Loven.”⁸²¹ De har brug for et par vitterligheds mænd til at bevidne og med-underskrive; den ene af disse er naboen Christen Nielsen Broeng, hvis datter senere bliver gift med den søn, som Thue og Karen alligevel får godt fire år senere.

For imod alle odds lykkes det, hvor ufatteligt det end kan synes: Efter seks års ægteskab får Thue, 80 år gammel, en arving! Og den knægt får han så lov til at glæde sig over et halvt år, inden han dør i bevidstheden om, at slægten er ført videre.

Skiftet efter Thue vidner om en forholdsvis velstillet familie. Huset har haft både dagligstue og “øverste stue” samt et par kamre, og af husgeråd og møbler er der det forventelige, i pæne mængder. Men der er også et skab i stuen, hvor der opbevares et sølvbæger og fem sølvskeer, vurderet til i alt 12 rigsdaler. Thues garderobe er ret omfattende, han har hele fem “kjoler”, de to af dem vurderet til over en rigsdaler, tre veste og to par bukser. En vest og et par bukser er forsynet med sølvknapper. Desuden har han, ser det ud til, haft en paryk! Har han mon været en forfængelig gammel mand?

Besætningen på gården har bestået af fire køer, et par kvier og stude, en kalv og syv får med lam og en vædder. Hestekræfterne præsteres af tre heste og et føl, og endelig har der været en enkelt gris. I forbindelse med at Karens anden mand, Poul, får fæstebrev på stedet, foretages en syns- og taksations forretning, og her får man et indtryk af, hvilken gård, Thue har levet på. Først nævnes stuehuset på "12 fag i en længde fra Øster til Vester, deraf bruges og er indrettet til Vaaningshuus 8 fag og de øvrige 4 fag ere Indrettede og bruges til Koestald og Høegulv". Et fag er i denne forbindelse rummet mellem to bindinger i bindingsværket. Huset er bygget af ege- og fyrretømmer med lervægge, og taget er tækket med strå og lyng på fyrretømmer. Tilstanden er mådelig, der skal en reparation til, som vil koste 16 rdl. plus arbejds løn, 24 skilling pr. fag, ialt 3 rdl. Der har været en tilbygning til våningshuset, et lille hus på 2 fag, der er af samme materialer og samme mådelige stand, og derfor skal repareres for 5 rdl. Så er der "Ladehuset needen i Gaarden, 12 fag i en længde fra Øster til Vester, bruges til Loe, Lade og Hestestald, af Materialier som forige, i Maadelig Stand paa Tømmeret", trænger altså også til en kærlig hånd. En tredje længe i 6 fag er bygget ud fra laden i den østlige ende. Den er i god stand på tømmer og tag. Det samme gælder overalt taget, som synsmændene ikke finder noget at indvende imod. Hvad de to mindre huse har været brugt til, nævnes der intet om. Til drift af en fæstegård hører en hest pr. tønde hartkorn, vogne, plov og harver, det er noget som husbonden, godsejeren, skal sørge for, og det findes i passende stand på gården. Endelig kigger man på på kornet: Er der nok til forårssæden og til fødekorn, indtil næste avl er i hus? Konklusionen bliver, at "alle disse Kornene, nemlig 8 Tdr. Rug og 8 Tdr. Byg, fandtes paa Stædet og efter vor Skiønsomhed ansees tilstrækkelig i alle Maader⁷¹".

Thue har lånt penge ud. Tre mænd skylder tilsammen 149 rigsdaler. Dertil kommer, at han har investeret i rederivirk-somhed, idet han i 1783 har skudt 50 rigsdaler i en båd, der hører hjemme i Hjerting. "Men da nu saa lang tid er forløben, at skibet er gammel og snart behøver Reparation, saa kunde denne Rederie Contract efter Samtliges formee-ning ey ansættes for meere Boen til Indtægt end med 30 Rdl." som skifteforvalteren skriver i skiftet.

Det endelige resultat af opgørelsen bliver 260 rigsdaler 4 mark 3 skilling til deling mellem enken og den halvt år gamle søn Tobias. Der er en ekstra betingelse i skiftet: "Enken af moderlig Kierlighed til sin Søn lovede ey alleene at forsyne denne sin Søn med en god og Christelig Opdragelse efter hans stand, indtil han opnaar 18 Aars Alder, men end og give ham af sin Egen Lod i rede penge 19 Rdl. 3 Mk. 14 1/2 Sk., alt saa bliver hans heele Arv og Gave i alt 150 Rdl."⁷⁴

Den 18. november 1791 giftede Thue sig med **Karen Pedersdatter** i Billum Kirke. De troloves den 4. oktober.

De havde følgende børn:

	i.	(Uden navn) (Dødfødt) (1793-)
16	ii.	Tobias (1797-1857)

33 Karen Pedersdatter. Født i marts 1761 i Billumkær, Billum. Døbt den 29. marts 1761 i Billum Kirke. Karen døde den 22. januar 1845 i Gammel Mølle, Ål. Begravet den 29. januar 1845 i Ål Kirke.

Karen er yngste datter af Peder Hansen og Ellen Jensdatter i Billumkær. Faddere ved dåben er Christen Jørgensens kone i Kravnsø, hvor barnefaderen Peder Hansen har sine rødder. Konens navn er Karen Hansdatter, og hun må være en søster til Peder. Også Tue af Hesselmed Mølle (hendes senere ægtefælle), Jens Jørgensen, Christen Madsen og Kirsten Christensdatter møder op som faddere.

Karens far, Peder Hansen, dør allerede, da hun er 12 år. Moderen, Ellen Jensdatter, driver gården videre de første år, men overlader den i 1781 til den ældste hjemmeboende søn, Hans. Mor går på aftægt, og de yngre ugifte søskende bliver boende, indtil "Gud behage at forsyne dem i ægteskab". Ved folketællingen i 1787 er Karen og hendes tre år ældre bror, Jesper, stadig en del af husstanden. Det har nok været velkomment, da en frier melder sig i 1791! Selv om frieren er en meget gammel mand, men aldersmæssige hensyn kan der naturligvis ikke blive tale om. Som bestemt i

skiftet efter faderen, er det Hans, der bekoster trolovelsesfesten, efter egnens skik og brug, og det er også storebror, der optræder som laugværge for hende, da hun bliver enke.

Det sker efter syv et halvt års ægteskab. Hendes udvej er at gifte sig igen, og i kirkebogen 1798 står der: "Løverdagen den 22. September blev Povel Pedersen fra Markskjel og Thue Christensens Enke, Karen Pedersdatter, fra Hesselmed Gl. Mølle trolovede og copulerede den 26. October." Povel er søn af skoleholder Peder Andersen, der igen er søn af Anders Bachensen (ane nr. 146), og Kirsten Poulsdatter, hvis forældre er Poul Clausen Brich og Anne Andersdatter (aner nr. 144 og 145), og med Povel får hun en datter, Kiersten, i 1799, en dødfødt datter i 1802 og endnu en datter, der døbes Ellen Dorthea den 4. september 1803. I 1801 har de desuden et seksårigt plejebarn, Hans Jensen, boende. Povel kommer direkte fra soldatertjenesten, til trods for at han er 33 år, er han "forsynet med Afskeds Pas fra hans Majestæts Tjeneste". Det er selvfølgelig slut, da han fra 15. juni 1799 får fæstebrev på møllegården, som han senere køber i selveje i forbindelse med, at al bøndergodset sælges efter godsejerinde Hansens død. Et par år efter at han er blevet selvejer, har familien dog behov for kontanter, og dem skaffer han sig ad en vej, som ikke har været helt ualmindelig på den tid. Povel låner 150 rdl. af Vester Herreds Overformynderi, som egentlig tilhører hans stedsøn, Tobias. Det er drengens arv efter sin far, som indestår hos Overformynderiet, og som Povel kan få lov til at råde over, dog kun som lån på helt reglementeret vis med pant i gården og dens bygninger, besætning og herlighed.⁸⁵⁸ Peder dør allerede i 1820, 54 år gammel. Han bliver begravet den 19. marts.

Herefter affinder Karen sig med enkestanden og driver gården videre, indtil Tobias kan overtage den. Tobias er 14 år, da stedfaderen dør, så han er slet ikke klar, men han er uden tvivl blevet hjemme på stedet og har givet en hånd med. Derudover har de nok haft en tjenestekarl.

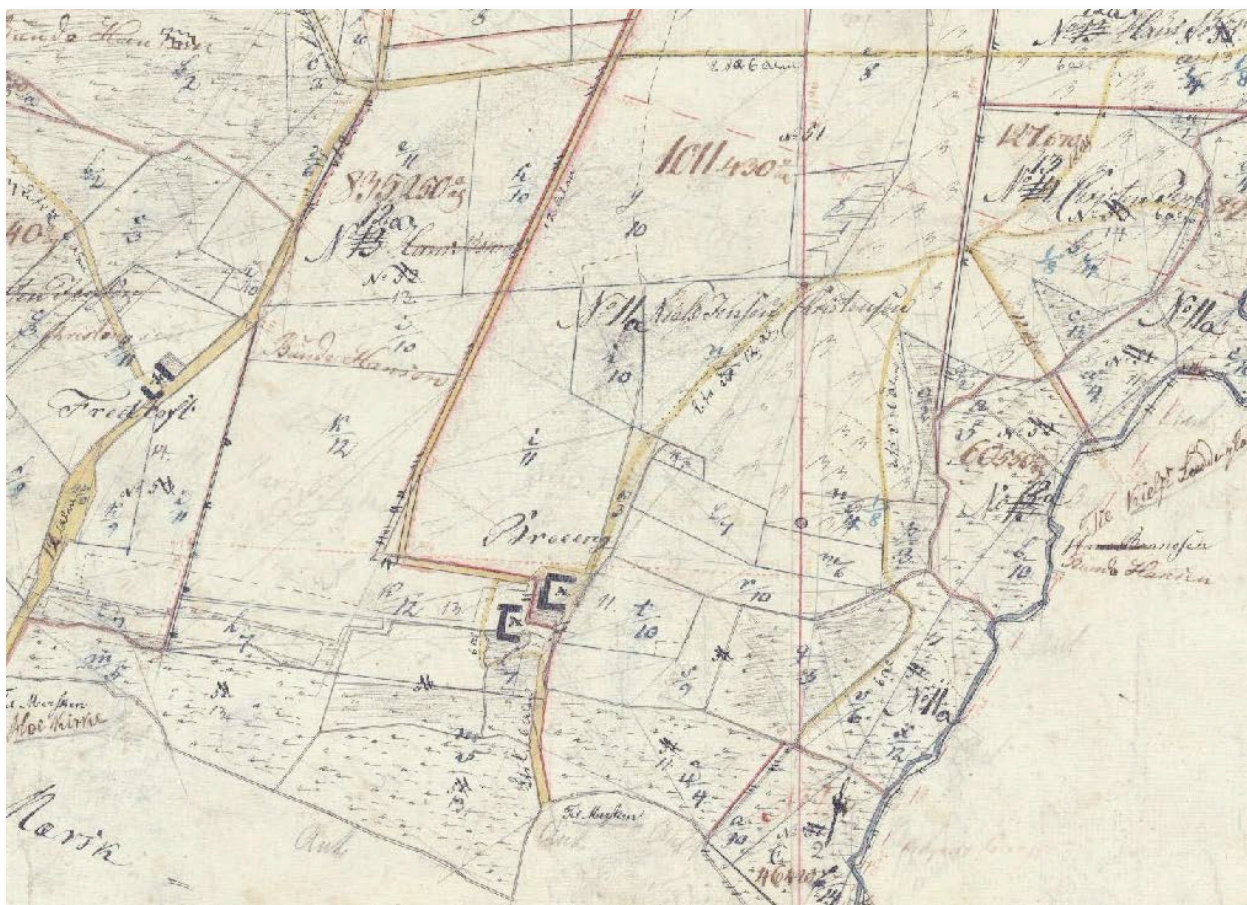
Femten år senere, i 1826, er tiden inde til generationsskifte, Tobias får skøde på gården, og der bliver oprettet en opholdskontrakt mellem mor og søn. Den forpligter Tobias til "at give mig min Livstid Føde og Klæde, Husly og Varme, Pleie og Tilsyn, særdeles i Sygdoms og Alderdomstid, og ved min dødelige Afgang en efter Egnens Skik anstændig Begravelse." Det udtrykkes kort og klart, men hvis hans mor ikke skulle være tilfreds med forplejningen er der oplyst en række yderligere betingelser. Han skal "indrette et anstændigt Værelse for hende og forsyne Samme med Loftskud, Vinduer, Døre, en Jern-Kakkelovn fra et Skorsteen til hvilken hun maae have god beqvem Adgang og fri Brug af, og jeg lover da hende af Gaardens Bohave i Aftægtsværelset saameget som hun behøver, saasom Bord, Stole, Hylde, en Thekiedel, en Ballie, en Spand, Kost, alt det hun behøver, og det vedligeholder jeg saa længe hun lever, og til det øvrige Kjøkken og Brygge- og Bage-Redskaber maae hun have fri Adgang og fri Brug af det, ligeledes af Gaardens Brønd og Ovn, ligeledes udtager hun til Aftægtsværelset hendes Kiste og Klæder, samt en Sengs klæder."

Hun skal have alt det nødvendige til husholdningen, herunder "2 Pd Tobak, 16 Læs Klyne og 1 Læs Lyng, 12 Potter Brændevin og 2 Lpd Smør, og daglig en Kande sød nymalket Mælk, baade For- og Efter-Aar maae hun klippe hvilket af Gaardens Faar hun vil, og tillige om Efteraaret den næstbedste Lam, som tillige overlades hende til Slagt, ligesom og Uldet baade af denne og Faaret skal være hende tilhørende". Et stykke havejord, ca. en fjerdedel af haven, skal hun også have, og Tobias skal køre hende på besøg hos familien og betale hendes offer til præsten.

Hun dør som aftægtsenke hos sin søn. Dødsårsagen er alderdom, men kirkebogen tilføjer: "rørt paa Mælet, saa hun i 3 Aar ikke kunne tale et Ord."

34 Niels Jensen Christensen. Født i 1778 i Broeng, Ål. Døbt den 8. november 1778 i Ål Kirke. Niels døde den 30. oktober 1843 i Broeng, Ål. Begravet den 7. november 1843 i Ål Kirke.

Niels er ældste søn af Christen Nielsen og Maren Nielsdatter på Nørre Broenggård. Ved dåben bliver han båret af Jep Jensens hustru i Jegum, og fadderne er Christen Jegum i Ø. Vrøgum, Bonde Sørensen i Broeng, morens farbror, Niels Jegums søn Lars i Trolholm, Christen Nielsen Smed, Jess Hansen i Broeng, Niels Jegums datter Maren i Trolholm

Matrikelkort fra 1819 over Broeng. De to Broeng-gårde ligger tæt sammen, Niels Jensen Christensens jorder strækker sig til højre, naboen Bonde Hansens ses til venstre.

og Peder Jensens datter Kirsten i Markskel. De fleste er lidt fjernere slægtninge til forældrene. Barnet er opkaldt efter sin mors første, tidligt afdøde mand.

Niels er kun 19 år, da hans far dør. Dennes kone nr. 2, Mette Berthelsdatter, fører driften af gården videre, ved børnenes hjælp og uden at indlade sig på et nyt ægteskab, indtil Niels er klar til at overtage den. Ved folketællingen 1801 er Niels nygift og anført som husbonde, men på papiret er det stedmoderen, der har fæstet. Hans tre yngre søskende bor i starten hjemme på gården. De to ældste søstre, Mette og Barbara, er der sørget for, de er allerede i 1799 blevet gift med henholdsvis Niels Christensen og Jens Hansen, begge gårdmænd i Skødstrup.

Først den 21. juli 1809 overlader Mette fæstet til Niels, og fæstebrevet bliver dermed det sidste, der er indført i Hesselmeds fæsteprotokol. Her opregnes, hvad den nye fæster må forrette på godset: "slaar og bierger i alle Deele en Dags slet Eng af Engen Smørholm og grøbe det fornødne ved samme, tillige med hans Naboe, Giøder, Fælder og Pløyer en halv Ager i Alle Gaardens Tægter saa vel til Byg som til Rug, Kjører 4 læs Tørv enten fra Jeegum eller Vester-Heede, hvad sted forlanges, samt forretter lange og korte ægter, overenstemmende med Godsets Hoverie forening; i den tid som Hesselmed Gaards stude er i Ål Marsk, er han pligtig at have med dem ald mulig tilsyn og give sammes Vogter føde og Natteteje imod Betaling 24 sk. ugentlig." I øvrigt forpligter han sig til "Eiendommen lovlig dyrker og bruger, samme ikke bortleye, omskifte eller forvilde, Stædens tilliggende Klynemose sparsommelig til fornødenhed bruge, men intet der af sælge eller gaardens tilliggende Enge med Klynekasten bederve."

Gården bliver ved samme lejlighed vurderet. Den består af tre længer, som mange gårde på egnen. Stuehuset er i 17 fag, hvoraf de 7 bruges til kostald, og huset er i fin stand: "i den søndre side og begge Ender Grundmur af brændte sten", mens nordsiden er i bindingsværk med lervægge og stråtag. Huset er et eksempel på, hvordan man gradvist går fra det gamle bindingsværk til grundmuret byggeri. Sydsiden er mest udsat for slid fra vejrliget, og tit starter man med at bygge den om, undertiden nøjes man med at erstatte de lerklinede tavler med mursten. Ændringen af byggeskik starter i 1700-årene i det sydvestlige Jylland (med den sparsomme trævækst!) og breder sig i det følgende århundrede til resten af landet. Man kan glimrende forestille sig, at Niels far, Christen Nielsen, har brugt en del af sin pæne pengebeholdning på at forbedre sine bygninger. Laden i gården er i helt traditionel stil, bindingsværk i 16 fag og det samme gælder et vesterhus i 12 fag, alt i god stand.

Den nødvendige besætning er meget flot. Af de fire heste vurderes to til henholdsvis 40 og 50 rdl. Den beslagne vogn er også i den dyrere klasse med en vurdering til 40 rdl. Og endelig noteres det, at der er tilstrækkeligt med korn, både udlagt på markerne og til føde og foder hjemme.⁷⁵

Hesselmed har været god til at holde på sine fæstere på mange gårde i Ål og Billum Sogne i det første årti i det nye århundrede. Ingen af fæsterne har travlt med at blive selvejere, og det kan skyldes den bondevenlige godsejer, Dorthé Margrethe Rosenberg, der siden 1786 har siddet som enke efter sin anden mand, cancelliråd Christen Hansen. Fru Rosenberg gør meget for sognets befolkning, hun står bl. a. for oprettelsen af Det Hesselmedske Land-Almuebibliotek, der for en testamenteret sum skal købe bøger med alment og landbrugsfagligt oplysende indhold, som under opsyn af sognepræsten lånes ud til beboerne i Ål og Billum. 1802, syv år før sin død, opretter hun et testamente, der dels afsætter penge til almuebiblioteket og til et "hospital", dvs. et hjem for fattige i sognet, dels bestemmer, at alle fæstere efter hendes død skal overgå til selveje. Der bliver oprettet en købekontrakt, som indledes således:

"Det er bekendt nok, at mine Herr. Mænd, den første saavel som den sidste, have søgt en Glæde i at ophjælpe og gavne Godsets Bønder. Jeg har fulgt deres Spor, saavidt det har staaet til mig som et Fruentimmer, og med Raad og Daad hjulpen dem, som skulde og kunde hjælpes, der og til og med til en sand Fornøjelse for mig har gjort en god og forventelig Virkning. Men det, som er gjort til disse mine kjære Bønders Bedste, vilde jeg saare nødig skulde være spildt og gjort forgæves. Min Tid er snart forbi, og skulde de efter min Død blive solgt, frygter jeg for deres Virke i den kommende Tid.

For da om muligt endog efter min Død at kunne gavne dem, har jeg besluttet med min Lavværgeres Raad og Samtykke at sælge dem deres Steder, ligesom jeg i slig Henseende har søgt og erholdt allernaadigste Tilladelse fra den kongelige Rentekammer.

.... Skulde de (bønderne) og høste Frugten af det, jeg ved en tarvelig (beskeden) Levemaade har sparet og dels anvendt paa dem for at lette deres Byrder, saa havde jeg og naaet mit tilsigtede Maal; og videre har jeg ej at sige."

Købekontrakten er underskrevet af 108 mænd i Ål og Billum Sogne. Prisen, de må betale for gårdene, er sat ganske lavt – eksempelvis 500 rdl. for den bedste gård.⁷⁶

Som følge af denne kontrakt får Niels Jensen Christensen efter et halvt år som fæster den 28. december 1809 skøde på "sin i Fæstehavende og i boende Gaard i bemelte Broeng". Købesummen er 493 rdl. 12 mk.⁷⁷ Men allerede en måneds tid før har Niels været i gang med at sikre sig rimelige avlsmuligheder. Ifølge skøde- og panteprotokollen for Vester Horne Herred "gøres vitterligt, at Aar 1809 den 20. november blev udi Varde Raadstue holdt offentlig Auction over Hesselmed Jord- og andre Parceller, paa hvilken Auction Niels Jensen Christensen i Broeng ved Commisionair Christen Riber i Sønderheboe høistbydende blev tilslagen:

I Ål Mærsk No. 5 Hartkorn 1 skp. 2 fj. 1 4/5 alb og No. 6 Hartkorn 1 skp. 2 fj. 1 4/5 alb. for ialt 845 rdl." Og "da ovenstaaende er betalt, saa maa Auctionsskjøde til Niels Jensen Christen Broeng udstædes."⁷⁸ Det kan se lidt mærkeligt ud, at prisen på engstykkerne er næsten dobbelt så høj som gårdens pris. Den sidste er som nævnt lavt sat af fru Rosenberg, men engenes pris er også udtryk for, at det virkelig er herfra gårdene skal hente deres indkomst. Sognets øvrige jorder er sandede og magre – udbyttet er selv ved hårdt slid sparsomt. Det er først de senere generationer, der begynder at finde ud af, hvordan man kan forbedre jorden med kalk og mergel.

Ved folketællingen 1834 er Niels anført som “skoleforstander”. Til dette særlige tillidshverv, der tildeles af amtsskoleledirektoratet for mindst to år ifølge Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark, udpeges en eller to personer blandt sognets hæderligste gårdmænd, der fungerer som tilsynsmænd over skolen.

Fire år senere har han nået aftægtsalderen, og det er den ældste søn Christen, der tager over. Han får skøde på gården den 5. december 1839, og af dette kan man se, at Niels ud over engstykkerne i Ål Mærsk har udvidet ejendommen med et par parceller i Borre By. Prisen er 960 rdl. plus en aftægtskontrakt, som ikke adskiller sig meget fra det sædvanlige: “Jeg Christen Nielsen forpligter herved mig og efterkommende Eiere af min gaard i Broeng til saalænge min Fader Niels Jensen Christensen lever at give ham fornøden og anstændig Klæde, Føde, Huusning, Varme, Pleie og Tilsyn, fri Adgang i mit Huus og ved mit Bord, hvor han nyder alt paa bedste Maade, og i ethvert Tilfælde lige saa godt som mig selv, Familie og Huusfolk, hvorfor han i Sygdoms og Alderdoms Tilfælde skal nyde den særdeles omhyggelige Pleie, som hans Tilstand maatte fordre, og saaledes som en Søn er sin Fader den skyldig. Fremdeles giver jeg eller hvem anden Gaarden eier, min Fader aarlig 8 rdr., skriver Otte Rigsbankdaler rede Sølv, der betales ham med 2 rdlr. den første Dag i hver Qvartal, hvorhos jeg endvidere betaler hans Høitidsoffer. - Endelig bekostes ham ved hans dødelige Afgang en hæderlig Begravelse med Liigprediken, saaledes som Egnens Skik og Brug tilholder.” Herefter følger så 9 poster, der nøje beskriver, hvad Niels tilkommer, hvis han ikke er tilfreds med at være en del af husholdningen, men ønsker sine egne aftægtsværelser (hvad nok næppe har været tilfældet). Han ønsker således: “Den første Dag i hver Maaned leveres Aftægtstageren 4 Pd. Smør, som om Sommeren skal være Græssmør, 8te friske Hønseæg og 2 Kander godt dansk Kornbrændevin”, hvorimod rygning ikke hører til lasterne. Brændsel er som altid vigtig: “Af Brændsel leveres Aftægtsmanden aarlig 16 Læs Klyne og 2 Læs Lyng, som Gaardens Eier bekoster gravet, røgtet, hjemkjørt og sat i Stak, paa det Sted, Aftægtstageren anviser, det leveres tørt og godt i den sædvanlige Bjergningstid og med forsvarlige Læs. – Skulde Niels Jensen Christensen behøve mere Brændsel, da tager han dette af Gaardens Klynestak.” En særlig post omhandler den yngste søn, Jens: “Saalænge Niels Jensen Christensens Søn Jens Nielsen, forbliver i ugift Stand, har han Tilhold i Gaarden, med Kost, Pleie og Tilsyn, aldeles lige med Gaardens Eier og Familie.”⁷⁹ Denne Jens er endnu i 1845 ugift og logerende hos sin bror Christen. Han ernærer sig som kreaturhandler. Jo vel sørger man for sin familie!

Den 14. november 1800 giftede Niels Jensen sig med **Kiersten Marie Jensdatter** i Billum Kirke. Forloverne ere Niels Christensen og Hendrich Nielsen af Kielst – de to har sat deres personlige underskrift i kirkebogen.

De havde følgende børn:

- i. Christen (1801->1870)
- 17** ii. Maren Kirstine (1804-1874)
- iii. Maren (1806-1884)
- iv. (Uden navn) (Dødfødt) (1809-1809)
- v. Jens (1810->1860)

Om Niels og Kiersten Maries børn kan nævnes:

Christen overtager sin fars gård i 1834 og driver den til ca. 1870. Han er desuden sognefoged ⁸⁰, og i følge folketællingen 1845 er han sogneforstander.

Christen er husfader for en lidt af en storfamilie. Foruden hans kone, Ane Pedersdatter, og deres fire børn bor også hans lillebror Jens på gården; han ernærer sig ved kreaturhandel. Desuden er der to karle og en pige.

Maren Kirstine bliver gift med Tobias Thuesen i Gammel Mølle.

Maren bliver gift med Jens Therkilsen, Markskelgård og dør som aftægtsenke på her. Hun er farmor til højskoleforstander J.Th. Arnfred i Askov.⁸¹

Jens bor i 1860 fortsat hjemme på gården i Broeng; han er stadig ugift.

35 Kiersten Marie Jensdatter. Født i 1776 i Annexgård, Kjelst. Døbt den 1. september 1776 i Billum Kirke. Kiersten Marie døde den 1. februar 1837 i Broeng, Ål. Begravet den 12 februar 1837 i Ål Kirke.

Kiersten Marie er tredje barn i ægteskabet mellem Jens Jensen og Maren Christensdatter på Annexgården i Billum. Faddere ved dåben er stribe personer, som hører til vores anekreds, Jacob Christensens Kone, Anne Frandsdatter Kjær, af Janderup, Christen Jensen, Mads Pedersen Brun, gift med barnemorens halvsøster, Kirsten, Hans Andersen, Margrethe Frandsdatter Kiær, barnebarn af Peder Hansen Kjær og Anne Frandsdatter (aner nr. 766 og 767) og Mette Pedersdatter af Billum Kiær, datter af Peder Hansen Kjær og Ellen Jensdatter (aner nr. 66 og 67). Hvordan de eventuelt er beslægtet med forældrene er indtil videre usikkert, da vi specielt om Jens Jensens ophav ikke ved meget.

Kiersten Marie vokser op med to ældre søstre og en lillebror samt en far, der er 54, da hun bliver født. Han dør allerede, inden hun er fyldt 12 år, og to år senere går også moren bort. Hvordan man klarer situationen med de umyndige børn, er usikkert, men måske har Henrik Nielsen i Kjelst, hvis kone var fadder for Kiersten Marie, og som siden er forlover for hende, været inde over? Han er søn af Niels Pedersen Jegum (ane nr. 136), stammer fra Ål Sogn og er blevet gårdmand i Kjelst og gift med Mette Pedersdatter. Som nævnt er eventuelle familieforbindelser ikke afklaret. Men i hvert fald følger Jens' søn, Christen, sin far på Annexgården som godt tyveårig, og de to døtre bliver gift med gårdmænd i Ål Sogn.

Kiersten Marie kommer til at leve 36 år sammen med Niels og bliver mor til fem børn, hvoraf en enkelt er dødfødt. Hun når ikke at blive aftægtskone, men dør vinteren 1776 som gårdmand Niels Jensen Christensens hustru, 60 1/2 år gammel.

36 Niels Christensen. Født i 1777 i Skødstrup, Ål. Døbt den 19. oktober 1777 i Ål Kirke. Niels døde den 28. april 1848 i Skødstrup, Ål. Begravet den 5. maj 1848 i Ål Kirke.

21. søndag efter Trinitatis får Christen Poulsen og hustru Maren Andersdatter af Skødstrup døbt deres søn med navnet Niels, og barnet bæres af sin tante, Peder Andersens hustru i Markskel – Peder er bror til Maren Andersdatter. Faddere er Hans Giedberg i Billum, Mads Pedersen i Vejers, Christen Ladefoged på Hesselmed, præstens tjenestekarl, Bachen, og Christen Rytters datter, Anne Marie, ved Billumvad.

Niels får fæstet på sin fødegård i Skødstrup i 1808, næsten ti år efter at han har giftet sig. Det har været ret almindeligt, at et ungt par har boet hos forældrene på gården og fungeret som tjenestefolk, indtil de gamle er parat til at overlade driften til dem. Godt nok optræder den 25-årige Niels allerede ved folketællingen i 1801 som husbond på gården, men det er hans far, der har papirerne på stedet, og efter hans død i efteråret 1801, fortsætter hans mor som ansvarlig for driften. Niels' fæstebrev er først underskrevet på Hesselmed den 20. august 1808. Hans mor kommer i aftægt, og i starten bliver hans syttenårige søster Mette også boende hjemme. Fæstebrevet afslører, at landgilde af gården er på 5 rdl. 2 mk., som det vist har været i mange år, og at Niels har måttet slippe en indfæstning på hele 70 rdl. for de 3 tdr. 5 skp. 1 fdk. hartkorn.

Som det er reglen så sent i fæstevæsenets historie, følger der en syns- og taxationsrapport med fæstebrevet. Heraf kan man se, at gården i Skødstrup har været i tre længer, et "våningshus" i 19 fag, hvoraf de 7 bruges til kostald, det meste er ege- og fyrre bindingsværk, med lervægge og stråtag, "vel gammel, men dog i Godstand", som der står; den vestlige del af huset er nyt, "Grundmuuret med brændte sten forneden, og Fyrre tømmer med Straatag for oven, og altsaa i Godstand". Dertil kommer laden i 17 fag og et vesterhus i 13 fag, begge gamle, men i brugelig og god stand. Besætningen og vognparken har der heller ikke været noget at indvende imod: her er fire gode heste og det tilstrækkelige af vogne, plov og harver.

Matrikelkort over Skødstrup By. Gårdene ligger pænt og trygt på stribe, Niels Christensens (ane nr. 36) ses øverst (matr. 12a) og Peder Niensens (ane nr. 38) omtrent i midten (matr. 7).

Fæstebrevet er vedhæftet en "hoveri fortegnelse", en fuldstændig oversigt over, hvad gårdens fæster må forrette af hoveri. Det er ret sjældent, at man finder en sådan. Heri er nøje udpindet, hvilke marker og enge, Niels skal tage sig af, og hvad han skal gøre med dem. Han har 11 tægter (jordstykker), hvor han skal klare alt, lige fra møgspredning til høst af byggen. Desuden skal han sammen med 8 andre fæstere høste og hjemføre høet i Skødstrup-engen, og det påhviler ham at holde et bestemt hegn ved lige.

Hertil kommer "Et vis Antal Pløye, Spand og Gang-Dage, hvis Antal ere Aarligen: 4 Pløye Dage, 10 Spand-Dage og 24 Gang Dage, samt 2 korte ægter paa en Mils længde eller der under. I henseende til hvad der skal Ansees for en fuld dags Arbeide, da bliver de Kongelige Allernaadigste Anordninger Reglen og især Forordningen af 25 Martii 1791 dens 5te §."⁸² Denne forordning om håndhævelse af god orden ved hoveriet beskytter på en ene side fæsterne mod grov udnyttelse, men indskærper på den anden side, at de skal vise sig hørige og lydige såvel imod jorddrotten som imod dem, han betror tilsynet ved eller bestyrelsen af arbejdet.

Sammen med de andre fæstere under Hesselmed kan han efter godsbesidder fru Hansens testamentariske bestemmelse købe gården i selveje efter hendes død. Hun dør 1809, men først i 1811 er Niels gårdovertagelse tinglæst. Den 22. august er det meget kortfattet indført i skøde- og panteprotokollen, at han har betalt 208 rdl. 3 mk. 13 sk. for hele herligheden. Overtagelsen ordnes tilsyneladende i forbindelse med arv, nok efter moderen, der dør i 1809. Det oplyses, at fra købsprisen "afgår hans [arve]lod", der er på 50 rdl 5 mk. 4 sk⁸³. Han er nu gårdejer, og i 1834 oplyses det om ham, at han er "opsynsmand".

Den 20. juni 1818 optager Niels et stort lån. Det er så stort, at han må gå to steder for at nå op på det ønskede beløb, og da han i 1840 sælger gården, er han ikke færdig med at betale tilbage på lånet. Långiverne er de to brødre Henrik og Lars Nielsen, yngre brødre til en anden ane, Bonde Nielsen i Janderup (ane nr. 80); til Lars er der udstedt en obligation på 600 rdl., til Henrik har det nok været noget i samme størrelsesorden. Hvad har Niels skullet bruge det store beløb til? Der kan kun være en årsag: han vil bygge den stampemølle, som han ved folketællingen i 1834 er i besiddelse af, og som hans voksne sønner er "Betiente" ved. En stampemølle er en vandmølle, der driver tykke bjælker, stampere, lodret op og ned. Den kan bruges til vidt forskellige ting: til at valke uld, til at knuse hårde emner som malm eller kalk og endelig til krudtfremstilling. I Niels' tilfælde har det været uldvalkningsmaskinen, der har været formålet. Folk væver selv deres tøj, og for at gøre stoffet glat og fast skal det en tur på stamperiet. Det har dog også været muligt at få kornet malet her. Niels' mølle har været et velbesøgt sted, hvor folk kommer kørende helt fra Blåvand. Det har også været et hyggeligt sted, hvor vandets fald skaber en særlig stemning.¹⁰¹¹

Møllebyggeriet betyder, at bygningerne stiger kraftigt i værdi, og året efter kan vi se, at Niels har fået opdateret sin brandforsikring. Det nyopførte stampemøllehus ligger vest for gården og er i 8 fag, knap 5 meter dyb og bygget i bindingsværk. De tre fag bruges til møllen, her er bræddegavl til "vandhjulet med 6 køller", som har drevet møllen. Resten af bygningen, 5 fag med loft, vinduer, døre og en skorsten er beregnet på beboelse. Vurderingssummen er sat op fra 690 til 1920 rdl.⁸¹⁰

I 1840 er det tid for generationsskifte i Skødstrup. Niels har to sønner og tre yngre, endnu ugifte døtre at tænke på, og han ordner sagen ved at udstykke ejendommen, der ved folketællingen samme år kaldes Grundsøehus. Ved "det Kongelige Rentekammers Resolotion af 1. Februari d. A." får han tilladelse til at dele gården op i to: Hovedparcellen, med et Hartkorn på 2 Td. 5 Skp. 3 Fdk. 3/4 Alb. samt bygninger og besætning får Poul, mens møllen overlades til den ældste søn, Christen, der allerede på dette tidspunkt er blevet sognefoged. Sammen med ejendommen overtager de to sønner gælden; det hele klares den 24. august.

Aftægten til Niels og Mette skal ydes på gården hos Poul. Kontrakten starter kort og godt: "Jeg Poul Nielsen forpligter herved mig og min i Dag tilskjødede Gaards efterkommende Eiere til for mine Forældres Levetid at give dem, saafremt og saalænge de maatte ønske det, beqvemt Ophold i Gaarden hos os selv, saaledes at de søge Dug og Disk hos mig og Familie og nyde det lige saa godt som det bedste iblandt os, samt fremdeles fornøden og anstændig Klæder, Opvartning, Pleie og Tilsyn samt al mulig Omhu i Sygdoms og Alderdoms Tilfælde. Saa leverer jeg dem og 3 Rbd. (aarlig, der betales i 2de Terminer). Hvorhos jeg betaler deres Høitidsoffer, kjører dem til og fra Kirke samt til deres Bekjendte, og endelig bekoster dem efter deres Dødelige Afgang en Hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug."

Men så enkelt kan det ikke gøres! Bagefter kommer en stribe poster med yderligere betingelser. Hvis det ikke behager de gamle at dele hus med sønnen og hans familie, skal der indrettes "et Huus paa 3 Fag, sønder i Gaarden ved Ladehusets østre Ende og med samme Vide og Høide som dette", som skal forsynes med "forvarlig Gulv af Fiæl i Stuen, Vinduer, Døre og Skorsteen, 2 Sengesteder, 1 Jern Kakkellov i Stuen" og møbleres med bl.a. stueur og dragkiste – og i øvrigt skal aftægtsfolkene have lov til at medtage alt, hvad de mener at have behov for. Desuden skal de naturligvis leveres kost og brændsel, og begravelsen skal være efter egnens skik og brug, og ligprædikenen må endelig ikke spares væk!

Stampemøllen, som den formentlig har set ud også i Niels' tid, måske bortset fra skiltet over fordøren. Billederne er fra 1944, hvor bygningerne var taget i brug af besættelsesmagten. Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Til de ugifte piger er der særlige betingelser: "Naar forlanges, leverer jeg Poul Nielsen til hver af mine 3 ugifte Søstre en fyrre Dragkiste, passende malet og med Laas og Nøgler, samt en Sengs Klæder, bestaaende af 2 Dyner, 1 Lang og 2 Korte Puder, 2 Hørgarnslagner og 1 1/2 Lpd. godt Fyld, endvidere 2 Kjoler, nemlig en sort af Kjøbetøi og en hjemmegjort. Fremdeles skulle mine Søstre nyde fri Husly og Tilhold i Gaarden eller efter mine Forældres Død i Aftægtshuset, om de maatte ønske det, alt saalænge de i ugift Stand forbliver, og skulle en af dem ønske at afbenytte en Vævestol, da er jeg pligtig at skaffe hende bequem Plads til den, enten i Gaardens Stuehuus eller i Aftægtsværelserne. Til min Søstres Bryllup erholder hver

af dem 10 Rbd. saafremt Brylluppet holdes ude, men bliver de bortgifte her hjemmefra bekoster jeg deres Bryllup her i Gaarden, overensstemmende med Egnens Skik og Brug. – Saa længe mine Søstre som forommeldt forbliver hjemme, er jeg pligtig til at vise dem omhyggelig Pleie i Sygdoms Tilfælde."⁴⁶ - De to bliver ret hurtigt gift, kun den yngste er endnu hjemme på gården i 1845. Søstrene har nu heller ikke gået til pynt, de har nok så rigeligt tjent kost og logi som tjenestepiger!

Niels dør efter 8 år som aftægtsmand hos gårdmand Povel Nielsen i Skødstrup. Dødsårsagen er "lungesyge" – tuberkulose. Skifteprotokollen oplyser, at her er intet at skifte.

Den 1. november 1799 giftede Niels sig med **Mette Christensdatter** i Ål Kirke. Parret blev forlovede d. 11. oktober 1799.

De havde følgende børn:

- i. Maren (1801-1803)
- ii. Christen (1804-1882)
- iii. Maren (1805-1806)
- iv. Niels (1807-<1834)

- 18
- v. Poul (1809-1885)
 - vi. Maren (1811-1812)
 - vii. Niels Christian (1813-1814)
 - viii. Maren (1815-)
 - ix. Maren Kirstine (1817-)
 - x. Mette Christine (ca. 1820-)

37 Mette Christensdatter. Født i 1776 i Broeng, Ål. Døbt den 31. marts 1776 i Ål Kirke. Mette døde den 29. november 1854 i Skødstrup, Ål og blev begravet den 8. december i Ål Kirke.

Mette er ældste datter af gårdmand Christen Nielsen (Jegum) og Maren Nielsdatter i Broeng. Hun bliver ved dåben båret af Bertel Jensens hustru i Debbel, Outrup, der er hendes faster, Anne Catrine. Blandt fadderne er en stribe Jegum'er: Niels Jegums søn, Henrik i Troldholm (en farbror), Jens Jegums søn, Søren i Jegum, Niels Jegums datter, Lene i Troldholm (en faster), og desuden Peder Jensen og hans datter, Mette, fra Markskel og Søren Mouritsen fra Oksbøl, der er grandfætter til barnet.

Mette mister sin mor, da hun er 15 år, og et par år senere får hun en stedmor, hvilket dog ikke resulterer i nye halvsvøskende. Allerede i 1797 dør hendes far, og herefter er det stedmoren, der nok med hjælp af tjenestefolk driver gården videre. 23 år gammel bliver Mette gift med Niels, som hun får 10 børn med. Trods mange barnefødsler overlever hun sin mand med seks år og dør som aftægtskone hos sin søn Povel, 78 år gammel.

38 Peder Nielsen. Født i 1774 i Skødstrup, Ål. Døbt den 6. februar 1774 i Ål Kirke. Peder døde den 4. juli 1831 i Skødstrup, Ål. Begravet den 10 juli 1831 i Ål Kirke.

Peder bliver døbt Sexagesima Søndag som søn af gårdmand Niels Pedersen og Zidsel Hansdatter i Skødstrup. Han bæres ved dåben af Lauge Pedersens kone i Skødstrup. Fadderne er derudover Hans Pedersen i Gedberg (en farbror til barnet), Hans Knudsen i Fredtoft, Peder Nielsens Jacob i Oxbøl, Niels Troldholms søn, Hans, i Øster Vrøgum og Peder Hansens datter, Kirsten den yngre i Skødstrup.

26 år gammel får Peder fæstet på sin fødegård, med den tilføjelse, at han på grund af sin unge alder må være parat til at springe soldat, når det kræves. I 1800 betyder det, at han skal stå til rådighed for hæren, indtil han er 36 år. Fæstebrevet viser, med sin syns- og taxationsforretning og den meget detaljerede hoveri-fortegnelse, hvor meget fæstevæsenet er blevet underlagt regler og forordninger, i forbindelse med og efter landboreformerne i 1788. Det går ikke længere at skrive, at der forrettes hoveri efter godsets sædvane – alt må nøje specificeres. Et vist kendskab til jura har derfor været en nødvendighed for godsets foged og skriver. Peder Nielsen fæstebrev lyder i sin fulde længde således:

Underskrevne haver Stæd og Fæst, som og hermed Stæder og Fæster til Peder Nielsen i Schiødstrup, den Fierdeparts gaard i bemelte Schiødstrup Bye, Ål Sogn, som hans Fader Niels Pedersen sidst har haft i Fæste og beboed; men nu formedelst Alderdom og Svaghed Afstaaet.

Hvilken Fierdeparts Gaard, som staar for Hartkorn nye Matricul 1 Tdr. 5 skp. 3 fd. 1/2 Alb., bemeldte Peder Nielsen i Fæste sin Livs tiid maae bruge og beholde, med ald den Eiendom som nu dertil rettelig ligger og til ligge bør. Alt paa de Vilkaar: At han der af til rette Forfaldstider og Stæder yder og betaler alle Kongelige Skatter og Andre Lovlige Paabude, som nu ere eller her efter paabydes, hvor under og forstaaes Extraskatterne af Stædets Aftægts Folk, Betaler Aarlig Landgilde til hvert Aars Martini 2 rdl 4 mk. Skriver Toe Rigsdaler Fiire Mark. Forretter her til Hesselmed, ligesom hidindtil af Stæden giort og forrettet er, Fierdepart Gaards Hoverie og Ægter, i Alle Maader Overeenstemmende med Godsets Hoverie Forening af 13de august. 1792 og den her ved hæftede og med samme Overeenstemmende Hoverie Fortegnelse. Holder Stædets Bygninger og Besætning i Godstand, og samme til lige med Sæde og Føde Korn i sin Tid afleverer, som hoshæftede Syns og Taxations Forretning viser at samme er imodtagen. Eiendommen forsvarlig giøde, dyrke og bruge, samme ikke bortleje, omskifte eller forvilde, intet af Stædets Afgrøde Høe og

Foder sælge, men samme i Gaarden lade udtore, Stædets Klyne-Moese sparsommelig til Egen Fornødenhed bruge, og ikke Stædets Enge med Klynekasten bederve. Efterlever den med sin Fader oprettede Aftægts Contract, være sin Husbonde og Visse Bud i alle lovlige maader hørig og lydlig, samt i eet og alt retter sig efter de Kongelige love og Anordninger, Alt under dette Fæstes Fortabelse og anden lovlig Tiltale.

Indfæstningen er betalt med 40 rdl.

Endelig erindres: at dette Fæste Brev ikke fritager Fæsteren fra Udskrivning til Krigs Tienesten, forinden han opnaar den Alder som Anordningerne i den Henseende bestemmer. Til Bekræftelse under min Haand og Signette. Hesselmed den 16de Junii 1800. -

D.M. Rosenberg

Salig Hansens

(L:S:)

Ligelydende originale Fæste Brev med hosfæstede Syns og Taxations Forretning samt Hoverie Fortegnelsen haver ieg imodtagen, hvis Indhold i alle Ord og Poster ieg her ved lover og forbinder mig at holde og efterleve. Hesselmed den 20de Junii 1800.

Peder Nielsen

Syns og Taxations-Forretning.

I følge Vester Herreds Rets Udmeldelse af 16de maj sidst afvigte, indfandt vi underskrevne os i dag den 4de Junii 1800 udi en Gaard i Schiødstrup, Ål Sogn, under Hesselmed Gods, staaende for Hartkorn 1 Td. 5 skp. 3 fr. 1/2 Alb. som fratrædes af Niels Pedersen og nu overlades Peder Nielsen i Fæste, for at holde en lovlig Syns og Taxations Forretning over bemelte Gaards Bygninger tillige med Besætning og Inventarium af Vogne, Plov og Harver, som til Avlingens Drift behøves. Vi foretog da:

I. Besigtelsen over Gaardens Bygninger og befandt at

a) Vaanings huuset bestaar af 15 Fag i en Længde fra Øster til Vester, deraf bruges og er indrettet til Indhuus 8 Fag og resten 7 Fag, bruges til Koehuus og Vogn port. Eeg- og Fyrre Bindingsværk med leer vægge for nedentil, og Fyrre Tømmer med Straae Tag for oven. Over Alt i Godstand baade paa Tømmer og Tag.

b) Lade huuset norden i Gaarden, 13 Fag i en længde fra Øster til Vester, bruges til Loe og Lade, af Materialier som forrige og ligesom denne i Godstand baade paa Tømmer og Tag.

II. Eftersaa vi Besætningen og Inventarium samt taxerede samme, saaledes:

a) en sort Hest 5 Aar gammel 24 rdl -

en sort Hoppe med Føl 11 Aar 18 rdl -

b) en Beslagen Vogn med Tilbehør 12 rdl -

en Træ Vogn med dito 6 rdl -

c) en Plov med Tilbehør 4 rdl -

1 par Harver med Jerntænder 1 rdl -

Disse Deelee ansees fuldkommen tilstrækkelig til Gaardens egen Drift og Fierdepart gaards Hoverie, som der af fordrer i alle Maader.

III. Efter Aarssæden er lagt næst afvigte Efter Aar med 5 Tdr. Rug. Vaarsæden er lagt dette Foraar med 1 td. 4 skp. Byg. Til Fødekor behøver den Tiltrædende Fæster efter vor Skiønsomhed indtil nye Avl faaes 4 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg. Hvilke Korn findes paa Stædet, og som melt ansees tilstrækkelig.

At denne Syns og Taxations Forretning er gjort af os efter vor Samvittighed og beste Overbeviisning, det ville vi til næste Ting med vor Eed bekræfte. Schiødstrup den 4de Junii 1800.

Jacob Christensen. Anders Nielsen

Læst og afhiemlet i Vester Herreds Ret den 6te Junii 1800 testerer paa Dommerens og egne vegne

Øllgaard

Hoverie - Fortegnelse

over alt Hov-Arbeide som Peder Nielsen i Schiødstrup, der har i Fæste en Fierdepart gaard af Hartkorn 1 Td. 5 skp. 3 fr. 1/2 Alb., Aarligen haver at forrette i følge Hoverie Foreeningen af 13de august. 1792 Nemlig:

I. Hovmaal:

a) I de 11 Hoved-Tægter at age Møg paa Grønland og Rugstub, at fælde, pløye og harve til Byg, at skiære eller høste Byg, efter den hidtil værende Inddeeling og Brug. Denne Inddeeling er Saaledes: At han giøder paa Grønland til Byg og paa Stub til Rug, 1/5 deel af den Ager i alle Gaardens Tægter, fælder, pløyer og harver samme til Byg, høster eller skiærer Bygget paa samme Ager, alt paa samme maade og i samme Orden som hidindtil er skeed. Den 4/5 deelen af bemelte Agre, giøder og dyrker Søren Mogensen i Oxbøl og Bunde Hansen i Schiødstrup. Ovenmelte Agre ere følgende i enhver Tægte, Nemlig:

(Her følge en tabel med nøjagtig angivelse af de enkelte tægters (markstykkers) størrelse)

Des foruden giøder, fælder og pløyer samt høster sin Andeel af Fælleds og Hodums Ageren i de Tægter, hvor saadanne findes.

b) At slaae, biærge og grøbe Giest-Engene ("gest" er en eng, der ikke bliver oversvømmet under stormflod) efter den hidtil værende Inddeeling og Brug. - Følgelig haver han, til lige med øvrige 8 Mænd i Skiødstrup og Søren Mogensen i Oxbøl, at slaae, biærge og grøbe Giest-Engen Schiødstrup Skifte kaldet, paa den hidindtil brugelige maade. Engens Længde er 520 og Brede er 503 Alen, i alt 12 Dags slet.

c) At vedligeholde den gamle Hegn om Ager Marken og Giest-Engen, efter den hidtil værende Inddeeling og Brug. Altsaa haver han af dette Hegn at vedligeholde den samme Andeel som forhen, og er af Nørmarkens Nørre skiel, fra Vester til Øster Grøft og Jordvold 34 Favne.

d) At slaae og biærge Mærsk Engen. Deraf er ham efter Lodkastning tilfalden i Ål Mærsk halve Lodden No. 22 Længde 43 1 3/5 Alen, Brede 35.5 Alen og qvadrat Indhold 14604 Alen.

e) Hegnets Vedligeholdelse som under 6te § fra no. 3 til 11ve begge inclusive er beskreven. Deraf er ham tilfalden: 1. I Ål Mærsk: A, i den vestre skiel, Grøft uden Vold, Lodden No. 13, 8 1/3 Favne. B, i dens Østre Skiel, som er Bekken, Lodden No. 13, 6 1/3 Favne.

2. Af Nør-Marken Sønderskiel, Grøft og Jordvold, Lodden No. 24, 12 1/3 Favne.

II. Et vis Antal Pløye, Spand og Gang-Dage, hvis Antal er Aarlig: 2 Pløye Dage, 5 Spand-Dage og 12 Gang-Dage, samt 2 korte Ægter paa een Miils Længde eller derunder. 2 Harve dage giælder for een Pløye Dag.

I Henseende til hvad der skal ansees for en Fulddags Arbeide, da bliver de Kongelige Allernaadigste Anordninger Reglen og især Forordningen af 25de Martii 1791 dens 5. §.

Saaledes i alle maader overeenstemmende med Godsets Originale Hoverie Foreening, og Ordlydende med den Fortegnelse som har været Gaardens forige Fæster meddeelt. Hesselmed den 16de Junii 1800. Vedstaar efter ordre som Fuldmægtig S. Hansen

Overeenstemmende med den mig forreviiste Godsets Originale Hoverie Foreening.

Vedstaar - Warde, den 17de Junii 1800 - Fogtman.

Peder er først gift med Ellen Pedersdatter fra Markskel. De bliver viet den 31. maj 1799 i Ål Kirke. Hun dør efter syv års ægteskab (begravet 1. juni 1806), uden at have fået børn, der overlever den spæde alder. Fire måneder senere gifter han sig med Anne Christensdatter og bliver velsignet med 10 børn.

1811 har han ligesom de øvrige fæstere under Hesselmed købt sin gård under fru Rosenbergs favorable vilkår. Han nøjes ikke med at købe gården, allerede den 20. november 1809 har Peder på auktion i Varde købt engstykke nr. 7 i Ål Mærsk af hartkorn 1 skp. 2 fj. 1 4/5 alb. til en pris af 410 rdl. Den 19. juni 1811 suppleres med engstykke nr. 8, af samme hartkorn og til samme pris.⁸⁴ Engene er dyre, måske fordi de falder uden for cancellirådindens gavmildhed, men sikkert også fordi de simpelthen er de mest værdifulde jordstykker på egnen.

Peder dør allerede som 57 årig og efterlader enken med en mindreårig søn, Niels, der er 23 år, og 8 umyndige børn. Tidspunktet er 1831, hvor mange bønder endnu slås med økonomiske problemer efter statsbankerotten i 1813 og den efterfølgende krise. Der er heller ikke stor velstand i hjemmet i Skødstrup. I huset er der ikke megen luksus, hvis man da ikke vil kalde et viseværk (et ur) for luksus. Der er intet sølvtøj, ingen møbler i eg, men dog et gammelt chatol og en kobber bryggerkedel. I stalden har der været 5 køer, 4 kalve. en plag og en gammel hoppe samt den obligatoriske fåreflok og en gris.

Boets indtægt når op på 877 rdl. 4 mk. 3 1/5 skilling, men familien har ikke kunnet klare sig uden at låne lidt hist og her, så der er er 160 rdl. i løs gæld og begravelsesomkostninger, som enken må lægge til side til sig selv, at trække fra i boopgørelsen. Det er derfor ikke fyrstelige arvelodder, der er at overlade til de 9 børn.

Den 24. oktober 1806 giftede Peder sig med **Anne Christensdatter** i Ål Kirke. Forloverne er brudens far, Christen Hansen, og Jørgen Laugesen, begge af Skødstrup.

De havde følgende børn:

29	i.	Ellen (1807-1878)
	ii.	Niels (1808-1883)
19	iii.	Ane (1812-1895)
	iv.	Christen (1814->1860)
	v.	Zidsel (1816-1874)
	vi.	Bertel (1819-1894)
	vii.	Maren (1821-1902)
	viii.	Karen (1823-1823)
	ix.	Peder Terkelsen (1825->1890)
	x.	Karen (ca1827->1855)

39 Anne Christensdatter. Født i 1787 i Skødstrup, Ål. Døbt den 28. oktober 1787 i Ål. Anne døde den 22. december 1872 i Skødstrup, Ål. Begravet den 28. december 1872 i Ål Kirke.

Anne er datter af Christen Hansen og Ane Bertelsdatter i Skødstrup, og hun bliver båret til dåben af sin mormor, Bertel Sørensens hustru i Skødstrup, Ane Simonsdatter. Faddere er morfar Bertel Sørensen, Hans Christensen, Hans Simonsen, Niels Hansen, moster Mette Bertelsdatter, alle af Skødstrup, og Giertrud Andersdatter af Giedberg.

Som 19-årig bliver Anne gift med en 13 år ældre enkemand fra nabolaget. Knap 9 måneder senere ankommer parrets første barn, og herefter går det slag i slag med børnefødsler. I alt 10 børn bliver det til, en af dem dør dog som spæd.

Efter Peders død, hvor hun bliver alene med 9 børn, hvoraf de 8 er umyndige, fortsætter Anne driften af gården. Hun har ikke meget familie tilbage, men hendes far lever stadig, og han optræder som laugværge for hende. Ved skiftet må hun naturligvis love at betale den løse gæld, der er på stedet, tilbage til kreditorerne, som vi iøvrigt ikke hører noget om, hvem er. Børnene skal have "en anstændig og kristelig opdragelse indtil deres 18 års fylde", hvad hun også forpligter sig til at yde. Derudover lover hun alle børnene en kiste og 2 lag kirkeklæder, og pigerne skal have deres bryllup, dog tilføjes det forsigtigt, at deres størrelse og beskaffenhed skal "bero på enkens forgodtbefindende!" Den ældste søn Niels, der er 23 år og ikke klar til at tage over, lover sin mor, at han vil betro hende sine arvemidler som gave indtil videre.⁹²⁰

I 1850 har hun fem voksne børn gående hjemme til hjælp. De to ældste døtre er gift og fløjet fra reden. Niels er som 42-årig stadig ugift og bliver måske ikke anset for at være den bedste til at overtage den fædrene gård? Han gifter sig senere med en gårdmandsenke i Grærup. Året efter har den næst yngste datter, Maren, fundet en passende ægtefælle, der kan tage over, og Anne kan endelig nyde sin aftægt. Nu er kun den yngste, Karen, tilbage som uforsørget. Aftægtstiden bliver på 15 år, og Anne dør i den høje alder af 85 år i 1872, stadig som aftægtskone hos svigersønnen Niels Hansen.

40 Jens Bondesen. Født i januar 1781 i Vesterbyen, Janderup. Døbt den 14. januar 1781 i Janderup Kirke. Jens døde den 29. marts 1864 i Janderup. Begravet den 5. april 1864 i Janderup Kirke.

Jens er født på den østligste gård i Vesterbyen, matr. 22a, hvor hans forældre er Bonde Nielsen og Anna Jensdatter. Fadderne er Berthel Debbels kone i Outrup, formentlig en moster eller tante til ham, Christen Jensen, Niels Nielsen, Christen Riiber, Leene Nielsdatter og Hans Olesens datter.

Som alle andre drenge bliver han optaget i lægdsrullen, og her er han ikke så heldig som sin storebror, Niels, der i 1798 bliver fri ved lodtrækning. Jens er soldat i i 1. Jydske Infanteri Regiment i 1803. Det fortælles ifølge familietraditionen, at han var med i Englandskrigen⁸⁵. Men hvor og hvordan han deltog, melder historien ikke noget om. Endnu ved vielsen i 1806 benævnes han soldat, og han har været indkaldt til tjeneste i de følgende år. Han har været en lille mand, set med vore øjne, 62 1/2 tomme, dvs. omkring 162 cm, hvilket dog er tæt ved at være gennemsnitshøjden for den tid. Også hans lillebror, den anden Niels i søskendeflokken, der i øvrigt er en kæmpe på 64 1/2 tommer, må springe soldat; han er i 1806 i Fynske Regiment. Lægdsrullen 1812 nævner også, at Jens "i det løbende Aar ved at Gevæhr er sprungen er bleven krøbling på venstre Haand, aldeles udelig. Her er ingen vej udenom at give ham afskedspas. Men landbruget har han kunnet passe.

Han overtager sin svigerfars gård i 1807 (skødet er underskrevet den 18. februar). Købsprisen er 1525 rdl. Så mange penge kan han selvfølgelig ikke stille med, så samme dag må Jens erklære sig "skyldig til min kiære Svigerfader Peder Jessen i bemlt. Janderup by" 1200 rdl. Renten er 4 %, og til sikkerhed pantsættes hele gården, ganske som det er sædvane⁸⁶. Svigerfar kommer naturligvis i aftægt på gården.

Hvad er det så for en gård, Jens har fået i hænde? Den er firlænget, og stuehuset, der er i 11 fag, grundmuret og forsynet med hele to skorsten og tre bilæggerovne, står mod syd, ganske som det er tilfældet i dag. Huset er 10 alen (6 m.) dybt. Mod vest ligger stalden i 10 fag – også som den har gjort det indtil for få år siden – og mod nord og øst to bygninger (henholdsvis 10 og 5 fag), der begge har været brugt til lade. Alt i bindingsværk og lerklinede vægge. Desuden har der ligget et lille hus vest for gården; det er bagehuset, som sikkert af hensyn til brandsikring er placeret lidt på afstand af de øvrige bygninger⁸¹².

Priserne på landbrugsvarer er høje, fordi Napoleonskrigen skaber stor efterspørgsel på korn. I 1807 koster 1 td. rug 6 rdl, mens den seks år senere har taget en himmelfart til 131 rdl! Også gårdpriserne stiger svimlende, men det er selvfølgelig alt sammen udtryk for en kraftig inflation, og i 1813 ender det som bekendt med statsbankerotten⁸⁷. Samtidig falder kornprisen kraftigt, og tiden fra 1813 til ca. 1830 bliver "en af de økonomisk mest klemte perioder i nyere dansk historie."⁸⁸

Det er hårde tider for landbruget og måske især for de nybagte selvejere. Skøde- og panteprotokollerne er fulde af tinglæsninger af lån, og i 1827 må Jens ty til kapitaltilførsel udefra. Han låner 400 rdl. af den samme Simon Hansen i Mosevrå, som få måneder før har været hans svoger, Jes Pedersen, behjælpelig med et lån på 320 rdl. Lånebetingelserne er de sædvanlige: Renten er på 4 %, og hvis den ikke erlægges til tiden, anses lånet for opsagt, og kreditor er i sin fulde ret til at gøre udlæg i pantet, dvs. gården med bygninger, besætning, avl og indbo. Underskrevet i Varde den 2. august 1827⁸⁹. Om Jens har arbejdet sig ud af lånet, da der skiftes efter Hedvig Elisabeths død i 1838, vides ikke – gælden er ikke gjort op i skiftet. Men måske har Jens lånt pengene for at kunne udbetale sine svogre arven efter svigerfaderen. I hvert fald er der 10. september 1828 indført i skøde- og panteprotokollen, at han har udredet den fædrene arv på 600 rdl. til Jes Pedersen i Mosevrå og 300 rdl. til Peder Olesen i Varde, der er gift med Jessens yngste datter Maren⁹⁰.

Efter 1830 er der bedre tider i sigte. Kornpriserne rykker opad, efterspørgslen er stor, da befolkningstallet stiger i hele Europa, så produktionen næppe kan følge med. Danske bønder bevæger sig ind i en gylden æra, der siden er blevet kaldt "Kornsalgsperioden."⁴⁷

Matrikelkort over det vestlige Janderup. Vesterbyen strækker sig i en bue øverst til venstre i billedet. Jens Bondesens gård ses alleryderst til højre (matr. nr. er ikke kommet med). Hans fødegård, nr. 22a, ligger midt i billedet.

I 1834 består husstanden af Jens og Hedvig Elisabeth og deres to voksne børn, Kirstine Marie og Bonde. De to mellemste børn, Ane og Petronille, er gift og flyttet hjemmefra.

Efter Hedvig Elisabeths død bliver der skiftet, og registreringen afslører, at familiens bohaver har været ganske jævnt. Der er af "særligt indbo" kun to sølvspiseskeer og en do. theske og desuden en kobber thekedel og et par messing lysestager. De har haft nogle stykker af den allesteds nærværende "skjægmand", en lerdunk, beregnet til brændevin. Møblementet rummer en speciel ting som et chatol, og der er et stueur og ellers de sædvanlige borde, stole og kister. Besætningen tæller syv køer, en kvie, fem kalve og to gamle heste og en plæg. Dertil otte får, ni lam og en vædder og et par grise⁹¹. Et helt pænt dyrehold, der sikkert har nydt godt af det saftige græs i engene.

Gården overlades til Bonde i 1839, året efter at Hedvig Elisabeth er død. Af skødet, dateret den 23. august, fremgår, at hartkornet er sat til 3 tønner 1 skæppe 3 fjerdingkar og 1 27/32 album. Prisen er nu 760 rigsbankdaler, foruden aftægtsforpligtelser. Det fortæller noget om, hvad der er sket af omvæltninger på det økonomiske plan, siden Jens overtog gården i 1807.

Jens kommer på aftægt, og i aftægtrakten kan man se, hvad der har været anset for at være almindelige fornødheder for en ældre herre i 1839.

Første punkt i kontrakten lyder således: “Inden næstkommende Mortensdag bygger og indretter jeg, Bonde Jensen, et Aftægtshuus, paa hvilket Sted Jens Bondesen selv bestemmer paa Gaardens Eiendom, bestaaende af 3 fag, Grundmuret og i øvrigt af forsvarlige Bygningsmaterialer, samt forsynet med Loft og Fjælgulv og de Værelser Aftægtsmanden ønsker. 2de Sengesteder, en Jern Kakkellovn passende til Værelset saa vel som Skorsten, Vinduer og Døre, Alt saaledes som Aftægtsmanden ønsker at erholde det indrettet, og hvilket Aftægtsyderen fremdeles i forsvarlig Stand skal vedligeholde i enhver Henseende. Saalænge indtil Aftægtshuset er i complet Stand skal min Fader, Jens Bondesen, gaa paa Mad og Maal ved mit eget Bord og saa vel af mig som af mine Folk nyde en venlig og kjærlig Omgang.”

Herefter følger de “præstationer”, som sønnen skal levere: korn, kartofler, humle, kød og 15 kander brændevin årligt. En kande svarer til knapt 2 liter. Hver uge skal han have et halvt pund smør og hver morgen to pletter nymalket mælk. Jens skal ikke fryse, så naturligvis hører 10 forsvarlige læs klyne med i leverancerne, og ved aftægtshuset skal der indhegnes et stykke havejord, så stort som aftægtsmanden ønsker det, og når den gamle ikke selv har kræfter til havearbejde, må de unge gøre det for ham. Jens kan endvidere udvælge sig et får fra gårdens fåreflok, og hvis det skulle gå hen og dø, skal han straks have et andet. Et ubestemt antal gange skal Bonde været forpligtet til at køre sin far til kirke og på familiebesøg, måske helt til Varde, og han skal fragte hans korn til møllen.

Jens må tage noget indbo med sig: “Af gaardens Bohave har Aftægtsmanden Ret til at udtage paa Aftægten alt, hvad han behøver, såsom “1 Hjørneskab, et Stueuhr, et Chatol, et Sengebækken, 1 Thekjedel, 1 Lygte, en Rokke, et Kar, en Ballie, en Spand, en Ølfjerding, et stk. blaad Vadmel, et stk. hvid Do., en Sengs Klæder, en Dyne forsynet med 10 Pd. Fjer, 8 hvide Tallerkener, 2 tin Do., 2 Sække, 1 Spejl og 2 Stole. Det udtagne Bohave vedligeholdes af Aftægtsyderen.”

Endelig skal Bonde tage sig pænt af sin far, “som jeg kan være bekendt både for gud og mennesker”, når han bliver ældre og mere svagelig, og betale for eventuel lægehjælp. Er plejen ikke tilstrækkelig efter Jens’ mening, kan han ansætte en tjenestepige, hvis årlige løn på 4 rdl., sønnen skal betale. Ligesom han skal bekoste sin fars “hæderlige og anstændige begravelse efter egnens skik og brug”.

De tre døtre skal der også sørges for; de skal hver have 75 rdl. Anne og Petronille er allerede syv-otte år tidligere blevet gift. Anne bor med sin mand på et husmandssted lige i nabolaget, og Petronilles ægtefælle er gårdmand i Kærup. Men den ældste, Kirstine Marie, er stadig ugift, og om hende bestemmer post 11: “Endvidere skal jeg Bunde Jensen være pligtig at udrede min Søster Kjerstens Bryllup i Tilfælde af Giftermaal, samt en forsvarlig Sengeklæder, og hvis hun forbliver ugift da tilstaaes hende i Svagheds og Alderdomstilfælde frie Huuslye i Fødegaarden.” Hun forbliver ugift, tjener i en periode på Hennegaard, men er hen imod 1850 tilbage i Janderup, hvor hun dør som 45-årig i 1850. Til trods for at en tjenestepigeløn langt fra er fyrstelig, har hun formået at spare en mindre kapital sammen, og af den stifter hun et legat til trængende i Janderup sogn. I fundatsen hedder det:

1. Renterne af Legatets Kapital, som udgjør 109 Rdl. 21 Sk. eller 219 Kroner 20 Øre, der aarlig, saasnaert Renterne er indkomne, skulle uddeles til trængende Familier, som ikke ere under Fattigvæsenet, saaledes at hver Familie kun erholder 1 Portion. Portionerne skulde have den fulde Størrelse saalangt Renterne dertil kunde slaa til, og kun 1 Portion maa være af mindre Størrelse; og - af samtlige Portioner skal Testatrici Søster Anne, nu Enke efter Laurids Jensen, ydes de Halve, saalænge hun lever, men efter hendes Død tilfalde disse Portioner andre Trængende.
2. De Trængende, som skulle nyde Godt af Legatet, skulle være bosiddende i Janderup Sogn.
3. Det skal være en Pligt for de Legatnydende, at de aarlig en Gang om Aaret, skulle luge Græsset af Testatrices Grav. Legatet har været længe undervejs gennem systemet, det er først stadfæstet “efter Hans Kongelige Majestæts aller-naadigste Befaling” den 3. april 1876. Det eksisterer stadig, men er nu lagt sammen med andre små legater.

N. 9.

Første Klasse
for Ejere af over 700 til ikke over 800 Ald. Eolv.

5 Nigebankdaler 32 Skilling Eolv.

1839. Jansens minde *Sjæld*

Jag Klævedammen i Sjællandsgaardens i den første År
 1807 i Jansens Bys og Foged. Til Aars i første af Jansens
 Bys, ligesom jeg først tog, Gjæde og arvdavngar
 til min Bys i første første år med mig, efter mig
 og i 1807 og i 1808 Bys og i 1809 Bys og i 1810
 Bys og i 1811 Bys og i 1812 Bys og i 1813 Bys og i 1814
 Bys og i 1815 Bys og i 1816 Bys og i 1817 Bys og i 1818
 Bys og i 1819 Bys og i 1820 Bys og i 1821 Bys og i 1822
 Bys og i 1823 Bys og i 1824 Bys og i 1825 Bys og i 1826
 Bys og i 1827 Bys og i 1828 Bys og i 1829 Bys og i 1830
 Bys og i 1831 Bys og i 1832 Bys og i 1833 Bys og i 1834
 Bys og i 1835 Bys og i 1836 Bys og i 1837 Bys og i 1838
 Bys og i 1839 Bys og i 1840 Bys og i 1841 Bys og i 1842
 Bys og i 1843 Bys og i 1844 Bys og i 1845 Bys og i 1846
 Bys og i 1847 Bys og i 1848 Bys og i 1849 Bys og i 1850
 Bys og i 1851 Bys og i 1852 Bys og i 1853 Bys og i 1854
 Bys og i 1855 Bys og i 1856 Bys og i 1857 Bys og i 1858
 Bys og i 1859 Bys og i 1860 Bys og i 1861 Bys og i 1862
 Bys og i 1863 Bys og i 1864 Bys og i 1865 Bys og i 1866
 Bys og i 1867 Bys og i 1868 Bys og i 1869 Bys og i 1870
 Bys og i 1871 Bys og i 1872 Bys og i 1873 Bys og i 1874
 Bys og i 1875 Bys og i 1876 Bys og i 1877 Bys og i 1878
 Bys og i 1879 Bys og i 1880 Bys og i 1881 Bys og i 1882
 Bys og i 1883 Bys og i 1884 Bys og i 1885 Bys og i 1886
 Bys og i 1887 Bys og i 1888 Bys og i 1889 Bys og i 1890
 Bys og i 1891 Bys og i 1892 Bys og i 1893 Bys og i 1894
 Bys og i 1895 Bys og i 1896 Bys og i 1897 Bys og i 1898
 Bys og i 1899 Bys og i 1900 Bys og i 1901 Bys og i 1902
 Bys og i 1903 Bys og i 1904 Bys og i 1905 Bys og i 1906
 Bys og i 1907 Bys og i 1908 Bys og i 1909 Bys og i 1910
 Bys og i 1911 Bys og i 1912 Bys og i 1913 Bys og i 1914
 Bys og i 1915 Bys og i 1916 Bys og i 1917 Bys og i 1918
 Bys og i 1919 Bys og i 1920 Bys og i 1921 Bys og i 1922
 Bys og i 1923 Bys og i 1924 Bys og i 1925 Bys og i 1926
 Bys og i 1927 Bys og i 1928 Bys og i 1929 Bys og i 1930
 Bys og i 1931 Bys og i 1932 Bys og i 1933 Bys og i 1934
 Bys og i 1935 Bys og i 1936 Bys og i 1937 Bys og i 1938
 Bys og i 1939 Bys og i 1940 Bys og i 1941 Bys og i 1942
 Bys og i 1943 Bys og i 1944 Bys og i 1945 Bys og i 1946
 Bys og i 1947 Bys og i 1948 Bys og i 1949 Bys og i 1950
 Bys og i 1951 Bys og i 1952 Bys og i 1953 Bys og i 1954
 Bys og i 1955 Bys og i 1956 Bys og i 1957 Bys og i 1958
 Bys og i 1959 Bys og i 1960 Bys og i 1961 Bys og i 1962
 Bys og i 1963 Bys og i 1964 Bys og i 1965 Bys og i 1966
 Bys og i 1967 Bys og i 1968 Bys og i 1969 Bys og i 1970
 Bys og i 1971 Bys og i 1972 Bys og i 1973 Bys og i 1974
 Bys og i 1975 Bys og i 1976 Bys og i 1977 Bys og i 1978
 Bys og i 1979 Bys og i 1980 Bys og i 1981 Bys og i 1982
 Bys og i 1983 Bys og i 1984 Bys og i 1985 Bys og i 1986
 Bys og i 1987 Bys og i 1988 Bys og i 1989 Bys og i 1990
 Bys og i 1991 Bys og i 1992 Bys og i 1993 Bys og i 1994
 Bys og i 1995 Bys og i 1996 Bys og i 1997 Bys og i 1998
 Bys og i 1999 Bys og i 2000 Bys og i 2001 Bys og i 2002
 Bys og i 2003 Bys og i 2004 Bys og i 2005 Bys og i 2006
 Bys og i 2007 Bys og i 2008 Bys og i 2009 Bys og i 2010
 Bys og i 2011 Bys og i 2012 Bys og i 2013 Bys og i 2014
 Bys og i 2015 Bys og i 2016 Bys og i 2017 Bys og i 2018
 Bys og i 2019 Bys og i 2020 Bys og i 2021 Bys og i 2022
 Bys og i 2023 Bys og i 2024 Bys og i 2025 Bys og i 2026
 Bys og i 2027 Bys og i 2028 Bys og i 2029 Bys og i 2030
 Bys og i 2031 Bys og i 2032 Bys og i 2033 Bys og i 2034
 Bys og i 2035 Bys og i 2036 Bys og i 2037 Bys og i 2038
 Bys og i 2039 Bys og i 2040 Bys og i 2041 Bys og i 2042
 Bys og i 2043 Bys og i 2044 Bys og i 2045 Bys og i 2046
 Bys og i 2047 Bys og i 2048 Bys og i 2049 Bys og i 2050

Jansens Bys og Foged den 23de August
 1839.

Jens Bondesens
 Peder Jacobsen
 Jacob Jensen
 Lars Bondesens

Løst i Bys og Foged den 11de September 1839.
 Alle heri kjøbe og sælge foran sig.

Frøsteds kgl. Børns kgl. Børns og kgl. Børns kgl. Børns
 Anmærkning. Deltagende paatid og Bys og Foged i 1839
 Bys og Foged i 1839 og Bys og Foged i 1840

Jens Bondesens skøde til sønnen Bonde Jensen fra 1839. Det blev i mange år bevaret som et klenodie i familien.

Bondebryllup fra 1700-tallets slutning. Maleriet er fra Grimstrup på Nordsjælland, men forholdene har ikke været meget anderledes i Vestjylland

Måske har de sidste år været ensomme for Jens, for omkring 1846 begynder han at pleje omgang med en enke på Tarp Mark ved navn Cathrine Jepsdatter. Hun er enke efter en husmand, Niels Christiansen, og har i i forvejen fået et uægte barn med en mand, som hun knapt ved, hvem er. Forholdet til Jens resulterer den 10. marts 1847 i endnu et barn, en datter, der får navnet Mette Jensen. Cathrine angiver Jens som barnefader, og et par mænd fra sognet, heriblandt vores ane Jeppe Gregersen (ane nr. 46), kan bevidne, at det er ganske vist, at det forholder sig sådan. Mette vokser op hos sin mor, men får ikke noget langt liv – hun dør som 12-årig den 3. oktober 1859. Det vides ikke, om hun har haft nogen kontakt til sin far.

Jens dør i 1864, efter at have været på aftægt i 25 år. I skifteprotokollen kan man læse den korte besked: intet at skifte.

Den 10. oktober 1806 giftede Jens sig med **Hedvig Elisabeth Pedersdatter** i Janderup Kirke.

Den 29. juni bliver der lyst til ægteskab for Jens Bondesen, soldat, og Hedvig Elisabeth Pedersdatter af Janderup. Og det er afgjort ved at være i sidste øjeblik, for dagen efter døbes deres første barn, der sikkert er født samme dag. Ved dåben omtales parret som "Soldaten Jens Bonnesen og Kiæreste Helvig Elisabeth Pedersdatter". Den 10. oktober bliver de viet. Forlovere er parrets fædre, Bonde Nielsen og Peder Jessen, der egenhændigt sætter deres underskrift i kirkebogen som tegn på, at der intet er at indvende imod ægteskabet.

Hedvig Elisabeth har nok været fint pyntet ved vielsen. Brudens hovedpynt er "æ smyk". Det består af en tyk krans af kulørte tøjblomster med en rød sløjfe bagtil. Senere bliver denne sløjfe hvid, men hvis brudgommen er enkemand, skal sløjfen være blå. I 1860'erne erstattes blomsterkransen og sløjfen af myrtekrans og slør, der først kun når til livet og er af fint, hvidt, hjemmenvævet lærred. Man lejer æ smyk hos modehandlerinden. Når bruden har danset første dans med brudeføreren, tager konerne æ smyk af hende (sløret bliver revet i stykker) og giver hende "guldlue" (sort fløjls konehue med guldgalon) på. Da guldluen er gået af mode, får bruden kappe på ved denne lejlighed.

Brudekjolen er af fint sort uldstof. Hertil hører et mørkeblåt forklæde, hvidt silkehalsklæde, fæstet med en sølvbroche, sort brystsmæk, kantet med kulørte bånd, og livbånd af samme slags fæstet fortil med et sølvspænde. På vej til kirke

har bruden et tyndt, hvidt, broderet tørklæde over æ smyk og derover paraply, uanset vejret. Men ellers intet overtøj, selv ikke om vinteren.

Et bryllup varer typisk tre dage, og der hører derfor tre forskellige kjoler til. Efter middagen skifter man kjole, inden dansen begynder, for “der er en grov klæjsled ved det daansen”. Anden bryllupsdag danser brud og brudgom sammen, han med hat på hovedet, for at demonstrere, at han nu er herre i huset ⁹².

De havde følgende børn:

- i. Kirstine Marie (1806-1851)
- ii. Anne (1808-1877)
- iii. Peder (Død som spæd) (1810-1810)
- iv. Petronille (1811-1862)
- 20** v. Bonde (1815-1898)

41 Hedvig Elisabeth Pedersdatter. Født i 1784 i Janderup. Døbt den 8. april 1784 i Janderup Kirke. Hedvig Elisabeth døde den 6. august 1838 i Janderup. Begravet den 12. august 1838 i Janderup Kirke.

I kirkebogen skriver præsten: “Skiærtorsdag 1784 døbtes Peder Jessen og Kirsten Marie Jesdatters liden Datter Heldvig. Fadderne Bennedt Jessens kone (en tante til barnet), Mads Pedersen, Morten Christensen, Søren Jensen, Birthe Jensdatter og Maren Jesdatter af Hyllerslev (moster til barnet).” Efter indførslen har han rettet navnet med store bogstaver: Helvig Elisabeth.

Hun bliver gift med en soldat, der oven i købet har været i krig. Muligvis er han blevet fritaget for soldatertjenesten, da han bliver gårdmand, men det kan også være, at hun er blandt de kvinder, Frederik VI henvender sig til i et reskript af 15. august 1808, da mændene er i felten, og der er mangel på arbejdskraft i landsbyerne: “Kvindekjønnen paa Landet har det fornemlig i sin Magt at yde Fædrelandet en væsentlig Bistand under nærværende Omstændigheder ved ... at besørge det Arbejde, der skal tilvejebringe Brød og Føde ... som efter indført Sædvane ellers plejer at udføres af Mandkjønnet”. Kongen bemyndiger samtidig embedsmænd “til igjennem vort Kancelli at indberette Os Navnene paa de Landbo-Fruentimmer i deres Embedskreds, som særlig maatte udmærke sig ved Flid og Anstrængelse i Markarbejde, hvilket Vi allernaadigst ville anse med fortjent hædrende Udmærkelse.” Belønningerne var sølvsmykker, inddelt i tre klasser efter indsatsen, den fineste præmie var et snørestykke til at sætte foran i livet.⁹³

Hedvig Elisabeth dør 1738, 53 år gammel. Hendes mand gifter sig ikke igen

42 Hans Nielsen. Født i 1793 i Kirkegården, Janderup. Døbt den 3. november 1793 i Janderup Kirke. Konfirmeret i 1808 i Janderup Kirke. Hans døde den 9. januar 1875 i Janderup. Begravet den 19. januar 1875 i Janderup Kirke.

Niels Hansen og Maren Hansdatters liden søn Hans, den eneste søn, de får, bliver døbt i kirken 3. november, og en flok faddere følger med. Jacob Christensens kone har æren af at bære barnet og ellers nævnes Jens Hansen, Jesper Rottmand, Sr. Casten Bruun fra Hyllerslev, Søren Jørgensens datter og Jacob Christensens datter, Ingeborg.

Han vokser op på den gård i Janderup, der kaldes Kirkegården, fordi den ligger tæt ved kirken, sammen med en flok søstre. 1808 bliver han konfirmeret på sognets sædvanlige konfirmationssøndag, søndag efter påske. Han opnår karakteren “god”.

Hans gifter sig i 1817, men det er ikke ensbetydende med, at han overtager den fædrene gård. De unge ægtefolk må have tilbragt deres første år som medhjælpere på stedet. Marts 1820 oprettes en opholdskontrakt, hvilket betyder, at de gamle nu trækker sig tilbage på aftægt, men først den 11. december 1822 får Hans skøde på ejendommen “til Hartkorn 4 tdr. 5 skp. 3 fj. 2 1/2 albm., med Besætning af Ind og Udbo, Vogne, Plov og Harver, Creature og Videre, samt

Gaardens tilhørende Konge-, Korn- og Qvægtiende, Intet i nogen muelig Maade undtagen, Alt saaledes som jeg selv Samme har eiet og havt det i Besiddelse, for den accorderede Kjøbesum 200 Rbd. Sølv.”¹⁰⁶⁵ Det må vist siges at være en yderst rimelig pris.

Hans bliver enkemand allerede som 39-årig og står nu alene med seks døtre. Selv om den yngste kun er et par år, ser han åbenbart ingen grund til at gifte sig igen. Den ældste er 15 år og desuden har han sin gamle mor og sin yngste søster, Maren Kierstine, boende. Så der har været hænder nok til at tage sig af de små og de huslige pligter. Udover kvinderne og pigerne er der også en tjenestekarl i husstanden.

1839 bliver den ældste datter Maren Catrine gift med Bonde Jensen. Tilbage er fem andre døtre. Den yngste dør allerede i 1847 som kun 17-årig, mens de andre efterhånden bliver gift. Der er stadig behov for en tjenestekarl på gården, og gennem mange år er det Bonde Nielsen, som udfylder den plads; han er født i Hyllerslev i 1816, som søn af Niels Bondesen (bror til Jens Bondesen på matr. 30, ane nr. 40) og Ane Katrine Olesdatter. Han er at finde på gården så tidligt som 1845, hvor han er 30 år, men må arbejde i mindst 14 år, før han kan gifte sig med sin Rakel i skikkelse af datteren Christine og overtage gården.

Hans kan trække sig tilbage og dør som “Aftægtsmand i Janderup, 81 1/2 Aar gl.”

Den 21. juni 1817 giftede Hans sig med **Anne Andersdatter Friis** i Janderup Kirke. Forlovere er parrets fædre: gårdmand Anders Friis Hyllerslev og gårdmand i Niels Hansen i Janderup.

De havde følgende børn:

- 21 i. Maren Catrine (1817-1891)
- ii. Maren⁹⁴ (1819-1906)
- iii. Christine (1821-1904)
- iv. Nielsine Kjerstine (1823-1922)
- v. Andrea Kathrina (1827-1918)
- vi. Ane Cathrine (1830-1847)

43 Anne Andersdatter Friis. Født i 1796 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 5. juni 1796 i Janderup Kirke. Konfirmeret den 5. april 1812 i Janderup Kirke. Anne døde den 12. april 1832 i Janderup. Begravet den 17. april 1832 i Janderup Kirke.

Anne er født på Hyllerslev Storgård, som datter af Anders Hansen Friis og Maren Jensdatter. Fadderne er Frands Hansens Kone, Hans Pedersen, Søren Friis, Thomas Nielsens Datter og Peder Christensens Datter. Vi er i en periode, hvor præsten absolut ikke finder det nødvendigt at nævne kvinderne ved navn.

Hun bliver konfirmeret 16 år gammel i Janderup Kirke. Karakteren er jævn, god, i øvrigt den bedømmelse, som flertallet af de 31 konfirmander får. Måske mener pastoren virkeligt “god” med karakteren? Selv om Anne er fra en af sognets bedste gårde, har det altså ikke sikret hende topkarakter, som man ellers af og til ser det. Dette år er konfirmandholdet usædvanligt stort, men i alle de nærmeste år ligger det over 20. Der har været mange unge i landsbyerne i de tider.

21 år gammel bliver Anne gift, og indtil da har hun boet hjemme hos sin far, hvor hun er det midterste af 7 børn. Nu flytter hun ind på Kirkegård og bliver husmoder her. Og selv mor til 6 børn.

Anne dør bare 36 år gammel, to år efter at den yngste datter er født. Dødsårsagen nævnes ikke.

44 Niels Knudsen. Født i 1779 i Janderup. Døbt den 2. maj 1779 i Janderup Kirke. Niels døde den 23. januar 1838 i Billum og blev begravet den 31. januar 1838 i Billum Kirke.

4. søndag efter påske døbes i Janderup Kirke Knud Christiansen og Else Nielsdatters liden Søn, Niels. Fadderne er Jens Hansens kone, der bærer barnet, Anders Nielsen, Peder Felding, Bachen Bandsberg, Maren Andersdatter og Maren Cathrina Bandsberg.

Niels er født og opvokset på matr.nr. 13a i Janderup – i dag er adressen Åkirkevej 20. I 1801 er han soldat i Oldenborgske Regiment. I lægdsrullen kan vi se, at han har været af jævn gennemsnitsstørrelse; han er noteret for 62 tommer (161 cm). 1810 bliver han erklæret “uduelig til ald Krigstjeneste” og får udygtighedspas. Hvad der nærmere bestemte er i vejen med ham, melder historien ikke noget om. Men han er i stand til fungere ved landbruget. Og kan altså med sindsro passe sin gård, matr.nr. 3 i Tarp, som han overtager efter sin svigerfar sommeren 1809.

Gården har et hartkorn på 2 td. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb., og prisen er 900 rdl. Beløbet er skruet sammen på den måde, at de 300 rdl. går til at betale en gæld, som svigerfar Thomas Raskesen har haft i gården, mens de sidste 600 rdl. skal udbetales som arv til Thomas’ øvrige børn, efter hans død. Dog hedder det, at hvis nogle af disse skulle blive gift i mellemtiden, kan de straks forlange halvdelen af beløbet udbetalt.⁹⁵ Thomas dør først i 1822, så der er tid at løbe på.

Det er en trelænget gård, Niels og Else har til huse på. Den består af et stort grundmuret stuehus i 18 fag, det har stråtag og nymodens fjællegulve i to værelser, mod øst en lade i 8 fag og mod vest et bagehus i 7 fag, det har egen skorsten og bageovn i forsvarligt brændte sten. Endelig er der mod nord et aftægtshus i 11 fag, der i modsætning til stuehuset ikke er grundmuret. Det bliver siden revet ned.⁸¹¹

I 1826 har Niels problemer med økonomien; i skøde- og panteprotokollen kan man den 26. juni læse, at han “gjør vitterlig, at jeg er skyldig til Madame Qvist paa Storhebo ved laante Penge 67 rdl. 19 1/5”. Der skal betales renter, 4 %, og til sikkerhed pantsætter han sin gård. Fru Qvist får dog kun 2. prioritet, idet Niels i forvejen skylder “den mindreaarige Hans Jespersen fra Billumgaard” 200 rdl⁹⁶. Et år efter er den gal igen. “Underskrevne Niels Knudsen, Gaardmand i Billum Tarp tilstaaer og herved vitterliggjør, at jeg har bekommet til Laans af Frands Pedersen i Galkiær, Outrup Sogn den Summa 400 rdl., siger fire hundrede Rigsbankdaler rede Sølv, hvoraf jeg svarer aarligen til hvert Aars 13. juni lovlig Rente 4 ProCento ligesom og udbetaler Capitalen efter 4 Aars Forløb fra Dato”. Betingelserne er: “I Betryggelse for Capital og Renters skadesløse betaling i sin Tiid pantsætter jeg herved med Ite Priorotets Ret min eiende og paaboende Gaard, der staaer for hk. 2-6-2-1/2 Alb. hvorpaa haves lovlig tinglæst Skiøde, med Bygninger og Eiendomme, Stedets Udsæd og Indavl, alt saaledes som jeg samme eier og besidder, og skal være Creditor og Arvinger trygt Pant, som meldt indtil denne min Obligations Capital og Renter skadesløs er betalt. - Skulle den aarlige Rente ikke til Forfaldstiden vorde erlagt, ansees Capitalen som opsagt og Creditor have Ret til, uden Forligsprøve, Lov og Dom at gjøre Udtog ... i Pantet”. Underskrevet den 23. juni 1827⁹⁷. Den tidligere gæld må være betalt, men som det fremgår af skiftet, når Niels slet ikke når at få betalt lånet tilbage til Frands Pedersen.

Hvad Niels har haft at gøre med, kan læses ud af skiftet efter ham i 1838. Det er fuldmægtig Windfeldt, der møder op sammen med vurderingsmændene Niels Frandsen og Christen Christensen af Tarp for at foretage registrering og vurdering af den afdødes efterladte ejendele. Til stede er enken, Else Thomasdatter, og hendes lavværge, sognefoged og dannebrogsmænd Peder Jacobsen af Billum. Arvingerne meldes “at bestaae udi følgende: 1. En Søn Knud Christian, myndig, 2. en Do. Thomas, 22 Aar, 3. en Do. Christen, 20 aar, 4. en Do. Lambert, 15 á 16 Aar, en Datter Maren Agerholm, gift med Gaardmand Søren Nielsen i Billum, 6. en Do. Else, ugift, 7. en Do. Kirstine Marie, 18 Aar.” Nævnte gårdmand Søren Nielsen møder selv op på sin hustrus vegne samt som formynder for den umyndige søn og de to ugifte døtre, medens den ældste af børnene, Knud Christian, er tilstede som kurator for sine yngre brødre, Thomas og Christen. Gårdens besætning samt løsøret vurderes til i alt 242 rigsdaler 3 mark 4 skilling, medens selve gården med tilhørende jorder, konge-, kirke-, korn- og kvægtiende samt sæd, avl og ildebrændsel af vurderingsmændene anslås til

600 rigsdaler. Boets samlede værdi kommer altså op på 842 rigsdaler 3 mark 4 skilling. Men gælden er ikke gjort endeligt op, så skifteslutningen bliver udsat, til enken har fået ordnet det.

Det er sket syv uger senere, hvor man mødes på dommerkontoret i Varde. Else Thomasdatter kan oplyse, at boet skylder gårdmand Frands Pedersen i Galkjær 250 rigsdaler i henhold til en tinglyst panteobligation, samt at der er løs gæld til forskellige på i alt 30 rigsdaler. “Denne Gjæld saavel som hvad mere der imod Formodning skulle hvile paa Boet, lovede Enken at tilsvare og udrede uden mindste Ansvar for Skifteretten eller andre Vedkommende. Alle vedkommende erklærede dem tilfredse med den passerede Registrering og Vurdering ligesom den afdødes Sønner og Formynderen anerkjendte Gjældens Rigtighed.”

Det er økonomisk urolige tider i landet, hvor man ikke er kommet helt over statsbankerotten i 1813. Der er kommet en ny kurs, så inden boet kan gøres op, må der foretages beregninger, for at man kan lande på den rigtige kurs. Men det ender med, at der er 863 rigsdaler 5 mark 8 skilling til deling mellem arvingerne. Enken får halvdelen og sønnerne hver en broderlod på 78 rigsdaler 13 skilling, mens døtrene må tage til takke med en søsterlod på 39 rigsdaler 6 skilling. Endelig tilføjes i skiftet, at “desuden lovede Enken at give hendes Søn Lambert en anstændig og christelig Opdragelse indtil hans 18de Aars Fylde fra hvilken Tid han først haver Renten af hans Arvemidler; derimod svares Renten af de øvrige Arvemidler fra Datum. Den umyndige og de mindreaarige Sønner samt Svigersønnen erklærede at ville betroe Enken deres Tilgodehavende indtil videre. Fremdeles skænkede Enken hver Søn et Sæt sorte Klæder, 1 Fyrrekiste og i Tilfælde af Giftermaal Morgenfrokost (et festmåltid, som brudgommen holdt sammen med venner og bekendte inden brylluppet) samt en saakaldt Madpose, naar de drager i Kongens Tjeneste. Ligeledes hver Datter en forsvarlig Sengs Klæder og en Dragkiste samt Bryllup. Lignende Udstyr har den gifte Datter erholdt.

Endelig sikres børnene, således at de i sygdomstilfælde, så længe de er ugifte, skal have “fri Husly i Stervboegaarden.” Det er længe før den offentlige sygesikring spændte et sikkerhedsnet under alle. De umyndige får sikkerhed for deres arv i gården med alle dens ejendomme og besætning – helt efter bogen. Efter at enken har betalt 10 rigsdaler i afdrag på omkostningerne, sluttet skiftet med, at hun får boet overdraget.⁵¹

Den 23. september 1809 giftede Niels sig med **Else Thomasdatter** i Billum Kirke. Forlovere er Christian Knudsen og Thomas Rask.

De havde følgende børn:

	i.	Maren Agerholm (1810-1897)
22	ii.	Knud Christian (1812-1904)
	iii.	Else (1813-1885)
	iv.	Thomas ⁹⁸ (1816-)
	v.	Christen ⁹⁸ (1818-)
	vi.	Kirsten Maria ⁹⁸ (1819-)
	vii.	Lambert ⁹⁸ (1822-)

45 Else Thomasdatter. Født i 1782 i Tarp, Billum. Døbt den 28. januar 1782 i Billum Kirke. Else døde den 28. maj 1866 i Billum. Begravet den 3. juni 1866 i Billum Kirke.

Else fødes i januar 1782 som Thomas Raskesen og Maren Agerholm Jensdatters tredje barn, og hun døbes på Tamperdag, den 28. januar. Ved dåbsfesten deltager medlemmer af hendes fars store familie i Hygum By i V. Nebel Sogn, skønt det må have været en lang rejse i vinterkulden, og et par af dem er faddere: bror Morten Raskesens kone og søster Else Raskesdatter. Øvrige faddere er gode lokale folk: Thue Christensen, Jens Knudsen, Christen Hansen og Jacob Zachariasens datter.

27 år gammel bliver hun gift, men skal jo ikke af den grund flytte hjemmefra. Hun og hendes tilkommende fortsætter på hendes fødegård. Her bliver hun mor til syv børn over en periode på 12 år.

Else bliver enke, da hun er midt i 50'erne, og hun driver gården videre efter mandens død. Hun er gårdejer i seks år indtil januar 1844, hvor hun overlader den til sin ældste søn, Knud Christian. Prisen for gården er 900 rdl., og skødet er undertegnet den 31. januar 1844; Else underskriver som så mange andre med ført pen.

46 Jeppe Gregersen. Født i 1791 i Skuldbøl, Hemmet. Døbt den 11. december 1791 i Hemmet. Jeppe døde den 22. februar 1855 i Kjelst, Billum. Begravet den 28. februar 1855 i Billum Kirke.

Jeppe er ældste søn af Gregers Lauridsen og Maren Jeppesdatter i Skuldbøl. Han er opkaldt efter sin morfar, ikke helt efter reglerne, men da det er morfars gård, det unge par har overtaget, er det nok faldet naturligt at lade ham få æren af at blive opkaldt efter først.

Som fadder ved dåben optræder ellers begge bedstefædre, Laurs Henriksen af Bandsbøl og Jeppe Dynesen af Skuldbøl. Desuden Peder Mortens kone (mor Marens søster Karen), Peder Stephensens kone og Jacob Christensen af Skuldbøl.

14 år gammel bliver han konfirmeret i 1805, uden at datoen nævnes. Der er 9 unge mennesker på konfirmandlisten i sognet, og præsten indfører ingen domme angående kundskaber og opførsel. Formentlig har de alligevel været uddelt, men vi kender dem altså ikke.

Hvordan det går til, at Jeppe finder sin brud og sin gård så langt væk som i Billum, er uklart, men måske har der været en vis trang til at få luft under vingerne efter stavnsbåndets ophævelse?

I hvert fald gifter Jeppe sig med Elisabeth Andersdatter og overtager sin svigerfars gård på Kjelst Mark. Skødet er underskrevet den 18. december, et par måneder efter vielsen, og han bliver hermed ejer af gården "i Nør Kielst". Det er en gammel krongård, der tidligere har ligget i Kjelst by, men ved er udskiftningen flyttet ud⁹⁹. Hartkornet er ved overtagelsen anslået til 1 td. 7 skp. 2 fk. 7 alb., og prisen er det meget runde tal 100 sletdaler.

Udover at overtage gården, må Jeppe også påtage sig forpligtelser over for sine svigerinder: "Ifald nogen af min Kones Søskende skulde i ugift Stand nogen Uheld tilslaaes, saa at de ei kan tiene for deres Brød, da lover og forpligter ieg, Jeppe Gregersen, mig til at forskaffe dem Huslye her i Fødegaarden, ligesaa skal og Aftægtshuset efter mine Svi-gerforældres død være deres da ugifte Døtre overladt til at opholde sig i, om de det ønsker, og med videre forpligter ieg til at give enhver af dem en Vinters Kost.¹⁰⁰ Pigerne bliver dog alle gift inden for de følgende halve snes år.

En anden betingelse, Jeppe må gå ind på, er at lade en indsidder, en ældre mand, der sammen med sin kone bor til leje i "gårdens søndre hus" og ud over huset har lejet brugsret over et mindre stykke agerjord, blive boende efter den aftale, han har indgået med "min formand", altså svigerfaderen. Manden skal betale 8 rdl. i fæste af hus og jord, og denne indtægt går til svigerfar "som Bidrag til sin Aftægt." Jeppe kan ikke gøre krav på hus og jord, så længe fæsteren og hans kone lever, og ikke nok med det: "efter hans (svigerfars) Død skal dog den halve Del af den aarlige Indtægt, af Huset og Grunden tilfalde hans (igen svigerfars) yngste datter Maren, hvem Huset da er tilhørende efter Fæsterens og Konens Død, hun maa, om hun vil, beboe Huset, og da tillige uden Betaling, afbenytte den der med værende Have, men vil hun ikke selv bebo det, da skal det tilhøre Gaardens Ejer, imod derfor at betale hende 48 rdl." Den ret gør Maren ikke brug af, det bortfæstede agerjord tilfalder gården - og dermed Jeppe.

Jeppe har brug for mere jord, og den 26. oktober 1827 køber han af enken Anne Pedersdatter i Kjelst "det østerste Stykke af en mig tilhørende Eng i Billum", der står for hartkorn 2 skp. 2 fdk. 1 alb. og koster ham 80 rdl., som betales kontant¹⁰¹.

Kort efter er Jeppe i pengemangel og får strikket et lån sammen med følgende bidragydere: Simon Andersen på St. Hebo (svoger til Jeppe) og Jens Christensen i Tarp bidrager med hver 80 rdl., mens indsidder Søren Jacobsen og den

ugifte pige Maren Andersdatter (formentlig Jeppe's svigerinde, Elisabeths 21-årige søster), begge Kjelst, hver kan præstere 240 rdl. Man kan undre sig over at en husmand og en ung pige kan være så kapitalstærke. Samlet kommer lånet op på 640 rdl., og i modsætning til andre, der må pantsætte deres gård med besætning og det hele, kan Jeppe nøjes med at stille sit nykøbte engstykke som sikkerhed. Dokumentet, dateret den 10. december 1827, afslører forøvrigt, at Jeppe ikke mestrer skrivekunsten, han må underskrive med ført pen.¹⁰²

Måske har Jeppe haft brug for penge til at modernisere gården? I hvert fald får han den 19. oktober 1831 stedet om-takseret hos brandforsikringen. Vurderingen stiger beskedent fra 510 rdl. til 577 rdl. 48 sk., og vi får et rids af bygnin-gerne. Stuehuset i 11 fag, der ligger i nord, er tilsyneladende ikke grundmuret – det nævnes i hvert fald ikke, og det er ret usædvanligt for vestjyske gårde på den tid; det er stråttækket, og kun de 7 fag bruges til beboelse, resten er stald. Vester- og sønderhusene bruges til lade. Østerhuset i 8 fag er afsat til vognport og beboelse. Formentlig har aftægts-folkene holdt til her.⁸¹⁷

I 1845 har Jeppe og Elisabeth foruden deres egne to sønner også et par plejebørn boende, en dreng på 10 fra Rønmø og en 9-årig pige fra Billum.

Forbindelsen tilbage til familien i Hemmet holdes vedlige, også selv om disse aldrig møder op som faddere ved bar-nedåbene. Det viser sig fx ved, at sønnen Anders gifter sig med sin kusine fra Sdr. Vium, Maren Nielsdatter, der er datter af Jeppe's yngre søster, Mette Johanne. Ikke nok med det, en bror til kusine Maren gifter sig også i Billum.

Jeppe afstår gården til sin søn Anders i 1855 og dør som "aftægtsmand på Kjelst Mark". Dødsårsagen er apoplexi.

Den 28. oktober 1820 giftede Jeppe sig med **Elisabeth Andersdatter** i Billum Kirke. Forlovere er Anders Simonsen og Laurids Nielsen.

De havde følgende børn:

23	i.	Andrea Dorthea (1822-1902)
	ii.	(Uden Navn) (1826-1826)
	iii.	(Uden Navn) (1826-1826)
	iv.	(Uden navn) (Dødfødt) (1827-1827)
	v.	Anders (1829->1880)
	vi.	Gregers (1833->1864)

47 Elisabeth Andersdatter. Født i 1796 i Kjelst, Billum. Døbt den 11. december 1796 i Billum Kirke. Konfirmeret den 21. april 1811 i Billum Kirke. Elisabeth døde den 9. oktober 1859 i Kjelst, Billum. Begravet den 16. oktober 1859 i Billum Kirke.

Elisabeth er ældste datter (hun har også en ældre bror) af gårdmand Anders Simonsen og Dorthea Knudsdatter i Kjelst. Fadderne er Christen Hansens kone i Skødstrup, Peder Faaberg, Knud Sørensen, Jørgen Knudsen, Petronille Nielsdatter og Anna Nielsdatter i Oksbøl.

Elisabeth bliver konfirmeret første søndag efter påske 1811. Karakteren er "god", altså middelgod; der er andre, der må nøjes med "temmelig god" eller "nogenledes".

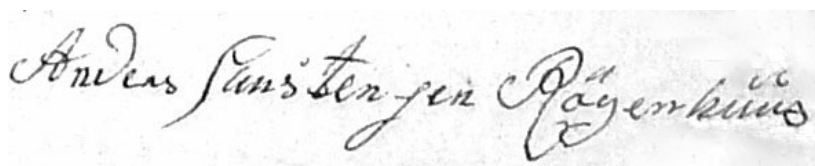
Elisabeth får 6 børn i sit ægteskab, absolut ikke et uhørt højt tal. Det første barn, Andrea Dorthea, der måske er opkaldt efter begge sine mor-forældre, kommer efter næsten halvandet år, og efter fire år følger et dødfødt tvillingepar og året efter endnu en død-fødsel. Endelig lykkes det igen i 1829 at sætte et levende barn til verden, sønnen Anders. Han får fire år senere en lillebror, Gregers. Denne viser sig måske at blive lidt af et sort får; han bliver gift med en

pige ved navn Pernille Jensdatter, men udvander 1863 til Australien. Ægteskabet bliver ophævet ved dom af 13. november 1871, da Gregers anses for at være død.

Elisabeth når at være enke og aftægtskone hos sin søn Anders i næsten fem år. Hun dør som 63 årig, og dødsårsagen angives at være krampe.

48 Anders Christensen. Født i 1788 i Røgindhus, Hee. Døbt den 19. juni 1788 i hjemmet, og dåben publiceret i kirken den 29. juni. Anders døde den 18. juni 1855 i Sækbæk, Torstrup. Begravet den 24. juni 1855 i Torstrup Kirke.

Anders har været en ganske besværlig størrelse at arbejde med. Han dukker op i Torstrup Sogn i 1828 og synes ikke at have forbindelse til nogen familie. De oplysninger, der gives om hans oprindelse varierer temmelig meget. Ved hans begravelse skriver præsten, at han er født i Ulkebølle for 71 år siden, altså omkring 1884. Ulkebølle? Der er et Ulbølle ved Svendborg; her er født en Anders Christensen, men han dør et par uger gammel. Og der er et Ulkebøl på Als, her er dog slet ingen gevinst!

Ved folketællingerne 1845 og 1850, hvis oplysninger må stamme fra Anders selv, hedder det, at han er født i Hee, Ringkøbing Amt, og efter den alder, han opgiver, må han være født omkring 1790. Her er i 1788 et uægte barn, der får nav-

net Anders. Kan det være ham? Ja! For tilføjet med ganske småt ved dåbsindførslen i kirkebogen står der Røgenhuus, og det samme fødested går igen i det fæstebrev, Anders får udstedt i Sækbæk. Eksemplet viser, at præsten i Torstrup åbenbart ikke har haft det bedste kendskab til sin menighed og bare er gået ud fra, at det sted, Anders ankom til Torstrup fra, måtte være hans fødested.

Hvad er så Røgenhuus? Røgind er et sted i det nuværende No Sogn, der indtil 1879 var en del af Hee Sogn. Røgind er en meget lille bebyggelse, i hjørnet mellem No, Velling og Ølstrup Sogne; i 1610 nævnes "Røgen Mølle"¹⁰³, der gennem lange tider har været samlingssted for folk fra egnen. Senere bliver den til Røgind Kro.¹⁰⁴ Det er vist også et sted, hvor rakkere og kæltringe mødes. Det er tænkeligt, at der ud over kroen har været et hus i Røgind.

Vor Anders bliver altså registreret således som indførsel nr. 4 i 1788 i Hee: "D. 19 Juny hiemmedøbt et uægte Barn i Røgen Huus. Moderen var Anna Maria Anders Dtr. fra Ølstrup. Det blev kaldet Anders, til Fader blev udlagt en Soldat navn: Christian. Publiceret d. 29 juny. Fadderne vare: Kiersten Christensdatter fra Røgen Mølle. Lars Pedersen og Simmon Christensen af Noe, Johan Stampe og Kiersten Smed af Noe." Desværre er kirkebogen ret medtaget, så nogle af ordene er svære at læse.

Hvor Anders herefter befinder sig er uklart. Hans mor får senere endnu et uægteskabeligt barn, der får navnet Peder, og hun slår sig ned i sit hjemsogn, hvor hun gifter sig med en husmand. 1801 finder vi en 10-årig Anders Christensen som tjenestedreng hos Eskild Nielsen i Astrup, Hee Sogn. Det kan sagtens være vores Anders. 1804 konfirmeres en Anders Christensen i Ølstrup Kirke, og her får vi at vide, at han er 17 år. Er formentlig vores Anders. Lægdsrullen plejer at være den sikre hjælp, når det gælder oplysninger om, hvor bestemte personer opholder sig, men den går ikke her – han er hverken registreret i Ølstrup eller Hee Sogne.

Da han bliver lidt ældre, har han mod på at komme hjemmefra og drager sydpå. I 1827 arbejder han på Als, men i februar året efter kaldes han hjem til Ølstrup. Hans mor er død, og der skal skiftes efter hende; der er problemer med lillebroderen, der er sindssyg. Hvem skal nu tage sig af ham? Anders overværer mødet i skifteretten, men kan ikke vente til sagen er afsluttet. Han må "igen rejse til Holsten", men erklærer sig tilfreds med de 41 rdl. 2 mk. 9 3/5 sk., han tillægges i arv efter sin mor, og som stedfaderen lover at udbetale til ham til næste års snapsting.¹⁰⁵

Ulkebøl på Als, som landsbyen tog sig ud omkring 1900.

Han vender altså angiveligt tilbage til Holsten (betegnelsen dækker også Nord- og Sydslesvig), men det ligger fast, at han allerede i 1828 dukker op i Torstrup Sogn. Han er noteret i tilgangslisten i kirkebogen som nr. 6 ud af 16 tilrejsende til sognet. Han er ankommen fra Ulkebølle sogn (formentlig Ulkebøl Sogn på Als, hvor der er et utal af store gårde, han kan have tjent på) og slår sig ned i “Christian Lauridsens stæd i Sækbæk”. Stedet ejes af Frøken Ingeborg Christiane Rosenørn-Teilmann, Stamherreinde til Nørholm, Lunderup og Aggerkrog, der den 27. juni

1828 “gjør vitterligt: at jeg til Anders Christensen, fød i Røgenhuus, ... stæder og fæster det Boelsted i Sækbæk som Christian Lauridsen sidst har havt i Fæste, men nu i Mindelighed opladt for bemeldte Anders Christensen.” Stedet er beskedent, med et sølle hartkorn på 4 skp. 1 fr., så det er nok med god grund, at han foruden landbruget ernærer sig som værtshusholder. I 1801 var “Sechbæk” beboet af en enkemand, Hr. Friderich Kissendal, der er “chirurgus og jordbruger”, og hans fire børn. Denne hr. Kissendahl må senere have giftet sig, for hans enke Johanne Jensdatter og hendes datter, er i aftægt hos Anders’ formand, og derfor må han også forpligte sig til at svare “Kissendahls Enke den hende af Formanden udlovede Aftægt”.

Boelstedet er delvist møbleret, der opregnes lidt inventarium, som følger med fæstet: “3 Jern-Kakkelovne, 1 lang fyrrere Bord, samt en lang og en kort bænk, item en opreed Seng bestaaende af 3 dyner, 2 Hoveddyner og 1 Hovedpude, som tilligemed Sæde- og Fødekorntet bliver i sin Tid med Stedet at aflevere”.

I anledning af at Anders tiltræder som fæster foretages der syn og taksation af stedet, og vi får et indtryk af bygningerne. Gården består af et “våningshus” (stuehus) i 14 fag. Indretningen af huset viser, hvad det allerede ved overtagestidspunktet har været brugt til: De 11 fag bruges til beboelse, mens de sidste tre fungerer som gæstestald. Der har altså været drevet kro. Der er et hus på 7 fag i den nordre side, til vognport og ko- og hestestald, og et lille ovnhus på 3 fag mod øst. De to store huse er grundmurede og med stråtag, og alt er i god stand. Det ser ud til, at avlingen har været lejet ud, og der anføres ingen besætning eller inventar.

Foruden “alle Kongelige Skatter og Paalæg, sædvanlige og usædvanlige” skal Anders betale landgilde 16 rigsbankdaller. Og der påligger ham en ganske særlig forpligtelse: “Fæsteren er forbunden til, om Ildebrand skulle paakomme Hovedgaardene Nørholm eller Lunderup eller en Bondegaard paa Godset, at møde forsaavidt mueligt at redde og bjærge samt Ilden at slukke, og til Skadens Istandsættelse forrette 4 Gangdage om Ulykken skeer paa Hovedgaardene, men kun 2 Dage om den skeer paa en Bondegaard.”¹⁰⁶ Indfæstningen for hele herligheden udgør 120 rbd.

Man lægger mærke til, at Anders er så bevidst om sit fødested at han underskriver sig “Anders Christensen Røgenhuus” på fæstebrevet.

Hovedbygningen og haven på Nørholm. Stik fra 1800-tallet.

Senere på året hjemfører den nu 40-årige Anders en brud til sit sted. Det er Else Marie Sørensdaughter, gårdmandsdatter fra Stenderup i Ansager Sogn, et godt stykke fra Sækbæk. Hvordan han har båret sig ad med at møde hende, vides ikke, men formentlig har han som kromand haft forbindelser i mange retninger?

Efter 27 år som krofolk er tiden i 1855 moden til at trække sig fra arbejdslivet. Anders og Else Marie overlader fæstet til sønnen, og den 20. maj underskriver han en aftægtskontrakt. De gamle skal have overladt de tre søndre fag af stuehuset, som "Aftægtsyderen lader istandsætte med Vinduer, Døre, Loftskud, Sengesteder og Skorsten, alt saaledes at vi dermed er fornøjet, hvilken Beboelsesleilighed ogsaa af ham for vor Livstid i alle Henseender forsvarlig vedligeholdes". De skal ogsaa have en plet havejord til kål og andre urter og "Paa Aftægten føre vi med os de Sengeklæder, som vi selv udvælger og saa meget som vi ønske, vore Kister og Klæder og Tøi, som er usyet, og andet hvad som vi synes, vi behøve paa Aftægten." Kontrakten adskiller sig lidt fra andre af slagsen: Der er nedfældet de sædvanlige "præstationer" af fødevarer, som aftægtsfolkene skal have leveret, og der er ogsaa aftalt, hvor meget der tilkommer den efterlevende, når den første dør. Men i dette tilfælde er der rettet i beløbene til enken – i margin er tilføjet nye større kvanta. Mon Else Marie har været utilfreds med størrelsen?

Datteren Maria er endnu ikke konfirmeret, da forældrene går på aftægt, og hende skal der naturligvis ogsaa sørges for. Hun skal have sit udstyr, oven i købet som "det sømmer sig for en eneste Datter af en velhavende Gaard." Bestemmelsen siger da lidt om, at Anders har gjort det helt godt i livet! Maria kan vælge mellem en dragkiste og et skab, og hun har ret til både en kåbe og en sort kjole. "Datteren beholde sin Hjem og Tilfly paa Aftægten hos de Gamle, som i alle Maader sørger for hendes Klæder og Andet fornødent, med undtagelse af Ovenanførte Ting. Til hendes Klæder leverer Gaardens Beboer Aarlig 6 Pd. Uld - 3 Pd. om Foraaret og 3 om Efteraaret i de 6 første Aar." Hvis faren ikke lever længe nok, overgår forpligtelsen til bror Søren, der ogsaa skal stå for hendes bryllup, der ansættes til en pris af 50 rdl.¹⁰⁷

Kun knap en måned efter at kontrakten er indgået, bliver Anders begravet på Torstrup Kirkegård.

Den 30. november 1828 giftede Anders sig med **Else Marie Sørensdatter** i Ansager. Forlovere er brudens far, gårdmand Søren Jensen, og husmand Simon Christensen, begge af Ansager.

De havde følgende børn:

24	i.	Søren (1830-1885)
	ii.	Maria ¹⁰⁸ (1833-1833)
	iii.	Maria (1841-1927)

49 Else Marie Sørensdatter. Født i juli 1807 i Stenderup, Ansager. Døbt den 16. juli 1804 i hjemmet. Konfirmeret den 10. marts 1821 i Ansager Kirke. Else Marie døde den 11. juni 1887 i Ølgod. Begravet den 16. juni 1887 i Ølgod Kirke.

Else Marie er datter ældste datter af gårdmand Søren Jensen og hustru Kiersten Hansdatter, og hendes dåb bliver efter hjemmedåben konfirmeret i kirken den 15. august, hvor fadderne er morfar Hans Trøllund og hustru, Stenderup, Peder Andersen, Peder Jensen, der er farbror til barnet, og Jens Sørensens hustru, alle af Stenderup.

Hun bliver konfirmeret i 1821 og viser sig her som en kvik pige. Vurderingen lyder på “gode kundskaber og god opførsel”. Tre år efter konfirmationen står hun 17 år gammel fadder til sin yngste bror, Peder, der bliver døbt den 29. juli 1824.

Else Marie bliver som 24-årig gift med den godt 20 år ældre Anders og bliver dermed medhjælpende hustru på værts- huset og husmandsstedet. Hun får kun tre børn, de to, hvoraf det ene dør som spæd, ret hurtigt efter vielsen, og herefter er der et spring på 8 år til den sidste. Sønnen opkaldes efter sin morfar – Anders ser nok heller nogen grund til at mindes sin far med et opkald. Mormor opnår ikke at få sit navn videreført.

Allerede inden hun bliver enke, er parret gået på aftægt, og den status fortsætter naturligvis, også da sønnen senere køber stedet. Datteren, der ved overgangen til selvejert er et par og tyve, skal der drages omsorg for, indtil hun bliver “forsynet i ægteskab”.

Men forsørgelsen tager Else Marie nu selv hånd i hanke med. Allerede året efter Anders' død har hun fundet sig et nyt parti, en enkemand (siden 1853) og gårdmand i Ølgod, Jørgen Christensen, født i Foersom, Egvad Sogn, i 1802, som søn af gårdmand Christen Jørgensen. De to bliver viet den 29. juni 1856. Forlovere ved brylluppet er børn af de to ægtefæller – Else Maries søn, Søren, og Jørgens ældste, Christen Jørgensen, der er gårdmand i Agersnap. De to ægtefæller er henholdsvis 55 og 49 år ved brylluppet, så i følge sagens natur kommer der ikke børn ud af den forbindelse. Men ellers er det en børnerig familie, hun gifter sig ind i. Med sin første kone, Abelone Lauridsdatter, har Jørgen seks børn, hvoraf de fire ældste allerede er gift og i gang på egne gårde; de to yngste (sønner på 24 og 21 år) bor endnu i 1860 bor hjemme. Else Maries datter, Maria, der kun er 14 ved vielsen, følger med til Ølgod. Derudover er der en tjenestepige i husstanden, så det må siges at være pænt store forhold. Det samme kan siges om gården, “Søndervang”, der i dag ligger på Søndervænget 34; den har et hartkorn på ca. 6 tønder.¹⁰⁹

Spirer det ikke mellem de voksne, så sker der til gengæld noget mellem de unge. Jørgens yngste søn, Anders, gør kur til Maria, og anden juledag 1860 bliver de to gift, 21 og 19 år gamle. Der har været en god grund til det bryllup, for den 17. maj 1861 får de en datter døbt i Ølgod Kirke; hun får navnet Abelone Jørgensen. Det bliver ikke noget langt ægteskab, for Anders dør allerede året efter, inden han over hovedet har nået at optræde som egentlig forsørger for sin egen familie; han er stadig indsidder, dvs. han bor hjemme hos forældrene med kone og barn. To år efter er Maria ved alteret med en ny mand, Jes Hansen – vielsen finder sted den 18. oktober 1863. I det nye ægteskab velsignes Maria med seks børn, og de to unge overtager senere styret af gården, mens Jørgen og Else Marie bliver aftægtsfolk. Sviger-sønnen, der – skønt nygift – deltager i krigen 1864, bliver en anset mand, der tager ivrigt del i sognets anliggender.

Else Marie og Maria glemmer ikke det gamle sogn og familien der. De optræder som faddere til Sørenns børn.

Jørgen dør den 5. juni 1870, 68 år gammel. Herefter får Else Marie endnu 17 år som enke og aftægtskone, uden at gifte sig igen.

50 Lars Thomsen. Født den 7. februar 1795 i Gunderup, Horne. Hjemmedøbt den 15. marts 1795 i Horne; dåben publiceret i kirken d. 15. marts. Konfirmeret den 9. april 1809 i Torstrup Kirke. Lars døde i Horne den 1. juli 1842; han blev 47. Begravet den 10. juli 1842 i Horne Kirke.

Lars er yngste søn af Thomas Lauridsen og Maren Laursdatter. Da bedstefædrene bærer navnene Lars og Laurids (som egentlig er det samme navn, men i dette tilfælde skelner man mellem de to former), skal de begge opkaldes med det resultat, at Lars' ældre bror har fået navnet Laurids. Hvilket passer perfekt med, at farfar bar navnet Laurids. Faddere ved dåben er Christen Nielsen af Gunderup, Niels Pedersen, Olle Jensen, Johanne Jensdatter af Gunderup og Kiersten Christensdatter af Stundsigt. Barnet bæres til dåben af Ann Gydesdatter af Gunderup.

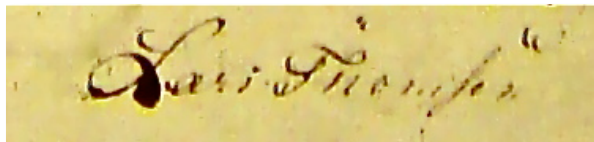
14 år gammel bliver Lars konfirmeret i Torstrup Kirke; ikke fordi han er sendt tidligt ud at tjene, men fordi konfirmationerne foregik på skift i de to kirker. Som præsten skriver: Første søndag efter Paaske d. 9de April bekræftedes følgende i deres Daabs Naade i Torstrup Kirke – og så følgen sriben af unge mennesker.

Lars bliver gårdmand "ved Horne Kirke"; stedet køber han den 5. september 1825 af sin mor, "hvilken Gaard med alle dens Jorder og Bygninger fra nu af med alle dens Rettigheder og Friheder, saaledes som den ved Skiøde af Niels Pedersen i Olling, under 13de Juny 1819, tinglæst 18de August, s. A: er min sal. Mand Thomas Lauridsen overdragen"¹¹⁰. Lars' far, Thomas Lauridsen i Gunderup, har altså i 1819 købt gården ved Horne Kirke, som hans enke 6 år senere kan levere videre til sin søn. I skødet omtales også "de til Bygningerne hørende Brændredskaber", som skal tilhøre køberen. Der er tale om udstyr til brændevinsbrænderi, der helt sikkert har været brugt til at fremstille de stærke drikke, som er blevet serveret på stedet. Den 28. december 1837 får han i følge Nygårds sedler da også bevilling på at drive et værtshus på det sted, hvor "de mindre landeveje nr. 11 og 12 i Øster og Vester Herreder krydser hinanden." Den årlige afgift til kronen er 8 rdl. Derfor kan Lars tituleres "Gaardmand og Giestgiver" ved dødsindførslen i kirkebogen, og ved folketællingen 1845 er hans efterfølger som ejer af stedet, Thomas Lauridsen, opført som værtshusholder og gårdmand; alt tyder på, at allerede i Lars' tid (og sikkert før) er der produceret og udskænket brændevin "ved Horne Kirke." Stedet lever altså op til den gamle regel om, at kroen i byen har ligget lige over for kirken. Det har tidligere huset et andet anepar, Jørgen Jensen Smed og Maren Bendtsdatter (aner nr. 406 og 407), men det vides ikke, om de også befattede sig med krodrift.

Gården er ansat til hartkorn 1 td. 5 skp. 3 fdk. 1 2/24 album og bliver i 1828 med sæd, avl, gødske og brændsel, ind- og udbo, besætning samt avlsredskaber vurderet til ialt 448 rdl. Ingen stor gård, men der er jo krodriften ved siden af, og Lars er ikke uden midler, for i boet er der også en obligation, udstedt af en Christen Jensen i Stundsigt for et lån på 200 rdl.

Lars er gift første gang med Birthe Maria Christensdatter fra Kvong, som er tjenestepige hos ham; de bliver viet den 26. april 1823 og får en datter, Maren Larsdatter, født 1824, og en søn Thomas i 1827; han dør som lille. Birthe Maria dør i 1828, og datteren Marens arv og gave efter hende gøres op til samlet 480 rdl. Gaven, som faderen i tråd med god tradition skænker sin datter, består af følgende: "en Sengs Klæder, bestaaende af 2 Dyner og 3 Puder, samt et Par Lagener, en Fyrre Dragkiste, 3 Lag Kirkeklæder, samt frit bryllup efter Egnens Skik og Brug, hvilke samtlige Warer skal leveres hende ved 18 Aars Fylde, i det Tilfælde Enkemanden da er levende, thi i modsat Fald skal hun have Ret til at vælge enten Warer eller Penge, hvilken af Delene hun lyster eller finder fordeelagtigst. Det samme skal og gælde eller angaae brylluppet. - Fremdeles forpligtede Enkemanden sig til at give den Umyndige en anstændig og christelig Opdragelse indtil hendes 18 aars Fylde"¹¹¹.

Efter Birthe Marias død får han igen en pige fra Kvong, Maren Madsdatter, i huset som tjenestepige, og hende gifter han sig siden med. I 1834 består husstanden foruden Lars og Maren og to døtre af Lars' 78-årige mor, et par tjenestefolk og en ung kirkesanger og skolelærer, Jens Christian Christensen, samt dennes kone og et-årig datter.

I de svære år i 1820'erne har Lars haft tilstrækkelig kapital til at låne ud. Man kan formode at værtshusdriften har givet et vist overskud. Det fremgår af skøde- og panteprotokollen, at han i 1827 har lånt 40 rdl. til Isach Abrahamsen af Lunde Sogn.¹¹² Året efter optræder han igen i skøde- og panteprotokollen, denne gang sælger han tre parceller, ialt

hartkorn 2 skp. 3 fdk. 1 1/4 alb., til en enke fra Sækbæk, Anne Sørensdatter. Den handel indbringer ham 32 rdl. Af samme indførsel fremgår det, at han har parcellerne efter sin formand og far, Thomas Lauridsen, og at skødet er dateret 13 juni 1819¹¹³.

I 1841 kommer Lars til skade med sit ene ben, måske brækker han det. Han kommer i behandling hos en såkaldt benbrudslæge i Kolsnap i Nustrup Sogn, Haderslev Amt, Johannes Poulsen, som i 1835 har fået bevilling fra sundhedskollegiet i Kiel (Kolsnap lå dengang i hertugdømmerne) til at drive praksis.⁸⁰⁹ Poulsen har et godt ry som læge og stor søgning, men det lykkes ham ikke at kurere Lars. Da denne dør, kan vi læse i kirkebogen, at han i over et år har ligget syg af en benskade hos "lægen i Kolsnap", men at han er ført til sit hjem 3 uger før døden.

Da der nu skiftes efter ham, står det klart, at han har været en ganske velhavende mand. Indboet er der ikke nogen bemærkelsesværdig luksus over, men der er rigeligt af det hele. Det skinner igennem, at man i huset har kunnet bespise en del mennesker, og der er hele tre kakkellovne. Han har ikke levet af gæstgiveriet alene; i stalden har han en pæn besætning på ni køer, fire stude, en del får og lam og et par gode heste samt en ny trævogn (bemærkelsesværdigt, fordi det er sjældent overhovedet at støde på nye genstande i skifter fra landet). Ud over gården i Horne, der er vurderet til 600 rdl., ejer han en eng i Sønder Bork, en ejendom i Transbøl og tre parceller, som tidligere hørte under hovedgården Frøstrup.

Men der, hvor skiftet efter Lars for alvor skiller sig ud, er, når vi kommer til listen over skyldnere. Dels har han ydet større lån i form af obligationer til en del folk på egnen, dels kan enken fremvise en lang liste over folk, der skylder fra alt mellem 41 rdl. og nogle få skilling. Måske er nogle af dem folk, der ikke har betalt for deres mad og drikke på kroen, men der er 113 på listen, så det er nok ikke hele forklaringen; formentlig har Lars fungeret som det lokale udlånssted, når nogen har været i bekneb for penge. Blandt debitorerne er en anden af vore aner, Jess Christensen (ane nr. 52), der skylder 25 rdl. "uden bevis", altså uden at enken kan stille med et reelt papir på det.

Da boet gøres op, ser regnestykket således ud:

Løsporet og Tilgodehavende efter Regninger var ansat til	1054 rdl.	3 mk.	10 sk.
De faste Eiendomme vare ansatte	1020 rdl.	-	-
Panteobligationer udgjorte	1639 rdl.	-	7 sk.
I alt	3713 rdl.	4 mk.	1 sk.

En del af "tilgodehavender efter regninger" er uvisse, det er usikkert, om den kan inddrives, og enken vil ikke stå og risikere, at hun ikke kan udrede børnenes arv, fordi betalingen er udeblevet, så hun stiller efter aftale med formynderne et forslag, som skifteforvalteren går med til. Børnene, hendes egne to og Maren fra første ægteskab, får 1650 rdl., som skal fordeles efter de sædvanlige arveregler med en broderpart til sønnen Thomas og en søsterlod til pigerne.⁹²¹

Den 18. december 1830, da Lars var 35, giftede han sig med **Maren Madsdatter** i Horne Kirke. Forlovere er gårdmand Laurids Thomsen af Gunderup og Mads Olesen i Hallum i Kvong Sogn.

De havde følgende børn:

	i.	Birthe Marie (1831-1833)
25	ii.	Birgithe Maria (1833-1907)
	iii.	Thomas (1838-)

51 Maren Madsdatter. Født den 20. januar 1809 i Hallum, Kvong. Døbt den 20. januar 1809 i hjemmet. Konfirmeret 1823 i Kvong Kirke. Maren døde i Horne den 5. december 1884; hun blev 75. Begravet den 12. december 1884 i Horne Kirke.

Maren, ældste datter af Mads Olufsen og Maren Thomasdatter i Kvong, bliver hjemmedøbt, nok samme dag, som hun er født, og dåben bliver publiceret i kirken den 5. marts. Faddere er Peder Iversen, Ole Jensen, Jørgen Christian Hansens hustru, Mads Jessens hustru, alle af Hallum, og Abelone Clausdatter af Aasted, som bar barnet. De to sidstnævnte er søstre til Mads Olufsens første kone.

Maren er godt nok ældste barn af Maren Thomasdatter, men hendes far har jo været gift før, og der er to ældre halvsøskende i husstanden. Senere får hun en stribe yngre søskende. Hun bliver konfirmeret 14 år gammel i Kvong Kirke, og hun opnår her dommen angående opførsel og kundskab: "sædelig og af god Kundskab". Om hun har været ude at tjene tidligere vides ikke, men i 1830 er hun noteret i tilgangslisten for Horne Sogn. Hun er 21 1/2 år og beskæftiger sig med "Bondearbejde", og hun ankommer fra Kvong Sogn for at tjene Lars Thomsen ved Horne Kirke. Datoen for ankomsten er ikke nævnt, men allerede i december samme år er hun og husbond blevet enige om at gifte sig.

Over de næste otte år bliver hun mor til tre børn, men allerede i 1842 bliver hun enke og står alene med gård og gæstgiveri og to små børn samt en 18-årig steddatter. Et halvt års tid efter Lars' død gifter hun sig igen med den jævnaldrende Thomas Lauridsen, døbt 12. januar 1809, som søn af Laurids Thomasen og An Maria Sørensdatter i Horne. Vielsen holdes den 25. marts 1843, og han flytter ind hos Maren, hvor han kommer til at stå for gården og værtshuset. Med ham får hun i hvert fald to børn, Else Marie og Lars. Ved folketællingen i 1845 består den sammenbragte familie af ægteparret, den 21årige datter af Marens forrige mands første ægteskab, hendes egne to børn med forrige mand og endelig Maren og Thomas' første fællesbarn. Dertil kommer et par tjenestefolk.

Maren dør som enke efter kroejer Thomas Lauridsen i Horne. Dødsårsagen er brystsyge.

52 Jess Christensen. Født den 23. oktober 1785 i Dejgård, Horne. Døbt den 30. oktober 1785 i Horne Kirke. Konfirmeret 12. april 1801 i Torstrup Kirke. Jess døde i Dejgård, Horne, den 15. juli 1843; han blev 57. Begravet den 21. juli 1843 i Horne Kirke.

Jess er første barn i hans far, Christen Jessens, andet ægteskab med Botille Jensdatter.

Han bliver båret til dåben af Karen Madsdatter af Dejgård, der er gift med hans farbror. Faddere er desuden farbror Ole Jessen af Dejgård, morbror Mads Jensen af Moesgård, Niels Sørensen af Ovnbøl, Mette Jensdatter af Dejgård og Maren Jensdatter.

Christen vokser op med en ældre halvbror, som dør allerede som 25-årig, og en lillesøster. Da han skal konfirmeres i 1801, foregår det i Torstrup Kirke, hvor han første søndag efter påske "bekræftes i sin Daabs Naade", som præsten skriver i kirkebogen.

Jess gifter sig i 1815, næsten 30 år gammel, med Inger Maria Hansdatter, og man skulle jo mene, at han nu var moden til at overtage sin fødegård. Men nej, mor er, skønt enke, slet ikke parat til at give tømmerne fra sig. Jess og konen har dog boet på gården, og reelt er det nok ham, der har gjort arbejdet. I 1833 viser der sig en anden mulighed, idet man-

Jydepotter brændes. Billedet er fundet på hjemmesiden fynhistorie.dk.

den på nabostedet må gå fra gården. 1829 har Jens Lauridsen overtaget den efter sin far, Laust Jensen, men det går åbenbart ikke så godt – der er en større gæld i ejendommen, og Jess “overtager den paa den ham solgte Eiendom for en ligedan Sum hvilende Pantegjæld.” Altså, Jess får gården mod at betale gælden, der er på 680 rdl. Den uheldige ejer bliver dog ikke lukket helt ud i kulden, med i skødet hører en ordning, hvorefter Jens Lauridsen og hustru får et hus i fæste og dertil lidt udlagt jord. Jens skal have en chance for at klare sig ... Skødet er underskrevet den 21. januar 1833, og det pålægger også Jess, at han “har at udrede og tilsvare Aftægt til Jens Christensen Deigaards Enke efter Aftægtscontract af 16 Februar 1784.”

Det fremgår også af skødet, “at Kjøberen er pligtig at holde sig den med Lars Thomsen ved Horne Kirke under 25 Januar 1830 oprettede og den 30 Janv. s. A. tinglæste Leie Contract om en Eng i Hornekier efterrettelig.”¹¹⁴ Enge er eftertragtede, og da den gode græsning har været sparsom i Horne, har man klaret sig med at dele et lejemål. Det må være på grund af denne kontrakt, at Jes står som debitor med en gæld på 25 rdl., da der i 1842 skiftes efter Lars Thomsen (ane nr. 50).

Gården er af omtrent samme størrelse som fødegården, hartkornet er på 2 td. 4 skp. 1 fd. 1 1/4 alb. Herfra skal dog trækkes de 2 skp. 1 fd. 1/2 alb., som ovennævnte Jens Lauridsen har fået overladt. Dette fæstemål gælder stadig, da gården ved Jess’ død allerede som 57-årig går videre til sønnen Christen.

I august 1835 har Jes udvidet gården og må derfor have brandforsikringstaksationen sat op. Stuehuset er uforandret i 11 fag med to skorsten, mens de tre længer, der bruges til stald og lade har fået mellem to og fire fag ekstra. I vesterhuset er der nu indrettet vogn- og køreport, et tegn på at familien er blevet bedre kørende. Også bagehuset har foretaget en knopskydning med et enkelt fag, og desuden er der kommet en ny bygning mod øst, nemlig en svinesti. Den er i fire fag og grundmuret som alt det øvrige. Den samlede forsikringssum er 1340,60 rdl. mod tidligere 1025 rdl.

Den 19. april 1815, da Jess var 29, giftede han sig med **Inger Maria Hansdatter** i Horne Kirke. Forlovere: gårdmand Hans Jensen af Ovnbøl og Rasmus Pedersen af Moesgård.

De havde et barn:

53 Inger Maria Hansdatter. Født den 22. december 1789 i Malle, Horne. Døbt den 26. december 1789 i Horne Kirke. Inger Maria døde i Dejgård, Horne, den 26. januar 1844; hun blev 54. Begravet den 4. december 1842 i Horne Kirke.

Inger Maria bliver født en tirsdag, den 22. december, som tredje barn af Hans Jensen og Else Anna Maria Jesdatter i Malle, og hun døbes fire dage senere, 2. juledag. Hun bæres af sin faster Anna Jensdatter, der har taget turen fra Esbøl, i Sdr. Vium Sogn for at deltage ved dåben. Faddere er fasterens mand Søren Jensen af Esbøl, Niels Jensen af Ovnbøl, Christen Nielsen af Malle, Olle Larsen af Bjaldrup og Maren Laursdatter af Malle.

Hun bliver konfirmeret, 15 år gammel, i 1804 hvor præsten skriver: Første Søndag efter Paaske, d. 8de april bekræftedes efterfølgende i deres Daabs Naade i Torstrup Kirke. Det er en flok på 11 drenge og 8 piger fra Horne og Torstrup Sogne, der dette år samles i Torstrup Kirke; konfirmationen holdes på skift i de to kirker.

Lige som hos de fleste i nabolaget har man også hos Hans Jensen og hans familie haft pottemagervirksomhed som bibeskæftigelse. Inger Maria har som en selvfølge fået en grundig oplæring i faget og kan tituleres som "gryderpige", da hun bliver gift. Hun fremstiller altså jydepotter, noget som specielt de unge piger og koner på Hornekanten mestrer.

Fra 1500-tallet havde man af en bestemt slags ler, som blev sort ved brænding, i stedet for rød, lavet potter. Man formede dem uden drejeskive af en klump ler og brændte dem uden glasur. Man gravede en simpel fordybning i jorden og dækkede den med brænde, og her havde man så ovnen. Hele vejen igennem billigt og lige ved hånden. Sognene Horne, Torstrup og Tistrup, på hvis område leret fandtes i righoldige mængder, havde i den grad specialiseret sig i denne produktion, at de i 1700-tallet var det vigtigste center. Det var ikke kun en et lille bierhverv. Gårdene med pottefremstilling blev sat højere i hartkorn, og man var så afhængig af indtægten, at det var nødvendigt at finde en ægtefælle blandt sognets unge piger, der kunne kunsten. Ved ægteskaber mellem slægtninge i tredje led, skulle der søges om dispensation, og det måtte man betale en afgift for. I Horne og de to nabo-sogne var det så udbredt at søge dispensation, at præsten i 1762 ansøgte om at få beboerne fritaget for afgiften, for "kvindekønnet i disse sogne fra deres ungdom bliver oplært at forarbejde de såkaldte jydepotter, hvorfor de sjældent giftes uden for sognene, ligesom også mandkønnet af fornødenhed må gifte sig med piger fra sognet, som har lært dette arbejde, efterdi de ellers ikke kan ernære dem af deres liden jordsmål, hvorfor de næsten alle er indbyrdes beslægtede."

Jydepotte fra Horne. Den har været i familiens eje gennem flere generationer, men alder kendes ikke. Katten er af nyere dato!

Jydepotterne blev eksporteret, de

fragtedes til Janderup eller Hjerting, hvorfra de udskibedes til det store udland. Eller de solgtes til resten af kongeriget. Og folk sikrede sig et vigtigt supplement til det magre udbytte fra landbruget¹¹⁵.

En "pottepige", der kunne sit fag, var eftertragtet, især blandt unge mænd, der stod med en forgældet gård. Så gjorde det ikke så meget, hvis hun ikke kom fra et velhaverhjem eller var nogen strålende skønhed. En gammel historie siger noget om, hvad man i de forskellige landsdele værdsatte hos ungmøerne: En sjællænder vil spørge: "Er hun ung?" og en fynbo: "Er hun køn?" Fra jyden ville spørgsmålet være: "Har hun noget" (underforstået penge!), men i pottelandet ville det helt afgørende spørgsmål være: "Ka' hun nået i æ lier?"

Fra omkring 1850 gik det nedad bakke med pottemageriet, man fik opdyrket hedearealer og forbedret kornavlens og fokuserede mere på den, så det kun var småkårsfolk, der beskæftigede sig med "gryder", men endnu i 1815 får en meget stor del af den stribe unger piger fra byen, der gifter sig på denne tid, benævnelsen "gryderpiger".

Inger Maria får – højst usædvanligt – kun et barn, sønnen Christen, der bliver født næsten otte år efter vielsen. Da hun efter knapt 30 års ægteskab bliver enke, er han blevet så voksen, at hun den 22. maj 1844 kan overlade gården til sønnen, som nu bliver ejer af to gårde i Dejgård. Selvfølgelig skal han svare sin mor en passende aftægt. Hun får dog kun et halvt år som aftægtsenke, inden hun dør af vattersot, en på den tid ret udbredt sygdom.

54 Søren Thomasen. Født den 6. februar 1795 i Rotbøl, Horne. Døbt den 8. februar 1795 i Horne Kirke. Søren døde i Rotbøl, Horne, den 9. januar 1828; han blev 32. Begravet den 13. januar 1828 i Horne Kirke.

Søren bliver født en fredag morgen i februar og to dage efter, søndag Sexagesima, døbes han. Hans faster, Maren Sørensdatter af Lervad, bærer ham, og fadderne er naboen Niels Hansen af Lervad, Jens Nielsen af Lindinggård, Jørgen Hansen af Gødsvang, endnu en faster, Kiersten Sørensdatter af Lervad og Mette Maria Jensdatter af Horne.

Søren er den ældste af to sønner, som gårdmand Thomas Sørensen i Rotbøl bliver far til. Også lillebror, der er et par år yngre, får navnet Søren. Forvirrende? - nej ikke spor! Moderen, Maren Hansdatter, har været gift før, og den første gemal bar navnet Søren. Han har førsteretten til at blive opkaldt. Næste i opkaldekøen er farfar, Søren Thomasen. Var der kommet en tredje knægt i familien, var det blevet en Hans efter morfar ...

Som ældste søn bliver Søren arvtager efter faren, men inden han kan tage over, har han og hans kone boet halvandet år på gården. Søren den yngre bliver gift et halvt års tid før storebror, og han og konen får deres første barn i Rotbøl et par måneder før Søren den ældre lader sig ægtevie. Der har været lidt af en storfamilie på stedet. Kort efter flytter lillebror med familie dog til Roushøj, hvor far Thomas har sørget for at købe en mindre gård, som han kan overtage.

Storebror Sørenskøde er underskrevet i Rotbøl den 9. november 1821, og gården, som han bliver ejer af, er af middelstørrelse, den noteres for hartkorn 3 tdr. 1 skp. 3 fdk. 1 3/4 alb., og prisen, han må erlægge for "Gaard med Bygning og Grund og Ejendom, saaledes som jeg (hans far) samme selv ejet og besiddet haver, med alle sine Rettigheder, Pligter og Byrder, uden Undtagelse", er 300 rdl. Hertil kommer så aftægtskontrakten, "som bestandig hefter paa Gaarden saalænge jeg og min Kone lever".¹¹⁶

Med til gården hører nogle parceller fra "Ole Thomsens gaard i Rotbøl", købt i 1799, som Sørenskødes far har anskaffet sig. De bringer hartkornet op på samlet 3 Tdr. 4 Skp. - 19/24 Alb.¹¹⁷

Hele ejendommen med indbo og besætning m.v. vurderes i 1828 til 675 rdl. 1 mk. 10 sk. Grunden til at boet vurderes, er den triste, at der skal skiftes efter Søren, der er død allerede som 32-årig, efter bare seks år som gårdmand.

Skiftet viser, at Søren og Maren har udgjort en solid gårdmandsfamilie. Der er ikke noget prangende i udstyret, men de har alt, hvad der hører sig til af møbler og godt sengetøj. Også hos dem har et stueur vundet indpas, og til at holde varmen har de både bilæggekakkelovn og en jernkakkelovn – den førstnævnte er betydeligt dyrere end den sidste.

Som noget forholdsvist nyt i køkkenet finder vi et vaffeljern, og der er kaffekværn, bryggerudstyr og rigeligt med talerkener. I stalden har besætningen bestået af tre heste, fem køer, to kvier og 10 får.

Der har været overskud til at låne ud, og i boet findes et par obligationer, der viser, at en Knud Sørensen i Rottarp, Outrup Sogn skylder i alt 200 rdl. Værdierne gøres samlet op til 1443 rdl. 3 mk. 9 1/25 sk.

Den 15. april 1820 da Søren var 25, giftede han sig med **Maren Rasmusdatter** i Horne Kirke. Forlovere gårdmand Thomas Sørensen af Rotbøl og gårdmand Rasmus Pedersen af Moesgård.

De havde følgende børn:

	i.	Thomas ⁹⁸ (1821-1835)
27	ii.	Maren (1823-1900)
	iii.	(uden navn) (Dødfødt) (1826-1826)
	iv.	Anna (1827-1828)

55 Maren Rasmusdatter. Født den 27. juli 1797 i Moesgård, Horne. Døbt den 27. juli 1797 i hjemmet. Maren døde i Rotbøl, Horne, den 15. februar 1888; hun blev 90. Begravet den 22. februar 1888 i Horne Kirke.

Maren kommer til verden en sommertorsdag som datter af gårdmand Rasmus Pedersen og Anna Nielsdatter i Moesgård, og hun bliver hurtigt efter hjemmedøbt. Barnets dåb publiceres i kirken den 27. juli, 11. Søndag efter Trinitatis, hvor hun bæres af Mette Jensdatter af Moesgaard. Fadderne er Jens Jørgensen af Moesgaard, Mads Pedersen og Søren Pedersen af Yderik, Jørgen Hansen af Hornelund og Botille Jensdatter af Deigaard. De to Jensdøtre er søstre til Anna Nielsdatters første mand, Mads Jensen, og Jens Jørgensen er hans far. De to Pedersen'er er barnefarens brødre.

23 år gammel bliver Maren gift med Søren Thomsen, som hun når at være gift med i otte år. Han dør i 1828 og efterlader hende med tre små børn, Thomas på syv år, Maren på fem år og den kun trekvartårige Anna. Af arvemidler tilfalder der Thomas 334 rdl. 1 mk. 4 sk. og hver af pigerne 167 rdl. 10 sk., men ikke nok med det: "af Kierlighed til sine Børn skiænkede og gav Enken Maren Rasmusdatter dem følgende Varer, nemlig Sønnen Thomas 1 Chatol, 1 Sølv Uhr, 1 do. Pibe med Sølv Beslag og en Sengs Klæder, bestaaende af 2de Dyner, 4 Puder, et par Lagner, samt et saakaldt Kavaj og 3 Lag Gangklæder, hver af Døttrene en Dragkiste, 2 Sølv Spiseskeer, 1 Tin Fad og en Sengs Klæder, bestaaende af 2de Dyner, 4 Puder og 1 Par Lagner og 3 Lag Kirkeklæder, der saaledes som anført leveres enhver især ved 18 Aars Fylde. Endvidere skal Enken gjøre Døttrenes Bryllup efter Egnens Skik og Brug, uden derfor at erholde nogen Betaling"¹¹⁸.

Ulykkerne er ikke slut med, at Maren mister sin mand, og der bliver ikke brug for alle de gode gaver til børnene, for den yngste datter bliver kun 11 måneder og begravet 16. marts 1828. Den 23. april 1828 ordnes skiftet der efter hende. Hendes arv fordeles lige mellen hendes to søskende, så de hver får 83 rdl. 3 mk. 5 1/2 sk. oven i den oprindelig arvelod.¹¹⁹ Men heller ikke sønnen Thomas får noget langt liv, idet han dør i 1835, 14 år gammel.

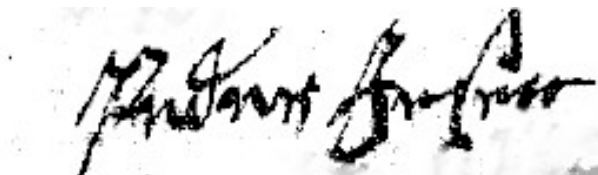
Maren sidder som enke i fire år, men i begyndelsen af 1832 har hun fundet sig en ny ægtefælle i skikkelse af den ni år yngre Lars Lauridsen. Af hensyn til skiftet og delingen af arvemidlerne mellem hende selv og børnene, er det ikke helt ligetil at overdrage gården til den nye mand. Sognepræsten må over for myndighederne dokumentere: "At afgangne Søren Thomsens Enke Maren Rasmusdatter er ægteviet til Lars Lauridsen af Bialderup bevidnes under min Haand og Segl. Thorstrup Præstegaard d. 20 Febr. 1832", og det noteres igen, at der "hæfter paa anførte Eiendomme følgende Pante Gjæld: 1. Aftægt efter Contract af 20 Janv. 1822 tinglæst 1ste Decbr. 1824 til Thomas Sørensen og Hustru med 1ste Prioritet i Gaarden og Eiendomme. - 2. Arvemidler 668 rdl. 2 mk. 9 sk. r.S. efter Skifteextract tinglæst d. 27 Febr. 1828 efter Søren Thomsen og ifølge Do. Extract efter Datteren Anne Sørensdatter, tinglæst d. 18de Juni s.A., hvorved det anførte samlede Hartkorn er udlagt som Pant".¹¹⁷ Den førstnævnte hæftelse er dog forlængst ude af verden, da Sørens forældre har været døde i ca. 10 år.

Med Lars får Maren en søn, der traditionen tro opkaldes efter hendes afdøde første mand – Søren Thomsen Larsen. Med denne dreng kommer der endelig en arving til gården. Lars' sønnesøn, Lars Thomsen Sørensen, bliver senere gift med en søster til Dorthea Jessen (ane nr. 7).

Maren bliver en meget gammel dame og overlever begge sine mænd. Hun dør som “enke efter aftægtsmand Lars Lauridsen”, 90 år gammel.

56 Peder Jessen. Født i august 1750 i Janderup. Døbt den 23. august 1750 i Janderup Kirke. Konfirmeret i 1766 i Janderup. Peder døde den 7. april 1826 i Janderup. Begravet den 14. april 1826 i Janderup Kirke.

Peder er søn nr. 5 af Jess Mortensen og Hedvig Elisabeth Bennetsdatters børneflokk på 8. Som faddere tapper en flok slægtninge og venner op: barnets faster Ingeborg Mortensdatter bærer ham, og derudover finder vi Niels Lassen, Christen Jensen, Christen Knudsen, en anden moster Mette Bennetsdatter og Mette Knudsatter.

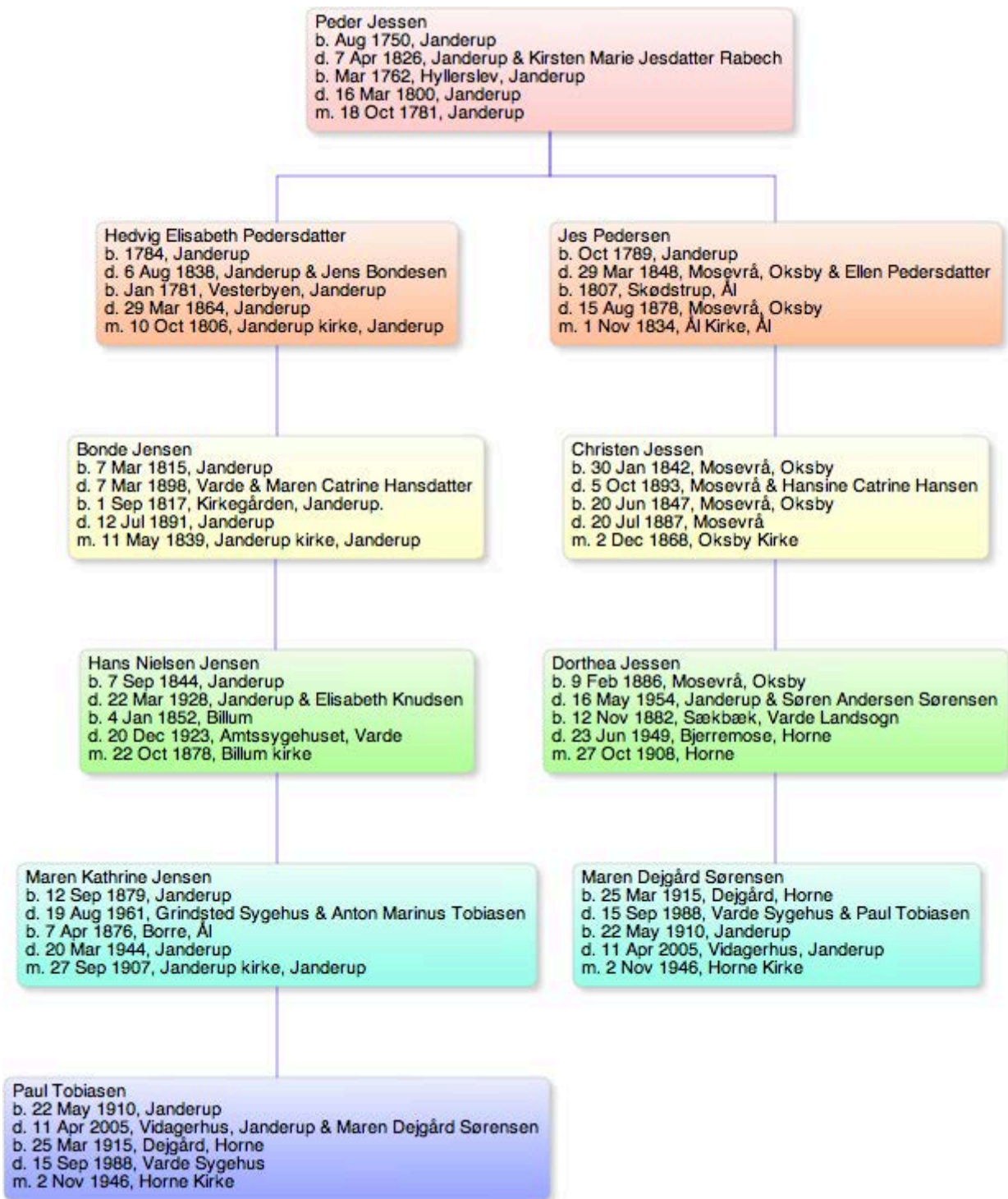

Til trods for at Peder har to ældre brødre, er det ham, der får det privilegium at overtage fæstet på fødegården efter faren, Jess Mortensen, fra 1780. De to ældre brødre er allerede i gang på andre gårde, da det er tid for generationsskifte i Vesterbyen. Sammen med gården overtages naturligvis også forpligtelsen til at betale landgilde til ejeren på St. Hebo i Hyllerslev, hele 13 rdl. 2 mk. og 8 pund smør pr. år samt kongelige skatter, der løber op i godt 8 rdl. Lige netop i de år arbejder man fra højeste sted seriøst med at reformere landbruget, der er alt for gammeldags og lidet rationelt. Alle gårde har deres jorder fordelt i et sindrigt system af små striber over hele byens agerjord. Filosofien er, at alle skal have ligelige bidder af den gode og den dårlige jord, men det betyder til gengæld, at alt arbejdet skal gøres i fællesskab, og alle skal vente på den mest sindige. Ingen plads til det friske initiativ! Det må kunne gøres mere effektivt.

Allerede i 1755 er der udgået en officiel opfordring til at udarbejde afhandlinger om “alle de Sager, der kan været tjenlige til at opretholde Landets Flor.” Den bliver offentliggjort i tidsskriftet “Danmarks-Norges økonomiske Magazin.” Næsten 20 år senere kommer den store udskiftningsforordning (den 23. april 1781). Denne bliver hovedloven, der fastsætter regler for den praktiske gennemførelse af udskiftningerne.¹²⁰ Blandt andet bliver det en forudsætning for at købe en gård i selveje, at den er udskiftet, og dette sætter gang i forretningerne. I 1785 er man klar til at udskifte jordene i Janderup. Den 16. september udnævnes på herredstinget 4 mænd fra byen til at vurdere samtlige jorder. Til at foretage fordelingen beskikkes en stiftslandinspektør, S. L. Bie fra Fredericia, der har gode erfaringer i udskiftningsforretninger fra andre sogne, og han har planen klar den 4. april 1786. Som den første får Peder Jessens gård matr.nr. 30 udlagt sin jord, så han får toften og en del af jorden syd for Billumvejen, resten nord for vejen og desuden et hedestykke med nogle udpløjede agre.

Reformerne fortsætter, og 1788 ophæves stavnsbåndet med forordningen af 20. juni. Det betyder, at unge bønderkarle nu kan rejse frit og slå sig ned, hvor de har lyst; godsejerne skal ikke længere udskrive soldater til hæren, hvilket var begrundelsen for stavnsbåndet. Fæstevæsenet ændrer stavnsbåndets ophævelse i princippet dog ikke ved, da det ville stride mod godsejernes ejendomsret. Men der er andre reformer i gang, tiden er til frigørelse, og på mange herregårde, ikke mindst i det vestjyske område, bliver bøndergodset solgt på auktion.

1794 kommer turen til St. Hebo, der bare er en stor gård, intet adeligt gods. Peders gård bliver udbudt, “efter Begiering af Hr. Qvist” (Byrge Qvist til St. Hebo). Auktionen finder sted på Varde Raadstue den 17. marts 1794, og Peder Jessen køber som den højstbydende gården for 905 rigsdaler. Købet er approberet (godkendt) af det “Højkongelige Cancellie” den 26. april samme år. Vurderingen lyder på dette tidspunkt på hartkorn 4 tdr. 3 skp.¹²¹

Peder Jessen og Kirsten Marie er en nøglefigurer i slægten, idet to af deres børn er vores aner. Her ses de og deres efterkommere frem til vores forældregeneration – og slægtsskabet mellem Maren D. Sørensen og Paul Tobiasen.

Peder bliver enkemand i 1800, og der skal selvfølgelig skiftes; der er lutter umyndige børn blandt arvingerne. Skiftet afslører, at det ikke altid har været nemt at gå over til at være selvejer. Peder har ikke de 905 rigdaler, men må låne hele beløbet af sælger, hr. Qvist. Det ser dog ud til at gå pænt med afbetalingen. Renterne svares punktlig og i 1796 bringes beløbet med på 200 rdl. Til gengæld har Peders så måttet låne 99 rd. 3 mk. af Jens Mathias Jepsen i Janderup, og ved skiftet er der også anden klatgæld.

Da boet gøres op, bemærker tilsynsværgerne, Kirsten Maries stedfar og bror, at noget af hendes tøj mangler, bl.a. en grøn stoffes kjole, en silke damaskes trøje og en blå damaskes kåbe. Hvor er det blevet af? Peder må indrømme, at han både før og efter konens død har afhændet tøjet – han har jo nok haft behov for noget kapital. Tøjet kan ikke skaffes tilveje, som værgerne eller har ønsket sig, så løsningen bliver, at beløbet 16 rdl., som tøjet skønnes at være værd, føjes til boopgørelsen.

Boopgørelsen viser, at man har haft et stueur og et fint chatol i egetræ, og der er flere sølvskeer og genstande. I stalden har Peder 6 køer, to små stude, et par kvier og kalv. En hest og 2 hopper kan spændes for den solide beslagne vogn. Vurderingen lander på 931 rdl. 4 mk. 5 sk., men herfra skal trækkes gæld og skifteomkostninger på 464 rdl. 5 mk. 11 sk. Der bliver til deling 466 rdl. 4 mk. 10 sk. Men Peder er en kærlig far, der lover sine sønner 60 rdl. og døtrene 30 rdl. ekstra. Ikke nok med det: “Fremdeles erklærede Enkemanden, at han af Kjerlighed til sine Børn og en øm følende Erindring om sin sal. Kone ville skjenke og give sine Børn” endnu mere: senge og kister og for pigernes vedkommende deres bryllupshøjtid. Den ældste datter, vores ane, Hedvig Elisabeth, skal desuden have hvad der er tilbage af morens ret righoldige garderobe. Og allerede her ofres der særlig omtanke med hensyn til den ældste søn, Jes Rahbek, der er svagelig af helbred og har en skade i den ene arm, som frygtes at være “incurabel”. Der er tvivl om, hvor længe han vil leve, så han skal have lov til at blive hjemme på gården og få al nødvendig tilsyn og pleje.¹⁰⁶²

Peder gifter sig ikke igen. Måske fordi han har voksne børn til at hjælpe sig med de små? Ved folketællingen 1801 består husstanden foruden husbonden af børnene Jess (19), Hedvig Elisabeth (17), Jess (11), Eske (6) og Maren (3). Søren, der er 7-8 år og må have boet hjemme, er af en eller anden grund glemt. 1807 er tiden inde til at trække sig tilbage, og han efterfølges af sin svigersøn, Jens Bondesen, der samme år bliver gift med Hedvig Elisabeth. Den ældste søn Jess er svagelig og har nok ikke helbredet til at overtage gården. Skødet fra den 27. februar 1807 lyder således:

“Underskrevne Peder Jessen i Janderup gjør vitterlig at have solgt, skjødet og afhændet fra og hermed sælger, skjøder og afhænder fra mig og mine Arvinger til Jens Bondesen af bemeldte Janderup By, som er i Ægteskab med min ældste Datter, Hedvig Elisabeth Pedersdatter, min ejende og beboende Gaard liggende i Janderup By og Sogn, Ribe Amt, staaende for Hartkorn 3-1-3-1 27/32 alb. med dens Bygning, Herlighed, Rettighed og undermaalte Ejendomme, som hertil ligger og med Rette ligge bør, samt dens Besætning i alle Maader, saaledes som jeg ved Kjøbe Contract af Dags Dato har solgt, og som Kjøbesummen 1525, skriver et tusinde fem hundrede tyve og fem Rdr, efter bemeldte Kjøbe Contract er mig betalt, saa skal bemeldte Gaard som en kjøbt og betalt Ejendom efter denne Dag tilhøre bemeldte min Svigersøn Jens Bondesen og hans Arvinger til Brug og Eje, og hvorfor jeg og mine Arvinger blive bedste Hjemmel efter Loven. Dette mit udgivne Skjøde maa tinglæses, naar behøves uden mig at kalde. Til Bekræftelse under min Haand og Signette i 2 gode Vidners Overværelse, som formaaet til Vitterlighed at underskrive.

Janderup By den 18. Febr. Peder Jessen

Efter Begjæring til Vitterlighed underskriver Qvist, Nørhebo, Niels Bondesen af Janderup.”

Efter at have afstået gården kommer Peder i aftægt. Han betinger sig i opholdskontrakten, at der ved den østre ende af salshuset (stuehuset) bygges en ny aftægtsbolig i tre fag med skorsten, døre, vinduer og loftskud og forsynet med jernkakkelovn. Han betinger sig ret til at medtage det nødvendige bohove, bl.a. et egechatol og en liden kobberthedel. Til sidst i kontrakten tilføjes “En i Gaarden værende mæssing Sengebækken, beholder min Svigerfader, saalænge han lever, og efter hans Død tilhører Gaardens Beboere”. Man må formode, at den har haft en særlig betydning for familien? Til “Ophold giver ieg ham hvert aar, 2 Td. Rug, 1 Tønne Byggryn, af Øl saa meget han kan behøve, og paa Gan-

gen 1/2 Anker til 18 Potter, 50 friske Æg, 1 1/2 Lpd. grøntsaltet Flæsk, 8 Pd. godt sød Ost, 4 Kander Brændevin, det halve til Juli, 1 Kande til Paaske og 1 Kande til Pindse Dag, betaler hans Extraskat og afser daglig hver Morgen 2 Potter sød mælk, saaledes det mælkes, og hver Uge 2 Pd. frisk Smør, han udtager 2de Faar, som ieg forsvarlig græsser og fodrer, hvoraf han nyder Yngel og Uld, giver ham aarlig 6 alen Hør og 6 al. Blaarlærred til Skiorter, ieg leverer ham aarlig og i rette Tiid, tør og godt bierget, behøvende Ildebrændsel af Klyne og Tørv”.

Peder viser stor omsorg for sine ikke voksne børn, der får et langt afsnit i kontrakten:

“Alt hvad ved hans (Peders) Død i Aftægtshuset findes af rede Penge, Sølv, Klæder og Boehave, som ikke er mur- og nagel-fast, deles imellem hans 3 Sønner og yngste Datter, men hans paa Rente staaende Capital deles imellem alle hans børn, efter Loven. - Ieg [dvs. svigersønnen] giver hans yngste Datter Maren, [som er] i Gaarden hos mig paa mad og maal, behøvende Klæde og Føde, indtil hun har været til Confirmation, og den Tiid giver ieg hende, 2 lag gode Klæder, 1 Seng, i mindste af Værdie 20 rdl., og 1 Dragkiste, ligesaa til 9 rdl., og naar hun træder i Ægteskab, hendes Bryllup efter Egnens Skik og Brug. - Ligesaa giver ieg hans 3 Sønner, hver 1 Lag blaae Klædes Klæder, naar enhver af dem har faaet sin væxt, Sønnen Søren giver ieg 1 Kiste til 5 rdl., de andre to Sønner har forud bekommet hver en. – Skulde nogen af Børnene blive Syg og Sengeliggende i deres ugifte Stand, skal de i Gaarden hos mig, nyde vedbørlig Pleje og Tilsyn, og maatte det vedvare til deres død, bekoster ieg deres Jordefærd, og derimod arver alene, hvad den eller disse maatte efterlade sig.

– Endelig da hans ælste Søn Jes har været svagelig og af Faderen tilstaaet bestandigt Ophold i Gaarden, saa i Tilfælde, han ikke skulde erholde hans Helbred, og ikke kunde erhverve hans brød iblandt fremmede, lover ieg at give ham, hos mig paa mad og maal i Gaarden behøvende Ophold, saaledes, hans Fader, med Skiftet efter hans sal: kone, har lovet, og skulle bemt. Jes, ikke kunde dermed være tient, da giver ieg ham, i Aftægtshuset hos Faderen, og efter hans Død, saadant et bestemt og passende Ophold, som 4re gode uvillige Mænd, hvoraf 2 vælges fra hver Side, Paaskiønner merbemeldte Jes Pedersen, efter hans alder og Svagheds beskaffenhed behøver, og skulle han nyde sligt Ophold til hans Død, modtager ieg eller Gaardens Beboere alt hvad han efterlader sig.”¹²²

Peder får næsten 20 år i aftægt, men i 1826 er det slut, og en forårsdag begravnes Peder Jessen, aftægtsmand i Janderup, 75 år gammel.

Den 18. oktober 1781 giftede Peder sig med **Kirsten Marie Jesdatter Rabech** i Janderup. Peder og Kirsten Marie bliver trolovet den 3. maj, og herefter går der, ret usædvanligt, et halvt år, før de bliver gift.

De havde følgende børn:

- i. Jes Rahbech (1782-1815)
- 41** ii. Hedvig Elisabeth (1784-1838)
- 28** iii. Jes (Trilling) (1789-1848)
- iv. Søren (Trilling) (1789-1789)
- v. Niels (Trilling) (1789-1791)
- vi. Søren (1793-1817)
- vii. Eske (1795-1804)
- viii. Maren (1798-1827)

Den ældste svagelige søn, Jes Rahbek, bliver i lægdsrullen 1803 noteret som “udygtig til Soldat”; hans venstre arm er stiv. Han bliver dog 1810 gift med Karen Nielsdatter fra Hyllerslev og køber samme år sin svigerfars husmandssted. Han og Karen får to drenge, som begge dør et par år gamle. Jes selv dør allerede 1815, 33 år gammel.

Hedvig Elisabeth og den ene trilling, Jes, er vore aner.

De to andre trillinger dør som små, Det næste barn, der også får navnet Søren, når alderen 24 år, inden han begravnes som ungkarl i Janderup, og hans yngre bror, Eske, bliver kun 9 år.

Det yngste barn, Maren, bliver 1822 i Janderup Kirke gift med Peder Olesen fra Neder-Fidde i Henne Sogn. Det er hendes bror Jes, der følger hende til alteret. Hun dør allerede 21. marts 1827, kun 29 år gammel.

57 Kirsten Marie Jesdatter Rabech. Født i marts 1762 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 14. marts 1762 i Janderup Kirke. Kirsten Marie døde den 16. marts 1800 i Janderup. Begravet den 23. marts 1800 i Janderup Kirke.

Kirsten Marie er ældste datter af den driftige gårdmand i Hyllerslev, Jes Jessen Rabech, og hans hustru Maren Andersdatter, og fadderne tilhører gruppen af velhavende Hyllerslev-folk, flere på en eller anden måde beslægtet med dem, Jens Justesens hustru, Casten Sørensen, Povl Pedersen, Hans Friis og Apollone Knudsdatter.

Naturen viser sig fra sin mindre blide side, da Kirsten Marie bliver født; det er så galt, at pastor Hammer føler sig foranlediget til at fylde en hel side i sin kirkebog med følgende beskrivelse: "Lørdag Morgen d. 6 Martii tidlig begyndte det (da Jorden var før bar og det kuns en Nat og en Dag, nemlig om Fredagen, havde frossen stærk) med en stærk Himmel-og-Jord-Knog [fygen], der continuerede til Søndag Reminiscere [d. 7. marts] om Middagen, hvorved ikke alleneste en stor Mængde Sne blev bragt til og i Gaardene, saa Brøndene de fleste Steder var ganske efterknøgne, men og den slette [bare] Mark med saa høj sne overlagt at den ene med stor nød kunne komme til den anden. Jeg maatte med tvende Karle om Søndag Morgen gaa her til Jandrup Kirke i Sne til midt paa Laarene over Agrene og de store Driver, der endog paa slet Mark laa. I Jandrup Kirke var kuns 8 Mandspersoner. Var dog ogsaa, skjønt med største Besværlighed i Billum Kirke, men maatte bruge 9 Kvarter at gaa imellem Jandrup Midtby og Billum Kirke. I de fleste Kirker her i Egnen, end ikke Hovedkirker, var nogen Præst ikke heller om Onsdagen. Frosten continuerede næsten 3 Uger, men Sneen tæredes efterhaanden af Solens Varme, dog kunne Ingen førend d. 22 Martii, og endda med stor Vanskelighed, ved Møgagen begynde".¹²³

Kirsten Marie når at få tre yngre søskende, før hendes far dør i sin absolut bedste alder i 1773. Hendes mor kan selvfølgelig ikke stå alene med gård og små børn, så et år efter er der en stedfar i familien og efterfølgende kommer fire nye søskende til.

I 1781 bliver hun 19 år gammel gift og flytter fra Hyllerslev til Vesterbyen, fra det ene smørhul til det andet, så at sige. Hyllerslev og Vesterbyen har i disse tider sognets bedste gårde, fordi de har adgang til de gode enge.

Det er nok en naturlig følge af, at hendes far er død, at det første barn i ægteskabet bliver opkaldt efter ham, mens farfar, der ellers normalt står først i rækken, må vente til søn nr. 2. Ved pigerne er det omvendt – den første datter får farmors navn, og først til allersidst kommer endnu en pige, så mormor Maren kan blive opkaldt. I alt 8 børn bliver det til, deriblandt noget så sjældent som trillinger. Og ikke nok med at de kommer til verden, de er skam også levedygtige. Søren bliver dog kun et par uger, mens Niels bliver næsten halvandet år. Den tredje, Jes, vokser op og er med til at føre slægten videre.

Kirsten Marie bliver ikke gammel. Allerede i 1800 kan præsten notere i sin kirkebog: 23 Martii begravnes Peder Jessens kone af Janderup gl: 38 Aar.

58 Peder Nielsen. (Samme som anetavle nr. 38.)

59 Anne Christensdatter. (Samme som anetavle nr. 39.)

60 Peder Simonsen. Født i 1785 i Billumgård, Billum. Døbt den 27. november 1785 i Billum Kirke. Peder døde den 12. februar 1868 i Billum. Begravet den 18. februar 1868 i Billum Kirke.

Peder døbes første søndag i advent som søn af Simon Pedersen og Mette Jensdatter på Billumgård, og faddere er Lauritz Nielsens kone i Tarp, Niels Christensen, Kielst, Søren Pedersen, Tarp, Peder Jessen, Mette Thuesdatter og Karen Jacobsdatter.

Peder bliver gift i 1814. Samme dag bliver hans yngre bror, Jens, der er 27 år og allerede etableret som gårdmand i Billum, gift med en Billumpige, Elisabeth Sørensdatter. Samme selvstændighed opnår Peder ikke, han har ikke fra starten af foden under eget bord. De de første par år er han "gårdbrugende Enkes Søn" på fødegården. Men den 30. august 1816 underskrives skødet på "den halve Part af Billumgaard, staaende for Hartkorn 2 - 3 - 2 - 2 Alb." Gården er delt i to, godkendt af det højkongelige rentekammer den 15. juli samme år, således at Peders bror, Christen Knudsen Simonsen, får den anden halvpart. Købesummen er aftalt til 500 rbd.¹²⁴

Omkring 1800 bliver det et krav, at ejendomme på landet skal forsikres mod brand. Det sker hos det statslige selskab Almindelig Brand, der er ene om budet. Alle gårde takseres, og i protokollen får vi et indtryk af, hvordan Peders gård har set ud. Det er en firlænget gård med stuehuset i 13 fag beliggende mod vest; det er 8 alen dybt (knap 5 meter) og grundmuret med stråtag. Inde i huset viser de moderne tider sig i form af et fjellegulv. Mod syd er der et lille hus i 2 fag, grundmuret og bindingsværk, der bruges som stald, og laden i 10 fag ligger mod nord. Endelig er der det østre hus, også grundmuret bindingsværk i 4 fag; det er bagerhuset, hvor der er bageovn i brændte sten og egen skorsten. Desuden nævnes det, at bygningerne er forsvarlig sikret mod ildsvåde og "de anordnede brandredskaber ere forefundne i befalet tilstand." Brandforsikringen stiller visse krav, som Peder altså har forstået at følge.

I 1840 beklæder han et tillidshverv, idet han er fattigforstander. Han har ført opsyn med sognets fattiggård.

Peder er gift tre gange. Efter Dortheas tidlige død gifter han sig med den kun 18-årige Maren Kirstine Christensdatter fra Bandsberg i Janderup. Med hende får han tre børn, Dorthea, Christen og Niels Christian. Efter 10 års ægteskab dør også hun, og til at udfylde pladsen ved sin side finder han herefter Ane Jensdatter fra Billum, som han bliver viet til den 14. oktober 1834; han er 48 og bruden 33 år. Dette ægteskab kommer der endnu to børn ud af, nemlig Jens og Maren Kirstine.

I 1848 mister han også sin tredje kone, og året efter overlader han gården til sønnen Peder af første ægteskab. Skødet er underskrevet på Vester Horne Herredsret i Varde den 8. januar, og prisen for gården er 1500 rdl. Ved samme lejlighed oprettes en aftægtskontrakt, der nøje pinder ud, at der skal bygges et hus i fire fag til ham, to fag med loftskud og fjællegulv, og to fag, der også skal have loft, hvis det forlanges, men ellers indrettes til køkken og brændsel. Desuden skal han have leveret 16 kander brændevin, korn, flæsk hønseæg m.v., som vi kender det fra andre kontrakter. Men som noget særligt her, gøres der meget ud af at hvis aftægtsmanden skulle få lyst til at gifte sig, så dækker aftægten også hende, inkl. en hæderlig og anstændig begravelse.⁹²² Det bliver dog ikke til noget med en fjerde kone.

Han har imidlertid stadig et par børn i skolealderen, og dem må Peder forsørge. En 19-årig søn, Niels Christian har valgt søvejen og sejler i koffardifart, men har sit tilholdssted på gården, når han er i land, og den 26-årige stadig ugifte datter Dorthea har en plads som tjenestepige i husstanden. Endnu i 1860 er den yngste datter, nu 18 år, tjenestepige på stedet, ligesom sømanden stadig er registreret som hjemmehørende her.

Peder dør som 82-årig, mæt af dage, må vi vel formode.

Den 30. april 1814 giftede Peder sig med **Dorthea Hansdatter** i Billum Kirke. Forlovere er Peder Jacobsen og Hans Sørensen.

De havde følgende børn:

- i. Mette (1815-1815)
- ii. Simon (1816-<1840)

- 30 iii. Hans (1818-1900)
 iv. Mette (1819-1819)
 v. Peder (1820-)
 vi. (Uden navn) (1822-1822)

61 Dorthea Hansdatter. Født i 1789 i Billum. Døbt den 8. maj 1789 i Billum Kirke. Dorthea døde den 23. april 1822 i Billum. Begravet den 28. april 1822 i Billum Kirke.

Dorthea er datter af Hans Sørensen og Maren Christensdatter i Billum. Hun døbes bededag, og fadderne er Niels Smeds kone, Laurs Sørensen, Hostrup, Jørgen Jensen, Janderup, Søren Christensen, Billum, Thue Christensens datter og Hans Poulsens pige. Hans og Maren er tilflyttere sydfra, men ved Dortheas dåb er der ikke indkaldt slægtninge fra Jerne og Guldager som faddere. Hun er så langt nede i rækken af børn, at både farmor og mormor er tilgodeset med hensyn til opkald, og forældrene har kunnet slippe fantasien løs og selv vælge et navn.

Da Dorthea er 17 år, sker der noget, som må have rystet familien: hendes mor bliver dræbt ved et uheld. Men livet går videre, og som så mange andre må hun ud at tjene. I 1814, året, hvor hun bliver gift, er hun i huset i Hesselmed Mølle. Hun når at føde sin Peder to piger og tre drenge, inden hun dør i barselsseng med det sjette dødfødte barn, 33 år gammel.

62 Nis Hansen. Født den 16. november 1793 i Flensborg. Døbt den 18. november 1793 i St. Marien Sogn, Flensborg. Nis døde i Billum den 18. maj 1852; han blev 58. Begravet den 24. maj 1852 i Billum Kirke.

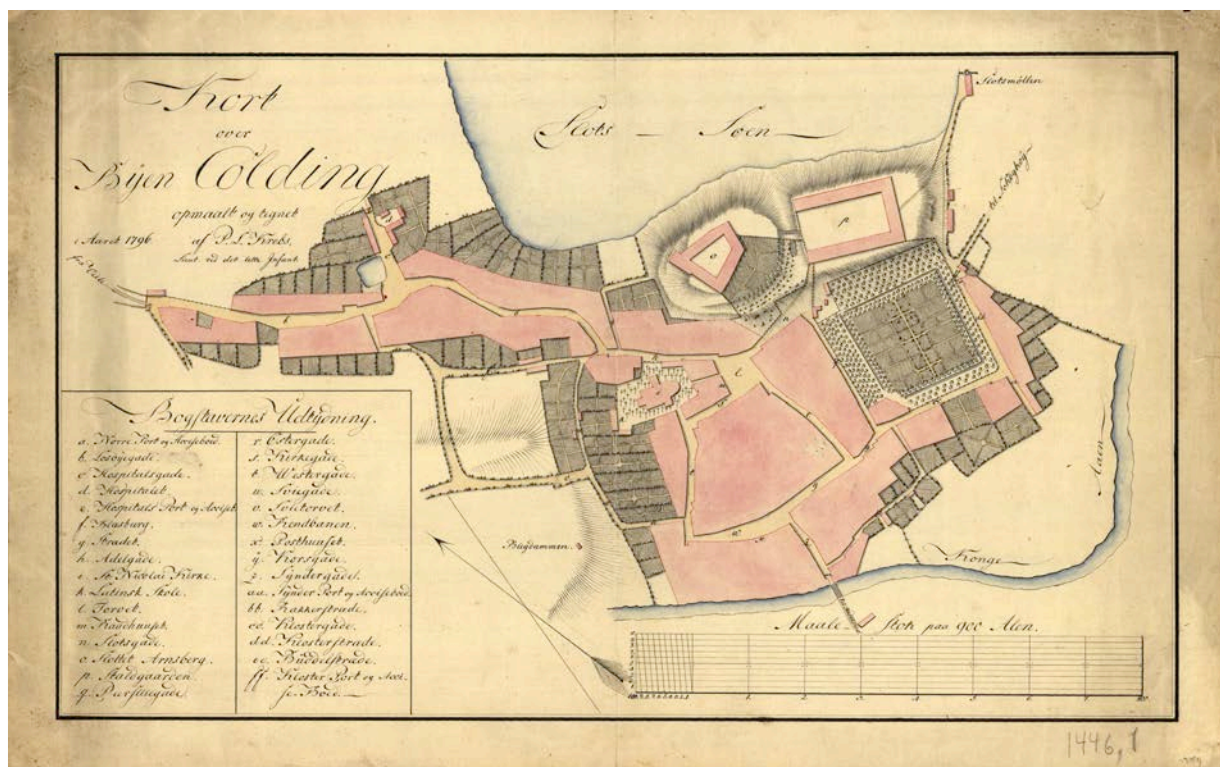
Nis er født i Flensborg, hvor han bliver døbt to dage efter fødslen. Forældrene er bødkermester Hans Christian Hansen og Marie Bothilde Lorenzen. Fadderne hedder Jacob Hansen, Jess Conrad Niendahl og Jomfru Johanna Herrn; de to herrer er gift med barnets mostre.

Nis har tilbragt sin barndom og ungdom i Flensborg, hvor han går i sin fars fodspor og 1815 bliver udlært som bødker. Mester har sikkert været hans far. Bødkerfaget har gamle traditioner i netop Flensborg, hvor det ældste kendte bødkerlav i Norden er etableret 1488.

Bødkerens hovedområde er fremstilling af dagligdagens mange kar, beholdere og tøndes; tidligere kaldes han også tøndebinder. Karrene fremstilles af et større antal løse elementer, kileformede stave samles og holdes på plads ved hjælp af de snore eller bånd, der lægges omkring karrene. Materialet er træ, som bødkeren gerne selv udsøger sig i skoven, for det er vigtigt, at kvaliteten er i orden, hvis karret eller tøndes skal leve op til brugernes krav. Tøndebånd-

Døbefonten i St. Marien Kirke i Flensborg, hvor Nis er døbt.

Kort over Kolding købstad fra 1796, altså lidt før Nis slog sig ned i byen. Østergade er den lange smalle gade til højre for det store trapez-formede felt midt i byen

ne høstes om efteråret; det kan være friske skud af hassel, ask eller pil. Det mest kendte produkt fra bødkerfaget er smørdritlerne i bøgetræ.¹²⁵

Om Nis har været på valsen som så mange andre håndværkere vides ikke, men på et eller andet tidspunkt er han flyttet til Kolding, måske sammen med sine forældre, måske alene med sin mor; det vides ikke, hvornår faderen er død, men i 1834 og 1840 har han sin mor boende hos sig. Den 6. marts 1824 får han borgerskab i Kolding. Dette er en forudsætning for at kunne starte som håndværksmester i en købstad, og hvordan den slags foregår, beskrives nøje i rådstueprotokollen:

“1824 den 18de Marts var Magistraten samlet paa Raadstuen og passerede da som følger:

Bødkersvend Niss Hansen mødte og var begierendes, at han maatte forevise et af ham, efter Magistratens Bestemmelse forfærdiget Mesterstykke, bestaaende af en Brændevinstønde af 60 Kanders Indhold, for at han, som har lært Bødkerprofessionen i Flensborg, dersteds i 1815 bleven Laugssvend, maatte vinde Borgerskab i Byen som Bødkermester; denne hans Begiering blev af Magistraten indvilget, hvorefter han foreviste ovenberørte sit Mesterstykke hvilket saavel Magistraten som de tilstedeværende Bødkermestre Morten Pedersen og Schultz, der efter Magistratens Udmeldelse havde overværet Mesterstykkets Forfærdigelse, fandt i alle Henseender forsvarligt og godt giort. -

Bemelte Niss Hansen, født i Flensborg den 16 Novbr 1793, var dernæst begierende, da det af ham i dag foreviste Mesterstykke af Magistraten var bleven antaget, at han maatte vinde Borgerskab her i Byen som Bødkermester, og da han derhos foreviste Attest fra Stadthauptman Wissing, at han er ansat ved Borgervæbningens 1ste Afdeeling blev denne hans Begiering ham bevilget, og efter at han havde aflagt den sædvanlige Borgereed blev han af Magistraten antaget og erklæret som Borger og Bødkermester her i Byen, og som saadan berettiget til at nyde alle de dermed forbundne Rettigheder.”¹²⁶

*Bødkerværksted – som der kunne have set ud hos Nis.
Billedet er dog fra Hjerl Hede*

Halvanden måned senere bliver han gift med Kirsten, og ved vielsen er han anført som “borger og bødker i Kolding”; ved folketællingerne 1834 og 1840 kan man se, at han har bopæl i Østergade 150b. Han har en lærling, der fortsætter i firmaet som udlært og optræder som fadder for sønnen Søren. Familien vokser med seks børn, og desuden hører Nis’ mor, Marie Bothilde, der nu kaldes Pedersen, og lærlingen/svenden til husstanden.

Bødkerne har ikke deres eget lav i Kolding; der er ikke bødkere nok til, at de kan opfylde kravet om antal medlemmer, så de hører under snedkerlavet, der omkring 1820 har nogle problemer med u-organiseret arbejdskraft. Lavet har fx klaget over en borger og værtshusholder, Chresten Lund, der åbenbart bruger “udenbys og uberettigede Snedkere”, hvorfor politi og oldermand for snedkerlavet møder op og konfiskerer mandens værktøj. Endvidere er der eksempler på, at “aftakkede ryttere” har fået tilladelse til at nedsætte sig som frimestre og “drive professionen med egne hænder.” Flere mestre har haft svært ved at få forretningen til at give overskud. At bødkerne ikke har deres eget lav, har for øvrigt betydet, at læredrengene må tage turen helt til Odense for at aflægge svendeprøven.¹²⁷

Hvordan Nis’ værksted har kørt vides ikke, heller ikke om han har gået med en drøm om at blive landmand. Fakta er, at han i 1841 køber sin kones fødegård af hendes stedmor, Mette Hansdatter. Hele familien rykker telt-pælene op og flytter til Billum, hvor vi i kirkebogens tilgangsliste kan se, at Nis Hansen, bødker og gårdmand, som en af de første i 1841 ankommer til sognet med godt

skudsmål sammen med sin kone og seks børn. Nu kan familien begynder en ny tilværelse som landboere.

Gården, matr.nr. 11, ligger på adressen Holmevej 10, og dens hartkorn er sat til 4 tdr. 5 skp. 3 fdk. 1 alb. Dertil kommer halvdelen af en engparcel, som Mette Hansdatter har købt efter sin mands død. Prisen er 1600 rbd. plus aftægt til sælgeren og de sædvanlige ydelser, tøj, dragkiste og bryllupsomkostninger til dennes yngste ugifte datter. Aftægtsenken skal bo i et aftægtshus, der er opført ved gården og specielt brændselydelserne udspecificeres, og vi kan heraf se, at man har hentet tørv og klyne flere steder på egnen:”Af Ildebrændsel skal Enken have 3 Læs Tørv fra Jægum Hede, og 6 Læs Tørv fra Gaardens Hede, samt 3 Læs Klyne fra Gaardens Mose, der i det Hele forarbejdes af mig Nis Hansen eller Gaardens Eier, samt hjemkjøres i rette Bjergningstid med forsvarlig Læs, ligesom og sætter i Huus eller i Stak, paa et for Enken beqvemt Sted; endvidere leveres Enken fornøden Lyng til Bagning”.¹²⁸

Hvordan det har været for en bødker at flytte på landet og blive gårdejer, ved vi ikke. Driften af en gård af den størrelse må have krævet en vis indsats. Men ved siden af har han kunnet fortsætte sit håndværk; ved folketællingen 1845 nævnes det udtrykkeligt, at husbonden er “gaardmand og bødker”. I 1845 har han to tjenestekarle på gården, så formentlig har der været en arbejdsdeling, så Nis har kunnet ordne sine tønder. Fem år senere er sønnerne så store, at de

kan tage sig af landbruget. Da to af sønnerne dør i henholdsvis 1880 og 1883 hedder det, at deres far var bødker/bødkermester Nis Hansen.

Aftægtskonen lever til 1858, faktisk hele 6 år længere end aftægtsyder. Nis får kun 10 år som gårdejer, inden han dør af "brystbetændelse". Efter hans død fortsætter den ældste søn på gården.

Den 29. april 1824 da Nis var 30, giftede han sig med **Kirsten Sørensdatter** i Kolding. Forlovere var høker Jens Giedberg og hattemager S. Rosenkilde i Kolding.

De havde følgende børn:

31	i.	Marie Bothilde (1825-1907)
	ii.	Jens (1827-1883)
	iii.	Hansine Christine (1830-)
	iv.	Nis (1833-1880)
	v.	Hans Christian ¹⁶ (1836-1853)
	vi.	Søren (1839-)
	vii.	Frederik (1842-)
	viii.	Ane Marie Mathilde (1845-)
	ix.	Lorens (1848-)

63 Kirsten Sørensdatter. Født i 1803 i Billum. Døbt den 16. januar 1803 i Billum Kirke. Konfirmeret i 1817 i Billum Kirke. Kirsten døde den 6. august 1883 i Billum. Begravet den 11. august 1883 i Billum Kirke.

Kirsten er født midt i en søskendeflok på 6, som Søren Christensen og Maren Jensdatter i Billum sætter i verden. Fadderne er Anders Giedbergs kone af Ål Sogn, Søren Hansen Sørensen, Søren Jensen, Mads Hansen, Maren Jensdatter og Johanne Madsdatter.

Kirsten mor, Maren, dør allerede, da hun er bare fire år, og et par år efter gifter hendes far sig igen med Mette Hansdatter. Forbavsende nok bliver ingen af Kirsten døtre opkaldt efter hendes mor, men en af drengene får dog navnet Søren.

Kirsten bliver konfirmeret i Billum Kirke i 1817, 14 år gammel. Dommen angående kundskaber og opførsel er "overmåde god", og hun nævnes først af alle pigerne, hvilket vist kan tages som udtryk for, at hun har været kvikkeste konfirmandinde på holdet.

Som ung pige kommer Kirsten ud at tjene, endda så langt væk som i Kolding, hvortil hun ankommer i 1822, 19 år gammel. Det er sikkert ikke tilfældigt, hun havner her, der har været en forbindelse. En høker ved navn Jens Gedberg er forlover ved hendes vielse, og hans kone, madam Gedberg, optræder som fadder ved flere af børnenes dåb, og denne Gedberg må være identisk med den Jens, som Søren Nielsen på Gedberg i Ål Sogn får døbt 1751. Han har slået sig ned i købstaden på østkysten og nok inspireret Kirsten til at vove sig på langfart. Her møder hun sin tilkommende, og 11 måneder efter vielsen føder hun deres første barn. Det bliver til fem mere i Kolding og yderligere tre kommer til, efter at familien er flyttet til Billum. Husvennen Jens Gedberg dør i 1828.

13 år senere drager familien tilbage til hendes fødested, hvor Kirsten bliver landhusmor. Hun bliver enke som 49-årig og søger amtet om bevilling til at hensidde i uskiftet bo. Det tillades, efter at der er indhentet tilladelse fra de myndige børn, og kun så længe hun forbliver i ugift stand. En anden betingelse er, at hun "i Medfør af bemeldte Fr. § 32 erlægges Recognition til Skifteretten". Recognition er en afgift, der i dette tilfælde løber op i 30 rdl. Skriveren skal have 1/3 af dette beløb, og der må pungen ud til justitsfonden med 8 rdl. og til vitterlighedsvidner 2 rdl. Alt i alt koster det Kirsten 50 rdl at få ordnet dette skifte.¹²⁹

Hun søger godt nok om at sidde i uskiftet bo, men hendes plan har nok fra starten af været en anden. Allerede den 20. oktober samme år får den ældste søn Jens, der er en 25-årig ungkarl, skøde på gården. Prisen er 2.240 rdl. plus selvfølgelig aftægt til hende. Her bestemmes, at der skal bygges et nyt hus i fire fag, med grundmur, skorsten, bageovn, fyrregulve og indretning efter Kirstens ønsker. Men lidt praktisk har man vel lov at være, og der står i forvejen et aftægtshus, beboet af Kirstens stedmor, ved gården, så der tilføjes i kontrakten: Skulde jeg ikke forlange Huset opført forinden den allerede eksisterende Aftægtsleilighed bliver ledig, da er jeg tilfreds med samme, imod at den paa samme Maade vedligeholdes”.

Et andet problem udgør de umyndige og ugifte børn, som hun har. Den ældste datter, Marie Bothilde er allerede gift, og Jens skal have gården, men derudover er der hele syv yngre søskende, hvoraf den ældste er 22 år og den yngste kun 4 år, som skal forsørges. De skal alle have ret til frit husly i aftægtshuset. Til de 4 yngste forpligtes Jens til at betale 560 rdl. (de ældre er der åbenbart sørget for), som storebror kan beholde rentefrit, indtil de “fylder deres 15de aar, hver for sig, og ere confirmerede, hvorimod Gaardens Eier indtil den Tid giver dem Føde og Klæde, holder dem til Ære og Lære og i det hele sørger for deres Opdragelse, saaledes som for Gud og Mennesker kan forsvares”.⁹⁶⁶

Kirsten kommer til at nyde aftægten i 31 år, inden hun dør sommeren 1883.

3 x tipperne fordeler sig over hele 1700-tallet, suppleret med slutningen af 1600-årene og et stykke af 1800-tallet. Fælles for dem er, at langt de fleste er fæstere, men enkelte får muligheden for at etablere sig som selvejere. Geografisk er spredningen stor, fra Ål, Janderup-Billum og Horne-Torstrup til Jerne og Guldager, Hemmet og Ansager og så langt som til Ølstrup ved Ringkøbing og Haderslev og Flensborg. Det er en forholdsvis rolig tid med langsom fremgang indenfor landbruget, der også danner basis for reformerne i slutningen af 1700-tallet.

64 Christen Hansen. Christen døde før 1720 i Børsmose, Ål.

Christen er fæster på en gård i Børsmose, der er vurderet til hartkorn 1 td. 2 skp. 2 fjd. 2 alb. Den hører under Riberhus, og i modsætning til, hvad det er tilfældet på de fleste andre gårde, er der, i hvert fald i 1688, kun én fæster på denne, nemlig vores Christen¹³⁰. Kirkebogen går kun tilbage til 1691, så hans fødselsdato kendes ikke. Men da han har fået fire børn før 1692 – det ved vi, fordi Hans, der er den første som er indført i kirkebogen, benævnes som Christen Hansen og Kirsten Christensdatters femte barn – må han være gift omkring 1680 og altså født før 1660. Ved Thues fødsel kaldes han “gamle Christen Hansen.” Da hans søn, Hans, bliver gift i 1720, omtales denne som “Sl. Christen Hansens Søn, Hans”; Christen må altså være gået bort på dette tidspunkt, men begravelsen kan ikke findes i kirkebogen.

Christen har formentlig fået sine tre yngste børn med en ny kone. Der er der et spænd på 15 år mellem Johanne, der er født den 6. maj 1698, og tvillingerne Thue og Kirsten, og det er ikke sandsynligt, at Kirsten stadig er i den fødedygtige alder. Men hverken hendes død eller den nye vielse ses i kirkebogen, der er ret hullet på dette tidspunkt. Den ene af tvillingerne, de første børn med den formodede nye unge kone, får navnet Kirsten og er formentlig opkaldt efter den afdøde kone. Tvillingen Thue dør nok uden, at det er indført i kirkebogen, men heldigvis kommer der en ny, mere livskraftig dreng, som kan bære navnet videre. Men dette barn får Christen kun mulighed for at følge ganske få år.

Før august 1713 giftede Christen sig med **N.N. Thuesdatter**.

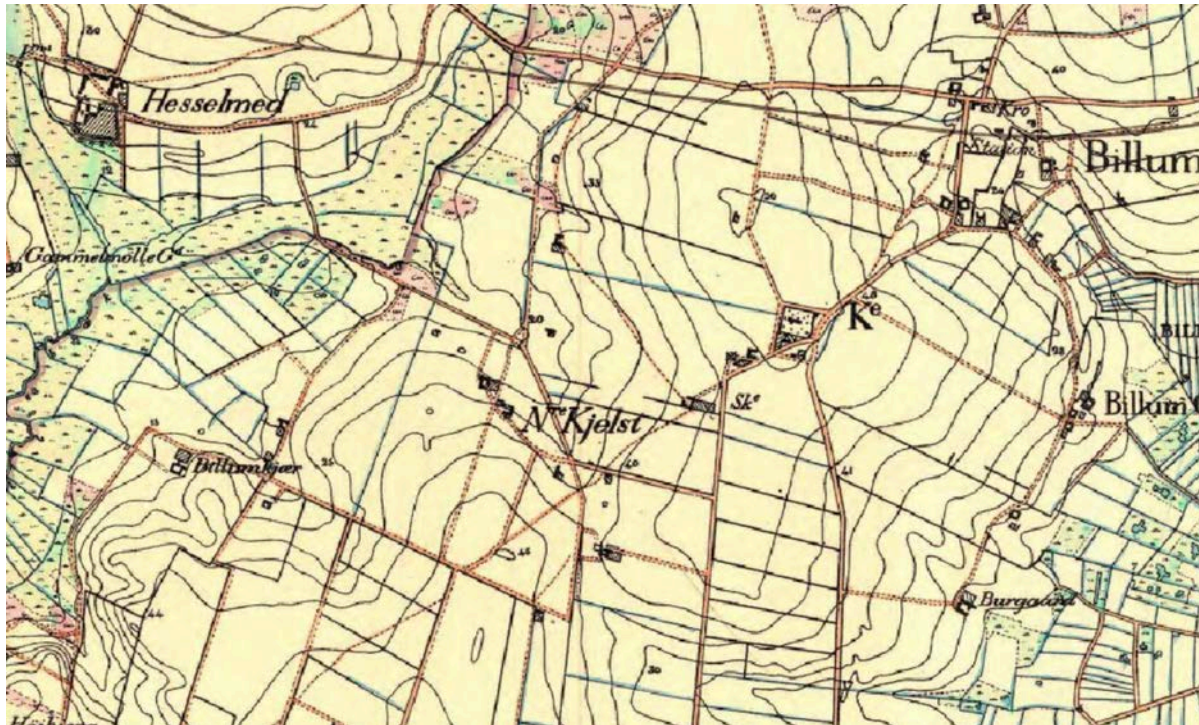
De havde følgende børn:

	i.	Thue (1713-)
	ii.	Kirsten (1713-1777)
32	iii.	Thue (1717-1798)

65 N.N. Thuesdatter.

Christen Hansens anden kone er ikke nævnt i kirkebogen. At hun må være en Thuesdatter, kan sluttes ud fra, at begge de to sønner, hun får med Christen, får navnet Thue.

66 Peder Hansen. Født ca 1719 i Kravnsø, Hostrup. Peder døde i september 1773 i Billumkær, Billum. Begravet den 3. oktober 1773 i Billum Kirke.

Udsnit af målebordsblad fra omk. 1870, der viser Billumkjærs beliggenhed i forhold til Billum By, Hesselmed og Gammel Mølle (øverst til venstre på kortet). Geodatastyrelsen.

Peder stammer fra Kravnsø i Hostrup Sogn, på sydsiden af Varde Å; det kan man læse i det fæstebrev, som Peder senere får på gården i Billumkær. Men han er født lige før den ældste bevarede kirkebog fra Hostrup starter, så hans dåb kan ikke findes, og da der er flere Hans'er, der får børn i Kravnsø i 1720'erne og 30'erne, kan det ikke med absolut sikkerhed fastslås, hvem hans far er. Til hans børns dåb er der altid en række Hansen'er og Hansdøtre fra Kravnsø blandt fadderne – det må være hans brødre og søstre. Og han og hans kone tager turen over åen en formentlig kold vinterdag, den 22. februar 1750, for at være fadder for Christen Jørgensen og Karen Hansdatters søn, Jørgen. Peders kone har endda æren af at bære barnet, så Karen må sikkert være Peders søster. Hendes far kendes dog heller ikke.

Men også en Mette Hansdatter af Kravnsø optræder som fadder og må være en søster. Anden juledag 1722 får Hans Sørensen i Kravnsø en datter døbt ved dette navn; hun er formentlig den Mette, der optræder som fadder i Billum, og det betyder med stor sandsynlighed, at Peders far må være Hans Sørensen, en bror til Søren Sørensen på Billumgård (ane nr. 480). Hvilket stemmer godt med, at der ser ud til at være en tæt forbindelse mellem de to gårde. Peders yngste søn ender endda som fæster på Billumgård.

Peder bliver fæster på den vestligste gård i Billum, Billumkær, også kaldet "Kjan", der hører under Hesselmed, til hvis ejer, Søren Christensen, Peder er ankommet med det nødvendige fripas, der gør det muligt for ham at flytte til et andet gods. Vi er jo i stavnsbåndets tid, hvor karlene bare havde at blive hjemme på deres "stavn"; hvis de ønskede at flytte, måtte de have husbondens (godsejerens) højtidelige tilladelse. Peder har altså haft mod på (og penge nok til) at bryde op fra hjemsoget og lade sig sejle over åmundingen til Billum, hvor der byder sig en mulighed for at komme til at sidde på en gård. Fæstebrevet er undertegnet den 12. april 1741. Gården, matr.nr. 15, hvis adresse i vore dage er Kærgårdvej 17, er en kvartgård med et hartkorn på 1 td. 3 skp. 2 fd. 1 1/2 alb. Peder overtager sin part efter salig Jens Madsen, der "sidst paaboede og fradøde (gården, som) nu hans efterladte Enke haver afstanden", på de vilkår at han gifter sig med datteren på gården, Ellen Madsdatter ¹³¹.

Disse vilkår har Peder allerede accepteret, idet han den 2. marts er blevet trolovet med datteren. Mærkeligt nok hedder det ved denne lejlighed, at Peder er “af Kjelst”¹³² – måske har han i tiden op til trolovelsen tjent i Kjelst? Tre måneder efter bliver de to lovformeligt gift, og nu fremgår det, at de begge hører hjemme i Billumkær, hvor de har fulgt traditionen, der siger, at trolovelsen er den vigtige begivenhed, der giver ret til at leve sammen som mand og kone, for ni måneder efter trolovelsen får de deres første søn døbt.

Der er to fæstere på Billumkær, og de betaler hver 2 rdl. i landgilde og gør hoveri af en fjerde parts gård¹³³. Peders medfæster er først Niels Christensen af Billumkær – Peder står fadder til søn af ham¹³⁴. Efter dennes død gifter enken sig med Christen Gregersen, og de to får 1744 en datter, der dør som spæd. Gregersens tid som fæster bliver kort, for allerede den 12. maj 1745 overdrager han godvilligt gårdparten til sin nabo, “udi fuldkommen og goed stand”, som det hedder i fæstebrevet. Uden at der nævnes nogen nærmere grund til overdragelsen, så vi kan ikke vide, om han har været syg eller uduelig eller noget helt tredje ...

Enten er Peder en meget fremsynet mand, der gør sig tanker om sine børns fremtid, eller også vil han bare udvide sin lille gård. I hvert fald sørger han for, at der i 1748 bliver underskrevet fæstebrev på nabogården til hans ældste søn Jens, der på det tidspunkt er bare syv år. Gården skal drengen have, når han blive 20 år, og i mellemtiden skal Peder så drive begge gårdene¹³⁵. Christen Gregersen, der må fortrække fra sin gård, får ti år senere fæstebrev på et gadehus i Billum by, hvor han kan slippe med at betale 7 mark årligt¹³⁶. Hvor han i de mellemliggende år har holdt til, vides ikke.

I 1770 foretager Peder et nyt træk, der viser hans fremsynethed. Den 23. april bliver det ordnet således, at Jens flytter fra det lille bol i Kæret til en anden og større gård i Kjelst, og den part, som Jens efterlader, får Peder anbragt den næstældste søn Hans på. Sønnen er på det tidspunkt et par og tyve år og knapt myndig, så det er faren, der må skrive under. I fæstebrevet er indføjjet, at “bemeldte Hans Pedersen i dag tillige er accorderet at nyde i fæste den anden halve deel af Billum Kier, som hans Fader paaboer, naar hand enten ved døden afgaaer eller samme godvillig afstaaer ... Saa bliver og Hans Pedersen den Andledning pligtig, at lade sin Fader, saa længe han vil og kræfter tillader, staae for samme, og være med sig, i alle forefaldende ting i Raad og Daad¹³⁷.” Altså har Peder på en gang sørget for, at de to sønner får en gård, der er dobbelt så stor som den, han selv oprindeligt fik i fæste – og at han selv kan være med, så længe han kan klare det. I det hele taget er det en familie med drift i: Den yngste søn Jesper, der på dette tidspunkt er en dreng på 12 år, klarer sig ikke mindre godt end brødrene; han gifter sig til en af sognets bedste gårde, Billumgård.

1803, da gården stadig er fæstet af Hans, bliver den brandtakseret, og her ser vi, at den er i fire længer; der er stuehus i 15 fag, i bindingsværk og med stråtag og skorsten mod nord, stalden i fem fag ligger mod øst, mens den store lade i 18 fag indtager pladsen mod syd. Et lille bagehus i tre fag er alene om at skærme mod vestenvinden. Gården er på dette tidspunkt vurderet til 450 rdl.

Ordringen med fællesdrift af gårdene i kæret er sikkert sat i værk af hensyn til Peders helbred. Den kommer kun til at køre i godt tre år, for i september 1773 er Peders liv slut. Hans enke Ellen fortsætter i første omgang med at drive gårdparten.

Den 8. juni 1741 giftede Peder sig med **Ellen Jensdatter** i Billum Kirke. De troloves den 2. marts.

De havde følgende børn:

254	i.	Jens (1741-1829)
	ii.	Maren (1743-1811)
	iii.	Dorothe (1746-1746)
	iv.	Hans (1747-1747)
	v.	Mette (1749-1840)

	vi.	Hans (1752-1848)
	vii.	Dorothe (ca1755-)
	viii.	Jesper (1758-1812)
	ix.	(Uden navn) (1760-1760)
33	x.	Karen (1761-1845)

67 Ellen Jensdatter. Født i 1719 i Billumkær, Billum. Døbt den 7. maj 1719 i Billum Kirke. Ellen døde i april 1799 i Billumkær, Billum. Begravet den 28. april 1799 i Billum Kirke.

Ellen er datter af Jens Madsen og hustru Mette Jepsdatter i Billumkær. Fadderne er Bertel Sørensens hustru ved kæret, der er nabo, Niels Knudsen af Hannevang og Zacharias Pedersen af Tarp. Tilsyneladende har det ikke vrimglet med familiemedlemmer.

Ellen er eneste overlevende barn, da hendes far dør. Hun er 20 år, og måske har hun ikke haft far- eller morbrødre, der kunne være værge for hende, måske har hun bare haft sin bestemte mening om, hvad der er bedst for hende – i hvert fald kan man i skiftet efter faderen læse følgende: “efter datterens Begiering haver Hosbonden Søren Christensen paa taget sig at være hindes Formynder”¹³⁹. Husbonden er som bekendt herremanden.

Efter sin mands død vælger Ellen at sidde i uskiftet bo, for “desbedre at kunne opdrage de umyndige børn”. Først i 1781, hvor hun overlader fæstet til sin søn Hans, er det på tide at skifte, og skiftet er interessant ved, at det viser, hvordan man bekymrer sig om ugifte døtre, og hvor store anstrengelser man gør sig for at nå arvinger, der er flyttet langt hjemmefra. Og endelig indeholder det en aftægtskontrakt for Ellen; det sidste kommer hun til at drage nytte af i hele 18 år. Som laugværge for Ellen optræder Tue Christensen af Hesselmed (Gammel) Mølle, der har stået fadder til flere af børnene og – da han bliver enkemand en halv snes år senere – gifter sig med den yngste datter Karen.

Skiftet lyder:

Anno 1781 den 3 Febr. indfandt sig i Billum Kiær, Billum Sogn, hvor forrige Beboer Peder Hansen i Aaret 1776 (!) er ved Døden afgang, og hans Enke, efter hendes og myndige Børns og Begiering, for desbedre at opdrage hendes umyndige Børn, siden den Tiid har hensiddet i uskiftet Boe, indtil hun nu har opladt og afstanden Stervboens Gaard til hendes ælste hiemmeværende Søn, Hans Pedersen, som og har erholdt bemelte Gaard i Fæste. – Paa Hosbonden og Skifteforvalter, velædle hr. Christen Hansen til Hesselmed, hans Vegne, og efter velbemertes Ordre Fogeden Børge Qvist fra Hesselmed for at foretage en lovlig Skifte efter bemelte Sal: Peder Hansen i bemelte Billum Kier, imellem Arvingerne, som er hans Enke Ellen Jensdatter og deres i Ægteskab sammen avlede Børn, som er følgende: Jens Pedersen, 41 aar gl., boesat i Kielst – Maren Pedersdatter, 38 aar, gift med Søren Hansen i Kielst – Mette Pedersdatter, 32 aar, hiemme i Stervboen, Hans Pedersen, 29 aar, som har Stervboens Gaard i Fæste og hiemme i samme – Dorethe Pedersdatter, 26 aar, gift med Jens Hansen Bleg paa Røhm (Rømø) – Jesper Pedersen, 23 aar, og Karen Pedersdatter 20 aar, hvilke 2 sidste ogsaa er hiemme i Stervboen.

Og var af samme Arvinger, og paa de fraværendes Vegne her ved Skiftet tilstæde Enken med Laugværge Tue Christensen af Hesselmed Mølle – og alle ovenmeldte Børn, Dorethe, som er gift paa Røhm alleene undtagen, Paa egne og de Umyndiges Vegne saaledes Jens Pedersen af Kielst paa egne Vegne og tillige som født Værge og Formynder for sin Søster Karen, saa og som fuldmægtig for sin fraværende Søster Dorethe, som bor paa Røhm – Søren Hansen af Kielst paa sin Hustrus Vegne og tillige som Curator for sin Svoger Jesper Pedersen – Hans Pedersen paa egne Vegne, Hans Hansen af Kielst som antaget Formynder for Mette Pedersdatter – saa var og tilstæde 2 Vitterligheds og Vurderingsmænd, navnlig Søren Pedersen og Niels Christensen af Kielst, og i sammes Overværelse saaledes passeret:

Endskiønt nogle af Børnene allerede er udgift og formodentlig har oppebaaren alt hvad de fra Stervboen i Arv kan erholde, og Enken alt har afstaaet Stervboens Gaard til Sønnen Hans Pedersen, og med ham aftalt, og med fælles

Venners Samtykke fastsat baade hvad de øvrige ugifte Børn i fædrene og mødrene Arv kan tilkomme, og Enken i Aftægt og Ophold skal tillægges, fandt Skifte-Retten dog fornøden først at lade Stervboens Indtægt og Udgift anføre, og som Enken med Laugværge og de nærværende myndige Børn og de Umyndiges og Fraværendes Formyndere var enige med de 2 Vurderingsmænd at kunde med fuldkommen Vished gjøre et nøyagtigt Overslag paa Stervboens Indtægt og Udgift, saa blev slig Overslag og Vurdering af Skifteretten i dag for det første antaget og saaledes angivet:

Stervboens Indtægt.

1. Al den i Salshuset befindende Boehave og Løsoere af Sølv, Kobber, Tin, Jern, Sengeklæder, Borde, Kister, Skriin med viidere ansat for 34 rdl
2. 5 Hester og Hopper, gamle og unge 46 rdl
3. 8 unge Fæe-høveder, i alt 29 rdl
4. 4 Kiør, tilsammen 26 rdl 4 mk
5. 1 Svin og 15 Faar og Vædere, ialt 11 rdl
6. De i Gaarden befindende Vogne, Ploug og Harve med hvad viidere Gaardens Reedskaber, som er i Udhuusene, tilsammen 26 rdl 4 mk

Enken og Arvingerne erklærede, at af Reede Penge og tilstaaende Giæld er intet, som kan beregnes Stervboen til Indtægt

Og bliver efter foranstaaende Overslag og Vurdering Indtægtens Summa 173 rdl 2 mk

Med hvilken Vurdering Enken og Medarvingerne samt Formynderne erklærede at være fornøyet.

Stervboens Udgift.

1. Bygfæld paa Stervboens Gaard, som ialt bestaar af 43 fag og som efter nøyeste Overslag af de 2 Vurderingsmænd Taxeret, i allerminde a Faget 1 rdl 1 mk er 50 rdl 1 mk
2. Besætningen efter Forordningen bliver i forhold til Stervboe Gaardens Hartkorn, som er omtrent 3 td., nemlig 3 Bæster á rdl efter nu værende Pris 20 rdl., er 60 rdl
1 god Vogn, 1 Ploug og 1 pr. Harver 20 rdl., ialt 80 rdl
3. Enken paastod til hendes Begravelses Bekostning i sin Tiid, forlods af Boen i mindste 16 rdl
5. Skiftets Bekostning med Stemplet papier bliver i mindste 7 rdl.
Summa Udgift 150 rdl 1 mk

Viidere Udgift blev ikke summeret, og med det oven anførte havde ingen af de tilstædeværende Arvinger og Værger noget at erindre, men enhver erklærede sig dermed fornøyet, og naar ovenmelte Indtægt og Udgift modsættes, bliver Stervboens Beholdning Summa 23 rdl. 1 mk

Hvor af Enken tilkommer den halve Deel 11 rdl. 3 mk 8 sk, og den anden halve Deel Børnene, som er 3 Sønner og 4 Døttre, og hvor af en hver Søn kunne tilkomme 2 rdl. 1 mk 14 sk og en hver Datter 1 rdl. - 15 sk.

Men i steden for anførte Arve-lodder gav Enken med Laugværge samt Børnene og de Umyndiges Formyndere tilkiende at have, med god Overlæg og til alle Børns fælles Fordel, aftalt og indgaaet efterskrevne Forening og Accord, og er Ord til anden saaledes:

Den ældste hiemmeværende søn Hans Pedersen, som har Stervboe Gaarden i Fæste, modtager Stervboens heele Formue og Indtægt i et og alt, som med navn nævnes kan, og derfor bliver pligtig:

1. For Fædrene og Mødrene Arv at give sine Søskende saaledes:

Broderen Jesper Pedersen beholder alle de Penge, han til dato selv har tient, og gives naar han behøver og med Grund forlanger, et Lag skikkelige Kierkegangsklæder af Kiole, Vest og Bukser samt en Kiste af Værdie 2 rdl.

Søsteren Mette Pedersdatter, som stedse har været hiemme ved forældrene uden Løn, gives, naar hun forlanger og behøver, en forsvarlig Seng i mindste af Værdie 13 rdl. 2 mk, 1 Kiste til 2 rdl. – at hendes Trolovelse at gjøre efter Egnens Skik og Brug, naar Gud behager at forsyne hende i Ægteskab – og endelig til Vederlag for den Tiid, hun har

tient hiemme ved Forældrene, som kan ansees for omtrent 12 aar, gives hende Reede Penge 30 rdl., siger Tredive Rixdaler.

Søsteren Karen Pedersdatter gives, naar Gud behager at forsyne hende i Ægteskab, eller imidlertid kommer til sin 25 Aar, en forsvarlig Seng af Værdie 13 rdl. 2 mk, 1 Kiste til 2 rdl., og hendes Trolovelse, naar hun som meldt kommer i Ægteskab, samt et skikkeligt lag Klæder til Kierkegang, naar hun kommer til sin Vækst – og fra næstkommende Paa-ske gives hende billig Løn, for den Tiid, hun derefter bliver hiemme ved Broderen paa Stedet. Og deeler ovennævnte 2 Piger med sine øvrige 2 Søstre, som er gift, deres Moders Liv- og gangklæder, naar Gud behager hende ved Døden at bortkalde. Saa skal og ovennævnte 2 ugifte Døtre og Søn Jesper Pedersen, saa længe de er i ugift Stand, have Til-flye og Tilhold her paa Stedet – og om Gud behager at paalægge nogen af dem i ugift Stand Sygdom og Sengelighed, skal de tillige paa Stedet nyde frie Tilsyn og Ophold, samt al behøvende Pleje.

Søsteren Dorethe Pedersdatter, som er gift med Jens Bleg paa Røhm (Rømø), har allerede bekommet en forsvarlig Seng og en Kiste, fornøden Liv- og gangklæder, samt derforuden fuldkommen Vederlag i Penge og andre Varer, før hendes Trolovelse – og altsaa kunde ikke blive meere i Arv tilstaaet, end Part med hendes øvrige Søstre i hendes Moders efterladne Liv- og gangklæder, naar hun ved Døden afgaar.

Søsteren Maren Pedersdatter, som er gift med Søren Hansen i Kielst, har lige Maade forhen bekommet lige med øvrige Søstre, Seng, Kiste, Klæder og Trolovelse, og nu ey meere at fordre end, ved hendes Moders Dødsfald, Part i hendes Klæder lige med Søstrene.

Broderen Jens Pedersen har ogsaa allerede forhen bekommet fuldkommen Vederlag for Fædrene og Mødrene Arv og alleene nyder et Stykke af sin sal. Faders Klæder, i fald der af er noget i behold, og hvormed han kunde være tient. Med hvilken tillagte Arveparter enhver erklærede at være fornøyet.

2. Betaler den paa Stervboen hæftende Giæld alle og enhver skadesløs i alle Maader og Skiftets Bekostning, samt efter hans Fæstebrev bliver ansvarlig for Stervboestædets Bygfæld, Besætning, Avl og Drift.

3. Giver hans Moder her i Gaarden hos sig paa Mad og Maal, al behøvende Føde, Klæde, Pleie, Tilsyn og Ophold og hende som en kjær Moder med al Venlighed og Kiærlighed omgaas, saalænge hun lever, og om Gud behage at paaliggende hende Svaghed og Sengelighed, da hende med al muelig Tilsyn og Pleie at give og beegne. – Og efter hendes død besørge hende en anstændig Jordefærd. – Og saafremt hun skulle ikke bekomme sin tilbørlig ophold i huset hos bemeldte hendes Søn, som Stedets beboer, og over samme, eller i andre Maader have gyldig Aarsag at klage, og Husbonden finde billigt, at hun derved nyder for sig selv, udfra Stedet Ophold – skal i saa fald Hans Pedersen eller efterkommere i Gaarden være pligtig, at indrette for hende i eller uden Gaarden en fornøden Aftægts-hus af 3 á 4 fag med behøvende Skorsten, Kakkellovn, Sengestæd, Loftskud, Vinduer og Døre – og samme forsvarlig at vedligeholde, og hende dertil at skaffe behøvende Ildebrændsel, og der udi at indflytte hendes Seng, Liv- og gangklæder, Kiste og højstfornøden Boeskab, af hvad som findes paa Stedet og derfra kan undværes, samt derudi til hendes Ophold aarlig at give 1 1/2 td. Rug 1 1/2 td. Byg, 1 pd. Smør daglig, 1 pot sød og 1 pot sur Mælk, til salt og suur 1 rdl. og betaler hendes extra Skat, samt Yngel og Uld af 2 Faar som fødes og græsses paa Stedet, og 1/2 pd. grøn Flæsk – frie Befordring til og fra Kirke, og ligemaade for hendes Korn til og fra Mølle – frie Adgang til Stedets Ovn, Brønd, Kiedel og Korn; hvorimod bemeldte Enke igien efter bedste Evne og Kræfter bliver hendes Søn og Efterkommere i Gaarden til al mueligt Hiælp og Tieneste. – Ligesom og bemelte Søn og Efterkommere, allene arver alt, hvad hun ved hendes dødelige Afgang sig efterlader, allene undtagen hendes Liv- og gangklæder, som saaledes, som foran er meldt bliver til lige deling imellem alle Døtrene.

Og erklærede Enken med Laugværge, samt Sønnen Hans Pedersen tillige med øvrige overværende Børn og de Umyndiges Formyndere, at være i et og alt med ovenstaaende Skifteforening vel fornøyet. Og endskiønt efter disse Omstændigheder intet viidere ved denne Skifte kan være at erindre, saavidt vedkommer de i Dag tilstedeværende Ar-

vinger, og ikke heller synes, at den fraværende Datter, som er gift paa Røhm som og forhen betids ved Skrivelse er bleven bekendtgjort [om] denne Skifte Samling og dertil indkaldt, kan med gyldig Grund derved have viidere eller meere, end hvad som foran er meldt, hende allerede er givet, at paastaae, saa fandt Skifteretten dog fornøden, for saavidt bemeldte fraværende Datter angaar, Skiftet til viidere at udsætte, og til en i Foraaret beleilig Tiid til endelig Slutning at foretage. – Og imidlertid atter derom at give bemeldte fraværende Dorethe Pedersdatter fornøden Efterretning og Indkaldelse til den Tiid og Sted, Skifteforvalteren agter fornøden at fastsætte til ermeldt Skifteslutning. – Og midlertiid hviler deres Skifte saaledes under Opsættelse. – Til Bekræftelse under vores Hænder Stervboen i Billum Kiær Utsupra.

Paa Hosbonden og Skifte Forvalterens Vegne

Qvist

Ellen Jensdatter

Som Laugværge underskriver Tue Christensen

Paa egne og ovenmeldte min Søsters Vegne Jens Pedersen

Paa min Hustrus Vegne Søren Hansen

Paa Mette Pedersdatters Vegne som formynder Hans Hansen

Paa egne Vegne Hans Pedersen

Jesper Pedersen som Curator Søren Hansen

Som overværende Vitterligheds Mænd og Vurderings Mænd Søren Pedersen, Niels Christensen

Anno 1781 den 30te April blev ovenmeldte Skifte efter forhen afgangne Peder Hansen i bemeldtes Stervboe her i Billum Kiær atter foretaget af Hosbonden, Skifteforvalterens Fuldmægtig Børge Qvist fra Hesselmed, med forhen tiltagne Vitterligheds mænd Søren Pedersen og Niels Christensen ved hvilken Skiftesamling var tilstede Enken med hendes i dag antagne Laugværge, hendes Svigersøn Søren Hansen af Kielst, samt af hendes Børn Sønnerne Jens Pedersen af Kielst og Hans Pedersen her i Stervboen, Datteren Maren Pedersdatter med hendes Mand forbemeldte Søren Hansen af Kielst. – I hvilkes Overværelse saaledes er passeret: – Under No. 1 blev fremlagt, læst og Skifte-acten indlemmet, Skifteforvalterens under sidstafvigte 19 Febr. udsatte Indkaldelse til den fraværende Arving Dorethe Pedersdatter, som er gift med Jens Hansen Bleg paa Røhm, som med sin Forkyndelses Paaskrift er saalydende:

No. 2 1781 – Ved Skiftesamlingen af 3 Febr. sidstafvigte efter ved Døden afg. Peder Hansen i Billum Kiær, er anmeldt at een af bemeldtes Børn, nemlig Dorethe Pedersdatter, gift med Jens Hansen Bleg paa Røhm i Synder Hoebye – og endskiønt efter den af hendes Moder givne Oplysning i Skiftet, bemeldte Dorethe har langt meere oppebaaren, end hvad hun i Fædrene Arv med rette kan tilkomme, og derved i saa Maade intet kan have at fordre, endog allene for hendes Udeblivelse, bemeldte Skifte udsat og fastsat til endelig Slutning atter at foretage i Stervboen i bemeldte Billum Kiær, Billum Sogn, førstkommende den 30te April om Formiddagen Klokken 10 slet. – Og i den Anledning her ved lovlig Indkaldelse ovenmeldte Arving Dorethe Pedersdatter med mand Jens Hansen Bleg paa Røhm ved anmelte Skiftesamling foranførte Tiid og Sted at møde eller møde lade, saafremt de har eller agter at have nogen navnlig Fordring og tiltale i og til denne Stervboe. – Og bliver denne Indkaldelse ved 2de lovfaste Vidner bemeldte Dorethe Pedersdatter og Mand i deres Boepæl med begges Varsel lovlig bekendtgjort. Og haver disse 2 Vidner under deres Hænder og ved Aar og Datum samme her under at tegne og tilstaae. Hesselmed 19 Febr. 1781 C. Hansen Ovenstaaende Indkaldelse er der udi bemeldte Personer lovlig bekendtgjort Røhm d. 15de Martj 1781 Dorethe Jens kone

Af under skrevne

Jesper Pedersen af Billum Kiær

Nis Gundersen af Børstmoese, Ål Sogn

Hvor efter Skifte Retten 3 Sinde [gange] paaraabte, om bemelte Dorethe Pedersdatter og Mand, eller Nogen paa deres Vegne er tilstede, samt om de eller andre, eller nogen af de nærværende Arvinger, havde noget mod den ved sidste Tægtedag [tingdag] imellem Enken og hendes søn Hans Pedersen afhandlede Forening eller i andre Maader at erin-

dre. – Men ingen meldte sig enten af ovenmelte paaraabte Arving Dorethe Pedersdatter og Mand, eller nogen paa deres Vegne, ikke heller meldte andre sig, som noget ved denne Skiftesamling havde at erindre. – Og som Klokken nu er over 11 slet Formiddag og altsaa ikke at formode nogen er afreist fra Røhm til denne Skifte samling at overvære, saa fandt Skifteretten uforvøden længere dette Skifte at opholde. – Men ansaa Retten, lovligt og billigt, den forhen ved sidste Tægtedag og her foran imellem Enken og hendes søn Hans Pedersen med øvrige nærværende Børn og de Umyndiges Formyndere og Fraværendes Fuldmægtig samtykkede og tilstaaede afhandlede Forening hermed at approbere [anbefale]. Hvorved bemeldte Hans Pedersen udtrykkelig paalægges at holde sig anmeldte Forening i alle Ord og Poster efterrettelig og samme til fastsatte Tiider og Steder at opfylde samt at betale dette Skiftets Bekostning, som i alt med stemplet Papier til Skiftetrevet, og den udstedte Indkaldelse som under no. 1 er fremlagt, bliver 4 rdl., og Vurderingsmændene for 2 dage begge tilsammen 3 mk. – Hvormed dette Skifte saaledes er sluttet og tilendebragt. – Til Bekræftelse under vores Hænder, Stervboen i Billum Kiær d. 30 aprili.

Paa skifte Forvalterens Vegn Qvist

Ellen Jensdatter

Som hendes Laugværge, saavel som paa min hustru Maren Pedersdatters Vegne - Søren Hansen

Underskriver som oven er meldt Jens Pedersen, Hans Pedersen

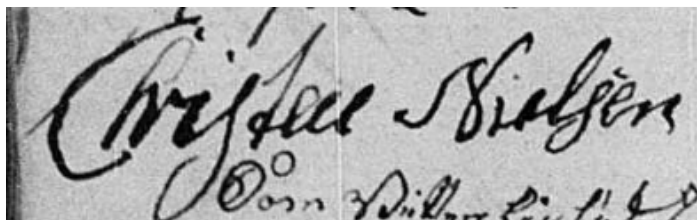
Paa Mette Pedersdatters vegne - Hans Hansen

Som overværende Vitterlighedsmænd: Søren Pedersen, Niels Christensen

Efter 18 år som aftægtskone begravnes "Hans Kiærs Moder, gl. 82 aar".

68 Christen Nielsen. Født i 1744 i Troldholm, Ål. Døbt den 11. marts 1744 i Ål Kirke. Christen døde den 26. september 1797 i Broeng, Ål. Begravet den 1. oktober 1797 i Ål Kirke.

Christen er født i Troldholm som Niels Pedersen Jegum og Mette Bondesdatters fjerde barn; han bæres til dåben af Jens Bundesens kone i V. Vrøgum. Faddere er Jens Jegum, Niels Jensen af V. Vrøgum, Oluf Nielsen, ibid. Jens Olufsen af præstegården og Søren Bundesens datter af Broeng, Maren. Allerede her ses forbindelsen til Broeng, der ellers ligger i den modsatte ende af sognet.

Christen bliver fæster på den halve Broenggaard, hartkorn 4-0-3-1 1/2, da han gifter sig med den unge enke, Maren, på gården. Fæstebrevet er udstedt på Hesselmed den 30. december 1774, og Christen forpligter sig her til at betale landgilde, der løber op i 11 rigsdaler, og yde det sædvanlige, ikke nærmere specificerede hoveriarbejde. Endvidere hører det til hans pligter "i den Tiid Hessel-

medgaards Stude er i Aal Mærsk (eng) at have med dem al mueligt Tilsyn, samt at give sammes Vogter Føde og Natteylte imod Betaling 24 sk. ugentlig". Han må godt grave klyne, men skal tage sparsommeligt af den, og kun til eget forbrug. Han har selvfølgelig at efterkomme, hvad de tidligere fæstere, svigerfar Niels Sørensen og Marens første mand, Niels Jensen, har forpligtet sig til, såsom at give "den gamle Maren Sørensdatter (her må skriveren have været galt på den – det er unge Marens farmor, Maren Nielsdatter Jegum, der er tale om) al fornøden Ophold og efter hendes Død en Sømmelig Jorde Fæhr".¹⁴⁰

Det er en pænt stor gård, og Christen er en mand med orden i tingene. Landgilde betales til tiden, uden slinger i valsen – det viser regnskabsbogen over landgilde, som er bevaret for perioden 1769-1801. Han når aldrig til selv at købe sin gård, men det er interessant at se, at han har lånt mange penge ud til flere selvejere. Bl.a. Søren Nielsen i Mosevrå, der i alt har lånt 249 rdl. 5 mk. 12 sk., og Niels Sørensen, der står på skyldnerlisten for 35 rdl. Det at være selvejer har åbenbart ikke været ensbetydende med at have mønt på kistebunden. Christens brødre, Peder Nielsen Bork i Billum og Lars Nielsen på Gedberg, har også lånt penge af ham, henholdsvis 200 rdl. og 20 rdl. Bror Bonde i Janderup (ane

Mange af vore aner var fæstere under Hesselmed. Her ses hovedbygningen, tegnet af Inger Tobiasen.

nr. 80) har dog kunnet klare sig selv. Ved Christens død kan hans samlede tilgodehavender gøres op til 423 rdl. At han har haft så mange penge, at han kan fungere som det lokale lånekontor, kan han dog for en stor del takke sin kone for – se nærmere under hende!

Indboet ser ellers ganske jævnt ud. Der er det sædvanlige møblement og husgeråd, kun fire sølvskeer og et dito bæger skiller sig ud. Af bøger har familien kunnet fornøje sig med en bibel og andre gamle, uspecificerede bøger. Besætningen har i 1797 bestået af seks køer, fire kvier, fire kalve og 20 gamle får og fire væddere. Der har været fire heste og en plag. Endelig har man haft to beslagne vogne og to trævogne.

Christens første kone dør i 1792, og den 9. oktober 1793 gifter han sig igen, manden står jo alene med syv små børn. Den nye ægtefælle er Mette Bertelsdatter, yngste datter af Bertel Sørensen og Ane Simonsdatter i Skødstrup (aner nr. 158 og 159), døbt den 5. december 1756. Det er altså ingen årsunge, Christen har udset sig, og der kommer heller ingen børn ud af dette ægteskab, der i øvrigt ikke bliver af langvarigt. Mette bliver enke allerede fire år senere, idet Christen i oktober 1797 stedes til hvile, 53 år og 6 måneder gammel. Det noteres i skiftet, at “Enken gav med Vidne tilkiende at hun attraaede som Enke at Besidde Stervboe Gaarden paa sin sal. Mands Fæste”, og “For saa meget des vissere og bedre at kunne opfylde alt dette, især de Umyndiges Opdragelse betræffendes, fremstod Enken og tilkiendegav, at hun havde besluttet som Enke at besidde Gaarden uden at indlade sig i noget Ægteskab, indtil hun faar Børnene opdragne, da hun haabede, at de ældre Børn vilde vise sig flittige, troe og lydige samt paapassende ved Stedets Drift, og der efter afstaae Gaarden til den af Børnene, som hun meest ynder og anseer mest beqvem dertil og været meest flittig ved Gaardens Drift, imod af denne at nyde tilstrækkelig Ophold, de øvrige Børn nyder passende Løn for den Tid, de ere hiemme ved Stedet efter at have fyldt 18 Aar enten i Varer eller Penge, at forstaae naar Enken deres

Tieneste behøver. Behøver og forlanger Enken dem ikke, søger de Tieneste hos Fremmede.”¹⁴¹ Mette får godt 30 år i enkestand, det meste af tiden som aftægtskone hos stedsønnen Niels Jensen. Hun dør i foråret 1829.

Christen efterlader sig en del til sine børn, godt 100 rdl. til hver af drengene og 51 til pigerne. Disse beløb bliver der taget vare på af skifteforvalteren, de får ikke love til at ligge i skuffer og kister på gården. I Hesselmeds overformynderiprotokol kan man se, hvordan alt er indført under hver arving, og det er omhyggeligt noteret, hvor pengene er anbragt. De lån, som Christen i sin tid har ydet folk på egnen, er endnu ikke indfriet, men de er bogført hos rette myndighed.¹⁴²

Det bliver den ældste søn Niels Jensen Christensen, der “mest beqvem” kan fortsætte driften af gården. Han gifter sig i 1800 og har herefter fungeret som husbonde, men reelt sker overdragelsen af fæstebrevet ført 9 år senere.

Den 2. februar 1775 giftede Christen sig med **Maren Nielsdatter** i Ål Kirke. Christen og Maren bliver trolovede den 6. januar. De har fælles ane i Anna Nielsdatter. Hun er Christens farmor (i ægteskab med Peder Nielsøn Borch) og Marens oldemor (i ægteskab med Niels Bacchensen).

De havde følgende børn:

37	i.	Mette (1776-1854)
34	ii.	Niels Jensen (1778-1843)
	iii.	Barbara (1780-1830)
	iv.	Anna (1783-)
	v.	Maren (1786-)
	vi.	Niels (1789-1809)
	vii.	Niels Christian (1791-1794)

69 Maren Nielsdatter. Født i 1754 i Broeng, Ål. Døbt den 7. april 1754 i Ål Kirke. Maren døde i december 1791 i Broeng, Ål og blev begravet den 25. december 1791 i Ål Kirke.

Maren er ældste datter og andet barn af Niels Sørensen og Johanne Marie Nielsdatter Windfeldt i Broeng. Hun bæres til dåben af Søren Nielsen af Gedbergs kone. Faddere er Mons. Biørn, præceptor (lærer) på Hesselmed, naboen Hans Christensen i Broeng, Hans Skrædder af Skødstrup, Kirsten Jensdatter af Hesselmed og endelig Niels Jegums datter, Anne Cathrine.

Begge Marens forældre dør, da hun er 16 år, og hun er alene på gården med sine yngre søskende, Niels, 14 år, Edel, 7 år, Karen, 4 år og Claus Guldagger på bare 3/4 år, og sin gamle farmor, Maren Nielsdatter Jegum, der lever endnu 13 år. Husbonden og skifteforvalteren, fru Dorte Margrethe Hansen til Hesselmed, ønsker at lade gården blive på familiens hænder, “at see en af Børnene conserveret ved Gaarden til dens i Fæstetageelse ... og Stervboens Midler saa længe maatte indsættes, til en af Børnene kunde opnaae den Fuldkommenhed, Stedet at tage i Fæste”. Deres farbror, Bonde Sørensen, udpeges til at føre opsyn. Han må føre dagbog over alt, hvad der går ud og ind af gården og forespørge hos husbonden, hvis han ønsker forandringer, forbedringer, køb eller salg. “Paa samme Maade som Bonde Sørensen er paalagt, bliver og de paa Stedet værende u-myndige og deres Olde Moder (farmor) ogsaa paalagt, at ikke i ringeste Maade at foretage sig uden ommeldte Bonde Sørensen forud giver Betænkning og Samtykelse, og det saa længe Boen bliver paa den Maade henstaaende”.

Dette er naturligvis ikke noget, der skal vare ved. Allerede den 12. marts året efter er løsningen klar. Niels Jensen af Jegumgård melder sig på scenen. Han vil overtage gården og “ægte den paa stedet værende ældstedatter”. Han er 34 år, dobbelt så gammel som sin tilkommende, der har lige passeret de 17 år, da brylluppet finder sted den 7. juni 1771. Gården får han ved, at han forbinder sig til:

Ål Sogn, som det har set ud 1802-3. Broeng ses nederst til højre. Kortet er fra Videnskabernes Selskab.

1. at svare alt, hvad der måtte være af gæld m.m.
2. at han sørger for at den gamle aftægtskone får, hvad hun kan være tilstået og lovet af hans forgængere, "som en brav og skikkelig gammel Kone tilkommer at omgaas."
3. at tage sig af de tre umyndige børn på stedet (den næst yngste, Edel, har mormor i Farup taget til sig). De har krav på "Ophold, Føde, Klæde og Education med anden Christendomsøvelse, til de en hver for sig fylder deres 18 Aar". De skal have udbetalt deres fædre og mødre Arv, til hver af Sønnerne 20 rdl., en god og ny Kiste til 2 rdl. og 4 lod Sølv. Den yngste, Karen, skal have 10 rdl., "en skikkelig Seng af Værdie i ringeste til 10 rdl., en brugelig ny Kiste til 2 rdl." og – når hun agter at gifte sig – en sømmelig trolovelse efter egnens skik og brug. Edel, der er blevet taget under sin mormor, Barbara Windfelds, vinger, tilkommer 16 rdl. i rede penge og ellers det samme som Karen. Hvis

hun af den ene eller anden grund skulle ønske at vende tilbage til sit fødested, står det hende frit for. Niels og Maren skal tage sig af børnene, hvis de bliver syge, og er de, efter at de er fyldt 18, ene og uden familie, har de krav på "Husly og Varme samt Kost ... om de saadant maatte forlange imod igien at være Gaarden til Tieneste"¹⁴³.

Niels Jensens fæstebrev på Nørre Broenggård er underskrevet den 15. marts 1771, og det forpligter ham til at betale landgilde på 11 rdl. årligt, forrette det sædvanlige hoveriarbejde og holde bygninger og besætning i god stand og være sparsom med klynegravningen – som det også gælder for hans efterfølger.¹⁴⁵

Maren og Niels får i 1772 en søn, der dør straks efter fødslen, og året efter en datter, Johanne Marie, der bliver opkaldt efter sin afdøde mormor, men allerede 1774 dør ægtemanden, 36 år gammel. Begravelsen finder sted den 13. juli, og den 8. november mødes man til skifte i stervboen. Farbror Bonde stiller som lavværge for sin niece, og afdødes bror, Christen Jensen Jegum, der er fæster i Ø. Vrøgum, er formynder for den etårige datter. Enken får lov til at beholde formue, bohøve og inventarium, mod at være ansvarlig for, at hendes søskende får deres arv efter forældrene, som det er bestemt i 1771, og endvidere forpligte sig til at give datteren i arv efter faderen: "Rede Penge 20 rdl, en forsvarlig Seng af Værdi 13 mk. 2 sk., en brunmalet Dragkiste med fire Skuffer, der har været den Sal. Mands, af Værdi 3 mk. 5 sk. og en af de paa Stedet værende Sølv Spise Skeer med Navn NMSK-BADW og årstal 1716"¹⁴⁶ – en ske, der stammer fra Marens morforældre, Niels Mortensen Kærboel og Barbara Andreasdatter Windfeldts bryllup. Den en-og-tyveårige enke må selvfølgelig gifte sig igen; den udkårne er denne gang Christen Nielsen fra Troldholm.

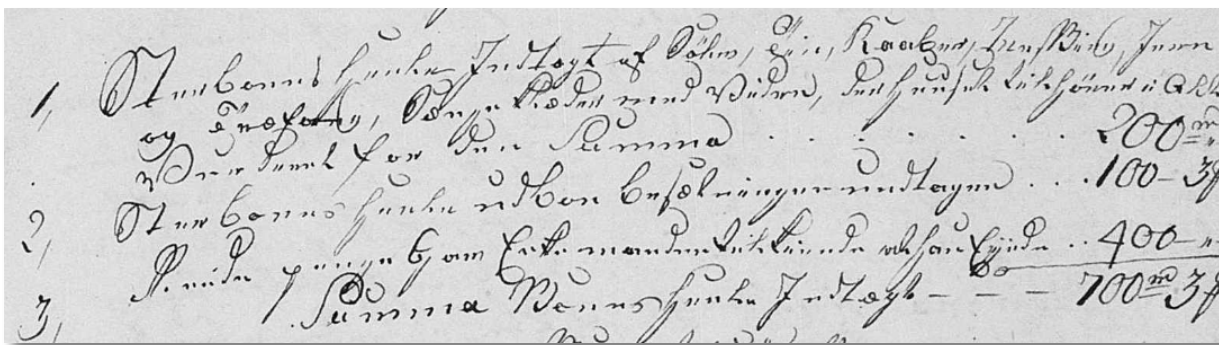
Den gamle mormor i Farup dør i 1777 og efterlader sig en pæn formue. Her viser sig et problem for arvingerne i Broeng: Deres far har nemlig tidligere, efter et arveforskud, givet afkald på yderligere arv. Børnenes skifteforvalter, godsejeren på Hesselmed, mener dog, at de tilkommer deres fulde del. Det modsætter de øvrige arvinger sig, så godsejeren må føre sag for børnene. Den afsluttes den 6. oktober 1779 med, at afdøde Niels Sørensens 5 børn i Broeng får tilkendt 242 rdl. i arv efter deres mormor. Det er ikke gratis at føre den slags sager. "For at forekomme en Proces, hvorved Medarvingerne intenderede at udelukke disse Børn fra arv, fordi deres forlængst afdøde Faders Afkald for sin Kones Fæderne- og Møderne-arv imod oppebåren 169 rdl. 11 sk. fandtes i Stervboen" kan han indkassere 30 rdl. og desuden skal han have "for mine rejser, correspondance og forbrugt stemplet Papiir" – 8 rdl. Men trods alt bliver der et beløb til alle, Marens del, 28 rdl. 2 mk. 2 4/7 sk., udbetales den 18. november samme år.¹⁴⁷

Senere kommer en ny arveportion til. Børnene i Broeng skal have deres andel af de beløb, som mormoren har arvet efter sine to sønner, Anders, der er død, og Hans, som er forsvundet sporløst i det store udland. Til den sidste del er der knyttet visse betingelser: "Pengene skal til Hans Nielsen Windfeldt, saafremt han sig i lovlig Tiid indfinder, blive af mig eller arvinger udbetalte, men i anden Fald tilhører de hans Søsters Børn i Broeng." Det drejer sig for Marens vedkommende om 34 rdl. 5 mk. 11 1/2 skilling, som den 7. november 1785 udbetales til hendes ægtefælle¹⁴⁸ – som sig hør og bør, da hun jo ikke er myndig ...

Da Ål Sogn skrives i mandtal i 1787 er Karen som den eneste stadig hjemme på gården. Den ældste bror, Niels er i 1777 i tjeneste hos sin mors søster, Maren Nielsdatter, og hendes mand, Jep Michelsen, i Tanderup, Farup Sogn. Den yngste, Claus tjener hos en slægtning i Kjelst, Billum; senere slår han sig ned som husmand i Henne.¹⁴⁴

Efter knapt atten års ægteskab og endnu syv barnefødsler dør Maren, trekvart år efter at det sidste barn er kommet til verden. Og her får ægtemanden sig en overraskelse, for som det lakonisk nævnes i skiftet, så fandtes i boet "Reede penge, som Enkemanden icke kiende ved, hun ejede – 400 rdl". Beløbet overstiger langt, hvad hun har fået i arv efter sine forældre og sin mormor, en arv, som jo også er gået via de officielle kanaler og leveret i de myndige personers (mændenes) hænder, men kvinderne må i al hemmelighed have forsynet hinanden med pengene, og Marens tillid til ægtemanden (eller mændene) har måske ikke været den største ... Der er nogle spørgsmål her, som vi ikke kender svaret på, men det er hvad skiftebrevet oplyser!

Boet bliver kun gjort løseligt op til 700 rdl. 3 mk. Christen lover at sørge så godt for sine børn, at det vil overstige det, de ellers ville få i mødrene arv, og det tilbud er formynderne og værger, Christens brødre, Lars Nielsen på Gedberg og

Det bemærkelsesværdige sted i skifteprotokollen for Hesselmed, hvor boopgørelsen efter Maren er indført. Pkt. 3 fortæller om "Reede penge som Enkemanden Icke kiende ved hun Eyede ... 400 -".

Niels Nielsen af Troldholm, samt Marens søster Karens mand, Christen Hendrichsen af Vester Vrøgum, godt tilfredse med. Sønnerne skal have 45 rdl. og en kiste af værdi 2 rdl., døtrene 30 rdl og en seng til 13 rdl. og en kiste til 2 rdl. Samlet kommer pigernes arv således næsten på højde med drengenes. Også datteren af første ægteskab skal have i alt 45 rdl. Endelig "lover Enkemanden at være sine 8 umyndige Børn (stedbarnet Johanne Marie medregnet), ligesom han hidtil har været, fremdeles en kier og god fader" og give dem alt hvad der er fornødent af opdragelse, føde og klæder "indtil de samme blandt fremmede kan fortjene, eller i Ægteskab vorder forsynet."¹⁴⁹

70 Jens Jensen. Født ca. 1722. Jens døde i maj 1797 i Annexgården, Kjelst, Billum. Begravet den 7. maj 1797 i Billum Kirke.

Det er usikkert, hvor og hvornår Jens er født. Den 29. april 1756 bliver han trolovet med Uskild Christensdatter fra Janderup, og her får vi oplyst, at han er "af Kjelst". Der er dog ikke indført nogen Jens Jensen i kirkebogen, der tidsmæssigt kan passe med vores Jens, og strengt taget kan vi ikke lægge andet i oplysningen, end at han på vielsestidspunkt bor i Kjelst. Da parret den 14. oktober bliver "indviet i det hellige ægteskab", hører han hjemme i Annexgården. Han har måske allerede på dette tidspunkt overtaget fæstet af gården.

Jens efterfølger Thor Thuesen (ane nr. 382) på gården, der er den ene halvgård af den gamle Kjelst præstegård fra tiden, inden Billum blev et annekssogn til Janderup; efter degraderingen til annekssogn fungerer gården som det sted, hvor præsten kan opholde sig, når han er på besøg i Billum Sogn, mens gården bliver drevet af fæstebønder. Omkring 1700 bliver gården splittet op i to gårde. Den gårdpart, Jens fæster, har matr.nr. 12, og adressen er i vore dage Ho Bugt vej 57.

Sammen med Uskild får han syv børn, og fadderne, der stiller op, er tilsyneladende folk fra Billum og Janderup. Der er altså ikke noget, der tyder på en tilknytning til andre sogne. Næsten alle børnene dør som spæde.

1768 føder Uskild sit sidste barn, og den fødsel bliver hendes endeligt. Ugen efter at drengen Tue er døbt, kan præsten notere i kirkebogen, at han den 25. september har begravet den gode dannekone, Uskild Christensdatter, 37 år gammel. Barnet overlever heller ikke, men jordes to uger efter. Den efterladte ægtefælle må naturligvis finde en ny hustru, og den udvalgte bliver Maren Christensdatter, som velsigner ham med endnu fem børn.

Kirkebogen løfter ikke meget mere af sløret for, hvem Jens er, da vi i 1797 kan læse: Den 7 Maj begravnes Jens Jensen Kielst gl 74 Aar. Men en alder og dermed et omtrentligt fødselstidspunkt kan vi da koble på ham. Sønnen Jens Christian af andet ægteskab efterfølger ham på gården, men dør tidligt, og andre slægter kommer til.⁹²³

Den 29. april 1769 giftede Jens sig med **Maren Christensdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Uschild (1771-)
- ii. Mette (1774-)
- 35 iii. Kiersten Marie (1776-1837)
- iv. Jens Christian (1779-)
- v. Magrethe (1786-1787)

71 Maren Christensdatter. Født i 1741 i Annexgården, Kjelst, Billum. Døbt den 9. juli 1741 i Billum Kirke. Maren døde i april 1799 i Annexgården, Kjelst, Billum. Begravet den 14. april 1799 i Billum Kirke.

Maren er født på Annexgården, også kaldet Kjelst Præstegård, matr.nr. 11, Ho Bugt vej 52. Hun er datter af Christen Hansen og Mette Jepsdatter Baal, og da hun bliver døbt, skinner hendes mors forbindelser til Bahl i Outrup tydeligt igennem blandt fadderne: Anne Baal, Christian Degns datter af Toerbøl, Thoer, Niels Baal og Christen Kraase.

Hun bliver konfirmeret 16 år gammel i 1757, sammen med rigtig mange unge fra Janderup og Billum Sogne. Det er ikke noteret, om højtideligheden blev holdt i Janderup eller Billum Kirke, men formentlig er den gået på skift mellem sognene.

Maren bliver gift med den tyve år ældre enkemand på den anden halvgård af Annexgården og flytter dertil, og her kommer hun til at leve resten af sit liv. Trods den store aldersforskel når hun kun at leve et par år som enke.

72 Christen Povelsen. Født i november 1734 i Skødstrup, Ål. Døbt den 28. november 1734 i Ål Kirke. Christen døde i oktober 1801 i Skødstrup, Ål og blev begravet den 18. oktober 1801 i Ål Kirke.

Christen er født midt i en børneflok, som Poul Clausen Brich og Anne Andersdatter i Skødstrup sætter i verden. Mette Jesdatter bærer barnet til dåben, og fadderne er farbror Mads Clausen, Peder Rygård, Mickel Vad, Regina og Mads Clausens datter af Mosevrå.

Christen bliver den 25. november 1763 trolovet med Maren Andersdatter fra Markskelgård. Den 16. februar året efter står vielsen. Den dag er der dobbeltbryllup i familierne, idet Christens søster, Kirsten, bliver gift med Marens bror, Peder.

Christen overtager faderens halvgård i Skødstrup, og fæstebrevet er underskrevet 4. december 1763 – trolovelsen og fæsteovertagelsen er nøje afpasset, så han kan starte tilværelsen som gårdmand og husfader. Gårdens hartkorn er 3 td. 5 skp. 1 fjd. I landgilde skal han svare 5 rdl. og 2 mark dansk. Det fremgår også af fæstebrevet, at der har fundet en omveksling sted: i stedet for nogle agre i Borre Mark har gården fået tildelt nogle bekvemmere liggende jordstykker på Oksbøl Mark. Ud over at give sin gamle moder det fornødne ophold skal Christen også udrede til sine søskende, hvad "dennem udi arv er tilfalden".¹⁵⁰

Christen har ind imellem haft problemer med økonomien. Det forekommer, at han må betale sin landgilde i mindre rater, sommetider falder pengene først året efter. Sidst i 1780'erne kommer der dog orden i tingene.¹⁵¹

Ved folketællingen i 1787 består husstanden Christen og Maren og deres fem børn, der alle er ugifte og hjemmeboende. Gården overlades ca. 1800 til den yngste søn, Niels, der ved folketællingen 1801 står som husbonde og gårdboer, mens Christen og kone er anført som husbondens forældre. Deres yngste datter, den 17-årige Mette, hører også til husstanden. Det er dog først i 1808, at Niels reelt får fæstebrev på stedet.

Christen forlader denne verden i efteråret 1801 og bliver begravet 67 år mindre 7 uger, som der står i kirkebogen, altså 7 uger før han ville være fyldt 67.

Den 16. februar 1764 giftede Christen sig med **Maren Andersdatter** i Ål Kirke. De bliver trolovet den 25. november 1763.

De havde følgende børn:

- i. Anders (1767-)
- ii. Kirsten (1770-)
- iii. Niels (1773-1775)
- iv. Anne (1775-)
- 36** v. Niels (1777-1848)
- vi. Mette (1784-)

73 Maren Andersdatter. Født i 1748 i Markskel, Ål. Døbt den 10. februar 1748 i Ål Kirke. Maren døde i august 1809 i Skødstrup, Ål. Begravet den 6. august 1809 i Ål Kirke.

Maren er født på Markskelgård som datter af Anders Bachensen og Mette Sørensdatter. Hun bæres til dåben af Knud Boyesens kone af Ho. Faddere er Knud Boyesen og Peder Rask fra Ho, Iver Hansen og Søren Sørensen fra Markskel og Margrete Gregersdatter af Skødstrup.

Hun overlever sin mand med 8 år, og formelt er det hende, der sidder ved fæstet på gården de første år efter hans død. Dog nok støttet af sønnen Niels og hans kone, der allerede 1799 er blevet gift.

74 Christen Nielsen. (Samme som anetavle nr. 68.)

75 Maren Nielsdatter. (Samme som anetavle nr. 69.)

76 Niels Pedersen. Født i 1731 i Skødstrup, Ål. Døbt den 27. maj 1731 i Ål Kirke. Niels døde i 1803 i Skødstrup, Ål. Begravet den 6. marts 1803 i Ål Kirke.

Niels døbes 1. søndag efter trinitatis som ældste søn af Peder Hansen i Skødstrup og hans hustru Zidse Hansdatter. Faddere er Maren Bundesdatter, som bærer barnet, Christen Andersen, Jørgen Jacobsen, Hans Christensen, Regina og Zidse Hansdatter.

I 1765 dør Niels' far, og sønnen får hans fjerdepartsgård i Skødstrup i fæste. Fæstebrevet er underskrevet på Hesselmed den 18. december 1765, og af det fremgår, at Niels for retten til at nyde, bruge og beholde stedet må svare to rigsdaler og fire mark i landgilde og forpligte sig til at dyrke og drive ejendommen forsvarlig og intet deraf bortleje eller fravende. Stedets hartkorn er 1 td. 5 skp. 3 fdk. 1/2 alb. Niels må selvfølgelig også sørge for sin mor: "giver hans Moder fornøden Føde og Klæder så længe hun lever og efter Døden en sømmelig Jordefærd, mod at hun hjælper ham og Stedet til Gavn og Bedste".¹⁵² Det er ikke helt ualmindeligt, at der stilles krav til aftægtsfolkene! Måske sker det her også af hensyn til, at Niels stadig er ugift. En kone har han dog fundet sig, inden der er gået et år.

Noget kan tyde på, at Niels har drevet sin lille gård dygtigt, landgilden svares punktligt, år efter år. Den 16. juni 1800 oplader han fæstet til sin eneste overlevende søn og går selv på aftægt sammen med sin kone.

Den 5. juni 1766 giftede Niels sig med **Zidse Hansdatter** i Ål Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Maren (Død som spæd) (1767-1767)
- ii. Maren (1768-)
- iii. Peder (Død som barn) (1771-1772)
- 38 iv. Peder (1774-1831)
- v. (Uden Navn) (Død som spæd) (1776-1776)
- vi. Ane Cathrine (1782-)

77 Zidse Hansdatter. Født i 1746 i Troldholm, Ål. Døbt den 1. maj 1746 i Ål Kirke. Zidse døde i november 1810 i Skødstrup, Ål. Begravet den 14. november 1810 i Ål Kirke.

Den 1. maj skriver præsten i kirkebogen: Domenica Jubilate Hans Hansens Tvilling børn af Troldh. kaldet Simon og Zidse. Sønnen baaren til Daaben af Simon Hansens Enke af Børsmose (børnenes mormor) og Datteren af Hans Olufsens Kone af Øster Vrøgum. Testes [faddere]: Hans Simonsen af Søehuse (morbror), Søren Bundesen og Niels Jegum af Troldholm, Niels Bondesens Søn Oluf af V. Vrøgum, Niels Herlovs Søn og 2 Døtre, Jep Christensens Datter af Ø. Vrøgum, Johanne.

Ikke bare er Zidse tvilling, hun og Simon er hendes mors andet tvillingepar. Det første par dør som spæde, hvorefter der kommer et par enkelt-børn inden den nye tvillingefødsel. Både begge børnene overlever og vokser op. Da de er 4 år, bliver familien velsignet med endnu et par tvillinger, hvoraf den ene dør nogle måneder gammelt.

Selv bliver Zidse mor til 6 børn i ægteskabet med Niels. Af disse dør de 3 som spæde, den ene er endda dødfødt. Tvillinger bliver det ikke til.

Hun overlever sin mand med 7 år – han er dog også 15 år ældre end sin kone – og bliver begravet onsdag den 14. november 1810, 64 år 6 måneder og 12 dage gammel.

78 Christen Hansen. Født i 1762 i Skødstrup, Ål. Døbt den 25. april 1762 i Ål Kirke. Christen døde den 2. juni 1846 i Skødstrup, Ål. Begravet den 7 juni 1846 i Ål Kirke.

Kirkebogen for Ål sogn fortæller 1762: Festo Litanía (den 25 april): Hans Christensen af Schiødstrup hans 2den Barn og Søn, baaren til Daaben af Christen Andersens kone af Giedberg og kaldt Christen. Fadderne: Anders Christensen af Giedberg, Jacob Zachariasen af Tarp, Terchild Nielsen af Oxbøl, Hans Christensen af Giedberg, Peder Skræders Søn Simon af Oxbøl, Poul Clausens datter af Schiødstrup og Hans Skræders datter af Schiødstrup, Kirsten.

Til trods for at Christen på forrige session i Varde er blevet “enrouleret til landsoldat” for Hesselmed gods, får han den 30. marts 1785 fæste på den halvgård i Skødstrup By, som hans svigerfar Bertel Sørensen “hidtil har haft i fæste og beboed og nu godvillig har afhændet, og hvis ælste datter han ægter”. En betingelse er også, at han i alle måder lover at efterleve aftægtskontrakten med svigerforældrene. Gården står for hartkorn 3 td. 2 skp. 2 fdk. 1 alb. og den årlige landgilde, der skal betales inden hvert års mortensdag, er på fire rigsdaler.¹⁵³

1811 sælges al Hesselmeds bøndergods til fæsterne, som cancelirådinde Hansen har bestemt det i sit testamente. Pri-serne er yderst rimelige, og Christen kan nøjes med at betale ialt 152 rdl. 1 mk. 6 sk. for sin jævnt store gård. Skødet er underskrevet den 31. juli 1811.¹⁵⁴

Efter Anes død i 1813 gifter han sig igen, denne gang med Karen Jensdatter, der er 14 år yngre end ham. Det betyder dog ikke at der kommer flere børn. Den eneste datter Anne er blevet gift allerede i 1806 og er flyttet ind på sin mands gård. I stedet tager Christen en plejesøn, Jens Sørensen, født i november 1804 som yngste søn af Søren Christensen og Maren Jensdatter i Billum (vores aner nr. 126 og 127), til sig, som kan efterfølge ham på gården. Hvornår han er kommet til stedet vides ikke, men han bliver konfirmeret i Ål Kirke 23. februar 1819.

I 1834 er den 72-årige Christen stadig manden på gården, Jens er en del af husstanden og desuden er der et par tjenestefolk. Men den 23 April 1835 er det tid for tilbagetrækning. Christen sælger sin gård til Jens for 450 rdl. og ved samme lejlighed oprettes der naturligvis en aftægtskontrakt for Christen og hans "nulevende hustru". De forventes at "søge Dug og Bord med mig selv, og nyde ligesaa god Underholdning som jeg selv og mine Huusfolk samt ved reres dødelige Bortgang bekoste dem en hæderlig Begravelse". Men hvis de ikke skulle være tilfredse med det, opstilles der nogle ekstra skrappe poster. Den nye ejer skal opføre en aftægtsbolig i fire fag, og de de gamle kan tage alt hvad de har brug for med sig. Vil de have deres egen brønd, må Jens bekoste den, og han skal inddige et stykke have for dem. Han skal "kjøre dem til og fra Kirken og andetsteds til deres Slægt og Venner, naar de forlanger det", og hvis de skulle have lyst til det, kan de flytte et helt andet sted hen og bevare det meste af aftægten. Boligen derhjemme skal Jens holde vedlige forsvarligt og "strax igjen overlade dem Boligen, hvis nogen af dem skulde blive tilsinds at indflytte igjen i samme." Jens kvitterer ved at opkalde sin første søn efter Christen.

Det ser dog ud til, at de finder sig godt tilpas og bliver boende hos plejesønnen. Det er da også her Christen dør 12 år senere i den høje alder af 84 år.

Den 14. april 1785 giftede Christen sig med **Ane Bertelsdatter** i Ål Kirke. Kirkebogen: D. 15 Martii blev Christen Hansen og Ane Bertelsdatter af Schiødstrup trolovede. Og: D. 14. April blev samme copulerede.

De havde følgende børn:

39	i.	Anne (1787-1872)
	ii.	(Uden navn) (1794-1794)

79 Ane Bertelsdatter. Født i december 1753 i Skødstrup, Ål. Døbt den 2. december 1753 i Ål Kirke. Ane døde i maj 1813 i Skødstrup, Ål. Begravet den 22. maj 1813 i Ål Kirke.

Ane er datter af Bertel Sørensen og hustru Ane Simonsdatter. Til hendes dåb har forældrene formået at få en del af sognets standsfolk til at troppe op; hun bæres af sognepræsten Niels Eilschows hustru, og fadderne er Mons. Bjørn, skolemester paa Hesselmed, og degnen Lorentz Rechoff. Farfar Søren Berthelsen af Fredtoft, farbror Søren Sørensen, fra samme sted, moster Zidsel Simonsdatter og faster Karen Sørensdatter, der begge er unge ugifte piger, udgør resten af fadderne.

En brønd som denne har man kunnet finde i rigtig mange gårde – her set på Hjerl Hede.

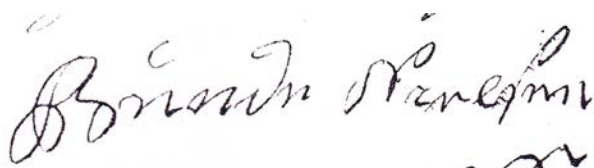
31 år gammel bliver Ane gift med den godt otte år yngre Christen fra nabolaget. Man kan få en lille mistanke om, at hun ikke har været helt let at afsætte, idet det er udtrykkeligt er nævnt i fæstebrevet, at Christen skal gifte sig med den ældste datter på gården. Men måske har det intet på sig; aldersforskelle er en luksus man begynder at gå op i, da ægteskabet hører op med først og fremmest at være en praktisk og økonomisk foranstaltning. Det er dog en kendsgerning, at parforholdet ikke bærer megen frugt: kun to børn kommer der ud af det, et uhørt lavt antal for den tid. Anne bliver født 2 1/2 år efter vielsen, og syv år efter kommer endnu en dødfødt datter.

Folketællingerne er ret uenige om Anes alder: 1787 er hun 32 år, i 1801 kun 38 år.⁹⁸ Da hun begravnes Kristi Himmelfartsdag 1813, opgives hendes alder til 60 år 5 måneder og 8 dage. Her har præsten regnet galt; hvis ellers dåbsoplysningen er rigtig, kan hun kun være 59 år 5 måneder og nogle dage.

80 Bonde Nielsen. Født i 1740 i Troldholm, Ål. Døbt den 6. april 1740 i Ål Kirke. Bonde døde den 30. juni 1813 i Janderup. Begravet den 7. juli 1813 i Janderup Kirke.

Bonde er søn af Niels Pedersen Jegum og hustru Mette Bondesdatter i Troldholm, og han bæres til dåben af Jens Nielsens kone i Jegum. Faddere er morbror Niels Bondesen, Søren Bondesen, Hans Bondesen og Kiersten Nielsdatter.

Det nævnes ikke nogen steder i Janderups kirkebog eller i skøder m.v., at Bonde stammer fra Ål Sogn, men ved skiftet efter Christen Nielsen Broeng (ane nr. 68) optræder "Bonde Nielsen i Janderup Bye" som formynder for to af børnene som en af de "rette og nærmeste fødte Værger efter Loven", og der er på denne tid ingen anden Bonde Nielsen i Janderup end vores Bonde, hvis alder ved folketællinger passer nøje med Niels Pedersen Jegums ældste søn. Han må altså være ovennævnte Christens storebror.

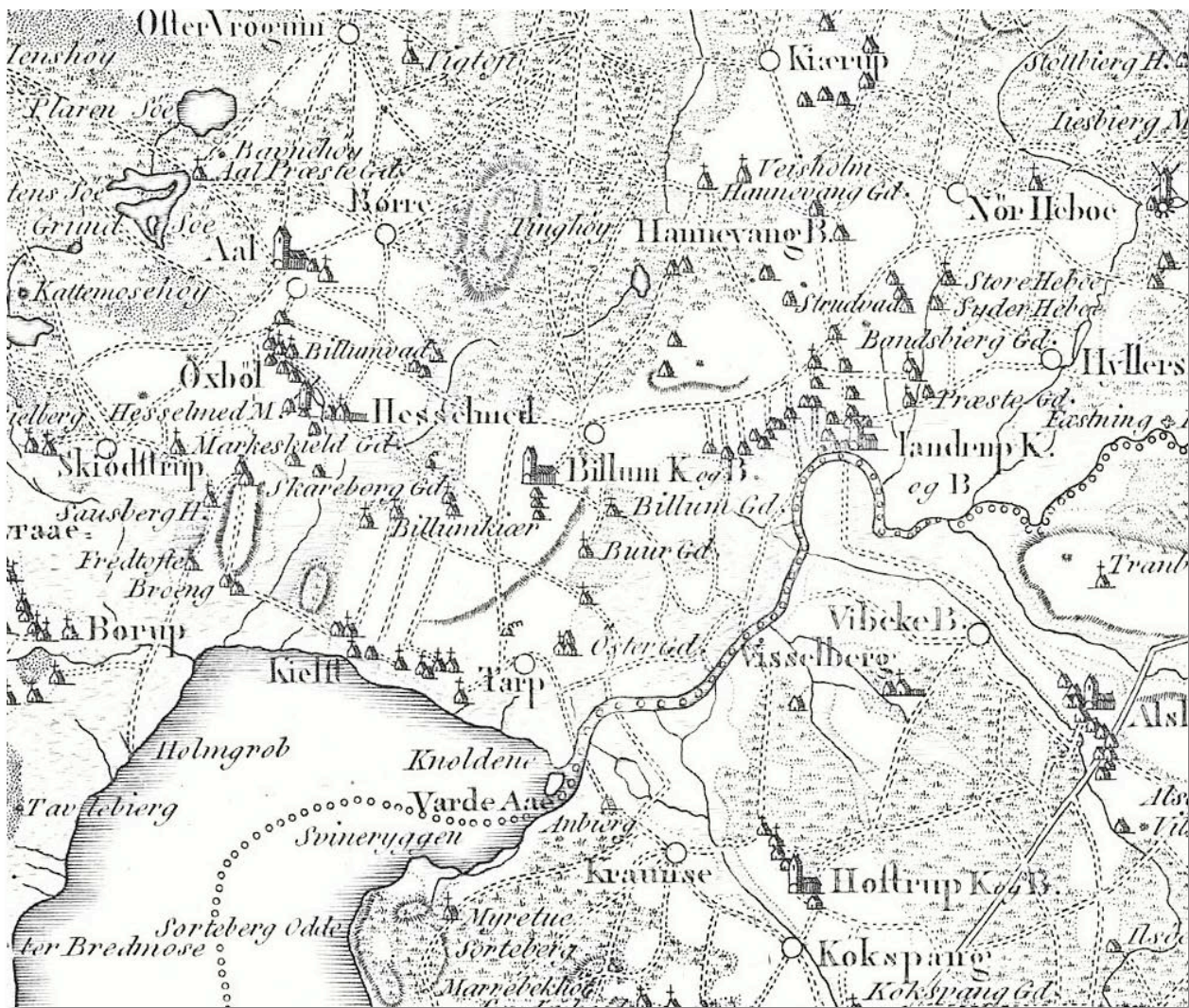

Bondes underskrift ved skiftet efter hans bror Christen

Bonde bliver først gift med Maren Christensdatter den 19. april 1771 i Janderup Kirke, uden forudgående trolovelse og i følge kongelig bevilling, og han flytter omkring dette tidspunkt nok ind på gården mat.nr. 22a i Vester Janderup. Det er ikke svigerfaderens gård, da den tidligere fæster, Niels Mortensen, en bror til Jess Mortensen (ane nr. 112), og hans kone Anne Hansdatter ikke har fået børn, der kan efterfølge dem på gården. I de første år har Bonde været indsidder eller medhjælp

på gården, men den 16. april 1774 bliver der oprettet en opholdskontrakt for de to gamle. I følge den "afstaar og hermed straks fratræder" Niels Mortensen sit fæste og "overlader til fuldkommen Eje alt hvad jeg haver af Besætning, Ploug, Vogne og Harver, Bæster og Creaturer, med øvrige mine Gaards Redskaber intet undtagen, samt mit Indboe af alle Slags, undtagen hvad jeg og kone deraf behøver til Brug vores Livstiid." Desuden skal Bonde "ei alleene betale al Niels Mortensens lovlige Giæld, saavel til hans forrige Hosbonde, Velædle Thøger Sterm til Søveig, der er på 40 rdl., som alt hvad han til nogen anden er skyldig; men endog give ham og Hustrue deres Livstiid fornøden Ophold, og efter deres død skal jeg eller Arvinger forskaffe dem en sømmelig og Standsmæssig Jordefærd." Altså en ganske gængs aftægtskontrakt, som den ellers oprettes mellem far og søn eller svigersøn. De to ældre sikrer sig mod misbrug af deres arbejdskraft: "Og skal ingen af dem blive besværet med nogen slags Arbejde eller tjeneste, videre end hvad de godvillig vil".¹⁵⁵

Om Bonde straks har fået gården til eje er nok tvivlsomt, men det har uden tvivl været planlagt, for året efter underskrives skødet den 25. april 1775, og prisen er sat til 832 rdl.¹⁵⁶ Sælger er førnævnte Thøger Reenberg Sterm til Søveig, der på den tid er godt i gang med at sælge ud af sit bøndergods. Bonde hører altså til den lille gruppe af selvejerbønder ved udskiftningen i Janderup.

Janderup og Billum Sogne som Videnskabernes Selskabs kartograf tegnede dem.

Både opholdkontrakten og skødet påstår, at Bonde er fra Nordenå i Hemmet Sogn. Forklaringen kan måske være, at han lige op til overtagelsen af gården har tjent i Hemmet.

Gården står for et hartkorn på 5 Tdr. 3 Skp. 1 1/2 Alb. og er nok blandt de bedre gårde i Janderup. Bonde driver den i godt 35 år. Med sin første kone får han tre års ægteskab, uden at der kommer overlevende børn ud af det. Efter hendes død gifter han sig med Anna Jensdatter, og hun sætter otte børn i verden, hvoraf de tre drenge bliver gårdmænd i sognet. Den 1. oktober 1807 får den ældste søn, Niels den ældre, skøde på gården, men allerede efter tre år bliver der ændret på det forhold. Storebror foretrækker nemlig at flytte til Hyllerslev og sælger gården videre til sin yngste bror, Niels den yngre. Den mellemste bror Jens (ane nr. 40) har allerede fundet sit sted på matr.nr. 30a. Fra den sidste handel findes en aftægtskontrakt – der har nok også været en i første omgang – og den starter således: “Saalænge vi gamle finde os fornøjet at være inden Døre og gaae paa Mad og Maal med vor Søn Niels Bundesen eller Stedets Beboer, nyder vi i alle Maader god Omgang og til daglig Føde det samme som Stedets Beboere selv nyde”. Altså forventer man, at de gamle finder sig til rette med at være en del af husstanden. Hvis det ikke skulle gå, er der nedfældet en stribe poster: “Skulde vi gamle derimod blive til Sinds at ville være for os selv, da skal Stædets Beboere indrette os i Vestre Ende af det Nørre Huus 3 Fag med Loft, Vinduer, Døre, 2 Sengesteder, Skorsteen og 1 Jern Kakkelovn, disse 3

Fag indrettes til en Stue, Kjøkken og 1 lidet Kammer, som Stedets Beboere alt sætter i Forsvarlig og beboelig Stand, samt for Eftertiden forsvarlig holder vedlige inde og ude uden Udgift for vi gamle”. Der skal leveres rug, byggryn og så meget øl som behøves, og desuden “Daglig hver Morgen 4 Potter sød og nymalket Mælk, og hver Uge 4 Pd. Smør, Aarlig 3 Lpd. grønsaltet Flæsk, 2 Lpd. tør Kjød, 1 Lpd. sød Ost, 100 friske Æg, 1/2 Potte Brændevin Ugentlig”. Kirkebefordring og en hæderlig begravelse hører til de sædvanlige betingelser.

De to gamle har åbenbart taget sig af deres ældste datters datter, Maren Kjerstine Sørensdatter, der på dette tidspunkt er omkring 10 år, og hvis mor er død. Denne pige hører med til de forsørgerpligter, som kontrakten udpinder, og hvis hun bliver boende på gården, skal Niels “giøre hendes Bryllup og give hende 1 Lag Kjøbe Klæder, og to Lag sribede Klæder, samt en Frakke”¹⁵⁷.

Efter at Bonde er trådt tilbage, bliver gården takseret i forbindelse med den lovbefæstede brandforsikring. Der er tale om en gård i fire længer; stuehuset i solsiden er i 19 fag, der dels er grundmuret, dels i tavlmur, og det kan ikke nøjes med mindre end 2 skorstene. Udbygningerne er alle i 10 fag, det nordre og østre bruges til lade, mens det vestre huser besætningen. Denne gård har ikke særskilt bagehus, i modsætning til flere andre gårde på egnen.⁸¹³

Bonde dør tre år efter den sidste gårdhandel; trods hans status som aftægtsmand skiftes der. Ejendelene består af hans garderobe, der indeholder hele tre sæt tøj, og i rede penge 120 rdl. Der er dog ikke meget at rafle om, da det allerede i aftægtskontrakten er fastslået, at sønnerne deler faderens tøj og døtrene moderens, når den tid kommer. Enken holder sig pænt tilbage: hun “anmeldte, at hun forlanger ingen Arv efter hendes afg. mand, da hun er meget gammel og sva-gelig, og ikke fordrer mere end hendes Ophold efter hendes Aftægtsbrev”.¹⁵⁸

Den 18. november 1774 giftede Bonde sig med **Anna Jensdatter** i Janderup Kirke. Kirkebogen: Den 18. november. efter Kongl. bevilling copuleret Bonde Nielsen med Anna Jensdatter i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Maren Kierstine (1775-1801)
- ii. Niels (1777-1838)
- iii. Anna (1779-1824)
- 40** iv. Jens (1781-1864)
- v. Mette (1782-1817)
- vi. Niels (1784-1834)
- vii. Johanne (1786-1806)
- viii. Kiersten (1789-1791)

81 Anna Jensdatter. Født ca 1751 i (formentlig) Debel, Outrup. Anna døde den 8. februar 1824 i Janderup. Begravet den 15. februar 1824 i Janderup Kirke.

Ud fra oplysninger i folketællingerne må Anna være født omkring 1751, men spørgsmålet er: hvor? Hendes fødsel er ikke indført i Janderup Kirkebog, og en anden nærliggende mulighed, at Bonde kan have hentet sin brud nr. 2 i sit hjemsovn, passer heller ikke med optegnelserne i Ål Kirkebog.

Ved Bonde og Annas anden søns dåb bærer en Berthel Debbels kone barnet, der i følge de fastlagte navneskikke bliver opkaldt efter sin morfar. Og her har vi et fingerpeg om Annas herkomst. Berthel Debbel er identisk med Berthel Jensen, født ca 1739¹⁵⁹, og fæster af den ene af to gårde i Debel, Outrup sogn. Hans kone hedder Anne Cathrine Nielsdatter, og hun er Bondes ældste søster; hun og Berthel bliver gift den 12. december 1769. Det kan ikke bevises, men det er et meget sandsynligt bud, at Berthel er storebror til Anna. Der er andre forbindelser de to familier imellem, idet Bondes brødre Christen Nielsen (ane nr. 68) i Broeng og Peder Nielsen Borch i Billum i 1783 køber Berthels gård

(pris 401 rdl.)¹⁶⁰ Denne har året i forvejen selv købt gården på auktion i Varde, men har åbenbart ikke kunnet klare de økonomiske byrder. Desværre kendes der ikke noget til Berthels og Annas fælles ophav. Fæsteren, som Berthel følger på gården, hedder Søren Sørensen, så det er hverken far eller svigerfar, han tager over efter. Og der er ingen kirkebog i Outrup, der kan hjælpe os på vej.

Bonde og Anna bliver gift efter kongelig bevilling. Det betyder i de fleste tilfælde, at brudeparret er beslægtet i tredje led, at de er grandfætter og -kusine og derfor ikke uden videre må blive hinandens ægtefæller. Der skal kongelig bevilling til samt et tilsvarende gebyr – det sidste har nok ikke været det mindst vigtige, set fra kongelig side. For Bonde og Annas vedkommende kan vi ikke påvise, at de er beslægtede. Men måske er årsagen til bevillingen bare, at de er blevet gift uden først at være trolovede. Som det var tilfældet med Bondes første ægteskab.

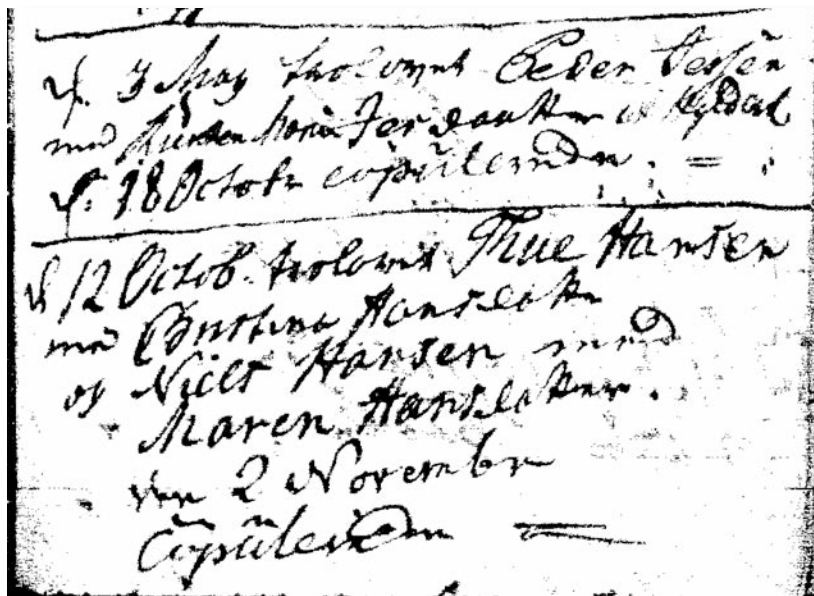
1777 er Anna fadder for Niels Riber og Kiersten Jensdatters datter Karen og igen i 1788 for en anden datter. Det er sandsynligt, at hun er søster til Kiersten (født ca. 1754), men desværre kendes Kierstens forældre heller ikke.

Selv føder hun otte børn. De tre drenge ender som gårdmænd i sognet, og de tre døtre, Maren Kierstine, Anna og Mette, blive standsmæssigt gift med gårdmænd. De to yngste døtre lever ikke så længe, at de når ægteskabsalderen.

1824 begravnes Ane Jensdatter, "aftægtskone i Janderup". Kirkebogen nævner intet om hendes alder og heller ikke, hvem hun er enke efter, men da hun er den eneste af dette navn og den status i byen, er der ingen tvivl om, at det er enken efter Bonde Nielsen, der her stedes til hvile.

82 Peder Jessen. (Samme som anetavle nr. 56.)

83 Kirsten Marie Jesdatter Rabech. (Samme som anetavle nr. 57.)

Udsnit af kirkebogen for Janderup og Billum Sogne 1781. Her er Thue Hansen & Christine Hansdatter samt Niels Hansen & Maren Hansdatters trolovelser og vielser indført. Parret lige over er et andet anepar, nemlig Peder Jessen & Kirsten Marie Jesdatter (aner nr. 56 & 57)

84 Niels Hansen. Født i 1753 i Billumgård, Billum. Døbt den 28. marts 1753 i Billum Kirke. Niels døde den 1. oktober 1827 i Janderup. Begravet den 9. oktober 1827 i Janderup Kirke.

Ifølge sognehistorien Janderup og Billum Sogne er Niels Hansen søn af Hans Olesen på Kirkegården, gården, der har sit navn, fordi den ligger lidt nord for kirken. Det passer jo fint nok, at Niels er søn af en Hans, men der er bare den hage ved det, at der ikke er indført nogen søn af Hans Olesen i kirkebogen! Derimod får denne i 1760 en datter, Maren, som aldersmæssigt passer præcist på konen på gården ved folketællingen i 1787.

Det må derfor være datteren, der har overtaget gården sammen med sin mand Niels. Og hvem er så denne Niels Hansen? Hvis man kigger efter passende emner i kirkebogen, født på indenfor et rimeligt tidsrum, kunne det meget vel være den

Udsnit af matrikelkort, opmålt i 1780'erne, der viser Varde Å med Janderup Kirke og lige nord for kirken Niels Hansens gård. Jordstykket vest for kirken er Niels'.

Niels, som Hans Jensen i Billumgård i 1753 får døbt: “3. onsdag i Faste, d. 28. Marts døbt Hans Jensens Søn i Billumgrd. med Navn Niels. Faddere: Baken Buurgaards Hustru, Fourier Jacob Outrup (ane nr. 510, gift med en søster til naboen i Billumgård, Christen Knudsen), Mads Brun, Niels Sørensen, Niels Hansens Hans, Maren Sørensdatter og Peder Thomsens Datter.”

Teorien underbygges, når vi ser på vielsen. Niels Hansen og Maren Hansdatter bliver trolovet den 12. oktober 1781 og viet den 2. november. Samme dage sker det samme for et andet par, Thue Hansen og Christine Hansdatter. Ved ingen af af brudeparrene nævnes, hvor de kommer fra, men der kan ikke være tvivl om at der er tale om et dobbelt bryllup, og at det er to brødre fra Billumgård, der gifter sig med to søstre fra Janderup.

Det passer perfekt ind i billedet, at der jævnligt optræder folk fra Billumgård og Tarp som faddere til Niels og Marens børn.

Et indtryk af, hvordan gården har set ud, får vi i brandforsikringsprotokollen. Her kan vi læse, at det anseelige stuehus i 16 fag har ligget mod nord – måske fordi det har ligget ud til vejen? Som så mange andre stuehuse er det en blanding af grund- og tavlmur, og det har to skorstene på stråtaget og tre bilæggerovne til at give varme. Mod øst ligger stalden

i 14 fag og mod syd og vest 2 ladebygninger, henholdsvis 16 og 8 fag. Desuden er der nord for gården et tørvehus i 6 fag og et bagehus i 3 fag.⁸¹⁴

Niels har fået fæstet på Kirkegården omtrent på samme tid, som han er blevet gift. Gården hører under Hennegård, og da fæsteprotokollen er gået tabt, må vi ty til godsets regnskabsbog for at få lidt detaljer om overdragelsen. Heraf fremgår at fæstebrevet er underskrevet den 26. januar 1781, og at indfæstningen er 90 rdl. Det er i øvrigt samme dag Niels' bror Thue får fæstet på fødegården - og indfæstningen er også den samme. På et – endnu ikke påvist tidspunkt – køber han ejendommen til selveje og fungerer i øvrigt som gårdmand i samfulde 40 år. 1820 overlades stedet til den eneste søn, der af gode grunde har fået navnet Hans, og de to gamle sikrer sig alderdommen i et "beboelig Værelse, 4 á 5 Fag... hvilket Værelse holdes i god Stand med Kalkning og andet." Blandt fornødenhederne, der skal ydes dem, kan nævnes 1 lispund ål hver høst og hvert forår (der fiskes altså ål i "Janderup" Å), og til nydelserne hører 18 kander godt dansk brændevin og 16 pd. godt røgtobak.

Ved aftrædelsestidspunktet er to af døtrene endnu ikke gift, og selvfølgelig skal der sørges for dem: "Hvis det imod Formodning skulle skee, at een af mine yngste Søstre ikke skulle komme i Ægtestand, da skal aftægtshuset blive til hendes Tieneste og Brug, saa længe hun lever hende tillige aarligen leveres 8 Læs Tørv og en Læs Klyne, samt en Pinkruus sød mælk daglig, ligesom og Kakkellovnen bliver staaende til hendes Afbetiening. Alt andet som er foreskrevet hiemfalder til Gaarden." Desuden skal de have tøj, en "forsvarlig" seng, dragkiste og "tillige en forsvarlig Bryllup." Til gengæld kan aftægtsmanden så også slutte med at erklære: "Med denne Opholds Contract er ieg Niels Hansen fornøjet i alle Maader."¹⁶¹

Niels dør efter 7 år som "aftægtsmand udi Janderup".

Den 2. november 1781 giftede Niels sig med **Maren Hansdatter** i Janderup.

De havde følgende børn:

- i. Karen (1783-)
- ii. Kiersten (1786-)
- iii. Kiersten (1787-)
- iv. Christine (1790-)
- 42** v. Hans (1793-1875)
- vi. Anna (1797-)
- vii. Maren Kierstine (1802-1856)

85 Maren Hansdatter. Født i maj 1760 i Kirkegården, Janderup. Døbt den 18. maj 1760 i Janderup Kirke. Maren døde den 2. april 1839 i Janderup. Begravet den 11. april 1839 i Janderup Kirke.

Maren er den midterste af Hans Olesen og Kirsten Thomasdatters 3 døtre. Faddere er Abel Cathrine i Sønderhebo, Seboe Sørensen, Søren Castensen, Christen Sørensen og en pige (dvs. tjenestepige) på Sønderhebo.

Vi ved ikke så meget om Maren, men 1791 bærer "Niels Hansens Kone" Jørgen Kaaltoft og Karen Jensdatters datter Maren til dåben. Og selv sætter hun syv børn i verden.

Sammen med sin mand kommer hun i aftægt hos sønnen, og da han er død, følger 12 år i enkestand, inden Maren selv lukker øjnene for sidste gang som "afgangne Niels Hansens Enke i Janderup", 78 år gammel.

86 Anders Hansen Friis. Født i 1748 i Frisgård, Hyllerslev, Janderup. Døbt den 25. marts 1748 i Janderup Kirke. Konfirmeret i 1763 i Janderup Kirke.¹⁶² Anders døde den 20. september 1824 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 26. september 1824 i Janderup Kirke.

Anders er det femte barn i det kuld på 6, som Hans Andersen Friis og hans kone Anne Bertelsdatter velsignes med. Han døbes Mariæ Bebudelsesdag, den 25. marts. Faddere er gode Hyllerslev-folk: Anders Hebos Kone, Jens Post, Jens Justesen og Else Clausdatter. Jens Justesen, ejer af Hyllerslev Storgård, bliver senere Anders' svigerfar.

I 1763 er han 15 år gammel blandt sognets konfirmander, og i 1769, hvor familien omtales i et skifte efter Hans Friis' søster Ingeborg, ved vi, at den da 21-årige Anders tjener på en gård i Hyllerslev. Han arver en slump penge, 5 rdl. 8 sk. efter sin faster, men som "mindreårig" får han ikke selv rådighed over pengene; hans ældre bror Hans, der er konsumtionsbetjent – hans arbejde består i at opkræve afgifter på varer som indføres i byen – i Varde, må optræde som kurator for ham ⁸⁸¹.

3. marts 1773 er han fadder for sin bror, Hans' datter Maren; han er på dette tidspunkt karl hos sgn. H. Borch, og 1781 benævnes Anders "national rytter" i det holstenske rytterregiment. Tre år senere får han overdraget fæstet på "Enggård" i Hyllerslev. Han er 23. oktober 1782 i Janderup Kirke blevet gift med Karen Nielsdatter, og med

hende får han fire børn, der alle dør som små. Efter at hun selv er død i barselsseng ved det sidste barns fødsel i 1787 – hun begravnes den 14. oktober, 32 år gammel – bliver han gift med Maren Jensdatter fra "Storgård", og sammen med prinsessen får han næsten sit halvt kongerige, den store gård, som han overtager efter sin svigermor. Gården koster 6.250 rdl., og desuden skal svigermor have ophold på "Mad og Maal" og med "al Venlighed og Kierlighed omgaaes". Hvis hun ikke er tilfreds med de andre beboeres selskab, skal han indrette hende "behøvende Opholdsværelser i Gaardens østre Huus" og levere hende aftægt der, og hun kan medtage 6 sølvspiseskeer¹⁶³. For at klare udgifterne optager han en obligation: "Underskrevne Anders Hansen Friis i Hyllerslev gjør hermed vitterligt, at min kjære Svigermoder Anne Catrine Jesdatter, afgangne Christopher Frandsens Enke i Hyllerslef, til min nu paaboende Gaards Afbetaling har laant mig 2831 rdl. 4 mk. 9 sk.", et beløb, som han ikke har betalt tilbage ved hendes død. Men renterne er betalt punktligt hvert år. Og i øvrigt: "Anders Friis erklærede, at naar den indførte Obligations Indhold fragaaer, saa har han betalt alt hvad han skulde for Gaard og Bo."¹⁶⁴

Anders Friis har været ganske velhavende, han har lånt temmelig store summer ud til folk på egnen; 1797 undsætter han Mads Nielsen i Nørhebo med 175 rdl., 1804 låner han 110 rdl. til Jens Sørensen i Blåvand, og året efter har Jens Bakkensen, også Blåvand, brug for 300 rdl – og Anders Friis er manden, der kan levere dem. Ved folketællingen i 1801 er der to karle og to piger på gården.

Anders skal have oplevet spøgeri i Mølsig, en lavning mellem Janderup og Hyllerslev. Det siges, at et svin, "som det ikke er rigtigt fat med" nu og da passerer området. En aften, da han sammen med en anden mand fra Hyllerslev er på vej hjem fra Janderup, bliver han pludselig kastet ud af vognen, "så langt tømmerne kunne nå". Han mener, at det må være være svinet, som har forstyrret hestene.⁹²⁴

Han dør som aftægtsmand. Storgården er omkring 1818 overladt til sønnen Hans. Hans er gift to gange, men uden at få arvinger ud af det. I stedet tager han og hans sidste kone en plejedatter i huset, nemlig hans søster Annes datter, Andrea Kathrina. Anne (ane nr. 43) har seks døtre med sin mand Hans Nielsen i Kirkegården i Janderup, så de har vel nok kunnet afse en til det barnløse par ... Andrea Kathrina og hendes tilkommende, Ulrich Adolph Beck Jensen, bliver arvtagere til den store gård.¹⁶³

Den 1. februar 1788 giftede Anders sig med **Maren Jensdatter** i Janderup Kirke. 1788 fortæller kirkebogen: Den 4. Januarii trolovet Enkemanden Anders Friis af Hylderslev med Pigen Maren Jensdatter af Hylderslev Storgaard. De havde følgende børn:

- i. Jens Just Severin (1788-)

- ii. Hans (1791-1866)
- iii. Karen (1793-)
- 43 iv. Anne (1796-1832)
- v. Anna Cathrine (1799-1800)
- vi. Anna Cathrine (1802-)
- vii. Anna Kierstina (1807-)

87 Maren Jensdatter. Født i 1768 i Storgård, Hyllerslev og døbt 7. februar 1768 i Janderup Kirke. Maren døde den 6. april 1850 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 15. april 1850 i Janderup Kirke.

Maren er den næstsidste i en børneflokk på 10 på Hyllerslev Storgård. Forældrene er det velhavende par, Jens Justesen og Anna Cathrine Jesdatter, første- og anden-generationsindvandrere fra det fjerne Tarm. Ved dåben optræder Jes Ra-bech, fjern slægtning i Tarm-klanen (ane nr. 114) som fadder sammen med Anders Sørensens kone af Orten, Seboe Sørensen, Else Nielsdatter (ane nr. 89) og Christen Jensens datter, Maren.

Maren vokser altså op med en flok søskende, hvoraf kun få dør som små. Pigerne bliver efterhånden gift med gård-mænd i sognet, men ingen af drengene er åbenbart egnede til at overtage gården, så da Maren som 20-årig er klar til at blive gift, falder gården i hendes lod, dog således at hendes kommende mand må købe den af svigermoderen.

Maren er tyve år yngre end sin mand og kommer til at sidde i enkestand i 26 år. Så vidt vi kan læse ud fra folketællin-gerne bor hun alene i sin aftægtsbolig, hvor hun udgør sin egen husstand. Hun dør af alderdom, 83 år gammel. Som aftægtskone efterlader hun sig intet at skifte.

88 Knud Christiansen. Født i 1736 i Janderup. Døbt den 2. september 1736 i Janderup Kirke. Knud døde i 1789 i Janderup. Begravet den 26. april 1789 i Janderup Kirke.

Knud bliver født i efteråret 1736 som ældste søn af Christian Godskesen og Karen Knudsdatter i Janderup. Han er dog ikke forældrenes første barn, idet en søster, Else, er født fire år tidligere.

Faddere ved dåben er bl.a. Maren Nielsdatter fra Nørhebo, som bærer barnet, Birgitte Bandsberg, Knud Thuesen, Mette Thomasdatter, Karen Jensdatter Frantsen og Jep Hansen, alle fra Janderup. Barnets mor introduceres 6 uger efter dåbsdagen, hvilket antyder, at han er døbt lige efter fødslen.

Knud ser ikke ud til at være konfirmeret i Janderup, han er ikke at finde på konfirmandlisterne, hvor ellers både hans søster Else og en yngre bror Hans optræder.

Han har tidligt haft visse midler at gøre godt med. Den 10. januar 1767 er han i stand til at yde et lån til en Gregers Sørensen, boende i Neder Fidde, Henne Sogn. Denne er ejer af et mindre sted, og mod sikkerhed i gården låner han 66 rdl. 4 mk., som han årligt, indtil lånet er tilbagebetalt, skal betale 2 rdl. 4 mk. i renter af.¹⁶⁵ Hvor Knud har pengene fra, melder historien ikke noget om; måske har han arvet?

Den 10. oktober 1769 bliver han gift i Janderup Kirke. Brylluppet bliver, som vist nok det første i sognet, holdt uden foregående trolovelse, alene med lysning fra prædikestolen, men efter kgl. dispensation. Hans brud er Anna Hansdat-ter; hun stammer fra Nr. Nebel, hvor hendes far er gårdmand.¹⁶⁶ Grunden til den hastige trolovelse skal ikke søges i den sædvanlige, nærliggende årsag – at et barn er på vej, for den førstefødte, en søn, der får navnet Christian, kommer først 9-10 måneder senere. Anna og Knud får endnu tre børn: Karen og tvillingerne Hans og Kiersten, men ved de sidstes fødsel dør moren i barsels seng og begravnes den 10. oktober 1773, 32 år gammel. Datteren begravnes en uge

efter. En husmor må der til på en gård, så fire måneder senere gifter Knud sig igen, denne gang med Else Nielsdatter fra Bandsbjerg.

Fra omkring tidspunktet for den første vielse må vi formode, at Knud er blevet gårdmand på matr.nr. 13, Åkirkevej 20, Janderup. I starten har han været fæster under de to mænd, som ejer hver deres andel af gården, Thøger Reenberg Sterm til Søvigård og Jess Christensen i Alslev, som har købt sin part af pastor Jessen i Alslev. Men allerede i 1771 køber han af Sterm dennes del af gården. Sterm er på dette tidspunkt i fuld gang med at sælge ud af sit bøndergods, og flere andre Janderupbønder bliver her selvejere, bl.a. Jes Jessen Rabech (ane nr. 114). Skødet er underskrevet den 4. maj 1771, og det giver Knud og arvinger al herlighed og rettighed til stedet, med et hartkorn på 1 Td., 1 Skpr., 3 Fjdr. og 1 Alb. Prisen er 151 rdl.

Den anden del af gården, der står for hartkorn 2 tdr. 3 skp. 2 fjd. 2 alb., får Knud mulighed for at gøre sig til ejer af allerede året efter, og han køber den for den nette sum af 298 rdl. Det pointeres i skødet, at han "Kjøbesummen nøyagtig betalt haver". Som vidne underskriver bl.a. præsten i Alslev, hr. Jessen.¹⁶⁷ Nu sidder Knud som selvejer på en pænt stor gård, næsten 20 år før overgangen fæste til selveje for alvor kommer i skred med de store landboreformer i 1780'erne.

Pengene har cirkuleret mellem folk, og trods periodevis gæld er Knud en mand, der har haft overskud til også at låne ud. Vi har set, at han har været tidligt på færde som långiver. Og det fremgår af skiftet efter Peder Pedersen, gift med Knuds kones søster, Anne, dateret den 15. april 1778, at Knud har 50 rdl. til gode i boet, i "rede lånte penge". Det haster ikke med at få pengene i hus, fordringen må gerne henstå hos enken, indtil hun kan betale den.

Da Knud dør, 53 år gammel, i 1789, og boet gøres op, er billedet lidt mere broget. Han skylder penge til flere mænd i sognet, den gamle gæld fra skiftet efter Anna er dog ude af verden. Han har lånt 200 rdl. til at købe et stykke jord, svoger Christen Nielsen på Bandsbjerg har 16 rdl. til gode, og lidt overraskende har en ugift midaldrende kvinde, bo-siddende hjemme hos sin gårdmandsbror, kunnet forstrække ham med 17 rdl. Desuden er der de tre børn af første ægteskab, som har deres mødrene arv stående i boet. Datteren Karen har endda fået en gave fra sin morfar i Nr. Nebel på 13 rdl. 2 mk., som er i Knuds varetægt og selvfølgelig også skal udredes.

Gård, besætning og indbo vurderes til 964 rdl., men gælden og skifteomkostningerne (16 rdl. 2 mk., som enken må udrede for at få skiftet klaret) bringer beløbet ned på 621 rdl., som skal deles mellem enken og de syv børn. Helt gnidningsfrit går det ikke. Den ældste søn fra første ægteskab, Christian på 18 år, og de to værger for børnene, klager over, at gårdens vurdering er sat for lavt. Hertil svarer vurderingsmændene, "at de i Betragtning af at der ere smaae Børn at opdrage, have vurderet Gaarden efter bedste Skiønsomhed, hvorpaa de, om forlanges, ville aflægge Lovens Eed". Sønnen og værgerne giver sig ikke uden videre, men en ordning må selvfølgelig findes, og det ender med, at Else Nielsdatter må tage 50 rdl. fra sin egen arvepart og lægge den til børnenes. Hun må desuden forsyne de yngste børn med "Opdragelse og Fornødenheder, indtil deres 18de Aar, og alle nyde endog efter den Tiid Tilhold her ved Stedet, naar de det behøver, og ikke andetsteds ere boesatte."¹⁶⁶ Så er alle tilfredse, og skiftet kan slutes.

Den 16. februar 1774 giftede Knud sig med **Else Nielsdatter** i Janderup. "Efter kong. Bevilling copuleret Enkemanden Knud Christiansen med Else Nielsdatter af Bandsbjerg." Den kongelige bevilling skulle formentlig til, fordi de ikke er blevet trolovet forinden.

De havde følgende børn:

- i. Anne (1775-)
- ii. Birgite (1776-1858)
- 44 iii. Niels (1779-1838)
- iv. (Uden Navn) (1782-1782)
- v. Hans Christian (1783-1833)

89 Else Nielsdatter. Født i september 1747 i Bandsbjerg, Janderup. Døbt den 24. september 1747 i Janderup Kirke. Konfirmeret i 1763 i Janderup.¹⁶² Else døde januar 1811 og blev begravet 19 januar 1811 i Janderup Kirke.

Else er datter af Niels Christensen på Bandsbjerg og hans hustru Birgitte Pedersdatter. Faddere er Christen Sørensens hustru, Abigael Cathrine, Casten Sørensen, Hans Friis, Jens Justesen, Christen Olesen, Jep Christensen, Anne Jegum, Inger Andersdatter, Dorothe Jensdatter og Birgitte Jensdatter. Det er en del af Hyllerslev-klanen, der træder op.

Inden Else bliver gift – og såmænd også efter – er hun en meget yndet fadder i sognet. Hendes navn dukker op igen og igen, ikke kun når familiemedlemmer skal have deres børn i kirke.

27 år gammel bliver hun gårdmandskone og sætter herefter fem børn i verden. Det er nok en naturlig sag, at hun fører gården videre, efter at hun er blevet enke. Men allerede den 16. oktober samme år gifter hun sig med ungkarlen Christen Pedersen, født ca. 1751. Hun er 42 år, og de to får ikke børn sammen, men i 1801 består husstanden af ægteparret plus hendes yngste datter og søn.

Else overlever også sin anden mand; han dør i april 1809, 56 år gammel. Den 1. december samme år får yngste søn Hans Christian, der har været rytter i Holstenske Regiment, skøde på ejendommen¹⁶⁸.

Hun tilbringer et par år som aftægtsenke, inden hun selv dør, som “Christen Pedersens enke i Janderup”, 63 år gammel.

90 Thomas Raskesen. Født i maj 1749 i Hygum, V. Nebel. Døbt den 8. juni 1749 i V. Nebel. Thomas døde den 10. maj 1822 i Tarp, Billum. Begravet den 16. maj 1822 i Billum Kirke.

Thomas er født i Hygum, V. Nebel Sogn, hvor hans forældre er gårdmand Rask Hansen og hans kone Kirsten Mortensdatter. Anna, konen på Tjæreborg Mølle bærer barnet ved dåben. Faddere er i øvrigt Jep Pedersen og Jens Hansen af Hygum, Hans Jensen af Nebel, Lambert Hansens kone af Andrup og Abelone Bennetsdatter af Nebel. Jens og Lambert Hansen er farbrødre til barnet.

Thomas gifter sig til gården i Tarp ved at ægte datteren på stedet. Man kan spekulere over, hvordan han har fundet en pige så langt fra V. Nebel, men det skyldes nok, at hans far og farbrødre har bedrevet en del ejendomshandel på egnen og har haft masser af forbindelser. Det vigtige har sikkert været en passende gård, og så er konen kommet med i købet. Gården, der er beliggende på det, der i dag er Tarphagevej 67, står for et hartkorn på 2 tdr. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb. I den tidligere ejers tid (1762) opgøres gårdens størrelse til 42 tdr. sædeland, hvorpå der kan avles 10 læs hø og holdes 3 heste, 7 køer og 6-7 får på den fælles overdrift.

Sammen med gården overtager han sin svigerfars gæld på 220 rdl. til Niels Spangsberg; gælden betales tilbage den 24. april 1778; om det er efter krav fra kreditor, vides ikke, men et par måneder efter må Thomas lade skødet på gården overgå til sin farbror, “velfornemme Niels Hansen i Lifstrup”, der betaler 250 rdl. og nu er ejer af det hele, “intet deraf i nogen måde undtagen, alt til evindeligt arv og ejendom”. Thomas’ far fra Hygum rejser den lange vej til Billum for at medunderskrive skødet som vitterlighedsmand.¹⁶⁹

I mange år er Thomas altså fæster af sin gård. Først efter 23 år er tiden inde til, at han køber den tilbage. Skødet fra farbror Niels Hansen er underskrevet den 5. september 1801, og prisen er nu 190 rdl.¹⁷⁰ I betragtning af at Niels Hansen i sin tid betalte 250 rdl. for stedet, må det vist siges at være en venneprijs.

Datteren Else og hendes mand, Niels Knudsen, efterfølger ham på gården i 1809. For at klare arveforpligtelserne over for de øvrige børn, laver Thomas en deklaration, som går ud på, at Else og hendes forlovede overtager gården og betaler 900 rdl. for den, men et halvt år efter Thomas' død udbetales de 600 rdl. til de øvrige arvinger, som disse må dele mellem sig. Skødet er underskrevet den 23. juni 1809, og deraf fremgår, at Thomas stadig har noget gæld i gården – 300 rdl. skylder han, men betalingen af dette beløb er inkluderet i de 900 rdl. for gården.¹⁷¹

På dette tidspunkt har Thomas været enkemand i 6 år, men han lever endnu 13 år, inden han dør som 73-årig aftægtsmand.

Den 17. oktober 1777 giftede Thomas sig med **Maren Agerholm Jensdatter** i Billum Kirke, efter at de den 12. august 1777 er blevet trolovet.

De havde følgende børn:

	i.	Johanne (1778-)
	ii.	Kiersten (1780-)
45	iii.	Else (1782-1866)
	iv.	Jens Peter (1783-)
	v.	Rask (1785-)
	vi.	Lambert (1786-)
	vii.	Maren (1788-1788)
	viii.	Maren (1789-)
	ix.	Anna (1795-)

91 Maren Agerholm Jensdatter. Født ca 1753 i Søndersig, Lunde. Maren Agerholm døde i december 1803 i Billum. Begravet den 23. december 1803 i Billum Kirke.

Maren har været en lidt besværlig størrelse. I "Janderup og Billum Sogne", bd. 1 kan vi læse, at hun, hvis herkomst der ikke nævnes noget om, først er gift med Christian Bundesen, født ca. 1746 på gården, som Maren og Thomas senere driver. Han dør allerede i 1777 og bliver begravet skærtorsdag.¹⁷² Der er bare den hage ved det, at kirkebogen ikke siger noget om, at Maren er enke, da hun bliver gift med Thomas Raskesen – og det ville den afgjort gøre, hvis det var tilfælde. Hun er 50 år ved sin død, må altså være født ca. 1753, men er ikke at finde i Janderup-Billum Kirkebog.

I stedet hænger det sådan sammen, at Maren er datter af den Jens Hansen Ludvig, der fæster/ejer gården så kort tid, at han ikke er kommet med i sognehistorien. Hun er født i Søndersig i Lunde Sogn, hvor kirkebogen kun går tilbage til 1777, hvorfor vi hverken kan finde hende eller hendes søskendes fødsler. Sammen med familien er hun i begyndelsen af 1770'erne flyttet til Billum Tarp, hvor hendes far først får fæstet på gården og senere køber den. Maren hjælper til på gården; hendes to år yngre søster er gift i Varde, og en endnu yngre bror tjener i Holsten. Da Jens Ludvig dør i 1776, har Maren tre års løn til gode. Lønningen gøres op til 25 rdl., dvs. godt 8 rdl. pr. år, hvilket ikke kan kaldes fyrsteligt. En arbejdsmand i Ribe kan på den tid inkassere 8 rdl. efter rundt regnet 36 dages arbejde¹⁷³, men så er han nok heller ikke på kost og logi! – Få måneder efter at moderen har fået overladt gården, er det slut med Marens status som tjenestepige. Hun bliver trolovet med Thomas og kan begynde en tilværelse som kone på gården. Godt et år efter føder hun sit første barn, en pige, der bliver opkaldt efter Marens mor, Johanne. Og siden følger endnu otte barnefødsler.

Noget tyder på, at Maren har været en selvbevidst kvinde. I 1777 er det hende, der klarer at få en af hendes fars gældsposter afviklet. Den 28. juli kan to herrer fra Fanø erklære: "Vi underskrevne af Fahnøe takker Maren salig Jens Hansen Ludvigs datter i Tarp i Billum Sogn for god og rigtig Betaling den Summa 99 Rdr."¹⁷⁴

Navnet Agerholm er interessant; det deler hun med fruén på St. Hebo, Maren Agerholm Jesdatter, der er datter af præsten i Alslev, Abraham Sørensen Jessen og Mette Maria Andersdatter Møller. Agerholm-navnet stammer fra præstefruens mor, Helene Cathrine Christensdatter Agerholm, født i Ringkøbing¹⁷⁵. Marens mor, Johanne, er født i Alslev og har i sine unge dage tjent i præstegården, og fruén og hendes datter har nok gjort så stærkt et indtryk, at hendes egen datter måtte opkaldes. Der var jo ingen eneret på navne dengang.

92 Gregers Lauridsen. Født i 1761 i Bandsbøl, Hemmet. Døbt den 12. april 1761 i Hemmet. Gregers døde den 22. maj 1844 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 30. maj 1844 i Hemmet Kirke.

Gregers er søn af Lauritz Henriksen og Johanne Andersdatter i Bandsbøl. I kirkebogen staves navnet "Greis" – den vestjyske udtale af navnet slår her igennem. Faddere er Ellids Jenskone, Maren Houles og Chr. Nielsen i Gundesbøl.

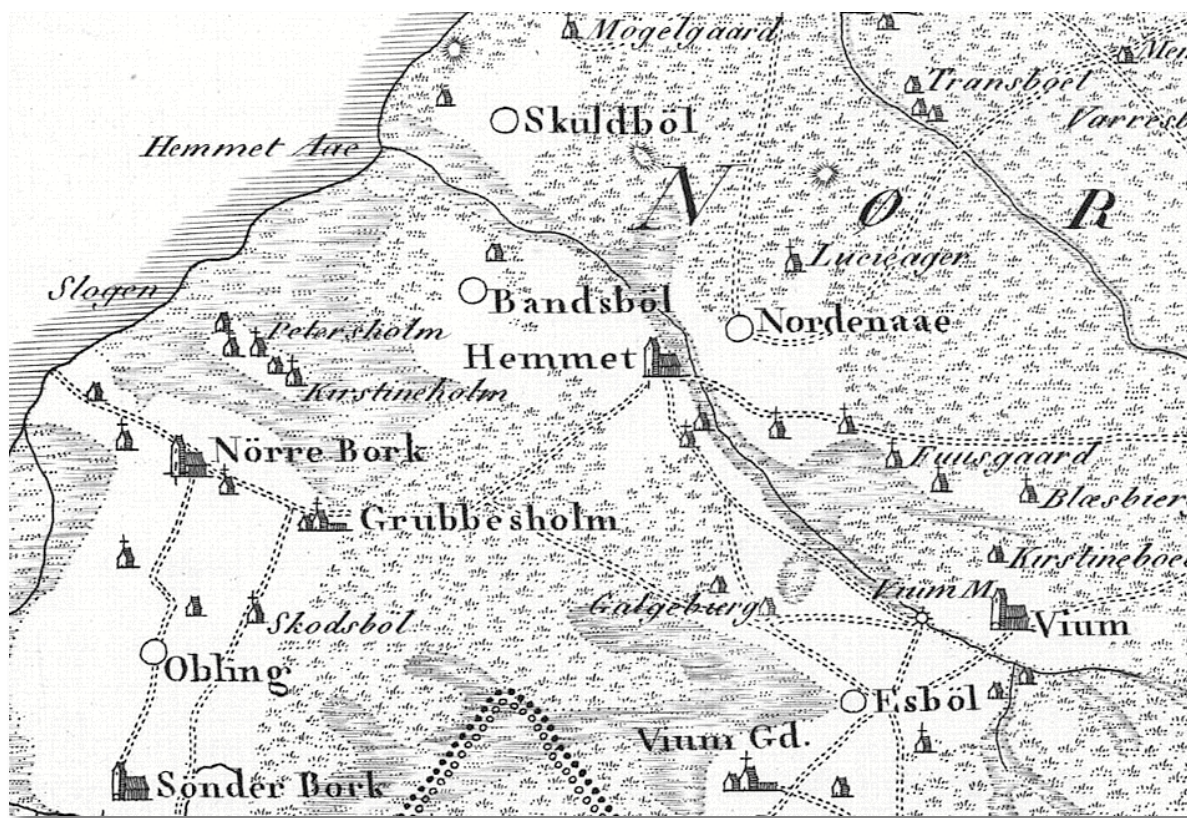
Gregers bliver gårdmand i Skuldbøl i Hemmet Sogn. Gårdene der på egnen har en del til fælles med dem i Janderup-Billum. De har nemlig store engarealer, der giver god græsning. Pontoppidan skriver i sin Danske Atlas (1769): "I Nørherred falder ude imod Havet Mærsk-Enge, som kaldes Bork-Mærsk, hvorudi mange Sogne have Deel. Disse Enge, foruden de vare exponerede (dvs. udsatte) for Oversvømmelser, begyndte for endeel Aar siden at staa Fare for Sandflugten, men daværende Amtmand Etatsraad Teilman lod kaste en dyb og bred Grøft, med en Vold hos til at møde baade Vandet og Sandet, og paa den opkastede Vold blev saaret Sand-Havre, som saaledes har bundet Sandet, at det ei kan komme videre. Vandet er og derved sat Grænser, thi naar det af Storm drives over sine Bredder, sluger bemeldte Grøft endeel deraf og Volden staar imod dens Magt."¹⁷⁶ Skuldbøl ligger nordvest for Hemmet By, helt ude ved Ringkøbing Fjord. Der er en lille havn, hvorfra man udskiber landbrugsprodukter. En vigtig del af fæsternes hoveri har bestået i at køre korn m.v. fra godserne til havnen.

Gården i Skuldbøl har Gregers købt af sin svigerfar, Jeppe Dynesen. 1791 overtager han desuden et jordstykke, tilhørende Hemmet Kirke, som igen hører under Lønborggård, og som svigerfar også tidligere har fæstet. Fæstebrevet findes i Lønborggård godsarkiv, og man kan her læse, at Gregers hermed overdrages fæste af "den fjerde Part af det Hemmeth kirke henhørende Ejendom, som til Stoergaard i Schuldbøll har været brugt og endnu bruges, hvilken Eien-dom efter nye Landmaalings Matricul i alt er Hartkorn 2 Tønder 2 1/2 album, hvoraf den fjerde Part 4 skp. 5/8 alb." Vilkaarene er, at han betaler "aarlig Landgilde til Hvert aars Martini Dag 1 rdl., samt enten i Forening med de øvrige 3/4 dels Ejendoms Brugere og Fæstere aarlig forretter en Rejse eller Korn Ægte fra Lønborregaard eller Schrumssager til Schuldbøll Strand, naar da denne tilsagt vorder, eller og for sig selv alleene saadant hver fjerde aar at Præstere." - Som nævnt udskibes der en del korn fra Skuldbøl Strand, derfor har der været behov for folk til hjælp med fragten. Fæstebrevet er underskrevet på Lønborggaard den 3 Juni 1791.⁹²⁵

1792 udskiftes jordene i nabosognet Lønborg. Dette kommer til at involvere Gregers og 3 andre selvejere i Skuldbøl. De ejer nemlig nogle lodder i Vostrup Enge, som ligger ubekvem for udskiftningen. De indkaldes til "åstedsmøde" den 12. september, men de er ikke interesserede i at bytte, og som selvejere holder de på deres ret. Udskiftningskommissionen har fastslået, at de skal afstå engene i Vostrup og i stedet tildeles enge ved Styg Bæk, "hvortil der var let adgang fra fjordsiden, mens det ville være vanskeligt for dem at få vej til deres nuværende enge." Kun en af Skuldbæk bønderne kan se det rimelige i forslaget, mens de øvrige, deriblandt Gregers takker nej.

Der skal træffes en beslutning, og kommissionen har det vægtigste ord at skulle have sagt. Og det bliver, som den har foreslået. I løbet af det næste halve år sælger to af lodsejerne fra Skuldbøl deres enge. Gregers er stadig ikke enig, da det afgørende møde holdes den 11-12. juli 1793. Her får mændene fra Skuldbøl først forevist planerne. De erkender, at "de er afsat efter planen, men ikke efter deres ønske. De godkender dog."¹⁷⁷

Gregers overlader sin gård til datteren Mette Cathrine og hendes mand Laust Christensen og kommer i aftægt sammen med sin kone, og han dør som "aftægtsmand for Laust Christensen, Schulbøl."

Hemmet sogn omkring 1800. Kort fra Videnskabernes Selskab.

Den 7 januar 1791 giftede Gregers sig med **Maren Jeppesdatter** i Hemmet. Den 7. januar er der stor fest i Skuldbøl, for den dag blev, som kirkebogen anfører, "Peder Mortensen fra Ølgod med Karen Jeppesdatter af Schulbøl og Gregers Laursen af Bandsbøl med Maren Jeppesdatter af Schulbøl copulerede i Hemmet Kirke". Jeppe Dynesen får sine to ældste døtre gift på samme dag.

Gregers og Maren havde følgende børn:

46	i.	Jeppe (1791-1855)
	ii.	Laurs (1794-1794)
	iii.	Laurs (1795-)
	iv.	Mette Johanne (1797-1800)
	v.	Mette Johanne (1800-)
	vi.	Mette Kathrine (1801-)
	vii.	Ane Marie (1811-)

93 Maren Jeppesdatter. Født i 1769 i Skuldbøl, Hemmet. Døbt den 15. januar 1769 i Hemmet Kirke. Konfirmeret den 3. april 1785 i Hemmet Kirke. Maren døde den 10. december 1842 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 18. december 1842 i Hemmet Kirke.

Maren er ældste datter af Jeppe Dynesen og Mette Jacobsdatter i Skuldbøl. Faddere er præstens datter Mette Marie Lemvig, Christen Slot, Niels Nielsens kone, Chr. Gundesbøls datter, Chr. Termansen og Jacob Skrædder, barnets morfar.

Hun bliver konfirmeret Dominica Quasimodogeniti, 1. søndag efter påske, der ser ud til at være den faste konfirmationssøndag i Hemmet Sogn på den tid.

22 år gammel kan hun indlede, hvad der bliver til 51 års ægteskab, der bringer syv børn med sig. Det er hendes forældre, der står først for, når børnene skal opkaldes, sikkert fordi det er dem, der har afgivet gården til hende og Gregers.

I følge kirkebogen dør hun 75 år gammel som "Aftægtsmand Gregers Lauridsens Hustru i Schulbøl".

94 Anders Simonsen. Født den 1. maj 1763 i Bandsbjerg, Janderup. Anders døde i Kjelst, Billum, den 6. februar 1842; han blev 78. Begravet den 13. februar 1842 i Billum Kirke.

Anders er født på Bandsbjerg som yngste søn af gårdfæster Simon Christensen og hustru Birgitte Jensdatter. Faddere er moster Mette Jensdatter, Niels Andersen, Jens Hansen, Knud Christiansen (ane nr. 88), Karen Nielsdatter og faster Maren Christensdatter.

Anders har været soldat, men er "ved landmillits sessionen 1794 meddelt afsked". Han er blevet gift og skal overtage sin svigerfar, Knud Sørensens gård, matr.nr. 9 i Kjelst af hartkorn 1 td. 7 skp. 2 fdk. 1 alb. Han er fæster under Hesselmed, og fæstebrevet er underskrevet af fru Dorthe Margrethe Rosenberg den 21. november 1794. Foruden landgilde på 2 rdl. forbinder han sig til at betale til "vedbørlige Tider og stæder Alle Kongelige Skatter og andre lovlige Paabude, som nu ere, eller for eftertiden paabydes" og oveni kommer så ekstraskatter for stedets aftægtsfolk, altså svigerforældrene, som selvfølgelig har krav på, at han "viser al Godhed og Kierlighed imod sine Sviger Forældre og lader i alle deele Contracten om deres Ophold være sig efterrettelig¹⁷⁸.

I jordebogen for 1802 kan man læse, at han ved hoveri skal præstere 2 1/2 pløjedage, 11 spanddage, 26 gangdage og 2 ægtkørsler á 2 mil.¹⁷⁹

Hvad går disse spand- og gangdage egentlig ud på? Det kan man få et indtryk af i det reglement, der findes for Søviggårds hoveri, og som nok ikke har været meget forskellig fra Hesselmeds. Reglementer som denne blev først introduceret af Struensee i hans forsøg på at forbedre fæstebøndernes forhold og begrænse hoveriet. Efter hans fald vendte alt tilbage til det gamle, men ved landbrugsreformerne i 1780'erne blev de igen taget op. På en spanddag skal man møde med et spand heste eller stude, der kan præstere det foreskrevne stykke arbejde, såsom at harve jorden, hente tørv eller køre gødning ud fra møddingen. Til pløjedage skal en plov "bespændes med 4 Bæster eller plovmægtige Creaturer", og det er nødvendigt at stille med 2-3 mand, for at klare pløjning af 1 td. land til rug eller andet korn. For spanddage gælder, at 1 harve bør pr. dag harve 12 skp. land; 1 vogn bør, hvis der ikke er for langt fra mark til gård, køre 2-6 læs hø eller 6-12 læs korn daglig. For gødning gælder det samme som korn-agen, for tørv pr. dag 6-10 læs. På gangdage, hvor man møder uden spand, kan arbejdet bestå i høstarbejde, tørvegravning og -læsning, grøftegravning eller vedligeholdelse af ladebygning og gærder og rensning af vandsteder, og også her er der faste regler for, hvor meget der skal ydes på en dag. En person skal fx læsse 30 læs gødning eller binde 30 travet korn. Ægterne, rejserne, hvor der køres ærinder for herremanden, kan være lange eller korte ægter; en dags rejse i vintertid er ansat til 4 mil og i sommertiden 6 mil, men der kan også være tale om ture, der varer flere dage. Bønderne er den tids fragtmænd.¹⁸⁰

Ved overtagelsen af fæstet bliver gården underlagt en syns- og taxationsforretning, "i følge Vester Herreds Rets Udmeldelse af dato 10de Octobr. sidstleden". Af dette syn fremgår det, at gården er i tre længer. Våningshuset er i 10 fag, hvoraf de 4 bruges til kostald, så familien må krybe sammen i de sidste 6 fag. Huset er i ege- og fyrrebindingsværk og i god stand. Overfor ligger laden i 11 fag, der desuden rummer hestestald og mangler lidt i vedligeholdelse, så der må afsættes omkring 5 rdl. til reparation. I vesterenden den tredje længe, et mindre hus i 5 fag, der tjener som vognport og bagehus – bagehuset har af hensyn til brandfaren ofte sit eget separate hus. Af heste og redskaber finder syns- og taxationsmændene, hvad der er nødvendigt til driften, ligesom der er tilstrækkeligt af både føde- og sædekorn.¹⁷⁸

1810, hvor Hesselmeds fæstegods sælges til fæsterne, køber Anders gården i selveje for 309 rdl. Omtrent samtidig køber han desuden matr.nr. 17 i Kjelst.¹⁸¹ I følge skøde- og panteprotokollen for Varde, Øster, Vester og Nørre Herreder 1749-1814 køber han den 20. november 1809 en engparcel, af hartkorn 2 skp. 2 fdk. 1 7/10 alb, i Ål Mærsk for hele 540 rdl. Hertil skal lægges renter for det første år, så prisen bliver i alt 564 rdl. 1 mk. 11 sk.¹⁸² En ret anselig pris i forhold til gårdens!

1821 overlader Anders gården til svigersønnen Jeppe Gregersen, der er blevet gift med den ældste datter Elisabeth, og han og Dorthea går i aftægt. Som skik og brug er skal de to gamle for deres livstid have husly og varme, føde og klæde (være på "mad og mål", som det hedder, altså sammen med husfolkene og lige så godt som han, husbond, selv nyder det), pleje og tilsyn, og efter aftægtsfolkernes død en anstændig og efter egnens skik og brug hæderlig begravelse. Hvis de gamle ikke er tilfredse med at indgå i husstanden, kan de flytte ud i "den søndre Ende af Østerhuset, der er indrettet til Beboelse, saasnart det af dem forlanges være overladt til fri Bolig for dem, ligesom jeg og vedligeholder det baade ud- og indvendig i alle Maader indtil den af dem længstlevendes Død, alt uden nogen Betaling." Til aftægtshuset leveres så nøje specificerede mængder korn, kød, flæsk, fisk (vi er jo tæt på Ho Bugt og Vesterhavet) og hønseæg – og 24 potter godt kornbrændevin. Foruden den nødvendige brændsel. Men om aftægtsfolkene så nogen- sinde har gjort brug af deres ret til at flytte ud, er en anden ting ...

Ud over aftægten betinger Anders sig en indtægt fra et indsidderpar (husmandsfolk), som i hans tid som gårdmand har lejet sig ind i gårdens søndre hus og haft brugsret over et stykke agerjord. De 8 rdl., de årligt har ydet for dette, skal stadig tilfalde aftægtsmanden, som et ekstra bidrag til aftægten.¹⁰⁰

Anders selv dør i 1842 og har altså kunnet nyde sit otium i godt tyve år.

Den 31 oktober 1794 da Anders var 31, giftede han sig med **Dorthea Knudsdatter** i Billum Kirke. Den 2. oktober bliver parret trolovet og en lille måned efter "copulerede".

De havde følgende børn:

	i.	Simon (1795-)
47	ii.	Elisabeth (1796-1859)
	iii.	Birthe Christine (1798-)
	iv.	Mette (1799-)
	v.	Karen (1802-1830)
	vi.	Maren (1806-)

Anders og Dortheas ældste søn bliver omkring 1827 forpagter af St. Hebo i Hyllerslev; Anders og hans svigersøn Jeppe Gregersen hjælper med at kautionere for forpagtningsudgifterne i december 1827.¹⁸³

95 Dorthea Knudsdatter. Født i 1762 i Kjelst, Billum. Døbt den 7. februar 1762 i Billum Kirke. Dorthea døde den 13. oktober 1825 i Kjelst, Billum. Begravet den 19. oktober 1825 i Billum Kirke.

Dorthea er datter af Knud Sørensen Toft, gårdfæster i Kjelst, og hans kone Elisabeth Thorsdatter. Faddere er Anders Simonsens datter, Jørgen Møller på Hesselmed Mølle, Hans Sørensen, Lisbeth Pedersdatter og Tue Pedersen.

Mange af hendes ni søskende dør som små, og det bliver Dorthea og hendes ægtefælle, der må efterfølge faderen på gården. Hun er 32, da det passende parti er fundet i nabosognet.

Efter 27 år som kone på gården trækker hun sig sammen med Anders tilbage. Hendes tid på aftægt bliver dog kort, idet hun begravnes som 63-årig efter fire års otium.

96 Christian ?

Om faren til Anders Christensen vides intet, ud over, at han er en soldat ved navn Christian, der omkring 1788 har holdt til på Hee-egnen. Og at han her har forlokket en stakkels pige.

Lejermål, som man i de tider kalder samleje mellem ugifte, er strengt forbudt. I den lovmæssige bibel, Christian Vs Danske Lov af 15. april 1683 hedder det: "Hvo nogen Qvindis-Person beligger, bøde til sit Herskab fire og tyve Lod Sølv, og Qvindfolket tolv Lod Sølv, og stande begge aabenbare Skrifte. Have de ikke Middel til Bøderne, da straffis de efter deris Formue og med Fængsel paa Kroppene; Men dersom de egte hver andre, da betale hand til Bøder half femte Lod Sølv og hun half saa meget og være fri for Skriftemaal."

For soldater er der særligt formildende omstændigheder: de slipper helt for straf ved det første tilfælde af uægteskabeligt samkvem. Hærloven af 1696 påbyder:

"De militaire Personer af Under-Officerer og Gemen, som enten tiene til Lands eller Vands, maae, naar de ikke ere Gifte, for den første Gang de sig med Leiermaal forsee, være frie for aabenbare Skriftemaal samt de i Loven anmeldte Leiermaals-Bøder; men anden Gang skal de baade betale Leiermaals-Bøderne, og desuden paa Skarpeste Maader udstaae Kirkens Disciplin, og hvis de det tredie Gang gjøre, da skal de, foruden forskrevne Straf, endogså sluttes i Jern til Skubkarren og arbeide i 3 Aar ved næste Fæstninger; Saa skal og deslige Militair-Personer, som have deres ægte hustruer og sig i Leiermaal forsee, 1ste Gang udstaae Kirkens Disciplin, men 2den Gang skal de baade udstaae Kirkens Disciplin og desuden slaaes i Jern til Arbeid ved Skubkarrerne udi næste Fæstninger, indtil Kongen anderledes derom tilsigendes vorder. Skulde nogen af bemeldte Militair-Personer, gift eller ugift, paatage sig faktisk at være Barnefader, da, om han er gemeen Soldat, Rytter eller Dragon, skal han løbe igiennem Spidsroden af 100 mand 6 Gange, og siden sluttes i Jern paa Vand og Brød i 4re Uger; og er han Baadsmand, da skal han springe 6 Gange fra Raaen og iligemaade sluttes i Jern paa Vand og Brød i 4 Uger; Men er han Under-Officeer, skal han straffes paa pælen 8te Dage efter hinanden og miste een Qvartals Gage, som til Qvæsthuset skal erlægges."¹⁸⁴

Godt nok er loven 100 år gammel, men den er stadig gældende. Bødestørrelsen? Et lod er det samme som 15.5 gr., dvs. mandens bøde lyder på 372 gr. sølv og kvindens 186 gr. Prisen på sølv kender jeg ikke, men beløbet har været uoverkommeligt stort for jævne folk.

Formentlig er vores Christian forduftet helt ud af historien og har fortsat sit liv et andet sted ...

Christian fik et barn med **Anne Maria Andersdatter**.

Barnet:

48 i. Anders (1788-1855)

97 Anne Maria Andersdatter. Født i 1761 i Hammelsvang, Ølstrup. Døbt den 24. maj 1761 i Ølstrup Kirke. Anne Maria døde den 12. januar 1828 i Ølstrup. Begravet den 20. januar 1828 i Ølstrup Kirke.

Anne Maria, datter af Anders Jensen Hammelsvang, døbes første søndag i Trinitatis, og Karen Hammelsvang bærer hende. Faddere er Christen Mikkelsen, Christen Søndergård, Karen Møllers, Kirsten Hammelsvang og Helveg Berg.

Hendes far dør allerede, da hun er bare 4 år, og hendes opvækst har sikkert ikke været den tryggeste. Formentlig er hun kommet tidligt ud at tjene. Hun bliver tilsyneladende ikke konfirmeret i Ølstrup sogn. I 1788, hvor hun får sin søn, opholder hun sig i Røgindhuse, et lillebitte sted i den østlige udkant af Hee Sogn (i dag No Sogn). Ved folketællingen i 1787 er hun ikke at finde i hverken Hee eller Ølstrup Sogne.

Ølstrup sogn med Røghed M[ølle] lige på grænsen til nabosognet Hee. Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort over Jylland Vest – Ringkøbing fra 1806.

Senere er hun vendt tilbage til sit fødesogn. I 1801 finder vi nemlig den 40-årig Anne Marie Andersdatter i Hammelsvang. Hun er (i følge oplysninger ved folketællingen) gift med den tre år ældre Just Jensen, der er husmand med jord, og hun har (endnu) en "uægte" søn, Peder Christensen på 7 år hos sig. Den ældste søn, Anders, er ude at tjene. Just er formentlig identisk med den søn, som Jens Nielsen den 25. juni 1760 får døbt i Velling sogn, lidt syd for Ølstrup. I 1787 finder vi ham som tjenestekarl hos en bonde i Stauning. I øvrigt er der en tjenestepige ved navn Anne Marie (efternavn nævnes ikke) på gården! Hun angives at være 32 år gammel, så med mindre der er fusket ca. 10 år med alderen, kan det næppe være Anne Marie fra Ølstrup.

Det er Just' andet ægteskab; ifølge kirkebogen 1790 bliver han trolovet med en Karen Christensdatter af Ølstrup den 24. marts, med forloverne Christen Jensen og Peder Christensen af Hammelsvang. Karen ses ikke død inden 1801, og vielsen mellem Anne Maria og Just kigger man også forgæves efter. Dele af kirkebogen er dog ret medtagne, så måske gemmer begivenhederne sig på de skadede sider? Af en indførsel i Bølling Herreds skøde- og panteprotokol efter hendes død i 1828, fremgår det i hvert fald, at hun er enke efter Just Jensen og har fået overdraget husmandsstedet efter ham.¹⁸⁵

Just er husmand og selvejer: I 1799 køber han for 198 rdl. stedet Nørkjærhus, der er udstykket fra Hammelsvang-gårdene og har et hartkorn på 3 skp. 3 fd. Sælger er ejeren af den gård, som Anne Marias far måske tidligere har haft i fæste.¹⁸⁶ Just dør i 1808, hvor kirkebogen melder om dødsårsagen: Just Jensen "blev funden død paa Vejen fra Ringkøbing, 50 Aar."

Anne Maria står nu alene med et barn, men denne gang er hun udstyret med ejendom, og nogle måneder senere gifter hun sig regulært og kirkeligt. "D. 2. Sept. viet Peder Thøgersen Christensen af Hover Gaarde og Anne Marie Enke

Kone af Nørkiær huus i Ølstrup med Forloverne Christen Hansen Sognefoged i Hover og Degnen Christen Schalmisen af Ølstrup.”

Peder flytter ind på gården. Han og Anne Maria lever som ægtefolk igennem 20 år, dog uden at få børn – ikke overraskende, alderen taget i betragtning. De har dog nok at se til, idet de har Anne Marias uægte søn hos sig, og denne Peder er psykisk syg. I disse tider har det været forældrenes ansvar at tage sig af et handicappet barn, og man har ikke haft meget at stille op mod de psykiske problemer, som den unge mand har lidt under. Rent økonomisk har de ikke haft meget at gøre med, der kunne pynte på situationen for dem.

Først på året 1828 dør “hmd. Peder Christensens hustru i Ølstrup”. Hun angives at være 70 år gammel, men her er præsten ikke helt præcis – hun er kun 67 år. På grund af den umyndige søn holdes der skifte efter hende, og vi får et indtryk af de beskedne forhold, de har levet under. Der er stue, køkken og kælder i huset, udstyret med det absolut minimale. I stalden har de haft lidt besætning, 2 køer og 4 får, men havde det ikke været for selve gården, der vurderes til 200 rdl., ville der kun være værdier for 65 rdl. På et tidspunkt har Peder og Anne Maria været nødt til at låne 100 rdl. af sognefogeden i Hover, og dette lån er ikke betalt tilbage. Men samlet er der dog en lille arv til de to sønner.¹⁰⁵

Enkemanden gifter sig igen med Elisabeth Hansdatter, med hvem han i 1830 opretter et gensidigt testamente. Ægteskabet er barnløst, men for en tid må de to trækkes med problemet Anne Marias uægte søn. Dennes tilstand forværres, så han må holdes indespærret. Stedfaderen er nødt til at bygge en “dårekiste af 1 fag grundmur, forsynet med gitter i vinduet, samt indvendig beklædt med fjælle og loft samt dør med luge – bygget til enden af Peder Thøgersens hus”.

Stedfaderen betaler i første omgang selv de 15 rdl., huset koster, og oveni må han føre tilsyn med den syge. Sognepræsten mener dog ikke, det er rimeligt, at en enkelt mand alene skal bære en sådan byrde. Han skriver en ansøgning til amtmanden, og det lykkes at få bevilget hjælp. “Så længe den deri ommeldte afsindige Peder Christensen i Nørkjærhus hans tilstand er således, at hans bevogtning er nødvendig, og sådant godtgøres med præsteattest, vil sognets fattigkasse bidrage til udgifterne med bemeldte afsindiges bevogtning og underholdning.” Til gengæld må Peder Thøgersen “forpligte sig til at understøtte sønnen med alt nødvendigt uden udgift for fattigkassen.”¹⁸⁷

Den ulykkelige Peder dør i oktober 1830, 37 år gammel.

98 Søren Jensen. Født i 1771 i Stenderup, Ansager. Døbt den 6. oktober 1771 i Ansager Kirke. Han blev konfirmeret den 15. april 1787 i Ansager. Søren døde den 8. januar 1851 i Stenderup, Ansager. Begravet den 15. januar 1851 i Ansager Kirke.

Søren, der er søn af Jens Sørensen og hustru Else Pedersdatter i Stenderup, bæres til dåben af Niels Thomsens kone i Ansager. Fadderne er Jens Jensen, Peder Lassen af Stenderup, Jens Sørensen af præstegården og Joen Nielsens datter Maren i Kroggaard.

Vi finder ham optaget i lægdsrullen 1790, hvor hans alder opgives til 17 år; måske er han også vokset til lidt mere end de 62 1/2 tommer (162 cm), som det oplyses, at han måler. I 1801, to år før han bliver gift, bor Søren hjemme på fødegården, hvor han er anført som “National-Recrut”. Dette begreb dækker over, at han er hvervet soldat, altså en slags professionel soldat, der modtager 20 rdl. i håndpenge som bekræftelse på sin status. Tjenestetiden er 8 år, og i den tid skal han deltage i 28 øvelsesdage om året. Til gengæld kan han indkassere et vederlag på 7 rdl. pr. år.

Om Søren har udstået tjenestetiden i 1803 vides ikke, men det er ingen hindring for, at han kan etablere sig som gårdmand. En national rekrut har nemlig ret til at lade sig afløse af en anden mand, der er villig til at gå i tjeneste som rekrut. Efter at han har giftet sig, må man formode, at han er flyttet til svigerfamilien, selv om der går fem år, før han får foden under eget bord.

Teglård, som Søren gifter sig til. Billedet er taget i 1910, 60 år efter hans død. Manden på billedet er Peder Kristian Jensen.

Søren bliver gårdejer den 8. marts 1808, hvor hans svigerfar “afhænder og overdrager, til velagte Ungekarl Søren Jensen her af Stenderup, som ægter min Datter og eneste Arving Kiersten Hansdatter ... min paaboende Gaard, udfløt fra Stenderup, Teglgaard kaldet.”¹⁸⁸ Gården er af middelstørrelse, med et hartkorn på 2 tdr. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb., og prisen er 199 rdl. Som det fremgår af skødet, er Stenderup By blevet udskiftet, og Teglård er blandt de gårde, der er flyttet ud af byen. Adressen er i dag Mølgårdvej 3.

Ansager er et sted, hvor udviklingen kommer sent. Man hopper ikke på en hvilken som helst nymodens ide. Midt i 1700-tallet er gårdene i sognet delt mellem Lindbjerggård og Nørholm. Den 27. marts 1765 tilbyder ejeren af Lindbjerggård sine fæstere at købe deres gårde til selveje, og i Ølgod Sogn tager man imod tilbuddet, mens folk i Ansager ikke vover springet, på nær en enkelt.¹⁸⁹ Med det resultat, at de fleste i sognet er fæstere til omkring 1860. Stenderup adskiller sig fra resten af sognet; her er man ikke bange for selv at tage ansvaret. Allerede i 1819 er her kun 4 fæstere ud af 14 gårdmænd. Jorden er bedre, der er en del ler og gode mergellejer; mange vandløb betyder givtige engstrækninger med basis for at drive landbrug, der kan give lidt overskud fra sig. Byen ligger afsondret, og Stenderup’erne har nok ret naturligt følt sig som noget for sig selv.¹⁹⁰

Endnu i 1845, hvor Søren er 74 og hans kone 62, sidder de to ved gården. Den yngste søn, Peder, på 20 år bor hjemme, og desuden har de taget et par plejebørn fra Hejnsvig Sogn i huset, Kirsten og Søren Andersen på henh. 8 og 7 år. Endelig har de en tjenestepige til hjælp.

Året efter får Søren “med det Høie Kongelige Rentekammers Tilladelse af 28 Februar 1846” lov til at udstykke en parcel af sin gård, nr. 2b, kaldet Lille Teglård, med et hartkorn på 6 Skp. 1 3/4 Alb. til sønnen Niels Peder og hans kone Johanne Lasdatter. Den betaler sønnen 400 rdl. for, og oven i forpligter han sig til aftægt til forældrene. Det kvantum, han må levere er ikke det største, der er set – måske deler han aftægten med en svoger, der har overtaget hovedparcellen. Der gøres en del ud af at pointere kvaliteten af varerne: “Brændevinen maa være godt Korn dansk Brændevin, som ydes dem i 4 Terminer, nemlig Juul, Paaske, Pindse og Mikkelsdag aarlig. Og tillige skal de have til Ost hvert Sommer, og paa den Tid, de det forlanger, have al den nymalket Mælk, der af deres samtlige Køer kan malles 4 dage aarlig; saa er vi ogsaa pligtig at betale dem deres to Høitids Offer efter vores Anpart aarlig”. Højtidsoffer betales til præsten - udregnet efter hver enkelts tiendeandel. Til aftægten skal de gamle “have Ret til at medtage 2

Klædeskaber og 1 Hængeskab”. Og her prøver de at komme eventuelle arvestridigheder i forkøbet: “ogsaa forbeholder Aftægtstagerne selv den bedste Klædeskab til deres yngste Søn Peder efter deres Død. Den anden Klædeskab og en Hængeskab gaar tilbage til Niels Peder Sørensen eller hans Arvinger Faderens Gangklæder deler de 3 Sønner og Moderens Gangklæder deler de 4 Døtre med hvad andre, ligeledes udtager de gamle 2 Senge, som de forbeholder dem selv til hvem de vil af deres Børn, uden nogen Hensyn til at gaa tilbage igjen.”¹⁹¹

1847 afhænder Søren sin gård,¹⁹² og fire år senere dør han som “aftægtsmand for sin svigersøn Jens Christian Nielsen i Stenderup” (gift med datteren Ane Marie), der altså må have haft hovedbyrden i forsørgelsen, ligesom han har fået hoveddelen af gården.

Den 23. oktober 1803 giftede Søren sig med **Kiersten Hansdatter** i Ansager.

I 1803 skal velagtede mænd sige god for forbindelsen, før to unge kan gifte sig. Som det hedder i kirkebogen: Efter Indk. Begiæring blev lyst til Ægteskab for Unge-Karl Søren Jensen og Pigen Kiersten Hansdatter begge af Stendrup. 1. gang 16de - 2den gang 17de og 3de gang 18de p. Trinit., og at ellers intet, i henseende til Slægtskab eller forbindelse andensteds er dette Ægteskab til hinder det lover vi ... Peder Jenssen, Peder Nielsen, begge boesadt i bemlt: Stenderup. Copulerede 20de p: Trinit som var d. 24de October (ifølge Bours Calender er det den 23. oktober).

De havde følgende børn:

- 49 i. Else Marie (1807-1887)
- ii. Hans Trøllund (1809-1832)
- iii. Ingeborg (1811-)
- iv. Ane Marie (1814-1897)
- v. Jens (1816-)
- vi. Niels Peder¹⁹¹ (1819-1881)
- vii. Kjersten Marie (1822)
- viii. Peder (1824-)

99 Kiersten Hansdatter. Født ca 1783 i Stenderup, Ansager. Kiersten døde den 19. december 1857 i Stenderup, Ansager. Begravet den 26. december 1857 i Ansager Kirke.

Kirstens fødsel og dåb er mærkeligt nok ikke at finde i kirkebogen for Ansager sogn, som ellers er ført rimeligt samvittighedsfuldt.

Det kunne tænkes, at hun var adopteret, et barn, som Hans Nielsen Trøllund og Anne Marie Jensdatter, der ifølge kirkebogen kun får 2 børn, der dør som små, har taget til sig. Men ikke desto mindre bærer hun navnet Hansdatter, og det hedder udtrykkeligt, da hendes mand overtager hendes fødegård, at han får den ved at han “ægter min Datter og eneste Arving Kiersten Hansdatter”. Hun optræder desuden som datter på gården ved folketællingerne 1787 og 1801. Og ved hendes begravelse næves det, at Kiersten er “en Datter af Hans Nielsen, fød og død i Stenderup. 74 aar”. Der turde altså ikke være nogen tvivl om, hvem hendes forældre er.

I perioden, mens Kirsten får sine 8 børn, raser der tilsyneladende en strid om brug af kvalificeret jordemoder i sognet. Ved flere fødsler finder præsten det fornødent at nævne, at “Ved fødselen blev brugt den examinerede Gjordemoder Else Sørensdatter af Hoddeskov. Fødselen var besværlig, men uden Vending.” Lidt senere må han med beskæmmelse melde, at man har tilkaldt “den u-examinerede Gjordemoder”, der helt sikkert har haft et livs erfaringer og barselskvindernes fulde tillid – men altså ikke papir på sin kunnen. Ved Kirstens barsler er der ikke nævnt noget om jordmoderen, så vi kan ikke vide, om hun (og Søren) har været blandt dem, der holder sig til det traditionelle eller dem, der hylder de nye tider og de formodede fremskridt ...

Ud fra aldersangivelsen ved begravelsen og folketællingerne kan vi beregne, at hun må være født omkring 1783. Hun dør som enke, af en “unavngiven sygdom”.

100 Thomas Lauridsen. Født den 2. april 1751 i Gunderup, Horne. Døbt den 4. april 1751 i Horne Kirke. Konfirmeret i 1767 i Horne Kirke. Thomas døde i Horne, den 27. marts 1821; han blev 69. Begravet den 4. april 1821 i Horne Kirke.

Thomas er det fjerde barn, som Laurids Thomasens kone Maren Pedersdatter sætter i verden; han døbes Palmesøndag 1751. Anna Pedersdatter Bonde af Yderik bærer barnet, og fadderne er Mads Jensen i Yderik, gamle Thomas Laursen i Rotbøl (barnets farfar), Christen Lassen ibd., Lars Madsen i Gunderup og Christen Jensens hustru Inger i Stundsig.

Thomas er gårdmand i Gunderup, Horne. Den 10. november 1780 får han foden under eget bord, idet han køber den gårdpart, som hans far Laurs Thomsen påbor og ejer. Det er en lille gård, hartkornet er 1 td. 7 skp. 1 fdk. 2 1/3 album, og prisen er 195 rdl. Mærkeligt nok er skødet først indført i protokollen i 1807.¹⁹³ Ved folketællingen i 1787 ser vi ham altså som selvejer, sammen med de øvrige 4 gårdmænd i Gunderup.¹⁹⁴ Og så gør han gryder, også som de fleste andre Hornefolk på den tid ...

1783 forøger han sin ejendom, idet han køber et stykke eng, “beliggende ved Gunderup Bæk, Huul Eng kaldet, vesten Bækken, staaer for 1 Dags Slet, Hk: 1 Alb:” af en anden gårdmand i Gunderup, Christen Nielsen, der åbenbart er kommet i økonomiske vanskeligheder. Engen koster 40 rdl.¹⁹⁵

I 1819 køber han gården, som går under navnet “ved Horne Kirke”, som hans kones mor, Mette Jørgensdatter, i øvrigt har forbindelser til, idet hendes far, Jørgen Jensen Smed (ane nr. 406), i sine sidste aktive år som landmand fik stedet i fæste, efter at han havde overladt sin oprindelige fæstegård til en søn. Stedet “ved Horne Kirke” ser altså ud til at have været et rigtigt aftrædelsessted for ældre bønder. Også Thomas har forinden overladt sin gård til en søn, Laurids. På gården ved kirken har han ud over lidt landbrug også haft værtshusdrift, og der er blevet fremstillet brændevin til udskænkning. Her dør Thomas, og det er denne gård, som hans enke 6 år senere kan levere videre til den yngste søn, Lars.

Den 3. maj 1781, da Thomas var 30, giftede han sig med **Maren Laursdatter** i Horne Kirke. Tirsdagen d. 17. april trolovedes Ungekarl Thomas Lauridsen og Ungepige Maren Larsdatter, begge af Gunderup, og torsdagen d. 3. maj copuleres de.

De havde følgende børn:

- i. Mette (1783-)
- ii. Laurids (1787->1845)
- 50** iii. Lars (1795-1842)

101 Maren Laursdatter. Født den 3. februar 1757 i Gunderup, Horne. Døbt den 6. februar 1757 i Horne Kirke. Maren døde i Gunderup, Horne, den 6. februar 1842; hun blev 85. Begravet den 13. februar 1842 i Horne Kirke.

I kirkebogen for Horne kan vi læse: “Anno 1757 d. 3. Februarii er Las Madsen og Hustru i Gunderup fød en Datter og Dom. Sept. (Søndag Septuagesima, 6. februar) døbt Nom (med navn): Maren. Niels Madsens (farbror til barnet) datter i Gunderup bærer barnet. Testes: Jes Jensen ved Kirkevad, Niels Madsen (farbror) i Gunderup, Hans Jørgensen i Hornelund, Jens Jørgensen ved Kirken (Hans og Jens er morbrødre til barnet) og Niels Pedersens Hustru (Anna Jørgensdatter, moster til barnet) i Moesgaard.”

Maren er barn nr. 4 ud af en børnefolk på 11. Da det i 1772 er tid for hendes konfirmation, må hun bevæge sig til nabosognet Torstrups kirke, hvor begivenheden finder sted det år, og her får 21 unge fra de to sogne bekræftet deres dåb.

24 år gammel bliver Maren gift med en ung mand fra nabolaget. Hun er ud af en velhavende familie og får en passende medgift med sig; da der skiftes efter hendes far året efter vielsen, hedder det, at Maren allerede har fået så meget i arveforskud, at hun ikke kan tilkomme mere. Med Thomas lever hun i et ægteskab, der kommer til at vare 40 år. Bare tre børn sætter hun i verden, og de to drenge får navnene Lars og Laurids, hvilket på den tid egentlig er det samme navn, men her er man åbenbart begyndt at skelne mellem dem. Bedstefædrene kalder sig henholdsvis Lars og Laurids, og begge skal tilgodeses. Den enlige datter i ægteskabet får navn efter sin mormor. Hun er nemlig død, mens farmor stadig lever – derfor må hun vente på datter nr. 2, som så desværre ikke indfinder sig.

Maren når den høje alder af 85, og hun må tilbringe 21 år i enkestand. Hun overtager gården efter sin mand i 1821, men allerede året efter finder hun det passende at levere den videre til til sønnen.

102 Mads Olufsen. Født i 1771 i Kvong. Døbt den 17. april 1771 i Kvong. Mads døde den 5. august 1836 i Hallum, Kvong. Begravet den 11. august 1836 i Kvong.

Den 17. april bliver Oluf Jacobsens søns dåb konfirmeret, efter at barnet tilforn for sygdoms skyld er hjemmedøbt og kaldet Mads. Faddere er Mette Christensdatter, Peder Lassen, Ane Margrete Bertelsdatter, farbror Frans Jacobsen, Jens Hekkenfeld, Hans Mortensen og Anna Madsdatter, alle af Hallum. Konens mor, Anne Madsdatter, bærer barnet og kommer i det hele taget til at følge barnebarnet længere, end det bliver de fleste bedsteforældre forundt; hun lever så længe, at hendes aftægt de sidste år ydes af Mads.

Mads starter som hjemmegående på gården; ved folketællingen i 1801 er han opført som gårdmand, men det er reelt hans mor, der sidder med skødet – faderen er død 8 år tidligere. Den unge mand bliver den 20. november 1801 gift med Maren Clausdatter fra Aasted i Kvong Sogn, og familien har traditionen tro levet som storfamilie. Også Mads' yngre søster, Johanne, og hans gamle mormor, der er oppe i 90'erne, hører til husstanden. Maren og Mads får i 1803 deres første barn Ole, opkaldt efter farfar. Året efter følger en søn, der får navnet Claus efter sin morfar. Drengen begravnes den 29. juli, 10 uger gammel. Endelig kommer endnu en Claus i maj 1805.

Den 4. februar 1806 er det tid for et rigtigt generationsskifte, idet "Mette Madsdatter boende paa den saakaldte Hallumgade i Qvong-Sogn, tilstaaer herved og vitterliggiør at jeg med min Lauværges Villie og Overlæg haver solgt, skiødet og overdraget ... min hidtil paaboende og ejende Sted". Gården har et hartkorn på 1 td. 5 skp., og prisen er 250 rdl., som betales på stedet. Skødet er underskrevet af sælgeren, der "endog [har] formaaet 2de Mænd med mig til Vitterlighed at underskrive"¹⁹⁶, som det sig hør og bør; det særlige ved disse underskrivere er, at den ene er Thomas Nielsen, der halvandet år senere indtræder i rollen som svigerfar for Mads – efter sin første kones død gifter denne sig med Thomas' yngste datter, Maren. Maren Clausdatter dør i februar 1807, 26 år gammel, fra 2 små drenge, og naturligvis må han hurtigst muligt finde sig en ny ægtefælle.

Der skiftes efter Maren, og vi får et øjebliksbillede af familiens situation i 1807. Man bor på gården, der nu vurderes til 400 rdl., og Mads har yderligere købt et stykke eng, der vurderes til 100 rdl. Besætningen består af 2 heste og 4 køer; der har formentlig også været får og grise, men de findes ikke værdige til at nævnes.

I stuehuset er der dagligstue, storstue og køkken, storstuen er – som det er skik og brug – sparsomt møbleret med et fyrebord og en egekiste samt lidt redskaber. Dagligstuen derimod er det sted, hvor man holder til. Her er kakkellovnen og stueuret, et bord, et par stole og en dragkiste og 2 messinglysestager, de eneste genstande i nogenlunde værdifuldt metal.

Afdødes klæder viser dog, at familien ikke hører til de fattigste. Den unge kone har ejet en fin sort kjole og en damaskes kåbe, flere skørter og trøjer og et par silketørklæder – og et væld af forklæder og et enkelt par sko (træskoene var det daglige fodtøj).

Værdierne på gården løber op i 716 rdl. Men herfra skal trækkes nogle lån, som enkemanden har taget hos to naboer i Hallum og svigerfaderen Claus Jensen i Åsted. I alt 376 rdl. skylder han, og desuden er der de faste skifteomkostninger på 13 rdl. 181 rdl. 3 mk. bliver der til Mads og 90 rdl. 4 mk. 8 sk. til hver af sønnerne. Som det ofte ses, viser faderen sig mere rundhåndet over for sine børn: “Enkemanden tilkjendegav, at han af hans egen tildeelte Arvepart vilde tillægge Børnene 19 rdl. 3 mk., saa at hver af Sønnenne faaer i alt 100 rdl. i Arv efter deres Moder imod, at han ingen Renter svarer af dem førend de haver fyldt deres 18 Aar.” Og selvfølgelig vil han give dem en passende og kristelig opdragelse og forsyne dem med al nødvendig føde og forsvarlige klæder – og “i Sygdomstilfælde eller naar de maatte blive tjenesteløse, skal nyde frit tilhold her paa Stedet”.¹⁹⁷ Også den gang har man altså kunnet risikere arbejdsløshed.

Et halvt år senere gifter Mads sig igen, denne gang som nævnt med Maren Thomasdatter fra nabolaget. Det bliver til 29 års ægteskab og endnu 7 børn.

Mads dør forholdsvis tidligt og når derfor ikke at gå på aftægt. Men inden sin død har han klaret formaliteterne. Han har oprettet et såkaldt selvejerbondetestamente – en mulighed, der blev åbnet for med en forordning af 13. maj 1769, som gav de dengang fåtallige selvejere mulighed for selv at afgøre, hvem der skulle følge dem på gården. Mads' ældste søn, Ole, fra første ægteskab, er allerede blevet gift og har fået et husmandssted i Lydum, så ham er der sørget for. Den ældste datter Maren er også i ægteskab. Valget af efterfølger falder derfor på den næste søn, Thomas Christian, der skal have gården overladt med besætning og det hele “ved hans moders dødelige afgang”. De to ældste har fået, hvad de tilkommer, men de yngre skal der sørges for. Jens, der er bare 12 år, skal have et nyt fyrrechatol og 2 lag ægtefarvede nye klæder, og de to døtre tildeles en god og forsvarlig seng, en dragkiste, en sort kjole og en kavaj. “Fremdeles skal Døtrene i Tilfælde af Giftermaal have frit Bryllup, ligesom Sønnen fri Frokost for sig og og Bryllupsgæsterne af hans Familie.”

Ved skiftet undtages gården, kun bohave og tøj vurderes. Registreringen viser, at der ikke er kommet væsentlige nye værdier til og samlet løber vurderingen af løsøret kun op i 50 rdl. 4 mk. Gælden til naboerne og svigerfaderen er afviklet, men enken kan melde, at hun skylder sin svigersøn 25 rdl. Når gæld og skifteomkostninger fratrækkes indtægten i boet, bliver resultatet negativt.¹⁹⁸ Arv og gaver til de yngre børn skal altså hentes ud af gårdens værdier - en ret barsk start for enken og sønnen Thomas Christian.

Den 16. oktober 1807 giftede Mads sig med **Maren Thomasdatter** i Kvong Kirke. Som ægtepar nr. 6 i 1807 “copuleres Enkemand Mads Olesen og Pigen Maren Thomasdatter, begge af Hallum i Qvong Sogn.”

De havde følgende børn:

51	i.	Maren (1809-1884)
	ii.	Karen ¹⁹⁹ (1811-1818)
	iii.	Thomas Christian (1813-1872)
	iv.	Mette (1816-1906)
	v.	Karen (1819-)
	vi.	Margrethe (1822-1822)
	vii.	Jens (1825-)

103 Maren Thomasdatter. Født den 12. juli 1789 i Hallum, Kvong. Maren døde i Hallum, Kvong, den 10. april 1862; hun blev 72. Begravet den 21. april 1862 i Kvong Kirke.

Maren er yngste datter af gårdmand Thomas Nielsen og hans kone Karen Jensdatter i Hallum, Kvong. Faddere er Adam Hendriksen, Peder Knudsen af Aasted, Eske Hansen og Henrich Knudsens hustru, Else Marie Jesdatter, alle af Hallum. Anne Cathrine Jensdatter, Niels Christensens Hustru af Hyllerslev bar Barnet. Den sidstnævnte må være en søster til moren.

Maren er 18 år yngre end sin mand og bliver enke allerede som 47-årig. Hun fører gården videre efter ham. I 1845 sidder hun som 56-årig stadig i førersædet, men med til husstanden hører også hendes søn Thomas Christian, der da er 23 år, hans kone Abelone Hansdatter, født i Horne, og deres tre små børn. Desuden har de der en tjenestekarl. Først i 1862 dør "Gmd. Mads Olesens Enke af Hallum", 73 år gammel.

104 Christen Jessen. Født den 22. juni 1743 i Dejgård, Horne. Døbt den 24. juni 1743 i Horne Kirke. Konfirmeret den 22. april 1759 i Horne Kirke. Christen døde i november 1808 i Dejgård, Horne. Begravet den 13. november 1808 i Horne Kirke.

Christens ankomst til verden er noteret i kirkebogen for Horne 1743 af sognepræsten, som ynder at flette latinske ord ind – som her uxor (hustru): Den 22. juni mod aftenen Løverdag er Jes Olufsen af Deigaard og Mette Christensdtr. født en Søn, som blev døbt den 24 juni, St. Hansdag, og kaldet Christen. - Testes (faddere): Oluf Christensen, soldat af Bierremose, Niels Pedersen i Deigaard, Maren Hansdatter, hos Jørgen Jepsen i Asp, Bodild Jepsdatter i Asp, Kirsten Christensdt., Christen Christensens uxor i Biallerup, Jørgen Jepsens uxor Else Pedersdt. i Asp, Jep Jensens uxor Kirsten Madsdatter, som bærer barnet.

Under "Kirche Koner i Horne Sogn 1743": Dom. 9 a Trinit (11. august) Jes Olufssens uxor af Deigaard introduceret.

Christen vokser op som næst yngste søn i familien, men ellers ved vi ikke meget om hans barndom. Fast ligger det, at han den 30. juni 1774 i Torstrup Kirke bliver gift med Kirsten Pedersdatter fra Yderik i Torstrup Sogn. Hun er ældste datter af en anden af vores aner, Peder Madsen Skræder (ane nr. 220). Omkring denne tid har han formentlig fået sin fædrene gård i fæste. Dejgård er oprindeligt er én stor gård (6 1/2 Tdr. Hartkorn), men i 1787 er den delt i tre lige store gårde, alle selvejergårde.²⁰⁰ Med Kirsten får han tre børn, nemlig Jes, født 6. april 1775, Peder, der er født den 10. maj 1778, og Jens, der er fra den 2. juni 1780. Kirsten dør i maj 1784 og begravet den 7. maj. Et halvt år senere fører Christen sin anden kone, Botille Jensdatter, til alteret.

Fast ligger det endvidere, at Christen i 1787 sidder som selvejergårdmand i Dejgård. Skøde på ejendommen har han fået i to omgange. Først meddeles skøde på den ene halvpart den 4. juni 1785; sammen med hans ældre bror Ole Jessen og Laust Nielsen, begge "boende udi Deigaard i Horne-Sogn", køber han den halvpart af Dejgård, som har tilhørt "Sr. Niels Hansen, boende paa Houmgaard, og Diderich Iversen Schaltz, Fuldmægtig paa Lønborregaard". Den anden halvdel ejes "for nærværende Tiid" af Christen Jensen i Stundsig. Prisen på gårdene er 198 rdl.⁹²⁶ De penge ligger de tre tidligere fæstere ikke inde med, og derfor udstedes en obligation, efter hvilken de tre nyslåede selvejere "forbinder os at svare dem (de tidligere ejere) paa deres Boepæle til 4de Junii aarlig Rente med 4re ProCto. ligesom vi og forpligter os, alle for een og een for alle, at udbetale Capitalen skadesløs, til dem eller deres Arvinger, paa deres Boepæle eller Opholdssteder". Til sikkerhed pantsættes gårdene "tilligemed al vores Besætning og øvrige tilhørende Indboe og Løsøre ved hvad navn nævnes kan, altsammen uden mindste undtagelse", men allerede fire år efter, den 13. juli 1789, er gælden betalt.²⁰¹

Den 26. juni 1788 får Christen skøde på resten af gården.

Det er næsten trivielt at nævne det, men også hos Christen og Botille gør man gryder. En tjenestepige, som også hører med til husstanden, har sikkert hjulpet med i produktionen.

Den 22. oktober 1784 da Christen var 41, giftede han sig med **Botille Jensdatter** i Horne Kirke. Søndagen d. 14. Dom. p. Trinit 12. september trolovedes Enkemand Christen Jessen af Deigaard og unge Pige Botille Jensd: af Moes-

gaard. Og Fredagen d. 22. October blev viet Enkemanden Christen Jessen af Deigaard og unge pige Botille Jensdatter af Moesgaard.

De havde følgende børn:

52	i.	Jess (1785-1843)
	ii.	Kiersten (1788-1855)
	iii.	Mads (1793-1795)

105 Botille Jensdatter. Født den 19. februar 1761 i Moesgård, Horne. Døbt den 22. februar 1761 i Horne Kirke. Konfirmeret den 14. april 1776 i Horne Kirke. Botille døde i Dejgård, Horne, den 28. november 1842; hun blev 81. Begravet den 4. december 1842 i Horne Kirke.

Kirkebogen for Horne beretter 1761: D. 19. Februarii er Jens Jørgensen og Hustru i Moesgaard født en datter, og Dom. Oculi (3. søndag i fasten, 22. febr.) døbt Bodellie. Niels Pedersen Felds Hustru i Moesgaard bærer barnet. Faddere er Niels Pedersen Feld, Jørgen Jensen Smed (Botilles farfar), Niels Jensen søn Oluf af Bjaldrup og Mads Sørensen datter Karen i Moesgaard (en moster til barnet).

Navnet, der stammer fra barnets mormor, er en smule usædvanligt på egnen, og man kan ikke rigtigt finde ud af, hvordan det skal staves. Senere skrives det både som Bodille og Botille.

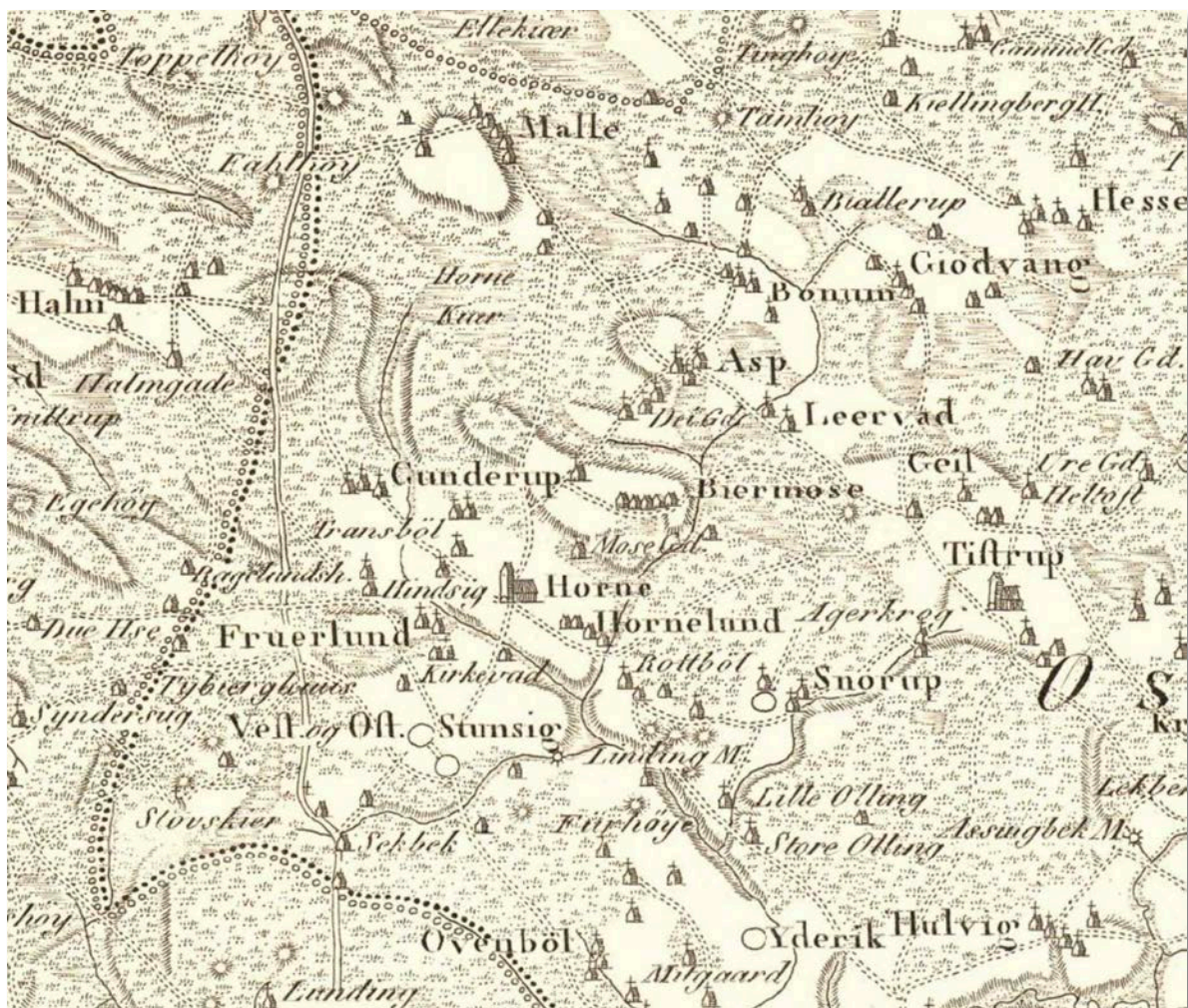
Botille har allerede, inden hun bliver gift med Christen, et nært forhold til folkene i Dejgaard. Hun er således den 21. april 1780 fadder for Christens bror Olufs datter, Karen. Fire et halvt år senere bliver hun Christens anden kone.

Botille bliver enke efter 24 års ægteskab, og hun får "i henhold til den mig meddeelte allernaadigste Bevilling af 21. Novbr. 1808" lov til at hensidde i uskiftet bo. Hun er 18 år yngre end sin mand og ser som 47-årig ingen grund til at gå i aftægt. I 32 år klarer hun at stå for gårdens drift; hendes søn Jess er forlængst i gang på sin egen gård og datteren Kiersten er gift med en gårdmand i Malle. Da hun endelig lægger tøjlerne, er det for at give dem videre til sin sønnesøn, Christen Jessen, der på det tidspunkt er bare 17 år. Skødet underskrives i Dejgård den 7. marts 1840, og i den anledning udfærdiges der også en aftægtskontrakt for den snart firsårige enke. Her stilles de velkendte krav til husly og føde: 1) Til Beboelse for Aftægtskone beholder hun det Værelse i min Gaard, hvor hun forlængst er flyttet, og hvilket jeg bestandig vedligeholder i forsvarlig Stand. 2) Som aarligt Ophold leveres hende 2 Tdr. 4 Skp. 1 Fd. Rug, 4 Skp. Malt, 2 Skp. Byg, det Halve om Mortensdag og det øvrige Halve om Maidag, 1 Lispd. tørret Flæsk uden Bene, 1/2 Lispd. tørret Torsk, 1 Skp. Salt, 1 Pd. Humle, 3 Potter Brændeviin til Juul og 2 Potter til Paaske, samt 2 Potter til Pindsedag, saavelsom 100 Stk. Hønseæg. Desuden befordring til kirken og besørgelse af korn til møllen og endelig skal begravelsen naturligvis bekostes af sønnesønnen.

Men udover disse punkter, som genkendes fra de fleste opholdskontrakter, har Botille et specielt krav. Under punkt 5 hedder det: "Af hvert Læs sorte Potter Enken forarbejder med mig, skal hun nyde Pengene for 2de Snese, i Forhold til hvad de koste paa det Sted de bliver solgte."⁵⁸ Den gamle dame agter altså at fortsætte med at "gøre gryder", og betaling for arbejdet skal hun selvfølgelig også have. Måske bliver det ikke til så mange potter, for Botille dør nemlig godt et par år efter overdragelsen af gården.

106 Hans Jensen. Født den 13. marts 1751 i Malle, Horne. Døbt den 17. marts 1751 i Horne Kirke. Konfirmeret i 1767 i Horne Kirke. Hans døde i Malle, Horne, den 21. december 1813; han blev 62. Begravet den 27. december 1813 i Horne Kirke.

Hans er søn af Jens Hansen og Inger Olufsdatter i Malle. Jens Lindings hustru Anna Maria af Yderik bærer barnet til dåben. Faddere er Jens Linding af Yderik, Las Olufsen i Bjaldrup (en bror til barnet mor), Maren Jesdatter, Anna

Horne Sogn samt en del af Tistrup og Torstrup Sogne. Videnskabernes Selskabs kort fra 1806

Olufsdatter (søster til barnemoderen) i Gunderup. - Hans' senere svigerfar, Jens Linding, er fadder, sammen med sin første kone, der er en søster til Hans' far.

Hans er en af de ti gårdmænd, der i 1787 er opregnet i Malle by. Byen rummer desuden af tre bol, så den har været en af sognets største bebyggelser²⁰². Hans har købt sin gård den 20. oktober 1785 på en auktion, der efter begæring af Hr. Haahr til Lindberg (i Ølgod Sogn), bliver foretaget over Lindberggårds bøndergods – “paa hvilken Auct. Hans Jensen i Malle med Commissionair som Høistbydende, er bleven tilslagen det af Tøger Christensen paaboende Sted i Malle af Hk: 1-5-2-2 1/2 alb: for Kiøbesumma to Hundrede og tredive Rigsdaler”.²⁰³ Det er altså ikke den fædrene gård, Hans gør sig til ejer af, og heller ikke hans svigerfars. Auktionen finder sted inden de store udskiftninger i landsbyerne er kommet i gang, og derfor nævnes i skødet, at “Kiøberen efter Kongl: Resolution af 19de July 1780 forbindes til saavidt muligt, at besøge ham Jorden af fælledskab udskiftet”.

Det er ingen stor gård, ikke desto mindre har Hans to voksne karle beskæftiget i 1787 og en enkelt fjorten år senere, hvor en børneflokk er vokset op og må formodes at kunne tage deres del af slæbet. At der er arbejde til dem skyldes nok, at man også her på gården fremstiller jdepotter. Desuden har han sine forældre i aftægt samt en syvårig dreng, Las Jensen, der er ved folketællingen i 1787 opføres som “antagen til opdragelse”.

Hans dør i den periode, hvor præsten i Horne har for skik at give mini-portrætter af sine døde sognebørn: Hans Jensen, Gaardmand af Malle, fød sammesteds d. 13 Martii 1751, Fader Jens Hansen, Moder Inger Olesdatter, givt 30 Sept. 1783 med Else Anna Maria Jensdatter af Yderik, med samme havt 12 Børn af hvilke 3 Sønner 6 Døttre lever, død d. 21de og begravet d. 27de December Søndag imellem Juul og Nytaar, gl: 61 Aar 9 Maaneder 1 Uge.

Den 30. september 1783 da Hans var 32, giftede han sig med **Else Anna Maria Jensdatter** i Torstrup Kirke. Hans, ungarl af Malle, og Else Anna Maria, ungpige af Yderik, bliver trolovet tirsdag den 16 september og gift to uger senere.

Et bryllup blandt gårdmandssønner og -døtre er på denne tid en ganske omfattende sag. Festen strækker sig gerne over tre dage og (mer eller mindre) nætter, og det har været skik at invitere det meste af byen: hendes og hans familie, selvfølgelig, og dertil kommer naboer og det "bydelag", man nu er i med. Plus præsten og degnen, der er selvskrevne. 150-200 gæster er slet ikke uhørt. Med til billedet hører dog, at brudens forældre ikke står alene, hverken med arbejdet eller omkostningerne; man hjælper hinanden, låner service og leverer fødevarer, vel vidende at næste gang er det ens egen tur til at få brug for nabohjælp.

I hans kongelige majestæts kontorer har man ikke set med milde øjne på disse overdådige fester, og flere gange prøver man at begrænse frådseriet med forordninger. Der er bestemmelser for, hvordan de forskellige stænder må holde fest. Præcis i 1783, den 12. marts kommer der en forordning, der bestemmer, at til bondebryllupper må der ikke inviteres mere end 32 personer af hvert køn. Der må højst bydes på fire retter til middagen, og vin og kaffe tillades ikke, lige som der er grænser for hvor luksuriøst tøjet må være. For at ingen skal kunne undskylde sig med ikke at kende forordningen, skal præsten oplæse reglerne to gange årligt fra prædikestolen! Og tilsidesættelse af de kongelige bud medfører bøder.²⁰⁴

De havde følgende børn:

- i. Mette (1784-1785)
- ii. Mette (1787-1832)
- 53** iii. Inger Maria (1789-1844)
- iv. Appelone (1792-1792)
- v. Jens (1793-1794)
- vi. Jens (1795-1835)
- vii. Abelone (1797-1893)
- viii. Jens (1800-1861)
- ix. Anna Maria (1803-1883)
- x. Ole (1805->1820)
- xi. Else (1809-1868)
- xii. Anna Kirstine (1811-1896)

107 Else Anna Maria Jensdatter. Født den 23. august 1766 i Yderik, Torstrup. Konfirmeret den 7. april 1782 i Horne Kirke. Else Anna Maria døde i Malle, Horne, den 16. marts 1839; hun blev 72. Begravet den 24. marts 1839 i Horne Kirke.

Kirkebogen oplyser ikke, hvornår Jens Nielsen Linding og Mette Christensdatters ældste datter Else Anna Maria er døbt, formentlig er det på fødselsdagen. Niels Niensens (farbror til barnet) hustru af Linding bærer barnet, og fadderne er: Niels (Nielsen) Linding, Jens Hansen (bror til barnets fars tidligere kone) i Malle, Las Olufsen i Bjaldrup, Jens Hansens hustru og Las Olufsens hustru. Else Anna Marias senere svigerforældre er altså blandt fadderne, noget der kunne tyde på slægtsskab. Forbindelsen er der ganske rigtigt, omend ikke direkte – pigens fars tidligere kone Anne Marie Hansdatter er en søster til Jens Hansen

Barnet får et ualmindeligt langt og ret uhåndterligt navn. Else har hun fra sin fars første kone og de to næste navne fra hans kone nr. 2. Begge er døde, og i det andet ægteskab var der ingen døtre, som kunne blive opkaldt efter den første kone Else. Derfor må det komme her 17 år efter hendes død. Ingen skulle snydes for opkald! Fire år efter Else Anna Marias fødsel får hun en lillesøster, og da begge hendes bedstemødre bar navnet Else, bliver den lille opkaldt efter dem. Havde Jens og Mettte fået endnu en datter, var hun nok også blevet kaldt Else.

Else Anna Maria træder ind i de voksnes rækker i 1782, i den store flok på 43 unge fra Horne og Torstrup sogne, der dette år bliver konfirmerede i "deres dåbs nåde" i Horne Kirke. Hun har mistet sin mor allerede som syvårig og året efter konfirmationen, dør hendes far. Hun og hendes brødre, Mads på 19 og Hans på 12 år, er nu alene på gården – søster Else er død forinden. Mads får overdraget ejendommen til "eje og rådighed", mod at han tager sig af sine yngre søskende, indtil de kan klare sig selv. Ikke bare skal han forsyne dem med fornøden føde og klæder, han skal også "give hans Søster en godt opredt Seng (dvs. den skal være forsynet med de sædvanlige over- og underdyner og puder) og en Kiste, tillige med fri Bryllupskost efter Loven samt ligeledes at give hans Broder Hans, Deres Salig Faders liv- og gang Klæder." De to søskendes fædre og mødre arve bliver stående i Mads' varetægt, og renterne bliver ham tilstået – han står jo med ansvaret for deres opdragelse.²⁰⁵ Med hensyn til Else Anna Marias arv, så gælder der det særlige, at hendes far efter moderens død lover at "Completere denne sin datters arvepart af sin egen deel Lige ved sine Sønners.²⁰⁶" Altså – Jens Lindings eneste datter skal ikke tage til takke med en søsterlod. Af sin egen lod supplerer han med så mange penge, at hendes arv kommer på linje med brødrenes.

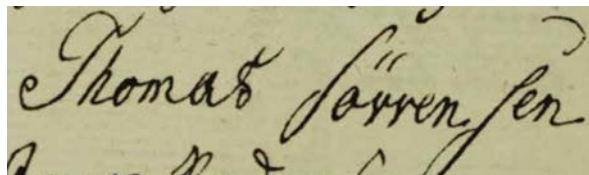
Else Anna Maria bliver ikke længe på den fædrene gård; allerede efteråret efter farens død bliver den 17-årige pige gift med den 15 år ældre næsten-slægtning Hans Jensen fra Malle. Hans er søn af Jens Hansen, som er bror til Jens Lindings kone nr. 2, Anna Maria Hansdatter, og som i sin tid var blandt fadderne til Else.

Hun bliver enke som 47-årig og kommer i aftægt hos sønnen Jens. Det bliver til 26 år i enkestand, før hun dør.

108 Thomas Sørensen. Født den 8. oktober 1765 i Lervad, Horne. Døbt den 18. oktober 1765 i Horne Kirke. Konfirmeret den 27. april 1783 i Torstrup Kirke. Thomas døde i Rotbøl, Horne, den 23. april 1823; han blev 57. Begravet den 29. april 1823 i Horne Kirke.

I kirkebogen for Horne 1765 kan vi læse om Thomas' fødsel og om den gruppe familiemedlemmer, naboer og gode venner, der tropper op ved dåben: "D. 8. October er Søren Pedersen og Hustru i Leervad født en Søn og d. 18 døbt, Nom. (med navnet) Thomas. Hans Pedersens Hustru i Leervad bar barnet. Testes (vidner): Hans Pedersen (en bror til barnets far), Las Olufsen i Bjalderup, Jes Madsen i Bounum, Jens Hansens Hustru og daatter i Malle og Christen Hiulers daatter i Leervad."

Thomas' mor dør allerede i 1773, da han er 8 år, hvorefter faderen naturligt nok gifter sig igen, denne gang med Else Nielsdatter fra Lindinggård i Torstrup. I 1783 bliver Thomas konfirmeret sammen med 14 andre unge i "deres dåbs nåde" i Torstrup Kirke.

Konfirmationen markerer også i 1760'erne et skel, man går fra barn til voksen. Om det er blevet fejret med en fest er nok tvivlsomt, men vi ved fra en bondedagbog, der omtaler en konfirmation i 1788, at familien her har en skrædder på besøg på gården i det ærinde, at han skal sy tøj til konfirmanden, og fredagen før den store dag er denne ved præsten for at blive gjort klar til konfirmationen – formentlig med en sidste overhøring. Lektien skulle jo kunnes!²⁰⁷

Der er mange børn i familien og heller ikke arbejde til alle hjemme på gården. I 1787 er den 22-årige Thomas derfor ude at tjene – det er jo heller ingen skade til at lære andre forhold end de hjemlige at kende. Måske har han været flere steder, men dette år ved vi, at han har lagt sit arbejdsindsats hos en selvejergårdmand i Bjerremose i Horne Sogn.

Tre år senere afgår hans far ved døden, efterladende sig 7 børn. Der skiftes, og Thomas og hans to år ældre bror Peder får tildelt hver 99 rdl. 5 mk. 3 1/4 sk. i samlet arv efter både deres mor og far. Da de er voksne og fuldt myndige, pålægges det stedmoderen straks at udbetale arvelodderne, men da hun ikke ligger inde med så mange kontanter, må de selv hente pengene i panteforskrivninger fra en Peder Sørensen i Agersnap, der skylder boet 150 rdl., og fra deres farbror Hans Pedersen i Lervad, som har lånt 49 rdl. af sin bror. Tilsammen udgør disse panteforskrivninger ikke hele beløbet, men ret skal være ret: de sidste 4 mk. 6 2/5 skilling må enken Else Nielsdatter selv udrede. Til gengæld er de villige til at hjælpe i hjemmet; "de 2 ældste Sønner lovede at forblive hos Moderen uden Løn at nyde, indtil Mikkels-Dag førstkommende, for at være hende behjælpelig ved Gaardens Drift."²⁰⁸ Derfor træffer man ifølge lægdsrullen 1790 alle sønnerne hjemme på gården. Rullen oplyser, at Thomas er 61 tommer høj (158 cm).

Stedmoderen gifter sig igen og er ikke klar til at give gården videre til et af børnene; der er i øvrigt også flere om budet. Thomas må se sig om efter et andet sted, og det lykkes, da han bliver gårdmand i Rotbøl i Horne Sogn ved at gifte sig med den ti år ældre enke på en gård af solid mellemstørrelse (hartkorn 3 tdr. 1 skp. 3 fdk. 1 3/4 alb.). Gården har været en fæstegård, ejet af en Lars Christensen i Kvong, men til gengæld ejer den tidligere fæster et bol i Rotbøl, som en anden mand så fæster. Ejerforholdene her i overgangen til selvejet kan være ganske kringlede! – På Thomas' tid må gården dog være kommet i selveje.

Thomas kommer så at sige gratis til sin gård, men i tilgift får han også seks stedbørn. Disse børn, tre drenge og tre piger, er blevet tilskrevet en arv efter deres far, som må have været en ganske holden mand. Drengene tilkommer hver 112 rdl. 4 mk. 10 2/3 sk.; pigerne får traditionen tro det halve, men oveni har faderen lagt en gave, så deres beløb kommer op på i alt 100 rdl. Disse penge skal ikke udbetales straks, men børnene skal have sikkerhed for dem, så Thomas må udstede en obligation på de 638 rdl. 2 mk., som det drejer sig om, og pantsætte hele sin gård og "dertil liggende Eiendomme af alle Slags, samt øvrige dertil hørende Herlighed og Rettighed". Inden der er gået to år, er de to af sønnerne dog afgået ved døden. Men efterhånden som stedbørnene vokser op – og for pigernes vedkommende bliver gift – bliver arvelodderne stille og roligt udbetalt.⁸⁸⁵

I 1793, et halvt års tid efter vielsen, foretager han et mageskifte med en nabo i Rotbøl. "Til bekvemmelighed for os paa begge Sider" har de to fundet ud af at bytte lidt af deres jorder med hinanden. Thomas får et stykke eng, mod at overdrage et par agre sønden og vesten for sin gård til Christen Nielsen. Endnu en betingelse er indføjet: "Når Engen bjærges skal Christen Nielsen gives Plads i fornævnte Toft bag ved Tomas Sørensens Lade for 2 Læs Høe, der at strøge og røgte, til det i Hus kan vorde bjærget og indført."²⁰⁹ Det har været vigtigt at hjælpe hinanden med at få høet godt i lade!

1801 er der mange folk på gården: tre af Marens børn fra første ægteskab – to voksne døtre og en søn på 14 – samt Thomas og Marens fælles børn, to drenge i 4-6 års alderen, og derudover er der en tjenestekarl på 20 år. Thomas "gør gryder", som næsten alle andre i sognet. Ved folketællingen 1801 hedder det om næsten samtlige mænd i Horne sogn, at de gør i gryder, selv om det nu nok mest har været kvindernes arbejde. Det gælder i hvert fald om at gifte sig med en pige, der forstår at give leret liv.

Omkring århundredskiftet er gården blevet brandtakseret, og her får vi et billede af, hvordan gården har set ud. Det er en firlænget gård, der består af følgende bygninger: Stuehuset ligger mod syd og er i 11 fag, af grundmur og med fyrrevertømmer og stråtag. Der er loft, vinduer og døre i huset, samt en jernbilæggerov, en bageovn og 2 skorstene af brændte sten. Mod øst er der et 5 fags hus af egebindingsværk, murede vægge og stråtag, der anvendes som lade. Den største bygning er nordhuset i 14 fag, der rummer både stald og lade, af grundmur og bindingsværk af ege- og fyrre-tømmer, murede vægge og stråtag. Mod vest ligger et hus i 7 fag, ege- og fyrrebindingsværk, murede og klinede vægge og stråtag, der også anvendes som lade. Dybden på bygningerne varierer fra stuehusets 10 3/4 alen til østhusets 8 1/4 alen (1 alen = 62,8 cm.). Samlet er gården vurderet for 650 rdl.²¹⁰ Kigger man nærmere på de enkelte huse, vil man se, at de viser forskellige stadier inden for udviklingen i byggeriet. Vesthusets delvist klinede vægge antyder, at

det må være ældst, mens stuehus og stald med deres grundmure er udtryk for en nyere, meget mere solid byggestil, som vinder frem i slutningen af 1700-tallet.

I 1820 køber Thomas en gård i Roussthøje, som han kort efter, nærmere bestemt d. 23. december 1821, sælger videre til sin yngste søn. Det er en mindre gård på 1 td. 7 skp. 3 fdk. 2 1/3 alb., som sønnen betaler 150 rdl. for.⁸⁸⁶ Den 9. november 1821 overlader Thomas sin gård til den ældste søn, og han og konen går på en aftægt, der kun kommer til at vare henholdsvis halvandet og et halvt år.

Kontrakten indeholder de sædvanlige krav til leverancer af fødevarer og brændsel. På den mere nydelsesmæssige side kommer 1/2 potte god kornbrændevin ugentlig og et pund god røgtobak månedligt. Desuden pointeres det, at kontrakten “gælder ikke alene imellem fornævnte aftægtsfolk og deres søn, men og imellem dem og sønnens efterkommere i gården, så længe nogen af de gamle lever.” Kontrakten er først underskrevet den 20. januar 1822.⁸⁸⁶

Den 17. maj 1793, da Thomas var 27, giftede han sig med **Maren Hansdatter** i Horne Kirke. “Tirsdagen d. 28de April trolovedes Unge Karl Thomas Sørensen af Leervad og Enken Maren Hansdatter af Rotbøl. .. Fredagen d. 17 Maj viedes Unge Karl Thomas Sørensen af Leervad og Enken Maren Hansdatter i Rotbøl”.

De havde følgende børn:

54	i.	Søren (1795-1828)
	ii.	Søren (1797-1860)

109 Maren Hansdatter. Født den 25. april 1756 i Hornelund, Horne. Døbt den 25. april 1756 i hjemmet. Maren døde i Rotbøl, Horne, den 17. februar 1822; hun blev 65. Begravet den 24. februar 1822 i Horne Kirke.

Maren, datter af gårdfæster Hans Jørgensen og hustru Anne Christensdatter i Hornelund, bliver “formedelst svaghed hjemmedøbt af mig” (præsten). Den 19. maj læses der over hende i kirken. Traditionen tro er det en nær slægtning, nemlig Hans Jørgensens søster Maren, gift med Christen Jessen i Orten, der bærer barnet, og øvrige faddere er Christen Jessen, Jes Jensen ved Kirkevad, Jørgen Smeds søn ved Kirken, Hans Jørgensens lillebror Jens, Tomas Jensen i Malle og gamle Anna Jensdatter af Stundsigt.

Hun vokser op på en fæstegård og har som ung pige sikkert måttet tage sin tørn ved hoveriet på Nørholm. Måske har hun sammen med andre piger brugt et par gamle udtryk, som har været almindelige på egnen – og vist også andre steder i Jylland. Om morgenen, når de muntre og let til bens går “til hove”, kan de finde på at sige “Ih, der hopper en frøl!” Men når aftenen falder på, og de trætte slæber sig hjem, lyder det: “Huh, der kryber en tudse!”²¹¹

En typisk bageovn - her fra Hjerl Hede

19 år gammel bliver Maren gift med den 7 år ældre enkemand Søren Christensen; vielsen finder sted den 2. november 1775. Hun bliver hermed gårdmandskone i Rotbøl, og i ægteskabet får hun over en periode af 13 år ni børn, af hvilke de tre dør før deres far. Efter hans død i juli 1792 står hun som 36-årig alene med gården og en flok mindreårige børn og må naturligvis gifte sig igen; den udkårne er den 10 år yngre Thomas Sørensen. Endnu to børn bliver det til, og da både den afdøde mand og Thomas' far har krav på opkald, bliver de to drenge begge kaldt Søren. At det må have været en smule upraktisk med to Søren'er i huset, er i den forbindelse et problem, man ikke kan tage hensyn til!

110 Rasmus Pedersen. Født den 4. april 1765 i Yderik, Torstrup. Døbt den 5. april 1765 i Torstrup. Konfirmeret den 7. april 1782 i Horne Kirke. Rasmus døde i Moesgård, Horne, den 26. januar 1843; han blev 77. Begravet den 1. februar 1843 i Horne Kirke.

Rasmus er yngste søn af Peder Madsen Skræder og Anna Rasmusdatter i Yderik. Han opkaldes efter sin morfar, og fadderne er Jens Madsen af Hodde, Rasmus Sørensen (morfar selv), Christen Pedersen i Yderik, Margrethe Nielsdatter og Peder Jessens datter i Ovnbøl.

Sammen med hele 43 andre unge fra Horne og Torstrup Sogne bliver Rasmus konfirmeret første søndag efter påske 1782 i Horne Kirke – konfirmationerne foregår på skift hvert andet år i de to sognekirker. Rasmus er 15 år og dermed blandt i yngste i flokken.

I 1790 er Rasmus midt i tyverne og bor stadig hjemme, sammen med sin fire år ældre bror, Søren. De er små af vækst, de to Peder-sønner, kun 60 tommer (156 cm) noteres de for i lægdsrullen.

Det er ikke altid nemt at være yngre søn i en familie, for den fædrene gård er sikkert afsat. I stedet må man se sig om efter en anden mulighed. Den får Rasmus i 1793, da han er 28 år gammel. Den unge kone på Moesgård i Horne bliver, enke og skal have en ny mand. Rasmus bliver udset som et passende parti for enken Anna Nielsdatter og derved bliver han både gårdmand og selvejer i Moesgård. Det er en ejendom, der er sammenstykket af matrikelnumre i Moesgård, Transbøl og Bjerremose. Den står for et hartkorn på 2 td. 2 skp. 2 fdk. 1/2 album og er i 1793 vurderet til 400 rdl. Med i købet følger en lille søn af Annas første ægteskab med Mads Jensen. Drengen er bare et par år, men har krav på sin arv efter faderen, der udgør 100 rdl. Et beløb som Rasmus må love, at "ieg lovlig forrenter fra og skadesløs udbetaler til, den Tid [som] i skiftebrevet bestemt og fastsat er." Hr. oberformynderen ser med alvor på den slags ting, og til sikkerhed for pengene må Rasmus pantsætte gården "med Bygninger og Eiendomme og al dens Herlighed og Retighed." Denne panteforskrivning er indført i skøde- og panteprotokollen den 11. december 1793.²¹²

Forældrene til Annas første mand følger også med. Jens Jørgensen og Maren Madsdatter (aner nr. 210 og 211) er dog ikke bare er i passiv aftægt. Ligesom gårdmanden selv og nok også hans kone "giøre de gryder". Medlem af husstanden er desuden aftægtsparrets datter, Mette Jensdatter, der i 1801, da hun er 27 år, endnu ikke er blevet gift, og hun har helt sikkert ydet sit. En flittig pige skulle i løbet af en sommersæson kunne producere otte læs potter, hvert læs á 3-400 potter. Med hele familien i sving har det givet en pæn ekstraintægt. Efter en oplysning fra midten af 1800-tallet er prisen for et læs potter 27 kr.²¹³ - De "svot potter" har en stribe fortrinlige egenskaber: "De er fuldstændig uden Fare for Sundheden i Modsætning til glaserede, emailerede og fortinnede Kar. De taale Ilden bedre end andre Lerkar uden at springe. Maden svides ikke i dem. De ere meget hensigtsmæssige til at gemme Svinefedt i og sætte al Slags Slagtemad hen i, og de give aldrig nogen Afsmag, selv om Sagerne henstaa nok saa længe i dem. Deres eneste Fejl er den, at de ere skøre."²¹⁴

Rasmus har lidt penge på kistebunden. 13. juni 1828 "tilstaaer og vitterliggiør" enken Kristine Jensdatter, afg. Jens Pedersens i Hornelund, at hun er skyldig til Rasmus Pedersen i Moesgaard 160 rdl., hvoraf hun lover at svare lovlige renter, 4 %, til hvert års 13. juli.²¹⁵

I 1815 optræder Rasmus Pedersen som forlover ved Jess Christensen og Inger Maria Hansdatters bryllup. Forbindelsen her er, at bruden er kusine til Rasmus' kones første mand.

1836 er det tid for generationsskifte på Moesgård, og sønnen Mads er den naturlige efterfølger. De to laver en aftale, der går på, at Mads skal have gården for 400 rdl. Skødet er underskrevet 1. september samme år.⁹⁶⁴ Der er ikke nedfældet nogen aftægtskontrakt; det har nok været en selvfølge, at den nye ejer må sørge pænt for sine forældre. Rasmus dør syv år senere som "Aftægtsmand paa den ham forhen tilhørende Gaard i Moesgaard".

Den 22. november 1793, da Rasmus var 28, giftede han sig med **Anna Nielsdatter** i Horne Kirke. 1. november troloves ungkarl Rasmus Pedersen af Yderik og enken Anna Nielsdatter af Moesgård, og 21 dage senere vies parret.

De havde følgende børn:

	i.	Mads (1795-1795)
55	ii.	Maren (1797-1888)
	iii.	Mads (1800-1891)

111 Anna Nielsdatter. Født den 25. november 1766 i Bounum, Horne. Døbt den 25. november 1766 i Horne Kirke. Anna døde i Transbøl, Horne, den 4. januar 1852. Begravet den 11. januar 1852 i Horne Kirke.

Anna er eneste datter af Niels Christensen Smed og Maren Pallesdatter – hun har dog også en tre år ældre storebror. Det er mormor, der er død tidligere på året, som får æren af at blive opkaldt. Christen Christensens hustru i Bounum bærer barnet til dåben. Fadderne er barnets farbror Christen Christensen i Bounum, morbror Thomas Pallesen, Christen Pedersens hustru i Bounum og Lambert Lassens datter i Bjaldrup.

Da Anna er 16 år, beslutter hendes forældre sig til at gå på aftægt. Gården overdrager de til sønnen Christen, der er bare 19 år og egentlig ikke myndig (det bliver man først med de 25 år). For Anna arrangeres det sådan, at hun naturligvis kan blive boende hjemme på gården og få kost og klæder, og hendes bror må forpligte sig til at levere "en Seng saa god som 20 Rdl., samt desuden, naar hun maatte komme i ægteskab, giøre hendes Trolovelse og Bryllup standsmæssig og uden nogen andens Bekostning". Desuden skal han betale hende 200 rdl., "når hun vorder myndig", som der står i aftalen – lidt spøjst for faktisk bliver kvinder jo aldrig myndige i de tider. Der hentydes nok til, at når hun bliver gift, får hun en person, der overtager myndigheden over hende. Til gengæld for dette understreges, at Anna "heller intet haver viidere at vente eller fordre i fæderne eller møderne arv". Og for at hun kan have sikkerhed for sin arv, må Christen pantsætte ejendommen, med bygninger, besætning, herlighed og retlighed.²¹⁶

Gift bliver Anna 6 år senere. Den 4. juni 1790 trolovedes hun med Mads Jensen af Moesgaard, søn af en anden ane, Jens Jørgensen (ane nr. 210). Den 2. juli festes der igen, idet vielsen foretages. Mads har overtaget sin fars gård i Moesgård i Horne, og Anna må betragtes som bragt godt i vej. Hun og Mads får to drenge, Jens, født 1791, og Niels, født 1793 og død kort efter, inden Mads dør i 1793. Ved skiftet efter Mads kan man undre sig over, at ingen fra Annas familie, heller ikke hendes bror, der jo er gårdmand i Bounum, optræder som laugværge for hende. Det hverv bestrider afdødes farbror Hans Jørgensen (ane nr. 218), ligesom det er afdødes søsters mand, der er formynder for sønnen Jens. Det er også Hans Jørgensen, der må træde til med 24 rdl. som han "tildels havde lånt og forstrakt enken med til den afdødes begravelse."

Trods disse gældsposter – der er også et lån fra Christen Jessen i Dejgård (ane nr. 104) på 290 rdl., som er brugt til afbetaling på gården – er der i boet et overskud på 200 rdl., som deles lige over mellem mor og søn. Sønnens arvepart bliver traditionen tro stående i gården, og enken overdrages hele herligheden.²¹⁷ Herefter har hun kun tilbage at finde en ny ægtefælle. Den udvalgte bliver Rasmus Pedersen fra Yderik.

Anna overlever også sin anden mand, denne gang med ni år. Ved folketællingen 1845 er hun i aftægt hos sønnen Mads Rasmussen, der på dette tidspunkt bor på en gård i Transbøl, og det er her hun dør, 85 år gammel.

112 Jess Mortensen. Født ca 1712 i Janderup. Jess døde i maj 1795 i Janderup. Begravet den 2. juni 1795 i Janderup Kirke.

Jess' dåb er ikke indført i kirkebogen, hvilket dog langt fra er usædvanligt på denne tid. Tidspunktet for fødslen kan vi beregne ud fra, at han er 83 ved sin død. Han er bevisligt søn af Morten Pedersen og hustru Karen Jensdatter i Vester Janderup. Det kan ses ud fra, at Jess jævnligt er fadder for Morten og Karens andre børns børn, og det dokumenteres udtrykkeligt i skiftet efter Mette Bertelsdatter, som omtales senere.

År	Beløb	Dato
1776	8	1776
1777	8	1777
1778	8	1778
1779	8	1779
1780	8	1780
1781 martiny	13 2	1781
1782 martiny	13 2	22 Nov 82
Godsejerens Hansdag 88	8	

Jess Mortensen (og senere Peder Jessens) indbetalinger af landgilde er her indført i Store Hebos bog over landgilde og skatteoppebørsel

Jess efterfølger Bennet Iversen på slægtsgården i V. Janderup, idet han bliver trolovet med Hedevig Elisabeth Bennetsdatter lige efter Bennets død i 1741. Han har gården i fæste til ca. 1780, hvor han går på aftægt. I 1748 nævnes Mads Rygård, Store Hebo som ejer, og det ejerskab fortsætter næsten århundredet ud. Der er bevaret en gammel regnskabsbog for Store Hebo, og her har gården sin egen side, hvor betaling af landgilde og skatter er indført for perioden 1776-1794. Landgilde forfalder til "Martiny" (Mortensdag), og indtil 1780 beløber den sig til 8 rdl. Herefter stiger beløbet til 13 rdl. 2 mk., og dertil kommer 8 pund smør, som skal leveres til St. Hansdag. Det kan se ud, til at godsejeren har benyttet fæsteoverdragelsen til at øge sin indtægt! I regnskabsbogen er også noteret skatter, som Jess har betalt via ejeren. Heller ikke noget ubetydeligt beløb. Skattepengene svares hver kvartal og svinger mellem 2 rdl. 3 mk. 10 sk. og 1 rdl. 3 mk. 10 sk. Oven i kommer mindre beløb til spøjse afgifter som feltskærerløn og tugthuspenge. Alt i alt en pæn udskrivning, der helt stopper 1795, hvor gården bliver købt i selveje.²¹⁸

Sognepræsten pastor Hammer fortæller i sin præsteindberetning i 1766, at byens gårde er fæstegårde, gårdene i Kærup "hører allesammen til Søevig, hvortil de gjør daglig Hoveri, men det øvrige af Sognet er fri Bønder".²¹⁹ Godt nok har bønderne gårdene i fæste og må betale landgilde, men hoveriarbejde er de ikke forpligtede til; at de er fribønder betyder ikke, at de ikke er underlagt stavnsbåndet, men de er fri for hoveri.

I begyndelsen af Jess' tid som gårdmand rammer en ulykke hele det danske landbrug. En ødelæggende kvægpest, der oprindeligt kommer fra egnene omkring Sortehavet i det nuværende Ukraine, farer over landet i 1740'erne. Mange steder overlever kun ganske få stykker kvæg sygdommen, og det er ikke ualmindeligt, at modige bønder, der vover at anskaffe sig nye køer, må se, at de også bukker under for pesten. Da sygdommen har raset ud i 1748, skønnes det, at mellem 300.000 og 400.000 stk. kvæg er gået til. Det er klart, at efter en sådan åreladning tager det et stykke tid, før bestanden igen er oppe på den størrelse, den havde før pesten brød ud.²²⁰ Hvordan forholdene har været i Vesterbyen i Janderup, ved vi ikke, men man har næppe undgået at mærke svøben.

I 1754 arver Jess og hans brødre hver en broderpart efter deres farfars niece, Mette Bertelsdatter i Ho, der dør uden at efterlade sig direkte arvinger. Derfor må arvingerne findes blandt hendes søskendes efterkommere. Hun har været en yderst holden dame; selv om arven deles mellem over 90 arvinger, bliver broderloddet til Jess på 31 Rd. 4 Mk. 6 Sk. Søstrene derimod må nøjes med en "søsterlod", der beløber sig til 15 Rd. 5 Mk. 3 Sk. En mindre del af beløbet må de selv forsøge at inddrive hos to personer på egnen, der har haft gæld til enken. Skiftet opregner alle de mange arvinger og gør præcist rede for slægtssammenhængen, og her er Jess nævnt som søn af Morten Pedersen.²²¹

Det er på denne tid Erich Pontoppidan gør studier til sin "Danske Atlas; i den hedder det om Janderup'erne: "Indbyggerne i Jandrup Sogn ere af Bønder vel sædede og stadselige, deres Huse rene, baade uden og inden pyntelige"²²². Vi har vel lov til at formode, at den beskrivelse også passer på Jess' gård.

I 1766 skriver præsten J.C. Hammer om bønderne i Janderup: "Endnu anfører jeg som noget rart (dvs. sjældent), at indbyggerne i Jandrup Sogn af de omliggende kaldes (dog ligesom for skæmt) Jandrup adel, hvortil er Aarsag, at deres opførsel baade henne og hjemme er i Almindelighed mere reputerlig og civiliseret, end man gemenlig finder hos bønder. Man finder deres Huse rene og pyntede, udentil er de kalkede og af høje og brede Skorstene samt andre Ting anselige, inden til ser man vel opredte og omhængte Senge, samt Tin-, Messing-, Kobber- og Stentøj at pryde Væggene, de fleste har og en Jernkakkellovn. De selv er zirlige i deres Klædedragt, i synderlighed Kvindfolkene. Mandkønnen har Kalemankes eller i det mindste sribet hjemmegjort Tøj, Undertrøjer, hvide Skindvester og brune eller blaa Kjoler af fint Vadmæl, nogle har endogsaa Klædninger af Klæde, dog disse sidste er faa. Kvindfolkene holder sig især nette med fint Lærred og Kniplinger, Kaaber, Fløjlshuer og Pandestykker med videre, men just det samme forvolder, at her er mange fattige og uformuende Folk, og ganske få har, førend disse gode Aaringer, kunnet udrede, hvad de skulle, thi al Ting skal til Stadsen at holde vedlige."¹⁰¹²

Om landbruget i Janderup og Billum hedder det i præsteindberetningen fra samme år: "Begge Sognes beste Næring bestaar i Korn og Qvæg-Avl. Rug er her den meste Sæd, hvortil Marken særdeles er beqvem. Af Byg saaes omtrent en trediedel imod Ruget, men dog ej mere end enhver paa Grønland kand giødske til, og altsaa ej mere end til egen Fornødenhed. Af Havre og Boghvede ej af nogen Betydenhed, ja af de fleste slet intet. Det er altsaa Rug og Qvæg Landmanden her skal sælge til sine Udgifter og er samme formedelst sin Bonitet begiærlig; ligesom og Bondens egen Vilkaar (Gud være lovet) frem for mange andres er temmelig gode, da han af Guds Velsignelse ved sit Arbejde kand nyde godt reent Rugbrød, Flæsk og Kiød." Desværre lider de fleste byer i sognet såvelsom præstegården under mangel på moser og dermed tørv, som er nødvendig til brændsel; dette må indkøbes lang vejs fra, "hvilket vel i nogen Maade kunde afhiælpes, dersom Lodsejerne vare eenige, og Egennytte hos nogle det ej hindrede, som det skete sidste Foraar med en Hede-Mose, som blev udgravet i Tanke at skulde været delet." Det går ikke som planlagt, takket være "en vis Mands urimelig prætenderende Græsning", bliver mosen, der ellers kunde have givet fornøden brændsel for vedkommende i 100 Aar, ødelagt, og "i stedet ruineres den nu i en Hast,"²¹⁹ skriver pastoren, så man fornemmer den kraftige fordømmelse. Desværre nævnes synderen ikke ved navn, så vi ved ikke, hvem der har ødelagt tørvemosen.

Janderup Kirke, hvor rigtigt mange af vore aner er døbt, viet og begravet gennem mange århundreder.

Efter Hedvig Elisabeths død efter 20 års ægteskab gifter Jess sig med Kirsten Larsdatter. Hun, der er døbt 10. april 1726 som datter af Las Mathsen og Birgitte Nielsdatter i Janderup, har i 1755 fået en søn, Mads, døbt den 19. november samme år. Som far er udlagt tambour Niels Nielsen i Varde. Han er en gift mand! Skandalen, som det nok har været, har dog ikke været mere ramponerende for hendes gode rygte, end at hun i 1762 kan blive gift med den pæne gårdmand.

De får et par sønner, Lars (1763) og Ole (1766). Begge disse ender vestpå; Lars er først kusk hos præsten i Janderup og bliver siden "husmand med noget jord" og murmester i Sønderballe i Ho, og Ole slår sig, efter en periode som murmester i Tobøl, Guldager, ned i Oksby Sogn, hvor han som så mange andre ernærer sig ved lidt landbrug suppleret med fiskeri.

Jess oplader gården til sønnen Peder omkring 1780; på dette tidspunkt er det to ældste sønner i gang på egne gårde. Han og Kirsten kommer på aftægt hos Peder i omtrent 15 år, og de når lige at opleve, at gården bliver købt i selveje. De dør samtidigt og bliver "begge nedsat i een grav", som kirkebogen så smukt fortæller. Om det er for at spare på kisteudgiften eller for at vise samhørigheden mellem de to meldes der ikke noget om.

Den 26. oktober 1741 giftede Jess sig med **Hedevig Elisabeth Bennetsdatter** i Janderup Kirke. Den 2. maj, et par uger efter hendes fars død, troloves Jesse Mortensen med Helvig Bennetsdatter og som det hedder i kirkebogen: "Torsdagen den 26 oktober copuleredes Jesse Mortensen med Helvig Lisbeth i Janderup".

De havde følgende børn:

- i. Bennet (1742-1820)
- ii. Morten (1744-1820)
- iii. Søvren (Tvilling) (1747-)
- iv. Jens (Tvilling) (1747-)
- 56** v. Peder (1750-1826)
- vi. Mette (1754-1761)
- vii. (uden navn) (Dødfødt) (1759-1759)
- viii. Niels (1761-1782)

Bennet er i 1778 selvejer på et mindre sted i Hyllerslev. Han er gift med Malene Sørensdatter, som han her får syv børn med. I 1787 er de at finde i Bordrup, Oksby Sogn, hvor endnu tre børn kommer til.

I 1801 finder vi familien i Varde, hvor den bor på adressen Skovbogade 4. Bennet er nu "tømmermand". Hjemme bor 3 børn, Jes på 9 år, Mette 12 år og Søren 9 år.

Malene går bort i 1812, og efter otte år i enkemandsstand dør Bennet som almisselem i Varde.

Morten starter med at fæste den pænt store Hannevanggård i Billum, og i 1773 får han skøde på stedet, men måske har han problemer med økonomien. Året efter sælger han en del af ejendommen, og i 1777 flytter han med kone, Kirsten Knudsdatter, og børn til konens hjemsgn, Ho. Her køber han 1781 en gård i Ø. Bredmose, men allerede tre måneder efter at skødet er underskrevet, må han optage et lån på 220 rdl., som han ikke får betalt tilbage inden han dør. Han og Kirsten får 10 børn, hvoraf de fleste dør som små.

Peder er vores ane; Jess og Hedevig Elisabeths øvrige børn lever ikke så længe, at de selv kan sætte børn i verden.

113 Hedevig Elisabeth Bennetsdatter. Født i august 1719 i Janderup. Døbt den 20. august 1719 i Janderup Kirke. Hedevig Elisabeth døde i november 1761 i Janderup. Begravet den 29. november 1761 i Janderup Kirke.

Navnet Hedvig Elisabeth har en fornem klang på en tid, hvor de fleste piger måtte nøjes med enten Karen, Maren eller Mette, hvis det da ikke blev Dorthé, Anne eller Kirsten. Bennet Iversens datter er sikkert også opkaldt efter den adelige fru Hedvig Elisabeth Hvass, født 1640 og begravet den 21. november 1721 i Ål og gift med Anders Nielsen til Søvig, som Bennets gård på det tidspunkt hører under. Den fine frue bærer Hedvig Elisabeths storesøster Karen ved dåben. Hedvig ses tit skrevet "Helvig" – det har været opfattet som det samme navn. Ellers er det et navn, der bider sig fast i familien: halvandet århundrede frem i tiden har hvert andet slægtled sin Hedvig Elisabeth. Ved dåben nævnes følgende faddere: Jens Frandsens hustru, Knud Tuesen og Christen Sørensen.

I ægteskabet bliver Hedevig Elisabeth mor til otte børn, deriblandt et sæt tvillinger og et dødfødt barn. De fleste af børnene dør som små, det gælder tvillingerne og den enlige datter Mette, der er opkaldt efter sin mormor, den tidligere kone på gården.

Ved begravelsen i 1761 nævnes hun ved navn: 1. Adventus begravnes Jess Mortensens hustru af Janderup, 42 Aar, nom. Hedevig Elisabeth; de fleste kvinder må ellers nøjes med at blive noteret som f.ex. Peder Jessens kone.

114 Jes Jessen Rabech. Født i maj 1733 i Rabæk, Ådum. Døbt den 7. maj 1733 i Ådum. Jes døde i maj 1773 i Janderup. Begravet den 27. maj 1773 i Janderup Kirke.

Jes er født i Ådum (på den tid kaldet Oddum) som søn af gårdmand Jes Sørensen og Maren Christensdatter i Rabæk. Desværre er kirkebogen i Oddum yderst kortfattet og har ikke fadderne med, kun sted, dato og farens navn.

Jes bliver den 3. maj 1759 trolovet med Maren Andersdatter i Hyllerslev. Der er langt fra Ådum til Janderup, og de to unge er ikke løbet på hinanden ved et tilfældigt bal i nabolaget. Men forbindelser er der. Jes' far er bror til studehandler Poul Pedersen Møller (ane nr. 700) i Tarm, der en 30-40 år tidligere har købt en anden gård i Hyllerslev og placeret en søn her. Den slags har uden tvivl banet vejen for flere ægteskaber.

Allerede efter trolovelsen har Jes holdt sit indtog i svigerfamiliens gård, for han optræder i perioden op til vielsen som fadder i sognet. Oven i købet da pastor Hammer den 27. august skal have sin datter Nicolette døbt, og her ser vi det spøjse, at præsten har noteret, hvor meget hver fadder bidrager med i kirkebøssen – faddere betaler jo offer. Jes' bidrag er 24 sk., men hans trolovede skænker 15 sk. At gommen og bruden flytter sammen inden brylluppet er ganske almindeligt; trolovelsen er det vigtige, det bindende – at man også skal have guds velsignelse med, er en formalitet, som er pålagt fra offentlige myndigheders side.

Jes har arv med hjemmefra, og det skal ordnes, selv om hans mor endnu ikke er død. Men hun har giftet sig igen, og Jes' stedfar, Niels Axelsen, må udrede arven. Det gør han ved at sælge den fjerdeparts gård i Rabæk, som han selv bor på – et sted med et hartkorn på 3 td. 1 skp. 2 fdk. Skødet på stedet er underskrevet i Rabæk den 30. november 1762, men først indført i tingbogen den 16. april 1766⁸⁸². For Jes har det fungeret som en kapitalanbringelse; han har jo sin gård i Hyllerslev, som han lægger sine kræfter i.

Det kan derfor heller ikke undre, at vi den 16. september 1768 finder en oplysning i skøde- og panteprotokollen: Jeg underskrevne Jes Jessen i Hylleslev vedstår at have solgt, skødet og afhændet “en mig tilhørende Fierdepart gaard beliggende i Lundenæs Amt i Øster Nør Herred, Oddum Sogn, Rabek kaldet, og som nu beboes af min Svoger Christian Hans Christiansen.” Gården er Jes' arvelod efter hans far og mor, som han lige har fået overdraget fra sin mor og stedfar. Samme dag er indført et afkald på yderligere arv fra Jes og to andre søskende i protokollen. At det ikke er svogeren Christian Hans og søsteren Anna, der arver den gård, de rent faktisk bor på, skyldes formentlig, at døtre kun arver en halv part i forhold til sønner. Det interessante er så, at det ikke er svogeren, der står som køber af gården – det gør i stedet “Velagte Jens Christensen i Udtoft i Grindsted Sogn”²²³.

Jes gifter sig ind på en gård i Hyllerslev, der i følge en præsteindberetning fra 1766 er en “virkelig en god Bye paa Ager og Eng”. Allerede på dette tidspunkt er 5 ud af 13 gårdmænd selvejere. De gode forhold kan byen nok takke de givtige enge for; de er rigelige og byder på foder til mange stude. I samme enge ligger et gammelt voldsted, Elkær, som pastor Hammer har en sjov lille historie at fortælle om. Det “siges at være anlagt mod Søde-Røvere, særdeles imod een, som kaldtes Skipper Clemen, som længe foruroligede Egnen og i sær Kiøbstaden Varde, indtil hand omsider blev fangen og fik sin fortiente Løn”.²¹⁹ Siden hen har vi fået et noget andet syn på skipper Clement!

Prisen på gården i Rabæk nævnes ikke, men den har uden tvivl været høj nok til, at han uden problemer har kunnet betale sin egen gård, da lejligheden byder sig. Jes er startet med at overtage fæstet efter sin svigerfar. Gården i Hyllerslev, som nu er nedlagt, har ligget på det, der i dag er Hyllerslev Stationsvej, og hører på den tid under Søvig, og det er Tøger Reenberg Sterm til Søvig, der i 1771 er villig (eller måske nødt til?) at realisere en stor del af sit bøndergods på en auktion, hvor også flere andre gårde i Janderup kommer under hammeren. Jes køber sin gård for 500 Rdl.

Skødet lyder således:

Jeg Tøger Reenberg Sterm til Søvig kjendes og hermed vitterlig gjør at have solgt og afhændet, som jeg og herved sælger, skiøder og aldeles fra mig og Arvinger afhænder til Jess Jessen Rabech i Hyllerslev, Janderup Sogn og hans Arvinger det Sted han paaboer, og sidst har haft i Fæste, beliggende udi Riiberhuus Amt, Vester Herred og Janderup Sogn, Hk. 3 td. 3 skp., hvilket Sted med Bygninger og Ejendom i Mark og By, og al anden Herlighed og Rettighed, som dertil ligger, af alders Tid har tillagt og med rette ligge bør, skal fra Dato af som et uigjenkaldelig kjøbt Kiøb, til evindelig Arv og Eje tilhøre bemt. Jess Jessen Rabech og hans Arvinger. Og da han derfor har betalt mig den accorderede Kiøbesum 500 Rdl. siger Fem Hundrede Rigsdaler, saa kendes jeg for mig og Arvinger, udi bemt. Sted og Hartkorn, med alt sit tilliggende, ingen ydermeere Lod, Del, Ret eller Rettighed at have i nogen Maade. Thi forbindes

jeg og Arvinger een for alle og alle eller nogle for een, samme Sted med al tilliggende, som for er meldt Jess Jessen Rabech og Arvinger at frie, frelse og fuldkommeligen hiemle for hver Mands Tiltale, som derpaa kunne tale med rette. Skulle imod Forventning noget af forbeemt. steds Ejendom, Herlighed og Rettighed, blive Kiøberen eller Arvinger ved Lov og Dom, for min Vanhiemmels Skyld fravunden, da skal jeg som Sælger med Arvinger saadant erstatte dem, efter al Billighed og uvillige Mænds Sigelse. Dette mit udgivne Skiøde maa ellers, uden mig Varsel derfor at give, behørigt til Tinge læses og protocolleres, hvilket alt under min Haand og hostrykte Signet stadfæstes. Datum Søvevig d: 4 maj 1771.

T. Stern

Jes er en driftig mand, der har brug for mere jord, og allerede en uges tid inden gårdhandlen har han sikret sig skøde på "2 dages slett eng", som han har købt af Anders Jensen i Janderup. Desuden har han overtaget et gammelt skøde på et andet stykke eng, kaldet Eskes Hauge. Med disse tilkøb er gården den fjerde største i Hyllerslev²²⁴.

De livsvigtige enge bruger Jes til sit kvæg; han har fire heste og elleve køer eller kvier i stalden, foruden fem stude. De sidste kan tyde på, at Jes gør en del i studehandel, og hjemme hos sine slægtninge på Tarm-Ådum-kanten har han set, hvordan den slags gribes an.

Huset bærer præg af en vis velstand. I stuen har man pænt med kister, skabe og borde, ikke meget af det er "gammelt". I dagligstuen er der et "Stue Uhr med Fouteral" og flere småting, der viser, at der er overskud til pynt og lidt finere vaner: to pyramider (det, der i dag kendes som Amager-hylder), et "liden Thebord" og to læderstole. Samt rigeligt af stentøj og tinfade og -tallerkener. Det vægtige bevis for penge på kistebunden er forekomsten af ting i ædle metaller, og også her kan Jes være med. Han er ejer af et par messingfade og do. lysestager og hele ti sølvkeer, to sølvbæger og et krus med sølvlæg.

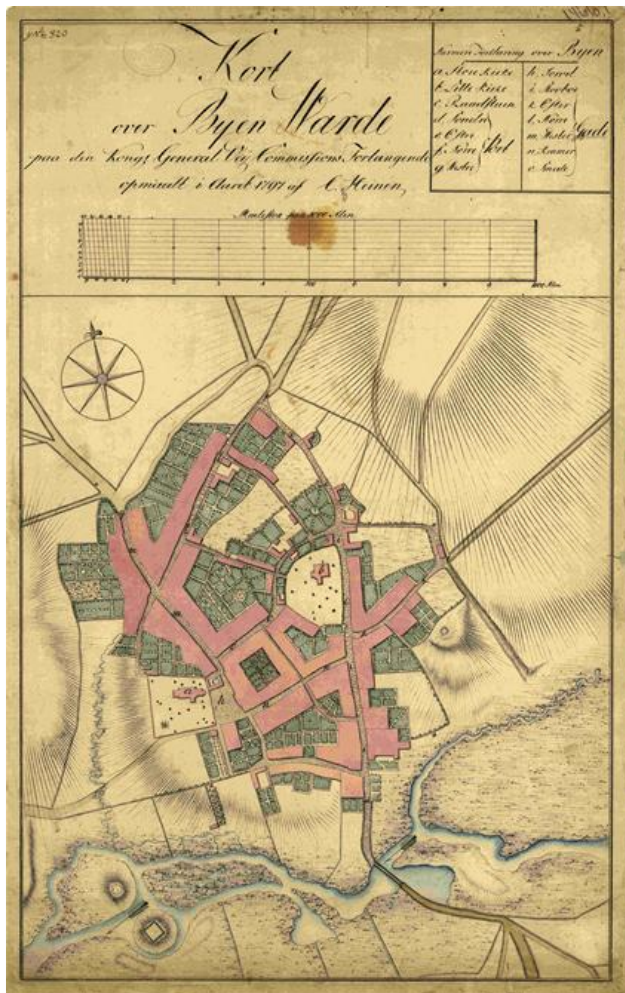
Disse værdigenstande efterlader han ved sin død, kun 40 år gammel, og vi ved, at det ene sølvbæger går videre til hans søn Jes. Måske er der noget særligt slægtsmæssigt knyttet til dette bæger, i hvert fald bestemmer Jes junior inden sin død, at det skal gå i arv til hans ældste datter. Han har ikke nogen søn at give bægeret videre til, ellers var det jo nok gået til ham. Det andet bæger kan den anden søn, Anders, have fået.⁹¹⁷

Desuden kan man kaste et blik på mandens "liv- og gangklæder". I forhold til sin tid og stand er han ganske velekvipperet. I kisterne findes en blå vest med 34 sølvknapper, en sort kjole af klæde og en damaskes vest, en hvid "rejsekjole" og endnu en brun kjole. Flere par bukser, bl.a. et par af læder med otte sølvknapper, og hele otte skjorter (det normale er et par stykker). En del af formuen sidder tydeligvis i sølvknapper!

Desværre får Jes kun kort tid at nyde sin velstand i. I 1773 er der i byen en "smitsom svagthed", som kræver sine ofre, heriblandt Jes og en af hans naboer, Søren Castensen. Ved skiftet, der holdes den 24. juni og afsluttes den 6. oktober, opgøres den samlede formue til 1539 rdl. 5 mk. 1 sk., men der fremlægges også en del gæld. Jes skylder 2 x 150 rdl. til mænd i henholdsvis Alslev og Hostrup Sogne og 60 rdl. til sin bror Eske i Helgård i Borris Sogn (denne er i øvrigt formynder for de umyndige børn). I alt løber gælden op i 436 rdl. Og oven i kommer "skiftets bekostning" – skiftesalær, skriver-do. og "stemplet papiir". "Skifteforvalterens Fuldmægtig anfører sin Reise allene for 4 rdl." og hans tjener skal have 2 rdl. for sin ulejlighed. 26 rdl. 1 mk. 2 sk. koster det at få klaret skiftet, som ender med, at arven deles mellem enken og de fire børn, således at enken får det halve, drengene får deres broderlod og døtrene deres søsterlod, det halve af brødrenes. Altså helt efter bogen. Og "Disse Børnenes Fædrene Arve Lodder, tilsammen Fem Hundrede Trey og Tredive Rdr. 10 sk., bliver bestaaende hos Enken deres Moder paa Prioritet i Stervboens Gaard, uden Rente indtil Børnenes 18 Aar, hvorimod Enken besørger deres Christelige og Sømmelige Opdragelse, Lærdom og Underholdning."²²⁵

Den 10. oktober 1759 giftede Jes sig med **Maren Andersdatter** i Janderup Kirke. Jes og Maren troloves den 3. maj.

De havde følgende børn:

Varde By på den tid, hvor i hvert fald to af Jes og Marens børn boede i købstaden.

- 57
- i. Kirsten Marie (1762-1800)
 - ii. Maren (1764-1838)
 - iii. Anders (1768-)
 - iv. Jes (1771-1813)

Med en pæn arv i bagagen skulle man mene, at Jes' børn har forudsætninger for en god start i livet. Men måske har det alligevel ikke været helt let. Den ældste datter *Kirsten Marie* bliver, hvad man må kalde, "godt gift" med en gårdmand i Vester Janderup, og den anden datter *Maren* redder sig også en rimelig forsørgelse i skikkelse af en noget ældre enkemand og værtshusholder, Berthel Jessen, i Varde. Parret bor i Hospitalsgade 56 og får et par børn, inden han dør 1801. Hvorefter hun finder en ny ægtefælle.

Sønnerne har derimod ikke umiddelbart haft mulighed for at gifte sig ind på en gård, og det kniber sikkert også med penge til at købe en. *Anders* starter med at tjene hos sin storesøster og bliver senere avlskarl hos sognets præst. Da søster Maren's mand dør, ser vi, at Anders har 30 rdl. til gode hos ham; det kan måske være løn, der ikke er betalt. Herefter har jeg tabt sporet af ham.

Jes er i 1801 tjenestekarl hos søster Maren i Varde. Året efter bliver han gift med Johanne Marie Poulsen, og han opnår borgerskab i Varde; 1804 låner han 400 rdl. af Overformynderiet, så han kan købe en ejendom i byen. Hvad han beskæftiger sig med ud over landbrug, vides dog ikke. Han og konen får 4 børn, hvoraf de to dør som små. Ingen af forældrene får et langt liv, idet de begge begravnes i 1813. Skiftet efter dem viser, at de ikke har klaret sig helt dårligt. Til trods for at der er en del gæld (udover lånet fra Overformynderiet har stedfaren og

halvbrødrene i Hyllerslev hjulpet med lån), bliver der alligevel 222 rdl. 5 mk. 15 sk. at arve til hver af børnene. Det er deres halv-farbrødre, der er formyndere for de to piger på 9 og 4 år, og de kommer i pleje hos slægtninge i Hyllerslev, men dør allerede i 1818.

115 Maren Andersdatter. Født i 1741 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 3. december 1741 i Janderup Kirke. Konfirmeret i 1757 i Janderup Kirke. Maren døde den 27. december 1816 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 5. januar 1817 i Janderup Kirke.

Anders Hebos datter ved navn Maren døbes 1. adventssøndag; faddere er Hans Friis' hustru, der har den ære at bære barnet (hun er gift med barnets morbror), og Laust Eyssen. Moderen introduceres nytårsdag.

Da hun bliver gift med Jes, bemærkes det, at det er Maren's forældre, der står først i køen for at blive opkaldt, når børnene skal døbes. Det ældste barn, en pige, får sin mormors navn. Ikke så uhørt, men da den første søn kommer til verden, bliver han døbt Anders. Det har her sikkert været afgørende, at det er Maren's slægts gård, de har overtaget.

Efter fjorten års ægteskab med Jes Rabech bliver Maren enke og står alene med fire små børn og gården. Børnene er mellem 11 og 2 år og kan endnu ikke være til megen hjælp på stedet. Derfor er det ganske forventeligt, at hun året efter gifter sig igen med Søren Christensen Brun, født 1748 på Sønder Hebogård. Det kommer der 4 nye børn ud af, hvoraf den yngste dog dør allerede 1786, 5 år gammel.

Ved folketællingen i 1801 er alle børnene fra første ægteskab fløjet fra reden, kun de 3 af andet kuld er hjemme. Desuden har man en tjenestekarl og -pige på gården.

Det er den yngste søn, Casten Sørensen, der i 1808 køber gården af sin mor, mens de andre er gift ind på gode gårde i sognet.²²⁴

120 Simon Pedersen. Født i oktober 1751 i Billumgård, Billum og døbt den 31. oktober 1751 i Billum Kirke. Simon døde i januar 1805 i Billumgård, Billum. Begravet den 13. januar 1805 i Billum Kirke.

21. søndag efter Trinitatis døbes Peder Sørensens tvende sønner med navn: Simon og Hans. Som faddere for tvillingerne opræder Ellen Tuesdatter, lillesøster til barnets mor, Peder Hansens kone ved Kæret, Ellen Jensdatter (ane nr. 67), Jens Thuesen, Hans Jensen, Hans Jepsen, Jens Bakkensen, Christen Thuesen, Thue Christensen (ane nr. 32) og hans kone, Dorothe Fransdatter, fra Hesselmed Mølle, Maren Buurgård og Mette Hansdatter.

Simon er den yngste af ti søskende på Billumgård, hvoraf de ni overlever den farlige børnealder og stifter familie – det eneste tidligt døde barn er Simons tvillingebror. Alligevel er det lillebror, der overtager fæstet af fødegården i 1783, samme år som han bliver gift. De ældre brødre har alle giftet sig ind på andre gårde i sognet. Billumgård hører under Hennegård, der desværre ikke har bevaret fæsteprotokol, så vi har ikke de nærmere omstændigheder ved fæstet.

Ti år efter stavnsbåndets ophævelse i 1788 sælger kammerråd Christen Stokholm til Hennegård ud af sit gods. 13. juni 1798 kan de to fæstere på Billumgård underskrive skødet på hver deres halvgård. De to parter har nøjagtig samme hartkorn, nemlig 4 Tdr. 7 Skp. 2 Alb., men ikke desto mindre slipper Jesper Pedersen, søn af Peder Hansen i Billumkjær (ane nr. 66), med at betale 1000 rdl., mens Simon må punge ud med 1100 rdl. Sælgeren betinger sig i skødet, at gården aldrig må bruges til at komplettere en hovedgård, og det anbefales, at den bliver brandforsikret.²²⁶

Forsikret bliver gården, men nok først under Simons enke i 1806, hvor den første gang er indført i forsikringsprotokollen. Vi kan her se, at gården er firlænget med stuehus mod nord, og hvad der blot kaldes østre, søndre og vestre hus til de andre sider. Dertil kommer et mindre bagehus i syd. I alt lyder forsikringssummen på 1020 rdl.⁹²⁷

1811 udvides ejerskabet til også at omfatte et stykke jord, som har hørt under Hesselmed, hvor man netop på dette tidspunkt, efter godsejer Dorthe Margrethe Rosenbergs død, sælger alt bøndergods. Der er tale om et stykke eng, som Simon Pedersens enke Mette i Billumgaard får skøde på den 19. juni 1811. Prisen er 549 rdl. 15 sk. plus et års renter 24 rdl. 4 mk. 5 sk., ialt 573 rdl. 5 mk. 4 sk.²²⁷ Samme pris betaler naboen Jesper Pedersen. Prisen taler sit tydelige sprog om engenes værdifuldhed i hine tider!

Den 29. august 1783, da Simon var 31, giftede han sig med **Mette Jensdatter** i Billum. Simon og Mette bliver trolovet den 20. juli, og ligesom vielsen en måneds tid senere foregår den i kirken.

De havde følgende børn:

- i. Peder (Død som spæd) (1783-1784)
- ii. Mette (1784-1849)
- 60** iii. Peder (1785-1868)
- iv. Jens (1787-1864)
- v. Christen Knudsen (1789-1852)
- vi. Thue (1792-)

121 Mette Jensdatter. Født i november 1752 i Kjelst, Billum. Døbt den 12. november 1752 i Billum. Mette døde den 5. februar 1827 i Billumgård, Billum og begravet 11. februar i Billum Kirke.

Mette er datter af Jens Jørgensen Blytækker og hans kone Ellen Jacobsdatter i Kjelst. Faddere er Karen Kraases, Mette, Peder Thomas' datter, Maren Buurgaard, Knud Thorsens Svend, Niels Sørensen i Billum, Frederich Hansen sammesteds og Christen Brich.

Hun er 31, da hun bliver gift, og hun får 21 års ægteskab og syv børn ud af det. Efter Simons død, hvor Mette bliver alene med en myndig søn og seks umyndige børn, søger hun om bevilling til at sidde i uskiftet bo. Det er i enevældens tid, og en sådan ansøgning stiles højtideligt til kongen. Svaret fra majestæten indledes i kongelig snørklethed således:

“Vi Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, Dytmarsken og Oldenburg Gjøre Vitterlig: at vi Efter Mette Jensdatter afg. Simon Pedersens Enke af Billumgaard i Billum-Sogn paa Ribe-Amt hendes herom allerunderdanigst gjorde Ansøgning og Begjering allernaadigst have bevilliget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at hun efter bemeldte hendes Mand maa foruden Rettens Middels Forsegling Registrering og Vurdering efter Loven med fælles sammenavlede umyndige Børn i uskiftet Bo blive Hensiddende, saalænge hun i Eenlig Stand forbliver, saafremt den myndige Søn dermed er tilfreds.” Der er ingen problemer ved at opnå tilladelsen, og hun får også tilladelse til, at hun, hvis hun gifter sig igen, kan nøjes med et såkaldt samfrændeskifte, et skifte mellem de arveberettigede, uden at retten behøver at blande sig. Men billigt er det ikke at opnå tilladelsen. Staten kræver 6 rdl. for sit stempel, og skriveren skal have 2 rdl. for sit arbejde²²⁸. Og 8 rdl. er en pæn klat penge i de dage.

Mette driver gården kyndigt; hun bygger nyt stuehus 1806 (eksisterer stadig i 1992), og hun søger om bevilling til at dele gården mellem to sønner. En ny gård (14a) bliver bygget syd for den gamle, og i 1815 overtager Peder den nye gård og Christen den gamle, hovedparcellen. Der bliver skrevet to enslydende skøder og en aftægtskontrakt, som brødrene må være fælles om at udrede omkostningerne til. Hvis Mette ikke er tilfreds med at bo på gården, skal de bygge et grundmuret aftægts hus i fire fag, og hun skal selvfølgelig have indbo og husgeråd og alt, hvad hun behøver til føden og varmen. Der skal graves en brønd specielt til hende og anlægges en have med hegn om, og den yngste datter Ellen vil hun beholde til sin opvartning, dog nok ikke for livstid, for når Ellen måtte ønske at gifte sig, er brødrene forpligtede til at holde hendes bryllup efter tidens skik og brug. Endelig skal hun selvfølgelig have en anstændig begravelse ved hendes dødelige udgang. Kontrakten er underskrevet med ført hånd, det er uhyre sjældent at en bondekone, selv en dygtig en som Mette nok har været, har drevet det så vidt udi skrivekunsten, at hun har kunnet skrive sit eget navn.⁹²⁸

122 Hans Sørensen. Født ca 1752 i Fovrfeldt, Guldager. Hans døde den 22. januar 1829 i Billum. Begravet den 1. februar 1829 i Billum Kirke.

Hans Sørensen er født i Fovrfeldt, det fremgår af fæstebrevet til gården i Billum. Tidspunktet må være 1752 efter hans alder ved folketællingerne at dømme, men desværre eksisterer kirkebogen for Guldager ikke fra 1750-60. Så endelig dato kan ikke sættes på begivenheden. Men at hans far er Søren Hansen, fæster i Fovrfeldt, kan fastslås ud fra et skifte efter bemeldt Søren Hansen, hvor sønnen Hans i Billum udtrykkeligt nævnes.

Hans starter sin karriere med at fæste en halvgård i sit hjemsohn, tilhørende Sr. Hans Spangsberg i Strandbye. Fæstebrevet er dateret den 18. december 1774.²²⁹ Uvist af hvilken grund bryder han op fra Guldager, ”hvorfra hand med lovlig afskeed er Entlediget”, og ankommer til Christen Hansen på Hesselmed, hvor han får fæste på gård II, matr.nr. 9a i Billum By (i dag er adressen Holmevej 15) i 1779. Det er en halvgård, der har et hartkorn på 3 tdr. 6 skp. 2 fdk.

Landgilde løber op i 4 rdl., som skal svares til hvert års Martini dag (Mortensdag), og hoveriet byder på 5 pløjedage, 22 spanddage, 52 gangdage samt 2 korte ægter på ca. 1 mil.

Gården har tidligere været fæstet af en Niels Sørensen, som “nu godvillig har afstanden og fra fløttet” den. Med i fæsteaftalen hører, at Hans “overlader forrige Beboer Niels Sørensen og hustrue indtil videre og saalænge ieg og efterkommende Hosbonder vil tillade, 2 1/2 skp. Sædeland i middel maadig Jord”. Altså – den tidligere fæster har ikke afstået, fordi han har nået aftægtsalderen, han har formentlig ikke drevet gården dygtigt nok, men lukkes af den grund ikke fuldstændigt ud i kulden.²²⁹

Desuden er der en aftægtsforpligtelse fra fæstet før Niels. Endnu i 1787 bor den 56-årig enke efter denne tidligere fæster på stedet sammen med sin 12-årige datter. Derudover er der en tjenestepige i husstanden.

1806 bliver Hans enkemand, og skiftet efter Maren viser, at der har været massive problemer med økonomien i familien. Der er mange børn at føde, naturligt nok er de heller ikke alle hjemme. Den ældste søn er rytter ved et regiment i Holsten, og en anden søn og en datter er ude at tjene. Næstældste søn på 25 år hjælper ved bedriften hjemme sammen med to døtre på 16 og 14 år samt lillebror Hans på 12 år.

Det har stået dårligt til med pengene siden omkring århundredskiftet; Hans har af sin husbond, fru Hansen til Hesselmed i to omgange lånt i alt 399 rdl., og desuden skylder han landgilde for alle årene fra 1800. Men ikke nok med det – han har også været ude at låne penge hos folk på egnen, der har overskud til det. Hele 12 mænd og en enkelt kvinde i Ål, Ho, Janderup og Billum Sogne har hver hjulpet ham med mellem 70 og 5 rdl. Blandt kreditorerne finder vi to andre af vores aner, Anders Simonsen i Kjelst (ane nr. 94) og Anders Friis i Hyllerslev (ane nr. 86). Gælden overstiger værdierne i boet, og det ser jo ikke for godt ud, men “Enkemanden formeente, at de Fleeste og om ikke alle Creditorer vil være villige til at betroe sig deres Fordringer, indtil han Tid efter Anden kan betale”.

På plussiden kommer dog, at Hans har kunnet købe nogle engparceller, som er vurderet for 400 rdl. Måske er det til dette køb, han har lånt i hvert fald en del af pengene?

Af hensyn til kreditorerne kan skiftet ikke gøres færdig på en dag. Det bekendtgøres på et kirkestævne i Billum, at skiftet finder sted, og at folk, der har penge til gode, kan melde sig. Det første møde i skiftesagen bliver holdt den 11. februar, og da man den 29. november mødes igen, har flere indfundet sig. Hans har godt nok betalt en del af gælden tilbage, men det rækker ikke ved, at der er et underskud på 590 rdl. i boet. Creditorerne kan forlange udlæg i indboet, men de er langmodige. Selv Anders Friis fra Hyllerslev, der har lånt enkemanden 70 rdl., betror sine penge til Hans, indtil han kan betale dem tilbage. Hvad han lover at gøre i alle tilfælde.

Det følger dog af sig selv, at der ikke kan blive nogen arv til børnene. Men enkemanden “lovede dog efter beste Evne at opdrage de endnu uopdragne, indtil de kan Ernære sig blandt Fremmede”.

Formentlig er han – på en eller anden måde – kommet mere ovenpå i løbet af de næste år. Da al bøndergodset efter fru Dorthe Margrethe Rosenbergs død i 1809 overlades til fæsterne, er Hans i stand til at købe sin gård for 366 rdl. To år senere overdrager han den til den næstældste søn, Christen, der på samme tid er blevet gift med Kirsten Jacobsdatter fra gård 3a i Billum.²³⁰

Hans kommer til at opleve 20 år som aftægtsmand, inden han dør i 1829.

Den 2. oktober 1778 giftede Hans sig med **Maren Christensdatter** i Jerne Kirke. Hans Sørensen Fovrfeldt og Maren Christensdatter Bollesager troloves den 28. april og bliver gift den 2. oktober (den sidste dato er svær at tyde)

De havde følgende børn:

St. Marien Kirke i det gamle Flensborg, hvor Hans Christian og Maria Botilla bliver gift og deres børn senere døbt.

- 61
- i. Søren (1779-)
 - ii. Christen (1780-)
 - iii. Niels (1782-)
 - iv. Anna (1784-1792)
 - v. Hans (1786-1786)
 - vi. Anna Marie (1787-)
 - vii. Dorthea (1789-1822)
 - viii. Birthe Kierstine (1791-)
 - ix. Hans (1794-)

123 Maren Christensdatter. Født den 5. juni 1756 i Boldesager, Jerne. Døbt den 6. juni 1756 i Jerne Kirke. Maren døde i 1806 i Billum. Begravet den 15. januar 1806 i Billum Kirke.

Anden Pinsedag døbes Christen Nielsens Barn af Boldesager, kaldet Maren. Hans Nielsens (farbror til barnet) trolovede Apelone Sørensdatter, Rørkier bærer barnet. Faddere er Laust Nielsen, Sæding (en anden farbror), Willads Hansen, Jerne, Peder Jacobsen, Maren Thomsen og Birthe Sørensdatter, alle Boldesager samt Edel Lauridsdatter, Jerne. Barnets mor er Anna Ludvigsdatter.

22 år gammel bliver Maren gift med Hans, og året efter følger hun ham fra Guldager til Billum Sogn. Her er hun husmor og bliver mor til 9 børn. Forholdene har været små og økonomisk trykkede i familien, og tøjet i hendes kiste har bestemt ikke været prangende, men hun har dog haft bl.a. en fin sort kjole, tre sæt bestående af skørt og trøje, en brun damaskes trøje og en "blå stoffes kåbe med sølvhager". Samt en "moffe", som hun har kunnet varme hænderne i, og flere hovedtøjer.

Marens liv ender ulykkeligt - som præsten skriver i kirkebogen: Den 15. Janv. begraves Hans Sørensens Kone af Billum, som af uforsigtighed blev skudt af 1 Dreng i sit eget Huus gl: 49 Aar. Desværre har det ikke været muligt at finde en politirapport over ulykken, så vi kender ikke de nærmere omstændigheder. Måske har det bare været betragtet som sort uheld, man ikke gjorde mere ud af?

124 Hans Christian Hansen. Født i 1760 i Haderslev. Døbt den 30. november 1760 i Vor Frue, Haderslev. Hans Christian døde før 1834.

Hans Christian er født i Haderslev, som søn af Nis Hansen og Mariche (eller Maria) Nisses, og døbt den 30. november 1760 i Vor Frue Kirke, og fadderne er Constans Hansen Bilde, Margrethe Maria Andersdatter og Jochim Petersen.

Han lærer bødkerfaget hos sin far, må man formode, men måske har han set nye muligheder i Flensborg. Det er her, han den 27. februar 1792 opnår borgerskab som "freyböttger".²³¹ Da han i november året før gifter sig med Maria Botilla, bor han allerede i byen og optræder som fribødkermeister, selv om han strengt taget ikke har papir på det. De to bliver i øvrigt gift hjemme i huset, en ret udbredt skik i hertugdømmerne, men det kræver tilladelse fra og betaling af et vist beløb til majestæten i København.

Han fortsætter som fribødkermeister og bor i starten i St. Marien Sogn i Flensborg, der på den tid er en af de største byer i riget. Der er gamle traditioner for bødkerhåndværket i byen, hvor bødkerlavet kendes tilbage i 1500-tallet.

Ved folketællingen 1803 er familien flyttet til Angelburger Strasse i St. Nicolai Sogn. Her kaldes Hans Christian Peter Christian! Erhvervet er stadig bødkermeister. Det er ikke lykkedes at finde hans begravelse, hverken i St. Marien eller St. Nicolai i Flensborg eller i Kolding. Men hans kone er enke ved folketællingen 1834.

Den 23. november 1791 giftede Hans Christian sig med **Maria Botilla Lorenzen** i St. Marien Kirche, Flensborg.

De havde følgende børn:

62	i.	Nis (1793-1852)
	ii.	Hans Christian (1799-)
	iii.	Lorenz (>1803-)

125 Maria Botilla Lorenzen. Født den 20. december 1766 i St. Marien Sogn, Flensborg. Døbt den 21. december 1766 i St. Marien Kirke, Flensborg. Maria Botilla døde i Billum den 27. januar 1844; hun blev 77. Begravet den 4. februar 1844 i Billum Kirke.

Marie Botilla er født i Flensborg, som datter af Frederik Lorenzen og hustru Anna Maria Lassen. Hun bliver døbt i St. Marien Kirke dagen efter fødslen. I Flensborg er det ikke skik, at man lader sine nærmeste slægtninge stå fadder, derimod ser der ud til at være et bestemt mønster, der går igen: En gift kone, en ugift pige og en mand er faddere. I Marie Botillas tilfælde optræder følgende: fru Maria Gadebuschen, jomfru Botilla Braachen og Paul Hansen – deres eventuelle forbindelse til familien er ikke afklaret, og der er ikke gengangere fra hendes storesøsters dåb to år tidligere.

Det er også i St. Marien, hun bliver viet til sin mand. Parret får 3 sønner, Nis, Hans Christian og Lorenz.

Familien flytter senere til Kolding, hvor Marie Botilla har ophold hos sin ældste søn, Nis, efter at hun er blevet enke. Hun følger naturligvis med, da sønnen med familie senere flytter til Billum, og her dør hun af alderdomssvaghed.

126 Søren Christensen. Født i 1758 i Forum, Bryndum. Døbt den 4. maj 1758 i Bryndum Kirke. Søren døde den 4. januar 1827 i Billum. Begravet den 11. januar 1827 i Billum Kirke.

Christen Thomsens søn, Søren, bliver døbt Kristi Himmelfartsdag, og han bæres af Kirsten Sørensdatter af Bryndum. Faddere er i øvrigt Christen Lauridsen, Nebel og Christen Nielsen, Forum, faster Cathrine Thomasdatter, Forum og Judith Matthiasdatter, Bryndum. Hans mor bliver "indledet" (introduceret) den 4. juni. Han er den midterste af fem børn.

Da drengen er 8 år, bryder familien op fra Forum og flytter til Billum, hvor faren får fæstet på en gård under Hesselmed. Denne gård går 10 år senere videre til Søren, og det fremgår af fæstebrevet, som er udstedt den 14. april 1786, at han stadig har så megen tilknytning til Skads Herred, at han "staar Soldat for lægsmand Peder Jensen i Weldebek bemelte Skast Herred hans læg". Overtagelsen af gården kan ske straks efter, at han er dimmiteret fra landmilitzen.

Halvgården, matr.nr. 11 i Billum By er pænt stor, den står for hartkorn 4 tdr. 5 skp. 3 fj. 1 alb, og vilkårene er følgende: "Yder aarlig til Mortens Dag Landgilde efter Jordebogen Rug 2 Tønder og Penge 3 Rdl. 2 Mk. - Forretter her til Hesselmed i alle slags bør, halvgaards hov-arbeide, saavel som Egter i alle Maader, ligesom hidtil gjort er. - Holder Bygningen og Besætningen, som i god Stand antages, fremdeles forsvarlig vedlige."²³²

Søren køber gården fri fra Hesselmed i 1809-10 for 454 rigsdaler, sammen med alle de andre tidligere fæstere under godset. I dag hedder adressen Holmevej 11.

Der går fem år efter fæsteovertagelsen, før Søren finder en passende ægtefælle, Maren, som over 16 år føder ham seks børn. To år efter hendes død gifter han sig igen, denne gang med Mette Hansdatter, datter af Hans Madsen på matr.nr. 5a i Billum. Hun overlever ham og driver gården videre i 14 år, indtil hun i 1841 overdrager den til sin steddatter Kirsten og hendes mand, Nis Hansen²³³.

Den 25. november 1791 giftede Søren sig med **Maren Jensdatter** i Billum Kirke efter at de den 28. oktober er blevet trolovede. Præsten har kun indført vielsesdatoen i kirkebogen, måneden er glemt. Men november må være mest sandsynlig.

De havde følgende børn:

- i. Christen (1794-1869)
- ii. Hans (1798-1851)
- iii. Anna Cathrina (1800-1872)
- 63** iv. Kirsten (1803-1883)
- v. Jens (1804-1862)
- vi. Karen (1807-1846)

127 Maren Jensdatter. Født i 1771 i Kjelst, Billum. Døbt den 31. marts 1771 i Billum Kirke. Maren døde i 1807 i Billum. Begravet den 23. december 1807 i Billum Kirke.

Maren, der er datter af Jens Pedersen Kjær og Maren Jakobsdatter i Billum, døbes første påskedag, og fadderne er Anne Knudsen af Tarp, Christen Knudsen af Billumgård, Thue Bojesen i Kielst, Christen Hansen Kiær i Kielst og Dorothea Pedersdatter af Billumkær. Den sidste er en faster til barnet og de to Knudsen'er formentlig henholdsvis moster og morbror til dets mor.

Maren har syv søskende, hvoraf kun de tre bliver voksne, og selv når hun at sætte seks børn i verden, inden det yngste koster hende livet. Ti dage efter Karens dåb begravnes moderen, 36 år gammel.

134 Jens Madsen. Jens døde i maj 1739 i Billumkær, Billum. Begravet den 20. maj 1739 i Billum Kirke.

Jens er den ene af to fæstere på gården Billumkær i 1720'erne og 30'erne. Han har overtaget sin part efter Mads Pedersen, der måske kan være hans far? Det mangler der dog dokumentation for. Derimod kender vi Jens' medfæster; han hedder Søren Gundesen.

Den 24. januar 1723 må Jens og hans kone Mette stille til "åbenbar skrifte" – syndsbeholdelse i menighedens påhør. Jens og Mettes synd består i, at de "formedelst deris Uagtsomhed i Sengen hos dem om Natten" er kommet til at ligge deres spæde barn ihjel.²³⁴ Barnet er Mads, der er døbt den 22. november 1722.

At ligge et barn ihjel betragtes som en strafbar handling, skønt der dog tages højde for, at det kan ske ved uagtsomhed. I Christian Vs Danske Lov, 6. bog, 11. kapitel, § 14 hedder det: "Ligge Forældrene deris egne Børn ihjel af Forsømmelse, stander de iligemaade aabenbare Skrifte og give noget til de Fattige første Gang. Skeer det anden Gang, da straffis dem, som det giort haver, paa sin Formue eller Liv, efter Sagens Beskaffenhed og Omstændighederne." Måske har det at ligge et barn ihjel været et ret brugt middel til at holde børnetallet nede i fattige, kriseramte familier, siden lovgiverne finder det nødvendigt at lave bestemmelser herfor? Og måske har denne uheldige begivenhed helt skræmt Jens og Mette fra at få flere børn? I hvert fald noteres de ikke for flere i kirkebogen.

Det er en ret lille gård, Jens er fæster af, men han har tilsyneladende drevet den dygtigt. Selve gården består af et 13-fags salshus, en lade og et "vesterhus", alt holdt i pæn stand. Herudover har der været et lille, lettere forfaldent hus, som en enlig kvinde beboer. Besætningen tæller to hopper og en plag, fire køer, et par kvier og stude – og ret usædvanligt: to "sort hjelmmede tyre". Har Jens været kvægavler i det små? Desuden har han haft får, 12 stk. plus en vædder. Inde i huset har familien haft alt det sædvanlige, heriblandt flere "hollandske" tallerkener og fade, der vidner om, at der fra sognet har været en fast forbindelse til det sydlige udland. Familien i Billumkær hører til de læsende, i hvert fald har den ejet hele tre salmebøger og den ganske udbredte bønnebog, "Den aandelige Bede Kjæde" (der korrekt hedder De Bedendes aandelige Kjæde).

To ting i skiftet efter Jens tyder på en vis velstand. Dels har han haft en ret omfangsrig garderobe. Der er både en sort og en grå vadmelskjortel, fem par bukser i forskellige farver og stoffer, en rød klædestrøje med messingknapper, to brystduge og fire skjorter, foruden to hatte og et par sko med messingspænder. Det meste af det bærer ikke prædikatet "gammelt". Dels er der en hel stribe mennesker på egnen, som har været hos Jens for at hente et mindre lån. Der opregnes gældposter lige fra 10 rdl. til 3 mark til skyldnere både i Oksby, Mosevrå og Billum Sogne. Da boet er gjort op, ender det med et pænt overskud på 102 rdl. til deling mellem enken og datteren.¹³⁹

Jens var gift med **Mette Jepsdatter**. Vielsestidspunktet kendes ikke.

De havde følgende børn:

- 67 i. Ellen (1719-1799)
- ii. Mads (1722-1722)

135 Mette Jepsdatter. Født ca 1680. Mette døde i februar 1763 i Billumkær, Billum. Begravet den 13. februar 1763 i Billum Kirke.

Hvor Mette er født vides ikke, men “Dom. Quinquagesima (Fastelavnssøndag) 1763 begravnes Jens Madsens enke af Billum Kiær, gl. næsten 83 år”, altså må hun være født ca. 1680. Aldersangivelsen er dog en smule tvivlsom: Hvis den er rigtig, har hun været henholdsvis 39 og 42 år, da hun har fået sine børn. Nok muligt, men ...

Efter mandens død erklærer Mette, sammen med sin lauværge, Jørgen Møller fra Hesselmed Mølle, at hun vil “staae for Stedet, indtil Datteren ved Ægteskab kunde Stedet bekomme, og da hun derefter med den tilkommende Karl vilde anordne om skickelig Ophold hendes Lifstiid, derimod hun vilde alting oplade for Daatteren og denne Person som hende med Stedet bekom, og i midlertiid forsikrede hun med Laugværge at holde alting i ansvarlig Stand og Magt, og ej noget af Boens Formue formindske, forøde eller fravende, saa og at bemelte hendes Datters Arvemidler hos hende paa Steden maatte blive henstaaende, intil hun som meldt kunde blive forset, eller i andre Maader, efter lovlig Maa-der, selv sin Arv maa nyde og ellers maa Datteren være forvisset om at nyde Stedet til Fæste for hende i alle Maader, naar hun saaledes der til bliver beqvem”.¹³⁹

To år efter har Ellen fundet en passende ægtefælle i Peder Hansen fra Kravnsø, og han overtager fæstet. Mette selv kommer til at tilbringe 22 år som aftægtskone.

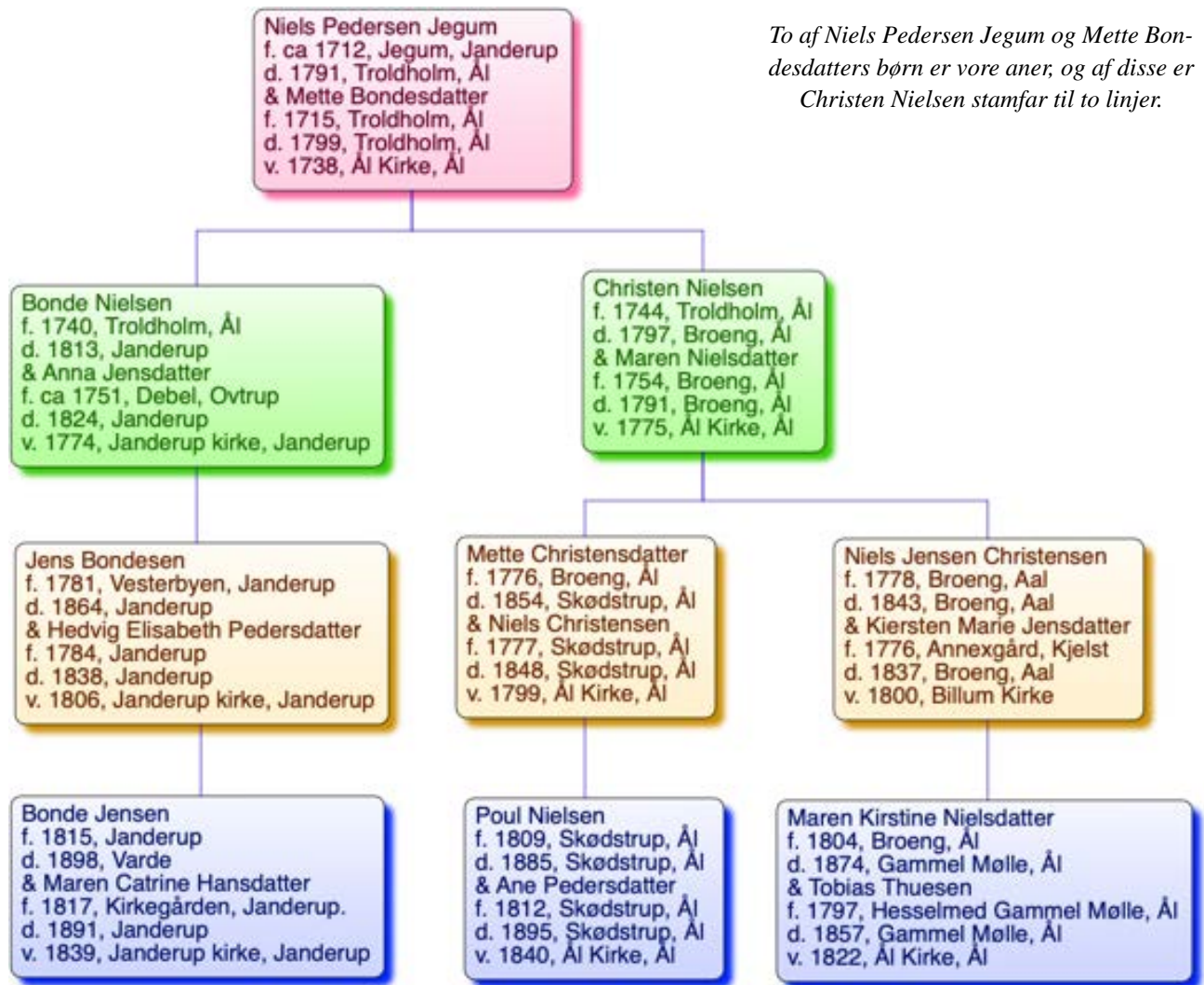
136 Niels Pedersen Jegum. Født ca 1712 i Jegum, Janderup. Niels døde i juli 1791 i Troldholm, Ål. Begravet den 17. juli 1791 i Ål Kirke.

Udsnit af kort over Ribe Amt fra Danske Atlas. Her ses, hvor stor Filso har været. Troldholm er placeret på en ø i søen, på andre kort befinder stedet sig på land - i det sydøstlige hjørne. - Kortet er næppe helt præcist i sine angivelser!

Niels er født på Jegumgård i Janderup. Han er måske den dreng, der er døbt den 16. oktober 1712, men som præsten har glemt at indføre navnet på!²³⁵ Han bliver fæster på en halvgård i Troldholm, i og med at han gifter sig med datteren på gården. Det er derfor også naturligt, at Niels og Mettes første barn bliver opkaldt efter hendes far, Bunde.

Troldholm er “en liden ø eller en omflødt holm, liggende i den store Fil-Sø”, oplyser Erich Pontoppidan i sit Danske Atlas.²³⁶ Nogle gamle kort viser Troldholm som en ø, men på andre ligger det dog inde på fastlandet. Vandstanden har vel vekslet gennem tiden? Stedet har hørt under den nærliggende Hennegård, siden er det opkøbt af borgmester Krag i Varde; efter hans død bliver det på auktion solgt til ejeren af Søvig-gård, og senere i 1700-tallet ender det under Hesselmed.

Fæstebrevet til Niels, som er udstedt af en af de tidligere ejere, har jeg ikke kunnet finde, derimod eksisterer det, som sønnen Niels modtager, da han i 1785 overtager fæstet. Heraf ses, at gården står for et hartkorn på 2 tdr. 5 skp. 3/4 alb., og landgilde, der svares inden Mortensdag, løber op i "Reede penge otte Rixdaler, og som sædvanlig i hver Foraar leveres her paa Hesselmed Gaard 50 Giedder og 100 Aborre, alle stoere og levende."²³⁷ En rest af den gamle betalingsform, hvor man har ydet i naturalier, hænger ved; Troldholms beliggenhed tæt ved Filsø har betydet gode fiskemuligheder, og derfor er fisk meget naturligt blevet en del af landgilden.

Troldholm har uden tvivl haft sine aktiver. I et klitområde, der tilmed er stærkt plaget af sandflugt, tilbyder Filsøs bredder gode enge, hvor man kan bjerge hø og lade kvæget græsse samt høste strå og siv. Dyrelivet i og omkring søen har betydet, at folk på stedet kan gå på jagt og fiske og skaffe sig et godt tilskud til den daglige, noget ensformige kost.

Niels' fem ældste sønner får alle fæste på andre gårde. I 1785 er Niels 73 år, og efter et liv som fæster gennem ca. 47 år må det siges at være passende, at han trækker sig tilbage. Den yngste søn Niels, der er 24 år – født da Niels og Mette var henh. 52 og 46 år – og ellers netop ved "Sessionen i Warde af 21. may sidstafvigte er Enroulleret til landsoldat", får overladt fæstet, og de gamle forældre kommer i velfortjent aftægt.

Den 20. februar 1738 giftede Niels sig med **Mette Bondesdatter** i Ål Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Anne Catrine ¹⁵⁹ (1738->1801)
80	ii.	Bonde (1740-1813)
	iii.	Peder (1742-1824)
68	iv.	Christen (1744-1797)
	v.	Niels (1748-1758)
	vi.	Leene (1750->1801)
	vii.	Henrik (1752->1801)
	viii.	Lars (1754-1828)
	ix.	Maren (1756-)
	x.	Niels (1761-1833)

Niels og Mette er forældre til en bemærkelsesværdig livskraftig børnefolk, der alle på nær en, *Niels den ældre*, når den voksne alder. Vores aner, *Bonde* og *Christen*, har deres egne afsnit, *Peder* med sin farfars tilnavn Borch bliver 1765 fæster af en gård i Billum, hvorfra han driver lidt handel sammen med bror Christen, og *Henrik* har endda skaffet sig et frihedspas, så han slipper ud af stavnsbåndet og slår sig ned i Billum på selvejergården Fjordgård. *Lars* får 1787 fæstet på den ene halvgård i Gedberg, hvor han dør 74 år gammel. Døtrene er også alle standsmæssigt gift. *Anne Catrine* med Berthel Jensen i Debel, Outrup, *Leene* med Niels Berthelsen i V. Vrøgum og *Maren* med Søren Madsen i Kærup. Den yngste søn, *Niels*, efterfølger sin far på fødegården.

137 Mette Bondesdatter. Født i 1715 i Troldholm, Ål. Døbt den 8. august 1715 i Ål Kirke. Mette døde i oktober 1799 i Troldholm, Ål. Begravet den 27. oktober 1799 i Ål Kirke.

Mette er datter af Bunde Henrichssøn og hans kone, hvis navn vi ikke kender, i Troldholm. Naboen Hans Vardes kone Anne Sørensdatter (ane nr. 309) fra Troldholm bærer barnet; hun kan sagtens tænkes at være søster til Bundes kone. Faddere ved dåben er en gruppe fra Ø. Vrøgum samt Mette Jensdatter i V. Vrøgum, Jørgen Pedersen og Birgitte Madsdatter i Præstegården.

Mette efterlader sig ikke mange spor i historien, som det i øvrigt gælder for de fleste kvinder på det tidspunkt. Hendes navn er ikke nævnt, når hendes 10 børn er indført i kirkebogen. Men hendes dåb er der, og vi kan siden læse, at hun og Niels først bliver trolovet den 23. januar og knap en måned siden viet. Og hun får et langt liv. I 1799 er noteret: 27 Octobr. blev Niels Pedersens Enke Mette Bondesd. af Troldholm begravet gl. 84 Aar og 5 Maaneder og 14 Dage.

138 Niels Sørensen. Født i december 1725 i Broeng, Ål. Døbt den 16. december 1725 i Ål Kirke. Niels døde i maj 1770 i Broeng, Ål. Begravet den 27. maj 1770 i Ål Kirke.

Niels er søn af Søren Bundessøn og Maren Nielsdatter Jegum, og han holdes ved dåben af sin faster Maren Bundes. Øvrige faddere er Frands Møller på Hesselmed Mølle, Jes Markskel, Jørgen Thygesen, Martha på Hesselmed og Hans Nissens datter. og moderen introduceres på Mariæ Renselsesdag, den 2. februar 1726.

Niels er født på Nørre Broenggård, som han senere bliver fæster af. En rigtig hjemmefødning tilsyneladende? Og dog – den 14. december 1752 bliver Niels Sørensen af Broeng “med allernaadigst kongelig Tilladelse af 25 November” gift med Johanne Marie Nielsdatter fra Kirkeby i Farup Sogn ved Ribe. Vielsen foregår hjemme i huset i Broeng. Hvordan han i stavnsbåndets tid bærer sig ad med at finde en fæstemø så langt væk, er kan vi ikke vide med absolut sikkerhed, men der kan der findes en sandsynlig forklaring: Det er et faktum, at mange unge fra Ål Sogn (og hele egnen omkring) tilbage i tiden har tjent nogle gode ekstraskillinger på at drage til de fede marsk-egne omkring Ribe og

fungere som fremmedarbejdere. Niels, der ikke i første omgang er udset som den, der skal overtage fæstet på fødegården, har sikkert taget turen til Farup og søgt arbejde der?

Trafikken fra sognene omkring Varde Å til marskgårdene kendes fra slutningen af 1800-tallet, men at den har har eksisteret også 100 år tidligere vidner en beskrivelse, som Erich Pontoppidan giver i sit Danske Atlas fra 1769. Han skriver her: "Fra disse Egne udgaaer aarlig en god Deel unge Karle og Piger til Marsklandene og Holsten for at fortie-ne noget, hvilket haver den Nytte, at de lære og føre med sig tilbage et og andet nyttigt Handgreb i Landvæsenet og Oeconomien, saasom at opgrøfte og inddige deres nedrige (dvs. lavtliggende) Marker, at bygge med Grundmuur i steden for Bindingsverk og Leervegge, hvilket her paa syndre og vestre Kanten nu meget bruges, og hvortil de har indrettet adskillige Tegl-Ovne."²³⁸

Formentlig har Niels været sæsonarbejder i Farup og der mødt datteren på den store gård i Kirkeby. Det har næppe været med Windfeldt-familiens velsignelse, at de to har dannet par. Hvorfor bliver de ikke gift i Farup? Er hun stukket af hjemmefra for at gifte sig med en mand, som hendes forældre måske ikke fandt god nok? De bliver gift med kongelige tilladelse, men det kan dog også skyldes, at vielsen finder sted hjemme i stuen på Broenggård, ved en såkaldt huskopulation – i anden halvdel af 1700-tallet kommer det på mode at gifte sig i hjemlige omgivelser, specielt i byerne, i Slesvig-Holsten og i de højere kredse, som Johanne Maries familie nok stræber mod.

Det er på høje tid det unge par bliver gift, for et par uger efter vielsen, den 31. december 1752, får de deres første barn døbt. Det er en dreng, der får navnet Niels og formentlig er opkaldt efter hendes far, så helt galt har det alligevel ikke stået til.

De første år har Niels og hans familie opholdt sig på Broenggård som en del af storfamilien her. I venteposition – på et tidspunkt må en fæstegård blive ledig. I 1755 viser muligheden sig, dog på den triste baggrund, at hans svoger Mogens Christensen, der siden 1752 har været fæster af den halve Broenggård, og hans kone, Niels' søster Maren, dør, næsten samtidig. Gården skal drives videre og hvad er mere oplagt end at overlade fæstet til Niels, der kender stedet og bor på det? Gården hører under Hesselmed, og fæstebrevet, udstedt den 9. januar 1755, lyder således:

Underskrevne haver Stæd og Fæst, saa og hermed stæder og fæster til Niels Sørensen barnfødt i Broeng, den halve Broenggaard, som Mogens Christensen sidst i Fæste havde og (tillige med sin Hustru) fradøde. Samme halve gaard, staaende for Hartkorn efter nye Matricul: 4 Tdr. 3 Skp. - 1 1/2 alb. bemelte Niels Sørensen udi sin Livstid maa have, nyde, bruge og beholde med alt hvad der nu tilligger, og af alders tid med rette tillagt haver, være sig inden eller uden Mark. Paa de Vilkaar at han aarlig til rette Sted og Tid svarer alle Kongl. Contributioner, som nu er og efterdags Paa-buden vorder, Item betaler aarl: Landgilde inden hver aars Martini dag (Mortensdag) Elleve Rigsdaler; samt forretter den aarlige sædvanlige Hoveri her til gaarden som der af plejer at gange, holder Stedens Bygning og Besætning altid i god og forsvarlig Magt; da han nu samme i fuldkommen stand antager, Gaardens grunde forsvarlig og uden u-pligt at dyrke og drive og sammes afgrøde til gaarden føre og udtørre, intet deraf bortlejer eller steden fravender; af Klyne-mosen sparsommeligen at tage til fornøden Ildebrand (brændsel), intet deraf bortlejer eller til andre afhænder, endnu mindre udi Gaardens tilhørende Engbond at kaste eller lade kaste nogen Tørv eller Ildebrand. - Efter Tilstaaelse og given Løfte udi Skiftet holdt den 21. apr: 1754 efter Sal: Mogens Christensen og Hustru Maren Sørensdatter, opfoder han deres efterlevende 3 sønner, og med Kristendoms øvelse og Lærdom samt førnødne Klæder dennem paa Stedet forsyne upaaklageligt indtil enhver opnaar deres fulde 18 Aar; Og efter samme Skifte Brevs meldende udbetaler den da paa Stedet hæftende Gæld, baade til sin egne Søsken og til fremmede, giver sin Moder - efter oprettede Aftale med Sal: Mogens Christensen af dato 16 Febr. 1752 - hendes forsvarlige Føde og Klæder, ellers efter samme afhandling det skikkelige ophold, som dette Document om formelder, med anden pligt som en Søn af kristen Kierlighed er sin Moder forbunden, saa længe hun lever, og efter hendes Død lade hende sømmelig og skikkelig begrave. Øvrigt retter sig efter Kongl: allernaadigst Lov og Forordninger, findes sin Hosbonde og Visse Bud hørrig og lydlig, alt under dette Fæste Brevs Fortabelse, dets Bekræftelse under min Haand og Zignet, da min Mand dette saaledes mig haver tilladt. Hisselmed den 9de January 1755.

D. M. Rygaards (L:S:)

Ligegyldende Original Fæstebrev, haver ieg til mig annammet, og reverserer mig her ved samme i alle maader hørsommeligt og fuldkommen at holde og efterleve, som under min Haand bekræftes. Datum Hisselmed ut supra – Niels Sørensen Broeng.²³⁹

Fæstebrevet er underskrevet af fru Dorthe Margrethe Hansen Rygaard, der her udtrykkeligt har fået sin mands tilladelse til dette. Hun overlever 2 ægtefæller og ender med selv at stå for driften af gården.

Brevet nævner, at Niels' landgilde er på 11 rdl., og at han desuden skal forrette den sædvanlige årlige hoveri. Hvad det sidste går ud på, kan man se i en jordebog fra 1760'erne. Her opregnes for begge Broenggårdene følgende forpligtelser: 1. Slår, river, røgter, hjemkører og "øpgulver" afgrøden af en dags slet eller trediedelen af Smørholm 2. Grøfter i engene, 1 dag 3. Ager [kører] 4 læs tørv fra Jegum eller Vester Hede 4. Gøder, "felder" og pløjer til bygjord 1/4 parts plov 5. Ægter efter omgang, omtrent 3 á 4 på 1 á 3 mile.

I samme jordebog vurderes agerjorden for hver gård; om Broengs hedder det, at den er skarp sandet jord blandet med grus, engene er af mædelig kvalitet⁷². Ikke desto mindre er her tale om en af sognets bedre gårde ...

Fra skiftet efter Niels og Johanne Marie i 1770 ved vi, hvordan gården har taget sig ud¹⁴³; den har hele fem længer. "Salshuset" er på 12 fag med dagligstue,orstue, køkken, bryggers og et sengekammer, foruden kælder og loft, nyopført i Niels' tid. Laden er på 17 fag, vesterhuset 9 fag, et "kærhus" på 5 fag og endelig vognhuset på 3 fag. Alle udbygningerne trænger dog til reparation. I 1770 ser gårdens besætning således ud:

1 sort hest, 7 år, 1 dito, 5 år, 1 sort hoppe, 5 år, 1 dito, 16 år, 1 gul mærplag (ung hoppe), 1 år, 1 sort skimlet ko, der har fået 4 kalve, 1 sortbroget dito med 1 kalv, 1 gråbroget ko, har fået 4 kalve, 1 rød hjelmet ko med 1 kalv, 1 hvid kviekalv, 1 sortbroget spædekalv, 1 sort hjelmet tyrekalv, 1 gråhjelmet stud, 2 år, 1 grå hjelmet kvie, 2 små 2-års kvier, 2 små kvier, 2 små årings stude, 1 galt, 1 gris, 9 får og 9 lam, 6 får uden lam og 3 væddere.

Familien har været standsmæssigt kørende; idet vognparken består af 1 rødmalet, beslagen vogn med dækketøj og tilbehør, 1 anden beslagen vogn med tilbehør, 1 trævogn med stænger og tilbehør og endelig en trævogn med hammel m.m. Det normale på den tid er en enkelt beslagen vogn og en simpel trævogn. Noget så herskabeligt som en ridesadel med bidsel og sporer findes også blandt ejendelene. En lille sjov ting: Blandt landbrugsudstyret befinder sig "2 Støfter"; ordet er den gamle vestjyske betegnelse for trillebør til møg, som blev brugt endnu i 1960'erne af bl.a. Paul Tobiasen. Det findes også i andre skifter, og forekomsten viser, at den vestjyske dialekt formentlig ikke har forandret sig ret meget over de 200 år.

1755 giver Niels afkald på "hans Hustrus fædrene og mødrene Arv, dateret Kirchebye den 9. Juni sidst". Afkaldet er indført i Riberhus Birketings Justitsprotokol den 20. August 1755, og forinden, den 6. juni, kan man læse i skøde- og panteprotokollen, at Barbara Windfeld "haver gjort mig Fornøjelse og rigtig Reede og Regnskab baade for alt hvad bemelte min Hustrue efter hendes Sal. Fader ... arveligen er tilfalden, saavel som og for det som bemelte min Hustrue efter hendes Moder bemelte Barbara Windfeld i Fremtiden kunde tilfalde, som ieg for begge deele takker hende for god Betalling²⁴⁰." Altså har det unge par fået et arveforskud, så de kan få en forsvarlig start på deres fæstertilværelse, formentlig på 200 Rdl. – det er dette beløb, der skal trækkes fra børnenes arveandel, for at de senere kan få lov til at arve efter deres mormor, Barbara Windfeld i 1777. Men der er også tegn på, at forholdet til Farup-familien ikke har været helt uden knuder. Da både Niels og Johanne Marie er døde i 1770, hedder det, at ingen af de umyndige børns pårørende på deres salig moders side, trods indkaldelse af skifteforvalteren, "hverken har villet eller er mødt, bemt. umyndiges tarv at observere". Madame Windfeldt nøjes med at sende en besked, om at hun har modtaget indkaldelsen – der er dog også langt fra Farup til Ål, og Barbara er jo en ældre dame! Skifteforretningen må altså foretages alene med den "sal. Faders her paa egnen nærværende paarørende og fortrinligste Venner til at antage Formynderskabet"; det vil sige afdødes bror, Bonde Sørensen i nabogården i Broeng, Peder Jensen i Markskel og "velagte" Jacob Zachariasen fra Billum, der er gift med den salig mands søskendebarn.

Skiftet viser en familie, der er ved miffen. De har rigeligt med husgeråd, porcelænskopper, sølvskeer og fine theskeer. I stuen står et "Slauværk med Huus". Og man er i besiddelse af en "coffert med læder".

Både Niels og Johanne Marie har været særdeles veludstyrede med hensyn til tøj. Det deles i følge skiftet mellem børnene, og hver enkelt part er lige så stor som manges samlede garderobe. Niels' fine sorte klædes kjole, vest og bukser sælges for 5 rdl. til nevøen og plejesønnen Søren Mogensen, ældste søn af Mogens Christensen og Maren Sørensdatter, der er kommet rigtigt godt i vej og siden 1774 har haft fæste på en af Oksbøls bedste gårde. Deres samlede ejendele vurderes til 302 rdl. 4 mark 6 skilling. Desuden har Niels haft overskud til at låne ud; der opføres en række tilgodehavender hos forskellige mænd på egnen, men som der siges – det er "mestendels u-vis", det er altså tvivlsomt om gælden kan inddrives.

Ægteparret dør af den samme "her i Sognet grasserende Svagthed", han ca. fire måneder efter hende, efterladende sig fem mindreårige børn.¹⁴³ Samme dag, som han begravnes, lægges også den 10-årige datter Barbara i jorden. Sygdommen har i sandhed raseret stedet – også fæsteren på nabogården, Hans Christensen og hans kone bukker under for den. I kirkebogen kan vi se, at hele 30 personer i sognet er begravet i første halvdel af 1770, og de fleste er nok revet med af sygdommen. Det har været en voldsom oplevelse.

At en grasserende sygdom kan rase så vildt, passer ikke helt med denne beskrivelse af Vester og Nørre Horne Herreders befolkning og deres sundhedstilstand, som stammer fra det 18. århundredes midte: "Luften paa denne Landsdel nær Vesterhavet er saa sund som nogensteds i Danmark, hvilket tilskrives de idelige Vinde fra Vesterhavet, hvorved Luften holdes ren for skadelige Dunster. Den frie Luft, saavel som Almuens gode Føde og ædruelige Levned gjør, at man sjældnen her ved saa meget af grasserende Sygdomme at sige som andetsteds. Den mest gjængse Svagthed er For-kjølelse, som de kalde Betændelse, hvilken gemenlig cureres ved Aareladen og Svededrik."²⁴¹

Den 14. december 1752 giftede Niels sig med **Johanne Marie Nielsdatter Windfeldt** i Broeng, Ål Sogn.

De havde følgende børn:

	i.	Niels (1752-1753)
69	ii.	Maren (1754-1791)
	iii.	Niels (1756-1830)
	iv.	Barbara (1758-1770)
	v.	Edel (1760-1760)
	vi.	Søren (1762-1762)
	vii.	Edel (1763->1801)
	viii.	Karen (1766-1842)
	ix.	Claus Guldagger (1769-1846)

Om Niels og Johanne Maries børn:

Niels, født december 1752, dør ca. en måned gammel.

Maren, født 1754, får fødegården sammen med sine to ægtemænd - se nærmere under ane nr. 69.

Niels, der er født 1756, flytter noget omkring i sit liv. Fødegården er han ikke gammel nok til at overtage, derfor må han se sig om efter andre muligheder. I 1777 er han i tjeneste hos sin moster Maren og hendes mand Jep Michelsen på Tanderupgård i Farup. Senere vender han formentlig tilbage til sit fødesogn. I 1787 får han udbetalt den arv efter mormoren, som godsejeren på Hesselmed indtil da har taget sig af. Det drejer sig om 56 rdl. 4 mk. 5 1/7 sk. Og den 29. oktober 1793 bliver han, 37 år gammel, trolovet med en jævnaldrende enke Karen Madsdatter i Gjesing, Bryndum Sogn og bliver dermed gårdmand. Ved vielsen nævnes det, at han er "af Broenggård". Der er så vidt vides ikke børn i

ægteskabet; konen dør i 1805 og på et tidspunkt overlader Niels gården til sin steddatter Gjertrud Nielsdatter og hendes mand, formentlig i 1813, hvor de bliver gift. Niels slår sig dog ikke til tåls med aftægtstilværelsen på gården i Gjesing. Den 11. juni 1814 gifter han sig med den 45-årige gårdmandsenke i Måde, Jerne Sogn, Karen Nielsdatter. Men forholdet til steddatteren er godt nok til, at hendes lille søn døbes Niels Broeng, og Niels selv er fadder, og hans nye kone bærer barnet.

Han dør den 7. januar 1830 som aftægtsmand i Måde.

Barbara, født 1758, dør 10 år gammel af samme smitsomme sygdom som faren.

Edel, født 1760, og *Søren*, født 1762, dør som små. Om Søren nævnes det i kirkebogen, at han er "død strax igien".

Edel, født 1763, opkaldt efter sin mors tidligt døde søster, tager mormor sig af efter forældrenes død. Da Barbara Windfeldt dør i 1777, har Edel en kontrovers med sin moster Maren i Farup. De hævder begge to at være arveberettigede til Barbaras omfangsrige garderobe, og hver af dem holder på, at denne gamle dame har lovet hende tøjet. Det ender med, at Edel får tildelt det hele.

Edel bliver som led i sin uddannelse sendt på syskole i Haderslev, et ophold, som betales af hendes arv efter mormoren. 1784 er Edel gift med Carl Gotlob Kuhl, Chirurgus ved det Slesvigske Indfanterie Regiment.²⁴²

Karen, født 1766, bliver boende hjemme på gården, indtil hun den 4. oktober 1788 bliver trolovet med gårdmand Christen Hendrichsen i Vester Vrøgum. I 1801 er parret noteret for tre børn, Niels, Jens og Karen. Hun dør 1842 som aftægtsenke hos sin ældste søn, Niels Christensen.

Claus Guldagger, født 1769 og opkaldt efter sin mors bror, er under et år ved forældrenes død, men han overlever. Han har formentlig været i pleje hos sin storesøster Maren. I 1787 tjener en Claus Nielsen på 18 år hos Henrik Nielsen i Kjelst. Henrik er yngre bror til Marens mand, så billedet passer.

Han slår sig ned i Stausø i Henne Sogn, hvor han ved folketællingen 1801 er "husmand med jord og skomager". Han er gift med Anne Kirstine Jensdatter, og de har en lille datter, der er opkaldt efter farmor Johanne Marie.

Claus har særlige kompetencer og forstår sig på urværk, så han kan den 25. juni 1798 sende en regning på 6 rdl. 5 mk. 3 sk. til godsejeren på Hennegård for forskellige tjenester så som rengøring af diverse ure og indsættelse af nyt glas.

De næste par år sender han nye pæne regninger.⁹²⁹

I 1834 ernærer han sig som urmager, stadig med familien hos sig. Nu er datteren gift, og svigersønnen Jacob Hansen Bloch hører også til husstanden. Han dør som aftægtsmand hos svigersønnen i 1846, 76 år gammel. Konen bliver hele 96 år og dør først i 1861, blind og næsten døv.

139 Johanne Marie Nielsdatter Windfeldt. Født i 1732 i Kirkeby, Farup Sogn. Døbt den 9. marts 1732 i Farup Kirke. Johanne Marie døde i februar 1770 i Broeng, Ål. Begravet den 11. februar 1770 i Ål Kirke.

Johanne Marie er det syvende barn, som Niels Mortensens hustru Barbara Andreasdatter Windfeldt i Kirkeby i Farup Sogn sætter i verden, og ved dåben 2. søndag i fasten er fadderne er Søren Hansen i Farup, Frederik Julius på Tanterup og faster Dorethe Windfeldts datter, Johanne.

Johanne Marie er vant til store og gode forhold hjemmefra, og hun tager nogle skikke med sig til Broeng. Her indretter hun et "linnedskab", noget som ellers må have været aldeles uset i bøndergårde der på egnen. Hun ser også ud til at have haft tid og færdigheder til at forsyne sit linned med broderede monogrammer; det fremgår af skiftet, hvor linned og dækketøj får sit eget afsnit. I linnedskabet findes "1 Dreils Dug, 2 hvide med Navn H.M.N.D og 1756 (det kunne ligne en del af brudeudstyret, hvis det ikke havde været for det faktum, at det er jo broderet fire år efter vielsen!), 1 liden Dito Dug, 1 dito Handdug, 1 liden Dreils Dug, 1 pr. fine Hørgarns Lagner, 1 pr. dito Pudevaar med Nafn, 1 blaae hiemgiordt Omhang med hvide Litser."¹⁴³

Dertil kommer så alt sengetøjet i sengene. En velredt seng dengang havde underst, over sengehalmen, en underdyne. Herover blev lagt lagenet og op til flere hovedpuder, gerne en lang hoveddyne, som begge sengens brugere kunne hvile hovedet på. Øverst overdynen, der i stedet for betræk gerne blev placeret over et lagen, hvis øverste kant blev foldet omkring "hovedenden" af dynen. I velhavende familier havde man fint sengetøj, som blev opbevaret i linnedskabet og kun kom på sengene ved særlige lejligheder.²⁴³

Johanne Maries garderobe kan ikke leve op til hendes mors, men i forhold til nabokonerne har hun været yderst velklædt. Hun har kunnet vælge mellem et par kjoler og 6-7 skørter og diverse trøjer, heriblandt én i damask, og hun har kunnet svøbe sig i en sort silkekåbe med sølvhager.

142 Christen Hansen. Født ca 1702 i Kjelst. Christen døde i april 1770 i Annexgården, Billum og blev begravet den 6. april 1770 i Billum Kirke.

Christens fødsel er ikke indført i kirkebogen, men han stammer angiveligt fra Kjelst (det oplyses ved hans første trolovelse). Der kan findes to bud på, hvem hans far kunne være: Hans Gundersen, der i 1700 er fæster af en gård i Kjelst, som hører under Bagge Baggesen i Ribe ²⁴⁴, eller Hans Hansen, der i kirkebogen nævnes som boende i Kjelst. Ingen af de to Hans'er er omtalt i sognehistorien "Janderup og Billum Sogne".

Da det ved begravelsen i 1770 nævnes, at Christen dør som 68-årig, må han være født omkring 1702.

Den 23. oktober 1732 bliver Christen trolovet med Kirsten Hansdatter, datter af Hans Jensen, der nævnes som fæster af den ene halvgård på Annexgården i 1709 og 1717. En måned senere finder vielsen sted. Ægteparret får tre børn, Kirsten, Hans og Niels, inden hun bliver begravet den 24. januar 1738. En måneds tid efter begravnes også "Christen Hanssens mindste søn af Annexgaarden."

Senest 1732, men formentlig tidligere, har Christen overtaget fæstet på svigerfaderens gård, der også kendes som Kjelst præstegård.²⁴⁵

Knap et år efter Kirstens død har han fundet sig en ny kone, i skikkelse af Mette Jepsdatter fra Baal i Outrup.

Christen kommer til at sidde på fæstet en årrække, men i 1759 er det på en andens hænder – nemlig Søren Pedersen fra Billumgård.²⁴⁶ Christens datter, Maren, har giftet sig ind på den anden halvgård.

Den 3. december 1738 giftede Christen sig med **Mette Jepsdatter Baal** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Kirsten (1739-)
71	ii.	Maren (1741-1799)
	iii.	Jep (1743-)
	iv.	Niels (1746-)
	v.	Anne Kierstine (1748-)
	vi.	Ellen (1751-1751)
	vii.	Hans (1752-)
	viii.	Søvren (1755-)

143 Mette Jepsdatter Baal. Født ca 1710 i Bahl, Outrup. Mette døde i 1769 i Billum. Begravet den 13. august 1769 i Billum Kirke.

Mette er født i Bahl i Outrup Sogn som datter af Jep Nielsen og Maren Andersdatter. Desværre er der ikke bevaret kirkebøger fra 1700-tallet i Outrup. Men vi kan beregne, at hun er født omkring 1710, fordi det i skiftet efter hendes mor oplyses, at hun er 27 i 1737.³⁸⁴

Mette kaldes jævnligt "Mette Baal", fx når hun optræder som fadder til børn i nabolaget.

I 1756 har hun og Christen, der selv har mange små børn på det tidspunkt, taget sig af hendes yngre bror Niels' datter Anne. Niels, der bor i Vrøgum, har mistet sin kone og har ikke haft nogen til at passe barnet. Pigen lever dog ikke længe; den 30. maj 1756 begravnes "Niels Baal af Wrøgum hans liden moderløse Daatter, som døde i Kielst Annexgaard hos Christen Hansen".

Mette dør efter 31 års ægteskab, 60 år gammel.

144 Poul Clausen Brich. Født i 1692 i Børsmose, Ål. Døbt den 10. august 1692 i Ål. Poul døde i april 1754 i Skødstrup, Ål. Begravet den 15. april 1754 i Ål Kirke.

Klip fra kirkebogen for Ål Sogn 1692, hvor Pouls dåb er indført med sognepræstens sirlige skrift.

fadder til et barn i Oksbøl og omtales som "Poul Clausen af Broeng". Han har vel tjent på gården og har samtidig benyttet chancen til at kigge til pigerne på stedet. Og den 6. november samme år bliver han trolovet med Kirsten Christensdatter, datter Christen Christensen Broeng og Karen Nielsdatter. Kirstens farfar, Christen Christensen Broeng sr., var med i den gruppe bønder, der i fællesskab hyrede en lejemor til at gøre det af med den forhadte herremand Jørgen Bramming på Lydumgård, og han endte sine dage som straffefange på Bremerholm i København (mere om den sag under anerne nr. 290 og 634).

Sidst i februar 1715 har Poul og Kirsten fået deres første barn, der dog ikke lever længe; det eneste, der er indført i kirkebogen, er at Poul Clausens kone i Broeng introduceres Dom. Judica, 7. april; men vi kan herudfra se, at der har været en tvingende grund til trolovelsen. Egentlig er Poul jo slet ikke klar til at forsørge en kone, og de bor stadig hjemme hos hendes forældre.

Men siden får Poul sit eget, idet han får fæste på en halvgård i Skødstrup, der hører under Hesselmed og som tidligere har været fæstet af en Christen Madsen. Det er sket før 1725, og da der ikke er bevaret fæstebreve fra den tid, ved vi

Poul er født på Brichgaard i Børsmose. 1692 kan man læse i kirkebogen: "Onsdag den 10. august Die Laurent. døbt Karen Madsdatters 1. barn af Brich ved Claus Christensen, da tjenende Niels Andersen i Ho, fød efter Trolovelsen, kaldet Povel". Altså – Poul er født uden for ægteskab, men trolovelsen har det unge par lige netop sørget for at få på plads, så formaliteterne er sådan set i orden, inden barnets fødsel!

Kiersten, Hans Brichs, bærer barnet og øvrige faddere er Jess Christensen i Søhuse, Niels Hansen Kiergaard, Jens Christensen, Oluff Bertelsen og Karen Simonsdatter af Børsmose samt Kiersten Madsdatter af Brich. De to Brich-piger er formentlig en søster og en kusine eller svigerinde til moderen, alle bosiddende på gården i Børsmose, der har huset en regulær storfamilie.

1714 ser Poul ud til at være flyttet til Broenggård; i hvert fald står han palmesøndag

ikke, hvad der har stået i hans. Der er tale om en middelstor gård ansat til hartkorn 3 tdr. 5 skp. 1 fjd. Der er stuehus på 15 fag, ladehus på 17 fag og et lille vesterhus på 5 fag. Af al den herlighed må Poul betale 5 rdl. 2 mk. årligt i landgilde, og han gør hoveri af en halv gård, uden at det nærmere defineres, hvad dét går ud på¹³³. Besætningen består i 1729, hvor boet gøres op efter Kirsten, af fire heste, fire køer, et par stude, fem kvier og tre små kalve. Desuden fjorten får.

Poul og Kirsten får seks børn, hvoraf de to dør som små. Den ældste, Christen, født 1716, stikker af fra godset. I 1754, da der skiftes efter hans far, ved man om ham, at han vist bor på Rømø og skulle være gift der. På grund af at han er "undvig", kan han ikke få sin arv efter forældrene udbetalt, den tilfalder i stedet husbonden, Søren Christensen. Sønnen Claus, født 1722, er tidligt sendt ud at tjene. Han bliver i 1741 konfirmeret i Billum, og det oplyses i den forbindelse, at han har været tjenende her i to år. Han rejser senere til Amsterdam og dør der. Datteren Karen (f. 1724) er også kommet langt hjemmefra, hun "skal være gift med en mand, Peder Andersen, boende østen Haderslev", og den sidste datter Maren, født 1728, bliver gift med Anders Nielsen i Billum.

Kirsten dør i 1729 og begravnes den 20. marts, fem måneder efter det yngste barns fødsel. Kort efter begravnes også det spæde barn. Registreringen og vurderingen af boet viser, at familien langt fra har været velhavende. Hestene og ploven på stedet lever ikke op til standarden for en fæstegård, og der må trækkes penge fra til at forbedre dem. Landgilde for de to foregående år er ikke betalt, bygningerne er brøstfældige på tømmer og tag og skal repareres for 15 rdl. Endelig "blev saa Enkemanden tilspurgt om han havde mere Giæld end anført er, hvortil han svarede, der var vel noget Klatgjæld paa 5 rdl., som ej gjordes nødigt at anføres, hvilket han ved Tiid og Lejlighed enhver ville betale til Fornøjelse. Videre vidste han ikke." Om den salig kones liv- og gangklæder hedder det, at de er få og ringe, og enkemanden begærede dem delt mellem børnene, "som og blev hannem tilstedt, og derfor ej anført". Boets "vurderede midler" gøres op til 125 rdl. 5 mk. 14 sk., men når gæld, reparation og den del af husdyrholdet m.v., som tilhører husbonden, er fratrukket, er der 44 rdl. 3 mk. 8 sk. tilbage til deling mellem enkemanden og de fem børn.²⁴⁷

Et halvt år efter Kierstens død, har Poul fundet sig en ny kone i Anne Andersdatter fra Gedberg, der føder ham endnu seks børn. Man kan næppe sige, at det går fremad for Poul i hans tid som fæster. Han dør i 1754 og efterlader en gård med et ganske jævnt bohavn. Der er måske kommet lidt flere ting til i de 25 år, der er gået, siden boet sidst blev gjort op: der er en ny messinglysestage, 8 hvide og blå stentøjstallerkener, 3 spidsglas, 3 flasker og et par hvide og blå thekopper. Et klenodie har familien dog haft, idet der i boet nu findes en sølvske med initialerne S.K.C.S.N.D.B. 1715, vurderet til 1 Rdl. 3 Mk. Hvor skeen stammer fra, vides ikke, men den må være kommet i familiens eje som arvegods siden Kirstens død. Poul tøj er ikke påfaldende ringe, det er ikke alle klædningsstykkerne, der er gamle! Som noget nyt nævnes også fire bøger: det gamle testamente, et par salmebøger og en bønnebog.

Klatgæld har han stadig. Sognepræsten har en daler og fire mark tilgode, hans bror, Jørgen Clausen i Vejers, har også lånt den afdøde et mindre beløb, og der er lidt restance i landgilde. Blandt udgiftsposterne figurerer desuden 2 rdl til Mads Clausen for ligkisten – det ser ud til, at Pouls bror Mads i Mosevrå har haft et bierhverv som snedker.

Besætningen er stort set den samme som i 1729, bortset fra, at der nu er kommet et bistade til, som Poul har til fælles med Søren Houmberg. Bygningerne er stadig "brøstfældige", især laden, som der må afsættes 17 Rdl. til reparation af. De samlede værdier opgøres til 123 Rdl. 3 Mk. 15 Sk. Men når udgifter, brøstfeld og landgilde trækkes fra er der sølle 5 Rdl. 3 Mk. 1/2 Sk. tilbage til deling mellem enken og børnene. Da enken på forhånd har reserveret sig sin seng og dragkiste, har hun fået sin part, de seks overlevende børn får broderlodder på 1 Rdl. 2 Mk. 4 Sk. og søsterlodder på 4 Mk. 2 Sk.²⁴⁸

Det behøver nu ikke at have stået så dårligt til, som det umiddelbart kunne se ud. Skifteforvalteren, der også er fæstebøndernes husbond, er ikke interesseret i, at gårdenes værdier bliver fordelt på en stribe arvinger, de skulle gerne forblive på gårdene, og derfor sørger han normalt for at få grejet vurderingen sådan, at der ikke bliver ret meget at dele ud af ...

Den 30. oktober 1729 giftede Poul sig med **Anne Andersdatter** i Ål Kirke. Trolovelsen finder sted den 6. juli.

De havde følgende børn:

- i. Anders (1730-1751)
- ii. Kirsten (1732-<1754)
- 72** iii. Christen (1734-1801)
- iv. Kirsten (1737-1769)
- v. Anne (1740->1769)
- vi. Maren (1743-1747)

145 Anne Andersdatter. Født den 20 maj 1701 i Gedberg, Ål. Døbt den 22 maj 1701 i Ål Kirke. Anne døde i 1771 i Skødstrup, Ål. Begravet den 8 september 1771 i Ål Kirke.

Anne er ottende barn af Anders Knudsen og Anne Christensdatter på Gedberg. Faddere ved dåben er Trogels Sørensen i Skødstrup, Hans Frandsen og Niels Jørgensen, sammesteds fra, Kirsten Nielsdatter, Niels Pedersen i Børsmose og Maren Thuesdatter i Mosevrå.

Som 28-årig bliver hun Poul Clausens kone nr. 2 og flytter ind på gården i Skødstrup. 6 børn bliver det til over 14 år i ægteskabet. Kun de tre af disse er endnu levende, da Anne bliver enke.

Efter Pouls død i 1754 "forsikrede (hun) at føre Gaarden med dens Besætning i Lovlig Magt og Stand da hun formoder at vedblive Hendes Sal. Mands Fæste, og Agter med Børnene ved Gaarden at hensidde indtil een af dem ved Alders Tiltagelse og Guds Forsiun samme kunde antage."²⁴⁸

Børnene er Christen på 20 år, Kirsten, 17 år, og Anne, 15 år. De kommer til at sidde ved gården i 9 år, indtil Christen får fæstet på den i 1763. Kirsten bliver 1764 gift med skoleholder Peder Andersen, en søn af Anders Bachensen (ane nr. 146), med hvem hun får tre børn, inden hun dør allerede 1769. Annes tur kommer 1768, hvor hun bliver gift med Hans Christensen fra Gedberg.

146 Anders Bachensen. Født i 1720 i Nørreballe, Ho. Døbt den 7. april 1720 i Ho. Anders døde i maj 1795 i Markskel, Ål. Begravet den 3. juni 1795 i Ål Kirke.

Anders er yngste søn af Bachen Sørensen i Nørreballe. Faddere ved dåben er Niels Bundesen, Jens Hansen Markskel, Peder Christensen og Søren Hansen, Nørreballe, Peder Michelsen, Maren Lauridsdatter, Karen Jesdatter, Kirsten, Hans Lassens datter, og Kirsten Bachensdatter fra Vesterballe.

17 år gammel bliver han indstævnet for at afgive vidneforklaring i den store sag, der følger efter, at det svenske skib Anna Galeya i en novemberstorm 1737 går på grund ud for Kjærgård Strand; folkene på egnen mistænkes for at have taget løs af den del af lasten, som er reddet i land. Anders har ikke været på rov, og han kan ikke hjælpe med oplysninger, så han får lov til at gå uden tiltale.⁷⁵⁰ Helt så let slipper ikke alle, heller ikke af vore aner. Se mere om sagen under Lene Madsdatter (ane nr. 311).

Den 8. februar 1743 får han fæstebrev på "den halve Gaard udi Marchschiel, Hans Jenssen til Dato haver paaboed og nu med Villie og Venskab oplader og afstaaer". Den nævnte Hans Jensen har ikke haft børn, der kunne følge ham på gården, i stedet kommer så Anders, med "rigtig Pas fra sin Hosbond Velærværdige Poul Borrebye i Varde". Vi er i stavnsbåndets tid, og hvis man ønsker at flytte fra en godsbesidder til en anden, må der fripas med fra den, der afgiver en arbejdskraft. Gårdens hartkorn er 3 tdr. 3 skp. 2 fdk. 2 alb., og den hører under Hesselmed, hvortil der må forrettes det sædvanlige hoveri, sammen med Iver Hansen, der sidder på den anden halvgård²⁴⁹.

Anders må betale 5 rdl. 2 mk. i landgilde af gården, og jorden, der ikke er blandt de allerringeste i sognet. Jorden er “noget middelmaadig Sand og noget ringere stenet”, som det hedder i jordebogen. Hoveriet opregnes udførligt: i husbondens høsttid møder han tre dage med spand og dermed følger en karl og enten en pige eller en tjenestedreng. Ligeledes møder arbejdsholdet til tørve- og møgkørsel, dog kun 2 dage, og derudover er der noget, der hedder øvrig tid – her er det dog tilstrækkeligt med et spand plus en karl. Ud over deres gård har de to Markskelfæstere hver et stykke jord, der hører under Ål Kirke, i fæste. Det står for hartkorn 2 skp. 1 fjd. 1 1/2 alb. og koster dem hver ekstra 48 skilling i landgilde.⁷²

Markskelgård er en gård, der har eksisteret langt tilbage i tiden. Allerede i 1494 nævnes den i et dombrev, udstedt til Peder Brokkenhus til Lerbæk, der hermed bliver ejer af stedet.²⁵⁰

I 1770, da Anders runder de halvtreds, er det tid for generationsskifte på Markskelgård. Ældstesønnen Peder får fæstebrev på gården, underskrevet af Dorthe Margrethe, salig Rygårds, til Hesselmed. Indfæstningen er 40 rdl. og øvrige vilkår er næsten uforandrede, siden Anders overtog stedet. Intet af stedets afgrøde må sælges, og af klynemosen “sparsommelig at bruge til fornøden Ilde-Brændsel” (brænde). Sønnen må naturligvis give sin forældre aftægt: “lader den imellem ham og hans Forældre indgaaende Contract af 7 hujus [samme måned], i et og alt være sig til efterretning og efterlevelse, og bemeldte sine Forældre i al Kiærlighed og Venlighed omgaas - samt dem efter Contractens Formelding, med fornøden Føde, Klæde og Ophold, til deres død at forsyne.”²⁵¹

Anders' aftægtsperiode bliver på 25 år, de 14 sidste år er han desuden enkemand.

Den 22. oktober 1743 giftede Anders sig med **Mette Sørensdatter** i Oksby Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Peder (1744-1813)
- ii. Søren (1746-)
- 73** iii. Maren (1748-1809)
- iv. Anne (1750-)
- v. Bachen (1753-1754)
- vi. Bachen (1755->1773)

147 Mette Sørensdatter. Født i 1716 i Nørre Vejers, Oksby. Døbt den 29. marts 1716 i Oksby Kirke. Mette døde i oktober 1781 i Markskjel, Ål. Begravet den 21. oktober 1781 i Ål Kirke.

Mette er blandt de yngste af Søren Nielsen Bredmose og Anne Sørensdatters ni børn i Vejers, kun et par tvillinger bliver født senere. I Oksby er der tradition for mange faddere, og hele 11 stiller op ved hendes dåb: Tord Sørensen, Simon Hanssen og Søren Laugesen, alle fra Mosevrå, Knud Terkelsen og Jens Jonsen af Vejers, Karen Jepsdatter, Hans Bertelsens kone i Vejers, Mette Laugesdatter, Mosevrå, Maren Terkelsdatter, Kiersten Knudsdatter, Maren, Niels Gundesens datter, og Karen Jensdatter, alle af Vejers.

27 år gammel bliver hun gift med Anders og holder sammen med ham sit indtog på Markskelgård, hvor hun i sædvanlig ubemærkethed (i hvert fald i forhold til sognepræsten, der ikke indfører hendes navn i kirkebogen) sætter seks børn i verden. Hun når 11 år på aftægt hos den ældste søn, inden hun dør, 65 år gammel.

152 Peder Hansen. Født omkring 1702 i Ø. Vrøgum, Ål. Peder døde i 1762 i Skødstrup, Ål. Begravet den 13. juni 1762 i Ål.

Peder er søn af Hans Pedersen i Ø. Vrøgum. Han er født i perioden 1702-10, hvor der er en lakune i kirkebogen, så fødselstidspunkt og oplysning om forældre kan ikke findes indført. Af vielsesindførslen i kirkebogen fremgår, at han er af Ø. Vrøgum. Og at han reelt er søn af Hans Pedersen, viser et skifte efter Hans Hansen, fæster i Sønderbøl og angiveligt søn af nævnte H.P., som dør i 1770. Da han ingen børn efterlader sig, er det hans søskende, der arver, og blandt disse nævnes Peder.²⁵²

I skiftet efter enken på den fæstegård i Skødstrup, som Peder overtager, kan man se, at han har lånt hende 4 rdl. Det lille tilgodehavende er nok udlignet i og med, at han får gården i fæste.

Hans fæstebrev er underskrevet på Hesselmed den 27. september 1729: “.... steder og fæster til Peder Hansen, barn fød udj Øster Wrøgum, dend sted udj Skiødstrup som Niels Brick sidst udj fæste hafde og fradøde, hvilke fornefnte halve Gaard bemelte Peder Hansen maa hafve, nyde, bruge og beholde hans Lifs Tiid ... paa de Wilchoer hand ægter Sal. Niels Briches daatter, Maren Nielsdaatter.”²⁵³

Dette vilkår er allerede opfyldt, et par måneder før overtagelsen af fæstet. Fæstebrevet opregner ikke stedets hartkorn og nøjes med at omtale, at han skal betale den sædvanlige skyld og landgilde efter jordebogen “til rette Tiider, uden ringeste Restance Paadragelse”. Det med den “halve gaard” er nu nok en svips fra skriverkarlens side, for i 1765, da sønnen Niels overtager gården, er den blevet til en fjerdeparts gård.

Peder når at være fæster i 36 år, idet han beholder fæstet til sin død.

Den 27. november 1729 giftede Peder sig med **Maren Nielsdatter** i Ål Kirke. Peder og Maren bliver trolovet den 10. juli.

De havde følgende børn:

76	i.	Niels (1731-1803)
	ii.	Kirsten ²⁵⁴ (1733-)
	iii.	Helvig ²⁵⁵ (1735-1737)
	iv.	Helvig ²⁵⁵ (1738-1742)
	v.	Kirsten (1741-)
	vi.	Hans ²⁵⁵ (Tvilling) (1744-)
	vii.	Helvig ²⁵⁵ (Tvilling) (1744-1773)

153 Maren Nielsdatter. Født omkring 1703. Maren døde i november 1783 i Skødstrup, Ål. Begravet den 30. november 1783 i Ål Kirke.

Marens dåb ses ikke i kirkebogen, der da også er temmelig hullet i starten af 1700-tallet. Men hvem hun er datter af, fremgår jo af hendes tilkommendes fæstebrev på gården. I følge skiftebrevet efter hendes mor er hun i 1729 26 år og skulle altså være født ca. 1703. Det stemmer ikke helt med, at præsten skriver, at hun er 84 år gammel ved sin død i 1783. Men det er ikke uhørt, at det kniber med at huske folks alder.

Hun overlever sin mand med godt tyve år, og efter hans død har hun “fundet for bedst, at gøre afhandling mellem sig og børn”, så den ældste søn fortsætter på gården, og hun selv kommer i aftægt. Der udarbejdes et skiftebrev, men det drejer sig ikke om at gøre boet op og skifte mellem arvingerne, men derimod om at sørge for de efterladte. Hun betinger sig ret til at udtage “en kiste med de havende liv- og gangklæder, ulden og linned, samt sin egen seng. Til gengæld lover hun, efter helbred og kræfter, at være dem til tjeneste med gavn og tilsyn, så vidt hun formår. Til føden skal hun hvert år have 10 skp. rug, 6 skp. byg, 1 rdl. til sul og salt og daglig en pot mælk, sød eller sur. Og hvis hun ikke er tilfreds med at gå på mad og mål, skal der indrettes et særligt kammer til hende. Også de endnu ugifte børn – kun den ældste datter, Kirsten er bortgiftet – har rettigheder: de kan blive hjemme på gården, hvis de ikke finder et sted at tjene

den første vinter, og de vil altid være velkomne på stedet, hvis de skulle blive syge. Pigerne har desuden mulighed for at sy deres udstyr (sengetøj), og den ene skal have tre lag skikkelige klæder i løn. Og ellers "i alle Maader at omgaaes og foreenes Kiærlig og venlig som Sødskende vel Sømmer." ²⁵⁶

Maren bliver begravet første søndag i advent 1783.

154 Hans Hansen. Født i 1713 i Troldholm, Ål. Døbt den 17. september 1713 i Ål Kirke. Hans døde i 1771 i Troldholm, Ål. Begravet den 7. august 1771 i Ål Kirke.

Hans, der er søn af Hans Hansen Varde og Anne Sørensdatter i Troldholm, bæres til dåben af Christen Jepsens kone; fadderne er svære at tyde, men der nævnes bl.a. Niels Tuesen, Ellen Sørensdatter og Mette Madsdatter i Troldholm. 20. søndag efter Trinitatis introduceres hans mor.

I sine meget unge dage, bare 14 år gammel, er Hans indblandet i den store strandingssag fra Ål Sogn 1737. Han indstævnes november 1738 til afhøring, sammen med sin bror Søren, sin mor og naboerne Søren Bundesen og Niels Pedersen. Ingen af dem har dog forsynet sig uretmæssigt af strandingsgodset, men de indkaldes som vidner, og efter at de har aflagt ed efter lovet og forsikret, at "de ej mere vidste Sagen til Oplysning", kan de gå. ⁷⁵⁰ (Se iøvrigt om sagen under Lene Madsdatter, ane nr. 311)

Hans er født i Troldholm på en af de tre gårde, der i 1787 opregnes på stedet, og han bliver fæster her. I skiftet efter Jerne-provsten Maturin Castensen, død 1747, der var en stor jordbesidder, med blandt andet Øllufgård og Hennegård mellem sine besiddelser, ses, at den mægtige mand også har haft papir på Troldholm. Fæsterne er i 1747 Søren Bundesen, Hans Hansen og Niels Pedersen, og gårdenes hartkorn opgøres til i alt 8 tdr. 3 skp. 1 fdk. 0 alb²⁵⁷.

Hans har sikkert fået sit fæstebrev på gården af provst Castensen, og det har jeg ikke fundet. Formentlig er Troldholm efter provstens død kommet under Hesselmed, og i denne gårds fæsteprotokol er fæstebrevet til sønnen Simon indført i 1773. Her ses, at "anparts-gården" er anslået til hartkorn 2 tdr. 5 skp. 3/4 alb. Fæsteren "betaler aarlig Landgilde inden hvert Aars Martini, Reede Penge 7 Rdl. 3 Mk. 10 Sk., og yder og leverer her paa Hesselmed hvert Aars Foraar 50 stk Giedder og 100 stk. Aborrrer altsammen store og levende"²⁵⁸. Det har været sædvane, at mændene i Troldholm supplerer indtægten fra landbruget med lidt fiskeri, formentlig i Filsø.

Hans dør i 1771, 58 år gammel. De efterlevende, "Enken Anne Simonsdatter, og deres i Ægteskab auflede Børn, der ere 2 Sønner og 4 Døttre, Hans Hansen, 27 Aar, og Simon Hansen, 25 Aar, samt Anne Hansdatter, 26 Aar, gift med Søren Pedersen i Schiødstrup, Sidzel Hansdatter, 25, gift med Niels Pedersen i bemt. Schiødstrup, Lenne Hansdatter, 23 Aar, og Karen Hansdatter, 19 Aar, begge ugift, og hiemme tillige med Sønnerne ved Stedet", har ikke fundet det nødvendigt at foretage den sædvanlige registrering af bohavet, "Stedets heele Indboe, al Sølv, Kobber, Tiin, Messing, Jern, Borde, Kister og Skriine, Samt Sengesteder med Videre, der i Huuset findes" er med et hurtigt slag på tasken vurderet til 50 rdl. Besætningen opregnes til fire heste og et føl, fire køer, en stud, fire kvier, fjorten får og en vædder, og endelig to svin, en ung og en gammel. Den afdødes tøj får en post for sig og vurderes til 6 rdl. og 4 mk. Gæld har Hans ikke haft, men bygningernes tilstand er ikke helt i top: Laden på 12 fag er ganske brøstfældig og skal nærmest bygges op fra ny igen for 40 rdl., mens salshuset på 13 fag kan nøjes med en mindre reparation til 4 rdl. Desuden er der et østerhus i 13 fag og to små huse mod vest, som også trænger til lidt nyt træværk her og der. I alt giver opgørelsen et overskud på 25 rdl.

Arvefølgen på gården er klar: Enken vil blive siddende ved gården endnu et par år og derefter med husbondens tilladelse afstå sine fæsterrettigheder til den yngste søn Simon sammen med ind- og udbo. De øvrige børn må der så sørges for. Den ældste søn Hans, der formentlig har haft en skavank, siden han ikke skal have gården, bliver tildelt halvdelen af sin fars tøj, en "jern baanden Skriin" og 14 rdl., hvilket han erklærede at være vel fornøjet med. De to ugifte piger skal hver betænkes med både 20 rdl., en forsvarlig seng og en kiste, og "når Gud behager dem i Ægteskab at forsyne,

giver dem en sømmelig Trolovelse, efter Omstændigheder og Egnens Skik og Brug”. Men der er føjet betingelser til: “Alt med Vilkaar, at de bliver hiemme gaaende ved Stedet, og derved inden og uden døre stræber og arbejder af mueligst Fliid i 2 Aar, uden nogen Løn at fordre, eller Rente af forbeemt. tillagte 40 rdl. at paastaae”. De to gifte piger har fået deres medgift, svigersønnerne deklarerer på deres hustruers vegne deres tilfredshed, dog skal de, når deres mor ved døden afgår, dele hendes liv og gangklæder på lige fod med de to andre søstre.²⁵⁹

Den 28. maj 1739 giftede Hans sig med **Anne Simonsdatter** i Ål Kirke. Hans Hansen af Troldholm og Anne Simonsdatter af Børsmose bliver trolovet den 24. marts og gift den 28. maj.

De havde følgende børn:

- i. Hans (Tvilling) (1740-1740)
- ii. Simon (Tvilling) (1740-1740)
- iii. Hans (1741-)
- iv. Anne (1743-)
- 77 v. Zidsel (Tvilling) (1746-1810)
- vi. Simon (Tvilling) (1746-1824)
- vii. Leene (1748-)
- viii. Karen (Tvilling) (1752-)
- ix. Jeppe (Tvilling) (1752-1753)

155 Anne Simonsdatter. Født den 23. december 1712 i Børsmose, Ål. Døbt den 29. januar 1713 i Ål Kirke. Anne døde i juni 1774 i Troldholm, Ål. Begravet den 19. juni 1774 i Ål Kirke.

Anne er datter af Simon Hansen og Lene Madsdatter i Børsmose, og hun må i hast hjemmedøbes den 23. december formedelst svaghed, men hun kommer så meget til kræfter, at hendes dåb kan konfirmeres i kirken 4. søndag efter Helligtrekonger. Hun bæres af Mads Christensens kone, Maren, hendes mors stedmor. Øvrige faddere er gamle Christen Hansen, nok vores ane nr. 64, som sikkert er i familie med Annes far, Oluf Bachsens, Christen Tudal, alle af Børsmose, Christen Jepsen og Søren Jepsen af Ø. Vrøgum, samt en gruppe kvinder fra Børsmose: Lisbeth Johansdatter, Kirsten Christensdatter, Karen Madsdatter, Anne Lausdatter og Karen Samme dag introduceres hendes mor.

Som ung er også Anne indblandet i den store strandingssag fra Ål Sogn 1737. Blandt de mange, der indkaldes til afhøring er Anne, hendes mor, Lene Madsdatter, og hendes tre søskende. Under retssagen oplyses det, at Anne på dette tidspunkt tjener på Store Hebo i Janderup, men året efter er hun vendt tilbage til Børsmose. Anne har fået lidt af strandingsgodset i sin varetægt, men da det meldes ud, at det er ulovligt, tilbageleverer hun “5 1/4 alen sort Taft, som Peder Jensen i Øster Vrøgum havde givet hende, hvilket hende blev skænket, siden det var af ingen Værdi” (Se mere om strandingssagen under Lene Madsdatter, ane nr. 311).

Anne præsterer noget, der er uden sidestykke i denne slægt: Hun bliver mor til hele tre hold tvillinger, ud af i alt ni børn! De to første børn er tvillingerne Hans og Simon, og om dem hedder det i kirkebogen: Torsdagen d. 15 september [1740] blev Hans Hansens tvende Børn af Troldh. hiemmedøbt og kaldt Hans og Simon og døde strax. Der nævnes heller ingen faddere. Efter to solo-børn følger endnu et tvillingepar i 1746, der begge overlever spædbarnealderen og får et liv som voksne. To år efter kommer en pige og til slut det sidste hold tvillinger, af hvilke pigen er levedygtig, mens drengen dør et år gammel.

Anne fortsætter på gården i de fire år, hun lever som enke. I Hesselmeds regnskabsbog over landgilde, der starter i 1769, kan man se, at Hans Hansens enke nok har haft det lidt svært, i hvert fald er der af og til et års restance, og undertiden betales for to år på en gang. Den 23. juni 1773 oplader Anne gården til sin yngste søn Simon.

Ål Kirke

156 Hans Christensen. Født i 1736 i Gedberg, Ål. Døbt den 2. september 1736 i Ål. Hans døde i 1811 i Skødstrup, Ål og blev begravet den 31. marts 1811 i Ål Kirke.

Hans er søn af Christen Andersen og Kirsten Hansdatter på Gedberg, og han bæres til dåben af Claus Pedersens hustru i Borre. Faddere er foureren Jacob Jensen Outrup fra Billum (ane nr. 510 – det er uvist, hvordan hans forbindelse til familien har været), Iver Hansen, Jens Hansen, Sidsel Hansdatter og Bodild Sørensdatter. Den sidste er barnemoderens stedmor, hendes fars anden kone.

Hans bliver fæster af den gård i Skødstrup, som hans svigerfar Hans Nielsen Skræder formedelst alderdom og svage kræfter ikke længere kan passe. Selvfølgelig mod at aftægtsparret gives “fornøden Føde og Ophold, saalænge de lever, og efter Døden lader dem sømmelig og christelig begrave”. Fæstebrevet underskrives på Hesselmed den 23. marts 1762, og det oplyser, at gården er en halvgård, der står for hartkorn 3 tdr. 1 fjd. 2 album, og at der skal svares 4 rdl. og 2 mk i landgilde til hvert års Martini dag (Mortensdag, 11. november) og forrettes hoveri af en halv gård. Hans må betale en indfæstning på 20 sletdaler²⁶⁰.

Han har ikke tiltrådt fæstet straks efter vielsen, faktisk har han og Karen været gift i to år, da han kan underskrive fæstebrevet. Men han er flyttet ind på stedet, og de to har indledt samlivet, så det er i Skødstrup, alle børnene kommer til verden.

I februar 1776 raser en epidemi blandt småbørn i sognet; den 3. februar begravnes hele fire børn, heriblandt Hans Christensens Barn af Skødstrup – navn nævnes ikke. Af de øvrige børn dør datteren Maren to år gammel, mens de to ældste sønner bliver gårdmænd i henholdsvis Skødstrup og Gedberg; alle når en høj alder, henholdsvis 84, 91 og 83 år.

Den 14. juni 1800 overlader han fæstet til sin yngste søn, Bunde og kommer selv i aftægt sammen med sin kone. I den forbindelse foretages der en syns- og taxationsforretning på gården, og her får vi en idé om, hvordan den har set ud. Gården er i fire længer, alle i bindingsværk med lervægge. Våningshuset (stuehuset) er i hele 17 fag, men kun de 10 bruges til beboelse – resten fungerer som kohus og hø-gulv. Østerhuset er i 14 fag, der rummer lo, lade og hestestald og endelig er der vesterhuset, der bruges til fæhus og mere hø-gulv. Gården er pænt vedligeholdt, og de fire heste, tre vogne samt plov og harver lever også op til standarden, så vurderingsmændene kan slutte deres vurdering uden bemærkninger.⁹³⁰

Med til husstanden har hele tiden hørt Karens storebror, Niels, der ernærer sig som bondeskrædder, et fag, han nok har lært af sin far, der bærer tilnavnet Skræder. Han bliver begravet på Mariæ Bebudelsesdag 1811, 74 år 5 måneder og 14 dage gammel.

Den 3. januar 1760 giftede Hans sig med **Karen Hansdatter** i Ål Kirke. De troloves den 15. december og bliver gift tre uger efter.

De havde følgende børn:

78	i.	Christen (1762-1846)
	ii.	Maren (1768-1770)
	iii.	Anders (1770-1861)
	iv.	Bunde ⁹⁸ (1774-1857)

157 Karen Hansdatter. Født i 1731 i Skødstrup, Ål Sogn. Døbt den 24. december 1731 i Ål Kirke. Karen døde i 1808 i Skødstrup. Begravet den 5. februar 1808 i Ål Kirke.

Karen er datter af Hans Nielsen Skræder og hans hustru Maren Bundesdatter i Skødstrup. En Kirsten Nielsdatter, som måske er hendes faster, bærer Karen ved dåben og derudover ses følgende faddere: morfar Bunde Sørensen, Jens Hansen, Las Nielsen, Maren Pedersdatter og Margrete Nisdatter. Sikkert familiemedlemmer, men p.t. ikke dokumenteret.

Karen har seks søskende, men hvad der bliver af dem, er ikke afklaret, bortset fra broren Niels, der lever som skrædder. I hvert fald er det Karen og hendes mand, der bliver arvtagere til hendes fars fæste. Hun går gennem livet uden at efterlade sig mange spor ud over de fire børn, der kendes. Og i 1808 kan vi læse i kirkebogen: Fredagen den 5. febr. blev Hans Christensens Hustru Karen Hansd. af Schiødstrup begravet gl: 77 Aar 1 Maaned og 14 Dage.

158 Bertel Sørensen. Født i 1724 i Fredtoft, Ål. Døbt den 9. april 1724 i Ål. Bertel døde den 11. april 1800 i Skødstrup, Ål. Begravet den 14. april 1800 i Ål Kirke.

Bertel døbes palmesøndag som anden søn af Søren Berthelsen og Mette Gregersdatter i Fredtoft. Han bæres af Maren Østergård, og faddere er bl.a. Søren (Bundessøn) Broeng (ane nr. 276), Niels Markskel, Søren Gunnisen, Johanne i Møllen, Anne Gedberg og Line Jesdatter. Moren introduceres fjerde søndag efter påske.

25 år gammel kan Bertel den 5. oktober 1749 underskrive fæstebrev på en halvgård i Skødstrup. Denne gård under Hesselmed har hidtil været fæstet af Søren Christensen, som egentlig havde opladt den til sin søn Henrich. Desværre døde sønnen, inden han nåede at tiltræde sit fæste, og han efterlod sig desuden sin trolovede fæstemø, Anne Simonsdatter. Med i vilkårene for at overtage fæstet, hører derfor også, at Bertel må ægte den efterladte. Desuden må han “for skaffe dend gamle Søren Christensen og Hustru deris forsvarlige Føde og Klæde uden Klage saa længe de Lever og efter deris Død en Christelig og hæderlig Begravelse”. De har desuden en ugift datter Bodel, som har krav på til sin tid at få udbetalt sin arv, “da Stæden uden videre Geld og uden Indfæstning hannem er overdragen.”

Det er en pænt stor gård, han “udi sin Livs Tiid maae have, nyde, bruge og beholde”. Den er på 3 td. 2 skp. 2 fdk. 1 alb., og der er en ekstra indtægt på 10 sletdaler fra et par stykker eng i Oksby Sogn, som på livstid er udlejet til en mand der. Men jorden er bestemt ikke den bedste: jordebogen taler om ringe sand. Landgilde udgør 4 rdl. årligt, og dertil kommer den sædvanlige hoveripligt til Hesselmed.²⁶¹ Den opregnes således: I husbondens høst- og slette tid må han stille tre dage med hestespand og med en karl og en pige eller dreng, til tørvekørsel ligeledes tre dage med spand plus karl og pige, til møgkørsel to dage med spand og folk, og endelig til øvrig tid en dag med spand og karl.⁷²

Der har ikke været noget at sige Bertel og Annes omgangskreds på. Ved den ældste datter, Anes, dåb, har de formået at få det meste af sognets overklasse til at stille som faddere. Her er både præsten, degnen og huslæreren på Hesselmed. Der mangler såmænd bare herremanden selv for at gøre det helt perfekt! Tre år senere består fadder-flokken dog af mere jævne folk.

Landgilde har Bertel jævnligt problemer med at få betalt. I perioden 1774-79 svares den i mindre rater og som regel med forsinkelse; selv da indbetalingerne i 1780'erne bliver mere regelmæssige, er han tit et par år bagud. Først da svigersønnen Christen Hansen i 1785 får fæstet på gården, kommer der helt styr på økonomien.¹⁵¹ Det skyldes måske også, at tiderne generelt har bedret sig for landbruget.

Herefter er Bertel og Ane i aftægt. Han når 15 års otium og dør 76 år gammel, tre måneder efter sin kone.

Den 12. november 1749 giftede Bertel sig med **Ane Simonsdatter** i Ål Kirke. 1749 skriver præsten: Den 17. oktober trolovet Berthel Sørensen af Fredtoft og Anne Simonsdatter.

De havde følgende børn:

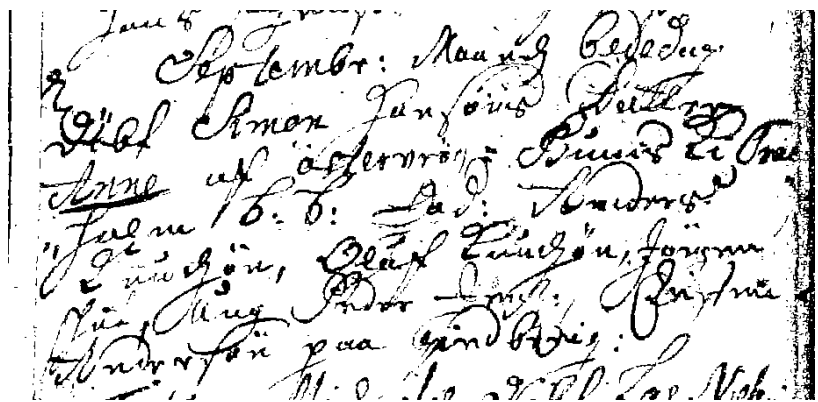
79	i.	Ane (1753-1813)
	ii.	Henrich (1755-1755)
	iii.	Mette (1756->1801)

159 Ane Simonsdatter. Født 1717 i Ø. Vrøgum, Ål og døbt september måneds bededag 1717 i Ål Kirke. Ane døde i januar 1800 i Skødstrup. Begravet den 16. januar 1800 i Ål Kirke.

Ane er født i september 1717 som ældste datter af Simon Hansen og Anna Andersdatter i Øster Vrøgum. På den tid har man bededage flere gange om året, og pigen døbes på september måneds bededag. Bonde Sørensens kone i Troldholm bærer barnet, og faddere er morfar Anders Knudsen på Gedberg (ane nr. 290), Oluf Knudsen, Jørgen Stuk, unge Peder Jensen og Christen Andersen (en morbror, ane nr. 312) paa Gedberg.

Allehelgensfest (den 1. november) introduceres Simons kone, uden at hun ved den lejlighed nævnes ved navn.

Ane er 20 år, da hendes far dør. Indtil da har hun været hjemme på gården, hvor hun troligt har hjulpet til med driften. Forholdene har været små, og der har ikke været overskud til, at hun kan få løn for sin tro tjeneste og sit slæb, ud over “alene de fattige klæder, som hun har”. Da de bliver alene på gården, fortsætter hun med at bistå sin mor. Den sølle arv, der bliver tilbage, når

Ane Simonsdatters dåbsindførsel i Ål sogns kirkebog fra 1717

udgifterne er trukket fra boets værdier, 5 rdl. og 5 mk. får hun overladt alene, der er ikke noget at dele af, og desuden må hun forpligte sig til at beholde de to yngre søskende, Sidsel på 10 og Hans på 6 år, hjemme på gården og sørge for, at de får de nødvendige klæder og føde, indtil de selv kan tjene til dem hos fremmede.

Samme år, som faderen dør, bliver hun – ligesom så godt som alle naboer og folk i nærliggende byer – inddraget i den store strandingssag vedrørende skibet Anna Galeia. Sammen med sin mor indkaldes hun til vidneforklaring, men klarer i lighed med de øvrige indstævnedes frisag. Hun og moderen sidder i små kår og kunne måske have behov for at tjene en skilling på at videresælge en smule strandingsgods, men tilsyneladende har de ikke fjernet noget fra stranden eller taget imod noget fra andre. De er ikke i den flok, der må levere klæde eller anden last tilbage til myndighederne. (Læs mere om sagen under Lene Madsdatter, ane nr. 311).

Den 16. januar 1749 troloves hun, 31 år gammel, med Henrich Sørensen af Skødstrup, og traditionen tro flytter hun ind på hans gård. De når dog aldrig at blive viet, for allerede en måneds tid efter dør Henrich og begravnes den 23. februar. Her står nu den efterladt fæstemø og de gamle svigerforældre med gården, som sønnen skulle have haft.

Der bliver indkaldt til skifteforretning i boet. Husbonden på Hesselmed møder op med to vurderingsmænd. Hans ærinde er dog ikke at registrere og vurdere, han vil først fornemme, om den gamle Søren Christensen stadig er stemt for at lade den sal. afdødes forlovede fæstemø forblive ved gården? Svigerfaren svarer, at “han gjerne var fornøjet, paa forestaaende Maade, at overdrage Stedet til bemelte Anne Simonsdatter med al dens ringe Ejende, intet undtagen, saavel som inden og uden Døre, Møbler og Formue, naar han og Hustrue nyder skikkelig Føde og klæde saalænge de lever, alt paa Mad og Maal med Stedets Beboere”.

Faren får en del af sønnens gangklæder, og Anne må sørge for sin svigerindes medgift, og denne skal også nyde de følgende tre års afgrøde af et engstykke. Til gengæld skal den ugifte datter af svigerforældrene hjælpe til med arbejdet på gården, nærmere bestemt forårsplojningen og møgkørsel.⁷⁵⁴ Hvem sagde mandearbejde?

Ordningen er naturligvis midlertidig. Driften af gården kan ikke klares uden en mand og i november samme år er der fundet et emne i skikkelse af Bertel Sørensen, som hun kommer til at fejre guldbryllup med.

160 Niels Pedersen Jegum. (Samme som anetavle nr. 136.)

161 Mette Bondesdatter. (Samme som anetavle nr. 137.)

162 Jens ?

Om Jens vides meget lidt. Han har formentlig været fæster i Debel, Outrup. Det ligger fast, at han har to børn, og det er sandsynligt, at sønnen Berthel har overtaget hans gård efter ham.

Børn:

	i.	Berthe ^{262,159} (ca1739-1804)
81	ii.	Anna (ca1751-1824)

168 Hans Jensen. Født i 1722 i Billumgård. Døbt den 27 marts 1722 i Billum Kirke. Hans døde i 1784 i Billumgård. Begravet den 21 december 1784 i Billum Kirke.

Om Hans' dåb hedder det i kirkebogen 1722: “D. 27. Martii døbtens Jens Nielsens barn af Billumgaard, nafnl. Hans, baaren af Laves Kone, Søren Burgaard, Lave Hansen, Michel i Billumgaard. Samme dag blev Barnets Moder Apelone Hansdr. begravet.” Det er barnets tante, Ellen Povelsdatter, gift morbror Lauge Hansen, der bærer ham, og desuden

følger Lauge og en anden morbror Søren Hansen Burgård med til alteret; det talstærke fremmøde fra hans mors families side har nok at gøre med, at hun er død i barselsseng med sit første barn.

Jens er fæster af den ene halvgård af Billumgård, og her vokser drengen op. Uden sin mor godt nok, men faren gifter sig hurtigt igen, så en moderlig hånd har der været til at tage sig af barnet. Han bliver konfirmeret 1739, 17 år gammel, som den ene af fem unge i Billum Sogn.

Der er ikke bevaret nogen fæsteprotokol for Hennegård, så det er vanskeligt at sætte tid på de enkelte fæstere på Billumgård. 1747 bliver Hans gift med en datter fra en anden af de større gårde i Billum, Annexgården, og det er sandsynligt, at han fra omkring denne tid har fået fæstet på den ene halvgård; den anden sidder Peder Sørensen på.

Hans' gårdpart, der siden får matrikelnummeret 13, står for et hartkorn på 4 tdr. 7 skp. 2 alb. Hans efterfølger bliver sønnen Thue, der måske først får fæstet ved faderens død som 62-årig i 1784.

Den 4. juli 1747 giftede Hans sig med **Karen Thuesdatter** i Billum Kirke. Om parret skriver kirkebogen, at de "vare tilforn trolovede d. 15 juny."

De havde følgende børn:

	i.	Jens (1747-)
	ii.	Thue (1749-1792)
	iii.	Niels (1752-)
84	iv.	Niels (1753-1827)
	v.	Jacob (1755-)
	vi.	Appelone (1759-1853)

169 Karen Thuesdatter. Født i 1720 i Annexgården, Billum. Døbt den 7. april 1720 i Billum Kirke. Karen døde i oktober 1782 i Billumgård og blev begravet den 31. oktober 1782 i Billum Kirke.

Karen er yngste datter af Thue Thorsen og Lisbeth Jacobsdatter på Annexgård i Tarp. Faddere er Anne Nielsdatter, Christen Nielsen og Christen Madsen.

Hun mister sin mor allerede som syvårig, men hun har haft flere ældre søstre, som har kunnet tage sig af hende og sørge for pleje og opdragelse. Som 27-årig er der fundet et passende parti til hende i skikkelse af sønnen på den ene af de to Billumgårde, og med ham får hun seks børn.

Hendes begravelse indført i kirkebogen 1762, men ganske anonymt; her begravnes "Hans Jensens kone af Billumgård, 62 år gammel".

170 Hans Olesen. Født i 1720 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 28. marts 1720 i Janderup Kirke. Hans døde i 1797 i Janderup. Begravet den 28. juni 1797 i Janderup Kirke.

Hans døbes skærtorsdag som søn af Oluf Christensen og Anne Sørensdatter i Hyllerslev, og faddere er Søren Christensens hustru, Peder Strudvad og Hans Jensen. Han er en af de midterste i en flok på seks drenge, hvoraf i hvert fald to dør som spæde eller er dødfødte.

Fødegården ender yngstesønnen Søren med at overtage, men forinden har Hans fået fæstet på "Kirkegården" efter Christen Knudsen, da han gifter sig med dennes enke. Gården, der har et hartkorn på 4 tdr. 5 skp. 2 fdk. 1/2 album, hører på denne tid under Hennegård.²⁶⁴ Den er oprindeligt en større gård, som i begyndelsen af 1700-tallet er blevet

delt i to; ejeren har haft behov for at skaffe gårde til flere fæstere i en tid, hvor befolkningstallet igen er begyndt at stige.

Hans når næsten at fejre sølvbryllup med gården, men i 1781 overlader han den til datteren Maren og hendes mand, Niels Hansen. Fæstet er tiltrådt 26. januar og ved samme lejlighed ser vi, at Hans har betalt fripas for sin søn, der må være en af de stedsønner, som hans kone har medbragt i ægteskabet. Det er en stor investering, som Hans må afsætte 100 rdl. til. Som der står i Hennegaards regnskabsbog: “Hvilke 100 rdl. til Snapsting 1781 betales med Renter.”⁹³¹

Ved folketællingen 1787 nyder Hans og Kirsten deres forhåbentlig veltjente aftægt. Ti år efter begravnes Hans Olesen af Janderup, 78 år gammel.

Den 19 januar 1756 giftede Hans sig med **Kirsten Thomasdatter** i Janderup, efter at de 19. december 1755 var blevet trolovet.

De havde følgende børn:

	i.	Anne (1757-)
85	ii.	Maren (1760-1839)
	iii.	Christine (1763-1816)

171 Kirsten Thomasdatter. Født i 1720 i Janderup. Døbt den 15 september 1720 i Janderup Kirke. Kirsten døde i 1801 i Janderup. Begravet den 3 januar 1802 i Janderup Kirke.

Kirsten er datter af Thomas Thuesen i Janderup, og faddere ved dåben er Karen Gregersdatter, Thomas Hollænder, Jens Jensen af Hyllerslev og Christen Thuesen.

Kirsten bliver den 18. oktober 1742 gift med Christen Knudsen, der har været fæster af “Kirkegården” siden ca. 1736; kirkebogen oplyser, at hun er fra Janderup, og at hun er hans søskendebarn, hvilket kunne tyde på, at han er en bror til hendes mor (som ikke kendes). Christen og Kirsten bliver da også trolovet og gift efter forevist kongelig bevilling – det skal der til for at fætre og kusiner kan gifte sig med hinanden, og det er pligtskyldigt nævnt i kirkebogen.

I løbet af de næste 10 år får de fem børn: Maren, født 1743 og død kort efter, Karen, født 1745, Knud, født 1748, Karen, født 1751, Thomas, der bliver født i 1753 og endelig Christine Marie, døbt den 31 august 1755, godt et halvt år efter at Kirsten er blevet enke. Ægtefællen, som må formodes at være en del ældre end Kirsten, dør i januar 1755, uden at hans alder nævnes, og Kirsten, der er 36 år, finder sig hurtigt en ny mand i skikkelse af Hans Olesen. Med ham får hun tre døtre.

Ved begravelsen opgives “Hans Olesens Enkes” alder til 65 år; hun skulle altså være født omkring 1736, hvilket slet ikke kan passe, da hun bliver gift i ‘42. Men ved folketællingen i 1787 noteres hun som værende 69, og det tyder på fødselsåret 1718! Det sidste passer omtrent med Thomas Thuesens datter, der i 1720 indføres i kirkebogen.

172 Hans Andersen Friis. Født i 1695 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 5 maj 1695 i Janderup. Hans døde i 1760 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 29 juni 1760 i Janderup Kirke.

Hans er tredje barn af Anders Sørensen Friis og hustru Mette Hansdatter. En ældre bror har fået navnet Hans, men da han dør tidligt, må vores Hans videreføre navnet. Faddere er Anne Pedersdatter, Niels Backensen fra Bandsbjerg, Anders Christensen, Anders Lassen, Hans Hansen, Johanne Bennedsdatter og Maren Bandsberg.

Hans er ældste søn på Friisgård og overtager fæstet på sin fars halvdel efter hans død i 1720. Anders Friis har efterladt sig en del økonomisk efterslæb – landgilde, der ikke er betalt, og reparationer, der er givet penge til fra husbonden,

men som han ikke har fået udført. Hans tager det hele på sig og får rettet op på det. 16 år efter ser tingene anderledes ud på stedet. Gården med et hartkorn på 1 tdr. 3 skp. 2 fj. 2 alb. hører under Lunderup i Varde, i hvis jordebog fra 1740 vi ser, at Hans er pligtig til at svare 6 rdl. 4 mk. årligt.²⁶⁵ Det er dog noteret, at han for 1740-41 har betalt 10 rdl. – måske har der været en restance, der skulle ud af verden?

Han er først gift med Anne Christensdatter, og de får fem børn, inden hun dør i 1736. Skiftet holdes den 26. oktober, og her opregnes husdyrholdet på gården: fire heste, hvoraf de to er af yngre dato, seks køer (tre gamle), to kvier, fire kalve, fire stude, en galt, et svin, ti får og halvanden bistok. Vogn- og plov-redskaberne er i orden og gøres op til 12 rdl. Mere bliver der ikke registreret, for da Hans “tilbød at ville godvillig give og udbetale til enhver af bemeldte sine 4 Børn 20 Sletdaler, og der foruden christelig og skikkelig dem opføde, til de enten opnaaer deris fulde 18 Aar med Klæde, Føde og Børne-Lærdom, saa eragtede skifteforvalterens Fuldmægtig, u-nødig viidere at Registrere og Vurdere.” Dette tilbud til børnene er bedre end det, der kunne blive dem til del, hvis boet blev gjort op. Hans gamle mor er endnu paa stedet, og hun skal sikres fornøden ophold samt “skikkelig Henfart, naar Gud behager hende at kalde”. Det bemærkes desuden, at “dend sønder Huus i Gaarden er temmelig brøstfældig” – det var det også i faderens tid! – og at landgilde for indeværende år, 6 rdl. 4 mk., endnu ikke er betalt.²⁶⁶

Hans er hurtig til at få sig en ny kone i huset; den 2. november 1736 bliver han trolovet med sin tjenestepige, Anne. Den gamle mor, der med 70 år sikkert heller ikke var til megen hjælp i husholdningen, lever kun et år længere. Hans køber mere jord til gården, og mellem 1718 og 1739 udvides arealet med 2 tdr. hartkorn. Hver gårdhalvdel notes for hartkorn 2 tdr. 3 skp. 2 fdk. 2 1/2 alb. Men Friisgård er stadig én stor gård, med to familier boende i hver sin halvdel.

I 1745 finder vi de to voksne sønner fra første ægteskab i reserverullen (lægdssrullen) fra Nørholm Gods, hvor de er værnepligtige. Den ældste, Anders på 22, “farer til Skibs”, mens den 16-årige Christen er hjemme på gården. De øvrige er ikke gamle nok til at være optaget på rullen. Billedet gentager sig i 1748, men året efter er den ældste åbenbart blevet træt af udsigterne derhjemme; han er, som det hedder i reserverullen, “borte uden Tilladelse” og har formentlig prøvet lykken udenlands.²⁶⁷

Hans dør i 1760, “en oprigtig og redelig Mand,” som præsten finder anledning til at skrive om ham.

Fæstet på gården overgår efter Hans’ død til hans datter Anne og hendes mand, Jens Hansen. Den 16. november 1760 er Jens “lovet i Fæste sl. Hans Andersen Friis i Hyllerslef hans forhen paaboede sted ibid. for Indfæstning 30 Rdl., at betale inden 14 dage”.²⁶⁸ Anne Hansdatter dør allerede året efter, efter det første barns fødsel, og da barnet også dør, er Friis’ernes tid på Friisgård slut.²⁶⁹

Den 2. november 1736 blev Hans trolovet med **Anne Bertelsdatter** i Janderup.

De havde følgende børn:

- i. Anne (1738-1761)
- ii. Bertel (1740-1828)
- iii. Hans (1742-1815)
- iv. Peder (1744-1767)
- 86** v. Anders (1748-1824)
- vi. Maren (1750-1818)

173 Anne Bertelsdatter. Født i Outrup. Død efter 1769.

Anne er angiveligt født i Outrup, hvor kirkebogen fra 1700-tallet ikke eksisterer; altså kan tidspunkt og forældre ikke efterspores. Der optræder ikke faddere ved hendes børns dåb, som kan antyde noget om slægtninge fra Outrup. Det er muligt, at hendes far er den Bertel Nielsen i Outrup, som der skiftes efter den 25. november 1724. Denne mand har børn sammen med sin kone Maren Christensdatter, men deres navne nævnes ikke. I øvrigt er der intet at arve efter ham.⁹³²

Hun er tjenestepige hos familien på Friisgård i tidspunktet op til konens død, og enkemanden finder, at hun er et passende emne til at udfylde den ledige husmorplads, så 10 måneder efter begravelsen gifter han sig med hende. Livet går videre, og nogen skal passe børn og hus.

Sammen får de seks børn, hvoraf den yngste kun er 10 år, da Hans dør. Fæstet på gården overgår til en svigersøn, og Anne og de mindre børn har formentlig kunnet blive boende på stedet og flyve fra reden, når de er klar til det. I hvert fald ved vi, at Anne i 1769 bor i Hyllerslev. Stedsønnen Hans har slået sig ned i Orten, to af hendes egne sønner tjener i henholdsvis Bork og Hyllerslev, mens den sidste, også med navnet Hans, er konsumtionsbetjent i Varde. De to ældste døtre er gift med gårdmænd i Nr. Hebo, og den yngste er i tjeneste hos byskriveren i Varde.

I 1769 bliver Annes svigerinde, Hans' søster Ingeborg, der lever som barnløs enke i Varde, alvorligt syg. Det ser ud til at være konsumtionsbetjenten, der har taget sig af sin gamle faster, men da hun kræver intensiv hjælp i sine sidste dage, må han tilkalde sin mor. Det bliver altså Anne, der "maatte stændig nat og dag være hos hende i hendes Svaghed og gaa hende til haande i 14 dage". Anne er ikke arveberettiget, men sønnen Hans beder skifteretten om et beløb på 1 mk. pr. dag for hendes omsorg, og de 2 rdl. 2 mk., det løber op i, bliver hende tildelt.

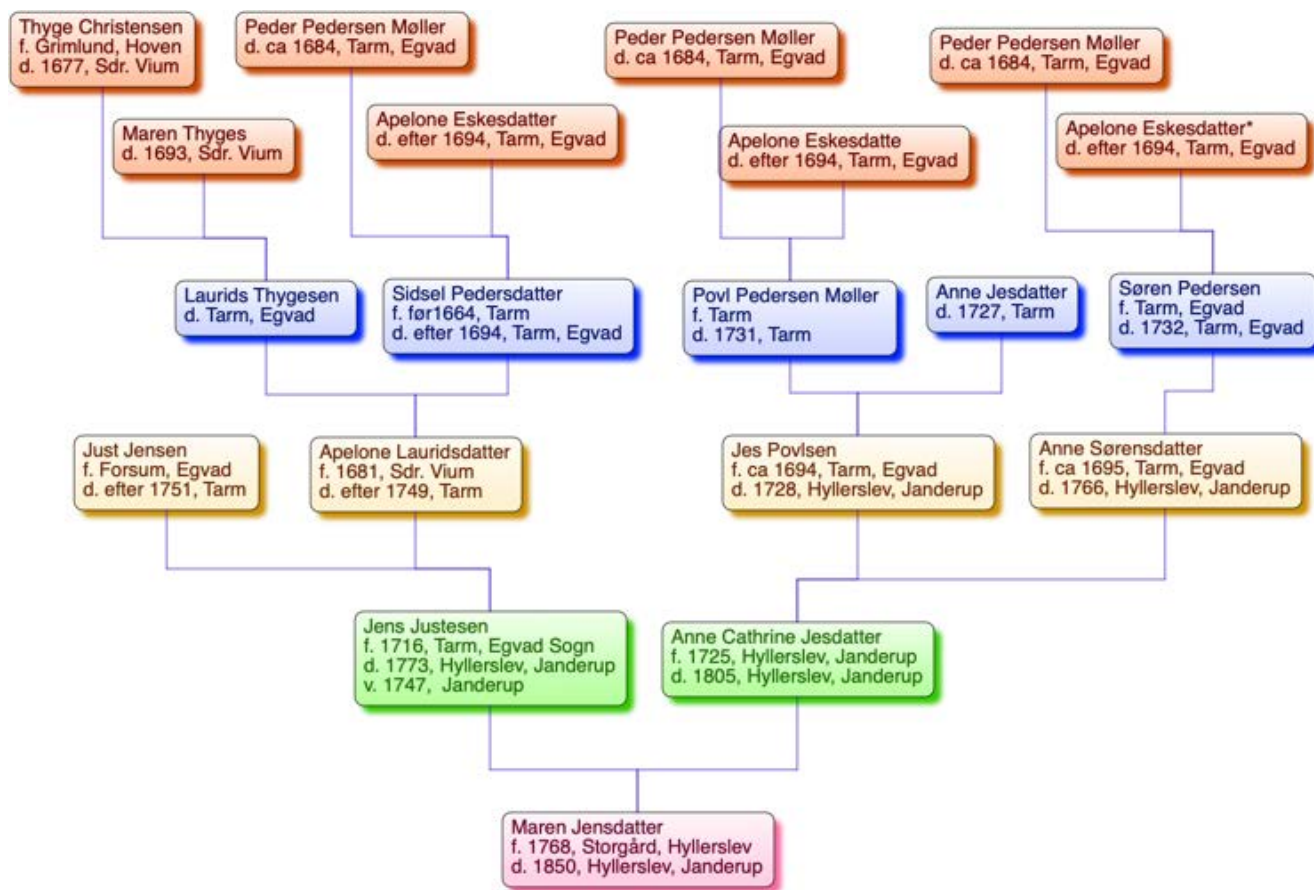
Samme Hans sørger for sin fasters begravelse og sender en regning til skifteretten. Her får vi et interessant indblik i hvad en sådan, sikkert standsmæssig, begravelse har kostet. Præsten skal have 2 rdl. for sin ligprædiken, mens klokken kan indkassere 4 mk. for sin ringen, og bedemændene skal have 1 rdl 2 mk. Det koster 1 mk. at få graven gravet, og maling og stropper til kisten løber op i 3 mk. 4 sk., ligklæde og søm 1 mk. 12 sk. Der er desuden afsat et beløb på 1 mk. 8 sk. for lig tøjet at tvætte og i stand sættes". Endelig har Hans haft adskillige udgifter, mens fasteren har været syg, og han får tilkendt 8 rdl. 2 mk. 8 sk.⁸⁸¹

Annes begravelse er ikke indført i kirkebogen i Janderup. Hun kan have tilbragt sine sidste år hos børn eller slægtninge i andre sogne.

174 Jens Justesen. Født i 1716 i Tarm, Egvad Sogn. Jens døde i juni 1773 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 6. juni 1773 i Janderup Kirke.

Jens er født i Tarm som søn af Just Jensen og Apelone Lauridsdatter. Fødselstidspunktet kendes ikke, da kirkebogen i Egvad Sogn først er bevaret fra 1816, men ved begravelsen nævnes hans alder – 57 år, og herudfra kan fødselsåret beregnes.

Han kommer til Janderup, hvor vejen i forvejen er banet af andre familieforbindelser, og han bliver her gift med sin grandkusine, Anne Cathrine Jesdatter; hans mormor er søster til både Anne Cathrines farfar og morfar. Hun er en velhavende ung dame, idet hun kan bringe halvdelen af Hyllerslev Storgård med i ægteskabet, og Jens køber selv resten af gården i selveje. Gårdens hartkorn er på 6 tdr. 4 skp. Han har fået en del kapital med sig hjemmefra; da hans søster, der sammen med sin mand har fået fødegården, dør allerede i 1749, fremgår det af skiftet efter hende, at "Jens Justesen i Hyllerslev, den sal. Kones Broder, har tilgode her i stervboen efter accord for Fæderne og Møderne Arv, rede penge 100 rdl.", penge, der ikke straks er kommet til udbetaling, men som enkemanden selvfølgelig må forpligte sig til at udrede.²⁷⁰

Slægtsforholdet mellem Jens Justesen og hans kone

Jens er altså en meget velstående mand. Foruden gården køber han ind af andet jordegods i sognet. Den 13. maj 1752 gælder det “1 1/4 Dags eng-slet”, og den 24. november 1757 får han skøde på “2 Dages Slet Eng beliggende i Addele Eng”. Disse to engstykker vurderes i skiftet efter Jens til en samlet værdi af 330 rdl. – et godt udtryk for engenes betydning for tidens landbrug. De bliver brugt til kvægavl; hjemme i fæhuset har Jens adskillige stude gående, og dem sælger han formentlig sydpå og tjener en pæn skilling ved det. Den 15. juni 1771 investeres i en mindre ejendom i Hyllerslev med et hartkorn på 4 skp. 3 fdk. 2 alb., den er vurderet til 100 rdl. Endelig, som det opregnes i skiftet efter ham: “Efter Kiøbe Contract af Dato 29 Janv. 1772 ejer Stervboen, i Hyllerslef Enge, Adel Enge og Nyland beliggende, 1 Dags Eng Slett, vurderet i alt for 109 rdl”.²⁷¹

Huset præges af velstand. I storstuen står et rundt bord og fire lænestole, foruden de gængse kister og skabe, de fleste i egetræ. På væggen hænger et spejl og et “skilderi”, noget der bestemt ikke findes i ethvert hjem på det tidspunkt. Desuden er der en veludstyret seng, der må være husfader og -moders soveplads, og et sølvskab, der rummer 6 sølvskeer og 2 -bægre, til en mindre formue: 15 rdl. Går vi videre til dagligstuen, finder vi her en anden fin ting: 1 “Stue Uhr med Fuderal”, værdisat til 8 rdl. Der er et bord i fyrretræ med skuffe til hele 8 rdl., et “liden rund thee bord” og en læder stol. Varme har man fået fra en jernbilæggerovn, og væggene smykkes her af 5 skilderier. Blandt servicet kan nævnes et krus med tinlåg, 6 glas og 2 the-dåser.

I køkkenet er der rigeligt med gedigent grej: en kobbertragt, 10 tin tallerkener, gryder i jern, et fyrfad i kobber og et do. i messing, foruden 10 “sorte gryder” (jydepotter). I bryggerset er der bryggerudstyr for i alt 10 rdl. – formentlig med henblik på brændevin, skønt det er forbudt at producere den slags hjemme på gårdene! I øvrigt bruges ordet “gammel” forbavsende lidt om løsoret i dette hjem.

Tøjet afslører en del om en mands eller kvindes økonomiske formåen. Jens' kister er velforsynede. Han råder over hele 3 kjolesæt, et blå og et sort samt et ældre brunt. Når han rigtigt skal tage sig ud, kan han klæde sig i en "Damasches undertrøje", og dertil kommer 6 hørgarnsskjorter og en læder vest med 32 stk. sølvknapper. Også et par læderbukser er forsynet med 8 sølvknapper. I linnedskabet befinder sig et par bordduge og 4 servietter. Opdækningen hos Jens og Ane Cathrine har hævet sig en anelse over det gængse i sognet.

Besætningen består af 8 køer og 5 kvier, 5 heste og 3 stude, 14 får og 4 væddere samt 1 svin. Af vogne ses en meget præsentabel til hele 18 rdl. og en anden til 8 rdl. Gården takseres til 600 rdl., hvilket måske er lidt lavt sat, for det hedder en smule undskyldende i skiftet: "Formedelst Besætningen her foran a parte er vurderet, saavelsom og fordi at Bygningen behøver Reparation."²⁷¹

Med til billedet af Jens hører hans lånevirkksomhed. I skiftet opregnes 6 debitorer, der tilsammen skylder over 115 rdl. Den største skyldner er hans bror Lauritz i Tarm, der har lånt 40 rdl. Hos en anden af vores aner, Jes Rahbech i Hyllerslev, som i øvrigt er en fætter til Anne Cathrine, har han 18 rdl. 1 mk. 10 sk. tilgode. De øvrige skyldnere hører hjemme i forskellige andre byer, heraf nogle så fjerne som Fåborg og Jernved. Jens har tydeligvis haft forbindelser mange steder. Det kan tages som et bevis på, at han har drevet handel. Man kan undre sig, men faktisk har han lånt næsten lige så meget af andre, som han selv har til gode. En Christen Friis i Ørting (Orten?) fordrer hele 66 rdl. og Christen Nielsen i Bandsberg 16 rdl.

Jens har tilsyneladende været en velanset mand. Især i starten af sin tid i Janderup optræder han tit som fadder, og han ender med at få tillidshvervet som sognefoged. I denne stilling har han måttet tage sig af forskellige problemer. Som det, der er blevet refereret i kirkebogen i 1763: "3. Paaskedag begravet et fattigt Barn af Eresøe ved Fredericia, som døde Paaske Morgen til Jens Justesens, hvor Forældrene kom syg dermed Paaske Aften."²⁷²

I forsommeren 1773 raser der en smitsom sygdom i Hyllerslev, som også gør det af med Jens Justesen i en alder af 57 år; han er "af en der i Huuset og Byen værende Svaghed ved Døden afgang", hedder det i skiftet, der som ventet viser, at han ikke efterlader sin kone og de otte børn uden midler.

Den 4. maj 1747 giftede Jens sig med **Anne Cathrine Jesdatter** i Janderup Kirke. De er blevet trolovet onsdag den 24. november 1746, og får således et halvt års trolovelsestid.

De havde følgende børn:

- i. Jes (1748-1797)
- ii. Appelone (1750-1791)
- iii. Anne (1753-1786)
- iv. Zidsel Kirstine (1755-1815)
- v. Birgitte Cathrine (1758-1760)
- vi. Just (1760-1786)
- vii. Søren (1762-1786)
- viii. Birthe Cathrine (1765-1840)
- 87 ix. Maren (1768-1850)
- x. Eske (1771-1773)

175 Anne Cathrine Jesdatter. Født i 1725 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 26. december 1725 i Janderup Kirke. Konfirmeret den 1. april 1742 i Janderup Kirke. Anne Cathrine døde i 1805 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 16. juni 1805 i Janderup Kirke.

Ane Cathrine er eneste datter af Jes Povlsen og Anne Sørensdatter; hun døbes 2. juledag, og blandt fadderne kan tydes Lars Eyssens kone. De øvrige navne har tidens tand gjort ulæselige. End også hendes eget navn kan med besvær læses, Anne er således helt væk, men navnet kender vi andre steder fra.

Det er hendes farfar, den meget velhavende Povl Pedersen Møller i Tarm, der ejer hendes fødegård, Hyllerslev Storgård, som han har givet sønnen i fæste, og da hendes farfar dør 3 år efter, at hendes far er død, står Anne Cathrine og hendes to år ældre bror Søren, som arvinger til deres fars lod af arven. Moren er ikke arveberettiget. Da Søren dør inden skiftet er fuldført (det strækker sig over et helt år), får Ane Cathrine 2/3 af hans andel, mens hendes mor arver den sidste trediedel (da en mor arver en søn, der ikke efterlader sig direkte arvinger). Det betyder, at den femårige pige er ejer af det meste familiens halvpart af Hyllerslevgård.

Dog under behørig opsyn af farbrødrene i Tarm, der i skiftet efter deres far formaner om deres pligter: "At som samtlige det umyndige Pigebarn, Anna Cathrine Jesdatters Farbrødre, som hendes nærmeste Paarørende, har indstaaet i Formynderskabet at være Værge for hende som deres sal: Broders Jes Poulsens Datter, saa haver de og at bære al kristelig Omhyggelighed for hende, bliver forsynet med al hendes sømmelig Lærdom, kristelig Optugtelse, Skolegang, Føde og Klæde og deslige. Dog at hun hos Moderen fremdeles som hidindtil forbliver, saa længe hun som meldt forplejes, hvormed de, som agtes ansvarlig, haver vedbørlig Omsorg og Indseende, og foruden tilse, da hun nu er bleven ejer af mere end den halve Del i Hyllerslefgaard, at Gaarden på ingen maader forringes eller deterioreres (betyder også forringes), men at al ting dermed besørages ved faldende Fæste Vacance og Landgildes Modtagelse til Myndlingens Tarv og Gaardens Vedligeholdelse."²⁷⁴

Da hendes mor kort efter gifter sig med Eske Christensen, overgår forpligtelserne nok til ham. Mens hun er barn, er det Eske, der styrer gården, men da hun bliver giftefærdig, er hun et virkeligt godt parti. Den passende ægtemand, der bliver fundet til hende, da hun er 22 år, viser i øvrigt, at forbindelserne tilbage til Tarm stadig er intakte. Hun bliver gift med sin grandfætter, Jens Justesen, og for at få ægteskabet på plads må der søges kongelig bevilling. Den kommer, underskrevet på Christiansborg Slot den 10. marts 1747 og lyder: "Bevilger og tillader, at Jens Justesen af Tarm i Egvad Sogn og Nørre Herred og Anna Cathrine Jesdatter af Hyllerslev i Vester Herred, begge bønderfolk af Ribe Stift, må udi Ægteskab sammenkomme, uanset at de skal være hinanden udi 3die led beslægtede".⁸⁴⁰

Ane Cathrine bliver enke efter 26 års ægteskab og ni børnefødsler, og herefter søger hun om at måtte hensesidde i uskiftet bo. Tilladelsen gives efter højtidelig ansøgning hos den enevældige konge, der svarer pompøst: "Vi Christian den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst gjøre alle vitterligt, at vi, efter Anna Chathrine Jes Daatter, afgangne Jens Justesens Efterleverske af Jandrup Sogn udi Riibe Stift i Vort Land Nørre Jylland, hendes herom allerunderdanigst giordte Ansøgning og Begiæring, allernaadigst have bevilget og tilladt, ... at hun ... efter loven ved hendes og bemte. hendes afgangne Mands fælleds sammen avlede umyndige Børn udi uskiftet Boe maae blive besiddende, saa længe hun i Enkestand forbliver". Betingelsen, at hun forbliver enke, kan hun kun leve op til i tre år – da planlægger hun at gifte sig igen med Christopher Frandsen, født i 1748 og altså 23 år yngre end bruden.

For at kunne gifte sig kræves det, at skifteforvaltningen træder sammen igen for at foretage et såkaldt samfrændeskifte. Inden hun giver en ny mand råderet over ejendommen, skal alle børnene nemlig have deres del af formuen. Byfogeden fra Varde indfinder sig med sine vurderingsmænd den 2. december 1775 og konstaterer, at der stadig er det samme antal børn (de to ældste er dog blevet gift siden sidst), og at løsøret "endnu er i samme Stand, som da de bleve Registreret efter Hendes Salig Mand og icke i nogen Maade forringet eller forbedret i den Tiid, thi det sidste har været hende umuelig i Hendes Enkestand, og det første har hun undgaaet". Gælden til boet er i de fleste tilfælde ikke inddrevet, ligesom enken heller ikke har betalt, hvad hendes sal. mand skyldte. Hun har stadig sin stedfader boende og han skal have det ophold, han har krav på.

Sagen kan ikke afgøres på en dag: Der må “proclama” (en højtidelig, offentlig bekendtgørelse) til, så eventuelle kreditorer, som man ikke har kendskab til, kan nå at melde sig. Altså mødes man påny den 6. januar 1776, og udsættelsen har ikke været forgæves til: Der er kommet et par ekstra fordringer til.

Nu kan formuen gøres op til 2189 rdl. 4 mk. 10 sk. Heraf tilkommer Anne Cathrine halvdelen. Den ældste søn, der er gift, har fået sin part, så resten deles mellem de øvrige børn, således at drengene får hver 243 rdl. 1 mk. 13 5/9 sk. og pigerne 121 rdl. 3 mk. 14 7/9 sk.

Arvelodderne bliver stående rentefrit hos moderen, der til gengæld forpligter sig til “at opdrage Børnene, forsyne dem med fornøden Klæde og Føde, Skolegang og Optugtelse, saaledes som hun for vedkommende Øvrighed vil ansvare og bekendt være.” Desuden lover hun “at give enhver af hendes 4 ugifte Døtre 1 forsvarlig Seng og, om de kommer i Ægteskab, da at gjøre deres Trolovelse og Bryllupper standsmæssig”, hvilket ikke er en biting, seng og festlighed er tilsammen ansat til 50 rdl. De to døtre, som allerede er fyldt 18, kan vælge mellem enten at hæve renter af deres arv eller selv at sørge for føde og klæder; valget har de dog kun, så længe de opfører sig ordentligt! For “skulle de ikke vise sig lydige, som de bør, skal de faae Renterne og dermed til videre være fornøyet.”²⁷⁵

Den 22. februar 1776 bliver Anne Cathrine trolovet med sin Christopher, og forloverne er Bennedt Frandsen og. Samme dag bliver hendes datter Anne trolovet med. De to par bliver også gift samme dag. I følge sagens natur kommer der ingen børn ud af det sidste ægteskab, men at hun har taget sig en ung mand, forhindrer ikke Ane Cathrine i at blive enke for anden gang i 1800. De sidste fem år af sit liv affinder hun sig dog med enkestanden.

Den store gård overlader hun i 1801 til svigersønnen Anders Hansen Friis, gift med den yngste datter Maren, for den ganske anselige sum af 2831 rdl. 4 mk. 9 sk. For at betale den optager Anders et obligationslån. Herefter kvitterer Anne Cathrine hvert år med påholden pen for de modtagne renter – som de fleste andre kvinder på den tid mestrer heller ikke hun skriveteknikken. Med salget følger al bohave på gården; det eneste enken har råderet over er 6 sølv spiseskeer, “hvilke hun haver i Levende Live bortgivet”, som det hedder i skiftet.

Da Anne Cathrine endelig, formentlig mæt af dage, dør i 1805, opregnes der 6 direkte arvinger: de 3 ældste er dog døde, tilbage er 3 døtre og en stribe børnebørn. Til deling mellem arvingerne er der de 2831 rdl. 4 mk. 9 sk., som Anders Friis skylder boet, og desuden er der den fædrene arv: “1094 rdl. 5 mk. 5 sk. deeles imellem de 2de yngste Søner og de 5 Døttre siden den ældste Jess Jensen Justesen selv tilstaaed, at han havde annammet og oppebaaret ald den Arv han efter sin Fader kan tilkomme saa vel som og hvad han i sin Tid kunde vente efter hans Moder og derfor naar forlanges vil give vidbørlig Afkald, hvormed alle Øvrige vedkommende var fornøiet”.

Anne Cathrines hæderlige begravelse bekostes af Anders Friis, men han lader regningen indgå i skifteforretningen, Meningen er vel, at beløbet skal trækkes fra hans gæld. Og billigt er det afgjort ikke at blive stedt til den evige hvile. På regningen opføres 2 tdr. 2 skp. rug: 15 rdl. 4 mk. 8 sk, 4 skp. byg: 2 rdl., 5 skp. malt: 2 rdl. 3 mk., til provsten for ligprædiken 5 rdl., mens degnen skal have 1 rdl. for sine tjenester. 40 Potter Brændevin á 24 sk. løber op i 10 rdl. Ligkisten koster 3 rdl. 2 mk. og “for Graven at kaste” må ydes 1 mk. 8 sk. Endelig er der serveret fersk kød for godt 2 rdl., og der er et par andre poster. Samlet står begravelsen i 50 rdl. 3 mk. 14 sk.¹⁶⁴ Man forstår, hvorfor begravelsen altid skulle sikres i aftægtskontrakten!

176 Christian Godskesen. Født ca 1699. Christian døde i november 1766 i Janderup. Begravet den 16. november 1766 i Janderup.

Vi ved ikke, hvor Christian er født, kun at det er sket omkring 1699, efter hans alder ved begravelsen at dømme. Navnet Godske kendes ikke fra Janderup, men det er her, han er fæstegårdmand. Han nævnes ikke i sognehistorien “Janderup og Billum Sogne”, men i kirkebogen er indført hans vielse og tre børns dåb mellem 1730 og 1739. Ved datteren Elses dåb i 1732 skrives navnet “Gødskesen”. Ved vielsen nævnes intet om, hvor han stammer fra.

I slægtsbogen "Slægten Knudsen fra Billum" fremføres den teori, at han kan være søn af Godske Esbensen, der døbes 1. januar 1675 i Hemmet, som søn af Esben Godskesen og Maren Jepsdatter Krag, som er gift den 14. november 1669 i Hemmet. Christians dåb er dog ikke indført i Hemmet Kirkebog. Og teorien bygger udelukkende på det ret sjældne navn.

Christian er sikkert ikke født i Janderup; det første spor af ham i kirkebogen, bortset fra vielsen, dukker op hen på sommeren 1731, hvor hans hustru er fadder for Niels Pedersen søn af Nørhebo, og 4. adventsøndag stiller han selv op som fadder for en søn af Hans Nielsen, også Nørhebo.²⁷⁶ Christian må have været en mand med en stor omgangskreds (eller familie), og 1735 er det Melsen Andersens datter, Cathrine, i Kærup, der bæres med fadderskab, bl.a. sammen med Grydvadmøllerens kone.²⁷⁷ Nytårsdag 1736 træder han op ved Christen Kimers søns dåb²⁷⁸ og i oktober gælder det Christen Kjelsts datter, Malene Cathrine.²⁷⁹ Herefter dæmpes aktiviteten, men 1741 er han fadder for en datter af Hans Poulsen i Janderup.¹³⁴

Vi ved dog lidt om hans gård. Skiftet efter Anne Frandsdatter (ane nr. 767) i 1763 afslører, at hun har et par anparter i Christian Godskesens gård i Janderup. En part på 6 skp. 1 fd. 1/4 alb. giver hun i 1753 til sin svigersøn Jes Christensen i Alslev, og en større part på 1 td. 5 skp. 1 fd. 1 3/4 alb. afhænder hun omkring 1757 til pastor Abraham Jessen i Alslev.⁸⁷⁰

Om hans børn vides det, at datteren i 1756 bliver viet til Søren Christensen fra Thorbæk, sønnen Knud efterfølger sin far på gården og lillebror, Hans, dør 27 år gammel, efter at han i 10 år har tjent ved Grydvad Mølle.

1730 giftede Christian sig med **Karen Knudsdatter** i Janderup. Karen og Christian bliver trolovet i oktober 1730, men selve vielsesdatoen er ikke indført i kirkebogen.

De havde følgende børn:

	i.	Else (1732-)
88	ii.	Knud (1736-1789)
	iii.	Hans (1739-1767)

177 Karen Knudsdatter. Født i 1696 i Nørhebo. Døbt den 23. august 1696 i Janderup. Karen døde i januar 1772 i Janderup. Begravet den 12. januar 1772 i Janderup Kirke.

Der er tvivl om, hvad Christian Godskesens kone egentlig hedder. Ved vielsesindførslen i kirkebogen er fornavnet falmet helt væk, mens det kan tydes, at efternavnet er Knudsdatter. I bogen "Slægten Knudsen fra Billum" er man kommet til den slutning, at hun hedder Anne. Men 11. søndag efter Trinitatis 1696 bliver døbt en datter, Karen, af salig Knud Nielsen af Nørhebo, som må være et muligt emne.

Ved hendes død er der ingen hjælp at hente i kirkebogen. Det hedder her "Dom. 1. Epiphan. (1. søndag efter Helligtrekonger) begravet Christian Godskesens Enke af Janderup, 75 Aar gammel". Alderen passer omtrent med ovennævnte dåb.

Faddere til Knud Nielsens Karen er Sophie Jørgensdatter, Maren Lasdatter, Appellone Christensdatter, Peder Christensen og Bennet Iversen (vores ane nr. 226).

178 Niels Christensen. Født i 1700 i Bandsbjerg, Janderup. Døbt den 11. november 1700 i Janderup Kirke. Niels døde i maj 1777 i Janderup. Begravet den 31. maj 1777 i Janderup Kirke.

Niels er ældste søn af Christen Eskesen og Dorothe Nielsdatter på Bandsbjerg, og det er morfars navn, han får, nok af den simple grund at det er morfars fæstegård, Niels' forældre sidder på. Ved dåben har præsten glemt at nævne fadderne.

Niels er sammen med sin yngste bror, Simon, fæster på Bandsbjerg, der hører under Hennegård. I 1748 bliver gården solgt til ejeren af Hesselmed. I en taksation februar 1748 over Hennegårds bøndergods står følgende om Bandsbjerg: Hartkorn er 8 tdr. 2 skp., bygninger er mådelig, besætningen er god, deres egen (fæsternes) tilstand mådelig (i økonomisk henseende) og fri for hoveri, ejendommen er god, og takseret à tønne hartkorn 40 rdl. = 330 rdl. Landgilde er Niels ikke fri for, han må hvert år afse 10 rdl. 4 mk. på den konto.¹³³

Niels er så velagtet i sognet, at han kan optræde som vurderingsmand ved skiftet efter sognepræst Niels Hammers kone i 1738.²⁸⁰

Niels må have været den, der har taget sig af sin invalide yngre søster, Lisbeth, der dør i 1752. Ved begravelsen noterer præsten: "item (dvs. den 22. oktober) begravet Niels Christensens Søster af Bandsbjerg, navnlig Lisbeth, som i nogle og 30 Aar havde haft Værkbrud. Han (Gud) være lovet."

Den 22. november 1733 giftede Niels sig med **Birgitte Pedersdatter** i Janderup Kirke. Niels og Birgitte troloves tirsdag den 27. oktober og vies 1. søndag i advent, den 29. november i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Anne (1735-1793)
- ii. Dorothe (1737-1823)
- iii. Christen (1740-)
- iv. Maren (1744-)
- 89** v. Else (1747->1801)
- vi. Anders (1749-)
- vii. Karen (1756-)

179 Birgitte Pedersdatter. Født ca 1705 i Ansager. Birgitte døde i februar 1763 i Janderup. Begravet den 13 februar 1763 i Janderup Kirke.

Vi ved meget lidt om Birgitte. Ved trolovelsen og vielsen nævnes det, at hun er tjenestepige hos Laust Eysen i Janderup, og at hun stammer fra Ansager. I Ansagers kirkebog er ikke fundet noget oplagt emne, og det ser ikke ud til, at hun og Christen siden har forbindelser til det – på den tid – fjerne sogn. Vielsen står desuden i Janderup Kirke, imod tidens skik og brug.

Det ligger dog fast, at hun gifter sig ind på Bandsbjerg og her bliver mor til syv børn. Efter 30 års ægteskab kan præsten ved begravelsen beskrive hende som "en gudfrygtig og retsindig bonde-kone".

180 Rask Hansen. Født ca 1719. Rask døde i december 1795 i Hygum, V. Nebel. Begravet den 13. december 1795 i V. Nebel.

Der er ingen kirkebøger, der kan afsløre, hvornår Rask er født. Ud fra hans alder ved folketællingen i 1787 må det dog være sket omkring 1719. Blandt fadderne til hans børn findes nogle Hansen'er som må anses for at være hans brødre: Lambert Hansen i Andrup og Niels Hansen i Lifstrup – den sidste optræder også i skøde- og panteprotokoller sammen med Rask. Den yngste af disse brødre er født efter kirkebogens start i V. Nebel, derfor kan vi heldigvis konstatere, at faren hedder Hans Nielsen.

Rask er fæster i Hygum, V. Nebel Sogn på en af de fem gamle helgårde i Hygum. Gården, der står for et hartkorn på 5 tdr. 1 skp. 1 alb. og kendes som nr. III, hører under Øllufgård, hvilket den gør frem til 1789, hvor sønnen Morten køber den til selveje. Indtil Rask overtager stedet, har det ført en lidt omtumlet tilværelse, idet en tidligere fæster lod det forfalde voldsomt og blev fradømt gården. Herefter bliver den istandsat og i ca. 20 år drevet af et ægtepar, der ingen børn får og dermed ikke nogen, der kan tage over efter dem; der opstår en del usikkerhed om, hvad der tilkommer husbonden af værdirerne på gården, og hvad der er tilført af fæsteren. Gården står øde et par år, og så kommer Rask til og får sat skik på tingene. Gården bliver brandforsikret i Mortens tid, og vi ser her, at det drejer sig om gård i fire længer, der i alt er vurderet til 740 rdl.

Rask har penge på kistebunden. Af et register til skøde- og panteprotokollen, som ellers er gået tabt for den periode, kan det ses, at Rask og hans bror Niels på et tidspunkt inden 1761 får udstedt et skøde af H.W. Rosenvinge. Den 14. marts 1768 holdes der auktion over en del bøndergods under Frøstrup hovedgård; blandt køberne er brødrene Niels og Rask Hansen, der med et bud på 304 rdl. 4 mk. 2 sk., som de højstbydende tilegner sig "Hans Jensens paaboende Gaard i Skedsbøl", ansat til hartkorn 3 tdr. 1 fj. 1 1/2 alb. Den 28. april 1773

fremgår det af Vester Herreds skøde- og panteprotokol, at sognepræsten i Ål, Anders Frederiksen Holm, har solgt den jævnt store Gammelgård i Outrup (3 tdr. 3 fj. 1/2 alb) til Rask⁵¹. Og den 14. november 1774 er han i stand til på auktion at købe en gård i Hygum, som hans ældste søn Hans så får i fæste. Det er en gård med et hartkorn på 3 tdr. 2 1/2 alb. Først i 1793 bliver den solgt videre til sønnen for prisen 344 rdl.²⁸¹ Men at blive selvejer på sin egen gård har han åbenbart ikke lyst til!

Derimod har han et andet jern i ilden, idet han i perioden 1770-75 forpagter "brændervinsbrænderiet" i Nebel Sogn. Brændevin er en artikel, som tidligere er blevet fremstillet hjemme på gårdene, dog mest på de større gårde. Der kræves nemlig en del plads til brænderiet, et rum med stengulv og adgang til godt og rent vand. Plus at kobberkedlen, der anvendes i produktionen, ingenlunde er billig – i skifter, hvor en sådan kedel findes i boet, er den blandt de suverænt dyreste genstande. Dertil kommer, at brænding siden en forordning af 4. juni 1689 rent faktisk har været forbudt for "bønder eller de som bøndergårde, boliger eller huse besidder." Godsejere, præster og degne og andet godtfolk må derimod godt fremstille brændevin. Det er dog ikke indlysende for bønderne, at de ikke må bruge deres eget korn til, hvad de har lyst til, og trods forbud og straf på 10 rdl., hvis man bliver taget på fersk gerning, fortsætter brænderiet lystigt. Folk opfordres til at angive illegale brændere, men lige meget hjælper det. Tværtimod forstår man at lade jungletrommerne tale, når den kongelige inspektion er på enen.²⁸²

En vigtig grund til forbuddet – udover bekymringen for folks sundhed – er, at man ønsker at beskytte byernes næringsliv – al handel og produktion foregår i byerne, på landet må man kun beskæftige sig med landbrug. En anden

Udstyr til brændevinsbrænding - som det fandtes rundt omkring i mange små hjem

Rask Hansen gjorde sig umage med sin underskrift - man fornemmer, at han har prøvet det før! Her er hans signatur i kirkebogen, da han er forlover for sin datter Else ved hendes vielse i 1786.

grund, der heller ikke er uden betydning, er, at der er penge at hente. Den evigt slunkne Kongelige Majestæts Casse finder her et nyt emne for lidt indtjening; ved en forordning af 1768 forsøger man sig med bortforpagtning, af selve retten til at brænde, og 1770 bliver brænderiforpagtningen udbudt for de fleste sogne i Skast Herred. Rask Hansen i Hygom får som højeststbydende overladt V. Nebel, og at det må have været et hverv, der godt kunne indbringe en del, viser den årlige afgift, som i Rask' tilfælde lyder på 3 rdl. 4 mk. 8 sk. Myndighederne vil have sikkerhed for pengene, og den 11. april 1770 cautionerer Søren Hansen for, at beløbet "rigtig og i rette Tiider til hans Kongl: Majst: Casse, aarligen skal blive betalt".²⁸³

Med forpagtningen får Rask eneret på brændingen i sit område. Det betyder også, at han skal holde øje med, at ingen andre fremstiller de hede dråber – eller indfører dem til hans område. På den måde sparer staten lønnen til de betjente, der ellers skulle klare det. Desværre forregner majestæten sig og må i 1773 gøre vitterligt: "At som vi med megen mishag have erfaret, hvorledes vores landsfaderlige hensigt til at hemme utilladelig brændevinsbrænden på landet udi vort rige Danmark og hindre den deraf flydende, vore kære og tro undersætter skadelige, misbrug af overflødig brændevinsdrik, hverken ved forrige derimod gjorte anordninger, eller formedelst de udi senere tider indrettede forpagtninger af brændevinsbrænderiet på landet har været at opnå, men at samme tværtimod til sædernes mærkelige fordærvelse, vores consumtions intraders (indtægters) forringelse og skade for det almindeligt langt mere sig haver udbredt og taget overhånd, så..." ja, så ophæves forordningen, og det gamle bestemmelser og forbud genindføres.²⁸⁴

Hjemmebrænding er forbudt, ikke desto mindre fortælles det i 1793, at der brændes så meget brændevin på Vardekannten, at man ikke skulle tro, at der eksisterede noget forbud!²⁸⁵

Ca. 1777 overlader Rask fæstet af sin gård til sin næstældste søn, Morten, og han og Kirsten flytter ind i et hus i Hygum; ved folketællingen i 1801 er Rask død og Kirsten er kommet i aftægt hos Morten.

Den 28 december 1743 giftede Rask sig med **Kirsten Mortensdatter** i Skads kirke.

De havde følgende børn:

- i. Hans (1744-1808)
- ii. Morten (1747-1825)
- 90** iii. Thomas (1749-1822)
- iv. Johanne (1754-1801)
- v. Jens (1756-1823)
- vi. Else (1761-1840)

181 Kirsten Mortensdatter. Født den 15 oktober 1719 i Skads. Døbt den 22. oktober 1719 i Skads Kirke. Kirsten døde i juni 1805 i Hygum, V. Nebel. Begravet den 23. juni 1805 i V. Nebel.

Kirsten er datter af Morten Bjerg og Johanne Thomasdatter i Skads. Det er rimeligt velbjergede folk, der har fået nogle af sognets finere borger til at troppe op ved barnets dåb. Præstefruen madame Elisabeth Carstensen af Jerne Præstegård bærer Kirsten til dåben. Øvrige faddere er Jørgen Christensen, Oxvang, Madame Margrethe Jensdatter, Søren

Vester Nebel Sogn omkring 1800. Videnskabernes Selskabs kort.

Hansen, Sadderup, Mads Christensens (en farbrors) hustru, Hans og Laurids, Brixbøll, Christen Christensen (en anden farbror), Niels Sørensens datter, Marie, og Christen Andersens datter, Mette.

Kirsten er grandkusine til sin mand; de må nemlig søge kongelig bevilling til ægteskab, og bevillingen lyder: Bevilger og tillader, at Rasch Hansen af Nebel Sogn og Kirsten Mortensdatter af Skads Sogn, bønderfolk af Ribe Stift, må udi ægteskab sammenkomme, uanset at de skal være hinanden udi tredie led beslægtede. Christiansborg den 22 november 1743.⁸⁴⁰ Det er dog ikke afklaret, hvordan de har været beslægtede.

Kirsten bliver meget gammel. Hun overlever sin mand og dør som 86-årig, fem år inde i det nye århundrede.

182 Jens Hansen Ludvig. Født ca 1718 i Søndersig, Lunde. Jens døde den 17. december 1776 i Tarp, Billum. Begravet den 22. december 1776 i Billum Kirke.

Man leder forgæves efter Jens Hansen Ludvig i "Janderup og Billum Sogne", men af skødet på den gård i Tarp, som han først har haft i fæste og siden (i 1774) køber, fremgår det, at han er "af Syndersiig". Søndersig er en meget lille

bebyggelse i det sydøstligste hjørne af Lunde Sogn. Navnet, der hentyder til en engstrimmel, sig, forekommer så langt tilbage som i 1486, og ved matriklen i 1661 er der et bol og et hus på stedet, bolet af hartkorn 2 td. og huset uden hartkorn. Det gælder stadig i 1769, hvor Danske Atlas omtaler to små steder; de hører under Frøstrupgård, hvor landgildet for bolet udgør 8 daler 2 mark og for huset 1 daler og to dages ugentlig arbejde, men de sælges 1769 til Teilmann på Nørholm²⁸⁶. I Lunde er kirkebøgerne først bevaret fra 1777, så det er ikke muligt at efterspore hans fødsel. Ingen af hans børn er indført i kirkebogen i Janderup-Billum, som dog på den tid burde være nogenlunde pålidelig? Formentlig har han boet i Lunde med sin familie indtil få år, før han køber gården; at der står Jens Hansen Ludvigsen fra Søndersig i skødet, kunne også tyde i den retning. Vi kender dog navnet på hans far – det er Hans Ludvigsen, og det nævnes i et skøde fra 1737, hvor borgmester Jens Riis sælger nogle gårde i Lunde Sogn.⁹¹³

Den 13. maj 1766 har han stadig boet i Søndersig, for da nævnes han sammen med Niels Thomsen, der nok har været den anden husmand i Søndersig, som vidne i en sag om et skel mellem nogle fæstere i Bahl og V. Debel i Outrup Sogn²⁸⁷. I 1770 finder vi ham i et hoverireglement for Nørholm og Lunderup godser. Det fremgår her, at stedets hartkorn er 1 td. 6 skp. 1 fjd. 2 alb., og der er 11 tdr. land sædekorn og eng, som er anslået til at give et afkast på 9 læs hø. Han skal betale landgilde på 1 rdl. 6 mk., og da afstanden til godset er for stort, slipper han for hoveri, men må i stedet svare 6 rdl. 6 mk. i hoveripenge. Jordens bonitet er dårlig: slet sand med lidet og ringe muld.⁸⁴⁴ Det har uden tvivl været et hårdt slid at være gårdmand i Søndersig!

Gården i Tarp, som han overtager, har tidligere været fæstet af Bonde Sørensen, som er død i 1771. Hans enke Anne Kjeldsdatter kommer i aftægt på stedet. Formentlig har Jens startet med at fæste gården i 1771 og tre år senere købt den af herren til Søviggård.

Skødet lyder som følger:

“Jeg Thøger Reenberg Stern til Søvig kiendes og herved vitterliggiør at have solgt og afhændet ligesom jeg herved sælger skiøder og aldeles afhænder fra mig og mine Arvinger til Jens Hansen Ludvigsen fra Syndersiig og hans Arvinger - det Sted hand nu paaboer, beliggende i Riberhuus Amt, Vester Herred, Billum Sogn, Tarp Bye, Hartkorn 2 Tdr. 6 Skpr. 2 Fjdkr. 1/2 Alb., hvilket Stæd med Bygninger og Eijendomme i Mark og Bye og ald anden Herlighed og Rettighed, som dertil ligger og af Arilds tiid tilligget haver og med Rette ligge bør, skal fra Dato af som et uigenkaldelig kiøbt Kiøb til evindelig Arv og Eie tilhøre bemelte Jens Hansen Ludvigsen og hans Arvinger. Og som han derfor har betalt mig den accorderede Kiøbesumma 420 Rdl., skriver Fiire Hundrede og Tyve Rdr., saa kiendes ieg for mig og Arvinger ingen ydermere Lod, Del, Ret eller Rettighed at have i nogen Maade udi bemelte Sted og Hartkorn med ald sit Tilliggende, som for er melt, merbemt. Jens Hansen Ludvig og Arvinger at frie, frelse og fuldkommelige hiemle for hver Mands Tiltale, som derpaa i nogen Maade kunde tale med Rette. Skulle imod Vente noget af forbenævnte Steds Eiendom, Herlighed og Rettighed blive Kiøberen eller Arvinger ved Lov og Dom for min Vanhiemmel Skyld fravunden, da skal ieg som Sælger med Arvinger saadant erstatte dem efter ald Billighed og uvillige Mænds Sigelse. Denne min udgivne Skiøde maa ellers uden mig Varsel derfor at give behørigen til Tingelæses og protocoller. Hvilket alt under min Haand og hostrykte Signete stadfæstes. Datum den 25 April 1774.”

Samme dag, som skødet er underskrevet, udsteder Jens også et gælds-brev til to fanniker, Peder Hansen Pedersen og Anders Sørensen Andersen. Det lyder på 99 rdl. og er med pant i gården. Det kunne se ud til, at Jens har været i pen-genød⁵¹.

Kun 2 1/2 år når han at være gårdejer, før han dør. I skiftet opregnes arvingerne, foruden enken er der børnene, Maren på 24 år, Kirsten, der er gift med Peder Lauritsen Smed i Varde og Hans, 21 år, der er fraværende og i tjeneste i Holsten. Christen Knudsen fra Billumgård møder som lavværge for enken, og Jacob Zachariasen og Hans Østergaard, begge fra Tarp er formyndere for de umyndige børn, Maren og Hans.

Der har ikke været noget prangende ved bohavet: møblementet i stuen har bestået af et fyrretræsbord med åben fod, et stueur med hus, fire gamle stole og en jernbilægger kakkellov. Til at dække bord med har familien haft tre par hvide tekopper, to gamle hvide fade, tre gamle tintallerkener og tre gamle hvide buteljer. Sølv-tøj har den ikke ejet. I gården

står en beslagen vogn, to plejle, en hakkelseskiste med kniv, tre river og en gammel plov med jern. Besætninger tæller en grå ko, en sort kvie, to gamle køer uden kalve, to kalve, to sorte stude, to kvier, et svin, seks får, en vædder, to gamle hopper, en lille sort hoppe, 14 år, og en plag. Jens' garderobe har derimod været rimelig standsmæssig: to grå vadmel skjoler, en hvid klædning af kjole og vest, en sort klædning, en sribet undertrøje, en klædesvest, et par bukser, en hat, to par hoser, et par sko med metalspænder, en gammel nathue, to blågarns og en høgarns skjorte, et sæt lintøj, en hvid halsklud, et tørklæde, en dåse og en pibe. Især er det bemærkelsesværdigt, at kun nathuen beskrives som gammel! Afdøde har været en relativt velklædt mand!

Det hele opgøres til 79 rdl. 5 mk. og gården vurderes til 300 rdl. Det opvejes imidlertid til fulde af gældsposter - en stribe kreditorer tropper op i skifteretten: de to mænd fra Fanø, der lånte Jens penge i forbindelse med gårdhandlen, har endnu ikke fået deres 99 rdl tilbage. Niels Spangsberg til Sønderriis har hele 220 rdl. til gode, tre mænd fra Tarp, Jacob Zachariasen, Jes Knudsen og Jørgen Jensen gør krav på henholdsvis 40, 16 og 8 rdl., købmand Borch stiller med en regning på 2 rdl. 5 mk. 10 sk., hvoraf dog kun godt halvdelen accepteres, da resten er en caution, og "om den Caution vidste Arvingerne ingen Reede, troede ikke heller den var virkelig". Datteren Maren har ikke fået løn de sidste tre år, ialt 24 rdl. Præsten og degnen skal have penge for "Ligfæhr og Prædiken samt Sang over den Afdøde, hvem Encken meente hun ikke kunde fornøye med mindre end 3 Rdl." Endelig er der enken Anne Kjeldsdatter, der bor som aftægtskone på gården og har krav på en årlig ydelse af gården på to tdr. rug, seks læs tørv og to læs klyne samt "fri husværelse", alt i henhold til kontrakt oprettet mellem hende og den afdøde. Af årets ydelse mangler hun endnu den ene tønne rug. Gælden når samlet op på 424 rdl. 2 mk. 13 sk., men opregningen af udgifter er ikke slut, for skifteretten kræver også sit - 14 rdl og 4 skilling må der pungen ud til stempler, salærer og gebyrer m.v. Ikke noget at sige til, at der intet er til deling mellem arvingerne. Johanne Sørensdatter anmoder dog om at få overladt stervboen til fri disposition, og det ønske tilstås hende, mod at hun lover at afdrage gælden.²⁸⁸

Den 24. november 1744 blev Jens gift med **Johanne Sørensdatter Kier** i Alslev Kirke, Alslev.

Følgende børn kendes:

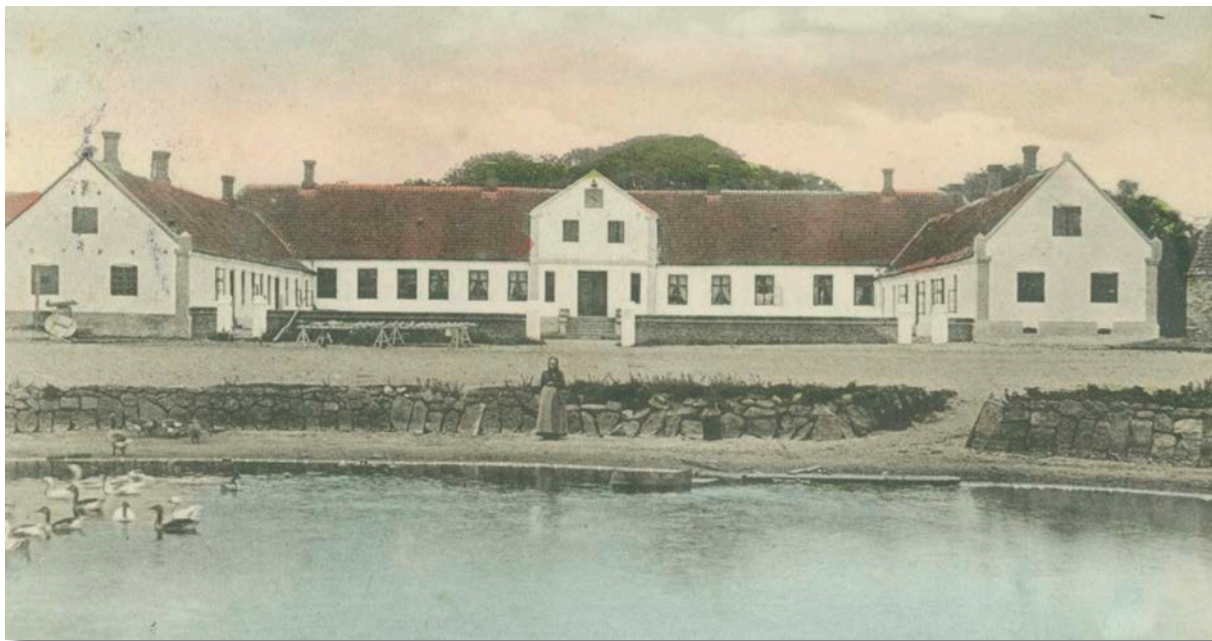
91	i.	Maren Agerholm (ca1753-1803)
	ii.	Kiersten (ca1755-)
	iii.	Hans (ca1756-)

183 Johanne Sørensdatter Kier. Født ca 1709 i Toftnæs, Alslev. Johanne døde i 1784 i Tarp, Billum. Begravet den 13. juni 1784 i Billum Kirke.

Johannes vielse står i Alslev Kirke, og det nævnes, at hun er af "Toftnis". I Alslev går kirkebogen kun tilbage til 1721, så vi kan ikke finde hendes fødsel, men ved begravelsen oplyses det, at hun er 75 år, altså må hun have set dagens lys omkring 1709. Hendes far kan ikke være andre end den Søren Kier i Toftnæs, der begraves i 1747, og der kendes desuden et par søstre til hende: Margrethe og Kirsten Sørensdøtre Kier. De tre piger kaldes med bemærkelseværdig konsekvens Kier. Måske er der også en forbindelse til Frands Pedersen Kjær og hans far Peder Hansen Kjær (ane nr. 766) af Janderup; Peders oprindelse er ukendt, men Frands bliver 1751 gift med en pige fra Toftnæs, Kirsten Nielsdatter.

Vi møder Johanne i kirkebogen 1737, hvor hun er fadder for Poul Hansens søn i Hostrup, der får navnet Hans, og siden gælder det flere andre børn i sognene. Hun er faktisk en ganske populær fadder i byen. Den 18. marts 1743 er hun igen på fadderlisten, denne gang for Christen Pedersens datter i Toftnæs, og ved denne lejlighed oplyses det om Johanne, at hun tjener i præstegården. Præsteparret i Alslev er Abraham Sørensen Jessen og Maren Agerholm, og det er klart hende, som har gjort så stort indtryk, at Johanne opkalder sin egen datter efter hende. Halvandet år senere bliver hun ca. 35 år gammel gift og flytter med sin mand til Lunde Sogn. Siden rykker familien til Billum.

Efter sin mands død står hun for gårdens drift et årstid, indtil datteren Maren har fundet en ægtemand, der kan overtage stedet. Johanne får 6-7 år som aftægtskone.

Postkort, der viser hovedbygningen på Lønborggård. Egvad Egnshistoriske Samling.

184 Lauritz Henriksen. Født den 31. maj 1730 i Nordenå, Hemmet. Døbt den 4. juni 1730 i Hemmet Kirke. Lauritz døde i juli 1813 i Bandsbøl, Hemmet. Begravet den 10. juli 1813 i Hemmet Kirke.

Lauritz er født i Nordenå som tredje barn af Henrich Gregersen og Maren Lauritsdatter. To år før hans fødsel får forældrene en søn, som også bliver kaldt Lauritz. Han dør dog som spæd, hvorfor opkaldelsen må gentages ved næste søn. Det er bemærkelsesværdigt, at morfar står først i opkalde-køen, så meget desto mere som farfaderen er død på dette tidspunkt, og døde opkaldes normalt før levende. Der må have været en særlig forpligtelse overfor Marens far.

Blandt fadderne for Lauritz optræder ingen familiemedlemmer fra Sdr. Vium, hvorfra moderen stammer. Med i kirken er Christen Hansen, Søren Christensen og Oluf Paagaards hustru, Dorthea Christensdatter. Den 9. juli bliver hans mor introduceret.

Lauritz har en gård i Bandsbøl ved Hemmet, som han formentlig har fået i fæste efter sin svigerfar og overtaget omkring 1750, hvor han bliver gift med Johanne Andersdatter. I 1787 er han en af 14 gårdmænd i byen, der også er hjemsted for 8 husmænd. Ved en auktion i 1794 køber Lauritz og 4 andre gårdmænd herlighedsværdien i deres gårde fra Ribe Domkirke, som altså har været ejer af stederne. Auktionen holdes på Varde Rådstue den 15. september, og Lauritz får som den "Højstbydende tilslagen Ribe Domkirkes Herligheds Ret i hans paaboende Gaard med Hartkorn 2 skp. 2 fr. 2/3 Alb." Købsprisen er beskeden, 25 rdl. og i skødet kan vi læse, at han har betalt beløbet, men desuden et halvt års rente, 3 mk. Formentlig har der været tale om, at Lauritz har lånt beløbet (tænkeligt af Domkirken) og derfor må svare rente af beløbet.²⁸⁹

Samme sommer har Lauritz købt to stykker gest-enge, som tidligere har tilhørt bønder i henholdsvis Nordenå og Gundesbøl. Han får skøde på disse den 24. juni.

Hvad der sker med hans økonomiske forhold efter købet, er usikkert. Måske har det været for stor en mundfuld? I hvert fald går der kun tre år, før han sælger senere sælger det hele, gården og engstykkerne, til velagte Christen Nielsen fra Houm. Salgsprisen er 194 rdl.⁸⁸⁴

Ved folketællingen 1801, hvor han er 72 år, er han ikke desto mindre stadig anført som husbonden. Johanne er død allerede efter 14 års ægteskab og tre børn, og hurtigt efter har han giftet sig igen, denne gang med Mette Mortensdatter, født ca. 1744. Brylluppet står den 23. september 1764 i Hemmet Kirke, og de to får hele tolv børn sammen, fra 1765 til 1786. I hvert fald syv af dem dør som små. I 1801 bor sønnerne Jens og Morten på henholdsvis 28 og 18 år stadig hjemme.

1807 kaldes Jens gårdmand og har nok overtaget sin fars gård. Lauritz selv dør 83 år gammel i 1813, to år efter at hans 14 år yngre kone er gået bort.

Den 11. oktober 1750 da Lauritz var 20, giftede han sig med **Johanne Andersdatter** i Hemmet.

De havde følgende børn:

- i. Jacob (1757-)
- ii. Maren (1758-)
- 92** iii. Gregers (1761-1844)

185 Johanne Andersdatter. Født den 29. januar 1721 i Bandsbøl, Hemmet. Døbt den 2. februar 1721 i Hemmet Kirke. Johanne døde i Bandsbøl den 9. januar 1764; hun blev 42. Begravet den 15. januar 1764 i Hemmet Kirke.

Johanne er datter af gårdmand Anders Simonsen og hans kone Maren Hansdatter i Bandsbøl, og kirkebogen fortæller, at hun kommer til verden om morgenen. Faddere ved dåben et par dage senere er Søren Davidsens hustru, Christen Hansen, Strange Hansen og Christen Sørensens hustru, Sidsel Hansdatter.

Hun når at sætte tre børn i verden, før hun tre år efter den sidstes fødsel bliver ramt af en hidsig sygdom, som efter 8 dages sengeleje gør det af med hende. Hun dør den 9. januar om natten og bliver en lille uge senere hæderligt begravet.

186 Jeppe Dynesen. Født i maj 1745 i Skuldbøl, Hemmet. Døbt den 7. juni 1745 i Hemmet. Konfirmeret den 13. april 1760 i Hemmet. Jeppe døde den 21. april 1825 i Skuldbøl, Hemmet og blev begravet den 29. april 1825 i Hemmet Kirke.

Jeppe er søn af Dynes Christensen i Skuldbøl og hans hustru, Maren Jeppesdatter. Faddere ved dåben er morbror Christen Jepsen og hans søn Hans i Bandsbøl, Peder Slot, Christen Nielsen og Karen Pedersdatter, alle af Skuldbøl.

Jeppe bliver som 23-årig gift med en pige fra nabolaget, men er i denne unge alder næppe klar til at blive gårdmand. Han er formentlig startet med at gå sin far til hånd på fødegården. På et tidspunkt, måske først ved farens død i 1773, har han overtaget gården, en fjerdepart af den gård i Skuldbøl, der tidligere har gået under navnet Storgården, med et hartkorn på 1 td. 3 skp. 3 fdk. 2 alb. I 1776, 12 år efter at han har giftet sig, får han fæste på det stykke jord, der ejes af Hemmet Kirke, og som hans far også har fæstet. Fæstebrevet på kirkejorden kan ses i Lønborggårds fæsteprotokol, da det er godsejeren her, der har ejet kirken. Dette brev er udstedt den 30. april.

Det er næsten identisk med det fæstebrev hans svigersøn Gregers senere får på samme jord. Der er tale om et hartkorn på 4 skæpper 5/8 album, og Jeppe har brugsret til alle marker, enge, kær, forte, fællig, hede og mose og må herfor udrede "alle Kongelige Skatter og Contributioner, ordinaire og extraordinare" og desuden en årlig landgilde på 1 rigsdaler og hvert fjerde år eller hvert år i fællesskab med de tre andre fæstere en "Reise eller Korn-Ægte fra Lønborggaard eller Schrumssagger til Schuldbøl strand, naar derom tilsagt vorder."²⁹⁰ Der er forpligtelser på dette stykke jord, der helt svarer til dem, der kan ligge på en fæstegård. Samme dag som Jeppe får sit fæstebrev, udstedes et lignende til tre andre mænd, der får de øvrige fjerdedele.

1778 er Jeppe på købermarkedet, den 25. april får han skøde på den gård i Skuldbøl, som hans svoger Thomas Jacobsen er ejer af, og som hans svigerfar stadig bor på. Denne gård, der egentlig kun er et bol, har et hartkorn på 5 skp. 2 fdk. 1 album. Svogeren Thomas har formentlig fået fæstet af den efter sin far, men 1771 har han købt den af "hr. Krigsraad Henrik Amidsbøll til Søgård." Thomas bor selv i Oksby Sogn og finder det efter 7 år passende at overlade stedet til Jeppe. Prisen er 146 rdl. 4 mk. Med i købet følger aftægten til svigerfaderen, den gamle Jacob Nielsen.

Da Jeppe's kone, Mette, i 1799 dør, får vi ved skiftet et indblik i forholdene på det lille bol, hvor familien nu bor – gården er overladt til svigersønnen Gregers i 1791. Her har Jeppe en besætning på 3 køer, 5 får og en vædder samt et galt-svin. Han har tilsyneladende klaret sig uden heste eller stude, og blandt indboet nævnes ingen vogne eller andre landbrugsredskaber, ud over en le og en rive plus en spade, en greb og en skovl. Alligevel har Jeppe ikke været nogen fattig mand. I huset er der både stor- og dagligstue, og blandt indboet er kun enkelte dele af indboet betegnes som gammelt. Han har lånt Gregers i Skuldbøl 100 rdl., men til gengæld er han så selv bortskyldig til "enken i Møggelbye som har hos ham til gode: 66 rdl. 4 mk."²⁹¹ Trods bolets ringe størrelse kaldes han i 1801 gårdmand.

I 1801 er Jeppe enkemand og bor sammen med to ugifte børn, Jacob og Ane, henholdsvis 14 og 22 år, og desuden børnebørnene Jeppe Pedersen og Mette Pedersdatter på 4 og 5 år. Det er hans datter Karens børn med Peder Mortensen. Familien har boet i Hemmet fra brylluppet den 7. januar 1791, men i 1801 er forældrene rejst fra sognet. De er taget til Annexgården i Lydum Sogn, i håb om et bedre udkomme der, og børnene har de efterladt hos morfar. Om det har været lykken for de to er måske tvivlsomt, de dør som almisselemmer i henholdsvis 1837 og 1847.

Året efter bliver Ane gift med Mads Olesen fra Lydum og flytter formentlig til hans by. Der ser ikke ud til at være nogen til at efterfølge Jeppe på gården; da han dør, er han i aftægt hos Berthel Christensen, der ikke er en svigersøn, han er gift med en kvinde med navnet Else Gravesdatter, men deres ældste søn bærer navnet Jeppe Berthelsen!

Jeppe dør, da han en forårsdag som firsårig er på vej til sit hjem fra Nørre Bork. Han falder i en grøft og drukner. Hvad skal en gammel mand på en lang fodtur? Det kan vi kun gisne om; han kan også have fået et ildebefindende. Kirkebogen nævner, at han begravnes i indviet jord og med sædvanlig ceremoni efter amtets tilladelse. Måske har man undersøgt, om der kunne være tale om selvmord?

Den 19. juni 1768 giftede Jeppe sig med **Mette Jacobsdatter** i Hemmet Kirke.

De havde følgende børn:

93	i.	Maren (1769-1842)
	ii.	Karen (1771-1847)
	iii.	Dynes (1774-1774)
	iv.	Dynes (1775-1775)
	v.	Ane (1776-1838)
	vi.	Jacob (1778-1778)
	vii.	(Uden navn) (1779-1779)
	viii.	Thomas (1780-1807)
	ix.	Anne Marie (1786-1786)
	x.	Jacob (1787-1864)

187 Mette Jacobsdatter. Født den 15. juni 1743 i Skuldbøl, Hemmet. Døbt den 16. juni 1743 i Hemmet Kirke. Mette døde i april 1799 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 21. april 1799 i Hemmet.

Mette er næst yngst af fem børn af Jacob Nielsen og Karen Thomasdatter, gårdmandsfolk i Skuldbøl. Faddere ved dåben er Niels Jensens kone, Stephan Pedersen, Dines Christensen, der senere bliver svigerfar til barnet, og Maren Houlsdatter og Birgitte Christensdatter. Ugen efter dåben introduceres moderen.

Mette bliver konfirmeret i 1759, året før kan læses i kirkebogen: “Anno 1758 i Octobr. bleve antagne følgende Børn” (til konfirmationsforberedelse) – heriblandt Mette. Selve konfirmationsdatoen nævnes dog ikke.

Mange kvinder på den tid har et hårdt liv; det gælder formentlig også Mette. 25 år gammel bliver hun gift med Jeppe og over de næste 19 år får hun 10 børn. Det ene er dødfødt, og fire andre dør som helt spæde. Tre døtre bliver gift, den ene søn dør i følge lægdsrullen i 1807, 27 år gammel, og den yngste søn Jacob gifter sig med en pige fra Ølgod og slår sig ned på et husmandssted i Sdr. Vium. Her får han i hvert fald 3 børn, men ender med at hænge sig i 1864.

Mette selv oplever dog kun at se de to ældste gift. Hun dør lige før århundredskiftet, i 1799, 55 år gammel. Da den yngste søn kun er 13 år, skal der skiftes efter hende. Ved denne lejlighed opregnes afdødes liv- og gangklæder og i forhold til det beskedne landbrug, hun og hendes mand har hentet deres indkomme fra, har Mette kunnet klæde sig ganske pænt. Hun har ejet en fin blå damaskes kåbe, vurderet til 3 rdl. (hvilket er 3 gange så meget som vurderingen af det fyrbord med skuffe, der står i dagligstuen) og to damaskes trøjer, henholdsvis en rød og en blå. En sort kjole, ganske vist gammel, 4 skørter og en kartuns (bomulds) trøje. Blandt småtingene finder vi et par hvide handsker, et fløjls pandestykke, 2 hvide lærredsklæder og 2 par halværmer.²⁹¹ Jo, hun har kunnet være sig selv bekendt, når hun gik i kirke eller til fester...

188 Simon Christensen. Født i 1718 i Bandsbjerg, Janderup. Døbt den 16. januar 1718 i Janderup Kirke. Simon døde i 1772 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 13. december 1772 i Janderup.

Simon er yngste søn af Christen Eskesen og Dorothe Nielsdatter på Bandsbjerg, der også er forældre til en anden ane, Niels (ane nr. 178). Faddere er Lene Sophie, Leutnant Oldsloe, Hendrich Rytter, Søren Hansen, Thomas Hansen, Peder Olufsen, Maren Møllerkone, Apollone Nielsdatter og en pige ved navn Anne Dorthe.

Simon bliver fæster af den anden Bandsbjerggård, matr.nr. 4a, som han overtager efter sin svigerfar Jens Bachensen. I Simons tid er Bandsbjerg kommet under Hesselmed, og han må betale et så klækkeligt beløb som 10 rdl. 4 mk. i landgilde. Jordebogen nævner ikke noget om hoveri, nok fordi gården ligger så langt fra herresædet, at han slipper for pligtarbejdet, men i stedet må betale højere landgilde.¹³³

Simon dør, inden han når aftægtsalderen. Han begravnes 3. søndag i advent 1772, 54 år gammel; der har formentlig været en smitsom sygdom på spil, for samme dag lægges otte små børn i Janderup og Billum Sogne i jorden. Særlig hårdt ramt er en mand fra Tarp, der mister sine tre små piger.

Ældstesønnen Jens følger Simon på gården, måske dog først fra omkring 1780.

Den 1. december 1746 giftede Simon sig med nabopigen **Birgitte Jensdatter** i Janderup, efter at de tirsdag den 16. november 1746 er blevet trolovet.

De havde følgende børn:

- i. Dorothe (1747-)
- ii. Jens (1750-1811)
- iii. Anne (1752-1752)
- iv. An Lisbeth (1753-1754)
- v. Else (1755-)
- vi. Christen (1757-)
- vii. Bakken (1759-1816)
- viii. Anne Cathrine (1761-1848)
- 94** ix. Anders (1763-1842)
- x. Maren (1765-)

189 Birgitte Jensdatter. Født i 1721 i Bandsbjerg, Janderup. Døbt den 24 august 1721 i Janderup Kirke. Birgitte døde i 1804 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 15 januar 1804 i Janderup Kirke.

Birgitte er Jens Bachsensens første datter med sin tredje kone, Anne Sørensdatter Friis. Hun opkaldes naturligt nok efter kone nr. 2, Birgitte Hansdatter, der døde 1716. Lars Eyssens kone bærer barnet, og faddere er Niels Gødsen i Sønderhebo, naboen Niels Bandsberg og farmor Maren Bandsberg.

Birgitte overlever sin mand med 31 år. Den første tid har hun formentlig styret gården, men siden kommer hun i aftægt hos sønnen Jens. I 1787 er hun stadig det kvindelige overhoved i familien, idet Jens er ugift. Fire år senere har han dog fundet en sig en kone og kan fylde gården med børn. En yngre søn af Simon og Birgitte, Bakken, bliver boende på gården, og endnu i 1801 hører han med til husstanden, ugift og 43 år. Vi må formode, at han er handicappet på en eller anden måde.

190 Knud Sørensen Toft. Født i 1728 i Fredtoft, Ål. Døbt den 13 juni 1728 i Ål Kirke. Knud døde i 1801 i Kjelst, Billum. Begravet den 6. februar 1801 i Billum Kirke.

Knud er blandt de yngre børn af Søren Berthelsen og Mette Gregersdatter i Fredtoft, og tilnavnet har han fra fødestedet. Kiersten Hansdatter af Markskel bærer barnet til dåben, og faddere er Jens Andersen, Jørgen Svendsen, Madz Nielsen, Apelone Clemmendsdatter og Anne Bundesdatter.

Knud har et par ældre søskende, så fødegården er afsat. I stedet finder han en mulighed i Kjelst, Billum Sogn, hvor han bliver fæster på gården matr.nr. 9.¹⁸¹ Ligesom den hjemlige gård hører denne under Hesselmed, så der er ikke tale om at flytte fra "hjemstavnen." Fæstebrevet er udstedt den 12. januar 1757. Stedet har tidligere været fæstet af en Hans Christensen, som uvist af hvilken grund, formentlig alderdom, til "hannem haver afstanden". Med i fæsteforpligelseerne hører ophold til Hans og hustru, "som han med dem haver accorderet".²⁹² Hartkornet sat til 1 td. 7 skp. 2 fdk. 1 alb., og heraf svares landgilde 3 rdl. 2 mk. og forrettes hoveri, som i 1801, hvor svigersønnen Anders har overtaget gården, består i 2 1/2 dages pløjning, 11 spanddage, 26 gangdage og 2 ægter á 2 mil.

I regnskabsbogen over landgilde 1769-1801 er Knud noteret for et hartkorn på 1 td. 2 skp. 2 fdk. 1 alb., af hvilke han skal svare 2 rdl. Det kan se ud til, at hartkornet er sat ned, og dermed også landgilden, som jo følger hartkornet. De penge har han tit problemer med at udrede – han betaler som regel for sent, undertiden op til hele tre år.

I 1787 har Knud og Elisabeth de to yngste sønner hjemme hos sig på gården. De er formentlig ikke gamle nok til at tage over, så da Knud i en alder af 66 år trækker sig tilbage, bliver det datteren Dorthea og hendes mand, Anders Simonsen, der den 21. november 1794 kan få fæstebrev på stedet, mens han selv sammen med Elisabeth går på aftægt.

Den 18. august 1754 giftede Knud sig med **Elisabeth Thorsdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Toer (1754-)
- ii. Søren (1757-1798)
- iii. Peder (1759-1763)
- 95** iv. Dorthea (1762-1825)
- v. Søren (1763-1763)
- vi. (Uden navn) (1763-1763)
- vii. Peder (ca1763-1774)
- viii. Karen (1765-)
- ix. Søren¹⁹⁹ (1769-)

x. Jørgen (1772-)

191 Elisabeth Thorsdatter. Født i 1729 i Annexgården, Billum. Døbt den 4. september 1729 i Billum Kirke. Konfirmeret i 1746. Elisabeth døde i 1795 i Kjelst. Begravet den 28. juni 1795 i Billum Kirke.

Faddere til Thor Tuesens førstefødte, der traditionen tro bliver opkaldt efter sin farmor, er et par søskende til ham, Tue Tuesen og Dorthea Tuesdatter, samt Karen Jensdatter, Søren Jørgensen, Jacob Simonsen og Hans Godsen og et par andre, hvis navne er svært læselige.

Som så mange andre er Elisabeth temmelig anonym i kirkebogshenseende. Bortset fra en enkelt undtagelse nævnes hendes navn ikke ved børnenes dåb og ved begravelsen hedder det: D. 28 Junii begravet Knud Tofts kone af Kielst gl: 66 Aar.

194 Anders Jensen Hammelsvang. Anders døde i 1765 i Hammelsvang, Ølstrup. Begravet den 3. marts 1765 i Ølstrup Kirke.

Anders er bosiddende i Hammelsvang i Ølstrup Sogn. Stedet er oprindeligt én gård, som i 1585 af kronen blev mageskiftet til Peder Gyldenstjerne til Tiim; i det 17. århundrede ejes den af major Knud Munk. Ved folketællingen 1787 er gården delt i 3 gårde, med i alt 13 td. hartkorn. Stedet hører under Voldbjerg Gods.

Ølstrup Sogn består af ret højtliggende og bakkede jorder, der er temmelig sandede. Her er en del hede – og en del eng (langs Heager å).¹⁰³ Det sidste har givet livsgrundlag for den beboelse, der findes i sognet, som netop klumper sig sammen omkring åen.

Det er usikkert, hvilken gård eller hus Anders har siddet i. Han nævnes ikke i den ellers udmærkede sognehistorie Ølstrup Sogn, men det eneste sted i Hammelsvang, der efter denne bog kan være tale om, er den fjerdedel af den oprindelige gård, som har fået matrikelnummeret 5a. En beboer, Christen Jensen Spaabæk, kendes på dette sted fra 1779. På det tidspunkt er Anders forlængst død og borte. På de to andre gårde kan fæster-rækken føres tilbage til Anders' tid, og han har ikke boet på disse. I Hammelsvang er der dog også nogle jordløse huse, som kan have været hjemsted for Anders og hans familie.²⁹³

Anders har nok været fæster under den lille herregård Voldbjerg i nabosognet Hee. Han har formentlig forrettet hoveri til gården, men måske har de kongelige skatter og afgifter tyngt hårdere. En lokalhistoriker, Alfred Kaa, som har beskæftiget sig meget med enen, fortæller:

“Landets skiftende magthavere har altid haft en vis sans for at finde de kilder, hvoraf skatter og afgifter kunne flyde rundeligt. Undertiden imponeres man af opfindsomheden, og den er slet ikke af ny dato. Når en kilde truede med at tørre ud, åbnede man til en ny; det er som de skiftende finansministre har været i besiddelse af en ønskekvist, der er gået i arv fra Arilds tid og ikke kan slides op, men bliver virksommere, jo hyppigere den bruges.”²⁹⁴ Jagttagelsen gælder naturligvis ikke kun Ølstrup Sogn og Ringkøbing Amt!

Det er ikke mange spor af Anders, vi kan finde, men i Ølstrup er vi så heldige, at præsten har indført i sin kirkebog, hvornår hans menighed har været til alters. Her optræder Anders Jensen og hustru blandt altergængerne anden påske-dag 1757.²⁹⁵ De hører ikke til de flittige modtagere af nadveren, men et par søndage senere finder vi Anders Jensens tjenestepige blandt kommunikanterne. Præcis et år efter nævnes Anders Hammelsvang og hustru ²⁹⁶ og lidt senere “Anders' pige *ibid.*” I starten af 1759 er de der igen, “Anders Jensen i Hammelsvang og H.” – atter engang følger pigen efter nogle uger senere. Det har sikkert været nødvendigt, at nogle blev hjemme og passede hus og børn! 7 uger før Anders får sin søn Peder døbt i 1759, er han og konen igen til alters – som de eneste i hele menigheden. Og sådan fortsætter det i årene efter: en eller to gange årligt er Anders og hans kone til alters og et par uger før eller efter er det

Ølstrup Kirke, hvor Anders og hans familie gik til alters en gang om året.

pigens tur. Fra 1765 er det af gode grunde slut for Anders' vedkommende. Desværre ser hans enke ikke ud til at dukke op alene.²⁹⁷

Før 1756 giftede Anders sig med **Birthe Pedersdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Jens (1756-)
	ii.	Peder (1759-1759)
97	iii.	Anne Maria (1761-1828)

195 Birthe Pedersdatter. Født ca 1730. Birthe døde i 1795 i Hammelsvang, Ølstrup. Begravet den 4. januar 1795 i Ølstrup Kirke.

Jeg har ikke kunnet finde dokumentation for, at Anders Hammelsvangs kone hedder Birthe Pedersdatter. Hun er ikke nævnt ved navn ved børnenes dåb. Men kort efter hans død gifter enken Birthe P. Hammelsvang sig med Anders Nicolaysen i Ølstrup Kirke – og der er ikke så mange husstande i Hammelsvang, enken ellers kan henføres til. At Anders' kone har været en Pedersdatter passer godt med at søn nr. 2 får navnet Peder.

Kan desværre ikke finde parret i folketællingen 1787 for Ølstrup. De er heller ikke blandt altergængerne.

Men hendes begravelse er indført i kirkebogen 1795: Første søndag i det nye år begraves Berthe Pedersdatter af Hammelsvang, 65 år gammel.

196 Jens Sørensen. Født i september 1748 i Stenderup, Ansager. Døbt den 15. september 1748 i Ansager Kirke. Han blev konfirmeret den 9. april 1764 i Ansager Kirke. Jens døde i 1812 i Stenderup, Ansager. Begravet den 12. april 1812 i Ansager Kirke.

14. søndag efter Trinitatis bliver et drengbarn af Søren Jensens i Stenderup døbt og kaldet Jens. Søren Jensens søster af Stenderup bærer barnet. Hvem af Søren's søstre, det drejer sig om, er ikke klart. Kirkebogen nævner ikke de øvrige faddere. Hans mors navn er heller ikke anført, men vi kender hende fra andre kilder; hun hedder Else Pedersdatter.

Jens er gårdejer i Stenderup, Ansager Sogn. Han ejer Damgård, en udflyttergård fra Stenderup By, beliggende nord-vest for byen og lydende matr.nr. 4. Han får 1769 skøde på stedet fra brødrene Niels (vores ane nr. 396) og Knud Pedersen på Trøllundgården. Hartkornet er på 2 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. 1/2 alb.⁹³³

Ansager er nok et hedesogn, men da flere vandløb flyder gennem det, er vilkårene for en eksistens som landbruger ikke de værste. Engene giver basis for kvæghold og studeavl. Men det kan ligefrem være livsfarligt at arbejde med høhøsten! 1766 fortæller Ansager-præsten i en indberetning til biskoppen i Ribe, at engene er så mudrede og sumpede, at karlene må binde langagtige brædder under fødderne, kaldet skovle, for ikke at synke i til livet. Balancerende på disse indretninger, undertiden støttende sig til høleerne kan karlene så skubbe sig frem.³⁰⁰

H.K. Kristensen uddyber problemerne: "I flere af byens enge, der lå fjernt, bjergede man i gammel tid kun høet hvert andet eller hvert fjerde år, og det hedder, at "det meste hø bæres i land, hvor der skal vades de fleste steder til bugen, bæltstedet eller over, eftersom det ej kan bjærges for høl og dybe sjunker". En del af høet er så udygtigt, "at om det på nogen tid gives kvæget, skæres det indvortes indtil blodet, så det endelig med godt kornfoder må blandes, om det skal være nogen nytte ved; dette forårsages, når vandflod tidlig før sletten påkommer, da rødike græsset overløber, nedtrykker og med det behandles."³⁰¹

Den 2. marts 1808 overdrager Jens stedet "med ald dens tilhørende Grund og Eiendom, saaledes som det ved Byens Udskiftning er tillagt" til sønnen Peder. Prisen er i 1808 500 rdl., som faderen "af ham haver oppebaaret og annammet". Der har tilsyneladende været tale om kontant afregning.²⁹⁸ Da samme Peder bliver gift med Bodil Kirstine Pedersdatter, underskriver Jens sig i kirkebogen som vidne på, at der ikke er noget til hinder for ægteskabet mellem de to unge. Jens underskriver med ført pen.²⁹⁹

Samtidig med gårdoverdragelsen oprettes en aftægtskontrakt for Jens og Else. I følge den skal de "Nyde til Huusvarelse for Livstid det 5-Fag Nye Huus, staaende vester i Gaarden, som Gaardens Beboere vedligeholder i alle Maader". Forældrene skal have leveret diverse fødevarer, en del af det udpensles nøje: "Udtager mine Forældre sig 2 Køer til deres Nytte og Malkning, som ieg foryngrer, naar de blive gamle, og hvoraf den Eene kalver aarlig om Mortensdag, og den anden aarlig om Maiidag, hvilke Køer ieg skal fodre og græsse ligesaa godt i alle Maader som mine Egne; skulde mine Forældre hellere finde Behag i at lade mig beholde ermeldte Køer til min Nytte og Brug, giver ieg dem derimod daglig 2 Potter sød Mælk fra Mikkelsdag og til 1ste Martii, og 3 Potter daglig fra 1ste Martii og til 1ste Maii, og 4 Potter fra 1ste Maii til Mikkelsdag; saa udtage dem sig 8 Faar af Faarestien, saaledes at de tage først Et, og ieg derefter Et, og saaledes vexelviis, indtil de opnaar de 8 Faar, som ieg for dem skal fodre og græsse med mine Egne, og hvoraf de nyde Yngel og Uld." Det kunne se ud som om, der forventes uenighed om leverancerne!

Den yngste søster er ugift, og hende må der sørges for: "Til min Søster Christina Jensdatter udbetaler ieg, naar forlanges 250 rdl., ligesom ieg og forpligter mig til at bekoste hendes Bryllups Høitid i alle Maader som Skik og Brug er. Saa betaler ieg og aparte til ermeldte min Søster 10 rdl., om af vore Forældre skulle forlanges; hvad Klæder min Søster faaer syet i den Tid, hun er her hiemme, koster og betaler ieg Skræderen."³⁰² Hvis nogen skulle have den forestilling, at folk dengang selv syede deres tøj, kan man her se, at det ikke er tilfældet.

Sidste punkt i aftægtskontrakten er forpligtelsen til en hæderlig begravelse. Efterladenskaberne kan de gamle fordele, som de ønsker det mellem børnene (foruden Peder og Christina er der tale om den ældste, Søren og måske Johanne, de andre er døde som små) - "undtagen Køer og Faar, som hiemfalder til Gaardens Beboer, saavelsom min Faders Kiste". Og så slutter man med at forsikre at "denne Contract, saaledes som anført er, i ald Kiærlighed paa begge Sider er indgaet."

Omkring 1770 blev Jens gift med **Else Pedersdatter**.

De havde følgende børn:

98	i.	Søren (1771-1851)
	ii.	Johanne (1774->1787)
	iii.	Peder (1776-1778)
	iv.	Peder (Tvilling) (1779-1779)
	v.	Kierstine (Tvilling) (1779-1779)
	vi.	Christina (1780-1780)
	vii.	Hans (1781-1782)
	viii.	Peder Gadegaard (1783->1845)
	ix.	Hans (1785-1785)
	x.	Niels (1786-1788)
	xi.	Christina (1789->1845)

197 Else Pedersdatter. Født ca 1747. Else døde den 18. februar 1823 i Stenderup, Ansager. Begravet den 26. februar 1823 i Ansager Kirke.

Elses fødselstid og -sted er usikker. Hverken vielsen eller hendes dåb ses i Ansager Kirkebog, så formentlig stammer hun fra et andet sogn. Desværre er alle de faddere, der optræder ved hendes og Jens' børns dåb, Stenderup-boere, så heller ikke her er der nogen tegn, der kan lede os i retning af, hvor hun er født.

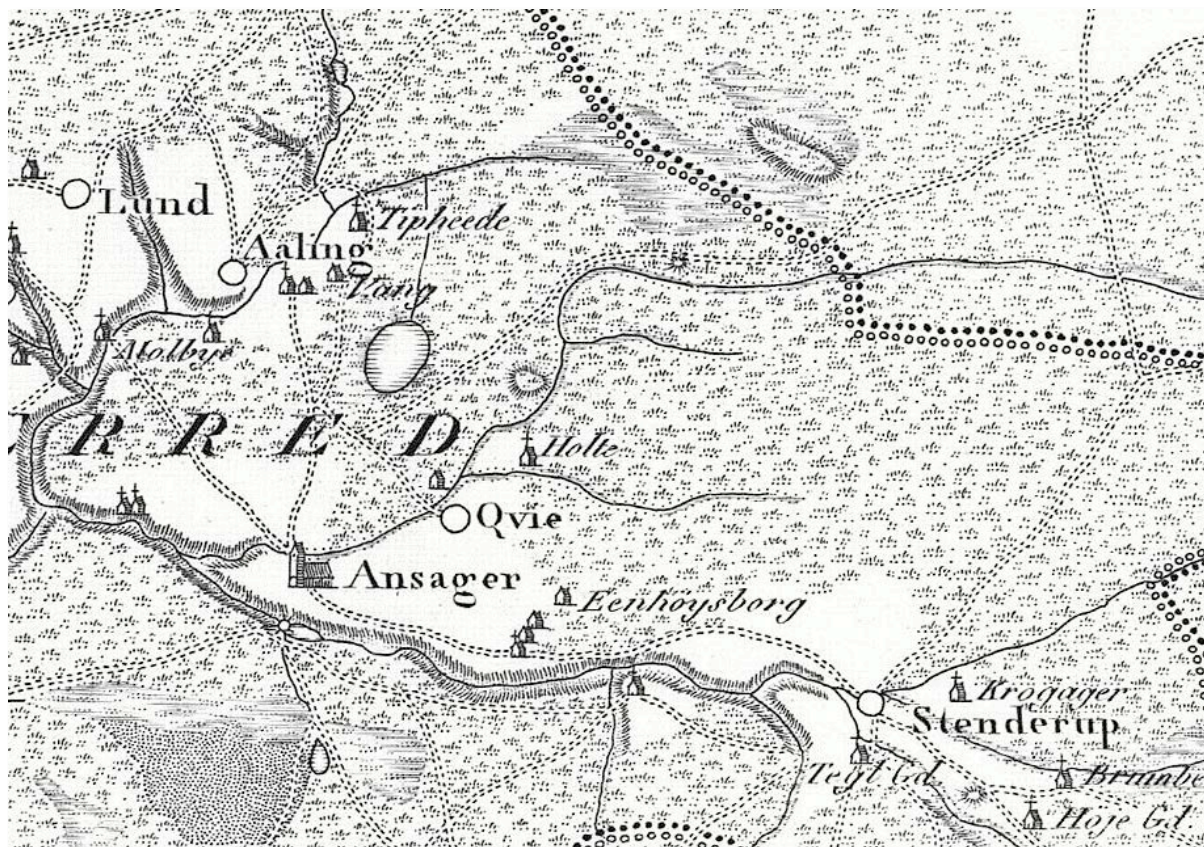
Else får 11 børn, hvoraf de 6 dør enten lige efter fødslen eller inden for de første par år.

Som det er sædvane i de tider, er det manden, der får æren af børnene, når de skal indføres i kirkebogen ved dåben. Men i 1782 er der kommet en forordning, der påbyder en ændring af dette: Mødrene skal nu med. Det mener pastoren i Ansager kan klares ved at notere moderens navn allersidst efter fadderne. Men nej, den går ikke. Den 5. maj samme år finder provsten det nødvendigt at komme med en irettesættelse til pastoren i kirkebogen: "Uagtet det ved Synoden er indskierpet, at Moderens Navn lige saavel som Faderens skal ved Børnenes Daab anmeldes, sees dog slikt til Dato ikkun at være efterkommet saaledes, at Moderen nævnes til sidst, da dog Forældrenes Navne samlet bør nævnes."³⁰³ Efter denne dato retter pastoren ind og rykker barselskone op på plads ved siden af manden. Så da det gælder de sidste tre børn, "havde Jens Sørensen og hustru Else Pedersdatter af Stendrup et Barn til Kirke".

Else dør som "aftægtskone af Stenderup", uden at alder oplyses. Men hun må være blevet ca. 75 år. De sidste 12 år er hun enke.

198 Hans Nielsen Trøllund. Født i 1749 i Stenderup, Ansager. Døbt den 26. februar 1749 i Ansager Kirke. Hans døde den 4. juni 1824 i Kvie, Ansager. Begravet den 8. juni 1824 i Ansager Kirke.

Onsdagen d. 26. Februar blev et drengebarn af Niels Trøllund i Stenderup døbt og kaldet Hans. Søren Jensens hustru i Stenderup bar barnet, står der at læse i kirkebogen for Ansager i 1749. Herudover er der ikke anført faddere; i en kort periode har præsten for vane at være yderst kortfattet og spare på det dyre papir. Moren, Bodild Hansdatter Dahl, skal der naturligvis slet ikke spildes blæk og papir på.

Ansager Sogn, med Stenderup nederst til højre

Hans er husbonde og gårdboer i Stenderup. Efter hans fars død i 1769 falder fødegården i den blot 20-årige Hans' arvelod. Men han har 6 søstre at dele med, og da de to er ugifte, bliver det også hans hverv at bestyre deres lodder, indtil de ved indtræden i ægteskab kan få dem udbetalt. Det drejer sig om i alt 120 rdl., og for at stille sikkerhed for disse må Hans pantsætte gården. Til at underskrive denne panteforskrivning som vidne (til vitterlighed) optræder hans svigerfar, Jens Jensen af Stenderup. Moderen er psykisk syg og har behov for pleje, og til det formål deponeres hele 200 rdl. hos sønnen; ved hendes død vil pengene hjemfalde til ham.³⁰⁵ Det sker 12 år senere. Til de to ugifte søstre er der 23. juni 1770 udstedt obligationer til dækning af deres mødrene arv; fem år senere kvitteres der for udbetaling af pengene til søster Maren.²⁰¹

Hans er selvejer, og gården, der kaldes Teglgård, er en halvgård med et hartkorn på 2 td. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb. Den 13. juni 1797 køber han i fællesskab med Peder Andersen i Olling Ansager Sogns konge- og kvægtiende "med alle de Rettigheder og Herligheder som dermed bør følge" af Niels von Jermin til Stamhuset Lønborggaard og Lundønæs. Prisen er 180 rdl.⁹³⁴ Dette køb giver de 2 ejere ret til at indkassere den tiende, som bønderne betaler.

I forhold til hvad man ofte ser, er husstanden på Teglgård ret lille; i 1801 består den af Hans, hans kone og datter og to tjenestefolk, en pige på 23 og en 11-årig dreng. Ægteparret har fået endnu et par børn, men disse dør som små.

Vi kan ikke vide, hvordan Hans og hans familie har boet, men vi har en præsts indberetning om forholdene i almindelighed i Ansager Sogn i 1760'erne. Så noget i denne retning har det nok set ud: "Til Beboelse haves næsten kun et Par Stuer med Lofteskud (bræddeloft) over, og ogsaa her og der intet andet over end en Hjald (loft) af Lægter med Flaver (dvs. lange tørv, gravet på stærk grøn jord og tørret i solskin). Skorstenene er aabne til begge Sider i Stuerne med en

Køkken inden komfuralderen. Over gryderne, der her står på riste på træfødder, ses til venstre en såkaldt kedelske, som kan bruges til at hænge gryderne solidt i. Billedet er fra Den gl. By i Aarhus

Mellemmur udi, saa at Varmen kan sættes i begge Værelserne og saaledes laves Maden og tages Varme for enhver i Huset ved én Ild. En Jernbilæggerovn i en Vaaning er i Sognet rar (sjældent), man behjælper sig af en Kakkellovn af enten vindtørrede eller brændte Mursten eller af Tagsten eller af brændte, sorte Lerpander opført paa Jærn- eller Træfod saa højt og med et Hul i Stedet for Tude ind i Skorstenen, saa Husets Folk ved at holde Ild derudi koger deres Mad og tager deres Varme derved, ja, ved Aftentiden ved lidet af de saa kaldede Lyseklyne behjælper sig med Lysning til deres Gerning.”³⁰⁶

Hans har en morbror, Niels Hansen Dahl, der lever som ugift, halvstuderet handelsmand i et beskedent hus i Grindsted og samler sig en pæn formue. Da han dør i 1788, efter at Hans’ forældre er døde og borte, er det Hans, der kommer til at optræde som hovedarving sammen med efterkommere efter et par andre søskende til afdøde. I alt 5 gange mødes man til skiftesamling i Grindsted, mellem den 9. april 1788 og den 9. juli 1789, og Hans drager af sted, ledsaget af nogle af sine svogre, der jo er berettiget til at arve en søsterlod. Den 16. marts 1789 er han dog syg og må lade sig repræsentere af svogrene.

I alt 1720 rdl. bliver der til deling mellem de to søstre og en bror til Niels Dahl. Folkene i Ansager tilkommer en søsterlod, 430 rdl. Heraf får Hans 107 rdl. 3 mk., mens hans fire svogre, på vegne af deres koner, en ugift søster og en datter af den sidste, afdøde søster, må tage til takke med hver 53 rdl. 4 mk. 8 sk. Forinden uddelingen har

man måttet kræve penge ind fra en hel stribe skyldnere (en stor del af formuen er udlagt som lån) og har diskuteret, om man skulle afskrive eller nedsætte gælden hos de fattige. For den ædle handelsmand har skrevet testamente og bestemt, at “ved indkrævning efter min Død presses ei Fattige at betale, som ei har Evnen, men er velvillige dertil, men enten modereres til det halve eller eftergives; det må da komme an på Povel Hansen og Mads Nielsens (indkræverne) forgodtbefindende og Skiønsomhed”³⁰⁷. Klart, at det har været en kompliceret sag

Hans overlader 1808 gården til sin eneste overlevende datter, Kirsten, og hendes mand og kommer sammen med Anne Marie i aftægt hos dem, men da han begravnes, skriver præsten, at han er aftægtsmand i Kvie. Er han flyttet et andet sted hen? Til trods for, at han ikke har andre børn at flytte ind hos, og at Anne Marie i 1812 dør i Stenderup? Mest sandsynlig er det nok, at præsten simpelthen har sjusket med stedet.

Den 6. december 1772 giftede Hans sig med **Anne Marie Jensdatter** i Ansager Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Bodil (1773-1773)

- 99 ii. Niels (1780-1790)
 iii. Kiersten (ca1783-1857)

199 Anne Marie Jensdatter. Født i 1750 i Stenderup, Ansager. Døbt den 24. juni 1750 i Ansager Kirke. Anne Marie døde i 1812 i Stenderup, Ansager. Begravet den 23. februar 1812 i Ansager Kirke.

Anne Marie er ældste datter af Jens Jensen og Kirsten Nielsdatter, gårdfolk i Stenderup, og hun døbes Skt. Hans dag, Jens Jensens datter af Hesselho i Starup Sogn bærer barnet, men derudover nævnes der ingen faddere.

22 år gammel bliver hun gift med Hans Trøllund, med hvem hun får tre børn. Efter et langt arbejdsliv når hun tre år i aftægt, inden sognepræsten kan notere i kirkebogen: D. 23. Februar blev Ane Marie Jens Datter – Hans Nielsens Hustru af Stenderup begravet - gammel 62 Aar.

200 Laurids Thomsen. Født i november 1717 i Rotbøl, Horne. Laurids døde i februar 1790 i Gunderup, Horne. Begravet den 7. februar 1790 i Horne Kirke.

Laurids er født før kirkebogens start i Horne, men ved vielsen hedder det, at han er “ungkarl af Rotbøl”, så vi har lov til at antage, at han er født der. Og her finder vi netop en gårdboer, Thomas Laursen, som må være hans far.

I og med at han gifter sig med enken Maren Pedersdatter, bliver Laurids fæster i Gunderup, Horne Sogn. Hendes tidligere mand var søn af en selvejer, en status han nok ikke selv har haft. Det vides p.t. ikke, hvem ejeren af gården har været, men på et indtil videre ukendt tidspunkt har han købt stedet, der er, hvad man må betegne som et bol eller en gårdspart med et beskedent hartkorn på 1 td. 7 skp. 1 fdk. 2 1/3 alb.

Da han i 1780 vælger at trække sig tilbage fra ansvaret for gården, kan han overlade skødet til sønnen Thomas. Her hedder det: “og da Kiøbesummen 195 rdl. er betalt, saa har hverken jeg eller mine Arvinger ydermeere lod eller deel i fornævnte Gaardspart, men samme skal med al sin Rettighed og Herlighed, med hvad navn nævnes kan, herefter følge og tilhøre fornævnte min Søn Tomas Lauridsen og hans Arvinger til evindelig Tiid, og det alt under min Hiemmel og Frifrelse.¹⁹³ “Hjemmel og frifrelse” er en rest af et gammelt standardudtryk, som tidligere i 16-1700-tallene forekommer i utallige skøder: at frie, frelse, hjemle og tilstå nogen for hver mands påtale.

Laurids kommer herefter i aftægt sammen med sin kone, en status han kan nyde gennem 10 år. Da han begravnes i 1790, kan præsten oplyse, at han blev 72 år og 3 måneder.

Den 17. november 1741 giftede Laurids sig med **Maren Pedersdatter** i Horne Kirke.

De havde følgende børn:

- 100 i. Anne (1743-)
 ii. Jørgen (1745-)
 iii. Peder (1747-)
 iv. Thomas (1751-1821)
 v. Karen (1754-)
 vi. Kirsten (1756-)

201 Maren Pedersdatter. Født ca 1716 i Yderik, Torstrup. Maren døde i maj 1790 i Gunderup, Horne. Begravet den 30. maj 1790 i Horne Kirke.

Maren er formentlig født i Yderik; det er i hvert fald her, hun hører hjemme, da hun bliver gift første gang. Hendes mand er Jørgen Terchelsen, bror til en anden af vores aner, Christen Terchelsen (ane nr. 430). De to bliver trolovet den 24. november 1735 og gift en måneds tid senere, nemlig den 27. december. Hun er bare 19 år, og han et par år ældre. Der har da også været en grund til giftermålet – godt tre måneder efter vielsen får de en lille datter, Karen. Hun er døbt i Torstrup Kirke, og det meget unge par har formentlig boet hjemme hos hendes forældre den første tid.

Senere slår de sig ned i Gunderup, som fæstere, og her får de endnu to døtre, Karen og Maren. Ægteskabet bliver dog ikke langvarigt, som man kan læse i kirkebogen 1741: “Den 6. septemb. begravet Jørgen Terkelsen af Gunderup, som døde den 30. aug. ved solens nedgang, Ætat (i en alder af): 27 Aar 6 Maaneder 3 Uger 3 Dage.” To måneder senere lader enken sig vie igen; hun har næppe overholdt sørgeperioden! Men praktiske forhold har nok været vigtigere end sorgen – en ung kone kan ikke stå alene med en gård.

Med sin nye mand får hun seks børn af, hvilke den første søn naturligvis bliver opkaldt efter den afdøde ægtefælle. Herefter er det Marens fars tur, og først med tredje søn bliver farfar opkaldt. Maren når lige at være enke tre måneder, før hun dør.

202 Lars Madsen. Født ca 1727 i Gunderup, Horne. Konfirmeret i 1743 i Horne Kirke. Lars døde i juni 1782 i Gunderup, Horne. Begravet den 9. juni 1782 i Horne Kirke.

Lars er født før kirkebogens start i Horne, men konfirmationen er bogført – den finder sted i 1743, og heraf fremgår det, at han er “af Gunderup”, og at han på det tidspunkt er 15 år. Han optræder et par gange som fadder for sin bror Niels’ børn, og her omtales han som “Mads Christensens søn Lars i Gunderup.” Slægtsskabet skulle der ikke være nogen tvivl om.

Lars (eller Las, som det tit bliver til) er gårdmand i Gunderup, Horne. Om det er den fædrene gård, han sidder på, vides ikke med bestemthed, da broren Niels også er bosat i Gunderup og lige så vel kan have arvet gården. Men da faderen er i aftægt hos Lars, er der en vis sandsynlighed for, at han har overtaget fødegården.

Fra starten er han fæster af gården, hvis ejer er Jacob Passau til Viumgård, men i 1760 har Lars sparet tilstrækkeligt mange penge sammen til, at han kan købe, ikke bare sin egen gård, men også et andet sted i Gunderup, som beboes af en Jens Christensen. Hartkornet opgøres til 2 td. 2 skp. 1 fdk. 2 alb., som jo skal fordeles på de to steder, og købsprisen er 400 rigsdaler. Underskriften er sat på Viumgård d. 23. februar 1760.³⁰⁸

Lars har hverken savnet kapital eller vilje til at investere, og han er tidligt ude. Allerede 1756 køber han på auktion en gård i Nørtarp i Strellev Sogn. Det er en gård med et hartkorn på 2 td. 7 skp. 3 fdk. 1 alb., altså mere end dobbelt så stor som hans egen. Det er ikke meningen, at han skal flytte ind her, men han får rettighed til landgilde på 4 rdl. og desuden skal fæsteren yde “fuld hoveri” – hvordan Lars har udnyttet dette, ved vi ikke. Prisen er 151 rdl. 5 mk. 10 sk., og dem har han betalt til sælgeren. Ikke nok med det: næsten samtidig tilegner Lars sig et stykke eng (2 dages slet eng) i Sønder Bork Mærsk. Sælgeren er en mand i Nr. Nebel, og prisen er 100 rdl.³⁰⁹ Der er et stykke vej fra Gunderup til Bork-mærsk ude ved sydspidsen af Ringkøbing Fjord, ca. 20 km. i lige linie, en lang tur med hestevogn, men man gør gerne en ekstra indsats for at få adgang til det gode hø, som der ikke er overflod af omkring Horne.

Den anden gård skaffer Lars sig siden af med, men dette gør han formentlig ikke på grund af pengemangel. 1768 får ejeren af den lille herregård Lydumgård kongelig tilladelse til at sælge gården med tilhørende bøndergods, og ved den lejlighed køber Lars igen ind, denne gang en gård i Nørre Tarp i Lunde Sogn, af et hartkorn på 4 tdr. 2 skp. 3 fk. 1/2 alb., som beboes af en Hans Hansen. Denne får af Lars løfte om, at han har forkøbsret til gården, og at prisen aldrig vil blive højere end det beløb, som Lars har betalt, nemlig 500 rdl.

Ikke nok med at Lars kan købe ejendom, han har også overskud til at låne ud. Således forstrækker han provsten i Torstrup, hr. Ussing med 200 rdl. og et lignende beløb skylder sognepræsten i Lunde og Outrup, hr. Wederking. Desuden har et par naboer i Gunderup og svoger Jens Jørgensen i Moesgård lånt mindre beløb.

Lars mangler ikke noget, hvad penge angår, men alligevel foretrækker han at blive boende på sin beskedne gård. Hvor han i øvrigt som alle andre i sognet beskæftiger sig med pottemageri. I huset er der et rum specielt til denne funktion, kaldet "gryderstuen". Men ellers bærer indboet ikke præg af særlig velstand: Der står et stueur med hus i dagligstuen, og af ædlere metaller har man ejet 3 messing lysstager og en enkelt sølvske. Et helt dusin tin tallerkener, flere stentøjs- og trætallerkener og en del tinskeer – i Lars hus har man ikke behøvet at spise med fingrene af det fælles grødfad.

Lars har kunnet klæde sig med en vis maner. Han har to kjoler, en brun i klæde og en sort vadmels, foruden flere veste og undertrøjer, bl.a. en i kallemankes, et brokadelignende stof.³⁰⁹

Lars gør sig bemærket ved at få 11 børn med sin første kone, Mette Jørgensdatter. Måske har familien derudover haft en slægtning som logerende; 1762 oplyser kirkebogen, at Niels Madsens datter Johanna af Gunderup, der bor hos Las Madsen, er død.³¹⁰

Efter 18 års ægteskab bliver Lars enkemand og står alene med 8 mindreårige børn, og der er ingen vej uden om et skifte. Formuen er som nævnt ikke ringe; når man tæller de tre ejendomme og engen sammen, når man op på 763 rdl., hvorfra der godt nok skal trækkes 110 rdl., som Lars endnu skylder på gården i Lunde. I alt er der 373 rdl. til deling mellem børnene. Disse penge skal "oberformynderen" have sikkerhed for, og Lars må pantsætte al sin ejendom, som man i øvrigt ofte ser det. Foruden børnene har han også sin 81-årige far i sin varetægt, og hvis "han inden sin Fader skulle ved Døden afgaa, maa Stedet, Enkemanden beboer, icke sælges eller paa anden Maade afhændes uden at den gamle Mand jo af Stedet skal nyde saa forsvarlig Ophold til hans Dødstime, og til sidst en anstændig Begravelse og Jordefærd."

Lars viser sig som en god far for sine døtre: Af sin egen arvepart lover han at supplere deres lodder, så de når op på højde med deres brødrers. Dertil kommer, at dersom "hans 2 Døtre i sin Tiid skulle ved Giftemaal blive forsynet, lover han at bekoste dem en skickelig Trolovelse og Bryllup, uden noget i deres Arv eller den Gave, som hand har givet dem, derfor at afkorte."³¹¹ En mand, der er lidt forud for sin tid!

En husmor må der til, og den 2. februar 1770 gifter han sig igen i Horne Kirke med pigen Anna Giødesdatter fra Hauge i Tistrup Sogn. Lars er på dette tidspunkt 43 år, og han præsterer endnu 5 børn med den nye viv, inden han i 1782 dør, kun 55 år gammel.

At gøre boet op efter ham er en større sag, der starter den 28. juni og først slutes den 13. november. Til det første møde træder en større flok op: De to ældste sønner, Mads og Jørgen, er myndige, men tilsyneladende stadig hjemme på gården. Desuden er der 3 andre hjemmeboende sønner og datteren Maren på 16 år. Jørgen den yngre, 18 år gammel, kan ikke være tilstede, da han tjener på Ribe Vejmølle. Den ældste datter Maren er gift og i hendes sted stiller naturligvis manden, Thomas Lauridsen i Gunderup. Enken er tilstede med sin laugværge og sine to små børn med afdøde, og som tilsynsværger for de umyndige børn af første ægteskab ser vi et par af vores andre aner, Hans og Jens Jørgensen, henholdsvis af Hornelund og Moesgård, brødre til Lars' første kone Mette (aner nr. 218 og 210).

Under skiftet viser der sig problemer med at finde gældsbeviset fra den ene af de gejstlige skyldnere. Med hr. provst Ussing, der sender sognedegnen for at ordne sagen, må der diskuteres: Han har ikke overholdt sin termin og "icke før sidste Søndag har ladet sig mærke med at ville udbetale samme dette Aar". Arvingerne holder på, at da "Terminen nu er forbie, formodede de at Hr. Provsten bør erlegge et Halv aars Rente med Capitalen", men degnen har kun de 200 rdl., som gælden lyder på, med og kan ikke udbetale mere, og det ender med enken og øvrige vedkommende beslutter sig for at tage imod beløbet.

Et andet problem er presserende, for “som Enken paa tilspørgende ikke vidste sig frie for at lave til Barsel”, anmoder hun om, at skiftet udsættes til efteråret. I mellemtiden kan man så fremskaffe gældsbeviset fra hr. Wederking, og hun komme ud af sine omstændigheder. Anmodningen følges og den 13. november mødes alle igen - undtagen de to sønner Mads og Christen, der nu tjener på “Alsland”. Vi befinder os i stavnsbåndets tid, men som sønner af en selvejer har de to haft frihed til at bevæge sig væk fra hjemstavnen. Nu er problemerne i skiftet løst, og efter at man har trukket de 33 rdl. 3 mk. 8 sk., som boet må bøde for skiftetbehandlingen, fra, bliver der til enken 468 rdl. og til hver af sønnerne 55 rdl. og 7 9/17 skilling (man tager skam småskillingerne med!), mens datteren Maren den yngre må tage til takke med 27 rdl. 3 mk. 3 13/17 sk. Hertil skal så lægges “det halve af hendes moders klæder, en skikkelig seng og til sin tid hendes trolovelse og bryllup, naar hun kommer i ægteskab”. Maren den ældre har allerede fået alt, hvad hun tilkommer, så på hendes vegne giver hendes mand afkald på yderligere arv.³⁰⁹

Anna Gjødesdatter er en yngre dame på 33 år, da hun bliver enke, så det er kun naturligt at hun gifter sig igen et års tid senere med ungkarl Christen Nielsen fra Moesgård; vielsen finder dog først sted et par måneder efter, at hun har født deres fælles barn, en søn, der traditionen tro opkaldes efter afdøde Lars. Siden følger endnu et par børn.

I lægdsrullen 1790 opregnes otte sønner af Lars Madsen, der jo er afgang ved døden. Den ældste, Mads, er afgang fra rullen. Den næste, Jørgen på 33 år, er ligeledes hjemme og slettet af rullen, han betegnes som vanfør; i 1801 bor han stadig hos sin stedmor og ernærer sig som skræder. De øvrige voksne sønner er ude at tjene, på nær Christen, der er “til søes”.

Den 13. april 1751 giftede Lars sig med **Mette Jørgensdatter** i Horne Kirke, efter at de er blevet trolovet den 19. marts.

De havde følgende børn:

- i. Mads (1753-)
- ii. Søren (Død som spæd) (1754-1754)
- iii. Jørgen (1755->1801)
- 101** iv. Maren (1757-1842)
- v. Christen (1758-)
- vi. (Uden navn) (Dødfødt) (1760-1760)
- vii. Jens (1761-)
- viii. Jørgen (1763-> 1800)
- ix. Maren (1765-)
- x. Søren (Død som spæd) (1767-1767)
- xi. Søren (1769-)

203 Mette Jørgensdatter. Født ca 1729 i Hornelund, Horne. Konfirmeret den 17. april 1746 i Horne Kirke. Mette døde den 21. september 1769 i Gunderup, Horne. Begravet den 29. september 1769 i Horne Kirke.

Mette er født før kirkebogens start i Horne, men det ligger fast, at hun er datter af Jørgen Jensen Smed. Ved vielsen nævnes det, at hun er fra “ved Horne Kirke”, hvor Jørgen netop i disse år holder til, og hans andre børn, Hans og Jens Jørgensen stiller troligt som faddere for Mettes børn. Skulle der være tvivl om Mettes herkomst, fejles den til side ved skiftet efter hende – her omtales både Hans og Jens Jørgensen som morbrødre til hendes og Lars’ børn.

Mette tilbringer sine første mange år i Hornelund, hvor hendes far er fæster af en gård. I 1746 bliver hun konfirmeret, 16 år gammel, og stadig hjemmehørende i Hornelund. Året efter nedtrapper Jørgen og flytter fra sin gård til det lille sted ved Horne Kirke. Kone og ikke-gifte børn følger naturligvis med. Og her har Mette sit hjem, indtil hun som 22-årig bliver gift med en driftig landmand fra Gunderup, Lars Madsen.

11 børn får hun i ægteskabet. Af disse er et dødfødt og to andre dør som spæde, men ellers er det et levedygtigt kuld, hun sætter i verden. Da Mette dør 40 år gammel, et halvt år efter den yngstes fødsel, efterlader hun sig 6 drenge og 2 piger.

204 Oluf Jacobsen. Født i 1741 i Nr. Nebel. Oluf døde i 1793 i Hallum, Kvong. Begravet den 17. februar 1793 i Kvong Kirke.

Oluf, nu og da også kaldet Ole eller Olle, endnu et eksempel på, at stavemåder hænger man sig ikke i, er født i Præstbøl, Nr. Nebel, men vi har ingen dato på begivenheden, da kirkebogen kun er bevaret tilbage til 1771. Men vi ved fra oplysninger ved vielsen, at hans far er Jacob Pedersen Kolle, og det omtrentlige tidspunkt kan vi beregne ud fra hans alder ved en folketælling og ved begravelsen.

Han bliver gårdmand i Hallum Gade i Kvong Sogn og har formentlig giftet sig til sin kones fødegård, der er et mindre sted af hartkorn 1 td. 5 skp. Han ejer gården, da hans enke siden kan sælge den videre til sønnen Mads, men skødet er ikke fundet. I 1787 finder vi Oluf her med kone og de fire yngste børn. Familien har kunnet passe stedet ved egen hjælp; der er ikke behov for tjenestefolk. Han driver gården frem til sin forholdsvis tidlige død.

Den 28 oktober 1768 giftede Oluf sig med **Mette Madsdatter** i Kvong Kirke.

Samme dag som Oluf og Mette bliver gift, vies Peder Jacobsen af Præstbøl, Nebel og pigen Anna Madsdatter af Hallum, og kirkebogen kan fortælle: "Det vare tvende Brødre som fik tvende Søstre". Forlovere for begge par er Jacob Kalle af Nebel og Mads Borris af Hallum.

Peder og Anna slår sig ned i Kvong By.

De havde følgende børn:

	i.	Jacob (1769-1792)
102	ii.	Mads (1771-1836)
	iii.	Maren (1774-)
	iv.	Anne (1776-)
	v.	Christen (1780-)
	vi.	Johanne (1783-)

205 Mette Madsdatter. Født i 1746 i Kvong. Døbt den 20. november 1746 i Kvong Kirke. Mette døde den 15. april 1814 i Hallum, Kvong. Begravet den 24. april 1814 i Kvong Kirke.

Mette er datter af Mads Christensen Borris og hans kone Anne Madsdatter i Hallum, Kvong. Faddere er Morten Hansen og Bertel Niensens hustruer af Hallum, Christen Lassen og Anna Nielsdatter samt Christen Christensens hustru af Aasted. Præstens hustru bærer barnet.

Som 24-årig står hun brud og bliver over de næste 14 år mor til seks børn. Efter Olufs død i 1793 står Mette tilbage med gården, dog med et par voksne børn, Mads og Johanne, til at hjælpe sig. Ved folketællingen 1801 er Mads anført som gårdmanden på stedet, men reelt er det altså hans mor, der sidder med skødet. Det fortsætter hun med, også efter at der i 1803 er kommet en ny, ung kone på stedet i form af Mads' kone, Maren. Først tre år senere finder hun det formålstjenligt at overlade styret fuldt og helt til næste generation, med et skøde underskrevet den 4. februar 1806.

1814 kan vi læse i kirkebogen: 2. søndag efter Paaske [begravet] enken Mette Madsdatter af Hallumgade, som døde i en alder af 65 Aar, d. 15. april.

206 Thomas Nielsen. Født ca 1741. Thomas døde den 2. april 1821 i Hallum, Kvong. Begravet den 8. april 1821 i Kvong Kirke.

Vi ved ikke, hvor Thomas er født. Det er måske nærliggende at tænke, at han er fra Nr. Nebel, men strengt taget har vi kun indførslen af vielsen i Nr. Nebels kirkebog: “Copulerede 1769: d. 3 Octobr. Thomas Nielsen og Karen Jensdatter”. Her siges intet om herkomsten, og man kan ikke uden videre slutte, at han så må være fra byen. Kirkebogen starter først 1761 og er ikke til nogen hjælp. – Ved folketællingen i 1787 kaldes han Thomas Christensen! Det kan være en regulær skrivefejl fra listeførerens side, men der er også den mulighed, at hans far har heddet Christensen – eller at han har haft en stedfar med navnet Christen.

Thomas’ mor hedder Kirsten Thomasdatter; det ved vi, fordi hun bor hos sønnen indtil hendes død i 1796.

Thomas og Karen har den første tid efter vielsen boet i Nr. Nebel, og her får de deres første barn. Ved dåben nævnes intet om, hvor det unge par bor. Blandt fadderne finder vi en Niels Jensen, hvis kone bærer barnet, der får navnet Niels. Det er oplagt at antage, at der er tale om familie, måske endda Thomas’ far. Endvidere er en Niels Pedersen af Kolle fadder, også mulig familie, men med sikkerhed kan intet siges.

Den 20. december 1771 går Thomas ind i selvejerklassen, idet han får skøde på en gård i Hallum, Kvong Sogn. Det er en middelstor gård med et hartkorn på 3 tdr. - 2 fdk. Thomas må være blandt de første selvejere i byen. Tidspunktet kendes fra det skøde, Thomas senere overlader til sin søn. Det første skøde ses ikke i skøde- og panteprotokollen, og vi ved heller ikke, hvem han har købt gården af.

Men i 1773 optræder Thomas i skøde- og panteprotokollen. Den 3. marts sælger han 3 stykker eng i Nebel Mærsk, som han har ejet halvdelen af – den anden halvpart tilhører en mand i Bolkjær, Nr. Nebel Sogn ved navn Niels Lauridsen. Hvorfor han har skilt sig af med disse enge, der har ligget forskellige steder i mærsk, vides ikke; måske har beliggenheden været ubekvem, måske har Thomas haft brugt for kontanter? Salget indbringer 14 rdl.³¹²

I Hallum bliver familien forøget med seks børn, hvoraf halvdelen dør som små. Som faddere optræder af og til folk fra Nr. Nebel, uden at familiesammenhængen kan afklares. 1801 består husstanden foruden Thomas og Karen af de to voksne sønner, Niels den ældre og Niels den yngre, samt den yngste datter, Maren.

Den 1. februar 1809, efter 38 år som gårdejer, trækker Thomas sig tilbage og overlader gården til den yngste af de to sønner med navnet Niels, og “siden han mig med rede Penge den Summa 385 Rdl. har fornøjet og betalt, kiender jeg og Arvinger os efter denne Dag ingen yderligere Lod, Deel, Ret eller Rettighed i eller til forskrevne Gaard og Ejendom i nogen Maade.”³¹³

Thomas dør som aftægtsmand i Hallum, 80 år gammel.

Den 3. oktober 1769 giftede Thomas sig med **Karen Jensdatter** i Nr. Nebel Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Niels (1770->1836)
- ii. Jens (1776-)
- iii. Margrete (1778-1779)
- iv. Niels (1780-1851)
- v. Christian Peter (1782-1783)
- vi. Kiersten Margrethe (1783-)
- vii. Maren (1789-1862)

103

207 Karen Jensdatter. Født ca 1741 i Nr. Nebel. Karen døde den 6. december 1823 i Hallum, Kvong. Begravet den 14. december 1823 i Kvong Kirke.

Karen er formentlig født i Nr. Nebel, da brylluppet holdes her. Efter alder ved folketælling 1787 og 1801 at dømme, må hun være født omkring 1741, hvor kirkebogen jo ikke er bevaret. Ved Karens yngste datters dåb optræder en Anne Cathrine Jensdatter fra Hyllerslev, der må være en søster til Karen, i betragtning af at hun kommer den lange vej fra Hyllerslev og bærer barnet. Hun er født ca. 1739 og bliver 1768 gift med gårdmanden Niels Christensen, der stammer fra Sædding i Nr. Nebel, men har giftet sig til en god gård i Hyllerslev. Da hans første kone dør, vender han tilbage til sit fødesogn for at finde en ny ægtefælle.

Inden Karen og Thomas forlader Nr. Nebel, når hun at bære en mand ved navn Christen Holms barn, Jes, til dåben. Den ære at bære dåbsbarnet tilfalder som regel en tæt kvindelig slægtning, så måske har hans kone været en søster til Karen? Efter at de er flyttet til Kvong, ser det dog ud til, at de sjældent har haft ærinde i Nr. Nebel; de ses ikke længe som faddere.

Karen dør 1823, som "afgangne Thomas Nielsens Enke i Hallum", 82 år gammel; dødsårsagen er alderdomssvækkelse.

208 Jes Olufsen. Født ca 1698. Jes døde den 20. april 1773 i Dejgård, Horne. Begravet den 26. april 1773 i Horne Kirke.

Jes er gårdmand i Dejgård, Horne Sogn. Om han er født her, er ikke sandsynligt, der er i hvert fald ingen Oluf blandt fæsterne på stedet omkring år 1700. Det nævnes, at han er 75, da han dør i 1773 – altså må han være født et par år før århundredskiftet. Han kan måske være bror til Oluf Olufsen i Bjaldrup (ane nr. 426).

I skattemandtalslisterne op til år 1700 nævnes Dejgård ikke ved navn, men matriklen 1688 anfører som første sted i "Horn Sogn" Deyegaard - her er tre gårdmænd: Jens Jensen, Peder Jensen og Frands Christensen. I øvrigt kendes stedet så langt tilbage som 1494; d. 8. december dette år udstedes kgl. dombrev til Peder Brokkenhus til Lerbæk på 1 gård i Skødstrup, Markskelgård og 3 gårde i Oxbøl (alle Ål Sogn) samt Dejgård i Øster Herred.²⁵⁰

Dejgård er ryttergård indtil 1719, hvor kronen afhænder alt sit vestjyske ryttergods. Fæsterne hedder på dette tidspunkt Niels Jensen, Christen Christensen og Peder Jensen, og køberen er herredsfoged Jacob Knudsen, der ved samme lejlighed køber flere gårde i sognet. Prisen for hele Dejgård er 329 rdl. 4 mk. 2 sk.³¹⁴

I et "Register paa Kirketienden af Horne Sogn, saa vidt som blef tagen i Kirchen 1732" er Jes anført som fæster i Dejgård sammen med Peder Jessen og Niels Pedersen. Jes skal svare af rug 1 trave 5 kær 1 neg, af byg 14 kær, 1 1/2 neg og af havre 4 kær. En trave er lig med 20 kær, der igen er lig med 60 neg. De to andre fæstere sat til næsten det samme.⁸⁹⁸ Samme år har han og Mette fået deres første barn, så vi må regne med at de er blevet gift et års tid før, og Jes kan passende have fået sit fæstebrev omtrent ved samme tid.

Jes var gift med **Mette Christensdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Mette (1732-<1801)
- ii. Margrethe (1734-<1787)
- iii. Kirsten (1736-)
- iv. Oluf (1738-)
- 104** v. Christen (1743-1808)
- vi. Jens (1746-)

209 Mette Christensdatter. Født ca 1705. Mette døde den 3. marts 1774 i Dejgård, Horne.

Det vides ikke, hvor Mette er født, men hendes far kan være den Christen Christensen, der omkring 1720 nævnes som fæster i Dejgård.

Vi kender ikke meget til Mette, men et par gange ser vi hende som fadder. Den 30. september 1736 får Ole Christensen "Landsoldat under høyædle og velbyrdige Hr. Major Treibers Compagnie" døbt et drengebarn, Christen. Familien bor i Bjerremoes, og Mette bærer barnet til dåben. Hun er formentlig søster til Ole.³¹⁵

I 1750 bærer Mette Christensdatter i Dejgård Hans Christensen Vads datter Anna til dåben. Faddere er Jens Christensen, Dejgård, Oluf Olufsen, Bjaldrup (ane nr. 426), Lars Madsen, Gunderup (ane nr. 202) m. fl.³¹⁶

1774 er noteret i kirkebogen: D. 3. Martij døde sl. Jes Olufsens Enche Mette Christensdaatter af Deigaard, ætat: 69.

210 Jens Jørgensen. Født den 9. maj 1736 i Hornelund, Horne. Døbt den 13. maj 1736 i Horne Kirke. Konfirmeret den 9. april 1752 i Horne Kirke. Jens døde i Moesgård, Horne, den 22. februar 1813; han blev 76. Begravet den 28. februar 1813 i Horne Kirke.

I 1736 er præsten i Horne meget omhyggelig med sine notater; vi får at vide, at Jens bliver født den 9. maj hen mod aften som søn af Jørgen Jensen Smed. Ved dåben 4 dage senere bæres han af Jes Jensens hustru, Maria Dorthea, og øvrige faddere er Jes Jensen, morbror Jacob Bendtsen af Rotbøl, Las Christensen af Hornelund og moster Kirsten Bendtsdatter af Stauskiær.

Den 4. juli introducerer selve provsten, velærværdige hr. Peder Fanøe i Hodde, i præstens fravær "Jørgen Jensen Smids hustru Maren Bentsdatter af Hornelund".

Jens bliver konfirmeret 16 år gammel, på den søndag, der vist er den foretrukne i mange sogne på den tid, nemlig Qvasimodogeniti – 1. søndag efter påske. Og næppe er han blevet konfirmeret, før den unge mand den 19. maj står fadder til sin storebror Hans' datter Sidsel sammen med sin søster Mette og hendes mand og deres gamle far. Han får lov til at optræde adskillige gange i den rolle i årene efter, for familien er pænt stor, og når et nyt barn skal døbes, er det nære slægtninge, der foretrækkes. Efter at bror Hans har overtaget fødegården, har Jens haft sit hjemsted her, og i 1755 kan vi se i en afskrivningsjordebog, at "Jens Jørgensen accorderet sit Fripas for 80 Rdl."⁹⁰² Han køber sig fri til at flytte fra "stavnen", Nørholm Gods. Jens er anført under sin bror i jordebogen, og 80 Rdl., som noteres som betalt, er et meget stort beløb. Måske har han fået hjælp af Hans?

Jens bliver gårdmand i Moesgård, Horne Sogn. Moesgård er oprindeligt kun én gård, endda sognets gamle præstegård. Allerede i katolsk tid bliver Horne et annekssogn til Torstrup, og Moesgård bliver følgelig anneksgård, præstens gård i anekssognet, med et hartkorn på 4 1/2 td. i 1688. På Jens' tid er den delt i to gårde, men den hører stadig under præsten. Gården har Jens formentlig overtaget efter sin svigerfar, der i hvert fald fra midt i 1740'erne hører til i Moesgård.

Jens er altså fæster, og han når ikke at blive selvejer, for da det behager provst Sølling at sælge ejendommen på auktion den 30. maj 1787, er det godt nok Jens, der står som køber, men han gør det på vegne af sin søn Mads, og det er til denne skødet skal udstedes. Prisen for de 2 tdr. 2 skp. 1 fdk. 1 album hartkorn er 325 rdl.³¹⁷ Det fremgår senere (ved skiftet efter Mads), at han ikke selv har kunne betale gården, men har lånt 290 rdl. af sin svoger Christen Jessen i Dejgård (ane nr. 104). Til trods for at Mads skulle have overtaget gården, er det Jens, der ved folketællingen i sommeren 1787 sidder som gårdboer og selvejer. Han har desuden et bierhverv som smed, et fag han er oplært i af sin far.

I Horne Kirke er rigtig mange af vore aner døbt, viet og begravet

Vi ved ikke, hvordan gården har set ud i Jens' tid, men fra skiftet efter sønnen i 1793 får vi et indblik i forholdene, som de i store træk også må have været under faderen. Der er ingen luksusgenstande at finde blandt indboet, ædelt metal optræder således kun i form af en kobberbryggerkedel, der er vurderet til hele 6 rdl. På den anden side ser bohavet ud til at være godt og solidt. Prædikaten "gammel" bruges så at sige ikke, og i stuen har familien haft en jernbilæggerov og et stueur. Tilsyneladende ingen bøger, men tøjkisten har indeholdt, hvad der passer sig for en jævn gårdmandsfamilie; man bemærker en blå kjole (herrejakke) til stadsbrug. Besætningen omfatter 3 heste, 5 køer, hvoraf den ene karakteriseres som "gl. - til slagt", 4 får og 4 væddere. På dette tidspunkt er vurderingen af gården oppe i 400 rdl., en pæn stigning i forhold til købsprisen 6 år tidligere!

Som nævnt dør Mads allerede efter 6 år som gårdmand. Jens og Maren, der er i aftægt på gården, kan nu komme lidt i klemme, for hvad med fremtiden når aftægtsyderen er død? Af skiftet efter Mads fremgår, at specielt én ting er vigtig: De to gamles hæderlige begravelse. Blandt fordringerne i boet står en post på 20 rdl., som skal sikre de to en sømmelig jordefærd, "som den afdøde havde lovet dem, og indgaaet at besørge."²¹⁷ Den unge enke må følge den udvej, der nu engang gives: Anna Nielsdatter finder sig en ny mand, og Jens og Maren følger med som aftægtsfolk under den nye ejer, Rasmus Pedersen (ane nr, 110), der tilfældigvis er en anden af vores aner! Det er så naturlig en ting, at en ny ægtefælle uden videre falder på plads i sin rolle som husfader, at Jens ved folketællingen 1801 benævnes "mandens fader"!!

Som så mange andre i sognet gør Jens og Maren gryder, også efter at de er gået på aftægt. Hos sig har de en ugift datter, Mette på 27 år, der helt sikkert også ta'r sin tørn.

Ved begravelsen får Jens en lille biografi med af præsten: Jens Jørgensen - Aftægtsmand af Moesgaard, født 6. maj 1736 i Hornelund. Fader: Jørgen Jensen. Moder: Maren Bents Datter. Gift med Maren Mads Datter, med hende haft 8 Børn af hvilke 1 Søn og 2 Døtre lever. Død d. 22. og begravet 28. Februar, Fastelavns Søndag gl: 76 - 9 - 2. - Af de 8 børn, han skal have haft, ses dog kun de 7 i kirkebogen.

Den 22. juni 1760 da Jens var 24, giftede han sig med **Maren Madsdatter** i Horne Kirke. Jens og Maren holder trolovelse torsdag den 17. april og 3. søndag efter Trinitatis, to måneder senere, finder vielsen sted.

De havde følgende børn:

105	i.	Botille (1761-1842)
	ii.	Maren (1762-1794)
	iii.	Mads (1764-1793)
	iv.	Jørgen (ca 1766->1813)
	v.	Anna Helena (1769-1786)
	vi.	Karen (1772-1795)
	vii.	Mette (1774-1867)
	viii.	Inger Marie (1778-1778)

211 Maren Madsdatter. Født i 1737 i Blaxmark, Varde. Maren døde den 5. september 1812 i Moesgård, Horne. Begravet den 13. september 1812 i Horne Kirke.

Maren burde kunne findes i kirkebogen for St. Jacobi kirke i Varde omkring 1737, men desværre glimrer hun ved fravær. Inden hun er fyldt 10 år, er familien flyttet til Moesgård i Horne, hvor hendes lillesøster Karen er født, og hvor hun kommer til at leve resten af sit liv.

Ved begravelsen får vi en hel lille biografi over Jens Jørgensens kone: Maren Madsdatter af Moesgaard, født i Blaxmark 1737. Fader: Mads Sørensen. Moder: Botille Niels Datter, gift med Jens Jørgensen af Hornelund 1760, med hvem [hun har] haft 8 Børn, af hvilke 1 Søn og 2 Døtre lever. Død efter 52 Aars Egteskab d. 5. Sept. og begravet d. 13. Sept. paa 16. Søndag efter Trinitatis gl: 75 [år] 2 [måneder] 1 [uge].³¹⁸

Der er kun indført 7 børn i kirkebogen, Jørgen må være glemt. Men han er indført i kirkebogen, da han i 1783 bliver konfirmeret, så der er styr på antallet af børn.

212 Jens Hansen. Født ca 1719 i Malle, Horne. Jens døde i januar 1799 i Malle, Horne. Begravet den 20. januar 1799 i Horne Kirke.

Jens er formentlig født i Malle, hvor han overtager sin fædrene – må det antages – gård. Stedet hører på dette tidspunkt under Lindbjerggård i Ølgod; det er her vi finder den, da Jens' ældste søn Hans får gården efter sin far. Desværre er der ikke bevaret nogen fæsteprotokol for Lindbjerggård, så der eksisterer ikke noget fæstebrev.

Da hans søster Anna Maria, gift med Jens Nielsen Linding (ane nr. 214), dør i 1762, er Jens formynder for de efterladte umyndige børn. Hans underskrift på skiftebrevet består af initialerne I. H. S. (Jens Hans Søn) – vi kan heraf se, at han ikke, i modsætning til mange andre mænd i sognet, har mestret skrivekunsten.

I 1787, da folket sættes i mandtal, er han 68 og på aftægt hos sønnen Hans sammen med sin kone. 12 år senere begra- ves Jens Hansen af Malle, 82 år. Der er noget, der ikke stemmer med alderen; det er set før ...

Den 25. november 1745 giftede Jens sig med **Inger Olufsdatter** i Horne Kirke. De bliver trolovet den 26. oktober 1845.

De havde følgende børn:

- 106**
- i. Apelone (1747-)
 - ii. Hans (1751-1813)
 - iii. Anne (1753->1801)
 - iv. Lauridtz (1756-1757)
 - v. Laurids (1758-1840/45)
 - vi. Oluf (1761-1844)

213 Inger Olufsdatter. Født ca. 1720 i Bjalderup, Horne. Inger døde i 1810 i Malle, Horne. Begravet den 27. april 1810 i Horne Kirke.

Ingers alder opgives ved folketællingen 1787 til 64, mens hun ved begravelsen skulle være 91 år, hvilket ikke stemmer helt. Formentlig er hun født i Bjalderup, da det er her hun bor, da hun bliver trolovet. Og navnemæssigt falder det i hak: Hun er datter af Oluf Olufsen og Berthe Pedersdatter.

Som de fleste andre koner på den tid bliver Inger mor til en stribe børn. Den fjerde er en søn, der får navnet Laurids, formentlig opkaldt efter Jens' bror Laurs, der dør som fjortenårig, et par måneder før den lille kommer til verden. Ba-byen får dog et kort liv; han er kun godt to måneder, da han den 2. januar "om natten døde i en hast", som præsten skriver i kirkebogen. Drengen er jo nok død ved, hvad vi i dag ville kalde vuggedøden, men på den tid kommer forældrene under mistanke for at have været medvirkende. I Inger og Jens' tilfælde har mistanken næppe været til stede, men ikke desto mindre må de skrifte offentligt i kirken. Søndagen efter at barnet er begravet helligtrekongers dag, bliver de "publice absolveret."

214 Jens Nielsen Linding. Født ca 1719 i Torstrup. Konfirmeret den 5. april 1739 i Torstrup Kirke. Jens døde i april 1783 i Yderik, Torstrup og blev begravet den 21. april 1783 i Torstrup Kirke.

Jens er født på Lindinggård i Torstrup som søn af Niels Madsen Møller og hustru Else Jensdatter, men fødselstidspunktet kendes ikke præcist. I 1739 bliver han konfirmeret, på dette tidspunkt er han i sit 20. år, og da han dør 1783, er han 64 år, altså må han være født ca. 1719. Det passer også med, at han som 15-årig er optaget på Nørholm Gods' reserverulle (lægdsrulle).

Jens er nr. 5 i børneflokk på 6 drenge, der alle helst skal sættes godt i vej, mens kun en af dem naturligvis kan sætte sig fødegården. I 1740 er han 21 og går sammen med to af sine brødre hjemme på gården, hvor de sikkert har haft nok at se til ved bedriften. To år senere tjener han i Sønder Farup ved Ribe, der er kendt for sine store marskgårde, men i '44 er han tilbage på fødegården igen.²⁶⁷

To år efter viser der sig en chance for Jens, da en ung gårdmand i Yderik, Mads Terchelsen, dør, kun 34 år gammel. Han efterlader sig en enke, der er bare et år ældre end Jens, og som selvfølgelig skal have en mand til erstatning for afdøde. Jens og Else Olufsdatter bliver gift den 24. november 1746, og Jens kan rykke ind på gården. Han er vokset op på en fæstegård, men med sit giftermål bliver han selvejer. Gården er halvdelen af den gård, som Mads' far Terchel Jørgensen (ane nr. 860) ejede og ved en "skifteforening" (aftale) af 8. juli 1740 overlod til sine to ældste børn, Mads og Anna, der er gift med Peder Tøstesen. De to familier er ejere i fællesskab, men har dog hver deres bygninger; fællesskabet viser sig også rent praktisk i, at de deles om lidt af indboet, såsom en egekærne og en håndkværn. Jens' andel har et hartkorn på 2 td. 6 skp. 2 1/2 alb, og i 1749 vurderes den til en værdi af 133 rdl.³¹⁹

Det er en ret god gård, Jens kan holde sit indtog på. Besætningen består på dette tidspunkt af 2 heste, 2 stude, 2 kvier og 3 køer foruden et par kalve og nogle får. Der er de forventede redskaber og 4 snese sorte lerpotter – en post, der tyde-

lig viser, at man også her har gjort gryder. Familien har været en smule boglig, idet den har ejet både en gammel huspostil, en bønnebog og en "psalmebog med det nye testamente udi". En genstand skiller sig ud: Et sølvbæger, der vejer til en vurdering til 3 rdl. 2 mk. Bortset fra husdyr og den beslagne vogn er der kun to ting, der er vurderet højere i boet efter Mads Terchelsen – nemlig jernbilæggerovnen og afdødes fine sorte klædeskjortel, der er 4 rdl. værd.

Forholdet til "gårdmanden" Peder Tøstesen har været lidt specielt. Ved skiftet efter Mads hedder det, at Peder har haft "den sal. mands søster boende her i gården" – en mærkelig måde at formulere det på, når de to faktisk har været gift i flere år! Endvidere gør Peder krav på 6 rdl., som han påstår at have lagt ud i skatter for 6 år siden. Enken på sin side hævder, at selv om hendes afdøde mand "i sit yderste" har forklaret alt i boet, har han aldrig nævnt det ringeste om dette. Peder Tøstesen har ingen dokumentation for tilgodehavendet, og selv om han appellerer til Mads' yngre bror Christen (ane 430), om dog ikke kan huske begivenheden (han undskylder sig med, at det er længe siden, og han kun var en dreng på 16 år), lykkes det ikke Peder at skaffe tilstrækkelig bevis, og han må lade kravet falde.

Med sig fra forrige ægteskab har Else to døtre, Christine på 2 år og den spæde Karen, der dog dør allerede, da hun er knapt halvandet år gammel. Disse piger får tilkendt deres fædre arv, og desuden har Mads Terchelsen haft en arvepart, som tilkommer hans bror Jørgen Terchelsens 3 efterladte døtre i Gunderup, i sin varetægt. I øvrigt sammen med et par rigsdaler, som børnene har arvet efter deres fars morfar, Mads Andersen (ane nr. 1722). Mads har endvidere taget sig af den arv, som hans yngste bror Hans har fået efter morfaderen. Det er en større sag for skifteretten at få udredet forholdene efter Mads Terchelsen. Men enden bliver, at enken står med 112 rdl. og de to døtre hver 56 rdl.

Den 27. februar 1748 fødes Jens og Else første fælles barn, en lille dreng, der bliver opkaldt efter Elses første mand. Men ulykkerne fortsætter på gården. Som der står i kirkebogen: "14. Maj i Dagningen er Jens Linding og Else Olufsdatters søn N. (ved navn) Mads af Ydderich opprimeret." Med mere nutidige ord: Ægteparret vågner en morgen og finder deres barn død i sengen hos sig, ligget ihjel eller måske har drengen bare lidt vuggedøden. Forældrene er sikkert uden skyld, men den slags springer man ikke bare let henover. De må skrifte offentligt; den 7. juli bliver de to "publice absolverede for deris i søvne opprimerede søn".

Endnu et barn får de; den 5. april 1749 kommer en pige til verden, og hun bliver efter skik og brug opkaldt efter sin afdøde storesøster, Karen. Fødslen er hård ved moderen, der dør en lille måned senere, den 10. maj, 31 år ringere end 5 uger, som kirkebogen udtrykker det, altså 31 år på nær 5 uger.

Jens står som enkemand med gård og to små børn. Og med et arveproblem! Steddatteren har krav på arv efter både sin far og sin mor, tilsammen bliver det 111 rdl. og hans egen datter skal have tilskrevet sin mødre arv på 40 rdl. Jens må en tur i skifteretten, hvor "Oberformynderen" skal have garanti for, at børnene får deres retmæssige penge. Under skiftet er Jens ved at komme i vanskeligheder, fordi skifteretten ikke har fået meddelelse om den første Karens død. "Skifteretten fandt fornøden at tilspørge Enkemanden og øvrige vedkommende: at siden her erfare af det fremlagde Skiftebrev efter afg. Mads Terkelsen, at der da har været 2 Pige børn efter ham, som er tildelt Arv, og her nu i dag angives ej at være uden et, nemlig Christine Madsdaatter". Her må en forklaring til. Jens undskylder sig med, at han har meldt pigens død til fuldmægtigen på Nørholm, som lovede at give besked videre til amtmanden. Beskeden er åbenbart ikke kommet videre, og Jens og afdøde barns formynder, Peder Tøstesen, må modtage en påtale for "slig deres mislig Omgang med dette Dødsfald." Under vurderingen affinder Jens sig med at få kornbeholdningen ansat lidt lavt for ikke at blive anset for at være nærig overfor børnene - "... Enkemanden var fornøjet, skiønt med sin egen Skade, paa det han ikke skulle beskyldes for at fornærme Børnene," som det hedder.³¹⁹ Det er Jens' gamle far, Niels Linding, der optræder som tilsynsværge for Jens' egen datter, Karen.

Familien er ikke uden midler – i boet findes således stadig sølvbægeret til 3 rdl. 2 mk. Man har ikke en bibel, men dog både en huspostil og en åndelig bedekæde (magister Hvalsøes udbredte skrift De Bedendes aandelige Kjæde). Den afdøde har blandt sine gangklæder haft både en damaskeskåbe og do. trøje, og hun har kunnet pleje garderoben med en klædesbørste (sjældent set i de dage). Men rede penge ligger man ikke inde med, så det økonomiske i arvesagen

klares på den måde, at Jens må underskrive en "panteforskrivning", han må med sikkerhed i gården, med alle dens herligheder og rettigheder, love, at pigerne får udbetalt deres arv ved "deres myndige Aars Tiltrædelse", altså når de fylder 18, men pengene bliver stående i ejendommen mod at "jeg forsyner dem med fornøden education"³²⁰.

Ud over arvespørgsmålet står Jens med et husmoderproblem, som naturligvis også løses. Hans næste kone bliver Anna Maria Hansdatter, datter af Hans Hansen og Apelone Lauridsdatter (aner nr. 424 og 425) i Malle, Horne Sogn. Bruden er kun ca. 20 år gammel, da de bliver viet den 7. november 1749 i Torstrup Kirke. Med Anna Maria får han 6 drenge, hvoraf i hvert fald to dør som spæde. Med til husstanden hører fortsat steddatteren Christine, der er blevet 5 år, da hun foruden stedfar også får en stedmor. Hendes historie viser tydeligt, at det ikke altid har været lykken at leve i en stor sammenbragt familie, heller i 1700-årene. På et tidspunkt vælger pigen "uden hans Minde og Villie, uden Skifteforvalterens Samtykke, og imod Skiftetbrevet af 19. Maj 1749", hvori Jens forpligtes til at sørge for hendes opdragelse og forplejning, at flytte ud af huset og ind hos sin mormor i Ovnbøl. En morbror, også i Ovnbøl, støtter op om hendes beslutning. Så stor er uenigheden mellem de to familier, at Christine nægter at modtage sin arv, skønt Jens hellere end gerne vil have betalingen bragt ud af verden. Siden får han skifteforvalterens medhold i, at han ikke behøver at svare renter af arvebeløbet, da hun (Christine) har "foragtet den hende belovede forplejning og optugtelse."³²¹ Da Christine er 24, gifter hun sig med Niels Hansen Snedker fra Varde; hendes videre færden er ukendt.

Omkring nytår 1762 får Jens og Anna Maria deres sjette barn, og den 6. januar holdes Laust over døbefonten; dette sidste barn koster moderen livet, og der skiftes igen engang. Ud over steddatteren Christine, hvis arvesag klares i denne omgang, er der 4 sønner, som Jens skal dele formuen på 424 rdl. med. Gården vurderes på dette tidspunkt til 111 rdl. og besætningen består af 2 gode heste, 8 stude og 4 køer, 4 sygelige ungfår og et par gamle do. og endelig et galtsvin. Foruden sin egen gård ejer Jens en fjerdepart i en middelstor gård i Yderik, ansat til 30 rdl. Af indbo bemærkes et grønmalet hængeskab i storstuen, der rummer 3 sølvbægre og et hovedvandsæg (også i sølv) samt 4 gamle sølvsker. Den afdøde kone har været velforsynet med tøj; der er en fin sort klædeskjorte til 4 rdl. og en brun og blå i hjemmegjort tøj. En "blommet cartuns-kåbe med sølv-hager" og et par trøjer med sølvknapper, samt en "blå ulden damaskes trøje." På hovedet har hun kunnet smykke sig med en fløjls hue og fine lærreds hovedlin, heraf nogle med kniplinger. Alt sammen noget, der antyder en vis velstand.³²¹

Alligevel kan noget kunne tyde på, at Jens indimellem mangler likvid kapital. Den 20. juni 1782 er indført i skøde- og panteprotokollen, at Jens Nielsen af Yderik har solgt en gård i samme by, som beboes af en Laurids Vestesen, samt et stykke eng i Sig-Torstrup Vester Enge til "Højædle og Velbårne Hr. Etatsråd Teilmann til Nørholm, der betaler 290 rdl. for ejendommene. Handlen er åbenbart foregået på lidt lemfvædig vis, i hvert fald tilføjer godsejeren i protokollen: "Det er nogle Aar siden, foreskrevne Gaard og Eng blev mig solgt og mindes ikke at noget skriftligt om denne Handel er indgaaet eller forfattet".³²²

1769 finder vi Jens indført i skøde- og panteprotokollen som långiver. Sammen med sin bror Bertel, der bor i Agerkrog i Tistrup, har han til en lille gårdmand i Strellev Sogn udstedt en obligation på 98 rdl. Pengene er udlånt med den sædvanlige rente, 4 %, og mod sikkerhed i gården. Og lånet viser, at de to brødre har kunnet mønstre det nævnte beløb kontant.³²³

Jens gifter sig tredje gang med Mette Christensdatter, der er 24 år yngre end han. Alligevel er det ham, der lever længst, idet Mette dør efter 11 års ægteskab og 5 børn. Jens er igen enkemand og skal nu dele arv med de umyndige børn. Denne gang gøres boet løseligt op til 314 rdl. i værdier i gård, besætning og bohøve, hvortil kommer en obligation på 99 rdl. og lidt løse tilgodehavender her og der, i alt 454 rdl. Herfra skal trækkes den arv, som børnene af andet ægteskab stadig ikke har fået udbetalt. De to af disse drenge er i mellemtiden afgået ved døden, men de endnu levende, Oluf og Niels tilkommer i alt 106 rdl. "Børnenes tilfaldne arve Capital" kan blive stående hos enkemanden, uden at han skal betale renter deraf, "førend deres fuldendte 18 år."²⁰⁶ Men alligevel: Kravet om sikkerhed for den korrekte udbetaling af arven tager myndighederne ikke let på. "Og paa det at saavel Oberformynderen som bemelte mine 5 Børn, kan være forvissat om fornævnte Arvelodders skadesløse Udbetaling, naar de (børnene) opnaaer deres myndige

Aar”, må Jens pantsætte sin gård med indbo og besætning, alt hvad nævnes kan. De gode venner og naboer (og andre aner af os) Christen Terchelsen (ane nr. 430) og Peder Madsen Skræder (ane nr. 220) er med for at underskrive til vitterlighed.³²⁴

Jens dør i 1783 og begravnes anden påskedag; han efterlader sig fem børn: de to ældste, fra ægteskab nr. 2, er sat i vej og gift ind på gårde i henholdsvis Gunderup og Ovnbøl, mens børnene af 3. kuld stadig er umyndige og hjemmeboende: Mads er 19, Else Anna Maria 16 og Hans 12 år. Når der er umyndige børn, skal oberformynderen inddrages, og der skal holdes regulært skifte. Som formynder møder Jens’ bror Niels og hans sidste hustrus far, Christen Terchelsen, op sammen med de to voksne sønner og et par vurderingsmænd, og boet bliver igen engang registreret og vurderet. Det falder her i øjnene, at værdien af indboet er noget forringet: Sølvbægrene fra tidligere skifter mangler, formentlig er de givet i arveforskud til nogle af de ældre børn, og i det hele taget er der kun lidt af værdi. Der er et stueur “tilført stedet med Hustrue”, og en jernbilæggerovn og en bryggerkedel, der sniger sig op på henholdsvis 5 og 4 rdl. ud over sengetøjet, der som sædvanligt er værdisat temmelig højt. Mandens liv- og gangklæder giver ikke noget indtryk af luksus: Den sorte kjole, som han besidder, er gammel og forslidt.

Gården vurderes nu til 125 rdl., beregnet ud fra at en tønne hartkorn er 45 rdl. værd, og hertil kommer den jævnt pæne besætning: 2 heste, et par stude, 2 kvier og 4 køer, samt 10 får med 6 lam. I alt er der værdier for 269 rdl. Et enkelt udestående har afdøde, idet Jens Urmager i Varde skylder ham 14 rdl. Til gengæld har han selv lånt 19 rdl. af en mand i Frisvad. Fra formuen skal endvidere trækkes børnenes møderne arv, som stadig står i boet og udgør 208 rdl.

Der er ikke mange penge tilbage til arvingerne, men ved det andet skiftemøde står de to ældste frem med kvitteringer for deres arv, “min kiære Fader, Jens Nielsen, har betalt og fornøyet mig for min Fæderne og Møderne Arv, hvorfor ieg tacknemmelig kviterer og hermed fuldkommen Afkald giver”. Resterne kan deles mellem de 3 yngste, og det klares på den måde, at sønnen Mads får overdraget gården, mod at han betaler sine to søskende deres arv “samt at beholde dem hiemme hos sig, indtil de selv kand erhverve Brødet.” Dette tilbud, “som virkelig er til de Umyndiges bedste”, opnår den høje skifteforvalters “bifald og approbation”, og skiftet kan underskrives til alles tilfredshed den 20. juni 1783.²⁰⁵

Den 4 juli 1762 giftede Jens sig med **Mette Christensdatter** i Torstrup Kirke. Jens og Mette har trolovelse den 2. juni 1762.

De havde følgende børn:

	i.	Mads (1763-1806)
107	ii.	Else Anna Maria (1766-1839)
	iii.	Christen (1769-1769)
	iv.	Else (1770-1770)
	v.	Hans (1771-)

215 Mette Christensdatter. Født i december 1743 i Yderik, Torstrup. Døbt den 22. december 1743 i Torstrup Kirke. Konfirmeret i 1759 i Torstrup Kirke. Mette døde den 15. januar 1773 i Yderik, Torstrup. Begravet den 25. januar 1773 i Torstrup Kirke.

Mette er datter af gårdmand Christen Terchelsen og hustru Else Iversdatter i Yderik. Faddere er Madz Iversen af Firhøje (en bror til hendes mor), Mads Terchelsen af Yderik, Peder Tøstesens, ibm. og Hans Terchelsen af Præstegården. Peder Tøstesens hustru, Anne Terchelsdatter af Yderik bærer barnet. De sidste er alle brødre, søster eller svoger til faderen.

Mette bliver som tyveårig gift med en mand, som hun rent familiemæssigt har en vis forbindelse med. Hun bliver Jens Lindings kone nr. 3. Hans første af slagsen var enke efter en bror til Mettes far. Ja, familieforholdene kan være mere end kringlede! Aldersmæssigt kunne Mette mageligt være datter af sin mand: der er næsten 25 års forskel på de to. Faktisk er Mettes mand 5 år ældre end hendes far!

Hun får i ægteskabet 5 børn. De to dør som helt små, de tre andre når voksenalderen. Selv dør hun et par år efter den yngstes fødsel, bare 29 år gammel. Formentlig af en "grasserende" (smitte) sygdom, der på den tid kaldes sprengel-syge, som også har angrebet andre i byen.²⁰⁶ Sprengelsyge (eller sprekelsyge) er en form for tyfus. På grund af denne sygdom bliver skiftet efter Mette forsinket, så det først holdes to måneder efter hendes død, hvor det normale er 30 dage.

216 Søren Pedersen. Født den 19. januar 1735 i Lervad, Horne. Døbt den 26. januar 1735 i Horne Kirke. Konfirmeret den 9. april 1752 i Horne Kirke. Søren døde i Lervad, Horne, den 20. marts 1790; han blev 55. Begravet den 28. marts 1790 i Horne Kirke.

Som det så smukt hedder i kirkebogen 1735: Onsdagen d. 19de Januar blev Peder Hansens hustru Maren Sørensdatter af Lervad forløst med et drengbarn, som d. 26de blev døbt Nom: (med navn) Søren. Testes (vidner): Hans Hansens Hustru Appelone Lauritsdatter af Malle bar barnet. Manden Hans Hansen (barnets farbror), Niels Nielsen af Lervad, Jørgen Jepsen af Asp og Mette Salomonsdatter af Stundsig.

Søren er omkring 18 år, da han bliver konfirmeret i foråret 1752, en ikke uhørt høj alder. Det er året efter, at hans far og storebror har forårsaget skandale i sognet, da de har besøvet to fattige søstre i byen og gjort dem begge gravide. Til straf for forseelsen har de begge måttet skrive offentligt i kirken, helt sikkert til skam for hele familien.

Søren bliver fæster i Lervad, formentlig af den gård, som hans far tidligere har siddet på. Storebror Hans er allerede forlængst etableret som fæster i samme by, han har været så tidligt ude, at det næppe har været tid for den gamle at trække sig tilbage på aftægt. Men i 1760 gifter Søren sig, 25 år gammel og sikkert moden til at blive fæster. Tidspunktet er dog usikkert, da fæsteprotokollen mangler.

Lervad har oprindeligt været én gård, der hører under Nørholm og Agerkrog Godser, men den er på Søren's tid delt op i 3 omtrent lige store gårde, hvoraf Søren og hans bror Hans er fæstere af de to. Søren's hartkorn opgøres til 2 td. 7 skp. 3 fdk. 1 alb., altså er gård af jævn størrelse. Det har været en firlænget gård med et "salshus" i ege bindingsværk på 10 fag, et fæhus i 6 fag mod øst, laden, 9 fag, mod nord og et vesterhus i 11 fag. Herudover har der været et lille ovnhus i 3 fag. Besætningen består 1790 af 4 heste, 6 køer og 2 kvier, et enkelt svin og 16 får med 12 lam.²⁰⁸

Søren og hans kone kan ikke klare bedriften alene, og i 1761 har de både en karl og en pige i tjeneste. Den kan vi se af en opgørelse over familie og folkeskat i Nørholm godsregnskab. Af et "hoverireglement" fra 1770 fremgår, at Søren har så meget eng, at han årligt kan køre 12 læs i lade. Hoveriet består i 12 dage, hvor der skal stilles med et spand heste, og 12 dage, hvor en karl og en pige (eller dreng) møder op uden redskaber. Jorden er ikke fremragende, men kunne være værre: middelmådig sand med muld, lyder bedømmelsen.⁸⁴⁴

Allerede i 1773 dør Søren's første kone Kirsten, og skifteretten træder sammen for at dele mellem Søren og hans tre sønner og en datter. Som formyndere for drengene optræder hans brødre Hans og Lars, for den lille Maren stiller svigerfar Mads Thomsen fra Gødsvang i Tistrup Sogn. Man gør dog ikke andet end lave en beregning på værdierne, der samlet løber op i 86 rdl. 4 mk. Søren forsikrer om, at han, når børnene bliver myndige, vil udbetale de 26 rdl. til sønnerne, og datteren får foruden de lovmæssige 13 rdl. lovning på sin mors klæder og kiste samt en seng.³²⁵

Herefter går livet videre, og Søren gifter sig igen. Den udvalgte er Else Nielsdatter fra Lindinggård i Torstrup Sogn, og brylluppet står den 7. november 1773 i Torstrup Kirke. Med Else gifter han sig ind i en stor og markant familie, der

kommer til at fylde godt op i hans omgangskreds. Han og Else får 7 børn, og ved hver dåb er det familiemedlemmer fra Lindinggård med sidegrene, der tropper op som faddere, mens Søren og hustruen til gengæld får æren, når samme familie skal have deres småbørn døbt. Af Søren og Elses børn overlever de 4 den spæde alder, så familien i 1787 består af forældrene og 7 børn. Den ældste søn Peder er stadig hjemmegående, mens nr. 2, Thomas, er ude at tjene. Udover den voksne datter af første ægteskab er der behov for at have en tjenestepige ansat – de to har sikkert nok at gøre med at fremstille gryder!

Søren dør i sin bedste alder som 55-årig. Han efterlader sig enken og de 7 børn og en velordnet gård, hvor man har haft det nødvendige og lidt til. I stuen er både stueur og et spejl med forgyldt ramme, fade og tallerkener i tin, fyrbækken og morter og 2 lysesager i messing og endda 2 gamle sølvsskeer. Nogen i familien har mestret læsekunsten: Der er både en bibel og en huspostil i bohavet, samlet vurderet til 2 rdl. At folk på egnen har lært mere end deres fadervor i skolen, viser sig også ved at både Sørenns sønner og hans bror, der er formynder for et par af børnene, egenhændigt underskriver skiftebrevet. Endvidere nævnes blandt inventaret 5 bistader og 2 læs gryder – selvfølgelig fra hjemmeproduktionen, parat til salg. De to læs, som det ikke har kostet meget mere end gryderpigens arbejds løn at fremstille, er vurderet til 8 rdl. Man kan hurtigt regne ud, at nogle læs årligt har givet godt med kontanter i pengepungen. Søren har da også været ret velforsynet med tøj. Hele to sæt kjole og vest, et sort og et brunt, hver til 5 rdl. har han kunnet vælge imellem. Dertil en grå “rejsekjole” og et hatteslag (en mandshætte med en kort kappe til at knappe på halsen) og et luksuriøst antal skjorter: 5 stk. Han har haft både støvler og sko og vanter, og ikke ret meget af det er gammelt.

Da bygfælden (bygningernes almene tilstand) gøres op, ses det, at der er behov for en del reparationer, i alt for 44 rdl. Men det kan meget vel være sat lidt for højt, da det ikke er i herremandens interesse, at værdierne skal forsvinde fra gården; de 44 rdl. trækkes nemlig fra det beløb, som arvingerne skal dele ved skiftet. Søren har uden tvivl haft styr på økonomien. Han har haft en større udlånsforretning kørende: En mand i Lyne har lånt i alt 300 rdl., et par andre henholdsvis 175 og 150 rdl., og selv bror Hans i Lervad skylder boet penge, dog kun 49 rdl. Til gengæld har Søren også selv lånt mindre beløb, bl.a. 30 rdl. af svogeren Jens Nielsen Linding (ane nr. 214) i Yderik.

Boets indtægter gøres op til 1077, og efter fradrag af udgifter og “besværing” (stempelafgift, salær m.v.) bliver der 732 rdl. til deling mellem enken og børnene. Slet ikke så ringe.²⁰⁸

Enken Else Nielsdatter driver gården videre, med hjælp fra de to ældste sønner, som “lovede at forblive hos Moderen uden Løn at nyde, indtil Mikkel-Dag førstkommende, for at være hende behjælpelig ved Gaardens Drift”. Hun gifter sig dog senere med den 15 år yngre Ole Larsen, med hvem hun får i hvert fald et barn, en søn, der efter tidens skik får navnet Søren. Denne søn bliver den, der fortsætter som fæster på gården, og fæstebrevet underskrives på Nørholm den 8. oktober 1813.

Under Ole takseres gården til brandforsikringen, efter at der er foretaget forbedringer. Bygningernes værdi er steget voldsomt, fra 410 rdl. til 1760. Stuehuset har samme størrelse, det er i grundmuret bindingsværk og forsynet med to skorstene og to bilæggerovne. Stald og lade er udvidet til hver 12 fag, og laden er nu grundmuret.⁸¹⁶ Der må være sket moderniseringer også indvendigt, der kan forklare stigningen. Familien har uden tvivl haft midlerne til det.

Den 21. februar 1760, da Søren var 25, giftede han sig med **Kirsten Madsdatter** i Tistrup Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Maren (1761-1761)
- ii. Peder (1763-)
- 108** iii. Thomas (1765-1823)
- iv. Maren (1768-1849)
- v. Mads (1772-1778)

217 Kirsten Madsdatter. Født 1739 i Gødsvang, Tistrup. Kirsten døde den 18. juli 1773 i Lervad, Horne. Begravet den 25. juli 1773 i Horne Kirke.

1760 skriver den ganske omhyggelige Hornepræst i sin kirkebog: “D. 21 Februarij hafde Søren Pedersen Leervad og Madz Tomess. daatter i Giødsvang i Tiistrup Sogn Bryllup, som skeed i Tiistrup-Kirke.” Ikke et ord om brudens navn. Til gengæld er det heldigt, at han har indført en vielse, som ikke engang har fundet sted i hans egen kirke, for kirkebogen for Tistrup Sogn er ikke bevaret så langt tilbage. Det skyldes altså hans omhu, at vi ved, hvor bruden stammer fra, og hvem hendes far er.

Vi ved ikke meget om Kirsten, udover at hun er datter af Mads Thomsen i Tistrup og hans første kone, Maren Vistisdatter. Traditionen tro nøjes præsten ved de fem børns fødsler med at omtale hende som Søren Pedersens hustru, men ved begravelsen kommer navnet endelig frem: Hun hedder Kirsten og dør 34 år gammel.

218 Hans Jørgensen. Født ca 1723 i Hornelund, Horne. Konfirmeret den 9. april 1741 i Horne Kirke. Hans døde i april 1806 i Hornelund, Horne. Begravet den 7. april 1806 i Horne Kirke.

Hans er født før kirkebogens start i Horne, så vi kender ikke fødsels- og dåbsdag, men kan beregne året ud fra aldersopgivelser, vi støder på forskellige steder. Han er ældste søn af Jørgen Jensen Smed og Maren Bendtsdatter i Hornelund. Navnet Hans kan undre, da ingen af bedstefædrene bærer dette navn. Er hans mor enke efter en Hans, da hun bliver viet til Jørgen? Det er en nærliggende forklaring, men vi har ingen dokumentation for det.

Han bliver konfirmeret første søndag efter påske 1741, den sædvanlige konfirmationssøndag mange steder, og som præsten skriver før sin opregning af konfirmanderne: “den 9. april til Confirmation efter foregaaende offentlig Examen antaget (følgende)”, så var bekræftelsen af dåben ikke bare noget, man sådan lige fik overstået. Man måtte lære sin kristelige lektie og aflægge prøve, og hvis man ikke bestod, havde det skæbnesvangre følger: Man kunne nemlig ikke blive gift eller få en skudsmålsbog, som var nødvendig, når man skulle ud at tjene. Hans er 18 år, da han består prøven, i øvrigt samme dag, som hans 3 år yngre søster, Anna. 18 år lyder af meget, men er slet ikke ualmindeligt i hine tider. Måske skyldes det sene konfirmationstidspunkt, især for drengenes vedkommende, at forældrene på den måde har villet beskytte de unge mod militærtjenesten? Når en ung mand skal udskrives til militærvæsenet, skal han medbringe et pas, udstedt af sognepræsten, og dette pas kan ikke udstedes, før knægten er blevet konfirmeret og har været til alters.³²⁶ Vi ser dog også, at der på Hans’ konfirmandhold faktisk er en 25-årig landsoldat, Thomas Nielsen af Bounum. Her har beskyttelsen i hvert fald ikke virket.

På dette tidspunkt er Hans optaget i reserverullen, som lægdsrullen på Nørholm Gods benævnes. Her kan vi følge hans karriere: Året før konfirmationen tjener han som 16-årig i Torstrup Præstegård. To år senere er han hjemme hos faderen, og det samme gælder i 1744.²⁶⁷

Som ældste søn overtager han fødegården, som hører under Nørholm, efter sin far. Gårdens hartkorn er 2 tdr. 3 skp. 2 fdk., og desuden får han senere rådighed over et bol, “Kirkeboelet ved Horne Kirke”, der kun er anslået til 1 skp. 1 fdk. 2 alb. Det sidste får han efter sin far, der flytter hertil efter generationsskiftet, hvor han ikke er klar til at trække sig helt fra arbejdslivet. Hvornår han er tiltrådt fæsterne, er ikke afklaret, han har fået dem før den tid, hvor fæsteprotokollen er bevaret. Derimod vides det, at han den 31. juli 1801 oplader begge dele til sin ældste søn, Jørgen Hansen, der må betale 40 rdl. i indfæstning.

I et hoverireglement for Nørholm og Lunderup Godser fra 1770 får vi lidt detaljer om gården. Der er 16 tdr. sædeland, og fra engene kan hentes 10 læs hø. Som alle andre i sognet har Hans hverken humle eller frugttræer i sin have. Hove-riet er fastsat til 12 spandage årligt, hvor han skal møde med vogn og forspand, 12 gangdage hvor en karl møder op og ligeledes 12 dage, hvor en pige eller en dreng stiller op på godset og bliver sat i arbejde. Dette er begrænset, såle-

des at der ugentlig højest kan være tale om henholdsvis 4, 3 og 3 dage. Jorden er forholdsvis god; det hedder at “den størstedel er god sort muld, resten slet sand med muld blandet.”⁸⁴⁴

Hans har haft behov for at have tjenestefolk ansat. Af en opgørelse i Nørholm Godsregnskaber over familie og folkeskat fremgår, at han i 1761 har en karl og en pige på gården, som han må svare 1 mk. 8 sk. i skat af.

I sønnens fæstebrev nævnes vilkår, som også har været gældende for Hans: Der skal gøres hoveri i forbindelse med høhøsten, “ligesom hans Formand (dvs. faren), til Nørholm eller Lunderup slaaer, stænger og bierger, samt Høet deraf i Huus indfører, 1 Dags Engslæt, hvilken som helst anvises”, dog ikke over 1 1/2 Miil væk. Hans har været en betroet mand, det afslører fæstebrevet: “ligesom hans Fader, forretter Hoveri- og andre Tilsigelser til Godsets Bønder i Horne Sogn, saasart og saa ofte forlanges og fornødiges, imod Godtgjørelse i ovenmelte Hoveri-Penge, aarlig 10 Mark dansk”. Far og søn har altså haft til opgave tage rundt til de andre bønder og tilsige dem til hoveri og overbringe andre meddelelser, det, som andre steder i Vestjylland benævnes “Visse Bud”, og dette arbejde har givet dem et nedslag i i hoveripengene (en sum som betales til godsejeren i stedet for hoveri).

Der betales landgilde i korn, og herom hedder det i fæstebrevet: “Landgilde-Kornet skal være rent, godt og forsvarligt, og saaledes, at det til Sæd kan bruges. Deraf leveres Rugen inden hvert Aars 15de Septbr., Byggen inden hvert Aars 15de oktober., dog saalænge hans Forældre lever er han fri for Landgilde-Kornet at levere.”³²⁷ Hans Jørgensen har været fritaget for landgilde; måske fordi han er sognefoged? Eller har han haft en særlig aftale med godsejeren?

Ved sønnens overtagelse af fæstet foretages den lovbealede vurdering af stedet, og derfra ved vi, at Hans' gård har været firlænget. Der er et grundmuret stuehus i 13 fag, med stråtag og i god stand. Udhusene er ikke grundmurede, de er med lervægge og stråtag, men alle i god stand. Laden er i 16 fag, stalden mod øst i 4 fag og vesterhuset, der bruges til svine- og fåresti, i 3 fag. Hertil kommer et bagehus i 4 fag; på grund af brandfaren var det almindeligt med et særskilt bagehus. På gården findes den tilstrækkelige føde- og så-sæd samt den besætning og de vogne og redskaber, der skal til for at drive gården.³²⁸

Hans bliver enkemand efter 16 års ægteskab og står alene med tre døtre: Ane Marie, 15 år, Zidsel, 12 år og Maren, 8 år. Der sammenkaldes til skifte, og tilstede for at sørge for børnenes tarv er deres farfar Jørgen Smed og farbror Jens Jørgensen fra Moesgård. En egentlig registrering af boet skønnes ikke nødvendig; man nøjes med en beregning over boets indtægt og udgift og når til en beholdning til en værdi af 80 rdl. Disse deles, så enkemanden får de 40 rdl og resten deles i lige store portioner til pigerne, 13 rdl. 2 mk. Disse penge bliver stående hos faderen “saalænge til Børnene bliver myndige eller kommer i Mands Væрге, uden nogen Rente der af at svare, imod Faderen imidlertid forsyrer dem med ophold og holder dem til ære og lære, som christeligt og forsvarligt kand være.”³²⁹

Den 27. september 1764 gifter Hans sig igen, denne gang med den 13 år yngre Johanne Pedersdatter, som han er beslægtet med i tredje led – de har fælles oldeforældre. De må følgelig søge om kongelig bevilling, hvilken de får den 9. marts 1764.⁸⁴⁰ Hun føder ham fem børn, to drenge og tre piger, hvoraf de sidste er tvillinger.

På grund af hans status som sognefoged kan præsten i 1770 notere følgende i kirkebogen: “D. 4. februar kom en fattig Kone Berthe Clausdatter fra Jedsted i Vilslev Sogn ved Ribe at ligge til Hans Jørgensen i Hornelund, hendes Mand, som hafde Navn: Peder Christiansen var død. Hun havde 2 Børn med sig og det ene, Karen Pedersdatter, døde i Hornelund og blev begravet den 11. febr. her i Horne.”

Ved folketællingen 1801 er Hans og Johanne på aftægt hos deres fælles søn Jørgen, der er har overtaget gården.

Hans begravnes anden påskedag 1806.

Den 12. december 1747 giftede Hans sig med **Anne Christensdatter** i Horne. Hans og Anne bliver trolovede den 16. november og gift efter den reglementerede måned.

De havde følgende børn:

- i. Ane Marie (1749-1837)
- ii. Jørgen (1751-1751)
- iii. Zidsel (1752-<1773)
- iv. (Uden navn) (1755-1755)
- 109** v. Maren (1756-1822)
- vi. Maren (1759-1761)

219 Anne Christensdatter. Født ca 1718 i Malle, Horne? Anne døde den 26. januar 1764 i Hornelund, Horne. Begravet den 2. februar 1764 i Horne Kirke.

Om Anne er endnu ikke opsporet ret meget. Formentlig er hun født i Malle, Horne sogn, da det er her, hun hører hjemme ved trolovelsen. Det vides ikke, hvem hendes forældre er.

Om hendes død skriver præsten 1764: D. 26. Januarii døde Sognefogeden Hans Jørgensen i Hornelund hans Hustru Anna Christensdatter og Die Purificatio Mariæ (Marie Renselsesdag, d. 2. febr.) begravet, ætat. (alder) 46.

220 Peder Madsen Skræder. Født ca. 1720 i Yderik, Torstrup. Peder døde i maj 1793 i Yderik, Torstrup. Begravet den 20. maj 1793 i Torstrup Kirke.

Peder er født før kirkebogens start i Torstrup Sogn, men formentlig stammer han fra Yderik – det er i hvert fald der, han bor ved trolovelsen. Han har dog også tætte kontakter til nabosognet Hodde. Her bor et ægtepar, Jens Madsen og Ellen Madsdatter, som næsten hver gang er faddere til hans børn. Den ene af dem må være bror eller søster til ham, og måske er det i dette sogn, hans ophav skal findes.

Peder Madsen nævnes i et par jordebøger for Nørholm; han er i 1750, 1760 og 69 noteret som fæster af et beskedent sted i Yderik, Torstrup Sogn. I 1750 kaldes det et halvt boelsted. Han har fået fæstebrev på stedet, længe før den bevarede fæsteprotokol starter, så vi kan ikke vide præcist, hvornår det er sket, og hvordan betingelserne har været. I stedet har vi dog det fæstebrev, som hans søn Søren underskriver, da han i 1789 overtager stedet, og indholdet svarer formentlig i store træk til farens.

Inden da kan vi i en hoveriforretning fra 1770 tage et nærmere kig på stedet. Peder har åbenbart ingen engarealer til sin rådighed, og som de fleste andre i byen har han heller ikke humle eller frugttræer omkring sit hus. Det hoveri, han skal forrette, er beskedent: fire gange årligt skal han sende en karl og andre fire gange en pige eller en dreng, i høsttiden dog en gang ugentlig. Jordens bonitet er rimelig god; der er en del sort muld og en del slet sand, blandet med muld, “men den største del er slet sand med muld blandet”, tilføjes der.⁸⁴⁴

Bolets hartkorn er 6 skp. 1 fdk. 2 1/2 alb. Af det betaler han foruden “alle Kongelige Skatter og Paalæg, sædvanlige og usædvanlige, som nu er, eller herefter paabuden vorde” det forholdsvis store beløb 4 rdl. i landgilde; der er flere andre fæstere, der sidder med større gårde, som svarer mindre eller ikke væsentligt mere i landgilde. Oveni kommer hoveri, som ser ud til at være forøget i perioden mellem 1770 og 1789: 12 gangdage årligt, altså dage, hvor han eller evt. en søn må møde på gå-ben, uden hest og redskaber. Da sønnen overtager gården, er der tilføjet en ekstra bemærkning: der er “med Søren Pedersen accorderet derhen, at han i Stedet for anførte Hoverie 12 d. betaler aarligen til hvert Aars Martinj 2 rdl., som er 1 mk. for hver 1 Gangdag, hvilken accord staaer fast saalænge til enten af os den anden opsiges, 1/2 Aar for hvert Aars 1 April.”³³⁰

Tilnavnet Skræder har Peder allerede ved vielsen i 1749; det fortæller, at han må have haft et bijob. Bolet har næppe været stort nok til at brødføde en familie.

Ved folketællingen 1787 benævnes han som "boelsmand, fæster, skrædder og vanfør." Efternavnet er her af en eller anden grund blevet til Kioldsøn! Trods åbenbare helbredsproblemer fortsætter han som fæster indtil den 14. juli 1789, hvor han går på aftægt sammen med sin kone. Sønnen forpligter sig på sin side til at svare "sin Formand og Fader den i et og alt udlovede Aftægt".³³⁰

At Peder beskrives som skrædder og vanfør antyder ligesom, at vi her har med en fattig mand at gøre. Men den opfattelse er næppe korrekt. I januar 1769 er en af Yderiks selvejere, Hans Christensen, der sidder på en mellemstor gård, i økonomiske problemer. Og hvem andre end vores Peder har overskud til at låne manden 100 rdl.? I obligationen tales der om de "100 rdl. som han mig efter Begiering venligen laanet og med forstrakt haver", men Peder får nu også selv noget ud af det: Debitor må årligt betale 20 rdl. i rente (hvilket er betydeligt mere end de sædvanlige 4 %), som leveres til Valborgsdag, 1. maj.³³¹

Dette står skrevet i skøde- og panteprotokollen, men hvor Peder har de mange penge fra, melder historien ikke et ord om.

Den 3 januar 1749 giftede Peder sig med **Anna Rasmusdatter** i Torstrup. Peder og Anna har trolovelse den 5. december 1748, og tre dage efter nytår vies de.

De havde følgende børn:

- i. Mads (1750-)
- ii. Kirsten (1752-1784)
- iii. Rasmus (1755-1755)
- iv. Karen (1757-)
- v. Søren³³² (1761-)
- 110 vi. Rasmus (1765-1843)

221 Anna Rasmusdatter. Født ca 1724 i Yderik, Torstrup. Konfirmeret den 2. april 1741. Anna døde i marts 1810 i Yderik, Torstrup. Begravet den 14. marts 1810 i Torstrup Kirke.

Anna er formentlig ligesom sin mand født i Yderik. Hendes fødsel kan vi ikke finde i kirkebogen, men 1741 bliver hun konfirmeret, "efter foregaaende Examen". Hun er på dette tidspunkt i sit 15. år, en ung konfirmand efter tidens skik, og hun bor i Yderik. Et oplagt bud på en far til hende må være Rasmus Sørensen i Yderik, der står fadder til de fleste af hendes børn.

Anna overlever sin mand og fortsætter i aftægten hos sønnen Søren, der har overtaget det fædrene sted, men ikke farens skrædderarbejde. Søren og hans familie "gør gryder" og har i 1801 så meget at se til, at de har en tjenestepige i huset, som sikkert deltager i grydeproduktionen.

Om Anna har arbejdet i leret til sine dages ende er nok tvivlsomt, da hun når den høje alder af 86 år, inden hun dør.

222 Niels Christensen Smed. Født den 12. juni 1737 i Bounum, Horne. Døbt den 16. juni 1737 i Horne Kirke. Konfirmeret i 1756 i Horne Kirke. Niels døde i Bounum, Horne, den 7. februar 1815; han blev 77. Begravet den 12. februar 1815 i Horne Kirke.

Christen fødes den 12. juni om morgenen og døbes fire dage senere. Hans forældre er Christen Christensen Midtgaard og Barbara Jensdatter i Bounum. Faddere er Rasmus Lauritzens hustru, pigen Johanna Christensdatter af Bjaldrup,

der bærer barnet, Christen Jensen ved Horne Vad, Peder Christensen af Bjaldrup, Lauritz Rasmussen af Bjaldrup og Mette Salomonsdatter af Stundsigt. Hvordan fadderne er beslægtede med familien er ikke afklaret.

Niels bliver konfirmeret 1756 i Horne som "Christen Christensen Midtgaards søn i Bounum.³³³" Han er en velvoksen konfirmand på 19 år, hvilket dog slet ikke er uhørt. En konfirmand på under 16 år hører tværtimod til sjældenhederne.

Niels bliver gårdmand i Bounum, hvor han allerede i 1787 er selvejer. Om det er sin fars fæstegård, han har overtaget, er usikkert. Hans ældre bror, der er opkaldt efter farfar Christen, bliver nemlig også gårdmand i byen og er i 1787 stadig fæster, så det er muligt, at det er ham, der er trådt i faderens spor. Tilnavnet Smed antyder noget om et bierhverv. Foruden sin egen gård besidder han "den mig tilhørende andel af Bygningen paa det saa kaldede Christen Johannesens Sted her i Bounum, af hvilket Sted jeg for mange Aar siden haver kjøbt det halve", som det hedder i skødet, da han i 1782 afhænder det hele til sin søn.²¹⁶

I 1766 udvider Niels sin ejendom, idet han af sin far køber et stykke eng, som denne selv har fået skøde på tyve år tidligere. Han betaler 70 rdl. 4 mk. for stykket, et beløb, der tydeligt fortæller om engenes vitale betydning for tidens landbrug⁹³⁵. Som alle andre i byen har Niels og hans familie sikkert haft en god og stabil biindtægt fra fremstilling af "sorte gryder", jydepotter. Hvilket nok er årsagen til, at han og flere andre bønder har haft mulighed for at tilkøbe sig lidt ekstra ejendom.

Endnu mens Niels er i sin bedste alder (tilsyneladende), 45 år er han, finder han og Maren det for passende at trække sig tilbage i aftægt. Gården sælger han til sønnen Christen, der på dette tidspunkt kun er 19 år. Skødet er underskrevet den 27. februar 1782, og prisen er 450 rdl. for stedet med de "Ejendomme, som jeg dertil har kjøbt og til samme henlagt". Hartkornet er i alt nået op på 1 td. 5 skp. 1 fr. 2 alb., så det er ingen stor gård, der er tale om. Oven i prisen kommer aftægten: "Saa længe de vil være tilfreds med at gaae i Huset hos mig, skal de nyde Kost og Klæder, og alt hvad de behøver ligesaa godt som jeg selv. Og naar de ikke dermed længere ville være fornøjet, skal jeg eller arvinger bygge dem et godt Aftægtshus paa Stedets grund, hvor de ønsker, hvilket Hus skal være i mindst 6 Fag, og indrettes med Skorsten, Loft, Vinduer og Døre, saaledes som de kan være vel tjent med, hvilket Hus jeg og baade ud- og indvendig skal holde vedlige." I huset leveres alle nødvendige fødemidler, blandt andet betinger de sig at "de og aldtid skal have al Mælken af den bedste Ko, jeg haver, saaledes at naar den, de malter, er seen, maae de lade malke hvad for een af de øvrige, de helst ville!" Det pointeres: "Denne Contract som vi saaledes paa begge Sider med god Villie haver indgaaet og underskreven, skal uryggelig holdes, og at mine kjære Forældre derom desto bedre kan være forsikret, saa skal de have første Prioritets Rettighed for alt, hvad der henhører til indbemelte deres aftægt, udi Stædet og Ejendommen."²¹⁶

Man kunne forestille sig, at det har været skidt med Niels' helbred, siden han vælger at gå på aftægt så forholdsvis tidligt. Ikke desto mindre lever han endnu 33 år. 1801 er han blevet enkemand. Han bor stadig i huset hos Christen og hans kone, Maren Thomasdatter. Sønnen når i øvrigt at gå på aftægt og dør et år før Niels, der først tager afsked med livet i 1815, 77 år og 9 måneder gammel. Da sønnen ikke har børn, oplever Niels altså at få en ny aftægtsyder, Jens Madsen.

Den 19. november 1761, da Niels var 24, giftede han sig med **Maren Pallesdatter** i Horne Kirke. Kirkebogen 1761: "D. 27 Octobr. hafde Niels Christens. og Maren Pallesdatter, begge af Bounum Trolovelse."

De havde følgende børn:

- i. Christen (1763-1814)
- 111 ii. Anna (1766-1852)

223 Maren Pallesdatter. Født den 1. maj 1734 i Bjerremose, Horne. Døbt den 5. maj 1734 i Horne Kirke. Konfirmeret i 1751 i Horne Kirke. Maren døde før 1801.

Kirkebogen fortæller udførligt om Marens fødsel: Om natten imellem d. 1ste og 2den Maji blev Palle Pedersens Hustrue i Bierremoos forløst med et Pigebarn, som blev døbt die Litaneut. d. 5. dito (som er en onsdag), nom. Maren. Testes: Salomon Jensens Hustrue af Stundsigt bærer Barnet. Peder Christensen og Peder Pedersen af Bierremoos, Jørgen Pedersens Hustrue af Hornelund, Mette Salomonsdatter af Stundsigt.

Hendes mor, Anna Thomasdatter, som her ikke nævnes ved navn, bliver introduceret anden pinsedag (14. juni).

Som skik er på den tid, er Maren ganske voksen, før hun bliver konfirmeret. Det sker først i 1751, hvor hun er 17 år gammel.

Mærkeligt nok hedder det ved trolovelsen, at Maren er "af Bounum". Forklaringen er formentlig, at hun har tjent her på vielsestidspunktet.

Hendes død er ikke indført i kirkebogen, men ved folketællingen 1801 hedder det, at Niels er enkemand.

224 Morten Pedersen. Født i 1671 i Bredmose, Ho. Morten døde i 1742 i Janderup. Begravet den 7. juli 1742 i Janderup Kirke.

Morten er født i Bredmose, der er et par gårde nord for Ho By. Han er den yngste af Peder Nielsens fem sønner. De sidste år, inden han bliver gift, har han gået hjemme og hjulpet sin far. Det kan ses af de skattelister, der bliver udarbejdet over skatteyderne; 1689 skal der betales folkeskat af alle voksne medlemmer af husstanden, og her nævnes hos Peder en søn, Morten. Han er på det tidspunkt 18 år. 1689-91 er der kun en pige på gården, men 1696-98 er der brug for både Morten og hans bror Peder – som der så også skal svares skat af. Omkring 1699 er det den ældste bror, Mads, der har fået tøjlerne på gården, med de gamle forældre på aftægt og "hos ham tvende sine Sønner Peder Pedersen og Morten Pedersen", som det hedder ved kop-, heste- og studekatten 15. februar 1700³³⁴. Opfindsomheden, når det gælder om at hitte på nye undskyldninger for at inddrive skatter, er slet ikke ny af dato.

Kort herefter søger de to yngste brødre, Niels og Morten, ind i landet til Janderup, hvor Morten får fæstet på halvdele af ryttergården Kapitelsgården. Han efterfølger Thomas Nielsen, der er "fradød sin i fæste havende og paaboende Gaard i Janderup Sogn og By". I regnskabsbogen for 1. jyske regiment fortsættes der: "Samme Sted at antage har indfundet sig en Person navnlig Morten Pedersen af Bredmose, som og dertil er sufficant den at fortsætte og ved Magt holde; da i Henseende at Gaarden igen med en dygtig Karl bliver forsynet, har jeg det bevilget." Morten bevilges også 5 rdl. i fæste.³³⁵ Bror Niels får en anden gård i vesterbyen. Så de to brødre har ikke boet langt fra hinanden.

Gårdens navn hentyder til, at den i katolsk tid hørte under Ribe Domkapitel. Gården var i 1600-tallet byens største, men har nok allerede da været beboet af to fæstere. I 1680'erne bliver den udlagt som ryttergods; i 1719 deles den i to selvstændige gårde, Mortens del bliver til matr.nr. 21 og kaldes nu Åremestergård (langt senere ejet af Maren Sørensens (ane nr. 3) bror, Anders Sørensens). Hartkornet er ved overtagelsestidspunktet sat til 5 tdr. 1/2 skp. Morten har fæstet til måske 1741, hvor sønnen Niels tager over.⁷

Morten har uden tvivl været en agtet mand i byen; i 1726 er han og en anden janderup'er, Jørgen Frandsen, vurderingsmænd ved skiftet efter Christen Jepsen af Janderup.

Da han dør, skriver præsten i kirkebogen: "D. 7. juli begravnes den gode og gl. Morten Pedersen, gl. 71 Aar."³³⁶

Den 31. oktober 1700 giftede Morten sig med **Karen Jensdatter** i Ho Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Karen (1701-1760)
- ii. Maren (1703-<1740)
- iii. Peder (1706->1754)
- iv. Niels (1710-1787)
- v. Jens (1710-1719)
- 112** vi. Jess (ca1712-1795)
- vii. Mette (1713->1754)
- viii. Ingeborg (1718-1719)
- ix. Ingeborg (1721->1787)

225 Karen Jensdatter. Født i juni 1677 i Sønderballe, Ho. Karen døde i 1767 i Janderup. Begravet den 2. august 1767 i Janderup.

Det kan ikke bevises, at Karen er datter af Jens Jessen, da kirkebogen for den tid ikke er bevaret. Men sandsynligheden taler derfor – der bor kun en Jens i Sønderballe, nemlig Jens Jessen. Det taler yderligere for forbindelsen, at hendes og Mortens søn, Jens, i 1719 bor hos Jens, hvor han dør i februar kort efter, at hans mormor er død. De begravnes begge i en kiste af fyrretræ – vi er nemlig i en periode, hvor det ikke er tilladt at frådse med en egekiste³³⁷.

Hun bliver gift med Morten, lige før de flytter til Janderup, hvor hun føder sine ni børn over en periode af 20 år.

Karen overlever sin mand med hele 25 år og dør 90 år og 2 måneder gammel. Ud fra denne meget præcise oplysning kan det sluttes, at hun må være født omkring midsommer 1677.

226 Bennet Iversen. Født før 1682 i Janderup. Bennet døde i april 1741 i Janderup. Begravet den 16. april 1741 i Janderup.

Bennet er med stor sandsynlighed søn af Iver Christensen, hvis gård han overtager, men hans fødsels- og dåbsdato ses ikke i kirkebogen, der ellers går tilbage til 1637. Men som ung finder vi ham ofte nævnt i bogen, idet han har været en yndet fadder i sognet. Anden påskedag 1696 er han fadder til naboen, Niels Pedersens søn, Peder.³³⁸ For at være fadder skal man være 14 år – eller konfirmeret; Bennet må altså være født før 1682. Senere samme år optræder han som fadder til “salig Knud Nielsens datter af Nørheboe ved Nafn Karen.”³³⁹ Denne Knud Nielsen er vores ane nr. 354. Et års tid senere er der igen bud efter ham, da Anders Christensens søn Christen skal døbes.³⁴⁰ 1698 gælder det Christen Fieurs søn Bachen³⁴¹ og 1701 Niels Bennetsens datter Anne.

Han har sandsynligvis overtaget sin fars gård omkring 1706; det er det tidspunkt, hvor hans første datter bliver døbt, og han er sandsynligvis blevet gift kort forinden, tilsyneladende dog ikke i Janderup Sogn – eller også har præsten bare glemt at indføre vielsen, ligesom så mange andre oplysninger. Han driver gården til sin død. Om ejerforholdene ved vi, at stedet omkring 1720 hører under Hesselmed Hovedgård i Ål Sogn.

Bennet har formentlig været gift to gange. Begge koner bærer navnet Mette, den første er datter af en Anders og den anden af en Søren. Heller ikke vielse nr. 2 kan vi finde i kirkebogen, selv om den formentlig har fundet sted i Janderup; det er i hvert fald sædvane, at en enkemand bliver gift i sin egen sognekirke. Det sidste barn af Bennet, som kirkebogen fortæller om, er en dreng, der får navnet Søren, og som må være opkaldt efter sin morfar. Dette behøver ikke at betyde mere, end at denne nyligt er død og derfor står først for at blive opkaldt. Drengen dør som spæd, men udover ham er der 6 døtre på gården. Tilsyneladende bliver der ikke mulighed for at opkalde efter farfar. Datter nr. 4 og hendes mand får lov til at efterfølge Bennet på gården.

Ved hans død skriver præsten ganske kort: Die Miseric: (2. søndag efter påske) begravnes Benned Ivers. af Janderup. Ingen alder nævnes, så vi kan heller ikke ad den vej sjesse os frem til, hvornår han er født.

Ca 1705 giftede Bennet sig med **Mette Andersdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Karen (1706-1773)
- ii. Ingeborg (1708-1771)
- iii. Inger (1713-1781)
- iv. Anne (<1718->1755)
- 113** v. Hedevig Elisabeth (1719-1761)
- vi. (uden navn) (Dødfødt) (1723-1723)

227 Mette Andersdatter. Født i Janderup og død 1720-24 i Janderup.

Ud fra vores sædvanlige kilder ved vi ikke ret meget om Bennets Iversen kone; som det er skik og brug, er hun ikke nævnt ved børnenes dåb, og vielsen ses ikke i Janderup Kirkebog.

Men et par steder optræder hun dog i kirkebogen. Den 19. september 1717 er Bennet Iversens hustru, Mette Andersdatter, fadder for Hans Jørgensens datter af Janderup. Og den 18. november 1725 døbes Peder Nielsens døtre af Janderup Anne Sofie Pedersdatter og Inger Pedersdatter, og først blandt fadderne står "Bennet Iversens kone navnlig Mette Sørensdatter."

Endelig er der hendes død, hvor præsten noterer, at Mette Bennets begravnes, 56 år gammel.

Hun hedder altså Mette, men hvad med Andersdatter og Sørensdatter? Sjuk af præsten, eller har Bennet været gift to gange? Det sidste er en oplagt mulighed, tidlige dødsfald var almindelige, og der er ikke noget underligt i, at de begge hedder Mette, som var et af de mest brugte navne. Næste spørgsmål er så, om vi kan afgøre noget om de to Mette'rs ophav?

Den sidste Mette, som jo heller ikke er vores ane, er indtil videre uafklaret. Men for den første er der et muligt bud. Her må vi tage reglerne omkring fadderoptræden og navneopkald til hjælp. Ved flere af hendes og Bennets børns dåb ser vi Niels Pedersen og hans søn Anders optræde. Niels Pedersens hustru Inger Jepsdatter bærer barn nr. to. At bære et barn til dåben er normalt en opgave, som gives til en meget nær slægtning. Ingers første mand hed Anders Nissen; han har en gård i V. Janderup, tæt på Bennets gård, og han kan måske være Mettes far (selv om hendes dåb ikke er indført i kirkebogen). Men hendes mor kan ikke være Inger Jepsdatter, det viser et skifte efter hendes og Niels Pedersens datter, Karen Nielsdatter, der dør uden arvinger i 1740, og, i fald teorien var rigtig, skulle være en halvøster til Mette. Mette er bare ikke nævnt blandt arvingerne – der er kun to døtre af Anders Nissen og Inger Jepsdatter, Maren og Anna. Skifter har altid ret, så Mette kan umuligt være datter af Inger. Men det kunne tænkes, at Anders har været gift med en anden før han ægtede Inger?

Datter nr. 1 får navnet Karen efter farmor, helt efter reglerne. Nr. 2 døbes Ingeborg, og nr. 3 bliver kaldt Inger. Men indtil videre er spørgsmålet om, hvem mormor var, altså ikke afklaret.

Mette nr. 1 må være død i perioden 1720-24, hvor der er et ophold i børnefødslerne. Måske er hun død i forbindelse med det dødfødte barns fødsel i 1723. Herefter gifter Bennet sig med Mette nr. 2, og nu er det hendes far, Søren, der skal opkaldes, og i 1727 bliver den første hustru opkaldt, idet en datter får navnet Mette.

228 Jes Sørensen. Født omkring 1698 i Tarm, Egvad.³⁴³ Jes døde omkring 1740 i Rabæk, Ådum.³⁴³

Jes skal være født i Tarm, hvor hans far, Søren Pedersen, er fæster af Tarm Bisgård. Tidspunktet er dog usikkert på grund af manglende kirkebog. Farfar er Peder Pedersen Møller (ane nr. 912), og Jes' linje udgør en af de tre, som udgår fra den gamle møller.

Jes bliver gårdmand i Rabæk i nabosognet Ådum i og med, at han gifter sig med datteren af en af gårdmændene på stedet. I hans familie har man et stort netværk på egnen, så der er intet forbavsende i, at også han bevæger sig væk fra hjemsoget.

Navnet Rabæk hentyder til beliggenheden i det hjørne, der dannes ved Gundesbølåens udløb i Sdr. Omme Å. Stedet var engang én gård, sognets største og mest anselige, i 1688 noteres den for over 12 td. hartkorn. Midt i 1700-tallet er den delt op i 4 selvstændige gårde³⁴⁴, hvoraf Jes fæster den ene.

Han er død før 1753, hvor optegnelsen af døde starter i Ådum Kirkebog. Hans enke fortsætter ved gården, indtil Christen Hansen Gundesbøl, der i 1766 bliver gift med Jes' datter Anna, efterfølger hende.

Omkring 1722 blev Jes gift med **Maren Christensdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1723-)
	ii.	Karen (1726->1787)
	iii.	Søren (1728-)
	iv.	Esche (1731-1787)
114	v.	Jes (1733-1773)
	vi.	Jens (1736-)
	vii.	Anna (1738-1807)
	viii.	Else ³⁴³

229 Maren Christensdatter. Født i 1695 i Rabæk, Ådum. Døbt i 1695 i Ådum. Maren døde i 1767 i Rabæk, Ådum. Begravet den 5. juli 1767 i Ådum.

Maren er født i Rabæk som datter af Christen Jensen Rabæk. Tidspunktet kendes kun tilnærmelsesvist, da kirkebogen ikke er bevaret så langt tilbage.

Maren bliver enke i sin bedste alder, og det kan vel ikke undre, at hun gifter sig igen, denne gang med Niels Axelsen. Vielsen har fundet sted, før den slags er registreret i Ådum Kirkebog, så tidspunktet kendes ikke, men de to har formentlig fået omkring 25 år sammen, inden hun dør som "Niels Axelsens enke, Rabech." Det er altså ham, der er flyttet ind hos hende, ikke omvendt. De to får dog ingen børn.

I november 1764 er Maren ikke mere generet af alder og vinterkulde, end at hun kan tage den lange vej til Janderup for at holde sin søn Jes' anden datter ved dåben.

Et par år før sin død får hun sammen med Axel afklaret arveforholdene. Datteren Anna og hendes mand har overtaget gården, og de øvrige børn må tilgodeses. Det sker, ved at Axel betaler de tre af børnene, sønnerne Jes og Eske og datteren Karen, så tilpas meget, at de tre kan underskrive et arveafkald, hvor de vedgår, at stedfaderen "ikke allene har fornøjet og betalt os, hvad vi arveligen var tilfalden og kunde tilkomme, med hvad Navn nævnes kan, efter vores sal. Fader Jes Sørensen, men endog os hver især, accorderet og fornøjet for al den Arv, vi kunde have at vente eller tilkomme efter vores endnu levende Moder, Maren Christensdatter Rabech, naar det maatte behage Gud hende ved Døden at bortkalde." Hvor stort et beløb, der er tale om, siges der intet om.²²³

230 Anders Nielsen Hebo. Født omkring 1700. Anders døde i januar 1760 i Hyllerslev, Janderup og blev begravet den 16. januar 1760 i Janderup Kirke.

Det er usikkert, om Anders er født i Janderup Sogn, men navnet kunne tyde på, at han stammer fra Hebo, og der er ingen signaler i retning af andre byer. Ugen før de bliver gift, er “Anders Nielsen Heboe og Kiæreste” faddere for Kirstens storebror Hans’ datter, Anne, og ved vielsen præsenteres han som Anders Heboe.

Ved begravelsen er der desværre ikke anført nogen alder, så vi ved heller ikke, hvornår han er født. Men et enkelt emne er der dog i Janderup Kirkebog: 3. pinsedag 1705 døbes Niels Nielsens søn Anders. Det *kunne* være vores Anders, men vi er ikke så meget længere af den grund, for det er uvist, hvem denne Niels Nielsen egentlig er – ud over at han skal være “af Janderup”. Der sidder i begyndelsen af 1700-tallet en Niels på et par gårde i Vester Janderup, men de har, så vidt vides, ingen forbindelse til Hebo. St. Hebo har haft en ejer ved navn Niels Nielsen, men han er død allerede 1667, hvorefter hans enke, salmedigteren Elisabeth Pedersdatter, residerer på gården til omkring 1700, hvor Simon Christensen tager over.

Anders får i 1737 kontrakt på gård X, matr.nr. 9 i Hyllerslev, der er en gammel krongård, som 1719 er blevet udlagt til ritmester Kaas og efter dennes død 1727 er gået i arv til sønnen Otto Kaas, der dog klarer sig mindre godt. Fæsteren før Anders’ tiltræden hedder Lars Andersen Jegsmark; han har ikke selv børn – men han og hans kone Maren optræder som faddere for et utal af børn i sognet – og får i stedet arrangeret det, så Anders Hebo kan overtage stedet, formentlig mod at give Lars og Maren aftægt. Gården har et hartkorn på 3 tdr. 3 skp. 2 alb.

Anders og Kirsten har én eneste datter, der overlever den tidlige barndom. Hun bliver 1759 gift med Jes Jessen Ra-bech og de to unge får overladt gården, så Anders lige når et årstid på aftægt, inden han dør. I mellemtiden har stedet skiftet ejer og hører nu under Søviggård.²²⁴

Den 22. januar 1738 giftede Anders sig med **Kirsten Andersdatter Friis** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Maren (1739-1741)
	ii.	Mette (1740-1744)
115	iii.	Maren (1741-1816)

231 Kirsten Andersdatter Friis. Født i juni 1704 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 8. juni 1704 i Janderup Kirke. Kirsten døde i januar 1767 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 1. februar 1767 i Janderup Kirke.

Kirsten er yngste datter i den børneflok på 8, som Anders Sørensen Friis og Mette Hansdatter sætter i verden. Til hendes dåb møder flere medlemmer af Friis-familien op som faddere, bl.a. hendes ugifte faster, Anne. Hun er kun 16 år, da hendes far dør. Moderen fortsætter på den forgældede gård, indtil sønnen Hans er voksen nok til at tage over. Med i overtagelsen følger også ansvaret for de umyndige søskende.

1. december 1734 er “begge Hans Friis søstre” faddere til Bennet Nielsen datter i Hyllerslev³⁴⁵; den ene af de to må være den da trediveårige Kirsten, der på dette tidspunkt forsørges af sin bror og til gengæld må gå til hånde hjemme på gården. Fire år senere ringer kirkeklokkerne for hende og Anders Hebo, og herefter kan hun flytte til en ny bopæl i Hyllerslev.

Kun tre børn bliver hun mor til, og de to får et ganske kort liv. Kirsten får godt 7 år i aftægt hos Maren, inden præsten kan notere, at han har begravet “Anders Heboes Enke af Hyllersl. gl. 65 Aar”.

240 Peder Sørensen. Født i februar 1704 i Billumgård, Billum. Døbt den 17. februar 1704 i Billum Kirke. Peder døde i 1753 i Billumgård, Billum. Begravet den 31. august 1753 i Billum Kirke.

Peder er søn af Søren Sørensen og Maren Clemmensdatter på Billumgård, og som god skik kræver, er han opkaldt efter sin mors første mand, der døde efter et meget kort ægteskab. Faddere ved dåben er Mette Madsdatter, Mads Madsen, Christen Andersen, Hans Thuesen, Hans Clemmensen og Knud Sørensen. Der er nok nogle slægtninge fra Kravnsø på sydsiden af Varde Å blandt dem; Hans Clemmensen må således være en morbror, men desværre er hjemstedet ikke nævnt i kirkebogen.

Peder er eneste hane i kurven på Billumgård. Fem af hans søstre overlever barnealderen og bliver gift med mænd fra Billum eller nabosognene, og meget naturligt overtager Peder fæstet på fødegården efter sin far ca. 1734. Den 24. oktober 1734 bliver han gift med Anne Laugesdatter fra Billum, og den 17. juli året efter får de døbt deres lille søn, der bliver kaldt Søren efter sin farfar. Desværre er fødslen så hård ved moderen, at hun begravnes ugen efter; den 22. oktober 1735 holdes der skifte efter hende. Lille Søren skal tilgodeses, men desuden tropper alle Peders søstre (eller deres mænd, det er jo dem, der har myndigheden!) op, for de har åbenbart ikke fået, hvad de kan tilkomme efter deres forældre. Det fremgår, at søstre har fået eller er blevet lovet en medgift på 20 rdl., som endnu ikke er udbetalt. Disse penge må enkemanden love at betale, "saa snart hand nogenlunde kunde".

Skiftet viser, at familien har haft det nødvendige indbo, uden nogen form for overdådighed. Her er ingen ædle metaller, bortset fra en "ubrugelig" gammel kobberbryggerkedel, men tre hollandske fade skiller sig lidt ud – de er et bevis på den livlige handelsforbindelse sydpå fra Ho og Hjerting. Møblementet har været det sædvanlige, fyrreborde og egekister, og i stalden har der stået fire heste og et par føl, tre stude, fem køer, nogle kvier og kalve, og desuden 10 gamle får, to ungsvin og seks gæs. Boet gøres op til 101 rdl., og der nævnes intet om gæld, udover det, svogrene har til gode. Først og fremmest må Peder love at opfostre sin søn, indtil "han opnaar sin Aar og Alder efter Loven, at han selv kan fortjene sit Brød"³⁴⁶. Det sidste opnår han aldrig, for drengen dør allerede i 1737.

Fire måneder efter Annes død, har Peder været ved alteret med en ny kone, Mette Thuesdatter. Og herefter går det fremad for familien.

Peder får virkeligt gården til at blomstre. Han skaffer sig en ekstra, god fortjeneste ved at bjerge tørv (klyne). Præsten Jens Hammer skriver i en indberetning om Janderup-Billum sogne: "Billumgaard, som ligger lidt sydøst for Billum, en stor Bondegaard, som beboes af to Mænd. Den har en Overflødighed af god Klynejord, saa den siges at kunne rede sine Udgifter af de Klyne, som aarligt sælges, og ere tæt under Jorden." Med de nævnte udgifter, som Peder skal udrede, tænkes på landgilde og skatter.

Tørv og klyne er et vigtigt produkt på egnen; det har også Erich Pontoppidan øje for, og han skriver i sit "Danske Atlas" (1769): "Brændselen bestaaer, deels af Tørv eller den øverste Jordskorpe, som skiæres 3 Tommer tykke, 18 Tommer lange og 11 Tommer brede, med Lyng og Mos, deels af Klyne, som graves under Jorden, naar en heel eller halv Alen først er aftagen. Hvor Moserne ere dybe, graves 10 til 24 Klyner dybt, indtil man ei kan komme længer for Sand eller Kildeveld. Klynen bestaaer af udgaaede Vegetabilia, hvis Rødder og Trevler sees endog i det nederste Laug, blandet med en jernhaltig Jord. Af Klynen brændes gode Kul, som det eneste Slags Smedene her bruge. Af denne Klyne-Tørv sælges aarligt for nogle 1000 Rdl. til Fanøerne, som udføre en god Deel deraf til Sild, Rømøe, Før og Marsklandene. For et Bondelæs af 300 Stykker, hver 3 Tommer tyk, 6 Tommer lang og 10 bred, gives 3 á 4 Mark (...). Paa nogle Steder graves et Slags Lyse-Klyne, som ere hvidagtige, og medens de ere vaade, fedtge som Talg at føle paa. Disse bruge Bønderne for Lampe, de legge et Stykke efter det andet paa Skorstenen, som brænder bestandig med Lue og oplyser hele Stuen. Fyrtræet, som findes i denne Klyne-Jord, skilles i smalle Styker, tændes og bruges for Lys til at gaae om i Huset. De beste til at brænde af disse Klyner ere de hvideste, de ere meget lette som Tynder. Der findes i dem store Stykker Kul, som viser, at Skoven fordem har været afbrændt. Dette Slags Moser ere ei nær saa dybe som andre Klyne-Moser."³⁴⁷ Beskrivelsen er møntet på Skads Herred, men forholdene har været de samme i Vester Herred. Klyne har været en indbringende råvare, og man forstår, hvorfor herremændene tit i fæstebrevene påbyder fæsterne at tage sparsomt af klynen.

Billumgård hører i starten under Hennegård, der i 1740'erne ejes af den velhavende præst i Jerne-Skads, magister Maturin Carstensen. Da denne dør uden at efterlade sig arvinger i 1748, bliver godset solgt, og Peder får en ny husbond, Søren Christensen på Hesselmed. Fem år senere dør Peder selv, og der skiftes igen. Og her får man virkelig dokumentation for, hvad der er sket på gården i de små 20 år. Det kan skyldes en dygtig bonde, men de bedre tider for landbruget har afgjort også spillet ind.

Besætningen opregnes først: der er nu 5 heste og 8 stude, 8 køer og nogle kalve, hele 19 får og en vædder, et svin og et par gæs. Tre vogne og rigeligt af redskaber.

Blandt indboet falder sølvøjet i øjnene, et sølvbæger med initialerne P.J.S. 1719, formentlig Peder Jenssøn, men det er uvist, hvem han er. Desuden er der et par sølvskeer, en gave fra Peder og Mettes bryllup, forsynet med deres forbogstaver og årstallet 1736, og en ske med navnet Knud Jensen Blyteker, der må være en bror til vores ane Jørgen Jensen Blytækker (ane nr. 484) – og på en eller anden måde i familie med Billumgård-folkene. Endelig noget, der ligner et lille klenodie: en rav-signet indlagt i sølv.

Peder og Mette har været i besiddelse af en del kobbertøj, det meste er righoldigt udstyr til brændevinsbrændingen. Tilsammen er det vurderet til over 30 rdl. Der er mange tallerkener og fade og andet køkkentøj, og der har været påfaldende mange senge, 5 stk., som har kunnet rumme mange mennesker, da ingen selvfølgelig har kunnet tillade sig den luksus at brede sig alene i en seng. Læsende har familien været; vi finder både et par salmebøger og to eksemplarer af "De Bedendes aandelige Kiæde", en meget udbredt bønnebog, forfattet af præsten Hvalsøe, som var sognepræst i Sandager og Holeby Sogne. Det er ret sjovt at finde en ting som et spansk rør nævnt som rosinen i pølseenden. Tugtelse er en selvfølge, men det er alligevel sjældent blandt bønder, at den udøves med et redskab, der findes værdigt til at medtages i et skifte!

Velstanden kommer som regel til udtryk i familiens "liv- og gangklæder", og her savner Peder ikke noget. 3 kjortler, mange må nøjes med én, 3 veste og do. bukser, foruden trøjer, skjorter og 4 par strømper. Ikke meget af det får prædikantet "gl." Fødderne har han skiftevis kunnet stikke i 2 par nye sko med messing spænder, hvis han da ikke har foretrukket et par gamle støvler. Til daglig har han nok nøjedes med træsko.

Et andet sted, hvor man kan aflæse det økonomiske barometer, er bygfældet, altså den rent bygningsmæssige tilstand. Hvor meget trænger til reparation? Salshuset (stuehuset) er i fin stand, mens laden har behov for at få udskiftet et par stykker tømmer, og "Synderhuset, bestaaende af Stald, Fæhuus, Vognskiul og Faarestie, 15 Fag, der dels Befindes Ringe og brøstfeldig", skal repareres for 10 rdl. Ikke alt er til ug!

Der er ingen gæld, tværtimod oplyser enken, at boet har lidt klatgæld til gode. Det hele gøres op til 311 rdl., men herfra skal så trækkes alt det, som hører under godsejeren: de nødvendige trækdyr, vogne og plov, bygfældet og omkostningerne ved skiftet (salær, skriverløn, en skilling til vurderingsmændene). Dette "boens besvær" løber op i 126 rdl., så der bliver ikke det helt store at dele mellem enken og de 9 børn. Det er dog sandsynligt, at minus'erne er sat rigeligt højt, for ingen herremand er interesseret i, at for mange værdier skal flyde ud fra gårdene.³⁴⁸

Den 26. februar 1736 giftede Peder sig med **Mette Thuesdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Anne (1736-)
- ii. Søfren (1738-)
- iii. Lisbeth (1739-)
- iv. Thue (1741-1770)
- v. Maren (1743-)
- vi. Jacob (1745-)
- vii. Johanne (1747-1790)

Billum Kirke

	viii.	Søren (1750-)
	ix.	Hans (1751-1753)
120	x.	Simon (1751-1805)

241 Mette Thuesdatter. Født ca 1709 i Annexgården, Kjelst, Billum. Mette døde i november 1783 i Billumgård. Begravet den 23. november 1783 i Billum Kirke.

Mette er født omkring 1709; det ved vi, fordi hun er 74 år, da hun dør i 1783. Men hendes dåb er ikke indført i kirkebogen, hvor vi ellers kan finde de fleste af hendes otte søskende. Det ligger dog fast, at hun er fra Kjelst, og ud fra familiemedlemmers optræden som faddere samt opkald af børn (hendes anden datter får navnet Lisbeth; den første er naturligvis opkaldt efter Peders første kone, Anne) kan vi slutte, at hun er datter af Thue Thorsen og Lisbeth Jakobsdatter på Annexgården.

Mette bliver Peder Sørensens anden kone, og hun føder ham 10 børn, inden hun 44 år gammel bliver enke og står alene med en stor gård og en børneflokk, hvoraf den ældste er 17 år. Der må findes en løsning, og den kommer i form af 32-årige Christen Knudsen af Janderup, som stiller med fripas – han er nemlig fra en gård, der ikke hører under Hesselmed og kan således ikke uden videre fæste en gård uden for sin stav. Med fripasset fra den anden godsejer er sagen dog klar, og den 5. december 1754, samme dag som de to højtideligt bliver trolovet, får Christen fæstebrev på den ene halvpart af Billumgård, “på de vilkår, at han ægter enken Mette Tuesdatter”. Der betales 13 rigsdaler og 2 “march danske” i landgilde. Derudover må han overholde følgende: “af Klynemosen sparsommelig at tage til fornøden Ildebrand (brændsel), intet deraf bortleje eller til andre afhænde, mindre udi Gaardens tilhørende Engbund at kaste eller lade kaste nogen Tørv eller Ildbrand”. Ingen tvivl: engene og tørvemosen er guldgruber, som ikke må mis-

bruges. Endelig er der hensynet til stedbørnene: “udbetaler sin salig Formands Børns tilfaldne fæderne arv efter Skiftebrevet, og den mellem ham og Børnenes Formyndere oprettede Contract af 25 November sidstvigte.”³⁴⁹

Der kommer ikke børn ud af Mettes andet ægteskab. Hun har vel heller ikke alderen til det ... Men ægteskabet varer næsten 30 år, og i 1783 kan vi læse i kirkebogen: Samme Dag (23. november) begravnes Christen Knudsens Kone, gl. 74 Aar.

242 Jens Jørgensen Blytækker. Født ca. 1715. Jens døde i marts 1778 i Kjelst, Billum. Begravet den 25. marts 1778 i Billum Kirke.

Det vides ikke, hvor Jens er født, hverken han eller hans søskende er indført i Billum Sogns kirkebog, så måske er familien tilflyttere til Billum. Men det ligger fast, at han er søn af Jørgen Jensen Blytækker.

Jens får fæstet på matr.nr. 13 i Kjelst efter sin far. Under senior har gården hørt under St. Hebo i Hyllerslev, men på et tidspunkt i Jørgens' fæstetid bliver den solgt til Hesselmed, og det herfra sønnen får sit fæstebrev. Gårdens hartkorn er 2 tdr. 7 skp., og under Hesselmed skal der betales 5 rdl. i landgilde. Fæstebetingelserne er derudover at betale “alle kongl. extra og ordinære skatter og contributioner”, der aldrig defineres nøjere – man ved aldrig, hvad majestæten kan få behov for at udskrive! Desuden skal Jens naturligvis holde stedets bygninger og besætning i “lov forsvarlig stand, ligesom det nu af ham antages”, og det forudsættes, at han “giøder og dyrker sin mark, pløjer og høster, samt sine diger og lukker (låger) vedligeholder, alt forsvarlig og til rette tider”.

I den tids Trap Danmark, Erich Pontoppidans Danske Atlas fra 1769, hedder det om bønderne i Vester Horne Herred: “Indbyggerne have skikkelige Korn-Marker, i sær til Rug, og endskiønt det er Hedeland, er Jorden dog ikke saa skarp og mager, som længer øster paa og midt i Landet, men Jorden er her mere lav og fugtig, haver mere Eng og bedre Græsning, hvorfor her falde bedre og tungere Creature og Heste, end midt i Landet. Nærings-Midlerne i disse Sogne er Korn, Qvæg, Heste, Smør, Uld og Flesk. Bønderne have store Svin, som de slagte i Høst, og Flesket bliver mest udskibet til Hamborg, hvorved Bonden er i lovlig god Stand.”³⁵⁰ Det med svinene står til troende: man finder næppe et skifte, hvor der ikke er et svin i besætningen.

Men samme Pontoppidan fortæller også om Billum Sogn specielt: “Dette Sogn har af Vandet taget stor Skade paa sine Agre og Enge, ja man har maattet flytte Gaarde andetsteds hen, men disse Eiendomme kunde igien let inddæmmes fra Havet, dersom Indbyggerne havde Formue dertil.”³⁵¹

Om bønderne og deres levevis hedder det i atlas'et: “Bønderne i disse Egne ere gemmeenligen (i almindelighed) skikkelige, ædrue, fredelige, og duelige Folk. Deres Tilstand har paa en 30. Aars Tid meget forbedret sig; thi Eierne have deels selv været nærværende, deels ladet sig nøie med taalelige Fæster, skaanet dem i Extra-Arbeid, givet dem Dilation (henstand) i rette Tid, og gierne conserveret Børnene ved Stederne efter Forældrene, saa at Bøndergaardene i denne Egn, med Herskabernes Tilladelse, ere blevne som en Art af smaa Stamhuse, som altid efter Faderens Disposition bliver hos en af Børnene, hvilken han holder best skicket dertil, enten Søn eller Dotter, til Understyttelse for de andre Sydskende, hvorved Forældrene og betinge sig en Aftægt paa Alderdomen (hvilket vi også ser her i Jens Blyækkers tilfælde). De andre Børn faae noget vist i Penge, som imod nogen aarlig Billighed bliver staaende hos den som beholder Gaarden, og Døttrene faae derforuden en Seng, en Kiste, med videre. Førind saadan Disposition giøres, levere Børnene til Forældrene den Løn, de andensteds fortjene, men siden beholder hver sin Fortieneste ... Bondens Vinter-Arbeid bestaaer i at terske og rygte Creature. Om Aftenen spinde Qvindfolkene, Karlene karde, gjøre Bikuber, Løbe (kurve) eller Halmkurve, Puder til Hestetøi, snoe Sime (halmreb), med videre, nogle binde Strømper, men ikkun til eget Brug. De æde almindelig 6. Gange om Dagen, 1) Frokost, et Smørebrød, 2) Davre, Velling, eller Melk og Brød, 3) Mellem-Mad, et Smørebrød, 4) Unnen eller Middagsmad, Velling og Fisk eller Kaal og Kiød, 5) Mellem-Mad, Smørebrød, 6) Nadvere, Grød og Smørebrød. Til Brylloper bruge de 5 á 6 Retter, nemlig, Kiødsuppe, Fleskebørste med Lang Kaal, Bergfisk eller fersk Fisk, Høns-, Faare- eller Oxe-Steeg, Grød eller Ægmelk med Hvede-

brød i, og de Velhavende endda en Svidske-Terte eller Vafler, Giæsterne forære til Brudehuset Høns, Æg, Smør, men de Formuende hver en Fleskeborste. Til Trolovelser bruge de Smørebrød og Øllebrød. Til Barseler Kiødsuppe, Fisk, Grød med Mød paa.”³⁵²

I 1769 magter Jens ikke længere at drive gården, men han og konen er ikke mere udslidte, end at de godt vil fortsætte i mindre målestok. Derfor bliver der skræddersyet en speciel ordning til dem: der melder sig en passende svigersøn, Niels Christensen, der er søn af Christen Hansen på Annexgården i Kjelst, og han vil gerne både overtage fæstet og ægte datteren Anne. Men af gårdens hartkorn undtages 3 skp., som Jens Jørgensen og hustru skal have, så længe de lever, “med tillagt Rettighed i Bye og Mark, samt den i Gaarden staaende Vesterhus, hvortil Niels Christensen endnu bygger 3 Fag Salshus naar det forlanges.” Når de to er afgået ved døden, går det hele uden videre tilbage til svigersønnen.

Der oprettes særskilt fæstebrev til Jens, begge breve er underskrevet den 14. december 1769 på Hesselmed af godsejeren, enkefru Dorthe Margrethe, salig Rygårds, og deraf fremgår, at han betaler landgilde i forhold til sin andel af hartkornet og i øvrigt “Bygningen og Besætningen forsvarlig at vedlige holde, Avlingen og dens Drift lovligen at fremme, intet af Ejendommen at sælge, bortleje, forvilde eller til u-pligt bruge, og overalt at holde sig Hans Kongl: Mayst. allernaadl: Lov og Forordninger allerunderdanigst efterrettelig”³⁵³. Nøjagtig som vi kender det fra andre fæstebreve.

Ordningen fortsætter formentlig 8 år, indtil Jens dør i 1778.

Den 16. marts 1742 giftede Jens sig med **Ellen Jacobsdatter** i Billum. Datoen er trolovelsesdagen. Vielsen er ikke indført i kirkebogen.

De havde følgende børn:

- i. Jørgen (1742-1809)
- ii. Ellen (1744-)
- iii. Anne (1746-1821)
- iv. Jacob (1747-1750)
- v. Jacob (1749-1750)
- vi. Søren (1754-1815)
- 121** vii. Mette (1752-1827)
- viii. Dorothe (1755-1755)

243 Ellen Jacobsdatter. Født i 1714 i Tarp, Billum. Døbt den 1. juli 1714 i Billum. Ellen døde i februar 1770 i Billum. Begravet den 11. februar 1770 i Billum.

Ellen er datter af Jacob Jørgensen og Anne Hansdatter i Tarp, og hun kommer som en af de sidste i en folk på 10. Faddere er Karen Nielsdatter, Hans Jepsen, Hans Jensen, Christen Thuesen, Mads Nielsen, Dorethe Andersdatter og Mette Sørensdatter.

Ellen bliver gift som 28-årig og præsterer selv 8 børn i sit ægteskab med Jens; efter den yngstes fødsel lever hun endnu 15 år og går på aftægt sammen med sin mand. Hun når dog ikke megen aftægt, idet hun dør et par måneder efter, at en datter og svigersøn har overtaget ansvaret for gården.

244 Søren Hansen. Født ca 1716 i Fovrfeldt, Guldager. Søren døde i 1783 i Fovrfeldt, Guldager. Begravet den 5. marts 1783 i Guldager Kirke.

Søren må være født omkring 1716, da han er 66, da han dør. Ved hans første bryllup ser vi, at han er “af Fovrfeldt.” Kirkebogen for Guldager Sogn går kun tilbage til 1721, så vi kan af gode grunde ikke finde hans dåb indført. Men der kan ikke være tvivl om, at hans forældre er Hans Lauridsen og Dorothe Handsdatter i Fovrfeldt. Det viser bl.a. de mange gange forskellige familiemedlemmer er faddere for hinandens børn.

Han er fæster af en gård i Fovrfeldt i Guldager Sogn. Gården ejes af Hans Madsen Spangsberg i Strandby, der har en del gods i sognene på egnen. Der er ikke bevaret nogen fæsteprotokol, så jeg har (endnu) ikke fundet oplysninger om gårdens størrelse m.v. Men det er en halvgård. I 1787 består Fovrfeldt by af 5 halvgårde, og på de tre af dem sidder folk, der er efterkommere efter Sørenns far, Hans Lauridsen, og hans 2 brødre, Anders og Frands.

Om gårdene i Skads herred skriver Erich Pontoppidan i Danske Atlas 1769: “Bøndernes Bygninger ere temmelig gode, mest af Eeg, med Leer-Vægge, deels med Halm, deels med Lyng tækkede, hvilket sidste nogle nylig har lært at oplegge uden Syening, som giver et nettere og tettere Tag. Nogle kløve store Steene til Fodstykker i Husene.”³⁵⁴

Sørenns første kone hedder Edel Pedersdatter; hende bliver han viet til den 23. oktober 1745 i Jerne, og ud af det ægteskab er kommet en datter, Dorethe, som dør 9 uger gammel, og et år senere Edel, opkaldt efter sin mor, der dør i barselseng. Hun bliver begravet den 6. oktober 1748, kun 25 år gammel.

Efter Edels død gifter han sig med Anne Marie og bliver velsignet med endnu syv børn. Desværre er der mellem 1750 og 1761 et “hul” i kirkebogen, så vi kan hverken se vielsen eller de første mange børns dåb.

Søren dør, inden han når aftægtsalderen. Desværre ulejliges husbonden sig ikke med at lave en registrering af stervboet ved skiftet. Vi får kun at vide, at “Stervboens Svogre Olle Hansen af Sedden, og dito Niels Jensen af Tobøll (de to er gift med de to ældste døtre) samt Sønnen Hans Sørensen af Billum, erklærede at de forlangte ei noget her af Stervboen enten i Fæderne eller Møderne arv, men var fornøjet med hvad dem forhen var udleveret.” Altså er der sørget for, at de ældste børn er kommet godt i vej; sønnen Jens skal have fødegården i fæste, og til de to yngste sønner er der 26 rdl. 4 mk. i arv, mens døtrene må nøjes med hver “en skikkelig Seng og Kiste, hvilke i Disputs tilfælde bliver for enhver af Døtrene anført for Tyve Rigsdaler” samt trolovelsesfesten, der jo nok skal få det samlede beløb til at nærme sig de 26 rdl., som sønnerne får.³⁵⁵ Sønnen Laurs og Christian bliver gårdmænd i henholdsvis Hostrup og Bryndum, mens det er usikkert, hvad der bliver af de to piger, Dorothe og Kierstine Margrethe.

Søren var gift med **Anne Marie Jensdatter**.

De havde følgende børn:

122	i.	Hans (ca1752-1829)
	ii.	Edel ³⁵⁵ (ca 1755-1815)
	iii.	Jens ³⁵⁵ (ca1758-1840)
	iv.	Laurs ³⁵⁵ (ca1760-1818)
	v.	Dorthe ³⁵⁵ (1763-)
	vi.	Kierstine (1765-1769)
	vii.	Christian ³⁵⁵ (1768-1838)
	viii.	Catrine Margrete (1770-1773)
	ix.	Kierstine Margrethe (1774-)

245 Anne Marie Jensdatter. Født i oktober 1732 i Guldager. Døbt den 1. november 1732 i Guldager. Anne Marie døde i juli 1790 i Fovrfeldt, Guldager. Begravet den 25. juli 1790 i Guldager Kirke.

Anne Marie, datter af Jens Riis og hustru i Guldager, døbes Allehelgens dag, hvor hun bæres af Søren Jensens hustru i Hjerting. Andre faddere er Mons. Jens Astrup af Hjerting, Jens Andersen i Tobøl, jomfru Fog i Ravnsborg og Johanne Pedersdatter af Hjerting.

Jerne og Guldager Sogne, som de så ud i slutningen af 1700-tallet.

Anne Marie er en del yngre end sin mand, og hun bliver enke som ca. 50-årig. Mange kvinder i hendes situation bliver på denne tid siddende ved gården, men det gælder ikke her: "Enken Anne Maria Jensdaatter declarerede at hun ei for Eftertiiden ville eller kunde befatte sig med Gaarden og dens Drift, men ville overlade samme til hendes Søn Jens Sørensen, imod ophold af Gaarden i hendes endnu tilbage værende Leve-tiid, hvilket i Dag imellem dem er bleven aftalt og nærmere ved Contract bliver at bestemme." Kontrakten er dog ikke bevaret. Og ikke nok med at hun afstår gården. "Ligesaa Declarerede Enken ogsaa at hun ville afstaa og overlade til hendes børn den hoved-lod som hun efter hendes Salig mand kunde tilfalde." Sønnen Jens må til gengæld for overtagelsen af gården også påtage sig at sørge for sine mindreårige søskende. "Angaaende de 2de yngste børn, nemlig Christian og Kierstine Margrethe, da forblive de her ved Stedet til de opnaae deres atten Aar til, hvilken Tiid de ogsaa forsynes med fornøden Klæde og Føde, samt ogsaa oplæres i deres Børne lærdom og andre gudelige og christelige Øvelser. Og naar de som meldt har opnaaet deres atten Aar, forsynes de af Stedet, med skikkelig Klæder af Ulden og Linned, samt et Lag Kirkeklæder efter deres Stand". Desuden forpligtes han til at holde de to ugifte søstres troløvelse.

Anne Marie lever kun syv år som aftægtsenke.

246 Christen Nielsen. Født ca 1717 i Rørkjær, Jerne. Christen døde i august 1791 i Boldesager, Jerne. Begravet den 14. august 1791 i Jerne Kirke.

Christens dåb er ikke indført i Jerne kirkebog. Men vi ved med sikkerhed er, at han stammer fra Rørkjær og må være født omkring 1717, at hans mor stadig bor her i 1749, og at han har en bror ved navn Søren. Disse ting passer sammen med, at han er søn af Niels Hansen i Rørkjær. Det er set før, at præsten har glemt at indføre et barn i sin bog ...

Første gang, vi støder på Christen, er i 1743, hvor han optræder som fadder for sin ældre søster Dorthes søn, Niels. Han bor på dette tidspunkt stadig hjemme i Rørkjær.

Christen får i april 1745 fæste på en gård i Boldesager, som hører under Ribe Hospital, der i 16-1700-årene er en af de helt store jordbesiddere på egnen. Ja, helt op i Ringkøbing Amt finder man gårde, der ejes af hospitalet. Et hospital i vor betydning af ordet har det ikke været, dets formål har været at huse folk, der ikke kunne forsørge sig selv. Og til at klare udgifterne til driften har man altså haft indtægter fra bøndergodset.

Fæstebrevet er lidt kortfattet (det kunne se ud til, at hospitalet har villet spare på skriverlønningerne i denne periode, mens ældre fæstebreve er meget mere udførlige): D. - (datoen udeladt) April fæste Christen Nielsen af Rørkier den sted i Boldesager, Niels Hansen formedelst Armod fragik. Efterladt Restance, men derimod skal gives til fæste: -10 rdl.³⁵⁶ Som er betalt. Hvad der videre sker med den arme Niels Hansen, forlyder der ikke noget om.

Gården er en halvgård med et hartkorn på 4 td. 4 skp. 1 alb.

Jerne Sogn er kernen i det, der siden bliver til Esbjerg By, men i 1700-tallet er der ikke ikke meget bymæssigt over stedet. Sognet består af fire små landsbyer og nogle gårde, som med tiden er delt i flere og blevet til bebyggelser. Navnene finder vi stadig som bydele i Esbjerg: Nourup, Veldbæk, Boldesager, Kvaglund og Vognsbøl m.fl. En stor gård, Esbjerggård, nævnes i sognet fra meget gammel tid. Boldesager er den mindste af landsbyerne i Jerne; i 1688 består den af 3 små gårde, et bol og 3 huse.³⁵⁷

Året efter at Christen er blevet fæster, gifter han sig med Kirsten Hansdatter “af Spangsborg Mølle”, som han kun får to års ægteskab med. De får et par piger, den første dør som spæd, og næste barn opkaldes efter den første, så de to døbes begge Dorthe (efter farmor). Ved de tos dåb nævner præsten en speciel tradition: En kone af familien bærer barnet, og derefter kommer fadderne og de “som blev indbudne til at ofre”. Ikke nok med at faddere forventes at give en dåbsgave til barnet. De skal også betale offer i kirken, noget som præsten uden tvivl har anset for yderst vigtigt.

Kirsten dør sommeren 1749, efterladende sig den etårige datter, Dorethe. Efter ægtefællens død går skiftemaskineriet i gang, den velædle forstander for Ribe Hospital møder dog ikke op i egen høje person, men sender en substitut sammen med tvende vurderingsmænd. Registreringen giver dette herlige kig ind i gården, der trods den tidligere fæsters armod ikke har været helt ringe. Christen har holdt en besætning på 5 heste, 3 køer, 1 kvie, 3 kalve og 2 små stude, foruden 9 får og 6 lam. Indboet er som forventeligt, men udmærker sig ved en kobberbryggerkedel til 7 rdl., 6 hollandske fade og 12 dito tallerkener og et par klenodier, et bæger og en ske i sølv. Arvestykker må vi formode. Familien har haft en salmebog, og den er ikke gammel, som det ellers plejer at være med den slags. Den salig kones garderobe er ret overdådig! Hele tre stykker er vurderet til 1 rdl. eller derover - en fin “Sort Vadmel's Kiol”, 1 “serses Trøye med 8 Sølfknapper udi” og endnu en sirtsens trøje. Sirts er fint tæt vævet bomuld, gerne med påtrykt mønster. I alt har den unge kone kunnet vælge mellem 5 skørter og 6 trøjer, og lidt mere ekstraordinært har hun også ejet en muffe og et pandestykke – et firkantet sort bind af fløjel eller silke, kantet med kniplinger.

Der er dog også gæld i boet. Begravelsen koster 3 rdl. 2 mk, og de penge har Christen måttet låne sig til. Hans bror Søren har 6 rdl. til gode, smeden tilkommer 2 rdl. “for Jern og arbejds Løn”, og moderen i Rørkjær har forstrakt ham med 13 rdl. og 2 mk. Dertil kommer lidt klatgæld. Hele boet bliver vurderet til 136 rdl. 2 mk. 11 sk., men når alt det, der skal trækkes fra, er sorteret fra, refterer 35 rdl. 4 mk. 11 sk. til lige deling mellem far og datter. Som sædvane er, bliver datterens arvelod stående hos faderen, til hun har rundet sine 18 år. I øvrigt fortæller skiftet, at byhyrden har sin faste seng hos Christen, den er gammel og udstyret med “1 gl: Dyne og 1 Pude” – ingen luksus her, og at der har været et par tjenestefolk på gården, en dreng og en pige.³⁵⁸

Et årstid efter Kirstens død har enkemanden fundet sig en ny kone, Anna Ludvigsdatter. Første barn er en søn, så farfar kan få sit navn viderebragt, men drengen dør som spæd. Da Christen for anden gang bliver enkemand, efter 21 års samliv, står han alene med 4 piger. Denne gang bliver boet ikke registreret, det er tilstrækkeligt, at han lover at give hver datter mere, end hun egentlig tilkommer i mødrene arv: "Forskaffer han dem hver en Seng og en Fyhr-Kiste, hver Seng af Værdie 11 rdl. og hver Kiste beregnet til 2 rdl. Sengen forbliver i Faderens Forvaring, indtil nogen af Pigerne bliver gift, men Kisterne ei længere end til de hver er 18 Aar, ifald de da forlanges udleveret." Denne løsning er såvel hans to brødre Hans og Søren, der er tilstede som tilsynsværger for døtrene, og skifteforvalteren, stadig velledle hr. Hiort fra Ribe Hospital, godt tilfredse med. Endvidere skal Christen selvfølgelig passe sine piger som sig hør og bør: "Nyder de her paa Stedet fri Opdragelse bestaaende udi Føde, Klæde, Skolegang og christelig Optugtelse, indtil enhver af dem opnaar sit 18de Aar, saaledes som Faderen for Gud og Øvrighed vil ansvare." Og "Dersom Døtrene leve den Dag, at de skal indtræde i Ægtestanden, da nyde hver her af Stædet fri Trolovelse, saaledes som Brug er og Stedet taale."

Her drages omsorg for, at Christen selv eller en eventuel efterfølger som fæster, ikke skal risikere at gå fra gården på grund af forpligtelserne til at holde bryllupsfester for alle pigerne. En sådan fest er en stor og bekostelig sag, men det er altså tilstrækkeligt at lægge niveau'et sådan, at stedet kan "tåle" det.³⁵⁹

1774 er Christen 57 år, og det er på tide at slippe tøjlerne. Gården oplades til svigersønnen Hans Mortensen Spangsberg, der får sit fæstebrev på stedet den 19. oktober, mod at betale 12 rdl. i indfæstning.³⁶⁰ Christen går på aftægt, omgivet af 2 døtre: den ene, Kiersten, er gift med den nye fæster, og den yngste, Anna på 21, der stadig er ugift og derfor hjemmeboende.

Den 17. oktober 1750 giftede Christen sig med **Anna Ludvigsdatter** i Jerne Kirke.

De havde følgende børn:

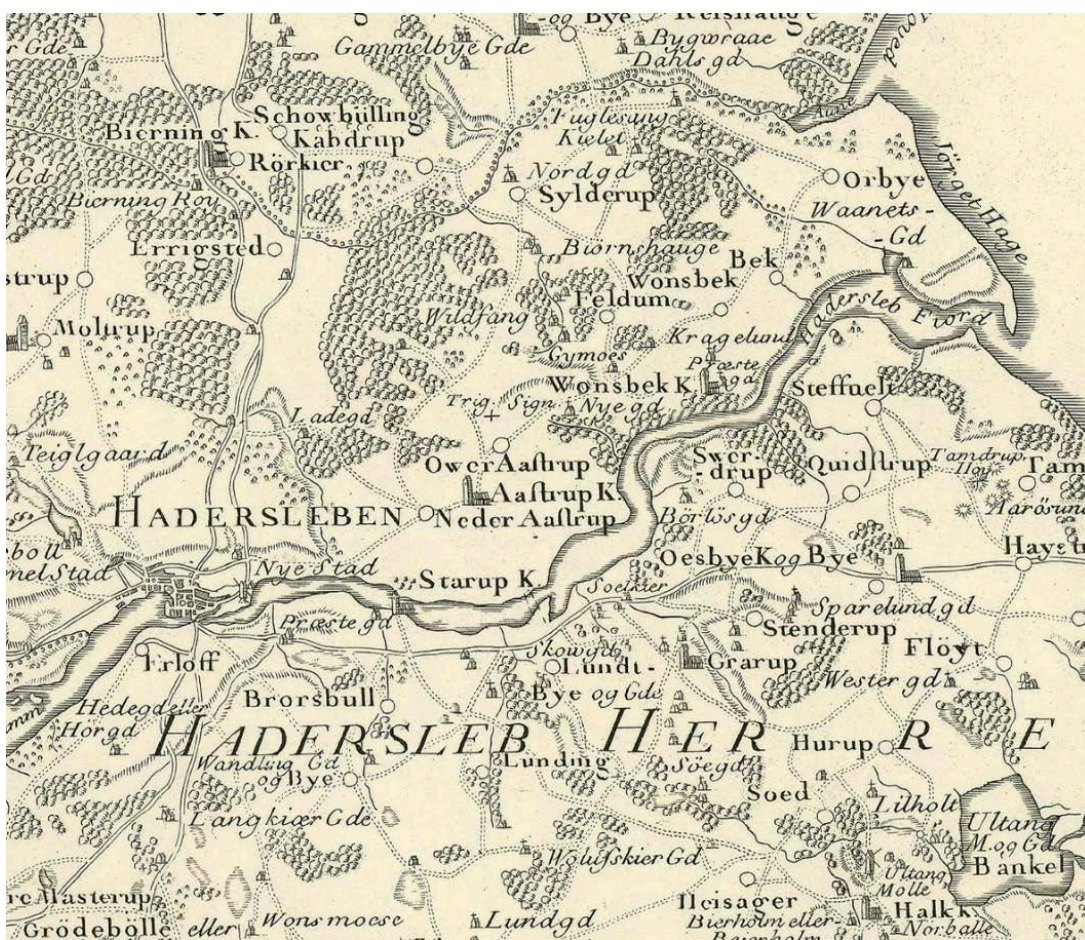
	i.	Niels (1751-1751)
	ii.	Kiersten (1752-1817)
123	iii.	Maren (1756-1806)
	iv.	Birthe (1759-)
	v.	Anne (1763-1806)

247 Anna Ludvigsdatter. Født den 17. august 1729 i Vognsbøl, Jerne. Døbt den 21. august 1729. Anna døde i Boldesager, Jerne, den 29. maj 1771; hun blev 41.

Anna, der er datter af Ludvig Lambertsen og Maren Pedersdatter, bæres af Peder Pedersens Hustru af Kvaglund. Faddere er Peder Spangsberg, Strandby, Willads Hansen, Jerne, Niels Nielsen Vognsbøl, Niels Hansen, Strandby, Niels Jensen, Spangsberg, Mads Laursens Hustru af Vognsbøl, Anne Christensdatter, Esberg, Anne Pedersdatter, Kvaglund, Anne Thomsdatter, Spangsberg og Hans Jensens Datter Bolde, Jerne.

Som 21-årig bliver Anna madmor på gården i Boldesager, hvor hun sætter fem børn i verden, uden at vi i øvrigt hører meget til hende. Men da præsten skal indføre Annas død i kirkebogen tilføjer han et NB: "kom ynkelig af dage". Desværre intet om, hvori det ynkelige består. Også hendes yngste datter kommer ynkeligt af dage. Hun er gift med Søren Nielsen i Skads, men har formentlig haft psykiske problemer. I 1806 kan præsten notere: 15de Søndag efter Trin. blev Søren Nielsens Hustrue Ane Christensdatter af Schads, som greb til den ulykkelige Gerning at hænge sig selv Søndagen tilforn om Morgenen, da hendes Mand og Datter var i Kirken, begravet gl: 43 Aar.

248 Nis Hanssen. Født i 1721 i Vonsbæk, Haderslev Amt. Nis døde den 27. juli 1784 i Haderslev. Begravet den 1. august 1784 i Vor Frue, Haderslev.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort fra 1780, der viser Haderslev Fjord. “Wonsbæk” og “Bek” ligger nord for fjorden ud mod havet.

Nis skal, i følge indførelsen ved hans begravelse, være født i Vonsbæk Sogn, der ligger nordøst for Haderslev, ud mod Haderslev Fjord. Hans forældres navne oplyses samme sted at være Hans Christensen og Ellen Hansen, men hans dåb er ikke med sikkerhed fundet.

Han flytter senere til købstaden Haderslev, hvor han arbejder som bødker. På et tidspunkt opnår han borgerskab i byen, så han kan slå sig ned som selvstændig erhvervsdrivende. Formentlig er det ham, der er indført i Haderslevs borgerbog den 23. november 1752 under navnet Nis Hansen Beck. Hvor Beck stammer fra, er usikkert, men der ligger en lille by ved navn Bæk tæt på Vonsbæk, så måske ... Erhvervet er bødker, og han angives at stamme “aus dem Amt Had”.³⁶¹ I 1769, hvor det yngste barn døbes, benævnes han borger og bødker.

At han i 1752 opnår borgerskab i Haderslev falder perfekt i hak med, at han på dette tidspunkt stifter familie og fra 1753 og frem får en stribe børn døbt.

Han dør i 1784, 63 år gammel, efterladende sig enken og 3 børn, Niels, Hans Christian og Maria; den ældste er 26 og den yngste 21 år.

Før 1753 blev Nis gift med **Maria Nissen**.

De havde følgende børn:

- i. Hans (1753-<1758)
- ii. Hans (1754-<1758)
- iii. Nicolaj (1755-<1758)
- iv. Hans (1757-<1758)
- v. Niels (1758->1784)
- 124** vi. Hans Christian (1760-<1834)
- vii. Maria (1763->1784)
- viii. Nis (1767-1769)

249 Maria Nissen. Født i 1724 i Tønder. Maria døde den 25. marts 1786 i Haderslev. Begravet den 29. marts 1786 i Vor Frue, Haderslev.

Maria kaldes somme tider Maria, andre gange Mari-che. Det sidste er en kæle-form af Maria og betyder egentligt "lille Maria". Efternavnet er der usikkerhed om; det optræder som både Nissen og Nisses og kan hentyde til at hun enten er gift med en Nis eller datter af en mand af samme navn. Ved et af hendes børns dåb kan vi læse, at hendes far hedder Jes Nielsen, men ifølge kirkebogen for Vor Frue Kirke i Haderslev, hvor Maria begravnes 1786, er hun født i Tønder omkring 1724 som datter af Nicolaj Nissen og hustru Maria. Desværre er der ikke indført nogen Maria med forældre af nævnte navn i Tønders kirkebog. Heller ikke nogen, der ligner. Måske kan hun være født i et nabosogn?

Maria føder 8 børn. De 4 første dør som små, og det samme gælder det yngste, der bliver opkaldt efter sin far; han bliver kun halvanden år gammel. De 3 sidste overlever deres forældre.

Maria dør et par år efter sin mand. I mellemtiden er datteren Maria blevet gift og er flyttet til Odense. Sønnen Hans Christian er i hvert fald fra 1791 at finde i Flensborg, hvor han skaber sig en levevej som bødker. Den ældste søn er formentlig blevet i Haderslev; han kunne udmærket være identisk med den Niels Hansen, der ifølge folketællingen 1803 bor i byen som borger og "fassbinderist" i den kongelige flåde.

250 Frederik Lorenzen. Født ca 1733. Frederik døde den 25. januar 1807 i St. Nikolai Sogn, Flensborg. Begravet den 30. januar 1807 i St. Nikolai Kirke, Flensborg.

Frederik Lorenzen er bødkermester i Flensborg. Hvor han er født vides p.t. ikke, men det må være sket omkring 1733 efter alderen ved begravelsen at dømme.

Da han er bødkermester, burde han være at finde i Flensborgs borgerbog, men det er han mærkeligt nok ikke.

Nis Hanssen og Maria Nissen er begravet fra domkirken, Vor Frue Kirke i Haderslev

St. Nicolai Kirke i Flensburg, hvor Frederik Lorenzen er begravet

Ved en folketælling fra 1769, hvor kun overhovedet for husstanden nævnes ved navn, finder vi i St. Marien Sogns 4. distrikt en bødker Frederik Petersen med sin kone og tre døtre. Det oplyses, at han har en svend beskæftiget.

Han har boet i hvert fald en tid i St. Marie Sognet i Flensburg; her får han tre døtre døbt i henholdsvis 1764, '66 og '70. Disse tre døtre overlever alle barnealderen og bliver gift med håndværkere i byen. Den ene er endda bødker.

Sine sidste år, hvor han er enkemand, tilbringer Frederik hos sin ældste datter og svigersøn på Schiffbrücke, stadig St. Marien Sogn. Men han bliver begravet i St. Nikolai Sogn.

Efternavnet er der usikkerhed omkring. Da han får sine to første børn døbt kaldes han Lorenzen, og det gælder også ved Maria Botillas bryllup. Men ved den sidste datters dåb i 1770 og folketællingen 1803 er det blevet til Petersen, som døtrene da også kaldes. Det er dette efternavn, der hænger ved Maria Botilla, da hun flytter til Danmark. Men Lorenzen er tilbage, da Frederik begravnes i 1807. Måske kan en forklaring være, at Frederiks far har heddet Lorenz Petersen. I hertugdømmerne kommer der allerede i 1771 en lov, som påbyder, at børn skal have deres fars slægtsnavn, og den lov har helt sikkert givet anledning til en del forvirring.

Frederik var gift med **Anna Maria Lassen**³⁶².

De havde følgende børn:

125	i.	Anna Margaretha (1764-)
	ii.	Maria Botilla (1766-1844)
	iii.	Catharina Elisabeth (1770-)

Anna Margaretha bliver gift med tømremester Jacob Hansen, med hvem hun har tre børn. Han er en del ældre end hende, og hun bliver forholdsvist tidligt enke.

Catharina Elisabeth bliver den 10. februar 1796 i St. Marien Kirke i Flensburg gift med skipper og borger i Flensburg, Conrad Niendahl. De har to døtre.

251 Anna Maria Lassen.³⁶² Anna Maria døde 27. februar 1800 i Flensburg og blev begravet 5. marts 1800 fra St. Marie Kirke.

De slesvigske kirkebøger er mere grundige end de kongerigske, og Anna Maria nævnes konsekvent ved navn ved døtrenes dåb. Til gengæld er der stor usikkerhed om hendes efternavn; ved den ældste datter oplyses det, at hun er "geb. Olsen" (født Olsen). Ved de næste to er det ændret til Lorenzen, mens det ved Maria Botillas vielse er blevet til Lassen. Ved hendes mands begravelse kaldes hun "geb. Hansen". Hvad der er rigtigt, er ikke afklaret, men Lorenzen er måske en afsmitning fra hendes mands navn.

Hun dør 70 år gammel den 27. februar 1800. Kirkebogsføreren plejer at anføre både kvinders føde- og gifte-navn, men i Anna Marias tilfælde er pladsen for fødenavnet tomt – præsten har ikke kendt det. Derimod har han styr på at hun har været gift med den efterlevende borger og fribødker Frederik Petersen og efterlader sig 3 børn: 1) Margareta gift Hansen 2) Maria, gift Hansen og 3) Catharina Elisabeth, gift Niendahl. Der er tilføjet, at flere efterretninger kunne ikke fås.

252 Christen Thomsen. Født i 1725 i Forum, Bryndum. Døbt den 4. februar 1725 i Bryndum Kirke. Christen døde i november 1809 i Billum. Begravet den 19. november 1809 i Billum Kirke.

1725 kan man læse i Bryndum kirkebog: Samme Dato (d. 4. februar) blev Thames Jensens søn døbt - Christen. Utydeligt ser der ud til at være tilføjet: Forældrene bor i Forum. Det må være "vores" Christen. Hans mor hedder Karen Christensdatter.

Christen Thomsen har ejet en mindre gård i Forum, Bryndum Sogn. Da den ældste søn tilsyneladende er opkaldt efter sin morfar, kan man få den tanke, at det er svigerfaderens gård, han sidder på. Gården har et hartkorn på 1 td. 1 skp. 1 1/2 fjd. I Forum By finder man nogle af de bedre jorder i sognet. 1799 hedder det i en tiendeforordning: "Forum By, hvis Jorder er af bedre Bomitet end de øvrige Byers, skal betale deres Tiende med 4 1/4 skp. Rug af hver tønne Hartkorn på samme Vilkaar som de øvrige" ... Desuden blev det vedtaget, at da nogle af beboerne har skarpe jorder, så kunne de efter den hele bys erklæring ikke tåle at svare lige med de andre, hvorfor der blev tilstået dem et afslag af 1 fjerding på hver tønne hartkorn i de første 4 år.³⁶³

Christen har tilsyneladende været den, som folk gik til, hvis der var særlige problemer, som i 1767 da en kvinde skal begraves, "som den 7. (Januarii) om Aftenen halvdød blev kiørt til Forum-Bye af Jens Fischer og S. Dam samt Jens Povelssens Søn, alle af Alslef Sogn og ført af vognen til Christen Thamsens i Forum, da hun hverken kunne staae eller gaae, sandse eller tale". Om navnet på kvinden har været kendt, vides ikke; det sted i kirkebogen hvor det eventuelt kunne have stået, er totalt udvisket.

Af en eller anden grund forlader Christen gården i 1776 og flytter med familie til Billum, hvor han bliver fæster af en gammel krongård, matr. 11 – adressen er i vore dage Holmevej 10. Grunden til denne overgang fra selvejer til fæster kan ligge i økonomiske problemer. Den 4. november 1771 låner Christen hos "velagte Jacob Jensen i Bryndum Bye" det ganske anselige beløb 93 rdl. 2 mk., og til gengæld for denne forstrækning må han pantsætte sin ejendom "med ald min Gaards Herlighed bestaaende af Ager og Eng, Sæd, som er lagt eller herefter bliver lagt, Huuse og Bygninger, Besætning af alle slags levende Creature, og alt andet som er i Gaarden; item ald min tilhørende Boehauge og Løsøhre inden og uden døre, som jeg nu Ejer eller her efter Ejendes vorder".³⁶⁴ Ganske vist oplyses det, at gælden er betalt den 4. november 1776, men på dette tidspunkt har Christen allerede slået sig ned i Billum.

I 1776 hører fæstegården under Hesselmed, og det er daværende godsejer Christen Hansen, der udsteder fæstebrevet den 1. maj. Den tidligere fæster hedder Niels Hansen Frederiksen, og han har ikke haft held med fæstet, det nævnes i fæstebrevet, at han "godvillig formedelst maadelige Omstændigheder har opladt og afstaaet" gården. Hvad disse maadelige omstændigheder nærmere går ud på, kommer brevet ikke ind på, men det har nok været økonomiske problemer, for der tales også om "ald den øvrige af mig, Christen Thomsen, ved Gaardens Antrædelse, lovede og nu givne Hielp og Forstrækning." Desuden er Niels Hansen ved afståelsen blevet lovet nogle ting "til Minde af Gaarden." En mand, der ikke klarer sig så godt, bliver altså ikke bare smidt på porten, en vis social bistand har der været.

Både Christen og hans kone Cathrine er døbt i Bryndum Kirke

Christen kommer som fri bonde; i fæstebrevet hedder det “velagte Christen Thomsen”; ikke at ordet velagte er ensbetydende med “fri”, men det bruges dog ikke om hvemsomhelst og er slet ikke almindeligt i fæstebreve. Denne status betyder, at han er “for Indfæstningen af denne Gaard frigiven, samt der foruden ham herved tilstaaed, at holde hans nu havende 3 Sønner frie for Godsets Staufn og i saa fald i ingen Maade af mig eller efterkommere, blive forhindret i at reise, flytte eller fare, bo og være, hvor de selv lyster”. Han er altså selv fri for at betale den sædvanlige indfæstning, og sønnerne er ikke underlagt stavnsbåndet. Derimod slipper han ikke for landgilde – i rede penge 3 rdl. 2 mk. og 2 tdr. god ren rug. Og han må forrette “i al slags bør, uvægerlig og naar tilsiges, fuldkommen Halvgaards Hoveri, Ægter og Arbeide, alt ligesom i Formandens Tid er gjort.”³⁶⁵

Elleve år efter er Christen moden til aftægt, og sønnen Søren overtager fæstet gården. Efter godt 20 år i aftægt og 14 som enkemand dør Christen, 86 år gammel.

Den 16. oktober 1751 giftede Christen sig med **Cathrine Christensdatter** i Bryndum Kirke. Christen og Cathrine bliver trolovet den 17. juni 1751.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1752-)
	ii.	Thomas (1755-)
126	iii.	Søren (1758-1827)
	iv.	Karen (1760-1763)
	v.	Hans (1764-)

253 Cathrine Christensdatter. Født i 1722 i Astrup, Bryndum. Døbt den 29. marts 1722 i Bryndum Kirke. Cathrine døde i 1795 i Billum. Begravet den 29. november 1795 i Billum Kirke.

Cathrine må være den “Christen Knudss. Datter af Asterup”, der bliver døbt den 29. marts, båret til dåben af Madame Bygum. Astrup er en klat huse lidt øst for Forum. Ved vielsen nævnes det dog, at både Christen Thomsen og hans brud er fra Forum. Der ses ikke andre nyfødte med navnet Cathrine Christensdatter i denne periode i Bryndum.

Ved folketællingen i 1787 kaldes Christen Thomsens kone “Anna”. Aldersmæssigt passer hun med Cathrine, og det ses ikke nogen steder, at den første kone skulle være død og erstattet med en anden. Der kan være tale om en skrivefejl. Desværre nævnes hendes navn ikke ved begravelsen, hvor hun bare er anført som Christen Thomsens kone.

254 Jens Pedersen Kjær. Født i december 1741 i Billumkær, Billum. Døbt den 10. december 1741 i Billum Kirke. Jens døde den 24. januar 1829 i Kjelst, Billum. Begravet den 1. februar 1829 i Billum Kirke.

Anden adventssøndag døbes “Peer Hanssens søn af Billumkiær med navn Jens”. Faddere er Dorothe Jespersdatter og Dorothe af Møllen (gift med Tue Christensen på Hesselmed Mølle, ane nr. 32), Peer af Billumgaard (ane nr. 240) og Thor Thuesen af Kjelst (ane nr. 382).

Jens er ældste søn af Peder Hansen og Ellen Jensdatter i Billumkær. Han bliver gårdfæster allerede som syvårig! Den anden halvgård i Kæret – Peder Hansen har den ene – bliver ledigt, da fæsteren Christen Gregersen godvilligt trækker sig, og far Peder er hurtigt til at tænke på sit afkom og sikrer sig fæstet. Aftalen går ud på, at Peder driver gården, indtil sønnen kan få den “overdragen til Antagelse og Beboelse, naar hand vorder sine fulde 20 Aar”. Den lille gårdparts hartkorn er beregnet til 1 td. 3 skp. 2 fd. 1 1/2 album, og i landgilde skal der hvert år udredes 2 rigsdaler og forrettes hoveri for en kvart gård¹³⁵.

1770 fraflytter Jens sit fæste for at give plads for sin yngre bror Hans, mens han selv flytter ind på et noget større sted, matr.nr. 7 i Kjelst, senere kendt under navnet Fjordgård. Denne gård har tidligere været drevet af en Hans Bojsen og hans meget yngre kone, Kirsten, der har så store økonomiske problemer, at Kirsten “af armod efter mandens dødsfald” må fratræde fæstet og flytte til et lille hus med fem børn. Hvorefter Jens tager over, dog må han til en vis grad sørge for Hans Bojsens enke; det fremgår af fæstebrevet fra den 23. april 1770, at der er indgået “accordt og contract”³⁶⁶.

Den nye gård, der ligger med en flot udsigt over engene, hører ligesom hans fødegård under Hesselmed; landgilden beløber sig til 2 rdl., og fæsteren er forpligtet til at møde 38 1/2 dage om året på herregården: 2 1/2 dag skal han udføre pløjning og møde med plov og forspand, 11 dage er spanddage, hvor han skal møde med et spand heste eller stude, og de sidste 26 dage er gangdage, der kun kræver fremmøde af en mand uden redskaber eller dyr. Oveni skal der ydes to ægter – pligtkørsel á 1 mil. Gårdens hartkorn er på 2 tdr. 1 skp. 1 fjd. 2 album.³⁶⁷

Jens’ efterfølger på gården er sønnen Peder Jensen Kjær. Selv får han et langt liv – han dør som 88-årig “aftægtsmand i Øster Kjelst.”

Den 3. maj 1765 giftede Jens sig med **Maren Jakobsdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	(Uden navn) (1765-1765)
	ii.	Jacob ³⁶⁸ (1766-1852)
127	iii.	Maren (1771-1807)
	iv.	Pernille (1774-1774)

- v. Peder³⁶⁸ (1776-1859)
- vi. Ellen (1779->1845)
- vii. Jens (1780-1780)
- viii. Knud (1784-1788)

Om deres børn:

Jacob aftjener værnpligt ved det slesvigske infanteriregiment, men bliver 1799 gårdmand i Tarp; i og med at han gifter sig med Ellen Sørensdatter, f. 1768, overtager han fæstet efter sin svigerfar, Søren Pedersen, som kommer i aftægt sammen med et par endnu ugifte døtre. *Jacob* køber gården i selveje 1809 for 307 rdl.

Maren er vores ane nr. 127.

Pernille begravnes tre uger gammel.

Peder efterfølger sin far på gården; han er en virksom mand, der opfører nye bygninger og starter et teglbrænderi. Han er gift med Mette Sørensdatter (1779-1852) fra Kjelst.

Ellen bliver gift med Jens Christian Jensen, født på Annexgården i Kjelst som søn af ane nr. 70, Jens Jensen; han får gården efter sin far. Han dør ung, hvorefter *Ellen* får ophold hos sin søster *Maren*.

Jens og *Knud* begravnes henholdsvis et halvt og fire år gamle.

255 Maren Jakobsdatter. Født 1740 i Billum og døbt den 4. september i Billum Kirke. *Maren* døde den 30. august 1816 i Kjelst og blev begravet den 4. september 1816 i Billum Kirke.

Maren er datter af *Jacob Outrup* og *Maren Knudsdatter* og måske født i Hannevang, hvor hendes far i hvert fald i 1745 er lærer. Faddere er *Karen* fra Billumgård, *Knud Nielsen* fra Janderup, barnets formentlige morfar, *Niels Laurson* og *Mads Hansen*. Hun bliver konfirmeret 1757 og er indført i kirkebogen som "Sergeant *Jacob Outrups* datter i Billum".

25 år gammel bliver hun, hvad man må kalde godt gift med en driftig gårdmand, og hun er de første fem år husmor i Billumkær, som siden bliver skiftet ud med en større ejendom i Kjelst. Otte børn bliver det til over en periode på 19 år, men kun de fire af dem overlever den tidlige barnealder.

Hun når at gå på aftægt sammen med sin mand og dør som "Aftægtsmand *Jens Pedersens* Kone i Kjelst", 76 år gammel.

272 Peder Nielsen Borch. Født ca 1672. Peder døde i 1724 i Jegumgård, Janderup. Begravet den 6. august 1724 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvor Peder er født, men tilnavnet Borch kan antyde, at han – eller hans forfædre – stammer fra Sdr. eller Nr. Bork i Nørre Horne Herred. På en eller anden måde må der være en tilknytning til et af disse sogne. I Lønne Sogn bor en selvejergårdmand ved navn Christen Pedersen Borch, født ca 1699 og død 1770; han kan være af samme familie.

Peder er fæster på den ene halvgård af Jegumgård, matrikel nr. 2, som han overtager, da han gifter sig med enken efter den tidligere fæster på stedet, Niels Bachensen (ane nr. 554). I 1727 skulle Peders (eller rettere hans kones!) fæste være overladt til Jens Christensen³⁶⁹.

Peder dør i 1724. Datoen er lidt usikker, jeg har tydet begravelsesdagen til “Dom. 8”, hvilket skulle være den 6. august. Derudover har præsten tilføjet: “som døde sidst forleden onsdag aften, gl. 52 aar”.

Den 8. maj 1707 giftede Peder sig med **Anna Nielsdatter** i Janderup Kirke. De er blevet trolovet halvanden måned før, nemlig den 22. marts.

De havde følgende børn:

	i.	Mette (1708-)
136	ii.	Niels (ca1712-1791)

273 Anna Nielsdatter. Født i 1668 i Bandsbjerg, Janderup. Anna døde i april 1743 i Jegum, Janderup. Begravet den 21. april 1743 i Janderup Kirke.

Anna er født på Bandsbjerg som den ene af Mads Raschs fire (kendte) døtre. Hun bliver først gift med enkemanden Niels Bachensen og flytter ind som kone på Jegumgård. Fem børn bliver det til i de godt otte år, der går, inden Niels dør.

Derefter har Anna ansvaret for den store gård gennem hele 10 år, inden hun finder sig en ny ægtefælle i Peder Nielsen Borch. Med ham får hun i hvert fald to børn, det sidste i 1712, hvor hun er 44, så det er nok af naturlige årsager, at der ikke kommer flere. Peder dør efter 17 års ægteskab, og Anna må tilbringe næsten 20 år som enke, inden hun dør som 75-årig.

274 Bunde Henrichssøn. Bunde døde i februar 1739 i Troldholm, Ål. Begravet den 1. marts 1739 i Ål Kirke.

Bunde er formentlig født på Broenggård som søn af Henrich Iversen og Mette Bundesdatter, men det er sket før kirkebogens start i Ål Sogn. Han bliver medfæster på Troldholm i 1688. Gårdens hartkorn er 8 td. 3 skp. 1 fdk., og i 1688 noteres der fire fæstere på stedet: Jep Christensen, der er Bundes første svigerfar og måske på vej i aftægt, Søren Nielsen, Madz Madsen og Bunde. Gården ejes på dette tidspunkt af Christopher Carstensen i Ribe. I 1718 er det sognets præst, hr. Jens Hoe, der er ejer. Siden sælges den til Hennegård, som den hører under indtil 1748.²³⁵

Bunde har giftet sig til gården ved at ægte Mette Jepsdatter. En søn, Niels, er født ca. 1686, så vielsen må have fundet sted inden. En enkelt datter, Anne, er indført i kirkebogen, der først er bevaret fra 1691; hun bliver døbt den 10. januar

1692, og som faddere optræder her morfar Jep og to af Bundes brødre, Iver og Byrge. “Lille Anne i Troldholm” er nævnt som fadder omkring 1710.

Men en skattemåling fra 1699 fortæller, at Bunde her er enkemand. Mette må altså være død på dette tidspunkt. Siden gifter han sig igen og bliver far til vores ane, Mette, som selvfølgelig er opkaldt efter den afdøde tidligere kone. Dette bryllup er heller ikke indført i kirkebogen.

Bunde var gift med **N.N. Bundeskone**.

Et barn kendes:

137 i. Mette (1715-1799)

275 N.N. Bundeskone.³⁷⁰ N.N. døde i 1747 i Troldholm, Ål. Begravet den 8. august 1747 i Ål Kirke.

Konens navn kendes ikke, ved hendes begravelse omtales hun som “Bunde Henrichsens Enke af Troldholm”. Kun datteren Mette kan findes i kirkebogen, men det betyder ikke nødvendigvis, at hun ikke har fået flere børn.

276 Søren Bundessøn. Født i Skødstrup. Søren døde i december 1739 i Nørre Broenggaard. Begravet den 1. januar 1740 i Ål Kirke.

Søren er født i Skødstrup som søn af Bunde Sørensen. Tidspunktet kender vi dog ikke, da det nok falder i perioden juni 1694-marts 1697, hvor kirkebogen ikke er ført. Til trods for at Bunde ikke – så vidt vides – har andre sønner, er det ikke Søren, der kommer til at sidde på sin fødegård.

I stedet får han fæstet af Nørre Broenggaard efter sin første svigerfar, Christen Christensen Broeng, søn af den Christen Christensen Broeng, der, efter at han blev afsløret som deltager i en sammensværgelse med det ædle formål at tage livet af den forhattede herremand og bondeplager, Jørgen Bramming på Lydumgård, endte sine dage som straffefange på flådens skibsværft, Bremerholm, i København. Gården hører under Hesselmed og står for et hartkorn på 4 td. 3 fjd. 1 1/2 alb. Hoveriet består i “een Dags Slet og gjøder og pløyer for en fjerde part gaard om foraaret”¹³³. Hans kone, Maren Christensdatter, dør allerede efter ca. tre års ægteskab, uden at have fået børn. Herefter gifter han sig med Maren Nielsdatter Jegum, som han er beslægtet med “udi andet og tredje Led”. Hvordan slægtskabet helt præcist hænger sammen, er ikke afklaret, men de to må søge bevilling fra kongen, før de kan lade sig vie. Bevillingen bliver givet den 22. november 1721.⁸⁴⁰

Søren dør ret tidligt, og skiftet efter ham viser, at han foruden enken efterlader sig seks umyndige børn: Christen på 17, Niels 14, Bunde 4 år og døtrene Maren 12 år, Kirsten 7 år og Anna, der er bare 10 uger, og til stede er desuden “Enkens Broder Christen Nielsen af Borre som hindes andtagne Laugværge og som Formynder for dend eene Søn Niels Sørensen og og dend eene Datter Anna Sørensdatter. Hans Nielsen af Schiødstrup indsat Værge og Formynder for den yngste Søn Bunde Sørensen og dend ene Datter Kirsten Sørensdatter. Hans Christensen af Broeng indsat Værge og Formynder for dend Ældste Søn Christen Sørensen, og dend Elste Datter Maren Sørensdatter. Og Endelig var overværende ved denne skifteforretning Børnenes Oldefader (i hine dage betyder oldefar: bedstefar) Bunde Sørensen af Schiødstrup som formedelst høie Alderdom iche kand besværges med nogen Formynderskab, Skiøndt hand iche efter Loven kunde sig undskyldte”.

Indboet har stort set bestået af det forventelige: I dagligstuen har der stået et solidt bord med egefod og blad, et par træstole med læderovertræk, et par stole med halmsæde og en taburet. Ikke alle har kunnet sidde ned ved bordet, men desuden har der nok været en fast bänk ved væggen; måske stod kvinderne op under spisningen – dette var dog en skik, der var mest udbredt på Sjælland, så vi ved ikke, om Søren hustruer har haft plads ved bordet! Man har kunnet oplyse stuen med en enkelt messing lystem og en ditto i jern. Et spejl med sort “fordervet” ramme har hængt på væggen. Blandt servicet findes et krus med tinlåg, to tinfade, fire tallerkener, en skål, et bæger, et vinkrus “af hvid och

blaa steen”, fem “smaa steen Briche og 2 hollandske Smørbrich” og to studs glas og et spidsglas. Klenodierne i huset har været “2 Sølf skeeder (skeer), dend Eene med Nafn CCSB-KND 1693, dend anden med Nafn PNSB-ANDI 1707, vurderet til henholdsvis 1 rdl. 4 mk. og 2 rdl. Det er arvestykker, det første efter Sørens første kones forældre Christen Christensen Broeng og Karen Nielsdatter, og det fortæller, at de blev gift i 1693. Ske nr. 2 stammer fra Maren Jegums mors andet bryllup, initialerne står for Peder Nielsen Borch og Anna Nielsdatter, der bliver gift den 8. maj 1707 – denne dato kan findes i Janderup Kirkebog, men i 1693 Ål var bryllupper ikke medtaget.

I storstuen har der stået et langbord og fem kister og desuden “dend bæste Seng” med sit lune fyld: 2 olmerdugspuder med hørgarns vår, 1 blå og hvid bolster overdyne, 1 dito underdyne, 1 dito lang hoved dyne, 1 hørgarns lagen og 1 blågarns dito, 1 blå og hvid senge dyne, ialt vurderet til 8 rdl. Den anden seng i stuen er knapt så fint udstyret, her er sengetøj for 5 rdl. 2 mk.

Af den afdødes gangklæder nævnes “1 gl Sort Klædes Kiortel med brun underdrett (kjortlen har været foret) samt brun Væst af Fiirsæl (en særlig væveform) med 2 1/2 dusin methal Knap, 1 blaa Brøstdug af Fiirsæl Tøy med 6 Knap af Sølf, 1 par brune Vadmel's Boxer, 1 par Skoe med Messing Spænder, 1 gl Cabus (en hue med klapper for- og bagpå, som kan smækkes op og ned efter behov) og 1 gl. Hat. Tøjet har kvinderne kunnet stryge med det jernstrygejern, som også indgår i boet.

Sådan kunne Søren og Marens strygejern have set ud. Det er beregnet til at fyldes med gløder fra ildstedet. Eksemplaret her er fra Det grønne Museum.

I gården er der to vogne, en plov og to harver – samt en sadel og et bidsel; mon ikke det er det samme sæt, der går igen i skiftet efter sønnen Niels, 30 år senere?

Dyreholdet på gården har bestået af tre heste og en plag, fire bukke og to gamle geder, fire stude, en kvie, fem køer og to spædekælve. Endelig 21 gamle og unge får, en vædder og “1 hvid Soe Swiin”.

Registreringen slutter med at bemærke, at “desuden befandtes noged Gamle Sængklæder paa børnenes Sænge, som ej for noget kunde ansættes, siden det ej fra dennem Kand undværeris.”

Herudover er der en bådspart, vurderet til 5 mk, hvoraf den ældste søn Christen selv har betalt halvparten. Enken ønsker, at den anden søn Niels, må beholde den anden part, “hvilket af Samtlig formynder blev bevilget”.

Vurderingen af stervboets midler kommer samlet op på 147 rdl. 2 mk. 12 sk. Herfra trækkes først “Gaardens Besætning af Bæster, Ploug og Wogenredskab” og udgifter til reparation af bygningerne. Desuden er der en smule gæld, 1 rdl. 3 mk. til Christen Andersen på Gedberg, og skyldig landgilde for to kvartaler, samt udgifter til skiftet. Endelig viser det sig, at der er en aftægtskontrakt til Karen Nielsdatter, der giver hende ret til “dend bæste Koe samt 2 Faar”, omregnet 4 rdl. 8 mk. 8 sk. Karen Nielsdatter er enken efter forrige fæster, Christen Christensen Broeng, der først dør i 1749 og altså kommer til at nyde aftægt i næsten 30 år.

Slutningen på det hele bliver, at der er 65 rdl. 2 mk. 12 sk. tilbage til deling mellem enken og børnene, hvilket sker på sædvanlig vis: enken får halvdelen, sønnerne en broderlod og døtrene en lille søsterlod, 3 rdl. 3 mk. 13 1/9 sk.³⁷²

Den 25. januar 1723 giftede Søren sig med **Maren Nielsdatter Jegum** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

- 138
- i. Christen (1723-1747)
 - ii. Niels (1725-1770)
 - iii. Maren (1728-1754)
 - iv. Kirsten (1733-)
 - v. Bonde (1736-1794)
 - vi. Anna (1739-)

277 Maren Nielsdatter Jegum. Født i 1703 i Jegum, Janderup. Døbt den 11. oktober 1703 i Janderup Kirke. Maren døde i maj 1783 i Broenggård. Begravet den 4. maj 1783 i Ål Kirke.

Marens dåb kan findes i kirkebogen, men skriften er næsten falmet helt væk. Hun er datter af Niels Bachensen og Anna Nielsdatter i Jegum. Af fadderne har jeg kun kunnet tyde "Min kone" (præstens) og Enevold i ... Men det ses, at dåben finder sted på en onsdag, måske har det hastet med, at får døbt den nyfødte?

Maren er bare 20 år, da hun bliver gift med enkemanden Søren. De lever sammen i 17 år og får seks børn. Hun tager udfordring og ansvar på sig og fører gården videre efter sin mands død. "Imidlertid hun ogsaa, som en Rætskaffen Christen Moder Lover og herved sig bepligter at holde og opdrage sine Børn, med Føde og Klæder samt Ære og Lære, som hun for Gud og Øfrigheden vil være ansvarlig uden Ringste Afgang." Af børnene forventes det, at "de og ved Alders Tiltagelse vorder hende hørrig og Lydig som Børn deris Forældre pligtig og skyldig er." Hvis enken skulle finde på at gifte sig igen, "da forlanger Formynderne Børnenis tilfaldende Arfve Midler, efter deris Sahl. Fader som for samtlig Børn er 32 rdl. 4 mk. 6 sk.; eller i dets Mangel fornøilig Forsichring derfor."³⁷²

Enken finder ingen ny ægtefælle. Men efter tolv år er den ældste datter, Maren, blevet gift med Mogens Christensen, og de to overtager fæstet, og Maren kommer på aftægt³⁷³. Både Maren og Mogens dør dog allerede efter 3 år, og nu bliver det sønnen Niels og svigerdatteren Johanne Marie, der tager over. Aftægtskonen følger selvfølgelig med. Den gamle "Oldemor" overlever også Niels og Johanne Marie, endda med hele 13 år. De sidste år er det barnebarnet Maren og hendes ægtefæller (den første dør tidligt, så hun må finde en ny), der leverer den gamle Maren aftægt.

278 Niels Mortensen. Født i 1689 i Kjærbøl, Farup. Niels døde den 15. maj 1746 i Kirkeby, Farup. Begravet den 20. maj 1746 i Farup Kirke.

Vi ved ikke, præcis hvornår Niels er født, men om hans død noterer præsten den 20. maj: "holdet Ligprediken over Niels Mortensen Kirkebye, gl: 61 aar". Altså må han være født ca. 1689. Ved vielsen fremgår det, at han er fra Kjærbøl, en anden by i Farup Sogn, og det vides, at han har en bror Terman, som også bor i Kirkeby, og endda tidligere har været ejer af den gårdpart, som Niels bor på. I boet efter Niels og Barbara findes 2 sølvskeer, mærket Terman Mortensen 1716 – det har nok været en bryllupsgave fra broderen. Det kan ikke bevises, at Morten Termansen i Kjærbøl er de to brødres far, men jeg mener, at sandsynligheden herfor er ganske stor. Ved matriklen 1688 beboes en gård i Kirkeby, af hartkorn 7 tdr. 2 skp. 1 fjd. af en Niels Termansen, som på en eller anden måde kan være beslægtet med de to.

Niels er storgårdmand i Kirkeby i Farup Sogn, hvor hans gård kaldes Kirkebygård. Der er tale om en gård, der er delt op i to halvgårde, hvoraf Niels og Barbara holder til på den ene, mens den anden, kaldet Chresten Sørensens gård, beboes af lejefolk, avlingen dertil drives og bruges dog af Niels. Gården har et hartkorn på 6 tdr. 4 skp. 1 fjd. og 1 alb. Hvordan ejerforholdene egentlig har været, er lidt usikkert.

Der er et for den tid ganske pænt dyrehold: fem heste, tre plage og et føl, fire køer, tre kvier, en ung stud og en spædekalv, 28 får med lam, en galt og to grise og tre gæs og en gase med en hoben gæslinger. Stuehuset har været tilsvarende standsmæssigt: efter forstuen, som i sig selv er en sjældenhed i bondehjem, kommer man til hele tre stuer; i forbindelse med stuerne er der et par små kamre, og selvfølgelig har der været både køkken og bryggers, loft og kælder og

Farup Kirke, tegnet af Inger Tobiasen

desuden et “svendekammer”. Der har været et utal af senge med rigeligt sengetøj til sammenlagt en mindre formue, jernbundede og beslagne kister, stuvet med dagligt og fint linned og skabe med glas, hollandsk stentøj, tin- og messing-tøj. Sølv-tøj har heller ikke manglet – der er adskillige sølvbægre og ca. 24 skeer. I huset kan man finde genstande med fremmedartede navne, der kan tyde på, at det er overklassespåhit. Der er et par “geridoner”, et lille bord til at sætte ting på, “salsirken”, en lille skål til dypelse eller smør, “koldskaal kousken”, en mindre skål eller kande, og et par kikkerter foruden massevis af skilderier og et helt lille bibliotek ³⁷⁶.

Kilden til velstanden i Farup og omliggende sogne er i høj grad de fede marsk-enge. Alle beboere i byerne har været interesseret i at holde engene i fin stand, og derfor ser man, at samtlige 8 lodsejere i Tanderup og Kirkeby i 1729 er gået sammen om at nedfælde et sæt regler for brug af engene i et “Vide og Vedtægts Brev.” Blandt underskriverne finder vi naturligvis Niels Mortensen. Første regel lyder: “Skal vi entholde os fra at trælde og arbeide paa Sabathen” (søndagen) – hverken vi selv eller vores Folk maa vanhellige Dagen, uden største nød, tilføjes dog i parentes. Til at efterse, at reglerne holdes, udpeges 2 older- eller pantemænd, et hverv, der går på omgang, og gårdmanden eller avlskarlen på hvert sted har mødepligt; hvis nogen udebliver uden lovligt forfald, straffes han med en Mark til de øvrige. Der tillades “aldeeles ingen Drick, når Grandestævne holdes”, men de beløb, der kommer ind, når lodsejerne indbyrdes forser sig mod reglerne, bruges til et gilde for samtlige bymænd, som skal bestå af “en á to Tønder godt Øl samt saa meget Brendeviin og Toback, som Pantmændene med Lodsejerne for godt befinder.” I øvrigt går reglerne mest på at forhindre at korn- og høhøsten bliver ødelagt, fx ved at kvæg i utide forvilder sig ind på engene (hvorfor man ansætter en hyrde til at holde opsyn), ligesom ingen må grave mere tørv, end han kan tilkomme. Endelig må man, hvis ens heste eller kvæg bliver angrebet af smitsom sygdom, holde dyrene væk fra de øvrige, dog “skal den eller de, som denne Ulykke maatte hændes, udvises en Plads til at holde de skabede Bæster paa.”³⁷⁴

Niels har måske været en kende stridbar. Ved sin død har han to sager kørende ved retten. Den ene, mod jægermester Bachmann, ved jeg ikke, hvad går på, men den anden, hvor modparten er hans kones halvfætter, Hans Nielsen Windfeld, ejer af en større gård i sognet, Lundgård, drejer sig om en strid om de livsvigtige enge, opstået i sommeren 1745. Hans Windfeld hævder selv, i et indlæg i retssagen, "som bekiendt er at min Store Eng af Alders Tiid har været indgrøftet og rundt omkring med en gammel Grøft forsynet ... hvilken gammel Grøft alleene af mig er blevet renoveret". Men nu har Niels åbenbart tilladt sig at indgrøfte en eng til sæd, som aldrig tidligere har været indgrøftet, og han har gjort det uden de andre lodsejeres samtykke. Det ser også ud til, at han ved sit forehavende er kommet til at lukke nogle veje, som altid har været åbne for alle. Endvidere inddrager han nogle personer, så som en enke på Tanderup, i striden, som intet har med sagen at bestille. Den 6. august kommer det til et sammenstød i engene, som får Niels til at indsende en klage, der går på, at han "som sagesløs mand udi Tanderup og Kirkeby Enge skal være ved voldsom overlast beegnet". Disse "haarde Angribelser" får til gengæld Hans Windfeld til at reagere med en kontrastævnning. Sagen kører ved retten mellem de to "trættekære Herrer" og deres prokuratorer (jurister) med diverse juridiske omsvøb og henvisninger til loyparagraffer. Niels har indhentet to vidner, men desværre for ham kan modpartens prokurator påvise, at det ene vidne, "et Quindfolk", er forsynet med en hukommelse, der ikke helt står til troende, hvorefter det andet vidne kan afvises, fordi ét vidne er intet vidne – loven befaler "tvende personers overensstemmelse". Altså: Niels bør dømmes til give Hans Windfeld en lovmæssig og billig (rimelig) satisfaction, betale en tilstrækkelig mulkt til justitskassen og betale sagsomkostningerne, der er løbet op i 12 rdl³⁷⁵. Selve dommen har jeg ikke fundet, men i skiftet efter Niels får Barbara pålagt at få afsluttet sagen.

Det ser ud til, at det har været den almindelige mening i byen, at Niels selv har ejet sin gård, men da han er død og skifteforretningen sættes i værk, kommer overraskelsen. På det andet møde, den 13. juni 1746, da stiftsbefalingsmand von Gabells fuldmægtig, Peder Ussing, enkens laugværge, hr. rådmand Rahr af Ribe, cancelliråd og birkedommer Schönbach og to tiltagne vurderingsmænd fra byen mødes for at gå i gang, må noget klares først, for "førend noget videre blev foretaget mødte for Skifte Retten, Velærværdige og høilærde Hr. Christen Bech, Provst over Vandfuld Herred, og vedkiendte sig at være Possesor af dette Stæd, som Sallig Niels Mortensen paaboede og er fradød ..., hvilket hand beviiste med lovformelig Skiøde paa Stemplett Papiir No. 4 til 2 Rd. under Dato 11te Juny 1738, hvilken Skiøde bemelte Herr Provst Bech begierede læst og paaskrevet." Den udlejede halvgård har Niels ganske rigtigt skøde på. Men selv er han fæster. Hr. provsten forsikrer dog, at han vil have "Enken med hendes livsarvinger til det beste recommenderet, samt skiftet saa snart giørligt sluttet og fuldendt."

Boet gøres op til 847 rdl. 5 mk. 11 sk. Herfra trækkes gældsposter på samlet 226 rdl., de nødvendige dyr og redskaber, som tilhører fæstet, 114 rdl. og endelig skifteomkostningerne, der løber op i 13 rdl. Tilbage bliver den nette sum af 494 rdl. 1 mk. 11 sk. til deling mellem Barbara og hendes seks børn. Nu trækker den næstældste søn sig: "Dernæst blev af dend ene Arving Anders Nielsen Windfeldt, for Skifteretten declareret, at hand efter hands Sal. fader forlangede ikke nogen Arv, efterdie hand allerede Tiid efter anden til hans Fremtarv af hans Sal. fader hafde bekommet saa meget som ham nu i Arv kunde tilfalde." Den ældste bror, Morten, der er "studiosus" langt hjemmefra, kan ikke være tilstede, og for hans skyld beder moderen om at få skifteslutningen udsat; da samlingen mødes igen den 31. august, kan sønnen stadig ikke møde op, men "blev Skifte Rættten tilført een fra den ældste Søn Morten Nielsen Windfeldt, til fuldmægtiegen Peder Ussing under 24 hujus ergangen Skrivelse, hvorudi hand declarerer ikke at forlange nogen videre Arv efter hans Salig fader, end hvis (dvs. hvad) han allerede udi hans Salig Faders levende Live af Boen til hans Studerings Fremtarv og anden Fornødenhed haver faaet, og altsaa overloed Boens beholdne Midler til Deeling imellem hans Moder og Søskende uden nogen lod deraf at forlange."

Til enken bliver der halvdelen plus en broderlod, 308 rdl. 5 mk. 8 7/8 sk., til de to sønner hver 61 rdl. 4 mk. 11 3/8 sk. og til de to piger hver 30 rdl. 5 mk. 11/10 sk. Udgangsbønnen lyder, at enken skal udbetale arvelodderne til børnene, når de eller deres formyndere forlanger det, "samt desforuden forbinde sig for hendes egen Regning, at lade de 2de vitløftiege Processer, som hendes Sal. Mand haver haft med afg. Jægermester Bachmann på Synderschau og Hans Windfeldt paa Lundgaard, udføre, og selv at svare til al den tab derved kan foraarsages, uden at hendes børn derfor noget udi deres arveparter skulle afgaae, i hvorleedis end samme Sager maatte udfalde." ³⁷⁶

Og i øvrigt kan hun fortsætte ved gården...

Den 12. marts 1716 giftede Niels sig med **Barbara Andreasdatter Windfeldt** i Farup Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Morten (1717-1773)
- ii. Anders (1719-1770)
- iii. Hans (1721-1725)
- iv. Claus (1724-1769)
- v. Maren (1726-1791)
- vi. Johanne (1728-1729)
- 139** vii. Johanne Marie (1732-1770)
- viii. Eddel (1735-1735)
- ix. Hans³⁷⁷ (1736->1768)

Barbara overlever alle sine børn, på nær Maren. Den ældste søn, *Morten*, bliver præst i Torning; han bliver første gang gift den 13. september 1752 i Horsens med Anna Andersen Bræstrup, der dør 20. november 1753, og anden gang med Else Cathrine Steensen, f. ca. 1723 i Avnsbjerg, der var Steen Steensen Blichers mors moder. Ingen af ægteskaberne resulterer i arvinger. Inden sin død i 1773 når han at avancere til provst.

Søn nr. 2, *Anders*, gifter sig ikke, men har haft sin base hjemme hos mor. Han er kunstner, laver altertavler og har til sin fødebys kirke i 1769 lavet en kopi af altertavlen med Kristus i Getsemane fra Vor Frelsers Kirke på Christianshavn. Desuden har han lavet en rig rokoko altertavle til Tistrup Kirke ved Varde, med motiver fra Getsemane, Nadveren, Moses og Aron, signeret A. Windfeldt 1757. Samt en altertavle til Torstrup Kirke. Da hans mor senere sælger gården og flytter i aftægt, gør hun meget ud af at sikre Anders' rettigheder. Arbejdet med altertavlen til Farup tager 7 måneder og tærer så hårdt på Anders kræfter, at han dør kort efter, at han har gjort det færdigt.

Claus bliver købmand i Varde og får tre børn, men dør tidligt. Hans enke, Susanne Christensdatter Frøsig, gifter sig igen med Jonas Joensen, der som organist slår sig ned i Janderup.

Maren bliver i en ret sen alder gift med Jep Michelsen, der er enke- og gårdmand i Tanderup, Farup Sogn – han må have købt Barbaras barndomshjem. De to får ingen børn, tiden er vel også forpasset. Det ser ikke ud til, at Maren har stået på god fod med sine søskende; i hvert fald lader hun dem ikke komme i betragtning som arvinger efter hende.

Johanne Marie bliver gift i Ål Sogn og dør forholdsvis tidligt.

Og endelig er der *Hans* d.y., der gør karriere ved militæret, men bliver afskediget og ved moderens død er sporløst forsvundet; ingen har hørt fra ham i 6-7 år, og efterlysninger i danske og altonaiske aviser hjælper ikke på sporet af ham. Hans arveandel bliver, efter at man først har sendt "allerunderdanigste Ansøgning" til hans Kongelige Mayestæt og fået bevilget, at den kan udbetales, delt mellem de øvrige arvinger.

Anders Windfeldts altertavle til Farup Kirke

De øvrige tre ud af de i alt ni børn dør som små.

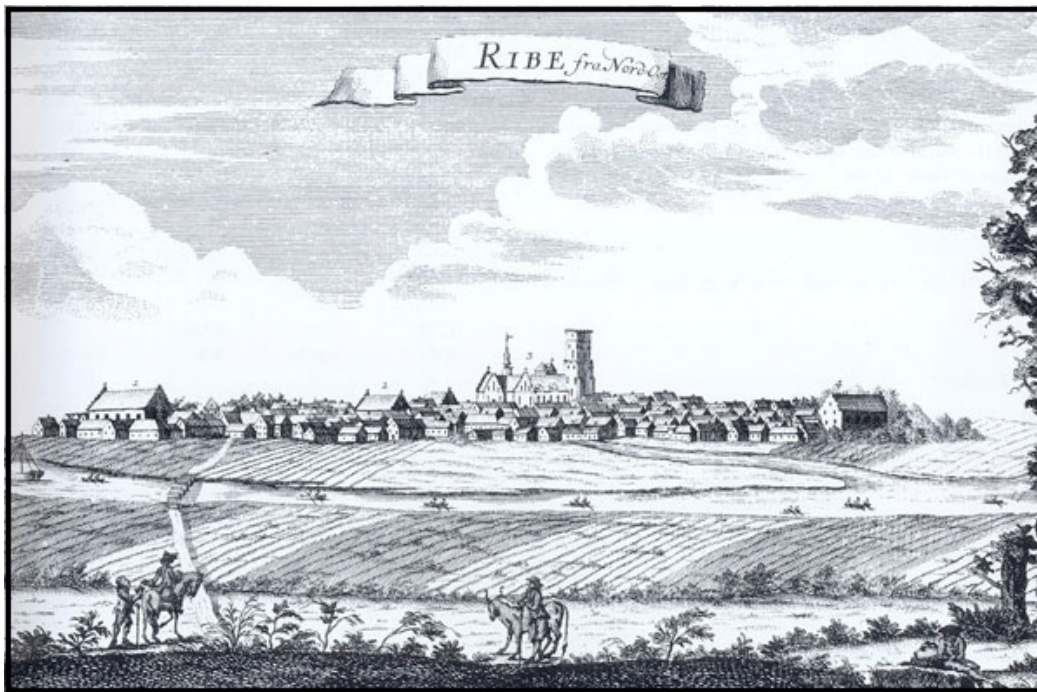
279 Barbara Andreasdatter Windfeldt. Født i maj 1693 på Tanderupgård, Farup. Barbara døde i juni 1777 i Kirkeby, Farup. Begravet den 16. juni 1777 i Farup Kirke.

Barbara er født, før den ældste bevarede kirkebog for Farup Sogn starter, men ved hendes død kan man læse følgende i 1777: "D. 16. Junii blev Barbara Windfeld, afg. Niels Mortensens Enke af K:bye, 84 Aar undtagen 5 Uger gammel, begravet." Følgelig må hun være født i maj 1693.

Hun vokser op på en stor gård i marskegnene nord for Ribe som den næstældste i en børneflokk på 12 børn, der kommer til verden på Tanderupgård. Halvdelen af dem dør som spæde eller få år gamle. 22 år gammel bliver hun gift med Morten og kan selv gå i gang med at føde børn; 9 bliver det til over en periode på næsten 20 år, og af disse er de seks levedygtige.

Barbara bliver enke allerede i 1746, da hun er 53 år. Det ser dog ikke ud til hensætte hende i kummerlige enkeår. Tværtimod, hun fortsætter på gården i Kirkeby, vist sammen med sin næstældste søn Anders, der nok mere har været kunstner end landmand, men ser ud til at være blevet boende på fødegården.

I 1751 er ejeren af gården, provst Bech, død, og da der i dødsboet kigges nærmere på skødet, viser det sig, at Bech i sin tid har købt gården af Niels Mortensens bror, Terman Mortensen, med den clausul, at familien med et bud på 500 rdl., som har været salgsprisen dengang, har ret til at købe gården tilbage. Barbaras ældste søn, Morten, der nu har sluttet sine studier og er blevet sognepræst i Thorning og Karup, låner de 500 rdl. af rådmand Rahr i Ribe og bliver ejer af fødegården.³⁷⁹ Da han så dør i 1773 uden at efterlade sig arvinger, ender ejerskabet hos hans mor.

Ribe købstad midt i 1700-tallet. Her har Barbara haft en del af sin omgangskreds. Stik fra Erich Pontoppidans Danske Atlas

Næsten tyve år står Barbara for driften, og først i 1765 beslutter hun sig for at sælge gården, og mærkeligt nok er der ingen af børnene, der skal overtage den. Køberen er i stedet Engelbreth Michelsen fra Norge, og købesummen er 2900 rdl. Et par vindueskarme skal sættes i stand på sælgerens regning, og der har været nogle lejere på stedet, lejen fra dem skal køberen selvfølgelig inkassere. Dertil kommer en aftægtskontrakt, hvor Barbara betinger sig, at hun for sin livstid kan benytte et nyopført hus på grunden samt en lade, hvor hun kan holde sin ko. Hun skal også have rådighed over et stykke jord, dels til have og dels til koens græsning. Enken bekoster selv den fornødne hegn, der skal sættes op, men reparation og vedligeholdelse fremover hviler på køberen. Sønnen Anders er under mors beskyttende vinger, han skal bo i huset sammen med hende, og skulle han overleve hende, "da skal hand ligesom og paa samme maade som hans Moeder hans hele Liftstid saafremt hand i eenlig Stand forbliver, nyde Huuset og ovenbem.te Grund til frie Beboelse og Brug. Men efter Hans Moeders Død, Nyder hand til Køer ingen Græsning eller Foeder." Hvis han gifter sig, ændres betingelserne dog: "Dersom bem.te Anders Windfeld skulle have i Sinde at indlade sig i Ægteskab og jeg eller Stædets Beboere, i saa Tilfælde, skulle forlange, at hand med Familie skulle flytte af Huuset, da skal samme til næste derpaa følgende Flytte Tiid, saafremt Loulig opsigelse imidlertid er giort, skee, hvorimod Stædets beboeren paa denne nu kiøbte gaard skal være pligtig at betale hannem ved udflytningen af Huuset for den Omkostning hand, selv har haft paa Huuset – 40, skriver fyrretyve Rigsdaler."³⁸⁰ Alle disse bestemmelser bliver der nu ikke brug for; Anders dør ugift i 1770.

Hollandsk stentøj – her en skål og et fad – var almindeligt i mere velhavende husholdninger på Vestkysten, et tydeligt bevis på den tætte handelsforbindelse med landene sydpå, som eksisterede. Barbara kunne godt have ejet stykker som disse, der er set på Ringkøbing Museum

Barbara lever endnu syv år. Skiftet efter hende viser, at hun har været en særdeles velhavende dame. Hun tituleres "Madame", og selv hendes beskedne aftægtsbolig har i høj grad har skilt sig ud fra bondehjemmene, med en overflod af møbler og husgeråd. Der er læderstole til et helt spisebord og et par lænestole, hun har ejet et ganske vist "bedærvet" klaver, og der er gardiner for vinduerne og masser af "skilderier" på væggene. Endda blomster og krydderurter i potter har hun smykket sin stue med. Hun har kunnet dække bord til mange gæster med sit blå og hvide hollandske stentøj, og sølvtøjet har været rigeligt, en del af det er arvegods fra 1715 og -16. Der er vinglas og ølglas, kaffekander og thepotter og kopper. Ting i kobber, messing og tin; i Barbaras køkken har man fremtryllet sjældne delikatesser, det vidner ting som tærte- og søsterkageforme, vaffel- og gode-råd-jern og flere store fade, bl.a. et fiskefad om! Bøger har hun heller ikke savnet, og udvalget viser, at hun har haft tanke på sin evige salighed. Først nævnes en "Stor Dansk Bibel i fol.", vurderet til 2 rigsdaler og desuden "Biskop Brorsons Psalmebog" (Brorson var biskop i Ribe 1741-64), Johan Arnds "Sande kristendom", en opbyggelig pietistisk bog af udenlandsk oprindelse, der repræsenterer en "mystisk formet religiøsitet", med vægt på den personlige fromhed³⁸¹ (Arnd var generalsuperintendent i Celle i Tyskland, død 1618³⁸²) og syv andre gudelige bøger. Flere kikkerter opregnes også.

*Købmand og rådmand Rahr i Ribe, som er lavværge for Barbara efter hendes mands død, og som på et tidspunkt låner familien penge. Og nok har hørt til omgangskredsen.
Maleri af Jens Juel. SMK Open.*

Men mest imponerende er nok hendes garderobe, selv med nutidige øjne er den omfattende. Der er fem adrienner, en løs kjole, åben fortil med kig ind til skørterne og med læg i nakken, en dragt, som velhaverne i byerne yndede at klæde sig i; et par af adrienerne er i kostbar silke damask. Hun har også et par “cantusser”, et andet overklassepåhit, en løs og bekvem kjole til hjemmebrug, og masser af jakker, trøjer og skørter. Silke nævnes igen og igen, sammen med et “Cammer Dugskniplings Tørklæde” og en “sort Fløyels Kyse”. Til udendørsbrug har hun kunnet vælge mellem en “Silke Kaabe med 2 Sølv Hager i”, en “Blaae Ulden Damaskes Erme Kaabe med 2 Sølv Hager i” og en “sort Ulden Damaskes Dito med sølv hager forret med graeværk”. Om det så er et fiskebensskørt, så tælles det blandt klædningsstykkerne. Det eneste der ikke er nævnt er sko og strømper, men det kan næppe tænkes, at hun har måttet undvære den slags.

Tøjet giver i øvrigt arvingerne noget at rives om; datterdatter Edel, som Barbara har taget under sine vinger, efter at hendes forældre i Broeng er døde, påstår, at den afdøde kort før sin død har lovet hende hele garderoben, men det finder moster Maren sig ikke uden videre i. Hun mener nemlig, at hendes mor flere gange har skænket hende tøjet. Først efter nøjere overvejelser i skifteretten, ender det med, at Edel får tildelt det hele.¹⁴⁴ Moster Maren, der sent er blevet

gift med Jep Michelsen på Tanderupgård og ikke får børn med ham, kvitterer med at testamentere alle sine efterladenskaber til sin mand og hans søn af et tidligere ægteskab; selv om loven i sådanne tilfælde siger, at hendes søskende og deres børn vil træde ind som arvinger ved siden af enkemanden.⁸⁸⁸

Barbara har hang til - og mulighed for - at flotte sig, og det har hun åbenbart ikke været ene om. I 1783 mener Christian VII, at overdådigheden i bondestanden har taget overhånd, og han lancerer nogle skrappe regler for, hvor store bøndernes fester må være, hvad de må traktere med, og hvor længe et bryllup må vare. Også med hensyn til påklædning har de at holde sig til beskedne klæder: “Ingen af bondestanden på landet, ung eller gammel, gift eller ugift, må bære andre klæder end af hjemmegjort (dvs. dansk fremstillet) tøj, som vadmel, hvergarn og andet deslige. Kvindfolkene må aldeles ej bære silketrøjer eller skørter, eller silke-tørklæder; dog må de bære en silkehue, og trøje og skørt af kram-tøj, og bønderne (mændene) ligeledes bære en trøje eller vest af kram-tøj, og skal sognefogederne og lensmændene enhver for sit sogn og distrikt hermed have indseende.” De luksusstykker, man måtte have i kisterne, behøver man dog ikke at smide ud, det ville vel også være et ekstremt udtryk for frådseri! Dem er det tilladt at slide op, og inden det sker, er restriktionerne op gennem 1790’erne blevet lempet.³⁸³

286 Jep Nielsen. Jep døde i januar 1740 i Bahl, Outrup.

Jep er fæster i Baal (eller Bahl, som det hedder i dag). Bebyggelsen ligger ensomt i det sydøstlige hjørne af Outrup Sogn. Det har altid været et afsides sted; indtil begyndelsen af 1900-tallet har man her kunnet danne sig et indtryk af, hvordan hele egnen har taget sig ud tidligere – “en vældig, mørk Hedeflade, gennemslynget af grønne Striber og hist

og her isprængt grønne eller lyse Felter. Striberne var Engdragene, Felterne de dyrkede Marker”, som H.K. Kristensen skriver om stedet.

Fra tidernes morgen har her kun været basis for en gård eller nok rettere et bol med et hartkorn, der i 1688 er anslået til 2 tdr. 5 skp. 2 alb. Stedet har haft forskellige ejere, men 1695 kommer det under Hennegård. Fem år senere hedder fæsteren på stedet N. Nielsen, men i 1705 kommer Jep til. Det noteres, at han er “med Hustru og Barn nylig til Stedet kommen, stræber, næst Gud, at ville nære sig paa det ringe Sted.”

Har vilkårene end været hårde, så har Jep dog opnået noget ved sit slid. Da gården i 1748 sælges, er prisen 185 rdl. 1 mk. 4 sk., en meget høj pris, ca. det dobbelte af den sædvanlige pris pr. tønne hartkorn på den tid. Og prisen stiger drastisk: 1760 må en ny køber erlægge 497 rdl. for gården. I følge H.K. Kristensen kan det dels skyldes, at der er tale om en “enestegård”, en gård uden for fællesskabet, og dels – og måske mest – at der har været nogle fæstere, der har gjort et godt og hårdt stykke arbejde med at opdyrke hedestykkerne og uvide gårdens agerland.³⁸⁵

Ligefrem velhavende har Jep nok ikke været, men han har haft mulighed for at låne lidt ud. Det viser skiftet efter konen på Rottarps største gård, Karen Bakkensdatter, der dør i 1721. Her kan man se, at Jep har 4 rdl. til gode.³⁸⁶ Og da der skiftes efter hans kone Maren i 1737, tegner der sig et billede af en ganske veldrevet sted. Der er tre heste og et føl på gården, hvoraf den ene hest godt nok er “lam”, fem køer og nogle kalve, hele seks stude og tolv får. Han må have haft en pæn produktion af honning, idet der nævnes 8 stk. “levendes bistöck”. Blandt indboet findes en del messing og tin, dog intet af ædlere metaller. Som noget ret usædvanligt har familien haft en gammel kuffert med nøgle og lås, vurderet til en rund rigsdaler. Men mest bemærkelsesværdigt er måske, at indbolisten starter med at opregne de bøger, der findes i boet. Der er fin bibel, en “folliant”, vurderet til 2 rdl., en gammel huspostil og en salmebog, “den gl. såkaldede fuldkomne Psalme Bog”. Desuden et par andre bøger, alt i alt et bibliotek, der kan tyde på en ganske usædvanlig læselyst for en bondefamilie på den tid.

Gården trænger sine steder til en kærlig hånd, nogle fag af salshuset og laden behøver nye lægter og tag, men til gengæld kan Jep melde, at “han intet var bortskyldig”. Til deling mellem enkemanden og de tre børn, Anders, der er 29 år og allerede på vej til at overtage fæstet, Mette på 27, der stadig går derhjemme, og lillebror Niels på bare 15, bliver der 159 rdl. Ikke så ringe endda.

Jep selv dør tre år efter sin kone. Nu er det Anders, der sidder som fæster, og Mette er “udgift” og har fået sin arv³⁸⁴. Anders bliver på stedet indtil 1760. Niels flytter siden til Vrøgum, hvor han får sig en gård.

Jep var gift med **Maren Andersdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Anders (ca1708->1760)
143	ii.	Mette (ca1710-1769)
	iii.	Niels ³⁸⁴ (ca1722-1796)

287 Maren Andersdatter. Maren døde i april 1737 i Bahl, Outrup.³⁸⁴

Det er uvist, hvor og hvornår Maren er født. Dødstidspunktet og hendes navn kender vi kun, fordi der eksisterer et skifte efter hende.

288 Claus Christenssøn Brich. Claus døde i 1746 i Brichgård, Børsmose, Ål. Begravet den 30. januar 1746 i Ål Kirke.

En kilde mener, at Claus er søn af Christen Madzsøn Brich³⁸⁷. Det er dog ikke sandsynligt. For det første er der et tidsmæssigt stort spring mellem de to; Christen er død allerede før 1654, og Claus lever til 1746. For det andet, og

vigtigst, nævnes Claus aldrig blandt sønnerne på Brichgården, heller ikke i arvesagen efter Karen Hansdatter vedrørende den famøse brændevinskedel (se under ane nr. 1157).

Det første vi hører om ham er, at han omkring 1692 tjener hos Niels Andersen i Ho, og det er ganske vist – i 1692 må denne svare 2 mk. i skat for en tjenestekarl. Det er i den periode, han gør Karen Madzdatter på Brich gravid. Problemet løses på bedste vis ved, at han bliver gift med hende; vielsen kan dog ikke findes i kirkebogen, der på den tid kun bekymrer sig om dåb. Efter trolovelsen rykker han ind på Brichgård, hvor han bliver medfæster. Herefter får han naturligt nok tilnavnet Brich. Også svogrene Mads og Hans Christenssønner er fæstere på gården.

1722 står han fadder til sønnen Pouls søn, der bliver opkaldt efter sin farfar. I det hele taget optræder Claus flittigt som fadder i 1720'erne, bl.a. også til sognepræstens søn i 1721. Han har været en mand af en vis agtelse.

1726 kan man læse, at "Claus paa Brich" den 11. december er blevet trolovet med Mette Olufsdatter. Det kan ikke være andre end "vores" Claus, der stadig er ungdommelig nok til at få en ny kone, efter at Karen er død. Parret bliver gift fastelavnssøndag, den 23. februar, året efter. De får tre børn, Oluf i 1728, Karen ca. 1731 og Mette i 1735.

I 1738 indkaldes både Claus og hustru Mette Olufsdatter til afhøring i forbindelse med en store strandingssag i Ål Sogn. De har allerede året før været indkaldt som vidner ved de "gæsteretter", der holdes i november. De har åbenbart ikke haft noget at meddele, men nu prøver man igen, "for om noget af disse nu agtede imod dennem skulle blive ført, samme da at paaføre og derfor at stande til ansvar." Blandt de gen-indkaldte, der tæller mange folk fra sognet, er også to af Claus' sønner, Jørgen og Mads, hvorimod vores ane, Poul Clausen, ser ud til at have holdt sig på lovens rene sti i denne forbindelse. Den yngste søn, Oluf Brich, og Kirsten Olufsdatter, troligt en søster til Claus' kone nr. 2, er også med i det mindre pæne selskab. Sagen ender dog med, at alle frikendes (se mere under Lene Madsdatter, ane nr. 311).

Claus og Mette når at være gift i tyve år; to måneder efter, at han er død, følger hun ham i graven.

1692 giftede Claus sig med **Karen Madzdatter**.

De havde følgende børn:

144	i.	Poul (1692-1754)
	ii.	Mads (1698-1766)
	iii.	Anne (1701-)
	iv.	Jørgen (->1754)
	v.	Søren (->1751)

289 Karen Madzdatter. Født på Brichgård, Børsmose, Ål. Karen døde før 1726 på Brichgård, Børsmose, Ål.

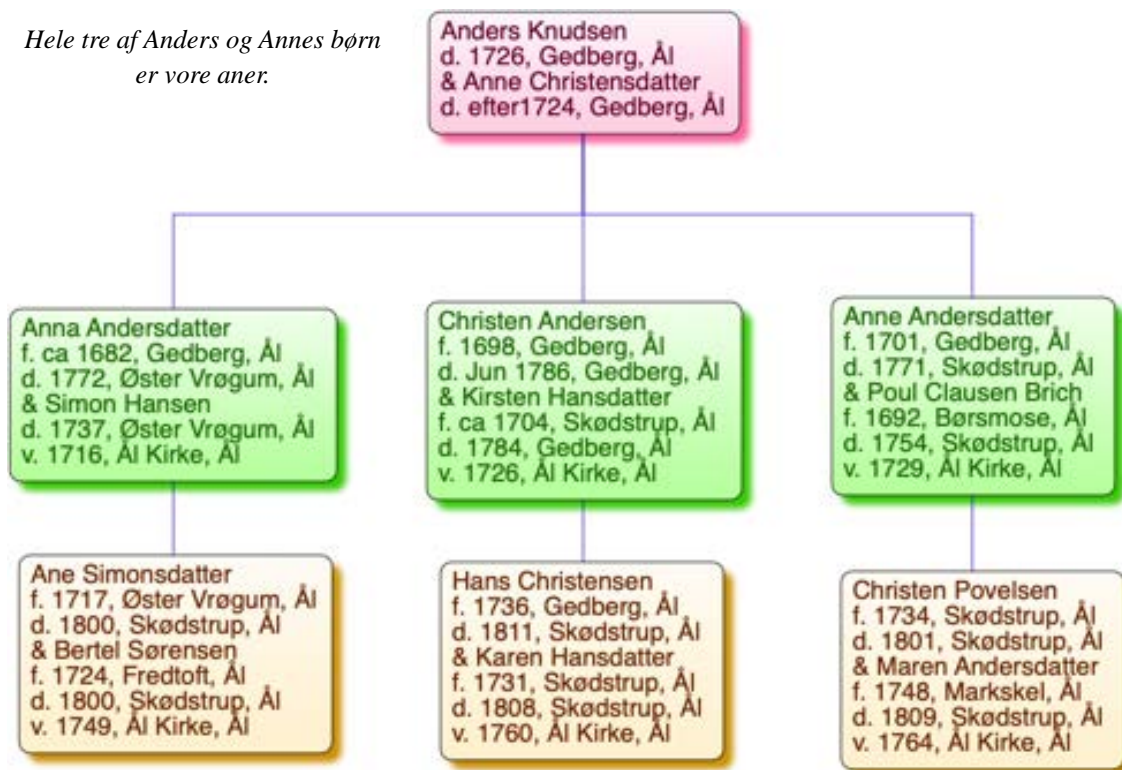
Karen noteres som Karen Madsdatter af Brich, da hun får sit første barn døbt. Hun må være datter af Mads Christensen og formentlig den ældste datter, da hun er opkaldt efter sin farmor.

Hendes begravelse er ikke indført i kirkebogen, men hun må være død før november 1726, hvor hendes ægtefælle gifter sig påny.

290 Anders Knudsen. Anders døde omkring 1726 i Gedberg, Ål.

Det vides ikke, hvor eller hvornår Anders er født. Han må have fået fæstet på den ene halvgård på Gedberg kort efter 1688, da han ikke er nævnt i matriklen. Han kan ikke have overtaget gården efter sin far – fæsterne i 1688 hedder Jørgen Nielsen og Søren Bundesen. Det er den sidste halvpart, Anders overtager kort efter.

Hele tre af Anders og Annes børn
er vore aner.

Gedberg er en stor gård, der har et samlet hartkorn på 9 tdr. 5 skp. 2 fj. 2 alb. I 1688 ejes den af Clemmen Pedersen, forpagter på Nørholm. Omkring 1700 er den kommet under Lydumgård, hvortil Anders og hans medfæster betaler 6 1/4 tdr. rug, 1 svin, 10 torsk og 3 snese hvilling i landgilde³⁹⁶ – det ser ud til, at de to har haft fiskeri som bierhverv.

På denne tid ejes Lydumgård af den berygtede Jørgen Bramming, der har giftet sig til gården ved at ægte den tidligere ejers gamle enke. Hurtigt bliver Bramming kendt som en bondeplager af rang, og der dannes flere sammensværgelser mod ham. Den sidste er sat i værk af de “sydlige” bønder, bl.a. fra Broeng og V. Vrøgum i Ål Sogn samt Janderup. Anders er ikke med i sammensværgelsen, der vitterligt fører til mord på den onde herremand, men også ender med hårde domme til hovedmændene. Flere af dem dømmes til betale med livet, men dommen formildes, og de ender som “slaver” (straffefanger) på flådens skibsværft Bremerholm i København. Hvilket i de fleste tilfælde er lig med en dødsdom, blot ikke af den øjeblikkelige slags.

Af en skattemandtaliste fra 1700 ses, at Anders skal betale 1 rdl. i kopskat for sig selv og hustruen. De har en karl på gården, men han bruges til avlingen og er derfor fritaget for skat.

Ifølge en kilde skal Anders være død 1726,¹⁹⁹ men begravelsen ses ikke i kirkebogen, der er defekt for denne periode. Han indtager en særstilling i denne slægtshistorie, idet hele tre af hans børn er vore aner.

Ca 1688 blev Anders gift med **Anne Christensdatter** i Ål Kirke.

De havde følgende børn:

- 319 i. Anna
- ii. Knud (1689-)
- iii. Kirsten (1692-)
- iv. Margrethe (1693-)

312	v.	Christen (1698-1786)
145	vi.	Anne (1701-1771)

291 Anne Christensdatter. Anne døde efter maj 1701 i Gedberg, Ål.

Der vides ikke noget om Annes herkomst, og hendes død er ikke indført i kirkebogen.

End også hendes efternavn er der usikkerhed omkring: Det første barn, der er indført i kirkebogen er Margrethe, døbt den 7. maj 1693. Her nævnes, at det er Anders og Annes femte barn. Konens efternavn skrives her Hansdatter; ved næste barn, Christen, der døbes den 27. februar 1698 og angiveligt er det syvende barn, er hendes navn Anne Christensdatter. Om det er en ny kone eller en skrivefejl fra præstens side er ikke opklaret, jeg hælder mest til den sidste mulighed, da det jo udtrykkeligt nævnes, at pigen er Anders og Annes syvende barn. Den 22. maj 1701 døbes endnu et barn af de to, en datter, der får navnet Anne og opgives som nr. otte i børneflokket.

292 Bachen Sørensen. Født ca 1672 i Nørballe, Ho. Bachen døde i januar 1755 i Nørreballe, Ho. Begravet den 27. januar 1755 i Ho Kirke.

Bachen bor i Nørreballe i Ho Sogn. Han er fæster på en gård, der hører til "Kongl. Mayst. Gods", og som han må have overtaget senest 1699. Dette år er han nemlig opført på en kopskatteliste: han skal betale skat for sig selv og sin tjenestepige, 4 mk. og 8 sk.

Året efter bliver han gift med Anne Nielsdatter, og vielsen finder sted den 17. februar 1700 i Ho Kirke. De får et par døtre, Maren i 1703 og Anne i 1706. Moderen dør ved den yngstes fødsel og begravet den 3. juni 1706. Herefter finder Bachen sig en ny kone i nabo- og familielaget, grandkusinen Maren Hansdatter. Man fornemmer, at der herude ikke er mange nabosogne at ty til, når man skal finde et passende parti.

Bachen får et langt liv, idet det i 1755 hedder, at Bachen Sørensen af Nørballe er begravet i hans alders 83. år.

Den 12. december 1707 giftede Bachen sig med **Maren Hansdatter** i Ho Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Hans (1708-)
	ii.	Anne (1711-)
	iii.	Kirsten (1714-)
	iv.	Michel (1717-)
	v.	Niels (1718-)
146	vi.	Anders (1720-1795)
	vii.	Anne (1723-)

293 Maren Hansdatter. Født ca 1682 i Nørballe, Ho. Maren døde i marts 1759 i Nørreballe, Ho. Begravet den 21. marts 1759 i Oksby Kirke.

Maren er grandkusine til sin mand. Det fremgår af kirkebogen ved de tos vielse. Det nævnes, at de bliver gift efter foregående trolovelse og efter "kongl. allernaadigste Bevilling til Ægteskab i 3die Leed". Bevillingen gives ved ansøgning til kongen, og det er ikke gratis. Pengene går dog ikke i statskassen, men betales til det nærmeste hospital. Bachen og Marens bevilling er underskrevet i Hafnia (København) den 26. oktober 1706.

Hun er søster til Peder Hansen, der er gift med Mette Bertelsdatter; denne dør 1753 som en særdeles holden dame. Det nævnes i det store skifte efter hende, at Bachen Sørensen og Maren Hansdatter den 27. november 1745 har givet

afkald på arv efter Peder Hansen. Dette afkald prøver et par af deres sønner senere at få omstødt med følgende argument: “Thi saafremt Bachen Sørensens Hustru og Børn havde været de Midler bekiendtgjort efter sal. Peder Hansens Død, som nu i Stervboen findes, der ikke udi den Tiid af Enken kan være forhvervet, kan enhver vel slutte, at de ikke havde ladet dem afspise med, hvis de bekom i Arv efter bemeldte salig Mand.”³⁸⁹

Med andre ord: Bror Peder har haft mere på kistebunden end almindelig kendt, og nu vil Maren og hendes mand ikke snydes for det, der forekommer dem at være retmæssig arv. Desværre for dem får de ikke medhold hos skifteforvalteren, men de henvises da til “Lands Lov og Ret ... at udstøve som de bedst ved og kan”.

Efter 4 år i enkestand dør Maren: Den 21 begravnes Bachen Sørensens enke af Nørballe i “hendes Alders 77 Aar”.

294 Søren Nielsen Bredmose. Født ca 1680 i Øster Bredmose, Oksby. Søren døde den 20. maj 1727 i Nørre Vejers, Oksby. Begravet den 25 maj 1727 i Oksby Kirke.

Søren stammer ifølge oplysning ved vielsen fra Øster Bredmose. Dette sted ligger i Oksby Sogn, i modsætning til Vester Bredmose, som hører til Ho Sogn. Ø. Bredmose er i 1688 en enkelt gård, der dog har 3 gårdmænd som beboere. Ejere af gården er ved 1688 matriklen Simen Jacobsen og Niels Andersen i Waahr – dialekt-stavemåde for Varde. Det er da også en pænt stor gård med et hartkorn på 11 tdr. 3 fd. 2 mk.

Allerede på skattelisterne fra 1678 optræder 3 gårdmænd på stedet. Heriblandt en Niels Gundesen og en Niels Nielsen. Den første noteres for hustru og datter samt 2 heste og 3 får, sidste har foruden sin hustru 2 heste og 3 får at svare skat af. Der nævnes ingen børn.

I 1688 er der stadig to Niels på gårdene, den ene har nu efternavnet Houe, den anden stadig Nielsen. En af dem er far til Søren, mest sandsynligt den første. Det bemærkes dog, at der gentagne gange optræder en Niels Nielsen, Øster Bredmose og andre gange en Ingeborg Nielskone, sammesteds fra, som fadder for Søren og Annes børn. Navnet Bredmose følger Søren hele livet, ikke ualmindeligt.

Han bliver gårdfæster i Nørre Vejers. Sandsynligvis er det hans kones fødegård, han overtager. Tidspunktet er formentlig omkring 1700, hvor han bliver gift. Som mange andre af sognets mænd har han sikkert delvist haft sin beskæftigelse på havet.

Den 20. maj 1727 sker der en ulykke i Oksby Sogn, der må have givet genklang vidt omkring. 41 folk fra sognet og en enkelt fra Ho drukner; der er tale om så mange personer, at det ikke har været en enkelt båd, der er gået ned. Måske har der været storm, måske en stormflod? Desværre skriver præsten intet om, hvad der er sket. Han nøjes med at tale om “de druknede fra 20. maj”. Det er dog ikke befolkningen over en bred kam, der er omkommet, det drejer sig overvejende om mænd, i deres bedste alder, samt en enkelt olding på 79 år og drenge ned til 13 år. Kun et par kvinder er mellem ofrene. Så en stormflod er nok ikke en sandsynlig forklaring.

Blandt de omkomne er Søren Bredmose og hans 13-årige søn Iver. Der er så mange døde, at de ikke kan begravnes på en dag, så de jordes med nogle dages mellemrum fra den 24. maj til den 7. juni. Det må have været hjerteskrærende at opleve så mange døde på en gang i et lille sogn, hvor alle må have haft slægtninge, der er gået bort. Det er bemærkelsesværdigt, at heller ikke Søren og Iver begravnes samme dag. Er de mon druknet til havs og først drevet til lands lidt efter lidt? Nogen kan tyde på det, da i hvert fald en af dem først driver i land en måned senere.

Sammen med Søren begravnes den 61-årig Terkel Knudsen, også fra Vejers. Han har været en nær ven, måske beslægtet med Søren eller hans familie. To gange er han selv fadder for Sørens børn, andre gange optræder personer, der sandsynligvis er hans børn. Knud Terkelsen, der må være en søn af Terkel, drukner også den 20. maj.

Den 12. april 1700 giftede Søren sig med **Anne Sørensdatter** i Oksby Kirke, efter forudgående trolovelse d. 10 marts.

De havde følgende børn:

- i. Søren (1701-)
- ii. Niels (1702-)
- iii. Maren (1705-1705)
- iv. Karen (1708-)
- v. Christen (1711-)
- vi. Iver (1714-1727)
- 147** vii. Mette (1716-1781)
- viii. Ingeborg (Tvilling) (1717-)
- ix. Kirsten (Tvilling) (1717-)

295 Anne Sørensdatter. Født omkring 1677 i Nørre Vejers, Oksby. Anne døde i 1763 i Nørre Vejers. Begravet den 31. juli 1763 i Oksby Kirke.

Anne stammer fra Nørre Vejers, hendes far er med stor sandsynlighed er den Søren Hansen, der i 1688 er fæster af et lille sted med et hartkorn på 1 td. 4 skp. 2 fd. i Vejers. Men hun er født før kirkebogens start i sognet, så det kan ikke dokumenteres. Ved vielsen anføres det, at hun er fra Nør-Vejers, og samme oplysning gives om Søren Hansen ved hans begravelse. Gården kan meget vel være det sted, hvor hun og hendes mand finder deres levevej.

Selv om Anne tidligt bliver enke, har hun ikke giftet sig igen. 1763 kan man læse i kirkebogen: D. 31. jul begravet i Oxby kirkegaard Søren Bremoses Enke Anna Sørensdatter af Veyers, gammel, 86 Aar og 3 maaneder. Hun har formentlig kunnet drive gården videre med sine voksne sønners hjælp.

304 Hans Pedersen. Født efter 1679 i Ø. Vrøgum, Ål. Hans døde i 1732 i Ø. Vrøgum, Ål og blev begravet den 27. april 1732 i Ål Kirke.

Hans er fæster på en halvgård i Øster Vrøgum. Gården er ryttergods, men kommer 1719 under Hesselmed og står for hartkorn 2 tdr. 7 skp. 1 album.

I skattelisterne sidst i 1600-tallet kan vi se, at Hans Pedersen pr. 1. januar 1698 er tiltrådt fæstet. I starten har han været ugift, men svarer skat af en tjenestepige.³⁷¹ Først i 1702 har han fundet et passende parti, idet han bliver viet til Kiersten fra nabosognet Billum.

Fredag den 22. september 1702 må Hans møde for Vester Horne Herreds ting, fordi hans bror, Laurids, åbenbart ikke er mødt som soldat, som han burde. Hans kan bevidne, at Laurids har været hjemme hos ham, indtil forårsfiskeriet var endt. Herefter ville han godt fortsat have broren i sin tjeneste, men denne havde andre planer og tog til Hjerting. Hvor han nu er, kan Hans ikke gøre rede for.⁹³⁶

Hans dør godt tyve år før sin kone, og ifølge skiftet efterlader han sig foruden konen tre sønner, Peder på 30 år, Hans på 23 og Jens på 19, og to døtre, Anna på 29 og Zidsel på 23 år; sønnen Knud, som siden overtager gården er mærkeligt nok glemt i første omgang. Boet er ganske jævnt, dog med solide møbler i stuen. Der er intet ædelt metal, men det kunne se ud til at man har gjort i brændevin; der er udstyr til det, en bryggerkedel med hat og piber i kobber. En kakkelovn nævnes ikke. Besætningen har været på fire heste og en plag, fem køer, en stud, to kvier og to kalve, og desuden en so og en gris og nogle får og lam. Hjemmet skiller sig dog ud fra de fleste, ved at der findes fem bøger: 1 svensk bibel(!), det nye testamente, en evangeliebog, en salmebog og en bog med titlen "Den lifs kilde".

De samlede værdier løber op i 96 rdl. 4 mk. 8 sk., men der er gæld m.v. til 91 rdl. 2 mk. 8 sk. Noget overskud, der er værd at regne med, er der altså ikke. Enken vil gerne blive ved stedet, men synes ikke hun kan, formedelst høj alder-

dom. Der er dog ikke en løsning klar, så hun beder om, at skiftet må udsættes 6 uger. Det bliver bevilget, men til det berammede møde, møder kun skifteforvalteren, selve godsejeren, og vurderingsmændene op. En ny udsættelse må til, og enken må højtideligt love, at alle får besked på at troppe op. Skifteforvalteren ser ud til at finde sig pænt i at være gået forgæves!

Ved det tredje møde er sagen endelig klaret. Her fremstår sønnen Knud og "tilbød sin salig Faders fradøde og i fæste hafte Gaard at ville antage, og deraf efterdags svare de kongl. Skatter og Husbondens Tynge, samt Gaarden med Bygning og Besætning i ansvarlig Magt at holde, betale den paa Boet anhæftende Gæld, og enhver af sine Søskende hvis ringe Arvepart dem af Stedet efter dette Skifte, arvelig kan tilfalde, naar de vorder deres myndige Aar, eller de ved Ægteskab kunne blive forsynet." Desuden skal han selvfølgelig give sin mor aftægt og sørge for sin yngste søster, Zidsel. Den ældste søn Peder har allerede fået, hvad han tilkommer, og Knud får fæstet på gården, og til de fire øvrige ser vi det højst usædvanlige, at arven bliver fordelt lige, uden hensyn til køn, så alle får 1 rdl. 2 mk.³⁹⁰

Den 28. maj 1702 giftede Hans sig med **Kiersten Hansdatter** i Billum Kirke. Hans og Kirsten troloves den 26. marts i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

152	i.	Peder (~1702-1762)
	ii.	Anna ³⁹¹ (ca1703-)
	iii.	Zidsel ³⁹² (ca1707-)
	iv.	Hans (ca. 1709-)
	v.	Knud ³⁹³ (1711-1770)
	vi.	Jens ³⁹⁴ (1713-)
	vii.	Hedevig ³⁹⁵ (1717-<1732)
	viii.	Las (1718-<1732)

305 Kiersten Hansdatter. Født i Burgård, Billum. Kiersten døde i 1753 i Ø. Vrøgum, Ål. Begravet den 14. marts 1753 i Ål Kirke.

Kiersten er datter af Hans Laugesen og Anne Sørensdatter på Burgård i Billum. Hendes dåb er godt nok ikke indført i kirkebogen; men ved vielsen nævnes det, at hun er "Hans Lavesens datter af Burgaard". Så den er god nok. Hun vokser op som ældste datter, men har to ældre brødre, som optræder som formyndere for de umyndige børn efter Hans' død. Hendes søster, Apelone, er også en af vore aner (nr. 337).

Efter 30 års ægteskab og otte børn, bliver Kiersten enke. Hun kunne fortsætte ved fæstet, har jo også voksne børn, som kunne hjælpe hende, men hun synes ikke, hun har kræfterne og ser gerne en af sønnerne tage over. Det kræver åbenbart betænkningstid, men efter tre måneder lykkes det: Knud indvilger i at tage over. Den ældste; Peder, er allerede i gang på en gård, og Hans får senere et sted i Sønderbøl.

Hun dør som "Hans Pedersens Enke af Øster Vrøgum", uden at hendes alder nævnes.

306 Niels Christensen Brich. Født i Søjuse, Ål. Niels døde efter 12. august 1720 i Skødstrup, Ål.

Niels er en yngre søn af Christen Christensen Brich i Søjuse. Fødegården overlades til hans bror, og i stedet får Niels fæstebrev på en "liden brøstfalden Kvartgaard i Skiødstrup", som Jens Hansen er blevet for gammel og svagelig til at drive. Omkring ved samme tid må vi formode, at han er blevet gift med datteren på gården.

Gården er krongods, men allerede 1703 bliver den købt af sognepræsten i Janderup, Hans Sørensen Vinther. Ved den lejlighed kan man se, at hele gårdens hartkorn er på 8 tdr. 6 skp. 2 fjd. 2 alb., Niels' del heraf er 1 tdr. 5 skp. 3 fjd. 1/2 alb. Årlig skal der betales 1 ørte rug, 1 ørte byg, 2 pd. smør, 1 svin og i rede penge 1 1/2 mark helmis og 1 1/2 mark volmis³⁹⁷. Helmis og volmis er to almindelige terminer for betalinger på den tid; helmis, hellemiss, det samme som allehelgensdag, er 1. november, og volmis, valborgdag, 1. maj.

Om selve gården kan man finde oplysninger i skiftet efter Kirsten i 1729. Stuehuset er på 12 fag og trænger "efter nøjeste Skønsomhed til Reparation på Tømmer og Tag, Loftskud, Vinduer og Døre", ialt ansat til 10 rdl. Ladehuset, hvis størrelse ikke opgives, er ganske brøstfældig på tømmer og tag. Besætningen består af to heste, tre køer, en stud og fire kvier og kalve. dertil kommer ni får med eller uden lam.³⁹⁸

Niels' begravelse er ikke indført i kirkebogen, men han er død mellem 1720 og 1723, i perioden efter pastor Vinthers død og indtil hans enke sælger gården i 1723.³⁹⁹

Ca. 1701 giftede Niels sig med **Kirsten Jensdatter** i Ål Kirke.

De havde følgende børn:

153	i.	Maren (~1703-1783)
	ii.	Hans ⁴⁰⁰ (ca1705-)
	iii.	Christen ⁴⁰⁰ (ca1710-)
	iv.	Else (1712-)
	v.	Karen (1715-)

307 Kirsten Jensdatter. Født i Skødstrup. Kirsten døde i 1729 i Skødstrup, Ål. Begravet den 23. marts 1729 i Ål Kirke.

Det vides ikke, hvornår Kirsten er født, da der ikke opgives nogen alder ved hendes begravelse. Formentlig er hun datter af den tidligere fæster på gården, hendes mand får i fæste. Vielsen ses ikke i kirkebogen, men hun er blevet gift ca. 1701, hvor børnene begynder at indfinde sig herefter.

Hun bliver enke efter ca. tyve års ægteskab og driver gården videre, sikkert med hjælp fra sine voksne børn.

Hun dør selv i 1729 og efterlader sig to sønner, Hans på 24 år og Christen på 19, og tre døtre, Maren, 26 år, Else, 16 og Karen, 13 år. Væрге er børnenes farbror, Thomas Christensen af Søhuse.

Boet tegner ikke noget strålende billede af familiens vilkår. Der er en del mindre gældsposter, bl.a. til flere andre aner i denne slægt: Simon Hansen i Børsmose (ane nr. 310) har 1 rdl. og 1 mk. til gode, den kommende fæster, Peder Hansen (ane nr. 152) fordrer 4 rdl. og Bunde Sørensen i Skødstrup (ane nr. 552) har lavet ligkisten og skal have 1 mk. 6 sk. for den. I boet findes 3 nye høleer, de er pantsat for 3 Rd. men kan desværre ikke vurderes for mere eller bedre værdi end 1 rdl. 4 mk.! Den dyreste post i registreringen, næst efter besætningens bedste hest til 8 rdl., er en kobber bryggerkedel, der vurderes til 6 rdl. 1 mk. 6 sk. En sådan tingest findes forøvrigt i de fleste husstande, rige som fattige. Familien har ikke været uden boglig kunnen, de to sønner underskriver egenhændigt skifrebrevet, mens søstrene nøjes med initialer. Blandt boet er der tre bøger: Det nye Testamente, en gammel salmebog og en bønnebog, også gammel.

Da boet er gjort op og udgifterne – til reparation af bygningerne og til begravelsen, 1 rdl. 5 mk., som er lagt ud af den ældste søn – er trukket fra, bliver resultatet et underskud på 5 rdl. 3 mk. 5 1/2 sk. Den ældste datter Maren erklærer sig rede til "saafremt det maatte være hende tilladt, og det var med hendes andre Søskenes Vilje" at blive ved stedet, mod at "svare enhver sin lovmæssige Fordring ... samt og tilbyder Søskenes, at de, saalænge de er enlige og ugifte og skikker sig vel, skal have fornøden Husværelse og Varme." Det tilbud er de øvrige søskende velfornøjede med, og således bliver det.³⁹⁸

308 Hans Hansen Varde. Født omkring 1680. Hans døde i 1729 i Troldholm, Ål. Begravet den 1. maj 1729 i Ål Kirke.

Hans er en af de fire fæstere i Troldholm, Ål Sogn. Vi er før fæsteprotokollernes tid, så det vides ikke, hvem han afløser. Han kaldes skiftevis Hans Varde og Hans Troldholm, uden at et -sen-navn hæftes på. Det første kunne jo tyde på, at han – eller måske hans far – stammer fra Varde, det andet hentyder selvfølgelig til hans bopæl.

Dokumentation for Hans' fulde navn dukker op flere år efter hans død. I 1738 indkaldes hans enke og to sønner til vidneforklaring i den store strandingssag fra Ål Sogn. Her tales om "Hans Hansens Encke", og det er helt sikkert familien, vi her har fat i.

"Hans af Troldholm" begravnes 2. søndag efter påske 1729, uden at det opgives, hvor gammel han blev.

Han var gift med **Anne Sørensdatter**.

Børn:

	i.	Karen ⁴⁰² (1711-)
	ii.	Kiersten ⁴⁰³ (1712-)
154	iii.	Hans (1713-1771)
	iv.	Søren ⁴⁰⁴ (1715-)
	v.	Sidsel (1716-)
	vi.	Jep ⁴⁰⁵ (1719-)
	vii.	Niels (1722-)
	viii.	Niels ⁴⁰⁶ (1725-)

309 Anne Sørensdatter. Død 1753 i Troldholm, Ål og begravet 13. maj i Ål Kirke.

Hans Vardes kones navn nævnes traditionen tro ikke ved dåbene; først ved hendes begravelse bliver der sat navn på hende. Desværre ødsler præsten ikke med aldersangivelserne, så vi ved ikke, hvornår eller hvor hun er født.

Hun bliver i ægteskabet mor til i hvert fald otte børn, hvoraf de yngste er ganske små, da Hans dør. Den ældste søn, Hans, er kun 16 år, men ved børnenes og evt. nogle tjenestefolks hjælp har hun drevet gården videre, til Hans kan overtage fæstet.

Otte år efter Hans Vardes død støder det svenske skib Anna Galeia i en stærk novemberstorm på grund ud for Kjærgård Strand. Beboerne på egnen er rigeligt kvikke til at søge ned på stranden og tage for sig af de bjergede rester af lasten, og efterfølgende må myndighederne ty til at afhøre folk i stribevis og anmode dem om at levere kosterne tilbage. Også Hans Hansens enke og hendes to sønner, Hans og Søren, indkaldes til vidneforklaring. Ingen af dem har tilsyneladende været på gale veje og kan nøjes med den 18. februar 1739 at aflægge "Ed efter Loven og ligesom forrige Vidner forklarede intet Sagen til Oplysning at være bevidst og blev så dimitteret." ⁷⁵⁰ (se mere om strandingssagen under Lene Madsdatter, ane nr. 311).

Næppe er retssagen overstået før sønnen Hans gifter sig, og fra dette tidspunkt har Anne formentlig trukket sig tilbage og er gået på aftægt.

310 Simon Hansen. Født omkring 1680. Simon døde i 1735 i Børsmose. Begravet den 11. september 1735 i Ål Kirke.

Simon er bosiddende i Børsmose. Han er sikkert i familie med Christen Hansen i Børsmose (ane nr. 64), far til Thue Christensen, da Simon er fadder til Christens yngste børn, og gamle Christen tilsvarende stiller op ved Simons børns dåb. Men hvordan de to er beslægtede er uklart.

Simon er blevet gift kort før 1712, vielsen ses dog ikke i kirkebogen. Datteren Anne, født 1712, er det første barn, der er indført i kirkebogen, uden at konens navn er oplyst, som det ofte ses. Han har formentlig fået gården i fæste omkring dette tidspunkt. 1714 har Simon og hans kone fået et barn, som formentlig er dødfødt og derfor ikke indført i kirkebogen, men ottende søndag efter Trinitatis introduceres Simon Hansens kone i Børsmose; hun har sin første kirkegang efter en barsel.

Simon begravnes 1735, uden at hans alder anføres. Hans kone Lene overlever ham med mere end 25 år, og hun driver gården de første år, sikkert med børnenes hjælp.

I jordebogen for Hesselmed ca. 1750 nævnes under Børsmose: Simon Hansen, nu Niels Madsen – det korrekte må dog være Niels Hansen. Gården står for hartkorn 3 tdr. 1 skp. 1 fj. 1 alb., og i landgilde skal svares 9 rdl. 2 mk. Da svigersønnen Niels Hansen får fæstebrev på stedet i 1748 mangler det sidste album i hartkornet, og landgilden er "kun" på 9 rdl.

I fæstebrevet indskræpes det, at fæsteren skal passe godt på stedets lyng og tørveheder og endelig ikke lade andre uvedkommende bruge af det.⁸²⁷ Lyng og tørv er guld værd.

Simon var gift med **Lene Madsdatter**

De havde følgende børn:

155	i.	Anne (1712-1774)
	ii.	Hans ⁴⁰⁷ (1715-)
	iii.	Kirsten
	iv.	Mette (1717-)
	v.	Jens (1728-)

311 Lene Madsdatter. Født den 7. oktober 1692 i Børsmose, Ål og døbt den 9. oktober i Ål Kirke. Død 1762 i Børsmose. Ål og begravet den 14. november 1762 i Ål Kirke.

Lene bliver født den 10. oktober 1692 som Mads Christensen og Mette Simonsdatter af Børsmoses første barn. Kirkebogen kan endda fortælle, at det er sket kl. 10 om formiddagen. Fadderne er Niels Hansen Kjærgaard, Hans Jessen af Søjhuse, Zidsel Simonsdatter af Mosevrå, der bærer barnet, Karen Simonsdatter af Børsmose, Karen Nielsdatter og Anne Jessdatter i Søjhuse. Ved hendes begravelse skriver præsten: Domin. 23 p. Trin. Simon Hansens enke af Børsmose Leene Madsdatter, 60 år. Alderen passer ikke, men formentlig har pastoren i stedet ment 70 – eller han har været dårligt informeret. Havde hun kun været 60 år ved døden, ville det betyde, at hun havde fået sine første børn som ca. 10 årig.

Lene bliver gift omkring 1711. Vielsen er ikke indført i kirkebogen, men sandsynligheden taler for, at vi har fat i den rigtige Lene. Der er store afstande, og det er meget oplagt, at man finder sin ægtefælle i nabolaget.

Som enke er Lene ved at komme i knibe, da hun sammen med mange andre folk på egnen bliver indblandet i en stor sag angående en stranding. Det svenske skib, Anna Galeia, hjemmehørende i Gävle, er den 18. november 1737 på vej hjem fra Amsterdam med en last af bl.a. pakker med stoffer, "Fade, Oxehoveder og andre Fustagier, Tobaks blade, Papiir og andet Kiøbmands Gods". Ud for Kjærgård Strand støder det på grund. Besætningen reddes i land ved en

livsfarlig indsats fra de lokale folk, og en del af ladingen bjerges eller skylles i land, hvor tingene midlertidigt anbringes på stranden.

Om natten sker der mystiske ting. “Og uagtet, at der skal være føjet al mulig Anstalt til det strandede Gods’ Bjergning og Bevogtning, ligesom Skipperen med sine Folk og selv skal have sørget for det samme, saa skal dog af omkring gaaende og angrænsende Folk og Beboere, hvilke i hobetal, baade med og uden Heste og Vogn, skal have om Natten hemmelig indfundet sig ved Stranden, være bleven borttaget og bortført det meste af det i Land skyllede Gods, Skibsvrag, Redskaber, Køjeklæder og andet, Skibets Redere og Befragtere samt Skipper og Folk til Skade”.

Redere og skipper indgiver en klage til myndighederne, og der sættes en undersøgelse i gang. Allerede den 23. november indkaldes et stort antal af egnens mænd og kvinder på Varde Rådstue for at afgive forklaring. Blandt de indkaldte er Simon Hansens enke og fire af hans børn, Anne, Hans, Kirsten og Mette. Ud over Ål Sogn er der indkaldt folk fra Janderup, Billum, Henne, Guldager, Ho og Oksby.

Rådmand Kragh udsender en “declaration”, hvor han gør klart, at det er strafbart ifølge den kongelige forordning af 21. marts 1705 at fjerne eller tage strandede varer, og denne deklaration læses på Vester Horne Herredsting og fra prædikestolene i de berørte sogne, så ingen kan være i tvivl om, at de har været på kant med loven, hvis de har været for langfingrede den nat på stranden.

Myndighederne er dog indstillet på forlig. Det kunne jo være, at folk ikke vidste bedre, da de bevægede sig ud hin novemberrat. Som det hedder i retsaken: “... hvad deraf ved ufornuftige Bønder eller andre kan være opbragt, og til sig selv eller andet steds hen ført, uden at vide eller forstaa den Straf, som deraf flyder”.

Derfor stiller rådmanden i udsigt, at hvis folk frivilligt afleverer, hvad de måtte have taget og aflægger ed på, at de ikke har mere, samt betaler deres andel af den kraftige mulkt, der kræves, så skal de være fri for videre straf og tiltale. Lene og hendes børn kommer med deres varer, som registreres. Datteren Kirsten er først på listen, hun noteres for 9

Forordning af 21. marts 1705 om forhold ved strandede Skibe og Gods.

§ 9. Røver eller borttager nogen med Magt noget fra skibbrudne Mand eller af strandet Skib og Fartøi, saa længe Skibsfolkene herved ere tilstede og selv vil eller kan bierge Godset, da skal den Skyldige straffes som Stiemand efter Loven; Findes nogen at være Medvidere udi det frarøvede og med Magt borttagne Gods, og det ikke før, eller naar derom inqvireres, aabenbarer, den straffes efter Sagens Beskaffenhed med Arbeid udi Jern paa Bremmerholm.

§ 10. Stieler nogen hemmelig noget fra skibbrudne Folk, som overgaaer 50 Lod Sølv, da skal han straffes med Galgen og af hans Boes Lod betales Igiæld og Tvigiæld; Derimod nyder den, som angiver noget af det fra Skibbrudne Folk hemmelig bortstiaalne Gods, for sin Umage 1/6 af hvis han angiver.

§ 12. Har nogen været i Raad med den Skyldige og videndes dulgt eller nydt noget af det strandede og røvede Gods, da bør han være samme Straf undergivet, som den der Godset røvet haver; Men aabenbarer han strax, hvis ham derom er vidende, efter Tilspørgsel eller før, uden videre Examen eller Beviis, skal han gandske være frie for Straf og desuden for sin frivillige Bekiendelse nyde, efter 10 §, 1/6 af hvad som overgaaer 50 Lod Sølv.

§ 13. Kiøber nogen videndes noget af det, som saaledes er stiaalet eller røvet, og det ikke overgaaer 50 Lod Sølv, da skal han det Kiøbte have forbrudt og derforuden lide og bøde, som for smaat Tyverie efter Loven; kan han ikke betale, straffes han paa Kroppen; Men overgaaer det Kiøbte forskrevne Summa, da bør han betale det Kiøbte og desuden straffes paa Livet, men aabenbarer han det strax, skal Straffen formildes, hvis ikke, skierpes Straffen efter Sagens befundne Beskaffenhed.

alen sort damask, 8 alen ditto og 13 alen sort taft. Lene, der er opført som nr. 18 på listen, indleverer “et stykke blaa graa klæde.” Under forhørene afsløres det, at varerne har været anbragt forskellige steder. Sønnen Hans fortæller, at “han havde haft noget hos hans moder Simon Hansens Enke i Børsmose og noget hos sig selv, har og hørt, at der skal have været paa de tre af hans Søstre omvundne Steder, har og hørt tale om noget skulle være kommen til Jens Jepsen i Ho, men alene løs snak..” Et andet vidne afslører, at Lene selv har været med på stranden: Et stykke damask, som vidnet ikke turde have i sit hus, efter at det var leveret ham tilbage fra Simon Hansens Enke, som “lodtagen” derudi med hans Søn, og bragte bemt. Enke det fra Stranden, hvor det var tagen af den sønderslagne kasse, som Skibsfolkene siden opbragte til Kjærgaard”.

Lidt drikkeligt har nogle folk også fundet på stranden. Et vidne beretter om “et Bimpel med Brændevin, hvorudi var 8 kander, som de delte til Simon Hansens Enke og hver fik sin Part, som de selv fortærede i de dage Strandingen varede...”

75 stykker stof indleveres fra 22 personer til rådmanden, meget af det er plettet og beskadiget efter opholdet i saltvandet. Det fremgår ellers af vidneudsagnene, at folk har været meget påpasselige med at få tøjet tørret, hvor det bedst kunne lade sig gøre.

I oktober 1738 holdes nyt retsmøde. Denne gang indkaldes i alt 232 personer til vidneforklaring. Der er alle folkene fra fra Ål og omliggende sogne, men også et par jødiske købmandsfamilier, som må hentes helt fra Fredericia. De mange afhøringer bringer nok mere forvirring end afklaring. Folk kan ikke huske, hvad de har set og hvor. Nogle af jøderne er usikre på, om de overhovedet har været på egnen, og om det tøj, de måtte have købt, kan stamme fra det strandede skib. Der går historier om en vis Anne Jørgensdatter, som skal være rejst til Amsterdam og måske have medtaget en del tyvekoster, men efterhånden svinder det ind til en historie om en fattig pige, der tager til den store by og har svært ved at finde arbejde der ...

Et vidne er i gang med at skabe usikkerhed om amtsforvalter Bundesen, en af embedsmændene i sagen. Har han købt tyvekoster? Har han “delt noget” med skipperen? Mistankerne tilbagevises dog, og i det hele taget ender sagen i stor mindelighed. Søren Sterm til Viumgård, der har talt bjergernes sag, erklærer i et indlæg, at bjergningsfolkene har gjort et godt stykke arbejde og med fare for eget liv reddet både besætning og en del af varerne i land. De har givet de skibbrudne husly og varme og har bestemt ikke haft til hensigt at røve noget. Da de erfarer, at de har gjort noget strafbart, har de straks leveret varerne tilbage.

Enden bliver, at de, der er blevet dømt til at betale mulkten, får den eftergivet. Tanken er, at de ikke skal ruineres, og andre skal ikke afskrækkes fra at hjælpe, fordi man risikerer en stor bøde. Desuden skal de have “deres billige bjergeløn af det leverede gods, thi hellers betages de deres sædvanlige lyst til den Pligt, de ere deres Næste medforbunden, naar nogen herefter deres Kyster maatte anstrande og deres Hjælp behøve.”⁷⁵⁰

Lene driver gården videre som enke, men den 18. september 1748 er det tid for retræte, og hun overlader fæstet til Niels Hansen fra Kjærgård, på de vilkår at at han “ægter hendes datter Mette Simonsdatter”. Selvfølgelig bestemmes det også i fæstebrevet at den nye fæster skal forsyne enken med føde og klæder hendes livstid ud. Endvidere er der den yngste søn, Jens, som stadig bor hjemme; han skal have sin arvepart udbetalt, når Niels tiltræder.⁸²⁷ Lene får 14 år i aftægt, inden hun dør i en alder af 70 år.

312 Christen Andersen. Født den 20. februar 1698 i Gedberg, Ål. Døbt den 27. februar 1698 i Ål Kirke. Christen døde i juni 1786 i Gedberg, Ål. Begravet den 11. juni 1786 i Ål Kirke.

Kirkebogen er ganske meddelsom i 1698, hvor vi kan læse: Dom. Sexages. den 27. februar. Døbt Anders Knudsen og Anne Christensdatter på Gedberg det 7. barn, Christen. Født tilforn natten imellem søndag og mandag den 20. og 21. februar. Faddere: Michel Sørensen i Ho, Jørgen Nielsøn Gedberg, Hans Christensen på Markskel, Mads Kripmand i

Skiødstrup, Byrge Hendrichsen i Broeng, Iver Hendrichsen *ibid.* (ane nr. 1096), Frandz Jørgensen på Hesselmed Mølle, velbaarne jomfru Christendze Hvas, godsejer Christoffer Hvas' datter på Hesselmed, bar barnet, Kiersten Christensdatter Markskel, Maren Knudsdatter *ibid.*, Maren Thuesdatter i Mosevraa, Anne Nielsdatter Skyttis i Oxbøl, Anne Lauridszdatter Smeds *ibid.* Konen bliver introduceret den 10. april.

Det er nærliggende at antage, at Christen overtager gården i Gedberg efter sin far. Ifølge den gamle jordebog fra 1725 er Christen på dette tidspunkt fæster af den ene halvpart af Gedberg, den anden halvpart drives af Jens Jensen. Gårdparterne er nøjagtig lige store: 4 tdr. 6 skp. 3 fk. 1 alb. I Jordebog for Hesselmed ca. 1750 hedder det dog om Gedberggårds ene fæster: Søren Bundesen, nu Christen Andersen! Om en Søren Bundesen i en periode har været fæster, eller der er tale om en fejl i jordebogen kan ikke afgøres. På den anden halvgård har tidligere siddet Jørgen Nielsen, der optrådte som fadder for Christen, så der er ingen tvivl om, at det er faderens gård, han har fået i fæste. Landgilde er 13 rdl. og desuden "bierges vanlig 2 dages engslet." Med andre ord: Christen må i høhøstens tid gøre to dages hoveri i engen.¹³³

I skiftet efter Søren Bundesen i Broeng 1740 kan man se, at Christen har lånt afdøde 1 rdl. 3 mk.

Den 22. marts 1762 har Christen nået pensionsalderen og overlader fæstet til sin ældste søn, Anders. Fæstebrevet er ikke indført i protokollen, men detaljer fra det fremgår af skiftet efter sønnen. Christen og hans kone er tilsyneladende ikke klar til at gå på fuld aftægt, så ud over føde og klæde betinger de sig ret til at indkassere alt, hvad der bliver solgt fra gården mod at betale udgifter, der er forbundet hermed.

Anders bliver gift med en pige fra Skødstrup, Kirsten Hansdatter, og de får en dreng og en pige, der ulykkeligvis begge dør i starten af 1766 – måske har der været en smitsom sygdom på spil. Og det er ikke slut med ulykkerne: et år senere dør Anders, uden at efterlade sig livsarvinger. Og i den nye situation, der nu er opstået, må der en forhandling til mellem Christen og sønnens enke.

Hun beholder gården, som hun har lov til, men må forbinde sig til fortsat at forsyne svigerforældrene med føde og klæder, og Christen skal beholde de 18 sk. som solget af to stude netop har indbragt. Det er dog uvist om denne ordning fortsætter. Til gengæld skal den yngste søn, Hans, have, hvad der er lovet ham, heriblandt to beslagne hjul. Da der kun er hjul uden beslag i boet, må enken love at skaffe jern til beslag. Hendes mands liv- og gangklæder må hun dele med sine svogre, og det opregnes, hvad de to Hans'er kan dele: 1 grå vadmel's kjortel, 1 sort klædes-dito, 1 blå vest med 13 sølv knapper, 1 brun vest og 1 blå livstykke.⁹³⁷

Christen får endnu 20 år i aftægt, det meste af tiden sammen med sin Kirsten. De når at opleve endnu et skift i fæster og aftægtsyder, idet Anders Jespersen, som svigerdatteren gifter sig med efter Anders' død, i 1785 overlader fæstet til Lars Nielsen, søn af Niels Pedersen Jegum, ane nr. 136, mod at han gifter sig med Jespersens "eneste datter og barn", Gjertrud Andersdatter. Der nævnes ikke noget om aftægt, som nok regnes for en selvfølge, men det anføres, at den nye fæster skal svare alle kongelige skatter "saavel som Extra skatter af derpaa værende Familie" - det må være de ældre generationer, der her tænkes på.

Christen bliver meget gammel; 1786 melder Ål Kirkebog: Festo Trinit. blev gl. Christen Andersen paa Giedberg begravet gl. 85 aar. Alderen passer ikke helt med fødselstidspunktet, men det er set før, at præsten er upræcis.

Den 20. oktober 1726 da Christen var 28, giftede han sig med **Kirsten Hansdatter** i Ål Kirke. Den 12. september bliver Christen Andersen på Giedberg og Kirsten Hansdatter af Skødstrup trolovet. Ovenmeldte personer blev copuleret 18. søndag efter trinitatis.

De havde følgende børn:

- i. Anders (1727-1768)

- 156
- ii. Ingeborre (1730-1732)
 - iii. Ingeborre (1731-1732)
 - iv. Anne (1733-)
 - v. Hans (1736-1811)
 - vi. Ingeborre (1740-1740)
 - vii. Hans (1742-)

313 Kirsten Hansdatter. Født ca 1704 i Skødstrup, Ål. Kirsten døde i 1784 i Gedberg, Ål og blev begravet 1. august 1784 i Ål Kirke.

Kirsten er født på et tidspunkt, hvor dåbsindførslerne i kirkebogen mangler. Ved vielsen oplyses, at hun er af Skødstrup, men desværre er Hans jo ikke det nemmeste navn at arbejde med. Men da det forholder sig sådan, at der findes et skifte efter Hans Nissen af Skødstrup, der udtrykkeligt fortæller, at Kirsten er hans datter, er den sag klar. Hendes og Christens ældste datter (og to efterfølgende) får navnet Ingeborg og er således opkaldt efter sin mormor.

“Christen Andersens Hustru af Giedberg” er Kristi Himmelfartsdag 1744 fadder til Anders Skrædders søn med navnet Søren i Billum.⁴⁰⁸

314 Hans Nielsen Skræder. Født ca. 1701. Hans døde i 1765 i Skødstrup. Begravet den 2. juli 1765 i Ål Kirke.

Hans stammer fra Oksbøl, det ved vi fra vielsen. 1698 får Niels Lassen og Anne Nisdatter en søn, Hans, døbt, som er “født d. 19. januar 1 1/2 time efter solens opgang”. Efter alder ved døden at dømmen skulle vores Hans være født ca. 1701, men kirkebogen er som bekendt mangelfuld i den periode. Den Hans, der nævnes i kirkebogen kan meget vel være en tidligt afdød storebror til ham. Eller præsten har været dårligt orienteret om Hans’ alder ved begravelsen? For teorien om, at Hans Nielsen er søn af Niels Lassen, taler, at Hans ved trolovelsen kaldes Hans Lassen.

Hans bliver gårdmand i Skødstrup, idet han overtager en gård, som en Søren Hansen tidligere har haft i fæste. Gården står for et hartkorn på 3 tdr. 1 fdk. 2 album. Der betales landgilde 4 rdl. 2 mk. og gøres hoveri af en halv gård.¹³³ Det har ikke været muligt at finde hans fæstebrev; da han starter på gården, hører den ikke under Hesselmed, men det kommer den til på et tidspunkt inden 1750.

Efter sin første kones død gifter Hans, der nu er en voksen herre på 58 år, sig igen med enken Bodil Sørens datter af Kidholm. De bliver trolovet den 4. december 1759 og viet en måned senere, den 3. januar 1760. Ægteskabet kommer dog kun til at vare fem år, da Hans dør 1765.

Den 18. juni 1724 giftede Hans sig med **Maren Bundesdatter** i Ål Kirke. De troloves den 16. marts.

De havde følgende børn:

- 157
- i. Niels (1727-)
 - ii. Anne (1729-)
 - iii. Karen (1731-1808)
 - iv. Bunde (1733-)
 - v. Maren (1735-)
 - vi. Karen (1740-)

315 Maren Bundesdatter. Født i Skødstrup. Maren døde i 1759 i Skødstrup. Begravet den 5. juni 1759 i Ål Kirke.

1759 oplyser kirkebogen, at Hans Niensens kone, Maren Hansdatter i Skødstrup begravnes 3. pinsedag. Mere sandsynligt er dog, at hun hedder Bundesdatter: søn nr. 2 får dette navn, og 1. søndag efter Trinitatis 1724 er der i kirkebogen indført vielsen mellem Hans Nielsen af Oxbøl og Maren Bundesdatter af Skødstrup. Sandsynligheden taler for, at hun er datter af Bunde Sørensen i Skødstrup, født i årene 1694-1697, hvor kirkebogen ikke er ført, hvorfor vi ikke har sikker dokumentation for slægtsskabet.

Hun sætter seks børn i verden og dør i 1759, uden at hendes alder oplyses. Derfor ved vi heller ikke, hvornår hun er født.

316 Søren Berthelsen. Født den 17. juni 1699 i Vester Vrøgum, Ål. Døbt den 18. juni 1699 i Ål. Søren døde i 1775 i Fredtoft, Ål. Begravet den 6. februar 1775 i Ål Kirke.

Som noget ganske særligt, fortæller præsten i Ål Sogn på dette tidspunkt, hvilken dato dåbsbørnene er født; for Søren er det den 17. juni, dagen før dåben. Hans forældre er Berthel Knudsen og Karen Sørensdatter, og han er deres fjerde barn. Faddere er Søren, Jep Christensen og Niels Sørensen fra Søjuse, Anne Jesdatter i Borre, som bærer barnet, og Kirsten Jensdatter af Søjuse. Moderen introduceres den 30. juli.

Søren bliver fæster i Fredtoft, hvor han formentlig har overtaget sin svigerfars gård. I jordebogen for Hesselmed 1725 noteres Søren som fæster af stedet, der tilskrives et hartkorn på 2 tdr. 3 skp. 3 fdk. 1 alb. Heraf skal han svare 1 rdl. i årlig landgilde.

I 1749 ser vi ham som vitterlighedsvidne og medunderskriver af sønnen Bertels fæstebrev, da denne skal etableres på en gård i Skødstrup²⁶¹.

På et tidspunkt har han haft behov for at låne penge, og det har han kunnet gøre hos en af egnens store velhavere: enken Mette Bertelsdatter i Ho, der forstrækker ham med 7 rdl. 4 mk. Da hun dør i 1753, og boet gøres op efter hende, står Søren stadig på skyldnerlisten, og han bliver indstævnet som debitor. Han kan dog svare, at han gerne vedkender sig lånet, men at han har lavet en aftale med Mette Bertelsdatter om at levere hende 1 eller 2 læs klyne, indtil beløbet er tilbagebetalt. Og da han leverede det sidste, lovede hun, at "han aldrig mere skulle blive krævet". At han talte sandt var han klar til at aflægge ed på. De 7 rdl. 4 mk. bliver så slettet fra boets liste over udestående tilgodehavender.⁸⁶⁶

I slutningen af 1760'erne overlader Søren fæstet til datteren Karen og hendes mand. På dette tidspunkt er han enke-mand, og han får nogle få år som aftægtsmand. Karens første mand, Jørgen Pedersen, dør allerede 1769, og en ny ægtefælle og fæster må træde til i skikkelse af Hans Knudsen fra Øster Vrøgum. Søren får således en ny aftægtsyder de sidste fem år af sit liv.

Den 25. december 1720 da Søren var 21, giftede han sig med **Mette Gregersdatter** i Ål. Søren og Mette troloves den 29. november og bliver gift søndag mellem jul og nytår.

De havde følgende børn:

	i.	Gregers (1722-)
158	ii.	Bertel (1724-1800)
	iii.	Karen (1726->1787)
190	iv.	Knud (1728-1801)
	v.	Søren (1730-)
	vi.	Niels (1733-)
	vii.	Henrich (1736-)

317 Mette Gregersdatter. Født omkring 1696 i Fredtoft, Ål. Mette døde i 1763 i Fredtoft, Ål. Begravet den 8. maj 1763 i Ål Kirke.

Mette er født på et tidspunkt, hvor der er et "hul" i kirkebogen, og hendes dåb kan ikke findes. Men det er sikkert, at hun er datter af Gregers Henrichsen i Fredtoft. Hun bærer hans patronym, og hendes første søn får navnet Gregers; det passer som fod i hose med, at det er hans gård, hun og hendes mand overtager, og han er iøvrigt død fem år tidligere.

Hun er traditionen tro ikke nævnt ved børnenes dåb, og da hun i 1763 begravnes, er det som "Søren Berthelsens Hustru af Fredtoft 54 Aar". Vi kender hendes navn fra vielsen.

318 Simon Hansen. Død juli 1737 i Øster Vrøgum og begravet den 24. juli 1737 i Ål Kirke.

Simon er fæster i Øster Vrøgum på en gård, der hører under Hesselmed. Der er ingen aldersoplysninger ved begravelsen, så vi ved ikke, hvornår han er født.

Midt om sommeren 1716 bliver han gift med Anna Andersdatter, og omtrent fra denne tid kan vi regne med, at han har fået fæstet. Det er en gård af middelstørrelse, han har at gøre med. Besætningen består af fem heste, fem køer og tre kvier, samt et par stude, nogle får og en gris. Endelig har han haft tre bisværme i fællesskab med Hans Bondesen i Troldholm.

Gården er firlænget, med salshus og lade i 13 fag. Salshuset har dagligstue og lillestue, forsynet med almindelig jævnt indbo – hverken værre eller bedre end det, de andre bønder på egnen har. Det er dog lidt specielt, at man hos Simon og Anna har pyntet væggene med tre små skildrier. Til gengæld er der ingen bøger i huset. Det er før bilægger- og kakkelovnenes indtog, så man har måttet klare sig varmen fra ildstedet.

Simons garderobe omfatter en sort klædes kjortel foret med rys, en grå vadmels kjortel, flere trøjer (korte jakker) og et par kalveskindbukser med tre messingknapper. Desuden har han både støvler og sko – de sidste godt nok gamle.

Der bliver født mange børn i huset, men de fleste dør som små. Derfor har det været nødvendigt at have en tjenestekarl på gården. Det ved vi fra skiftet efter Simon; her kan vi se, at karlen har løn til gode til mikkelsdag, 2 rdl. 4 mk. Mikkelsdag er 29. september, den gængse skiftedag for tjenestefolk.

Simon dør i sin bedste alder og efterlader sig enke og tre børn, en voksen datter og en lille pige og en dreng. Da boet gøres op, ser vi, at der opregnes værdier for 114 rdl., men med bygfæld (gården trænger til reparation for ca. 20 rdl.), landgilde-restance og bortskyldig gæld ender det i et lillebitte overskud på knapt 10 rdl. Der er en forfærdelig masse klatgæld: Sognepræsten har lånt ham 1 rdl. 2 mk., og lidt mere skylder han Poul Clausen i Skødstrup, en anden af vores aner (nr. 144). Forskellige mænd og koner i området har hjulpet ham med små beløb, helt ned til 4-5 mark, men lidt har naturligvis også ret! Husbonden på Hesselmed har måttet hjælpe med materialer til ligkisten og har 1 rdl. til gode for det.⁹³⁸ Som sagt – nok en meget gennemsnitlig vestjysk familie i 1730'erne ...

Indførslen ved begravelsen er yderst kortfattet: datoen plus Søren Hansen af Ø.V.

Den 21. juni 1716 blev Simon gift med **Anna Andersdatter** i Ål.

De havde følgende børn:

- 159 i. Ane (1717-1800)
- ii. Hans (1720-<1737)
- iii. (Uden navn) (1722-1722)
- iv. Anders (1724-<1737)

- v. Søren (1725-<1737)
- vi. Zidsel (1726-)
- vii. Anders (1729-1729)
- viii. Hans (1731-)
- ix. Maren (1731-<1737)

319 Anna Andersdatter. Født ca. 1682 på Gedberg, Ål. Død januar 1772 i Ø. Vrøgum og begravet den 19. januar i Ål Kirke.

Ved vielsen kaldes Simon Hansens brud Anna Giedbiereg. Hun må altså stamme fra denne gård og dermed også være datter af Anders Knudsen – der er ikke andre Anders'er på stedet i denne periode. Men hun er født, før der er bevaret en kirkebog for sognet.

Anna når at sætte ni børn i verden, inden hun bliver enke i en ret tidlig alder. Den ældste datter, Ane, er 20 år, og desuden er der Zidsel på 10 og Hans på 6 år. De øvrige børn er døde. Alligevel gifter hun sig ikke, men må have klaret sig igennem med hjælp fra børn og sikkert tjenestefolk.

Nogle få måneder efter Simons død strander det svenske handelsskib Anna Galeia ud for Kjærgård Strand, og om natten forsvinder en del af den bjergede last fra stranden. Beboerne fra området indkaldes til vidneforklaring, også Anna og hendes voksne datter modtager stævning. De er dog blandt den gruppe, der ikke møder op på Varde Rådstue den 10. december 1738; det har også været en lang tur midt om vinteren! Da de den 18. februar 1739 aflægger forklaring går det som med de andre i sagen: "Aflagde Ed efter Loven og ligesom forrige Vidner forklarede intet Sagen til Oplysning at være bevidst og blev saa Dimitteret". Læs mere om sagen under ane nr. 311, Lene Madsdatter.

Anna bliver meget gammel. 90 år noterer præsten ved begravelsen.

336 Jens Nielsen. Født 1693 på Billumgård, Billum og døbt 3. december 1693 i Billum Kirke. Død i november 1768 på Billumgård og begravet 6. november 1768 i Billum Kirke.

Jens må være det barn af Niels Michelsen og Mette Jensdatter, der døbes den 3. december, uden at dets navn nævnes. Moderen bliver begravet samme dag, og det er selvfølgelig en mulighed, at barnet også er død og af den grund ikke har fået navn. Men et barn ved navn Jens er ikke indført andetsteds, og at han bliver opkaldt efter sin morfar passer som hånd i handske med, at han er barn nummer to.

1712 optræder han som fadder, da Søren Sørensen på den anden halvpart af Billumgård får døbt sin datter Anne; i det hele taget ses ofte en Jens Nielsen blandt fadderne ved dåbene i Billum, men der er dog ikke sikkerhed for, at der altid er tale om "vores" Jens.

Han bliver fæster af den ene halvgård af Billumgård, som på dette tidspunkt er en ryttergård, da hans far i 1714 er blevet så gammel og svag, at han ikke kan fortsætte driften af gården. Ved overdragelsen hedder det udtrykkeligt, at den gamle oplader stedet til sin søn Jens Nielsen, så der er ikke tvivl om slægtsskabet.⁸³² Han nævnes som fæster, da ejeren af Hennegård i 1719 køber gården.⁷ Ved vielsen i 1721 ser vi også, at brudeparret er "af Billumgaard".

Ved sønnens dåb er Jens' "efternavn" tilsyneladende i kirkebogen først skrevet Michelsen og siden rettet til Nielsen. Ved skiftet efter hans kone, der dør i forbindelse med barslen, rettes der op på tvivlen. I skiftet kommer dog også en oplysning, som bringer lidt rod i puslespillet. Vi kan læse, at "Jens Nielsen med sin Hustrue, dend tiid ikke havde nogen visse Vaaning eller Bopæl, hvor efter de havde hverken Heste eller Kreaturer eller nogen Inventarium at holde nogen Skifte eller deeling med". Det kunne se ud til at Jens ikke har noget fæste på dette tidspunkt. Sønnen skal dog ikke snydes, så faderen lover, at han vil give sin søn 40 rigsdaler af sin mors efterladte midler, samt hendes seng og en kiste. Hvordan det hele hænger sammen, er indtil videre ikke afklaret.

Efter hans første kones alt for tidlige død må Jens gifte sig igen. Der går dog forbavsende lang tid, først efter 2 1/2 år har han fundet et nyt parti, formentlig en søster til Apelone, Ane Hansdatter. Der kommer ikke børn i dette ægteskab, men både mand og kone optræder jævnlige som faddere for andre børn.

1742 optræder han som vurderingsmand ved skiftet efter Anders Jensen Smeds hustru, Dorthe Nielsdatter. Ved denne lejlighed afsløres det, at Jens også giver sig af med lidt handel. Han har leveret to læs kul til smeden, og for dem skylder han 2 rdl. 2 mk., som den gældstyngede Anders ikke har betalt.⁸⁹²

Han dør i november 1768, og det nævnes ved begravelsen, at han blev 76 år gammel.

Den 16. november 1721 giftede Jens sig med **Apelone Hansdatter** i Billum Kirke.

Et barn kendes:

168 i. Hans (1722-1784)

337 Apelone Hansdatter. Født på Burgård, Billum. Apelone døde i 1722 i Billumgård, Billum. Begravet den 27. marts 1722 i Billum Kirke.

Apelone er datter af Hans Laugesen på Burgård. Hendes dåb er ikke indført i kirkebogen, men ophavet kendes fra skiftet efter hende.

Hun får et kort ægteskab og et kort liv, idet hun begravnes samme dag, som sønnen Hans bliver døbt. Måske er det hendes søster Anne, som enkemanden gifter sig med et par år efter hendes død.

338 Thue Thorsen. Født i 1668 i Kjelst, Billum. Døbt den 9. marts 1668 i Billum Kirke. Thue døde i 1748 i Annexgården, Billum. Begravet den 4. juni 1748 i Billum.

Thue må være det barn af Tor Thuesen, der bliver døbt i marts 1668, uden at navnet er noteret. Tidspunktet passer med, at han skulle være 79 år, da han begravnes 1748. Præsten har ikke bekymret sig om at nævne fadderne.

Senest år 1699 har Thue overtaget sin svigerfars fæste af Annexgården i Kjelst. Dette år noteres det i en skatliste, at Thue Thorsen er fæster af stedet sammen med Niels Nielsens enke, Anne. Thue må svare 1 rdl. i skat for sig selv og sin hustru, og desuden har han en avlskarl, der hedder Simon Jacobsen (der formentlig er en bror til hans kone), som han dog ikke skal betale skat af, da denne er ansat til hjælp ved avlingen.

Anneksgården er den tidligere præstegård i Billum, der var et selvstændigt sogn indtil 1630. Fra dette år bliver det et anneks til Janderup, og præstegården ændrer følgende status til annekspræstegård eller bare "Anneksgården". Anneksgårde hører ifølge Danske Lov under præsten: "Af Annexe-Gaardene nyde Præsterne selv alle Tiendens Deele." Det drejer sig om sig om både præste-, kirke- og kongetiende, så præsten har haft en pæn indtægt herfra. Kjelst Præstegård er tilmed sognets næststørste gård, idet dens hartkorn ved 1688 matriklen er 11 tdr.

Thue har som nævnt ovenfor ikke været enefæster på gården. I 1717 nævnes i kirkebogen en "Hans Jensen af Kielst Præstegaard", som formentlig har været med-fæster. Denne begravnes 2. februar 1744.⁴⁰⁹

Thue har på en eller anden måde haft noget at sælge eller en tjeneste at gøre for godsejeren på Nørholm, Stephan Ehrenfeld. I godsets regnskab er i 1731 indført følgende udgift: "den 19de Dec. ... efter Højgunstige Herres ordre ... iligemaade betalt til Tue Tordsen i Kielst 3 rdl. 2 mk."⁹⁰³ Der nævnes ikke noget om, hvad der betales for, men eksemplet viser, at folk ikke nødvendigvis holdt sig inden for deres sogne. Der er en snes kilometer fra Kjelst til Nør-

Thue Thorsen
f. 1668, Kjelst, Billum
d. 1748, Annexgården, Billum & Lisbeth Jakobsdatter
f. Annexgården, Kjelst, Billum
d. 20 Jan 1727, Annexgården, Billum
gift før 1699

Thor Thuesen
f. 1703, Annexgården, Billum
d. 11 May 1770, Kjelst, Billum & Dorothea Pedersdatter Kjær
f. ca 1708
d. 1784, Kjelst, Billum
gift. 9 Jan 1728, Billum Kirke

Elisabeth Thorsdatter
f. 1729, Annexgården, Billum
d. 1795, Kjelst & Knud Sørensen Toft
f. 1728, Fredtoft, Ål
d. 1801, Kjelst, Billum
gift 18 Aug 1754, Billum Kirke

Dorethe Thuesdatter
f. 1706, Annexgården, Billum
d. 1785 & Jørgen Frandsen
f. 19 Jun 1701, Hesselmed Mølle
d. Hesselmed Mølle, Ål
gift 1730, Billum Kirke

Dorte Jørgensdatter
f. 26 Dec 1732, Hesselmed Mølle
d. Jul 1791, Hesselmed Mølle & Thue Christensen
f. Apr 1717, Børsmose, Aal
d. May 1798, Hesselmed Gammel Mølle, Aal
gift 6 Dec 1759, Ål Kirke, Ål

Mette Thuesdatter
f. ca 1709, Annexgården, Kjelst, Billum
d. Nov 1783, Billum & Peder Sørensen
f. Feb 1704, Billumgård, Billum
d. 1753, Billumgård, Billum
gift 26 Feb 1736, Billum

Simon Pedersen
f. 31 Oct 1751, Billumgård, Billum
d. Jan 1805, Billumgård, Billum & Mette Jensdatter
f. Nov 1752, Kjelst, Billum
d. 5 Feb 1827, Billumgård, Billum
gift 29 Aug 1783, Billum

Karen Thuesdatter
f. 1720, Annexgården, Billum
d. bef 1787, Billumgård, Billum & Hans Jensen
f. 1722, Billumgård, Billum
d. 1784, Billumgård, Billum
gift 4 Jul 1747, Billum Kirke

Niels Hansen
f. 1753, Billumgård, Billum
d. 1 Oct 1827, Janderup & Maren Hansdatter
f. May 1760, Kirkegården, Janderup
d. 2 Apr 1839, Janderup
gift 2 Nov 1781, Janderup

Thue Thorsen og Lisbeth Jakobsdatter er vores 3 x forfædre. Tavlen her viser de af deres 9 børn, som er vore aner.

Dorethe Thuesdatter falder lidt udenfor, men hun er medtaget, fordi hendes datter Dorte Jørgensdatter var Thue Christensens (ane nr. 32) første kone, som han dog ikke fik børn med.

holm, men der har været en klar forbindelse.

1728 bliver sønnen Thor gift med Dorothea Pedersdatter Kjær og har sikkert fra dette tidspunkt fået gården i fæste⁴¹⁰. Og Thue trækker sig tilbage til en aftægstilværelse, der kommer til at strække sig over ca. 20 år. Han begravnes 3. pinsedag 1748.

Før 1699 blev Thue gift med **Lisbeth Jakobsdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Thue (ca1699-1779)
382	ii.	Thor (1703-1770)
	iii.	Anne (1704-1727)
	iv.	Dorethe (1706-1785)
	v.	Maren (1708-1770)
241	vi.	Mette (ca1709-1783)
	vii.	Ellen (1712-1757)
	viii.	Jacob (1713-)
169	ix.	Karen (1720-<1787)

339 Lisbeth Jakobsdatter. Født i Annexgården, Kjelst, Billum. Lisbeth døde den 20. januar 1727 i Annexgården, Billum. Begravet den 26 januar 1727 i Billum Kirke.

Lisbeth er datter af Jakob Nielsen og Anna Bachensdatter på Annexgården i Kjelst, men det vides ikke, hvornår hun er født – dåben er endnu en af de manglende i kirkebogen.

Fra ganske ung er hun en yndet fadder i sognet. 1692 træder både hun og hendes far Jacob op som vidner ved Tue Bachensens (sikkert en morbror) søn Jens' dåb. 1702 er hun og hendes bror Simon faddere for Christen Mathiesens barn af Tarp og senere samme år for Søren Bodsens datter af Kjelst.⁴¹¹ 1709 gælder det Hans Troelsens datter Mette.⁴¹² I 1722 har hun æren af at bære Simon Jensens søn Bachen i Tarp til dåben.⁴¹³ Og den 18. marts året efter døbes Christen Tuesens barn i Tarp med navn Tue og "blev holdt til daaben af Lisbeth i Kielst Præstegaard"⁴¹⁴. Barnets far må formodes at være i familie med Lisbeths mand. Lidt senere på året nævnes hun først blandt fadderne til Hans Gødsens datter Johanne.⁴¹⁵ Om Lisbeth har været beslægtet med alle disse mennesker er dog usikkert.

Selv bliver Lisbeth mor til i hvert fald 9 børn, som kommer til verden over en periode af godt en snes år. Den yngste, Karen, er bare 7 år, da hun mister sin mor.

Ved begravelsen gør præsten det ret usædvanlige, at han nævner dødsdagen: "Tredie Søndag efter Helligtrekonger begravnes Lisbeth Jacobsdtr. af Kielst Præstegr., som døde d. 20. Januar." Denne vinter må i øvrigt have været streng i sognet; i kirkebogen begynder det nye år med ikke mindre end 12 begravelser.

340 Oluf Christensen. Oluf døde i 1735 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 21. januar 1735 i Janderup Kirke.

Oluf er fæster på matr. 10 i Hyllerslev (gården er nu nedlagt). Han overtager den 1709, hvor han bliver gift med datteren på gården. På dette tidspunkt er den en ryttergård. Han giver 3 rdl. i indfæstning for den veldrevne ejendom, hvis hartkorn er ansat til 2 tdr. 3 skp. 2 fr. Besætningen består ved overtagelsen af 4 bæster (heste), 4 køer, 2 kvier, 3 stude, 2 ungnød, 1 kalv og 10 får.⁸⁰²

Da kronen sælger ud af sit vestjyske ryttergods i 1719, er Olufs gård med i auktionsprotokollen. Stedet købes af vice-admiral Ulrich Kaas på Øllufgaard, der betaler 160 rdl. Det giver en pris pr. tønne hartkorn på 66 rdl., hvilket ligger et

stykke over de øvrige gårde i sognet og nabosognene i det hele taget.⁸⁰⁵ Også et tegn på at der er tale om en rigtig god gård.

Vi ved ikke, hvor og hvornår Oluf er født, men han har efterladt sig flere spor i kirkebogen. 1710 ses han som fadder til Niels Sørensens Datter Maren og 1711 til Christen Sørensens datter Anne Marie. Igen til Christen Hollænders søn Christen 1712.

Fredag d. 21. Januar 1735 begravnes Sl. Oluf Christensen af Hyllerslev.

Den 22. april 1710 giftede Oluf sig med **Anne Sørensdatter** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1712-)
	ii.	Jens (1714-)
	iii.	(Uden navn) (1717-1717)
170	iv.	Hans (1720-1797)
	v.	Simon (1726-1728)
	vi.	Søren ⁴¹⁶ (->1770)

341 Anne Sørensdatter. Født ca 1675 i Hyllerslev, Janderup. Anne døde i 1758 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 4. juni 1758 i Janderup Kirke.

Anne er født i Hyllerslev, men dåben er ikke indført i kirkebogen. At det er sket omkring 1675, kan vi beregne ud fra, at hun er 82 år, da hun dør. Og fra fæsteovertagelsen ved vi, at hun er datter af den tidligere fæster på gården, Søren Jensen og hans kone Maren.

Efter sin mands død er Anne i aftægt hos sønnen Søren, der nu er fæster af sin fødegård. Da hun dør, kan præsten notere i kirkebogen: "2. søndag efter Trinitatis begravet Søren Olesens Moder, gammel 82 aar."

342 Thomas Thuesen.

Thomas bor i Janderup, hvor han ifølge kirkebogen får tre børn døbt mellem 1713 og 1720.

Sognehistorien Janderup og Billum sogne har ikke meget at melde om Thomas; han er kun nævnt i forbindelse med datteren Mettes trolovelse. Det hedder her, at han er af Janderup.⁴¹⁷

Han har været færgemand og husmand, og han har formentlig tjent nogle skillinger ved at fragte gods på Varde Å. Hans søn Niels følger i hans fodspor og bliver skipper.⁸⁰³

Hans kone kender vi ikke noget til.

Børn:

	i.	Niels (1713-1788)
	ii.	Mette (1718-)
171	iii.	Kirsten (1720-1801)

344 Anders Sørensen Friis. Født i oktober 1668 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 31. oktober 1668 i Janderup Kirke. Anders døde i 1720 i Hyllerslev, Janderup.

I 1668 har præsten noteret på side 90 i sin lille, men tykke og tætskrevne kirkebog: “31. oktober. døbt Søren Andersens Barn ved Naffn Anders”. Anders vokser op som ældste og eneste overlevende søn på gården, der senere får navnet Friisgård i Hyllerslev. Der er et par søstre, som ikke bliver gift og derfor bliver boende som en del af husstanden. De overlever endda begge deres bror.

Faren har i sin tid været enefæster på gården, men da det bliver Anders’ tur til at tage over, er gården delt i to halvgårde, den anden fæster hedder Christen Nielsen Post. Landgilden er i 1716 og 1718 4 rdl., 1 skovvogn, 1 svin og 3 Mark i “Giesteri”, penge som betales kontant, i stedet for at fæsteren skal være forpligtet til at have godsejeren på kost og logi, når han måtte være på farten. Skovvognen er en vogn, der er beregnet til at hente træ i skoven, og den ses i de tider tit som en del af landgildet. Gården er af middelstørrelse, hartkornet er 2 td. 7 skp. 1 fjk. 2 alb.

På Anders’ tid har gården været firlænget; der er et “salshus”, hvis størrelse ikke nævnes, et ladehus på 8 fag og et lille 2-fags bagehus. Endelig “østerhuset” på 11 fag – hvad det har været brugt til ligger ikke fast, men det er den længe, der har fået lov til at forfalde mest. Da boet gøres op i 1720, trænger det til reparation for 16 rdl., lige så meget som de øvrige længer tilsammen.

Af skiftet efter Anders kan man se, at familien ikke har været specielt velhavende, blandt bohavet er der intet, der tyder på overskud. I stuen har stået en fyrrekiste med lås, en gammel læderstol og et ligeledes aldrende fyrebord. Til opdækning har man rådet over et blåt krus, tre trætallerkener, en gammel peberkværn, seks stk. “stentøj” (sikkert fade) og et par glas. Her har ikke været en tallerken med bestik til hver person omkring bordet. En enkelt (gammel) lysesstage har man haft, mens de lidt dyrere metaller kun lader sig repræsentere ved et messing-bækken. I dørnset (opholdsstuen) har der været en “gl.seng som Børnene ligger i”. Den sal. mands gangklæder har betået af “1 gammel sort klædes Kjortel, 1 graa vadmel’s dito, 1 par gl.sorte klæde Buxser, 1 gammel rød vest, 1 par ledder Buxser, 1 par gl. Støfler, 1 par Skoe, 1 gl. Hat og Hue, 2de hørgarns Skiorter, 2 par gl. Strymper.” Ja. det er bemærkelsesværdigt, som ordet “gammel” går igen!

Besætningen er heller ikke ny: to tiårige hopper og en gammel dito, fem køer og kvier, en stud og en “liden sort kalv”. Dertil kommer fem får med lam og to uden. Der har været en passende vogn med alt tilbehør, men anden-vognen består kun af fire gamle hjul og et gammelt stel!

Det samlede bo gøres op til 71 rdl. 1 mk. 11 sk. Det er ikke den store formue, dog nok almindelig jævnt for tiden, der er krisetid for både landet og landbruget. Men så går skifteholdet i gang med at opregne “gjæld og afgang”! Der er ikke betalt landgilde for året før, og ikke nok med det: “der foruden har dend sahl. Mand oppebaaren Jens Bertelsens ibm. (naboens landgilde), og det ej igien leveret, som er 7 rdl.” Anders har fået 3 rdl. 2 mk. til at indkøbe nyt tag for, som heller ikke er leveret. Simon Christensen på St. Hebo, som har ejet kirken, fordrer for “afgift af Kierche Ejendom” 3 rdl. 3 mk. 15 1/2 sk. Bygfædet opgøres til 33 rdl. 4 mk, der mangler sædekorn og “Noch berettet Enchen, at hun manglede til Huusholdning 1 Td. Rug”. En tjenestekarl har 4 rdl. til gode i løn ... Alt i alt summer gjæld og fradrag op i 85 rdl.

Hvad gør man så? Jo, i dette tilfælde begynder man at gøre udlæg i de sølle ejendele, først til husbonden, godsejeren på Nørholm, som den, der har højst prioritet, dernæst til St. Hebo-manden. Hele boet bliver på den måde udlagt, og “som da Boens Midler ej Viidere kunde tilstrække, saa henviises de andre Creditorer, som sig her lader finde, at søge deres Regres efter Loven”. Det kunne se ud til, at tjenestekarlen kan skyde en hvid pind efter sin løn!

Helt så elendig som det ovennævnte kunne antyde, har virkeligheden nok ikke været; livet går videre, gården skal drives, og skiftet slutter: “Og som dend sal: Mands Søn, navnlig (dvs. ved navn) Hans Andersen Friis, erbød sig at tage imod Stedet med Moderen, og svare til Hosbundens og Simon Christensens Fordringer, saa blev det og hannem tilladt, og udlæggene hannem betroed til viidere”⁴¹⁹. Sønnen har altså overtaget det hele, og vi må formode, at han stille og roligt har fået afviklet gælden.

Ifølge skiftet efter Anders er han død i april 1720⁴¹⁸, men hans begravelse er ikke indført i kirkebogen.

Ca. 1691 blev Anders gift med **Mette Hansdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Hans (1692-1692)
	ii.	Elle (1693-)
172	iii.	Hans (1695-1760)
	iv.	Ingeborg (1698-)
	v.	Anne ¹⁶ (1701-)
231	vi.	Kirsten (1704-1767)
	vii.	Søren (1706-1752)
	viii.	Peder (1709-)

345 Mette Hansdatter. Født i 1666. Mette døde i oktober 1737 i Hyllerslev, Janderup.

Det vides ikke, hvor Mette er født, men måske er hun den Mette, som Hans Hansen får døbt i Janderup Kirke den 23. december 1666. Efter aldersopgivelsen ved begravelsen, 71 aar ringere 9 Uger og nogle Dage, skulle hun være født i april 1666, så det passer ikke helt.

Mette bliver enke, da hun er midt i 50'erne, og hun fortsætter ved gården, med hjælp fra den ældste søn Hans, der senere får gården i fæste. Det er øvrigt bemærkelsesværdigt, at det er *hendes* far, der først skal opkaldes, ligesom to andre pigenavne er i brug, før det bliver Anders' mors tur til at blive opkaldt.

1737 skriver præsten: Onsdagen d. 16. oct. begravnes Mette Hansdatter, Hans Friis' Moder af Hyllerslev, gl. 71 aar ringere 9 Uger og nogle Dage.

Mette har levet et langt liv og sat mange børn i verden, så hun får ikke den afskedssalut som præsten på samme side i kirkebogen giver et stakkels barn: "Dominica 19. p. Trin. begrafs Hans Jensens vanvittige og ælendige Søn, 3 1/4 Aar, den bedrøjede Moder til stor Forlindring og alle Hans (her menes nok Guds) Børn til Glæde af dens salig Forløsning."⁴²⁰

348 Just Jensen. Død efter 1751 i Tarm, Egvad Sogn.

Tidspunkt og sted for Justs fødsel kendes ikke, men der er en vis sandsynlighed for, at han er født i Egvad sogn – i 1688 nævnes en gårdmand i Forsum ved navn Jens Justesen, som meget vel kunne være hans far, det ikke helt almindelige navn taget i betragtning.

I starten af 1700-tallet ser vi Just agere i Tarm By, der allerede på dette tidspunkt er en ret stor landsby. En optælling fra 1683 viser, at der er 14 1/2 gårde, 3 boelshuse og 5 gadehuse i byen. De ligger spredt på begge sider af Tarm Bæk, der deler byen i Sønderby og Nørby.⁴²¹ Beboerne har absolut haft et rimeligt eksistensgrundlag, og i de kriseramte år omkring århundredskiftet er der flere bønder fra Tarm, der har overskud til at købe gårde op. Pengene henter de efter al sandsynlighed fra handel med de stude, som engene giver glimrende muligheder for at holde. Især Tarm Kær, nord for byen, har været af vital betydning.

Den 15. juli 1711 køber Just fra Jacob Knudsen til Østergaard, herredsfoged over Øster og Nørre Herred, flere ejendomme: den halve part af Jørgen Davidsens sted i Tarm med et hartkorn på 1 td. 1 alb. og "den halve del udi tvende Enge, nemlig Brosted Eng, hartkorn 2 fdk. 1/2 alb: og Varde-engen, i ligemaade halve hartkorn 2 fdk. samt Halve-

deelen af et Huussted, beliggende sønderst i Enevold Andersens toft, kaldet Trindtoft". Prisen er ikke nævnt, men heredsfogeden er tilfreds med handlen, "saa ieg takker hannem for god og nøiagtig betaling."⁴²²

Af auktionsforretningspapirene over kongens ryttergods i Ribe Stift ses, at Just i hvert fald senest 1719 har købt den gård, der tidligere har været fæstet af "Apelone, Peder Møllers". Der tilføjes "nu Just Jensen", så det er den gård, Just selv har haft i fæste, han nu bliver ejer af. Hans kone er barnebarn af samme Apelone og endda opkaldt efter hende, og de to unge har på et tidspunkt overtaget fæstet efter hendes forældre, som i 1694 afløste den gamle Apelone. Stedets hartkorn opgives til 4 tdr. 1 fdk. 2 alb. Prisen er 202 rdl. 3 mk. 10 sk.³¹⁴

Den 3. maj 1720 optræder han som formynder for et par børn af en Christen Clausen i Tarm, der er fæster under Ribe Hospital. Just må have en eller anden forbindelse til Clausen og dennes enke, Kirsten Christensdatter, men hvordan det præcist hænger sammen vides ikke.

Just er gårdmand og formentlig handelsmand. Han er har uden tvivl haft sit på det tørre, og han er indkaldt som vurderingsmand, da skiftet efter hans kones morbror, Povl Pedersen, gøres op i 1731. Han tilhører afgjort kredsen af "velagte" bønder i sognet. De gode forbindelser holder gennem flere generationer. Justs søn Jens bliver senere gift med Povl Pedersens sønnedatter, Anne Cathrine, til trods for at hun er født og opvokset så langt fra Tarm som i Janderup.

Engene har nok været en guldgrube for bønderne i Tarm, men de har også betydet hårdt arbejde. En stor del af engarealerne består på den tid af "bløder", områder, der jævnligt bliver oversvømmet af vand fra Skjern-åen, og der har kun været små stykker, der er faste nok til at bære en tillæstet vogn med forspand. S. Karl Hansen fortæller om høhøsten midt i 1800-tallet (og det gælder også halvanden hundrede år længere tilbage): "Høet kunne ligge tørt, men gik man derud, var det i vand til midt på benene. Slap karlen, der slog, eller pigen, der rev, igennem, var det sjældnen foden nåede bund; ofte kunne man ikke nå bund ved at stikke et riveskaft ned. Slå engen og rive høet sammen gik endda an, men få det "i land" var værre. Høet samlede i små stakke og blev af to mænd båret på et par "bærstang" (bærestænger), eller stakken blev snøret i et reb og båret på hovedet. Engparcellerne længere ude var forsynede med brede grøfter ("sejlgrov"). Ad dem sejlede man til engen og tilbage igen med det bjergede hø til "opsejlingspladsen" "Kuhat" eller "Rollumklink". To både fulde gav et læs. Sådant høbjærgning kunne for de fleste af Tarmboerne tage 3 til 5 uger."⁴²³

I 1740'erne er Justs børn vokset op og skal i gang med deres egen bedrifter. Han sælger til gengæld ud af sit. 1746 afhænder han et stykke eng til svigersønnen Hans Pedersen Møller, gift med datteren Maren; skødet er underskrevet selveste juleaften.⁴²⁴ De to unge er fæstere på Tarm vandmølle.

1748 overlader Just sin gård til næste generation i skikkelse af datteren Sidsel Kirstine, der er gift med Lauritz Christensen. Skødet er signeret den 11. november. Ved samme lejlighed oprettes en aftægtskontrakt, der skal sikre de to ældre i deres sidste år. Det unge par får en lille datter, Appelone Marie, men måske koster fødslen moderen livet. I hvert fald holdes der skifte over Sidsel Kirstine den 11. marts 1749. Boet gøres op og viser en familie ved magt: Der er 2 søvskeer og et sølvbæger blandt ejendelene; det drejer sig formentlig om bryllupsgaver, da tingene er forsynet med initialerne L.C.S. og C.J.D, som står for: Lauritz Christen Søn og Cecilie (Sidsel) Just Datter. En anden ting, der falder i øjnene er et pudevår i knipling. Besætningen, der nok er overtaget fra Just, består af 4 heste, hele 11 stude (et tegn på, at her har været handlet med stude), 8 køer og 2 kalve, foruden nogle får og gæs samt en enkelt gris. Et ganske anselig dyrehold! Der er dog også en del gæld på gården – afdødes bror i Hyllerslev, Jens Justesen har endnu ikke fået de 100 rdl., han tilkommer i arv efter sine forældre, og der er flere andre mindre gældsposter.

Ved datterens død bliver aftægtsparrets fremtid måske en smule usikker. Derfor ser vi den gamle Just fremlægge for sig selv og sin hustru den mellem parterne oprettede aftægtskontrakt "på behørig Papir No. 1 til 3 mk. af 12te november. 1748", som han formoder bliver stående i kraft også fremover, "paa det at han og Hustru ikke for deres

Velgerninger nu i deres høje Alderdom skulle gøres huusvilde og have deres nødtørftige Ophold”. Svigersønnen forsikrer, at han skam har tænkt sig at efterleve aftalen i alle dens ord og punkter, så at hans svigerforældre aldeles ingen mangel skulle lide i nogen måde. Tilliden til enkemanden har tilsyneladende ikke været helt i top, for senere bestemmes det i skiftet, at Lauritz Justesen, en anden søn af Just Jensen, der bor i Tarm By, skal “tilse, hvorledes den umyndige (enkemandens lille datter) omgås, og at gården, hvor hendes arv er bestående, ej forringes”.²⁷⁰

Vi ved ikke, hvornår Just er død, men han er i vigør endnu i 1751, for den 5. maj dette år sælger han det ovennævnte engstykke Trindtoft til sin søn, Lauritz. Stykket, der er uden hartkorn, koster 5 sletdaler, og der skrives skøde med alle de gamle vendinger og forsikringer om, at da “min Søn til al Takke og Fornøielse har betalt mig for samme mig tilhørende Anpart af fornævnte Trindtoft” så skal det “følge og tilhøre ham som uigenkaldeligt kiøbt Kiøb og Ejendom.” Just underskriver med egen hånd.⁴²⁵

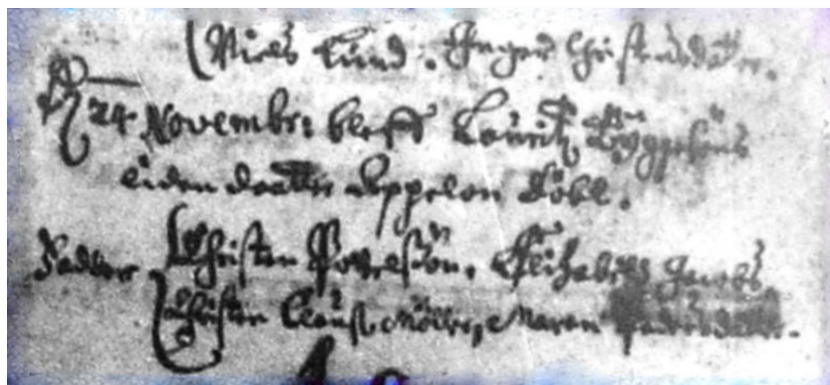
I 1764 omtales Just i skiftet efter svigersønnen Lauritz Christensen som afdød.⁴²⁶

1706 blev Just gift med **Apelone Lauridsdatter** i Egvad Kirke.

Følgende børn kendes:

	i.	Lauritz (->1759)
174	ii.	Jens (1716-1773)
	iii.	Maren (->1762)
	iv.	Sidsel Kirstine (-1749)

349 Apelone Lauridsdatter. Født i 1681 i Sdr. Vium. Døbt den 24. november 1681 i Sdr. Vium Kirke. Apelone døde efter 1749 i Tarm.

Den gamle kirkebog for Sdr. Vium, hvor vi 1681 kan læse:
*D. 24 Novembr: bleff Lauritz Tygesøns liden daatter Appelone døbt.
 Faddere: Christen Povelsøn, Elisabeth Jensd., Christen Clauss. Møller, Ma-
 ren Pedersdatt.*

Apelone er født i Sdr. Vium som ældste datter af Laurids Thygesen og Sidsel Pedersdatter. Faddere er Christen Povel- sen, Elisabeth Jacobsdatter, Christen Clausen Møller og Maren Pedersdatter. Førstnævnte er en halv-morbror til bar- net, mens de øvrige ikke umiddelbart er kendt som helt nære slægtninge til for- ældrene; de kan dog snildt tilhøre den lidt fjernere familie.

Efter mange år som husmoder i en større husholdning og formentlig med en stribe børn, hvoraf vi kender fire (men der kan sagtens have været flere) kommer Ape- lone på aftægt i 1748 sammen med sin mand. Et halvt år efter dør datteren Sid- sel Kirstine, som de er i aftægt hos, og i

skiftet efter hende finder vi en lille usædvanlig detalje. Der er en bestemt gråhjelmet 6-årig ko, som enkemanden, svigersønnen Lauritz Christensen, deklarerer, at hans sal. kones moder skulle beholde. Hvorfor koen bliver holdt uden for vurderingen? Koen må ved en særlig aftale, som vi ikke kender noget til, have tilhørt Apelone – ikke helt alminde- ligt i tider, hvor kvinder er uden myndighed.²⁷⁰

Da kirkebogen for Egvad ikke er bevaret, ved vi kun, at Apelone er død efter 1749, hvor hun nævnes i skiftet efter datteren.

350 Jes Povlsen. Født før 1704 i Tarm. Jes døde i 1728 i Hyllerslev, Janderup og blev begravet den 9. februar 1728 i Janderup Kirke.

Jes er født i Tarm, hvor hans far er den velhavende studehandler Povl Pedersen. Fødselstidspunktet kendes ikke, da kirkebogen mangler for denne periode.

Jes er den næst yngste af Povls seks sønner. Faderen, der også driver udbredt ejendomshandel, sørger for at få sat sine sønner godt i vej, og Jes giver han det halve af Storgård, også kaldet Hyllerslevgård, i fæste. Det sker omkring 1723, hvor Jes er blevet gift med Anne Sørensdatter.

Anne er hans kusine, og der må kongelig bevilling til, for at de kan gifte sig med hinanden. Bevillingen er underskrevet af majestæten – på dette tidspunkt er det Frederik IV – den 26 marts 1723 i Hafnia (København) og den lyder: Bevilger og tillader, at Jes Povelsen og Anne Sørensdatter af Tarum i Egvad Sogn, må udi ægteskab sammenkomme, uanset at de skal være hinanden udi 2det led beslægtet.⁷⁵⁵

Men Jes' tid som gårdmand bliver kort, han begraves hvide tirsdag, tirsdag efter fastelavn, 1728, uden at det angives, hvor gammel han er, ej heller hvad han er død af.

1723 blev Jes gift med **Anne Sørensdatter** i Egvad Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Søren (1724-1731)
- 175 ii. Anne Cathrine (1725-1805)

351 Anne Sørensdatter. Født ca 1695 i Tarm, Egvad. Anne døde i 1766 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 9. februar 1766 i Janderup Kirke.

Anne er ligesom sin mand født i Tarm i Egvad Sogn. Det fremgår af bevillingen til at indgå ægteskab, som må indhentes, før de to kan gifte sig, at brudeparret er fætter og kusine; senere – ved skiftet efter Jes' far – hører vi, at hun har en bror ved navn Peder Sørensen, som må formodes at have overtaget den fædrene bedrift i Tarm. Det er ikke udtrykkeligt bevist, og kirkebogen kan ikke hjælpe os, da den er gået tabt, men sandsynligheden taler for, at hun er datter af Søren Pedersen på Tarm Bisgård, der er bror til Jes' far Povl Pedersen Møller. Både det angivelige slægtsskab og broderen passer som fod i hose. I øvrigt har man det i denne velsituerede studepranger-familie med at lade det blive i familien, når det gælder om at finde ægtefæller.

Omkring 1723 flytter Anne sammen med sin mand ind på Hyllerslevgård, der senere kaldes Hyllerslev Storgård. Efter kun ca. fire års ægteskab bliver hun enke og står alene med to små børn og hele bedriften. I første omgang får hun lov til at blive siddende ved gården, men da hendes svigerfar også dør tre år senere, skal boet efter ham, herunder også Hyllerslevgård, gøres op, og her er det kun børnene, der er arveberettigede. Arvinger (de fem svogre) og formyndere finder, at det vil være mest hensigtsmæssigt at sælge gården, og der gøres forberedelser til afholdelse af en auktion.

Imidlertid sker der det, at sønnen Søren dør midt under de langstrakte forhandlinger, 7 år gammel. Nu indtræder Anne selv som arving, nemlig af en trediedel af Søren arvelod – resten tilfalder datteren Anne Cathrine. Det får Anne til at gå i aktion og drage den lange vej til Tarm, hvor hun møder op ved skiftesamlingen den 31. juli sammen med sin bror Peder Sørensen, der er hendes laugværge. Auktionen er på dagsordenen, men "som det endnu ikke er kommet til nogen Fuldkommenhed med Auctionen over Hyllerslevgaard, saa bad de samtlige, at Skiftet endnu et par Maaneders tiid

maatte blive opsatt, for at samme Auction imidlertid kand blive publicerit og foretaget.” Anne vil ikke miste gården, så hun fremsætter et forslag: “imidlertid, paa det at hendes umyndige Barn og de andre Medarvinger til dette Stervbo, ikke skulle tiltænkes at ske nogen Fornærmelse over en saadan Henstand, saa tilbyder hun, at saafremt Gaarden til Foraaret ved Auction ikke skulle opløbe til 300 rdl., som er langt over den forordnede Taxt, selv at tage derimod for bemeldte 300 rdl. eller af egne Midler fyldestgøre Summens undergang”. Altså, Anne tilbyder af egen pung at betale mere for Hyllerslevgård end en auktion ville kunne indbringe. Herefter aflyses alle overvejelser i retning af en auktion. Hun kan vende tilbage til Hyllerslev og fortsætte som husmoder på gården.²⁷⁴

1. maj 1732 gifter hun sig igen, denne gang med Eske Christensen, søn af Christen Eskesen på Bandsberg (ane nr. 356). Eske, der er født 1703, har i forvejen fæste på det halve Bandsberg efter sin far. I og med at han gifter sig med Anne Sørensdatter, bliver han formynder for hendes datter og har dermed også rådighed over det halve Storgård. I 1734 indgår han mageskifte med Hans Eskesen, fæster af den anden halvpart af Storgård, således at Hans får Eskes halvpart af Bandsbjerg, og Eske bliver enefæster og – for en mindre part – ejer af Storgård. 1743 er Eske en af sognets rigeste mænd, formentlig kun overgået af sognepræsten og ejeren af St. Hebo.⁴²⁷

Anne dør i februar 1766 og begravnes fastelavnssøndag. Eske overlever sin kone med 14 år og dør i juni 1780, 72 år gammel.

354 Knud Nielsen. Knud døde i 1696 i Janderup og blev begravet den 22. april 1696 i Janderup Kirke.

Det er usikkert, hvor og hvornår Knud er født. Ifølge kirkebogen er der den 1. marts 1638 døbt en Knud, søn af Niels Jelling i Nørhebo, og det *kunne* være ham, men da han så skulle være omkring 56 år ved overtagelsen af fæstet, er sandsynligheden for, at vi her har fat i vores Knud, nok ikke ret stor. Palmesøndag 1680 ses en anden Knud Nielsen i kirkebogen; her får en mand af dette navn et barn, Maren, døbt; hvis han er identisk med “vores” Knud, har han været gift to gange.

Vores Knud får i 1694 overladt en tredjepart af ryttergården Nørhebo Østergård efter Christen Madsen, der “ikke for alderdom og armod kunne vedblive” ved stedet. Gårdens samlede hartkorn er på 5 td. 2 alb. Knuds andel udgør 1 td. 2 1/3 skp., og regimentsskriveren noterer i sit regnskab, at han “findes dygtig samme at antage. Da på det, at stedet herefter kunne blive ved magt, har jeg det og bevilget på mine højstbydende herrers gode approbation, som formodes og bliver bliver bifaldet”. Der finder altså en vurdering sted, før den nye fæster godtages. Stedet har ikke været helt velholdt, så Knud får fæstet “uden nogen fæstes givelse i henseende til stedets ringhed.”⁴²⁸ Det ser dog ud til, at Christen Madsen på en eller anden måde fortsætter ved en af gårdparterne, da han stadig optræder på skattelisterne⁴²⁹.

Vielsen er ikke indført i kirkebogen, men formentlig har han giftet sig med formandens datter. Alle oplysninger er lidt usikre, det skulle dog være ret sikkert, at vores Knud er identisk med den Knud Nielsen af Nørhebo, der i 1696 bliver begravet, efter at han “nogen tid tilforn var druknet udi Janderup Aae”. Knud må være druknet i åen og først efter et stykke tid drevet i land.

Ca 1692 blev Knud gift med **Anne Christensdatter** i Janderup.

De havde følgende børn:

	i.	Mette (1694-)
177	ii.	Karen (1696-1772)

355 Anne Christensdatter. Anne døde i 1742 i Nørhebo, Janderup. Begravet den 11. marts 1742 i Janderup Kirke.

Strengt taget ved vi ikke, hvem Knuds kone er; brylluppet er ikke at finde i Janderup Kirkebog. Men det er sandsynligt, at hun er datter af forgængerens på fæstet, og da Knud dør, må han efterlade sig en enke, der gifter sig med hans

efterfølger. Den sidste vielse har vi, og kabalen går op, hvis vi regner med, at denne Anne Christensdatter også var Knuds kone.

Det vides ikke, hvornår Anne er født. Hendes første vielse har vi ikke dokumentation for, men vi kan i kirkebogen læse, at hun, trekvart år efter sin første mands død, bliver gift med Niels Jacobsen Kimer. Vielsen finder sted den 3. januar 1697, og den nye mand overtager fæstet af gården. Han er søn af fæsteren på en af de andre gårdparter i Nørhebo, Jacob Nielsen, og han har i 1694 rodet sig ind i noget, som han ikke selv kan slippe ud af. På en rejse østpå har han i Kolding mødt en borger fra Fredericia, som han "for kost og løn efter begæring til påske indlader sig i tjeneste med". Han følger med sin formodentlige husbond til Fredericia, men da de kommer hertil er han af "en corporal navnlig Hans Meiers blevet antaget og truet til soldat under captajn Elbrechts kompagni". Her hjælper åbenbart ingen kære mor, så hans far må gå i aktion og bede regimentsskriveren om at gribe ind, så Niels igen kan komme tilbage til Nørhebo. Det lykkes at få ham fri.

Anne overlever også sin anden mand; 1742 noteres i kirkebogen, med sædvanlig sans for kvindens placering: *Dominica Judica* (5. søndag i fasten, i 1742 = 11. marts) begravnes salig Anne Kimers, salig Niels Kimers Enke.

356 Christen Eskesen. Født ca 1675. Christen døde maj 1720 i Bandsbjerg, Janderup.

Det vides ikke, hvornår Christen er født, og hvorfra han stammer. Han er ikke at finde i Janderups kirkebog, hvilket dog ikke kan tages som bevis for, at han ikke er født her. Heller ikke Christens begravelse kan findes i kirkebogen, men han må være død maj 1720, da der skiftes efter ham 12. juni samme år.

Året efter at han er blevet gift med Dorothe, overtager han sin svigerfars fæste af ryttergården Bandsbjerg. Som det hedder i 1. jyske nationale Regiments kasseregnskab 3. august 1698: "Er Niels Madsens halve part af Bandsbjerggård i Janderup Sogn, som han formedelst svagheds skyld godvillig opladt har til Christen Eskesen, forundt for indfæstning 2 rdl."⁴³⁰ Svigerforældrene kommer i aftægt, og i køp- og udskiftningsskattelisten for 1700 kan man se, at husstanden foruden Christen, Dorothe og en tjenestepigepige også tæller "to gamle bedagede folk, Niels Madsen og hustru."⁴³¹

1719 bliver Bandsbjerg solgt til Andreas Friedrich Opitz til Lydumgård for 354 rdl⁴³². Kort efter må gården dog være kommet under Hennegård, for det er i dennes skifteprotokol, skiftet efter Christen er indført 12. juni 1720.⁴³³

Skiftet afslører, at Christens besætning i 1720 har bestået af fire heste, fem køer og tre kvier. Han har haft ni får med fem lam og – som det er sædvane – et enkelt svin. To vogne, en plov og en harve, foruden de mindre redskaber leer, segle, forke, grebe m.m. I stuehuset har der været det sædvanlige møblement, i stuen et bord, et par kister, et skrin, et skab og et par stole. Familien har haft en salmebog og en lille bønnebog at samles om, og på bordet kunne man stille syv tallerkener og fire fade. Det ser ud til, at de har gjort i brændevinsbrænding, lovligt eller i smug; i hvert fald er der i bryggerset en gammel kobberkedel med dæk og piber, som har været brugt til dette formål.

Det eneste, der skiller sig lidt ud og antyder en vis velstand og nævnes som rosinerne i pølseenden ved registreringen, er en lille sølvstob (sølvbæger) og en sølvskål, tilsammen vurderet til 3 rdl. Den samlede værdi af boet opgøres til 80 rdl. 1 mk 14 sk., og når det fratrækkes den del af besætning og redskaber, som husbonden stiller til rådighed, afdødes og hans enkes begravelse (til hver: 6 rdl. 4 mk.), skyldig landgilde (10 rdl. 4 mk.) og udgifter til reparation af bygningerne, hvoraf østerhuset som noget ret usædvanligt slet ikke behøver reparation (5 rdl. 3 mk.), giver det et lille underskud på 5 mk. Altså intet at arve til enken og børnene. Men enken bliver tilspurgt "om hun vil forblive ved stedet og svare til dets besætning, såvelsom kongl. skatter og husbonds skyld og landgilde, hvortil hun svarede ja."⁴³⁴

Den 21. november 1697 giftede Christen sig med **Dorothe Nielsdatter** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Maren (1699-)
178	ii.	Niels (1700-1777)
	iii.	Eske (1703-1780)
	iv.	Else (1705-1747)
	v.	Lisbeth (1708-1752)
	vi.	Anders ⁴³⁵ (ca1710-1732)
	vii.	Anne (1713-)
188	viii.	Simon (1718-1772)

357 Dorothe Nielsdatter. Født ca. 1672 i Bandsbjerg, Janderup. Dorothe døde i februar 1744 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 7. februar 1744 i Janderup Kirke.

Dorothe er født på Bandsbjerg og får sin livsgerning her, idet hendes mand får gården i fæste. Hun overlever manden med næsten 25 år og har i hvert fald i den første tid været den, der førte gården videre. På et tidspunkt tager sønnerne over.

Ved Dorothes død finder præsten det passende at notere i sin kirkebog: D. 7. februar. begravet d. dydige og gudfrygtige Danneqvinde Dorothe Nielsdatter af Bandsberg, 72 aar gl.⁴⁰⁹

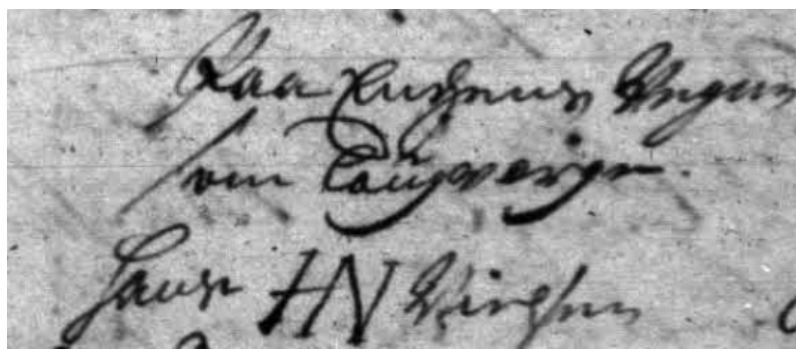
360 Hans Nielsen.⁴³⁶ Født omkring 1680 i Hygum, V. Nebel. Hans døde før 1750 i Hygum, V. Nebel.

Hans er gårdmand i Vester Nebel. Han er fæster af Hygum Østergård, som han rimeligvis har overtaget efter sin far, Niels Lambertsen, der nævnes i matriklen 1688 som fæster af gården. Det er før kirkebogens start i V. Nebel, så der kan ikke her hentes bevis for slægtsforbindelserne, men i 1708 optræder han som fadder ved en dåb hos en søster, der er gift i Darum. Blandt de øvrige faddere er Lambert Nielsen, der angiveligt er søn af Niels Lambertsen. Deraf kan vi slutte, at de tre henholdsvis Niels-sønner og -datter er søskende og sønner/døtre af Lambertsen.

Hans omtales i tingbogen 1704 og i et skatteregnskab fra 1710 som fæster i Hygum.

1708 er han på tinge, idet han vidner i en sag om brandstiftelse. En kvinde har sagt, at hun vil brænde en gård i Hygum af. 1713 nævnes han igen i tingbogen. Denne gang efterlyser han ejeren af en sortbrun, stjernet hest, som han en onsdag i maj har fundet på marken ved sine egne heste.

Den gang kommer man helligdagen i hu og arbejder slet ikke under gudstjenesten. Ikke desto mindre bliver Hygum Bys gårdmænd i 1717 indkaldt for tinget for at afgive forklaring på, "hvorfor de agede møg ud under gudstjenesten eller på de tider, at folk skulle lade sådant groft arbejde fare og i det sted søge kirken og Guds hus". Hans Nielsen er med i flokken, og han anklages for at have gødet sin mark både før og under præstens prædiken på bededagen i fasten den 10. marts. Hans undskylder sig med, at han "den dag om formiddagen ikke havde haft for sin møgvogn, hvilket de andre bymænd også bekræftede således at være

Hans Nielsen optræder 1734 som lavværge for Niels Christensen Esbjergs enke i Andrup i nabosognet Skads. I den anledning sætter han sin underskrift – eller rettere sine initialer – i skifteprotokollen.

Den lille kirke i V. Nebel ligger i dag i frodige, grønne omgivelser. Sådan har det næppe set ud på Hans og Elses tid.

i sandhed.” En af de andre mænd indrømmer dog, at han har været i færd med at køre begge sine møgvogne ud, men da han ser at præsten er på vej i kirke, skynder han sig at spænde fra og ile til Guds hus, som han når i tide, inden tjenesten starter.¹⁰⁶¹

Hans viser sig rimelig ofte på tinge – Tirsdag den 30. september 1722 må han af sted igen. Hans Nielsen og hustru Else har nogle uger haft herredsfogeden, Christian Bygums 16 unge og gamle gæs i deres varetægt på græs og vand. Men det er gået skidt, for da herredsfogeden skal have dem tilbage, er de i meget dårlig stand, idet både fjer og dun er revet af dem fra hovedet og langs brystet og under vingerne, huden er fulgt

med og kødet beskadiget, så “resten af samme Gaasekroppe er, som Hunde dennem kunne have revet.”

Der indkaldes en række vidner, mænd og kvinder fra Hygum. De skal gerne kunne sætte navn på “det uforskammede Menniske”, som har forøvet denne ulovlige voldsgerning på herredsfogdens gæs. De er alle indstævnet helt efter loven og er klar til at vidne under deres helligånds ed, men Bygum selv viser sig ikke for at afhøre vidnerne. Dommeren kan ikke andet end udsætte sagen 14 dage, hvor alle så skal møde op igen. Den 13. oktober nævnes intet om stævningen, så vi må formode, at det på en eller anden måde er ordnet i mindelighed.¹⁰⁶⁰

Den 14. marts 1740 sælger Niels Jacobsen Lund i Ebeltoft den halvgård i Hygum, som beboes af Hans Nielsen, med et hartkorn på 3 tdr. 1 skp. 1 fr. 1 alb., til Christen Hansen Spangsberg. Med i købet følger “de på bemeldte gård født og opfødte nu befindende Hans Nielsens 3 sønner”. Vi er jo i stavnsbåndets tid. Det må være de tre yngste sønner, som endnu ikke har fået en gård i fæste, der er tale om. Prisen på gården og hele herligheden er i rede penge 260 rdl.

Endnu i 1742 omtales Hans Nielsen i nogle lægds papirer fra Nørholm Gods som fæster af gården i Hygum, der har ligget der, hvor Østre Hygumvej 3 nu ligger.⁸⁶³

Hans’ begravelse er ikke fundet i kirkebogen. Det er hans yngste søn, Søren, der efterfølger ham på gården.

Hans var gift med **Else Jensdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Jens⁸⁶³ (ca1710-1794)
- ii. Lambert⁸⁶³ (ca1713-1788)
- iii. Ane⁸⁶³ (ca1714-1776)

- 180**
- iv. Rask (ca1719-1795)
 - v. Niels⁸⁶³ (1723-1807)
 - vi. Søren⁸⁶³ (1729-1792)

361 Else Jensdatter.^{863, 886} Født omkring 1693 og død 30. november 1771 i Hygum, V. Nebel. Begravet 5. december 1771 i V. Nebel Kirke.

Oplysninger om Hans Nielsens kone er sparsomme, ikke usædvanligt for denne tid. Men vi ved fra tingbogen, at hun hedder Else, og hun må være den Else Hanskone, der nævnes blandt fadderne ved en dåb i Hygum, hvor barnet bæres af Hans Nielsens svigerdatter. Og formentlig er hun identisk med den Else Jensdatter, Hygum, der dør den 30. november 1771, 78 år gammel. Det passer også godt med at den ældste søn får navnet Jens og må være opkaldt efter sin morfar. Hvis det er rigtigt, er hun født omkring 1693.

I følge en kilde er hun datter af Jens Mortensen fra Andrup i Skads Sogn.⁸⁶³ Der er dog ikke bevaret kirkebøger så langt tilbage i sognet.

362 Morten Christensen Bierg. Født ca 1690 i Briksbøl, Skads. Morten døde i 1764 i Skads. Begravet den 24. april 1764 i Skads Kirke.

Morten, der har tilnavnet Bjerg, bor i Skads, hvor han også er født som søn af Christen Hansen og Maren Mortensdatter; han er fæster af en gård under Krogsgård i Tjæreborg Sogn. Det er en pænt stor gård, der er ansat til et hartkorn på 4 tdr. 1 skp. 2 alb.

Vi ved ikke, hvornår han har tiltrådt fæstet, men den 1. marts 1755 oplader han gården til sin yngste søn, Morten Mortensen. Den slags går ikke bare af sig selv, for Morten senior har 3 andre sønner og en datter, som også skal tilgodeses. De sidder alle ved gårde i Skads eller nabosognene, og de har uden tvivl fået deres del af arven, for de kan enes om følgende erklæring:

“Underskrevne Thomas Mortensen, boende i Skads Sogn, Brixbøl, Christen Mortensen, boende i Tjæreborg Sogn og By, Peder Mortensen, boende i Skads Sogn, Andrup By, og item Rask Hansen, på min hustru Kirsten Mortensdatters vegne, boende i Nebel Sogn, Hygum By, alle Morten Christensen og Johanne Tomsdatters, som boer i forbemeldte Skads Sogn og By, deres børn og arvinger hermed tilstår og bekjendtgør at være fornøjet enhver af os for sig og vore arvinger med det, som vi allerede ved vores kjære forældre udi medgift og udflytning bekommet haver, imod alt hvad vores kjære forældre ved deres påboende steds overladelse af alt derved værende, det være sig bohaver og alle slags løsøre og møbler, inde eller ude, lidt eller stort, som vi under og overlader vores kjære broder Morten Mortensen med deres påboende sted, så vi herved kjender os og vore arvinger, fødte og ufødte, kravsløse og ingen prætension eller krav for fædrene eller mødrene arv til vores kjære broder Morten Mortensen eller hans arvinger, som vore kjære forældre nu påboende sted efterdags kunne bebo. Dog er aftalt, ligesom vi også reserverer os vore kjære forældres efterladenskab efter deres dødelige afgang af rede penge, senge, liv- eller gangklæder, kister eller skrine, som vi samtlige arvinger efter lovlig skifte og deling kunne tilkomme.”

Arveafkaldet er underskrevet af samtlige søskende sammen med “vores faders broder Laust Christensen i Brixbøl” og en mand fra Nourup, til vitterlighed.⁸⁸⁶

Morten og Johanne må formodes at komme i aftægt hos Morten junior, og her får han 9 år, inden han begraves tredie søndag efter påske 1764. Det nævnes her, at han er “75 år mindre 6 måneder”, hvilket vil sige 74 1/2 år.

Ca. 1713 giftede Morten sig med **Johanne Thomasdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Thomas (1714-1785)

- 181 ii. Christen (1717-1796)
 iii. Kirsten (1719-1805)
 iv. Maren (1722-1750)
 v. Peder (1724-1765)
 vi. Morten (1725-1809)

363 Johanne Thomasdatter. Født i november 1682. Johanne døde i 1765 i Skads. Begravet den 6. januar 1765 i Skads Kirke.

Det vides ikke med bestemthed, hvor Johanne er født, eller hvem hendes forældre er. Men et godt bud er, at hun er datter af Thomas Mortensen og Kirsten Thomasdatter i Skads. Hendes og Mortens fire første børn får navnene Thomas, Christen, Kirsten og Maren, så navnekabalen går op.

Helligtrekongers dag 1765 begravnes “sal. Morten Christensens enke Johanne Thomsdatter af Schads”, 82 år 1 måned 2 uger og 4 dage. Jovist har man styr på alderen i de dage! Hvis præsten ellers kan bruge sit regnebræt korrekt, er Johanne født i november 1682.

364 Hans Ludvigsen. Død før januar 1737 i Søndersig Lunde.

Den 2. januar 1737 sælger Jens Riis, borgmester i Kolding, til “min interessent ædle Seig. Jens Damgaard forvalter ved grevskabet Vedelsborg” den halve part af Frøstrup Hovedgård og underliggende bøndergods, som han har ejet efter skøde fra borgmester Thaulovs arvinger i Varde. Blandt bøndergodset nævnes: Syndersiig, Et boel, beboes nu af Hans Ludvigsens Enke, Skylder aarlig 10 Skp. Rug og en pund Smør, anslagen for h.korn 1 td. 6 skp. 1 fk. 2 alb.; Et Huus Thomas Thomasen Skylder aarlig Huus Penge 1 Rigsd. anslagen for 5 skp. 1 fd. 2 alb.⁹¹³

Stedet er tydeligvis det sted, som Jens Hansen Ludvig senere får i fæste, og Hans Ludvigsen må være hans far. Med det sjældne navn Ludvig kan der ikke være nogen tvivl. Det passer også som fod i hose, at Jens’ nabo Niels Thomasen må være søn af Thomas Thomasen, der har fæstet det ovennævnte hus i Søndersig.

Hvor længe familien har boet på stedet, vides ikke. Ved matriklen 1688 er det en Laurs Ebbesen, der fæster bolstedet, mens huset beboes af en Hans Nielsen.

Som det fremgår af skødet er Hans død, da det underskrives – det er hans enke, der har fortsætter ved fæstet. Sønnen Jens, der er omkring 20 år, har ikke haft alderen til at tage over. Enkens navn kendes ikke.

Barn:

- 182 i. Jens (ca 1718-1776)

366 Søren Kier. Født ca. 1673 og død august 1747 i Toftnæs, Alslev. Begravet 13. august i Alslev Kirke, Alslev.

Søren er fæster i Toftnæs i Alslev Sogn. Det vides ikke, hvor han er født, og det har heller ikke været muligt at fastslå, hvilket gods han har været fæster under, da fæsteprotokoller, jordebøger m.v. for stedet og tiden er sparsomt bevaret. Byen ligger adskilt fra Alslev By ved Alslev Å og grænser op til Varde, og den har siden tidernes morgen nydt godt af gode enge, som nu og da har givet så meget hør, at man har kunnet sælge til byer med mindre engarealer. Desuden har den nogle af sognets bedste steder for tørvegravning.

I 1707 bliver der lavet en tiendeakkord, der bestemmer, at tienden nu skal betales i forhold til kornet, der kan høstes, ikke efter kærven (negene) på marken – “reen Korn i Stæden for Kierfen”. I den anledning får vi en opgørelse over

alle gårdmændene i Toftnæs. 13 er der tale om, heriblandt en Søren Nielsen og en Søren Sørensen, begge fæstere af en halvgård.⁹⁸¹ Vores Søren er på dette tidspunkt formentlig i gang som fæster, og han må være en af dem.

Mest nærliggende er måske Søren Nielsen, så han er identisk med den Søren Nielsen i Toftnæs, der i hvert fald lever endnu i 1734, hvor han 21. S. eft. Trin. er fadder for Laust Brinks søn i Alslev Mølle.

Søren var gift med **Benned Kier**.

De havde følgende børn:

183	i.	Johanne (ca. 1709-1784)
	ii.	Karen (<1720->1744)
	iii.	N.N. (<1725-1725)
	iv.	Margrethe (<1730->1749)

367 Benned Kier. født ca. 1671 og død november 1766 i Toftnæs, Alslev. Begravet 28 december i Alslev Kirke, Alslev.

Vi ved ikke, hvor Benned (eller Bende) er født. Hendes vielse til Søren ses ikke i Alslev Kirkebog, men de er formentlig gift, før den starter 1721. Ligesom deres børn er født før den tid.

Hun bliver enke i en meget moden alder, midt i 70'erne, og hun har næppe kunnet stå for en fæstegård, så det vides ikke, hvordan hun har klaret sig de næsten 20 år, hun har været enke. Hun har ingen sønner, og den ene datter er gift og flyttet langt fra hjemmet til Lunde Sogn. De to andre døtre bliver ikke gift, i hvert fald ikke i hjemsognet. Det er uklart, hvad der er blevet af dem, men den ene, Margrethe, kommer nok til at gøre sin mor ked af det, da hun tjener hos en mand, Søren Kvaglund, i sognet og lader sig forføre af ham. Som der så smukt står i kirkebogen, så får hun i december 1749 et dødfødt barn, som er avlet i utugt. Et uægte barn med en gift mand, værre kan det næsten ikke blive.

Ikke bare må man bekende sin synd offentligt for menigheden i kirken efter en sådan forseelse; man bliver også idømt en lejemålsbøde. Om Margrethe har kunnet betale sin bøde, ved vi ikke, men den utugtige ægtemand undlader at betale sin, som herskabet på Visselbjerg Gods, hvor han er fæster, kunne indkassere. Herskabet indstævner ham derfor for retten, men her møder han ikke op. Da det har gentaget sig ved to retsdage, dukker der en skrivelse fra sognepræsten op. Han skriver, at Søren Kvaglund har bekendt og angret inderligt, og det må være nok, for hans tilstand (den økonomiske formentlig) er så slet, at han ville blive ganske ruineret, hvis han skulle betale bøden.⁹⁸² Ikke et ord om pigen, hvis familie præsten ellers er godt kendt med, da hendes søster nogle år tidligere tjente i hans hus.

Benned bliver en meget gammel dame, som kirkebogen kan berette: Søndagen efter Jule Festen eller imellem Jul og Nyaar 1766 begravet Benned Kiær af Toftnæs, Sl. Søren Kiærs Enke ibid, gl. 94 aar.

368 Henrich Gregersen. Født i januar 1696 i Nordenå, Hemmet. Døbt den 8. januar 1696 i Hemmet Kirke. Henrich døde i maj 1764 i Nordenå, Hemmet. Begravet den 7. maj 1764 i Hemmet Kirke.

Henrich kommer til verden i Nordenå, som søn af Gregers Nielsen og Else Henriksdatter. Han opkaldes efter sin storebror, født 4 år tidligere, men død få måneder gammel, som igen var opkaldt efter sin morfar. Fadderne er Jep Christensen, Peder Christensen, Niels Nielsen, Johanne Ivers og Kirsten Bertelsdatter.

Henrich bliver fæster i Nordenå, sikkert på sin fødegård, der er et lille bol. Det har tidligere været ejet af kannikerne i Ribe, men i 1754 hører det under Ribe Stiftsfysikat (øverste embedslæge i stiftet). Han har haft behov for en ekstra

indtjening, for ved det yngste barns dåb, benævnes han som skrædder, og det går igen ved en af døtrenes konfirmation i 1760 og ved hans begravelse.

Skræddere hører normalt ikke blandt de bedst stillede – slet ikke på denne tid. Henrich har måske været lidt af en undtagelse. Han har plejet omgang med sognets præst og degn, begges koner optræder jævnlige som faddere for hans børn, og to gange skriver pastor Lemvig ved dåbene: “Min kone bar barnet”. Han har også haft visse midler at gøre godt med; som det fremgår af nedennævnte retssag, har han været i stand til at købe bondeskylden af en fæstegård, dvs. gårdens værdi (bortset fra herlighedsværdien) med retten til at opkræve landgilde.

Hans kone Maren dør allerede i 1754, 53 år gammel, og da hun efterlader sig tre umyndige eller uforsørgede børn, to ugifte voksne døtre og den yngste pige, som er bare 10 år gammel, skal der skiftes. Skifteforvalter er “Hr. Doctor Anchersen Cand. Physicus og Doctor Medicinæ”, der sidder i Ribe, 13 mil fra Nordenå, og har på fornemmelsen, at det vil blive en dyr byrde for det fattige bo, hvis der skal lægges en rejse for skifteforvalteren til stervboet oven i udgifterne. Han aftaler derfor med sin svoger, sognepræsten til Sønder og Nørre Bork, at han skal forestå skiftet. En absolut fornuftig disposition, for da værdien af boet tælles sammen, når den kun op i 60 rdl. 3 mk. 3 sk.; herfra skal trækkes konens og enkemandens begravelse (á 6 rdl. 4 mk. – en uomgængelig udgift), lidt plukgæld på samlet 10 rdl., forfalden landgilde på 6 rdl. og det sædvanlige fradrag for forfald på bygningerne og heste og arbejdsredskaber (det nødvendige til driften, som godsejeren stiller til rådighed). I alt når udgifterne op på 64 rdl. 5 mk., så reelt er der et underskud i boet.

Enkemanden får lov til at fortsætte ved gården, mod at han underholder og opdrager sine uforsørgede børn, og mod at han betaler sin gæld og sørger for at få udbedret manglerne på husene. Det er en ganske lille gård, der består af et salshus på 15 fag og en lade på 9 fag, og hartkornet er på dette tidspunkt sat til 1 td. 4 skp. 2 fdk. 2 alb. Besætningen tæller 2 køer, 2 kvier, 2 kalve, 8 får og 1 vædder samt 1 svin. Desuden nævnes 2 heste, men de hører til nødvendighederne for driften og regnes derfor ikke med blandt værdierne. I huset er der ikke meget af værdi. Dyreste ting er kakkelovnen til 7 rdl. og en stor kobberkedel til 9 rdl. plus et par senge, hvis indhold vurderes til 2-3 rdl. Ellers er der kun de nødvendige remedier. Henrich har dog ikke været uden boglige kundskaber. I boet findes både en salmebog og Johan Arents Sande Christendom – en på denne tid meget udbredt andagtsbog.¹⁰⁶⁶

Chr. Madsen, forvalter på Lønborggård, der har mange af gårdene i Hemmet under sig, giver i 1759 folkene i Nørre Horne Herred følgende skudsmål: “Hvad Folkets og Bøndernes Egenskaber angaar, da er deres væsentlige og sande character, at de fast hver og een ere Ædrue, Arbeidsomme og til Avlings Marks Drift og Forbedring saa bequemme og duelige som nogensteds findes kan, saa det er kun at beklage, at Leiligheden her ikke findes til at række Villien og Lysten Haanden.”⁴³⁷

På sine ældre dage optræder Henrich Gregersen i en retssag, hvor han har en mindre flatterende rolle. Sagen er anlagt af en enke, Kirsten Jepsdatter i Bandsbøl, mod sognepræsten i Hemmet, Johannes Georg Kaspar Lemvig. Hendes mand, Jens Madsen, har haft en fæstegård under Grubbesholm og derudover et stykke jord af 1 td. 2 fdk. hartkorn, en del af en ødegård, som tilhører stiftsprovstiet i Ribe. Efter mandens død fører enken gården videre, men et halvt års tid senere vil hun overlade fæstet til en bondekarl ved navn Jens Sørensen fra Hemmet Mølle.

Dette forsøger pastoren at forhindre ved at hævde, at Jens Madsen slet ikke har haft fæste på gården. Lemvig mener, at han selv har fået fæstet på stedet, og han har endda “indavlet 1759-årets afgrøde af hør, og ligeledes kornsæden, som enken ellers i samme forår og hendes sal. mand i efteråret 1758 havde lagt”. Hr. Lemvig vil angiveligt passe godt på provstiets jord (“conservere” den), men som enkens laugværge, Kield Christensen, påviser, så har præsten hverken gødet eller sået i jorden og heller ikke prøvet at leje den ud til andre. Måske har han et horn i siden på den nye fæster, fordi denne har bedt om et rejsepas (som sognepræster skal udstede til folk, der ønsker at foretage en rejse), men som Jens Sørensen har nægtet at betale 20 rdl. for? På et tidspunkt er Jens Madsens fæstebrev godt nok blevet væk, men han giver hr. Lemvig 24 skilling til stemplet papir til et nyt fæstebrev. Som han dog aldrig har fået leveret, og præsten hævder, at han har givet pengene tilbage til Jens. Henrich bliver blandet ind i sagen, da han er ejer af bondeskylden på

stedet; han støtter præsten og er med til at sende et brev til stiftsprovsten i Ribe, der med urigtige oplysninger skal modbevise, at Jens Madsen skulle være den retmæssige fæster. Men enkens lavværge fører dygtigt sagen for hende og kan afsløre, hvad der er rigtigt og forkert i sagen. Sagen kører helt til landsretten og ender med, at retfærdigheden sejrer. Pastor Lemvig kendes skyldig og må levere det om-tvistede hartkorns jord tilbage og erstatte enken alt, hvad hun har tabt, betale sagens omkostninger på 20 rdl. og desuden et beløb på 2 rdl 3 mk. til "Riiber Stifts Geistlige Enke Cassa"⁴³⁸. Henrich kommer ikke til at bøde for sin medvirken, men det har næppe været en god oplevelse for ham.

Han får et relativt langt liv, idet han dør som 70-årig. Samme dag, som han begravnes, bliver fire andre lagt i jorden, heriblandt et spædbarn og et par mænd i halvtredstårsalderen. Præsten noterer, at de alle dør af sprinkler. Sprinkler er en betegnelse, der bruges om især plettyfus, hvor den syge får høj feber og udslet over hele kroppen.

Den 3. juni 1725 giftede Henrich sig med **Maren Lauritsdatter** i Sdr. Vium Kirke. Torsdagen d. 19 april bliver Henrich Gregersen af Nordenaa trolovet til Maren Lauritsdatter af Esbøl.

De havde følgende børn:

	i.	Else (1726-1807)
	ii.	Lauritz (1728-1728)
184	iii.	Lauritz (1730-1813)
	iv.	Anne (1732-1804)
	v.	Kiersten (1734->1787)
	vi.	Margrethe Elisabeth (1736->1801)
	vii.	Gregers (1741-<1754)
	viii.	Birgitte Kirstine (1745-<1754)

369 Maren Lauritsdatter. Født i 1701 i Esbøl, Sdr. Vium. Døbt den 21. august 1701 i Sdr. Vium. Maren døde september 1754 i Nordenå, Hemmet.

Sdr. Vium Kirke, hvor Maren er døbt 1701 og siden viet til Henrich.

Maren er datter af Lauritz Sørensen og Anne Jensdatter i Sdr. Vium, og hun døbes 2. søndag efter Trinitatis; fadderne er Hans Christensen, Christen Sørensen, Mette Pedersdatter, Sidtzel Christensdatter og Christen Brogaards kone.

Med sin mand får Maren otte børn, og efter hver fødsel noterer præsten i Hemmet omhyggeligt, hvornår Maren er blevet *introduceret*. Introduktionen er barselskonens højtidelige indførelse i kirken, efter at hun de første uger har været fritaget for kirkegang. Skikken er måske opstået i en tid, hvor kvinden blev anset for uren efter fødslen, men i 1700-tallet er det hensynet til mor og barn, der tæller – hun skal have mulighed for at komme sig, og barnet skal ikke lide noget afsavn, “for den almindelige Svagheds Skyld, som er hos dem, saavel som for en Høviskhed og en skikkelig Ærbarheds Skyld, paa det de ingen skulle være til Forargelse og ondt Eksempel, og dermed maaske raade ilde for deres Børn.” Men efter 5-6 uger bør hun (dette gælder kun for gifte kvinder!) være klar til igen at følge normale leveregler. Dagen før kirkegangen indskrives hun sig i en bog hos skolelæreren, og om morgenen går hun, ledsaget af et par andre kvinder til kirkedøren og venter her, indtil præsten kommer ud til hende og stående indenfor kirkedøren, mens hun bliver udenfor, giver hende en kort formaning og minder hende om hendes taksigelse for Gud. Derefter overværer hun gudstjenesten og går til alters, stadig sammen med sit følge. Ved introduktionen betaler barselskonen et offer, et pengebeløb, til præsten. I 1754 bliver det bestemt, at introduktionen kun skal finde sted, hvis barselskvinden ønsker det, men den er mange steder blevet brugt helt frem til starten af det 20. århundrede.

Marens begravelse er ikke indført i kirkebogen, men den 26. oktober 1754 skiftes der efter hende, og det hedder her udtrykkeligt, at det er 30. dagen efter hendes død. Hun dør altså i sin bedste alder og efterlader en søn og to gifte døtre samt tre piger, der endnu endnu ikke er gift, den yngste er kun 10 år.

370 Anders Simonsen. Anders døde i 1756 i Bandsbøl, Hemmet. Begravet den 1. februar 1756 i Hemmet Kirke.

Det ligger fast, at Anders er fæster i Bandsbøl. Men det vides ikke, hvornår han er født eller hvor. Ifølge databasen International Genealogical Index skulle han være født omkring 1693 i Hemmet, men dette mangler der dokumentation for – hans dåb ses ikke i kirkebogen. Det faktum, at der intet nævnes om, hvor han stammer fra ved vielsen, kunne dog pege mod, at hjemstedet er at finde i Hemmet Sogn.

Vi må formode, at han kan levere gården videre til sit eneste kendte barn. Det er sikkert sket omkring 1750, hvor de unge bliver gift. Hans begravelse er indført ikke kirkebogen, uden at hans alder nævnes.

Den 17. september 1719 giftede Anders sig med **Maren Hansdatter** i Hemmet Kirke. Under “Brudefolck i Hemmeth Sogn” kan 1719 læses: Dom. 5. a Trin. d. 9 juli trolovedes Anders Simonsen og Maren Hansdaatter. Dom. 15. a Trin. d. 17 september copulerede.

Et barn kendes:

185 i. Johanne (1721-1764)

371 Maren Hansdatter. Født i 1684 i Bandsbøl, Hemmet. Døbt den 14. maj 1684 i Hemmet Kirke. Maren døde i 1755 i Bandsbøl, Hemmet. Begravet den 25. maj 1755 i Hemmet Kirke.

Maren er født i Bandsbøl som Hans Christensen og Johanne Jacobsdatters sjette barn, og hendes dåb er indført i kirkebogen. Faddere er Christen Dynesen, Iver Iversen, Maren Nielskone, Kirsten Nielsdatter og Birgitte Nielsdatter.

35 år gammel bliver hun gift med Anders og får i hvert fald et barn med ham. Ved hendes død noterer præsten: Trinitatis Domin. (søndag) blev Anders Simonsens Kone jordet – anonymt som ved så mange andre kvinder.

Lønborg Kirke, hvor Dynes skal være døbt, ligger smukt med udsigt over engene.

372 Dynes Christensen. Født i Lønborg. Dynes døde i august 1773 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 5. september 1773 i Hemmet Kirke.

Vi ved ikke, hvornår Dynes er født, men ved vielsen oplyses det, at han er af Lønborg. Desværre er kirkebøgerne fra Lønborg Sogn kun bevaret fra 1815, så vi kan ikke finde hans dåb her. Og ved begravelsen i Hemmet oplyses det ikke, hvor gammel han blev, så heller ikke ad den vej kan vi slutte noget præcist om fødselstidspunktet. Strengt taget behøver oplysningen ved vielsen kun at hentyde til, at Dynes i hvert fald på den tid, hvor han gifter sig, bor i Lønborg, så intet er sikkert her. Der er godt nok født en dreng, der får navnet Dynes Christensen, i Hemmet, men dette barn dør som helt lille, så denne mulighed er udelukket.

Dynes gifter sig formentlig til sin svigerfars gård i Skuldbøl. I en jordebog over Lønborggårds gods fra 1743 er han opført som fæster af en fjerdepart af den største gård i Skuldbøl, der meget betegnende kaldes "Storegård". Hans andel står for et hartkorn på 1 td. 3 skp. 3 fjd. 2 alb., og heraf er landgilden 1 rigsdaler 4 mark og 12 skilling i rede penge og desuden 3 skæpper byg, 4 pund smør og 1 høne i naturalier. Foruden kvartgården har hver fæster desuden en fjerdedel af Hemmet Kirkes jord i Skuldbøl i fæste, hartkornet er her 4 skp. 5/8 alb., og for dette må der svares 3 mark og 6 skæpper byg. Senere samme år skulle Storegård være blevet solgt til godsejer Hein til det lille gods Grubbesholm i Nr. Bork Sogn⁴³⁹. Kirkejorden forbliver under Lønborggård, og derfor kan man i Lønborggårds fæsteprotokol se, at en andel i kirkejorden, der svarer til Dynes', i 1776 overlades til hans søn, Jeppe. Gården har denne også fået med.

Den 10. september 1738 giftede Dynes sig med **Maren Jepsedatter** i Hemmet Kirke. Dynes og Maren troloves torsdagen den 1. maj 1738.

De havde følgende børn:

- 186 i. Christen⁴⁴⁰ (1739-ca1810)
 ii. Jeppe (1745-1825)

373 Maren Jøppesdatter. Født i juli 1703 i Skuldbøl, Hemmet og døbt den 15. juli 1703 i Hemmet Kirke. Maren døde i januar 1781 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 22. januar 1781 i Hemmet Kirke.

Maren er datter af gårdfæster Jep Jensen og hustru Anne Christensdatter i Skuldbøl, og faddere ved dåben er Tomas Pedersen, morbror Houle Christensen, Anne Cathrine Thomasdatter og Christen Slottes hustru.

Maren er lidt op i årene, da hun bliver gift; måske er det derfor, hun kun får 2 børn? Da den yngste kommer til verden, er hun næsten 42, og naturen har sat sine grænser.

Da Maren indtræder i enkestanden, bliver hun formentlig siddende ved gården, der drives med sønnen Jeppe som medhjælp. Tre år efter overtager denne fæstet, og hvis alt er gået, som det plejer, er hun kommet i aftægt hos ham. Derfor kan præsten meget passende skrive ved hendes død: "Dom. 3 post Epiphanie (3. søndag efter helligtrekonger) blev Jeppe Dynesens moder af Schulbøl begravet, 77 år gammel." Jeppe Dynesens moder – nemlig! Så behøves der ikke yderligere forklaring.

374 Jacob Nielsen. Født i 1702. Jacob døde i januar 1793 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 25. januar 1793 i Hemmet Kirke.

Jacob er formentlig ikke født i Hemmet, jeg har i hvert fald ikke kunnet finde hans dåb i kirkebogen, og ved vielsen er der ingen oplysninger om, hvor han stammer fra.

Han er fæster i Skuldbøl, og gården har han nok overtaget efter sin svigerfar. Det kan begrundes med, at denne er gårdmand i Skuldbøl, og den ældste søn bliver opkaldt efter sin morfar. Det er et mindre sted med et hartkorn på 5 skp. 2 fd. 1 alb., som i hvert fald i 1771 hører under krigsråd Henrik Ammidsbøl til Søgård.²⁹¹

Samme år finder der en lidt speciel handel sted. Den 28. september får Jacob af "velædle og velbyrdige hr. Krigsraad Ammidsbøll" accorderet "sin paaboende og i fæste havende Bolig for den Summa 150 rdl." Jacob har altså fået overdraget sit hus, men i samme forretning handles et andet sted, nemlig en bolig af lignende størrelse, som beboes af en Mads Christensen; denne får lov til at overtage sit hus for samme pris, men under de vilkår, at hvis han siden vil sælge det, kan det kun ske til Jacob eller hans arvinger.⁸²² Hvorfor Jacob har denne fortrinsstilling vides p.t. ikke. Som vitterlighedsvidne og er i øvrigt indkaldt hans svigersøn Jeppe Dynesen, der er medunderskriver på dokumentet.

Jacob har formentlig haft et bijob ved siden af landbruget. Ved et par af børnenes dåb og igen ved hans kones og hans egen begravelse kaldes han Jacob Skræder eller Jacob Nielsen Skræder. Det er ikke nævnt ved andre lejligheder, men han har uden tvivl været den lokale bondeskræder.

Allerede i 1775 begynder Jacob at tænke i fordeling af arven til sine børn. Den eneste søn, Thomas, har slået sig ned så langt væk som i Oksby Sogn, men den 21. juni får han skøde på et stykke eng i Nørre Bork Mærsk, som Jacob i 1761 har købt af en anden bonde i Skuldbøl. Hvis man gik og troede, at fæstebønder ikke havde penge mellem hænderne og mulighed for at købe jord, så passer det ikke helt med hensyn til egnen her.⁸⁸³

Jacob er i '78 langt oppe i halvfjerdserne og har naturligt nok været klar til at gå på aftægt sammen med sin Karen. Det må være datteren Kirsten og hendes mand Christen Pedersen, der tager over efter ham. Da al folket sættes i mandtal ni år senere, er han enkemand og "nyder ophold af gården".

Om den eneste søn Thomas Jacobsen oplyses det, at han bor i 1778 i Oksby Sogn, mens de to andre døtre er gift i med gårdmænd i Hemmet Sogn.

Den 5. november 1730 giftede Jacob sig med **Karen Thomasdatter** i Hemmet Kirke. Trolovet d. 10. oktober.

De havde følgende børn:

	i.	Thomas (1732-)
	ii.	Kirsten (1735-1824)
	iii.	Johanne (1738-<1801)
187	iv.	Mette (1743-1799)
	v.	Karen (1747-1748)

375 Karen Thomasdatter. Født i juni 1703 i Skuldbøl, Hemmet. Døbt den 3. juni 1703 i Hemmet Kirke. Karen døde i marts 1786 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 19. marts 1786 i Hemmet Kirke.

Karen er født 1703 som yngste datter af Thomas Pedersen og Johanna Mortensdatter i Skuldbøl. Faddere ved dåben er Anders Væver, Jep Jensen, Niels Jensen, Karen Mortensdatter og Kirsten Christensdatter.

Hun dør syv år før sin mand og begravnes som "Jacob Skræders Kone af Schulbøl, 85 aar gl." Alderen er dog skudt lidt over målet, da hun "kun" er 82 år.

376 Christen Eskesen. (Samme som anetavle nr. 356)

377 Dorothe Nielsdatter. (Samme som anetavle nr. 357)

378 Jens Bachensen. Født i 1680 i Bandsbjerg, Janderup Sogn. Døbt den 1. januar 1681 i Janderup Kirke. Jens døde i 1761 i Bandsbjerg, Janderup Sogn. Begravet den 15. februar 1761 i Janderup Kirke.

Jens er søn af Bachen Jensen og Maren Pedersdatter på Bandsbjerg i Janderup, og han er det eneste barn af dem, hvis dåb indført i kirkebogen. Han bæres til døbefonten nytårsdag 1681, og blandt fadderne er Christen Rask og Peder Andersen.

Jens får 1707 sin fars halvpart af Bandsbjerg i fæste. Han springer på dette tidspunkt soldat, men den aldrende far trænger til aflastning. Derfor anmoder sønnen ved sessionen om "Fæste indhjemling .. saasom han ej uden Gaardens Forsvækkelse derfra kan mistes, helst hans Moder stedse ligger ved Sengen og intet i Avlingens Drift kan udrette. Er derfor hidindtil ved Dragonernes Indrullering vorden befriet, som Reserverullen nærmere udviser." Jens har altså fået tilladelse til at blive hjemme og hjælpe til ved bedriften, men nu ønsker han det gjort permanent.

Han får herefter formelt fæstet mod en indfæstning på 2 rdl. Bandsbjerg er ryttergård under kronen med et samlet hartkorn på 8 tdr. 2 skp., som er delt op i to lige store gårde. Jens har en besætning på 4 bæster (heste), 1 kvie, 2 stude, 1 kalv og 10 får. Da kronen begynder at sælge ud af ryttergodset omkring 1719, står Andreas Frederik Opitz til Lydumgård klar til at købe Bandsbjerg. Han sælger dog kort efter gården videre til ejeren af Hennegård. I auktionsprotokollen for ryttergodssalget er tilføjet en bemærkning om et stort problem for gårdene i Janderup Sogn: Da en del sogne ved Vestersø kanten her i amtet for nogle år siden har taget stor skade på deres ejendomme ved sandflugt (forden det, der stadig tilføres af sand), så har de skadeslidende efter at en allernådigst commision har set på sagen, fået nogen lindring eller moderation i deres hartkorn. Vi må antage, at det også gælder for Bandsbjerg. ⁸⁰⁵

Jens er gift 3 gange. Hans første kone hedder Caren Christensdatter, trolovelsen fejres den 14. oktober 1707 i Janderup, og de to får fire døtre døbt mellem 1708 og 1713: Maren, døbt 22. juli 1708, Anna, døbt den 4. august 1709, Kirsten, døbt den 7. august 1712 og Karen, døbt 13. august 1713 og formentlig død før 1717.

Kirkebogen er på dette tidspunkt desværre ufuldstændig, for pastor Vinther har i perioder undladt at indføre de kirkelige begivenheder, men Jens' kone må være død før den 29. november 1716, hvor følgende er noteret i kirkebogen: første søndag i advent indvies udi den hellige ægteskabs stand Jens Bachensen af Bandsberg med sin trolovede Birgitte Hansdatter. Dette ægteskab bliver endnu kortere; de får kun en enkelt datter, Karen, der døbes 5. december 1717, før moren dør i 1720, og på dette tidspunkt er den lille datter også død; hun bliver begravet den 1. marts 1719.

Skiftet efter Birgitte findes i Hennegårds skifteprotokol. Det er fra den 11. juni, og her får vi et billede af Jens' gård, der består af tre længer: Stuehuset á 12 fag, sønderhuset á 14 fag og vesterhuset á 10 fag. Stuen har været møbleret med et fyrebord med fødder og en egekiste med lås; i "dørnset" et egebord med skuffe, en egekiste og en gammel stol. Der er kun to senge i huset, og "hvad sig hans egen Seng angaar, da blef den icke vurderet" – det er der vel ikke noget at sige til! Ingen har i øvrigt en seng for sig selv, flere må krybe sammen under dynerne. Et par bøger har familien haft: 1 liden Bønne bog og 1 mindre Dito. I bryggerset opbevares boets dyreste genstand, en gammel kobberkedel, der vejer 12 pd. og vurderes til 2 rdl., og desuden er der det sædvanlige bohavede: standtønder, bryggerkar, baljer, gryder, fade, tallerkener m.m. Her er intet ud over det forventelige, intet, der tyder på noget overskud.

Besætningen tæller nu 3 hopper, 4 køer, 2 stude, 2 kvier, 1 kalv, 8 får, 4 lam og 1 svin. Desuden er der de nødvendige landbrugsredskaber. Endelig nævnes Birgittes tøj, og herom hedder det: "Hvad sig hendes Liv Klæder angaar, maatte han med vemodige Taare love hans salige Hustrue, at Børnene det skulle beholde". Boet vurderes samlet til 69 rdl., men desværre er der også en del, der skal trækkes fra: landgilde for indeværende år, 1 rdl., er ikke betalt, husbonden – godsejeren – skal have et salær på 1 rdl. for skiftet, den salig kones begravelse har kostet 6 rdl. og som skik er, sættes et lignende beløb til side til hans egen jordefærd. Bygningerne er lidt brøstfældige, og det anslås, at der skal bruges i alt 15 rdl. på reparation. Endelig er der et par regulære gældsposter på 10 og 16 rdl. Samlet løber udgifterne op i 115 rdl. Altså bliver der ikke noget at arve; Birgitte Hansdatters slægtninge, Thomas Hansen af Bandsberg, Mette Thomasdatter af Varde og Birgitte Thomasdatter af Børsmose er ellers troppet op for at få deres del af kagen, men må vende hjem uden en skilling. Skiftesamlingen slutter med at "Fuldmægtigen tilspurte Jens Backensen om hand Self vilde Svare baade Kongen, Hosbonden og Creditorer. Hvor til hand Svarede Ja!"⁴⁴²

Danske Lov, 5 bog, 2. cap. 24 artikel siger:
Naar Boet skal skiftes, og det kan tilstrække, og alle Creditorerne kan deraf blive fornøjede, da tager den Efterlevende saa meget forud af den beholdne Boe til sin Begravelse, som billigen paa den Afdødes Begravelse er anvendt.

De økonomiske udsigter har ikke været de lyseste, men Jens overlever som fæster mange år frem, så han må have fået det til at køre. Han starter med at finde sig en ny kone, og samme år bliver han i Ål Kirke trolovet med Anne Sørensdatter; sammen får de 7 børn. De er formodentlig gået på aftægt omkring 1746, hvor svigersønnen Simon Christensen overtager Bandsbjerg, men så sent som i 1756, hvor Jens er 76 år, klarer han den lange rejse fra Janderup til Stauning for at være fadder for datteren Kirstens barn. Han dør fem år senere, i så høj en alder, at præsten noterer i sin bog: Jens Bakensen af Bandsbjerg, døbt 1. januar. 1681, altsaa over 80 år. Det har ikke været helt almindeligt.

Den 8. december 1720 giftede Jens sig med **Anne Sørensdatter** i Ål Kirke; de er blevet trolovede den 24. oktober 1720.

De havde følgende børn:

- 189 i. Birgitte (1721-1804)
- ii. Kirsten (1723-1802)

- iii. Karen (1725-1754)
- iv. Dorothe (1727-1751)
- v. Karen (1729-1776)
- vi. Maren (1731-)
- vii. Mette (1734-1790)

Lidt om Jens og Annes børn:

- 1) *Birgitte Jensdatter*, døbt 24. august 1721, vores ane, bliver gift 1. december 1746 med Simon Christensen (1718-1772), der overtager Bandsbjerg efter svigerfaderen.
- 2) *Kirsten Jensdatter*, døbt 24. januar 1723. Hun bliver den 4. december 1748 gift med Christen Sørensen fra Outrup. Parret slår sig ned i Stauning Sogn, hvor han dør 1801 og hun året efter, 79 år gammel.
- 3) *Karen Jensdatter*, døbt 2. februar 1725 og begravet 12. maj 1754 i Janderup, ugift.
- 4) *Dorothe Jensdatter*, døbt 20. marts 1727, begravet 11. maj 1751 i Janderup.
- 5) *Karen Jensdatter*, døbt 24. april 1729; gift 1748 med enkemand Bennet Nielsen (1703-1761), der er fæster i Hyl- lerslev, de får 3 børn: Anne, 1750, Else, 1753, og Niels, 1757-1831. Hun bliver gift anden gang den 9. februar 1762 med Jeppe Andersen (1726-1813), med hvem hun får 3 børn: Bennet, 1764-1841, Karen, 1766, og Kirsten, 1768. Karen dør 1776.
- 6) *Maren Jensdatter*, døbt februar 1731 og konfirmeret 1746. Herefter er det uvist, hvad der bliver af hende.
- 7) *Mette Jensdatter*, døbt 18. juli 1734 og konfirmeret 1750. Hun bliver den 7. oktober 1757 gift med Iver Pedersen, Varde i Janderup Kirke.⁴⁴⁰ De slår sig i første omgang ned i Hyllerslev, men ses ikke døde her.

379 Anne Sørensdatter Friis. Født omkring 1695 i Børsmose, Ål Sogn.

Annes dåb er ikke indført i kirkebogen for Ål, men fra vielsen ved vi, at hun har trådt sine barnetræsko i Børsmose, som datter af Søren Pedersen Friis. 1720 bliver hun den nok noget ældre Jens Bachsens tredje hustru og flytter til Janderup, hvor hun bliver mor til i hvert fald syv børn.

Det vides ikke, hvornår hun er død. Hun ses heller ikke som fadder til nogen af datteren Birgittes børn.

380 Søren Berthelsen. (Samme som anetavle nr. 316)

381 Mette Gregersdatter. (Samme som anetavle nr. 317)

382 Thor Thuesen. Født i 1703 i Annexgården, Billum. Døbt den 17. marts 1703 i Billum Kirke. Thor døde den 11. maj 1770 i Kjelst og blev begravet den 11. maj 1770 i Billum Kirke.

1703 kan man læse i kirkebogen: Domin: 2de Trinitatis, d. 17 Juni, døbis Thue Thordsens barn. Barnets Nafn: Thord. Faddere er Præstens hustru, Maren Nielsdatter, Vivecha Christiansdatter og Søren Boiesen.

Thor er næstældste søn, men overtager alligevel fæstet af Annexgården efter sin far. Storebror Thue har nemlig giftet sig til en anden gård i byen. Vi må formode, at Thor er blevet fæster omkring det tidspunkt, hvor han bliver gift med Dorthea. Gården hører under præsten i Janderup, og der findes ingen arkivalier herfra, der kan give os flere oplysninger.

På Thors tid er den tidligere store gård delt i to gårde, der hver er sat til et hartkorn på 5 td. 3 skp. 3 fdk. Hans medfæster hedder Christen Hansen.⁹³⁹ 2. juledag 1743 får denne en søn, Jep, døbt, og vi ser Thor optræde som fadder for barnet.⁴⁰⁹

Thor bliver tidligt enkemand, og i følge skiftet efter hans svigermor i 1763 er han på dette tidspunkt enkemand og på aftægt på Annexgården. Det er dog ikke hos sine børn, han kan nyde ophold; ingen af de to døtre har overtaget stedet, men i stedet er Jens Jensen fæster.⁹³⁹ Denne Jens er en anden af vore aner (nr. 70), men på det tidspunkt har de ikke anet, at to af deres efterkommere langt senere skulle danne ægtepar.

Det med enkemanden er nok en sandhed med modifikationer – måske menes bare, at han er Dorotheas efterladte mand. Men han har giftet sig igen, dog uden at vielsen ses i Billum Kirkebog, og han er noteret for fire børn op gennem 1740'erne, to drenge og to piger, af hvilke den ældste naturligvis bliver opkaldt efter afdøde Dorothea. Vi hører aldrig, hvad den nye kone hedder, og den 14. januar 1784 begravnes Thor Thuesens enke af Kjelst, gl. 75 år.

Thor selv bliver begravet en forårsdag i 1770, 67 år gammel.

Den 9. januar 1728 giftede Thor sig med **Dorothea Pedersdatter Kjær** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

191	i.	Elisabeth (1729-1795)
	ii.	Anne (1731-)
	iii.	(Uden Navn) (1732-1732)
	iv.	Ane Dorethe (1736-1736)

383 Dorothea Pedersdatter Kjær. Født januar 1706 i Janderup og døbt 31. januar i Janderup Kirke. Dorothea døde i 1736 i Kjelst, Billum Sogn. Begravet den 3. maj 1736 i Billum Kirke.

Det kan være svært at finde ud af, om man har fat i den rette person, når man støder på kortfattede oplysninger i kirkebogen. Thor Thuesens hustru kan være den Dorothe, som en Peder Hansen får døbt den 31. januar 1706 med fadderne Karen Bertelsdatter, Karen Gregersdatter, Maren Jensdatter, Jørgen Frandsen (møller på Hesselmed mølle), Peder Jensen og Margrete Nielsdatter. Men er det nu også den rigtige Dorothe? Heldigvis findes der et skifte efter hendes mor, Anne Frandsdatter, som afklarer hele sagen. Her kan vi læse, at blandt Anne børn er "Dorethe Pedersdatter Kiær som er død og boede i Billum Sogn i Kielst Præstegaard og var gift med endnu levende Tord Tuesen, som sidder paa aftægt i bemelte Kielst Præstegr. Denne Søster har efterladt sig 2de børn naunlig Lisbeth Tordsdtr. gift med Knud Sørensen i Kielst og Anne Tordsdtr. som tjener i Tønder." Oplysningerne falder altså i hak.

Med Thue får Dorothe i hvert fald fire børn, hvoraf de to yngste dør som spæde. Det sidste barn koster også sin mor livet, idet hun dør i forbindelse med fødslen, kun 30 år gammel. Den ældste datter, Elisabeth, er vores ane, og ved Anne stopper sporet indtil videre i Tønder, hvor hun tjener i 1763, stadig ugift.

392 Søren Jensen. Født i 1723 i Stenderup, Ansager. Døbt den 11. februar 1723 i Ansager Kirke. Konfirmeret den 5. april 1739 i Ansager Kirke. Søren døde i 1767 i Stenderup, Ansager. Begravet den 5. juli 1767 i Ansager Kirke.

Søren er yngste søn af Jens Jensen og Anne Sørensdatter i Stenderup. Ved dåben bæres han af Jens Hendrichsens datter af Kvie, Maren Jensdatter. Faddere er i øvrigt en række Stenderup-folk: Christen Trøllund, Niels Østergaard, barnets farbror Christen Nielsen og Niels Joensens hustru.

Søren bliver som den eneste af søskendeflokken konfirmeret. Inden han når voksenalderen er denne kirkelige handling er blevet indført i Danmark, og 1. søndag efter påske 1739 bekræftes hans dåb i Ansager Kirke.

Søren bliver fæster i Stenderup, Ansager Sogn. Gården er formentlig den, der går under navnet Damgård, og som sønnen Jens siden bliver ejer af. I Sørens tid ejes gården af brødrene Niels (ane nr. 396) og Knud Pedersen fra Trøl-

lundgården, og den står for hartkorn 2 tdr. 1 skp. 2 fdk. 1/2 alb. To år efter Søren's død bliver gården solgt til sønnen Jens.⁹⁴⁰

Han dør ret ung: 44 år og 20 uger

Den 13. juni 1742 giftede Søren sig med **Christina Jensdatter** i Ansager Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Jens (1744-)
	ii.	Kirsten (1746->1801)
196	iii.	Jens (1748-1812)

393 Christina Jensdatter. Født i 1721 i Stenderup, Ansager. Døbt den 16. marts 1721 i Ansager Kirke. Konfirmeret den 9. juni 1737 i Ansager Kirke. Christina døde i april 1806 i Ansager. Begravet den 27. april 1806 i Ansager Kirke.

Christina er født midt i Jens Pedersen og Kirsten Christensdatter i Stenderups børneflokk på ni. Hans Olufsens hustru i Stenderup bærer hende til dåben og blandt fadderne møder vi et par af vore aner, Jens Jensen i Stenderup (barnets senere svigerfar) og Peder Trøllund (ane nr. 792), og desuden Hans Gravesen, Sidsel og Mads Christensen sammestid fra.

I 1736 er konfirmationen indført i Danmark, og året efter bekræftes Christinas dåb. Det har ikke bare været en formalitet, der bare skulle overstås, nej, de unge mennesker er til eksamen og skal besvare pastorens spørgsmål om den rette lære og Luthers Katekismus. Når man er konfirmeret, er man værdig til at optræde som fadder; den ære opnår Christina hurtigt, idet hun allerede St. Hansdag samme år følger Niels Christensens søn Hans til dåben. Måske er hun i familie med denne Niels, måske ikke – Stenderup er på denne tid et ret isoleret sted, og beboerne er jævnligt faddere for hinandens børn, på kryds og tværs ser det ud til.

Christina nøjes med at blive mor til 3 børn, der kommer med to års mellemrum. Et lavt tal sammenlignet med, hvad der ellers er gængs i tiden. Om hun har været kvinde for at sige stop, kan vi ikke vide noget om, men det ligger fast, at hun ikke altid følger gængse regler. Da hun bliver enke som 46-årig bliver hun pænt siddende ved gården, til sønnen Jens har fundet sig en kone og er parat til at tage over. Herefter går hun sine egne veje: Hun gifter sig den 5. maj 1771 med enkemanden Niels Thomsen i Ansager og flytter til hans gård. Han er et par år yngre end hende.

Det aldrende ægtepar får mange år sammen. I 1787 er de to på aftægt hos hans datter Maren og hendes mand Hans Madsen, og 13 år senere er datteren død, og en anden yngre kone har overtaget madmors plads. Niels Thomsen og Christina får stadig "ophold af stedet", som det formuleres ved folketællingen. Christina dør i 1806, 85 år gammel. Hendes mand overlever hende.

396 Niels Pedersen Trøllund. Født i 1724 i Stenderup, Ansager. Døbt den 1. november 1724 i Ansager Kirke. Niels døde i 1769 i Stenderup, Ansager. Begravet den 10. september 1769 i Ansager Kirke.

Niels er søn af Peder Nielsen Trøllund og Maren Knudsdatter i Stenderup. Niels Christensens hustru bærer barnet. Faddere er farbror Christen Trøllund, Christen Pedersen af Skovlund, Christen Nielsens hustru og Joen Krogagers datter af Stenderup.

Han bliver konfirmeret som attenårig, og bare to år senere, i 1744, bliver han gift med den tre år yngre Bodil Hansdatter fra Grindsted. Han er en meget ung husfader, og ægteskabet er heller ikke ensbetydende med, at han bliver herre på gården. Sammen med sin yngre bror Knud har han dog nok drevet den fædrene gård, men først i 1763 behager det faren at overlade skødet på gården til sønnerne. Det sker den 24. juli.

Gården, der bærer navnet Trøllundgården, er af mellemstørrelse; hver gårdspart har et hartkorn på 2 tdr. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb. Prisen nævnes der intet om i skødet, men da de to sønner er eneste arvinger, har der vel været tale om et arveforskud. Den gamle far selv dør 3 år efter overdragelsen.

Brødrene har ikke nøjedes med deres egen gård. Allerede 3 år før de bliver selvejere, er de ude at investere, idet de på auktion køber en gård i Stenderup, Damgård, af hartkorn 2 td. 1 skp. 2 fd. 1/2 alb., beboet af en anden af vores aner, Jens Sørensen (ane nr. 196). Prisen er 173 rdl., og det er ren investering, da de ikke selv agter at flytte ind på stedet; til gengæld kan de årligt indkassere 3 rdl. 4 mk. i landgilde.⁹⁰⁴ Denne gård sælger de senere videre til beboeren; det giver dem hver 86 rdl., altså omtrent det samme, som de selv gav for ejendommen. Den 12. juli 1764 handler de igen, også denne gang i fællesskab. De får skøde fra godsejer Teilmann til Nørholm på en gård, Stenderup Nørgård, med et hartkorn på godt 5 td., som beboes af 2 bønder. Disse bliver hermed fæstere under Niels og Knud Pedersen. Der er i følge skøde- og panteprotokollen tale om en byttehandel; godsejeren får overladt anparter i gårde i Hoddeskov og Ovnbøl samt i rede penge 80 rdl., mod at brødrene får gården i Stenderup, som Teilmann nyligt har købt fra ejerne af det lille gods Lindbjerggård i Torstrup Sogn. Der har været god gang i ejendomshandlerne!⁹⁰⁵

Tilnavnet Trøllund falder lidt i øjnene, fordi der ikke er noget sted med det navn i sognet, ud over at Niels' gård kaldes Trøllundgård. Nærmeste mulighed er en bebyggelse i Hejnsvig sogn, der hedder Trøllund; stedet er nævnt i Pontoppidans Danske Atlas 1769⁴⁴³ og ligger 15-20 km. øst for Stenderup, og det er her, vi skal søge familiens rødder et par generationer tilbage.

Hejnsvig er et hedesogn, mens man i Ansager har adgang til fede enge, der gør livet og indtjeningen noget lettere. Til gengæld kan høsten næsten være farlig. Engene er fra naturens hånd mudrede og sumpede, og man kender endnu ikke til diger og dræning. For overhovedet at kunne bevæge sig ud på den gyngende grund og slå græsset, må karlene binde langagtige brædder under fødderne, fortæller Ansager-præsten i en indberetning fra 1766-68 til bispen i Ribe. Brædderne kaldes skovle, og balancerende på disse må karlene skubbe sig frem over engen. Formentlig har det kun været nødvendigt at tage disse hjælpemidler i brug, når sommeren var specielt våd. Men lade høet ligge, selv om forholdene var dårlige, det gik ikke! Så har kvæget ikke noget at leve af vinteren igennem, for kornhøsten giver kun et lille supplement til foderet³⁰⁰.

Og foder skal der til. En stud skal gennem de tre år, der går, før den er voksen, være fodret efter et velprøvet fodringsprogram for at blive stor og stærk. Og der skal så meget til, at kun bønder med adgang til enge kan præstere det. Om Niels har været studeopdrætter, kan vi strengt taget ikke vide, men han har haft mulighederne for det.⁴⁴⁴ I den nævnte præsteindberetning fortæller pastor Jessen, at hovederhvervet i Ansager er agerbrug og opfodring af stude. Rugen i sognet er særdeles god og ret efterspurgt.⁴⁴⁵

Niels dør allerede i 1769, kun 45 år gammel. Han efterlader sig en hjælpeløs enke, der i 4 år har været berøvet sin forstand, og en søn og syv døtre. Boet viser, som man også kan slutte ud fra handelsaktiviteterne, at Niels har haft sit på det tørre. Der er værdier i indboet: Fire sølvbægre, hvoraf de 2 dog er pantsat af andre mænd på egnen, der har været i pengeproblemer, og 4 sølvskeer. Der er en stor kobberkedel, 1 lispund og 15 pund tung, og vurderet til hele 7 rdl. 5 mk. og et par gedigne messinglysestager. Dragkisten har rummet afdødes præsentable tøj: 1 fin sort kjole, vurderet til 1 rdl. 4 mk. 1 brun klædes kjortel til 2 rdl. og 1 brun hjemmegjort vest (1 rdl.), 1 læder vest med sølv knapper til 4 rdl. 4 mk. 8 sk. og 1 par sorte bukser. til 2 mk. Desuden har han haft både støvler og sko, hvilket ikke er helt almindeligt i de kredse ...

Gårdens besætning består i 1769 af 3 heste, 7 køer, 4 stude, 1 tyr og 3 kalve. Af de allestedsnærværende får har der været 20 med 14 lam, og endelig 2 ungsvin. Boets samlede værdi opgøres til 772 rdl. 5 mk. og efter Niels' eget ønske går gården til sønnen Hans, der med sine 20 år ikke er fuldt myndig, men dog gammel nok til at tage ansvaret for gården, den svage mor og de syv søstre.⁴⁴⁶

Den 31. marts 1744 giftede Niels sig med **Bodild Hansdatter Dahl** i Ansager Kirke.

De havde følgende børn:

198	i.	Maren (1746->1801)
	ii.	Hans (1749-1824)
	iii.	Peder (1752-<1769)
	iv.	Maren ²⁰¹ (1753-<1788)
	v.	Anna (1755->1801)
	vi.	Kiersten (1758-)
	vii.	Christine (1760-)
	viii.	Mette (1763-)
	ix.	Johanne (1765-)

397 Bodild Hansdatter Dahl. Født i 1727 i Dal, Grindsted. Døbt den 11. juni 1727 i Grindsted Kirke. Bodild døde i 1781 i Stenderup, Ansager. Begravet den 14 oktober 1781 i Ansager Kirke.

Bodild er yngste datter af Hans Nielsen Dahl og hans kone Maren Nielsdatter i Dal i Grindsted. Præstekonen bærer barnet til dåben, og faddere er andre lokale folk, Niels Grindsted, Niels Madzen, Else Mari Madsdatter og Mette Madsdatter.

9 år gammel mister Bodild sin far. Hvor længe hendes mor har levet, ved vi ikke, så det er usikkert, hvordan hendes barndom og ungdom er gået. Måske er hun den Bodil Hansdatter af Stenderup, der den 13. januar 1743, bliver konfirmeret i Ansager Kirke. I så fald har hun allerede på den tid haft ophold i Stenderup, hvor hun som 17-årig bliver gift med en søn af en af hendes families venner og/eller forretningsforbindelser.

Med Niels får hun 9 børn, men kort efter den yngstes fødsel i 1765 går det galt. Bodild bliver psykisk syg, måske lider hun af hvad vi i dag ville kalde en fødselspsykose, som man ikke har vidst noget middel mod. Da manden dør fire år senere, hedder det i skiftet efter ham, at "den efterladte Enke er hiemsøgt og destaa værre nu paa 4. aar har været rent fra hendes Fornuft og Forstand, saa hun i den tiid standig har været indlukt i en Cammer." Bodild kan derfor ikke være med ved skiftet og gøre rede for, hvilke arvinger han efterlader sig. I hendes sted træder afdødes bror, Knud Pedersen, til som den, der har overblikket over familieforholdene. Som laugværge for enken vælges hendes bror Niels Hansen Dahl fra Grindsted.

Under skiftet har man problemer. Enken er der, og hun har krav på pasning og pleje fremover, men på den anden side er der heller ingen grund til at kaste perler for svin. Da man under vurderingen af indboet kommer til en seng med ikke helt nyt sengetøj, giver laugværgen udtryk for, at det passende kan tilfalde den svage enke, "da han ei formedelst hendes svaghed ville forlange en bedre, siden hun i værende omstændigheder ei kunde have nytte af en bedre." Ingen blødsødenhed her!

Efter loven arver Bodild halvdelen af formuen, men hun må anses som levende død, og hvis hun skulle have sin part, ville det ikke være muligt for sønnen Hans at overtage gården. Derfor strikker man en løsning sammen, som giver hende en arvelod på 200 rdl., som dog bliver stående hos sønnen, der til gengæld må love, at han "som en lydig christelig og kiærlig Søn pleier sin Moder og forsørger hende efter hendes svage Omstændigheder, og om Gud skulle ville formilde Korset, saaledes som han det for Gud og den ærbare Verden vil være bekiendt." Efter hendes død arver Hans de 200 rdl, men "skulle god Gud gjøre det saa godt med hende, at hun fik hendes Forstand igien, og kan passe sig selv, da nyder hun og, foruden hendes Aftægt, Renten aarlig af de 200 rdl. saa længe hun lever."⁴⁴⁶

Om den gode gud har formildet sig og givet hende forstanden tilbage, ved vi ikke. Bodild overlever sin mand med 12 år, men ved begravelsen nævnes intet om hendes tilstand.

398 Jens Jensen. Født i 1717 i Stenderup, Ansager. Døbt den 17. oktober 1717 i Ansager Kirke. Jens døde i 1795 i Stenderup, Ansager. Begravet den 8. november 1795 i Ansager Kirke.⁴⁴⁷

Jens er søn af Jens Jensen og Anne Sørensdatter i Stenderup, og han bliver båret af sin farbror, Christen Jensens, hustru af Stenderup. Faddere er Christen Pedersen af Kvie, Peder Trøllund, Christen Jensen, Hans Krogager og Sidtzel Christensdatter, alle sammesteds, hvor man i høj grad gifter sig indenbys og derfor næsten er én stor familie.

Jens bliver fæster af sin fødegård, der hører under Ribe Hospital. På det tidspunkt, hvor han får fæstet, er fæsteprotokollen yderst kortfattet: Der står i 1741: "dito (dvs. d. 29. juli) - Jens Jensen af Stenderup i Ansager Sogn, Faderens Sted, gaf fæste - 6 rdl." Sådan! Men vi får da de vigtige oplysninger, at han har overtaget sin fars fæste, og at indfæstningen har beløbet sig til 6 rdl.⁴⁴⁸ Hans yngre bror Søren (ane nr. 392) er også fæster af en gård i Stenderup.

Formentlig omkring 1782 overlader Jens gården til sin søn Peder, der den 24. november dette år bliver gift med en datter af en anden af vore aner, nemlig Niels Pedersen Trøllund (ane nr. 396) Anna. I 1787 er Jens sammen med sin kone på aftægt hos det unge par, der på dette tidspunkt har fået deres første barn, en lille søn, der selvfølgelig får navnet Jens.

Jens senior bliver begravet sidst på året 1795, i sit alders 78 år, som det hedder i kirkebogen.

Den 14. december 1742 giftede Jens sig med **Kirsten Nielsdatter** i Ansager Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Jens (1745-1788)
- 199** ii. Anne Marie (1750-1812)
- iii. Kirsten (1752-1752)
- iv. Niels⁴⁴⁷ (1755-1762)
- v. Peder (1757->1801)
- vi. Søren (1761-1762)

399 Kirsten Nielsdatter. Født i 1718 i Krogager, Ansager. Døbt den 1. marts 1718 i Ansager Kirke. Kirsten døde i 1809 i Stenderup, Ansager. Begravet den 18. maj 1809 i Ansager Kirke.

"Niels Jonsens liden datter Kirsten i Krogager" bliver døbt tidligt på foråret, og familien må drage den lange vej til Ansager Kirke for at få forrettet dåben. Christen Trøllunds kone Maren Jonsdatter i Stenderup, barnets faster, bærer pigen. Fadderne er derudover: Hans Trøllund af Kvie, Niels Trøllund af Stenderup, Hans Olufsens hustru, Jens Jensens hustru (Kirstens senere svigermor) og Niels Trøllunds datter, alle af Stenderup. Kirsten er eneste pige i en forholdsvis lille børneflokk.

Hun bliver gift med, hvad der helt sikkert har været et godt og passende parti. Trods seks børnefødsler lever hun noget længere end sin mand, og ved folketællingen i 1801 ser vi hende som 82-årig aftægtskone hos sin søn, Peder. Og hun har nået den høje alder af 90 år, da hun begravnes.

400 Thomas Laursen. Født ca. 1679 i Sdr. Vium. Thomas døde den 10. oktober 1755 i Rotbøl, Horne. Begravet den 12. oktober 1755 i Horne Kirke.

Thomas er født i Brogaard i Sdr. Vium som ældste søn af Lauritz Thomsen og hans hustru Maren Pedersdatter. Fadderne ved hans dåb er Christen Møller, Christen Bertelsen og Niels Enevoldsen. Der har helt sikkert også været et par kvindelige faddere, og en af dem har båret barnet, men dem har pastoren ikke fundet det nødvendigt at nævne.

Thomas vokser op med i hvert fald et par søstre, men vi ved ikke, hvorfor det ikke bliver Thomas, der fortsætter i sin fars spor ved fæstet. 26 år gammel får han mulighed for at få foden under eget bord, idet han overtager et fæste på en halvgård i Rotbøl i Horne, ikke langt fra hans hjemsgn. Ejer af stedet er Ribe Kloster og Hospital, og vi kan af fæstebrevet, der er udstedt den 30. marts 1705, se, at gården er ledig, fordi den tidligere fæster ikke har kunnet leve op til fæstebetingelserne – stedet, “som Hans Madsen for armod frakom”, som det hedder i fæstebrevet. Der har åbenbart været udfordringer ved at overtage gården, vi må formode, at Hans Madsen har forsømt den, for Thomas kan overtage fæstet “uden Fæstepenge at give, ei heller at betale noget af Restancen, og udi 4 Aar at være fri for Landgilde, og 3 Aar for Skatter og Magazin.” Ellers må Thomas forpligte sig til at vedligeholde bygningerne og gøde jorden og ikke fæste noget på en anden stav (under et andet gods). Og naturligvis skal han efter de fire år betale landgilde; hvad den består i nævnes ikke, men det ser ud til, at noget af den har bestået i naturalier, som skal leveres dygtigt og forsvarligt til klosteret.⁸⁸⁹

Hans børn er døbt længe før, kirkebogen starter i Horne, så vi ved ikke, hvor stor børneflokken har været. Men den 30. november 1741 bliver en Christen Hansen af Vium Sogn viet til “Karen Tomesdatter, en pige i Rotbøl”. Indbyggerantallet i byen taget i betragtning må vi gå ud fra, at Karen er datter af Thomas.

Hans kones navn kendes ikke, og vi ved heller ikke om hun er fra hans hjemsgn eller fra Horne.

Kirkebogen oplyser 1755: D. 10 oktober. døde gl: Thomas Laurss. i Rotbøl og Dom: 20 post Trinit begravet, ætat. 76.

Børn:

200	i.	Laurids (1717-1790)
	ii.	Karen

404 Madz Christensen. Født ca 1685. Madz døde den 1. februar 1771 i Gunderup, Horne. Begravet den 9. februar 1771 i Horne Kirke.

Vi ved ikke så meget om Madz – han selv og hans børn er født før kirkebogens start, men vi ser ham anført som fader for sønnen Niels’ børn. Han har formentlig været fæster under Viumgård, som i hvert fald sønnen Lars er det, og her er vi dårligt hjulpet, idet der ikke er bevaret arkivalier fra denne gård.

Han overlader sin gård til sønnen Lars, der tager sig samvittighedsfuldt af den gamle. I 1769 dør Lars’ kone, og enkemanden finder det på sin plads at indføre følgende i skiftet efter hende: “Og som Enkemandens 82 aars gamle Fader Madz Christensen, der sig her paa Stedet opholder, bør nyde sit tilbørlig Ophold, Klæde og Føde med videre samt alt behøvende Tilsyn, saa lover Enkemanden fremdeles som hidindtil sin Pligt der udi at iagttage. Og var Enkemanden tillige begierende Forretningen tilført, at isaa Fald hand inden sin Fader skulle ved Døden af gaae, maae Stedet, Enkemanden beboer, icke sælges eller paa anden Maade afhændes end at den gamle Mand io af Stedet skal nyde saa forsvarlig Ophold til hans Døds Time, og omsider een anstændig Begravelse og Jorde Færd.”³¹¹

Hans begravelse er indført i kirkebogen i 1771: D. 1. Febr. døde gl: Madz Christensen af Gunderup og d. 9. begravet, ætat. 86.

Madz var gift med **Maren Nielsdatter**.

Følgende børn kendes:

i.	Niels (-<1787)

405 Maren Nielsdatter. Født ca. 1682. Maren døde den 15. april 1766 i Gunderup, Horne og blev begravet den 20. april i Horne Kirke.

Som de fleste andre kvinder på den tid, går Madz Christensens kone nærmest usynligt gennem livet, i hvert fald som vores kilder ser det. Vi kender kun hendes navn, fordi kirkebogen fortæller, at "Madz Christensens hustru Maren Nielsdatter af Gunderup" er fadder til Peder Skrædders pigebarn Johanna, der døbes 27. maj 1736.⁴⁴⁹

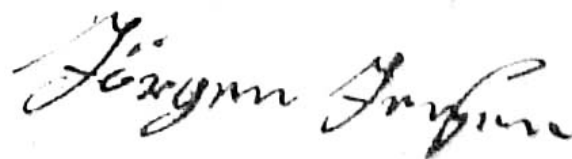
Maren dør i foråret 1766, og det nævnes, at hun er 84 år gammel, altså må hun være født ca. 1682. Her anføres hendes navn retfærdigvis også, men vi ved ikke, hvor hun er født.

406 Jørgen Jensen Smed. Født ca 1701. Jørgen døde i november 1784 i Hornelund, Horne. Begravet den 14. november 1784 i Horne Kirke.

Jørgen er formentlig født i Hornelund, hvor han også senere bliver fæster. Hans forældre er Jens Jørgensen Smed og hustru Mette Christensdatter.

Fæsteovertagelsen må så være sket omkring det tidspunkt, hvor hans første børn er født, altså i begyndelsen af 1720'erne. Det eneste af børnene, der er kommet til verden sent nok til at blive registreret i kirkebogen, er sønnen Jens i 1736.

Jørgens gård er halvparten af en gård, der i 1730 bliver delt endeligt op i to (der har længe været to fæstere). Hartkornet er på 2 td. 3 skp. 2 fj., og for det betaler han landgilde i penge 7 rdl., som er betalt uden restance.²⁶⁵ Af godsregnskabet for bl.a. 1736 fremgår det, at hans gård er Horne Kirkes ejendom, men kirken er jo ejet af Nørholm.

I 1747 er ældstesønnen Hans moden til at starte for sig selv. Vi har intet bevaret fæstebrev, men formentlig har han overtaget sin fars gård. Jørgen og Maren er dog ikke parat til gå på aftægt, så i stedet findes der en anden løsning. Ved Horne Kirke ejer Christian Teilmann til Nørholm et lille sted af hartkorn 1 skp. 1 fr. 2 alb., som går under betegnelsen "Ved Horne Kirke". Den tidligere fæster af dette sted er død, og hans enke oplader og afstår godvilligt gården til Jørgen. Dette gamle fæstebrev er bevaret i original og er underskrevet egenhændigt af Jørgen. Vi kan her se, at hans håndskrift er betydeligt mindre sjuksket end godsejeren, C. Teilmanns, som i egen høje person har udfærdiget fæstebrevet. Indholdsmæssigt adskiller det sig ikke fra så mange andre af slagsen, måske bortset fra, at Jørgen benævnes som både "ærlig og velagte." Han skal udrede 2 rdl. i landgilde til hvert års St. Hans, men er derudover ikke bebyrdet med hoveri. Men naturligvis forpligter han sig til at "holde Stedet paa Bygning og Besætning i lovforsvarlig Stand, og det altid forbedre, dyrke og drive Jorden Som det Sig bør... Være Sin Hosbonde eller Fuldmægtig hørig og lydig."⁴⁵⁰ I 1801 (længe efter Jørgens død, godt nok) foretages en vurdering af boelstedet. Det består af et enkelt hus i 9 fag, 6 alen bred, og tilsyneladende forsvarligt bygget af undertømmer i eg. Det er dog i "mådelig stand", og der mangler både døre og andre ting, og en del reparation er påkrævet (det har måske stået ubrugt en tid?).³²⁸

I 1753 dør et barnebarn hos Jørgen; kirkebogen melder: D. 19 April kl. 10 døde Christen Jessøns Søn ved navn Jørgen af Orthen, som døde hos Jørgen Jensøn Smed ved Horne Kirke og Fer. 2 Pasch. (2. påskedag) begravet gl: 3 aar og 3 maneder.⁴⁵¹ Drengen er søn af Jørgens datter, Maren, der er gift med Christen Jessen i Orten, som ofte er fadder, når der holdes barnedåb hos Jørgens øvrige børn i Horne. Det vides ikke, om barnet er i pleje eller bare midlertidigt opholder sig hos bedsteforældrene.

På sine sidste år er Jørgen flyttet tilbage til Hornelund; han dør som aftægtsmand her, formentlig hos sønnen Hans.

Før 1723 blev Jørgen gift med **Maren Bendtsdatter**.

De havde følgende børn:

218	i.	Hans (ca1723-1806)
	ii.	Anna (ca1725->1801)
	iii.	Maren (ca 1726->1801)
203	iv.	Mette (ca1729-1769)
210	v.	Jens (1736-1813)

Hele tre af Maren og Jørgens børn er vore aner, Hans, Mette og Jens. Om de to andre gælder, at Anna bliver gift med Niels Pedersen Feld, gårdfæster i Moesgård, der dør ved en ulykke den 15. august 1763, hvor en vogn vælter over ham og kvæler ham. Maren finder som nævnt sin ægtefælle, Christen Jessen, i Orten, hvor hun i 1801 er enke og i aftægt hos en søn.

407 Maren Bendtsdatter. Født i 1701 i Tvilho, Åstrup. Maren døde i februar 1789 i Hornelund, Horne. Begravet den 8. februar 1789 i Horne Kirke.

Maren er født den 10. december 1701 og døbt sammen dag som datter af Bendt Bendtsen og Maren Lauridzdatter. Faddere er Jørgen Grummesøn, Niels Pedersen, Anne Pedersdatter, der bærer barnet, og Anne Enevoldsdatter alle i Tvil samt Johanne Christensdatter i Terpling.

Det er ikke helt enkelt at fastslå, at Jørgen Jensens kone er født så langt væk som i Åstrup Sogn. Den kan endda være svært nok at finde ud af, hvad hun overhovedet hedder! Traditionen tro nævnes moderens navn ikke, når et nyt barn døbes. Men heldigvis skal hun introduceres 6 uger efter begivenheden, og efter Jens' fødsel i 1736 kan vi læse: "Dom. 5. Trin. d. 4. Julii introducerede Provsten, velærværdige hr. Peder Fanøe i Hodde, me absente (i mit fravær), Jørgen Jensen Smids Hustru Maren Bendsdatter af Hornelund."

Maren har et par slægtninge i Horne, som optræder som faddere ved dåben, nemlig Jacob Bendtsen i Rotbøl og Kirsten Bendtsdatter af Stauskjær. På grund af det ikke helt almindelige navn må de tre antages at være søskende. Og da der netop fødes tre søskende i Åstrup, med samme navne og på tidspunkter, der passer som fod i hose med søskendegruppen i Horne, er sandsynligheden for, at det er de rette, vi har fat i, overordentlig stor. Ved broderen Jacobs død opgives hans alder i måneder og uger, og her passer tidspunktet næsten på dato. Da Kirsten som den yngste af de tre bliver gift i 1737, hedder det, at hun er "af Hornelund". Formentlig har hun tjent eller opholdt sig her hos sin svoger og søster. Disse har også de to søstres mor i aftægt hos sig.

Marens mand er smed og hendes far har også tilnavnet Smed – de kan ad faglige veje være kommet i forbindelse med hinanden.

1737 bærer Maren Anne Jepsdatters uægte drengbarn, født i Hornelund. Også Marens søster Kirsten (nu bosiddende i Hornelund) er blandt fadderne. Til barnefader er udlagt "en ubekendt person af sønden, ved navn Jørgen Nielsen, som gav sig ud for at være Kiøbmand." Med tydelige bogstaver og streg under noterer præsten: 2. gang besøvet!⁴⁵² Denne Anne, der ikke gør sig bemærket på bedste måde i datidens samfund, er måske en søster til Kirstens Bendtsdatters mand, Peder Jepsen, der også stammer fra Hornelund. Den 20. juni 1738 bærer Maren Peder og Kirstens pigebarn Karen af Hornelund til dåben. Broren Jacob er blandt fadderne.⁴⁵³

Maren ses i øvrigt jævnligt som fadder: "Jørgen Jensens Hustru Maren Bendsdatter af Hornelund" bærer den 23. oktober 1740 Ole Christensens drengbarn Hans af Bounum.⁴⁵⁴ 1749 er "Jørgen Smeds hustru Maren Bendtsdatter" fad-

der for Christen Hansen i Rotbøls søn Hans, født den 23. august, og den 14. januar 1754 træder “Jørgen Smeds hustru ved Kirken” frem som fadder for Jørgen Christensens barn i Hornelund.⁴⁵⁵

Maren ender sit liv som aftægtskone hos sin søn Hans, der er sognefoged i Hornelund, hvor hun dør 88 år gammel.

408 Jacob Pedersen Kolle. Født den 22. juni 1704 i Kolle, Nr. Nebel. Jacob døde i 1775 i Præstbøl, Nr. Nebel. Begravet den 1. oktober 1775 i Nr. Nebel Kirke.

Jacob Pedersen kaldes også “Jacob Kolle”, hvilket antyder, at han stammer fra Kolle. Det er før kirkebogens tid i Nørre Nebel, så vi kan ikke finde datoen for hans døb, men til gengæld er præsten ved begravelsen så venlig at oplyse, at Jakob blev præcis 71 år 3 måneder og 9 dage gammel. Hvis udregningen er rigtig, skulle han være født den 22. juni 1704.

De første år bor familien i Kolle, men 1709 flytter man til Præstbøl, hvor faren overtager fæstet af gården Bygård, som Jacob senere bliver fæster af. Gårdens hartkorn er 3 tdr. 5 skp. 3 fdk., og den har tidligere været ryttergods, men er på Jacobs tid kommet under Skrumsager, et lille, forlængst nedlagt gods i Sdr. Bork Sogn.⁴⁵⁶

På et tidspunkt inden 1762 har Jacobs ældste søn midler til at købe gården, som “fornævnte min Fader Jacob Pedersen har beboed og haft i Fæste.” Skødet er udstedt af by- og herredsfoged Christen Hiørning i Varde på vegne af justitsråd Morten Teilman til Skrumsager. Jacob, der hele sit liv har været fæster, ender alligevel som selvejer, idet sønnen den 2. maj 1762 overdrager 6 skp. af gården til ham for købesummen 72 rdl. 4 mk. 2 sk., og hermed får Jacob råderet over såvel “Grund og Eiendomme, Bygning og Besætning, Herlighed og Rettighed, Ægt og Arbejde, visse og uvisse Indkomster, Rente og Rette tillæggelse, være sig Ager eller Eng, Jagt, Fiskeri, Forte og Fædrift, Tørvegrøft og Lyngslet, Hede, Kær eller Moser, enten inden eller uden for Markskel, vådt og tørt, intet i nogen Maader undtagen med hvad Navn det nævnes kand.”

To et halvt år senere går Jacob dog på aftægt. Efter “min Hustrus Råd og Tilskyndelse” sælger han sit sted til den yngste datter, Kirsten Margrete. Hun kan nyde og bruge stedet og slipper med at betale sølle 20 rdl., men til gengæld “skal hun være og blive paa Stæden hos os som en lydig Datter med Hjælp og Tilsyn at være os til Tienneste indtil sidste af os ved Døden afgår.”⁴⁵⁷ Sådan kan man også ordne sin alderdomsforsørgelse. Hvordan den unge Kirsten Margrethe har klaret forsørgerbyrden vides dog ikke, men det ligger fast, at hun den 24. oktober 1776 gifter sig med Niels Pedersen i Nørre Nebel kirke.

Ca 1731 blev Jacob gift med **Maren Kolle**.

De havde følgende børn:

- i. Laust⁴⁵⁸ (ca1732-1807)
- ii. Peder (ca1733-1808)
- iii. Frands¹⁹⁹ (1735->1780)
- 204** iv. Oluf (1741-1793)
- v. Kirsten Margrethe⁴⁵⁷ (ca1753->1801)

409 Maren Kolle. Født ca 1707. Maren døde i 1764 i Præstbøl, Nr. Nebel. Begravet den 7. juli 1765 i Nr. Nebel kirke.

Vi ved meget lidt om Jacobs kone, men i kirkebogen kan vi i 1765 læse: 5. Trin. S. begravet Jakob Kolles kone, 57 år. Heraf kan vi anslå fødselstidspunktet til ca 1707, men stedet er ukendt. Tilnavnet Kolle kan hun både have fået fra sin mand, eller fordi hun – eller hendes familie – stammer fra Kolle By.

410 Mads Christensen Borris. Født i 1716 i Lamborg, Grindsted. Døbt den 28 februar 1716 i Grindsted Kirke. Mads døde i juli 1784 i Hallum, Kvong og begravet den 11. juli i Kvong Kirke.

Mads er født i Lamborg i den vestlige del af Grindsted sogn, som søn af Christen Thomsen Borris og Anne Madsdatter. Mads bæres til dåben af Bodil Grinsted. Faddere er Peder Tomsen i Morsbøl, Søren Harsbøl, Peder Madsens Døtre Maren og Johanne i Morsbøl.

I 1688 kaldes stedet Lemborrig boel og har formentlig været en enkelt gård. I en præsteindberetning fra 1766 tales stadig om et boelssted, der ligger sønden for Urupgård. Stedet ligger tæt ved Grindsted Å og har nydt godt af engearealer.

Om sognet skriver Erich Pontoppidan i sit Danske Atlas 1769: "I Moserne findes Stumper af Gran og Fyr, som vidner om Skove fordum af de to Slags Træer. Jorden i dette Sogn er sandig og giver god reen Rug. Naar Sommeren er vaad voxer her og Byg og Boghvede, men ingen anden Sæd."⁴⁴³ Om herredet hedder det samme sted: "Slaugs-Herred bestaaer af bare Hede, har ingen Skove, liden Græsning og mindre Høebiergning, vidtløftig Eiendom, men lidet bebyggt."⁴⁵⁹

Den 3. januar 1743 bliver den 27-årige Mads trolovet med enken Anne Madsdatter af Hallum. Forlovere er hans far, Christen Borre (Borris) af Grindsted Sogn og for bruden Las Salomonsen af Aasted i Kvong. Hun er ni år ældre end ham, men sidder på en gård i Hallum, og det er naturligvis attraktivt for en mand, der er klar til at komme i gang. Sammen får ægteparret tre børn.

Formentlig overlader Mads gården til svigersønnen Oluf Jacobsen omkring 1768, hvor denne bliver gift med den yngste datter, Mette. Samme dag får de også deres anden datter, Anna, afsat, og hendes ægtefælle er en bror til Oluf. Dette par slår sig ned i Kvong By. Mads og Anne flytter til et "lidet bosted", også i Kvong by. Her dør Mads 16 år senere, 68 år gammel.

Den 6. februar 1743 giftede Mads sig med **Anne Madsdatter** i Kvong Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Anna (1744->1801)
205	ii.	Mette (1746-1814)
	iii.	Jørgen Christian (1752-)

411 Anne Madsdatter. Født ca 1707. Anne døde i 1807 i Hallum, Kvong. Begravet den 18 februar 1807 i Kvong Kirke.

Det vides ikke, hvor Anne er født.

Hun bliver omkring 1731 (dette år nævnes "Jørgen Jessens Hustru" som fadder for et barn i Hallum) gift med Jørgen Jessen, der har et sted i Hallum. Om han er fæster eller selvejer vides ikke. Vielsen finder ikke sted i Kvong, så det er tænkeligt, at bruden stammer andetsteds fra. Der går dog et par år, før de får deres første barn, Mads, opkaldt efter sin morfar og født 1734, og igen en Mads, denne født i 1737. 5 år senere dør Jørgen 48 år gammel, han begravnes den 23. september 1742, og det er bemærkelsesværdigt, at det offer, der betales i forbindelse med begravelsen, og som sognet præst på dette tidspunkt nævner i kirkebogen, er så højt som 4 sletdaler, hvor der ved de øvrige afdøde på samme tid erlægges 2 eller 4 mark.

Et halvt år senere gifter Anne sig igen, denne gang med den ca. 10 år yngre Mads. Anne er i slutningen af trediveerne, så det nye ægteskab velsignes kun med tre børn. Den første og eneste søn, der kommer til verden så sent som i 1752,

Kvang Kirke

opkaldes helt efter reglerne efter sin mors tidligere mand og får desuden sin farfars navn. Man har nok anet, at der ikke ville komme flere børn at opkalde ...

Sammen med Mads flytter hun til et mindre sted i Kvang by, da det er tid for generationsskifte på gården. På trods af aldersforskellen overlever hun sin mand, og hun klarer tilværelsen på egen hånd en tid; endnu i 1787 finder vi hende alene på det lille bosted, 80 år gammel.

I 1801 har den ældre dame overgivet sig og er kommet i aftægt hos sin dattersøn, Mads Olesen; her angives hendes alder til 94 år. Da hun dør 6 år senere, har præsten lidt problemer med hendes alder. Han skriver i kirkebogen: d. 18de Februarii begr. Anne Madsdatter af Hallum, gl: ... – først har han skrevet 100 år, men det fortryder han og retter til 96 år. Har han ikke helt troet på, at nogen kan blive så gammel? De to folketællinger i 1787 og 1801 udstyrer hende med en alder, der viser, at hun må være født omkring 1707 og altså ganske rigtigt være 100 år.

412 Niels ? Niels døde før 1787.

Niels er formentlig gårdmand i Nørre Nebel sogn, men præcis kan det (endnu) ikke fastslås. Ligeledes kendes hans efternavn ikke. Han er død før 1787, hvor hans kone som enke er i aftægt hos sønnen Thomas i Kvang.

Niels var gift med **Kirsten Thomasdatter**.

Et barn kendes:

206 i. Thomas (ca1741-1821)

413 Kirsten Thomasdatter. Født ca 1703. Kirsten døde i 1796 i Hallum, Kvong. Begravet den 16. maj 1796 i Kvong Kirke.

Det eneste, vi ved om Kirsten, er, at hun i 1787 nyder sin aftægt hos sønnen Thomas i Hallum, Kvong. Hun begravnes 2. pinsedag 1796, 93 år gammel.

420 Jørgen Jensen Smed. (Samme som anetavle nr. 406.)

421 Maren Bendtsdatter. (Samme som anetavle nr. 407.)

422 Mads Sørensen. Født ca. 1692. Mads døde den 26. februar 1768 i Moesgård, Horne og blev begravet den 5. marts samme år i Horne Kirke.

Hvor Mads er født, svæver indtil videre i det uvisse, men tidspunktet må være ca. 1692, beregnet ud fra hans alder ved begravelsen.

Mads Sørensen starter som gårdmand – formentlig fæster – i Blaksmark i Varde Sogn. Her skal datteren Maren være født. Senere flytter familien lidt længere nordpå, til Moesgård i Horne Sogn, hvor han og Botille i hvert fald er noteret for et barn i 1745. At han bor i Moesgård, må være ensbetydende med, at han er fæster af en af de to gårde, som Annexgården, den tidligere præstegård i Horne, er delt op i. Han er således fæster under sognepræsten, der har sit sæde i Torstrup.

Hvis de sædvanlige skikke er fulgt, har Mads omkring 1760 overladt gården til svigersønnen Jens Jørgensen, der dette år bliver gift med datteren Maren.

Han dør nogle år før sin kone og begravnes den 5. marts 1768, 76 år gammel.

Mads var gift med **Botille Nielsdatter.**

De havde følgende børn:

- 211** i. Maren (1737-1812)
- ii. Karen (1745-1803)

Karen bliver 1770 gift med Oluf Jessen i Dejgård, en søn af ane nr. 208, Jes Olufsen. Med Oluf får hun 6 børn.

423 Botille Nielsdatter. Født den 19. oktober 1702. Botille døde i december 1780 i Moesgård, Horne. Begravet den 4. januar 1781 i Horne Kirke.

Det er ikke meget vi hører til Botille, men i 1743 nævnes hun i kirkebogen som “Madz Sørenss. uxor (latin for hustru) Botelle”, da hun bærer et barnebarns (Anna Jørgensdatter) barn ved dåben.⁴⁶⁰

1781: Torsdagen d. 4. Januar begravnes Botille Nielsdatter af Moesgaard, ætat. (af alder) 78 Aar 2 Maaneder 2 Uger 2 Dage. Derfor kan vi regne os frem til fødselsdagen, men stedet og forældrene er ukendte.

424 Hans Hansen. Født ca 1695. Hans døde den 9. maj 1745 i Malle, Horne og blev begravet den 16. maj 1745 i Horne Kirke.

Hans er gårdmand i Malle. På tidspunktet for hans fødsel er vist alle gårde i Malle ryttergods. De hører under kronen, og en gruppe gårde med et hartkorn på tilsammen ca. 8 tdr. skal stille med og bekoste en rytter til hans majestæts

tropper. Oprindeligt en soldat, taget fra en af gårdene, men efterhånden oftest en lejesoldat. Til gengæld slipper bønderne så for at betale skatter. En af rytterbønderne i Malle bærer navnet Hans Hansen⁴⁶¹ og er sandsynligvis vores Hans' far, men bevist er det ikke.

Alt det vestjyske ryttergods sælges 1719, da det ikke er rentabelt for kronen. En del købes op af lokale herremænd; Malles gårde kommer dog ikke under det nærliggende Nørholm, men sandsynligvis under Lindbjerggård i Ølgod Sogn. Det er omkring tidspunktet for salget, at Hans har fået sin gård i fæste. Han slipper ikke for at betale tiende til Nørholm; det skal han, fordi godset ejer Horne Kirke og kan indkassere kirke-korn-tienden, som i 1732 består i naturalier: 1 trave 7 kærsvug, 1 trave 2 kærsvug 2 neg byg og 7 kærsvug havre.⁹⁴¹ Der er her brugt de gamle mål for utærsket korn: 1 trave = 20 kærsvug = 60 neg.

Kirkebogen fortæller 1745, at sl. Hans Hansen af Malle dør den 9. maj kl. 6 om aftenen og begravnes Dom: Cantate (4. søndag efter påske), 50 år gammel. Den ældste søn, Jens, har nået voksenalderen og er klar til at tage over efter faren.

Hans var gift med **Apelone Lauridsdatter**.

De havde følgende børn:

212	i.	Jens (ca1719-1799)
	ii.	Anna Maria (ca1730-1762)
	iii.	Inger (ca1732-)
	iv.	Maren (1734-)
	v.	Laurs (1742-1756)

425 Apelone Lauridsdatter. Født ca 1692. Apelone døde den 29. januar 1757 i Malle, Horne. Begravet den 6. februar 1757 i Horne Kirke.

Apelones fødested kendes ikke, men måske er hun fra Malle. Tilsyneladende har hun nemlig en bror Tøger, der bor her; hun er fadder for hans datter Anne den 20. februar 1735.

Hun optræder i det hele taget jævnlige som fadder. 1734 bærer hun Christen Niensens drengebarn af Hindsig, født 1. april og kaldet Peder.⁴⁶² I 1750 er "Sl. Hans Hansens Encke Apolone i Malle" fadder for Niels Christensens datter i Hindsig,⁴⁶³ og i 1755 gælder det Søren Jensen Skrædders datter i Malle, født 15. august.⁴⁶⁴

Hun overlever sin mand med næsten 12 år og dør vinteren 1757. Præsten noterer omhyggeligt, at den 29. Januari døde sal. Hans Hansens Enke Apelone Lauridsdatter af Malle, og Dom: Septuag. (2. søndag før fastelavn) blev hun begravet, 65 år gammel.

426 Oluf Olufsen. Født ca 1684. Oluf døde den 31. juli 1763 i Bjalderup, Horne og blev begravet den 7. august 1763 i Horne Kirke.

Hvor Oluf (eller Ole, som navnet af og til bliver staves) er født kan ikke dokumenteres med absolut sikkerhed, men sandsynligvis er han søn af Oluf Nielsen, der ved et ryttergodssyn i 1686 ses som fæster af en gård i Bjalderup.

Ligesom med det øvrige vestjyske ryttergods skiller kronen sig omkring 1719-20 af med gårdene i Bjalderup. På dette tidspunkt nævnes der fire fæstere på en af gårdene, der er står for et samlet hartkorn på 5 td. 1 skp. 3 fdk. 1 album. Den oprindelige helgård må dog være skilt ud i de fire mindre gårde, som fæsterne sidder på. Køberen er i første omgang herredsfoged Jacob Knudsen på Østergaard, der dog nok gaber over for meget i sine indkøb. I hvert fald må han snart skille sig af med godset igen, og gården kommer under Nørholm.

Om Oluf Olufsen ligger det altså fast, at han er fæster i Bjaldrup, under Nørholm; hans tid falder længe før fæsteprotokollens start, men i en jordebog fra 1760 finder vi hans søn, der formentlig er fortsat på faderens sted. Olufs kvartgård er, ligesom de øvrige syv Nørholm-gårde i byen, ret lille. 1 td. 2 skp. 1 fdk. 2 1/2 alb. er det hartkorn, som stedet er anslået til. Heraf skal svares landgilde på 4 rdl. 2 mark.

I en endnu ældre jordebog fra 1730, i afsnittet angående "Kirketiende og Kirkegods", optræder Oluf selv. Det fremgår heraf, at han har fæstet et stykke eng, kaldet "Lund kier", som "ligger ind til Giøds-vang mark" med hartkorn 1 fjerdingkar. Engen koster ham 1 rdl. årligt i landgilde.²⁶⁵

Alle Olufs børn er født før kirkebogens start, men vi ser ham af og til optræde som fadder, således i 1747, hvor datteren Anna får sit sjette barn, Maren, døbt. 1738 er han fadder til Christen Johansens pigebarn af Bounum, der døbes den 8. juni.⁴⁵³

Oluf er sognefoged og må tage sig af sager, som den, der refereres i kirkebogen 1735: "D. 6. marts fødes et u-ægte drengbarn Tomes til Ole Olesen i Biallerup af en fremmed løs qvinde, der kaldte sig Malene Tomesdatter, som samme aften var tilkommen og begiært henbragt. Hendes Bekiendelse var denne: at hun var bleven besvangret i Burkal Sogn i en liden by kaldet Pold udi Tønderhuus Amt, af en ungarl, nomine [ved navn] Christen Nielsen, som til Barne-fader ved Daaben blev udlagt, med hvilken hun der havde tient i Brød hos en mand Nom: Cornelius Adolph; men nu tiente samme Karl for Auls-karl paa et adeligt Gods i Hostrup-sogn". Hun foregav hun at høre hjemme i Hvidberg Sogn paa Thyholm, hvorfra hun nu kom og agtede sig sønder på til karlen.

Lokale folk stiller op som faddere, bl.a. Oluf selv, og hans hustru, Berthe Pedersdatter, bærer barnet. Men man stiller sig ikke tilfreds med Malenes forklaring. Præsten i Horne henvender sig til sognepræsten for Burkal Menighed Hr. Anders, der svarer tilbage, at "udlagte Christen Nielsen var ikke en ungarl af Burkal Menighed, men en gift mand af Jylland, hvor han havde sin Ægte-kone."⁴⁶⁷

Det fremgår tydeligt, at man også dengang gør en indsats for at komme til bunds i en sag. Et u-ægte (dvs. et uægteskabeligt) barn er en særdeles alvorlig sag, som man ikke bare løber fra.

Den stakkels Malene er åbenbart ikke i stand til at rejse videre, i stedet kommer hun "på omgang" i sognet, indtil enden på det hele: Den 27. april ved solens nedgang døde Malene Tomesdatter ved omgang i sognet til Jens Pedersens i Hornelund, og med Jordspaaakastelse blev begravet Dom: Jubilate d. 1. Maji.⁴⁶⁸ At gå på omgang i sognet er den tids fattigforsorg: Kunne en person ikke klare sig selv, blev vedkommende indlogeret på skift hos sognets gårdmænd. Hvilket næppe var elsket af nogen af parterne.

Til sognefogedpligterne hører også at stille op i forreste række, når et barn fx har lidt vuggedøden, som man kan læse det i kirkebogen 1755: Den 4. Februar i dagningen er Peder Nielsøns søn ved navn Niels af Bjerremose "hastig død i Sengen hos Forældrene. Og efter Syn og Skiønsomhed besigtigede de efterskrefne ham": Oluf Olufsen, Sognefoged i Biallerup, sammen med Niels Pedersen i Bierremose og tre kvinder fra sognet. Da intet mistænkeligt findes på drenge ved Synet, kan man begrave ham kort efter.

Midt om sommeren 1763 dør den gamle sognefoged Oluf Olufsen af Bjaldrup og begravet 78 år gammel.

Oluf var gift med **Berthe Pedersdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Anna (1717-)
213	ii.	Inger (ca1723-1810)
	iii.	Las (ca1720-1783)

427 Berthe Pedersdatter. Berthe døde efter 1735 i Bjaldrup, Horne.

Berthe ved vi ikke meget om. Børnene er født før kirkebogens start, og at hendes navn overhovedet er kendt skyldes, at hun står fadder til et uægte barn, som bliver født i hendes og mandens gård.⁴⁶⁷

Hendes begravelse ses ikke indført i kirkebogen for Horne sogn.

428 Niels Madsen Linding. Niels døde 1757 i Nørtarp, Strellev Sogn og blev begravet 1. maj 1757 i Strellev Kirke, Strellev.

Niels Linding er gårdfæster på Lindinggård, der er en af de største gårde i Torstrup Sogn. Som mange andre ejendomme hører den under Lunderup Gods i Varde Sogn, der senere kommer under samme ejer som Nørholm. Fæstevæsenet hersker længe på Nørholm, og først i 1862 bliver Lindinggård solgt i selveje.⁵⁵ I en jordebog fra 1727 finder vi Niels nævnt som enefæster af de 4 tdr. 1 skp. 3 fdk. hartkorn. Landgilde er fastsat til 1 fjerding smør og 1 svin, men i en bemærkning er det specificeret nærmere – og åbenbart sat lidt op: Niels Madsen (har) betalt landgilde til Martini (mortensdag, d. 11. november) 1727, forfalden med 10 rdl. Efterdags gjør han 1/2 gårds hoveri og svarer landgilde – 10 rdl.²⁶⁵ I 1749 er den årlige landgilde dog sat ned til 6 rdl. 4 mk.

Ligesom de øvrige bønder på egnen må han kæmpe med jord, der næppe har givet alt for meget fra sig. Der er en del god, sort muld, men hovedparten er “slet sand”, blandet med muld. Gården har godt med enge; 18 læs høg kan køres i lade fra dem, hvilket er betydeligt mere end nogen af nabogårdene.⁸⁴⁴

Niels har formentlig haft fæstet siden begyndelsen af århundredet. Om han er født her, vides ikke; ved 1688-matriklen hedder fæsteren Christen Christensen, og det er også ham vi ser på skattelisterne 1690-1700. Da Niels' kone ikke er en Christensdatter, har han formentlig ikke giftet sig til fæstet.

Niels har et uhørt højt antal sønner, hele seks, og dem er der ikke alle brug for hjemme på gården. I 1739-40 tjener den ældste i Ribe og den næste i rækken så langt væk som “ved Colding”. De fire andre er stadig hjemme på gården. Fire år senere har de to ældste fået fæste på gårde, tvillingerne Niels og Bertel tjener ved Ribe, og Jens er som den eneste hjemme. Nu er det lillebror Christens tur til at få luft under vingerne, idet han tjener ved Kolding.²⁶⁷

Ikke nok med at de skal beskæftiges undervejs – de skal, når de når voksenalderen, sættes vel i gang på gode gårde. Den ældste, Christen, kan følges, til han som 27-årig tjener ved Ribe; han gifter sig senere ind på en af gårdene i Ler vad, Horne. Mads får fæste på en pæn gård i Krarup, Tistrup Sogn. De to næste er tvillingerne Niels og Bertel, af hvilke Bertel får et sted i Agerkrog, også i Tistrup. Jens gifter sig til en gård i Yderik, som ikke hører under Nørholm, og Christen den yngres levested er p.t. ikke afklaret; han bor endnu hjemme på fødegården i 1757, hvor han er medunderskriver på et arveafkald efter faderen.

Tilbage er tvillingen Niels, der er tiltænkt den fædrene gård. Han bliver i 1749 gift med en pige fra Nordenskov og har sikkert fra den tid taget over på gården. Af jordebøger fra 1749 og 1750 fremgår det, at generationsskiftet har fundet sted netop her. I 1750 er Niels junior ved roret, og han har ved sin overtagelse fået en særtafte. Hoveriet sættes ved først givne lejlighed ned til en kvart gårds hoveri, mod at han i stedet betaler 12 rdl. i landgilde.²⁶⁵

Den gamle Niels, der nu er i aftægt, ser vi som fadder børnebørnene: til Niels' datter Else i 1750 og igen i 1752 til Jens' søn Oluf. I 1749 er han endvidere tilsynsværge for Jens' datter Karen, da sønnen bliver enkemand. Hans kone dør i 1753, og herefter forsvinder han – hans død og begravelse er ikke indført i Torstrups kirkebog. Hvad sker der? Han har tilsyneladende ikke mistet gejsten og vil ikke affinde sig med sin status som enkemand. I stedet gør han noget, der ikke er helt almindeligt for en aftægtsmand: Han gifter sig igen i maj 1754 med en enke i Nørtarp, Strellev Sogn, Mette Jensdatter Lydum. Hendes første mand, Poul Christensen, er død i februar 1753, “101 Aar og 8 Maaneder gammel og været i Ægteskab med den endnu værende (dvs. levende) Mette Lydum”, som der står i kirkebogen for

Strellev. Niels og Mettes vielse foregår i brudens hjemsgn, og Niels flytter ind hos hende. Det bliver så her, han dør efter tre års ægteskab.

Han bliver begravet i Strellev og bagefter udreder hans enke arven til de seks sønner. Sammen underskriver de herefter et dokument, hvor de giver afkald på yderligere arv, da "Vores kiære Stifmoder Mette Jensdatter Lydum i Nørtarp, Streluf Sogn, haver til ald Takke fornøjet enhver af os for, hvad Arvepart vi efter vores Sahl. Fader Niels Madsen Linding kunde tilkomme, Saa vi takker hende godt for god og nøiagtig Fornøielse og Betaling."⁸⁹³

Mette Jensdatter, der er omkring 70 år gammel, har stadig mod på livet og gifter sig igen den 3. november samme år. Den udkårne hedder Claus Sørensen. Med ham får hun seks års samliv, før hun dør i januar 1763.

Niels var gift med **Else Jensdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Christen⁴⁶⁹ (ca1712-1771)
- ii. Mads (ca1713-1782)
- iii. Bertel (Tvilling) (ca1717-1786)
- iv. Niels (Tvilling) (1717-1792)
- 214** v. Jens (ca1719-1783)
- vi. Christen (ca1721->1753)

429 Else Jensdatter. Født i 1676. Else døde den 5. juli 1753 i Linding, Torstrup. Begravet den 11. juli 1753 i Torstrup Kirke.

Else kender vi kun fra præstens farvel til hende i kirkebogen: D. 5 julij 1 times tid efter solens nedgang døde Niels Madzøns hustru, Else Jensdaatter af Lindinggaard, og d. 11 dito begravet, gl: 77⁴⁷⁰. Hvor hun er født vides ikke. Hendes egne børn er født før kirkebogens start i Torstrup, og vi møder hende heller ikke som fadder for andres børn.

Det er bemærkelsesværdigt, at det først er den fjerde søn, der bliver opkaldt efter hendes far. Måske har Else haft en tidligere mand, ved navn Christen, som skal opkaldes før hendes far? Men hvordan navnene Bertel og Niels så kommer ind i billedet, er uvist.

430 Christen Terchelsen. Født ca 1724 i Yderik, Torstrup. Christen døde i maj 1795 i Yderik, Torstrup. Begravet den 31. maj 1795 i Torstrup Kirke.

Christen er født i Yderik, som søn af Terchel Jørgensen og Karen Madsdatter, og her tilbringer han også resten af sit liv som fæster og senere ejer af en af gårdene. Måske sin svigerfars gård, da Christens første kone også stammer fra byen, og ingen af hendes søskende kommer til at sidde ved en gård i Yderik. Derimod er der ikke plads til Christen på hans fædrene gård: Hans bror Mads, der dør tidligt, hvorefter enken gifter sig med en anden af vore aner, Jens Nielsen Linding (ane nr. 214), og søster Anna, gift med Peder Tøstesen fra Outrup, har i fællesskab fået fødegården.

I 1743 træder Christen ind i ægtstanden; han er kun lige omkring de 20 år. Han og Else bliver trolovet fredag den 4. januar og gift den 30., hvilket er en onsdag. Denne ugedag er så usædvanlig for bryllupper, at præsten finder anledning til at nævne det i kirkebogen. Grunden kommer han dog ikke ind på ...

Et par år efter bliver Christen inddraget som vidne i en sag om nogle penge, som hans svoger, Peder Tøstesen, mener at have til gode hos hans bror, Mads. Sagen oprulles i skiftet efter Mads, der dør i 1746: Peder Tøstesen hævder, at han 6 år tidligere har lagt 6 rdl. ud i skat. Han har imidlertid intet skriftligt bevis, og enken husker ikke noget om udlægget. Peder Tøstesen håber dog, at den salig mands bror, Christen Terchelsen, som er til stede "ikke skulde kunde

nægte, at bemeldte Penge var lånt salig Mads Terchildsen som meldt, og til den ende håbede han, at Skifteretten tilkendte ham hans Betaling”. Han tilbyder endda at aflægge ed derpå, hvor og når forlanges. Christen bliver fremkaldt for at afgive sin forklaring, men han må undskylde sig med, at han ikke har nogen viden om udlægget, “siden han den Tiid, det skal være passeret, ikkun var en 16 Aar gammel, og det nu er saa mange Aar siden, at han ei kan erindre videre herom”. På grund af mangel på bevis, må Tøstesen opgive sit krav.⁴⁷¹

Christen starter som fæster, men pr. 18. december 1760 får han ved auktion skøde på gården, der står for et hartkorn på 2 td. 6 skp. 1 fdk. Han betaler 300 rdl. for ejendommen, men det har måske været overpris (eller også har han haft uheld med driften). I hvert fald må vurderingen sættes lavere, da boet i 1768 gøres op ved Elses død. Da bygningerne findes i “mådelig stand”, og besætningen, der er vurderet til samlet 70 rdl., er medtaget som en del af indboet og derfor fratrækkes gårdens vurderingspris, “kunde Vurderingsmændene ikke efter nøjeste Skiønsomhed ansætte den højere” end til 111 rdl. 1 mk. 8 sk.

I boet er der absolut intet, der tyder på velstand – ingen ædle metaller, ikke engang en messinglysestage. 12 tintallerkener og et gammelt tinkrus samt 4 stentøjsfade og lidt tallerkener i stentøj og træ er, hvad man har kunnet sætte på fyrebordet i dagligstuen, der ud over bordet er møbleret med et par skabe og 3 gamle stole. Stuehuset består af stue, køkken og et sengekammer. Konens liv- og gangklæder, som ellers normalt tages med i bo-opgørelsen, får han uden videre overladt “til Brug og Nytte for Børnene nu og i Fremtiden”. Besætningen er dog rimelig: 2 heste, 4 køer, et par stude og kvier og lidt får og endelig et ungt so-svin. Men hvad værre er – Christen har en gæld på 100 rdl. til en skipper på Fanø.

Trods manglende velstand lover Christen at lade hele boets formue og lidt til (i alt 99 rdl.) gå til børnenes arv. Mod at han kan blive siddende ved gården i “rolighed og uden vidtløftighed”. Som det er sædvane må han sætte gården i pant som sikkerhed overfor “oberformynderen”, “alt med den Reservation, at Renterne deraf bliver ham henlagt til Børnenes opdragelse”.⁴⁷² Og den 1. december underskriver han retsdokumentet, som skal bevise, at han har pantsat sit sted “til Høy bemelte Hr. Skifteforvalterens samt de Umyndiges desto bedre og trygere Forsikkring om skadesløs Betaling i Tiiden.” Det er kun de fem yngste børn, der er tale om, for den ældste, Mette, er gift, og hendes arv er “allereede imellem mig og hendes mand Jens Nielsen i Yderich afgjort.”⁸²⁴

I Christens tid oplever sognet et vintervejr ud over det sædvanlige: Den 7. marts 1762 skriver præsten i sin kirkebog: “Dom: Reminiscere (2. søndag i fasten) formedelst u-vejr kom der ingen Mennesker til Torstrup Kirke, og Præsten hindret fra at komme til Horne Kirke”.⁴⁷³ Det føre har ikke været det bedste! Også i Janderups kirkebog har præsten fundet anledning til at beskrive uvejret udførligt. Se under ane nr. 57, Kirsten Marie Jesdatter Rabech.

Christens første kone dør 49 år gammel, og han står alene med små børn, den yngste er kun et halvt år. Løsningen er en ny kone, og få måneder efter, den 1. februar 1769, er Christen klar med en ny brud ved alteret. Den udvalgte er Ellen Pedersdatter fra Stundsig. På dette tidspunkt bestrider Christen hvervet som sognefoged. Godt ni måneder senere velsignes ægteskabet med frugt i form af sønnen Peder, født d. 8 december. Den lilles liv bliver kort, 2 måneder 3 uger og 1 dag gammel bliver han begravet, og kort efter rammes Christen af en ny sorg. Sønnen Terchel af første ægteskab, der som så mange andre unge fra egnen har rejst den lange vej til Ribe for at søge tjeneste på de store gårde i marskegnene, dør den 11. marts 1770, 20 år gammel.

Christen har måske ikke haft råd til at brandforsikre gården, som det ellers er blevet almindeligt at gøre. I hvert fald bliver forsikringen først tegnet i november 1801, efter hans død. Det sker endda i etaper. Først forsikres stuehuset, der er i 9 fag, grundmuret og med en jernbilæggerovn og to skorstene. Sikkerheden lever op til de krav, der stilles: forsvarlig mod ildsfare, og brandredskaber er forefundet. Året efter kommer de øvrige bygninger med, formentlig er der foretaget forbedringer på dem. Her er tre længer, et østerhus, hvis seks fag bruges til aftægt, et nordhus i 12 fag til lade og et lille vesterhus i 5 fag, der har tjent som stald. Alt i bindingsværk med stråtag.⁸¹⁵

Otte børn fik Christen i sit første ægteskab, og den bedrift gentages i det andet. 63 år gammel bliver han far for sidste gang; der er ikke noget at sige til, at han ikke lever længe nok til at se alle børnene vokse op. Trinitatis søndag 1795 begravnes han i en alder af 71 år. Han efterlader sig mindreårige børn, så følgelig møder skifteforvalteren op til skifteforretning, og det samme gør de fleste af børneflokkens. Det ligger arvingerne så meget på sinde, at alle kan være med, at de beder skifteforvalter om at udsætte mødet, for 30-dagen efter dødsfaldet, som er den sædvanlige skiftedag, er sønnen Christen af første ægteskab, der "staar i Kongens Tjeneste", fraværende på grund af mønstring. Ønsket bliver efterkommet, og den 9. juli samles man i stevboet.

Gårdens vurdering er nu højere, den lyder på 556 rdl. 1 mk. 8 sk., men det skinner igennem, at den ikke er super velholdt. Inde i huset er der stadig ingen luksus, men der er dog kommet et par messinglysestager til, og man kan byde på te af seks par tekopper og en kande. Besætningen er nogenlunde af samme størrelse som for 15-16 år siden. I gården får vi dog et vidnesbyrd om, hvad Christen og familie også har tjent penge på; her er nemlig et parti lergryder og potter, jydepotter, klar til salg og vurderet til 4 rdl., og desuden er der lidt ubrændte gryder.

Christen har noget gæld. Den mødrene arv fra første ægteskab er godt nok udbetalt, undtagen til den ældste søn, Iver, som bor i Gjellerup ved Varde, men en anden søn, Christen, har lånt sin far 115 rdl., og flere andre, heriblandt flere af sønnerne og svigersønnerne, har leveret varer, som korn og flæsk, som Christen endnu ikke har betalt for. Tomas Sørensen, der er gift med yngste datter fra første ægteskab, fordrer 20 rdl., som hans kone har til gode i løn, fra dengang hun tjente derhjemme.

Der er et overskud på 453 rdl. til deling, og når enken har fået sin halvdel, er der 26 rdl. 3 mk. og nogle skillinger til hver af de syv sønner og 13 rdl. 1 mk. til de to døtre. Datteren Mette er død, mens hendes tre børn skal dele hendes søsterpart. Det giver 2 rdl. 3 mk. 15 69/85 sk. til datterdatteren Else Anna Maria Jensdatter (ane nr. 107)⁸⁴⁶. Jaja, lidt har også ret ...

Enken Ellen Pedersdatter får overladt gården efter skiftet mod, at hun lover at betale gæld og arv til børnene, men kort efter tager sønnen Terchel af andet ægteskab over. Han har imidlertid problemer med økonomien. I 1798 må han optage et større lån. I Lervad i Horne Sogn er en anden af vores aner, Søren Pedersen (ane nr. 216) død, og de penge, som er tilfaldet to af hans døtre i arv, er ledig kapital, der fint kan lånes ud. De udgør samlet 73 rdl., men det er ikke nok, og den velhavende efterfølger for Søren, Ole Lassen, der har giftet sig med Sørensen's enke, har overskud nok til at låne Terchel 325 rdl. Til gengæld må han pantsætte hele gården, besætningen og indboet. Og affinde sig med, at det hele sættes på auktion, hvis han ikke svarer renter til tiden!¹⁴⁷⁴

Den 30. januar 1743 giftede Christen sig med **Else Iversdatter** i Torstrup Kirke.

De havde følgende børn:

215	i.	Mette (1743-1773)
	ii.	Mads (1746-1761)
	iii.	Terchel (1749-1770)
	iv.	Karen (1753-1755)
	v.	Iver (1756-)
	vi.	Karen (1758-)
	vii.	Mads (1763-)
	viii.	Christen (1768-)

431 Else Iversdatter. Født ca 1719 i Yderik, Torstrup. Konfirmeret den 28. april 1737 i Torstrup Kirke. Else døde den 23. juli 1768 i Yderik, Torstrup. Begravet den 31. juli 1768 i Torstrup Kirke.

Elses fødsel- og dåbsdag kender vi ikke, men blandt de til “confirmation antagne” unge i Torstrup 1737 finder vi hende, og vi får her at vide, at hun er “af Yderich” og er i sit 17. år.

Desuden ved vi, at hun har en bror, Mads, der er fæster i Firhøje, Torstrup. Men heller ikke hans ophav kendes.

432 Peder Hansen. Født i juli 1702. Peder døde i april 1780 i Lervad, Horne. Begravet den 23. april 1780 i Horne Kirke.

Peder er sandsynligvis født i Horne Sogn, vi har bare ikke beviset i kirkebogen. Han er lillebror til Hans Hansen af Malle, og Malle er formentlig de tos fødested. Det ligger i hvert fald fast, at Peder ikke bliver fæster af sin fædrene gård. Fødsels- og dåbsdato kendes ikke, men vi kommer tæt på, da præsten ved begravelsen oplyser, at Peder blev 77 år 9 måneder 2 uger og 5 dage.

Han bliver fæster i Lervad. Ejeren er fra langt tilbage i tiden Nørholm Gods, og oprindeligt har Lervad været én gård. I følge jordebogen fra 1718 har gården et hartkorn på 8 tdr. 7 skp. 2 fdk., og der er tre fæstere med samme patronym: Lars, Niels og Christen Nielsen. Året efter er Lars Nielsen rettet til Peder Hansen, hvilket må tolkes sådan, at Peder har overtaget Lars Nielsens gårdpart inden for de seneste par år; det stemmer med, at han er blevet gift ca. 1723. En mand behøver en kone på sin gård, men han kan på den anden side næppe gifte sig, før han kan forsørge hende. De tre fæstere betaler landgilde i rene naturalier: 2 ørte rug, 2 ørte byg, 1 fjerding smør, 1 foderokse, 2 får og 2 svin.

I en jordebog fra 1740 ses, at Lervad nu er delt op i 3 nøjagtig lige store gårde, hver på 2 tdr. 6 skp. 3 fdk. 1 alb., og landgilden er omregnet til et pengebeløb, 8 rdl. Af jordebøgerne fremgår det, at Peder betaler sin landgilde uden slinger i valsen.

Peder er altså før 1724 blevet gift med Maren Sørensdatte. Hvor vielsen har fundet sted, vides indtil videre ikke. Fra tiden før kirkebogens start i Horne kendes en søn, Hans, der må være født ca. 1724, og efter 1734 findes tre børns dåb indført i sognets bog. Den yngste, en datter, dør dog allerede halvanden måned gammel i 1741. Der kan sagtens være børn, der er født mellem 1725 og 1734, men som ikke har overlevet børnealderen.

Efter 1741 ser vi ingen frugter af det ægteskabelige samliv i Lervad, men ti år senere bliver Peder midtpunkt i noget, der må have været en gedigen skandale i sognet. Den 23. januar 1751 får pigen Margrethe Nielsdatte et uægte barn, en dreng, som kaldes Thomas. Barnefaderen opgives at være Peder Hansens ældste søn, Hans, der på dette tidspunkt er gift og far til to små børn. Blandt fadderne til Thomas finder vi blandt andet Jes Olufsen og Mette Christensdatte i Dejgård (aner nr. 208 og 209).

Skandalen er slet ikke slut her, for den 23. april samme år kommer endnu et horebarn til verden i Lervad. Kirkebogens benævnelse “horebarn” er et barn, hvor det ene eller begge forældre er gift, bare ikke med hinanden, hvorimod et uægte barn “kun” er født uden for ægteskab. Det er slemt med et uægte barn, men et horebarn er alligevel det værst tænkelige. Moren er en søster til ovennævnte Margrethe, Maren Nielsdatte. Til barnefader udlægger hun “efter Spørgsmaal en giff Mand N: (ved navn) Peder Hansøn i Leervad”!

De to piger, der skrifter offentlig samme søndag, Marie Besøgelsesdag, 2. juli, er døtre af en mindre bemidlet mand, Niels Olufsen, der på denne tid opholder sig i Lervad, formentlig som indsidder, da han aldrig nævnes som fæster af en af de gode gårde på stedet. Måske er han bror til Jes Olufsen. Inden Maren føder sit barn, en pige, der får navnet Maren, har familien foretrukket at forsvinde fra Lervad og har slået sig ned i Olling i Torstrup Sogn. Her bliver den lille Maren døbt, og denne gang optræder ingen faddere fra Horne Sogn.

Hvordan går det siden de to forførte kvinder? De bliver boende i Torstrup Sogn. Maren får i 1762 endnu et uægte barn; denne gang er den udlagte barnefader Hans Madsen Soldat af Sig. Margretes lille uægte søn dør nogle få dage

gammel, og selv bliver hun i 1756 gift med skrædder Jes Pedersen i Torstrup, med hvem hun får et par børn. I 1801 er ægteparret endt som almisselemmer.

Peder og Hans derimod fortsætter tilværelsen i Lervad. De må skrifte offentligt som loven foreskriver; den 22. august bliver Peder “publice absolveret”, og det har han sikkert oplevet som den store skam, den slags var. Men har det røket ved hans status i sognet? Tilsyneladende ikke i alvorlig grad – han er fortsat fadder til andre folks børn, og han får sine egne børn gift pænt og ordentligt. Man må formode, at glemslen stille har lagt sig over utugten i Lervad ...

Han har tilsyneladende heller ikke lært af sit fejltrin. I 1758 går det galt igen. Jens Rytters datter, Giertrud Jensdatter, føder en søn, som døbes den 23. juli, og ved samme lejlighed er tilføjet i kirkebogen: “Førnævnte udlagde til sin Barnefader Peder Hansen i Lervad.” Den 27. august må han igen skrifte offentligt i kirken, og samme år kan man læse i regnskabet for Nørholm, at Peder ud over sin landgilde på 8 rdl. må svare 30 rdl. i bøde for “sit med Gertrud Jensdatter begangne Leiermål.”⁴⁷⁵ En anden bonde, som har begået samme synd, slipper med 16 rdl. Der er ingen tvivl om, at bøden er fordoblet på grund af den forstærkende omstændighed, at det er anden gang, Peder har forbrudt sig mod det sjette bud.

Beløbet er betalt prompte! Til trods for at det er en anelig sum penge, som det nok kunne ærgre en jævn bonde at skulle punge ud med ...

September 1739 er Peder vurderingsmand, da der skiftes efter Mads Thomsen (ane nr. 434) i Gødsvangs første kone. Af skifteprotokollen fremgår det, at Peder har underskrevet med egen hånd, han har altså ikke måttet nøjes med at nedkradse sine initialer.⁴⁷⁶ Familien i Gødsvang har der tilsyneladende været gode forbindelser med – i 1760 bliver Peders søn, Søren, gift med Mads’ ældste datter, Kirsten.

Det vides ikke præcist, hvornår Peder går i aftægt, da fæsteprotokollen for Nørholm ikke rækker så langt tilbage. Men i hvert fald sidder de to sønner Hans og Søren i 1764 på hver sin gård i Lervad. Vi ved ikke, hos hvem Peder og Maren har nydt aftægten, men formentlig er det hos Søren, da Hans forlængst er i gang på egen gård på det tidspunkt, hvor Peder er tjenlig til aftægt.

Før 1724 blev Peder gift med **Maren Sørensdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Hans (ca1724-1806)
216	ii.	Søren (1735-1790)
	iii.	Jens (1738-)
	iv.	Anne Marie (1741-1741)

433 Maren Sørensdatter. Født ca 1696. Maren døde den 9. marts 1773 i Lervad, Horne. Begravet den 18. marts 1773 i Horne Kirke.

Marens forældre og fødested er ukendt, men det kan være hendes fars begravelse, der er indført i kirkebogen den 17. september 1757, hvor “gl: Søren Christensøn af Leervad” bliver begravet, 98 år gammel. Aldersmæssigt passer det, og der er en vis sandsynlighed for, at hun er af Lervad.

Maren har særlige evner, idet hun bliver brugt som jordemoder på egnen. Dette passer ikke den fremskridtsvenlige ejer af Nørholm, Charles Andreas Teilman. Ud over at gøre meget for at fremme landbrugsproduktionen vil han også hæve sundhedstilstanden blandt sine bønder og mindske børnedødeligheden. Det kan bl.a. gøres ved at anvende uddannede jordemødre i stedet for de selvlærte fuskere blandt bønderkonerne. Konerne holder dog fast i deres tiltro til de gode kendte kræfter, og det er ved at udvikle sig til en straffesag. Men ender vist med et forlig.²¹⁰

1773 kan vi læse i kirkebogen: “D. 9. Martij døde Peder Hansens Hustru Maren Sørensdatter af Leervad og d. 18 dito begravet, æt: 77.”

434 Mads Thomsen. Født i juli 1713 i Gødsvang, Tistrup. Mads døde den 4. februar 1799 i Gødsvang, Tistrup. Begravet den 10. februar 1799 i Tistrup Kirke.

Mads er gårdmand i Gødsvang i Tistrup Sogn. Han er fæster af en gård, der hører under Lunderupgård, senere lagt sammen med Nørholm. Hvor længe han har haft fæstet vides ikke, da fæsteprotokollen for godset kun er bevaret fra 1776, men formentlig har han siddet fra omkring sit første bryllup, i 1730'erne. I følge en jordebog fra 1720²⁶⁵ er der to fæstere på gården, der har et hartkorn på 3 tdr. 3 skp. 2 fj. 1 alb. Fæsternes navne er Hans og Thomas Madsen, det sidste er siden er overstreget og rettet til noget, der kan tydes til Madz Tombsen og Chr. Christensen. Det er nærliggende at antage, at Thomas er far til Mads. Landgilde for de to fæstere er i 1720: 2 ørte rug, 2 ørte byg, 1 svin, 1 tømmertræ, 1 fornød (ungkreatur til opfodring), 1 får og 1 gås. Tilsyneladende har fæsterne dog mulighed for at betale i penge i stedet for; i bogen er tilføjet: accord årlig for alt - Penge 12 Rdl.

I 1740, hvor naboen hedder Christen Mortensen, er gårdene skilt ud, så Mads har sin egen, også på papiret, for reelt har de to familier nok længe boet i hvert sit hus.

Mads' gård har i følge jordebogen fra 1760 et hartkorn på 2 tdr. 5 skp. 2 alb., og der skal svares landgilde på 7 rdl. heraf.²⁶⁵ Senere, da Mads afstår stedet, er hartkornet nedsat til 2 tdr. 1 skp. 3 fr. 1/5 alb., og deraf skal foruden de sædvanlige kongelige skatter udredes landgilde, der består af Rug - 1 Tønne, Byg - 1 Tønne og i rede penge - 3 Rigsdaler. Lidt underligt, at man her er gået tilbage fra rene pengebetalinger til en blanding af penge og naturalier; andre steder går bevægelsen den modsatte vej. Hertil kommer hoveri, der lyder på 12 spand- og 4 gang-dage.

I 1770 har godsejeren ladet udarbejde en hoverifortegnelse, hvor vi får en del oplysninger om gården. Der kan høstes 12 læs hø i engene, og Mads har hverken humle- eller frugthave (hvilket i øvrigt heller ikke er almindeligt i sognet). Han skal årligt stille 12 dage på godset med et spand heste eller stude, og desuden skal en karl og en pige eller dreng møde op til såkaldte gangdage (uden redskaber) 12 gange. Det specificeres dog således, at der selv i travle perioder højest kan blive tale om henholdsvis 4 og 3 dage ugentlig. Om jordens bonitet hedder det: “De fem tægter er god sand med muld blandet, de øvrige 2 tægter slet sand.”⁸⁴⁴

Mads har ind imellem problemer med at betale sin landgilde. I godsregnskaberne for Nørholm findes en seddel med teksten: “Jeg underskrevne Mads Thomsen boende i Gødsvang Tistrup Sogn, tilstaaer herved ret vitterlig Gield skyldig at være til min Hosbonde Høiædle og velbaarne Hr. Teilmann til Nørholm og Lunderup Reede Penge 50 Slettedaler hvilke Halvtresindstve Sletdaler Jeg til førstkommende Michælii 1761 lover Reedelig at betale med et Halv Aars Rente a 4 pro Cento, nemlig 2 Slettedaler. – Nørholm den 29 Jan. 1761”. Sedlen er underskrevet egenhændigt af Mads, der ikke behøver at nøjes med ubehjælpssomme initialer.⁹⁰¹ Det er formentlig rester af dette beløb, 33 rdl. 2 mk., der er indført i Nørholms afskrivnings jordebog for 1762, og det fremgår her, at han til hvert års Mikkelsdag skal betale 10 mk. i renter. 1764 ser beløbet ud til at være betalt.⁸¹⁸ Hvad han har skullet bruge pengene til, vides ikke. Året efter er han på den igen og har påny måttet ty til forstrækning: den 9. februar har han lånt 10 rdl. “at betale til Michels dag (29. september) med Rente”.⁴⁷⁷

Hans første kone er Maren Vistisdatter fra Ølgod. Ægteskabet bliver ikke langt, da hun dør allerede i 1739 og efterlader sig et barn, datteren Kirsten. Egentlig skulle der skiftes mellem far og datter, men Mads undgår det ved at love, at han vil give pigen 20 rdl. samt hendes mors seng, kiste og gangklæder. Det løsnings er så god, at den sal. kones far, Visti Knudsen, der er kommet fra sit hjem i Hjedding for at være formynder for barnet, “takker for god Tilbud på den Umyndiges Vegne.” Samlet løber værdien op i 47 rdl., så det er absolut ikke et ringe tilbud.⁴⁷⁶ Ved skifteforretningen deltager Peder Hansen fra Lervad som vurderingsmand; hans søn Søren siden bliver gift med den lille Kirsten – de to herrer har tidligt haft gode forbindelser.

Jeg skidmskræver Mads Thomsen hermed i
 Godsvang Tistens Ager, liepaars forud Ant. witten.
 lig gjæld Hjelvig at rose tie man gæsbøden gjærdla
 og sulbaarns byr Teilmann tie Nørholm og Lunderup
 Qvinder Bøger 50 Slettdaler for alle gæsbøden
 Lijer Westadaler Tug tie forplommunden Michaeli 1761
 Løns Kundelig al betaln med at gæsbøden Runt
 a' 4000 Bents, nemlig Westadaler, — Nørholm
 den 20. Janu. 1761 Mads Thomsen

Sedlen fra Nørholms regnskaber, hvor Mads egenhændigt kvitterer for, at han skylder godsejeren 50 sletdaler.

Efter Marens død gifter Mads sig med Kirsten Madsdatter. De to er gift i 16 år og får seks børn sammen, inden også Kirsten afgår ved døden sommeren 1755. Nu skal der igen skiftes, og embedsmanden fra Nørholm møder op sammen med et par vurderingsmænd for at registrere og vurdere boet. Vi får indtryk af en jævnt god gård, og en mand, der er ved magt. Indboet er det sædvanlige, men til allersidst i opremsningen kommer husets klenodier: Et sølvbæger og 2 sølvskeer, af værdi 6 rdl 4 mk. Af mere værdifulde sager derudover kan nævnes en kobberkedel til 10 rdl. Beregnet til brændevinsbrænding, formentlig. Der har ikke været bøger i huset, men en del glas og flasker og et par messing lysestager.

Besætningen består på dette tidspunkt af to heste, fem køer, en kvie og nogle kalve – og så lige fem stude, som Mads helt sikkert har fodret op og solgt videre til de gode markeder sydpå. Der er ingen gæld overhovedet, og værdierne gøres op til 179 rdl. Men alt dette er jo ikke fæstebondens ejendom: Først trækker herskabet de to heste og vogne og andre redskaber, der er nødvendige for driften, fra. Dernæst ser man på bygfæld og brøstfældighed, og her viser det sig, at Mads måske ikke har været helt god til at vedligeholde bygningerne. De tre længer i gården trænger til en del reparation, som også fradrages. Her er det muligt, at herremanden har smurt lidt tykt på, for han er ikke interesseret i at formuen er for stor. Den skal nemlig deles mellem arvingerne, og det betyder, at der vil trukket værdier ud af gården, til skade for gården og dens drift.

Endelig skal ældstedatteren Kirsten have, hvad hun tilkommer fra det første skifte, og der er et sølle salær til skifteforvalteren, stempelafgift og skriverløn, til samlet 2 rdl. 3 mk. Alt i alt bringer det arvebeløbet ned på 59 rdl., som deles mellem enkemanden og en søn på 6 år og fem døtre mellem 13 og 3 år. Mads har så meget overskud, at han kan love at forbedre sønnens arvepart op til 20 rdl., og pigerne skal foruden de 4 rdl. 1 mark 5 2/7 skilling, som de tilkommer, have deres salig moders gangklæder til deling. I lighed med den første kone har hun haft lidt at vælge imellem, en del skorter og trøjer, her iblandt en med sølvknapper og en anden i callemankes.⁴⁷⁸

Tistrup Kirke, hvor Mads får alle sine børn døbt.

Mads har et bierhverv. Han er spillemand og har tilladelse til at spille ved bøndernes gilder i et større område: Ølgod, Ansager, Strellev, Horne og Tistrup Sogne. Det er nok ikke uden grund, at man fornemmer, at han har været en kendt person på egnen. Han spiller i øvrigt sammen med sin svoger af sidste ægteskab, Mads Gydesen i Hauge.²¹⁰

Mads har været en særdeles livskraftig mand, for i 1787, hvor han er 73 år, sidder han stadig ved gården og er gift for tredje gang. Konen hedder Johanne Gydesdatter, datter af Gyde Madsen i Hauge, og med hende har han i hvert fald otte børn, i alderen fra 22 til 5 år. De bor alle hjemme på gården; der er tre voksne sønner og en datter på 16, samt fire under konfirmationsalderen.

Hans ældste datter, Kirsten, bliver 1760 viet til Søren Pedersen i Lervad, Horne, og 1768 får han en anden datter gift med en Horne-mand: "D. 13 Martij hafde Peder Rasmussen i Biallerup og Mads Thomsens daatter af Giødsvang Bryllup." I februar 1771 dør den sidstnævnte "Peder Rasmuss. Hustru Kiersten Madzdaatter fra Giødsvang" i en alder af 26 år." Og to år senere må den første Kirsten tage afsked med livet efter en barsel. Også svigersønnen Søren Peder-sens død, oplever Mads. Ved denne lejlighed i 1790 optræder han som formynder for et af børnebørnene.

Først den 16. august 1797, da han er omkring 83 år, finder han det for passende i mindelighed at oplade gården til en søn af tredje ægteskab, Mads. Denne får kammerherreinde Christine Marie Rosenørn-Teilmanns underskrift på, at han for sin livstid må have gården i fæste, mod at han "er mig eller ordre efter Loven hørig og lydlig. Intet af Gaarden, det være sig Høe, Halm, Brændsel eller Eiendom sælger, leier eller lader bortkomme. Holder Gaarden på Drift, Bygning og Besætning i god Stand og samme forbedrer". Mads betaler 30 rdl. i indfæstning og må naturligvis sørge pænt for sine forældres aftægt.⁴⁷⁹

I 1801 takseres gården til brandforsikringen, og man får et indtryk af, hvordan den har set ud, nok også i Mads' tid. Det er en trelænget gård med stuehuset i nord. Det er i 9 fag, af grundmur og fyrretømmer med stråtag; i stue, kamre og køkken er der loft, vinduer og døre (dette har ikke været en absolut selvfølge!), og der er jernbilæggerovn og 2 skorstene af brændte sten. Østhuset, laden, er i 14 fag, og stalden mod syd i 9 fag. Begge disse er grundmurede med fyrrevertømmer og stråtag. Dybden svinger mellem 11 og 8 1/2 alen (1 alen = 62,8 cm) og den samlede vurderings-sum er 690 rdl.²¹⁰

Mads når ikke mange år på aftægt, efter halvanden år afgår den bedagede herre ved døden. Det oplyses i den forbindelse, at han blev 85 år 6 måneder og 6 dage gammel.

Den 11. september 1735 giftede Mads sig med **Maren Vistisdatter** i Ølgod Kirke, efter at de den 20. august er blevet trolovede.

Et barn kendes:

217 i. Kirsten (<1739-1773)

435 Maren Vistisdatter. Født i april 1717 i Hjedding, Ølgod. Døbt den 9. februar 1717 i Ølgod Kirke. Maren døde i august 1739 i Gødsvang, Tistrup.

Maren er født i Hjedding som datter af Visti Knudsen og Ingeborg Lasdatter. Hun bæres til dåben af Mette Knudsdatter, Niels Sørensen hustru af Ølgod by, der formentlig er barnets faster.

Faddere er Niels Sørensen af Ølgod, Iver Knudsen af Vestkjær, Hans Gregersen af Hjedding, Ellen Jensdatter og Ellen Pedersdatter.

Maren dør ganske ung, måske efter sit første barns fødsel. I hvert fald efterlader hun kun en datter, som faderen betænker med sin mors kiste og gangklæder.

Marens udstyr viser, at hun har hørt til en familie, der ikke er uden midler. Hun har ejet en fin sort kjortel, vurderet til hele 6 rdl., og en trøje af sirts (et fint, tæt bomuldsstof med påmalet mønster) med sølvknapper. Dertil kommer 5 andre, mere jævne trøjer og 3 buller, den uundværlige korte vest eller trøje uden ærmer, som vi kender fra folkedragterne. Den ene bul er i callemankes, et vævet stof med blank, lidt brokadesagtig overflade. Der er 5 forskellige skørter i klædeskisten samt en sort kåbe og en sort fløjlshue. Og endelig et par forklæder, et tørklæde og to par strømper. Det hele opbevares i en fyrre halv-kiste med nøgle og lås⁴⁷⁶.

436 Jørgen Jensen Smed. (Samme som anetavle nr. 406.)

437 Maren Bendtsdatter. (Samme som anetavle nr. 407.)

442 Rasmus Sørensen. Født ca 1706. Rasmus døde den 20. juni 1772 i Yderik, Torstrup.

En mand ved navn Rasmus Sørensen i Yderik optræder som fadder for Anna Rasmusdatters ældste søn i 1750 og siden for de fleste af børnene. Han er dermed et oplagt emne som far til Anna. Hvis hans alder ved begravelsen passer, vil han dog have været en usandsynligt ung far, kun 18 år, ved Annas fødsel. Men det er jo før set, at aldersoplysninger ikke er superpræcise ...

Vi finder ham også som vurderingsmand ved skiftet efter en Yderikkone, Karen Madsdatter, der har været gift med Terchel Jørgensen (ane nr. 860).⁴⁸⁰ Hun dør 1736, og Rasmus får tildelt hvervet som en af de to mænd, der skal vurde-re boet. Hvis alderen ved begravelsen passer, ville han i '36 være ca. 30 år, og det er vist ikke helt almindeligt at væl-

ge så forholdsvis ung en mand til et arbejde, der kræver en del erfaring og “velagtethed.” Noget kunne tale for, at han i virkeligheden har været ældre, da han dør.

Datteren Anna er født før kirkebogens start, men i 1738 finder vi en trist post i bogen: Den 11. september begravnes Rasmus Sørensens liden søn Rasmus af Yderik, som døde den 7. efter middag, 3 år 7 uger 2 dage gammel. Hans kones navn kender vi ikke, ligesom det er uvist, om der var flere børn.

Ved hans død skriver præsten: D. 20 Juni døde Rasmus Søren. i Yderich, gl: 65 Aar og 6 Maaneder. Mærkeligt nok nævner han ikke begravelsesdatoen.

Børn:

221	i.	Anna (ca1724-1810)
	ii.	Rasmus (1738-1741)

444 Christen Christensen Midtgaard. Født ca 1699. Christen døde i maj 1780 i Bounum, Horne. Begravet den 4. maj 1780 i Horne Kirke.

Christen kaldes Midtgaard, og det navn må han have fra gården, han fæster.⁴⁸¹ Gården har formentlig indtil 1719 været ryttergods, og Christen kan være søn af den Christen Pedersen, der 1686 nævnes som fæster af en af kronens gårde i Bounum, der i øvrigt omtales som “god, manden ved magt.”⁴⁶⁵ Christen er født ca. 1699, da han ved sin død i 1780 er 81 år.

Ifølge jordebogen for Nørholm fra 1760 er Christen Christensen fæster af en gård med et hartkorn på 2 tdr. 2 fr. 1 alb., hvoraf der svares i landgilde og “arbejdspenge” (et beløb, der betales i stedet for hoveri) 7 rdl. 2 mk. Christen har godt nok været fæster, men han har været fri for det mest tyngende ved fæsteforholdet, nemlig hoveriet. Han har benyttet sig af – og også haft pengene til det – muligheden for at købe sig fri for den ekstra arbejdsbyrde.

Vi ved ikke, hvordan gården har set ud i Christens tid, men i 1801 finder vi en beskrivelse af den i brandtaksationsprotokollen i anledning af, at den er forbedret og forsikringssummen er sat op fra Christens 310 rdl. til 550. Det er en firlænget gård, alle længer er i 9 fag, men stuehuset i syd er grundmuret og forsynet med bageovn i brændte sten og skorsten samt loft, vinduer og døre, mens øvrige længer er i bindingsværk med klinede mure. Det gælder også vesterhuset, der bruges til beboelse og derfor har skorsten; det har måske været aftægtsbolig. Det fremgår også af protokollen, at gården er udflyttet af Bounum, hvilket må være sket ved udskiftningen af landbrugsjordene.

Christen er ikke uden midler, og i 1745 køber han af en Lars Pedersen Bagge i Tistrup Sogn et stykke eng. I tiden før landmålingernes kortlægning af agerjorden er det en vanskelig sag at beskrive præcis, hvilket stykke eng det drejer sig om. I skødet gøres det med så megen omstændelighed: “Et mig tilhørende stk. Eng, beliggende i øster og vester ved Bierremose Vad, strækker sig over Bækken og til Landet paa begge Sider, med Niels Pedersens i Bierremose paa sønder og øster Side Bækken og Palle Pedersen ibidm. paa sønder og vester Side Bækken, hvor imellem paa begge Sider findes Skelsten, paa Nørreside anstøder Køre-vadet fra Bierremose og til Tistrup.” Prisen for herligheden er 20 rdl., og underskriften er sat en dag midt i hø-høsttiden, den 5. juli.⁴⁸²

20 år senere sælger han samme engstykke til sin ældste søn, Niels. Beskrivelsen af engen og vilkårene omkring købet er de samme som i det oprindelige skøde, blot prisen er forskellig, endda meget forskellig! Sønnen må punge ud med 70 rdl. og 4 mk.; nok er forholdene blevet bedre for landbruget, men det kan næppe være inflation alene, der har været årsag til prisens himmelflugt. I hvert fald kan man ikke beskyldte Christen for at afsætte sin ejendom til forærlingspris, men han har selvfølgelig også haft sine andre børn at tage hensyn til.⁴⁸³

I 1756 optræder Christen på lånemarkedet som pengeudlåner. Der er et stykke vej fra Horne til Sdr. Bork i Nørre Horne Herred, men ikke desto mindre er det helt herfra Søren Thomsen, ejer af et lille boelsted, kommer for at blive forstrakt med 133 rdl. og 2 mark af den holdne fæstebonde. Det drejer sig om en ganske betragtelig sum penge, som Christen må have ligget inde med i kontanter. Renten er på den tid 3 %, og som sikkerhed for kapital og renter må låntageren pantsætte sit sted. Pengene skal betales tilbage i to rater, efter henholdsvis 5 og 10 år.⁴⁸⁴

1760 har Christen sørget for at en af hans sønner, Niels Jensen, får et fripas, så han kan forlade godset og slå sig ned andetsteds. Et sådant er kostbart: Det koster 66 rdl. 4 mk., og Christen har det første år betalt 13 rdl. 2 mk. Aftalen er indført i afskrivningsjordebogen for Nørholm, hvor det anføres, at det resterende beløb betales inden "Michels 1760" (29. september).⁴⁷⁵

Et sidespring bliver det også til i familien. Den 10. juli 1763 må en højgravid pige, Voldborg Pedersdatter fra Tradsborg, for hele menigheden i kirken bekende sin synd. Den udlagde barnefader er Christen Christensen, Bounum. Om det er Christen senior eller hans søn af samme navn, der er tale om, er ikke præciseret, men formentlig er det sønnen, da det nævnes, at han er en gift mand – på dette tidspunkt er senior enkemand. En måned senere kommer barnet til verden, en lille pige, som bliver døbt Karen den 7. august. Den slags er ikke billigt; i 1763 må Christen bøde 16 rdl. for "begangen Leiermaal med Voldborg Pedersdatter." Bøden betales til godsejeren på Nørholm og er indført i dennes regnskabsbog, og der er kvitteret for betalingen allerede den 10 juni.²⁶⁸

1766 er Christen ved at trappe ned og sælger som tidligere nævnt et stykke eng, beliggende i Bjerremose Vad, til sin søn, Niels. Christen underskriver egenhændigt skødet den 16. december i Bounum, mens en anden søn, Christen, underskriver som vitterlighedsvidne.⁹⁴²

Før 1726 blev Christen gift med **Barbara Jensdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Jens (ca1726->1801)
- ii. Kirsten (ca1729-)
- iii. Anna (ca1733-)
- iv. Christen (1734-)
- 222** v. Niels (1737-1815)
- vi. Maren (1742-)

445 Barbara Jensdatter. Født ca 1703. Barbara døde den 30. oktober 1760 i Bounum, Horne og blev begravet den 9. november 1760 i Horne Kirke.

Barbaras fødselstidspunkt og -sted kendes ikke, og hendes bryllup har stået før kirkebogens start i Horne. Vi kender hendes navn, fordi det nævnes – ikke ved børnenes fødsel, men ved hendes introduktion.

I 1734 (Dom. Qvadragesima) bærer "Christen Christensens hustru af Bounum" Rasmus Lauritzens pigebarn af Bjallerup ved dåben. Hendes mand optræder ligeledes som fadder.⁴⁸⁶

Ved begravelsen får vi både hendes navn og alder at læse, samt hvem hun har været gift med.

446 Palle Pedersen. Født ca 1679. Palle døde den 8. maj 1748 i Bjerremose, Horne. Begravet den 16 august 1748 i Horne Kirke.

Det vides ikke, hvor Palle er født, kun at det er sket omkring 1679, da hans alder ved døden kendes. Hvis han er født i Bjerremose, hvad kirkebogen ikke kan hjælpe med at bevise, da den ikke er bevaret så langt tilbage, kunne han være

søn af Peder Clemmensen, der i 1688 er den ene af tre fæstere af en gård med et hartkorn på 6 tdr. 7 skp. 1 fr., der senere er delt i tre. Gården hører i 1688 under Henrik Juul til Lindbjerg, en mindre herregård i Ølgod sogn.¹³⁰ Siden kommer den under Ribe Hospital.

Hvad der ligger fast er dog, at Palle i 1717 har mod på at overtage fæstet af en stærkt forgældet gård i Bjerremose. En halvgård med et anslået hartkorn på 2 td. 7 skp. 1/2 alb. er ledig, fordi den tidligere fæster, Thomas Christensen, ikke har kunnet klare sine forpligtelser og svare landgilde. Han skylder det for den tid enorme beløb af 106 sletdaler. Fæstebrevet kan findes i Ribe Hospitals fæsteprotokol, og det er underskrevet den 2. november 1717. Palle kan overtage gården mod at levere sin landgilde, hvoraf en del er i naturalier, der skal være "dygtig og forsvarlig", og rette sig efter love og forordninger og i øvrigt være forstanderen hørig og lydige. Han slipper helt for indfæstning, men må til gengæld love hvert år – ved siden af landgilden – at betale af på forgængerens gæld. Det er nøje pindet ud, hvordan han starter med 20 sldr. i 1717 og derefter hvert år 10 sldr., afbrudt af et enkelt år, hvor raten er sat til 20 sldr. Det kører indtil den sidste portion på 6 sldr. svares i 1726. Herefter burde Palle være gældfri.⁸⁹⁰

I en jordebog for 1732 er Palle opført som fæster af halvparten af gården med et samlet hartkorn på 5 tdr. 6 skp. 3 fdk. Af denne gård må Palle og hans medfæster svare årlig landgilde, der både består i naturalier: 1/2 ørte rug, 1/2 ørte byg, 1 fjerding smør og 1 svin, og i kontanter, der er fordelt på følgende poster: gæsteri 1 rdl., skovpenge 1 mk. 14 1/3 sk., markpenge 2 mark 4 sk. og ægter 4 mk.⁴⁸⁷ De rede penge må ses som en compensation for det hoveri, som bønderne af gode grunde ikke kan yde til hospitalet i det fjerne Ribe. Men fødevarer og penge har der været brug for til driften af hospitalet.

Palle har, så vidt vi kan se, klaret sig godt; vi hører ikke mere om problemer med gæld, og det ser ud til, at han har kunnet sørge godt for sine børn.

1769 hører gården under Nørholms domæne. I jordebogen fra dette år ses to af Palles sønner som fæstere af to pæne gårde i byen. Den ældste, Jens, har formentlig fået faderens sted, der nu er sat til et hartkorn på 2 tdr. 7 skp. 1 fdk. 1 1/2 alb., hvoraf der svares 6 rdl. i landgilde.²⁶⁵ Den næste søn, Thomas, får tildelt en lidt mindre gård. Til den yngste er der ikke umiddelbart noget ledigt sted, men sagen ordnes i og med, at en af gårdmændene i byen dør; Peder kan bare lige gifte sig med den 20 år ældre enke efter manden. Han får sin gård, men så vidt vides, kommer der ingen børn ud af det ...

Palles tre døtre bliver alle godt og standsmæssigt gift med gårdmænd i sognet.

I 1748 kan vi læse i kirkebogen: D. 8. Maji døde Palle Pedersen i Bierremose og d. 16. begravet, æt: 59.

Ca 1718 blev Palle gift med **Anna Thomasdatter** i Horne Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Anne (ca1722-1769)
- ii. Jens (ca1720-1802)
- iii. Barbara (1721-1812)
- iv. Thomas (1731-1801)
- 223** v. Maren (1734-<1801)
- vi. Peder (1738-1807)

447 Anna Thomasdatter. Født ca 1689. Anna døde den 2. februar 1766 i Bounum, Horne. Begravet den 9. februar 1766 i Horne Kirke.

Strengt taget kendes vi ikke Annas fødested, men sandsynligheden taler for, at hun er datter af den Thomas Christensen, som hendes mand overtager fæstet efter.

Ca. 30 år er Anna gift med Palle og får med ham i hvert fald seks børn. Efter hans død affinder hun sig med enketilværelsen i nogle år, indtil hun gifter sig med "gl. Anders Madsen" i Bounum. Trolovelsen finder sted den 3. august 1752, og vielsen følger en god måned efter – helt efter bogen. Herefter flytter Anna til Anders' bopæl, og det bliver her, hun dør, 77 år gammel efter 16 års ægteskab, som man vel må formode, de to har indgået, fordi de har lyst til at være sammen, alle praktiske hensyn burde jo være ude af billedet. Den gamle Anders overlever sin kone.

448 Peder Nielsen. Født ca 1636 i Sønderside, Ho. Peder døde i 1702 i Bredmose, Ho og blev begravet den 8. november 1702 i Ho Kirke.

Peder er født i Sønderside som søn af Niels Mortensen og Mette Nielsdatter. Familien flytter senere til Ho, og Peder får sin bopæl i Bredmose på en gård, kaldet Vester Bredmose, der i 1500-tallet var præstegård og hørte under Ribe Domkapitel, samfundet af præster og andre personer i tilknytning til domkirken. Den kommer senere i kongens eje og er på Peders tid ryttergård.

Som mange andre steder i Ho og Oksby byder naturen på strenge vilkår. 1661 noteres i matrikelsbogen: "Vester Bredmosegaard lider væsentlig Skade af Sanddyngerne, som ligger uden for Gaarden. Deres Fædrift have de norden og vesten og sønden Byen iblandt de store og mange Sandbanker, som er begroet med Halm og en Del Lyng, der udi blandt er en ringe Del grønne Pletter. Ellers beklager samtlige Bymænd sig over, at deres Land er sandfuldt og vandfuldt, saa deres Agre og Mark aarligen bortskylles af Vandfloderne og ødelægges derefter af Flyvesand. Tørvemose have de ikke, men kunde af Tørv og Lyngslet have en ringe Del udi deres Mark, og noget købe de i Aal Sogn. Deres Marker lider til Tider stor Skade af Flyvesand"⁴⁸⁹.

Peder er fæster af halvparten af gården, den anden halvpart har i 1661 Peder Madsen, der måske kan være en bror til hans kone? I Christian V's markbøger fra 1683 er Madsen imidlertid erstattet med Niels Jessen. Her gentages opremsningen af de vanskelige forhold med sandflugt og vandfloder, og det tilføjes, at de er plaget af ulve. Men vi hører også om fangst af skuller, torsk og andre fisk, som de bruger til deres egen husstands fornødenhed, mens "Resten forhandler de paa Hamborg, eller hvor de have deres Handel."⁸⁶⁵ De er altså ikke henvist til at overleve alene ved landbrug.

Ved synet på ryttergodset i 1686 vurderes stedet:

Det har et samlet hartkorn på 1 td. 6 skp. 2 fdk. 2 alb. Der kan sås 1 1/2 td. rug, 1 td. byg, og avlen, der befinder sig i gården er 30 travrer rug á 2 skp., 20 travrer byg á 3 skp., 6 travrer havre á 3 skp. og 12 læs hø. Besætningen består af 5 bæster (heste), 5 køer, 2 ungnødstude, 3 kalve og 16 får. Bygninger kigges der også på. Stuehuset er i 31 fag, vesterhuset 15 fag og nørrehuset 23 fag. De færreste gårde er i tiptop stand på denne tid, og hos Peder og Niels noteres det, at der mangler 5 stolper, 3 bjælker, 6 spær og 40 lægter. Vurderingen slutter: Bruget god, manden (der må menes mændene) ved magt.⁴⁹⁰ Trods barske naturforhold, kan Peder altså skabe sig et pænt udkomme; man må formode, at han som nævnt ovenfor har haft andre indtægter, så som fra fiskeri eller sejlads.

Peder er i hvert fald en velhavende mand, der har kunnet låne penge ud. Blandt hans debitorer tælles bl.a. Christen Lange til Hesselmed Gods. Med renter beløber gælden sig til 40 rigsdaler i 1682. Det kan arvingerne ikke udrede, i stedet får Peder udlagt halvdelen at et bol i Bordrup i Oksby sogn. Stedet har et hartkorn på godt 1 td., og Peder ejer det i fællesskab med Jens Hansen i Vejers; Peder, der aldrig kommer til at eje sin egen gård, har her en fæster under sig.⁴⁹¹ Vi ved også om ham, at han er så veluddannet, at han kan underskrive med egen hånd. Det sker bl.a. da han underskriver til vitterlighed på et skøde til en nabo i 1690.⁸⁵⁴

Ho Kirke, hvor Peder Nielsen og Karen er begravet, dog fra en ældre udgave af kirken!

Peder er takseringsmand i Skads Herred, da der skal samles oplysninger om jordens bonitet til matriklen af 1688. Han aflægger i 1683 i Ribe ed på, at han vil vurdere ret.⁴⁹¹

Den 3. februar 1683 er han på V. Horne Herredsting på vegne af sig selv og sine brødre Niels, Søren og endnu en Niels. Deres søster Mette har mistet sin mand, Jens Bachensen (som hun først nægtede at gifte sig med, se mere under ane nr. 896) og har fundet sin en ny ægtefælle. Derfor må farbrødrene nu træde frem for børnene af første ægteskab for at sikre, at de får deres retmæssige arv.⁴⁹²

Den 9. januar 1694 får hans søn Mads 1/4 part af gården. Det er noteret i kasseregnskabet for 1. Jydske Nationale Regiment: Som Peder Nielsen i Bredmose i Hoe Sogn ej formedelst høj Alderdoms skyld kan drive sin i Fæste havende halve Gaard ibidem, skylder af 2 skp. Hartkorn, saa har han opladt og afstaaet den 1/4 part af bemeldte halve gaard til sin søn Mads Pedersen, som det og vil antage.⁴⁹³

Peder fortsætter dog ved den anden 1/4 part, hvor ekstraskattelisterne viser, at han det meste af tiden har Peder og Morten hos sig og har måttet svare skat af dem. Men i forbindelse med kop- og udskiftningsskatten for 31. december 1699 hedder det, at det nu er Mads og hans hustru, der leder husstanden og “haver en gl. Fader ved Navn Peder Nielsen siddende paa Aftægt hos ham med tvende sine Sønner.”⁴⁹⁴

8. november 1702 begravnes “Peder Nielsen i Vester Bremose” 66 år gammel. I kirkebogen henviser præsten til et skriftsted, hentet fra en af de apokryfe bøger, Jesu Sirachs Søns visdom, kap. 4, v. 1-4. Teksten lyder:

v1: Død, hvor bittert er det ikke at tænke på dig
for et menneske, der lever trygt med det, han ejer,
som er uden bekymringer, for hvem alt lykkes,

og som endnu er i stand til at nyde det daglige brød!

v2: Død, god er din afgørelse
for et menneske, som lider mangel, og hvis kræfter svinder,
som er blevet ældgammel og er bekymret for alt,
som ikke kan affinde sig med noget og ikke kan holde ud længere!

v3: Frygt ikke for dødens afgørelse,
tænk på dem, der kom før dig, og på dem, der kommer efter.

v4: Det er noget, Herren afgør for alle mennesker,
hvorfor sætter du dig op imod den Højstes vilje?
Hvad enten du lever ti, hundrede eller tusind år
- i dødsriget kan du ikke komme med klager over livet!

Er der mon noget i Peders liv eller karakter, der har motiveret pastoren til at tænke netop på disse ord? Det kan vi kun gætte på. Men han strør i øvrigt ikke om sig med skriftsteder, den gode præst, så der må have været tale om særlige forhold.

Peder blev gift med **Karen Madsdatter** ca. 1661.

Børn:

	i.	Niels (ca1660-1736)
	ii.	Mads (1662-1728)
	iii.	Peder (1666-1738)
	iv.	Niels (ca1668-1723)
224	v.	Morten (1671-1742)

449 Karen Madsdatter. Død ca. 1688 i Vester Bredmose, Ho Sogn.

Det kan ikke fastslås med skudsikker dokumentation, men sandsynligheden taler for, at det er “vores” Peder Hansen, der i 1661 søger om kongelig bevilling til at gifte sig med Karen Madsdatter, som han er beslægtet med i tredje led. I bevillingen står, “at vi efter underd. Ansøgning og Begiering, naadigst haver bevilget och tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at Peder Nielsen i Ho, og Karen Madsdatter i Bromoes udi Riberhus Lehn, som hverandre udi tredie led skal være beslægtiget, må udi Ægteskab tilsammenkomme, dog skal de paa tilbørlige Steder bevislig gjøre, at de hverandre icke nærmere end som forschrevet står, udi Slægtskab pårører, så og noget efter deres Formue og Lensmandens billig sigelse til neste Hospital udgive, saa fremt de denne vores Benaadning agter at nyde. København, 5 april 1661.”⁸⁶⁸

Der kan være andre personer ved navn Peder Nielsen i Ho, men tidspunktet passer, idet Peders børn kommer til verden fra tidligt i 1660'erne. Desuden får den næstældste søn navnet Mads og vil altså være opkaldt efter sin morfar, helt efter bogen. At sønnen Morten vælger at kalde sin ældste datter Karen passer ligeledes perfekt ind i billedet.

Karen skal være født i Bromoes i Riberhus Amt (der på dette tidspunkt stadig kaldes len). Hermed menes formentlig Bredmose, som lokalt bliver til Bræmos. Det er tænkeligt, at det er hendes fars gård gård, det unge par flytter ind på. Den Peder Madsen, som har fæstet på den anden halvgård, kan måske være en bror til hende?

At ægteparret skal "udgive noget til nestliggende Hospital" skal forstås sådan, at det gebyr, de må betale for bevillingen, skal tilfalde det nærmeste hospital, der ikke var et sygehus som i vore dage, men en institution for ældre, ubemidlede personer. Gebyret er afhængigt af deres formue og skal desuden godkendes af lensmanden.

Det vides ikke, hvornår Karen er død, men det er formentlig sket i 1688-89. Hun er nævnt i en skattemåling fra 1688, men glider herefter ud. Hun er heller ikke indført i Ho Kirkebog i perioden 1700-1713. De ældre kirkebøger er ikke bevaret.

450 Jens Jessen.³⁷¹ Født ca 1646. Jens døde i 1732 i Sønderballe, Ho. Begravet den 20. juli 1732 i Ho Kirke.

Jens må være lig med den Jens Jessen, der ved matriklen 1688 er fæster af en gård i Ho, der står for hartkorn 2 tdr. 2 skp. 2 alb. Ejeren er Christof Philip Cortz. Det kan ikke dokumenteres, at han er far til Karen Jensdatter, men da han er den eneste Jens i byen på dette tidspunkt, peger sandsynligheden på ham. Og i 1719 har han et barnebarn, Karen og Mortens søn Jens fra Janderup boende. Drengen dør februar og begravnes i en fyrrekiste - ligesom sin mormor et halvt år tidligere.

Han dør i 1732 og begravnes på Ho Kirkegård - 86 aar og nogle Maaneder gl., som præsten formulerer det.

Jens var gift med **Maren Christensdatter**.

Et barn kendes:

225 i. Karen (1677-1767)

451 Maren Christensdatter. Født ca 1651. Maren døde i 1718 i Sønderballe, Ho. Begravet den 1 juli 1718 i Ho Kirke.

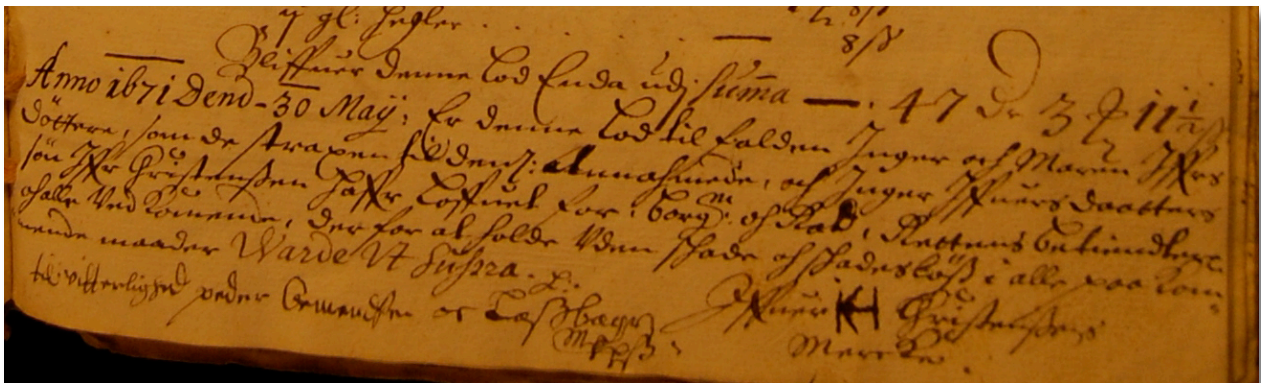
Vi ved ikke meget om Maren, men hendes begravelse er indført i kirkebogen: D. 1 juli nedsat i Hoe Kirkegaard i en Fyrrekiste Maren Christensdatter, Jens Jæssens hustrue i Synderballe, 67 år gl. Maren er begravet i en periode, hvor unødvendig luksus så som gedigne ligkister i egetræ er sortlistet. Præsten i Ho er omhyggelig med at understrege, at her er hans kongelige majestæts forordninger fulgt til punkt og prikke.

Ud fra noten i kirkebogen kan vi også beregne, at hun må være født ca. 1651, men hvor vides ikke.

452 Iver Christensen. Født 1643 i Janderup og døbt den 24. november 1643 i Janderup Kirke. Iver døde i 1717 i Janderup. Begravet den 9. februar 1717 i Janderup, 73 år gammel.

Iver kommer ikke til verden under de mest gunstige vilkår, idet han fødes som et uægte barn, et slegfred drengbarn, som præsten skriver i kirkebogen. Han er et resultat af en uægteskabelig forbindelse mellem Inger Iversdatter og den udlagte barnefader Christen Strudvad. Blandt fadderne finder vi Oluf Strudvad, formentlig en bror til den udlagte barnefader, og Jacob Hansen, der er søn af den navnkundige Hans Jensen, som ifølge Pontoppidans Danske Atlas døde i 1647, 127 år gammel og endda "i sit Alders 100de Aar havde de Kræfter, at han paa Mersken gik og slog Græs for ved sine 6. Sønner".⁹⁴⁴ Vor fadder må have været med sin far i engen!

Inger er gårdmandsdatter, og en alvorlig sag som et barn, født uden for ægteskab, klarede man normalt i de kredse ved, at man simpelthen sørgede for at få parret troløvet, så barnet kunne fødes anstændigt. Mange store maver er vandret op ad kirkegulvet, godt dækket af kjoleliv og tørklæder. Det sker ikke her. Måske har familien været mod forbindelsen? Det vides ikke; Christen bliver siden gift med en anden, Inger forbliver – så vidt det kan spores – ugift.

Udsnit af skiftebrevet fra 1670, hvor Iver på sin mor og mosters vegne skriver under på, at arven er modtaget. Ivers underskrift - dvs. initialerne, han har ikke kunnet skrive sit fulde navn - ses nederst til højre på siden.

Iver vokser op på sin morfars fæstegård, som måske allerede før hans fødsel er overgået til morbror Bennet. Man kan forestille sig lidt af en storfamilie, hvor husfader Bennet er omgivet af to ugifte søstre, Inger og Maren, og nevøen Iver. Det vides ikke om Bennet har været gift, men han dør uden arvinger, og den nærmeste til at få fæstet på gården er derfor Iver.

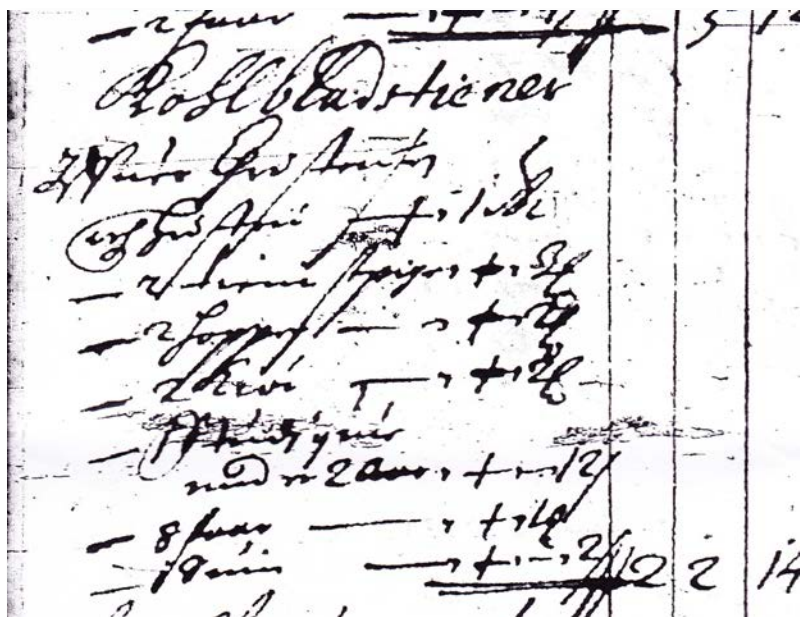
1670 dør en søster til Ivers morfar, Karen, der er enke efter rådmænd Christen Tarp i Varde. Hun er barnløs, så hendes søskende må dele arven. Morfaderen, Iver Christensen Høst, er forlængst død og borte, og Iver, som må være familiens overhoved – eller i hvert fald ældste myndige medlem – modtager værdier for 47 rdl. 3 mk. 11 1/2 sk. på vegne af sin mor og hendes søster Maren, der altså også må være ugift – ellers havde hun haft en myndig person, der kunne tage pengene i forvaring. Den 30. maj 1671 bekræfter Iver med underskrift, at han har modtaget arven, og han bekræfter ligeledes, at han vil holde “Borgmester og Raad, Rettens Betjente og alle vedkommende ... uden skade og skadesløs i alle paakommende måder.”.

Det er ikke kontanter Iver får overrakt. Ved skiftet fordeles effekterne i boet, så det kommer til at passe med pengene og den broderpart, som de to søstre tilkommer. En broderpart, fordi de er døtre af en bror til afdøde. I deres portion er der et par sølvmallere, nogle sølv stifter, et fyrbækken, to øltønder og en “Windzer Riber Vægt” samt andele i gældsbeviser fra forskellige borgere, der har skyldt Karen Tarp penge.⁷⁵⁷

På dette tidspunkt er Iver 27 år og formentlig allerede etableret som gårdmand. Det tidligste sted, jeg har fundet Iver nævnt, er i 1678, hvor han medtaget på en skatliste. På denne tid ejes gården af en Kohlblad, formentlig pengeudlåner i Kiel; en jordebog fra 1681 taler om assessor Lentens arvinger og Georg Grøn af Kiel som ejerne, og senere bliver det Stegelman, også fra Kiel, der ejer meget gods i det vestlige Jylland. Også dengang handler man livligt med ejendomme. Omkring århundredskiftet kommer gården tilbage under Søvigård, og det er ikke første gang, at dette gods står som ejer. I 1664 er det Anne Staverskov til Hennegård og Søvig, der har skøde på stedet.

Ingen af Ivers børn er indført i kirkebogen, selv om vi ved, at han i hvert fald har haft et par stykker. Men vi kan finde ham i skattemønstrene, der jævnlige udarbejdes for at bogføre den kongelige kasses indtægter. Som nævnt første gang i 1678. Her ser vi at han må betale 1 rdl. for sig selv og sin hustru. Dertil kommer to tjenestepiger, der koster 3 mk. Den skattepligtige besætning består af 2 hopper, 2 køer, en “studekvie”, otte får og et svin, og samlet løber skatten op i 2 rdl. 2 mk. 14 sk. Det har været noget af en udpungning.

Skattemønstrene giver dog grund til en del forvirring. 1689 optræder Iver under “Kihler Tienere” i Kop- og ildstedsskatelisten, og han betaler for sig selv, en datter og et ildsted - det kan se ud som om han er enkemand. I 1692 opkræves der igen “Paabuden Kop- og Ildstedsskat”; her er Iver slet ikke at finde blandt Kieler-pengemandens bønder! Derimod

Skattelisten fra 1678, hvor Iver Christensen og hustru, 2 tjenestepiger og besætningen er opregnet.

ses Karen Iffuers, der svarer 3 mk. for sig selv og desuden huser en søn, der meget vel kan være Bennet – han koster 1 mk. i skat – og stadig et ildsted. Denne Karen må være Ivers kone; hun kunne selvfølgelig godt tænkes være blevet gift med ham siden 1689, men hvor er han så selv? I hvert fald ikke død, for ved det mere omfattende og grundige kopskattemandtal i 1700 er han der, nu under Anders Nielsen til Søvig. Der nævnes ingen hustru, men han har en tjenestepige ved navn Giertrud Pedersdatter, og skatteansættelsen lyder på 4 mk. 8 sk. Er Karen Ivers nu død? Næppe for en dame af dette navn begravnes i 1705. Hvad der er sket med Iver og hustru i årene 1689-92, kan ikke afgøres ud fra de foreliggende kilder – det mest sandsynlige er måske, at skriveren har rodet lidt i tingene ...

Iver nævnes et par gange i tingbøgerne for Vester Horne Herred, hvor han af og til optræder som stokkemand. Hvervet

som stokkemand er indført efter middelalderen, hvor det ikke længere er sædvane, at alle mænd strømmer til ting; det bliver nødvendigt at udpege velagtede mænd til at møde op, for at man kan sikre sig, at der er vidner til det, der afgøres på tinget. I 1681 vidner han sammen med Niels Nielsen og Thomis Nielsen i Janderup, Jens Jensen i Billumgård, Peder Hansen og Poul Christensen i Billum og Las Nielsen i Hyllerslev “med ed og opholdne fingre efter loven”, på at Jep Madsen i Janderups jord er noget ringere end hans medfæsters jord, hvorfor vurderingen bør sættes ned.

I 1692 drejer det sig om uenighed angående bestemmelserne om indhegning af marker og enge, som er nedfældet i landsbyens vide (vedtægter for samarbejdet inden for fællesdriften). Den 18. marts er følgende indført i tingbogen:

For retten komparerede Hans Jacobsen (måske oldermænd) i Janderup på sin egen og interesserede deres vegne, efter fuldmagts formelding, og fremstillede tvende varselspersoner, navnlig Niels Bennetsen og Hans Christensen begge af Janderup, som afhjemlede med opholdne fingre og ed efter loven, at de i dag 8 dage gav Iver Christensen, Niels Pedersen (Ivers nabo på den gård, der senere fik navnet “Gammelgård”), Mads Nielsen, Jep Madsen alle i Janderup lovlig varsel for deres dør og bopæl for vidne at gøre og indgå, og den at underskrive, grandestævne at søge, og holde såvel hegnene på enge og korn, og andet byens nytte og gavn efter videre formelding. Såvel og for hvis brøde og bøder de kan være med forfaldne for næstafvigte år, eftersom de da nogen gang søgte grandestævne. Og det indtil 6 ugers udgang, for dom her til Vester herredsting at lide. Og i rette mødte Mads Nielsen i Janderup på sin egen og de indstævnede deres vegne og begærede, at sagen måtte opsættes i fire uger, til oplysning i sagen, eftersom de ikke vidste, hvorudi det består. Hvilket efter begge parters begæring blev bevilget, og sagen opsat i 4 uger⁴⁹⁵.

Grandestævnet (grande betyder egentlig nabo, og grandestævne er det navn, som forsamlingen går under i hele Ribe Amt, mens man andre steder går til bystævne eller gadestævne) er forsamlingen af byens gårdmænd, der mødes på vekslende tidspunkter og træffer afgørelser om alt angående fællesdriften. Hvornår begynder man såningen, og hvornår høster man, problemer med led og hegn, bidrag til fællesudgifter, uenigheder mellem bymændene er alt sammen

ting, man tager sig af. Leder er oldermanden, et hverv, der går på omgang. Vedtægterne nedfældes i en vide, og overtrædelser straffes med bøder, som bliver inddrevet ved udpantning, hvis der da ikke betales kontant. Regnskabet føres i reglen på en stok, hvor hver grande har sit stykke, afmærket med hans forbogstaver, hvor de skyldige bøder noteres med et indsnit. Men hvis man ikke kan blive enige, kan sagen tages op på tinget, som det sker her, hvor to mand indstævner fire andre, som de mener ikke holder hegnene ordentligt ved lige. Hvilket de fire anklagede ikke forstår et suk af og derfor får sagen udskudt. Formentlig ordnes sagen i mindelighed, da den ikke tages efter de fire uger.

Iver har en stor del af sin tid som gårdmand været fæster hos en pengemand, bosat så langt væk som Kiel. Hvordan har den slags fungeret? Ja, han har næppe været hovbonde, da Stegelman ikke har haft noget gods, der skulle drives via hoveri. Iver har formentlig kunnet nøjes med at betale den årlige landgilde og har så derudover kunnet koncentrere sig om at drive sin egen gård. Den slags er ikke så uhørt, som det måske kan lyde til. Hoveriet har i mange tilfælde været meget løsere funderet i Vestjylland end i resten af landet, specielt Sjælland og Lolland-Falster.

I en mandtalsliste til kopskatten i 1699/1700 opregner sognets præst de forarmede jordløse og nævner, at "hos Iver Christensen (bor) en gammel bedaget kone". Der kan være tale om et ældre familiemedlem, der ikke kan klare sig selv eller måske en anden kvinde, som Iver og familie har givet husly. I en tid uden megen socialforsorg.

1717 hedder det kort og klart i kirkebogen: "D. 9 Febr. begravet Iver Christensen af Jan." Da er han også en ældre herre på 73 år.

Iver var gift med **Karen Ivers**.

Et barn kendes:

226 i. Bennet (<1682-1741)

453 Karen Ivers. Karen døde i 1705 i Janderup. Begravet den 22. november 1705 i Janderup Kirke.

Karen kender vi fra skattelisterne, som omtalt ovenfor under hendes mand, samt fra begravelsesindførslen i kirkebogen.

Lokalhistoriker Gert Ravn lufter en teori om, at Iver Christensen skulle være gift med en datter af Benned Iversen.⁴⁹⁶ Han henviser til nogle sager i Vester Horne Herreds tingbøger, hvor hun dog ikke er nævnt. Bennet Iversen optræder i matriklen 1664, hvor han er fæster af en gård i Janderup med et hartkorn på 3 td. 4 skp. Hvor gården er beliggende i byen fremgår ikke, men der svares i landgilde 1 rdl., 1 skovvogn, 1 svin og 1 "fønød" (et ungkreatur til opfodring). Familiesammenhæng er der godt nok, men det hænger i stedet sådan sammen, at bemeldte Benned er en morbror til Iver.

Karens herkomst svæver i det uvisse. Da vi kun kender tilnavnet Ivers, ved vi ikke, hvad hendes far har heddet, og der er heller ingen dokumentation for, hvor hun er født. Vielsen ses ikke i kirkebogen, men det udelukker bestemt ikke, at Karen og Iver kan være gift i Janderup, da der er mange smuttere i bogen. Det vides heller ikke, hvor mange børn hun har sat i verden, men ekstraskattelisterne nævner både en søn og en datter, dog uden at sætte navn på dem.

456 Søren Pedersen.³⁴³ Født i Tarm, Egvad. Søren døde i januar 1732 i Tarm, Egvad.

Søren skal være fæster af Tarm Bisgård. Denne gård er ifølge Trap Danmark en stor gård i Tarm, hvis navn oprindeligt har været "Tarm Bispegård", en hentydning til at den i 1542 forlenedes på livstid til biskop Iver Munks søn, Frands. Senere bliver den almindelig bondegård, dog stadig af anselig størrelse. Ved matriklen 1688 noteres den for hartkorn 13 tdr. 5 skp. 1 fdk. 2 alb., og ejeren er her en Henrik Møller. To fæstere, Jens Jespersen og Mads Jepsen,

nævnes, en af dem kan måske være svigerfar til Søren. Den førstnævnte bliver den 20. december 1687 foged for det sammenlagte Øster-Nørre Horne Herred.⁴⁹⁷

Senere kommer gården under Lønborggård, hvor den fortsat hører op gennem 1700-tallet. 1789 deles den i tre lige store gårde.

Fra skiftet efter sønnen Hans, som får fæstet efter sin far, får vi en ide om, hvordan gården har set ud. Hartkornet er sat til 4 tdr. 4 skp. 2 fdk., og der er tre længer: et salshus (stuehus) i 11 fag, et vesterhus i hele 17 fag og et ladehus i 9 fag; desuden er et af husene forsynet med en kvist, en udbygning på huset, ikke på taget. Hvordan Søren har vedligeholdt bygningerne ved vi ikke, men ved Hans' død i 1771 er der behov for renovering for den nette sum af 63 rdl.⁸⁸⁷ Det behøver dog ikke stå helt så slemt til, som det lyder; godsejerne ser *altid* en fordel i aldrig at underdrive skaderne.

Sørens periode som fæster må have ligget fra engang i 1690'erne og frem. Ved siden af har han været gårdejer, for af skiftet efter hans søn Hans fremgår det, at "afdødes Fader Søren Pedersen" har erhvervet et skøde af den 15. juli 1713 på en gård af hartkorn 1 td. 5 skp. 3 fjk. 2 1/2 alb. i Stremmesbøl i Ådum Sogn. Gården bebos af en Jens Christensen, og sælgeren er herredsfoged Jacob Knudsen. Skødet er indført i Landstingets Skøde- og Panteprotokol, og det fremgår her, at Søren ikke har været alene om købet, Peder Pedersen i Tarm Bisgård og Jens Pedersen i Stremmesbøl er med. Hvem disse herrer er vides ikke, men trods navneligheden er de ikke brødre til Søren. Skødet læses den 5. juli 1718 på landstinget i Viborg.⁸⁰⁰

Vejen er altså banet for sønnen Jes, der ender som gårdmand i netop Ådum, dog ikke på samme gård.

Søren er død i december 1731 eller januar 1732. Tidspunktet kan ikke ses i kirkebøgerne, som ikke er bevaret så langt tilbage, men vi kan beregne det, fordi der i skiftet efter hans søn Hans nævnes, at skødet på gården i Stremmesbøl læses ved skiftet efter faderen den 7. februar. Hvis alt er gået efter reglerne, er Søren altså afgået ved døden i starten af januar 1732. Protokollen, hvor dette skifte er indført, er desværre ikke bevaret for eftertiden.

Sørens kone er aldeles ukendt.

Børn:

	i.	Appolone (ca1691-1776)
228	ii.	Jes (~1698~1740)
351	iii.	Anne (ca 1695-1766)
	iv.	Peder (ca 1700-<1761)
	v.	Jep
	vi.	Hans (1700/1715-1771)

458 Christen Jensen Rabæk.³⁴³ Født i 1665/1675 i Rabæk, Ådum. Christen døde i 1709/1723 samme sted.

Christen er fæster af 1/3 af Rabækgård i Ådum Sogn. Stedets samlede hartkorn gøres op til 12 tdr. 6 skp. 2 fjd. 2 alb. Christen har altså ca. 4 tdr. 2 skp. hartkorn at gøre godt med.

Ved matriklen 1688 er der tre ejere af "Raabeckgaarde", Hans Therkilsen på Østergaard, Christen Westesen i Odense og Jens Mouridzen i Tarm. Ligeledes er der tre fæstere, hvis navne er Jens Christensen, Anders Christensen og Laurs Jørgensen. En anden kilde mener, at de er selvejere, der "formentlig har brugt bygninger og jord i fællesskab".⁴⁹⁸ Dette stemmer dog ikke med matriklens oplysninger, der må anses for mest pålidelige. Christen er søn af den førstnævnte. Hans kone kendes ikke.

Børn:

- 229**
- i. Jens⁴⁹⁹ (ca1689-1780)
 - ii. Christen⁴⁹⁹ (ca1693-1771)
 - iii. Maren (1695-1767)
 - iv. Mette⁴⁹⁹ (ca1698-1765)
 - v. Ingeborg⁴⁹⁹ (ca1701-1758/75)
 - vi. Karen⁴⁹⁹ (ca1703-)

462 Anders Sørensen Friis. (Samme som anetavle nr. 344.)

463 Mette Hansdatter. (Samme som anetavle nr. 345.)

480 Søren Sørensen. Født i 1671 i Kravnsø, Hostrup. Søren døde i 1742 i Billumgård, Billum. Begravet den 14. september 1741 i Billum Kirke.

Søren er født i Kravnsø, tæt ved udmundingen af Varde Å. Det vides ikke præcis hvornår, da kirkebogen fra den tid ikke er bevaret. Hvem hans far har været vides heller ikke med absolut sikkerhed, da der er et par stykker med navnet Søren blandt fæsterne i Kravnsø på denne tid. Pilen peger dog på Søren Hansen, der er fæster af en middelstor gård i byen.

Søren er ikke ældste søn og dermed naturlig arvtager til sin fars fæste. Han må se sig omkring efter andre muligheder, og en sådan viser der sig på den anden side af åen, da en Kravnsøpige her er blevet enke og står alene med en gård. Samtidig med at han i 1693 gifter sig med enken, Maren, på den ene halvpart af Billumgård, påtager han sig noget af en opgave. Han "lover og forpligter halvgården med dens tilliggende at bruge og forbedre, men som nu en stor del på bygning og avling er svækket, enkens tilstand er slet" - får han i tilgift bevilget gården uden "fæstegivelse", indfæstning. Gården er ellers af ganske pæn størrelse, ved matriklen 1688 får den et samlet hartkorn på 11 tdr. 4 skp. 1 alb. Den er ryttergods.

Ti år før Søren får sit fæste, har der været syn på ryttergodset, og her får vi et indtryk af gården, som den nok også har set ud i Sørenns tid. Det har været en firlænget gård med et stuehus i 19 fag, lade 16 fag, stald og fæhus i 20 fag og endnu et fæhus i 16 fag. Rimelig velholdt, der mangler bare 10 bjælker og 20 spær. Af dyr er der 4 bæster (heste), 1 plæg, 1 føl, 6 køer, 4 stude, 4 ungnød, 1 kalv, 10 får og hele 6 svin. Uden kriser har det dog ikke været. Regiments-skriveren fortæller: "1685 bekommet lånekorn, som formedelst kornets ringhed ej i år kan betales, 18 skp. rug, 1 1/2 td. byg, 1 1/2 td. havre. Bonden af tilstand ellers temmelig". Den nævnte bonde, der har avlet så lidt, at han har måttet låne såsæd af regimentet, som han heller ikke året efter er i stand til at betale tilbage, er Sørenns kone, Marens, første ægtefælles far, Jens Jensen.⁵⁰⁰

Det er ved tiden omkring Sørenns indtog på Billumgård, at den deles i to gårde med hver sin fæster. På den anden halvgård sidder Jens Jensen indtil august 1697, hvor han "formedelst alderdom og armod" godvilligt oplader og afstår sin part til Niels Michelsen (ane nr. 672).⁵⁰¹

Gården er en ryttergård, og det indebærer, at man skal huse og underholde en soldat med fuldt udstyr. På det tidspunkt, hvor Søren overtager gården, bor en korporal Christen Mortensen på stedet, og her udspiller sig en lille historie, som er fortalt i kasseregnskabet 1694:

En rytterbonde navnlig Niels Nielsen i Billum Sogn og By klageligen for mig har andraget, hvorledes hans søn Niels Nielsen i sin drukkenskab skal have gangen til corporal Christen Mortensen, der har sit kvarter i Billumgaard, hvor han har bekommet 2 mk. paa haanden for han skulle være rytter under oberstløjtnantens kompagni, men som bemeldte person sligt uden sine forældres vilje har gjort, han og nu synes ej at have lyst til krigsvæsen; hans far, som er en gl. svag mand og mest sengeliggende, ej heller ved hans i fæste havende gaard uden bemeldte sin søns hjælp kan subsi-

stere. Så formoder jeg de gode herrer i henseende til gaardens conservation som ellers muligt øde skal blive henliggende, ville mage det saa for ermeldte unge person Niels Nielsen igen fra rytteriet maa entlediges (fratræde). Hvortil kompagnistyrrelsen svarer: Hertil er allerede ordre af hr. obersten udgivet, at denne Niels Nielsen skal blive relaxeret, og igen til sine forældre hjemkomme, men skal dog med straf blive anset, formedelst han saa ubesindigt har ladet sig antage.⁷⁵⁶

Nogle år senere har Søren alvorlige problemer. Den 18. juni 1705 noteres det i regnskabsbogen, at han dette år har mistet 1 stud og forrige år 2 unge stærke hopper, og ligeledes “næste aar tilforn” 1 hoppe og 2 køer. Ikke nok med det: Han har “i forrige aaringer på bæsters og kvægs frafald” lidt så store tab, at han “befindes i en meget slet tilstand, og nu ej haver andet til besætning end 3 gamle bæster, 3 usle køer, 2 ungnød og en liden kalv.

Der er andre og alvorligere problemer. Samme dato opregnes en hel stribe fæstere i Billum Sogn, der alle klager over en yderst dårlig høst, i flere tilfælde under halvdelen af det forventede. Det får regimentsskriveren til at indføre følgende betragtning:

“Sligt som her om enhver anført er, skal desværre alt for meget være sandfærdig, hvorover saavel som tilslagen misvækst paa deres kornavl, de ikkun findes i en meget slet tilstand, og en stor del som ikkun har lidet kvæg eller bæster, ej talendes om mangel af ædekorn, må man have den forhaabning om, de ej dennem skal kunne redde, eller udgiften herefter som fremdeles formaa at svare, thi ejendommene som de skatter af, er saaledes ødelagt, at det falder dem umuligt; vil derfor endeligen tages i consideration til nogen behjælpning og kunne der til den ende udvises, at en conductør samme maatte efterse. Var det hel fornøden som i saa maade stilles til de høje herres egen gode betænkende paa denne maade godset kan conserveres.”⁵⁰² Han argumenterer altså for, at det er i de høje herrers egen interesse at hjælpe fæsterne gennem krisen, hvis de vil undgå, at hele bøndergodset ødelægges.

Ved næste session (møde i regimentsstyrelsen) fortsætter sagen. Regimentsskriver Anders Rask afgiver en resolution af 10. okt. 1705, hvori samtlige rytterbønder i Billum Sogn oplistes med angivelse af, hvor mange læs hø de hver især har mistet. Søren og medfæster Niels Michelsen, som er vores ane nr. 672, klager over, at deres enge i 9 år har taget skade. I gest-engene (højtliggende enge, i modsætning til marskengene) har de kunnet høste 20 læs hø mindre end på et normalt årligt; specielt siden 1701 har det været galt, “formedelst engbunden med saltvand skal være forraadnet, så det hverken kan avles med høle eller rive.” De gode marskenge er også ramt: de skal “have mistet i mærskken ungefær en 8 læs hø, siden en del af grunden ved havets vandfloder er borttaget, og en del med smaa sten og sand, item forraadnet tang beskadiget.” Det er en alvorlig sag for general commisariatet (hærledelsen), der godt er klar over, at “bemeldte special skade paa deres højbjergning skal være al for sandfærdig.” De ekstraordinært store vandfloder har bortskyllet en stor del af engjorden og ødelagt det tilbageblevne med sten og sand. Men aldeles stole på bøndernes egne opgivelser af tabte hølæs vil de høje herrer alligevel ikke – der må “observeres, hvor mange læs hø paa 1 td. hartkorn efter landmaalingen regnes.” Det synes uomgængeligt, at en kommission sendes til åstedet for at besigtige skaderne. Og derefter “granske, determinere og fastsætte, hvor meget enhver efter billighed (dvs. rimelighed) udi afslag derfor bør nyde.” Kommissionen skal endvidere give råd om, hvordan skaderne kan formindskes og udbedres. Man vil sende en ingeniør til engene, for at han kan komme med forslag til forebyggelse.⁵⁰³

Herefter hører vi ikke mere om klager fra Billumgård-fæsterne. Må formode, at de er blevet forskånet for de helt katastrofale oversvømmelser, og at forholdene langsomt har bedret sig.

1719 sælger kronen sit bøndergods i Vestjylland, og ved auktionen køber Peder Nielsen Endorf til Hennegård hele gården, prisen er 450 Rdl. eller en pris pr. tønde hartkorn på 46 rdl. Det sidste er på linje med mange gårde i nabolaaget. Det nævnes også i auktionsprotokollen, at gården har fået reduceret hartkornet på grund af sandskade.⁸⁰⁴

Søren har sit fæste til 1734, hvor han overlader det til sønnen Peder.⁵⁰⁴ Og syv år senere bliver han begravet, 71 år gammel.

Den 13. august 1693 giftede Søren sig med **Maren Clemmensdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Karen (<1694-1694)
- ii. Kirsten (1694-)
- iii. Johanne (1696-)
- iv. Maren (1698-)
- v. Mette (1700-)
- 240** vi. Peder (1704-1753)
- vii. Anne (1706-)
- viii. Mette (1708-)
- ix. Kirsten (1712-)

481 Maren Clemmendsdatter. Født ca. 1670 i Kravnsø, Hostrup? Maren døde i 1738 i Billumgård, Billum. Begravet den 23. februar 1738 i Billum Kirke.

Maren er med stor sandsynlighed født i Kravnsø, ligesom sin senere mand. I Janderup-Billum Kirkebog kan hendes dåb ikke findes, og der kendes heller ikke i slutningen af 1600-tallet nogen Clemmen i Billum. Det er der til gengæld på den anden side af åen; matriklen 1688 opregner en fæster ved navn Clemmen Christensen i Kravnsø, og han er med stor sandsynlighed hendes far. Da Marens søn Peder skal døbes i 1704, optræder der en fadder ved navn Hans Clemmensen; han må være identisk med den "Hans Clemmensen i Krauns", der i 1721 figurere på en liste over bønder under Visselberg Gods, der er i restance med skatter og landgilde, og han må ligeledes antages at være en bror til Maren.⁸⁵⁹ Der har været en rimelig tæt forbindelse mellem de to sogne via færgestedet ved Varde Ås udløb i Ho Bugt. Det er absolut tænkeligt, at sønnen på Billumgård er gået over åen for at finde sin brud. Vielsen ses heller ikke i kirkebogen for Janderup-Billum Sogne, og på den anden side af åen er kirkebogen ikke bevaret så langt tilbage. Ved hendes børns dåb optræder formentlige søskende til hende, bl.a. ovennævnte Hans Clemmensen, der begravnes 1725 i Hostrup.

Maren er altså først gift med Peder Jensen, der har fået fæstet på ryttergården Billumgård efter sin far, Jens Jensen. Ægteskabet bliver dog meget kort, så kort, at der næppe kommer børn ud af det – der er heller ingen nævnt i kirkebogen. Peder omkommer ved en drukneulykke på Varde Å den 16. juli 1692 sammen med Niels Hansen fra Billum og en kvinde ved navn Anne Rasmusdatter.⁵⁰⁴ Maren er først i tyverne, da hun bliver enke, og naturligt nok giver det problemer, at hun sidder alene på gården. I kasseregnskabet for rytterbønderne hedder det den 9. januar 1694: "Salig Peder Jensens enke i Billumgård har på nogen tid siddet enke på den 1/2 part af samme gaard, og i værende tid kommet noget til agters. Har sig dog indfundet, bemeldte enke at ægte saavel og fornævnte 1/2 gaard af 4-5-2-0 at antage, en person navnlig (ved navn) Søren Sørensen, barnfødt i Kravense, som lover og forpligter sig gaarden samt dens tilliggende stedse at bruge og forbedre. Men, som gaarden nu en stor del på bygning og avling er svækket, enkens tilstand er og ganske slet, formoder han den at nyde i fæste, uden fæstes givelse. Bevilges."⁵⁰⁵

Det giver fin sammenhæng, at den unge enke i denne knibe er søgt tilbage til sit fødesogn og har fundet en ny ægtefælle her. Og nu kommer der børn til – 9 ialt. Maren lever med sin Søren i 45 år og dør 3 1/2 år før ham i 1738.

482 Thue Thorsen. (Samme som anetavle nr. 338.)

483 Lisbeth Jakobsdatter. (Samme som anetavle nr. 339.)

484 Jørgen Jensen Blytækker. Jørgen døde i 1727 i Kjelst, Billum. Begravet den 12. marts 1727 i Billum Kirke.

Jørgen nævnes i 1727 som fæster på matr.nr. 13 i Kjelst, i forbindelse med at gården, der hidtil har været ejet af Janderup-præsten Hans Winther og hans enke, sælges til Simon Christensen på St. Hebo.⁵⁰⁶ Jørgen må være kommet til efter år 1700, da han ikke er med i mandtallet, som foretages i forbindelse med indkrævning af kopskat dette år.

Han har ikke efterladt sig mange spor. Det vides, at han i hvert fald har en søn, Jens, og ligeledes en datter, Mette, udover de to, som er registreret i kirkebogen. Det er en mulighed, at familien først er flyttet til sognet, efter at de to ældste børn er født, men børnene kan sagtens bare være glemt. I 1722 og '25 er døbt henholdsvis Boje og Kirsten.

1727 er Jørgens begravelse noteret i kirkebogen: Onsdag d. 12 Martii begrafs Jørgen Blytecher af Kielst. Der forlyder desværre ikke noget om, hvor gammel han blev.

Jørgen var gift med **Ellen Blytækkers**.

De havde følgende børn:

242	i.	Jens (ca1715-1778)
	ii.	Mette
	iii.	Boje (1722-1724)
	iv.	Kirsten (1725-)

485 Ellen Blytækkers. Født ca 1682. Ellen døde i 1758 i Kjelst, Billum. Begravet i december 1758 i Billum Kirke.

I 1722 nævnes som fadder til "sergient Gierdrups" søn en Ellen Blytækkers, der bærer barnet.⁴¹³ Det må være Jørgen Blytækkers kone. Passer også med, at sønnen Jens senere får sin første datter døbt Ellen. Ellers ved vi ikke meget om hende.

Ellen bliver enke som ca. 45-årig og står alene med mindreårige børn. Formentlig er hun blevet siddende ved fæstet, som hun senere har opladt til sin søn, Jens.

Det bliver altså ham, der tager sig af sin mor, da hun kommer i aftægtsalderen. I 1758 kan man læse i kirkebogen, at 2. eller 3. (tallet kan ikke læses) søndag i advent begravet "Jens Jørgensens moder af Kielst, gammel 75 år." Vi kan heraf slutte, at hun må være født omkring 1682 – stedet er ukendt.

486 Jacob Jørgensen. Født i 1668 i Tarp, Billum. Døbt den 29. marts 1668 i Billum. Jacob døde i 1728 i Tarp, Billum. Begravet den 18. april 1728 i Billum Kirke.

1668 fortæller kirkebogen for Janderup og Billum Sogne: Den 1. Søndag efter Paaske døbtet Jørgen Pedersens Barn med Naffn Jacob. Som faddere nævnes Anne Hansdatter og Hans Jørgensen.

Jacob er nævnes i 1700 som fæster af gården VI, matr. 6 i Tarp, Billum. Adressen i dag er Hobugtvej 5. Han og hans hustru optræder i kopskattemandtalslisten som "Simon Christensens Tienere", hvilket vil sige, at gården hører under Simon Christensen på St. Hebo i Janderup Sogn. De to kan nøjes med at svare skat af sig selv (1 rdl.), der nævnes ingen tjenestefolk.

I følge matriklen 1688 hedder fæsteren på dette tidspunkt Hans Christensen⁵⁰⁷, og det er sandsynligt, at han er svigerfar til Jacob. Gårdens hartkorn er 2 td. 4 skp. 3 fdk. 2 alb., og ejer er en magister Søren Laugesen i Rangstrup Sogn i Holsten, som altså siden har solgt stedet til mere lokale folk.

1728 nævner kirkebogen ganske kort, at Dom. Jubilate (3. søndag efter påske) begravet "Jacob Jørgensøn i Tarp".

Den 6. januar 1697 giftede Jacob sig med **Anne Hansdatter** i Billum Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Caren (1697-)
- ii. Jørgen (1698-)
- iii. Hans (1700-)
- iv. Peder (1703-1703)
- v. Peder (1704-)
- vi. Christen (1706-)
- vii. Kirsten (1708-1709)
- 243** viii. Ellen (1714-1770)
- ix. Kirsten (<1719-1719)

487 Anne Hansdatter. Født i 1677 i Tarp, Billum. Døbt den 18. februar 1677. Anne døde i 1754 i Billum. Begravet den 4. juni 1754 i Billum Kirke.

Det må være Annes dåb, vi finder indført i kirkebogen 1677: “11 Febr. døbtes Hans Christensens barn med Naffn Anne af Tarp”.

Anne bliver tidligt enke, men må være fortsat ved gården. I sine sidste år er hun i aftægt hos sin søn, der i 1746 overtager fæstet på sin fødegård. 3. pinsedag 1754 begravnes hun som “Peder Jacobsens Moder, gammel 75 Aar.”

488 Hans Lauridsen. Født i august 1680 i Grimstrup og døbt 15. august 1680 i Grimstrup Kirke, Grimstrup. Hans døde i 1763 i Fovrfeld, Guldager. Begravet den 11. december 1763 i Guldager Kirke.

Hans er født i Grimstrup, hvor hans far er fæster, og her bliver han døbt, uden at der nævnes faddere. Aldersangivelsen ved begravelsen, der lyder på 87 år og 1 uge, stemmer altså ikke helt. Han når at få en lillebror, inden familien flytter til Fovrfeld, fordi faren har fået et nyt fæste her.

Hvis der skulle være tvivl om Hans’ rette ophav, får vi det dokumenteret, da de begge, udtrykkeligt som Laurids Antonisen og hans søn Hans, møder op på Skast Herreds ting den 8. juii 1706. De har ladet “Indkalde Boile Christensen i Fovrfeld for nogle ord som hand om dess. skulde have sagt”.⁹⁶⁷

På et tidspunkt først i 1700-tallet får han fæste på en gård i Fovrfeld; måske er det farens gård, han overtager, men det er ikke afklaret. Her lever han med sin kone og en voksende børneflokk. De to sidste, Else og Dorethe, er indført i kirkebogen i henholdsvis 1722 og -24, men inden da har han fået flere børn. Formentlig er den ældste den Laurs Hansen, som fra omkring 1740 er bosat i Sædding. En anden er vores ane, Søren.

1710 opstår en nabotrætte, der ender for tinget. Den 19. juli hører Hans og hustru, at en nabokone Maren Steffensdatter “med heste og vogn tager og bortfører” en del tørv, som Hans og hans folk har gravet op. Og ikke nok med det, to dage senere overfalder Maren Hans’ kone med skældsord, mens hun står i sin egen gård, ganske uden årsag. Hans går til tinget den 5. august og får indkaldt Maren Steffensdatter og hendes mand, Peder Sørensen Hebo til fremmøde 14 dage senere, og han indkalder desuden en del vidner, bl.a. sin bror Anders og søster Zidsel.

Den 19. august møder folk så op, og her er i mellemtiden sket det, at de to familier har ordnet sagen i mindelighed. Hans har nu ikke længere noget at sige Maren på og mener ikke, at hun har sagt de ord, hun er anklaget for. Tilsvarende forklarer Maren, at hun ikke på nogen måde har været ude på at forklejne Dorethes ære. De tilgiver altså hinanden de stridigheder, der har været, men for at sætte trumf på, at de fremdeles agter at leve i godt naboskab, venskab og

samkvem, indgår de en aftale om, at hvis de i fremtiden forsøger at skade hinanden, enten hemmeligt eller åbenbart, så skal de betale 1 rdl. til præsten eller hans medhjælperes kasse til sognets fattige.⁹⁷⁵ Også en form for fattigforsorg!

1731 er en af mange smuglersager ved at blive trevlet op ved Skast Herreds ting. Den 9. januar må Hans sammen med otte andre vidner, heriblandt ane nr. 494, Ludvig Lambertsen, møde op og afgive forklaring og svare på, om de har bemærket, at en vis Sonnich Jensen fra Sønderho skulle have forsøgt at lande en ladning salt eller stenkul ved Gammelby Strand, og om der har været vogne fra Sædding og Fovrfeld ved stedet for at tage imod varerne? Hans kan som vidne nummer 5 aflægge sin saligheds ed med opragte fingre efter loven og derefter forklare, at han hverken havde været med til at føre noget fra båden og ej heller være blevet bedt om at gøre det, "vidste heller intet af denne sag at sige i nogen maader." Hvorefter han bliver "fra Retten demiteret".⁹⁸⁰

Gården er ryttergods, og Hans og hans bror Anders har hver deres del af en helgård. Hver halvgård er på 3 td. 3 skp. 1 alb. I 1719 sælger kronen ud af alt sit gods i Vestjylland; også Hans og Anders' gårde kommer under hammeren, og køberen er admiral Kaas på Øllufgård. Prisen på gården er 250 rdl., 37 rdl. pr. tønne hartkorn, hvilket er en pæn pris sammenlignet med andre gårde i nabolaget. Brødrene Lauridsens to halvgårde har altså ikke hørt blandt de ringeste.⁸⁰⁵

I Fovrfeld bor i endnu en bror, Frands, og de er alle med til at få familien Lauridsen til at fylde rigtig meget i byen!

Efter et langt liv begravnes Hans tredje søndag i advent 1763, 87 år og 1 uge gammel.

Hans var gift med **Dorethe Hansdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Laurids (ca. 1714-)
244	ii.	Søren (ca1716-1783)
	iii.	Else (1721-)
	iv.	Dorthe (1724-1797)
	v.	Anna (1727-1781)

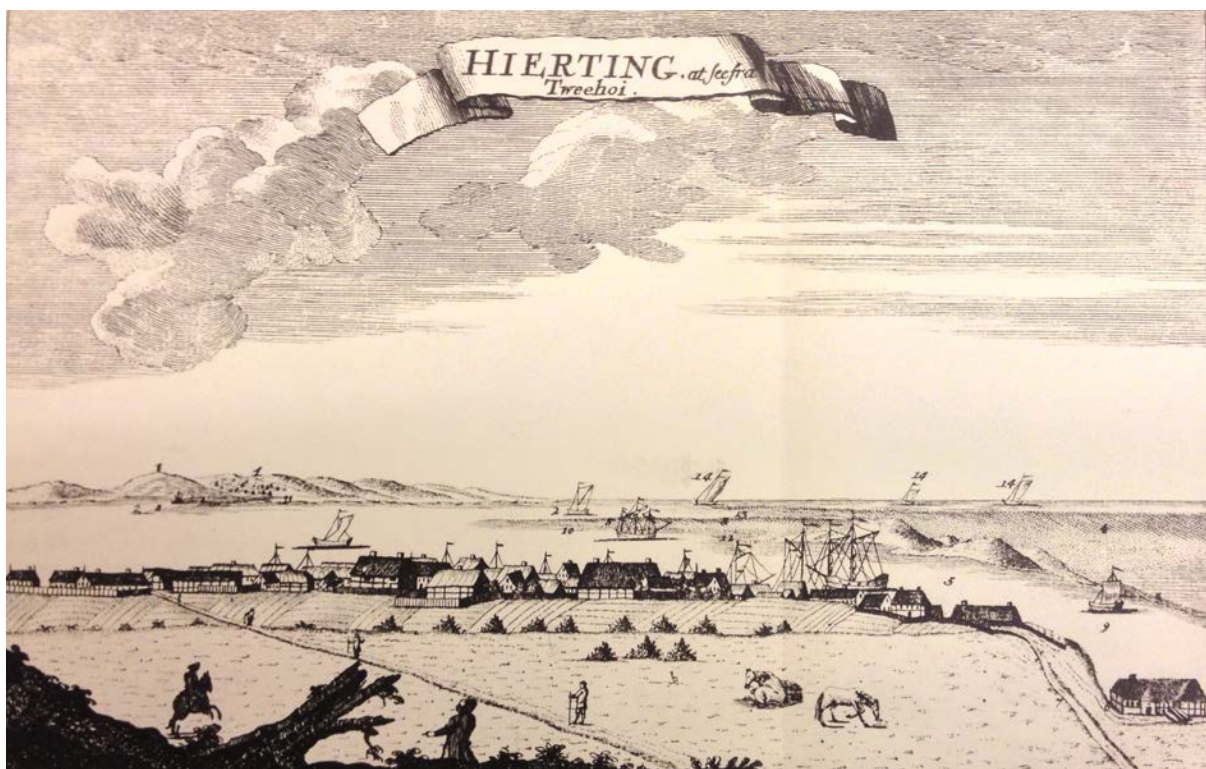
489 Dorethe Hansdatter. Født ca. 1678. Dorethe døde i 1762 i Fovrfeld, Guldager. Begravet den 25. april 1762 i Guldager Kirke.

Dorethe og Hans' vielse ses ikke i kirkebogen, så vi ved strengt taget ikke, hvorfra hun stammer, eller hvem hendes forældre er. Et bud på en far kunne være den Hans Nielsen i Vognsbøl, Jerne Sogn, der 25. februar 1683 får en datter døbt Dorthe.⁹⁷⁶ I så fald passer aldersangivelsen ved hendes begravelse ikke, men det behøver ikke være et afgørende argument. Hans Lauridsens kones navn nævnes ikke i kirkebogen, men vi kender det fra en omtale i tingbogen, hvor hun er blevet overfuset af en nabokone, der også skal være kørt afsted med noget tørv, som Hans og Dorethe har gravet op.

I 1740 bærer hun en lille pige til dåben. Pigen er med stor sandsynlighed hendes barnebarn, datter af sønnen Laurs, og hun får navnet Dorthea. Det passer perfekt med, at den lille er opkaldt efter sin farmor.

I 1762 kan vi læse: Domin. Misericordia: Hans Lauridsens hustru i Fovrfeld jordet, 83 aar 1 maaned og .. uge og 3 dage (gammel). Oplysningerne er skam præcise nok (omend kirkebogen ser ud til at være vandskadet, så antal uger ikke kan tydes), men konens navn er det ikke nødvendigt at indføre.

490 Jens Christian Pedersen Riis. Jens døde før 1761 i Jegsmark, Guldager.

Nordspidsen af Fanø, set fra Hjerting. På klit nr. to fra venstre ses Nordby Mølle, som Jens har ejet. Billedet er fra Pontoppidans Danske Atlas og må vise stedet, som det har set ud ca. 1760.

Det vides ikke, hvor Jens er født, ligesom hans forældre og fødselstidspunkt p.t. er ukendt. Vi møder ham første gang på Fanø, men han kan sagtens være kommet fra fastlandet, hvortil der har været livlig forbindelse. Navnet Riis er påfaldende og ses ikke i andre sammenhænge på øen – eller Guldager, men det kan ikke uden videre lede os på sporet af hans herkomst.

Omkring 1715 finder vi ham i Sønderho på Fanø, hvor han er godt i gang med en levebane. Her bliver han gift med en datter af toldvisitøren Rasmus Michelsen, og her tilbringer han og konen deres første år sammen. Vielsestidspunktet er ikke kendt, men det første barn bliver døbt 1716 i Sønderho Kirke, og fire andre børn følger efter; det sidste holdes over dåben i 1726.

Den 3. januar 1717 får Jens skøde på Nordby Mølle for et beløb af 400 rdl. Udsteder af skødet er såmænd hans svoger, Jens Nielsen Baggesen, gift med en anden datter af toldvisitøren, Bolde Rasmusdatter. Denne har ejet møllen siden i hvert fald 1699, men har måttet slås med gæld og manglende kapital til at holde møllen i ordentlig stand. Kort efter overtagelsen gik det så galt, at bygningerne blæste omkuld i en storm. Han fik genopført møllen, men måtte i perioder pantsætte den, fordi han ikke kunne betale afdrag og renter.

Nu træder så Jens Riis til; med i købsbetingelserne hører, at han efter Baggesens død skal tage hånd om hans enke og hendes søn, og ikke nok med det - han skal også udbetale 100 sletdaler til en slegfredsøn (et uægteskabeligt barn), Niels Jensen Baggesen, som svogeren har fået med en kvinde i Ribe, og som han har taget til sig "af faderlig kærlighed og omhu".

Genopførelsen af møllen er åbenbart ikke udført solidt nok, for allerede kort efter at Jens har overtaget den, må den igen give op i en storm. Og bygges op på ny. Inden det sker, har Jens dog allerede solgt halvparten videre til Jacob Blom, kapellan hos sognepræsten. Jens viser her et vist handelstalent, idet han får hele 500 daler ud af handlen. Det er

tidligere ejers uægte søn, Niels J. Baggesen, ikke tilfreds med, da han får nys om sagen. Han forsøger – ad rettens vej – at få den oprindelige handel omstødt, da det må være klart, at Jens Riis har fået møllen alt for billigt. Hvordan skulle det ellers hænge sammen, at han kan indkassere 500 rdl. for halvdelen af det, han oprindeligt har betalt samlet 400 rdl. for? Selv om Baggesen gør, hvad han kan, og indhenter udtalelser fra en Varde-borger, der skal have budt 600 rdl. på møllen, lykkes det ham ikke at få ændret handlen. Dommeren holder sig til det, der står i skødet.

Jens og Jacob Blom får genrejst møllen, og for at sikre et passende indkomstgrundlag lykkes det dem at få 120 beboere i Nordby til at forpligte sig til kun at bruge Nordby Mølle, når de skal have malet deres korn. Det sker ved en såkaldt forskrivning, som er bevaret. I den hedder det:

Saa som Hr. Jacob Blom her udi Nordby Sogn og Hr. Jens Christian Pedersen udi Synderhoe Sogn her paa Fanø haver i sinde efter det af dem gode og store Egetømmers Køb fuldkommeligen at lade opbygge og reparere den dennem tilhørende i Fæste havende og her udi Nordbye Sogn staaende brøstfældige Vejrmølle, saa i henseende at Vejrmøllen her udi Nordbye haver over 80 Aar været til vor store Nytte og Gavn, forpligter vi os og vore Efterkommere her efter som tilforn, at være samme Vejrmølles rette Møllegæster. Og ingen anden Mølle til vor Korns Maling at søge, al den Stund vi paa samme Vejrmølle vores Korn kan faa forsvarlig malet. Og os derved ingen u-ret vederfares; dette til Bekræftelse under vore egne Hænder og Navn og Navnemærke.

Og bedes underdanigst og ydmygst at vores Højbeundrede Hr. Stiftsbefalingsmand Højædle og Velbaarne Herre Hr. Henrich Ernst von Calnein og Hr. Amtsforvalter Velædle Seigneur Rasmus Buntsen det med os til Ratification og Stadfæstelse Høj- og Gunstigst vill underskrive.

Nordbye paa Fanø den 25 Oktober 1717.

Underskrevet af 120 borgere, med mere eller mindre uøvet skrift.⁷⁹³

Den 31. marts 1718 sørger Jens for en egekiste til 2 rdl. til sin svigerfar Rasmus Michelsen, og i januar samme år fremgår det af jordebogsregnskaberne for Riberhus Amt, at han har fæstet et hus “med bridselrom (brændselsrum?) og kâljord”, beliggende nord for kirken i Sønderho samt flere tofter i nærheden, “alt sammen som hans svigerfader Rasmus Michelsen det haft har og nu til ham bortsolgt”. Han har betalt 4 rdl. i fæste⁸⁴⁵ – men hvordan det hænger sammen, at Jens både har købt og fæstet huset, er ikke helt klart. Dette sted kaldes midt i 1900-tallet stadig for “Jens Riisens Toft”⁸²³. Et andet sted benævnes boligen som en “liden i fæste havende Vaaning”.⁸²⁵

På et tidspunkt omkring 1733 forlægger familien residensen til fastlandet, nærmere bestemt til Jegsmark i Guldager Sogn. Det er en enligt liggende gård, der oprindeligt er krongods. I 1686 bor en Giøde Jørgensen på stedet, vi hører her, at bygningerne består af et stuehus i 13 fag og en lade i 12 fag. Bruget et godt, og økonomien er i orden; manden kan svare, hedder det i synet på ryttergods 1686.⁸²⁰ I 1721 hvor de fleste af kronens gårde i Vestjylland er blevet afhændet, får Jens Bertelsen Thaulov, borgmester og tolder i Varde, ved en auktion skøde på stedet. Ved samme lejlighed køber han flere andre ejendomme på egnen, i alt handler han for 1347 rdl. 2 mk. 14 sk., så den gode borgmester har haft orden i økonomien! Af skødet fremgår det, at gården Jegsmark står for hartkorn på 2 td. 2 skp. 2 fd., og at prisen er 100 rdl. pr. tønne hartkorn (de øvrige steder ligger på mellem 18 og 66 rdl. pr. td.).⁵⁰⁸ Det har altså været en gård med gode jorder.

Jens Riis bor nu på Jegsmark i Guldager. Han bærer titlen Sr., og i omgangskredsen findes andre, der gør sig fortjent til at kaldes monsieur. Om Jens har været bonde og levet af at dyrke sin jord eller har haft et andet erhverv vides p.t. ikke. Han beholder sin andel i møllen i Nordby, som han dog har bortforpagtet til Hans Hansen Knudsen i Sønderho for 120 sletdaler pr. år, så her har han haft en ekstra indkomst; først i 1742 sælger han en fjerdepart til Christen Sørensen i Strandby for 350 rdl, og to år senere overtager pastor Friis i Nordby resten for 206 rdl.⁸²⁶

Guldager har skilt sig ud fra nabosognene, hvad angår befolkning. Her er mange skippere, der især har holdt til i den driftige havneby Hjerting. Efterhånden som det blev vanskeligere at besejle Varde – åen mudrede til – kom Hjerting til at fungere som havn for købstaden. Herfra har man udskibet bl.a. stude og jydepotter, vigtige indtægtskilder på

egnen. Følgelig finder man også en stribe embedsmænd i Guldager: Her er toldere og kontrollører, og når man kigger kirkebogen igennem, ser man, at den rent faktisk vrimler med personer, der har et Seigneur eller Monsieur foran deres navne. I Pontoppidans Danske Atlas beskrives stedet som “vel en ordinaire Landsby, men kan ansees for en liden Flæk uden Kiøbsteds-Friheder” og videre hedder det: “Og siden nu ingen store Skibe, formedelst Aaens Forstoppeelse, kan løbe op eller ned, og Varde derfor ingen Skibe haver, er Toldsteder, som før var i Varde, forlagt til Hierting, hvor de Kongelige Told-Betiente opholde sig, nemlig en Tolder, en Controleur samt Veier og Maaler, en Strand-Inspecteur for Varde Told-District, og en som har Tønderne og Kaverne. Stedet er meget beleiligt til Seglads, hvorfor her nu boe 7 Skippere, som lade sig fragte af Kiøbmændene i Ribe og Varde, de eie 6 smaa Skibe, hvormed de gaae til Hamborg, Holland og Norge, og 3 store Skibe, hvormed de segle paa Frankrige, den Middellandske Søe (Middelhavet) og Riga.”⁵⁰⁹ Jo Hjerting – og Guldager – har været et livligt sted, med kontakter ud til den store verden. I dette miljø har Jens Riis færdedes, uden at vi dog kender hans beskæftigelse.

Jens overlader på et tidspunkt, formentlig sidst i 1740'erne, gården til svigersønnen Jens Poulsen, gift med datteren Malene. De to unge får et par børn, før Malene afgår ved døden i 1752. Der skiftes efter hende den 26. april, og skiftet foregår under Riberhus Amt, hvilket betyder, at Jens Poulsen er selvejer. Skiftet giver et indblik i hjemmet, ganske vist ikke som det har taget sig ud i Jens Riis' tid, men forskellen er formentlig ikke voldsomt stor. Det er en familie med visse midler: I boet findes tre sølvskeer med initialer og årstal som dog ikke umiddelbart kan knyttes til Riis-familien, så måske stammer de fra svigersønnens slægt. Desuden er der et par sølvbægre, til en samlet værdi over 5 rdl. Der er påfaldende mange egetræsmøbler, der udmærker sig ved ikke at være gamle, som sædvanen ellers ofte er. Den unge kones liv- og gangklæder er absolut præsentable: der lægges ud med en silketrøje til 1 rdl. og en ulden damaskes skørt, vurderet til hele 5 rdl. og derefter følger mange trøjer og skørter, sko med sølvspænder og fire fine lærredspude-vår med kniplinger. Foruden en bibel og en salmebog, ikke så overraskende, er der en lovbog i bohavet, hvilket vidner om en familie med en vis intellektuel ballast. Den beslagne vogn, som man ejer, er vurderet til hele 7 rdl. og blandt de levende kreaturer tælles fire heste, 18 får, 10 køer og kvier samt et par kalve, en gris og en so og en bistok.

Enkemanden gør sig forhåbninger om at kunne blive siddende uantastet ved gården, men her blander Jens Riis sig. Han mener af hensyn til de to små børn, der er i ægteskabet, at det rigtige må være at holde offentlig auktion over det hele. Måske har tilliden til svigersønnen ikke været helt i top? Han opnår at få udsat skiftet, og ved næste samling er hans to sønner, Rasmus og Peder, indsat som tilsynsværger for børnene. Det ender med, at enkemanden lover at give hver af børnene 100 daler ud over, at han vil “holde dem til Ære og Lære samt dem forsvarlig og vel klæde og opdrage dem til deres myndige Aar, imod at han efter Vurderingen beholder Gaarden.”⁸¹⁹

Jens er død før 1769, for dette år begravnes hans enke. Han er formentlig død mellem 1750 og -60, hvor kirkebogen ikke er bevaret.

Jens var gift med **Else Rasmusdatter**

De havde følgende børn:

	i.	Rasmus (1716-1782)
	ii.	Peder (1717-1776)
	iii.	Søren ³⁵⁵ (1722-)
	iv.	Margrethe (1724-)
	v.	Søren (1726-1792)
	vi.	Malene (-1752)
245	vii.	Anne Marie (1732-1790)

491 Else Rasmusdatter. Født marts 1690 på Fanø og døbt den 25. marts 1690 i Sønderho Kirke, Fanø. Ellen døde i januar 1769 i Jegsmark, Guldager. Begravet den 8. januar 1769 i Guldager Kirke.

Jens Riis' kones navn nævnes aldrig i kirkebøgerne. Men hun har en titel – hun er Madame Riis.

Det vides med sikkerhed, at hun er datter af toldkontrollør Rasmus Michelsen på Fanø, der mellem 1687 og 1691 får tre døtre døbt. Den ældste, Boldes, ægtemand kendes, og den mellemste, der får navnet Else og døbes den 25 marts 1690, må være det mest oplagte bud. Selv om det taler imod, at ingen af hendes børnebørn bliver opkaldt efter hende. Der er dog heller ingen børn, der får navnet Mari, som den yngste søster er døbt, så skikken med strikte opkald har man ikke håndhævet så tungt i de kredse, familien har færdes i.

Hun overlever sin mand og begravnes i januar 1769, hvor kirkebogen oplyser, at hun er 80 år gammel.

492 Niels Hansen. Født ca 1669. Niels døde den 24. juli 1728 i Rørkjær, Jerne. Begravet den 28. juli 1728 i Jerne Kirke.

Niels er født ca. 1669 i Rørkjær, Jerne Sogn. Det præcise tidspunkt kendes ikke, da kirkebogen kun er bevaret i særdeles mangelfuld stand, men hans far er Hans Christensen. Der er imidlertid det lille problem, at Hans faktisk har to sønner med navnet Niels, men dog med hver deres mor. Strengt taget er det ikke bevist med 100 % sikkerhed, hvem af de to "vores" stamfar er, men det ligger fast, at yngstesønnen overtager farens fæste, og det må være ham, der siden optræder som "Niels Hansen i Rørkjær", og han må være vores mand. Hvad der bliver af Niels d. ældre, som kan følges til han i 1694 giver afkald på yderligere arv efter sine forældre, er uvist.

Allerede i 1693, hvor Niels er omkring 24 år, indleder han sin karriere som fæster. Han får en fjerdepart gård i fæste – halvdelen af den ejendom, som hans far har fæstet under Ribe Hospital. Faren fortsætter med at drive den anden fjerdepart nogle år endnu. Den 27. januar 1699 får Niels fæste på hele halvgården, under de vilkår at "han retter sig allerunderdanigst efter høistbemelte hans Kongl. Majestæts Lov og Forordninger, og holder Jorden i Marken forsvarligt med sin Giøde (gødning) og af yderste evne forbedrer Stedet med Bygning og forsvarlig holder den vedlige." For retten til at bruge gården skal Niels betale landgilde (beløbet er ikke nævnt i fæstebrevet), men hoveri har der ikke været tale om. Dertil er der alt for langt til Ribe.⁵¹⁰

Rørkjær er oprindeligt en enestegård, en gård, der har ligget lidt for sig selv i sognet. Der har dog tidligt været i hvert fald et boelssted ved siden af og måske også nogle huse, og i 1766 er Rørkjærgård delt i 2 gårde med hver sin fæster. Sognet ligger ud til Vesterhavet, i ly bag Fanø, og det har været udsat for voldsomme stormfloder i 1600-tallet, specielt i 1630, '34 og '42, som givetvis har anrettet store ødelæggelser. Men helt så galt som længere sydpå har det ikke været.³⁵⁷

Samme år som Niels har fået hele gården under sig, finder han sig en standsmessigt særdeles passende ægtefælle, Dorthe fra Veldbæk. Sognepræsten har været ret forsømmelig med sin kirkebog, så det første barn af dem, som er noteret i kirkebogen, er Dorthe i 1712 – der må dog fået være kommet flere børn før hende, bl.a. Hans. Over de næste 12 år indføres endnu fire børn, men igen er her mangler, i hvert fald er vores ane Christen glemt.

I 1725 bliver Niels rodet ind i en sag på Skast Herreds ting. Han og naboen, boelsmanden Søren Nielsen, har åbenbart haft for vane at grave tørv i et jordstykke kaldet Vester Hede, og ikke nok med det – de har også ladet deres får og høveder gå på heden, som de nok har opfattet som fælles jord. Det er Christen Esbjerg på Esbjerggården ikke enig i; han mener, at jorden hører under hans gård, og han vil have trafikken standset. Det ender på tinge, anført af bøndernes husbonder, og bliver til en større sag, der kommer til at strække sig over tre tingdage. Fuldmægtigen fra Øllufgård, Hans Nielsen, som fører sagen for Christen Esbjerg, indstævner en flok beboere fra egnen som vidner, men hans indkaldelse opfylder ikke lovens krav, bl.a. er den ikke skrevet på "stemplet papir", og et par af de indstævnedes har ikke fået det varsel, de har krav på. Altså afviser dommeren i første omgang stævningen, men disse formaliteter kommer der senere styr på.

Vidnerne, deriblandt Ludvig Lambertsen, hvis datter siden bliver gift med Niels' søn Christen, kan fortælle om, hvordan Rørkjærfolkene i umindelige tider har hentet en del af deres tørv på Vester Hede og ladet deres dyr gå på heden,

uden at det tilsyneladende har ført til skænderier. Som Esbjergmanden bemærker, så er de jo “svogre og gode venner”. Begges hustruer er døtre af Christen Olufsen i Veldbæk. Men nu skal tingene bringes i orden, måske efter pres fra godsejerne, og sagen ender med, at fuldmægtigen fra Øllufgård stiller på tinge den 25. september 1725 med et skriftligt forbud, produceret af Christen Esbjerg i 1713 og underskrevet af to mænd fra Boldesager. De to er også til stede og kan sige god for, at dokumentet er ægte nok, og følgelig bliver forbuddet mod at grave tørv på Vester Hede stadfæstet på tinge.⁹⁷⁸ Forhåbentlig har det gode svogerskab overlevet retssagen.

1728 kan læses i kirkebogen: D. 28. Juli begr. Niels Hansen af Rørkier som døde d. 24 dito æt. 59 Aar 5 Maaneder. Alderen må tages med lidt forbehold; den er svær at læse i den gamle kirkebog. Overraskende nok er der ikke holdt noget skifte efter Niels – måske har man kunnet undlade det, fordi hans kone har fortsat driften af gården uden planer om at gifte sig igen.

Niels blev i april 1699 gift med **Dorthe Christensdatter** i Jerne Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Hans (1705-1777)
	ii.	Dorthe (1714-1781)
246	iii.	Christen (ca1717-1791)
	iv.	Anne (1719-)
	v.	Margrethe (1720-)
	vi.	Søren ³⁵⁸ (1722->1749)
	vii.	Laust (1726-1803)

493 Dorthe Christensdatter. Født april 1683 i Veldbæk, Jerne og døbt 25. april 1683 i Jerne Kirke. Dorthe døde februar 1771 i Rørkjær og blev begravet 13. februar 1771 i Jerne Kirke, Jerne.

Niels Hansens hustrus navn nævnes ikke ved børnenes dåb. Traditionen tro finder præsten det tilstrækkeligt at nøjes med farens navn. Men hendes begravelse har vi; her nævnes også hendes alder, og med den viden kan vi finde hendes dåb i kirkebogen. Hun er født i april 1683 som datter af den velhavende gårdmand Christen Olufsen i Veldbæk. Og vielsen kan også med lidt god vilje tydes i 1699. Hun er en meget ung brud – bare 16 år kan hun tælle til.

Dorthe bliver enke efter 30 års ægteskab og står alene med stor gård og en flok børn, hvoraf en del er mindreårige. Den oplagte løsning for hende ville have været at gifte sig igen for at klare de forpligtelser, der hviler på hende, men sådan går det ikke. Der nævnes ingen Niels Hansens enke blandt brudene i Jerne i tiden efter juli 1728. I Ribe Hospitals fæsteprotokol ses heller ingen ny fæster efter Niels Hansen.

I stedet fører hun gården videre på egen hånd, hjulpet af sine børn gennem 28 år, indtil den ældste søn, Hans, i følge hospitalets fæsteprotokol den 28 maj 1756 “fæster sin moders sted i Rørkiær, hartkorn 5 td. 2 skp. 2 fr. - 2 1/2 alb.” Denne Hans’ dåb mangler i kirkebogen, men sandsynligheden taler for, at han er søn af Niels og Dorthe, og det får puslespillet til at gå op. Da vi ved, hvor gammel Hans var ved sin død, kan vi derfra slutte, at han har været ca. 23 ved faderens død og godt har kunnet yde en indsats ved gården. Denne Hans Nielsen – og hans trolovede Appelone Sørens datter – nævnes flere gange som faddere ved Niels Hansens andre sønner og døtres børns dåb. Et sikkert tegn på slægtskabet.

“Niels Hansens enke i Rørkjær” er nævnt i Ribe Hospitals meget detaljerede jordebog fra 1747. Vi får her besætningen opregnet. Der er fem heste, et føl, seks køer, to ungnød (kreaturer til opfodring), to kalve, 16 får, 10 lam og en enkelt gris. På gården kan sås 10 tønder rug, fem tønder byg og otte tønder havre, og der kan hentes 14-16 læs hø fra engene. Et par ord om bygningerne er også noteret: der er et 17 fags salshus og 27 fag udhus, og alt er i god beboelighed.

stand. Endelig hører vi, at der på dette tidspunkt befinder sig to unge mænd på gården, Søren Nielsen på 25 år og Laurs Nielsen, 23 år.⁹⁸⁷ Det er de to yngste sønner, der tager deres tørn ved bedriften.

Dorthe har altså taget udfordringen op og siddet ved fæstet på gården i knapt tredive år. I en alder af 73 har hun endelig fundet det passende at overlade den til sin efterhånden granvoksne ældste søn. Det kan se ud, som om hun har arvet en del af den selvbevidsthed, som hendes far også må have haft. Hun får 15 år på aftægt, inden hun dør i februar 1771. Præsten har helt styr på hendes alder, så han kan berette, at hun blev “88 Aar mindre 2 Maaneder 2 Uger og 4 Dage.”

494 Ludvig Lambertsen. Født i Jerne. Ludvig døde den 13. april 1738 i Vognsbøl, Jerne. Begravet den 20. april 1738 i Jerne Kirke.

Efter oplysninger ved vielsen skal Ludvig være af Jerne, hvilket dog blot betyder, at der er en vis sandsynlighed for, at han er født her. De lidt usædvanlige navne Ludvig og Lambert, der ellers kunne hjælpe på sporet af hans afstamning, findes ikke blandt fæsterne i sognet ved 1688-matriklen. Derimod er Lambert ganske udbredt i nabosognene.

Det ligger dog fast, at Ludvig i sine unge dage, ca. 1715 har tjent hos Christen Esbjerg på den store Esbjerggård i Jerne Sogn, hvor han har været i tre år. Det ved vi, fordi han i 1725 er indkaldt som vidne i en retssag, hvor han skal fortælle, hvad han husker om Rørkjærfolkenes, bl.a. Niels Hansens (ane nr. 492), gravning af tørv i et stykke hede i sognet. Han husker godt, at de har gravet, men ellers kan han ikke melde så meget, da han bare har passet sit arbejde.⁹⁷⁸ I 1725 holder han til i Jerne, hvor han nok har tjent på en anden gård.

Efter vielsen bosætter han og Maren sig i Vognsbøl, der ifølge matriklen 1688 består af en større gård med to fæstere, som hører under Ribe Hospital, og 4-5 mindre steder, hvoraf de fleste tilhører bispem i Ribe. Det vides ikke, hvilket sted Ludvig har haft, men det må være et af de mindre. Her får parret fire børn.

Den 9. januar 1731 må Ludvig møde på tinge igen, også denne gang som vidne. Nu skal han udtale sig om, hvorvidt han har set en vis Sonnich Jensen af Sønderho sejle forbi i farvandet ud for Jerne, formentlig med noget salt i lasten. Ludvig er den niende og sidste i rækken af vidner, som alle har haft meget lidt at oplyse om sagen. Ludvig kan dog bidrage med lidt, da han, efter at have aflagt sin saligheds ed, som sig hør og bør, kan fortælle, at hans ko “løb osen”, og derved kom han ind til Jens Tomsen i Vognsbøl, hvor han så een fra Sønderho være inde. Han spurgte Jens Tomsen, om det var ham, “der skulde have ført det omtalte salt, hvortil bemt. sønderhoning, Tyge Ollufsen, svarede nej, det var ikke ham, men det blev sagt, at det skulle være Sonnich. Videre var vidnet ikke bevidst.”⁹⁷⁹ Et af de andre vidner i sagen er i øvrigt Hans Lauridsen i Fourfeld (ane nr. 488).

Ludvig begravnes 2. søndag efter påske 1738, desværre uden at hans alder opgives.

Den 5. oktober 1727 giftede Ludvig sig med **Maren Pedersdatter** i Jerne Kirke. De troloves en måned før vielsen.

De havde følgende børn:

	i.	Lambert (1728-1774)
247	ii.	Anna (1729-1771)
	iii.	Hans (1731-<1754)
	iv.	Maren (1733-)

495 Maren Pedersdatter. Født i Kvaglund, Jerne. Maren døde i december 1753 i Vognsbøl, Jerne og begravet den 16. december 1753 i Jerne Kirke.

Maren er angiveligt fra Kvaglund. Hendes forældre kendes p.t. ikke.

Maren er gift med Ludvig i godt 10 år, og et par år efter hans død finder hun sig en ny ægtefælle i skrædderen Christen Gregersen; vielsen finder sted den 26. oktober 1740, og vi må formode, at han flytter ind på hendes og Ludvigs lille sted i Vognsbøl.

Det nye ægteskab resulterer, så vidt vides ikke i flere børn. Hun dør 14 år senere og efterlader sig foruden enkemanden tre børn: Lambert, der på dette tidspunkt bor i Bryndumdam, Anna, som er gift med Christen Nielsen i Boldesager, og Maren, der stadig er hjemme hos sin stedfar. Skiftet efter Maren giver et ganske overraskende billede af denne lille familie.

En væv som denne kunne have stået i Marens stue. Foto fra Hjerl Hede

De sidder på et beskedent husmandssted, der har et hartkorn på 1 skp. 2 fr. 1 alb. Skiftet foretages af herredsfogeden i Skast, Gørding og Malt Herreder. Bohavet er ikke noget at prale af, der er det nødvendige og ikke meget mere, og meget af det, der findes, er tillige gammelt, noget endda ubrugeligt eller “bedærvet”. Men man har haft en gammel psalmebog og en do. bønnebog. Besætningen er afpasset efter stedet: 6 får, 3 køer og en kvie. Ejendommen vurderes til 20 rdl.

Og her kommer vi så til det overraskende: “Videre fandtes i rede penge – 26 rdl. 4 mk. Ikke nok med det, enkemanden angiver, at flere skylder ham penge, bl.a. svogeren Christen Pedersen i Hjerting 13 rdl. 2 mk., og ellers drejer det sig om småbeløb som nogle skilling og en enkelt mark, småpenge, som det knapt har været værd at regne med, men for folkene, der har lånt, har det ikke set sådan ud. “Videre vidste Enkemanden vel, at der nogle faa var skyldig lidet til Stervboen for hvad hans sl. Hustrue for dem kunne have vævet, men siden derom ikke var gjort nogen Regning, kunne hand ikke heller vide, hvor meget det var.” Altså, Maren har ydet sin skærv til husets økonomi ved at væve for andre, men lønnen har der ikke været nogen fast aftale om.

Man kan undre sig over, hvor overskuddet er kommet fra? Skiftet giver ikke nogen forklaring. Men Christen, der skal dele formuen med børnene, tilbyder dem at føje 100 rdl. til deres arveparter, mod at han får lov til at blive siddende ved boet; den yngste datter har han også gjort sig tanker om: Hvis hun “ville skikke sig efter hands Sind og omgaes ham som en Fader, da (ville han) med Tiden at overlade Hende Stedet mod hans Underholdning med videre, som de da nærmere kunde foreenes (aftale) om.” Kunne de ikke blive enige, skulle det ikke skille dem, for da “ville han skienke hende en skikkelig god Seng, 1 Kiste, 1 Skrin og 1 Væv, samt i reede Penge 10 Sletdaler, og derforuden at gjøre hendes Trolovelse.”⁵¹¹

Enkemanden får dog ikke brug for steddatterens opvartning, han gifter sig året efter (august 1755) med Mette Jensdatter Brik fra Bryndum Sogn.

504 Thomas Jensen. Født ca 1692. Thomas døde i 1761 i Forum, Bryndum. Begravet den 30. april 1761 i Bryndum Kirke.

Thomas er gårdmand i Forum, hvor han har fæstet den ene halvdel af det, der siden bliver kendt som Forum Gammelgård. Han stammer måske fra Alslev og har været landsoldat. Han må være født omkring 1692, at dømme efter hans alder ved døden.

I 1736 oplever Thomas, at hans medfæster, Knud Dam, rømmer fra gården. Den slags gør man ikke ustraffet, og Knud bliver indstævnet for herredstinget. Han undskylder sig med, at han af nød har måttet forlade gården. Han havde ikke korn til dyrene eller til udsæd, ja, ikke engang til at brødføde familien. Derfor måtte han gribe til at sælge ud af besætningen. Oveni kom restance med landgilde og kongelige skatter. Han og familien blev følgelig sat fra gården, men med til historien hører, at han senere kunne starte et nyt fæstemål i Forum By.

Året efter bliver gården formelt delt op i to gårde, hver med et hartkorn på 1 td. 6 skp. 2 1/2 album. Thomas passer sin part frem til 1751, hvor hans søn bliver gift og tager over, mens Thomas og hustru rykker til et husmandssted i nabolaget.⁸⁶⁴

Ved begravelsen skriver præsten i sin kirkebog: Aprilis 30. Chr. Himmelf. blev begravet Thomas Jenssen af Forum, gl. 68 Aar.

Thomas var gift med **Karen Christensdatter.**

Et barn kendes:

252 i. Christen (1725-1809)

505 Karen Christensdatter. Født ca 1696. Karen døde i 1760 i Forum, Bryndum. Begravet den 8. juni 1760 i Bryndum Kirke.

Karen kendes kun fra indførslen i Bryndum kirkebog 1760: Junius d. 8. 1 S. e. Tr. blev begravet Thammes Jenssens Kone, Karen Christensdatter af Forum, gl: 63 Aar.

506 Christen Knudsen. Født 1684 i Gunderup, Årre Sogn. Døbt 21. december 1684 i Årre Kirke. Christen døde 1727 i Astrup, Bryndum Sogn og blev begravet i Bryndum Kirke 26. februar 1727.

Christen er "ret sikkert" – ifølge lokalhistoriker Henning Jørgensen – født i Årre. Hans forældre er Knud Jepsen og Maren Christensdatter; ved dåben har præsten ikke bekymret sig om at nævne fadderne.

Det menes, at han, inden han bliver fæster, har tjent i præstegården i 1708. Fra 1710 overtager han fæstet af gården IIB i Astrup (nuværende adresse er Astrupvej 36), som indtil 1791 tilhører Bryndum Præstegård. Pastoren har haft lejlighed til at kigge Christen ud som et solidt emne til en fæster af gården. I en periode, ca. 1713-1719, har han endnu mere at gøre med, idet han også fæster gården IA i Astrup.

Astrup er en lille bebyggelse i Bryndum Sogn, beliggende ved Alslev Å. Omkring år 1700 er der fire gårde med seks gårdparter i byen.⁸⁶¹

Christen dør tidligt fra gården, og en ny fæster kommer til i skikkelse af Christen Mikkelsen. Denne gifter sig med en Sidsel Sørensdatter, som eventuelt kan have været Christen Knudsens enke⁸⁶⁰.

Et barn kendes:

508 Peder Hansen. (Samme som anetavle nr. 66.)

509 Ellen Jensdatter. (Samme som anetavle nr. 67.)

510 Jacob Jensen Outrup. Født ca. 1702. Død marts 1781 i Billum og begravet 16. marts 1781 i Billum Kirke.

Det vides ikke, hvor han er født, men navnet antyder, at der er rødder tilbage til Outrup Sogn. Ud fra familieforhold kan vi regne ud, at hans far har heddet Jens Jacobsen – fornævnet har vi fra Jacobs "efternavn", og nogle søskende til senior bærer patronymet Jacobsen. Militærfolk som Jacob og en del af hans familie var generelt mere mobile end bønderne, og han kan sagtens have været en del omkring, før han har slået sig ned i Janderup-Billum.

Jacob benævnes både som fourer og sergent ved "Nordiske Regiment"⁸⁴⁷. En fourer er en underofficer, der har som særlig opgave at sørge for forsyningen af fødevarer til soldaterne. Det er en stilling, som kræver gode skolekunderskaber, en officer skal både kunne læse og skrive, og fourerer skal i særdeleshed forstå sig på regning.

Den militære gage er ikke storslået, en fourer kan indkassere 14 skilling pr. dag⁹⁴⁵, så måske har det været nødvendigt med bierhverv. Omkring 1745 har han et sådant, idet han udnytter sine særlige færdigheder og underviser de store børn i Billum i et skolehus på hele fem fag, som ligger lige syd for kirken. De små børn har deres eget sted i Tarp. Undervisningen foregår udelukkende i de fire vintermåneder, hvor der formodes at være tid til den slags. For sin indsats modtager læreren 8 rdl. plus såkaldte indgangspenge – 4 sk. for hver elev, som forældrene skal betale. De fattige er dog fritaget. Oveni kommer "et forsvarligt læs tørv", som skal leveres af alle, der er så velstående, at de ejer hest og vogn. De 8 rdl. tages for størsteparten fra de forskellige indtægter, som kirken har, bl.a. "lysepenge" og multker. Også bøger til de fattige børn betales af denne kilde.⁸²⁸ Allerede dengang forsøger man at give lige adgang til uddannelse! Formentlig har Jacob passet lærergerningen til sin død.

Han har ind imellem har svært ved at få økonomien til at hænge sammen, og i 1743 må han ty til et lån. Det er godsejer Søren Rygaard på Hesselmed, der kan hjælpe ham med en kapital på 26 rdl. 4 mk., "hvorfor er givet Prioritet i adskilligt af hans Bohave og Løsøre. Dateret 8 juli 1743."⁹⁰⁶

Jacobs første kone er Maren Mortensdatter, datter af Morten Pedersen (ane nr. 224) i V. Janderup⁸⁶⁷. De er blevet gift omkring 1735, men vielsen er ikke at finde i Janderups kirkebog. Parret har tilsyneladende ikke slået sig ned i Janderup; sammen har de fået tre børn, hvis dåb heller ikke er indført i kirkebogen, men de bliver konfirmeret i Billum henholdsvis i 1751 og 1754. Sønnen Morten går i sin fars militære fodspor og bliver underofficer, og Else Cathrine er i 1781 gift i Møgeltønder. En tredje søn, Jens, som bliver konfirmeret 1751, hører vi ikke mere til, så han må være død tidligt. Maren er formentlig død, før Jacob kommer til Billum, da hendes begravelse ikke ses i kirkebogen. 1740 kan han føre sin næste brud, også en Maren, til alteret.

Jacob og hans kone ses jævnligt som faddere til børn i sognet; således træder han op, da Jens Blytækkers Jacob skal døbes i 1747, og da Hans Jensen i Billumgaards søn Niels føres til dåben i 1753. Om Jacob ligefrem kan bryste sig af, at det første barn er opkaldt efter ham, er dog en anden sag.

Han har en farbror, Niels Jacobsen, som bor i Varde som ugift og pensioneret løjtnant. Ham har Jacob og hans kone taget sig godt af; han ser da også ud til at være den slægtning, der har boet tættest på ham. Allerede da alderdomssvagheden nærmer sig, lufter farbror Niels over for en anden nevø, Niels Jørgensen Bagger i Ribe, at han har tænkt sig at lade sergenten i Billum arve alle hans efterladenskaber. Nevøen synes tanken er fin og skriver i et brev til Niels Outrup: "Hvad sig hans Testamente med Jacob angaar, er jeg vel fornøjet, han maa gerne have det for mig, Gud ske Lov, vi trænger ikke der til."

Da den gamle bliver svagere og sengeliggende, tager Jacob troligt turen til Varde, en gang om ugen det sidste halve år og hveranden dag i de sidste fem uger. Jacob har endda måttet leje en vogn for at køre turen, og både han og hans kone har gjort sig stor umage, også ved at sørge for jordefærden, da farbroren dør den 26. september 1754. Som eneste medlem af familien er han til stede, da der skal skiftes i Varde.

Her finder skifteforvalteren godt nok brevet fra nevøen Niels Bagger, som viser Outrups tanker vedrørende et testamente, men da det ikke er “bleven paa sine høye Steder confirmeret, henfalder samme af sig selv”. Det bliver med andre ord erklæret for ugyldigt. Da skifteretten er klar over, at der eksisterer flere slægtninge, er det nødvendigt at eftersøge dem, selv om boet er så beskedent, at det ikke kan bekoste en “ordentlig Proclama”. Man indrykker i stedet annoncer i “danske og tydske Gazetter, tre Gange efter hinanden”.

Efterlysningen bærer frugt, for ved næste skiftesamling møder en Vardeborger op med en fuldmagt fra en søster til afdøde, Karen Jacobsdatter Wolfram, som er bosiddende i Tønder, hvorfra hun ikke “formedelst Alderdom og Svagheit, saa og inpassable Veje” ikke kan rejse til Varde. Men hun vil altså minde om, med rundhåndet brug af latinske og juridiske udtryk, at hun skal have sin del af arven! Brorsønnen i Ribe stiller derimod ingen krav om en arvepart.

Det får Jacob til at gribe fjerpenen og skrive et indlæg, som han indleverer i skifteretten og beder om at få vedhæftet skifteakten. Han fremfører her, at hvis den gode Karen vil arve, må hun skam også være indstillet på at være med til at betale gælden, hvis der skulle være en sådan i boet. Vil skifteforvalteren sørge for at spørge hende? Hvis det glipper, vil han da lige anføre, at søsteren har en gammel gæld på 4 rdl. til afdøde, som hun har lånt for over 30 år siden og aldrig betalt tilbage. Karen tager via sin fuldmægtige Vardeborger til genmæle og påstår, at hun aldrig har lånt penge, men måske nok fået lidt rejsepenge i sin tid ...

Også en søster til Jacob, Mette Jensdatter, som har adresse i Ho Præstegård, bliver indblandet. Hun sender et brev, som også vedhæftes skiftepapirerne, hvor hun forklarer, at hun overlader al arv efter sin farbror til bror Jacob. Og hun har endda fået sin formentlige arbejdsgiver, sognepræst Kingo i Ho, til at underskrive som vidne.

Enden på det hele bliver, at Jacob indleverer en lang regning på alt det, han har købt og betalt for i forbindelse med sin farbrors begravelse. Alt fra en kande brændevin til en skænk til “en Del Fornemme, der var buden til Liget at følge”, og til søm og sværte til kisten. Da boet gøres endeligt op, viser det sig, at udgifterne, der også tæller auktions-salær for salget af efterladenskaberne og de sædvanlige skifteomkostninger, lige præcis rammer samme beløb som indtægten ved auktionen, nemlig 46 rdl. 7 sk. Jacob har i hvert fald sikret sig, at han får sine udgifter betalt (måske så rigeligt?), mens der ikke bliver en skilling til søsteren i Tønder.⁸⁴⁷

I 1772 kommer Jacob igen i nød for penge, og dem låner han hos cancelliråd Hansen på Hesselmed. Beløbet er på 40 rdl., og der udskrives en obligation, som tinglæses på Vester Herreds Ting den 26. april. Der skal stilles sikkerhed for lånet, men da Jacob ikke ejer sit hus, må han i stedet finde værdifulde ting frem i sit møblement og pantsætte dem; de oplistes i pantebrevet: en jernbilæggerovn med jernfod og to messingknapper og to messinglysestager, som står på ovnen, dyner, puder og lagner i to senge, et par køer, en stor kobberkedel, en themaskine og endelig en dragkiste, et stueur og et hængeskab.⁸⁵⁶

Der skal betales renter af lånet, men som det ofte ses, har det ingen hast med at få betalt pengene tilbage. Ni år efter er der 32 rdl. tilbage af gælden. Langt senere – i 1800 – opdager man, at obligationen aldrig er blevet “udslettet” af protokollen, men det skyldes en forglemmelse. Godsejerens enke er klar over, at gælden forlængst er betalt, og der er ingen problemer med at udskrive en kvittering, men det gøres helt officielt og indføres i skødeprotokollen.⁸⁵⁷

Da Jacob dør i 1781, bor han stadig i Billum Skolehus sammen med sin Maren. Huset ejes af godsejeren på Hesselmed, og Jacob sidder til leje i den lille bolig, der består af dagligstue, køkken og et kammer samt et udhus. Der er ikke noget luksuriøst over indboet, men dog en vis klasse. Han har et stueur i futteral, en stor messing lysestage og flere

“skilderier” på væggene i sin stue. Der er et par læderstole og en del grej, der viser, at der er drukket the i huset: en thepotte, tre thekopper og noget så specielt som en themaskine. I udhuset er der en enkelt ko og et par får. Desuden har Jacob haft visse ting, der har været brugt i undervisningen: en skrivetavle og fem papirs-do.

Jacob efterlader sig lidt gæld. Blandt papirerne findes den nævnte obligation vedrørende et lån fra godsejeren på Hesselmed, og flere personer fra Billum og Janderup anmelder klatgæld, mellen 1 og 3 rdl. Christen Knudsen i Billumgård, der er svoger til afdøde, har bekostet begravelsen, som løber op i 7 rdl. 3 mk. 10 sk. Der er lidt diskussion, om beløbet er for højt – begravelsen har måske været for lidt bekostelig, har den været over stand? Men det ender med, at Christen får sine penge, og slutresultatet er, at der ikke er noget at arve. Jacobs børn fra første ægteskab bliver indkaldt til skiftet, men dukker ikke op. Formentlig har de anet, at der ikke var så meget at komme efter, at det kan betale en lang rejse.⁸⁴³

Jacob blev den 2. marts 1740 gift med **Maren Knudsdatter**, i Janderup Kirke.

De fik et barn:

255 i. Maren (1740-1816)

511 Maren Knudsdatter. Født ca. 1716 i Janderup. Død i november 1805 i Kjelst, Billum og begravet den 20. november 1805 i Billum Kirke.

Maren skal være født i Janderup – ved trolovelsen nævnes det, at hun er af Janderup – men hendes dåb er ikke indført i kirkebogen. Ved begravelsen opgives hendes alder til at være 96 år, det passer ikke så godt med, at hun følge i to folketællinger skal være henholdsvis 71 år i 1787 og 84 i 1801. Formentlig er hun født omkring 1716. Det kan ikke dokumenteres med absolut sikkerhed, men et kvalificeret bud på en far til hende er Knud Nielsen, gårdmand i Vester Janderup. Knud Nielsen får på denne tid en række børn, men netop omkring 1716 er der et hul; der er ingen børn fra den ældste, Mads, der døbes 1613, til Uskild, der er fra 1718. Det er set før, at præsten har glemt at indføre et barn i kirkebogen. Det støtter yderligere antagelsen, at en Knud Nielsen i Janderup er fadder, da Marens eneste datter døbes i 1740.

Hun får, så vidt vides, kun et barn i ægteskabet med Jacob – et for tiden uhørt lavt antal. Men hun er populær som fadder for andre folks børn, både familien i Janderup og de nye naboer i Billum Sogn. I 1741 ser vi hende således som fadder for en søn af en mand i Tarp. I november 1761 gælder det hendes formentlige bror, Niels Knudsens, søn i Janderup. Da hendes datters første søn, der får navnet Jacob, døbes, er morfar fadder, men Maren ses aldrig selv som fadder for nogen af børnebørnene.

Maren tilbringer tilsyneladende nogle år alene efter mandens død. Ved skiftet ønsker skifteforvalteren – og hun er enig deri – at hun ikke længere skal blive boende i skolehuset. Derfor kommer hele indboet på auktion. Det sælges til 55 rdl. 1 mk. 5 sk. hvilket er 16 rdl. mere end vurderingen lød på, så der har været lidt overskud til at afvikle gælden. I øvrigt er det næsten hjerteskræende at læse, at der er auktionsomkostninger på 2 rdl. 5 mk. 11 sk. og udgifter til skiftet på hele 7 rdl. 1 mk. 13 sk. Et mærkbart beløb, der skal trækkes fra den meget beskedne formue.

Det er Marens yngre bror, Christen, der tager sig af begravelsen og lægger penge ud til den.⁸⁴³ Svigersønnen Jens Pedersen Kjær deltager i skiftet, men det ser ikke ud til, at der er kærlige bånd mellem mor og datter, i hvert fald flytter moren ikke ind hos sin datter. Ved folketællingen i 1787 sidder hun som “Enke og Huuskone” i et hus i Tarp, og i 1801 er hun flyttet ind hos gårdmand Christen Jacobsen, også i Tarp; Christen er født 1761 som søn af Jacob Hansen i Tarp og ikke i familie med Maren, der er stadig tituleret som huskone.

1805 melder kirkebogen: D. 20 nov. begravet Outrups Enke af Kielst, gl. 96 aar.

546 Niels Madsen Rasch. Født ca 1630 i Bandsbjerg, Janderup. Niels døde i februar 1705 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 8. februar 1705 i Janderup Kirke.

Niels er født før kirkebogens start i Janderup, så tidspunktet kendes ikke, men han er søn af Mads Nielsen Rasch og hustru Dorethe. Han nævnes i 1664, 1681, 1686 og 1688 som fæster på den ene halvgård af ryttergården Bandsbjerg. Den anden halvgård fæstes af Bachen Jensen, der også er en af vores aner (nr. 756). I matriklen 1664 hedder det om Bandsbjerg: Udlagt til rytteri under ritmester Devitz kompagni, fæstere er Dorte salig Matz Nielsens og Niels Matzen, hartkorn 11 tdr. 4 skpr., betaler 2 ørte rug, 2 ørte byg, 1/2 tønne smør. På dette tidspunkt må det være Niels og hans mor Dorte (eller Dorethe), som er enke, der deles om fæstet på gården. I matriklen 1681 kan man læse, at ryttergodset er udlagt fra Riber Domkapitel, og nu nævnes også Bachen Jensen som fæster.⁵¹²

I 1686 er der syn på ryttergårdene. Om Bandsbjerg hører vi, at det samlede hartkorn er på 11 td. 4 skp. – efter gammel beregning 7 tdr. Det opregnes, hvor meget Niels Madsen kan formodes at så: 4 td. rug, 1 1/2 td. byg og 2 skp. boghvede, og af avl findes på stedet: 16 trav. rug á 2 1/2 skp., 10 trav. byg á 3 skp., 10 læs hø. Besætningen på gården består af 2 bæster, 3 køer, 1 kalv, 5 får og endelig 2 bistokke. Bygninger er som følger: Stuehus 9 fag, ladehus 7 fag, hølade 7 fag, stald og fæhus 8 fag. De er ikke helt velholdte, idet der mangler 4 bjælker og 8 spær. Det noteres, at det i 1685 har været nødvendigt med bistand; fæsteren har “bekommet lånekorn, som i år, formedelst kornets ringhed, ej kan betales 10 skp. rug, 1 td. byg, 10 skp. havre”. Til sidst den generelle vurdering: Bruget temmelig (godt), manden nogenledes – Niels Madsen har klaret sig, uden at der dog er noget at prale af.⁵¹³

Bandsbjerg er en ryttergård, dvs. at fæsteren skal forsørge en rytter og hans hest. I de hårde tider i slutningen af 1600-tallet, hvor der er megen armod og misvækst, og man knapt nok er kommet sig oven på svenskekrigene, kan det være en stor belastning. Der har nok været mange bryderier om, hvor meget rytterne med rimelighed kunne kræve, og der er ligefrem lavet en forordning, der fastslår, hvordan man kunne måle sig frem til den rigtige størrelse på et læs hø! Trods de dårlige tider kræver hæren, hvad den har ret til, og den har midler til at straffe, hvis bønderne ikke efterkommer kravene. Den 26. juli 1687 kan man læse i regimentssskriverens regnskab: “Opsat en pæl i Hillerslev, Janderup Sogn, til at straffe ulydige rytterbønder ved.” Den kostede med træ, jernlænker og at opsætte 1 rdl. 1 mark.⁵¹²

I ekstraskattelisterne i 1683 er datteren Karen, der senere bliver gift med Christen Christensen Broeng i Ål Sogn, noteret som hjemmeboende, fra ‘84 og frem er det mest Anna, som hjælper til, og til sidst, i ‘96 -97, bor både Anna, som i ‘97 bliver gift med Niels Bachensen på Jegumgård, og Dorethe på gården.

Den 3 august 1698 er det tid for generationsskifte, og Niels oplader “formedelst svagheds skyld godvillig” sin halve part af Bandsbjerggård til datteren Dorethe og hendes mand Christen Eskesen.⁴³⁰ 7 år senere bliver “Niels Bandsberg” begravet 5. søndag efter Helligtrekonger.

14. september 1662 giftede Niels sig med **Anne Nielsdatter** i Janderup Kirke.⁵¹⁴

De havde følgende børn:

	i.	Karen (1663-)
	ii.	Karen (1666-1749)
273	iii.	Anna (1668-1743)
357	iv.	Dorothe (ca1672-1744)

547 Anne Nielsdatter. Anne døde efter 1700 i Bandsbjerg, Janderup.

Der vides ikke meget om Niels Raschs kone, men 14. september 1662 kan man læse i kirkebogen: "indviet Niels Madsen och Anne Nielsdatter i den h. Ecteskabs stat." Det har i øvrigt været en travl dag for præsten, da flere par må skrifte åbenbart og en mand begravnes ved samme gudstjeneste. Da brylluppet holdes i Janderup, stammer hun sandsynligvis herfra.

To af hendes og Mads' børns dåb kan findes i kirkebogen, men to andre, døtrene Anna og Dorethe, kender vi fra andre kilder. Sandsynligvis har de fået flere børn, men sognepræsten, Søren Pedersen Vinther, ser ud til at være mere optaget af at notere uægte børn end ægteskabeligt fødte, og desuden mangler årene 1671-1673 i kirkebogen. Heller ikke hendes død er indført.

548 Henrich Iversen. Født i Oksbøl, Ål. Henrich døde før 1682 i Broenggaard, Ål.

Henrich er født før kirkebogens start, og første gang, vi hører noget til ham, er den 14. november 1651, hvor han er på tinge sammen med sin far, Iver Henrichsen. Las Hansen i Borre skylder ham to sletdaler og har åbenbart svært ved at betale tilbage, så med far som sagfører må han tage sagen op ved Kjærgaard Birketing. Vi må gå ud fra, at det har hjulpet. I hvert fald har han fået rettens ord for, hvad han har til gode ... ⁸⁰⁸

Henrich nævnes ved matriklerne 1662 og 1664 som fæster af den halve Broenggaard, den anden halvgård har Bachen Nielsen. På dette tidspunkt er gårdens samlede hartkorn sat til 4 tdr. 3 skp. 2 1/2 fdk. og vi får også at vide, hvad fæsterne skal udrede i landgilde. De skal stille med 2 ørte rug, 2 ørte byg, en fjerding smør, et svin, en gås, et fænød og 1 rdl. Naboerne i Sønderbøl skal levere en del af landgildet i form af torsk, sikkert fanget i Hø Bugt.

Vi ved ikke, hvornår Henrich er død, men det er sket før 1682, hvor hans enke sidder ved fæstet: som så mange enker fører hun gården videre efter ham, sikkert hjulpet af voksne sønner. I følge Jordebog 1728 for Hesselmed får sønnen Byrge fæstet efter ham, eller rettere efter hans enke, "Mette sal. Henrich Iversens".

Henrich var gift med **Mette Bundesdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Ifwer
274	ii.	Bunde (-1739)
	iii.	Gregers
	iv.	Esche
	v.	Zidsel
	vi.	Byrge (-1751)

549 Mette Bundesdatter. Mette døde før 1690 i Broenggaard, Ål.

Mette er født på Broenggaard, som datter af Bunde Søffrensen. En ekstraskatteliste fra 1682 afslører, at hun står for fæstet og har to sønner og en datter på gården. Ved samme lejlighed kan vi se, at hun skal svare skat af 2 heste, to køer, en stud, et ungnød, seks får, et svin og to "bitræ" (nok bistokke). Ved matriklen 1688 sidder hun stadig ved fæstet sammen med Christen Christensen. Hun oplader på et tidspunkt gården til sin yngste søn, Byrge.

Det vides i øvrigt ikke, hvornår hun er død.

552 Bunde Søfrenssøn. Født ca 1665 i Gedberg, Ål. Bunde døde i december 1742 i Skødstrup, Ål. Begravet den 1. januar 1743 i Ål Kirke.

Det vides ikke præcist, hvornår Bunde er født, men han skal være søn af Søfren Bundesøn, der er fæster på Gedberg-gård.⁵¹⁵

Ca. 1691 er Bunde blevet gift og har fået fæste på en gård i Skødstrup, formentlig hans svigerfars. Den 14. november 1691 er “Bunde, Troels og Johan Sørenssønner i Skiødstrup” faddere for et barn i Skødstrup – det er et par måneder, før Bunde får døbt sit eget første barn. At de unge brødre også hører til i Skødstrup, kan undre lidt, måske har præsten bare været lidt upræcis eller også regnes Gedberg som en del af Skødstrup – det er tilfældet ved matriklen 1688. Mellem 1691 og 1701 får Bunde og Kiersten i hvert fald seks børn; det er det antal, der er nævnt i kirkebogen, men der kan sagtens have været flere.

Han har formentlig haft et bierhverv som tømrer; 1729 kan han fordre 1 mark og 6 skilling for at have lavet en ligkiste til Kiersten Jensdatter (ane nr. 307), enke efter Niels Christensen Brich i Skødstrup⁵¹⁶. Det er slet ikke ualmindeligt, at håndværk udføres af bønder med særlige færdigheder. Fuldtidshåndværkere ses næsten aldrig, og egentlig erhvervsdrift er forbeholdt købstæderne.

Lidt gæld har han til tider haft, og i 1721 afslører et skifte efter Niels Sørensen i Mosevrå, at Bunde Søfrenssøn i Skødstrup skylder boet 4 rdl. og 2 mk., et beløb, der jo er noget større end det, der kan tjenes ved at snedkerere en ligkiste.

Sit otium kommer han til at tilbringe i aftægt på gården i Skødstrup. Han overlever sønnen Søren, fæster på Broeng-gård, der dør i 1739 og efterlader sig en flok umyndige børn. Disse har Bunde formelt et ansvar for, men han slipper for at skulle tage sig af dem, da han “formedelst høje Alderdom iche kand besværges med nogen Formynderskab, skiøndt hand iche efter Loven kunde sig undskylde”, som det hedder i skiftet efter Søren.

Da han begravnes, benævnes han som “Bonde Sørensen af Schiødstrup”.

Ca. 1691 blev Bunde gift med **Kiersten Christensdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Lisbet (1692-)
315	ii.	Maren (-1759)
276	iii.	Søren (-1739)
	iv.	Gunder (1697-)
	v.	Anne (1699-)
	vi.	Kiersten (1701-)

553 Kiersten Christensdatter. Formentlig født ca 1670 i Skødstrup, Ål.

Vi ved meget lidt om Bunde Søfrenssøns kone. Vielsen kan ikke findes i kirkebogen, der ikke dækker vielser så langt tilbage, men præsten nævner hende ved de børns dåb, som er bogført.

Hun kan være datter af Christen Matzen, gårdfæster i Skødstrup.

554 Niels Bachensen. Født før 1673. Niels døde i marts 1706 i Jegumgård, Janderup. Begravet den 22. marts 1706 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvor Niels er født. I kirkebogen hedder det, at han er "af Jegum", da han bliver gift første gang. Måske betyder det dog bare, at han allerede ved trolovelsen har holdt sit indtog på gården.

Hans første kone er Karen Thomasdatter, som han bliver viet til den 3. marts 1693 i Janderup Kirke. Omtrent på den tid bliver han formentlig fæster af den halve Jegumgård, en stor gård i en afkrog ved Fil Sø, der dengang hører under Janderup Sogn. I begyndelsen af 1900-tallet kommer stedet under Ål Sogn. Ægteparret bliver velsignet med et par piger, inden hun dør i september 1696. Året efter gifter Niels sig igen, denne gang med en pige fra Bandsbjerg, Anna Nielsdatter.

Han må have haft en bror boende på gården; i hvert fald kan man 1698 læse i kirkebogen: "Ferie Epiph: (helligtrekongersdag) begravnes Niels Bakensens Broder af Jegum ved navn Mads Bakensen, i sin alders 26 aar".⁵¹⁷

Niels dør muligvis af pest eller af en anden "grasserende" sygdom, da flere andre fra sognet begravnes de næstfølgende dage.

Den 17. oktober 1697 giftede Niels sig med **Anna Nielsdatter** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1698-1763)
	ii.	Backen (Tvilling) (1702-)
	iii.	Karen (Tvilling) (1702-)
277	iv.	Maren (1703-1783)
	v.	Niels (1706-)

555 Anna Nielsdatter. (Samme som anetavle nr. 273.)

556 Morten Termansen. Født ca 1653. Morten døde den 8 december 1711 i Kjærbøl, Farup. Begravet den 4 januar 1712 i Farup Kirke.

Morten er fæster eller ejer af en større gård i Kjærbøl, Farup Sogn. Han er desuden sandemand i Kalvslund Herred. I Farup Kirke findes endnu en gravsten over ham og hans kone med en indskrift, der ikke lader sig tyde fuldstændigt: Salig Morten Termansen af Kierbøl, Sandemand i Calslund Herred i 30 Aar, d. 8 dec. 1711 i hans alders 8. år, og hans Hustru Maren Hansdatter, d. 17.. i hendes alders ... Aar. De levede i fredsommelig Ægteskab i 30 år, velsignet med fire Børn .. en Datter.⁵¹⁸

Morten Termansen er nævnt som fadder til Morten Nielsen i Farups søn, Niels i 1697.

Ved hans død skriver kirkebogen: D. 4 Januarii en mandag begravit Martin Termansen af Kierbøll gammel 58 aar. At der skulle være gået en måned mellem død og begravelse, virker måske lidt usandsynligt, men dødsfaldet skete midt om vinteren, og det kan have været umuligt at grave graven.

Om Morten virkelig er far til Niels Mortensen, har jeg ikke stensikker bevis for, men sandsynligheden er ret stor. Tid, sted og navne passer på en prik ...

Morten var gift med **Maren Hansdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Terman ³⁷⁹ (1687-1738)
278	ii.	Niels (1689-1746)

557 Maren Hansdatter.

Maren kendes kun fra indskriften på gravstenen.

558 Andreas Hanssøn Windfeldt. Født i 1657 i Farup. Andreas døde i juli 1716 i Tanderupgård, Farup. Begravet den 20. juli 1716 i Farup Kirke.

Andreas vokser op i Farup som søn af Hans Nielssøn Windfeldt og hans hustru Barbara Knudsdatter. Fødselsåret er beregnet ud fra hans alder, da han dør. Ved matriklen 1688 ser vi ham som fæster på Tanderupgård i fødesognet. Det er en meget stor gård, som står for hartkorn 17 tdr. 2 skp. 2 fdk. 1 alb., men det er ikke en selvejergård. Ejeren er præsidet Worm i Ribe. Foruden Tanderupgård består byen Tanderup af to gårde af mere almindelig størrelse, godt 4 tdr.

En kop- og kvægskatteliste fra 1684 viser, at Andreas senest fra dette år har haft fæstet på Tanderup. Han er endnu ugift og har fire tjenestefolk på gården. Besætningen er efter tidens forhold pænt stor. Der er 6 heste og hopper, 7 køer, 6 stude (handelsvarer!) og 7 svin. Af denne besætning må han svare 1 rdl. 2 mk. 7 sk. i skatter.

Selv om Tanderupgård er en meget stor gård, har den ikke været velsignet med den bedste jord. Tværtimod beskrives den i Christian V's markbøger som "ond", mens to nabogårdes jord er "skarp". Karakteristikkerne ond og skarp er henholdsvis nr. 5 og 4 på den skala, som man anvender ved vurderingen, hvor "allerværst" som nr. 6 står for den dårligste jord.

Andreas har dog gode enge til sin rådighed. Han kan køre 80 læs enghø og 28 læs "middelhø" i lade, og dertil kommer 12 læs "ond hø". Han har god græsning til 16 høveder.⁹¹⁴

Andreas' begravelse er indført i kirkebogen 1716: "D. 20. juli, en Mandag, begravet Anders Windfeld paa Tanderupgaard, gammel 59 Aar." Der jongleres mellem navnene Andreas og Anders, som på den tid bliver anset for at være samme navn.

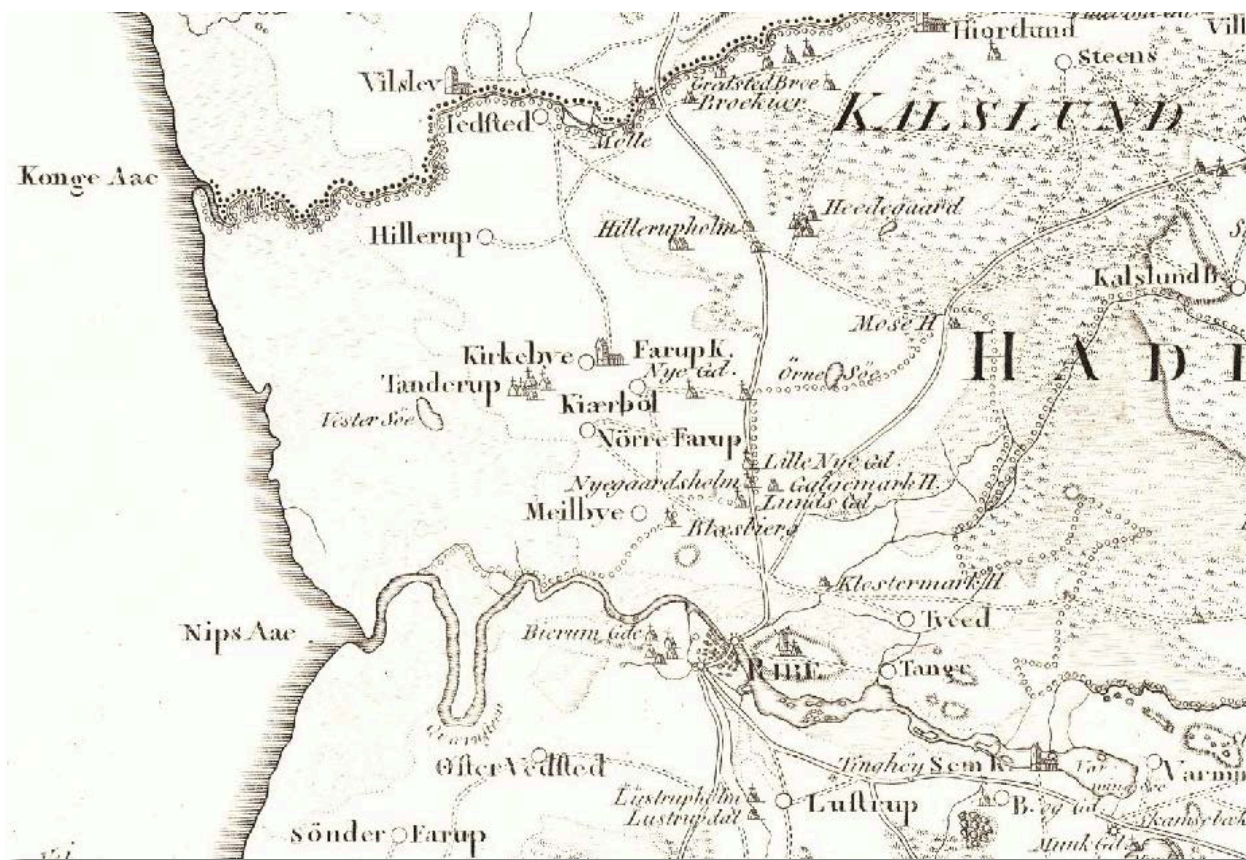
Ca. 1691 blev Andreas gift med **Johanne Marie Andreaskone** i Farup.

De havde følgende børn:

	i.	Hans ⁵¹⁹ (ca.1692-1708)
279	ii.	Barbara (1693-1777)
	iii.	Dorethe ⁵²⁰ (ca.1694-)
	iv.	Maren ⁵²⁰ (1695-ca. 1730)
	v.	Jørgen ⁵²⁰ (ca. 1696-1748)
	vi.	Mette (1697-1697)
	vii.	Margrethe (1698-1705)
	viii.	Maria (1699-1705)
	ix.	Mette ⁵²⁰ (1701-)
	x.	Mathis (1702-1705)
	xi.	(Uden navn) (Dødfødt) (1703-1703)
	xii.	(Uden navn) (Dødfødt) (1705-1705)

559 Johanne Marie Andreaskone. Født ca. 1661. Johanne Marie døde i september 1740 i Kirkeby, Farup. Begravet den 13. september 1740 i Farup Kirke.

Johanne Maries fødested og forældre kendes ikke. Vi ved heller ikke præcis, hvornår hun er blevet gift. Men hun bliver hus- og madmor på den store gård Tanderupgård, og her sætter hun 12 børn i verden. Selv med den tids øjne ret flot! En del af dem dør som små, og de to sidste er endda dødfødte, men fem vokser op og fører slægten videre.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort over det vestlige Jylland, her Farup Sogn og Ribe Købstad.

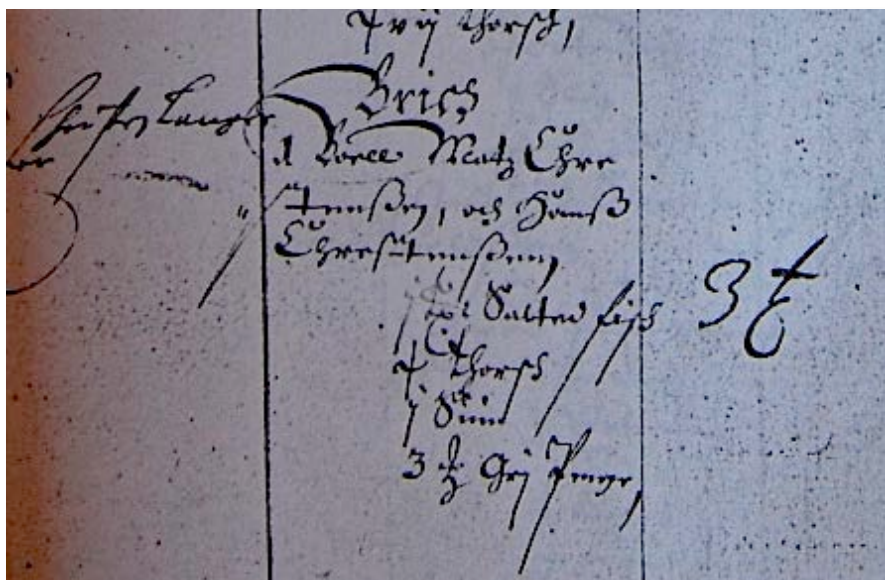
Ved hendes egne børns dåb er det kun hendes mand, der er anført, men når hun optræder som fadder for andres børn er det med navns nævnelse. Anden påskedag 1698 fører "Anders Windfeldts kone Johanne i Tanderup" Hans Terman-sens datter Barbara til dåben. Det tyder på, at Johanne og Andreas på en eller anden måde er i familie med Hans Terman-sen eller hans kone, men præcis hvordan det hænger sammen er ikke afklaret. Blandt de øvrige fadderne er Andreas' søster, Mette Windfeldt.

Johanne får et langt liv og overlever sin mand med 24 år. Men i 1740 kan præsten notere i Farups kirkebog: "d. 13 sept. holdt Begravelsen over gl. Johanne Windfeldt i Kirkebye gl: 79 Aar." At hun dør i Kirkeby antyder, at hun har tilbragt sine sidste år hos et af sine børn, formentlig hos Barbara, der netop bor i denne by.

578 Mads Christensen Brich. Født i Brichgård, Børsmose, Ål. Død samme sted efter juli 1679.

Det vides ikke, hvornår Mads er født, men han er formentlig ældste søn af Christen Madsen på Brich, da han er opkaldt efter sin farfar. Vi træffer ham første gang den 13. oktober 1648, hvor han sammen med sine to yngre brødre, Hans og Christen, optræder på Kjærgård Birks ting. Sagen drejer sig om en rugager, som deres mor, Karen Brich, mener, er blevet ødelagt, og skaden, der skønnes at svare til en tønne rug, skulle være forvoldt af nogle små kreaturer. En række lokale mænd og kvinder stævnes.⁵²²

Et par måneder senere er han igen med sin mor på tinge, denne gang for at bevidne, at hun retteligt har betalt den lærlingeløn, som en skomager i Nr. Hebo i Janderup Sogn skulle have for at tage en yngre bror i lære.⁷⁵³

Detalje fra matriklen 1664. Her kan man læse, at Brich hører under Christen Lange, og at der er tale om et "Boell" med "Matz Chrestensen och Hans Chrestensen" som fæstere. Desuden er anført landgilde: 1 td. saltet fisk, do. torsk, 1 svin og 3 mark gæste penge. Hartkornet - 3 td. - står til højre.

Mads bliver fæster på Brichgård, måske fra omkring 1654, hvor hans far dør. På denne tid må Mads igen på tinge. Boopgørelsen efter faderen viser, at en Dorette Jeskone og hendes børn i Oksby skylder den afdøde 3 rdl., som det nu tilkommer Mads at "opbjærge."¹⁰⁷¹

Bror Hans er også fæster på fødegården, og sammen bekoster de to deres salig mors hæderlige begravelse i 1679. Efter hendes død opstår der uenighed mellem de seks søskende om den gamle brændevinskedel, det mest værdifulde Karen efterlader sig, og som søstrener mener, den gamle har givet til sin yngste datter. Noget som brødrene slet ikke er enige i, og det fører til en retssag, der strækker sig over et par måneder og ender med, at Hans

Christensen på Brich vidner om, at hans mor for 8-9 år siden betalte for den pågældende brændevinskedel til Søren Nielsen i Trolholm, gift med den yngste søster, Kirsten, med en anden kobberkedel og nogle ekstra penge. Dette bliver bekræftet af Mads og Hans' koner, Anne Madskone og Kirsten Hanskone, og tingbogen slutter med at bemærke, at det "ikke bør komme sagen til hindring eller skade i nogen måder, på den måde, at den ene er Mads Christensens bror, den anden hans kone."¹⁰⁵¹

Til trods for at Brichgård i matriklen 1664 kaldes et bol, giver det levegrundlag for to familier. I 1688 er de to brødre stadig opført som fæstere på gården, der på dette tidspunkt ejes af en Niels Nielsen i Ho Sogn og By. Som regel opgives for to halvgårde blot et samlet hartkorn, men disse to har hver fået tildelt deres: 2 tønner til Mads, mens lillebror må nøjes med 1 tønne og 1 fjerdingkar.¹³⁰ Hartkornsmæssigt rækker det altså på dette tidspunkt til noget mere end et bol – Brichgård må betegnes som en regulær gård.

Mads var gift med **Anne Madskone**.

Et barn kendes:

289 i. Karen (-<1726)

579 Anne Madskone. Anne døde efter juli 1679 i Brichgård, Børsmose, Ål.

Det vides ikke, hvor Anne er født, eller hvem hendes forældre er; vi kender hende kun som "Anne Madskone", det navn som tingbogen forsyner hende med.

Og hun har fundet vej til tinget og har indskrevet sig i tingbogen den 31. januar 1679. Denne dag fortæller to vidner, Christen Sørensen og Anne Eskesdatter fra Børsmose, at de nogen tid før St. Ibs dag (den 25. juli) har været ved havet for at samle formodet vraggods. De tog det på ryggen og begav sig på vej hjem, men da de nåede op i "bjergene" (i dag vil vi sige klitterne), trængte de til en pause og satte sig. Mens de lod hvilen falde over sig, kom Anne Madskone

på Brich rendende efter dem. Hun kom også fra vest og havde ligeledes sanket, nemlig en “fyrrebalgen” (balling, lægte), som hun havde på “hendes aksel”.

De slog følge hjemad, men undervejs kom Christen Christensen fra Børsmose og spurgte, om hun havde lov til at samle, hvortil hun svarede, at hun “vidste ikke, at han havde nogen bestalling til at have indseende dermed”. Da de kom til Brichbæk, mødte de Søren Christensen, der var på vej med et læs hør, og han sagde, at han ville have Annes balling. Det var hun ikke villig til, men Christen Christensen mente, at han havde lige så meget ret til at bære den hjem, endda på øvrighedens og kongens vegne (manden var en af tingets 8 dannemand eller stökkemænd), og han tog følgelig ballingen.

“Nok fremkom Anne Eschesdatter og vidnede med opholdne fingre og ed, at alt forskrevne er saa i sandhed som Christen Sørensen vidnet har, og ydermere vidnede hun, at hun saa, at Anne Madzkone lagde forne balling ned vesten gaarden, og der tog Christen Christensen den.”

Det kan lyde som en uskyldig sag, men ikke desto mindre behandles den på tinge. Den slutter med et venligt forlig mellem Madz Christensen på Brich og Christen Christensen i Børsmose; den første tog den anden “i haand og tilstod og bekiendte, at han aldeles intet vidste med forskrevne Christen Christensen at beskyldte eller paasige, end alt det som ærligt og godt må være udi alle maader, og hvis ord som kunne være falden imellem ham og Christen Christensen, da havde han sagt det i hastmodighed og ingen skiel dertil i nogen måder, og hvis tvist de haver haft med hverandre til denne dag skal være på begge sider hermed død og magtesløs og ikke paa enten sider at repetere eller igientage udi nogen maader, men være hverandre deres gode venner i hvorved de findes.”⁸⁰³ Altså idel fred og fordragelighed mellem de to. Men nogen kunne tyde på, at Anne ikke har været i sin helt gode ret til at tage fyrreballingen med sig fra stranden.

586 Hans ? Hans døde i Ho.

Indtil videre vides ikke noget om Hans, ud over at han er far til i hvert fald to børn, Maren og Peder, der begge lever deres liv i Ho. Sønnen, som er gift med Mette Bertelsdatter, har haft en ekstraordinær evne til at få penge til at yngle, idet han midt i 1700-tallet efterlader sig værdier for over 3000 rdl. Dog uden at efterlade sig direkte arvinger, så det bliver parrets søskende, der får glæde af de mange penge.

Børn:

	i.	Peder (1677-1742)
293	ii.	Maren (ca 1682-1759)

588 Niels Nielsen Hove. Født ca. 1643. Niels døde december 1723 i Øster Bredmose, Oksby og blev begravet 11. december 1723 i Oksby Kirke.

Niels er fæster af en af de tre gårde i Øster Bredmose, som sognets tidligere præstegård er delt op i. I følge 1688-matriklen er det en enkeltgård, der dog har 3 gårdmænd som beboere. Ejere af gården er på dette tidspunkt Simen Jacobsen og Niels Andersen i Waahr – den gamle dialektudtale af Varde. Det er da også en pænt stor gård med et hartkorn på 11 tdr. 3 fdk. 2 alb.

Fantasien får ikke lov til at flyve frit, når der skal vælges navne i Oksby, og der er så mange om navnet Niels, at det er en kringlet sag at finde ud af, hvem der er hvem, ikke mindst, når det kommer til Øster Bredmose sidst i 1600-tallet. Allerede på skattelisterne fra 1678 optræder 3 gårdmænd på stedet. Heriblandt en Niels Gundesen og en Niels Nielsen. Den første noteres for hustru og datter samt 2 heste og 3 får, den sidste har foruden sin hustru 2 heste og 3 får at svare skat af. Der nævnes ingen børn. I 1682 og ’84 finder vi to fæstere ved navn Niels Nielsen, begge med hustruer, samt en Jens Nielsen. I matriklen 1688 har den ene Niels fået tilnavnet Hove hæftet på, og i de markbøger, der udgjorde forarbejdet til matriklen, benævnes den anden Niels Bredmose.

Den ene Niels må være søn af Niels Nielsen, der er bror til vores ane nr. 448, Peder Nielsen, og vi ved fra andre kilder⁸⁶⁹, at han kun har to sønner, Gunde og Niels. "Vores" Niels, far til Søren Nielsen Bredmose, må altså være den anden. Men skudsikker dokumentation har vi ikke.

Den 20. november 1685 kan "ærlig mand Niels Nielsen i Øster Bredmose" låne godsejer Christopher Philip Cortsen til Mølbye 97 Rd. 2 mk., mod at han får pant i en gård, kaldet Hvidbjerg i Oksby Sogn.⁸⁵³ Den 2. juni 1690 har Cortsen tilsyneladende opgivet at betale lånet tilbage og sælger i stedet gården til Niels. To mænd fra nabolaget i Ho og Bredmose underskriver til vitterlighed, og det er ret bemærkelsesværdigt, at de gør det med egen hånd.⁸⁵⁴ Denne Niels har i hvert fald haft et overskud at gøre godt med, men det kan ikke med bestemthed afgøres, hvem af de to Niels'er, der har været långiveren.

Det må være Niels Nielsen Hove, der begravnes i Oksby 1723. 80 år gammel.

Niels var gift med **Maren Sørensdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Niels
294	ii.	Søren (ca 1680-1727)

589 Maren Sørensdatter. Født ca. 1638. Kirsten døde i december 1726 i Øster Bredmose, Oksby. Begravet den 7. december 1726 i Oksby Kirke.

Vi ved ikke meget om Niels Nielsen Hoves kone, men i kirkebogen for Ho-Oksby finder vi 1726 denne post: D. 7 December begravet i Oksby Kirkegaard Maren Sørensdatter, sl. Niels Nielsen i Øster Bræmose, var 88 Aar gl. Det må være den rette, for sted, alder og tidspunkt passer perfekt ind i billedet, og vigtigst: Vi ved, at ægteparret har en søn ved navn Søren, som må være opkaldt efter sin morfar.

Morfar kender vi ikke og heller ikke Marens fødested, men tidspunktet kan vi beregne, da præsten har noteret hendes alder i kirkebogen.

590 Søren Hansen. Født ca 1635. Søren døde i 1711 i Nørre Vejers, Oksby. Begravet den 14. oktober 1711 i Oksby Kirke.

Søren er gårdfæster i Nørre Vejers, Oksby Sogn. Hvor han er født vides ikke.

I 1688-matriklen ser vi, at der er tale om et lille sted med et hartkorn på 1 td. 4 skp. 2 fdk. Stedet hører sammen med de fleste af de øvrige gårde i Vejers (der er faktisk hele 14) under Riberhus.

Søren Hansen nævnes i flere skattelister op til 1700. I 1684 noteres han for hustru, 1 datter (kan næppe være Anne, da hun kun er ca. syv år på dette tidspunkt og derfor ikke kan være skattepligtig), 2 heste, 2 køer, 1 stud, 6 får og et svin - et husdyrhold, der er meget typisk for tiden og egnen.

Ud over at forsøge at dyrke sin magre jord, der næppe har givet meget fra sig, har Søren sikkert hentet nogle indtægter fra den store nabo, havet. Som det har været helt normalt på egnen.

Han dør i 1711, 76 år gammel.

Søren var gift med **Mette Joensdatter**.

Et barn kendes:

295 i. Anne (ca. 1677-1763)

591 Mette Joensdatter. Født ca 1635. Mette døde i maj 1715 i Vejers, Oksby. Begravet den 30. maj 1715 i Oksby Kirke.

1715 kan man læse i kirkebogen: D. 30. Maj begravet i Oxby Kirkegaard Mette Joensdatter, salig Søren Hansens Enke i Vejers, 80 Aar gl. Og det er, hvad vi ved om damen ...

608 Peder Hansen. Født i Ø. Vrøgum, Ål. Peder døde før 1697 i Ø. Vrøgum, Ål.

Peder, der er søn af Hans Jenssøn og Johanne Hanskone, er fæster af halvgården i Ø. Vrøgum, som hans far tidligere har haft i fæste; hans bror Michel sidder på den anden halvgård.

I 1674, kort efter at han har overtaget fæstet, er Peder på egne og sin brors vegne på tinge for at klage over den "ringe høavling, som til deres gård kan avles". Han fører en række gode bønder fra sognet som vidner på, at det virkeligt står så slet til med avlen.¹⁰⁵⁹ Ved kop- og kvægskatteopkrævningen i 1678 er både Peder og Michel Hansen ungarle, og som sådanne skal de svare 3 mark og desuden 1 mark og 8 skilling for en tjenestepige. Den skattepligtige besætning består af en hest, en plag, to køer, en stud, fem får og et svin. Der er også en bistok på gården; den koster i skat otte skilling. Peders del af gården har bestået af tre længer på henholdsvis 15, 8 og 14 fag.

Også dengang var der grund til at klage over skattetryk, for allerede samme år opkræves en ny gang skat, og denne gang kan vi se, at Peder nu har fået en kone i huset. Samme år har de vist fået deres første datter, Ellen. Ved siden af landbruget har Peder arbejdet med byggeri, men desværre har han ikke altid kunnet holde sine frister. Den 22. marts 1689 fører Bertel Pedersen i Borre retssag mod ham og Peder Sørensen; de to har i fællesskab forpligtet sig til at opføre et nyt salshus og en hølade for ham, men der er ikke sket noget i sagen. De bliver dømt til straks at sætte byggeriet i værk, ellers vil regimentskriveren "ved Nam (udlæg, udpantning) hos dem udtage, hvad til samme bygning fornøden erønskes kan."⁵²⁵

Peder er død før 1. juli 1697, hvor der i en skatliste kan læses om "Peder Hansens enke i Ø. Vrøgum."³⁷¹

1678 blev Peder gift med **Sidsel Jensdatter.**

De havde følgende børn:

304 i. Ellen (ca. 1678-)
ii. Hans (>1679-1732)
iii. Lars (>1679-)

609 Sidsel Jensdatter. Født ca 1646. Sidsel døde i 1721 i Ø. Vrøgum, Ål. Begravet den 7. december 1721 i Ål Kirke.

Peder Hansens kones navn kendes fra en skatliste. Og hendes begravelse kan vi finde i kirkebogen: Sidsel Jensdatter af Øster Vrøgum begravet 2. søndag i advent 1721, 75 år gammel; derfor vi kan beregne hendes fødselsår til ca. 1646, men det vides ikke, hvor hun er født.

610 Hans Laugesen. Hans døde efter 1711 i Burgård, Billum.

Vi ved ikke hvor Hans stammer fra, men der er en vis sandsynlighed for, at han er født i Løftgård i Outrup Sogn. Herfra stammer nemlig hans anden kone. Navnet Lauge er ikke så almindeligt og ses ikke i Billum på dette tidspunkt.

Hans bliver fæster på Burgård i og med, at han gifter sig med enken efter de to tidligere fæstere på gården. Hun hedder Maren Jensdatter og har først fra ca. 1639 været gift med Niels Christensen og efter hans død 1648 med Bunde Pedersen, der dør omkring 1659. Begge de tidligere ægtefæller havde det svært med økonomien, og kreditorer sværmede omkring gården. Hans og Maren bliver trolovet 3. adventssøndag 1660, men konen er død allerede inden 19. juli 1662, hvor der holdes retsmøde om registrering efter afdøde; der er nogen uenighed om “de umyndige børns” rettigheder – det må være hendes børn fra de tidligere ægteskaber.

Året efter kan Hans føre en ny brud til alteret. Omtrent ved samme tid bliver han udnævnt til ransnævning, et hverv som otte mænd tildeles hvert år; de skal sværge i sager om ran og tyveri og bliver forinden taget i ed af kongens ombudsmand.

Hans har nok haft svært ved få gården på fode efter de dårlige år. I Jordebogs Rulle 1681 kan man læse følgende karakteristik: Billum Sogn, Burgaard, Hans Laugesen, Hartkorn, 5-4-0-0, Manden forarmet, Bygningen gammel og brøstfældig. Gården er jævnlgt udsat for sand- og vandskader på markerne, Varde Å går flere gange om året over sine bredder og oversvømmer engene, og hartkornet bliver nedsat med nogle skæpper.⁵²⁶

Burgård er ryttergods, og 1686 bliver der holdt holdt syn over al ryttergodset under 1. jyske regiment. Om Burgård noteres, at Hans kan så 6 tdr. rug, 2 tdr. byg og 2 skp. arre [havre]. Heraf har han avlet 20 travere rug á 2 1/2 skp., 16 travere byg á 3 skp., 4 travere havre á 4 skp. og endelig 8 læs hø. Besætningen på gården har bestået af 2 heste, 1 føl, 3 køer, 2 kalve, 1 ungnød, 6 får og 1 svin. Med til synet hører også en vurdering af bygningerne. Her er tre længer: et stuehus i 18 fag, et fæhus i 11 fag og en lade. Gårde i perfekt stand er et sjældent syn på denne tid – her noteres da også, at der mangler et par bjælker og nogle stave og stolper. Til sidst får bonden karakter for sin “tilstand”, dvs. hans økonomiske formåen. Hans betegnes som “temmelig”, temmelig god – og det er faktisk ikke så ringe. Han er i stand til at betale, hvad han skylder for korn, han har lånt. Det ser ud til, at det nu er gået fremad på Burgård.⁵²⁷

Problemer er der dog stadig. Naboer klager i 1686 over, at han ikke har indhegnet sine marker godt nok, så hans kreaturer er løbet ud og har trampet i deres klyne jord.⁵²⁸ Og i 1705 fortæller regimentsregnskaberne at hans høavl kun er omkring en tredjedel af, hvad den tidligere har været, efter hans eget udsagn. Det er et år, hvor de ellers almindelige oversvømmelser i engene har været usædvanligt store og katastrofale for høhøsten. Hans mister to læs i gæstengene og fem læs i mærskan. Og får efterfølgende sammen med de øvrige Billumbønder nedslag i ydelserne.¹⁰⁶⁷

1711 overlader Hans fæstet til sin søn, Søren. Regimentskriveren indberetter følgende: “Billum Sogn, Burgaard, Hans Laugesen sammesteds, en gammel og skrøbelig Mand, har des aarsag opladt sin paaboende Partgaard til Sønnen Søren Hansen, Skibskarl, som i mange Aar Avlingen og Gaardens Conservation har haft under Beopagning, og derfor nu, i Henseende han er en gammel Karl, formoder Fæsteindhjemling paa stedet at nyde. Besætningen er 4 Bæster (heste), 3 Kvier, 2 Køer, 1 Stud, 1 Kalv, 8 Faar samt Plov- og Vognredskab. Skylder af 3 tdr. 6 skpr. hartkorn.” Han er dog ikke helt affældig; samme år bliver han lægdsmand for rytterne og har en rytter boende.

Hans død og begravelse er ikke fundet i kirkebogen.

Den 28. marts 1663 giftede Hans sig med **Anne Sørensdatter** i Billum Kirke. Kirkebogen 1663: Dom: 28 Martij vied Hans Laugesen med sin Troloffede udj Ehteskab.⁵²⁹

De havde følgende børn:

	i.	Søren (1663->1744)
	ii.	Lauge (1665-1753)
305	iii.	Kiersten (-1753)
	iv.	Apelone ⁵²⁶
	v.	Jens ⁵²⁶

- vi. Maren⁵²⁶ (-1719)
- vii. Anne⁵²⁶

611 Anne Sørensdatter. Født ca 1641 i Løftgård, Outrup. Anne døde i 1719 i Burgård, Billum. Begravet den 25. marts 1719 i Billum Kirke.

Vi ved med sikkerhed, at Anne er født i Løftgård som datter af Søren Eskesen, fordi hendes mand, Hans, den 2. april 1664 på V. Horne Ting giver afkald på yderligere arv efter "hendes salig Fader Søren Eschesen af Løftgaard og hendes salig Søster Maren, såvel efter hendes salig Broder." Han har fået udbetalt arven og takker brødre og svogre for "god og rigtig Afklaring derfor i alle Maader".⁹⁴⁶

Kirkebogen refererer kort 1719: D. 25 martij begravis Anne Sørensdatter af Buurgaard.

612 Christen Christensen Brich. Født før 1637 i Brichgård, Børsmose, Ål. Christen døde i 1704 i Søjuse, Ål.

Christen, søn af Christen Madzsøn Brich og Karen Hansdatter, er født længe før kirkebogens start i Ål Sogn, så hans fødselsår kendes ikke. Men da han omkring 1647 kommer i skrædderlære, må han nok være født mindst ti år før. Han er en af de ganske mange sønner på Brichgård i Børsmose, og der er sikkert ikke plads til og behov for, at alle kan blive derhjemme, så mor Karen sørger for, at Christen kommer i lære hos Palle Jepsen i Nørhebo, Janderup Sogn. Som det åbenbart er skik dengang, betaler hun læremesteren for hans undervisning. Det gøres i naturalier, bl.a. flere bukkeskind, en kohale, to snese skuller og en ost samt 1 rigsdaler i rede penge. Palle Jepsen er ikke tilfreds og stævner den 19. november 1648 Karen, der må tage to af sine andre sønner, Mads og Hans, med på tinge for at bevidne, at hun vitterligt har betalt, hvad der svarer til de 6 daler, som han kræver.⁵³¹ Et halvt års tid efter er den gal igen: Palle har åbenbart ikke nok at sætte sin læredreng til, og når han ikke har noget at sy, får den stakkels dreng heller ikke kost og han må ty andre steder hen for at få en seng at sove i! Denne sag er på tinge den 9. juni 1649.

Christen bliver altså ikke skrædder, men i 1674 nævnes han som medfæster på ryttergården Søjuse, sammen med Bachen Jensen. Begge er, i følge diverse syn og skattelister, forarmede. Der er tiltagende sandflugt i området, som gør det svært at skaffe sig et ordentligt udkomme. Gårdens hartkorn er på 3 td. 1 skp. 2 fdk. 1 alb., og det er blevet nedsat på grund af jordens ringhed. Ved synet på ryttergods i 1686 meldes det, at de to fæstere året før har lånt korn, og at det er endnu ikke betalt tilbage. Christen får i 1688 bevilget et plovbæst, nok som erstatning for et, som er død. 1699 hedder det ved kop- og udskrivningsskatten om Christen, at han er "ældgammel og forarmet formedelst alderdom og skrøbelighed og kan intet fortjene."

Den 17. juni 1705 nævnes det i regimentets regnskab, at Christen for et års tid siden er "fradød sin påboende rytterpartgård." Da hans kone allerede er død, bliver det sønnen Thomas, der kommer til at tage over med den besætning og de for driften nødvendige redskaber, der findes på stedet: 2 bæster, 2 køer, 5 får, 1 vogn og 1 plov. Skriveren tilføjer: "Denne egn er både skarp og sandig og slet tilstand, derfor eragtes Thomas Christensen ej at kunne give mere end 1 rdl. 2 mk." Altså er der givet et nedslag i landgilden.⁵³⁰

Christen var gift med **N.N. Thomasdatter.**

De havde følgende børn:

- i. Thomas⁵³² (ca.1680-1767)
- 306** ii. Niels (->1720)
- iii. Karen⁵³²
- iv. Anne⁵³²

613 N.N. Thomasdatter.⁵³² Født i Oksbøl, Ål. N.N. døde efter 1692 i Søjuse, Ål.

Hverken konens navn eller fødsels- eller dødstidspunkter kendes. Men hun er datter af Thomas Jepsen, hvis fæstegård hendes ægtemand Christen overtager. Hun må være død før 1699, da hun ikke nævnes i en skatteliste fra dette år.

614 Jens Hansen.⁵³³ Født ca 1630 i Skødstrup, Ål. Jens døde i 1721 i Skødstrup, Ål. Begravet den 6. juli 1721 i Ål Kirke.

Jens er søn af Hans Hansen, der er fæster i Skødstrup.

Det vides ikke, hvornår Jens får fæstet af gården i Skødstrup. Hans far dør omkring 1660, men skønt Jens er voksen, bliver det ikke ham, der tager over; hans mor gifter sig nemlig igen, og ved matriklen 1664 er det ægtemand nr. 2, Christopher Lauritsen, der nævnes som fæster af det, der på den tid er en halvgård med et samlet hartkorn på 6 tdr. 6 skp.

1678 udskrives der kop- og kvægskat, en ekstraskat, hvor der betales pr. hoved i husstanden og pr. stk. kvæg. Nu er det Jens, der er tiltrådt som fæster, og hans skat opregnes, så han skal betale 1 rdl. for sig selv og sin kone og for kvæget: en hest – 1 mark, en ko – 1 mark, en kvie – 6 skilling, to får – 4 skilling. Ved matriklen 1681 nævnes Jens Hansen og Christen Nielsen som fæstere, "Riberhus tjenere", de er altså fæstere under Riberhus.

To år senere gør 1. jydsk nationale regiment ophold i Skødstrup under en march op gennem Jylland, og ved den lejlighed må de to ovennævnte samt Christen Madsen, også af Skødstrup, stille med hør til to heste og levere logi til en kusk. Det er ikke småting, der er tale om; samlet bliver det til hele 21 læs hør.

I de tider kræves der med jævne mellemrum ekstraskat, og år 1700 hedder det familie- og folkeskat; her registreres datteren Kirsten som hjemmeboende. Et års tid efter bliver hun gift med efterfølgeren på gården.⁵³³

Jens får et langt liv, og det er med god grund præsten kan skrive gl. Jens Hansen af Schiødstrup ved hans begravelse; han bliver nemlig 91 år gammel.

Jens var gift med **Kiersten Hansdatter?**

Et barn kendes:

307 i. Kirsten (-1729)

615 Kiersten Hansdatter?

Kirstens efternavn kendes egentlig ikke, det beror på gætteri, idet der ifølge familie- og folkeskattelisten 1681 bor en kvinde med dette navn på gården sammen med en datter. Jens nævnes mærkeligt nok ikke ved denne lejlighed! Et gæt vil være, at han har været på fiskeri.⁵³³

Det vides heller, hvornår hun er født og død.

622 Mads Christensen. Død 1729 i Børsmose, Ål og begravet den 13. marts 1729 i Ål Kirke.

Mads er fæster i Børsmose. På kop- og ildstedsskattelisten fra 1689 optræder Mads Christensen som fæster på "Kongl. Majst. Gods". Han er på dette tidspunkt ugift og har en tjenestepige i sit brød. På listen fra 1692 har han fået en hustru med. De betaler 1 rigsdaler i skat for sig selv og desuden 2 mark for et ildsted.

Ægteskabet med Mette Simonsdatter bliver ikke langt. Der mangler indførsler for flere år i 1690'erne, men i 1699 får Mads og hans anden hustru døbt deres andet barn, Gøreth. Formentlig er han senest 1697 blevet gift med Maren Nielsdatter, med hvem han får et tredje barn i 1701. Her har præsten glemt at anføre navnet.

Hans begravelse er indført i kirkebogen i 1729: Dom. Reminiscere (13. marts) – Mads Christensen af Børsmose. Ikke et ord om alder.

Mads blev ca. 1691 gift med **Mette Simonsdatter**.

Et barn kendes:

311 i. Lene (1692-1762)

623 Mette Simonsdatter. Død før 1697 i Børsmose, Ål.

Mettes navn er nævnt ved datteren Lenes dåb, men derudover ved vi ikke andet, end at hun må være død før 1697, hvor Mads har giftet sig igen. Som så mange andre er hun sikkert død i barselsseng.

624 Anders Knudsen. (Samme som anetavle nr. 290)

625 Anne Christensdatter. (Samme som anetavle nr. 291)

626 Hans Nissen. født før 1680. Død i september 1728 i Skødstrup, Ål.

Det vides ikke, hvor og hvornår Hans er født, men han er fæster af en gård af mellemstørrelse i Skødstrup. Den hører under Hesselmed Gods.

Han har formentlig overtaget gården lige før år 1700, hvor han også er blevet gift – det er dette år, det første barn er registreret i kirkebogen. Stedet er en trelænget gård bestående af et salshus i 11 fag, en lade i seks fag og en stald og fæhus i otte fag. Af besætning har han haft tre heste, fire køer, en enkelt stud og to svin. Dertil kommer seks får og to lam samt en bistok, som han ejer i fællesskab med en mand i Ho.

Så vidt vi kan skønne, har Hans klaret sig helt pænt. Han har betalt sin landgilde og sine kongelige skatter, og han har endda haft et overskud til at låne lidt ud til folk på egnen. Det største beløb er gået til Jens Jensen på Gedberg, der skylder 10 rdl. 2 mk. Ellers er der tale om klatpenge fra 1 rdl. til et par mark. Selv efterlader Hans sig intet udestående. Dermed være ikke sagt, at han har haft råd til luksus – der findes ingen ædle metaller i hans hus, på nær et par kobberpiber på en tønne, der nok har været brugt til brændevinsfremstilling. Da boet gøres op efter ham i 1728, får vi beskrevet et hjem med dagligstue, køkken og bryggers samt en kælder. Der er to solide sengesteder i huset, og i stuen står et gammelt egebord, en egekiste med lås og nøgle og et fyrskrin. Desuden en spinderok og lidt tallerkener og fade, og i køkkenet og bryggers finder vi det nødvendige husgeråd.⁸⁹¹

Der er huller i kirkebogen i disse år, så det kan ikke afvises, at Hans og Ingeborg får flere børn end de to, som han efterlader sig ved sin død. Det falder i øjnene, at den førstefødte søn får navnet Iver. I følge navneopkaldsreglerne burde det have været Nis eller Laurids, men måske har Ingeborg tidligere været gift med en Iver? Ved datteren Kirsten kan man sagtens have fulgt reglerne; vi kender bare ikke nogen af bedstemødrene.

Hans er indført som nr. 4 i kirkebogens liste over døde i Ål Sogn 1728. Ingen dato oplyses, men da skiftet efter ham finder sted den 25. oktober, er han formentlig død ca. 30 dage før. Da boet gøres op, viser det et overskud på 68 rdl. 5 mk. Der er som nævnt ingen gæld at trække fra, men ved vurderingen viser det sig, at hverken bygningerne eller heste, vogn og arbejdsredskaber – som er stillet til rådighed fra godsejerens side – er i acceptabel stand. Disse mangler sættes der en pris på, og sammen med et par rigsdaler til selve skifteforretningen sørger disse udgifter for, at der skal trækkes 64 rdl. 5 mk. fra overskuddet. Altså bliver der sølle 4 rdl. til deling mellem enken og hendes to børn. Sådan kan en godsejer sørge for, at værdierne bliver inden for gården; begge de to børn er etableret andetsteds i sognet, men de skal altså ikke nyde godt af det, som deres forældre har skrabet sammen på fødegården.

Hans var gift med **Ingeborg Lauridsdatter**.

Følgende børn kendes:

- 313** i. Iver (1700-1763)
 ii. Kirsten (ca 1704-1784)

627 Ingeborg Lauridsdatter. Født før 1680 og død januar 1738 i Gedberg, Ål. Begravet 2. februar 1738 i Ål Kirke.

Ingeborgs fødselstid og -sted er ukendt. I 1688, hvor alle sognets gårde og huse kortlægges i matriklen, ser der ikke ud til at være noget Laurids, som kunne være hendes far. Vi ved, at hun har været gift med Hans Nissen fra skiftet efter ham.

Hans dør efter næsten 30 års ægteskab og efterlader Ingeborg med to voksne børn, som allerede har giftet sig ind på andre gårde i sognet. Selv om der ikke er umyndige børn, bliver der holdt et regulært skifte, og efter at det hele er gjort op og det beskedne overskud fordelt, spørger skifteforvalteren, om hun fremdeles vil blive siddende ved fæstet – som hun har ret til? Forvalteren pointerer, at hun skal leve op til alle de forpligtelser, hendes mand havde: svare landgilde og skatter, holde bygningerne ved lige og reparere forfaldet på dem og i det hele taget drive landbruget som sig hør og bør? Man kunne måske forvente, at hun uden børn til at tage over efter sig ville takke nej, men hun siger ja. Til sikkerhed for udgifterne til bl.a. renoveringen kautionerer sønnen Iver og svigersønnen Christen. Og Ingeborg, der må være i det mindste omkring de 50 år, kan fortsætte sit arbejde ved gården.⁸⁹¹

Hun overlever sin mand med 10 år, og på et tidspunkt efter hans død opgiver hun fæstegården og flytter ind hos sin datter og svigersøn på Gedberg, og her dør hun. Desværre nævner præsten ikke hendes alder.

628 Niels Lassen. Født omkring 1670. Niels døde i Oksbøl, Ål.

Fødselstidspunktet er ren beregning ud fra, at han får et barn i 1698. Niels er formentlig gårdfæster i Oksbøl. I 1725 er han ikke at finde i Hesselmeds jordebog.

Kirkebogen er meget sparsom med oplysninger om Niels og hans kone, men 1698 er det noteret, at de får døbt deres andet barn døbt, en dreng, der får navnet Hans.

Niels var gift med **Anne Nisdatter**.

Et barn kendes:

- 314** i. Hans (1698-1765)

629 Anne Nisdatter. Anne døde i Oksbøl, Ål.

Anne kender vi kun, fordi hun er nævnt ved sønnens dåb.

630 Bunde Søfrenssøn. (Samme som anetavle nr. 552.)

631 Kiersten Christensdatter. (Samme som anetavle nr. 553.)

632 Bertel Knudsen. Bertel døde efter 1700 i V. Vrøgum, Ål.

Bertel er fæster i V. Vrøgum, på en gård, der i 1700 tilhører Bagge Baggesens arvinger i Ribe. Ved mandtallet i forbindelse med kopskatteinddrivelsen samme år er Bertel Knudsen opført sammen med sin hustru. De skal i denne omgang betale 1 rdl.

Den 14. marts 1697 får Bertel Knudsen og Karen Sørensdatter af Vrøgum ifølge kirkebogen døbt deres 2. barn, Søren kaldet. Der må altså have været et første barn, som ikke kendes, det er måske død tidligt. Faddere, der tropper op ved Sørenns dåb, er Jep Christensen i Trolldholm, Oluf Nielsen i Vrøgum, Anne Laurisdatter ved Vadet, der bærer barnet og endelig Maren Knudsdatter i Søjhuse og Kiersten Jensdatter, der tjener hos Thue Pedersen⁵³⁴. Konen introduceres den 25. april.

Senere får de endnu et barn, som pastoren ikke har ulejliget sig med at indføre, og endelig kommer det fjerde barn, vores Søren, der udtrykkeligt bliver omtalt som parrets fjerde barn.

Bertel ses ikke i dødslisterne i Ål Kirkebog, der bliver nogenlunde stabile fra midt i 1720'erne. Det er tænkeligt, at han er død inden.

Ca 1695 giftede Bertel sig med **Karen Sørensdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	N.N. (ca1695-)
	ii.	Søren (1697-)
	iii.	N.N. (ca1698-)
316	iv.	Søren (1699-1775)

633 Karen Sørensdatter. Karen døde efter 1699 i V. Vrøgum, Ål.

Karen er nævnt ved børnenes dåb, men derudover vides intet om hende.

634 Gregers Henrichsen. Gregers døde før 31. oktober 1717 i Fredtoft, Ål.

Det vides ikke, hvornår Gregers er født, men han er søn af Henrich Iversen i Oksbøl.

Han er fæster på Fredtoft, undertiden også kaldet Frøtoft. Gregers er kommet til efter 1681, hvor fæsteren hedder Thue Nielsen.⁸⁵² Gården hører i år 1700 under Lydumgård. På dette tidspunkt må Gregers svare 1 rdl. i kopskat af sig og sin kone, mens børnene alle er så små, at de er skattefrie, altså under 15 år.

I året 1700 oplever Gregers uden selv at tage del, at en lille gruppe af hans medfæstere fra Broeng, V. Vrøgum og Janderup i fællesskab samler penge sammen, så de kan betale en karl på Lydumgård for at skyde herremanden, Jørgen Bramming. Denne er så kendt for sin grove fremfærd over for tjenestefolk og bønder, at ingen ser ud til at have den store lyst til at finde og dømme den skyldige i mordet. Men en retssag bliver ført, den skal betales af boet og viser temmelig tydeligt, at juristerne hjertens gerne vil tjene lidt penge på sagen. Da dommen er afsagt i 1707, er der kun en udvej: at sætte Lydumgård med alt bøndergods på auktion. I den forbindelse opregnes alle gårdene; om Fredtoft oplyses, at hartkornet er på 2 tdr. 2 skp. 3 fdk. 1 alb., og at fæsteren i landgilde svarer 1 1/4 td. rug, 1 td. 1 skp. byg og 1 mark gæsteri.⁵³⁵

Da Gregers' sidste barn døbes den 23. oktober 1717, er han død. Som det hedder i kirkebogen: Dom. 23. post Trinitatis døbt salig Greisis datter Maren af Fredtoft. Begravelsen er derimod ikke indført.

Omkring 1695 blev Gregers gift med **Maren Nielsdatter**.

De havde følgende børn:

- 317 i. Mette (~1696-1763)
- ii. Kiersten (1699-)
- iii. Niels⁵³⁶ (1701-)
- iv. Margrette⁵³⁷ (1712-)
- v. Christen⁵³⁸ (1714-)
- vi. Maren (1717-)

635 Maren Nielsdatter. Maren døde marts 1755 i Skødstrup og blev begravet den 23. marts i Ål Kirke.

Maren, hvis herkomst er ukendt, overlever sin mand og bliver halvanden måned efter det yngste barns døb "introdiceret salig Greisis kone i Fredtoft". Hun må have ført gården videre efter hans død med hjælp fra børn og tjenestefolk, og hun gifter sig aldrig, selv om hun kommer til at gå mange år som enke.

Hun dør i foråret 1755 som "sl. Gregers Henrichsens enke." Hun bor i Skødstrup, men hvem hun har tilbragt sit otium hos, vides ikke.

638 Anders Knudsen (Samme som anetavle nr. 290.)

639 Anne Christensdatter (Samme som anetavle nr. 291.)

672 Niels Michelsen. Død 1732 på Billumgård, Billum og begravet 10. maj 1732 i Billum Kirke, Billum.

Niels er fæster på den halve part af Billumgård. Fødestedet er ukendt.

Fæstet af gården, som på dette tidspunkt er en ryttergård, overtager han den 4. august 1697. Denne dato er overdragelsen indført i regimentsregnskabet, hvor vi også kan læse, at den forrige fæster, Jens Jensen, "formedelst alderdom og armod" godvilligt har opladt og afstået gården. Indfæstningen, som Niels må lægge på bordet, er 2 rdl.⁹⁴⁷

Op gennem 1690'erne har han haft en karl til at hjælpe sig på gården, og som han jævnligt må betale familie- og folkeskat af. Desuden opholder en "vanvittig og vanfør gammel pige" ved navn Maren Jensdatter på stedet. Der er formentlig tale om den tidligere fæsters datter, som forsørges på denne måde. Niels skal svare kopskat af hende, og måske har hun kunnet give en hjælpende hånd med?

Ca. ti år senere får han et nyt fæste i sin varetægt. Det drejer sig om en lille gård i Billum som en Backen Dynesen fratræder, fordi han kan få et lidt større sted i fæste. Niels har i følge regimentsregnskabet planer om at lade en søn fæste gården, og han kautionerer for bemeldte Backen Dynesen, der har nok at se til med at bringe en forsømt gård på fode.⁹⁴⁸ Den 16. juli 1709 underskriver Niels med egen hånd kautionen "for Backen Dynesen, som blev forundt i fæste Sidsel Nielsdatters i armod frakomne Partgaard i Kjelst, Hartkorn 6 skp., at han straks samme Partgaard i alle maader vedbørligen skal forbedre baade på Bygningen, Sæden og Besætning, og siden forsvarlig hans Livstid vedligeholde, samt rigtig svare til Kassen eller Rytterhold, saa hans Kongl. Majst. ved hans Beboelse ingen Skade skal tilføjes, som jeg herhos forsikrer, at skal og vil være ansvarlig for. Det til Bekræftelse under min Haand."⁹⁴⁹

I 1714 hedder det om Niels, at han er en gammel svag mand, og vi hører desuden om ham, at han forhen har tjent militæret i hans majestæts tjeneste i mange år. Hertil kommer de næsten tyve år, hvor han har haft gården i fæste. Nu er han ikke længere kapabel til at fortsætte, da han ikke selv kan udrette noget ved arbejdet, "formedelst hans Svaghed". Han finder det derfor passende at oplade gården til sønnen, Jens Nielsen. Den udgøres på dette tidspunkt af 47 fag huse, som er i rimelig god stand ("temmelig ved magt", som det hedder), og der er en besætning på fire heste, fem køer, en stud, to kvier, tre kalve og nitten får. Hartkornet er ansat til 5 td. 6 skp. 1/2 album. Et er, hvad fæsteren kunne

ønske sig, noget andet er, hvad myndighederne, i dette tilfælde regimentsskriveren, har planer om. Her er dog ingen problemer: sønnen får bevilget gården i fæste til en indfæstning på 2 rdl. 3 mk., og Niels kan trække sig tilbage.⁹⁵⁰

Helt færdig er Niels dog ikke. I 1717 møder vi ham som sognefoged. I denne egenskab påtager han sig at kautionere for en Thomas Jensen, der skal i gang på en ryttergård i Ø. Vrøgum. Hvor længe han har haft tillidshvervet vides ikke.⁸³³ Desuden optræder han som stedfortrædende skifteforvalter for godsejeren på Hennegård. Det er således ham der forestår skifterne efter Christen Eskesen (ane nr. 356) og Jens Bachensen (ane nr. 378), begge fra Bandsbjerg.

Niels var gift med Mette Jensdatter.

Børn:

	i.	Hans (1692-)
336	i.	Jens (1693-1768)

673 Mette Jensdatter. Død december 1693 på Billumgård, Billum og begravet den 3. december i Billum Kirke.

Mette er med stor sandsynlighed datter af den tidligere fæster på Billumgård, Jens Jensen. Omkring 1682 nævnes i et par skattelister en pige af samme navn på gården, uden at hun dog omtales som datter. Efter Jens Jensen deles gården i to halvgårde, hvoraf den ene bliver tildelt sønnen Peder Jensen, mens den anden går til Niels Michelsen; det vil give god mening, at det er en svigersøn, der indtager pladsen som fæster, men som sagt kan det ikke dokumenteres.

Mette dør i barselsseng med sit andet barn og bliver begravet 1. søndag i advent, samme dag, som barnet døbes. Hendes alder nævnes ikke.

674 Hans Laugesen (samme som anetavle nr. 610)

675 Anne Sørensdatter (samme som anetavle nr. 611)

676 Thor Thuesen. Født i Kjelst, Billum. Thor døde i 1676 i Kjelst, Billum. Begravet den 21. juli 1676 i Billum Kirke.

Thor nævnes 1661 som enefæster af den gård i Kjelst, som hans far, Thue Olufsen, tidligere har haft. Men inden da har han været udskrevet til soldat. 15. april 1654 vidner to mænd fra Kærup, at de "på påskedag tilsagde Thue Vollesen (Olufsen) af Kjelst på Billum Kirkegård, at han skulle tilsige hans søn Thor Thuesen i Kjelst, at han skulle møde 2. dagen der næst efter i bmt. gode mands gård og tage og annamme geværge, eftersom han af bemelte gode mand var udskrevet til soldat." Det er på Carl Gustav-krigenes tid, og formentlig har vor Thor deltaget. Uden dog at komme noget alvorligt til – han vender i hvert fald tilbage og overtager fæstet.

Gården, hvis adresse i dag er Ho Bugt Vej 59, har et hartkorn på 2 tdr. 7 skp. Den hørte i Christian IV's tid under kronen, men blev 1623 lagt under Sorø Akademi. Siden er det manden på Grubbesholm i Nørre Horne Herred, Jacob Grubbe, der er ejer og indkasserer de 1 1/2 td. rug og 11 sk., som fæsteren må svare i landgilde. 1661 må herremanden gå fra sin gård – det er ikke bare bønderne, der lider under krigen – og stedet bliver overtaget af præsten i Janderup, Hans Vinther, der har sit på det tørre.⁵³⁹

Det vides ikke, hvem der får gården i fæste efter Thor. Den yngste søn gifter sig ind på Annexgården, men derudover har han en hel stribe døtre og en enkelt søn, som kan have taget over. I begyndelsen af 1700-tallet sidder Jørgen Jensen Blytækker, en anden ane (nr. 484), på gården.

Thor, hvis kones navn er ukendt, dør kun 7 år efter, at hans sidste barn er født; som det så korteligt hedder i kirkebogen: Den 21. julii begravet Toer Thuesen.⁵⁴⁰

Børn:

- i. Kirstine (1655-)
- ii. Anna (1656-)
- iii. Anders (1659-)
- iv. Karen (1664-1742)
- v. Maren (1666-)
- vi. Dorothe (1666-)
- 338** vii. Thue (1668-1748)

678 Jakob Nielsen. Født i Annexgården, Kjelst. Jakob døde i maj 1709 i Annexgården, Kjelst, Billum. Begravet den 21. maj 1709 i Billum Kirke.

Jakobs dåb er ikke indført i kirkebogen, men det kan, som vi så ofte har set, ikke tages som et bevis på, at han ikke er født i sognet. Sandsynligheden taler i høj grad for, at han er søn af Niels Jensen på Annexgården.

Sikkert er det, at han er fæster af Kjelst Præstegård, også kaldet Annexgården. Da den anden søn døbes i 1666 nævnes det, at han er "af Kielst Præstegaard", og i matriklen 1688 opføres han som fæster sammen med Niels Nielsen, der er hans svoger, gift med hans yngre søster Anne. Niels begravnes 1697. Ejer er hr. Søren Pedersen Winther, sognepræst i Janderup, og gården står for et hartkorn på samlet 10 tdr. 7 skp. 2 fjd.

19. juni 1686 er Jakob sammen med andre gode mænd fra Billum og Kjelst på tinge for at vidne om, at de har bemærket, at flere gode klynemoser er "hultrådt" af kreaturer, som Hans Laugesen på Burgård (ane nr. 610) åbenbart har ladet strejfe for frit omkring, til skade for den vigtige klynegravning og for dem som ejer engskifterne. Enden bliver at der bør laves en fælles vide (vedtægt), som skal kunne fremvises i tvivlstilfælde.⁷⁹⁷

1705 udskrives der skat til landmilitens mundering, det er urolige tider, og der må udstyr til. Ved denne lejlighed oplyses det, at Annexgårdens landgilde er 4 tdr. byg og 5 rdl. i penge. På dette tidspunkt er Jakob dog forlængst gået på aftægt; i 1699 kan vi se på en liste over tjenestekarleskat, at fæsteren af "Annexgården udi Kielst" er svigersønnen Tue Torsen.

Han dør 1709 og begravnes 3. pinsedag, uden at det oplyses, hvor gammel han blev.

Den 1. november 1663 blev Jakob gift med **Anna Bachensdatter** i Billum Kirke.⁵⁴¹

De havde følgende børn:

- i. Simon (1665-)
- ii. Simon (1666-)
- 339** iii. Lisbeth (-1727)

679 Anna Bachensdatter.

Anna kender vi ikke meget til, men ved vielsen er hendes navn nævnt: Paa ald Helgensdag viet sammen Jacob Nielsen och Anna Bachensdatter. Hun stammer sandsynligvis fra Billum Sogn og kan være den Anna, der den 23. november 1645 bliver døbt i Billum Kirke: 23 Novemb. døbis et sleffred pigebarn ved Naffun Anna, Moderen Marine Tuisdatter Kielst, Faderen Bachen Simensen i Tarp.

Imod taler dog, at denne Anna er et uægte barn, og disse var sjældent så heldige i livet, at de endte som gårdmandskoner. Mere sandsynligt er det, at vores Anna er endnu et barn, som præsten har glemt at bogføre.

682 Søren Jensen. Søren døde 1686 i Hyllerslev, Janderup.

Søren, hvis ophav vi ikke kender, er i 1661 noteret som fæster på matr.nr. 10 i Hyllerslev. Det er en mindre gård, der bliver i 1680 udlagt til ryttergods.⁴¹⁶

Sørens første kone er Gyde Madsdatter Rask, som han bliver viet til den 20. oktober 1661. Hun er et godt parti, datter af delefoged Mads Rask. De to får en søn, Mads, der bliver opkaldt efter sin morfar, i 1662, men allerede i januar 1665 dør hun i forbindelse med en dødfødt datters fødsel.

Efter hendes død skal der skiftes, og boet viser en familie med midler. Besætningen er forholdsvis stor, fem heste og et føl, seks køer og seks stude og desuden kvier, kalve, får, tre svin og fem bistokke. Stuehuset har været velforsynet med skabe, kister og borde, sengestederne mangler ikke dyner og puder, og af værdigenstande finder vi tre sølvskeer og en sølvstob. Der er rigeligt med køkkenudstyr, heriblandt også til brygning og et særskilt rum med seng til herberget; det ser ud til, at stedet har fungeret som herberg for rejsende.

Lidt mere specielt er det nok, at der findes to gamle bøsser og en lang "degen" (en sabel eller kårde), og bogsamlingen er ekstraordinær. Ikke alene er der de udbredte kristelige værker: en bibel (svensk!), en evangeliebog, nogle bønnebøger og en salmebog; Søren har også haft en gammel lovbog, en bog kaldet "Rinchefos" (Reineke Fuchs = Rævebogen), liden rejsebog, "liden Haandbog" og en bog om de 4 "betenkende".⁹⁵¹

Søren må naturligvis have en ny kone i huset, og i 1666 kan han føre Maren Christensdatter til alteret.

Ved synet i 1686 får vi et indtryk af stedets tilstand: Hartkornet er sat til 1 td. 7 skp. 2 fdk. 2 alb., og der kan sås 4 1/2 td. rug, 18 skp. byg, 3 skp. boghvede. På stedet findes af avl: 20 traver rug á 2 1/2 skp., 15 traver byg á 4 skp. 2 traver havre á 3 skp. Besætningen ser ud til at være skrumpet og opgøres nu til: 3 bæster, 3 køer, 2 ungnød i 3. år, 2 anden års ditto, 2 svin og 6 får. Bygningerne i den firlængede gård beskrives også: Stuehuset er i 19 fag, laden med vognskjul 10 fag og et lille fæhus for enden på 5 fag. Desuden er der et herberghus i samme bygning som stalden, samlet 18 fag. Den sidste længe i 10 fag rummer hølade og fæhus. Der er ganske små mangler, kun 4 bjælker og 6 spær. Vurderingen slutter med den fine karakteristik: Bruget god, manden ved magt.⁵⁴²

Søren dør engang i sidste halvdel af 1686. Han må stadig være i sin bedste alder. I årene inden nævnes han i skatteli-sterne; for det meste må han svare skat af både en karl og en pige (den såkaldte folkeskat, skat af folkeholdet på går-dene). Sidste gang han optræder er 1. juli 1686, hvor han har "en dreng Christen Hansen og en pige Mette Jensdatter" i sit brød. Et halvt år efter er det hans kone, der nævnes, og hun omtales nu som enke.⁵⁴³

Den 29. april 1666 blev Søren gift med **Maren Christensdatter** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Gye ⁵⁴⁴ (1667-)
341	ii.	Anne (ca1675-1758)
	iii.	Voldborg ⁵⁴⁴ (1680-)

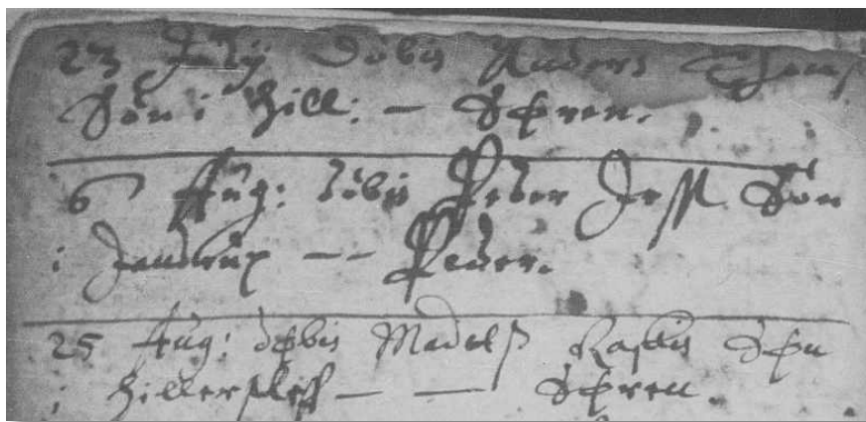
683 Maren Christensdatter. Maren døde efter 1709 i Hyllerslev, Janderup.

Det vides ikke, hvor eller hvornår Maren er født.

Da hun efter 20 års ægteskab bliver enke, tager hun ansvaret for gården. I regimentskassebogen for 1709 bemærkes det: Maren, salig Søren Jensens, har efter hendes mands død siddet enke, og med fremmede tjenestefolk – undtagen en datter – drevet gården udi 23 år. Men nu er hun “aldrende og meget skrøbelig”, og derfor oplader hun godvillig gården til Oluf Christensen, som ægter datteren Anne. Til gengæld giver de unge hende “sin livs ophold”.

Maren har drevet gården dygtigt; i hendes tid er besætningen vokset til 4 bæster, 4 køer, 2 kvier, 3 stude, 2 ungnød, 1 kalv og 10 får. Hartkornet er også sat højere: 2 tdr. 3 skp. 2 fr. efter landmålingen; denne vurdering er dog for høj, ved alle ryttergårde tales i kasseregnskabet om en reduktion, formentlig på grund af skader fra oversvømmelser af engene, sandflugt, almindelig misvækst m.v. I Marens tilfælde er hartkornet efter reduktionen 2 tdr.⁵⁴⁵

688 Søren Andersen. Født i 1637 i Hyllerslev, Janderup. Døbt den 23. juli 1637 i Janderup Kirke. Søren døde i december 1705 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 20. december 1705 i Janderup Kirke.

Sørens dåb ses her øverst på siden i den gamle kirkebog fra Janderup.

Sørens dåb er som en af de allerførste indført på side 2b i kirkebogen. Her står kort og klart: 23 July døbis Anders Thoms. Søn i Hill. - Søren.

Han fortsætter sin fars fæste, og i 1661 er Søren enefæster på gård XI i Hyllerslev, senere kendt som Friisgård, der på det tidspunkt hører under Hennegård, hvorfor han benævnes “sal. Christopher Hvasses Tiener”. I 1677 er ejeren Sophia Rostrup, enke efter Christen Lange, som har lånt en sum penge af skriver og ridefoged Peder

Nielsen. Denne sum er vokset betragteligt, siden mandens død, og nu vil han ikke længere lade pengene stå hos hende. “Med voris Lauværge og næste Frænders Raad og Samtykke” vælger hun den udvej at sælge ud af hendes og mandens jordegods, da hun ikke har rede penge – det er også hårde tider for adelen! Gården, hun sælger, er netop den, som Søren Andersen bor på. I forbindelse med handlen hører vi, at Søren i landgilde skal svare fire rigsdaler, en skovvogn, et skovsvin og en skæppe rug.⁸⁴⁸ Skovvognen, der tit ses som en del af landgildet, er en trævogn, der bruges til at hente træ i skoven. Gårdens hartkorn er sat højt, 7 tdr. At hartkornsansættelsen har været alt for høj, viser sig ved matriklen 1688, hvor den er sat ned til under det halve: 2 tdr. 7 skp. 1 fdk. 2 alb.

Peder Niensens købelyst og -muligheder er ikke udtømt med købet af Sørens gård. 1679 får han skøde på Lunderupgård, en mindre herregård øst for Varde. Herefter – og over 100 år frem – hører Friisgård under Lunderupgård. Gården lå i Hyllerslev By og er i dag nedlagt.

Endnu i 1691 er Søren enefæster, dog må han kort derefter være gået på aftægt, for i en skatteliste fra år 1699, hvor der udskrives kopskat, en ekstraskat, som betales pr. hoved i husstanden – nærmere bestemt 3 mark pr. voksen – kan det ses, at der nu er to fæstere på gården, Anders Friis, der er søn af Søren og Anne, og Peder Sørensen, hvis herkomst ikke er sikker. De er begge gift og skal hver betale 1 rdl. i skat. Aftægtsparret bor stadig på gården, sammen med to døtre, Else og Anne, der vist aldrig bliver gift. De gamle, der jo ingen indtægt har, slipper for skat. 1704 hedder det om Søren og hans kone, at de begge er “af høj alderdom, skrøbelige og sengeliggende.”

Efter Sørens tid er der to fæstere på Friisgård.⁵⁴⁶

Ca 1667 blev Søren gift med **Anne Nielsdatter Friis** i Ål Kirke.

De havde følgende børn:

- 344** i. Anders (1668-1720)
- ii. Anne (1670-1755)
- iii. Else (-1727)

689 Anne Nielsdatter Friis. Født i Børsmose, Ål. Anne døde i november 1709 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 20. november 1709 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvornår Anne er født, men hun er datter af Niels Friis i Børsmose, Ål Sogn.

Med Anne kommer Friis-navnet ind i familien, og vi ser her det ret specielle, at manden tager eller får konens navn. Børnene bliver kaldt Friis, og gården bliver endda siden kendt som Friisgård.⁵⁴⁷

1709 kan man læse i kirkebogen: D. 20. november. jordis An Nielsdatter, salig Søren Andersens hustru af Hillerslef.

698 Laurids Thygesen.^{343,548} Født før 1660 i Sdr. Vium. Laurids døde i Tarm, Egvad.

Laurids er født i Sdr. Vium som søn af Thyge Christensen og Maren Thyges, og her bliver han også gift, selv om hans kone egentlig stammer fra Tarm.

Parret bosætter sig i Sdr. Vium, måske på hans fars gård. Vi finder ham ved matriklen 1688 som fæster af en gård med et hartkorn på 4 tdr. 4 skp. 2 fdk., altså en pænt stor gård. Ejeren er Giøde Galt. Udover gården har Laurids også et engstykke, ejet af kirken, på Sdr. Bork Mærsk i fæste; engfæstet deler han med en anden mand i byen.

Laurids og hans kone Sidsel får fem børn mellem 1681 og 1692, som alle er indført punktligt i kirkebogen.

Herefter forsvinder familien fra Sdr. Vium. Hvor bliver den af? Forklaringen findes i 1. jyske nationale regiments kasereregnskab, hvor man i 1694 kan læse at "sal. Peder Møllers enke i Tarm (Sidsels mor) har i langsommelig tid efter hendes mands død, besiddet en gård ibid. skylder af 5-3-0-0, som hun ej længere for svaghed og alderdoms skyld kan fortsætte, hvorfor hun har opladt den til sin svoger (dvs. svigersøn) Lars Thygesen, som har hendes datter til ægte.⁴⁶⁶

Fra den 9. januar 1695 er Laurids altså fæster af en lidt større gård i Tarm By. Hvornår han er død, vides ikke, da kirkebogen for Egvad Sogn ikke er bevaret så langt tilbage.

Den 15. november 1679 giftede Laurids sig med **Sidsel Pedersdatter**³⁴³ i Sdr. Vium.

De havde følgende børn:

- 349** i. Apelone (1681->1749)
- ii. Tyge (1683-)
- iii. Peder (1687-)
- iv. Christen (1698-)
- v. Maren (1692-)

699 Sidsel Pedersdatter.³⁴³ Født før 1664 i Tarm. Sidsel døde efter 1694 i Tarm, Egvad.

At Sidsel er datter af Peder Pedersen Møller og Apelone Eskesdatter og altså født i Tarm, ved vi fra regimentsregnskabet for 1. jyske nationale regiment, hvor det udtrykkeligt nævnes, at hendes mand overtager sin svigermors ryttergård. Men tidspunktet for hendes fødsel og død kendes ikke.

700 Povl Pedersen Møller. Født i Tarm. Povl døde den 20. februar 1731 i Tarm.²⁷⁴ Begravet i februar 1731 i Egvad.

Povl er født i Tarm, tidspunktet kendes ikke, men det har været før 1670, da han allerede i 1689 bliver fæster, og i 1707 har han præsteret i hvert fald seks sønner. Hans forældre er rytterbonden Peder Pedersen Møller og Apelone Eskesdatter.

Poul begynder sin karriere på en lidt brydsom måde, idet han lader sig overtale af obersten, amtmanden og regimentskriveren til at tage en forfalden ryttergård i fæste, som en anden fæster, Poul Ebbesen, er blevet fradømt, fordi han ikke har kunnet udrede, hvad han er forpligtet til med hensyn til rytterens forplejning. Den 22. april 1689 beklager han sig højtligen, gården er forfalden og øde og mangler sæd.

Et problem er nok, at hartkornet er sat for højt. Gården er anslået til 5 tdr. 3 skp., og det er hartkornet, skatter og afgifter sættes i forhold til, så det kniber med at få et overskud ud af driften. Poul, som "er så godt som lejet og overtalt til at antage en daværende fast ødegård i Tarm", meddeler, at han ikke kan sidde ved gården på de betingelser og "anholder at måtte til Voldborg dag være kvitteret"; desuden anmoder han om vederlag for det arbejde og de penge, han har bekostet på stedet.

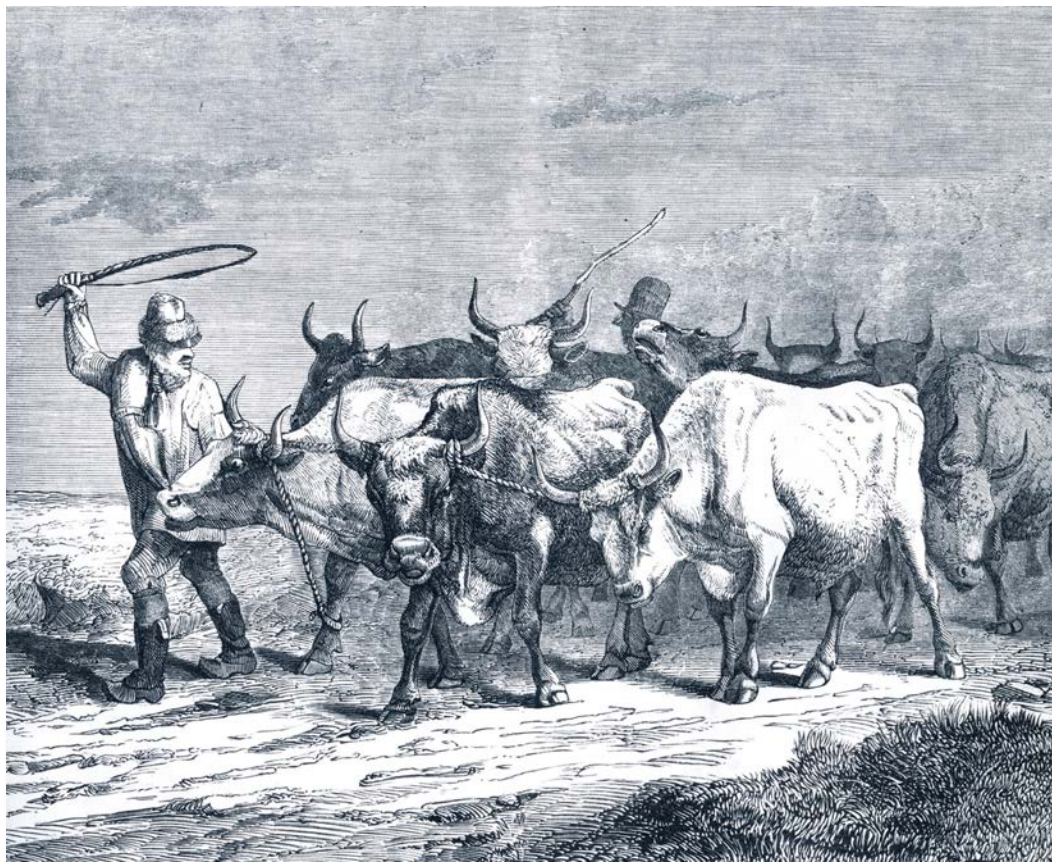
Men hvis Poul ikke vil have gården, risikerer den for alvor at ende som en ren ødegård, og regimentsskriver Barckmann fortsætter sine forsøg på at overtale Poul, der på sin side stadig kan klage: "Barchmann overtalte ham, at han den [gården] ville antage, og lovede ham hjælp til 1. session, og intet endnu bekommet, hvorfor han er kommet i stor armod, hans midler er borte, begærer derfor at må hjælpes på det, han kunne blive ved stedet, eller og han den må kvittere af årsag, han intet har at forpleje rytteren med, langt mindre til sig selv."

Den 16. april 1691 ser det endelig ud til, at parterne nået kommet til enighed. Det hedder i regimentskassebogen: "Nørre Horne Herred dito dato blev Povl Pedersen i Tarm i Egvad Sogn forundt en øde, af Povl Ebbesen sidst påboet og for armod forladt ryttergård ibid. som står for 5 td. 3 fjk., på den condition, at han til vinter må nyde den for 3 td. hartk. og det øvrige af kassen svares, såvel for indfæstning fri."⁴⁶⁶

Helt galt har det dog næppe stået til! Povl er en driftig mand, og man skal ikke altid tage selv højlydte klager for pålydende. Han giver sig af med studehandel og tjener derved så meget, at han også kan slå sig på ejendomshandel. Allerede i 1703 har han lånt penge til en far og søn i Vittarp, Ådum Sogn og til sikkerhed fået deres lille gård i pant. Gælden er ikke afbetalt ved Povls død.

1711 får han skøde på nogle enge i Tarm Kær, kaldet Kryl Enge, som han køber af kaptajn Holger Wind. Året efter tilegner han sig den 1. april Forsum Mølle med et hartkorn på 2 tdr. 3 skp. 1 fdk. Ved denne handel ser man det specielle, at både sælgers og købers koner er nævnt som ligeværdige partnere i handlen. Sælgeren er Peder Pedersen Sadelmager, borger i Varde, og hustru Maren Jensdatter; hvorfor kvinderne denne ene gang skal med, vides ikke, men hvis vi ikke her havde set, at Povls viv bærer navnet Anne Jesdatter, havde det næppe været kendt. Købsprisen nævnes aldrig.⁵⁴⁹ Endelig får han den 15. juli 1718 papir på et lille sted med hartkorn 1 td. 2 alb. (kaldet den halve part af Jørgen Davidsens sted) samt endnu et par stykker eng, Brosted Enge og Vardeengen; enge er jo er livsnødvendige for en studeopdrætter. Det er den "forrige herredsfoged Jacob Knudsen", der er sælgeren.⁵⁵⁰

Omkring 1720 sælger kronen ud af ryttergodset i det vestlige Jylland, hvor beboelsen er for spredt til at opretholde et regiment. Povl er blandt dem, der byder ind, hvorfor han blandt sine papirer har "Hans Kongl. Majests. salig og høilovelig Ihukommelse Kong Friderich den 4.'s allernaadigste Skiøde af 28. Oktober 1720 paa Jordegods udi Hoven

Stuedrift i vestlige Jylland. Billedet stammer fra ca. 1860, hvor det blev bragt i tidsskriftet Illustreret Tidende. Men det illustrerer nok meget godt forholdene, som de også var på Povls tid.

og Egvad Sogn, Tarm Bye”, som det højtideligt lyder. En del af indkøbene sælger han efterhånden videre, men tilbage har han dog den gård, han selv vælger at bo på – en pæn gård med et hartkorn på 5 tdr. 3 skp. 1 fd.

Den 4. februar 1725 er Povl på gårdhandel igen. Af en magister Arnsberg køber han den vestre halvpart af Hyllerslevgård i Hyllerslev By, Janderup Sogn, med et hartkorn på 5 tdr. 4 skp. 1 fd. 2 1/2 alb. Denne gang er det ikke ren investeringslyst, der driver ham, nu har han tilsyneladende sine seks sønner i tankerne, og den ene af dem, Jes, bliver placeret som bestyrer på gården. De øvrige sønner har allerede fået deres steder i Tarm By, den ene af dem på Tarm Møllegård; dog forbliver to hjemme på gården indtil Povls død, hvor de hjælper forældrene med bedriften. Den ene, Eske, er udset til at overtage gården efter faren og den yngste, Søren, når ikke at blive myndig (25 år) inden dennes død.

I Hosekræmmeren giver St. St. Blicher et eksempel på, at man ikke skal skue jyske hedebonder på håret – der kan udmærket gemme sig rigdomme i en beskedent udseende gård. Vores Poul lever ca. halvandet århundrede tidligere end hosekræmmeren, men man får stærkt på fornemmelsen, at noget lignende gør sig gældende her. Povl er en velhavende mand, men der er ikke megen luksus i boet. I stuen og storstuen står der gedigne møbler, store egekister og skrin, et “ege paneleret hængeskab med 2 rum uden låse” og måske lidt flere borde end sædvanligt, men ordet “gam-mel” optræder lige så tit her, som andre steder, og flere ting karakteriseres som slidte og direkte ubrugelige. Der er en del bryggerudstyr, 5-6 kedler i forskellige størrelse og øltønder og ankre. Der er ingen tvivl om, at her har været brygget både øl og brændevin til husbehov og mere til, men Povl nok haft helt styr på tilladelsen til at brænde, noget som ellers var strengt forbudt for almindelige husstande; han har nemlig drevet en form for herbergsvirksomhed. Blandt redskaberne bemærker man “en gl. ubrugelig brændevins kedel med hat og dække” og “en ditto i gruen med hat og

piber og videre tilbehør”; uden værdi er den ubrugelige dog ikke, da kobberet, den er forarbejdet i, nemlig alene vejer til over 7 rdl.

Velstand er der altså på kistebundene: Povl har en del likvid mønt, også udenlandsk, der vidner om forbindelser sydpå. I boet efter ham findes fx et par hollandske “specie dukater”, der vurderes til 4 rdl. 4 mk., og at vejene også er gået nordpå fortæller “en norsk pibe kande” om. Heller ikke ædle metaller mangler. Der er en hel del sølvknapper og 1 liden sølvkande, som sønnernes “Fader udi sin levende Live havde distineret og given deres yngste Broder, Søren Poulsen” – de andre har nemlig allerede, når de har etableret sig med gård og familie, fået deres parter. Endelig finder vi et krus med sølvglåg og 6 skeer i samme metal, foruden 3 bægre. Endvidere ejer Povl 2 guldringe.

Han har kunnet klæde sig præsentabelt, når det skal være, men den fine sorte klædeskjole og vesten hertil er vendt! Og hvad betyder det så? Jo, det fine klæde må være blevet lidt slidt på ydersiden, men det problem er løst ved at sprætte dragten op i sømmene og vende vrangsidens ud – og værsgo, kjole og vest er så godt som nye igen. Det med at vende tøjet er ikke bare noget, Povl har fundet på; da sønnen Eske dør i 1742 viser skiftet efter ham en hel stribe vendte kjoler og veste. Af øvrigt tøj nævnes et par gamle sorte plydesbukser, en gammel brun klædeskjole med benknapper, en blågrå underklædning bestående af vest og bukser og en sribet brystdug af hjemmegjort tøj.

Povl har ved siden af sin handelsvirksomhed drevet gården, og i staldene har han haft en besætning, der tæller 5 heste, hele 16 stude, hvoraf de 8 opgives at være solgt til mons. Sterm på Viumgård, 5 køer og nogle kvier samt 14 får, et par beder og væddere. Det er ret bemærkelsesværdigt, at der har stået hele 3 vogne foruden en gammel arbejdsvogn i træ i vognhuset.

Den 16. november 1727 bliver Povl enkemand, og “eftersom alle mine Børn ere selvmyndige (over 25 år), undtagen min yngste Søn Søren Povelsen, som nu er 20 aar gammel, og jeg de andre som ere selvmyndige for deres mødrene arv allerede haver fornøjet”, så kan han nøjes med at lave en særtafte med den yngste: “på fornævnte min søn Søren Povelsens vegne (har jeg) lovet og tilsagt min Søn Søren Povelsen for hans mødrene arv den summa rede penge i klingende mønt kurant - 200 rdl. hvilket er dend Summa, jeg hver af mine andre børn og sønner for deres mødrene arv allerede givet haver, eller og skal gives.” Den allesteds nærværende Just Jensen (ane nr. 348) optræder også her som vitterlighedsmand. Men Povl har ikke tænkt sig lige på stedet at punge ud til junior: “som det ikke er min Billighed hannem nu straksen at betale, saa lover og tilforpligter ieg mig herved at svare hannem den lovlige Rente deraf til hver 15. December, saalænge den hos mig bliver staaende”, nok underforstået, at den bliver stående, så længe Povl lever. Til gengæld kan Søren blive i fars tjeneste og hæve passende løn, “ligesom en fremmed.”⁵⁵¹

Hen mod slutningen af sit liv sælger Povl ud af sine ejendomme. Den 30. januar 1731, en lille måned før hans død, afhænder han “til agtbare og velfornemme Mand Nicolay Andersen Høyberg og hans arvinger et mig tilhørende fri og frelst Boel, beliggende udi Lundenæs Amt, Nørre Herred, Egvad Sogn, bemeldte Tarm Bye, som hand selv paaboer.” Prisen er betalt kontant “med fuldkommen Fornøjelse og Betaling med den Summa tredsindstyve Rigsdaler.” Til vitterlighed møder Povls fem stadig levende sønner op og underskriver skødet efter deres “kjære Faders Befaling”, som det hedder.⁵⁵²

I skiftet efter Povl selv får vi lidt at vide om den åndelige barometerstand på stedet. I huset findes en gammel bibel, hvoraf en del dog er borte, et par andagtsbøger med titlerne “Inderlige Hiertesuk” og “Den gyldne Kiæde”, 3 gamle salmebøger og 2 gamle tyske bøger. Det fremgår, at han egenhændigt har underskrevet dokumenter; han har haft visse kundskaber. Et ur har man ikke haft, men derimod et timeglas, “et Stundglas, 2 timer.”

Som forventeligt har Povl lånt penge ud og også selv fra tid til anden været lidt langsom til at betale sine egne regninger. Ved boopgørelsen opregnes diverse gældsposter, noget er der styr på, andet karakteriseres som “uviste giæld”, såsom “en Forskrivning udi tydsk Sprog, udgivet af en Mand ved Navn Nicolaj Nissen .. men som Arvingerne berettede, at samme Debitor skal være under det danske Artillerie udi Rensborg og intet hos hannem er at vente, kan sam-

me ikke for noget Stervboet til Indtægt anføres”. I stedet overlades det til arvingerne selv at prøve at inddrive penge-

ne.
Andre derimod prøver måske selv at presse lidt ud af et velhavende bo. Flere møder op ved skiftet på ret gyngende grund: En Peder Biørn udi Ribe indgiver en regning på 8 rdl. 5 mk. 6 sk., “men efterdi ikke derudi meldes hverken Aar eller Dag, og Arvingerne derom ere uvidende, kunde de ikke derfor tilstaa nogen Betaling”. Hr. Biørn må gå med uforrettet sag, mens andre har mere belæg for deres krav og får betalt deres regninger.

Det sidste gør i høj grad også skifteforvalteren! Det er et stort skifte, og forretningen strækker sig over et helt år, fra første møde den 16. marts 1731 til det sidste punktum sættes den 18. marts 1732. I mellemtiden har der været holdt et par møder, hvor man har udredet de mange poster og dokumenter og overvejet auktion over Hyllerslevgård, fordi det måske ville komme arvingerne bedst tilgode. Boets værdier gøres op til 2129 rdl. 4 mk. 11 sk., men herfra går forskelligt fradrag, såsom “den resterende Kiøbenhavnske brandstyr”. Efter hovedstadens brand den 20. oktober 1728 bliver der udskrevet skat (styr) til dækning af udgifterne ved genopbyggelsen af byen, og selv en jævn bonde i Vestjylland må punge ud med det ret astronomiske beløb 10 rdl. (eller måske mere, da der jo tales om “den resterende” ...). Desuden har de hjemmeboende sønner løn tilgode (50 rdl. til hver), og de skal have sengeklæder for i alt 14 rdl.

Og så tages der ellers fat på opregningen af “Boens besvær” (skifteudgifterne). Skifteforvalteren har krav på 1 % af boværdien, 19 rdl. 2 mk. 10 sk., skrivegebyr for udfærdigelse af skiftet, der fylder 30 ark papir, løber op i 15 rdl.; papiret alene koster 1 mk. 8 sk. og stempelmærke 8 rdl. Dertil kommer 4 rejser á 24 mil til stervboet, der godt nok “modereres”, men alligevel bliver til 4 rdl. Skiftet skal indbindes for 2 mk., skifteforvalterens tjener godtgøres med 1 rdl. 2 mk., og vurderingsmændene “nyder for deres umage og opvartning i Stervboet” 1 rdl. 3 mk. Sammen med den øvrige gæld bliver fradraget i alt på 203 rdl. 3 mk. 6 sk., og så mange rede penge findes ikke i boet, hvorfor sagen må klares med udlæg. Her ser man det interessante, at mens de øvrige kreditorer får udlæg i boets righoldige lager af korn eller i inventar, gemmer skifteforvalteren, højædle og velbyrdige Hr. Justitsråd og Amtmand Teilmann, alle pengene, guld-ringene samt en del kobber- og messingting til udredningen af skifteudgifterne.

At læse den lange liste over værdier, der skal betale for arbejdet med at fordele hele boet mellem arvingerne, er tæt på at være rystende:

Giøres Udlæg som følger:

Sølv og Guld

5 Specier: 6 rdl. 3 mk. -

Croner: 6 - 2 -

Anden Sølv Mønt: 2 - 4 - 8

2 Specie Ducater: 4 - 4 -

1 Courant Ducat: 1 - 5 -

2 Guld Ringe: 3 - 5 -

Kobber og messing:

1 Kobber Brøgger Kedel som Vejer 2 Lpd (lispund = 16 pund, 8 kg) 2 Pd. á 26 sk.: 9 - 1 - 4

En Mindre Ditto 1 Lpd. 7 Pd. a 20 sk.: 6 - 1 - 6

En gl: Brændevins Kedel med hat og deksel til, vejer 1 Lpd 14 Pd. á 24 s.: 7 - 3 -

En liden Kedel vejer 9 Pd. á 24 sk. 2 - 1 - 8

En Messing Fyr Bækken med jernskaft - 2 -

En Messing Kakkelovns Fad - 1 - 14

En Senge Bækken - 1 -

Er = 51 rdl. 5 mk. 8 sk.

Det samlede beløb er 6 sk. for stort, og opregningen slutter: Bliver til overs, som i stervboen betales: 6 sk.!²⁷⁴

Efter Povls død er det som nævnt sønnen Eske, der tager over. Han driver gården i 11 år, men han dør allerede i 1742, efterladende sig enke og to mindreårige døtre. Han har giftet sig godt, i boet efter ham er der adskilligt sølv, en kande, nogle bægre og skeer, mange med initialer, som ikke kan henføres til Povl Pedersens familie. Men han er gået

i faderens fodspor, når det drejer sig om stude- og måske ejendomshandel. Desuden ser vi, at han fortsat har drevet herberget, og huset rummer en del udstyr til bryggeri og brændevinsbrænding.⁵⁵³ Formentlig er der blevet brændt helt lovligt på gården i Tarm.

Povl var gift med **Anne Jesdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Peder (<1696-<1759)
- ii. Jep (<1700->1759)
- iii. Hans (<1701->1759)
- iv. Eske (<1702-1742)
- 350** v. Jes (<1704-1728)
- vi. Søren (ca. 1707->1762)

Lidt om Povl og Annes sønner, som forældrene har sørget for at få godt i vej:

Peder bosætter sig i Tarm, hvor han ejer en gård af hartkorn 3 td. 1 fdk. 1 alb. Tre børn kendes.

Jep bliver også boende i Tarm. Han bliver i 1720 gift med sin kusine, Johanne Thomasdatter, datter af en søster til Povl, og de får i hvert fald tre børn.

Hans bliver fæster af Tarm Møllegård, under Lønborggård. Den står for hartkorn 3 tdr. 5 skp. 3 fdk., og desuden ejer han 1/3 af Foersum Mølle. Hans kone hedder Karen Hansdatter, og de har i hvert fald tre børn.

Eske overtager som nævnt ovenfor fødegården. Han er gift med Zidse Christensdatter, som er hans grandkusine. Han er ligesom sin far god til at samle jordegods. Da han dør, ejer han foruden gården i Tarm et par jævnt store gårde i Ådum Sogn og Skodsvad. Han har to døtre.

Jes får gården i Hyllerslev i fæste. Se mere under ane nr. 350.

Søren får en gård i Tarm. Han er i en periode sognefoged – nævnt 1767. Han sælger den 24. december 1762 gården til sin svigersøn, Knud Christiansen. Søren har fire børn.

701 Anne Jesdatter. Anne døde den 15. november 1727 i Tarm. Begravet i november 1727 i Egvad Kirke.

Det kan i disse tidlige tider være svært at finde oplysninger om konerne. Annes navn kender vi kun fra et af hendes mands skøder⁵⁴⁹, hvor det på denne tid – ganske bemærkelsesværdigt – er ret almindeligt, at man i skødet understreger, at den købte ejendom skal tilhøre “forbemeldte Poul Pedersen, hans hustrue Anne Jensdatter og deres Arvinger for et fri og fuldkommen kiøbt Kiøb til evindelig arv og ejendom.”

Hendes dødsdato har vi fra en skifteaftale mellem hendes mand og deres yngste søn.⁵⁵¹ Hvornår og hvor hun er født, svæver i det uvisse.

702 Søren Pedersen. (Samme som anetavle nr. 456)

710 Christen Madsen.⁴²⁹ Født i 1639 i Nørhebo, Janderup. Døbt den 17. november 1639 i Janderup. Christen døde efter 1695 i Nørhebo.

Christens dåbsdag kan findes i kirkebogen. Han er født på Nørhebogård, som søn af en af de tre fæstere på stedet, Mads Pedersen. Christen nævnes selv som fæster samme sted i 1681, sammen med Niels Jørgensen og Jørgen Pedersen. Gården er i 1680 blevet ryttergods.

1694 er Christen så gammel og svagelig, at han må overlade fæstet af gården til yngre kræfter, svigersønnen Knud Nielsen, men han bliver selv boende sammen med et par søstre, Anne og Maren, som nævnes i december 1695. Hans kone bliver ikke omtalt, så hun må være død på dette tidspunkt. Hendes navn kendes i øvrigt ikke.

Barn:

355 i. Anne (-1742)

714 Niels Madsen Rasch. (Samme som anetavle nr. 546.)

715 Anne Nielsdatter. (Samme som anetavle nr. 547.)

720 Niels Lambertsen. Født omkring 1640 i Hygum, V. Nebel.

Niels' fødselstidspunkt er ukendt, men han er søn af Lambert Nielsen i Hygum; det ved vi med bestemthed, da Niels fra sin bror Søren og søster Maren (gift med Hans Sørensen i Lille Darum), samt deres halvsøster Mette Sørensdatter den 17. marts 1668 på Skads Herreds Ting modtager et afkald på al yderligere arv efter deres forældre. Ved denne arvesag opridses hele familiesammenhængen, og det er en lidt kompliceret sag, da halvsøsteren kun skal arve efter sin far, mens de øvrige også tilkommer arv efter moren. Niels får fæstet på fødegården, og han har nu udredet, hvad han skylder sine søskende i arv, hvilket de takker for ved at meddele deres afkald på tinge. 14 dage senere er han igen på tinge for at redegøre for, at han har ladet foretage en registrering af boet efter forældrene og skiftet mellem sine søskende, denne gang også omfattede de to ugifte søstre, Karen og Johanne, for hvem det åbenbart ikke har været nødvendigt at give retsgyldigt afkald. På det sidste tingmøde tropper alle op, de to ugifte piger dog med deres lavværge.⁸⁶²

12 år senere er Karen og Johanne blevet gift, og nu må deres ægtefæller gøre "ham en fuld, tryk Afkald for al den Arv, de kunne tilfalde efter deres salig Fader, Lambert Nielsen af Hygum og efter deres Moder, Berete Nielsdatters hendes dødelig Afgang udi den Gaard i Hygum, Niels Lambertsen nu paabor, intet undtaget".⁸⁹⁶

Ifølge matriklen 1681 er han fæster af to halvgårde i Hygum, nemlig Hygum Søndergård og Hygum Østergård. De to gårde, der hver har et hartkorn på 3 tdr. 2 skp., udgør sammen en af de oprindelige 5 helgårde i byen. Søndergård er Niels' fødegård, mens Østergård omkring 1666 er noteret som ødegård, men formentlig et par år senere kommer under Niels' driftige hænder.

7 år senere, ved 1688 matriklen sidder Niels stadig ved fæstet af begge gårdene, men der er nu ændret i hartkornet, så den ene er på 3 tdr. 5 skp. 1 fd. og den anden på 3 tdr. 1 skp. 1 fd. 1 alb. Der er to forskellige ejere af gårdene. Den ene er "velbyrdige frue Maren Reetz", den anden er Jacob Stegelman fra Kiel, som vi også kender fra Janderup, hvor han ejer slægtsgården, som Iver Christensen (ane nr. 452) er fæster af på dette tidspunkt.

Den største gård går 1698 videre til den ældste søn, Lambert, mens Niels selv beholder Østergård. Da han er moden til helt at trække sig fra driften, overlader han denne gård til en anden søn, Hans.

Slægtsforholdene er lidt usikre, da ingen af Niels Lambertsens børn kan findes i kirkebogen. Men den ældste, Lambert, er bevisligt søn af Niels, og de øvrige er søskende – til hinanden. De bærer alle samme fadernavn, og hvad mere er – de optræder som faddere for hinandens børn. Da Maren i Darum i 1708 får døbt en datter, er både Lambert og Hans blandt fadderne. Et normalt sikkert tegn på, at man er i familie.

Den ældste søn dør tilsyneladende tidligt; han er ikke nævnt efter 1708, og hans søskende opkalder deres børn efter ham. Hans får 1713 en søn, som bliver kaldt Lambert. 5 år senere kalder søster Maren i Darum også en søn Lambert.

Niels var gift med Johanne Rasksdatter.

De havde følgende børn:

360	i.	Lambert ⁸⁸⁶ (~1710)
	ii.	Hans (1680-<1750)
	iii.	Søren ⁸⁸⁶
	iv.	Birgitte ⁸⁸⁶
	v.	Maren ⁸⁸⁶

721 Johanne Rasksdatter. Født ca. 1650 i Darum og død 1728 i Hygum, V. Nebel. Hun blev begravet den 14. juni 1728 i V. Nebel Kirke.

Niels Lambertsens kone kendes ikke med absolut sikkerhed, men formentlig er hun den Johanne Raskdatter, der i 1707 bærer Peder Smed og Maren Nielsdatters søn Niels i Darum ved dåben. Maren er datter af Niels, og hun er 1706 blevet gift med Peder Hansen Smed. Året efter kommer der en datter i Darum-familien, der får navnet Johanne og altså er opkaldt efter sin mormor.

724 Christen Hansen. Christen døde i 1707 i Briksbøl, Skads.

Christen er fæster af en gård i Briksbøl i Skads Sogn. Gården hører under Krogsgård i Tjæreborg. Tidligere har stedet været fæstet af en Hans Madsen, som meget vel kan være far til Christen, men bevises kan det ikke. Første gang, vi støder på Christen, er i en skatliste fra 1678; her ser det ikke ud til, at han er gift, men han må svare skat af en karl og en pige og desuden af en besætning, der tæller 4 heste, 5 køer, 3 stude, 5 ungnød, 16 får, 1 svin og 2 bistokke. I alt løber skatten op i 4 rdl. 8 skilling. Gården er ansat til et hartkorn på 5 tdr. 1 skp.

I 1684 har den ægteskabelige stilling ændret sig på gården, ifølge en skatliste fra dette år må Christen også betale for sin hustru. Fire år senere, i matriklen 1688, ser vi, at hartkornet er nedsat til 4 tdr. 7 skp. 2 fr. 1 alb. Briksbøl By, der ved denne lejlighed benævnes "Bredspild", består af 3 halvstore gårde, på størrelse med eller lidt større end Christens, alle ejet af Frederik Seested til Krogsgård.

Vi finder Christen nævnt i en jordebog fra 1702, heraf fremgår, at han i landgilde skal betale følgende naturalier: 1 1/2 ørter rug, 1 1/2 ørter byg, 1 svin, 1 fårnød (ungt får) og 1 daler gæsteri.

Den 9. oktober 1707 bliver Christens datter Johanne gift med Niels Pedersen fra Sadderup. Under festen sker der et uheld, idet en af gæsterne bliver ramt af et pistolskud. Naboen, der hedder Mads Nielsen, vil sige farvel til præsten med maner og fyrer et skud af fra en pistol, der er ladet med løst krudt, men han er altså så uheldig at ramme en anden, der en lille uge senere dør af sine sår.

Senere samme år bliver Christens ældste søn, Hans Christensen, tiltalt for at have forladt gården uden tilladelse fra godset. Han er på dette tidspunkt dog vendt tilbage, måske for at overtage fæstet, da hans far er død. Sagen bliver afgjort i mindelighed, Hans får fæstet og ender som en velhavende mand. Han dør i 1743 og har været en så vigtig person i sognet, at der bliver sat en mindetavle over ham i Skads Kirke. ⁸⁸⁶

Ca 1680 blev Christen gift med **Maren Mortensdatter**.

De havde følgende børn:

- i. Hans²¹⁰ (ca1681-1743)
- ii. Johanne⁵⁵⁴ (ca1684-1749)
- iii. Mads (ca1688-1730)
- 362** iv. Morten (ca1690-1764)
- v. Jørgen⁵⁵⁴ (ca1694-1749)
- vi. Christen⁵⁵⁴ (ca1697-1748)
- vii. Laust (ca1700-1763)

725 Maren Mortensdatter.⁵⁵⁴ Født ca 1660. Maren døde den 26. februar 1722 i Briksbøl, Skads. Begravet den 4. marts 1722 i Skads Kirke.

Marens forældre kendes ikke, men fødselstidspunktet kan vi beregne, fordi præsten er så venlig at oplyse om hendes alder ved begravelsen.

20 år gammel bliver hun gift med Christen og føder en stribe børn, hvoraf de syv kendes. Efter Christens død bliver familien indblandet i endnu en sag om vold, der ender med et dødsfald. Her nævnes hans enke, Maren Mortensdatter som mor til Jørgen Christensen, der er med i et selskab, som på vej hjem fra en trolovelsesfest i Hillerup er i løftet stemning. Et par af vognene kører om kap, og nogle deltagere kommer i slagsmål, der udarter sig så voldeligt, at en af dem dør.²¹⁰

Marens død kan vi finde i kirkebogen: 4. Martij begr. Maren Mortensdatter af Brixbøl, som døde d. 26. Febr. Ao. æt. 62 og nogle maaneder.

736 Gregers Nielsen. Født i 1652. Gregers døde i marts 1722 i Nordenå, Hemmet. Begravet den 18. marts 1722 i Hemmet Kirke.

Gregers er fæster af et bol, der er kannikegods.⁵⁵⁵ Kanniker er de menige medlemmer af domkapitlet, dvs. præstesamfundet omkring domkirken, der havde store jordbesiddelser. Kanniker er ikke lønnede, men de får tillagt gårde, som de kan hente en indtægt fra.

Vi finder Gregers nævnt i Christian V's markbøger (1681-83) som fæster af boelssted nr. 4, der tilhører "doctorene i Ribe". Desuden råder han over 1/2 øde boel, hvortil er 4 stk. jord, der ligeledes tilhører de lærde herrer i Ribe. Den lille by Nordenå består af 1 gård og 5 boelssteder samt 3 gadehuse. Som de øvrige bønder har han sine få jorder splitet op i små bidder, også nogle, der ligger i andre små bebyggelser i nærheden.⁹⁰⁸

I 1690 optræder han på en skatteliste. Her fremgår det, at han er "uden hest og kiør", men han har et ildsted, som han må svare 2 mk. af.

I kirkebogen nævner præsten, at Gregers er 70 år ved sin død, han må altså være født omkring 1652, men vi ved ikke hvor. Ved vielsen er der ikke anført, hvor brudeparret stammer fra, måske et tegn på, at de begge er fra sognet?

Den 22. juli 1691 giftede Gregers sig med **Else Henriksdatter** i Hemmet Kirke. Hemmet Kirkebog er yderst kortfattet i 1691. Under "copulerede" står der: Dom. 6. p. Trinit. Gregers Nielsen og Else Henriks.

De havde følgende børn:

- i. Hendrich (1692-1692)
- ii. Anne (1693-1699)
- 368** iii. Henrich (1696-1764)
- iv. Iver (1699-)
- v. Kirsten (1701-1723)

Hemmet Kirke

737 Else Henriksdatter. Født i 1657. Else døde i 1725 i Nordenå, Hemmet og begravet den 11. februar i Hemmet Kirke.

Else er nok født i Hemmet Sogn, da det er her brylluppet holdes, men kirkebogen rækker ikke tilstrækkelig langt tilbage til, at hendes dåb kan findes. At det må være sket omkring 1657, kan vi slutte ud fra, at hun er 68, da hun begravnes.

At det ældste barn opkaldes efter hendes far, kunne måske antyde, at det er hendes fødested, hun og Gregers har overtaget.

738 Lauritz Sørensen. Født i 1672 i Esbøl, Sdr. Vium og døbt den 1. november i Sdr. Vium Kirke. Lauritz døde i 1732 i Esbøl, Sdr. Vium. Begravet den 2. februar 1732 i Sdr. Vium Kirke.

Lauritz er fæster i Esbøl i Sdr. Vium. Han dør 1732, og det noteres her, at han er 64 år. Skal altså være født ca. 1668. Det år, der er i Sdr. Vium kirkebogs spæde start, opremser præsten tre børnefødsler, heraf den ene "Søren Lassen barn Lass". Mere sandsynligt er det dog, at "vores" Lauritz kommer til verden i 1672, som søn af Søren Jensen og Kirsten Lauridsdatter i Esbøl. Der er nogle familiemæssige forhold, der taler for denne familie. Ikke mindst, at hans ældste datter får navnet Kirsten som opkaldt efter sin farmor.

Han bliver døbt allehelgensdag, og fadderne er Jep Lauridsen, Jens Smed, Christen ??, Mette Jensdatter og Anne Jensdatter.

Lauritz er ældste barn, og som sådan er det sandsynligt, at han overtager sin fars gård i Esbøl. Esbøl er ikke bare en by i Sdr. Vium Sogn, den har fra gammel tid været hovedbyen og kaldes også Viumby. Der er en del større gårde i byen samt nogle mindre, og Lauritz har været placeret på en af de bedre.

Lauritz var gift med **Kirsten Hansdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Kiersten (1698-1706)
369	ii.	Maren (1701-1754)

739 Kirsten Hansdatter. Død efter 1729.

Ved børnenes dåb hører vi intet om, hvem deres mor er, men Lauritz Sørensens hustru er den 7. september 1716 fadder for Simon Christensens søn i Brogaard, og ved denne lejlighed nævnes hendes navn, Kirsten Hansdatter. I det hele taget har hun været ret populær som fadder, jævnligt sammen med sin datter, Maren.

Hun er sandsynligvis ikke født i Sdr. Vium. Der er ingen passende emner i kirkebogen, ikke engang en mand ved navn Hans, der får børn i den periode, hvor Kirsten skulle være kommet til verden. Hendes og Lauritz' vielse er heller ikke at finde i hverken Sdr. Vium eller Hemmet.

Kun to børn af Lauritz og Kirsten er indført i kirkebogen, og den ene af dem begravnes allerede som syvårig. Om der har været flere børn vides ikke.

742 Hans Christensen. Født ca 1648. Hans døde i 1728 i Bandsbøl, Hemmet. Begravet den 20. januar 1728 i Hemmet Kirke.

Vi er tilbage før kirkebøgernes tid (starter 1664 for Hemmets vedkommende), så det er ikke muligt at se, hvornår Hans er født, eller hvem hans forældre har været. Sandsynligvis stammer han fra Bandsbøl, det oplyses, da Hans og Johanne som det eneste par er indført under gifte i 1673.

Hvad der ligger fast er, at han er fæster af en stor gård i Bandsbøl, der er en af de største byer i sognet med syv gårde, af hvilke et par stykker beboes af hele tre fæstere, og seks boelsteder samt et gadehus. Så tidligt som 1670 nævnes han, da kongen overdrager sine rettigheder i gården til en magister Niels Særup i Ribe. I matriklen 1688 er Hans opført som fæster af gården, der står for hartkorn 5 tdr. 6 skp. 2 alb. Ejeren af gården hedder Knud Thorsen, bosiddende i Agerkrog, og gården er en tidligere bondeskyldsgård, dvs. selvejergård.

Ud over denne gård har Hans fæstet en halv ødegård med et jordtilliggende på 6 tdr. 2 skp. 3 fjd. 1 alb. Den jord, han har at råde over, er forholdsvis god, rug- og bygjord med det (der på egnen) uundgåelige sand, nogle steder blandet med noget eller lidet muld, hvor der kan sås hver tredje år.⁹¹¹

Senere bliver stedet en ryttergård. I 1690 har Hans alvorligt uheld med sit landbrug, og i 1. jyske nationale regiments kasseregnskab kan vi læse, at han beklager sig over, at han ved en uheldig hændelse har mistet sine bæster (heste). Han er i så stor knibe, at han må bede om hjælp, hvis han skal have mulighed for at blive ved gården. Vi hører desværre ikke, hvad han får ud af sin bøn, men i hvert fald bliver han siddende ved stedet.⁸⁴¹

Hans er stadig fæster på gården i 1719, da det vestjyske ryttergods sælges. Der er nu to gårdmænd på stedet, den anden hedder Søren Clausen. Der er ingen køber noteret; måske er gården slet ikke blevet solgt i første omgang? Heller ikke gårdens størrelse er nævnt.⁸⁰⁴

Hans er en livskraftig herre, der bliver hele 80 år, så præsten kan med rette kalde ham “gl. Hans Christensen af Bandsbøl” ved begravelsen.

Der er et par teorier om Hans Christensens herkomst. Personalhistorikeren Jens Abildtrup fortæller i sin bog “Abildtrupslægten”, bd. 2 om en Hans Christensen, der i 1654 var fæster af en gård i Bandsbøl⁵⁵⁶. Han skulle være søn af herredsfoged Christen Nielsen i Grimlund og bror til Christen Christensen, der på den tid bor i Grimlund. Hvis denne Hans skulle være identisk med vores Hans, er der bare den hage ved sagen, at han i så fald allerede skulle være blevet gårdejer som ca. 6-årig! Det hænger ikke rigtigt sammen.

En anden mulighed er, at Hans’ far er den Christen Enevoldsen i Bandsbøl, der optræder flere gange i Hemmets kirkebog i 1660’erne. Christen er søn af Enevold Jensen i Bandsbøl, nævnt her i 1622, hvis far er Jens Iversen, også Bandsbøl. Denne Jens er gift med Anne Iversdatter, en datter af præsten Iver Gregersen i Hemmet, som er en af Søren Kierkegårds aner. Jens og Annes bryllup nævnes i Peder Hegelunds almanakoptegnelser: 8. juni 1600: Ienss Iffuers-søns og Anne Her Iffuers daatter - Bryllup i Bandsbøl.⁵⁵⁷

1673 blev Hans gift med **Johanne Jacobsdatter** i Hemmet Kirke. Datoen er ikke indført.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1674-)
	ii.	Maren (1676-)
	iii.	Niels (1677-)
	iv.	Maren (1679-)
	v.	Margrete (1681-)
371	vi.	Maren (1684-1755)
	vii.	Christen (1687-)
	viii.	Strange (1693-)
	ix.	Sidsel (1698-)

743 Johanne Jacobsdatter. Født ca 1648 i Østergård, Hemmet. Johanne døde i 1713 i Bandsbøl, Hemmet. Begravet den 9. juli 1713 i Hemmet Kirke.

Johanne er født på Østergård i Hemmet Sogn, som datter af Jacob Christensen og hans kone, Doret. Som sig hør og bør bliver hun gift ind på en anden god gård, og som ægtefælle til Hans sætter hun mindst 9 børn i verden. En del er formentlig døde som små, da navnene bliver genbrugt adskillige gange, men præsten må have glemt at indføre det i kirkebogen ...

Hun bliver ifølge kirkebogen 62 år og begraves som “Johan Jacobsdatter, Hans Christensens hustru af Bandsbøl”.

746 Jep Jensen. Født ca 1667. Jep døde i maj 1748 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 10. maj 1748 i Hemmet Kirke.

I følge alderangivelsen ved Jep’s død skulle han være født ca. 1667. Hemmet Kirkebog går tilbage til 1664, men Jep er ikke indført. Måske er han født i andet sogn, men præsten kan også have glemt at bogføre hans dåb.

Jep holder til i Skuldbøl og er formentlig fæster. Måske af den fjerdepart af “Storegård” med et hartkorn på 1 td. 3 skp. 3 fdk. 2 alb., som hans svigersøn, Dynes Christensen, gift med datteren Maren, siden overtager.

I Christian Vs markbøger fra 1681-83 får vi et overblik over gårdforholdene i Skuldbøl. Der er tre gårde, som ejes af Henrik Møller til Lønborggård, og en enkelt gård, der tilhører Grubbesholm. Af Lønborggårds gårde har de to hen-

holdsvis to og tre fæstere, mens den sidste er fæstet af en mand ved navn Jens Nielsen, som godt kunne være far til Jep – der er ikke andre Jens'er blandt fæsterne i Skuldbøl. Desværre oplyser markbøgerne ikke om hartkornet.⁹⁰⁹

Jep dør 81 år gammel.

Den 9. juli 1702 giftede Jep sig med **Anne Christensdatter** i Hemmet Kirke.

De havde følgende børn:

373	i.	Maren (1703-1781)
	ii.	Christen (1705-)

747 Anne Christensdatter. Født i 1666 i Toftum, Hemmet. Døbt den 5. august 1666 i Hemmet Kirke. Anne døde i juli 1734 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 21. juli 1734 i Hemmet Kirke.

Ved Annes død 1734 kan man læse: Onsdag d. 21 juli Jeppe Jensens Hustrue af Schulbøl Æt. 66 aar; hun skulle altså være født omkring 1668. Lige det år er der ikke født nogen Anne med en far ved navn Christen, men der er et par muligheder i de nærliggende år: 1666 får Christen Houlesen døbt en datter, der bliver kaldt Anne, og 1675 gælder det samme Christen Iversen Grauengaard.

Genealogen bag slægtsbogen "Slægten Knudsen fra Billum" mener, at den sidste er den rigtige, uden dog at føre bevis herfor. 1666 er dog tættest på og må vel anses for at være den mest sandsynlige. Faddere er her Christen Smed, Jep og Kiersten Enevolds.

Anne får kun 2 børn, et uhørt lavt antal, tiden taget i betragtning. Til gengæld opnår hun, at sønnen opkaldes efter hendes far. Hun lever næsten 30 år efter det sidste barns fødsel, så det lave antal børn skyldes altså ikke en alt for tidlig død i barselsseng.

750 Thomas Pedersen. Født i januar 1659. Thomas døde i februar 1728 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 18. februar 1728 i Hemmet Kirke.

Thomas er gårdmand i Skuldbøl i Hemmet Sogn. Det er uvist, om han er født i sognet, men at fødselstidspunktet kan bestemmes så nøjagtigt skyldes, at præsten er så venlig at notere i kirkebogen, at Thomas er 69 år og 3 uger gammel ved døden.

Det er en lille halvgård, Thomas har i fæste sammen med en Christen Madsen. Det er ryttergods med et hartkorn, der er ansat til 1 td. 3 skp. 2 album. Gården er dog ikke med, da der holdes syn på ryttergodset i 1686. I 1719 sælges gården sammen med alt det øvrige ryttergods, og køberen af denne gård er Peder Pedersen Baggis i Ringkøbing, der må ryste op med 55 rdl.⁸⁰⁴

Den 24. juni 1692 giftede Thomas sig med **Johanna Mortensdatter** i Hemmet.

De havde følgende børn:

	i.	Mette (1693-)
	ii.	Peder (1694-)
	iii.	Maren (1696-)
	iv.	Anne (1698-1757)
375	v.	Karen (1703-1786)

751 Johanna Mortensdatter. Født i 1662. Johanna døde i april 1728 i Skuldbøl, Hemmet. Begravet den 25. april 1728 i Hemmet Kirke.

Tid og sted for Johannas fødsel kan ikke bestemmes, udover at det er ca. 66 år før 1728, men hun når at leve omkring 36 år sammen med Thomas og føde fem børn; hun overlever sin mand med et par måneder.

756 Bachen Jensen. Født omkring 1640. Bachen døde i 1731 i Bandsbjerg, Janderup Sogn. Begravet den 24. januar 1731 i Janderup Kirke.

Bachens herkomst er ukendt, men da han bliver 92 år gammel, må han være født omkring 1640.

1678/79 overtager han den ene halvpart af ryttergården Bandsbjerg. Den tidligere fæster var Simon Madsen, der har været rytter og er faldet ved Wismar ("blev for Wismar", som det hedder i kasseregnskabet for 1. jyske nationale regiment). Enken sidder forarmet tilbage på gården, og Bachen har også måttet overtage hende; senere i skattelisterne optræder der en datter, Elle Simensdatter, og en søn, Peder Simensen, som boende hjemme på gården. Det må være konens børn af første ægteskab. På det tidspunkt, hvor Bachen starter sit virke, er gården "så godt som øde"⁵⁵⁸.

Ifølge kop- og kvægskattelisten i 1678 er de to endnu ikke gift; normalt ville der stå Bachen Jensen og hustru, her nævnes manden og "Enche Maren Pe.", og de slipper med 3 mark, mens et ægtepar beskattes med det dobbelte, 1 rdl. Desuden fortæller listen, at besætningen på denne tid består af 2 heste, 2 køer, 1 ungnød og 3 får.

Problemerne fortsætter på gården. 4. marts 1691 hedder det: "Bachen Jensen i Bandsbjerg andrager at være kommet i armod, at han tid efter anden har mistet heste og kreter (kreaturer) og haft stor misvækst, beder om hjælp til 1 plovbæst og en ko og 1 td. sædekorn. Bevilges 1 hest og 1 ko."⁵⁵⁹

Han er som nævnt rytterbonde sammen med Niels Madsen. Ved synet i 1686 får gården, der står for et hartkorn på 8 td. 2 skp., følgende vurdering:

På gården kan sås 4 tdr. rug, 1 1/2 tdr. byg, 2 skp. boghvede, og af avl findes på stedet 10 traver rug, 8 traver byg og 10 læs hø. Besætninger består af 2 bæster, 1 plag, 2 køer, 1 ungnød, 3 får og 1 svin. Bygninger består af i alt 39 fag, som ikke er i fineste stand; der mangler således 6 bjælker, 12 spær og 10 stolper. I 1685 har Bachen fået lånekorn, 1 1/2 tdr. rug, 10 skp. byg, 10 skp. havre, som han ikke det følgende år er i stand til at betale tilbage. Bruget som sådan er temmelig godt, men med manden står det værre til, han er "ikkun af slet tilstand".⁵⁶⁰

Også dengang måtte man lide under skatter, bl.a. kopskatten som betales af alle medlemmer af husstandene, som er over 15 år, husbonden undtagen. Derfor kan man i skattelisterne læse, hvor mange voksne børn eller tjenestefolk, man har haft på gårdene. Omkring 1699 noteres det, at Bachen har sin søn, Simon, boende "som af ungdommen op, har været svag og skrøbelig."⁴³¹ Det er sådanne tilfælde, der får præsten Hans Sørensen Vinter (der fører kasseregnskabet) til at skrive følgende klage:

"Anlangende fornævnte udi Janderup og Billum Sogne, så har jeg og ikke vidst eller forstået, at de udi mandtallet burde opføres til karleskattes betaling, som ikke tjente for karls løn. Der foruden har her i sognene været sådan idelig (flytning) fra og til sognet med tjenestefolkene, indtil forordningens publication om pass og skudsmål, at man ikke lettelig kunnet have nogen visse underretning om tjenestenes beskaffenhed, videre end efter sognefolkenes relation, som de tjente. Lever i det øvrige de høje og velb. herrers ydmyg ærbødigste tjener, Janderup den 16. august 1703, Hans Sørensen Vinter."⁵⁶¹ Nævnte Simon begravnes i øvrigt den 1. januar 1705.

23. maj 1707 oplader Bachen, "formedelst han er en aldrende og brusten mand" gården til sønnen Jens.⁵⁶² Der er da en besætning på 4 heste, 3 køer 1 kvie, 2 stude, 1 kalv og 10 får.

Bachen får et langt otium, for han bliver, trods sin angiveligt dårlige fysiske tilstand, en meget gammel mand. Som præsten i 1731 kan indføre i kirkebogen: "Onsdag d. 24 Janv. begrafs Bachen Jensen Bandsberg gl. 92 Aar."

Den 10. november 1678 giftede Bachen sig med **Maren Pedersdatter** i Janderup Kirke.

De havde følgende børn:

- 378 i. Jens (1680-1761)
- ii. Simon⁴³² (<1682-1704)

757 Maren Pedersdatter.⁵⁴³ Født i 1630. Maren døde i 1728 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 22. august 1728 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvor hun er født, men Bachens kones navn fremgår af kop- og kvægskatlisten for 1686. Forinden har hun været gift med Simon Madsen, søn af Niels Madsen Rasch på den anden Bandsbjerggård; vielsen ses ikke i kirkebogen, men den 15. januar 1668 får de døbt en søn, der opkaldes efter sin morfar. Endnu et barn, datteren Elle kommer til, og måske har der været flere. På dette tidspunkt er kirkebogen temmelig huller, så meget kan mangle.

Til trods for at Simon har både familie og gård at passe, må han drage i krig. Christian V mener i 1673, at landet er kommet så meget til hæfterne efter svenskekrigen, der endte med, at Danmark i 1660 måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge, at et forsøg på at erobre landsdelene tilbage kan komme på tale. Danmark angriber følgelig Sverige. En del af fremstødet foregår fra Tysklands Østersøkyst, hvor øen Rügen i en periode er besat. Simon er med tropperne her, og han falder (eller dør i hvert fald) ved Hansabyen Wismar. Hans og de øvrige soldaters indsats er forgæves; der slutes fred i 1679, uden at det gamle danske område er vundet tilbage.

Hjemme sidder imens Maren med sine børn og en gård, der forfalder. I denne situation må hun selvfølgelig have en ny mand, og han kommer i skikkelse af Bachen. Med ham får hun i hvert fald to børn.

Trods alle prøvelserne får også Maren et langt liv. 1728 kan man læse i kirkebogen: "Dom. 13. p. Trin. (22. august) begravet Bachen Jenss. Kone i Bandsberg, 98 aar gl."

758 Søren Pedersen Friis.⁴⁴⁰ Søren døde i 1739 i Børsmose, Ål Sogn. Begravet den 14. januar 1739 i Ål Kirke.

Wassertor i Wismar er bygget ca. 1450 og stod der altså, da Simon Madsen var ved byen. Spørgsmålet er dog, om han har nået at se den?

Søren er formentlig født i Børsmose. Et sandsynligt bud på hans far er Peder Nielsen Friis. I 1698 optræder en Mette Pedersdatter Friis et par gange som fadder til børn i Børsmose – hun er formentlig en søster til Søren.

Søren og Karen bor i Børsmose i Ål Sogn, hvor han er fæster, måske af den gårdpart, som hans far har haft. Her får de døbt fem børn; tallet kendes, fordi det oplyses om det yngste, at det er deres femte barn. Det første er født før kirkebogens start.

Søren Friis af Børsmose begravnes 14. januar 1739 i Ål Kirke.

Søren var gift med **Karen Hansdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Peder (1691-)
	ii.	Hans (1693-1756)
379	iii.	Anne (~1695-<1767)
	iv.	Kirsten (1697-1727)

759 Karen Hansdatter.⁴⁴⁰ Født i 1655/70. Karen døde efter 1697.

Karen kender vi kun, fordi hendes navn er nævnt ved børnenes dåb.

764 Thue Thorsen. (Samme som anetavle nr. 338.)

765 Lisbeth Jakobsdatter. (Samme som anetavle nr. 339.)

766 Peder Hansen Kjær. Død april 1717 i Janderup og begravet 27. april 1717 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvor eller hvornår Peder Hansen Kjær er født, og der er ingen aldersangivelse ved hans begravelse, så her bliver vi ikke klogere.

Han er fæster af en gård i Janderup – formentlig er det Kirkegård, som hans kone siden sidder på. Sognehistorien har ham ikke med, men han har næppe været ringe stillet, da han har kunnet gifte sig med den velhavende Frands Jessens datter. Hvor de to er blevet gift, er ligeledes uklart, da vielsen hverken er indført i Kvongs eller Janderups kirkebøger. Formentlig har præsten igen engang bare glemt at indføre begivenheden.

Men fakta er, at ægteparret fra 1702 og frem til 1713 får fire børn – eller rettere: fire børn er indført i kirkebogen. Fire år efter den sidstes fødsel dør Peder og efterlader sin enke med gården og småbørnene. Hun holder skansen på gården i et par år og gifter sig så igen.

Peder blev før 1702 gift med **Anne Frandsdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Birgitte (1702-)
383	ii.	Dorothea (1706-1784)
	iii.	Hans (1709-<1763)
	iv.	Frands (1713-)

767 Anne Frandsdatter. Født september 1680 i Aasted, Kvong og døbt 26. september i Kvong Kirke. Død januar 1763 og begravet den 18. januar i Alslev Kirke, Alslev.

1680 kan præsten i Kvongs kirkebog melde, at Frands Jessens datter af Aasted, Anne, er døbt. Hun er eneste pige i en børneflokk på fem – måske har der dog været flere. Da hendes yngste bror, der får navnet Jens, bliver født i 1689, er familien flyttet til Janderup, hvor han er døbt.

Endnu 1. juli 1700 bor Anne hjemme hos forældrene; det ved vi, fordi hun og hendes ældste bror, Jens, er opført på en familie- og folkeskatteliste. Hendes far har måttet betale skat af de to voksne børn. Men kort tid efter bliver hun gift med Peder Kjær; vielsen har formentlig fundet sted i Janderup Kirke, men den er ikke indført i kirkebogen.

I september 1702 får hun sit første barn, der bliver fulgt af tre andre. Men allerede som 27-årig bliver hun enke. Der går halvandet år, før hun har fundet en ny ægtefælle, skønt hun sikkert har været et godt parti. Men i 1719 kan præsten notere: "Tirsdagen d. 7 Feb. indviet udi dend Hel. Egteskab Thomis Christensen Hollender med sin trolovede Anne Frands Datter."

Vi må formode, at han flytter ind hos hende og bliver gårdmand. I september samme år får de en søn, som selvfølgelig bliver opkaldt efter hendes afdøde første mand, og 3 1/2 år senere følger datteren Karen. Men et langt ægteskab bliver det ikke. Han er 10 år yngre end hende, men allerede den 2. april 1728 må hun følge ham til graven.

48 år gammel står Anne igen alene på gården, og denne gang vælger hun at forblive i enkestand. Hun har voksne børn, men de er klar til at forlade reden. Den ældste, Birgitte, bliver gift og flytter til sin mand i Sdr. Bork. Den næste datter har et par måneder før Thomas' død fundet sin ægtefælle i Kjelst i nabosognet. Sønnen Hans ser muligheder ude i verden og slår sig ned i Hjerting, hvor han bliver skipper. Han gifter sig med en søster til præsten i Alslev, Abraham Jessen, og får med hende fire børn, som alle har udve; to sønner sejler på langfart fra Amsterdam, hvor også deres søster er blevet gift. Den sidste søn slår sig ned i England.

Den yngste søn, opkaldt efter sin morfar Frands, bliver boende hjemme og omkring 1736 er han klar til at overtage fæstet på Kirkegaard. Anne er en holden dame, har sikkert arvet en klat penge fra sin far, og hun har købt anpart i forskellige gårde i sognet. Dog ikke gården, som hun og familien bor på. Efterhånden sælger hun ud, og til sidst er kun en part i den gård, som Christian Godskesen (ane nr. 176) har i fæste. Den 28. december 1753 giver hun sin svigersøn, Jes Christensen, gift med datteren Karen en anpart i den nævnte gård som en slags arveforskud. Resten af gården afhænder hun midt i 1750'erne, skødet er underskrevet den 27. april 1757, til ovennævnte Abraham Jessen, som hun har et godt og tillidsfuldt forhold til. I et papir om sine fremtidsplaner, som hun skriver i 1760, hedder det om ham: "Velbemelte hr. Jessen i Henseende han i mange Maader har bevist sig tjenest-beredvillig imod mig og mine, som har behøvet og forlanget hans Tjeneste".

På dette tidspunkt er der opstået problemer med hendes ophold, måske en uenighed med sønnen Frands? Vi ved ikke, hvad der sker, udover at hun skriver, at hun kun kunne få ophold mod at "forskrive min Løsøre til Gaarden efter min Død og saaledes tvinges til bemelte ophold der at betale". Det nægter hun og flytter i stedet ind hos sin datter af andet ægteskab, Karen, og dennes mand, Jes Christensen i Toftnæs i Alslev, hvor hun får aftægt, og de opretter samtidig en kontrakt, hvorefter hun får fuldt ophold passende for hendes stand: Leiligheden [og] hendes Kost, Kammer, Varme, Lys, Tvet og Opvartning [skal] icke komme hende eller Arvinger til nogen Regning og Penges Udgift enten nu eller i Fremtiden." De 100 sletdaler, hun har tjent ved at sælge den sidste gårdpart, overlader hun til svigersønnens varetægt med bestemmelse om, at de ved hendes død skal deles mellem hendes arvinger. Det eneste, hun har taget med sig fra Janderup, er hendes "ringe gangklæder", og dem skal Karen arve. Kontrakten, der forsynes med en bekræftelse og et tillæg tre år senere, underskrives i uvildige personers overværelse, der skal bevidne, at hun er ved sin sunde fornuft og dømmekraft, da hun sætter sit navn på papiret. I øvrigt ser det ud til, at hun egenhændigt har kunnet underskrive dokumentet; det har været ganske sjældent, at en kvinde formåede det.

Anne dør kort efter nytår 1763, og præsten noterer i kirkebogen, at hun var 82 år gammel. Nu skal der skiftes, og svingersønnen Jes fremlægger de to dokumenter og regner med, at alt er i orden, så pengene bare kan deles uden yderligere skifte. Dog kommer der et protesterende pip fra Frands i Janderup, der mener, at boet burde registreres og vurderes. Han er åbenbart nervøs for, at der skal være mere at komme efter, og at svogeren prøver at stikke noget til side. Skiftet må derfor udsættes, til alle arvinger ude i verden har fået besked. Faktisk kommer der til at gå næsten to år, før skiftet kan sluttes den 7. december 1764.

Frands møder ikke op til dette møde, men han har sendt en skrivelse, hvor han giver udtryk for, at han af respekt for sin mor ikke vil gøre mere ved sagen og føre skiftet ud i "vidtløftighed", skønt "jeg som Eneste levende Søn efter hende kunde have adskilligt der i Boen at erindre til min og Medarvingers bedste".⁸⁷⁰ Arvesager kan få modsætninger og problemer til at pible frem ... De øvrige arvinger lyder dog til at være tilfredse med deres arv, også datterdatteren Dorotheas mand, Knud Sørensen Toft (ane nr. 382), som er troppet op i dødsboet i Toftnæs.

784 Jens Jensen. Født den 25 december 1678 i Stenderup, Ansager. Jens døde i 1760 i Stenderup, Ansager. Begravet den 17. august 1760 i Ansager Kirke.

Jens Jensen er formentlig født i Stenderup. Ved hans begravelse opgives hans alder til 81 år 33 uger og 4 dage. Tro ikke, at man ikke havde styr på kalenderen i 1700-tallet! Hvis præsten har regnet rigtigt, skulle Jens være født juledag 1678. Men der er usikkerhed om, hvem hans forældre er.

På et tidspunkt før 1702 har han fået fæste på en fjerdedels gård i byen, som tilhører Ribe Kloster og Hospital. Hans bror, Christen, har en anden fjerdedel af gården.

1702 sker der imidlertid det, at broderen oplader sin part til Jens. Det nye fæstebrev er indført i fæsteprotokollen for hospitalet; i 1719 udstedes en forordning om, at alle fæstebreve skal skrives på "stemplet papir" (stempelafgift til den evigt slunkne statskasse) og indføres i fæsteprotokoller. Forordningen gælder også forlængst udstedte breve, hvorfor vi kan være heldige at finde disse gamle dokumenter bevaret. Og på Ribe Hospital har man orden i tingene.

Fæstebrevet lyder:

Paa Hans Kongl: Majestæts min Allernaadigste arvekonge og herre, Saa og Riber Kloster og Hospitals vegne, haver Jeg underskrefne Morten Hendrichsen Evendorph, forstander for ermelte Kloster og Hospital, sted og Fæste, saa og hermed steder og fæster [til] Jens Jensen af Stenderup den anden fierte part gaard, ibmd. til ham den tilforn havde i Fæste, som Broderen Christen Jensen havde i Fæste, og til ham haver opladt, saa forskrefne Jens Jensen nu hafver dend 1/2 Gaard i Fæste som er paa 2 Tdr. 3 skp. 1 fdk. 1 1/2 alb. hartkorn, hvilken halve gaard hand maa nyde og bruge hans livs tiid, med al den rettighed som der til ligger, og af Arrilds tid ligget haver, i hvad navn det have kan, intet undtaget i nogen maader, dog med efterskrevne Conditioner [vilkår], nemlig at han aarlig efter Loven i rette tider leverer den sædvanlige Landgilde med dygtige varer forsvarlig her i Klosteret og ellers Allerunderdanigst retter sig efter Høistbemelte Kongl: Majst: Lov og Forordninger og intet formindsker, fravender eller bortsælger af Gaardens tilliggende Grund og Eiendom, men forbedrer stedet og holder dets Bygning forsvarligt bygget og vedlige, og agerjorden ved sin Gødning, og være mig og efterkommere med vores Fuldmægtige hørig og lydige, og ikke fæster noget videre paa anden stavn uden vores vilje og Samtykke. Saafremt han forseer sig imod nogle af disse forskrevne Punkter, Da ikke alene at straffes [han] derfor paa Person og Midler, men endog at have dette Fæste forbrudt, som han haver betalt med 3 Sldr. Til alt Forskrevne at bekræfte, haver ieg dette underskrevet, og mit Seil hostrykt. Datum Riiber Kloster d. 4de April 1702.

M. Evendorph (L:S:)⁵⁶³

En ekstraordinær ting ved fæstebrevet: Jens underskriver med egen hånd sit løfte om i alle måder at rette sig efter teksten. Ikke alle bønder var analfabeter, heller ikke så langt tilbage.

Efter 1702 sidder Jens altså på en halvstor gård i Stenderup. Han bliver selvfølgelig gift, og fra i hvert fald 1709 er der noteret børn i kirkebogen.

Hvad sker der med broren Christen, der afgiver sin fjerdepartsgård? Er han rejst eller blevet ude af stand til at passe gården? Næh-næh, han bliver boende i byen med sin stadig voksende børneflokk, i bedste velgående. Fra 1732 er beva- ret en jordebog for Ribe Hospital. Heraf fremgår, at Jens Jensen og Christen Jensen deles om klosterets gård i Sten- derup på den måde, at de har hver en halvgård. Det samlede hartkorn er 4 tdr. 6 skp. 3 fdk., så gården er delt nøjagtigt lige over. Desuden opregnes deres landgilde. De to skal svare 1 fjerding smør og 1 svin. Dertil kommer hoveri, som er omregnet i penge – naturligt nok har der ikke været hoveri at forrette i Ribe for bønder, der bor så langt væk som An- sager! Der tales om gæsteri, skov- og markpenge og ægter (rejser), som de i alt skal betale 2 rdl. 1 mk. 12 sk. for at slippe for.⁴⁸⁷

I 1700-tallet har menigheden faste stolestader i kirken. Efter ordre afgivet på Riber Landemode den 21. juni 1713 og efter et grundigt forarbejde af provst og sognepræst til Ansager Sogn og ”de tre ældste og vittigste sognemænd” (heri blandt ingen af vores aner), omfordeles staderne tidligt på året 1716. Præstens sønner og tjenestekarle har nr. 1 blandt mændenes steder, og på nr. 21 placeres folkene fra Niels Jensen og Jens Jensens gård i Stenderup. Hvem er Niels Jen- sen? Vides ikke med bestemthed, måske en bror til Jens, måske bare en skrivfejl – menes der i virkeligheden Chri- sten Jensen? Kvinderne fra samme gård tildeles stader nr. 11 i den søndre side.⁷⁷⁴

Jens driver måske lidt handel ved siden af landbruget. I hvert fald fremgår det af specifikationer til regnskabet for Nørholm 1733-34, at godsejeren den 29 juli har betalt 1 rdl. 3 mk. 4 sk. til Jens Jensen i Stenderup for 8 snese bølge lægter, og igen i 1735 er der bogført en udgift til Jens på 2 rdl. 1 mk. 12 sk. for ”10 Snese bæste vinterhugne Bøgge Læster á Snese 1 mk. 6 sk.”⁸⁹⁹

Den 29. juli 1741 overgår gården til Jens’ søn Jens. Først efter næsten 20 år på aftægt dør senior.

Ca. 1709 blev Jens gift med **Anne Sørensdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Kirsten (1709-1715)
	ii.	Inger (1712-)
	iii.	Karen (1715-)
398	iv.	Jens (1717-1795)
392	v.	Søren (1723-1767)

785 Anne Sørensdatter. Født ca 1688. Anne døde i 1771 i Stenderup, Ansager. Begravet den 17. februar 1771 i An- sager Kirke.

Anne støder vi først på ved mandens begravelsesindførsel i kirkebogen: Her står, at Jens Jensen har været i ægteskab med hans hustru Anne Sørensdatter i over 50 år. Hun lever 11 år som enke, i aftægt hos sin søn, inden hun selv dør som 83-årig, her tituleret som ”Jens Jensens Moder Ane Sørensdatter i Stenderup”.

786 Jens Pedersen. Født ca 1667 i Stenderup, Ansager. Jens døde i 1740 i Stenderup, Ansager. Begravet den 23. marts 1740 i Ansager Kirke.

Vi kender ikke Jens’ forældre, men han er formentlig født i sognet, måske på gården, han siden fæster; han har nok haft sin mor boende i husstanden. 1721 kan kirkebogen melde: ”Die 30 Aprilis blef Jens Pedersens Moder af Stendrup begrafven”.

Han er fæster af en gård, der hører under Ribe Hospital, og han har haft gården fra omkring 1710. Vi ved ikke så meget om Jens, men ved fordelingen af stolestader i kirken, som foretages i 1716 efter grundigt forarbejde, får han en ret fremtrædende plads. Han bliver placeret på bæk nr. 4. Hans kone sidder ikke lige over for ham; om hende hedder det, at hun beholder som tilforn stude nr. 17, det nederste i kirken.⁷⁷⁵

Ni børn af Jens kendes. Der er her ikke fulgt op på dem alle, men datteren Karen Jensdatter (1712-1796) bliver gift med Hans Pedersen (ca. 1697-1781), ejer af en halvgård i Ansager, der oprindeligt er krongods, men 1702 købes af rådmand Lars Jepsen Tarm i Varde.⁵⁶⁴

Onsdagen 23. marts 1740 bliver Jens Pedersen af Stenderup jordet, 73 år og nogle uger gammel.

Ca. 1708 blev Jens gift med **Kirsten Christensdatter** i Ansager.

De havde følgende børn:

- i. Anne (1710-)
- ii. Karen (1712-1796)
- iii. Kirsten (1714-)
- iv. Peder (1719-1719)
- 393** v. Christina (1721-1806)
- vi. Peder (1724-)
- vii. Anna (1727-)
- viii. Christen (1729-)
- ix. Karen (1733-)

787 Kirsten Christensdatter. Født i juli 1692. Kirsten døde i 1758 i Stenderup, Ansager. Begravet den 10. september 1758 i Ansager Kirke.

Det er usikkert, hvor Kirsten er født, men hun har tilsyneladende en bror i sognet. 1722 bærer hun en Hans Christensens lille datter Karen til dåben; at bære barnet er som bekendt et æreshverv, der normalt overlades til nært beslægtede kvinder.

Hun bliver gift som ganske ung, bare 18 år er hun, da hun ægter den 25 år ældre Jens. Det kan det meget vel tænkes, at Jens Pedersen, med den alder han har, har været gift før. Men da konernes navne aldrig nævnes ved børnenes dåb, har vi ikke nogen dokumentation for det. I ægteskabet får Kirsten hele ni børn – hvis hun da er mor til hele flokken?

Dca. XVII (17. søndag efter Trinitatis) begraves sal. Jens Pedersens enke af Stenderup, Kirsten Christensdatter, 66 år 9 uger.

792 Peder Nielsen Trøllund. Født ca. 1695 i Stenderup, Ansager. Peder døde i 1766 i Stenderup, Ansager. Begravet den 9. februar 1766 i Ansager Kirke.

Peder er født i Stenderup, Ansager Sogn, som søn af Niels Trøllund. Tidspunktet kan beregnes ud fra hans alder ved døden.

Det præcise bevis for hans ophav finder vi i kirkebogen. I 1719 optræder “Niels Trøllunds søn, Peder” som fadder for Christen Jensens lille søn, Jens. Da han netop benævnes som “Niels Trøllunds søn”, bor han formentlig stadig hjemme og har i hvert fald ikke fået egen gård at regere med. I starten af 1722 er han fadder for Niels Madsens søn af Kvie. På dette tidspunkt er han stadig hjemmeboende.

Grindsted Kirke, som den så ud ca. 1916, og som den formentlig har set ud i 1700-tallet. 1921 blev den ombygget og udvidet til det, der blev kaldt "hedens domkirke".

1716 fordeles stolestaderne i Ansager Kirke – her er faste pladser, så alle ved, hvor de skal sætte sig, når de deltager i gudstjenesten. Unge Peder Nielsen Trøllund bliver egentlig placeret på bæk nr. 13, men tilsyneladende er der en ledig plads helt fremme på nr. 4, og hertil flyttes Peder. Hans far forbliver på nr. 13. Normalt ser man ellers, at de yngre må vige de fremtrædende pladser for de ældre medborgere.⁷⁷⁴

Peder bliver formentlig gift med Maren omkring 1723, men vielsen er ikke indført i Ansager Kirkebog. Omtrent på denne tid har han nok fået en gård i fæste. Hvilken vides ikke.

Fast ligger det, at "ærlige agtede og velforstandige Mand Peder Nielsen Stenderup" den 1. maj 1744 underskriver skøde på den halve gård i Stenderup, af hartkorn 2 td. 6 skp. 2 fr. 1/2 alb., som Niels Hansen Dahl tidligere har ejet og påboet. Prisen er 200 rdl., som køberen "haver annammet og oppebaaret Fyldest og Fuldkommen Betaling udi rede penge."⁵⁶⁵ Sælgeren er formentlig ældste søn af Hans Nielsen Dahl i Grindsted (ane nr. 794), hvis yngste datter siden bliver gift med Peder Trøllunds søn, Niels. Denne Niels Dahl har 3-4 år tidligere overtaget gården fra Hans Hansen Trøllund, der har et skøde på gården, "udgiven af Sahl: Preben Brahe til Engelsholm til bemelte Niels Hansens Fader, Hans Hansen, datteret d. 7de maj 1686, som er Protocolleret paa Viborg Landsting d. 16de Junj 1686".⁴⁴⁶ Niels Dahl betalte i sin tid 110 rdl. for gården, mens Peder må punge ud med 200 rdl. for samme ejendom.

Peder har ikke nok i at eje sin egen gård. Den 30. juni 1747 får han skøde på en gårdpart i Hoddeskov på 7 skp. 2 fd. 3/5 album, som Søren Thomsen af Crongaard har arvet som en broderlod efter sine forældre. Gården beboes af en tredje mand, men det er ingen hindring for, at den kan handles.⁵⁶⁵ Peder betaler 23 rdl. 2 mk. for stedet og kan fremover hente en lille indtægt i landgilde fra beboeren.

Peders begravelse er indført i kirkebogen 1766, og det nævnes her, at han blev 70 år.

Ca. 1723 blev Peder gift med **Maren Knudsdatter**.

Følgende børn kendes:

396	i.	Niels (1724-1769)
	ii.	Knud (1728-)

793 Maren Knudsdatter. Født ca 1698. Maren døde i 1766 i Stenderup, Ansager. Begravet den 1. januar 1767 i Ansager Kirke.

Det vides ikke, hvor Maren er født; da vielsen ikke er indført i Ansagers kirkebog, kan vi måske formode, at hun er udensojns? Men hendes begravelse er dokumenteret. Kirkebogen nævner under døde 1766: Maren Knuds Datter, sal. Peder Trøllunds af Stendrup, gl: hen mod 68 Aar.

794 Hans Nielsen Dahl. Født i 1688 i Grindsted. Hans døde i 1736 i Dal, Grindsted. Begravet den 3. juni 1736 i Grindsted Kirke.

Hans og hans familie bor i Dal, en lille klat gårde et par kilometer øst for Grindsted By. Stedet er nævnt i Pontoppidans Danske Atlas, hvor det kaldes Dalsbye, og i en præsteindberetning fra 1766 er det også i kategori som en by. Det har på den tid været et udpræget hedeområde.

I 1688 består Dalsby af fire gårde og et bol, hvoraf de to gårdmænd er selvejere. De andre gårde og bolet ejes af henholdsvis Peder Norby på Donslund og Claus Linnert.

Hans har været blandt gårdmændene. Om han er selvejer eller fæster vides ikke, men de fleste gårde i sognet er i sidste halvdel af 1700-årene gået over til selveje. Hedesognet Grindsted, hvor livet kunne forventes at være fattigt og slidsomt, ligger tæt ved flere vandløb. De forsyner området med gode enge og præsenterer helt andre levevilkår. Grindsted er ligesom Ansager og Sdr. Omme deciderede eng-sogne, hvor bønderne uden det store slid kan lade en flok stude græsse og hente sig en god indkomst ved det. En opgørelse fra 1688 viser, at hver gård i Dal i gennemsnit kan høste 14 læs enghø. Hvilket ikke er det højeste i sognet, men dog ganske pænt. ⁵⁶⁶

Om stedet hedder det i en lokalhistorie: Imellem Grindsted og Dall er en eng, hvori opvælder en Kilde, som giver så meget vand af sig, at deraf flyder en bæk over kjørestedet og igennem engen sønden på ned i Åen. Vandet er meget godt, klart og velmagende, det koger op af vældet som en stærk sydende gryde, og vældet trækker sig om vinteren nogle alen længere til sønder, end om sommeren. ⁵⁶⁷

Hans har plejet omgang med sognets præst, hr. David Lauritzen Foss, idet han ved hvert af sine børns dåb, undtagen det første, har formået at få dennes kone eller hendes søster til at bære barnet. Et hverv, der ellers ofte tilfalder en nær kvindelig slægtning.

1715 er Hans og de øvrige beboere i Dal i strid med et par gårdmænd i Hinum. Disse har hidtil ydet deres bidrag til vedligeholdelsen af kirkestien ved årligt at levere et læs lyng til den for at gøre den fast og kørbær. Den praksis stopper de to med, selvom de stadig færdes på stien. Dal-bønderne svarer igen med at stævne Hinum'erne og kræve, at de enten fortsætter med at levere lyng eller afstår fra at bruge kirkevejen. Der må et par udsættelser til, da de anklagede ikke dukker op for retten, men 15. november falder dommen, der giver folkene fra Dal medhold: de to skal fortsat levere et læs lyng hver, "efter at de derom i rette Tide er blevet advaret, helst det befindes til hele Hinum Bys Gavn og Nytte." Hvis de forsømmer af modvillighed, skal de udpantes til arbejdets betaling. Og da de to har "været Aarsag til denne Proces og ikke efter Formaning af Retten villet lade dem bekvemme til Forlig i Mindelighed, bør enhver af dem til Sagens Omkostning inden 15 dage betale en Rigsdaler". ⁵⁶⁸ Det går ikke at stille sig udenfor landsbyfællesskabet.

Hans dør i sin bedste alder, men meddelelsen i kirkebogen er ganske kort: Dom: 1 post Trinit. Hans Nielsen Dal jor-det, 48 aar. Hvad der herefter bliver af børnene er p.t. usikkert, ingen af pigerne bliver gift i Grindsted Sogn, men – i hvert fald hvad angår Bodild – i hendes tilkommende mands sognekirke. Noget kunne tyde på, at familien bliver split-tet.

Den ældste søn Niels bosætter sig på en gård i Stenderup. Efterkommere efter ham hører i 1788 til i Nørre Urup, re-sterne af en tidligere hovedgård, Urup, i Grindsted. Datteren Kirsten gifter sig med Joen Christensen, der i 1758 køber sig ind på den lille herregård Juellingsholm i Sdr. Omme Sogn. Johanne er død af “de smaa Kopper” allerede før sin far, 14 år gammel. De to sønner, der får navnet Anders, hører vi ikke mere til, formentlig er de døde som spæde eller som børn.

Niels den yngre slår sig også ned i Grindsted, hvor han ved sin død bor i et beskedent leje-hus. Trods den tilsyneladen-de beskedenhed opnår han dog en vis status: han kaldes “monsieur” og efterlader sig en ikke helt ringe formue. Boet viser, at han må have handlet en del – der er mange varepartier, som ikke kan have været til eget forbrug: skjorter, tørklæder, halværmer og stoffer, en del værktøj og 4 parykker. Han har været en ganske lærd mand med en efter tid og miljø imponerende bogsamling, der ikke bare rummer Biblen, salmebøger og andre andagtsbøger, men også “Den danske Lovbog”, en toldforordning, en regnebog og 3 ABC'er samt et bundt historier og “Rostoks Bord Skik”! Han var været storudlåner af penge, og i hans bo findes en nøje ført regnskabsbog; godt 1700 rdl. opregnes hans tilgodeha-vender til, og han bestemmer i sit testamente, at ud over arvingerne skal de fattige i Grindsted tilgodeses, og et helt særligt beløb afsætter han til en mand og en kvinde, der er opkaldt efter “hans kiære Fader og Moder”.³⁰⁷

Den 24. juni 1708 giftede Hans sig med **Maren Nielsdatter** i Grindsted Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Niels (~1710-1757)
- ii. Kirsten (1714-1803)
- iii. Anders (1716-<1788)
- iv. Johanne (1718-1732)
- v. Niels (1720-1788)
- vi. Anders (1722-<1788)
- 397** vii. Bodild (1727-1781)

795 Maren Nielsdatter. Født i Dal, Grindsted. Maren døde i Dal, Grindsted.

Ved vielsen kaldes bruden “Maren Nielsdatter Dal”, hvilket med lidt usikkerhed kan tydes i retning af, at hun stammer fra den bebyggelse i Grindsted Sogn, hvor hun fortsætter sit liv som gårdmandskone. Hendes død er ikke fundet.

796 Jens Jensen. (Samme som anetavle nr. 784.)

797 Anne Sørensdatter. (Samme som anetavle nr. 785.)

798 Niels Joensen. Født ca 1695 i Krogager, Ansager. Niels døde i 1773 i Stenderup, Ansager. Begravet den 6. juni 1773 i Ansager Kirke.

Niels er fæster af gården Krogager, der er en udflyttergård, oprindeligt en gård i Stenderup, men kort før 1611 flyttet ud på en af byens marker. I 1641 kaldes den “Stendis Krogager” – en afjasket udtale af Stenderups Krogager. Den har haft forskellige ejere: 1664 er det kaptajn Chr. Dreiter, 1688 hører den under Niels Nielsen på Endrupholm, og senere kommer den under Nørholm. Det er en middelstor gård med et hartkorn på 4 tdr.⁵⁶⁹ Niels har overtaget fæstet efter sin far, Joen Nielsen.

Niels' to søstre gifter sig ind i Trøllund-slægten i Kvie, den ældste, Maren bliver gift med Christen Hansen Trøllund, og Kirsten lader sig den 21. januar 1712 vie til Hans Hansen Trøllund. Den sidste dør tidligt, efter 10 års ægteskab, og da Kirsten nu er alene med et mindreårigt barn, sønnen Ebbe, træder Niels til som formynder for drengen. Det fører tilsyneladende til en sag, der af uvisse årsager først afklares i 1734. Niels skal have de penge, som Ebbe har arvet efter sin far, i sin varetægt, da Kirsten senere gifter sig igen. Først den 28. december 1734 kan Niels gøre vitterligt, "at min kiære Svoger velagte Peder Christensen Dunslund (Kirstens anden mand), boende udi Kvie i Ansager Sogn, nu haver gjort mig rede og rigtighed for de Penge og Gods, som hans kiære Stif-søn Ebbe Hansen, barnefødt i Kvie, arveligen tilfalden er, baade efter Skiftebrevets Formelding og i Jordegods med videre, efter sin afgangne sal: Faders Død".⁵⁷⁰

Niels har tre sønner, som vi kan følge gennem Nørholms lægdsrulle. I 1740 tjener den ældste i Jerne, mens de to yngste på henholdsvis 17 og 16 år er hjemme og hjælper til ved bedriften. I 1745 er den ældste for alvor fløjet fra reden og har fået sit eget, mens Joen og Rasmus stadig går hjemme.²⁶⁷

Niels optræder ikke så tit i kirkebogen, men i 1757 er han fadder for datteren Kirstens næststingste søn.

Sønnen Joen Nielsen overtager fæstet af gården efter sin far. Denne dør sommeren 1773, 78 år gammel.

Et par år efter Niels' død får familien på Krogager en påskønnelse, som formentlig har været værdsat. Sognet har ved en donation fra "sl. Lauritz Tiistrup og Kiæreste" fået i alt 8 bibler, som kan tildeles udvalgte sognebørn. Den 3. bibel gives den 2. juli 1775 til Joen Nielsen, "som ogsaa en fattig Mand, har mange Børn, som end i deres Christendom stræber at faa skicklig undervist og oplært." Biblerne uddeles over en årrække mellem 1772 og 1793, og der kan ikke være tvivl om, at det har været en store ære at modtage bogen.⁵⁷¹

Niels var gift med **N.N.**.

De havde følgende børn:

	i.	Søren (<1717-)
399	ii.	Kirsten (1718-1809)
	iii.	Joen (1721-1803)
	iv.	Rasmus (1724-)
	v.	(Uden navn) (Dødfødt) (1726-1726)

799 N.N. Født ca 1691. N. døde i 1779 i Krogager, Ansager. Begravet den 3. oktober 1779 i Ansager Kirke.

Niels Joensens konens navn kendes ikke, vi ved kun, at hun bliver begravet 18. søndag efter Trinitatis 1779, 88 år gammel. Præsten nøjes med at omtale hende som "Joen Nielsens Moder".

800 Laurits Thomsen. Død efter 1687 i Brogaard, Sdr. Vium.

Laurits er formentlig født i Sdr. Vium, da der ikke nævnes noget om fødselssted ved vielsen i netop Sdr. Vium.

Han er fæster i Brogaard, Sdr. Vium. Brogaard er vist ikke bare en enkelt gård. I hvert fald er der både en Simon Brogaard og en Christen Brogaard med hustruer, som jævnlige optræder i kirkebogen. Af Christian Vs markbøger fremgår, at Lauritz deler fæstet af en gård, nr. 10 i markbogen, hvis navn ikke er nævnt her, med Christen Søfrensen, der formentlig er identisk med Christen Brogaard. Gårdens ejer er på dette tidspunkt "Jens Holdt udi Tarm Bispegaard."

Laurits og Maren får en stribe børn, og i hvert fald to af dem er døde som små. 1681 kan vi læse i kirkebogen, at "Lauritz Tomasens" barn er begravet, uden at navnet på den døde nævnes. Det gentager sig 26. april 1698, hvor Lauritz Brogaards datter begravnes, igen uden navn.

Hverken Laurits eller Maren begravelse er fundet i sognets kirkebog.

Den 5. marts 1676 giftede Laurits sig med **Maren Pedersdatter** i Sdr. Vium Kirke.

Følgende børn kendes:

400	i.	Thomas (1679-1755)
	ii.	Maren (1682-)
	iii.	Ingeborg (1687-)

801 Maren Pedersdatter. Død efter 1701 i Sdr. Vium.

Ligesom sin mand er Maren sikkert født i Sdr. Vium, men tidspunktet kendes ikke.

Maren optræder i 1701 som fadder et par gange. Den 7. november er det Gye Lisbet Christendatters uægte barn, Cathrine, som skal døbes, og Maren stiller som fadder. En måneds tid senere må hun igen i kirke, denne gang gælder det Terben Pedersens søn, Anders. Terben, der måske er bror til Maren, var også fadder for Gye Lisbets datter, og blandt de øvrige faddere ser vi andre folk fra Brogaard, Christen Brogaard og hans hustru.

812 Jens Jørgensen Smed.¹⁰⁵² Født ca 1665. Jens døde den 22. marts 1761 i Hornelund, Horne.

Jens Smed har boet i Hornelund, hvor han også dør, men det vides ikke, hvor han er født.

Han er ikke nævnt i matriklen 1688, hvor han dog også kun har været først i tyverne og sikkert ikke etableret som gårdfæster. Derimod omtaler matriklen en Jens Christensen Smed.

Heller ikke skattelisterne fra 1690-1700 kende ham.

En kilde (Ingolf Mortensen) oplyser, at han er død d. 22. marts 1761. Kan dog ikke finde ham i kirkebogen på denne dato.

Jens var gift med **Mette Christensdatter**.

De havde følgende børn:

406	i.	Jørgen (ca 1701-1784)
	ii.	Karen ¹⁰⁵² (-1731)

813 Mette Christensdatter. Født ca 1660. Mette døde den 3. marts 1747 i Hornelund, Horne. Begravet den 12. marts 1747 i Horne Kirke.

Om Mette oplyser kirkebogen, at hun dør kl. 11 den 3. marts 1747 i en alder af 87 år og 6 måneder. Det nævnes udtrykkeligt, at hun er Jørgen Jensen Smeds mor. Deraf kan vi slutte, at hun formentlig har tilbragt sine sidste år i aftægt hos sin søn i Hornelund, men ellers vides intet om hende.

814 Bendt Bendtsen. Bendt døde efter 1705.

Maren Bendtsens far er sikkert identisk med den Bendt Bendtsen, der optræder i matriklen 1688 som fæster af en gård i Terpling i Åstrup Sogn i Gørding Herred. Gården har et hartkorn på 3 tdr. 0 sk. 1 fr. 1 alb. og hører under godset

Sønderskov i Folding Sogn. Denne mand har i hvert fald fire børn, som passer perfekt med den søskendefolk, vi siden finder omkring Horne.

Vi er tilbage i en tid, hvor man skal være glad, hvis man finder en person nævnt i gamle dokumenter. Og Bendt optræder faktisk i tingbogen for Hunderup Birk 1695. Gårdmændene fra Store og Lille Darum er i strid om retten til "tørveskær og fædrift" på en bestemt mark, og Bendt og Niels Lauridsen fra Tvilho, formentlig Bendts svoger, indkaldes som vidner. I retssagen, der strækker sig over flere tingdage, henvises til en gilde fra den 13. december 1619. Vi ser også, at Bendt er kendt under navnet Smed – et tegn på, at han har beskæftiget sig med mere end landbrug.¹⁰⁵³

Fra Åstrup Kirkebog, der starter ved 1692, ved vi, at han og Maren får 4 børn i perioden op til 1704. Herefter hører vi ikke mere til familien i Åstrup. Måske fordi det har været en pæn og ordentlig familie, der ikke gør sig ufordelagtigt bemærket, men der er også den mulighed, at de alle er flyttet til Tistrup, der er nabosogn til Horne. I Tistrup nævnes nemlig i 1712 en Bendt Bendtsen Smed. Desværre er der ingen kirkebog i Tistrup til at hjælpe os med oplysninger. Men nærheden gør det forståeligt, at tre af Bendts børn slår sig ned i Horne.

Hvor eller hvornår Bendt er død vides ikke.¹⁰⁵²

Bendt var gift med **Maren Lauridzdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Jacob (1694-1776)
	ii.	Anne (1698-)
407	iii.	Maren (1701-1789)
	iv.	Kirsten (1704-)

815 Maren Lauridzdatter. Født i april 1658. Maren døde den 14. maj 1744 i Hornelund, Horne. Begravet den 17. maj 1744 i Horne Kirke.

1744 kan man læse i kirkebogen: Fest. Ascens. C. (Kristi Himmelfart) kl. 6 om morgenen døde Jørgen Smeds Kones Moder gl. Maren Lauridzd. af Hornelund og Dom. Exaudi (6. søndag efter påske) begrafven æt. 86 Aar og 5 uger.⁵⁷²

Maren har altså tilbragt sine sidste år hos sin datter og svigersøn i Hornelund. Hun må være født i april 1658, hvis aldersangivelsen ved begravelsen er korrekt, men hvor vides ikke med absolut bestemthed. Hun har tilbragt sin første tid som gift kone i Åstrup Sogn og er siden flyttet med sin mand til Tistrup.

I Åstrup nævnes en Niels Lauridsen, som har en vis forbindelse til familien. Hans kone, Karen Ostersdatter, bærer Bendt og Marens søn Jacob til dåben, ligesom Bendt og Niels står sammen i retssagen mod Darum-bønderne. Niels' forældre kendes: Det er Laurids Jensen og Maren Nielsdatter, der var fæstere af en halvgård i Tvilho. Sandsynligheden taler for, at de også er Marens forældre.²¹⁰

816 Peder Jacobsen.⁵⁷³ Født før 1672 i Kolle, Nr. Nebel. Peder døde efter 1720 i Præstbøl, Nr. Nebel.

Peders fødselstidspunkt og sted kendes ikke, og det kan i hine tider uden kirkebøger være mere end svært at finde helt entydige beviser på slægtsforhold. Men i Peders tilfælde er vi heldige. I forbindelse med hans overtagelse af en ryttergård i Kolle noterer skriveren udtrykkeligt i regnskabsbogen, at han er "Jacob Pedersens søn ibid. ved navn Peder Jacobsen". Fæstet i Kolle er blevet ledigt i 1691, fordi en vis "Peder Nielsen i foråret undvigte sin iboende gård sammesteds". Peder Jacobsen stiller med "2 cautions- og forlovningsmænd, nemlig Peder Christensen og Christen Pedersen, begge af Sædding" (Nr. Nebel Sogn), og han får bevilget stedet og "det frarømte kvæg".

Nr. Nebel Kirke

Senere på året, den 23. september, melder faren til den rømte fæster, Christen Christensen af Kolle, sig og “anholder ydmygst om at må nyde noget til aftægt af den, som gården efter ham til fæste forundes”. Den gamle er kommet i klemme, fordi hans søn, der skulle have forsørget ham, er ude af billedet, og nu beder han om en ko og et par får, så at han ikke i sin alderdom skal skaffe sig sit daglige brød ved betleri. Hans anmodning bliver imødekommet, og han bevilges 8 skp. rug, 4 skp. byg og 1 ko.⁵⁷⁴ Helt uden socialforsorg er tiden ikke.

Første gang Peder nævnes i skattelisterne er fra 1. juli 1696, hvor han er ugift, men har en tjenestepige ved navn Karen. Frem til Sct. Hans 1699 optræder han med en tjenestekvinde, men i slutningen af året har han fået sig en hustru, som vi dog ikke får noget navn på. Ved “Landmilitiens Munderingsskat forfalden til 11. december 1704” opgøres fæsterne på de fire gårde i Kolle til følgende: Peder Jacobsen og hustru, Inn Jacobs, en enke, Hans Christensen og hustru, Kiersten Christensdatter, en enke.⁵⁷⁵ Inn Jacobs er Peders mor, der sidder tilbage ved sin afdøde mands fæste.

Efter 1704 ebber ekstra-skatteudskrivningerne ud, uden tvivl til glæde for fæsterne, men også med det resultat, at vi mangler en fin kilde til at følge anerne. Men i efteråret 1709 optræder Peder igen i regimentsregnskabet. Han har ikke haft held med sin gård, så “formedelst sin slette tilstand og bygningens brøstfældighed” er han blev enig med en rytterbonde i Præstbøl, Niels Pedersen, om at bytte gårde. Niels har et mindre sted, af hartkorn 2 tdr. 7 skp., mod Peders 3 tdr. 1/2 skp., men han har lyst og kræfter til et større brug. Denne “gårdtusk” efterkommer ikke bare bøndernes ønsker, den er også til fordel for regimentet, der på den måde får drevet sine gårde bedre, og byttet bevilges; fæsterne bliver oven i købet fri for at betale ny indfæstning.⁵⁷⁶

Peder og hans familie flytter altså i 1709 til Præstbøl, en anden bebyggelse i samme sogn. Ved en specifikation på samtlige rytterbønder i Vester Horne Herred den 12. april 1712 nævnes han som fæster her.⁵⁷⁷

1719 sælger kronen ud af sine ryttergårde i Vestjylland, og blandt de afsatte gårde er stedet i Præstbøl, som bebos af Peder Jacobsen. Hartkornet er nu sat til 3 td. 5 skp. 3 fdk., og køberen er godsejer og amtmand, Christian Teilmann til Skrumsager i Sdr. Bork Sogn. Prisen er 40 rdl. 5 mk. 7 sk.³¹⁴ Det må formodes, at Peder ender sine dage her, ligesom det må formodes, selv om det ikke kan bevises, at det er en søn, Jacob Pedersen, med tilnavnet Kollé, der overtager gården efter Peder.

Et barn kendes:

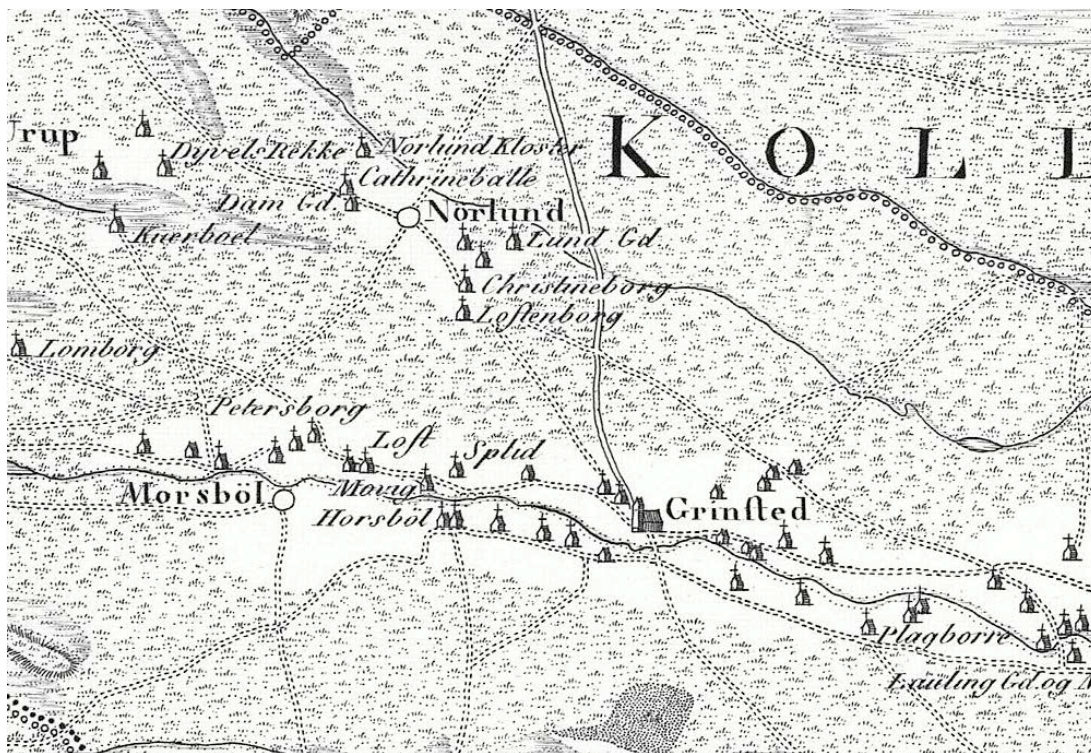
408 i. Jacob (1704-1775)

820 Christen Thomsen Borrís. Født i 1690 i Utoft, Grindsted. Christen døde i 1781 i Lamborg, Grindsted. Begravet den 15. april 1781 i Grindsted Kirke.

Christen må – efter alder ved døden – være født ca. 1690. Fødestedet er Utoft, og hans fars navn, Thomas Christensen, er kendt, men tilnavnet antyder ligesom, at der på et tidspunkt bagude er en ane, der stammer fra Borrís. Forbindelsen kendes p.t. ikke.

Christen er fæster af et boel i Lamborg i den vestlige udkant af Grindsted Sogn, som han har overtaget efter sin svi-gerfar. Det er sat til et hartkorn 1 td. 7 skp. 1 album. Ligesom øvrige gårde i Lamborg hører Christens sted under den lille lokale herregård, Urupgård.⁵⁷⁸

På et tidspunkt har Christen og Anne et fremmed barn i deres varetægt. 1758 kan man læse i kirkebogen: “D. 9. July, Dom. 7 post Trinit. (begravet) Anders Christensens Daatter af Donslund, som døde til Christen Thomsens i Lomborre, gl. 9 aar 2 ugger og 6 dage.”

Grindsted i slutningen af 1700-tallet. Lamborg ses yderst til venstre, Utoft, der ikke er kommet med, ligger lidt øst for Grindsted. Videnskabernes Selskabs kort

Den 21. august 1712 giftede Christen sig med **Anne Madsdatter** i Grindsted Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Karen (1713-)
410	ii.	Mads (1716-1784)
	iii.	Thomas (1719-)
	iv.	Christen (Tvilling) (1723-)
	v.	Maren (Tvilling) (1723-)
	vi.	Ingeborg (1725-)

821 Anne Madsdatter. Født i 1694 i Grindsted. Anne døde i 1725 i Lamborg, Grindsted. Begravet den 30. maj 1725 i Grindsted Kirke.

Tidligt i 1700-tallet nøjes præsten med en kortfattet liste over de viede. 1712 finder vi 13. søndag efter Trinitatis: "Christen Thomasen og Anne Madtzdatter i Lomborg". Den oplysning siger ikke andet, end at brudeparret har boet her op til vielsen, og de kunne strengt taget være flyttet sammen efter trolovelsen, hvis dato ikke er nævnt. Men der kendes en Mads Christensen i Lamborg, og dermed er det sandsynligt, at de to har overtaget hendes fars gård. Deres ældste søn bliver da også opkaldt efter ham.

848 Hans Hansen. Død før 1734 i Malle, Horne.

Hans, far til Hans og Peder Hansen, der i deres voksenliv er fæstere i henholdsvis Malle og Lervad, har levet sit liv i Horne Sogn.

En sandsynlig teori er, at han er identisk med den Hans Hansen, der den 25. oktober 1682 får fæste på Søren Hansens 1/4 parts ryttergård i Malle. Det passer godt med, at det er den ældste søn, Hans, der senere får fæstet efter ham. Indfæstningen koster ham 3 rdl.⁸³⁰

Hvor han er født vides ikke, og han må være død før kirkebogens start i Horne sogn i 1734.

Den kvarte ryttergård bliver synet sammen med det øvrige vestjyske ryttergods i 1686. Her erfarer vi, at han har en besætning bestående af to bæster (heste), tre køer, to stude, to kalve, fem får, et svin og en bistok. Det er en trelænget gård med et salshus i seks fag, en lade i otte fag og endelig et 19 fags hus, der rummer både stald med fæhus og herberg. Det ser altså ud til, at han har huset rejsende. Bygningerne er rimeligt velholdte – der mangler bare to bjælker, fire spær og nogle lægter. Året før har det knebet lidt med avlingen, så han har fået fire skæpper "lånehavre" fra regimentet. Dem kan han i 1686 betale tilbage, og synet slutter med at bruget er godt, og at manden er ved magt. Han har styr på tingene og betaler sine skatter og afgifter.⁸³¹

I de følgende år klarer han sig da også så godt, at han ikke behøver at søge bistand i regimentskassen. Hvad nogle af naboerne ind imellem må ty til. Endnu værre går det rytterbonden Marqvor Hansen i Malle, der er så modvillig og opsætsig, at han i 1689 bliver dømt til straffearbejde som slave på Bremerholm. I regimentets kasseregnskab hedder det om ham, at han "undveg ryttergodset, og flyttede på hr. admiralitetsråd Lassens gods, og i sidste session blev dømt

Om **erhvervsmulighederne i Grindsted** fortæller præsteindberetningen fra 1766:

Grinsted Sogns eneste og beste sæd er Ruug, som saaes i dend sandede Jord. Byg saaes lidet af. Dend meeste Vaar Sæd er Boghved, eller Byg og Boghved blændt sammen, det saaes mest af. Haure saaes icke og groer her icke, jeg har forsøgt det at saae Aure i giødet Land og efter første kiær Ruug, men har intet faaet, saa mange Gange jeg har prøvet det, thi Jorden er for skarp og tør og dend røde all er ald for ner. Her selges icke meget Korn, thi Beboerne, som har smaae Steder, har det nødigt til sig self og Børn, desuden skal Heste og Creaturer have Skafruug indtil Juul er ende, ellers creperer det om Foraaret.

Fiskerie er der meget lidt af i Aaen, der falder nogle Skaller, Geeder og en fisk kaldes Stalling. Aal fanges nogle af i Efterhøsten i Aalegaardene, men icke mere end Eyerne self bruger. Undertiiden imellem Mortensdag og Juul falder der nogle Ørter i Aaen, som de ved Blues skal slaae med Lyster Aften eller Morgen for Dag.⁹⁸³

til Bremerholm, hvorhen og blev skicket, men som han kom straks tilbage og ikke har bevist, hvorledes han er blevet løsgivet, og endnu ikke vil være rolig, forespørges om han ikke bør anholdes, hvor han findes og i forvaring hensættes, indtil han foreviser, hvorledes han er blevet løsgivet, så og reverserer sig at være rolig. Svar: eftersom denne med 2 mænd er advaret at møde her i sessionen så er det billigt (rimeligt), at han så længe anholdes, indtil han beviser hvorledes han er løskommen fra Bremerholm.”⁸³⁰ Sagen, hvis afslutning jeg ikke har fundet, har uden tvivl vakt røre blandt bønderne i Malle By.

Børn:

424	i.	Hans (ca1695-1745)
432	ii.	Peder (1702-1780)

860 Terchel Jørgensen. Født i februar 1675. Terchel døde den 21. september 1742 i Yderik, Torstrup. Begravet den 24. september 1742 i Torstrup Kirke.

Hvor Terchel er født, ligger hen i det uvisse, men han har nok boet i Yderik siden kort efter 1710, hvor de første børn er født. Desuden ligger det fast, at han er en grandfætter til sin kone, Karen. De to må nemlig søge bevilling til, at de “må udi ægteskab sammenkomme, uanset at de hinanden udi tredie led ere beslægtede.” Bevillingen er givet den 13. marts 1711, og vielsen har formentlig fundet sted kort efter.

Han er selvejer, og det har han været fra starten af. På gården, der står for et hartkorn på 5 td. 4 skp. 1 fk. 2 alb., har han et skøde, om hvilket det hedder “det ... til Terkel Jørgensens formands fader navnl. Oluf Jensen Madvig udgivne skøde af Dorthea Nørby til Urup, underskrevet til vitterlighed af hendes fader Bendix Nørby og hendes broder, dateret Urup d. 23. okt. 1662.” Terchel har altså, uden at der udstedes nyt skøde, overtaget gården, måske har han giftet sig til den – Karen kan have været gift med formanden. I hvert fald er det en gård med gamle selvejertraditioner han kommer til at sidde på.⁴⁸⁰

Der er kun ganske få selvejergårde i Øster Horne Herred i starten af 1700-tallet. H. K. Kristensen nævner, at der fra 1688 og 50 år frem er 14 gårde, der kommer på selvejerhænder, heraf 2 halvgårde i Yderik.⁵⁸⁰ Den ene af disse må være Terchels gård. Vi ved lidt om, hvordan gården har set ud. Den er trelænget og består af et stuehus i 19 fag, et vesterhus i 8 fag og et sønderhus i 16 fag. I 1736 er vedligeholdelsen ikke helt i top. I skiftet efter konen Karen kan man læse, at huset, så vidt man kan se udefra, ikke er “fejlende synderlig noget”, men hvad det indvendige angår, ser det værre ud. Vurderingsmændene kigger på hvert fags brøstfældighed og anslår, at stuehuset kan bruge reparationer for 12 rdl. og vesterhuset for 8.⁴⁸⁰

Stuehuset har rummet en storstue, køkken, bryggers og et kammer, hvor husets eneste kakkelovn står, og der har været kælder under. Her er plads til en egekiste, et par øltønder, en rok og lidt værktøj. I et lidet egeskrin i stuen gemmer sig 2 sølvskeer og et sølvbæger.

De gode folk på stedet har gjort i brændevin. Blandt det kostbareste indbo findes en brændevinskedel med hat og pi-ber og en stor kedel i kobber. Det er ret sjældent, man nævner det, da det var strengt forbudt selv at brænde; kongens embedsmænd er jævnligt på udkig efter udstyret. Men da der skiftes efter Terchels kone i 1736, prøver man ikke at dække over noget. Den mulighed foreligger dog også, at de har brændt helt lovligt på gården, hvis de fx har drevet et herberg.

Terchel har haft en helt pæn besætning, 8 køer, 6 stude, 1 tyr og et par ungkreaturer og kalve. Dertil kommer 5 heste, 6 får og et par svin. Vurderingsmændene ved skiftet kommer frem til at “Gaarden fejlede intet paa sin Drift eller Dyrkning” og vurderer den til en værdi af 222 rdl. Ud over egen gård har der været overskud til at anskaffe sig en fjerdepart af en anden gård til en værdi af 28 rdl. 1735 køber han et lille sted i Yderik, “dend fjerde part af dend 1/2 Gaard, som beboes nu af Peder Pedersen Bunds Enke, Karen Madsdatter”. Husmandsstedet har et hartkorn på 5 skp. 2 1/4 fdk., og sælger er mølleren på Lydum Mølle, hvis kone har fået gården i arv. Terchel bliver nu ejer af fæstegods og

kan formentlig fortsætte med at opkræve de 2 sletdaler, der indtil videre er blevet svaret af gården.⁵⁸¹ De fleste af pengene til dette køb, har Terchel dog måttet låne hos Lars Pedersen i Ovnbøl, som han endnu skylder 20 rdl. i 1736.

Der er værdier for 408 rdl. i boet, men efter diverse fradrag kommer det ned på 339 rdl., som skal deles mellem Terchel og hans 6 børn. Han fortsætter dog på gården, mod sikkerhed for børnenes arvelodder i hartkornet, og ved skifte- retsmødet beslutter man sig for at være hurtige og undlade at indkalde til et nyt møde – for ikke at volde det ringe stervbo videre belastning, som det så smukt hedder – selv om formynderne ikke har umaget sig med at være til stede. De bliver beordret til at møde op, når det originale skifte- brev leveres “for det at underskrive, og paatage sig det dem tilfaldende Værgemaal, for der efter at obagte deres Mynd- linges Tarv.” Ved samme lejlighed lover Terchel, at han vil komplettere sin eneste datters arv med så meget fra sin egen hovedlod, at hendes arv bliver af samme størrelse som hendes brødræs.⁴⁸⁰

Terchel har været leveringsdygtig i malt. I hvert fald finder vi den 15. juni 1739 en post i Nørholm Gods’ regnskaber, der fortæller, at der til “Terchel i Ydderich” er betalt med 2 Rdl. 4 mk. for “røget malt”, der nok skal bruges til godsets ølbrygning – eller måske brændevin.⁹⁰⁰

Tre år efter Karens død, er tiden inde til generationsskifte. Gården bliver ved en “forening [aftale] af dato 8. juli 1740... ang. skifte og deling imellem sal. Terkel Jørgensens børn”³¹⁹, ratificeret af etatsråd og amtmand Teilmann til Nørholm, overladt til sønnen Mads og svigersønnen Peder Tøstesen, der er gift med datteren Anna. De to er selvejere og har overtaget ejerskabet efter Terchel.

1711 blev Terchel gift med **Karen Madsdatter** i Torstrup Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Mads (ca1712-1746)
- ii. Jørgen (ca1714-1741)
- iii. Ole (ca1716-1785)
- iv. Anna (ca1719-1780)
- 430** v. Christen (ca1724-1795)
- vi. Hans (ca1727-1798)

861 Karen Madsdatter. Født ca. 1691 i Linding Mølle, Torstrup. Karen døde den 5. oktober 1736 i Yderik, Torstrup og blev begravet den 12. oktober i Torstrup.

Det er ikke meget, vi ved om Karen. Men i skiftet efter hendes far, Mads Andersen, møller på Linding Mølle, nævnes hun som det tredje barn i en række på 8. På dette tidspunkt er Karen død, og det er udtrykkeligt hendes børn og ikke hendes mand, der tildeles hendes arvelod efter faren.

Brændevinsudstyr med kedel, hat og piber. Her set på Det Grønne Museum, Gl. Estrup.

Karen er altså vokset op i Torstrup Sogn, og omkring 1711 er hun blevet gift med Terchel Jørgensen og har med ham fået mindst 6 børn. Alle er født før kirkebogens start i Torstrup, og vi ved ikke, om der har været flere børn.

9 år efter den yngstes fødsel dør hun efter en periode med svaghed. Kirkebogen fortæller, at hun dør den 5. oktober om morgenen, 45 år gammel. Hvad hun har fejlet, og hvorlænge svagheden har varet, vides der ikke noget om, men hun er blevet passet omhyggeligt af sin datter Anna. Som det hedder i skiftet efter Karen: "Men siden Enkemanden Terkel Jørgensen havde kun en eneste Datter, og samme Anna Terkelsdatter udi hendes Moders Svaghed havde haft stor umage Nattevagt og Besværlighed, og deri vist sin Lydighed og Kiærlighed imod sine Forældre, saa vilde hendes Fader tillægge samme Datter saa meget af sin egen Hovedlod, at hendes Arvepart kan blive lige med hendes Brødres, nemlig en Broderlod."⁴⁸⁰

862 Iver ??

Iver må være bosiddende i Yderik omkring 1720. Det vides, at han har fået i hvert fald to børn. Han er formentlig fæster af en af gårdene i byen. Gården hører tilsyneladende ikke under Nørholm. Hvis det er den gård, hans datter Else og svigersønnen Christen Terchelsen senere overtager, er den af jævn mellemstørrelse – 2 tdr. 6 skp. 1 fdk.⁴⁷²

Det kunne være fristende at antage, at "vores" Iver er identisk med den Iver Mortensen, der ifølge jordebog for 1730 er fæster af Linding Mølle. Denne mulighed må desværre udelukkes, da skiftet efter ham udtrykkeligt slår fast, at der ikke er en Else blandt hans børn.

Børn:

	i.	Mads (ca1712-1781)
431	ii.	Else (ca1719-1768)

864 Hans Hansen. (Samme som anetavle nr. 848.)

868 Thomas Madsen. Thomas døde efter 1733 i Gødsvang, Tistrup.

Thomas er fæster i Gødsvang af en halvgård, formentlig den gård, som kronen i 1670 tilegner sig ved et mageskifte. Gården er blevet udlagt som ryttergods; omkring 1690 vides det, at fæsteren på den ene halvgård hedder Mads Jensen, og han er måske far til Thomas. Han klager i 1690 over, at han, til trods for at han har bygget et lille hus til en rytter for lægdet, ikke har fået nogen leje i 3 år.

I hvert fald fra 1714 nævnes Thomas som fæster på gården. Dette år brænder gården under en stærk storm. Stormen forårsager, at ilden breder sig, så i alt 4 gårde bliver dens bytte. Herefter får han bygget en ny gård i 31 fag. Besætningen opgøres til 3 heste, 4 køer, 2 ungnød og 10 får. De første år efter branden får bønderne lettelse i deres afgifter.⁵⁸²

Ved det store salg af krongods i Vestjylland i 1719 kommer hele gården under nyt ejerskab. Køber er herredsfoged Jacob Knudsen på Østergaard. I auktionsprotokollen står som fæster anført "Hans Jørgensen, nu Tomas Madsen, og Madz Jensen, nu Jens Madsen". Kort tid efter overgår stedet til Nørholm, og i dette gods' jordebog fra 1720 nævnes igen 2 fæstere, nemlig Jens og Thomas Madsen.

I tiden herefter er der forskellige meldinger om størrelsen af gården. I jordebogen fra 1720 står den for et hartkorn på 3 tdr. 3 skp. 2 fdk. 1 alb. I 1733 ved inddeling til soldaterhold angives gården til at være på 4 - 1 - 3 - 2 tdr. hartkorn, stadig med de to Madsen'er som fæstere. I følge en reserverulle fra 1734 har Thomas Madsen i Gødsvang en søn ved navn Mads Thomsen, som er 21 år og hjemme på gården. Pengene passer her.

Barn:

870 Visti Knudsen. Visti døde i 1757 i Hjedding, Ølgod. Begravet den 31. juli 1757 i Ølgod Kirke.

Visti er gårdmand i Hjedding i Ølgod Sogn. I hans tid består Hjedding By af fire gårde, hvoraf de to hører under Lindbjerggård og tildels er ødegårde. Den gård, Visti må have fæstet, er matr.nr. 1a, som den 30. oktober 1758 afhændes af en præstesøn fra Hodde-Tistrup, Lauge Pedersen Fanøe, til den velhavende Varde-købmand, Rasmus Øllgaard. Ved den lejlighed oplyses det, at fæsteren hedder Lars Vestesen, som er søn af Visti Knudsen. Navnet er ikke helt ualmindeligt i sognet – ved folketællingen i 1787 er der 9, der enten hedder Vedsted/Visti eller er søn eller datter af en af samme navn.

Gården har i 1688 et hartkorn på 3 td. 7 skp. 1 alb. og er således den næststørste gård i byen; den største af gårdene er dog også beboet af to fæstere. Af matriklen 1688 ses, at fæsteren på den tid er Lars Jespersen, som formentlig er svigerfar til Visti. Ejeren af gården hedder på dette tidspunkt Kristian Henrik Peters.⁵⁸³

Hvor længe Visti har haft fæstet vides ikke. Men i 1739 ser vi ham møde op i Gødsvang i Tistrup Sogn, da der skiftes efter hans datter, Maren.

Det vides heller ikke, hvor Visti er født, men en mulig far til ham kunne være den Knud Vestisen, der i følge 1688-matriklen sidder som en af tre fæstere på en større gård (hartkorn 13 td. 5 skp. 1 fd. 2 alb) i “Vester Kiær Bye”. Ejeren af denne gård er velbyrdige (adelige) Henrik Juul, indehaver af den lokale herregård Lindbjerggård, der naturligt nok ejer en del gårde i sognet.

En kvinde ved navn Mette Knudsdatter optræder ofte som fadder til hans børn og er sandsynligvis en søster. Hun er gift med Niels Sørensen i Ølgod, der er stamfar til Øllgårdslægten. Niels og Mette har tre sønner, der alle bliver købmænd i Varde. En af dem er Rasmus, køberen af gården i 1758, så det bliver på sin vis i familien. I matriklen 1688 finder vi dog flere bønder ved navn Knud, som også kunne være far til Visti.

1757 melder kirkebogen: 8. søndag efter Trinitatis blev Vedste Knudsen i Hiedding jordet – desværre ingen oplysninger om alder.

Ca. 1711 blev Visti gift med **Ingeborg Lasdatter** i Ølgod Kirke.

De havde følgende børn:

- i. Maren²¹⁰ (1712-1714)
- ii. Maren²¹⁰ (1713-)
- iii. Lars (1714->1787)
- 435** iv. Maren (1717-1739)
- v. Knud²¹⁰ (1719-)
- vi. Else²¹⁰ (1727-1801)

871 Ingeborg Lasdatter. Født ca. 1684. Ingeborg døde i april 1765 i Hjedding, Ølgod. Begravet den 17. april 1765 i Ølgod Kirke.

1765 hedder det i Ølgod Kirkebog: D. 17. april jordet Visti Knudsens enke, Ingeborg Lasdatter, 81 år gl. – og det er stort set, hvad vi ved om damen. Desuden bemærker vi, at hendes far får æren af, at den første søn bliver opkaldt efter ham, mens Vistis far må vente til den næste søn fire år senere. Et argument for, at det er hendes fødegård, hun og hendes mand driver, og at hendes far er Lars Jespersen.

890 Jens ? Jens døde før 1758.

Intet vides om ham, ud over at han må have heddet Jens. Han er formentlig død, før kirkebogen i Horne starter 1734. I hvert fald omtales hans kone som enke, da hun dør 1758.

Jens var gift med **Anna Jensdatter**.

Et barn kendes:

445 i. Barbara (ca1703-1758)

891 Anna Jensdatter. Født ca 1675. Anna døde den 24. december 1758 i Bounum, Horne. Begravet den 28. december 1758 i Horne Kirke.

Om Barbaras forældre vides kun, at morens død er indført i kirkebogen 1758: D. 24 Decemb. døde Christen Midtgaards hustrus gl: Moder Anna Jensdatter i Bounum og d. 28 hujus begravet, ætat 83.

Den gamle dame har tilbragt sine sidste år hos sin svigersøn og datter. Da der tilsyneladende er en søn af de to, der får sin morfars navn, før farfaren opkaldes, kunne grunden være, at det er Barbaras fødegård, hun og Christen har overtaget.

894 Thomas Christensen. Død efter 1717 i Bjerremose, Horne Sogn.

Vi ved ikke, hvor og hvornår Thomas er født og heller ikke, hvornår han er død, men han har haft fæstet på sin gård i indtil 1717. Han optræder på en skatteliste fra 1700 for Horne Sogn, hvor han er fæster af en halvgård i Bjerremose, der hører under Ribe Hospital. Han svarer ved denne lejlighed skat af sig selv og en tjenestepige.

På et tidspunkt får han store økonomiske problemer og kan ikke betale sin landgilde. Det går så galt, at sagen ender for retten, og der falder dom om, at han har en gæld på 106 sletdaler. Den kan han under ingen omstændigheder betale, så han må i 1717 oplade sit fæste til en ung mand, der samtidig bliver hans svigersøn, og som hen over en årrække på 11 år må betale af på hans gæld. Vi må formode, at Thomas kan trække sig tilbage og nyde aftægt hos datter og svigersøn.⁸⁹⁰

Han er død før kirkebogens start i 1734. Hans kones navn kendes ikke.

Barn:

447 i. Anna (ca 1689-1766)

896 Niels Mortensen. Født i Sønderside, Ho. Niels døde før 1680 i Ho.

Niels er født i Sønderside og bor her den første del af sit liv. Sønderside eksisterer ikke mere, men i 1500-tallet og frem til 1634, hvor den store stormflod gav stedet et knæk, var det det største fiskerleje i Sydvestjylland. Det har ligget syd for Ho By; Skallingen er endnu ikke dannet, og kysten har fulgt en let bugtet linje fra Blåvandshuk til Ho, og her, lige før indsejlingen til Ho Bugt og Varde Å, har der været naturbetingelser for en havn. Indbyggertallet har (i højsæsonen) svaret til en mindre købstad i dag, det liv, der har været, giver associationer i retning af et vestjysk Skanør. Som H. K. Kristensen skriver: "Sønderside var mere end et fiskerleje. Det var en havneby og handelsplads. Her stod rækker af periodisk beboede boder for bønder fra egnen og fiskere langt borte fra, fra Varde, Ribe og Sønderjylland og for fiskeopkøbere og handelsfolk. Men der var også huse, hytter og boder til beboelse for "erhvervsfiskere", søfolk, håndværkere og handlende. Forholdene her lignede i nogen grad dem, vi kender fra Ribe. Her var bofaste folk, der ernærede sig af havet ved fiskeri og sejlads, og folk, der drev handel med fisk ... Det var ikke lutter lovlydige, der holdt til på lejet, der var mange slags folk, også smuglere. Viden om strømmede folk hertil, nordmænd, frisere, folk

Eggen omkring Ho Bugt og Fanø, tegnet af kartografen Johannes Meyer ca. 1650. Sønderside ses på sydsiden af halvøen, der siden ved naturens hjælp bliver forlænget til Skallingen.

fra Stade, Hamborg og Bremen. Handelshuse og fiskeritilberedningspladser, ølboder og horehuse blomstrede op, godtfolk og skidtfolk, hekse og troldkarle strømmede til som møl til et lys.”⁵⁸⁴

Sønderside har været et livligt sted med berøringsflader til den store verden. Fiskerbåde er gået ud og har siden landet deres fangst, som så er blevet saltet og/eller tørret på stedet, inden den, ligesom korn, stude, jydepotter og hvad landsdelen ellers har kunnet byde på af produkter, er blevet udskibet til de frisiske øer, Hamburg og Holland og måske endnu fjernere steder. Med sig tilbage har handelsmændene taget forskellige varer, bl.a. de hollandske fajancevarer, som har været så udbredte på egnen. Varerne skal – ifølge købstadsrettighederne – sælges via købmændene i Ribe og Vardø, men mange ejere af et skib kan selvfølgelig se fortjenesten i selv at sælge det, de har fragtet hjem. Den slags handel kaldes forprang og er ganske ulovlig. Og hvor ulovligheder blomstrer, trives vold også gerne. Hvorfor tingbøgerne melder om talrige sager vedrørende overfald, knivstikkeri o.s.v. Se bare beretningen om Niels Mortensens far, Morten Nielsen (ane nr. 1792).

Efter trediveårskrigen, som Christian IV med ringe held har deltaget i, bliver Sønderside, som den vigtige handelsplads den er, angrebet af tyskerne, men kongens folk "gjorde fjenderne afbræk"⁵⁸⁵. Fem år senere, i 1634, vælter nye ulykker ind over stedet, i form af den største stormflod, der er registreret ved vandstandsmærker i Ribe Domkirke. Alt bliver oversvømmet, mange huse og boder formentlig revet væk, og siden går det ned ad bakke. I 1700-tallet er det ikke mere et sted af betydning, og i vore dage er der kun de spor, som arkæologer sidst i 1990'erne er begyndt at grave ud.

Niels starter med at videreføre sin mor, Kirsten Mortens forretning, som hun har stået alene med, efter at faren valgte at stikke af til udlandet, da en trolddomsanklage truede. 1621 hjælper han hende med at indstævne en Line Hansdatter, der skylder hende 13 sldr. 3 mrk., som Line lover at betale til pinse. Omkring 1657 er familien flyttet til Ho, hvor Niels er fæster af en gård med et pænt hartkorn: 3 tdr. 3 fdk. 1 alb. Ejeren er i 1688 Christoffer Philip Cort.⁵⁰⁷ Landbruget er dog sikkert suppleret med fiskeri eller sejlads; det har været den måde, driftige folk har skaffet sig et nogenlunde rimeligt levebrød på.

Her får Niels og Mette et problem på halsen. Deres datter Mette er trolovet med Jens Bachensen, forældrene har sikkert udset sig et passende part til hende. Det passer dog ikke Mette, der har kastet al sin kærlighed på en anden ungersvend! Så stor er uenigheden at der kommer en længere retssag ud af det, som man kan læse om i V. Horne Herreds tingbog.

Et par vidner fra Ho fortæller den 21. februar 1657 "med oprakte fingre og ed", at de har hørt sognets præst hr. Michel spørge Mette Nielsdatter, hvorfor hun ikke ville lade sig vi til sin trolovede. Pigen svarer, "at hun ham udi ingen måde vidste at kunne beskyldte, men dog udi sit hjerte ingen kærlighed kunne have til ham, af den årsag hun med hendes forældres råd, vilje og samtykke tilforn var trolovet med Niels Pedersen i Oksby." Men selvom hun tilsyneladende er trolovet, har hendes forældre fundet et endnu bedre emne til en ægtemand og tvunget hende til at trolove sig med Bachensen, som hun ikke føler noget for. Det kan flere andre lokale borgere også bevidne. Ugen efter kan et par kvinder berette, at Mette har sagt til Jens, at hun ingen lyst har til ham, og at hendes forældre har tvunget hende til trolovelsen. Og hvis de havde ladet hende få den karl, hun ville have, så havde de ikke fået besvær med hende

Der går en god måneds tid, og hvad der sker i mellemtiden, om der bliver lagt yderligere pres på datteren, kan vi ikke vide, men den 18. april 1657 kan Niels Mortensen bekendtgøre på tinge, at "min kære datter Mette Nielsdatter, nu tjenende på Hennesgaard", efter samråd med min kære hustru og andre af vore fælles gode venners råd og samtykke, nu har samtykket og ladet sig trolove til velagte ungkarl Jens Bachensen i Ho, efter hans venlig begæring. Det foregår ved at Niels læser en seddel op på tinge, som han selv egenhændigt har underskrevet i Ho den 11. april 1657.⁵⁸⁶ De to unge bliver gift og ægteskabet resulterer i fire drenge og fire piger. Efter Jens' død i 1682 gifter Mette sig igen, men dog ikke med ungdomskærligheden.

I 1673 er Niels igen på tinge, denne gang Kjærgård Birks ting: Den 31. oktober får han Hans Olufsen i Børsmose dømt til at tilbagebetale 60 sletdaler, som han har lånt.⁵⁸⁷

Niels og Mette bliver begravet inde i Ho Kirke. Der stadig findes en gravsten over dem, som i mange år har ligget henslængt og knækket i det nordvestlige hjørne af Ho Kirkegård, men nu er kommet til ære og værdighed inde i kirken. Indskriften lyder: "Niels Mortensen af Ho d. (1.) december A(nno) ... (i) sin alders 48. år." Stenen er dateret ca. 1680, så Niels må være død senest dette år.

Niels var gift med **Mette Nielsdatter**.

De havde følgende børn – rækkefølgen er vilkårlig:

448	i.	Peder (ca1636-1702)
	ii.	Niels (ca. 1652-1717)

- iii. Niels
- iv. Søren
- v. Morten
- vi. Kierstine
- vii. Mette (->1682)
- viii. Maren

897 Mette Nielsdatter.⁵⁸⁸ Født ca. 1610 i Fredtoft, Ål sogn.⁵⁸⁹ Mette døde ca. 1689 i Ho.

Vi ved ikke, hvornår Mette er født, men hun må være datter af Niels Pedersen og hustru Mette i Fredtoft. Det ved vi, fordi hendes mand den 25. januar 1662 på V. Horne Herreds ting opsiger “arv og gæld efter salig Mette Nielskone i Fredtoft, så at de aldeles intet vil arve udi hendes efterladte gods, ej heller betale noget af hendes bortskyldig gæld.”

⁹⁵²

Mette overlever sin mand, og ved matriklen 1688 anføres hun som fæster af den gård, som hendes mand tidligere har haft. Som det så så smukt hedder i listen over fæstere: Mette Niels Mortensens.⁵⁰⁷ Hun har dog været en ældre dame på dette tidspunkt, så hun har formentlig fået hjælp af en eller flere af sine børn.

904 Christen Sørensen Strudvad. Født i Strudvad, Janderup. Død 1695 i Janderup og begravet den 5. marts 1695 i Janderup Kirke.

Hvem er denne Christen Strudvad, som bliver udlagt som barnefader til Iver Christensen? Hans tilnavn viser, at han har tilknytning til Strudvad, men han er ikke “manden i huset” på gården Strudvad; der er fra i hvert fald omkring 1630 to fæstere her – de hedder Søren Olufsen og Thomas Hanssen. Christen, hvis efternavn Sørensen nævnes i andre sammenhænge, må være en søn af Søren. Hans tilknytning til Strudvad er mere end et kortvarigt ophold, da navnet følger ham troligt resten af livet.

Christen har måske været lidt af en Don Juan. Først lykkes det ham at besvangre gårdmandsdatteren Inger Iversdatter, og det kommer der sønnen Iver ud af, men heller ikke mere. De to bliver ikke gift. Tre år senere, i 1646, har han igen været på gale veje. Den 21. marts døbes Marine, datter af Christen og Anne Nielsdatter, som han heller ikke har været gift med. Den 2. august må de to skrive offentligt i Janderup Kirke for skørlevned, men allerede den 10. samme måned får de orden i tingene, idet de “paa tilkommendis Ægteskab troloffues.”

Den 18. januar 1648 melder kirkebogen om endnu en datter af Christen Strudvad, og da der ikke nævnes en mor til barnet, må vi gå ud fra, at det er ægteviven, der er moren. 1659 er det slut med ægteskabet, vi kan læse i kirkebogen: 7. Aug i Janderup begravet Christen Strudvads hustru. Året efter har han fundet sig en ny livsledsager, idet han den 17. juni bliver trolovet med Anna Jørgensdatter i Janderup Kirke. Den 21. oktober bliver de viet. 1664 noteres: “den 22. aug. bleff begravet Christen Strudvads barn som bleff nafnløs fød.” Om der har været flere børn, vides ikke – præsten kan sagtens have glemt at indføre dem.

Christen er ikke så heldig, at han kan overtage fæstet af den hjemlige gård; den får hans formentlige bror, Peder Sørensen Strudvad. I stedet får han fæste på en gård i Janderup, som oprindeligt tilhører Hesselmed; på en skatteliste fra 1678 finder vi Christen blandt “velbyrdige Christen Langes tjener”. Han skal svare 1 rdl. for sig selv og sin hustru og 8 sk. for en hoppe, en ko og fire får.

Hvordan Christen har haft det med økonomien ved vi ikke, men i hvert fald har han midt i 1650'erne haft overskud at låne ud af. Niels Madzsøn Rasch på Bandbjerg (ane nr. 2184) har et stort behov for at låne penge nu og da, og da boet gøres op efter hans kones død 1654, står Christen på listen over kreditorer med et lån på 12 sletdaler samt 2 års rente, der beløber sig til 1 sdr. 1/2 mark, som der er udarbejdet brev på, altså skriftligt bevis.¹⁰²⁷

1682 skifter gården ejer, idet den bliver købt af den velhavende selvejer Frands Jessen, der i øvrigt er vores ane nr. 1534. Ved denne lejlighed ses det, at der til gården endvidere hører et stykke eng, en "mersk enghave". På dette tidspunkt klarer Christen sig ikke for godt, han skylder landgilde for 1682, og bygningerne har han ladet forfalde i en sådan grad, at Frands Jessen den 26. maj 1683 indstævner Christen for at betale "bygfæld" (forringelse af fæstegårdens huse, som husbonden kunne kræve erstatning for). Frands fremlægger et synsvidne, der bevidner, at det står så slet til med bygningerne, at det vil koste 66 dlr. 1 mk. 4 sk. at bringe dem tilbage i ordentlig stand.

Christen dømmes naturligt nok til at betale den resterende landgilde og gårdens bygfæld "eller lide efter recessen og rettens videre execution".⁷⁵⁹ Hvilket vil sige, at han har forbrudt sit fæste, at han står til at afgive det. Faktisk bor han ikke længere på gården, så måske er han sat fra den, men hvor han ellers holder til vides ikke. Ved matriklen 1688 er Christen dog stadig anført som bruger af en eng, som tilhører Frands Jessen. Men på ekstraskattelisterne fra 1689 og 1692 er han fraværende; han er formentlig gået på aftægt.

Kirkebogen fortæller 1695: D. 5 Martij begravnes Christen Strudvad.

Christen fik et barn med **Inger Iversdatter**

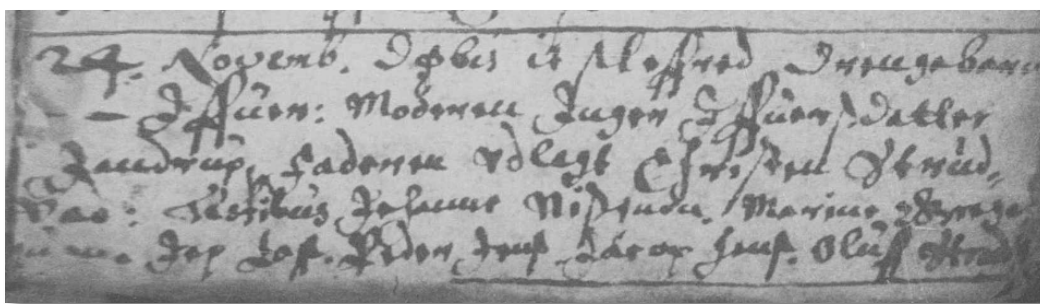
Barn:

452 i Iver (1643-1717)

905 Inger Iversdatter. Født i Janderup og død sammesteds 1681. Begravet 23. januar 1681 i Janderup Kirke.

Inger er datter af gårdmand Iver Christensen Høst i Janderup. Det fremgår af arvesager efter to fastre til hende, rådmandsenken Karen Tarp fra Varde og præstekonen Sofie Christensdatter fra Kvong, som begge dør uden arvinger, hvorfor deres søskende er arveberettigede efter dem, og familieforholdene derved bliver opregnet. Iver er "kun" gårdmand i Janderup, mens hans brødre er teologer, men han sidder dog på en rimeligt pæn gård.

Inger er altså ud af en rigtig god familie, men hun kommer alligevel galt af sted og får et uægte barn. Der er tale om et slegfredbarn, et barn af en uægteskabelig forbindelse, men trods alt ikke det værste, der kan tænkes. Havde det været et horebarn, havde det været helt galt, set med tiden øjne. Et horebarn er et barn, hvor den ene forælder er gift, men med en anden. Manden, som har forført Inger, er Christen Sørensen fra Strudvad.

Nederst side 29 i kirkebogen for Janderup kan vi læse om Ingers slegfred drengbarn - Iffuer.

Fejltrinnet kunne være klaret med et hurtigt arrangeret ægteskab. Hvilket også var det normale i de kredse. Af grunde, som er aldeles uvisse, sker det ikke her. Fjerde søndag efter Trinitatis året efter må Inger skrifte offentligt (publice absolveres) for "skørleffned", som det så smukt udtrykkes i kirkebogen. At de to ikke bliver gift, kan skyldes modstand i familien. Måske er partiet ikke godt nok?

I lensregnskaberne for Riberhus findes en masse tilfælde, hvor både mænd og kvinder er blevet idømt bod for "leiger- vide" (samleje) eller beliggelse. Bodden kunne svinge fra 1 1/2 daler til 40 rdl. Det sidste måtte en mand udrede "for den 3. uberørte møde han havde beligget". Hverken Christen Strudvad eller Inger Iversdatter er dog at finde i regnskaberne.

Inger lever så vidt vides et liv som ugift, formentlig hjemme på gården i V. Janderup, hvor først hendes bror Bennet er fæster og siden hendes søn. Efter sønnens fødsel optræder hun ikke i kirkebogen, men i 1671 får hun en arv fra sin faster, Karen Tarp, der er enke efter en rådmand i Varde. Ingers søn Iver modtager som familiens myndige person de 47 rdl. 3 mk. 11 1/2 sk. på vegne af hende og hendes ligeledes ugifte søster Maren.

Ti år efter finder vi Ingers begravelse indført i kirkebogen. 1681 står der: 3. post Epiphanis (3. søndag efter helligtrekonger) begravet Inger Iffversd. Desværre har pastoren i denne periode ikke for vane at nævne de afdødes alder. Søster Maren er død tre år tidligere.

912 Peder Pedersen Møller. Peder døde ca. 1684 i Tarm, Egvad.

Det er begrænset, hvad vi ved om Peder, der er stamfar til en talrig slægt. Han er fæster af en ryttergård i Tarm, og takket være det faktum, at der i 1686 blev holdt et omfattende syn på al ryttergods i Vestjylland, kan vi danne os et billede af gården (skønt Povl er død på synstidspunktet; det er hans enke, der sidder ved gården).

Stedet står for et hartkorn på 2 tdr. 2 skp., og Peder er enefæster. Han har boet på en firlænget gård. Der er et stuehus i 11 fag, en lade i 9 fag, fæhus og stald i 11 fag, hølade i 8 fag og endnu et fæhus i 8 fag. Bygningerne er nogenlunde velholdte; der noteres kun følgende mangler: 2 bjælker, 3 spær og 30 alen leider. Besætningen tælles også; den består af 2 heste, 2 køer, 2 stude, 2 ungnød, 1 kalv, 6 får og et svin. Bruget er "temmelig", hvilket vil sige middelgodt.⁵⁹¹

Peder var gift med **Apelone Eskesdatter.**

Følgende børn kendes:

456	i.	Søren (-1732)
700	ii.	Povl (-1731)
	iii.	Peder ³⁴³ (ca. 1669-1751)
699	iv.	Sidsel (<1664->1694)
	v.	N.N.

913 Apelone Eskesdatter. Apelone døde efter 1694 i Tarm, Egvad.

Apelone er formentlig datter af Eske Hansen i Tarm, og efter hans død har hun hjulpet sin mor med at drive gården. Hun har stået ved moderens side, da hun med gode mænds hjælp har argumenteret for, at hun ikke har råd til at betale de skatter, hun er pålignet i 1647. Kort efter bliver hun gift med Poul, som vi ikke kender

Vi ved ikke præcist, hvornår Peder Møller og Apelone er døde, men de må være begravet her i Egvad Kirke.

meget til, men det er sandsynligt, at han har han båret patronymet Christensen, da en af deres sønner får navnet Christen. Ud over Christen kommer der endnu en søn i ægteskabet, og han får sin morfars navn Eske, helt efter bogen.

Omkring 1660 er Poul død, og Apelone bliver gift med Peder Pedersen med tilnavnet Møller. Med ham får hun i hvert fald fem børn, måske flere.

Hun overlever også sin anden mand, og ifølge kasseregnskabet for 1. jyske nationale regiment 1684-85 sidder hun som "Peder Møllers enke Appelone Eskisdatter" ved fæstegården. Hun har sine problemer med driften. Ved synet på ryttergodset slutter skriveren sin melding om stedet: "Formedelst enkens slette tilstand var hun bevilget 2 1/2 skp. afslag, som dog ej nydes." Apelone har fået nedslag i det korn, hun skal svare, men det ser ud til, at hun ikke har gjort brug af det.

Helt galt har det næppe stået til, for af matriklen i 1688 ser vi, at hun sidder som fæster af hele to gårde. Foruden ovennævnte ryttergård, har hun en gård, der hører under "kongelige majestæt". Denne gårds hartkorn er sat til 1 td. 6 skp. 2 album. I Christian Vs markbøger (1683-1688) kan vi læse, at Peder Pedersen Møllers enke, Apelone Eskesdatter, har i brug en gård (nr. 7) og desuden "hafve udi brug en Ødegrund som nu ingen Biugning [bygning] findes paa pladsen 1 grd. (nr. 10)".⁹¹⁵

Om Peder også har haft denne ødegård i fæste vides ikke, men det er vel sandsynligt. Ligesom det må formodes, at sønnerne har hjulpet til ved bedrifterne.

Apelone fortsætter en halv snes år med at drive sin gård (eller gårde), men i 1694 bliver det for meget for hende; herom kan vi læse i 1. jyske nationale regiments kasseregnskab:

Sal. Peder Møllers enke i Tarm har i langsommelig tid efter hendes mands død, besiddet en gård ibid. skylder af 5300 [af hartkorn 5 td. 3 skp.], som hun ej længere for svaghed og alderdoms skyld kan fortsætte, hvorfor hun har opladt den til sin svoger [svigersøn, gift med datteren Sidsel] Lars Thygesen, som har hendes datter til ægte. Dette bevilges, og lidt senere i kasseregnskabet ses, at "den 9. januar er Laurids Thygesen forundt sal. Peder Møllers enkes gård i Tarm udi Egvad Sogn, som hun til ham opladt har, for indfæstning 2 rdl."⁴⁶⁶

Flere kilder anfører, at Apelone skal være død 1719, men jeg har ikke fundet det dokumenteret, og det stemmer dårligt med, at hun omtales som gammel og svagelig allerede i 1694. Da gården i 1719 sælges sammen med det øvrige vestlyske ryttergods, er det en datter af Laurids Thygesen, Apelone, og hendes mand, Just Jensen, der har stedet i fæste og køber det. Prisen er 202 rdl. – 50 rdl. pr. td. hartkorn.⁸⁰⁴

916 Jens Christensen.⁴⁹⁹ Født ca 1630. Jens døde efter 1688 i Rabæk, Ådum.

Jens er gårdmand i Rabæk i Ådum Sogn. Han får ved ægteskabet med Maren Vistisdatter den halve gård, som hans svigerfar og hans hustru, børn og børnebørns arvinger bliver "undt og forlenet" af Erich Juel. De kan bruge den så længe en eller alle af dem er levende, men "når de ved døden afgår, og ingen af dem igen lever, og Erich Juel eller hans arvinger samme gård igen skal annamme, skal dem tilforne gives 150 sdl."⁷⁸⁶

Det er dog stadig svigermoderen, der har retten til gården, og da hun i 1678 må ud at låne rigtig mange penge – blandt andet hos Jens' far – pantsætter hun gården som sikkerhed for de 330 rdl., hun har brug for. En anden långiver er Jens Mouridsen, og han har åbenbart overtaget gården, da det ikke er lykkedes svigermor, Karen Christensdatter, at betale gælden tilbage.

I hvert fald ser vi ved matriklen 1688, at der er tre ejere af "Raabeckgaarde", Hans Therkilsen på Østergaard, Christen Vistesen i Odense og Jens Mouridsen i Tarm. Ligeledes nævnes der tre fæstere, deres navne er Jens Christensen, An-

ders Christensen og Laurs Jørgensen. Christen Vistisen, der er borgmester i Odense, er bror til Jens' kone, Maren Vistisdatter. Anders er måske bror til Jens, og Laurs Jørgensen skal være en svoger - det mener i hvert fald en kilde.⁵⁹² En anden kilde mener, at de er selvejere, der "formentlig har brugt bygninger og jord i fællesskab".⁴⁹⁸ Men der mangler dokumentation; i Viborg Landstings skøde- og panteprotokol nævnes ingen handler med stedet.

Rabækgård er en stor gård med et hartkorn på 12 tdr. 6 skp. 2 fdk. 2 alb. Her er rigeligt plads til 3 gårdmænd.

Jens var gift med **Maren Vistisdatter**^{499,593}.

Følgende børn kendes:

458	i.	Christen (før 1660-1709)
	ii.	Karen ⁴⁹⁹ (ca1670-)

917 Maren Vistisdatter.^{499,593} Født ca 1630 i Bindsbøl, Ådum. Maren døde efter 1678 i Rabæk, Ådum.

Om Maren ved vi ikke så meget, ud over at hun har været et attraktivt parti, som datter herredsfogeden Visti Lassen i Bindsbøl, Ådum. Hun må være død efter 1678, for dette år nævnes hun i en kopskatte-liste.

952 Oluf Nielsen. født før 1662 og død i Bjaldrup, Horne.

Oluf Nielsen er fæster af en lille gård i Bjaldrup, Horne Sogn, der er en ryttergård. Ifølge kasseregnskabet for 1. jyske nationale regiment 1683-84 har Oluf Nielsen for nyligt overtaget gården, der står for et hartkorn på 2 tdr. 2 skp., efter en Christen Christensen; det er altså ikke sin far, han efterfølger. Regnskabet fortæller, at gården har to fæstere, foruden Oluf er der Christen Thomsen.

Det er vanskelige tider, også i Bjaldrup, og ved et syn på ryttergodset i 1686 får vi situationen for Oluf og gården opridset: Besætningen består af 2 heste, 2 køer, 1 stud, 1 kalv og 4 får. Der er to længer, stuehus i 5 fag og lade og fæhus af samme størrelse. Stuehuset har været nedbrændt, og for at afhjælpe den skade har bonden nydt 7 måneders frihed for betaling af landgilde, mod at han opfører et nyt ydmygt hus i sølle 5 fag. Men bygningernes tilstand er ikke i top, der mangler en del stolper, spær og lægter. I 1685 har det været nødvendigt at hjælpe med lånekorn, og det formodes, at der kan betales med 3 skp. rug. Synet slutter med følgende: "Tilstanden ikkun slet. Været tilsagt 2 års frihed (for landgilde m.v.), dog ej nydt videre end forskrevet står." Samme remse gentages for naboen Christen Thomsens vedkommende.⁸⁰⁵

I regnskabsperioden 1686-89 klager Oluf og Christen Thomsen til regimentskriveren, der fører regnskabet og bevilger bistand, da de er ganske forarmede og behøver hjælp. De har endda indhentet præsten, hr. Christen Friis', attest på, at det er ganske vist med fattigdommen.

I 1691-93 er den gal igen. Nu er det stalden og laden, der går op i flammer ved en brand den 11. juli "sidst afvigte". Oluf må igen have hjælp, og til udbedring bevilges han fire sletdaler og to mk. til et nyt ladehus i 9 fag samt seks daler til en ko.⁸⁰⁶

Sønnen med navnet Oluf tager over efter Oluf senior. Det fremgår af auktionsprotokollen fra salget af det vestjyske ryttergods i 1719. Man kan også læse ud af protokollen, at der har været hele fire fæstere på gården, der har et samlet hartkorn på 5 td. 1 skp. 3 fdk. 1 alb. Fæsteren på den ene fjerdedel er "Olluf Nielsen, nu Olluf Ollufsen".⁸⁰⁴

Vi har ikke navn på Olufs kone. Men de to har fået en søn, Oluf, omkring 1684.

Barn:

426 i. Oluf (ca. 1684-1763)

960 Søren Hansen. Død i Kravnø, Hostrup januar 1723 og begravet i Hostrup Kirke.

Søren sidder ifølge Christian Vs markbøger fra 1681 ff. og matriklen 1688 sammen med Hans Hansen som fæstere på en gård, der tilhører Hostrup Kirke og står for et hartkorn på 4 tdr. 6 skp. 2 fdk. 2 alb. Om Hans Hansen er hans far skal indtil videre være usagt. Kravnø er på dette tidspunkt en landsby, bestående af 9 gårde og tre husmandssteder.

Han har ud over Søren haft en søn, Hans, som vi finder omtalt her og der i kirkebogen (der dog ikke rækker så langt tilbage, at den har to sønners dåb med). Det passer med, at Hans som den ældste søn med farfars navn har fået fødegården, mens nr. 2 søn, opkaldt efter morfar, må søge andetsteds hen, over åen til Billum.

Da Søren dør i 1723, kaldes han Søren Hansen d. gamle af Kravnø. Desværre uden at alderen nævnes.

Han var gift med **Mette Sørensdatter.**

Følgende børn kendes:

	i.	Hans (-1727)
480	ii.	Søren (1671-1742)

961 Mette Sørensdatter. Født ca. 1644. Død oktober 1734 i Kravnø, Hostrup og begravet 20. oktober 1734 i Hostrup Kirke, Hostrup.

Vi kender navnet på Søren Hansens kone, fordi det udtrykkeligt nævnes ved begravelsen, at Mette Sørensdatter er gamle Søren Hansens enke. Hun har nået den høje alder af 90 år, da hun siger verden farvel.

962 Clemmen Christensen. Død før 1721 i Kravnø, Hostrup.

Clemmen er ved Christian Vs matrikel 1688 registreret som fæster af en middelstor gård i Kravnø i Hostrup Sogn. Gården hører under Visselbjerg Gods i nabosognet Alslev, og han fæster den sammen med en Christen Clemmensen, der formentlig er hans far, som Clemmen tager over efter. Christen Clemmensen møder vi i en sag på Kærgård Birke-ting, hvor han trækkes for retten for en gæld på 20 samt "halvtolvte" sletdaler, som han ikke har betalt tilbage til Niels Pedersen i Fredtoft på den anden side af Varde Å.¹⁰⁴⁴

Gårdens hartkorn er 5 tdr. 2 skp. 1 alb. Det har ikke været nogen taknemmelig opgave at drive landbrug her; i Christian Vs markbøger beskrives jorden som "Skarp Rug Jord Sand" og "Middel Rug Sand ... gandske lidet at Saas 4 i aar."

Det kan ganske sikkert knibe med at få betalt landgilde og andre forpligtelser; tiderne er hårde sidst i 1600-tallet. Den 27. januar 1692 er et par kald- og varselspersoner rundt ved et væld af huse og gårde på egnen for at indstævne beboerne til herredstinget "angaaende resterende Skyld og Landgilde og anden Rettighed item for Broe Penge til Alsleff Broe, som de skulle betale." Blandt de stævnedede er Clemmen, men han har følgeskab af syv naboer,⁹⁹⁰ så det kan næppe have været en usædvanlig begivenhed. Bro-pengene, de skal betale, har været til vedligeholdelse af broen.

Han har ud over datteren Maren et par sønner, nemlig Hans Clemmensen i Kravnø, som bliver begravet i 1725, og Jens Clemmensen, der begravnes 90 år gammel i 1760. Der er dog flere personer i sognet med Clemmen-tilnavnet, bl.a. flere der hører hjemme i Kokspang. Hvordan forbindelsen har været vides ikke.

Clemmen må være død før kirkebogens start 1721 i Hostrup, og hans kone har vi ikke navn på.

Børn:

- 481 i Maren (ca. 1670-1738)
- ii. Hans (-1727)
- iii. Jens (ca. 1670-1760)

972 Jørgen Pedersen. Jørgen døde før 1688 i Tarp, Billum.

Jørgen er formentlig fæster i Tarp. I 1665 og -68, hvor han får et par sønner døbt, bor han i hvert fald her. Han er ikke nævnt i matriklen 1688 og er formentlig død inden. Sognehistorien "Janderup og Billum Sogne" kender ham heller ikke.

Børn:

- i. Frands (1665-)
- 486 ii. Jacob (1668-1728)

974 Hans Christensen. Hans døde efter 1688 i Tarp, Billum.

Hans er i 1688 fæster af gården VI, matr.nr. 6 i Tarp, Billum. Han har måske været det allerede i 1665, da der begravnes en Karen Hanskone i Tarp. I så fald har han giftet sig igen, da han i hvert fald er noteret for et barn i 1677. Svigersønnen Jacob Jørgensen, gift med datteren Anne, overtager gården efter ham.

Barn:

- 487 i. Anne (1677-1754)

976 Laurids Antonisen. Født i Grimstrup før 1655 og død efter 1733 i Fovrfeld, Guldager.

Hvis vi alene holder os til kirkebogen i Guldager, hvor Laurids og hans familie har boet, får vi et yderst mangelfuldt billede. Faktisk er han kun nævnt en enkelt gang, da hans kone bliver begravet, og her under et navn, han ellers ikke er kendt under. Men heldigvis er der andre kilder, der kan hjælpe med at udfylde billedet.

Laurids er ikke født i Fovrfeld, hans ophav skal findes i Grimstrup Sogn, hvor han er formentlig ældste søn af gårdfæster Antoni Nissen. Han er født før Grimstrup Kirkebogs start i 1655, men i 1673 finder vi hans vielse indført i bogen, og han får i årene efter en stribe børn døbt i sognet; den sidste er Anders i 1686, der ikke får sin farfars navn, men det mere danskklingende Anders. Det er også her, han bliver fæster på en anpartsgård under Endrupholm, altså nok en halv- eller kvartgård. Han er startet som fæster omkring samme tidspunkt som vielsen.

Allerede hans far har været på kant med godsejeren, og det ser heller ikke ud til, at forholdene under Niels Nielsen, tidligere forpagter, nu ejer af Endrupholm, har passet vores ane. Nielsen fører en hård linje og forsøger i 1685 at få omstødt en kontrakt om hoveriarbejde, som Grimstrup-bønderne har indgået med ham i 1673, med det argument, at han nu er ejer af hovedgården og ikke som husbond har ratificeret kontrakten. Sagen ender på tinge den 21. juli 1685, hvor det ikke lykkes godsejeren at få medhold. Der er måske ikke noget at sige til, at Laurids takker ja til at fæste en ryttergård i Fovrfeld, da han får en sådan tilbudt i 1685.

Det falder bestemt ikke i god jord hos godsejeren, og bedre bliver det sikkert ikke, da Laurids, mens han stadig bor i Grimstrup, flytter noget korn herfra til Fovrfeld. Han bliver spurgt direkte, om han har tænkt sig at flytte, til hvilket han ifølge et par vidner svarer, at det skam ikke er hans plan. Det bliver til en sag på tinge, hvor de to vidner forklarer, hvad de har hørt ham sige. Det får Laurids, der tilsyneladende er en ilter mand, til at fare op og beskyldte dem for at vidne falsk, måske er de endda overtalt eller presset af Niels Nielsen til det? At lyve regnes for en særdeles alvorlig sag dengang, og at beskyldte en anden for at lyve er tilsvarende dybt ærekrænkende.

Danske Lov, 6. bog, 21. capitel, 2. artikel:

Sigter een den anden for nogen Uærlig Sag til Tinge, for Dom, eller i nogen anden ærlig og ædrue Forsamling, og skielder hannem for Løgner, Skelm, Tyv, eller saadant, som den andens Ære og Lempe egentlig angaar, og det strax begæris, at de nærværende dragis til Minde, og det ikke kand bevisis hannem over, da bør den det sagt haver at være een Løgner, og bøde sine tre Mark; Og skulle Dommerne give det fra sig beskrevet, om saadan Æreskænden paa Tingene og for Retten forrefalder, og den Sigtede det strax begærer at skrivis og antegnis.”

Uddrag fra: Bjørn Andersen. “Danske Lov 1683”

Laurids bliver derfor stævnet for retten flere gange, uden at han møder op; han “er forelagt af Retten at møde sine Ord og Beskyldninger, lovligen at bevise, men ikke er mødt, ej heller Nogen paa hans Vegne, sig her imod at erklære, og hand tvende gange af Retten er paraabt”. Den 18. maj lykkes det dog at få ham til at møde op på herredstinget, og herredsfogeden ser efter omstændighederne ingen anden udvej end, at Laurids Antonisen “bør at lide og bøde, efter lovens sjette bog 21. capitel, anden artikel sine 3 mk”. Dertil kommer omkostninger ved tingsagen, og pengene skal betales inden 15 dage, hvis han vil undgå, at der gøres udlæg i hans bo og midler. Hvorvidt Niels Nielsen skulle have forsøgt at lægge pres på vidnerne, vil herredsfogeden dog ikke dømme om.⁹⁷¹

Nielsen mener også, at Laurids er bortrømt, men den anklage finder han sig ikke uden videre i. Han sender en klage, en supplik, til selveste kongen, der åbenbart tager bondens parti. I hvert fald sender majestæten et svar til

stift-amtmanden, der får denne til at anmode Niels Nielsen om at lade sagen “blive udi Stilhed, at Bonden ikke videre med sin Andragende hans kongl. Majestæt skulle gøre Uro.” Desuden får herredsfogeden besked på ikke at afsige dom i sagen. Laurids bliver godt nok dømt, men senere indstiller stiftamtmanden, at han bør få kongelig oprejsning, fordi han har taget noget øde krongods i fæste og har været flittig med at opbygge gården og dyrke jorden.⁹⁷²

Følgelig kan han altså fortsætte sit arbejde i Fovrfeld, hvor regnskabet for 1. jyske nationale regiment kan berette, at Laurids Antonisen i 1685 får en ryttergård i fæste. Den har et hartkorn på 3 tdr. 1 skp. 2 fk. 1/2 alb., men er i så dårlig stand, at han bevilges frihed for forpligtelsen til at holde en rytter, som ellers hviler på ryttergårdene, frem til maj 1689. Faktisk betegnes den som ødegård.

Laurids har altså forladt sin gård i Grimstrup, i godsejerens øjne frarømt den ved pinsetid 1686, “med Hustru, Børn og Midler” – han har taget løsøret med sig og efterladt stedet ganske øde. Det er Niels Nielsen naturligvis utilfreds med, og den 17. august 1687 bliver der holdt syn på stedet af fem lokale mænd. De fremlægger deres syn på herredstinget og kan berette, at bygningerne er i en elendig tilstand. Der er tale om et salshus og en ladebygning, og begge steder er der spær og stolper, der er rådne og skal udskiftes, og tagtækningen behøver en meget kærlig hånd. Storstenen i stuen er revnet og brøstfældig og skal tages ned og bygges op igen, hvis den “ellers skal være uden Fare”, dvs. uden risiko for brand. Det hænger næppe sådan sammen, at Laurids i den grad har forsømt gården, men et år som ødegård har sat sine tydelige spor. Vurderingsmændene har lavet et overslag over, hvad det vil koste at reparere stedet: 44 Sletdaler i alt. Men Laurids er væk, og godsejeren kan næppe kræve beløbet ind hos ham.

Retssagen slutter med, at fire Grimstrupbønder står frem og vidner på, at Laurids i ungefær 14 år har været herren til Endrupholms fæstebonde og tjener, og at han er bortrømt uden nogen god grund. Han er hverken blevet overbebyrdet med hoveri eller landgilde eller kongelige skatter, ud over hvad alle andre fæstere må yde. Som han i øvrigt ikke har svaret, efter at han forlod sit sted. Det er aldeles utilbørligt, hvad Laurids har bedrevet, mener hans tidligere naboer – men de har sikkert også haft en fornemmelse for, hvad husbond helst vil høre på tinge ...⁹⁸⁵

Laurids tager fat på sin nye gård, men det går ikke helt som smurt. 1689 klager Laurids over, at selv om han er blevet lovet, at han kun skal svare afgift af 3 tdr. hartkorn, bliver han alligevel afkrævet af 3 tdr. 1 skp. 2 fk. 1 alb. Og allere-

Detalje fra Manzas kort over det sydvestlige Jylland fra 1848. Laurids har måttet passere et par sogne, V. Nebel og Bryndum, for at nå fra Grimstrup til Fovrfeld i Guldager. Geodatastyrelsen.

de i 1688 er der placeret en rytter på gården. Derfor begærer Laurids “nogen hjælp og betaling for det, han holdt rytteren, førend hans friheds år var tilende.”⁸⁴¹ Det vides dog ikke, om han får medhold.

En fast afgift, som folk skal betale, er kirketiende og andel af korntiende, men det har nok ikke hastet med at få betalt beløbet, og i 12. februar 1690 har Peder Nielsen til Lunderup, der står for indkasseringen af Hostrup, Guldager og Bryndum Sognes tiende, tabt tålmodigheden. I hvert fald stævnes en lang række mænd og kvinder fra sognene, som har nølet alt for længe med betalingen. De får alle “kald og varsel” for deres dør og har at møde på tinge – eller i det mindste betale deres tiende. Blandt de mange opremsede personer finder vi Laurids Antonisen i Fovrfeld og Clemmen Christensen i Kravnsø (ane nr. 962).⁹⁷⁴ Men på dette tidspunkt har de nok ikke haft nogen anelse om, at de senere vil blive knyttet sammen i samme slægtstræ.

Laurids har mod på at udvide sit arbejdsområde. Den 5. marts 1691 noteres i regimentsregnskabet: Laurits Anthonisen i Fovrfeld antaget en 1/7 part gård samme sted den 19. aug. 1685 med fire års frihed, og imidlertid på stedet sat god forsvarlig bygning, dog i hans frihedsår måtte han tage imod en rytter i 5 mdr. uden betaling. Bevilges ham 5 sletldr. Det hjælper tilsyneladende ikke, for senere på året forlyder det, at han er “ganske forarmet og kan ikke forpleje rytteren”.⁸⁴¹

Han er dog ikke ene om at have problemer med økonomien. De sidste årtier i 1600-tallet, hvor landet skal komme til kræfter oven på svenskekrigene, med efterfølgende pest og misvækst, er ekstremt hårde, og der ses et utal af ødegårde, som godsejerne og regimentsledelsen (staten) må forsøge at få afsat.

Laurids har i sine modne år et tillidshverv, idet han er strandfoged og bl.a. skal holde øje med strandingsgods. Det ved vi fra en sag fra herredstinget den 15. maj 1718. Under en stærk storm julenat er nogle træbjælker tilhørende købmændene i Varde, som var placeret mellem to huse i Hjerting, blevet taget af højvandet. Opsynsmanden Christen Theilmann efterlyser plankerne, dog uden resultat, undtagen "en Eeneste Fyr bielche som af de Sædden mænd skal være bierget og efter deres Beretning funden ved Enden af Sædden Bech, hvor fra somme støche Tømmer blef baa-ren af endeel af de Sædden Mænd, til Byen og lagt ved Jacob Pedersens huus". Strandfogeden, Laurids Antonisen kommer nu til stede og hugger sit strandingsmærke på det og måler det. Denne beretning kan Laurids på tinget bekræfte, og dermed er hans rolle i sagen udspillet. Sæddingmændene går hjem, og da Theilmann, der ikke selv har he-ste at fragte tømmeret med og mener sig sikret ved, at strandfogeden har været på stedet og sat sit mærke, lader træet ligge. Det skulle han ikke have gjort, for træet bliver stjålet, og de gode Sæddingfolk er naturligvis ganske uvidende om, hvor det er blevet af. Om hans efterlysning og løfte om bjærgeløn fører til, at træet igen dukker op, vides ikke.⁹⁷³

Kirkebogen nævner overhovedet ikke Laurids Antonisen. Men 1733 begraves en Laurs Skræders kone, og i betragtning af at der kun er tre gårde i Fovrfeld, er det nærliggende at antage, at Laurs Skræder og Laurids Antonisen er en og samme person. Hans egen begravelse ses ikke, formentlig falder den i perioden 1750-1761, hvor kirkebogen er gået tabt.

Mærkeligt nok kan han heller ikke findes i 1688-matriklen, hvor han burde være med, idet han har fået overdraget gården tre år før. Fovrfeld by består af tre gårde, på den største af disse er der to fæstere, men ingen i byen bærer navnet Laurs eller Laurids. Det er dog set før, at matriklen ikke har været helt opdateret.

Laurids blev 19. oktober 1673 gift med **Maren Nielsdatter** i Grimstrup Kirke.

Følgende børn kendes:

	i.	Maren (1674-)
488	ii.	Hans (1680-1763)
	iii.	Karen (1683-)
	iv.	Anders (1686-1772)
	v.	Frands (ca1698-1768)
	vi.	Zidsel

977 Maren Nielsdatter. Født ca 1656 i Grimstrup. Maren døde i 1733 i Fovrfeld, Guldager. Begravet i 26. juli 1733 i Guldager Kirke.

Maren er formentlig født i Grimstrup, hvor hendes vielse står. Hvis aldersangivelsen ved begravelsen står til troende, har hun været en meget ung brud på bare ca. 17 år.

Hun får flere børn, hvoraf vi kan finde de første fire i Grimstrup Kirkebog. Foråret 1686 flytter hun med sin mand til Fovrfeld, hvorfra kirkebogen ikke bevaret. I hvert fald to børn kommer til, men ellers hører vi ikke andet til hende end oplysningen i 1733: 8. søndag efter Trinitatis blev Laurs Skræders hustru af Fovrfeld begravet, 77 år og 8 måneder gammel.

982 Rasmus Michelsen. Født ca. 1644. Død 1718 i Sønderho, Fanø og begravet i september 1718 i Sønderho Kirke.

Rasmus er kongelig toldbetjent i Sønderho på Fanø. For at forstå, hvad dette job går ud på i slutningen af 1600-tallet, er det nyttigt med lidt viden om forholdene dengang.

Befolkningen på Fanø har aldrig kunnet leve af at dyrke den sandede jord; til gengæld bød havet på masser af muligheder og har givet et godt tilskud – både til den daglige kost og som varer, der kunne handles med. Altså sejlede fanikerne i stort tal sydpå til markederne i de store tyske byer Hamborg og Bremen og sikkert længere endnu til Hol-

land. Sejladsen foregik i små både, som kunne lande hvor som helst. Og når man nu rejste den lange vej med en ladning fisk, var det oplagt at tage returgods med tilbage. Her var salt en vigtig vare; det brugtes jo til at gøre fiskene holdbare! Men også andre ting blev fragtet hjem.

Smart nok, hvis ikke det var kommet på tværs af købmændene i Varde og Ribe, der havde monopol på handel. Varer, der indførtes, skulle fortoldes, og det gjaldt også de varer, fannikerne bragte med sig, men det kan næppe undre, at der foregik en livlig trafik af smugleri i området. For at komme den til livs ansatte man toldbetjente; de første blev bosat i Ribe og kom følgelig på en umulig opgave, når de skulle holde øje med søtrafikken omkring Fanø og Mandø.

Rasmus, der bliver ansat 1685, bor i Sønderho. Han får titlen visitør og en løn på 50 rdl. pr. år og skal holde øje med, at der ikke sker noget lovstridigt. Lønnen forslår dog ikke, han må ofte låne penge af beboerne på øen, hvilket ikke har gjort det nemmere for ham at bestride sit erhverv. Man siger på Fanø, at hvis en tolder får et pund tobak på det ene øje og en daler på det andet, kan han intet se, men giver man ham to pund tobak på det ene og to daler på det andet øje, så kan han hverken høre eller se. Måske har det passet på Rasmus' forhold? I hvert fald opsiger han sin stilling i 1696, og en ny toldbetjent, Ole Justsen, bliver ansat. Hans bestallingsbrev er bevaret, og heraf fremgår, at tolderens ikke "på nogen måde enten selv eller ved andre eller under noget firmanavn direkte eller indirekte [må] drive nogen købmandshandel under denne hans bestallings fortabelse."

Det har ikke været let at leve af tolderlønnen, og Ole Justsen giver op efter godt et år. Herefter kommer Rasmus tilbage i stillingen fra den 23. marts 1697, og han bliver siddende til sin død. Blandt hans vigtige opgaver er at føre nøjagtig kontrol med indførslen af salt og føre månedlig regnskab over det. Endvidere skal han holde øje med tørveskuderne, der lægger til i "bugten ved Tjæreborg". Han er ikke alene om arbejdet; Jens Riis, hans senere svigersøn, bliver hvervet til at assistere ham. Som tolder kan man godt være udsat – i 1693 bliver en toldkontrollør overfaldet og mishandlet på toldboden i Ribe. Der er pæne indtægter på spil ...

Tiden går, og Rasmus passer sit job, dog er det sjældent, at han griber smuglerne på fersk gerning. Bådene er små og er i stadig fart mellem Fanø og fastlandet, og de kræver ikke meget havn for at lægge til. Der er flere hemmelige ladepladser på kysterne, som kun de lokale og helbefarne folk kender. Og en tolder er ikke på i døgn drift med et øje på hver finger.

Men visse succeser opnår han hen over årene. I efteråret 1701 lykkes det ham at anholde et par skipperne fra Nordby, lige som de er ved at lægge fra med et læs saltede hvilling i tøn timer. De to har godt nok klareret deres fragt, men ved nærmere eftersyn viser det sig, at de har dobbelt så mange tøn timer ombord, som de har meldt om. For den forseelse må de aflevere hele ladningen og betale en bøde på 2 rdl. 1 mk. for hver tøn timer. Desuden må de betale sagens omkostninger, også dengang en mærkbar post: 6 rdl. til hver af dem. De får en advarsel med på vejen: Gentager smugleriet sig, vil de modtage en irettesættelse af toldinspektøren "saavel som ogsaa Forlidelse paa Kroppen" – det sidste må hentyde til korporlig straf.

Rasmus har også mulighed for at foretage husundersøgelser, og den 11. september 1703 er der gevinst hos en Mads Jensen i Nordby, der ikke har en passerseddel på et større parti grøn sæbe, som han opbevarer. Det er ikke nok, at han forklarer, at han har købt sæben ærligt og redeligt i Hjerting. Der må bevis til! Da passersedlen ikke kan trylles frem, må synderen se til, at sæben bliver konfiskeret, og selv må han betale en bøde på hele 200 rdl. Samme straf overgår en anden borger, der har noget klæde og et bundt tunger (fisk), som han ikke kan gøre tilstrækkeligt rede for. Det du'r ikke at sige, at klædet er købt til hans børn.

Igen i 1705 og 1707 dukker der varer uden passerseddel eller toldkvittering op hos borgere i Nordby; det drejer sig om plyds og klæde med tilhørende sygarn og et parti tobak. Endelig kendes en sag vedrørende et besøg hos Laust Callesen i Nordby, som har et parti søm og noget kramtøj, som han ikke umiddelbart kan fremvise kvittering på. Det lykkes ham dog at skaffe dokumentation, som han kan fremlægge i retten: en toldseddel fra Varde Toldsted og beviser

på, at andre varer er købt helt regulært, selv om et stykke klæde er købt fire år tidligere – i dette tilfælde har købmanden dateret sin seddel med året 1710 i stedet for 1706, hvor handlen skulle have fundet sted. Tingbogen melder ikke noget om, hvordan sagen ender, så vi ved ikke om fejldateringen eventuelt er blevet opfattet som forsøg på falskneri.⁸²³

Han har, da han nærmer sig sin høje alder, gjort sig tanker om, hvordan han kan forlade denne verden standsmæssigt. Det ved vi fra denne sag, hvor hans svigersøn, Jens Christian Riis, den 31. marts 1718 betaler 2 rdl. for “at jeg haver ladet en egekiste forfærdige til min svigerfader Rasmus Michelsen, kgl. Majestæts toldbetjent ved Ribe Toldsted på Sønderho og Fanø, og som han endnu er i levende live, bliver samme kiste indsat og forvaret i hans husværelse indtil hans dødelige afgang”. Hvorfor svigersønnen skal punge ud her, vides ikke.

De 2 rdl., der omtales, går ikke til snedkeren, der får sin i løn ved siden af. Nej, de to daler er en skat, som majestæten har udstedt for at få dækket sine udgifter, blandt andet til diverse krige, især med naboerne i Sverige. I en forordning af 30. november 1717 hedder det, at “eftersom vi ere komne udi Erfaring, hvorledes der (foruden en og anden unyttig Overdaadighed, som endog udi disse Tiider gaar i Svang blandt Vore kiære og troe Undersaater) af de fleeste skal søges en særdeles og ganske uformøden Anseelse i at have Liig Kister af Eege Træe, som falder temmelig kostbare, da de af Fyrre Træe langt lettere kand have. Saa paa det de, hvis Vilkaar ikke tillader saadanne unødvendige Bekostninger at gjøre, derfra kunde afholdes, og andre derimod som ere af den Formue, at de uden nogen deres Ulejlighed større Udgifter kunde taale, ja selv derudi finde Fornøjelse, gives Anledning end og i slige Tilfælde noget til det gemene Beste at contribuere, have Vi allernaadigst fundet for godt herom følgende Anordning at lade gjøre.” Forordningen forbyder brug af egekister, men har man råd, kan det dog tillades mod at man betaler en afgift, der er gradueret efter rang – og formodet evne til at betale. De, der er placeret i den højeste klasse i rangordningen, skal betale 4 rdl., alle andre kan slippe med 2 rdl. Hvilket altså gælder vores Jens.⁶⁵⁶

Det er ikke måske ikke uden grund, at Rasmus har gået med begravelsestanker, for han dør et halvt års tid senere. Begravelsen er vanskelig at læse i kirkebogen, og datoen kan ikke tydes, men navnet kan skimtes, og alderen er tydelig: 74 år gammel bliver vor toldbetjent.

Rasmus var gift med **Gedske N.N.**

De havde følgende børn:

	i.	Bold (1687-)
491	ii.	Ellen (1690-1769)
	iii.	Mari (1691-)

983 Gedske N.N. Død april 1729 i Sønderho, Fanø og begravet den 5. april 1729 i Sønderho Kirke, Fanø.

Vi hører traditionen tro ikke meget til Rasmus Michelsens hustru, men ved begravelsen forærer kirkebogsføreren os hendes fornavn. Under begravede, Sønderho Sogn er i 1729 indført: D. 5 April - Gedsche Sal. Rasmus Michelsens. Hendes alder er også nævnt, men desværre er skriften her så udvisket, at tallet ikke lader sig tyde.

984 Hans Christensen. Hans døde efter 1699 i Rørkjær, Jerne.

Det vides ikke, hvor eller hvornår Hans er født, men tilsyneladende starter han som fæster af en halvgård i Boldesager. I 1674 nævnes i tingbogen et syn på “den 1/2 gård i Boldesager, som Hans Christensen, nu boende i Rørkjær, før påboede.” Hans kone, Karen Thomasdatter, der er død i 1671, omtales også som “af Boldesager”. Måske har han fået et bedre tilbud i Rørkjær og er flyttet dertil efter 1671.

Halvgården i Rørkjær, som han bliver fæster af, er byens største gård og hører under Ribe Hospital. Han er noteret som fæster ved 1688-matriklen, hvor han deler fæstet med en Niels Nielsen. Gården har et samlet hartkorn på 10 td. 5 skp. 1 fd. 2 alb. Udover Rørkjærgård består bebyggelsen i 1688 af 2 mindre steder, som hver er beboet af 3 fæstere.

Efter Karens død, hvor han bliver alene med to børn, Anne og Niels, gifter Hans sig igen. Vielsen ses ikke i kirkebogen, men brudens navn er Birgitte Sørensdatter, og hun har været gift før og bringer et barn, Morten Nielsen, med ind i familien. Sammen får Hans og Birgitte en søn, der får navnet Niels, troligt opkaldt efter hendes første mand. Siden må man i familien operere med en Niels den ældre og en do. yngre.

Om der har været problemer med udbetaling af den møderne arv til Anne og Niels d. ældre vides ikke, men i hvert fald fremgår det af tingbogen den 27. november 1688, at Søren Nielsen, der er gift med datteren Anne (og i øvrigt bror til en anden ane, Hans Nielsen, ane nr. 360), får tinglæst et afkald på al arv efter konens mor, "det være sig udi huse, bygninger, heste og Creatur, Korn og Kornsaede, Boe og Boeskab, Rørende og u-rørendes god og gods, intet undtagen i Nogen Maader." ⁹⁸⁸

Hans sidder ved gården indtil 1694, hvor det behager ham og Birgitte at trække sig tilbage, da de formedelst alderdom ikke længere kan dyrke og drive gården; mod billig (dvs. rimelig) ophold hos yngstesønnen Niels, oplader de stedet til ham. Og den 3. december 1694 tropper de tre ældre børn op og giver på herredstinget offentligt afkald på al yderligere arv efter deres kære forældre, som har betalt og fornøjet dem med alt, hvad de tilkommer. De underskriver afkaldet på tinge, og vi kan her se, at både Niels d. ældre og svigersønnen Søren har kunnet skrive under med egen hånd, mens stedsønnen Morten må nøjes med initialerne. ⁹⁸⁹

Vi ved ikke, hvornår Hans er død, for begravelserne mangler i Jerne kirkebog mellem 1699 og 1714, og det er sandsynligvis i denne periode, han er afgået ved døden.

Han var gift med **Birgitte Sørensdatter**.

Et barn kendes:

492 i. Niels (ca 1669-1728)

985 Birgitte Sørensdatter. Født ca. 1634. Død 2. maj 1720 i Rørkjær, Jerne og begravet 8. maj 1720 i Jerne Kirke.

Vi ved ikke meget om Birgitte og kender ikke vielsesdato eller sted. Men hun har været gift før med en mand ved navn Niels, og hun medbringer en søn, Morten, fra dette ægteskab. Med Hans får hun så vidt vides kun et enkelt barn. Hendes begravelse kan findes i kirkebogen, og her står også at læse, at hun blev 86 år på nær 4 måneder 1 uge og tre dage.

986 Christen Olufsen. Født december 1638 i Veldbæk, Jerne. Død 28 maj 1716 i Veldbæk, Jerne og begravet 4. juni 1716 i Jerne Kirke.

Christen er født før kirkebøgerne er bevaret, men vi kender det omtrentlige fødselstidspunkt, fordi hans alder er præciseret så fint ved begravelsen: han blev 77 år og 5 måneder. Hans far er Oluf Madsen, fæster af en helgård i Veldbæk, som Christen overtager efter ham. Hans ældre bror, Hans, er i forvejen placeret på en gård i Novrup.

Kirkebogen kan heller ikke hjælpe os med hans vielse, men det ligger fast, at han og hans kone, Anne Hansdatter, fra ca. 1674 begynder at få børn, og at de bor i Veldbæk. I 1678 finder vi ham i Riberhus Amts ekstraordinære skatteregnskab. Det fremgår her, at han er "kongelig majestæts tjener", altså at han er fæster under kronen på en ryttergård. Han har på dette tidspunkt to tjenestepiger ansat, og besætningen består af 4 heste, 6 køer, 7 ungnød, 24 får, 1 svin og 3 bistokke. Hvilket er helt pænt, tiden taget i betragtning. ⁹⁹¹

Ifølge matriklen 1688 er Veldbæk en by bestående af tre store gårde, hvoraf den ene er delt i to. Desuden er der et gadehus. Christen og naboen, Hans Hansen Lyche, har hver et hartkorn på 10 td. 1 skp. 3 fdk. 2 album at råde over.

I 1686 bliver al ryttergodset i Vestjylland synet, herunder også Christens. Vi kan her se, at det er en stor gård, han sidder på. Han kan så 10 tdr. rug, 5 td. byg og 11 tdr. havre. Der rigeligt af korn og hør på stedet, og i 1686 kan han tælle 3 heste, 2 føl, 5 køer, 4 stude, 3 ungnød, 2 kalve, 12 får, 2 svin og stadig 3 bistokke. Stuehuset er i hele 20 fag, mens fæhuset har 19 og laden 24 fag. Endelig er der et hus i 13 fag. Der er lidt mangler: 18 stolper, 4 bjælker og 8 spær nævnes, men i øvrigt er bruget godt og manden ved magt.⁹⁹² Det sidste betyder, at han kan svare hvad han skal; det går med andre ord helt godt for Christen!

Christen er altså en mand ved magt. Ikke blot kan han udrede, hvad han skal til myndighederne, han har også midler til at fungere som en lokal lånecentral, og han har efterhånden en del penge ude at svømme. Men det kniber med at få pengene tilbage igen, og den 20. januar 1691 må han gribe til stævning overfor fem mænd, som ikke har betalt deres lån tilbage. Referatet i tingbogen opregner deres samlede gæld; den løber op i 45 sletdaler. Christen mener, at de må betale inden 15 dage og oveni få lagt processens omkostninger, hvis han ikke skal gribe til nam (udpantning) og udlæg. Skyldnerne glimrer ved deres fravær på tinge, hvilket på den tid ser ud til at være ganske normal praksis. Sagen må opsættes, men da den ikke siden bliver taget op, må vi formode, at parterne har klaret sagen på anden vis.⁹⁹⁴

I sensommeren 1691 er den gal igen. Christen følger reglerne for rettergang og sender to varselspersoner, folk fra Veldbæk, ud for at stævne i alt ni mænd fra sognet til at møde på herredstinget den 30. september. To af dem er gengangere januar-sagen. Det fremgår, at nogle af lånene er blevet udstedt som obligationer, andet som almindelige lån, forstrækninger, som det så pænt kaldes. Nogle af skyldnere har betalt en del af lånene tilbage, mens andre ikke engang har kunnet klare renterne. Peder Jacobsen har endda allerede i 1689 fået en dom for, at han skal betale, og nu truer Christen med "at tage nam" i Peders bohøve, hvis han ikke betaler senest inden 15 dage. De fleste af debitorerne er dog ikke mødt op på tinge, så de får to ugers udsættelse.⁹⁹³

Året efter er der anderledes problemer for Christen og hans familie. På gården har de haft en tjenestepige, Maren Jensdatter fra Spangsbøl, som har ladet sig forføre af den 16-årige søn, Hans, så der er kommet et barn ud af det, et pigebarn. Maren bliver selvfølgelig udspurgt om, hvem faren til dette uægte barn er, og overfor de kvinder, der hjælper hende i "hendes barselsnød", tilstår hun, at det er Hans Christensen. Denne skandale kan åbenbart ikke klares ved, at de unge i hast bliver gift, pigen er måske ikke god nok til gårdmandssønnen? I stedet griber Christen til et gammelt trick: Han forsøger at betale sig fra det og får en anden mand til at aflevere "26 sletdaler mindre end 1 mk. 4 sk." hos Marens far. Pengene skal hun – eller forældrene – så have, når hun har stået åbenbar skrifte, og der har fortalt, at barnefaren er en anden end Hans fra Veldbæk.

Noget går imidlertid galt, rygten breder sig om det, der skulle være have været forbigået i stilhed. "Nogen" svarer igen ved at lade sive, at Maren skulle have et dårligt rygte på sig, hvilket er en alvorlig sag i hine tider. Det bliver for meget for Maren og hendes far, Jens Christensen, så den 13. juni 1693 får de, bistået af en lovkyndig, Jens Pedersen Colding fra Varde, stævnet en lang række af sognets beboere for at få afklaret, hvor det ilde rygte stammer fra. Også Christen og sønnen bliver stævnet, og Christen møder op, men må på sin søns vegne melde, at han for en rum tid siden, før kald og varsel er givet, er rejst til Holland for at tjene sit brød der, og kaldet må anses for ugyldigt, så længe den unge mand ikke kan modtage det lovmæssigt. Det giver herredsfogeden ham ikke ret i, da det jo på sæt og vis er Christen og sønnen, der har startet sagen, og faren må optræde som lavværge for sønnen.

Afhøringerne kan altså fortsætte, og tre kvinder beretter om, hvordan Maren ved fødslen udlagte Hans Christensen som barnefader. Christen har dog et andet vidne i baghånden: Anne Tomasdatter fra Vognsbøl, er indkaldt og kan forklare, at Maren skam ved det åbenbare skrifte udlagte en karl ved navn Mattias Hansen. Interessen samler sig herefter omkring de penge, som hun er stillet i udsigt, hvis hun udlægger en anden barnefader. Jens Christensen i Spangsbøl

(Marens far) kan efter aflæggelse af sin helligånds ed fortælle, at “næstafvigte Nytaarsdag før Prædikenen i Kirken blev begyndt, kom Christen Esbjerg til hans Hus og leverede ham de 26 Sldr. ringere [end] 1 mk. 4 sk., hvilke han skulle forvare, indtil Maren Jensdatter havde standen aabenbar Skrifte, og dersom hun udlagde en anden til Barnefader og ikke udlagde Christen Olufsens Søn, Hans Christensen, skal Jens Christensen og hans Kone have samme Penge.” Denne bestikkelse udtaler en del vidner sig om, men det ender med, at et vidne kan fortælle, at “udi Christen Olufsens Kaalhave, da Christen Olufsen og Else Tomasdatter (Maren Jensdatters mor) der var samlet, hørte han Else Tomasdatter sagde til Christen Olufsen, at dersom han ville fly hende nogen Penge, ville hun lægge en Anden ud til Barnefader... Men dersom hun ville holde det, hun havde lovet, ville han og holde hvad han havde Lovet ellers maatte hun gjøre hvad hun lystede, og efter Else Tomsdatters Begæring fulgtes Jens Christensen med til Christen Olufsens.”

Sagen ender således uafgjort med, at begge parter begærer tingsvidne beskrevet, altså får papir på, hvad der er sket ved retten.⁹⁹⁵

Christen må have færdedes hjemmevant på tinge, og sidst på året 1694 er den gal igen. Han har opdaget, at der er sket skade på hans rug på en mark kaldet Trindtoft. Også naboen, Hans Lyches enke, Anne Hansdatter, har lidt skade på sin toft, og skaden formodes sket, fordi bønderne i Novrup ikke har passer ordentligt på deres kreaturer, men har ladet dem gå ind på hans og Annes tofter. Den 6. november 1694 indkaldes til det første af – skal det vise sig – seks retsmøder. Ved den lejlighed ser vi, at Christen kaldes “velfornemme” og tituleres Sr., noget som ellers ikke overgår almindelige jævne bønder. Først skal det bare slås fast, at skaden, der beløber sig til otte skæpper rug for hver af dem samt et par skæpper ekstra på en toft kaldet Veldbæktoften, er sket, hvorfor Novrup-bymændene har at indfinde sig på tinge 14 dage senere.

Der bliver udnævnt to mænd, som skal undersøge, hvem af Novrup-folkene der bærer størstedelen af skylden, så uskyldige ikke kommer til at betale. Undersøgelsen udpeger tre bønder, Peder Olesen, Bendix Krambech og Knud Sørensen, og de ser ud til at være villige til straks at betale, enten i penge eller korn. Men så stiller vores Christen betingelser: han vil kun have betaling i korn, og det skal leveres hjemme i hans gård. Forhandlingerne går lidt i hårdknude, og man begynder at diskutere, om der overhovedet har været et forsvarligt led for tofterne. Nogle har bemærket, at leddet somme tider kunne lukkes, men andre gange var faldet ned og måske endda flydt væk. Der var set stude og heste i tofterne, og gæs og “flyvende fugle” kan have været på spil.

I starten af det nye år får Christen iværksat et syn på leddene ved markerne, og det bevidnes, at flere led var “ganske nedefalds og brøstfeldig, saa at baade Svin, Giess og andet kunde derover gaa”. Det gælder især Knud Sørensens tofter, og han bliver spurgt “om han kunde benægte, at jo hans Creatur var gaaed af hans egen indlukte tofft og ned i fornævnte Trinde toft; Knud Sørensen tilbød sin Eed at han ikke havde set, at der noget Creatur havde gaaet af hans indlukte tofft og giort skade.”

Parterne mødes endnu en gang, og et vidne kan berette, at han har set svin og gæs gå fra Knuds toft ned mod Trindtoft, men Knud tager til genmæle: vidnet er ikke troværdigt, da han et stykke ude er beslægtet med Christen. Da det trækker op til en ny omgang på tinge, beklager Knud og en anden anklaget sig over sagernes vidtløftighed og den betaling, som rettens betjente skal nyde for deres arbejde (og som bl.a. Knud må betale). Sagen bliver godt nok opsat i otte dage, men der bogføres ikke noget i tingsbogen, så vi må formode, at parterne har klaret den i mindelighed.⁹⁹⁶

Om der kører et eller andet mellem Christen og Knud Sørensen kan vi ikke vide, men den 19. juli 1698 finder Veldbæk-bonden igen lejlighed til at indstævne Knud til tinge. Denne gang sammen med hans kone og tjenestepige, som onsdag den 6. juli, mens folk gik fra første messe til onsdagsprædiken, er set køre med heste og vogn ud i engene og der tage noget hø fra Christens og nabo Hans' enge for siden at køre det til deres egen eng. Christen har haft fire synsmænd ude at besigtige engene, og de møder alle op på tinge. Her står Knud dog ikke alene; han er fæster under kronen, og Peder Hof, repræsentant for amtsforvalteren, stiller som forsvarer for ham, og han starter med at så tvivl

om synsmændenes upartiskhed – flere af dem er nemlig beslægtede med Christen eller Hans Lyche. Synsmændene er dog godkendt af herredfogeden, der undrer sig over, at Knud ikke tidligere har klaget over synet; nu hvor høet er i hus, er det for sent at gøre det om. Hvortil han kan svare, at han godt nok så, at der blev synet, men ikke havde noget anelse om, at det angik ham, for han mente jo ikke at have gjort noget galt ... Synsmændene kan fortælle, at de har bemærket, at noget hø var fjernet, og at der var hjulspor, der kunne følges op til Novrup-engene. De kan også se, at noget mærskhø er strøet der, hvor der ellers skulle være gesthø. Mærsken er den lavtliggende, våde del af engen, mens gesten er tørre og sandede dele af samme. Og kendere kan snildt se forskel på høet fra de to former for eng.

Om de nu kan være sikre på, at det er Knud og hans kone og tjenestepige, der har taget høet? Nej, det kan de sådan set ikke vide, men flere har set de tre køre med deres vogn tidligt om morgenen. Christens søn, Laurids, mener bestemt, at han kunne genkende Knud ude i engene, men dog ikke skelne, hvilken eng han holdt på.

Da alle vidner er hørt, bliver sagen opsat tre uger, men man mødes allerede efter 14 dage, og nu har Christen fået forstærkning, idet Daniel Fillip på regimentsskriver Rasks vegne fører sagen for ham. Herefter udvikler den til en duel mellem de to jurister, der pikant nok repræsenterer henholdsvis kongen og hæren. På i alt seks tingdage må de krydse klinger, før man endelig den 30. august når til et forlig. Undervejs fører de lange, skarpe disputer om, hvorvidt de indkaldte vidner overhovedet opfylder lovens krav. Ingen vidnerne kan med sikkerhed udpege Knud Sørensen som den skyldige høtyv, og sagen skifter fokus og kommer til at handle om, hvor skellene mellem de forskellige enge egentlig går.

Peder Hof sørger for, at otte mænd bliver sat til at foretage et syn på engene. Både Knud og Christen er tilstede ved synet, hvor synsmændene får forevist side- og endesten, mærker og doler (grøfter eller markskel) ved diverse engstykker, og de udarbejder en synsforretning, som bliver fremlagt på tinge. Ikke overraskende kan Christen ikke godkende den, selv om han jo var med ved synet, så et nyt syn af hele 16 mænd bliver sat i værk af Daniel Fillip. Alle mand møder den 23. august op på tinge og aflægger deres helligånds ed på, at de har synet efter bedste evne og samvittighed.

Peder Hof lægger ud med at påstå, at de 16 mænd langt fra er upartiske. Til gengæld kan Daniel Fillip spille ud med en historie om alt det besvær, hans kalds- og varselsmænd havde med at aflevere deres stævning til Hof på hans bopæl, hvor han tilsyneladende ikke var hjemme, og hvor hans tjenestefolk var temmelig uvillige til at give stævningen videre til deres herre. På en måde, der kunne minde om stilfærdig sabotage. På tinge forsøger Hof igen at så tvivl om vidnerne, som Fillip kan forsikre er "erlige trofaste Dannemænd, her i Herredet boende". De bliver da også godkendt af herredsfogeden, og skænderiet om, hvor skellet går, kan fortsætte.

Der må en ny tingdag til, før dommen kan falde. Den 30. august kommer dommerens (herredsfogedens) sentens i sagen: 9 lovfaste vidner kan bevidne, at strandengene, fra 50 år siden og indtil tvistigheden opstod, har været slået helt ud til den omtvistede grøft af Veldbæk-beboerne; en af vidnerne kan endda huske tilbage til dengang, han tjente i Veldbæk hos Christens far, Oluf Madsen, og giver os hermed dokumentation for slægtsfølgen på gården. Derfor ved dommeren ikke rettere at kende, end at strandengene, som tilhører Christen Olufsen og naboen Anne Hansdatter, bør strække sig til samme grøft. Men tvivlen kommer også Knud Sørensen til gode: sagsomkostningerne bør deles mellem parterne, da Knud Sørensen "haver været i den Tanke, han det [høet] af sin egen eng haver taget." ⁹⁹⁷

Som vi tidligere har set, har Christen været manden at gå til, hvis man var i pengene. Selv sognepræsten i Jerne, Hans Bodsker, har måttet bede om en forstrækning og har lånt 120 sletdaler. Da præsten dør i 1702, står gælden stadig ubetalt, og Christen øjner problemer med at få pengene tilbage. Han bringer sagen op på tinge den 9. maj 1702. Han har fået pant i et par sølvkrus, som slet ikke dækker hele beløbet, så han ønsker udlæg i præstegårdens bygninger. Disse er imidlertid overtaget af sognepræstens efterfølger, som nægter at have noget med gælden at gøre. Om Christen får sit lån retur, er uvist. ⁹⁹⁸

Samme sommer er Christens kone død, og han må ordne arvesagerne og tænke i generationsskifte. Det har nok længe været meningen, at den ældste søn, Oluf, skal fortsætte på gården. De øvrige børn er godt anbragt; Hans, som en tid måtte fortrække til Holland, har fået en gård i Novrup, og Christen en anden gård i Måde. Døtrene er der fundet passende partier til. Og nu afstår han så gården til Oluf mod, at han får aftægt på stedet. Det gælder hele gården med bygninger, sæd, redskaber og besætning, og senior skal til gengæld have 200 sletdaler i rede penge, hvoraf 100 straks skal betales, mens de øvrige betros ham som obligation. Desuden skal han beholde alt det sølv, der er i boet, al den tilstående gæld, der opregnes ved skiftet, og desuden et passende antal møbler og husgeråd. Som i aftægtskontrakterne, vi støder på senere i tiden, skal han have leveret ren og uforfalsket korn og gryn, en skæppe flæsk, seks forsvarlige fedegæs, seks får med uld og yngel og den bedste ko i stalden – og hvis han ikke er tilfreds med mængden eller kvaliteten af mælken, kan han bare vælge sig en ny. Dertil kommer fornøden kålgårdsjord, 7 sldr. til indkøb og fri brug af bage- og bryggeredskaber. Christen får tre fag i østerenden af salshuset til sin rådighed, og her skal opsættes en forsvarlig skorsten. Han skal selvfølgelig også køres til kirke, tinge, mølle eller andre steder, når han ønsker det. Endelig skal Oluf og hans kone “som lydige Børn at gaae til Haande, hvis han kan behøve, og være till Tieniste med Røgte og Varetægt, særdeeles naar Alderdom og Skrøbelighed maatte tage overhaand, og det saaledes som Vi med en god Samvittighed for Gud vil ansvare, og for alle retsindige Mennisker være bekiendt. Men i fald vores kiære Fader desto meere vil gjøre sig forsikkerlig, og till den Ende indlade sig udi Ægteskab, da staaer det ham frit for, dog denne Aftægt ej der ved i ringeste Maader forstørres eller formindskes. Naar da vor Herre maatte behage Christen Olesen ved Døden at bortkalde, gøres hans Begravelse”⁹⁹⁹

Samme dag kan Thomas Nielsen i Allerup, der er gift med Christens datter Margrethe, på sin kones vegne give afkald på al yderligere arv efter svigerfaren. De har fået alt hvad de tilkommer i mødrene arv, hvad han nu kvitterer for på tinge.

I 1705 skænker Christen en fornem alterkalk til sognekirken, og på den er graveret, at han og hustru Anne Hansdatter er donorerne. Men den der med at han kunne komme i tanker om indlade sig i et nyt ægteskab, viser sig ikke at være tom snak. Han finder faktisk en passende mage i Mette Nielsdatter fra Nordby på Fanø, og den 5. juni 1707 bliver de to trolovet i Nordby Kirke. Det nye ægteskab resulterer i hvert i en datter, hvis dåb godt nok ikke er indført i kirkebogen, men samme bog fortæller, at salig Christen Olufsens datter Anne dør den 3. oktober 1720, 12 år 5 måneder og 1 dag gammel. Hun må altså være født i maj 1708, i passende tid efter vielsen. Hvad der bliver af Mette, da hun bliver enke, har vi ingen viden om.

Christen bliver begravet den 4. juni 1716 i Jerne, efter et langt og aktivt liv som en mand af betydning i sit lokalområde.

Han var gift med Anne Hansdatter.

De havde følgende børn:

Alterkalken med inskriptionen, der tydeligt fortæller, at Christen og Anne er de glade donorer i 1705. Illustration fra Danmarks Kirker. Nationalmuseet.

	i.	Oluf (ca 1674-1760)
	ii.	(uden navn) (1676-1676)
	iii.	Christen (1679-)
	iv.	Laurits (1681-)
	v.	Anne
	vi.	Appelone
	vii.	Kirsten
493	viii.	Dorthe (1683-1771)
	ix.	Ingeborg
	x.	Margrethe (1688-)

987 Anne Hansdatter. Død før 1704 i Veldbæk, Jerne.

Annes navn kender vi kun fra omtalen af skiftet og fra kalken i Jerne Kirke. Det vides ikke, hvor eller hvornår hun er født, men hun ydet en bedrift ved at sætte hele 10 livskraftige børn i verden.

1012 Knud Jepsen.⁸⁶⁰ Født 1652 i Øse, Ribe Amt. Døbt 9. maj i Øse Kirke. Død 26. december 1729 i Astrup, Bryndum Sogn.

Knud er født i Øse, som søn af Jep Christensen. Ved dåben følger en gruppe Øse-folk ham som faddere: Oluf Pedersen, Erich Clausen, Karen Povelsdatter og Anne Nielskone samt Christen Christensen i Skamstrup.

Han bliver fæster af en gård i sin kones fødeby, Gunderup i Årre Sogn. Fæstet er formentlig overtaget omkring det tidspunkt, hvor han bliver gift, nemlig i 1678. Tre år efter, den 4. oktober 1681, finder han det nødvendigt at optræde på herredstinget. En Peder Kræmmer har nemlig på Gunderup Bygade sagt til ham, at "du skal få en ulykke, og du skal vride dine hænder derfor om ti års moed (?), så som han stod selv og vred sine hænder om hverandre". Knud tager tingsvidne på udtalelsen, så han har sikret sig, hvis der virkelig skulle ske en ulykke for ham.⁹⁷⁰

I 1684 har han tilnavnet Skrædder, da sønnen Christen bliver døbt, hvilket tyder på, at han allerede da er i gang med et bierhverv. Det går ikke så godt med fæstet, Knud lever ikke op til forpligtelserne, og i 1693 bliver han sat fra gården på grund af forsømmelighed. Herefter forsøger ægteparret sig på et sted i Nordenskov, men på et tidspunkt inden 1709 kommer de til Bryndum.

Her fæster Knud et meget lille sted, et gadehus med et en smule jord, ansat til et hartkorn på 2 alb. Huset hører under Bryndum Præstegård, og fæsterne skal gå præsten til hånde og udføre forskellige ærinder, bl.a. være budbringer. Knud har meget passende haft et job ved siden af, idet han har tjent nogle skillinger som skrædder.

I sin alderdom flytter Knud til Astrup, måske for at være i nærheden af sin søn Christen og hans familie, selv om sønnen godt nok er død, og det er her, han dør, 77 år gammel.

Knud blev 7. september 1678 gift med **Maren Christensdatter** i Årre Kirke, Årre.

De havde følgende børn:

	i.	Christen (1678-1678)
	ii.	Anna (1679-)
	iii.	Johanne (1682-)
506	iv.	Christen (1684-1727)
	v.	Apelone (1687-)
	vi.	Jep (1689-)

1013 Maren Christensdatter.⁸⁶⁰ Født ca. 1654 i Gunderup, Årre. Død september 1732 i Bryndum og begravet 13. september 1732 i Bryndum Kirke.

Maren er formentlig datter af Christen Andersen i Gunderup, Årre Sogn. Hun er født lige før kirkebogens start i 1655, så vi kender ikke det præcise tidspunkt.

Hun følger sin mand og dør i Bryndum; ved begravelsen nævner præsten, at hun blev 78 år, og derfor ved vi nogenlunde, hvornår hun er født.

1020 Jens Jacobsen Outrup.⁸⁴⁷ Død før 1754.

Jacob Outrups far kendes egentlig ikke, og vi ved, hverken hvor eller hvornår han har levet. Der må dog være en tilknytning til Outrup, formentlig tilbage til hans forældre, da vi ved, at både Jacob og en farbror bærer tilnavnet Outrup.

Navnet kan vi beregne, fordi sønnen har hans fornavn som patronym, og efternavnet kender vi fra et par søskende til ham. Familien er kommet vidt omkring: Broren Niels Jacobsen bor i Varde, hvor han ender sit liv som "en gammel afdanket løjtnant", og en søster Karen Jacobsdatter er gift med en Wolfram i Tønder. Desuden har der været en anden bror, Jørgen, som har en søn, Niels Jørgensen Bagger, der bor i Ribe.

Det er skiftet efter løjtnanten i Varde, der åbner op for hele denne familie. Da han dør i 1754, er det kun Karen i Tønder fra Jens' generation, der stadig lever. Der udspiller sig et mindre drama mellem hende og nevøen Jacob, som har fået stillet arven efter Niels Outrup i udsigt og nu tydeligvis er fortørnet over, at denne fjerne søster pludselig viser sig og vil gramse til sig af arven. Vi hører her også, at Jens ud over Jacob har en datter Mette, der på dette tidspunkt bor i Ho Præstegård, hvor hun må være tjenestepige. Hun støtter op bag sin bror under fejden.

Børn:

510	i.	Jacob (ca. 1702-17819)
	ii.	Mette ⁸⁴⁷ (<1755)

1022 Knud Nielsen. Født i V. Janderup i 1690. Død i Janderup efter 1742.

Vi er tilbage i de usikre tider, hvor der er mangler og forglemmelser i kirkebøgerne, og hvor det evindelige brug af de samme navne igen og igen gør det vanskeligt at dokumentere, at det er den helt rigtige Hans eller Niels, vi har fat i. Men at det faktisk er "vores" Knud, der er tale om, da Janderup-præsten i 1690 noterer i sin kirkebog: Dom. Invocavit døbtis Niels Nielsøns barn aff Jandrup med naffn Knud, det får vi bevis for, da det udtrykkeligt nævnes i et skifte efter Knuds søster, Dorthe, i 1742.

Knud og Dorthe er resultaterne af Niels' første ægteskab med en kvinde, hvis navn vi ikke kender. Formentlig har hendes far heddet Knud, og det er så ham, der er opkaldt efter. Efter moderens død får de to børn en stedmor, som det naturligtvis bør være, og i hvert fald fire halvsøskende kommer til.

Knud bliver fæster af en større gård i V. Janderup; den står for et hartkorn på 6 tdr. 1 skp. 3 fdk. Han har fæstet den i 1720'erne, formodentlig efter sin far, der dør i 1717. Måske har hans stedmor i starten stået for driften, bistået af sønnerne og eventuelle tjenestefolk. Gården hører i Knuds tid under Søviggård. Da hans yngre halvbror, Frands, i 1738 bliver gift med Anne Bennetsdatter, har han formentlig fået en halvdel af gården i fæste. Vi ved nemlig fra det ovennævnte skifte efter søster Dorthe, at Knud og Frands er "gårdmænd", hvilket betyder, at de fæster hver deres halvgård af det, der tidligere har været en helgård.

Knud møder som eneste repræsentant for søskendeflokken op ved skiftet efter søsteren i Billum. Dorthé dør uden at efterlade sig børn, og derfor er hendes hel- og halvøskende arveberettigede på linje med enkemanden, Anders Jensen Smed, og Knud skal nok se til, at alt går rigtigt for sig. Der er dog ikke noget at komme efter. Smeden er fattig, der er ingen værdigenstande i boet, bygningerne trænger til reparation, og han har en del større og mindre gældsposter. Resultatet er, at der er et underskud på 5 rdl. 5 mk. og 5 sk., da boet gøres op. Skifteforvalteren spørger godt nok – som han vel er forpligtet til – arvingerne, om de ønsker, at boet skal sættes på auktion, men det takker Knud nej til; han og øvrige arvinger er tilfredse med forløbet.⁸⁹²

I 1760 klares arvefølgen på salomonisk vis, idet Knuds søn Niels og Frands' søn Bennet (tilmed gift med Knuds datter, Mette) kan overtage hver sin halvgård. Den ene gård, den, som Niels Knudsen fæster, får senere navnet Fløjlsgården (V. Janderupvej 21).⁸²⁹

Knuds begravelse er ikke fundet i kirkebogen. Men han har været i live i 1742, da han deltager i skiftet i Billum..

Knud var gift med **Kirsten Christensdatter**.

Børn:

	i.	Mads (1713-)
511	ii.	Maren (ca 1716-1805)
	iii.	Uskild (1717-<1719)
	iv.	Uskild (1719-1805)
	v.	Niels (1722-1809)
	vi.	Anne (1724-)
	vii.	Christen (1726-1808)
	viii.	Mette (ca. 1729-1811)
	ix.	Maren (1731-)
	x.	Anne Marie (1734-1734)

1023 Kirsten Christensdatter. Født ca. 1687 og død 1733 i Janderup. Begravet 28. november 1733 i Janderup Kirke.

Vi kender ikke meget til Knud Nielsens hustru. Hun føder en lang række børn, uden at hendes navn nævnes ved deres dåb. Og ved hendes død melder kirkebogen 1773: 24. søndag efter trinitatis begravnes Niels Knudsens moder af Janderup, 86 år gammel.

En sædvanligvis troværdig kilde (Henning Jensens arbejde med Henry Rinddal Lauridsens kirkebogsafskrifter) mener dog at vide, at hendes navn er Kirsten Christensdatter. Om hun stammer fra Janderup, er ikke afklaret, men efter hendes alder ved begravelsen at dømme skal hun være født ca. 1687, og netop fra april 1684 til januar 1688 er der en lakune i kirkebogen.

1092 Mads Nielsen Rasch. Født i Bandsbjerg, Janderup. Mads døde før 1661 i Bandsbjerg, Janderup.

Vi ved ikke, hvornår Mads er født, men han er bevisligt søn af Niels Madzsøn Rasch. Han er død før 1661, hvor hans kone nævnes som "Dorothe Sal. Madz Bandsberigs".

Mads er fæster på sin fødegård, Bandsbjerg, der hører under Ribe Domkapitel. I 1669 er gårdens skyld og landgilde 2 ørte rug (1 ørte = 10 skæpper, 1 skæppe = 17.39 liter), 2 ørte byg og 1/2 tønne smør. Fra i hvert fald 1664 er den udlagt til ryttergods.

I 1635, inden Mads bliver fæster, udspiller der sig en kriminalsag i Janderup, som han ufrivilligt spiller en hovedrolle i. Den starter, da to Janderupmænd den 3. juli finder en Dynis Nielsen i Janderup Å (retteligt Varde Å, men den geografiske horisont var lille). De trækker ham op af vandet og lægger ham på brinken. Den døde ser ikke godt ud. Manden på Bandsbjerg, Niels Rasch, Mads' far, kalder en mindre flok mænd sammen, og de kan bevidne, at han er "blå og blodig i hans ansigt, og somme steder var huden af hans krop, så at han var i ynkelig medfart." Niels Rasch og hans kone Bodil, som Dynis åbenbart har tjent hos, kan også fortælle, at de ikke har set ham i deres gård "siden den næste lørdag næst tilforn, førend han blev død fundet". Mens Ib Mathisen kan bevidne, "at forne. Dynis Nielsen var i hans hus den næste søndag tilforn, førend han blev død fundet." Sagen kommer for Vester Horne Herreds ting den 1. august, og her vidner to mænd om, hvad der er sket.

I mellemtiden går rygterne i byen, og tre unge mænd, Peder Knudsen i Hebo, Mads Nielsen i Bandsbjerg og Matis Sørensen, tjenende i Janderup Præstegård, kommer under mistanke. Derfor genoptages sagen på tinge ugen efter. Det fremgår ikke, hvorfor netop de tre skulle være drabsmænd, og sognets folk er absolut heller ikke enige. En overvældende række mænd fra sognet, 45 er de, møder op og vidner hver med oprakte fingre og helligånds ed, at ingen af Mads Nielsen i Bandsbjerg, Peder Knudsen i Hebo og Matis Sørensen i Janderup Præstegård kan være årsag til salig Dynis Nielsens død; det er alt sammen løse rygter og kællingesnak: Først skulle den ene skulle være skyld i drabet, så den anden, og siden den tredje, men reelt er der ikke nogen, der har kendskab til, hvad der er foregået.

Hvordan afgøre en sådan sag, uden vor tids tekniske hjælpemidler? Det kan man også læse i tingbogen samme dag. De tre mistænkte står sammen på tinge og anmoder om, at salig Dynis Nielsen måtte tages op af jorden. Så vil de lægge hånd på ham på deres uskyldighed og bede Gud gøre jærtegn, hvis de er skyldige i hans død. Det bliver vedtaget, og sognefolkene i Janderup advares om, at de tre om søndagen efter prædiken og gudstjeneste i Janderup Kirke vil møde op og lægge hånd på bemeldte salig Dynis Nielsens lig.

Som sagt så gjort. Den lørdag 15. august kan seks mænd på tinge bevidne – selvfølgelig med oprakte fingre og helligånds ed – at de sidste søndag var til syn på Janderup Kirkegård den tid, da prædiken og gudstjeneste var endt, og da så de, at salig Dynis Nielsens lig var optaget af graven på Janderup Kirkegård. "Så fremgik Mads Nielsen i Bandsbjerg, Peder Knudsen i Hebo og Matis Sørensen, tjenende i Janderup Præstegård, og lagde Hænderne paa fornævnte salig Dynis Nielsens Lig, efter deres egen Begæring, for menige Sognemænd og Ungkarle, som da tilstede var, og bad de alle, at Gud i Himlen ville give nogen Jærtegn, om der var nogen af dem som var Aarsag i Salig Dynis Nielsens Død, efter at der var sket Bøn baade i Janderup Kirke og Billum Kirke derom tilforn. Da samme Tid skete der ingen Jærtegn enten paa salig Dynis Nielsen eller nogen anden udi nogen Maade."

Lidt senere samme tingdag er der otte mænd, bl.a. Mads' far, Niels Rasch, og Søren Olufsen (vores ane nr. 1808), der kan berette om det tidspunkt, hvor de så Dynis Nielsen lig. Nu har holdningerne ændret sig. Der flød godt nok vand og blod fra den dødes næse og mund, men den hud, som manglede på hans krop, kunne være slidt af hans klæder i

vandet, og de syntes heller ikke, at han havde nogen hug, sting, slag eller skade på krop eller ansigt, som mennesker kunne have påført ham.”⁵⁹⁴

Sagen kan ikke afgøres ved herredstinget, men må forelægges landstinget i Viborg den 26. august 1635. Den ender med, at sandemændene “udlagde Dynis Nielsen af Vaade og Vanlykke udi Aaen at være druknet og omkommet, og det ham til Bane og Liv lagt, eftersom de selv Sandhed derom har udspurgt og forfaret.”⁵⁹⁵

Mads og de øvrige mistænkte kan roligt fortsætte deres liv, og Mads overtager senere den pænt store gård efter sin far. Boet efter ham gøres op den 20. marts 1665, flere år efter at han er død, og skiftet viser, at besætningen har været ganske imponerende for den tid: 1 rød-blisset gilding, 1 brun unghoppe, 1 gl. rød hoppe, 1 lille brun plag, 1 brun hesteføl, 1 gl. sorthoved ko, 1 sorthoved ko, nok 1 lille sorthoved ko, 1 gråhoved ko med kalv, 1 rød stud, 1 lille sort stud, 1 lille blakhjelmet studekalv, 1 sorthoved ko, 1 gråstjernet ko, 1 lille sorthoved ko, 1 lille sorthoved ko, 4 får og 1 vædder, 3 lam, 1 grå galtsvin, 1 hvid kalv og 2 grise. Der er to vogne og plov og de sædvanlige mindre redskaber.

Bryggerudstyret har været i orden med bl.a. en kobberkedel, vurderet til 3 dlr. Møblelementet i storstuen er ikke prangende, det har bestået i et bord og en bæk, et skab og et par kister, og i køkkenet har der været flere kopper og fade i tin. Efter at boet er gjort op, og gælden (en del klargæld til forskellige personer på egnen) og tienden fratrukket, er der 203 dlr. 3 mk. 8 sk til deling mellem de fem børn, og det er slet ikke ringe. Simon og Niels den ældre, der har overtaget fæstet af gården, må love, at deres søskende Jens, Niels den yngre, Anne og Karen skal frit ophold på gården, imedens de er enlige og ugifte og skikker sig ærlig og vel. Til den yngste søster, Karen, som er i sit 10. år, gælder særlige hensyn: Simon skal føde og klæde hende ærligt og hæderligt, til hun bliver 15 år gammel og desuden “holde hende til Ære og Lære, og udi Skole at lære og læse prent vel, som forsvarligt kan være.”⁵⁹⁶ Der har i hvert fald været i form for skolegang i Janderup i 1660’erne, og den har også omfattet pigerne.

Foruden de nævnte piger har Mads og Dorothe haft endnu datter. Det eneste, vi kender til hende, er dog en indførsel i kirkebogen 1658, hvor præsten skriver: Den 7. marts jordede jeg Madz Bandsbjergs Datter⁵⁹⁷. Simon dør siden under krigen i Wismar⁵⁹⁸. Det har formentlig været under besættelsen af byen i svensk Forpommern, i december 1673.

Rasch-slægten har været en markant familie i sognet på den tid. I august 1655 begravnes “ærlig og velagt dannemand Madtz Rask, Delefoged i Vester Herridt i 45 aar, hans alder = 70 aar.”⁵⁹⁹ Og den 7. juni 1657 jordes “Jørgen Rask i Hillersleff, Kong. maj. Tingskriver til Vester Herreds Ting og Kierregaard Birk”⁶⁰⁰. I 1650’erne er en Hans Rask møller på Grydvad Mølle⁶⁰¹. Uden tvivl er disse medlemmer af klanen.

Mads var gift med **Dorothe Madskone**.

De havde følgende børn:

546	i.	Niels (ca1630-1705)
	ii.	Simon (-ca1673)
	iii.	Jens (1638-)
	iv.	Niels (ca1645->1665)
	v.	Anne (ca1650->1665)
	vi.	Karen (1655->1665)

1093 Dorothe Madskone Dorothe døde efter 1664 i Bandsbjerg, Janderup.

En kilde mener, at Dorothe er datter af Simen Hansen i Jegum; det skulle fremgå af V. Horne Herreds tingbog den 6. september, hvor hun nævnes blandt arvingerne efter ham.⁶⁰² En af sønnerne får desuden navnet Simon. Der er dog så store aldersmæssige forskelle mellem de mange arvinger, der opregnes her, at de simpelthen ikke alle kan være børn af Simen. Sandsynligvis er Dorethe et barne- eller oldebarn – eller måske snarere efterkommer efter søskende til Si-

men, men sammenhængen kan ikke dokumenteres. Reelt er navnet Simensdatter ingen steder i de samtidige kilder knyttet til Dorothe, det er noget man senere har skønnet sig til.

1648 optræder "Doriche Madsquone" som fadder til et uægte barn af en Marine Jensdatter af Synderhebo.

Da der samles oplysninger til matriklen 1664, sidder "Dorte, sal. Matz Nielsens" ved gården sammen med sin søn Niels Madsen. Der anføres et hartkorn på 11 tdr. 4 skp., og landgilde udgør 2 ørte rug, 2 ørte byg og 1 tønne smør.

1096 Iver Henrichsen. Iver døde efter 1664 i Oksbøl, Ål.

Iver er fæster af et bol i Oksbøl med hartkorn 2 tdr. 4 skp. Landgildeydelsen er på 2 tdr. rug og 1 rdl. i gæstepenge. Af matriklen 1664 fremgår, at han endvidere har haft ret til at bruge en "stug eng" (en højtliggende eng, modsat de våde marskenge). For engen har han betalt 1 mk. Bolet ejes på den tid af Christen Lange på Hesselmed.

Ved siden af landbruget er Iver ridefoged, sættdommer og skifteforvalter for Hesselmed og som følge deraf fritaget for hoveri og pligtarbejde. Og han optræder i 1650'erne så ofte i tingbøgerne, at han nærmest må have haft sin ugentlige gang på tinge, hvor han fører mange sager for såvel de almindelige bønder og som for herresædet. Bl.a. hjælper han sin søn Henrich, da han har penge til gode. De to er på tinge den 14. november 1651, hvor de sagsøger en Las Hansen i Borre for 2 sletdaler.

Det er en anden søn, Niels, der overtager bolet efter ham.⁶⁰³

Børn:

548	i.	Henrich (-<1681)
	ii.	Niels ⁶⁰⁴

1098 Bunde Søffrensen. Bunde døde efter 1631 i Broeng, Ål.

Bunde nævnes i Broeng 1631 i Vester Horne Herreds tingbog. Han er i en årrække lægdsmand i Ål Sogn, og han ses tit som domsmand ved Kjærgård Birketing.⁶⁰⁵ Men derudover er vores viden om ham sparsom.

Barn:

549	i.	Mette (-<1690)

1104 Søren Bundessen. Død efter 1688 i Gedberg, Ål.

Det vides ikke, hvornår Søren er født, men fødestedet skulle være Broenggård, og siden bliver han fæster af Gedberggård.

Den 9. november 1649 optræder han som vidne i en sag om en gæld, som Thomas Jepsen (ane nr. 1226) i Oksbøl har til Bunde Sørensen, formentlig hans far⁶⁰⁶. "Søren Bundesen i Gedberg og Knud Andersen i Oksbøl vidnede med oprakte fingre og ed, at de på lørdag næst forleden var otte dage (tjah, hvornår var det nu det var!) var med Christen Pedersen birkefoged i Tomis Jepsen i Oksbøl hans boe, og der at gøre forne Bunde Sørensen vurdering og udsætning for gæld, han var ham skyldig, efter lovlig forfølgning." Den arme skyldner har intet at betale med, så der gøres udlæg i hans kornsæd, efter at alle markerne omhyggeligt er vurderet.

Søren nævnes i matriklen 1664 som fæster af den halve Gedberggård, fæsteren af den anden halvgård hedder Søren Thammesen. Gårdens hartkorn er på 8 tdr., og den ejes af Christen Lange på Hesselmed. Hr. Lange er i 1681 i pengemangel og må ty til at låne 600 rdl. af Peder Clemmensen på Lydumgård. Til gengæld må han selvfølgelig stille pant i

sit bøndergods, og en af gårdene er netop Gedberg. Af pantebrevet fremgår, at der på dette tidspunkt er to fæstere på stedet: Søren og Jørgen Nielsen, og de må i fælleskab svare 2 ørter rug, 1 svin og 3 snese torsk og hvilling.⁸⁵² 1688 er det stadig Søren, som sidder på Gedberg, der nu har fået forhøjet hartkornet til 9 tdr. 5 skp. 2 fjd. 2 alb. I mellemtiden er gården blevet solgt til Nørholm.⁶⁰⁷

Vi finder ham nævnt i matriklen 1688, men herefter hører vi ikke mere til ham; han må altså være død i årene herefter.

Børn:

- 552 i. Bunde (ca1665-1742)
- ii. Johan⁶⁰⁹ (ca1667-1719)
- iii. Trogels (ca1666-)

1106 Christen Madzøn. Død efter 1688 i Skødstrup, Ål.

Christen er fæster på en helgård i Skødstrup, der står for hartkorn 5 tdr. 5 skp. 1 fdk. Vi finder ham nævnt som fæster i matriklen 1688. Ellers vides intet om ham.

Barn:

- 553 i. Kiersten (ca1670-)

1108 Bachen Jensen. (Samme som anetavle nr. 756.)

1109 Maren Pedersdatter. (Samme som anetavle nr. 757.)

1116 Hans Nielssøn Windfeldt. Født ca 1628. Hans døde i januar 1700 i Farup. Begravet den 1. februar 1700 i Farup Kirke.

Hans er fæster af en gård i Kjærbøl i Farup Sogn. Han nævnes i markbogen af 1683 for Kalvslund Herred, Farup Sogn som Hans Windfeld, "der sammen med Therkel Hansen boer paa Gref Rantzaus Gaard."⁶¹⁰ Han er i en periode defoged, men i hvilket herred vides ikke.

Hans oplever et drama i sin familie, idet hans søn, Jep Hansen Windfeldt, i november 1690 bliver anklaget for at have dræbt sin faster, Birgitte Nielsdatter. Under et slagsmål den 1. juni samme år i Søren Nielsens gård i Farup har Birgitte fået et slag over venstre øje og et blått højre øje. Hun søger læge, og denne læge vidner senere. Han kan ikke afgøre, om det er slagene, der senere forårsager hendes død, men sårene ville have haft lettere ved at heles, hvis de havde været åbne, og det kunne jo være hjernen havde taget skade ... Hun bliver åreladet af Lorents Sørensen Møller, der er barber i Ribe, men intet hjælper; hun dør. Jep bliver tilsyneladende ikke dømt for drab, da hans virke kan følges mange år efter, men selve retsafgørelsen er ikke bevaret.⁶¹¹

I Farup Kirke findes stadig en noget slidt gravsten over Hans Windfeld. Teksten på kalkstenen, der sine steder er utydelig, lyder: Hans Nielsen Windfeld, defoged over ..., d. 1700 i hans alders ... år, og hans anden hustru Barbara Knudsdatter Windfeld, d. 17. okt. 1708. De levede i et kristelig ægteskab i 43 år og fik fem sønner og 4 døtre⁶¹². I følge gravstenen har Hans været gift to gange, men om hans første kone vides intet, og der kendes ingen børn. En defoged er en bonde, der på godsejerens vegne dømmes i mindre stridigheder blandt bønderne.

Ca 1657 blev Hans gift med **Barbara Knudsdatter**.

De havde følgende børn:

- 558 i. Andreas (1657-1716)

*Fire gravsten i Farup Kirke minder om bemærkelsesværdige personer i sognet i 1600-1700-årene.
Hans og Barbaras er nr. 2 fra venstre.*

- ii. Niels⁶¹³ (ca1661->1704)
- iii. Jep (ca1665-)
- iv. Knud⁶¹⁴ (1669-1704)
- v. Gunder⁶¹⁴ (ca1672-1703)
- vi. Mette⁶¹⁴ (ca1675-1742)
- vii. Anne⁶¹⁴ (ca1677->1703)

Om Hans og Barbaras børn kan nævnes:

Den næstældste *Niels* bliver forpagter på Nybøl under Gram Slot og siden Sneumgård. Han er gift med Ursula Jensdatter.

Jep bliver, da han er sluppet for drabsmistanken, forpagter på Brandtbjerg.

Knud bliver gift med Marie Christensdatter den 20. december 1696 i Gørding.

Gunder, der dør den 16. april 1703, er gift 1. gang med Jørgen Jørgensen Korsør, præst i Farup. Da han dør 1695, gifter hun sig 2. gang med hans efterfølger i embedet Jørgen Iversen Ravn. Hvilket er almindelig praksis, da præster ellers er forpligtede til at forsørge den evt. enke efter forgænger.

Mette, død den 4. august 1742 i Farup, bliver gift 1. gang den 9. august 1699 med Jens Sørensen af Kirkeby, der begravet den 23. maj 1705, og 2. gang den 17. juni 1706 med Troels Ibsen af Vester Vedsted.

Anne bliver den 7. juni 1793 gift med Lorentz Sørensen fra Branderup.

1117 Barbara Knudsdatter. Født ca 1627. Barbara døde i 1708 i Kjærøbøl, Farup. Begravet den 27. oktober 1708 i Farup Kirke.

Det vides ikke, hvor Barbara er født, men ved hendes begravelse nævnes det, at hun er 81 år. Altså må hun være født omkring 1627. I 1647 i en sag angående en Ribe rådmands ære nævnes en Knud Vindfeldt i Kjærbøl. Kan måske være far til Barbara?

I 1697 "fører og holder" den gamle Barbara provst M. Jürgens datter til dåben. Barnet får endda navnet Barbara. Hans og Barbaras omgangskreds har også bestået af folk fra det bedre borgerskab.

1156 Christen Madzøn Brich. Christen døde før 11. februar 1654 i Brichgård, Børsmose, Ål.

Christen er fæster af den halve Brichgård i Børsmose. Det er ikke nemt at drive landbrug herude, og alle bønderne har da også en ekstraintægt ved at fiske fra Vesterside, hvor Christen har en båd liggende. Vesterside er Oksby Sogns strand. Havnen har ligget ud for Vejers og er nævnt i dokumenter tilbage til 1511. Der har været en del fiskeri, antallet af både falder og stiger fra år til år, men ligger på Christens tid omkring de tyve. Ligesom i Sønderside ved Ho har der været boder på stranden, også ølboder, og der er jævnligt meldinger om slagsmål og overfald.⁶¹⁵

Der er tale om sæsonfiskeri. Om vinteren holder kulden og stormene fiskerne hjemme, om somrene går fiskene for langt til havs og vil desuden fordærvs under tørringen. Og fiskerne har jo også deres landbrug at passe på denne årstid. Men i marts lægger man ud og fortsætter til St. Hans, og fra sidst i september og til omkring Mortensdag er det efterårsfangsten det gælder. Hver bådejer har et antal skibskarle tilknyttet. Bådene ligger på stranden, så en fisketur starter med ved håndkraft at slæbe båden ud "i flåde". Hvis man ikke er så heldig at eje et par langskafede støvler, må man smide træsko, strømper og bukser, for at sidde i vådt tøj på turen, der varer fra 12 timer og op, går slet ikke an. Man bruger sejl, hvis vinden er til det, ellers må årerne i gang, mens man synger en ensformig, taktfast sang. Ude på fiskepladsen, typisk 4 mil fra land, skal linerne ud. På forhånd har et mandskab af "esepiger" i land forsynet krogene med mading. Det kræver færdigheder at få linerne ud, uden at krogene sætter sig fast i andet end fisk, og uden at det hele går i urede. Derefter er der som regel tid til at kaste sig over den medbragte madkasse, "bonnik", inden fangsten skal hales om bord.

Endelig kan man så vende hjem og fordele byttet, der kan bestå af torsk, rødspætter, skuller, hvilling m.m. Men man kan ikke nøjes med at dele op i 6-7 portioner til de fiskere, der har været med. Der skal også betales sandtold, en afgift, som oprindeligt gik til kongen, og der skal svares tiende til kirken. I en periode skulle Ribe Hospital også have et lod. Det sidste prøvede man at undgå ved at dele fangsten op i 24-32 lodder i stedet for de oprindelige 6-8.

Fiskeri på den tid er et hårdt og farligt arbejde. Man hører jævnligt om forlis, hvor mus og mand går ned.⁶¹⁶

1622 kommer Christen i klammeri med Søren Adsersen i Skødstrup, der anklager ham for at have skåret hans fiskegarn i stykker. Den 16. april 1622 kommer sagen op på Kjærgård Birks ting.

Søren Adsersen i Skødstrup står frem og kan berette, at Christen Madzøn på Brick for 3 uger siden ude på havet har skåret hans liner, som han skulle drage fisk med, i stykker. Poul Smed i Oksbøl og Mads Sørensen i Skødstrup vidner med oprakte fingre og ed, at da de gik på land samme dag og trak linerne, kunne de se, at de blev sønderskåret.

Det bliver Christens far, der må ordne sagen for ham 14 dage senere: "Mads Christensen Brick stillede sig i hr. Albrett Skeells (lensmanden) og Christen Langes (godsejer på Hesselmed) minde for, hvis hans søns forseelse findes for de liner, han skar på havet". Hvilket vil sige, at det er op til de høje herrer at afgøre, hvad der videre skal ske.

Christen har nok været en krasbørstig herre, for i 1626 er den gal igen. Niels Hansen i Grærup sigter ham for at have hugget hans "dreireb" sønder på havet tirsdagen før Skærtorsdag. Flere kan bevidne, at de har set det ske. Christen er ikke enig, han mener at det vidnesbyrd, som fem mand aflægger, ikke er uvildigt. Tværtimod hævder han at det forholder sig helt modsat: "Christen Madsen på Brick med oprakte fingre og helligaands ed sigtede og klagede paa Niels Hansen i Grærup for at han med fri vilje med alle hans skibskarle, den næste tirsdag før Skærtorsdag sidst forleden, paa havet for Vesterside roede til Christen Madsens skib og huggede hans garn sønder".

Det ser ud til, at det er påstand mod påstand, og undervejs bliver adskillige mænd stævnet for at vidne på tinge. Tilsyneladende bliver Christen tiltalt, men det ender alligevel med, at Christen Lange til Hesselmed må forlige parterne. Han anmoder Hans Hansen i Kjærgård om "at han ville lade den tiltale blive, han har til Christen Madsen på Brick. Christen Lange vil selv tale med hr. Albrett Skeel derom".

Den 24. juni 1631 bliver Christen og tre andre fiskere fra Ål stævnet for at "de har draget af kongens forstrand, og ikke lod deres sandtold udaf deres skib og båd i dette år 1631, og forment de dermed uret at have gjort, og bør derfor at stande til rette". Her er retten dog på Christens side, idet lensregnskabet viser, at Christen er bevilget frihed for sandtold for sit eget skib.⁶¹⁷

I 1631 rejses der en sag mod ham på Vester Horne herredsting, hvor han anklages for at grave en afvandingsgrøft uden indhentet tilladelse. Denne grønne fra Langesø har været "hans kongelige majestæts tjenere (dvs. fæstere) i Børsmose til skade og brast på deres fiskeri og ålsæt ... desligeste til skade med vandfløde på deres enge." Lensmanden hr. Albrett Skeel mener, at Christen har gjort uret, og at han bør opfylde og efterjævne grønften, og det ender han også med at blive dømt til.⁶¹⁸

Der er fortsat problemer med Langesø, hvor en strøm har det med at sande til, så vandet ikke kan løbe frit. Derfor enes fæsterne i Børsmose om mødes en dag for at udkaste strømmen, og desuden forpligter de sig til årligt at oprydde og opkaste strømmen. Og hvis de ikke retter sig efter bestemmelsen, der bliver nedfældet i en vide, skal synderen betale 1 rdl. til herskabet og 1 tønne øl, "god for 2 rdl. til de menige grander. Blandt fæsterne nævnes Karen Christens i Brich; Christen må være død på dette tidspunkt, ellers ville han have været omtalt.¹⁰¹³

Karen og Christen har været velhavende folk; de har haft penge nok til at låne ud, og de har sørget for at kræve skillingerne tilbage, hvis de ikke blev betalt til tiden. I 1654 må sønnen Mads hjælpe sin mor med at stævne en enke og hendes syv børn i Oksby for 3 dlr. som enkens mand skyldte Christen Madzøn.

Christen var gift med **Karen Hansdatter**.

De havde følgende børn:

578	i.	Mads
612	ii.	Christen (<1637-1704)
	iii.	Hans ⁵²²
	iv.	Zidse ⁵²²
	v.	Kirsten ⁵²²
	vi.	Søren ⁵²²

1157 Karen Hansdatter. Karen døde 1679 i Brichgård, Børsmose, Ål.

Det vides ikke, hvor og hvornår Karen er født, men i 1649 har hun i hvert fald tre voksne sønner, der kan vidne på tinge; hun må nok være født omkring 1600.

Jeg ved ikke, om det var Karen, der havde bukserne på i det ægteskab, men en handlekraftig dame har hun været. I 1648 bliver hun stævnet af Palle Jepsen i Nørhebo i Janderup. Han har taget hendes søn Christen i skræderlære, og han mener, at hun skylder ham 6 daler i lærepenge. Hendes ældste søn, Mads, assisteret af den retskyndige Iver Henriksen møder op den 19. november 1648 på V. Horne Herredsting og igen den 22. december på Kjærgård Birketing og nægter at skyldte noget. Striden fører til en voldgift, hvor to uvildige mænd skal afgøre, hvem der har ret.⁵³¹

Karen har en ny sag kørende på Kjærgård birks ting i 1649. Den 9. november er følgende indført:

“Mads Lauridsen i Børsmose vidnede med oprakte fingre og ed, at nu på fredag var ti uger, da hørte og så han ved Aal Kirke vesten til kirkegården, at Hans Nielsen i Børsmose gik fra Karen Christens på Brick hendes vogn med et hjul på hans ryg, og så stod forne vogn efter med tre hjul på.”

Præcis det samme kan Christen Lassen sammesteds fra bevidne. Han har desuden både set og hørt, at Mads Christensen på Brick siden gik over til Hans Niensens vogn, og “kendte sig fuldt og fast ved et hjul, som stod på forne Hans Niensens vogn, at være taget af hans moders vogn”.

Også de yngre Brick-brødre, Hans Christensen og Søren Christensen, er tilstede på tinge, og de bevidner med oprakte fingre og ed, at de onsdag for 14 dage siden var hos Hans Nielsen for at give ham varsel for hans dør og bopæl om at møde på tinge. Han har nok fundet det klogest at levere hjulet tilbage til Karen, vi hører i hvert fald ikke mere til sagen. Iver Henrichsen, der også er vores ane (nr. 1096), optræder her som sætledsdommer, en dommer, der har bemyndigelse til at føre sager, som den faste dommer ikke kan (eller må) tage.¹⁰⁴⁹

Karen dør kort før 16. maj 1679, hvor der er indført et skifte efter hende i tingbogen. Karens efterladenskaber opgøres således – hun er jo nok gået på aftægt, men ser ud til at have beholdt nogle ting: “Først en kobberhat og to piber, vejde 9 lispund(?) à 1 mk. er 9 mk., 1 gl. ko for 2 rdl., en lille kiste af fyr 1 mk., en flaske og en tinkop 1 mk., en tinstob (kande) og en bliktragt 12 sk., et gl. kar 12 sk., 1 gl. standtønde 4 sk., og fantes rede penge efter hende 7 mk. Nok i dag for retten vurderet en gl. brændevinskedel for 4 dlr. 1 mk., som for dem blev fremvist.”

Desuden kan de to sønner, Mads og Hans, der residerer på Brich, forelægge et regnskab for begravelsen, der helt sikkert har været en sømmelig begravelse, efter egnens skik og brug: Ligkisten har kostet 5 dlr. 2 mk., der er brugt malt og humle for 2 dlr. 1 mk., til brød og kager er der gået 9 skp. rug for 2 dlr. 1 mk., der er drukket 10 kander vin ialt 10 mk., smør og ost for 1 dlr., lys for 2 mk. Dertil kommer 24 sk. for at kaste graven og ringe klokkerne, degnen har fået 1 mk. og præsten skal have 2 mk. for ligprædiken.¹⁰⁵⁰ Heller ikke dengang var det nogen billig sag at blive stedt til den evige hvile!

Den nævnte brændevinskedel bliver årsag til en strid mellem arvingerne, som ender på tinge. Karen har for fem år siden ladet kedlen fremstille i Hamburg. Det kan Simen Nielsen i Grærup bevidne, for det er ham, der har ordnet forretningen. Han kan også tilføje, at han for to år siden har fået lavet en pibe til den. De to døtre Zidse og Kirsten og deres mænd, Jes Christensen i Søhuse og Søren Nielsen i Troldholm, kan berette, at de har overværet “at den sidste gang hr. Hans (præsten) i Aal var hos salig Karen Brich i hendes sidste, da var han derhos på Brich i hendes stue, og da tilspurgte hr. Hans hende ad, hvorledes det hørte sammen med det brændevinstøj, hvortil Karen Brich svarede, at det forholdt hende det som tilforn, men det brændevinstøj hørte hendes yngste datter Kirsten Christensdatter til. Dette vidne bekræfter Zidse Christensdatter i Søhuse med lige svoren ed at være sandheden, helt som vidnerne siger, og ydermere vidner hun, at salig Karen Brich bad Kirsten Christensdatter om tage det med sig hjem. Dette kender brødrene Mads, Christen og Søren ikke noget til – tværtimod hævder de, at Kirstens mand for 13-14 år siden uretmæssigt agede væk med en sort egekiste, som Karen Brich skulle have beholdt, så længe hun levede. Sagen ender med, at bror Hans kan bevidne, at Søren Nielsen og Kirsten har betalt kedlen med en anden kobberkedel. Og det vidneudsagn bliver accepteret.¹⁰⁵¹

1216 Hans Jenssøn. Født i Ø. Vrøgum, Ål. Hans døde før 8. september 1676 i Ø. Vrøgum, Ål.

Hans får omkring 1623 fæste på den gård i Vrøgum, som hans far tidligere har haft i fæste, og han betaler 15 daler i indfæstning. Det fremgår af regnskaberne for Riberhus Len. Gården er oprindeligt krongods, der senere bliver udlagt som ryttergods; det sker i hans søn, Peders, tid som fæster. Skyld og landgilde er 1 mark, 2 skilling, 2 albus helmis og volmis og desuden et svin og af 4 hestes gæsteri 3 mark, 5 skilling og 1 albus. Helmis og volmis står for henholdsvis Helligmesse (Allehelgensdag 1. november) og Valborgmesse (1. maj)

Hans har været en velagtet mand, der i 1641 påtager sig at være sandemand i Kjærgård birk. Men ikke nok med det, han har endnu et tillidshverv, idet han sammen med Hans Nielsen i Kjærgård er præstens medhjælper i Ål Sogn. Det medfører, at de af en embedsmand på lensmandens vegne bliver udspurgt om, hvordan folk skikker sig i sognet. Om

nogen har forsømt prædiken på bede- eller helligdage eller sågar arbejdet på helligdage? De gode medhjælpere kan heldigvis svare, “at de vidste ingen som der havde arbejdet på nogen helligdage, ej heller forsømt prædiken, uden det kunne være et gammelt menneske, som ikke for skrøbeligheds og alderdoms skyld kunne komme til kirken.”⁶²²

Hans er død kort før den 8. september 1678, hvor der holdes skifte efter ham. Boets værdi gøres op til 138 dl. 3 mk., og der er gæld for 76 dl. 3 mk. 4 sk. Af overskuddet på 61 dl. 3 mk. 4 sk. beder enken, der ellers tilkommer halvdelen, om 11 dl. 3 mk. 4 sk., til hendes “fornødenheder i levende live”, mens resten bliver delt i lige portioner mellem de tre ugifte børn, Peder, Michel og Mette; i dette tilfælde ser man altså stort på, at sønnernes arvepart ifølge loven er det dobbelte i forhold døtrene, og sønnerne samtykker. Derudover er der en søn, Jens, og en datter, som er gift med Peder Bodsen, og hvis navn ikke kendes. disse børn arver intet, så de må have fået deres del i forskud.⁶²³

Hans var gift med **Johanne Hanskone**.

Følgende børn kendes:

608	i.	Peder (-<1687)
	ii.	Michel ⁶²⁴
	iii.	Mette ⁶²⁴
	iv.	Jens ⁶²⁵

1217 Johanne Hanskone. Johanne døde efter 8. september 1679 i Ø. Vrøgum, Ål.

Det vides ikke, hvornår og hvor Johanne er født, eller hvem hendes forældre er. At hun overlever sin mand, fremgår af skiftet efter ham.

1222 Søren Eskesen. Født i Løftgård, Outrup. Søren døde før 29. marts 1651 i Løftgård, Outrup.

Søren er født i Løftgård i Outrup, der i middelalderen var een stor gård, sognets største, en såkaldt enestegård, der lå udenfor fællesskabet. I 1600-tallet er den delt op i to halvgårde. Søren får i følge Riberhus Lensregnskaber fæstet på sin gårdpart i 1636-37 og betaler 22 rdl. i indfæstning.

Han når kun en 14-15 år som gårdmand. Skiftet efter ham, der er indført i Vester Horne Herreds tingbog den 14. juni 1651, viser en mand, der er ved magt. Han har haft en pænt stor besætning: fem heste og tre føl, seks stude og fire køer, seks får og det sædvanlige enlige svin. Blandt indboet nævnes en kobberbrygkedel, to messingkedler, tre messingskærter, et messingbækken, tre tinfade, et tinsmørkrus og en enkelt sølvske. I en af sengene har der været et “billedsengeklæde”, vurderet til 4 dlr. Sæden i laden vurderes omhyggeligt, og der tilføjes: “dersom kornet bliver bedre når det skal høstes, end det er sat for, skal det komme børnene til gavn og bedste, og dersom det ikke bliver så godt, som det er sat for, beregnet i penge, da skal det lavværgerne i hovedsummen kvitteres”. Den afdødes livklæder skal børnene dele, uden for skifte, mens moderen godt kan få lov at beholde “hendes livklæder og hendes seng uden skifte.” Den samlede værdi når op i 434 dlr. 2 mk., og selv om der er en del gæld til forskellige folk på egnen – 172 dlr. 2 1/2 mk. – at fratrække, er der alligevel 261 dlr. tilbage til arvingerne. Heraf får enken det halve, og resten deles mellem de fire døtre, der er mellem 12 og 4 år gamle. En søn, Eske, er død før faderen.⁶²⁶

Søren var gift med **Aplone Thomasdatter**.

De havde følgende børn:

611	i.	Maren ⁶²⁷ (ca1639-)
	ii.	Anne (ca1641-1719)
	iii.	Karen ⁶²⁷ (ca1644-)
	iv.	Johanne ⁶²⁷ (ca1647-)

Outrup Kirke

v. Eske⁶²⁷ (-<1651)

1223 Aplone Thomasdatter. Død efter 26. september 1668 i Løftgård, Outrup.

Aplones forældre kendes ikke, og det vides ikke, hvornår hun er født, men hun stammer måske fra Skjern Kjærgård. Her bor nemlig i 1651 en Oluf Thomsen, som er formynder for hendes børn og derfor sikkert bror til hende.

Omkring det tidspunkt, hvor Aplone bliver enke, har hun en sag kørende ved retten angående et svin, som er faldet i naboen, Jens Nielsen i Løftgårds, brønd og druknet der. Det kan bevidnes, at der er "ingen karm, skærm eller virer om forne kielde (brønd) i nogen måde". Altså må det være rimeligt med 7 mark i erstatning. Ugen efter er det ene druknede svin blevet til tre, og efter nogen sagsbehandling ender det med, at fogeden ni måneder efter dømmer Jens Nielsen til at betale en erstatning på 3 sletdaler og 2 mark.

Efter Søren's død gifter Aplone sig igen med Jens Jensen, der allerede er med ved skiftet efter Søren og har lovet at tage sig godt af hendes fire små døtre. Med ham får hun i hvert fald tre børn: Søren, Johanne og Helvig.⁶²⁸ Ved det første barn fødsel er der tvivl, og den 6. marts må to kvinder fra Skjern Kjærgård, Maren Grumsdatter og Helvig Andersdatter vidne om, at barnet, en dreng, ikke så ud til at være så fuldkomment, som det ville have været, hvis hun "havde gået sine dage" (altså alle 9 måneder), og at hun også har været usædvanlig "krank" under graviditeten. Formentlig er drengen død, uden at det dog nævnes på tinge.¹⁰⁴⁸

1224 Christen Madzøn Brich. (Samme som anetavle nr. 1156.)

1225 Karen Hansdatter. (Samme som anetavle nr. 1157.)

1226 Thomas Jepsen. Thomas døde før 28. januar 1692 i Oksbøl, Ål.

Thomas er fæster af en lille krongård i Oksbøl i Ål Sogn. Han nævnes første gang i Riberhus Lensregnskaber i 1643-44. Landgildet beløber sig dette år til 3 ørte byg, 1 svin og 8 torsk. Gården nævnes i matriklen 1664, hvor dens hartkorn er 5 tdr. 1 fdk. 1 alb. Den bliver synet 1651 efter krav fra en kongelig majestæts tolder i København, og her fremgår det, at dens salshus er i 14 fag, ladehuset i 15 fag, og desuden er der et lille østerhus i 4 fag; vurderingsmændene tilføjer, at de synes, stedet var "holden ved Magt".⁶³¹ Der var ikke noget, der trængte til reparation.

Thomas har jævnlige problemer med økonomien. Igen og igen kan vi se i tingbogen, at der gøres udlæg i hans bo. Første gang i juni 1649; her er Niels Mortensen i Sønderside (vores ane nr. 896) blevet tilvurderet følgende effekter: "en brun hoppe for 18 sletdaler, en sort hoppe for 8 sletdaler, en gammel vogn for 10 mark, en bagplov og jernet for 2 sletdaler, en gl. kiste for 6 mark penning, en blå drejls-sengeklæde for 4 mark penning og et lagen for 4 mark penning".

Den er gal igen allerede i august samme år, hvor et par andre mænd kræver afbetaling på gæld. Thomas har stadig ingen penge, og eventuelle værdier i huset er nok allerede inddraget, så nu går vurderingsmændene på udkig i markerne med ungefær 5 læs hø og flere skæpper rugsæd. Den 9. november er det Bunde Sørensen i Gedberg, der har penge til gode, men her er ikke rigtigt noget at bekomme, så de gik "til marken til hans kornsæd"...⁶²⁹ Det har været svært at drive landbrug under disse forhold!

Den 26. juli 1650 går det den modsatte vej, så måske har forholdene alligevel ikke været helt håbløse. Thomas har 13 sletdaler til gode hos en Christen Laursen i Hostrup, men da det kniber med at betale dem, har skyldneren fået opsættelse. Det hjælper ikke, og Thomas er nu på tinge og får manden dømt til "at betale inden 15 dage eller udsætning af hans bo og gods ihvor det findes, for forne 13 sletdaler."

Som om der ikke skulle være modgang nok, så brænder gården for Thomas og hans kone Maren i 1676. Det refereres i tingbogen for V. Horne Herred den 6. maj 1676, hvor man kan læse, at "fredag næst forleden 8 dage om halv midt-dagstide er der opkommet en ulykkelig ildebrand i Oksbøl udi Thomas Jepsens husværelse; så og hvis han og sin fattig hustru havde brændte, så de gik ganske blot og nøgen derfra, og var nær selv forbrændt af ildens lue. Ethvert fromt hjerte det sig til hjerte tager, og sig over de gamle ægtefolk forbarmer, tagende løn af den allerhøjeste gode gud, som slig miskundelig gerning i den evige glæde vil belønne."⁶³⁰

De gamle ægtefolk får uden tvivl brug for barmhjertighed, ribbet for alt som de er. Det vides ikke, hvor længe hun lever, men han får 16 år, hvor han må søge sin føde ved almisse hos godtfolk; måske har han også lånt lidt og ikke fået betalt af på det, så han uden tvivl efterlader mere gæld end værdier. Hans tre døtre og svigersønner ser ikke umiddelbart ud til at have taget sig meget af ham, men da han er død, samles de og får udfærdiget en skrivelse, hvori de frasiger sig al arv og gæld. Det er en omstændelig sag, som skal læses på tre tingmøder, inden den 19. februar 1692 bliver afsluttet og "læst og påskrevet", som det hedder.¹⁰⁴⁷

Thomas var gift med **Maren Thomiskone**⁶²⁹.

Et barn kendes:

613 i. N.N. (->1692)

Vi har ikke navn på Maren og Thomas' døtre, men ved, at der har været tre, som har været gift med henholdsvis Christen Eskesen i Vittarp, Outrup, Ebbe Jessen i Oksbøl og Christen Christensen i Søhuse. Disse frasiger sig arv og gæld efter svigerforældrene i 1692.

1227 Maren Thomiskone. Maren døde efter 6. maj 1676 i Oksbøl, Ål.

Maren kendes fra tingbogsindførslerne, og sidste gang, vi hører om hende, er ved omtalen af hendes og Thomas' gårds brand.

1228 Hans Hansen.⁶³² Født i Børsmose, Ål. Hans døde før 15. juni 1660 i Skødstrup, Ål.

Hans er fæster af en krongård i Skødstrup. Han nævnes første gang i Kjærgård birks tingbog den 14. januar 1631 som "Hans Hansen Børsmose i Skødstrup". På samme tid kan man finde ham i Riberhus Lensregnskaber, hvor det også ses, at han deler gården med to andre fæstere.

Det, der hyppigst behandles på tinge, er arvesager, og det er da også i en sådan anledning, Hans viser sig. I 1642 er hans forældre i Børsmose døde, og søskende- og svogreflokken mødes på tinge den 23. september:

Jens Hansen i Vejers, Hans Hansen i Skødstrup, Frands Hansen i Nebel på deres egne, Niels Pedersen i Oksby og Oluf Knudsen i Søjhuse på deres hustruers vegne ved navn Ester Hansdatter og Anne Hansdatter deres vegne giver afkald på al arv efter deres salig fader og moder, Hans Jensen og Sidsel Frandsdatter af Børsmose, "det være sig for bo og boskab, korn og kornsæd, rørende og urørende, intet undtaget ved og i hvad navn det med nævnes udi alle måder." Det hele overlades til svigersønnen "Oluf Knudsen i Børsmose og hans arvinger, fødte og ufødte, for forskrevne arv kvit og aldeles kravsløs og afkvitteret skadesløs udi alle måder"⁶³³.

1650 er Hans kommet lidt i restance med 1/2 ørte rug, og den 15. juli bliver han stævnet til Kærgård Birketing af Iver Henrichsen (ane nr. 1096) på vegne af godsejeren på Hesselmed, velbyrdige Christen Lange, der ønsker en ordning på sagen¹⁰⁴⁵. Lørdag den 2. oktober 1652 må han igen på tinge, denne gang V. Horne Herreds ting, hvor han kvitterer for den del af hans kones fædrene arv, som han har modtaget fra hendes bror Troels Bertelsen i Jegum.¹⁰⁴⁶

Sommeren 1660 er Hans selv død, og der har åbenbart ikke været meget for arvingerne at slås om, for en Simen Nielsen i Grærup, der må være gift med datteren, frasiger sig på enken Karen og de seks efterladte børns vegne al arv og gæld efter ham, "så de aldeles intet vil arve af hans efterladte gods og formue, ej heller betale noget af hans bortskyldig gæld".⁶³⁴

Hans var gift med **Karen Bertelsdatter**⁶³².

De havde følgende børn:

614	i.	Jens (ca1630-1721)
	ii.	Frands ⁶³⁵
	iii.	Bachen ⁶³⁵
	iv.	Hans ⁶³⁵
	v.	Peder ⁶³⁶
	vi.	Maren ⁶³⁵

1229 Karen Bertelsdatter.⁶³² Født i Ø. Vrøgum, Ål. Karen døde efter 17. maj 1662 i Skødstrup, Ål.

Karen er født i Ø. Vrøgum som datter af Bertel Trogelsen; det ved vi fra sagen 1652, hvor hendes mand kvitterer for arv fra sin svigerfar.

Efter Hans' død gifter Karen Bertelsdatter, sig med Christopher Lauridsen. Den 17. maj 1662 er hun selv på tinge, endda på sin husbonds vegne, i anledning af en dom vedrørende to års aftægt i 1660-1661, som en Jep Lauridsen i Tarp, der må være en bror til Christopher, har åbenbart ikke har leveret. Desuden er der noget med en jernbunden ki-

ste og 17 skp. rug, som er sat i pant for 6 sletdaler. Hvad sagen helt præcist drejer sig om, er uklart, men Karen får dommerens medhold.¹⁰⁴²

1268 Henrich Iversen (samme som ane nr. 548)

1269 Mette Bundesdatter (samme som ane nr. 549)

1346 Jens Jensen. Død 1697 på Billumgård, Billum.

Det vides ikke hvor eller hvornår Jens er født, da hans alder ikke nævnes ved begravelsen. Men det tilnavn præsten her forsyner ham med, Giedberg, kan tyde i retning af, at han stammer fra Ål eller i hvert fald har aner her. Det ligger fast, at han bliver fæster af Billumgård, der frem til 1719 er ryttergods.

Allerede den 21. februar 1657 træffer vi Jens Jensen Billugård på tinge, da en Peder Christensen i Mosevrå har stævnet ham for 3 mrk., som han skylder for at have græsset 3 køer hos ham samt et læs hør, han har kørt til Gedberg – uden nærmere forklaring om, hvorfor høet skulle til dette sted, når Jens nu hører til i Billum.¹⁰⁵⁴ Pengene er nok blevet betalt. Knap 10 år senere er det Jens, der må rykke forskellige personer på egnen for beløb, de ikke har betalt. Han truer dem endda den 20. juli 1666 med udsætning af deres bo og gods, hvis de ikke skadesløst betaler inden 15 dage.¹⁰⁵⁵

Christian Vs modelbøger, der er udarbejdet 1682-88, nævner Jens som enefæster på det ganske store sted. Der kan avles byg, rug og havre, men jorden skal hvile 4-5 år mellem afgrøderne, og den er ikke fremragende: Der er tale om sand, blandet med lidet muld, og 3/4 får prædiketet skarp, mens resten er ond; skarp og ond er henholdsvis 4. og 5. trin i matriklens vurdering af agerjorden; kun allerværst er dårligere. Til gengæld kan man på gården hente pænt med hør hjem: 15 læs enghør og 28 læs “godt hør”.¹⁰⁵⁶

Ved synet på ryttergods 1686 beskrives Billumgård således: Det har været en firlænget gård med et stuehus i 19 fag, lade 16 fag, stald og fæhus i 20 fag og endnu et fæhus i 16 fag. Rimelig velholdt, der mangler bare 10 bjælker og 20 spær. Af dyr er der 4 bæster, 1 plag, 1 føl, 6 køer, 4 stude, 4 ungnød, 1 kalv, 10 får og hele 6 svin. Uden kriser har det dog ikke været. Skriveren fortæller: “1685 bekommet lånekorn, som formedelst kornets ringhed ej i år kan betales, 18 skp. rug, 1 1/2 td. byg, 1 1/2 td. havre. Bonden af tilstand ellers temmelig”.

Regimentsregnskabet 1686-89 fortæller flere steder om Jens’ trængsler: Jens Jensen i Billumgaard som svarer i rytterhold af 10-6-2-2 besværer sig over, at have tilsat al hans midler og formue, idet han altid har været belagt med officerer og tilmed forhøjet 2-6-2-2, begærer højlig hjælp. Denne mand er fast forarmet, og dets årsag er at han var indsat i første til rytterhold for repartitioner siden befunden af de kongl. commisariat at kunne svare højere end af en portion, derforuden siden er hans bæster og kvæg ham og frafalden, med videre tilfalden ulykkelig hændelse. Vil forstrækkes og hjælpes såfremt han skal vedblive.

1690 beklager Jens Jensen i Billumgaard sig over, at han er kommet i armod og kan ikke holde gården ved magt, har derfor afstået til sin søn den halve part, er begærende han den i fæstemål må forundes.

Den 23. september 1691 hedder det i regnskabsbogen: Jens Jensen i Billumgård andrager for kort tid siden at være af ulvene vederfaret stor skade på sine bæster. Beder om hjælp til et plovbæst.¹⁰⁵⁷

Juli 1692 rammes han og hans familie af en ulykke, idet hans 24-årige søn Peder drukner i åen sammen med Niels Hansen og Anne Rasmusdatter. Kirkebogen fortæller, at de druknede på en gang, så formentlig har de været ude i en båd. De tre begravnes den 16. juli.

1697 melder kirkebogen: Onsdag efter søndag Lætare 17. marts 1697 begravede jeg Jens Giedberg af Billumgaard.

Jens blev den 9. november 1656 gift med **Mette Pedersdatter** i Billum Kirke.

Følgende børn kendes:

673	i.	Peder (1668-1692)
	ii.	Mette (-1693)
	iii.	Maren

1347 Mette Pedersdatter.

Mette nævnes ved navn i et par skattelister omkring 1688.¹⁰⁵⁸

1352 Thue Olufsen. Født før 1604. Thue døde januar 1665 i Kjelst, Billum og blev begravet den 8. januar 1665 i Billum Kirke.

Thue er fæster i Kjelst på den gård, som hans søn senere overtager. Han kendes fra episoden, hvor sønnen Thor tilsiges til at møde i krigstjeneste påskedag 1654.

Men allerede tidligere har han gjort sig bemærket. Lørdag den 24. maj 1634 er han på V. Horne Herreds ting sammen med 24 andre gode mænd. Der er opstået strid om noget eng i Kjelst Mærsk, og mændene vidner om, at der ikke så lang tid, de kan huske tilbage, har været hverken ager eller eng, som "har ligget ej heller været brugt til den gård som Hans Madsen i Billum nu udi bor". En af mændene har en hukommelse, der rækker 50 år tilbage, den yngste må nøjes med 16 år. For Thues vedkommende sættes tiden til 30 år.⁷⁷² Hvornår et menneske efter den tids regler er gammel nok til, at hans eller hendes erindring anses for pålidelig, ved jeg ikke, men man regner næppe fra fødslen af, så Thue må være født nogle år før 1604.

Hans begravelse er indført på side 73 i kirkebogen. Året er 1665: Samme dag (dvs. søndag efter helligtrekonger) Tue Olluffsen aff Kielst. Hans alder nævnes ikke. Hans kone kendes heller ikke.

Barn:

676	i.	Thor (-1675)

1356 Niels Jensen.⁶³⁷ Født før 1620. Niels døde efter 1676 i Annexgården, Billum.

Ifølge matriklen 1661 er Niels Jensen fæster af Annexgården sammen med Jens Christensen, som måske er hans far (men det kan ikke bevises). I 1664 nævnes Jens ikke, så han må være død i mellemtiden. På dette tidspunkt er Niels alene om fæstet. Første gang, vi finder ham nævnt, er den 27. maj 1638, da hans søn Niels bliver døbt.

Senere har sønnen Jakob fået Jens' gårdpart i fæste, mens Niels fortsat har siddet på sin egen. I 1673 er det tid for aftægt, den 22. juli har Niels "udi hans velmagt afstanden hans gård, grund og ejendom". Modtageren er den yngste datter, Anne, og hendes mand, Niels Nielsen. I forbindelse med overdragelsen bliver gården vurderet og registreret, i overværelse af herredsfoged Rasmus Staall, Billum og herredsskriver Lambert Rask fra Rottarp, Outrup sogn, og formuen gøres op til 437 rdl. 1 mk. 15 sk. Et ganske anseeligt beløb i de tider, kort efter svenskekrigen, der er gået hårdt ud over mange gårde. Niels har haft sit på det tørre! Som et led i overdragelsen af fæstet bestemmes det, at Niels og hans hustru skal have ophold på stedet.

I juli 1676 fører han for V. Horne Herreds ret en arvesag for Niels Nielsens enke, Kirsten Nielsdatter i Janderup, der må være hans datter. Hun står med en stor gæld, som hendes mand har pådraget sig. Niels må være død efter dette tidspunkt.⁹⁶³

Gården er en anneksgård, hvilket vil sige, at den er en gård, som hører under præsteembedet i hovedsognet – Billum er anneksogn til Janderup. Præsten skal have et sted, hvor han kan tage ind, når han er på besøg i sognet. Fæsterne på gården betaler altså landgilde til Janderup-præsten, for som det hedder i Danske Lov: “Af Annex-gaardene nyde præsterne selv alle tiendens dele.”

Niels var gift med **Anna Nielskone**⁶³⁷.

De havde følgende børn:

678	i.	Jakob (-1709)
	ii.	Niels ⁶³⁷ (1638-1699)
4088	iii.	Kirsten ⁶³⁷ (1644->1667)
	iv.	Anne ⁶³⁷ (ca 1640-1645)
	v.	Anne ⁶³⁷ (>1645-1734)

1357 Anna Nielskone.⁶³⁷ Født før 1620. Anna døde i Annexgården, Billum.

Annas navn kendes fra en indførsel i kirkebogen 1646. Her kan man læse at “Anna Niels Jensens i Præstegaard” er fadder for Eske Lambertsens datter i Kjelst, Appelope.

1376 Anders Thomsen. Født i Hyllerslev, Janderup. Anders døde i 1659 i Hyllerslev, Janderup. Begravet den 13. november 1659 i Janderup Kirke.

Anders er fæster af gård XI i Hyllerslev, fra før 1635. Han er dog ikke omtalt i sognehistorien Janderup og Billum Sogne; hans fødselstidspunkt kendes ikke, ligesom vi heller ikke har navn på hans kone.

Han optræder på Vester Horne Herreds ting den 4. august 1655. Han er kommet i strid med Søren Nielsen Bandsbjerg om brugsretten til en bestemt ager, og han kan her aflægge ed på, at han kan huske 40 år tilbage og bevidne, at i al den tid har ingen andre end ham og hans far før ham haft retten til ageren. Det får han medhold i.⁶³⁸

Anders har haft lidt rede mønt i overskud. Han har således lånt 8 rdl. til en yngre mand i V. Nebel, Søren Sørensen. Nok er et lidt usikkert lån, da debitor afgår ved døden, og hans far må påtage sig at betale gælden tilbage.

Det vides ikke, hvor mange børn Anders og hans ukendte kone har haft, men i 1646 omkommer en femtenårig søn, som måske har været det ældste barn, ved en ulykke: kirkebogen fortæller, at drengen drukner i “Høllet” ved Fårebro uden for Hyllerslev, da han var ude at bade, og han bliver begravet den 3. juli. Hans navn nævnes ikke.

1659 hedder det ganske kort i kirkebogen: “Den 13. begravet Anders Tomsen i Hillersl.”⁶³⁹ Det er et år, hvor der bliver begravet uhyrligt mange mennesker i byen og over hele landet. I hælene på – eller i følgeskab med – svenskekriegerne hærger en pest det ganske land. Nogle mener, at befolkningen bliver reduceret med en trediedel denne vinter. Det står til troende, når man ser de mange begravelser, der er indført i Janderup-Billum Sognes kirkebog.

Følgende børn kendes:

	i.	N.N. 1632-1646)
688	ii.	Søren (1637-1705)
	iii.	Kirstine (1639-)
	iv.	Elle (1642-)
	v.	Birgitte (1645-)

1378 Niels Friis.⁶⁴⁰ Niels døde efter 30. oktober 1668 i Børsmose, Ål.

Det vides ikke, hvornår Niels er født, og heller ikke, hvornår han er død. Men han er fæster af en gård i Børsmose, der ejes af Bagge Baggesen i Ribe. Den står for hartkorn 3 tdr. 2 skp. 2 fdk. 2 alb.¹³⁰, og den er så stor, at den kan brødføde to andre fæstere og deres familier. De to andre hedder Mads Pedersen og Hans Nielsen Tudholl. Men deres næringsvej har nok til dels ligget på havet.

Den 13. oktober 1648 optræder Niels som sandemand på Kjærgård birketing.

Han overlader sin gårdpart til sønnen Peder Nielsen Friis i 1668, og ved samme lejlighed skiftes der efter ham. Det er indført i tingbogen den 30. oktober. Her giver sønnen Niels, der er bosat i Skonager, og Anne Nielsdatter, gift med Søren Andersen i Janderup, over for Peder afkald på yderligere arv efter deres forældre. De takker sågar Peder "for god betaling både efter fader og moder."⁶⁴¹

Børn:

689	i.	Anne (-1709)
1516	ii.	Peder (-<1688)
	iii.	Niels ⁶⁴¹ (->1668)

1396 Thyge Christensen.⁵⁵⁶ Født i Grimlund, Hoven. Thyge døde i 1677 i Sdr. Vium. Begravet den 15. marts 1677 i Sdr. Vium.

Thyge kommer til verden som en af de midterste i en stor børneflokk hos Christen Nielsen i Grimlund. Der er 10 børn, som når voksenalderen – specielt det sidste er ganske sjældent. De bliver tidligt forældreløse og kommer herefter under deres farmor, Sofie Nielsdatters, vinger.

Han bliver gårdmand i Sdr. Vium, og han hører til en gruppe ganske velhavende bønder, der i stand til at bistå nødlidende adelige med penge. I 1652 lånet Thyge 200 rdl. til ejeren af Hesselmed, Lydumgård og Viumgård, Christen Lange. Til trods for at denne besidder over 300 tdr. hartkorn, har han svære økonomiske problemer. Efter hans død i 1657, er forholdene ikke blevet bedre, og arvingerne kan ikke udrede gælden; den 28. juni 1662 stævner Thyge dem og kræver dem dømt til at betale de 200 rdl. plus renter. Gælden er faldet i Langes datter Barbaras arvelod, og de øvrige søskende kan ikke hjælpe hende. Sagen har været udsat i 6 uger, men nu må der findes en løsning: hendes værge, forvalteren på Lydumgård, tilbyder på "den gode jomfrus vegne" at betale i naturalier med en pæn stor bondegård i Kvong, "eftersom hun udi denne besværlige tid ikke havde rede penge." Desuden mener forvalteren, at hun bør slippe for at betale renter.

Det sidste er Thyge selvfølgelig ikke med på. Dommeren ender også med at afgøre, at han ved ikke andet at kende, end at hvis jomfruen ikke betaler hovedsummen og de resterende renter inden 15 dage, må Thyge "have udsætning", hvilket vil sige, at han kan overtage gården i Kvong. Og sådan er det nok endt.⁶⁴²

1677 kan kirkebogen for Sdr. Vium kort melde: 15 Martj Tyge Christensen begravet. Intet om hans alder, men han har nok været en ældre herre.

Thyge var gift med **Maren Thyges**.

Følgende børn kendes:

698	i.	Laurids (<1660-)
	ii.	Maren (<1669-)

1397 Maren Thyges. Maren døde i 1693 i Sdr. Vium. Begravet den 19. februar 1693 i Sdr. Vium Kirke.

Eneste spor efter Thyge Christensens kone er indførslen 1693 i Sdr. Vium kirkebog: “Den 19. februar. bleff Maren Tygis begravet.”

1398 Peder Pedersen Møller. (Samme som anetavle nr. 912.)

1399 Apelone Eskesdatter. (Samme som anetavle nr. 913.)

1400 Peder Pedersen Møller. (Samme som anetavle nr. 912.)

1401 Apelone Eskesdatter. (Samme som anetavle nr. 913.)

1420 Mads Pedersen.⁴²⁷ Mads døde i 1664 i Nørhebo, Janderup og blev begravet den 15. maj 1664 i Janderup Kirke.

Mads nævnes som fæster af Nørhebogård ved matriklerne 1661 og 1664. Der er tre fæstere på gården, de to andre hedder Peder Hansen og Niels Jørgensen.

Sammen må de tre fæstere i landgilde levere følgende naturalier: 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin og endelig 1 mark til vol- og helmis (henholdsvis 1. maj og 1. november). Dertil kommer 3 hestes gæsteri og 2 1/2 mark gæsteri – disse afgifter hentyder til, at fæsterne er forpligtede til at yde husly og forplejning til husbonden og hans følge, når han er på farten. I stedet for at yde dette i naturalier har man moderniseret betalingen til et passende pengebeløb. I dette tilfælde skal der således udredes, hvad der svarer til tre hestes opstaldning.

Under Torstensson-fejden, hvor svenske tropper er trængt op i Jylland, må han, trods protester, afgive en hest til dem, som de vil bruge til en “arbejdsrejse”. Da han får den tilbage, er den så medtaget, at den dør en uges tid senere. Også Mads Rasch (ane nr. 2184) må afgive en hest til fjenden.⁶⁷⁸

Mads' død er indført i kirkebogen; han begravnes 15. maj 1664, desværre uden at hans alder nævnes.

Mads var gift med **Kirsten Christensdatter**⁴²⁷.

De havde følgende børn:

	i.	Peder (1638-)
710	ii.	Christen (1639->1695)
	iii.	Anne (1643->1695)
	iv.	Marine (1644->1695)

1421 Kirsten Christensdatter.⁴²⁷ Født ca 1610. Kirsten døde i 1702 i Nørhebo, Janderup. Begravet den 10. november 1702 i Janderup Kirke.

Det vides ikke, hvor Kirsten er født, men hendes fars navn skulle være Christen. Ved hendes begravelse er oplyst, at “Kirsten Madskone af Nørhebo [begraves] i sit alders tre og halvfemsindstyvende Aar”.

1440 Lambert Nielsen.²¹⁰ Lambert døde ca. 1663 i Hygum, V. Nebel.

Det vides ikke, om Lambert er født i sognet, eller hvem hans forældre er. Han er så heldig, at en god gård i V. Nebel, Hygum Søndergård, der er en halvgård under Øllufgård, bliver ledig, da manden på den dør. Han kan gifte sig med den unge enke og flytte ind på stedet. Gården står for et hartkorn på 3 tdr. 2 skp. Måske ikke mere end så mange andre gårde, men bygninger og besætning er i fin stand, ifølge registreringen ved skiftet efter hans forgænger, der var meget velhavende. Der er et salshus på hele 22 fag med tre fag kvist, et ladehus i 21 fag og et fæhus i 12 fag. Desuden er der

en mindre udbygning i 2 fag. Besætningen er flot i forhold til tiden: seks køer, 11 stude, to kvier, to kalve, to gildinger, tre hopper, to plage, et føl, 15 får, syv lam, tre svin, tre grise, 23 gæs og endelig 11 bistokke. De mange stude røber, hvad folkene på gården har tjent gode penge ved.⁸⁶²

Gårdmændene i Skast Herred har levet under anderledes vilkår end det øvrige kongeriges bønder, idet de i hvert fald i første halvdel af 1600-tallet har ejet deres gårdes bygninger og kun fæstet jorden. Den 20. marts 1638 bliver det fastslået på Skast Herreds ting, at "husene er bøndernes egne her udi Skast Herred og går derfor udi arv og skifte lige ved andet rørende gods og løsøre i alle måder". Det har også været gældende for Lambert. Denne særstilling får dog en ende efter ca. 1660, hvor krige og deraf følgende dårlige tider betyder, at de må affinde sig med, at godsejerne tager over.⁹⁸⁴

Den 4. september 1655 er han tilstede på Skads Herreds Ting sammen med mange andre mænd fra herredet for at give "herredsfogeden, 4 sandmænd og andre 4 lovfaste mænd" fuldmagt til at tage til landstinget i Viborg den 20. september, hvor de skal deltage i "højbemeldte kongelig majestæts elskelige kære søns, den højbårne fyrste og herre, hr. Christian, arving til Norge, hertug udi Slesvig-Holsten Stormaren, Ditmarsken, greve udi Oldenburg, og Delmenhorst, hans fyrstelige nådes hyldning". Lambert er dog ikke blandt de 8 mænd, der sendes afsted.⁸⁸⁶

Den 1. februar 1661 finder vi Lambert nævnt i Viborg Landstings skøde- og panteprotokol. Anledningen er, at ejeren af gården, Sophie Stauerskov, har behov for at låne en større sum penge – 2470 rdl. – og derfor må pantsætte både sin hovedgård og flere gårde i V. Nebel Sogn, herunder to gårde i Hygum, som to Lambert'er med efternavnene Hansen og Nielsen bor på.⁸⁵¹ 2470 rdl. svarer til et millionbeløb i vore dage.

Lambert fortsætter i sin forgængers fodspor med landbrug og studehandel og gør det godt. Han sørger for at få sine børn godt i vej, og om datteren Maren vides det, at hun får en medgift på ca. 200 sletdaler med sig, da hun bliver gift med Hans Sørensen i Lille Darum. Også den ældste søn Søren har fået sit, mens andensønnen Niels skal fortsætte på fødegården. Måske har Lambert været lidt for flot overfor børnene, for da han dør, viser der sig problemer. Han dør omkring 1663; der bliver dog først skiftet efter ham i 1668, måske fordi hans enke har valgt at sidde i uskiftet bo og ikke gifter sig igen. Men i '68 overtager sønnen Niels fæstet på gården, og det er tid for fordeling af arven. Den overstiger godt nok 492 sletdaler og oveni kommer en del "uvis gæld", usikre gældsbeviser, som måske ikke kan inddrives. Men det er alligevel et resultat, der viser, at Lambert har gjort det godt med sin handel.

Men selv om der er mange penge, kniber det med at få arvelodderne til at gå op. Det viser sig, at der ikke er en seng til den yngste datter, Johanne, som de andre døtre har fået. I stedet beslutter hendes søskende, at de vil tage 20 sdl. fra boet, som skal kompensere for den manglende seng. Om Maren hedder det, at boet egentlig ikke kan strække til de 200 sdl. hun har fået i medgift, så hun skulle ikke regne med at få mere, men alligevel får hun en hoppe for 4 sdl., "som hun lod sig med nøje og lovede nøjagtig afkald at give."⁸⁶²

Ca. 1637 blev Lambert gift med **Berette Nielsdatter** i V. Nebel Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Søren ²¹⁰ (>1637-)
720	ii.	Niels (~1640-)
	iii.	Karen ²¹⁰ (>1637->1680)
	iv.	Maren ²¹⁰ (<1637-)
	v.	Johanne ²¹⁰ (>1650->1680)

1441 Berette Nielsdatter.²¹⁰ Død efter 1682 i Hygum, V. Nebel.

Det er ukendt, hvor Berette er født, og hvem hendes forældre er, men hun har en bror ved navn Knud i Tjæreborg, som optræder som hendes lavvæрге, da hun bliver enke, så det er tænkeligt, at hun stammer herfra.

Inden hun ægter Lambert Nielsen, været hun gift med Søren Nielsen, der er fæster i Hygum. Søren dør sommeren 1637 i Hygum, og der skiftes efter ham den 25. september. Året før sin død er han blevet dømt til at betale 8 rdl., som hans afdøde søn, sal. Søren Sørensen, skylder Anders Thomsen i Hyllerslev (ane nr. 1376), og 15 rdl. 2 mk., som Hans Nielsen i Janderup har tilgode, også fra sønnen. Året efter må han betale 20 rdl. til en Mae Madsdatter, og igen er det sønnen, der har stiftet gæld.

Trods disse afbetalinger på gældsposter er Søren ikke uden midler, da han dør. Gården, som Lambert overtager, har ganske store bygninger og en stor besætning. Man har både en beslagen vogn og 3 arbejdsvogne og naturligvis plove og harver. Indboet er lidt sparsomt, men der er ting af værdi: 4 – ganske vist gamle – kobbergryder, 3 messingkærter og et do. bækken, 7 tinfade. Endelig er der et par klæder med sølvknapper og 2 sølvskeer. Plus det uundværlige sengetøj og lidt møbler; måske har man kun taget de mere værdifulde ting med.⁹⁷⁷ Boet har en samlet værdi af 537 rdl., og hertil kommer vis og uvis "indgæld", der løber op i over 700 rdl. Lidt udgæld er der også, og tjenestefolkernes løn er ikke betalt, men det vejer kun lidt i forhold til, hvad han har til gode. Søren må nærmest have fungeret som en lokal udlånscentral, og der er skyldnere fra hele egnen, inklusive Ribe og Varde. Samlet gøres boet op til 1100 rdl., rigtig mange penge i de tider.

Søren efterlader sig to døtre, som enken må dele boet med. Så den 8. januar 1639 må Lambert Nielsen erklære, at han skylder Mette Sørensdatter 300 rdl. som arv efter hendes far. Den anden datter, Johanne, har et par måneder før (den 30. oktober 1638) krævet redegørelse for, hvad der er blevet af et sølvbælte, en sølvkæde og et do. nøglebånd, der skulle have været i boet ... Da Lambert dør omkring 1663, er kun Mette tilbage af de to.

Berette fortsætter nogle år i sin mands fæste, men i 1668 er tiden inde til at sønnen Niels tager over. Efter loven har hun ret til halvdelen af formuen, men ved skiften giver hun afkald på arven, måske for at få arvekabalen i forhold til børnene til at gå op, og er tilfreds med blot at komme på aftægt. Niels forpligter sig altså til at give "sin kiære Moder" aftægt og ophold, men der er også indflettet i aftalen, som nedfældes i et brev, at hvis ikke de to kan forliges om mål og mad skal han årligt give hende halvanden tønne rug, to tønner byg, en tønne havre, to rdl. til salt, fisk og flæsk, og desuden skal "han skaffe hende en god ko, som altid kan give mælk, hvilken skal stå i bås med hans bedste om vinteren og om sommeren i god græsning, og når den bliver gammel og u-tjenlig, skal han forskaffe hende en god ko, som giver mælk i stede". Dertil kommer fire gode får, som hun selv skal beholde uld, yngel og mælk af". Han skal køre hendes korn til mølle og hende selv til kirke – helt som vi kender det fra senere aftægtsaftaler. Her mangler næsten kun, at han også skal sørge for en hæderlig begravelse efter egnens skik og brug.⁸⁶²

Berette år et langt liv. I følge Riberhus Amts kop- og kvægskatteregnskab for 1682 har Niels Lambertsen på dette tidspunkt sin mor boende på aftægt.

1486 Jacob Christensen.⁵⁰ Jacob døde i 1692 i Østergård, Hemmet. Begravet den 10. juli 1692 i Hemmet Kirke.

Jacobs alder er ikke anført ved begravelsen, så vi ved ikke, hvornår han er født. Præsten omtaler ham dog som gammel: 7. søndag i Trinitatis "blef gl. Jacob Christensen aff Østergaard begraffuet". Da han og hans kone har fået børn fra starten af 1640'erne, må han have haft et langt liv.

Han er fæster af Østergård i Hemmet Sogn og er nævnt i matriklen 1688. Gården er ansat til hartkorn 3 tdr. 4 skp., og den ejes af "velbyrdige Henrich Müller" til Lønborggård. Denne er i 1683 i bekneb for penge og må udskrive et pantebrev på den fyrstelige sum 1500 Rdl., og i den anledning oplistes alle fæstegårde under godset. Her optræder Jacob som fæster af et boel sammen med Christen Terbensen. De skal svare 1 får, 4 mark gæsteri (en afgift bønderne skal

betale i stedet for pligten til at indlogere godsejer med følge og heste, når han er på rejse) samt uspecificeret landgilde af stedet.⁸⁵⁰ Det kan se ud til, at Jacob udover Østergård også har fæstet et boelsted.

Vi finder nemlig allerede Jacob som fæster af Østergård i Christian Vs markbøger fra 1681-83; her får vi et indtryk af gårdens jorder. Der er nok ikke overraskende tale om "skarp" rugjord, sine steder blandet med hvid eller grå sand, men det kan dog lade sig gøre at dyrke byg og på en enkelt ager boghvede. Markbogen nævner, at der kan sås i 4 år, hvorefter jorden skal have en pause.⁹¹⁰

Jacob var gift med **Doret (Jacobskone)**⁵⁰.

De havde følgende børn:

	i.	Christen ⁵⁰ (1643-1716)
743	ii.	Johanne (ca1648-1713)

1487 Doret (Jacobskone),⁵⁰ Doret døde i 1685 i Østergård, Hemmet. Begravet den 12. juli 1685 i Hemmet Kirke.

Sporene efter Jacob Christensens kone begrænser sig til præstens notits i kirkebogen for 1684: "D. 12. julii bleff Dorret udi Østergaard begraffuen." Det er en kvalificeret formodning, at der er tale om Jacobs ægtefælle.

1494 Christen Houlesen. Christen døde 1705 i Toftum, Hemmet og blev begravet den 31. oktober 1705 i Hemmet.

Christen er rytterbonde i Toftum i Hemmet Sogn, hvor han formentlig har efterfulgt sin far Houle Christensen ved fæstet. Sammen med Christen Enevoldsen sidder han ved 1688-matriklen på en halvstor gård. I følge den nye matrikel er dens hartkorn beregnet til 10 tdr. 4 skp. 2 fd. De to fæstere nævnes i 1. jyske nationale regiments kasseregnskab for 1684-85.⁴⁶⁶

Christian Vs markbøger oplyser om de to gårde (hver med to fæstere) i Toftum, at det kniber med græs. De har kun et kær, hvor de kan lade deres kvæg græsse; derudover er de henvist til at leje græsgange i andre byers marker. Der er heller ingen tørvemoser, men til "fornøden Ildebrænd[sel] bruger Lyng tørve skær." Heller ikke fiskeri har de adgang til, men "bemelte By haver en Mark som bruges af dennem baade til Byg og Rug".⁹¹²

I 1686 bliver alt ryttergodset synet, og her fremgår det, at Christen på sin gård kan så 2 tdr. rug, 1 1/2 tdr. byg og 2 skp. havre. Fra de tilhørende enge kan han hente 15 læs hø. Af besætning har han 3 heste, 1 føl, 3 køer, 2 ungstude, 1 kvie, 1 kalv, 5 får og 1 svin.

Gården beskrives også. Det er en firlænget gård, hvor stuehus og en del af stalden udgør den ene længe i 16 fag. Desuden er der en lade i 13 fag, et fæhus i 14 fag og endelig en kombineret stald og fæhus i 18 fag. Bygningerne er ikke i absolut tip-top orden – der mangler en del træværk: 60 lægter, 100 alen lejder (forskellige stykker bygningstømmer), 6 stolper, 8 spær og 2 bjælker. Men det står på ingen måde værre til, end det på den tid var almindeligt. Synet slutter med at konkludere, at bruget er godt og "manden temmelig ved magt". Hvilket vil sige, at Christen har haft så meget styr på tingene, at han har kunnet svare sine afgifter nogenlunde. Hos naboen Christen Enevoldsen står det en tand bedre til: Han er "ved magt", uden yderligere bemærkninger.⁶⁴³

Christen ses ikke i skattelisterne fra 1690'erne. På dette tidspunkt ser der ud til kun at være én fæster i Toftum. Han hedder Niels Christensen og kunne i teorien være søn af begge de to tidligere fæstere. Af auktionsprotokollen fra salget af det vestjyske ryttergods i 1719 fremgår det dog, at Christens søn Houle nu sidder på fæstet, iøvrigt sammen med Enevold Christensen, søn af den tidligere med-fæster. Køber af gården er Christian Teilmann på Skrumsager, der betaler 264 rdl. for stedet.⁸⁰⁴

Christen dør i 1705 og præsten indfører ganske kort i kirkebogen: D. 31. oct. blev Christen Holes. begrafuet.

Christen blev den 21. maj 1665 gift med **Maren Dynesdatter**, i Hemmet Kirke.

Børn:

747	i.	Anne (1666-1734)
	ii.	Dynis (1673-)
	iii.	Houle (1677-1740)

1495 Maren Dynesdatter. Født 1646 i Hemmet og død 1720 i Toftum, Hemmet. Begravet den 21. januar 1720.

Maren begravnes den 21. januar 1720, og vi får ved den lejlighed oplyst, at hun er 74 år og nogle dage gammel. Hun er formentlig født i Hemmet Sogn, da vielsen finder sted her.

1516 Peder Nielsen Friis.⁶⁴⁴ Født i Børsmose, Ål. Peder døde før 1688 i Børsmose, Ål.

Peder er fæster af den gårdpart i Børsmose, som hans far, Niels Friis, har haft før ham. I 1688 er Peder død, og gården drives videre af hans enke, Kirsten¹³⁰. Gården noteres i 1688-matriklen for hartkorn 3 tdr. 2 skp. 2 fdk. 2 alb., og ejer er Bagge Baggesen i Ribe, der har 3-4 andre gårde i sognet. Peders gård er delt mellem tre fæstere.

Peder var gift med **Kirsten Pederskone**.

De havde følgende børn:

	i.	Mette ⁶⁴⁵ (-1730)
758	ii.	Søren (-1739)

1517 Kirsten Pederskone.⁶⁴⁴ Kirsten døde efter 1717 i Børsmose, Ål.

Kirsten kender vi, fordi hun nævnes i matriklen 1688 som fæster af den gård, hendes mand tidligere har siddet på.

1534 Frands Jessen. Angiveligt født den 11. november 1642 i Aasted, Kvong. Død efter 1700 i Janderup.

Om Frands er vi så heldige, at vi har hans fødselsdato, selv om den ligger langt tilbage i 1600-tallet. Vi har endda rettens ord for, at han er født "Martini dag 1642". Den 9. juli 1664 bliver han nemlig på tinge afkrævet bevis for, hvornår han er født. Derfor indkalder han et par vidner. Søren Hansen i Vium kan fortælle, at han tjente salig Jes Pedersen i Aasted i 1642, og netop det år, næstforgangne martini dag (Mortens dag, 11. november), blev Jes' søn, Frands, født. Det samme kan Laust Poulsen i Aasted stemme i med.¹⁰³⁷

Der er bare den hage ved det, at det simpelthen ikke passer med, at Frands allerede den 17. maj 1645 er på tinge for at klage over, at en kvinde ved navn Johanne Nielsdatter fra Lundtarp har tilføjet ham fire slag med en "snubschaff" (hvad det så er for en genstand?). En dreng på tre år kan ikke stille op på tinge og føre en sag!¹⁰³⁸

Det er heller ikke sandsynligt, at han, fra han er otte år, begynder at repræsentere sin mor og sine søskende, når der skal rykkes for penge, som forskellige personer skylder dem. Således lørdag den 7. december 1650 hvor han får dom for, at Christen Jensen i Frøstrup skal betale den gæld på 15 sletdaler, som han skylder Frands' salig far, Jes Pedersen. Beløbet skal betales med forfaldne renter inden 15 dage, ellers vil der ske "udsætning af hans bo og gods." Året efter er det en Christen Pedersen i Malle, som stævnes, fordi han ikke har betalt de 7 sletdaler samt halvanden mark "skadesgæld" (renter), som han skylder Jes Pedersen.

På det sted i nærheden af Outrup, hvor Vester Horne Herreds ting holdt til indtil 1770, står i dag en mindesten.

Ligeledes kan det næppe passe, at han som 12-årig af en gruppe mænd i Aasted bliver tilbudt en “billig løn for sin soldatergang, som han skulle gå for dem.” Frands skal altså mod at få en sum penge påtage sig den soldatertjeneste, som ellers påhviler dem. Sagen ender for tinge den 4. februar 1654, fordi Frands ønsker skriftlig bevis på aftalen i form af et brev, og det har der åbenbart været problemer med. Senere på året viser der sig også problemer med at udbetale de 11 mk., som han tilkommer i soldaterpenge.¹⁰³⁹

De nævnte eksempler viser en dreng eller ung mand, der er mere fremmelig end troværdigt er. Så mon ikke vidnerne i 1664 har haft en lovlig kort hukommelse? At der kunne være tale om to sønner ved navn Frands i familien er heller ikke sandsynligt.

Frands vokser op i en velhavende familie med to søstre og en (formentlig yngre) bror. Han viser uden tvivl tidligt evner for at føre retssager, og han optræder ualmindeligt mange gange på herredstinget. Han har dog også noget at komme efter, da hans far, som er død tidligt, har lånt mange penge ud til både jævne folk og adelige, som ikke er blevet tilbagebetalt, og dem skal Frands nu sørge for at få i hus.

Lånevirkksomheden fortsætter åbenbart efter faderens død, nu med moderen Mette Pedersdatter som långiver. I 1663 udsteder hun et pantebrev på hele 200 rdl. til Giør Galt til Viumgaard, der til sikkerhed pantsætter Vium Mølle, som Frands ender med at overtage.

16. april 1664 må Frands på sin mors vegne stævne “ærlig og velbyrdig frue Margrethe Orm, nu på Jegum”, for en gæld, som hendes salig mand, Christen Lange til Hesselmed, skylder hende (Mette Pedersdatter). I 1650'erne har han fire gange måtte søge hjælp hos den velhavende Jes Pedersen eller hans enke, og det har knebet slemt med at få betalt af på lånene, så de i 1664 kan opgøres til en gæld på 660 rdl. samt renter 285 rdl. Den adelige familie er hårdt ramt økonomisk, og fruen har måttet flytte fra Hesselmed til det noget mere beskedne sted, Jegum. Hun har ingen penge at betale gælden med, så boet i Hesselmeds stuer gennemgås for værdier, der kan dække gælden, men der findes intet der kan indgå i tilbagebetalingen. I stedet må fru Orm afstå et par bøndergårde i Lunde Sogn og et øde bol i Sdr. Vium. Det går dog ikke helt glat. Om den velbyrdige frue og hendes fire børn bevidst forsøges at udsætte betalingen

vides ikke, men der kommer en lang retssag ud af det, hvor adelsfamiliens sagfører klager over, at de ikke er blevet lovligt varslet og derfor ikke møder op på tinge. De skal have 3 sletdaler 4 mk. 5 sk. tilbage fra Frands, da bøndergårdens værdi åbenbart overstiger gælden, og han møder op på tinge for at betale pengene, men da hverken fruen eller børnene eller nogen på deres vegne viser sig, må herredsfogeden tage imod beløbet og forvare det, indtil det passer de adelige at modtage dem.¹⁰⁴⁰ Inden sagen kan afsluttes har den været omkring Landstinget i Viborg, der har sagt god for Frands' overtagelse af bøndergården.

Også Anne Staverskov til Hennegård har måttet ty til et lån hos den holdne enke i Aasted. Den 7. juni 1671 erkender hun, at hun er Mette Pederdatter og hendes to sønner, Frands og Jens, skyldig 220 rdl. I pant stiller hun en halvgård i Hyllerslev; i stedet for at betale renter for lånet, overlader hun landgilden fra gården til Frands og Mette, og hun må love intet at gøre ved stedet, såsom at sælge eller pantsætte noget, før kreditorerne har fået samtlige deres penge. Også denne gang må aftalen underskrives på landstinget.

Med overtagelsen af disse gårde bliver Frands godsejer, godt nok i det små, og får fæstere under sig. En af dem, Laurids Christensen i Langsig, Lunde Sogn, får i "disse onde tider" i 1678 svære økonomiske problemer, men får hjælp af sin husbond, der forstrækker ham med 124 sletdaler. Frands må dog have sikkerhed for lånet, så Laurits må pantsætte sin besætning og al indbo i huset og oveni "al hans rugsæd, som findes sået i dette år til hans gård, såvel som og sin havresæd". Pantet skal selvfølgelig gælde til alt er tilbagebetalt.

I 1682 finder vi stadig Frands med hustru og mor i Aasted. Han optræder på en kop- og kvægskatteliste, hvor vi også kan se hans besætning: 2 heste, 1 plæg, 3 køer, 1 ungnød, 1 kalv, 8 får, 1 svin og 2 bistokke. Han har en tjenestedreng og -pige. En søn bliver døbt i Kvong den 6. april 1683, men kort tid efter flytter familien til Janderup, hvor Frands har fået udlagt skøde på en gård i betaling for noget gæld, som jomfru Ide Lange til Lydumgård er ham skyldig. Skødet er læst ved Vester Horne Herreds ting den 26. maj 1683.⁹⁰⁷ Det er dog ikke den gård, Frands med familie slår sig ned på, for på gården sidder fæsteren Christen Sørensen Strudvad, ane nr. 904. I Janderup kommer den yngste søn til verden i 1689. Fra 1683 bliver det nævnt, at Frands er af Janderup, når han optræder på tinge.

Engang sidst på året 1689 er Frands' bror, Jens, død, efterladende sig to børn, Jes og Theodosius. Også Jens har haft overskud til at låne ud til betrængte folk på egnen, og her må Frands tage affære og stævne fem skyldnere til herredstinget. Det sker den 10. januar 1690, hvor der også drages omsorg for at børnene får deres klæder, kost og skolepenge.¹⁰⁴¹ En vis portion lærdom er vigtig i Frands' familie, og ved flere lejligheder demonstrerer han at han kan underskrive dokumenter med egen hånd.

I 1699 har han en mindre, men langstrakt sag, der kører over flere måneder og drejer sig om, at Frands og flere andre har formastet sig til at fiske efter laks i åen, noget som regimentskriver Rasch på Visselbjerg i Alslev Sogn mener at have eneret på.⁸⁷¹

Frands' begravelse er ikke indført i kirkebogen for Janderup, men i 1700 finder vi ham på en familie- og folkeskatteliste. Hans kone nævnes ikke, så hun er formentlig død, men han har to børn, Anne og Jens, boende hjemme

Frands var gift med **Anne Poulsdatter**.

De havde følgende børn:

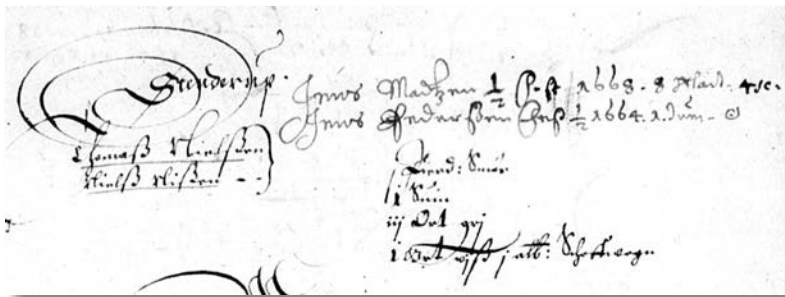
	i.	Jens (ca 1675-1754)
	ii.	Jørgen (-1735)
383	iii.	Anne (1680-1763)
	iv.	Jacob (1683-)
	v.	Jens (1689-)

1535 Anne Poulsdatter. Født i Henne Præstegård, Henne. Død efter 1682.

Frands Jessen er gift med Anne Poulsdatter, der er datter af pastor Poul Christensen i Henne. Vielsesdagen kender vi ikke, og hun er heller ikke nævnt i kirkebøgerne eller i forbindelse med mandens retssager. Men den 19. juli 1667 vi kan læse i Kjærgaard Birks tingbog, at Frands Jessen på sin hustru Anne Poulsdatter, født i Henne Præstegaard, hendes vegne, tog sin svoger, hendes broder, hr. Christen Poulsen, udi hånd og gav ham en fuldkommen tryk og uigenkaldende afkald, for fødte og ufødte, for alt hvis bemeldte Anne Poulsdatter arveligen kan være tilfaldet og berettiget efter hendes salig fader hr. Poul Christensen af Henne. Med andre ord: Frands og Anne har fået den arv efter hendes far, som de tilkommer, og nu giver de hendes bror ord på, at de ikke vil stille yderligere krav om arv.⁸⁷²

Hvornår Anne i øvrigt er født og død, vides ikke.

1568 Jens ? Jens døde i Stenderup, Ansager.

Jordebogen fra Ribe Hospital med de to Jens'er i Stenderup

Om Jens vides pt. intet, ud over at han formentlig har haft fæstet af den gård i Stenderup, som hans to sønner først får hver en fjerdepart af. Parterne udvides siden til halvparter.

Ifølge matriklen 1688 er der på dette tidspunkt en gård, som hører under Ribe Hospital, og som sikkert er "vores" gård. Der er to fæstere på stedet – og de hedder begge Jens. Den ene med efternavnet Madsen og den anden Pedersen. En af dem er

sandsynligvis "vores" Jens.

De samme to herrer finder vi som fæstere af gården i Stenderup i en jordebog for Ribe Hospital 1640. Formentlig har de ikke haft stedet så langt tilbage som 1640, men må være tilføjjet senere. Ud for deres navne er skrevet årstallene 1668 og 1664, som måske står for deres tiltrædelsestidspunkt?⁹⁵³

Børn:

784	i.	Jens (1678-1760)
	ii.	Christen (ca1685-1759)

1576 Søren Jensen. Født ca. 1647 og død 1725 i Esbøl, Sdr. Vium. Han er begravet 18. februar 1725 i Sdr. Vium.

Søren er fæster af en pænt stor gård i Esbøl, Sdr. Vium. Dens hartkorn er efter den nye matrikel (1688 matriklen) 4 tdr. 3 skp. 3 fdk., og den hører under den lille herregård Grubbesholm i Nr. Bork Sogn.

I 1683 er Søren blandt fadderne til et af Laurids Thygesens (ane nr. 698) børn, Tyge.

Han dør i 1725. Kirkebogen udviser: Dom. Invocavit d. 18 Febr. Søren Jensen af Esbøl – 78 Aar gammel. Ud fra hans alder ved døden kan vi beregne, at han må være født ca. 1647. Fødested kendes ikke.

Den 12. februar 1671 blev Søren gift med **Kirsten Lauridsdatter** i Sdr. Vium Kirke.

De havde følgende børn:

- 738**
- i. Lauritz (1672-1732)
 - ii. Kirsten (1675-)
 - iii. Jens (1678-)
 - iv. Christen (1682-)

1577 Kirsten Lauridsdatter. Født ca. 1640 og død december 1712 i Esbøl, Sdr. Vium. Begravet den 29. december 1712 i Sdr. Vium Kirke.

Vi kender Kirstens navn fra vielsen, og da brylluppet er holdt i Sdr. Vium, kan vi måske slutte, at hun er født der. Hendes begravelse er indført i kirkebogen: Torsdagen d. 29 Dec. Kiersten Laurs daatter af Esbøl 72 Aar 6 maaneder. Altså kan vi beregne, at hun er født omkring 1640, men derudover er hun et temmelig ubeskrevet blad. Fire børn af hende og Søren er indført i kirkebogen, selvfølgelig uden at det findes nødvendigt at nævne hende ved navn.

1584 Niels Hansen Trøllund. Født ca. 1668 i Trøllund, Hejnsvig. Niels døde i 1756 i Stenderup, Ansager. Begravet den 29. januar 1756 i Ansager Kirke.

Niels er født i Trøllund, som søn af Hans Hansen, men han flytter fra sit hjemsovn og bliver fæster i Stenderup.

Kirkebogen i Ansager starter først, efter at Niels har fået sine børn, men vi finder ham alligevel nævnt flere steder. Onsdagen den 5. februar 1710 bliver hans moder begravet, 82 år gammel.

Han må være identisk med den Niels Hansen Trøllund, der er fadder til Christen Trøllunds datter, Kirsten, anden søndag i advent 1712.

Et par år senere træder han igen op som fadder, denne gang for Jens Pedersens Kirsten af Stenderup.

En Mette Nielsdatter Trøllund er fadder for Jens Pedersen datter, Anne, af Stenderup. Hun kan være en datter af Niels Trøllund.

Niels har en ældre bror, Hans Hansen Trøllund, som bor i Kvie på den gård i byen, der går under navnet Trøllundgården.⁶⁴⁶ Han har været en mand med en vis formue, idet han har været i stand til at købe ejendomme op. 1735 afhænder han en halvgård (4 tdr. 1 skp. 3 fdk.) i Kvie By til Peder Christensen Donslund, som hans svigerdatter, Kirsten Jønsdatter, gifter sig med, efter at hendes første mand, Hans' søn, Hans Trøllund den yngre, er død.⁶⁴⁷

Få måneder før sin død sælger han en anden halvgård i Stenderup, som Jon Christensen beboer, til Niels Hansen Dahl. Denne gård står for hartkorn 2 tdr. 6 skp. 2 fdk. 1/2 alb. Ved denne lejlighed underskriver hans bror Niels Hansen Trøllund til vitterlighed.⁶⁴⁸ Og her har vi beviset for, at de to rent faktisk er brødre.

Ca. 1687 blev Niels gift med **Anne Pedersdatter Trøllund.**

Følgende børn kendes:

- 792**
- i. Peder (ca1695-1766)
 - ii. Christen (<1706-)

1585 Anne Pedersdatter Trøllund. Født ca. 1664. Anne døde i 1751 i Stenderup, Ansager. Begravet den 23. maj 1751 i Ansager Kirke.

Præsten i Ansager har været ved at glemme at indføre Annes begravelse i kirkebogen. Først 3 år efter mandens død opdager han forglemmelsen og noterer i 1759: Forhen befindes Ao. 1751 Dca. Exaudi at være begravet Anne Pedersdatter Trøllund, hvis mand Niels Hansen Trøllund af Stenderup findes begravet 1756 d. 29. Janv. Hun i sit alders 87de og hand i 88de aar og det Egte folk havde boet sammen i ægteskab over 63 aar.

Vi kender to børn, men sandsynligvis har Anne født en del flere.

1596 Joen Nielsen. Født i oktober 1665. Joen døde i september 1734 i Krogager, Ansager. Begravet den 9. september 1734 i Ansager Kirke.

Joen er formentlig søn af den Niels Hansen, som matriklen 1688 nævner som fæster af Krogagergård. Gården har et hartkorn på 3 tdr. 7 skp. 7 fr. og hører på dette tidspunkt under Endrupholm Gods. Hvis slægtskabet holder, får Joen får stedet i fæste efter sin far.

Han optræder i en jordebog for Lunderupgård 1718, hvor landgilden opregnes. Han skal hvert år levere 1 td. 2 skp. rug, 1 td. 4 skp. byg, 1 svin (eller 1 rdl.), 4 hestes gæsteri (4 mk.) og arbejdspenge 4 rdl. Desuden er tilføjet: accordt aarlig for Penge - 8 rdl. Han bor så langt fra hovedgården, at hoveri har været upraktisk; derfor må han betale i penge for at slippe.⁸⁹⁴

Vi møder ham ikke tit i kirkebogen, og hans egne børn er født før dens start, men “Joen Nielsen Krogager” optræder som fadder til Christen Trøllunds datter, Kirsten, i 1712. Den 9. september 1734 begravnes Joen, og vi får ved den lejlighed at vide, at han er “69 år mindre 3 uger”; han er altså 69 år på nær 3 uger.

Mange år efter Joens tid – i 1886 – finder man i en eng ved Krogager fire messingkar, som har været nedgravet. Karrene er forarbejdet med hammer, og de enkelte hammerslag er stadig tydelige. De skønnes at være ca. 200 år gamle og har derfor sandsynligvis været brugt af ham og hans familie.⁶⁴⁹

Hvad har disse kar så været brugt til? Der er ingen tvivl om, at det har været brændevinstøj, grej til fremstilling af de kradse dråber. Det var en såre udbredt skik at drikke brændevin, så udbredt, at rigtigt mange selv sørgede for at producere til deres forbrug.

Men det var også så udbredt, at man fra myndighedernes side kunne få øje på problemerne ved drikfældigheden. For at begrænse det, forbød man på det strengeste hjemmebrændingen. Ligesom man så chancen for at hente nogle penge til den evigt slunkne statskasse ved at lægge afgifter på varen. Allerede i 1665 kommer der en forordning om licens af brændevinspander og destillerkedler; med andre ord: brænding er tilladt, man skal bare betale en afgift på 2 rdl. årligt. Senere, fra 1689, bliver det til et regulært forbud mod brænding på landet.⁶⁵⁰ Til at håndhæve forbuddet ansatte man kontrollører, der havde til opgave at tage rundt på hjemmebesøg. Tilstedeværelsen af destillationskedler og svaletønder og hvad der ellers var nødvendigt, var ikke nem at bortforklare, hvis kontrolløren indfandt sig, men vore bønder var på deres side snedige, og jungletrommerne gik, når man fik nys om, at ordenshåndhæverne var på egnen. Så gjaldt det om at få genstandene af vejen i en fart, ud på heden eller engen, til et sted, hvor man kunne grave dem ned eller skjule dem forsvarligt. Somme tider så forsvarligt, at de ikke blev fundet igen. Som det må være sket for vores folk på Krogager.

Joen var gift med **Kirsten Nielsdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Maren
798	ii.	Niels (ca1695-1773)
	iii.	Kirsten (ca1685-1757)

1597 Kirsten Nielsdatter. Født ca 1665. Kirsten døde i 1734 i Krogager, Ansager. Begravet den 4. april 1734 i Ansager Kirke.

Joen Nielsens kone nævnt som fadder til Jens Pedersen af Stenderups datter Kirsten i 1714, dog uden at hendes navn nævnes.

Til gengæld kommer navnet frem ved begravelsen i 1734: Dom. Lætare (midfastesøndag) blev Joen Nielsens hustru Kirsten Nielsdatter af Krogager begravet, 69 år og nogle måneder gammel. At hun er en Nielsdatter kan antyde, at hun er datter af Niels Hansen på Krogager, og den mulighed foreligger, at det i virkeligheden er svigerfaderens gård, Joen har fået i fæste.

1630 Laurids Jensen. Død før 1684 i Tvilho, Åstrup.

Laurids er fæster af en halvgård i Tvilho i Åstrup sogn. Vi finder gården nævnt i matriklen fra 1688, hvor den hører under hans kongelige majestæt, og fæsteren på den anden halvgård hedder Jørgen Grummesen. Hartkornet er fordelt sådan, at Laurids' gård er lidt mindre end Grummes, det er anslået til 3 td. 1 skp.

I kasseregnskabet for 1. jyske nationale regiment kan vi se, at det i 1684-85 er Laurids Jensens enke, der sidder på gårdparterne sammen med Jørgen Grummesen.⁹⁵⁴

Og i 1688 fortæller Matriklen os, at det stadig er enken, der residerer på stedet. Siden fortsætter sønnen Niels på gården; han er gift med Karen Ostersdatter og i hvert fald seks børn er noteret i kirkebogen.

Laurids var gift med Maren Nielsdatter.

Følgende børn kendes:

	i.	Niels (1657-1728)
815	ii.	Maren (1658-1744)

1631 Maren Nielsdatter. Død efter 1688 i Tvilho, Åstrup.

Om Maren ved vi ikke meget andet, end at hun i 1688 sidder som enke på den gård, hendes mand tidligere har fæstet.

1632 Jacob Pedersen.⁵⁷³ Født før 1650. Jacob døde før december 1704 i Kolle, Nr. Nebel.

Det vides ikke, hvor og hvornår Jacob er født. Han er fæster af ryttergården Kolle Østergård, og H.K. Kristensen fortæller i sin bog om Nørre Nebel om, hvordan han kommer til fæstet, da den tidligere fæster J. Christensen, der har siddet på gården siden omkring 1680, befindes "hel efterladet, ødsel og forsømmelig i hans avlings fortsættelse." Gården er så forsømt, at officerer og naboer melder det til regimentsskriveren Antony Barckman, der indfinder sig til besigtigelse af stedet. Han afgør, at "jorden skulle være første gang pløjet, gødningen udført, og intet deraf bestilt, og ellers slet holdet hus i alle måder, og der ser ilde ud ude og inde, haver lidet fodring og ganske intet korn enten torsken eller utorsken." Den slags kan regimentet ikke være tjent med, selv om tiderne er hårde; man finder en ny mand til fæstet, og denne nye mand skulle være Jacob. Dette sker i 1686.

Han rykker ind på de vilkår, at han kan overtage alt, hvad der er levnet ved det forfaldne sted og få hjælp til plovbæst (hest) og sædekorn og desuden lidt kontanter. Han starter med uheld: lige før sessionen "fracaldt en af hans bedste køer, som den stod frisk om aftenen, befandtes den død om morgenen, så han højlig behøver en ko." Hvad han sikkert har fået fra regimentet.

Formanden går det ikke så godt. Barckman skriver om ham: "J. Christensen, som så ulovlig haver handlet med kongens gård, underfundigen og i dølgsmål med ladhed og anden efterladenhed mere forødt end forbedret gården, måtte, andre til afsky mærkelig blive straffet på kroppen enten i kgl. majestæts arbejde på Bremerholm eller at indgives at

være musketerer, eftersom han er frisk og stærk og haver hverken kone eller børn.” Christensen har tilmed haft den frækhed at klage til sessionen over behandlingen af ham; det får han dog intet ud af, sessionen afgør, at han “straxen pågribes, hertil indføres og udi amtsfængselet til vand og brød sættes, indtil han udi bolt og jern kan til Bremerholm forskikket vorde, andre sådanne liderlige dovne compan, der deres gårde så modvillig lade forfalde, til afsky.” Den straf, han bliver tildelt til skræk og advarsel for andre, er den samme, som rammer den gruppe bønder fra Janderup og Ål, der har planlagt mordet på Jørgen Bramming til Lydumgård (se mere under Anders Knudsen, ane nr. 290).

Historien om den uheldige eller uduelige Jens Christensen fortæller jo noget om, hvordan det har været at være fæstebonde, men med hensyn til Jacobs overtagelse halter det lidt. For Jacob kommer ikke til i 1686; i kasseregnskabet for ryttergodset kan man se, at han er dukket op allerede i 1682. I skattelisten for kop- og kvægskat forfalden den 11. december s.å. optræder han som fæster af en halvgård i Kolle, og han svarer skat af sig selv, sin hustru og en datter. Kasseregnskabet for 1. Jyske nationale regiments rytterbønder afslører sammenhængen – her er 1686 noteret, at Jens Christensen, Kolle er “i armod fra stedet afsat, igen forundt Hans Christensen”.⁶⁵¹ Det er altså to forskellige gårde, der er tale om.

Hvad angår Jacob, så er han og konen 1. januar 1686 alene om at betale kop- og kvægskat. To år senere kræves der kop- og ildstedsskat, og her fremgår det, at Jacob har “1 skorsten, som og af rytteren bruges.” Rytteren er den soldat, gården som ryttergård er pligtig at føde og udstyre. Af en folkeskateliste fra januar samme år ses, at en datter, Maren, på denne tid er hjemme på gården; da skatten på tjenestefolk opkræves til juli igen, er hun flyttet hjemmefra; hun er formentlig den Maren Jacobsdatter, der tjener hos Hans Christensen i Kolle.

Hen mod århundredskiftet har Jacob fast en søn hjemme; man kan jo formode, at han som en ældre mand har behov for hjælp. Han har flere sønner, der kan skiftes til at tage tønnen. I skattelisterne nævnes både en søn, Christen, og en do., Jørgen. Og samtidig har den formentlig ældste søn, Peder Jacobsen, fået fæste af en anden halvgård i byen.⁶⁵²

I 1686 foretages der et syn på ryttergodset i det meste af Vest- og Syddjylland, og også Jacob og hans medfæster, der hedder Christen Christensen, får vurderet og beskrevet deres gård. Den er sat til et pænt hartkorn, 7 tdr. 4 skp., og bygningerne er af imponerende størrelse. Stuehuset består af 23 fag, lade og staldhusene af 28 fag og endelig er der endnu et fæhus i 9 fag. Men helt velholdte er husene ikke, manglerne gøres op til 2 bjælker, 18 spær, 50 alen lejder, 6 stolper og 100 lægter. Besætningen tæller 5 bæster, 4 køer, 2 ungnød, 2 kalve, 10 får og 2 svin. Bruget er “temmelig”, med andre ord jævnt godt, men fæsterne har jo unægteligt været ramt af uheld: “formedelst kvæggets ulykkelige frafald (bl. a. den ovennævnte ko) og misvækstaringer” er de forarmede. “Hvorfor de til rytterhold var utjenlig eragtet og ej udlagt”. Den rytter, som de jo ellers skulle underholde og udstyre, slipper de for, han betales af kassen. Desuden får de bevilget 4 bæster og 2 køer til hjælp. Året forud har de lånt det livsnødvendige sædekorn, men udbyttet har ikke været så stort, at de kan betale tilbage. Jacobs lånekorn opgøres til 10 skp. rug, 10 skp. byg og 4 skp. havre.⁶⁵³

To år senere, ved matriklen 1688, er det stadig Christen Christensen og Jacob Pedersen, der sidder ved fæstet på gården. Vi kan her se, at Kolle By består af to store gårde med hver to fæstere og et hartkorn på 7 td. 5 skp. 1 fdk. 2 alb. samt et par husmandssteder, der ejes af Nebel Kirke.

Ved Landmilitens Munderingsskat (skattefars fantasi med hensyn til at finde nye måder at kræve ind er stor!), forfalden til 11. december 1704, er Jacobs navn forsvundet fra listen. Tilbage er Inn Jacobs, en enke.⁶⁵⁴

Omkring 1670 blev Jacob gift med **Inn Jørgensdatter**.

De havde følgende børn:

816	i.	Peder (<1672->1720)
	ii.	Maren (<1674-)
	iii.	Christen (<1682-1751)

- iv. Jørgen (<1685-)
- v. Birgitte (->1710)

1633 Inn Jørgensdatter. Født før 1655. Inn døde efter 1710 i Kolle, Nr. Nebel.

Det vides ikke, hvor og hvornår Inn er født, men vi kender navnene på hendes forældre. Den 2. februar 1667 er Jacob Pedersen nemlig på Kjærgård Birketing for på sin kones vegne at give afkald på arv efter hendes forældre, Jørgen Jensen og Anne Christensdatter. Afkaldet gives til hendes bror Knud, der bor i Hennebjerg, Henne Sogn, og det kan med en vis rimelighed antages, at det er her, familien har boet.

Inn bliver enke i 1704 og er alene med gården. Hun kommer i løbet af et par år i en "armelig tilstand", og som regimentsskriveren bemærker, vil det være bedst at få en dygtig karl til stedet. Hun har faktisk en sådan, en Christen Christensen af Kløvgård, som tjener på gården og også gerne vil gifte sig med datteren Birgitte. Der er bare den hage ved det, at manden er soldat, og hans kaptajn ser ikke ud til at kunne undvære ham i kompagniet. Han vil gerne hjælpe enken med at holde gården på fode, men – "der vides endnu ej nogen råd, formedelst mangel af folk på ryttergodset." I stedet får Inn tildelt en hest og et løfte om, at man vil se på reparation af bygningerne senere.

I 1710 er der stadig ikke fundet en afløser for Christen Kløvgård ved regimentet, men de unge er blevet trætte af at vente og har giftet sig uden først at få tilladelse. Dog, soldatertjenesten kommer han ikke uden om, og han må følge kompagniet til Holsten, hvortil det er "udmarcheret". Birgitte og hendes gamle mor er alene tilbage på gården, og arbejdet er ved at vokse dem over hovedet, selv om de slider hårdt i det for at holde sig ved stedet. De sender da et bønsskrift og anholder "allerydmygst, om de høje herrer sessions deputerede ikke ville ved deres gode og formående assistance, ervise hende den nåde at hun enten på en eller anden måde kunne få hendes mand Christen Christensen fra soldateriet demitteret, og hjem til gården forlovet, såsom den ellers plat må ventes at falde i forsvækkelse, eller og de derfra udsættes, og til en anden beboer overlades."

Generalcommisariatet svarer, at hans kongelige majestæt har befalet, at de indkaldte soldater skal forblive i tjenesten, og der kan ikke umiddelbart gøres noget for at løslade Christen. Men de høje herrer forsikrer den unge kone og hendes mor om, at de skal forblive ved gården og "ej derfra udstødes."⁶⁵⁵

1640 Thomas Christensen. Født i 1659 i Østerby, Sdr. Omme. Thomas døde i 1752 i Utoft, Grindsted. Begravet den 23. maj 1752 i Grindsted Kirke.

Thomas er ifølge oplysning ved vielsen fra Østerby i Sdr. Omme. Han er dog født længe før kirkebogens start i sognet, men vi kender det omtrentlige tidspunkt fra aldersangivelsen ved hans død.

Sdr. Omme ligger i Nørvang Herred i Vejle Amt og består af næsten helt jævne jorder, der er en del af Sdr. Omme-fladen. Højeste punkt er Svollibjerg, 66 m. Jorden er sandet, mere eller mindre lerblandet, med underlag af gult sand og al, flere steder dog ler og mergel; ved Bøvl er der ret gode jorder. Ellers er der store og gode enge langs Omme Å og i øvrigt masser af hede og kær.¹⁰³

Straks efter vielsen drager det unge par til Utoft i Grindsted Sogn, hvor det ældste barn kommer til verden samme år. Utoft er en bebyggelse lidt øst for Grindsted, tæt ved åen, der har givet gode eksistensbetingelser for bønderne. Ved 1688-matriklen er der kun en gård på stedet, et større sted ansat til et hartkorn på 7 tdr. 1 skp. 12 alb. Det er altså en pænt stor gård, der yderligere har fået hartkorn efter ålefangst – 1 skp. og 1 album. Der er dog tilføjet en note i matriklen: Efter forbeholdt kongelige Resolution contribueret intet af bmt. Fiskeri. Det ser altså ikke ud til, at fæsterne har svaret noget for fiskeriet. Thomas har sikkert haft sit på det tørre, og næsten hver gang han og Maren har fået døbt et barn, har de haft præstens kone til at bære det til alteret.

Thomas er en yngre mand på 64 år, da hans kone dør. Det er nok for tidligt at affinde sig med enkestanden, så han finder en enke i nabosognet Hejnsvig, Maren Andersdatter, som han bliver gift med den 12. januar 1727. Konen er fyldt 50, og der kommer ikke yderligere børn ud af det. De to får dog 25 års ægteskab, inden han dør i den høje alder af 93 år og 9 måneder. På dette tidspunkt har sønnen Lars forlængst overtaget gården.

Den 24. august 1690 giftede Thomas sig med **Maren Nielsdatter** i Sdr. Omme Kirke.

De havde følgende børn:

820	i.	Christen (1690-1781)
	ii.	Niels (1700-)
	iii.	Niels (1701-)
	iv.	Lars (1703-1773)
	v.	Maren (1706-1773)

1641 Maren Nielsdatter. Født i Kirkeby, Sdr. Omme. Maren døde i 1723 i Utoft, Grindsted. Begravet den 5. marts 1723 i Grindsted Kirke.

Maren er formentlig født i Kirkeby, da det er her, hun hører hjemme ved vielsen. Ellers er vores viden om hende yderst sparsom.

1642 Mads Christensen. Mads døde i 1720 i Lamborg, Grindsted. Begravet den 14. april 1720 i Grindsted Kirke.

Mads er fæster i Lamborg, Grindsted Sogn. Hans sted kaldes "Lemborrig boel", og i følge matriklen 1688 står det for et hartkorn på 1 td. 7 skp. 1 album. Ejeren er Christian Krabbe til Urup hovedgård.¹³⁰

Han dør i 1720, uden at hans alder angives. Så vi ved ikke, hvor og hvornår han er født. Derimod får vi en sjov lille oplysning: Der er tilføjet "B. Kist" i kirkebogen. B'et fortæller at han er begravet i en bøgekiste, og når præsten finder det vigtigt at nævne den slags, så er der en god grund til det. Christian V kæmper for at få landet på økonomisk højkant efter de mange krige i 1600-tallet og har den 7. november 1682 ladet udstede en forordning, der kræver, at folk ikke ødsler med ressourcerne og bruger skillingerne på unødigt luksus: "Som Vi ugierner fornemmer, at megen stor Overdaadighed og unyttige Omkostninger af de fleeste, over deres Stand og Vilkor, med deres afdøde Forældres, Børns og Venners Liigs-Begiengelser og Jordefærd giøres, hvormed ikke alleeneste Gud høyligen fortørnes, men end og mange for at efterfølge de Daarliges eksempel, og af en vrang Indbildning, at herved de afdøde skeer nogen Ære og Tieneste, saaledes over deres Evne fortsætter deres Midler, at de det seent eller aldrig kand forvinde." § 4 lyder: "Ey heller maa nogen bruge Liig-kister af Eeg uden de, som have murede Grave, Giør nogen her imod bøde herfor halvtredsindstyve Rigsdaler."⁶⁵⁶

Skulle nogen have lyst til at lade sig jorde i en fornem og holdbar kiste, må de altså bøde med en ekstraskat. Helst bør man vælge en fyrrekiste, og længere ude vestpå er dét det normale, det er fx nævnt flere gange i Ho-Oksby Kirkebog. I Grindsted har præsten i årene 1719-20 ved alle begravelser noteret hvilken træsort, der er brugt til kisten; bøg er det foretrukne, kun enkelte fyrrekister forekommer. Fra 1721 er interessen for – eller forpligtelsen til – at bogføre træsorten væk igen.

Barn:

821	i.	Anne (1694-1725)

1722 Mads Andersen Møller. Født ca 1650. Mads døde den 16. marts 1741 i Linding Mølle, Torstrup. Begravet den 22. marts 1741 i Torstrup Kirke.

Mads Andersen skal i følge en kilde⁶⁵⁷ være født på Starbæk Mølle i Kvong Sogn. Jeg har dog ikke kunnet finde dokumentation for denne teori.

Derimod ligger det fast, at han er fæster af Linding Mølle i Torstrup Sogn. Ved matriklen 1688 noteres han som fæster af stedet, hvis hartkorn er anslået til 6 tdr. 6 skp. 3 fdk. Ejer er godsejeren på Nørholm. Da Mads har fået sine første børn omkring 1680, er hans overtagelse af fæstet sikkert sket i årene lige før dette tidspunkt.

Som det ses, har han en del hartkorn under sig, og dertil kommer, at han har haft midler til at købe andre ejendomme. Den 29. juni 1724 skriver han under på, at han "af fri Villie og velberaad Hue haver afstanden til min kiære Døtre, Margrette Madsdaatter, Eske Jensens hustrue i Glibstrup, og Dorthe Madsdaatter, som endnu er uden Ægtestand" den halve part af en gård i Stundsigt i Horne, som han har ejet. Det fremgår af skødet, at døtrene får denne gård til gengæld for andet, som de øvrige børn har fået. Denne gårdpart er siden årsag til en del forviklinger, idet Eske Jensen i 1739 sælger sin part videre til sin svoger, Mads Andersens yngste søn Christen, der har bosat sig i København. Da der skiftes efter Mads, viser det sig, at Christen i København aldrig har fået den landgilde, han tilkommer fra beboeren af ejendommen i Stundsigt; Christen selv er også afgang ved døden, og hans enke sidder tilbage i hovedstaden med 2 små børn og må sende en sagfører af sted til skiftestedet i Linding Mølle med krav på det, hun har til gode.

Mads, der i 1724 har været en velvoksen mand på ca. 75 år, er på dette tidspunkt ved at trække sig tilbage. Skødet på Stundsigt-gården til døtrene er underskrevet i Glibstrup i Lyne Sogn, hvor han har boet hos datteren Margrete og hendes mand. Siden flytter han en periode på 1 år og 10 måneder til sønnen Hans, der er møller på Starbæk Mølle (der er måske en forbindelse tilbage til Mads' eventuelle fødested). Ved skiftet efter faderen møder Hans op og tilkendegiver "at hans sal. Fader Mads Andersen Møller, var hos ham udi 2 Aar mindre 2 Maaneder, [hvor han] med videre opholdt ham med Underholdning: Kammer, Lys og Varme, samt Klæde, Tvæt og Opvartning". For sine udgifter til alt dette kræver Hans 10 mark pr. måned, idet han "haabede og at hverken Arvingerne eller Skifteretten desputerede med nogen Føjelighed bemeldte Fordring, siden alt i almindeligt er Arvingerne og andre bekiendt, at bemt. hans sal. Fader var hos ham i Starbæk Mølle udi meldende 22 Maaneder og sig opholdt og nød sin fulde Forplejning." De øvrige arvinger finder ikke kravet helt rimeligt, da det "var bevist, at han (faren) imidlertid til dels har forplejet sig selv, ligesom det og var dem bekendt, at Hans Møller i saa fald til Vederlag havde nydt og beholdt en del af den sal: Mands Varer og Løsøre". For ikke at trække skiftet i langdrag og øge besværet og omkostningerne (ikke mindst for den stakels enke i København), går man dog ind på at betale Hans de 12 rdl., han mener at have til gode.

Mads har været gift to gange. Det fremgår af skiftet efter svigersønnen Iver Mortensen, at dennes kone Christiane er halvsøster til sønnen Hans Madsen, mens sønnen Anders Madsen i Varde er hendes "kiødelige Broder".⁶⁵⁸ Vi har ikke navn på nogen af konerne, og det er svært at danne sig et overblik over, hvilke børn, der hører til hvilket kuld, da deres fødselstidspunkt i de fleste tilfælde er ukendt.

Da Mads dør i den høje alder af 91 år, er han vendt tilbage til Linding Mølle – som kirkebogen melder: "Dc. Litan. d. 22. Mart: begravet Mads Anderss. Møller af Linding-Mølle, som døde d. 16 dito Eftermiddag, ætat. 91 Aar." Fæstet af møllen er forlængst overladt til en datter og svigersøn, Christiane og Iver Mortensen, der i følge jordebogen for Nørholm/Lunderup fra 1730 bestrider møllerhvervet. Møllens hartkorn er stadig 6 tdr. 6 skp. 3 fdk., hvoraf der svares 12 rdl. i landgilde.⁶⁵⁵

Selv om Mads er gået på aftægt, har han ikke afgivet alle sine værdier. Da boet gøres op, opregnes de nødvendige sengeklæder og bohove: En egekiste med nøgle og lås, et bøgeskrin og 3 stole. Han har haft udstyr til at kunne byde på et glas, idet han ejer en gammel kobberbryggerkedel og en "hel øltønne, hvori der kan være 1/2 tønne mjød", dvs. ca. 64 liter. Tønden har været fyldt - indholdet vurderes til 1 rdl. 4 mk. Mads har ikke bekymret sig om at tage sig godt ud, af tøj har han tilsyneladende kun en enkelt grå kjortel, en læder vest og et par do. bukser, samt et par gamle sko med messingspænder. Derimod har han beholdt en del sølv. En imponerende sølvkande, der vejer 450 gr. og vurderes til hele 14 rdl., og en mindre til 9 rdl. Desuden 4 sølvskeer og 21 knapper i samme metal. Alt vurderes det efter

vægt og kommer samlet op omkring 30 rdl. Hvilket rent faktisk er mere end den fjerdepart af gården i Stundsigt, som han stadig har skøde på; den er vurderet til 28 rdl. På gården bor hans sønnesøn, Oluf Terchelsen, og en anden fæster. De øvrige 3/4 dels parter er givet væk til sønnerne Anders, der er borger i Varde, og ovennævnte Christen, bosat og død i København. Endelig har han 16 rdl. 5 mk. 9 sk. i kontanter, som er i forvaring hos Iver Mortensen, som den største sølvkande i øvrigt også er pantsat til!

Der er mange arvinger: 8 børn eller disses børn (hvis barnet er død, er det ikke svigerbarnet, der arver, men børnebørnene, hvorfor vores ane Terchel Jørgensen må se sin afdøde kone Karens lod gå videre til deres fælles børn), så den enkeltes arvepart bliver ikke stor. Alligevel kommer skiftet til at strække sig over hele fire møder. Især fordi svigerdatteren Helvig Catrine i København ikke har fået afklaret sine børns del. Om de 27 rdl. 4 mk. 2 3/4 sk., som de får tildelt, kan opveje udgiften ved at sende en mand fra København til Torstrup? Det kan de formentlig, men et indhug har der da været tale om ...⁶⁵⁹

De fleste af Mads' børn har klaret sig helt fint. Sønnerne Anders og Christen har slået sig ned i henholdsvis Varde og København og fundet en levevej her, Anders er borger i Varde og Christen bryggersvend i hovedstaden. Hans er blevet møller i Kvong. Karen og Christiane er gift med gode folk i Torstrup Sogn – den sidste har fået den fædrene mølle – og Margrethe ender, efter en tid i Lyne Sogn, i Ådum med sin ægtefælle, Eske Jensen. Om datteren Dorethe nævnes det, at hun fået overdraget et skøde, men hun er åbenbart død i mellemtiden, da hun ikke omtales blandt arvingerne ved skiftet. Endelig er der datteren Anna, der er gift med Anders Christensen i Sækbæk. Deres forhold er ikke de bedste, de hævder, at de dels er trængende, og dels efter egen mening tidligere er blevet forfordelt og derfor har krav på særbehandling i forhold til arven. Der henvises til et gammelt chartecque, men ved nærmere undersøgelse viser det sig, at sagen hænger anderledes sammen, og de får ikke medhold i deres krav. Anders Christensen er i øvrigt den eneste af arvingerne, der underskriver sig med initialer. De andre har lært skrivekunsten.⁶⁵⁹

Børn:

	i.	Anders ⁶⁵⁹ (ca1680->1741)
	ii.	Christiane ⁶⁵⁹ (<1682-1780)
	iii.	Hans ⁶⁵⁹ (1683-1768)
861	iv.	Karen (ca. 1691-1736)
	v.	Anna ⁶⁵⁹ (->1741)
	vi.	Christen ⁶⁵⁹ (-1740)
	vii.	Margrethe ⁶⁵⁹ (->1741)
	viii.	Dorethe (-<1741)

1742 Las Jespersen.²¹⁰ Las døde efter 1688 i Hjedding, Ølgod.

Las er fæster i Hjedding. Han har den gård, hans svigersøn senere overtager. Han er nævnt i matriklen 1688, hvor ejeren af gården er Kristian Henrik Peiters, godsejer på Hessel i Thy. Las er en betroet mand, der senere kommer til at optræde som fuldmægtig for Peiters.⁶⁶⁰

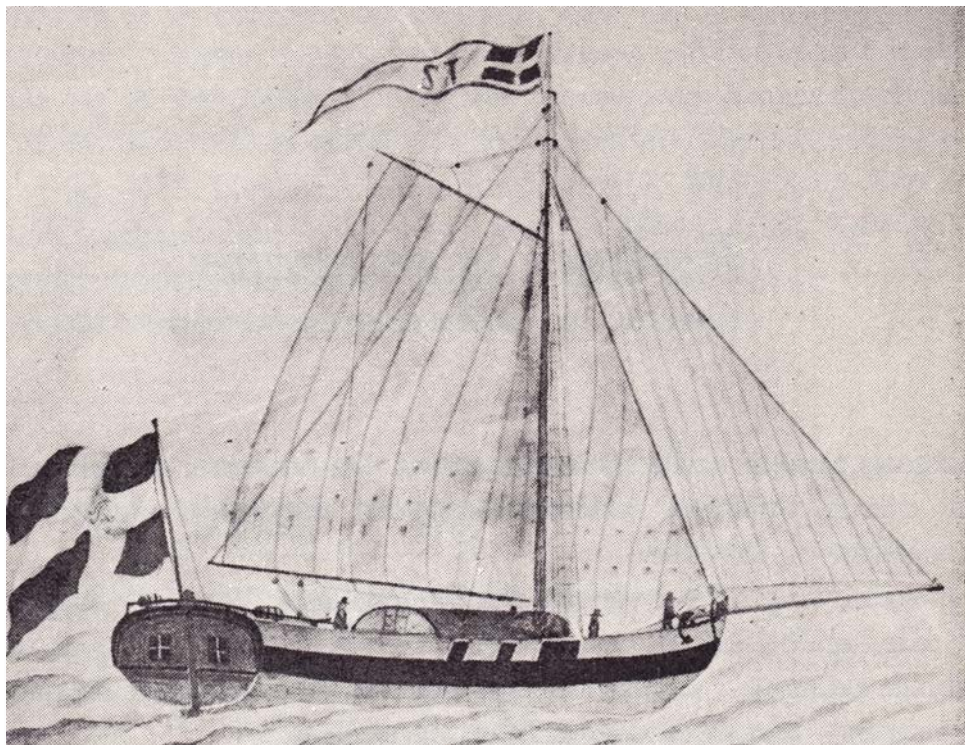
Ved matriklen 1664 hedder fæsteren Jesper Lassen. Det er sandsynligt, at han er far til Las, især da Jesper ikke er det mest almindelige navn på egnen.

Las var gift med **Maren Gregersdatter**²¹⁰.

Et barn kendes:

871	i.	Ingeborg (ca1684-1765)

1743 Maren Gregersdatter.²¹⁰ Maren døde i Hjedding, Ølgod.

Evert af lidt nyere dato end Mortens. Tegning fra ca. 1805. Original i Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg

1792 Morten Nielsen. Født i Sønderside, Ho. Morten døde efter 1615.

Morten er født i Sønderside engang i sidste halvdel af 1500-tallet som søn af Niels Mortensen, og her tilbringer han i hvert fald første del af sit liv. Han er en stor mand i byen og driver handel med fisk, tømmer, hamp, tjære m.m. I 1598 kan man af lensregnskabets lister se, at han ejer et hvillingskib og seks skullerskibe. Desuden har han tre huse i Sønderside.⁶⁶¹

Desværre har Morten også et synderegister af rang. Den 20. juni 1598 får han en bøde på 5 daler for vold mod Jens Jensen i Rejsby, som han har slået med en kniv. Knap et år efter, den 20. april, bliver han på Kjærgård Birketing af Anders Nielsen Hebo beskyldt for at have taget nogle fisk, som denne har købt og betalt og kan bevise det med sin regnskabsbog; han kan endda fremvise breve og segl på handlen. Februar 1600 prøver Morten at svare igen ved at hævde, at Anders Nielsen har stjålet et par stykker træ i Sønderside; han kan berette, at han har set en vogn ved Rasmus Niensens hus i Sønderside, som Anders Nielsen lagde to stykker asketræ på, men også her viser det sig, at denne har købsbrev på træet.

To år senere løber hidsigheden igen af med Morten. Han har slået to standsherrer, Hans Munch (ejer af Visselbjerg i Alslev) og præsten i Ho, hr. Knud. Det må han indkassere en bøde på 30 daler for. I 1605 og 1608-09 får han bøder for forprang (ulovlig handel, noget, der florerede livligt ved Sønderside), første gang 40 og i anden omgang 80 daler. Straffen er sikkert sat op, da der er tale om gentagelse af forseelsen. 1611-12 bliver han anklaget for at have slået Jes Jensen i Bredmose med en kniv og må bøde 5 daler og desuden 3 daler for at have rykket Mads Jensens krave i stykker.¹⁰³¹

I 1612 har der været ballade i Hamborg. Det tages op på Kjærgård Birketing den 13 marts, hvor Hans Jepsen i Ho og Søren Hansen sammesteds fra vidner med oprakte fingre og ed, at de for otte dage siden har været i Sønderside ved Morten Nielsens dør og bopæl og stævnet ham for retten, anlagt af “ærlig og velbyrdig mand Albret Skeell” (lensmand over Riberhus Len). Sagen går på noget skæg, som Morten skal have rykket af Knud Jensen, borger i Varde, i Hamborg. Og ikke nok med det, han har også tildelt ham to slag med sine næver, som et vidne kan melde om. Ridefoged ved Riberhus, Iver Marquorsen, fører sagen og hævder, at Morten Nielsen “burde efter loven at bøde eller med tolv mænd sig derfor forværge” (få tolv mand til at vidne på, at han ikke har begået forseelsen).

Morten Nielsen har ikke fulgt stævningen; han har sikkert haft andre gøremål og måske heller ikke anset sagen for at være vigtig, så han har heller ikke sendt andre, der på hans vegne kunne undskylde. Altså må dommeren afsige følgende: “efter sådan lejlighed [ved jeg] ikke andet end at Morten Nielsen bør jo derfor enten at bøde eller værge sig efter loven, indtil hvem der har i at sig stævne, på ny lovlig kommer her, og vil være i rette”. Om Morten nogensinde dukker op på tinge, er usikkert.¹⁰³²

I de år er jorden begyndt at brænde under Morten. Allerede i 1608 er han under mistanke for trolddom. I Kjærgaard Birks tingbog den 9. december nævnes det, at han “syv gange for trolddom er udlagt”. Maren Søren i Oksby, der blev dømt som troldkvinde, udlagde ham, og det samme gentog sig, da Bodil Harchis i Ribe kom under pinligt forhør⁶⁶². I 1612 rejses der den 27. januar sigtelse mod ham på et kirkestævne. I januar 1615 vidner en lang række mænd fra Ho og Oksby med oprakte fingre og helligånds ed, “at det er dem fuld vitterlig i Guds sandhed, det Morten Nielsen som boede ved Sønderside har stået et trolddomsrygte på, siden Maren Søren af Oksbøl for trolddom blev brændt. Og er forne Morten Nielsen siden tit udlagt for trolddom, og er nu rygte og tidende forne Morten Nielsen for sligt skal være rømt.” Over 50 mænd fra sognene er her stævnet “på deres Sandhed” og er enige om, at Morten har beskæftiget sig med sorte kunster.¹⁰³³ Der er nok ikke noget at sige til, at han har fundet det sikrest at stikke af.

Hvad anklagerne går ud på fremgår af følgende fra Viborg Landsting den 26. februar 1620; sagen drejer sig om Maren Knuds i Skødstrup, Ål Sogn, der er anklaget for trolddom:

Maren Persdatter Nigerpande hendes Bekiendelse, som hun gjorde, der hun blev forhørt udi Bredemose udi godt Folks Nærværelse, Anno 1614 den 19. Oktober, som iblandt Andet formelder hende at have bekiendt, Maren Knuds i Skødstrup, Kirsten Troldholm, hendes Dreng hed Slug, Anne Søren i Oksbøl hendes Dreng hed Sparre, Maren Christensdatter, hendes Dreng hed Snule og Maren Pedersdatters egen Dreng hed Falk. De havde været til sammen og kiærnet i Houvgrob strøm, og fik de hver den første Gang to mark Smør, og den anden Gang syv mark Smør. Item hende at have bekiendt, at for en syv Aar siden var hun og alle hendes Rode og Selskab paa Middislette og danse, som var Kirsten Troldholms, Appelones Karen som løb altid udi bag, Maren Knuds i Toft og hendes datter Anne Søren, som var Bruden, og Morten Nielsen, Johanne Lauridskone i Vejers, Anne Thomaskone i Giedbjerg, Maren Knuds i Skødstrup, Johanne Villandsis i Skødstrup og Dorette Lauridskone i Mosevraa. Morten Nielsen førte Blusen, og Anne Giedbjerg red Bruden, og med var Marine Nielskone i Hoe, og flyede Morten Nielsen den Vin, hvor han fik det, vidste hun ikke...¹⁰³⁴

Et par forklarende ord til den heksesabbat, der beskrives i det ovenstående: Det er en almindelig opfattelse, at hekse kan kærne smør af vand, hvilket kvinderne her har forsøgt. En heks får tilknyttet en dreng som hendes personlige djævel; drengen får et navn. Heksene mødes på afsides steder til selskab, hvor der drikkes vin og danses. Der er seksuelle elementer i sabbaten, hvor en af heksene optræder som djævelens brud. Reelt er alt dette dog ren fantasi, som kvinderne under tortur er tvunget til at tilstå.

Retssagen fortsætter hen over foråret. En Mads Diønesen fra Sønderside stævnes den 21. april 1615 for at gøre rede for syv tønner sild, der er forsvundet ud af en last på tretten tønner, som var indskibet til Hamborg. Desuden mangler noget hø og hamp fra samme last. Mads har været Morten Nielsens betroede mand og kan tænkes at have afleveret varerne til ham, men Mads møder ikke op på tinge. Ugen efter er han stævnet igen, men heller ikke nu møder han op;

En heksesabbat, tegnet af Johann Jakob Wick (1522-88)

han er ude på fiskeri. 13. oktober lykkes det at få ham til at møde op, og han har måttet aflægge forklaring, som dog ikke er gengivet i tingbogen.¹⁰³⁵

I mellemtiden prøver Mortens bror, Niels Nielsen, borger i Ribe, at gribe ind. Han lader den 26. maj læse en stævning hvor han har stævnet det 12 mand store kirkenævn af Ho Sogn, fordi det nu i "dette Aar den 3. Februar sidst forleden til Kjærgaard Birketing skal have oversvoren hans Broder Morten Nielsen trolddomssag". Han kan dog ikke udrette noget.

Som anklaget og rømmet kan Mortens ejendele konfiskeres, og den 20. oktober 1615 foretages der en registrering og vurdering. Det fremgår her, at han har ejet fire huse i Sønderside – i det ene bor hans kone Kirsten. I hans flåde kan tælles et par fiskeeverter, "en liden afsat skude og ligger på land for 9 rigsdaler, en gammel båd, Knud Jensen i Ho førte, for 5 rigsdaler, nok en gammel båd, Michel Adersen i Ho førte, for 5 daler, med tov og anker til hver og årer" og der er "en liden kreger på 23 lester med 2 ankre og tov og sejl". Ved alle bådene nævnes, hvem der har ført dem, og formentlig er der nogle stykker, der har mistet jobbet, i hvert fald midlertidigt. Dertil kommer fiskeredskaber og en del træ, egefjeller m.m. "3 tønner aargamle forgemte sild for 4 1/2 rigsdaler", "fire tønner æbler, som udi forgangne år kom fra Hamburg for 1 rigsdaler" og en fjerding tjære for 4 1/2 rigsdaler. Og endelig hans andel af indboet, der ikke ser specielt prangende ud. Der er nævnt bl.a. nogle senge og sengeklæder, fire øltønder, en bryggekedel, 4 tinfade og 2 tinpotter. Et par borde og stole med hynder har familien kunnet sætte sig ved, og der har været et egeskab og et lille kandeskab. Kirsten Mortens er med på tinge, da sagen bliver tinglæst, og hun tager genpart. Hun har vel kunnet beholde halvparten.¹⁰³⁶

Under rubrikken: *Annammeth oc Opboridt for forbrøtt oc Rømnings Guods aff Kiergaardts Birk* i Riberhus Lensregnskaber er indført: Morten Nielsen ved Sønderside hans hovedlod var forfalden til Ko:Ma: (kongelige majestæt) for Trolddomskunster, som han havde brugt. Siden er hans bo registreret, hvorudaf er annammeth holdt, og derfor opbåret, som jeg her fører til indtægt 200 daler.

Hvad videre af forne bo er at bekomme, skal udi næste efterfølgende års regnskab blive ført til indtægt, og tingsvidne, om behov gøres, såfremt senere penge ellers kunne bekomme imidlertid.⁶⁶³

Derefter høres ikke mere til Morten Nielsen. Han har vel levet i eksil i Hamburg og har formentlig fået forsyninger sendt af sin kone ...

Morten var gift med **Kirsten Mortens**.

Et barn kendes:

896 i. Niels (ca1610-<1688)

1793 Kirsten Mortens. Kirsten døde efter 1637 i Sønderside, Ho.

Morten Nielsens kone kender vi kun som Kirsten Mortens, og det vides hverken, hvornår hun er født, eller hvem hendes forældre er. Hun er heller ingen engel, og i 1612 bliver hun tiltalt for vold. Den 17. april klager en kvinde, Maren Christens ved Sønderside på tinge over, at hun på "tirsdag næst efter Vor Fruedag i fasten" er kommet ind til Morten Nielsens ved Sønderside, eftersom Kirsten Mortens har sendt bud efter hende, at hun skulle komme derind. Men da hun kommer i Morten Nielsens hus, slår nævnte Kirsten Mortens hende i hovedet med et træstykke, der kan være et mangletræ, og rykker hende i hendes hoved, så hun kommer fra hende både blå og blodig. Og nu sigter hun på sin sjæls salighed Kirsten Mortens for voldelig optræden.

1. maj klarer Morten sagen: Morten Nielsen stod for tingdom og berettede, at eftersom Hans Hansen i Kjærgaard (der fører sagen for voldsofferet) har hans hustru Kirsten Mortens i forfølgning for voldssag, for hun skulle have slagen Maren Throgelsdatter på Sønderside en slag i Morten Nielsens eget hus, da gav han sig for denne sag i ærlig og velb. Albreth Skiells minde.⁶⁶⁴ At give sig i lensmandens minde betyder, at han overlader til myndighedspersonen at skønne, hvad ret og rimeligt er; lensmandens afgørelse i denne sag kendes ikke.

Efter at Morten har fundet det sikrest at forsvinde fra Sønderside, prøver Kirsten at få samling på de efterladte stumper, og det lykkes ganske flot! Hun har en båd tilbage, efter at Mortens gods er beslaglagt, men allerede i 1623 har hun fire skibe i søen. Dette år er hun blandt de 8 personer fra Sønderside, som lensmanden Albreth Skeel stævner for at have hentet salt i Hamburg og siden solgt det ved forprang (ulovlig salg uden for torvet). Trafikken er foregået på den måde, at når Sønderside folkene har losset deres last af fisk i Hamburg, har de fyldt skibene op med salt og andre varer. De må gerne fragte gods til købmændene i købstæderne nordpå, men det er ulovligt, hvis de selv sørger for at sælge varerne.⁶⁶⁵ Hvad de gerne forsøger, da det naturligvis giver større fortjeneste.

Kirstens søn Niels hjælper hende efterhånden med forretningerne, som han siden overtager

1794 Niels Pedersen.⁶⁶⁶ Niels døde efter 1650 i Fredtoft, Ål.

Niels har en gård i Fredtoft, Ål Sogn. Det vides ikke, hvilken herregård den hører under, ligesom hans fødsels- og dødsår er ukendte. Han er dog død efter juli 1650, hvor han har en sag kørende ved tinget.

1648, ved Ribermarkeds tid (dvs. det store marked i Ribe, hvor tjenestefolk samles for at søge arbejde, og som er en mærkedag) er både Niels og hans kone Mette taget hjemmefra; Niels overlader nøglen til stuehuset til tjenestekarlen Hans Hansen, der skal passe på huset. Imidlertid kommer tre tjenestefolk fra nabolaget på besøg, to kvinder og en

karl; de lokker nøglen fra Hans ved at give ham en lybsk skilling og siger, at de bare lige vil ind og tappe en kande øl og et pundkrus brændevin.

Vel inde i stuen beder de ham om at gå ud igen, så han kan holde øje med, om Mette Nielskone skulle komme hjem. Da han vender tilbage, står de tre ved et skrin og fumler med nogle penge; hvor mange kan han ikke se, men de beholder hver nogle af mønterne. De prøver tilmed at bestikke ham ved at give ham en mark.

Sagen kan dog ikke skjules. De tre tjenestefolk bliver indkaldt til tinget den 26. juni, og her optræder Iver Henrichsen (ane nr. 1096) i Oksbøl, der fører mange sager for bl. a. herremanden på Hesselmed, på Niels Pedersens vegne. Karlen Hans Hansen vidner “med oprakte fingre og ed” på, at der er sket det, som ovenfor er refereret. Og de tre tyvagtige personer må formentlig bøde for deres gerning, selv om det ser ud til, at de bare bliver væk fra de følgende tingmøder, hvor sagen tages op. Ingen svarede, noterer herredskrивeren hver gang.⁶⁶⁷

Året efter kan vi se, at Niels har haft midler til at låne ud. Las Hansen har fået et lån på 100 sletdaler, og til sikkerhed for pengenes korrekte tilbagebetaling i løbet af fem år pantsætter han sin fæstegård i Borre. Således forstået, at Niels kan overtage fæstet – hvis husbond (godsejeren) er gunstigt indstillet – såfremt Las ikke stiller med 20 sletdaler hver Mikkelsdag (29. september). Aftalen bliver tinglæst den 9. november 1649, og igen er det Iver Henriksen, der fører sagen for Niels.¹⁰⁴³

Den 25. juli 1650 viser det sig, at Niels ikke bare står for enkelte lån i ny og næ. Denne dag har Iver Henriksen travlt på tinge, idet han kan fremlægge hele 17 gældsbreve på beløb på 10-20 sletdaler, som ikke mod forventning er betalt tilbage til Niels. Vi kan her se, at det især er folk fra sydsiden af Varde Å, fra steder som Kravnsø, Tobøl og Myrtue, der har hentet et lån hos ham. Det hedder i tingbogen, at Iver Henriksen “fordeler” skyldnerne: Han fastslår retsligt, at de sagsøgte ikke har opfyldt deres forpligtelser, men om Niels får sine penge er nok usikkert.¹⁰⁴⁴

Niels var gift med **Mette Nielskone**.

Et barn kendes:

897 i. Mette (ca1610-ca1689)

1795 Mette Nielskone.⁶⁶⁸ Mette døde før 1662 i Fredtoft, Ål.

Om Mette ved vi heller ikke, hvornår hun er født eller død. Men hun må være død kort før 25. januar 1662, hvor det fremgår af tingbogen, at hendes svigersøn, Niels Mortensen, frasiger sig arv og gæld efter hende. På sin hustru og sine børns vegne oplyser han, at “de aldeles intet vil arve udi hendes efterladte gods, ej heller betale noget af hendes bortskyldige gæld, men det tillige opsiger og fragår udi alle måder.”⁶⁶⁹

Mette bliver udsat for en trolddomsanklage i 1647. Hendes mand har penge til gode hos Hans Jepsen i Tarp, Billum. Da manden ikke kan betale og heller ikke har noget bohav af værdi, får Niels lov til at tage en del af Hans’ rugafgrøder. Hans Jepsen bjerger alligevel sit korn i eget hus, og Niels og Mette griber herefter til selvtægt: De kører selv over og henter rugen. Som tak herfor beskylder Hans Mette for at være troldkone. Om det kan man læse i tingbogen for Vester Horne Herred den 23. oktober.

Hans Jepsen i Tarp sigter med “oprakte fingre og ed” Mette Nielskone i Fredtoft for, at hun var en vitterlig troldkone, og til grund giver han, at hun har lovet ham, at hun skulle “gøre ham ussel og arm, og at hun skulle lade ham troldride.” Iver Henrichsen i Oksbøl fører sagen for Mette Nielskones, og han hævder, at den mand “som af en misdæder selv er udlagt for trolddom, bør ikke at tilstedes at beskyldte nogen ærlig kvinde uden nogen sandfærdig bevis.” Den, der bor i et glashus, skal ikke kaste med stene; der forlyder dog ikke noget om, hvad udlæggelsen for trolddom mod Hans Jepsen går ud på.

Herefter vidner Jens Hansen i Tarp og Anders Nissen i Tarp med oprakte fingre og ed om, at de for tre uger siden har givet Mette og Niels i Fredtoft “varsel for deres dør og bopæl for dette sigtelsesvidne.”

Hans Jepsen står fast i sin anklage, og Niels Pedersen ser sig nødsaget til at indstævne ham for landstinget i Viborg. Sagen ses ikke indført i tingets dombog, men de gode landsdommere kender anklagen magtesløs, altså ubegrundet. Og lørdag den 9. september 1648 bliver sagen genoptaget ved herredstinget. Niels Pedersen mener nemlig, at da Hans Jepsen løgnagtigt har svoret med oprakte fingre, skal “hans to fingre dermed være forbrudt efter recessens 18. capitel efter stævningssindhold“.

Hans Jepsen er dog ikke mødt til gensvar, og fogeden slutter: “Efterdi forne Niels Pedersens hustru Mette Nielskone er sigtet og beskyldt på sin ære, dog samme sigtelse til Viborg Landsting er magtesløs kendt, da vidste han sig ikke i den sag at dømme, men finder det for sin tilbørlig dommer, efterdi det er ære og lempe anlangende“.⁶⁷⁰

1808 Søren Olufsen. Født før 1590 i Strudvad, Janderup. Død 1658 i Strudvad, Janderup og begravet 18. maj 1658 i Janderup Kirke.

Af Riberhus lensregnskaber kan man se, at Søffren Oluffsen den 12. juni 1610 fæster en halvgård i Strudvad, som hans far oplod til ham. Han betaler en indfæstning på 10 daler.

Der er to fæstere på Strudvad; på den anden halvgård sidder en Hans Thomsen, men i 1622 overgår fæstet fra denne til hans søn, Thomas Hansen. Indfæstningen er i denne omgang kun 5 daler, så måske har gården ikke været i så god stand?

Den 20. november 1613 optræder Søren som vidne i en trolddomssag mod Kirsten Pallesdatter, en sag, hvor hobevis af mænd og enkelte kvinder fra egnen stiller på tinge og med oprakte fingre og helligånds ed bevidner, at Kirsten Pallesdatter, siden hun blev udlagt af en Maren Sørensdatter i Oksbøl, der allerede er brændt, har været berygtet for trolddom. Blandt vidnerne finder vi også ane nr. 2184, Niels Madzsøn Rasch. Nogle nøjes med at aflægge ed på at de kender trolddomsrygtet, andre har en historie at fortælle. Således også Søren, der kan berette, at engang mens bemeldte Kirsten var i hans gård, kom en pige fra Janderup og spurgte efter et forklæde, som hun mente, Kirsten havde taget fra hende, og hun beder Søren og hans hustru og mor om at hjælpe sig. Forklædet viser sig at ligge i Kirstens kurv, og de to kvinder kommer op at toppes: pigen truer med at “havde det ikke været for de gode folks klæder, som du ligger på, da skulle jeg slå en spand koldt vand på dig.” Sørens kone forsøger vist at blande sig, men det er lidt uklart, hvad der sker, da siden i tingbogen er revet i stykker på dette sted. Men nogle få dage efter sker der det ulykkelige, at Sørens barn falder i (måske, kun første bogstav i ordet kan læses) gruekedlen, hvilket det ikke overlever. Kirsten beken-der på tinget, at forklædet var i hendes kurv, men ellers må meningen med Sørens vidnesbyrd vel være, at kvinden har brugt sine onde kunster til at hævne sig over familien. Selv om det kan være svært med vor tids øjne at se sammenhængen.¹⁰²⁵

Søren og Thomas er fæstere i en årrække. Landgilde beløber sig til 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin, 8 mk. landgilde og 4 sk. spindepenge. I 1643-44 nævnes det, at der er restance.⁷⁹⁸ Og problemerne fortsætter, for 1655 stævnes Søren for resterende tiendeafgift, bl.a. for 1 ort af en tiendekalv. Samme år går Thomas på aftægt og oplader sin gårdpart til en søn. Hvornår Søren træder tilbage, vides ikke, men på et tidspunkt tager hans søn Peder over.⁷⁹⁹

Det må være Søren og hans kone (som vi ikke kender navnet på), der begravnes samme dag i maj 1658, som Søren Strudvad og hans hustru.

Børn:

- 904 i. Christen (-1695)
- ii. Peder (-<1700)

1810 Iffuer Christensen Høst. Født efter 1578 i Lunde præstegård, Lunde. Død i Janderup før 1645.

Iffuer vokser op i præstegården i Lunde sammen med en stor flok af både brødre og søstre. Far er pastor Christen Jacobsen Høst. Hans brødre følger i farens fodspor og bliver teologer, og de ender som præster i nabosognene, en dog så langt væk som Hviding ved Ribe, men Iffuer vælger landbruget. Han falder så at sige tilbage i sin farfars spor.

Han bliver gårdmand i Janderup. Det vides ikke med absolut sikkerhed, men sandsynligheden taler for, at han er fæster af den gård, der siden får matrikel nr. 30, og at han har overtaget den efter sin svigerfar. Hvis teorien holder stik, har gården været i samme slægts fæste/eje i hvert fald siden begyndelsen af 1600-tallet.

Han er gift med en datter af Benned Jensen, hvis fornavn ikke kendes. Slægtssammenhængen fremgår af skiftet efter hendes far, der er indført i Vester Horne Herreds tingbog den 27. januar 1622:

“Jens Nielsen i Gedbjerg paa sin hustru Maren Bennedsdatters vegne, Peder Jespersen i Kærup paa sin hustrus vegne, tog Iffuer Christensen Høst i haand og gjorde ham rigtig afkald for al den arv forne deres fader og moder, som endnu lever, Benned Jensen og Ellen Bennedskone i Janderup, som nu ved døden er afgangne, bemelte mænd til vedermaalsting. Iffuer Christensen Høst tog afkaldet.”¹⁰²⁰ Svogrene, gift med Iffuers kones søstre, har fået alt, hvad de tilkommer i arv, og giver derfor afkald på mere overfor Iffuer.

Iffuers ældste søn får navnet Benned, hvilket vel er naturligt nok, da han er flyttet til svigerfaderens by. Den næste søn bliver så opkaldt efter sin farfar. Derimod er det påfaldende, at ingen af døtrene, i hvert fald de kendte af dem, får navn efter deres bedstemødre.

Ivers børn opregnes i forbindelse med en skiftesag i 1645, hvor de arver efter hans søster Sofie, gift med præsten i Kvong. Formentlig har der været en anden søn, der begravnes 1644: D. 8. April Jordis Jens Iffuers af Janderup.

Iver selv må være død på dette tidspunkt. Ellers ville han være nævnt i skiftebrevet. I 1664 er det sønnen Benned der sidder på fæstet. I matriklen fra samme år kan man læse, at gården er ansat til et hartkorn på 3 tdr. 4 skp., og at den landgilde, der skal svares, er sammenstykket af 1 rdl., 1 skovvogn, 1 svin og 1 fødenød (ung kreatur til opfodring).

Iffuer var gift med **N.N. Bennedsdatter**

De havde følgende børn:

	i.	Benned (-<1670)
	i.	Christen (->1645)
904	iii.	Inger (-1681)
	iv.	Maren (-1677)
	v.	Anne (-1664)

1811 N.N. Bennedsdatter. Født i Janderup og død sammested efter 1622.

Der vides ikke noget om hende, ud over at hun er datter af Benned Jensen. Og at hun har to søstre, som er gift i henholdsvis Gedberg i Ål Sogn og Kærup i Janderup.

1826 Eske Hansen. ⁹¹⁶ Født ca. 1600 og død i Tarm, Egvad Sogn efter 1637, men før 1647.

Vi kender ikke meget til Eske, og det er ikke afklaret, hvor han er født eller hvem hans forældre var. Men han nævnes som fæster af en gård i Tarm, og i 1636 er han involveret i en strid mellem Gunde Lange til Nørholm og enken Inger Sørensdatter i Gyris.

Han må være død før 1647.

Børn:

- i. Hans (1636-)
- 913 ii. Apelone (->1694)

1827. Appelone Eskes. Død efter 1647 i Tarm.

Appelone er formentlig gift med Eske Hansen. Efter hans død strider hun med at føre fæstet videre, men 1647 er hun i alvorlige problemer. Der udskrives en pengeskat, som Appelone på ingen måde kan betale. Hun går til Nørre Horne Herreds ting den 4. november, dvs. hun må som umyndig kvinde lade Mads Madsen i Tarm Bisgård tale for sig. Otte dannemænd fra Tarm og nabosognene vidner "på deres gode tro og rette sandhed ved deres ed", at Appelone Eskes i Tarm er "så fattig og forarmet, at hun intet har at udgive i den gård, hun ibor."⁷⁵⁶

Om hun er sluppet for at betale vides ikke, men senere kan hun overlade gården til sin svigersøn og datter. Data er usikre, Appelone Eskes kunne strengt taget være Eske Hansens datter, men dette er komplet usandsynligt, at en ugift pige får lov til at overtage en fæstegård, hvorimod en enke i følge loven har ret til at fortsætte på gården.

1832 Christian Clausen. Født omkring 1620 i Nørkjærgård. Død før 1693 i Ådum.

Vores viden om Christian er sparsom, men heldigvis viser et skifte efter Karen Christensdatter Høst, at Christen Clausen, sognepræst i Oddum, på vegne af sin mor Birgitte Christensdatter kan kvittere for den arv, som hun tilkommer efter søsteren Karen. Christians morfar er således Christen Jacobsen Høst i Lunde, og selv er han vokset op på Nørkjærgård, formentlig i Sdr. Bork. Hans fødested kendes ikke, men i følge Wibergs præstehistorie, der ikke kender hans fædrene ophav, er han blevet student fra Ribe 1636. Hvad han herefter bedriver, er uvist, han har studeret ved Københavns Universitet og kan have været præst et andet sted eller tjent til sit udkomme som lærer. Fra den 16. december 1645 kan han stedfæstes - på denne dato ordineres han til kaldet i Ådum Sogn, et afsides beliggende hedesogn, og her bliver han til sin død i 1676.

Fire år efter at han er ankommet til sognet, sender han en opgørelse over al årlig præstelig indkomst til biskoppen i Ribe. Han tilkommer i tiende 30 tdr. rug, 24 læs høg, 2 ørter bygsæd, 5 ørter rugsæd, 6 daler i offerpenge (det beløb, menigheder giver præsterne til højtiderne) og kvægtiende: 7 lam, en kalv, en eller to grise og 12 skilling i følpenge. Desuden klager han over, at hans marker ligger spredt i flere fremmede marker. Men han slutter med, at "til denne liden kalds ringe indkomst forhåber jeg med tiden en underdanigst og nådigst forbedring af høje øvrighed".⁷⁹⁴

Forbedringen kommer tilsyneladende, eller også skal man ikke skue hunden på hårene og bedømme et kalds beskaffenhed ud fra en klage fra en præst, der sikkert ikke har været interesseret i at underdrive. Siden viser den gode pastor Clausen sig et være en ganske holden mand. I 1678 har han haft 330 rdl. på kistebunden, som han har kunnet låne sin søns svigermor, Karen Christensdatter (ane nr. 1835), der er i alvorlig pengemangel. Som sikkerhed får han pant i en af hendes gårde, netop den, som sønnen Jens har overtaget ved giftermålet.⁷⁸⁶

Christian har været gift to gange, først med Maren Andersdatter, med hvem han har en søn, Jens, og to døtre. Efter hendes død gifter han sig med Margrethe Pedersdatter. I dette ægteskab er der vist ingen børn.⁷⁹⁴

Sine sidste år har han trængt til aflastning, og den 24 april 1675 indsættes Morten Pedersen Lime som præst. Som egentlig afløser for Christian nævner Wibergs præstehistorie Laurits Nielsen Borch, der ordineres 1676.⁶⁷¹ Han lever stadig i 1689.⁹⁵⁵

Christian var gift med **Maren Andersdatter**.

Et barn kendes:

916 i. Jens (ca1630->1688)

1833 Maren Andersdatter.⁴⁹⁹ Født ca 1600.

Efter en kilde skulle Maren have været gift i 25 år med Christian Clausen. Det vides også, at hun er blevet mor til to døtre og en søn.⁷⁹⁵

1834 Visti Lassen.⁶⁷² Født ca 1575 i Bindsbøl, Ådum. Visti døde i 1651 i Bindsbøl, Ådum.

Visti er næstældste søn af herredsfoged Las Nielsen, og han bliver den, der overtager fødegården i Bindsbøl. Det sker i god tid, inden farens død i 1635. Fra starten har han haft den halve gårdspart, som har tilhørt faren, men siden kommer han til at sidde på hele Bindsbøl.

Han er kronbonde og svarer landgilde til kongen⁶⁷³; den lyder på 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 fjerding smør, 1 skovvogn, 1 svin, 5 skilling "toftpenge" og 8 hestes gæsteri (hvilket vil sige, at han skal være klar til at indlogere og forpleje 8 heste med ryttere, hvis kongen skulle komme forbi og have behov for logi). Hertil kommer landgilde af et par mindre steder i sognet, som han også har råderet over.

Vistis privilegier strækker sig til hans efterkommere. Han får kongens bekræftelse på, at han og hans arvinger må nyde en del gods: 5 bosteder eller ødegårde og 4 enge til en billig fæste "for at gården des bedre kan holdes ved magt".

Der er bevaret et brev fra Visti; det er fra 1631, hvor han har haft nogle af kongens får og lam på græs. Desværre går det dem ikke helt godt, og gårdmanden må undskylde:

"Bekender jeg Visti Lassen i Bindsbøl og gør vitterligt, at eftersom nogen af kongl. Majestæts tiendelam her af lenet har udi denne sommer været her hos mig til gang udi græs, da er der blandt bortdøde af dennem 27 lam af slem skab og smitte, som har været så meget gængs her udi egnen allevegne på nogen års tid på får og lam. Dette bekender jeg med min egen hånd underskrevet. Datum Lundenæs den 12. Augusti Anno 1631. Visti Lassen."⁹⁵⁶

Som kirkeværge er han 1649 med til at underskrive et vidnesbyrd om Ådum præstekalds ringhed. Medunderskrivere er herredsskriveren, præstens medhjælper og flere sognebørn. De gør vitterligt, at "Oddum kald er det ringeste og ikke kan lignedes med andre kald her i herredet, hverken udi indkomst eller præstegårdens avling". Præstegårdens bygninger er forfaldne, høet er "af flodvand borttaget", han har mistet de fleste af sine kreaturer, og "i år blev hans rug på ageren nedslagen og mesten øde af usædvanlig hagl".⁷⁷⁹ Ja, det har været så hårdt at drive landbrug i Ådum, at myndighederne har ydet lidt støtte i al elendigheden. Præsten i det ringe kald er i øvrigt Christian Clausen, ane nr. 1832.

Visti er skriver og en meget benyttet sagfører, der også røgter sit hverv dygtigt. Han ender med at blive herredsfoged over Øster Horne Herred, hvor han efterfølger sin ældste bror, Niels. De to er i øvrigt ikke de eneste af søskendeflokken, der kommer til at bestride den betroede post; også deres yngre bror Las bliver herredsfoged.

Visti samler sig en del gods og har kapital nok til også at låne ud. En fattig gårdmand ved navn Jens Vistisen (om det er familie vides ikke) har lånt 40 rdl., og da han ikke kan betale pengene tilbage, kommer sagen først for Nørre Horne Herredsting og siden for Viborg Landsting i 1649. Visti gør med hård hånd udlæg i det fattige bo, men Jens og hans kone, Margrethe, har ikke indbo af en værdi, der kan dække, hvad de skylder, så i stedet må de klare sig ved at overlade Visti den 1/9 af bondeskylden (selvej) i gården, som hun har ejet. Det tager Visti imod; for ægteparret betyder det, at han må gå ud med tiggerstaven, mens hun sidder syg og vanfør hjemme.

Samtidig ser vi, at Visti selv har været på lånemarkedet og har problemer med at betale tilbage. Han har i sin tid lånt 23 rdl. af Las Lassen, men de har stået og trukket renter i 16 år, så beløbet nu er oppe i 46 rdl. Der opstår strid om tilbagebetalingen, og efter en tvivlsom dom ved herredstinget, hvor Visti først slipper, ender også denne sag ved landstinget. Visti kan jo ikke benægte, at han skylder Las pengene, og han “lover og tilforpligter sig til om fjorten dage på Nørre Herredsting at betale og levere ham pengene.”¹⁰²⁹

Om gården Bindsbøl har Evald Tang Kristensen nedskrevet et sagn: Gården har engang været en herregård, og her boede en herremand, som hed Bindsbøl. Byen skulle have fået navn efter ham. Han var meget rig, men gravede sin rigdom ned nordøst for kirken, et sted, hvor skyggen fra kirketårnet kan falde hen over det en gang dagligt hele året rundt. Skatten ligger her endnu, og ifølge sagnet skal den blive fundet af en mand med kun 3 fingre på den ene hånd, nøjagtig som det stod til med herremanden. Han havde en gravsten på kirkegården, der skulle være forsynet med inskriptioner, som ingen kunne tyde, men som indeholdt oplysninger om skatten.⁶⁷⁴ Herremanden fra sagnet kan meget vel have været Visti Lassen, der var rig og tilsyneladende også holdt godt fast i pengene.

Visti må være død kort før den 12. marts 1651, hvor han i en sag ved Viborg Landsting benævnes som “afgangne Visti Lassen”. Sagen går på, at en mand, Thomas Sørensen, har forsøgt at snyde med sin korntiende til Ølgod Kirke, idet han har brugt et andet skæppemål end det reglementerede til at udmåle kornet på Ølgod kirkeløft.

Visti var gift med **Karen Christensdatter**

De havde følgende børn:

917	i.	Maren (ca1630->1678)
	ii.	Mads ⁴⁹⁹ (ca1630-1723)
	iii.	Las ⁴⁹⁹ (ca1631-)
	iv.	Thomas ⁴⁹⁹ (ca1632->1679)
	v.	Christen ⁴⁹⁹ (ca1635-)
	vi.	Gertrud ⁴⁹⁹ (ca1636-)
	vii.	Karen ⁴⁹⁹ (ca1637-)
	viii.	Ane ⁴⁹⁹ (ca1639-)
	ix.	Else ⁴⁹⁹ (ca1642-)
	x.	Anna ⁴⁹⁹ (ca1645-)

1835 Karen Christensdatter. Født ca 1600. Karen døde i efter 1679 i Bindsbøl, Ådum.

Karens herkomst er usikker. I følge websiden World Connect Project skal Karen have tilnavnet Jensdatter Dahl og være født i Grindsted (deraf tilnavnet Dahl, formodes!), men hendes far, som skulle være Jens Iversen, angives at være død i Ådum (Bindsbøl) efter 1622. Han kan selvfølgelig være flyttet til sin datter i sine sidste år. Han skal være født 1560. Hans kone angives at være Anne Iversdatter, født 1575 og død efter 1630. Her nævnes intet fødested. Jeg har dog ikke kunnet finde beviser for at disse slægtsskaber.

Kigger man på retsdokumenter fra den tid, ser sagen også anderledes ud. I et brev fra Erich Juel til Visti Lassen, kan man læse, at denne “har undt og forlenet ham, hans hustru Karin Christensdatter, deres børn og børnebørns arvinger enhver deres samtlige livstid og så længe, der en eller alle af dem levende er, 1 gård i Nør Herred, kaldet Rabek.”⁸⁷⁶ Også et andet sted i landstingets skøde og panteprotokol kaldes hun Christensdatter. Hvilket altså må formodes at være hendes fadernavn.

Karen bliver enke i 1651, og hun sidder i absolut gode kår. To år senere noteres hun for “600 rdl. på rente”. Desværre for hende bliver landet kort efter rendt over ende af Carl 10 Gustav og hans krigere (svenskekrigene). Det betyder ruin

for den før så velhavende kvinde. Den 30. november 1677 underskriver hun et gældsbevis på 330 rdl., som hun har lånt af sin “kære svoger, den hæderlige og vellærde mand hr. Christen Clausen, sognepræst til Oddum menighed”. Svoger skal ikke forstås i nudansk forstand, det hænger sådan sammen, at hendes datter Maren er gift med hans søn, Jens Christensen. Lånet er ikke bare en familietjeneste, for “på det at hr. Christen Clausen for hans velforstrakte lån og gode vilje, des bedre kan være forsikret”, så pantsætter hun “noget af sin fri frelse jordegods”, nemlig den halve gård i Rabæk, som svigersønnen og Maren bor på. Til yderligere sikkerhed underskriver hendes “kære søn Thomas Vistisen”, som er hendes lavvæрге. Han er ikke den nærmeste til hvervet som lavvæрге, idet han er næststygste søn, men som vi også kan læse i gældsdokumentet, så er hendes ældre sønner “uden landet bosiddende”.⁸⁷⁷ Dette store lån er ikke nok til at klare hendes problemer. I landstingets skøde- og panteprotokol er indført endnu et gældsbevis, dette til en Jens Mouridsen, som låner hende 160 sletdaler, mod at pantsætte en anden sjette parts gård i Rabæk.⁹⁶⁵

I 1679 underskriver 24 sognemænd et vidnesbyrd om, at hun “for det første er en gammel udlevet kvinde, ungefær 80 år gammel og haver stor mangel på hendes høreelse og opholder sig hos hendes søn Thomas Vistisen udi Bindsbøl (på en gård, som han har overtaget efter sin bror Las, der er flyttet til Rabæk), som er en fattig mand af middel, dog så længe han haver noget, nyder hun hendes underholdning, så længe det kan vare, hvis ellers hendes middel og formue, som hun tilforn haver haft, og derfor udi kgl. nådigst krigsstyr (skat, udskrevet for at dække udgifterne ved krigen) er vorden ansat, er hende udi forleden krigstider den største del frakommen og ellers til os andre, hvis skyldige haver været, så den fattige gamle kone ganske intet i ringeste måder haver til bedste og ikke er god for at udrede hendes anpart ... beder, at vores gunstige hr. amtsskriver sligt denne fattige enkes store nød og armod ville considerere og hende til det bedste befordre..”.⁶⁷⁵

Brevet er underskrevet i kirken, og selv om man nok kan regne med, at nøden ikke er underdrevet i en sådan skrivelse, der er beregnet på at gøre indtryk, så er der næppe tvivl om, at det har været hårde tider for enken. Hvad svenskerne ikke har taget, har hans kongelige majestæt bagefter indkrævet i skat – krigsstyr. Krig koster, og der er kun et sted at hente pengene hos, nemlig hos undersåtterne.

Hvor længe Karen har levet efter bønsskrivelsen vides ikke.

1952 Antoni Nissen. Død december 1693 i Grimstrup og begravet 24. december i Grimstrup Kirke, Grimstrup.

Det vides ikke, hvor og hvornår Antoni er født. Men han er udstyret med et ret usædvanligt navn, som ellers ikke optræder i sognet i 1600-tallet. Navnet stammer fra den hellige Antonius, der regnes for munkevæsenets stifter. 17. januar er Antonius’ dag, så måske er vores Antoni født den dato?

Han er fæster i Grimstrup By, og vi finder ham i en jordebog for Endrupholm fra 1674 anført som fæster af en gård, der står for et hartkorn på 4 tdr. Samme jordebog kan melde, at hans formentlige søn, Niels Antonisen, sammen med to andre står som fæster af en halvgård på 2 tdr. 2 skp.⁹⁶⁸

I Grimstrup har der været en del konflikter mellem fæsterne og godsejeren, især forpagteren af godset, den hårde Niels Nielsen. Bønderne har ikke behøvet at finde sig i hvad som helst, men har haft et virksomt middel imod magthaverne: De har kunnet opsigte fæstet gruppevis, og dette har Grimstrup-folkene flere gange grebet til. I både 1665 og 1674 har Antoni sammen med to andre opsagt deres fæster; de har dog ladet det blive ved truslen, idet de alle er at finde ved deres gårde flere år efter. Antoni vides således endnu i 1678 at have siddet ved fæstet.⁹⁶⁹

Den 25. juli 1660 er Antoni udpeget til et hverv, der viser, at han har nået en vis agtelse i sognet. Sammen med tre andre lokale mænd er han i Grimstrup Præstegård for at vurdere “hæderlig og vellærde mand. hr. Anders Hansens bo”, efter at præstens hustru er død. Sagen bevidnes på tinge den 23. april 1661.⁹⁸⁶

Antoni er i mange år gift med Karen Frandsdatter, men et år efter at han er blevet enkemand, gifter Antoni sig igen den 8. august 1680, denne gang med Else Lauridsdatter fra Grimstrup. Han har formentlig passeret det skarpe hjørne ved 50 år, men er stadig produktiv, og i marts året efter lægger Else sig i barselssengen. Desværre overlever hun ikke fødslen, men dør, som præsten skriver i kirkebogen, af fødsels smerte. Barnet, der bliver opkaldt efter sin morfar, Laurits, bliver døbt 20. marts, samme dag som moren begravnes. Hvordan det fremover går med den lille er uvist.

Det ser ikke ud til, at Antoni har affundet sig med enkemandstanden; han finder sig en ny kone. Vielsen er ikke indført i Grimstrup Kirkebog, men den 18. december 1701 kan læses under døde: Dorthe, salig Antoni Nissens. Hans egen begravelse finder vi 1693 i sognets kirkebog: Dom. 4 Adv. Anthonius Nissen i Grimstrup. Fjerde adventssøndag falder dette år på selveste juleaften.

Antoni var gift med **Karen Frandsdatter**.

Følgende børn kendes:

	i.	Niels
976	ii.	Laurids
	iii.	Frands (1657-)
	iv.	Frands (1658-)

1953 Karen Frandsdatter. Født ca. 1617 i Grimstrup og død oktober 1679 i Grimstrup. Begravet 29. oktober 1679 i Grimstrup Kirke, Grimstrup.

Karen er i følge en kilde datter af gårdmand Frands Hansen i Grimstrup.¹⁰²⁸

Karen og Antonis vielse har fundet sted, før kirkebogens start i Grimstrup, og også deres første børn er kommet til verden inden den tid. Men et par sønner, som opkaldes efter deres morfar Frands, er kommet med. Den første af dem dør tidligt, uden at begravelsen er registreret, og det næste barn får samme navn. Måske har heller ikke han overlevet den tidlige barnealder; vi hører i hvert fald ikke mere til ham.

Ved Karens begravelse er vi så heldige, at præsten noterer hendes alder, så vi ved, at hun er født omkring 1617.

1972 Oluf Madsen. Født ca. 1605 i Novrup, Jerne. Død februar 1678 i Veldbæk, Jerne og begravet 15. februar 1678 i Jerne Kirke.

Oluf Madsen er barnefødt i Novrup, Jerne Sogn. Det fortæller indførslen i tingbogen, da han melder sig som frier hos enken Dorthe i Veldbæk. Men hvem er hans far? Der er på den tid to mænd ved navn Mads i Novrup, Mads Pedersen og Mads Lauridsen, og begge kunne sådan set være faren. Om Mads Pedersen, der dør i 1656, ved vi positivt, at han faktisk har en søn med navnet Oluf. Men denne nævnes som den yngste af tre sønner, der alle ser ud til at være hjemmeboende børn ved farens død, så han kan næppe være identisk med vores Oluf, der ovenikøbet den dag, det pågældende skifte forelægges på tinge, optræder som stokkemand, uden at der nævnes noget om, at han skulle være søn af afdøde. Med Mads Lauridsen er der ingen absolut dokumenteret forbindelse. Men vi ved, at Mads Lauridsen er gårdfæster i Novrup, og at en søn, Thomas, fortsætter på fødegården. Oluf er lavværg for dennes børn, da han i 1659 dør, og det hverv tilfalder altid, hvis muligt, er nær slægtning. Altså må vores Oluf være søn af Mads Lauridsen.

Den hjemlige gård er afsat, og Oluf må derfor søge andetsteds hen, men han kan være godt tilfreds med den gård, han kan gifte sig ind på. Betingelsen for, at han kan godkendes som ægtefælle, er at han vil tage sig godt af fire døtre fra Dorthes tidligere ægteskab og, når tiden er inde, udbetale deres fædrene arv, "32 sk. Lybsk, en seng til 27 sletdaler og en kiste til 3 sletdaler" til hver af dem. Hvad han selvfølger lover.¹⁰⁰⁰

Gården er ifølge matriklen 1664 en halvgård, der står for et hartkorn på 9 tdr. 2 skp. 1 1/2 fdk. 1/2 album, og han er “kongelig majestæts tjener”, altså fæster under kronen. Siden bliver gården udlagt som ryttergods.

Oluf træder til i februar 1736, og allerede 10. maj samme år møder vi ham på tinge, hvor han skal have afklaret en uenighed om et markskel med en anden Veldbækbonde, Laue Hansen. En gruppe på seks synsmænd har været ude på stedet og har lagt to sten i det nordvestlige og det nordøstlige hjørne af Laues toft, der skal markere, hvor skellet går, og desuden har de pålagt ham at udbedre og opfylde et dige, “saa man kan kiøre oc komme u-forhindret frem og tilbage som det sig bør, inden Riber Marked først kommendes.” Han skal også opfylde grøfter og pytter, så Oluf kan komme u-forhindret til med sin plov, således at hans ager vil være ubeskåret i alle måder. Dette forliges de to mænd om og lover på tinget at “holde hverandre skadesløs som forskrevet staar”.¹⁰⁰¹

Året efter melder der sig et nyt problem. Søren Hansen i Novrup har opbrudt noget jord på en mark, kaldet Tovrup Mark, og det har været til stor gene for de øvrige gårdmænd, der har jordstykker på marken. Der er blevet holdt syn på stedet, og det fremgår, at Sørens ageren har været de andres “fædrift til trængsel og skade”. De har ikke uhindret kunnet drive deres dyr ud på marken. Den 21. februar 1637 mødes de på tinge i samhörighed og enes om et forlig, hvor de alle skifter deres jordstykker, så det kommer til at passe hver enkelt.¹⁰⁰²

Oluf er en velhavende bonde med midler til at hjælpe andre med lån. Det er åbenbart ikke altid let at få pengene tilbage, og 26. februar 1656 nævnes på tinge en gældssag, hvor Oluf har penge til gode fra en mand i Spangsberg og hans søn. Hverken hovedstol eller renter er betalt, men vi hører ikke mere til denne sag, så formentlig er den klarert i mindelighed.¹⁰⁰³

Senere samme år opstår der en uenighed, som må klares på tinge. En rytterbonde, Peder Jepsen fra Maade, er tre år tidligere sendt på en ægt (en rejse) til Janderup for lensmanden Mogens Sehested. Han har til den ende måttet leje en vogn, og nu mener han, at Oluf skal være med til at betale lejen, da han har været medhjælper på ægten. Det går Oluf ikke uden videre med på, men hævder, at han ikke på ringeste måde er nævnt på den ordreseddel, som Peder Jepsen har fået fra lensmanden. Sagen, der behandles på tinge den 28. oktober 1656, kompliceres ved, at der – på en noget uklar måde – bliver indblandet en sag om udskrivning af en soldat, som rytterbønderne jo skal forsørge. Sagen ender med at både Peder og Oluf slipper for soldatertjansen, og “ingen uret skal ske”. Hvordan det gik med betalingen af vognlejen fremgår dog ikke helt klart.¹⁰⁰⁶

I august 1660, lige ovenpå kriseåret hvor svenskerne hærgede på egnen, har Bodil Lauridsdatter måttet pantsætte en ko for at få et lån af Oluf. Og her får vi et lille indblik i de metoder, der kunne bruges. Den 14. august har han indkaldt et par vidner til tinge. De skal berette om, at de i 1659, henad ved Riber Markeds tid, har været i Olufs hus, hvor de har hørt en ordveksling mellem ham og Bodil, der også er til stede. Han spørger hende, om hun vil løse den pantsatte ko, altså betale lånet tilbage, hvortil hun svarer, at hun ingen penge har og heller ikke kan få nogen. Oluf siger så til konen: Hvis du ikke løser den inden 14 dage, står den ikke længere til løsning, for jeg har brug for penge til at købe heste for. Når han bringer sagen for tinge, er det for at taget vidne på den, så det er klart, at han senere med god ret kan tage koen til sig som sin ejendom.¹⁰⁰⁴

Samme år er hans bror, Thomas, afgang ved døden, efterladende sig otte børn, der alle er under 20 år. Oluf optræder her som den naturlige lavværge for sine niecer og nevøer; skiftet viser også, at han igen har kunnet springe til med et lån til en bror i pengeød. Her har han 20 Sdr. til gode i et bo, der ellers er rimeligt solvent. Enken agter at gifte sig igen, og den kommende ægtemand, Hans Eskildsen, må love at tage sig godt af stedbørnene, udbetale deres arv, når tiden er inde, og i mellemtiden forsyne dem med føde og klæder og sørge for, at de “lærer at læse prompte og deres Katakismus udenad og drengene nogenledes at skrive, som han vil være bestandig overfor gud og den kristne øvrighed.”¹⁰⁰⁸ Pigerne har ikke haft brug for at lære at skrive; som umyndige personer, skal de jo ikke skrive under på noget som helst.

Engene er supervigtige for alle bønder, og de udgør derfor et emne, som man nemt kan komme op at toppes om. Sommeren 1662 er der opstået tvivl om et engstykke: hører det under Oluf og hans nabo Hans Lyche, eller er det kirken eng? Den 1. juli trommer de to Veldbækbønder en stor flok ældre folk fra sognet sammen på tinge, for at de kan vidne om, at engen altså er tilhører Oluf og Hans. Det foregår på den måde, at de ni mænd en for en træder frem og aflægger ed på, at de kan huske så og så langt tilbage. Det er en imponerende hukommelse, der lægges for dagen. Jens Hansen i Maade mindes hele 70 år tilbage, og i al den tid har de to mænd i den gård, hvor Hans og Oluf nu bor, brugt den omtvistede eng. Herefter følger andre med 60, 50 og sidst 20 års hukommelse, der alle er enige om, at engen har været Veldbæk-eng, og først på det allersidste har de hørt tale om, at det skulle være kirkeeng. Sagen burde således være klar, men da alle har aflagt deres vidnesbyrd, fremtræder "hæderlig og vellærde Mand, Benned Jacobsen" og blokerer det hele ved at hævde, at domprovsten, Erik Krag, som repræsentant for kirken burde have været indkaldt til tinget. Og uden lovlig kald og varsel tør herredsfogeden ikke udstede det tingsvidne, der skulle tjene som bevis for ejerskabet. Hvordan det ender, ses ikke i tingbogen, men mon ikke formaliteterne bare skulle bringes i orden?¹⁰⁰⁵

Som allerede nævnt er Oluf i 1656 blandt de otte stokkemænd, der bevidner, hvad der sker og afgøres på tinget. Det hverv bestrider han flere gange, hvilket ikke er overraskende, da han må være blandt herredets "velagte" mænd. Ved tingdagen i 1656 er der i øvrigt en anden af vore aner, nemlig nr. 1440, Lambert Nielsen fra Hygum, der er blandt de seks hørere, som også fungerer som vidner. De to mænd har uden tvivl kendt til hinandens eksistens, selvfølgelig uden at ane, at et par af deres efterkommere mange generationer senere skal gifte sig med hinanden.

Formentlig engang i 1670'erne har Oluf overladt sin gård til den yngste søn, Christen, og er gået på aftægt sammen med sin kone.

Oluf blev 1637 gift med Dorthe Christensdatter i Jerne Kirke.

De havde følgende bøn:

	i.	Hans (ca. 1637-)
986	ii.	Christen (1638-1716)

1973 Dorthe Christensdatter. Født ca. 1610 og død november 1678 i Veldbæk, Jerne.

Det vides ikke, hvor Dorthe er født, eller hvem hendes forældre er; hun benævnes Dorthe Hanskone ved skiftet efter sin første mand. Men et kvalificeret gæt er, at hendes far har heddet Christen, da det er dette navn, som søn nr. 2 får, efter at hendes første mand, Hans, er tilgodeset med opkald.

Hun bliver gift med Hans Christensen i Veldbæk og får med ham fire døtre, Kirsten, Mette, Else og Anne. Da han dør i 1636, er ingen af pigerne fyldt 20 år og heller ikke gift. Arven efter deres far opgøres til i alt 250 sletdaler, og det bestemmes i skiftet efter ham, at pengene skal blive stående renteløse hos stedfaderen, indtil de fylder deres 20 år. I mellemtiden skal han holde dem "ved magt med føde, sko og klæder."

I det nye ægteskab kommer der – så vidt vides - kun to sønner, Hans og Christen. Ellers hører vi ikke meget til Dorthe, der overlever sin mand med 10 måneder.

2024 Jep Christensen. Født ca. 1615 i Øse. Død i januar 1698 i Hostrup, Øse og begravet 12. januar 1698 i Øse Kirke, Øse.

Jep er fæster i Øse Sogn, og han er formentlig også født i sognet. Ved vielsen, der foregår i Øse Kirke, er hjemstedet Øse.

Han bliver gift 1648, og vi må antage, at han har fået sit sted omtrent på samme tid. Hvor Jep og hans familie har boet i sognet, er indtil videre uklart. I perioden, hvor han får sine børn døbt, noteres der blot i kirkebogen, at han er fra Øse, men da datteren Johanne og sønnen Knud bliver gift i henholdsvis 1672 og 1684, hedder det, at de er af Hostrup i Øse Sogn, og da de to gamle ægtefæller skal begraves er bopælen ligeledes Hostrup. Måske er de flyttet på et tidspunkt midt i livet? Eller præsten har været kortfattet i første omgang?

Jep har været ret populær som fadder; han optræder mange gange ved andre ægtepars børns dåb.

I 1657 blev Jylland rendt over ende af svenske tropper, hvoraf en del fortsatte over bælteerne for at belejre København. Selv om hovedstaden holdt stand, kunne Danmark ikke klare sig over for Sverige, og under fredsforhandlingerne fremsatte den svenske konge knusende betingelser: afståelse af Skåne, Halland, Blekinge, Bornholm og flere andre øer og landsdele (kravet blev dog mildnet lidt). Mens forhandlingerne stod på, blev svenskerne hængende i Jylland, men her blev polske og brandenburgske tropper, som støttede Danmark, i 1659 sat ind for at rydde området for besættelserne. Det var dog så som så med hjælpen, da de venligssindede tropper også plyndrede, så det ikke var nemt for de lokale beboere at skelne mellem ven og fjende.

Kriges trofaste følgesvende er sult og epidemier, og her er Øse og Næsbjerg Sogne meget hårdt ramt. Hele 187 døde kan præsten indføre i kirkebogen for dette år. Blandt ofrene er Jep og Appelones yngste datter, Anne, der bare bliver to år. Resten af familien overlever.

Jep bliver en gammel mand, ved begravelsen kan præsten notere, at afdøde er 83 år. Hvad der er sket med Jeps fæste, er p.t. ikke afklaret. Sønnen Knud får et sted i Årre Sogn, mens datteren Johanne 1672 er blevet gift med Hans Hansen; parret får tilsyneladende ingen børn, men herefter optræder en Hans Hansen i Hostrup jævnlige som fadder, og vi kan formentlig slutte at Johanne og hendes ægtefælle har slået sig ned på forældrenes sted og har fået dem i aftægt.

Den 24. september 1684 blev Jep gift med **Appelone Knudsdatter** i Øse Kirke.

De havde følgende børn:

	i.	Johanne (1649-)
1012	ii.	Knud (1652-1729)
	iii.	Anne (1657-1659)

2025 Appelone Knudsdatter. Født ca. 1628 i Øse. Død april 1712 i Hostrup, Øse og begravet 23. april 1712 i Øse Kirke, Øse.

Appelone er født før kirkebogens start i Øse, men det må formodes, at hun er kommet til verden i sognet. Vi støder første gang på hende ved hendes og Jeps vielsesindførsel. Derimod finder præsten det ikke fornødent at nævne hendes navn ved børnenes dåb – helt efter tidens skik og brug!

Men heldigvis optræder hun nu og da som fadder, og vi hører om hende på den måde. Appelone Jepses og Johanne Knudsdatter, formentlig søstre, er faddere for Niels Pedersens barn Anne i Øse, som døbes Dom. Misericordia 1659. Øvrige faddere er Daniel Skrædder, Bertel Jepsen, Niels Skonagger og Anne Jensdatter

Appelone Jeps er den 12. januar 1663 fadder til Niels Mortensens datter Anne i Vesterbæk. Hun har travlt dette år, for allerede fjerde søndag efter Helligtrekonger gælder det Christen Nielsens datter Kirsten i Heagger og sidst på året har Niels Mortensen i Vesterbæk igen et barn til dåben, igen med navnet Kirsten, så den første må være død. Appelone dør i Hostrup 1712, 84 år gammel.

2040 Jacob Outrup.

Om denne Jacob vides intet ud over, at han er far til fire børn, som bliver voksne og sætter sig deres aftryk i forskellige dokumenter, da de eller deres efterkommere skal gøre arven efter sønnen Niels op. Der er visse militære traditioner i familien, og både Niels og Jens' søn Jacob vides at have gjort karriere som underofficerer.

Jacob har sikkert en tilknytning til Outtrup Sogn, men det er usikkert hvordan.

Børn:

1020	i.	Jens (-før 1754)
	ii.	Jørgen (-før 1754)
	iii.	Niels (-1754)
	iv.	Karen (-efter 1755)

2044 Niels Nielsen. Måske født 1664 i Janderup.

Der er adskillige Niels'er i Janderup og Billum Sogne sidst i 1600-tallet, så det er ikke altid nemt at afgøre, om vi har fat i den rette. Den 4 september 1664 døbes en Niels, søn af Niels Nielsen i Janderup. Han kunne være vores mand.

Han overtager fæstet af gård XIX (siden matr. 25 og 26) efter sin far Niels, og efter at han og hans seks søskende har frasagt sig arv og gæld. I farens tid er der to fæstere, men Niels junior er tilsyneladende alene om fornøjelsen. Det er han i hvert fald ved matriklen 1688, hvor vi også kan se, at han har et hartkorn på 6 tdr. 1 skp. 3 fdk. at gøre godt med, og at ejeren på dette tidspunkt er pengemanden Stegelman i Kiel, der er i besiddelse af flere andre gårde i sognet, bl.a. matr. 30; senere kommer gården under Søviggård.⁸²⁹

Niels' første kone dør forholdsvis tidligt, og han gifter sig igen med Maren Laursdatter, som han vist får fire børn med.

Da der sidst i århundredet skal kradses skat ind hos undersåtterne, optræder Niels Nielsen og hustru på listerne. Som regel beregnes skatten ud fra det kvæg, man har, og her får vi opregnet husdyrholdet – den skattepligtige del af den, i hvert fald, og i 1678 er der eksempelvis en hest, en plag, to køer, en kvie og en stud samt fem får og et svin på gården. Det vides ikke med bestemthed, hvornår Niels dør, men et bud kan være "gl. Niels Nielsen", der begravnes 82 år 1754. Alderen passer ikke helt, men den slags unøjagtigheder er set før.

Niels blev gift 6. januar 1684 med **N.N. Knudsdatter**. I kirkebogen hedder det: Næste søndag efter nytårs dag viet Niels Nielsen og hans kone.

Børn:

1022	i.	Knud (1690-)
	ii.	Dorthe

2045 N.N. Knudsdatter. Død før 1695 i Janderup.

Niels Nielsens første kone går gennem livet uden at sætte sig mange spor i kirkebogen. Hun bliver gift, nævnes som Niels Nielsens kone og får i hvert fald et par børn. Hendes far hedder formentlig Knud, da den første (kendte) søn bærer dette navn. En kilde gætter på, at hun hedder Appelone, men jeg har ikke fundet dokumentation for det.

Hun må have været gift før ægteskabet med Niels. Et skifte efter deres fælles datter, Dorthe, nævner nemlig, at der også er et par halvsøskende til Dorthe: Jens Madsen (ane nr. 134), der er død, men har efterladt en datter, Ellen, og Johanne Madsdatter, som stadig lever.⁸⁹² Kirkebogen er desværre så mangelfuld her, at den ikke kan hjælpe os med dokumentation.

2184 Niels Madzsøn Rasch. Født før 1558. Niels døde i februar 1658 i Bandsbjerg, Janderup. Begravet den 28. februar 1658 i Janderup Kirke.

Niels er født et stykke tid før kirkebogens start, så vi har ingen dato, men han er søn af Madz Rasch. Og han må være født før 1558, da han skal være over 100 år ved sin død i 1658.

Han nævnes i 1588 som fæster i "Bandsberig" i Janderup i et mageskifte fra Frederick Munk til Oxvang af 26. november 1588 til "Prælater, Canicher oc Menige i Capitel udi Riber Dommkirche".²³⁵ Gården var altså "Kapitels-gods", men blev senere udlagt som ryttergård. Det fremgår af samme dokument, at Niels Rasch årligt i landgilde betaler 1/2 tønne smør, 2 ørte rug, 2 ørte byg og et svin.

1613 må Niels stille på V. Horne ting, fordi han har truet Eske Christensen i Hyllerslev med et spyd. Det var sket ved højen østen for herredstinget, hvor de var blevet uenige. Vidner havde hørt Niels sige, at spyddet "den skulle smage". Mens han selv "beretter med oprakte fingre, at han ikke truede eller undsagde Eske Christensen, hverken med ond hu eller ond hånd."¹⁰²⁴ Og her ender sagen nok.

Samme år kører en trolddomssag mod en kvinde ved navn Kirsten Pallesdatter, født i Kjelst og ugift. Hun er i sin tid blevet angivet af Maren Sørens i Oksbøl, der endte på bålet, og siden har Kirsten haft et trolddomsrygte på sig. Det spidser til, og 6. november starter sagen ved V. Horne Herreds ting. En foruroligende lang række mænd og enkelte kvinder stiller op på tinget – hvem har mon sørget for at få dem indkaldt? Her aflægger de med opragte fingre ed på, at Kirsten Pallesdatter er berygtet for trolddom. Rigtig mange har ikke andet at sige, men nogle kan dog levere en historie, der er belastende for Kirsten. Hun er nok udstyret med en skarp tunge, og til ulykke for hende er det i flere tilfælde gået galt for nogle familier, efter at hun har truet dem.

Blandt "historiefortællerne" finder vi to af vore aner: Søren Olufsen (ane nr. 1808) og altså Niels Rasch. Han kan fortælle, at han har været i skænderi med Kirsten om et medlem af hendes slægt, der skulle være blevet "lokket" af hans kones bror, og "siden havde han mistet meget af hans fæmon". Helt galt bliver det nok, da Ane Nielskone (gift med en anden beboer på Bandsbjerg?) kan aflægge følgende vidneudsagn den 20. november:

Hun vidner med oprakte fingre og helligånds ed på, at hen imod jul for et par år siden kom Kirsten Pallesdatter ind til dem og spurgte, om Ane Nielskone (her må menes Maren Nielskone), den gamle djævel, stadig levede. Ane svarede: Ja, hvorfor skulle hun ikke leve? Konen i huset, Maren Nielskone, sad på køllen, den del af ovnen, hvor malten tørres, og rørte noget malt. Da hun kom ned fra køllen, sagde hun til Kirsten: Du skal ikke kalde mig en gammel djævel, du er selv en gammel troldkone, du får skam; gjorde jeg din ret, fulgte jeg dig ud af døren med et træ. Det fik Kirsten til true Maren Nielskone: Derfor skal du få en djævels færd.

Og lidt derefter, mellem jul og kyndelmisse, gik Maren Nielskone ud en søndag aften, sund og karsk, for at hente noget tørv til hendes ild, og da faldt nogle tørv ned over hende og slog hende, så hun levede ikke længere, end de bar hende derfra og i hendes eget hus.¹⁰²⁶

Der er flere slemme beretninger om, hvordan Kirsten skal have nedkaldt ulykker over folks liv og helbred. Sagen ender, som den slags skal, nok på Viborg Landsting.

Den omtalte Maren Nielskone er Niels Rasch' kone, der altså tidligt dør fra en stor børneflokk. Niels gifter sig derefter med Bodil, som vi kun kender som Nielskone. Det er dog ikke uden problemer at gifte sig igen. En svigersøn, Niels

Nielsen Giedberg, borger i Varde, stævner den 26. januar 1622 Niels Rasch for 20 dlr., som er hans kone, Anne Nielsdatters, mødrene arv. Han finder det rimeligt, at arven bliver udbetalt, mens Rasch hævder, at han som fader og rette værge har ret til at beholde disse penge. Tinget er ikke enig med ham; han bliver dømt til at udbetale dem⁶⁷⁶. Med sin nye kone får Niels en søn, Christen, og en datter, der får navnet Anne.

Mads er i den tids "menighedsråd". I 1626 skal sognet have ny præst, og Mads og tre andre (bl.a. hans svigerfar) er med til at kalde ham. Deres segl ses på kaldsbrevet, og som den eneste har Mads også forsynet det med sin egenhændige underskrift.⁶⁷⁷

1600-årene er urolige, præget af krige med især svenskerne. I januar 1644 trænger general Lennart Torstensson fra hertugdømmene Slesvig-Holsten op i Jylland og besætter i løbet af kort tid hele landsdelen. Mens han venter på at den svenske flåde skal nå frem og hjælpe ham videre til øerne, huserer tropperne i Jylland. To svenske ryttere, som ligger i Varde, møder op hos Niels Rasch, som man kan læse i V. Horne Herreds tingbog den 19. september 1646.

Thomas Hansen i Strudvad og Peder Rasch i Heboe vidner her med oprakte fingre og ed, at de en 14 dages tid før Skt. Hansdag 1644 har set, at der kom to af svenskens ryttere, som lå i Varde, til Bandsbjerg. Her tog de med vold og magt en sort gilding hos Niels Rasch i Bandsbjerg, imod hans vilje og minde, og de gav ham ingen betaling for den. Hvor-efter førnævnte ryttere drog fra Bandsbjerg med alle de heste og hopper, som de havde med sig, tillige med den nævnte sorte gilding, som de tog fra Niels Rasch. Ydermere kan Thomas Hansen og Peder Rasch berette, at de "den næste fredag før Vor Fruedag" så, at førnævnte sorte gilding selv kom drivende alene hjem til Niels Rasches gård.

Ugen efter kommer det frem, at også Mads Pedersen i Nørhebo (ane nr. 1420) har måttet afgive en hest til den lange ægt (arbejdsrejse), hestene blev brugt til. Han er dog mindre heldig. Da hans hest kommer hjem igen, er den "fordærvet og døde en otte dages tid derefter."⁶⁷⁸

Niels' kone nr. 2, Bodil (eller Bould, som det hedder på egnen), dør i august 1654, og så skal der skiftes mellem enkemanden og de to børn. Niels møder ikke selv op på tinge med skiftebrevet, det klarer herredsskriver Jørgen Rasch fra Hyllerslev og sønnen Christen. Hvis Niels' alder ved begravelsen står til troende, må han også i 1654 være oppe i 90'erne, så det er nok forståeligt, at han har ladet andre optræde. Først i registreringen opregnes kvæg og kreaturer på gården: syv heste, en enkelt ko og et par kvier, to stude, et par svin, otte gamle får og to lam og endelig fem gæs. Der er to vogne med tilbehør og de sædvanlige arbejdsredskaber, inkl. fire møgkjæller.

I salshuset finder vi de uundværlige redskaber: kværne, øltønder, spande, brændevinskedel (der beskrives som ubrugelig og brøden) og en gruekedel. Desuden fade, krus og tallerkener. Møbler har det været sparsomt med; der opregnes et par borde og tre stole, foruden senge, af hvilke enkemanden lægger beslag på den, han plejer at sove i. I laden er der avlen: rug, byg, hvede og hø i pæne mængder, der skal dog trække en del fra til tiende og skatter, som betales i naturalier. I alt vurderes boet til 281 dlr. 2 mk. 8 sk., men herfra skal trækkes en del gæld – det ser bl.a. ud til at børnene fra første ægteskab ikke i alle tilfælde har fået udbetalt deres mødrene arv. En tjenestedreng har hele 6 dlr. af sin løn til gode, og til begravelsen er udlagt sølle 2 mk. Rytteren på gården skal have løn (1 mk.) og "kong. majsts. skat" udgør 7 mk. 2 sk. Desuden har Niels ofte været nødt til at låne penge hos naboerne, bl.a. folkene i Strudvad samt hr. Hans i præstegården. Der ligger mange små og lidt større poster ude omkring. Når alt er gjort op, er der 96 sdl. 10 sk. tilbage til deling mellem Niels og børnene. Heraf får far halvdelen, og resten deles mellem børnene, så sønnen Christen får 32 sdl. 3 sk., og datteren Anne må tage til takke med 16 sdl. 2 sk. Dog får hun uden for skifte bevilget sin mors klæder og kiste, mens "derimod skal Niels Rasch selv beholde hans "liffschorne" klæder, hans seng og en ark uden skifte."⁶⁷⁹

Ved Niels' begravelse er der mange år at holde rede på, og ingen kan huske tilbage til hans fødsel. Præsten noterer i kirkebogen: "den 28. febr. jordes Niels Rask, gammel over hundrede aar."

Niels var gift med **Maren Bertelsdatter**.

De havde følgende børn:

1092	i.	Mads (<1661)
	ii.	Mathis ⁶⁸⁰
	iii.	Niels ⁶⁸⁰
	iv.	Anders ⁶⁸¹ (->1631)
	v.	Ane ⁶⁸¹ (->1631)
	vi.	Søren ⁶⁸⁰
	vii.	Maren ⁶⁸⁰
	viii.	Mette ⁶⁸⁰

2185 Maren Bertelsdatter. Født i Janderup. Maren døde før 1613 i Bandsbjerg, Janderup.

Vi ved ikke meget om Niels Raschs første kone, men hendes ophav, Bertel Christensen og Dorett Bertels, kendes fra en arveaftale, som hendes bror Christen får sat i værk i 1631.⁶⁸⁰

Og fra sagen mod den trolddomsmistænkte Kirsten Pallesdatter har vi detaljer om hendes ulykkelige død, da hun en vinterdag blev ramt af noget tørt fra brændestablen, som ramte så uheldigt, at hun døde af det.

2208 Bunde Sørensen. Bunde døde ca 1630 i Broenggård, Ål sogn.

Bunde er fæster af Broenggård fra før 1630. Vi ved meget lidt om ham, men den 12. marts 1631 møder han op på V. Horne Herreds ting, fordi han har en kontrovers med Jens Nielsen på Gedberg, der ikke har betalt den 4. part kirketiende, som hans fæstebrev tilsiger ham at svare. Om Bunde har haft til opgave at samle tienden eller har lagt ud for Jens, vides ikke, men han må have tingets ord for, at manden skal betale.¹⁰²³

Den 27. januar 1649 er der en ny sag, der skal løses på tinge; Bunde stævner en række bønder for en gæld, som de ikke har betalt til hans søn, Søren, på Gedberggård.⁶⁸⁵ Senere samme år – den 9. november – er han igen på tinge i en gældssag; denne gang drejer det sig om penge, Thomas Jepsen (en anden af vores aner, nr. 1226) skylder ham selv.⁸⁹⁷

Barn:

1104	i.	Søren (<1681)

2232 Niels Kristen Windfeldt. Niels Kristen døde efter 1628 i Farup.

Om Niels Kristen ved vi intet, ud over at han omkring 1630 lever i Farup, 4 km nordvest for Ribe og får i hvert fald to børn her.

Farup Kirke, der er stærkt inspireret af domkirken inde i Ribe, har overlevet diverse stormfloder og stod også på sin plads i Niels Kristens tid.

I Kinchs værk fra 1884 Ribe Bys Historie og Beskrivelse, bd. 2, side 623 kan man læse følgende: “Denne endnu blomstrende Familie i Fardrup Sogn er meget gammel der paa Stedet; allerede 1611 omtales en Kristen Windfeld i Kjærbøl”.⁶¹⁰

Byen Farup har flere gange været truet af vandflod, værst i 1634, da 295 skal være omkommet, mens kun 30 overlevede katastrofen. Niels Kristen har levet på denne tid, og om han i så fald har overlevet stormfloden, vides ikke, men i hvert fald har et par af hans børn været blandt de heldige.

Hvor navnet Windfeldt stammer fra er uvist, da der ikke er noget sted, der bærer navnet Windfeld. Der er teorier om, at det skulle være hollandsk, måske endda være indført med en kniplingskræmmer, der også bragte kniplingskunsten med sig til Sønderjylland. Det er dog ikke videre sandsynligt, da der ikke findes hollandske fornavne i slægten. Måske hentyder det bare ganske simpelt til, at de første, der har fået/taget navnet, har boet på et forblæst sted!

Børn:

- 1116 i. Hans (ca1628-1700)
- ii. Birgitte (-1690)

2312 Mads Christensen Brich. Mads døde efter 1622 i Brichgård, Børsmose, Ål.

Det vides ikke, hvornår Mads er født eller død, men han er nævnt i Kjærgård Birks tingbog den 30. august 1622, og han må altså være død efter den dato.

Mads er ligesom sin far, Christen Brich, fæster på Brichgård i Børsmose, der på den tid hører under Juellingholm, en mindre herregård i Sdr. Omme Sogn. Som så mange andre bønder i byerne langs Vesterhavet har han en ekstraintægt ved fiskeri; hans båd ligger ved Vesterside fiskerleje, og det er husbonden Mogens Juel til Juellingholm, der tager tollden af fangsten. I Riberhus Lensregnskaber er Mads nævnt i 1581.

Noget kunne tyde på Brich'erne er i besiddelse af et vist temperament. I hvert fald har Mads været i så hidsigt ordklammeri med en anden Børsmosemand, at sagen ender på Kjærgård birketing den 3. april 1612:

Mads Christensen Brick i Børsmose og Søren Jensen ibid. de stod i dag for tingdom og berettede, at eftersom de udi drukkenskab og hastmodighed er kommet nogle ord imellem, hvilket dog ikke har været deres ære eller lempe “angielendis” udi nogen måde. Så er de nu derom venlig og vel forliget, og ikke de på enten sider vidste hverandre at beskyldes uden ære og godt i alle måder. Og tilforpligtede fornævnte Mads Christensen Brich og Søren Jensen dem på begge sider efter denne dag at gøre og bevise hverandre god naboskab og venskab, som det sig gode grander og naboer egner og bør.

Og forpligtede de dem på begge sider, at hvilken en af dem hverandre uden billig årsag overfalder med utilbørlig ord eller tale, den andens ære eller lempe til forkrænkelse, desligeste med hug eller slag overfalder uden billig årsag, da skulle den, hvis brøst så fandtes, dermed have forbrudt deres hals og liv til deres arvinger og herskab.

Og stod fornævnte Søren Jensen og Mads Christensen med hverandre til vederståelse og samtykte dette vidne, der det blev indtegnet. Mads Christensen tog vidnet, Søren Jensen genpart.

Det har vist været mere end almindeligt mundhuggeri, de har givet sig ud i, siden en gentagelse kunne koste livet!!

I 1622 optræder Mads igen på tinge, nu med sin kone. Denne gang gælder det en uenighed om en medgift på 8 1/2 daler, som Hans Thomsen i Børsmose er blevet lovet i 1617, da han giftede sig med deres datter (hvis navn ikke kendes), men som endnu ikke er udbetalt. Tre vidner stiller op og fortæller, at de har overværet, at både Mads og Sidsel har lovet svigersønnen ovennævnte beløb. Mads på sin side holder på, at han ikke har lovet Hans så mange penge, men at han dog, “når han fæstede sig i væring, da vil han give ham penge efter Mads Christensens egen vilje og minde.” Tingbogen melder intet om, hvor meget Mads havde tænkt sig ...⁶⁸⁸

Mads var gift med **Sidsel Madskone**.

Et barn kendes:

1156 i. Christen (-<1654)

2313 Sidsel Madskone. Sidsel døde efter 1622 i Brichgård, Børsmose, Ål.

Sidsel kendes fra omtalen i tingbogen 1622, hvor hun er med sin mand på tinge i anledning af striden om datterens medgift.

2432 Jens Pedersen. Født i Ø. Vrøgum, Ål. Jens døde efter 1623 i Ø. Vrøgum, Ål.

Der vides ikke meget om Jens ud over, at han er fæster i Øster Vrøgum og har boet på den gård, som sønnen Hans siden overtager. Hvem han er søn af kan ikke med absolut sikkerhed siges, da der på den tid er to mænd med navnet Jens Pedersen i byen, den enes far var store Peder Jensen og den anden Lille Peder Jensen. Den sidste er den mest sandsynlige.

Jens oplader gården i 1623 og må derfor være død efter det år.

Hans kone kendes ikke.⁶⁸⁹

Barn:

1216 i. Hans (->1676)

2444 Eske Hansen. Født i Løftgård, Outrup. Eske døde efter 18. september 1630 i Løftgård, Outrup.

Eske er fæster på den gård i Løftgård, som hans familie både før og efter ham har siddet på. Han nævnes i Riberhus Lensregnskaber 1598-99, hvor han er fæster sammen med Søren Christensen og Laurits Hansen – sidstnævnte er hans bror.

Et af de få steder, hvor man kan håbe at finde noget om almindelige mennesker i 1600-tallet, er tingbøgerne. Altså, hvis folk har bedrevet et eller andet, der fører dem til retten, er der chance for gevinst. Og Eske Hansen har lykkeligvis et par gange vist sig på V. Horne Herreds ting.

Første gang den 13. november 1613, hvor det gælder en uenighed om skellet mellem hans gård og nabogården, Gadgård. Eske mener, at en skelsten ikke mere står der, hvor den fra gammel tid har stået, men naboen møder op og bedyrer, at han bestemt har ikke været årsag til, at bemeldte sten er kommet væk fra det sted, den tilforn har i stået, og de to naboer enes i mindelighed om igen at placere stenen på det vante sted.

Tre år senere går det ikke helt så mindeligt, og sagen ender ved Viborg Landsting, selv om den ser ganske banal ud: På en vold, der nok ligger i skellet mellem Løftgård og modpartens agre, er Anders Poulsens tjenestedreng Niels ved at tøjre nogle heste. Eske, hans kone og sønnen Søren kommer til og får ham væk fra stedet, åbenbart lidt hårdhændet, for drengen råber forskrækket op og kalder på hjælp – de slår ham ihjel! Eske påstår, at det er løgn og flere gode mænd fra sognet vidner om, at de sandelig ikke har set hverken Eske eller hans kone slå drengen, som dog godt nok kommer i slagsmål (bordag) med deres søn, Søren. Dog forklarer Poul Smed, at han har set Karen Eskes holde tjenestedrengen lidt inden slagsmålet udviklede sig. Sagen ender med, at dommeren finder det svært at dømme, fordi vidneudsagnene egentlig ikke handler om, hvad der er sket, men om hvad vidnerne har set eller ikke set, selv om han vist mener, at vidneudsagnene "bør magt have".¹⁰²²

Løftgårds
stolestade

Endelig er der en sag om et stolestade i Outrup Kirke. Løftgård har fra tidernes morgen haft sin egen bæk, på den fremmeste plads øverst i kirken. Men i 1621 tillader kirkeværgen, Nis Graversen, sig at flytte den længere ned, måske for at give plads til folkene fra herresædet Søvigård. Det passer ikke Eske, der undervejs i sagen kommer til at sige, at Nis har gjort stolestadet til et svinetrug, underforstået, at han har ladet nogle uværdige mennesker få plads på det. Eske må senere vedgå, at hans udtalelse er lidt ubetænksom, men han opnår dog hans stolestade bliver flyttet tilbage til den oprindelige plads. Stolegavlen står stadig i kirken, nu dog i ligkapellet.⁶⁹⁰

Den 13. oktober 1621 stævner lensmanden, Albret Skeel, Eske og hans to søstre, Maren og Karen, for at de åbenbart ikke har taget sig af en arv efter deres bror, Laurids, der var medfæster i Løftgård, men døde uden at efterlade sig arvinger. De ønsker dog ikke noget af arven (måske er der gæld efter ham?), så den må overgå til hans majestæt kongen.

Året efter må Eske igen møde op på tinge. Den 17. august har et par sognebørn klaget over, at han har høstet noget rug på fire agre, men har undladt at betale tiende af det. Der har været syn på agrene, og synsfolkene mener, at Eske ulovligt har taget kornet ind. Han har dog sit forsvar klar, og han kan fortælle at hans kone Karen allerede har gjort rede for at der er betalt tiende af en anden kær, så at manden, der indsamler tienden, har fået, hvad han tilkommer. Misforståelsen udredes, og det ender i stor fordragelighed på tinge, hvor de involverede tager hinanden i hænderne, fornøjede på begge sider og i alle måder, og lover "aldrig igen at stævne eller kalde".¹⁰²¹

Eske var gift med **Karen Eskeskone**.

Et barn kendes:

1222 i. Søren (-<1651)

2445 Karen Eskeskone.

Karen herkomst kendes ikke, og det vides ikke, hvornår hun er død. Hvis hun ikke var blevet omtalt i sagen om tjene-stedrengen, der følte sig truet, havde vi nok heller ikke kendt hendes navn.

2452 Jep Sørensen.⁶⁹¹ Jep døde efter 1638 i Oksbøl, Ål.

Om Jep vides kun, at han 1638 bor på den krongård i Oksbøl, som siden kommer til at huse Thomas Jepsen. Det kan ikke dokumenteres sort på hvidt, at han er far til Thomas, men sandsynligheden er stor. Hans kone kendes ikke.

Barn:

1226 i. Thomas (-<1692)

2456 Hans Jensen Børsmose.⁶⁹¹ Hans døde efter 1612 i Børsmose, Ål.

Hans er fæster på en krongård i Børsmose, som han har overtaget efter sin far, Jens Hansen Børsmose, engang i 1590'erne.

Den landgilde, som skal svares af gården, er sat til 10 skilling 2 albus volmis og helmis (forår og efterår) og 1 svin, 1 lam og 2 høns. Dertil kommer, at der skal svares fire hestes gæsteri: 3 mark 5 skilling 1 albus.

I året 1600 mener Hans, at han er blevet overfaldet. Den 11. juli fremlægger han på tinge, hvordan han på Kjærgård Tingvej er blevet frarøvet sin sabel. Det nytter dog ikke at grave videre i sagen, for ugen efter må han tilstå, at "han ikke vidste, hvem der gjorde ham overlast i dag otte dage, ej heller vidste, hvor hans værge (sabel) var, fordi han var drukken"¹⁰¹⁹ – grunden er den simple, at han havde kigget lidt dybt i bægret!

Hans' børneflokk opregnes, da sønner og svigersønner tropper op ved en arvesag efter Oluf Knudsens kone Sidsel Frandsdatter i Børsmose. Som må have en eller anden forbindelse til familien, måske Hans' ukendte kone.

Børn:

	i.	Jens ⁶⁹²
1228	ii.	Hans (-<1660)
	iii.	Frands ⁶⁹²
	iv.	Ester ⁶⁹²
	v.	Anne ⁶⁹²

2458 Bertel Throgelsen. Bertel døde før 1633 i Ø. Vrøgum, Ål.

Bertel er fæster på en gård i Ø. Vrøgum. Han nævnes i Riberhus Lensregnskaber i 1585-86, og på dette tidspunkt deler han fæstet med sin far, Throgels Thomesen. Skyld og landgilde er 10 skilling 2 albus helmis og volmis (efterår og forår), 1 ørte rug, 1 ørte byg, 1 svin og endelig af 6 heste gæsteri 5 mark.

Bertel har sat sine spor i tingbogen. Den 17. juni 1597 har han en strid om en vej med Peder Jensen i Vrøgum. Den ender med, at de "så venlig og mindelig vel" forpligtes til, at Peder skal have den vej, som han har indelukket i sin toft, mens Bertel fra denne dag skal holde sig fra at anke, klage eller kære i nogen måde.⁶⁹³

Vi ved ikke, hvem Bertel var gift med, men hans kone er død før marts 1612, hvor enkemanden igen er på tinge for at få klaret børnenes arv efter deres mor. Den 20. marts giver Hans Bertelsen i Vrøgum på sin egen og sine søskendes vegne afkald på yderligere arv.¹⁰¹⁸

Bertel selv lever ca. tyve år længere. Han dør omkring 1632. Hans svigersøn Thomas Jepsen får gården i fæste og lover at udrede arven og at holde salig Bertel Throgelsens arvinger skadesløse for deres arv.

Børn:

1229	i.	Karen (->1662)
	ii.	Troels ⁶⁹⁴ (-1659)
	iii.	Hans ⁶⁹⁵

2752 Thomis Andersson.⁶⁹⁶ Thomis døde før 1655 i Hyllerslev, Janderup.

Thomis er fæster af gård XI i Hyllerslev og ses i Riberhus Lensregnskab i 1606. Desuden kendes han fra sagen af 4. august 1655, hvor hans søn husker 40 år tilbage i tiden og henviser til farens rettigheder til en given mark, som der nu er kommet strid om⁶³⁸. På dette tidspunkt er Thomis død.

Barn:

1376	i.	Anders (-1659)

2792 Christen Nielsen.⁶⁹⁷ Født ca 1590 i Grimlund, Hoven. Christen døde ca. 1630 i Grimlund, Hoven.

Christen kendes kun indirekte. I en retssag i 1634 nævnes Niels Lassens tre sønner Michel, Niels og Laurids, men et slægtsdokument fra 1651 viser, at der har været en fjerde søn, Christen, som må være død tidligt. Han har formentligt hørt hjemme i Grimlund, Hoven Sogn.

Hans kones navn kendes ikke, hun må være død før 1630. Hvad der ligger fast er imidlertid, at Christen og hans kone når at få ti børn. Tre af disse børn bor i 1651 i Grimlund, og derfor er det nærliggende at antage, at også forældrene har boet her.

Børnene er umyndige, da de bliver forældreløse – den ældste har næppe været 15 år. I denne kritiske situation træder deres farmor, Sofie Nielsdatter, der stadig lever og bor på den halvgård, som hendes mand har haft, til og påtager sig opdragelsen. Farbrødrene Michel og Niels, der bor i den anden gårdspart, har nok også ydet deres bidrag til gårdens drift. Michel opnår i en periode at blive herredsfoged, og han er en anset mand, men med tiden er det gået tilbage for brødrene, rent økonomisk. Tiderne er hårde, Danmark er i høj grad krigsførende og fremmede tropper huserer jævnlige. Det lider mange mennesker under, på forskellig vis. 1662 er Michel væk, og Niels er død, efterladende sig enke og barn. Gården er meget forfalden.

Christen Nielsens yngste søn Christen Christensen overtager gården, da han er moden til det, og får sat skik på den igen, sammen med sin bror Hans, der er bosat i Bandsbøl, Hemmet sogn.

Børn:

	i.	Iver ⁵⁵⁶
	ii.	Niels ⁵⁵⁶
	iii.	Maren ⁵⁵⁶
	iv.	Anne ⁵⁵⁶
	v.	Laurids ⁵⁵⁶
1396	vi.	Thyge (-1677)
	vii.	Niels ⁵⁵⁶
	viii.	Iver ⁵⁵⁶
	ix.	Hans ⁵⁵⁶
	x.	Christen ⁵⁵⁶ (ca1630-ca1700)

2988 Houle Christensen. Død 1673 i Toftum, Hemmet og begravet den 30. august 1673 i Hemmet Kirke.

Houle er fæster i Toftum. Det er et ganske lille by, hvor der fra gammel tid har været tre gårde. Houle nævnes i 1648 som fæster på en af dem, formentlig som efterfølger efter sin far, Christen Jensen. På dette tidspunkt hører gården under Ribe Domkapitel. I kilden fra 1648 oplyses, at byens folk bruger jord på Hemmet Mark og svarer 2 ørte rug heraf.

Omkring 1670 bliver gårdene udlagt som ryttergods, og i 1688 er det sønnen Christen, der sidder ved fæstet.⁷⁵¹

Houle deltager ved skiftet efter broderen Jens, der er fæster af Sædding Storgaard i Nr. Nebel. Skiftet foregår som vanligt på den tid på Kjærgård Birks ting fredag den 8. februar 1633.⁷⁸⁵ Jens er gift med Inger Christensdatter Høst, datter af en anden af vores aner, Christen Jacobsen Høst (ane nr. 3620), og han er en mand, der har gjort det rigtigt godt og efterlader et stort bohave.

Houle begravnes den 30. august 1673, uden at hans alder nævnes.

Houle var gift med **Johanne Christensdatter.**

Børn:

1494	i.	Christen (->1688)

2989 Johanne Christensdatter. Død 1673 i Toftum, Hemmet og begravet den 19. juli 1673 i Hemmet Kirke.

Vi ved ikke, hvem Johannes forældre er, men hun har en bror Jens Christensen Gundesbøl, bosiddende i Bordrup, Oksby sogn, og to søstre, Mette, som bor i Obling, Sdr. Bork Sogn, og Anne i Nordenå, Hemmet. Deres mor, hvis navn også er ukendt, har haft en bror ved navn Torben Nielsen, som er endt helt i Husum, hvor han har giftet sig og

fået en datter, Cathrine, der bliver gift med en Jens Knudsen Færgemand. Da det forlyder i Hemmet, at disse to begge er døde uden at efterlade sig børn, træder de fire søskende ind som arvinger efter deres kusine.

Som manden i kuldet tager Jens sig af sagen. Han går den 4. februar 1670 på Kjærgaard Birks ting med en hel stribe hæderlige dannemænd fra egnen, som "vidner endrægtigt med opholdne fingre og ed, at det er dem i sandhed vitterligt", at slægtsforholdet er i orden.⁷⁵² De tre søskende får deres arv; at afdøde har levet og er død langt fra dem er ingen hindring for, at der skiftes på retmæssig vis. Hvor besværligt det end har været med den tids muligheder for at kommunikere. Det vides ikke, hvor meget der har været at arve.

Johanne dør en måneds tid før sin mand og begravnes den 19. juli som "Johan Holis i Toftum".

3032 Niels Friis. (Samme som anetavle nr. 1378.)

3068 Jes Pedersen. Født før 1590 i Aasted, Kvong. Død efter 1649 i Aasted, Kvong.

Vi ved ikke, hvornår Jes er født, men han er bevisligt søn af Peder Olesen i Aasted, Kvong, og ved et tingmøde 4. august 1649 bliver han bedt om at vidne om, hvor lang tid tilbage hans hukommelse rækker, og da han svarer, at han kan mindes 50 år, må vi slutte, at han nok er født senest 1590.

Han sidder på en krongård i sognet, en gård af pæn størrelse: 5 tdr. 1 1/2 skp. 2 alb. I regnskabet for Riberhus Len 1622-23 kan vi se, at han dette år får en gård i fæste, som hans far oplader til ham. Han betaler 9 daler i indfæstning. Et par år før har han været på gale veje, idet han har beligget en kvinde ved navn Thogh Sørensdatter. Den slags takseres med store bøder, og Jes må punge ud med 7 daler 28 sk. for forseelsen. Også denne oplysning kan læses i lensregnskabet.

Når man får foden under eget bord, kan man passende gifte sig, og det sker også for Jes. Der skal følge en medgift med, og den er der åbenbart problemer med her, for den 13. juli 1622 må tre mænd fra sognet på herredstinget vidne om, at de rent faktisk har set Peder Olesen give sin søn "hans medgift af fæmon og boskab og skibstræ". Faderen må selv stå frem og "bekendte det så i sandhed at være."

I 1634 er Jes i gang med at låne penge ud, og en Niels Christensen i Uldbæk har åbenbart problemer med at betale tilbage. Sagen kommer for tinge den 22. februar, hvor et par mænd vidner på, at de har set og hørt, at Niels betalte nogle af de 50 daler, han skylder, og for de påløbne renter tilbyder han en sølvskål, som vejer til 4 rigsdaler, mens han vil betale resten i havre eller andre gode varer. Det tilbud går Jes ind på.⁹⁵⁸

Jes har været lægdsmand i sognet under Torstensonkrigen. I den forbindelse ser der ud til at være opstået ondsindede rygter om ham og hans familie. Formentlig om tyveri eller røveri. Rygterne er så hårdnakkede, at 29 gode mænd fra egnen må troppe op på tinge den 14. oktober 1648 og vidne med oprakte fingre, at "de ikke har hørt nogen ulempe eller ond rygte, at have påfundet forn. Jes Pedersen eller hans hustru og børn af nogen ærlig mand eller kvinde, enten for tyveri eller andet". Tværtimod har de kun godt at melde om Jes. De husker, at han omkring 1620 var soldat for kongen i 7 år og vandrede med andre godtfolk både i Tyskland og Danmark, uden at nogen havde noget ondt at sige om ham. Han var altid hjælpsom over for både fattige og rige og undgik så vidt muligt at tage fra de fattige, hvis han skulle kræve skatter ind. De skulle ikke havne i dyb armod, som man så det andre steder.

Til sidst fremstår Hans Sørensen i Aasted, som man kan have mistænkt for at stå bag rygterne. Han har heller intet ondt at sige om Jes, men tilføjer: "Dersom der kunne være faldet et ord forn. Jes Pedersen, hustru og børn og forn. Hans Sørensen imellem, da var det sket udi hastmodighed." Og dermed må den sag være lukket.¹⁰¹⁷

Tingmødet den 4. august 1649, hvor Jes bevidner sin alder og hukommelse, er sidste gang, vi finder ham anført som levende.

Jes var gift med **Mette Pedersdatter**.

De havde følgende børn:

1534	i.	Frands
	ii.	Apelone
	iii.	Kirsten
	iv.	Jens

3069 Mette Pedersdatter. Død efter 1682 i Aasted, Kvong.

Vi ved ikke, hvor Mette er født, eller hvem hendes forældre er, men hun optræder mange gange i tingbøgerne, når hendes søn Frands på hendes vegne søger at få gæld tilbagebetalt. For det meste omtales hun som Mette Jeskone, men nu og da får vi hendes patronym, Pedersdatter.

Det er sønnen Frands, der overtager gården i Aasted efter hende, og hun kommer i aftægt hos ham; sidste gang vi hører om hende er på en skatliste fra 1682. Hvor hun også må være en ældre dame. Formentlig dør hun i Kvong, inden familien rykker til Janderup.

3070 Poul Christensen Skads.⁹⁵⁹ Født ca 1609 i Skast Sogn. Død 31. marts 1665 i Henne.

Poul er født i Sønder Skast Sogn, Tønder Amt ca. 1609 som søn af Christen Poulsen Snepsgaard. Han er et kvikt hoved og har muligheder for at gå studievejen, og 1630 bliver han student fra Ribe Katedralskole. Siden læser han teologi og bliver 1633 ordineret som præst i Henne Sogn. På samme tid gifter han sig.

Han er en herre, der ikke finder sig i hvad som helst, og kort efter sin tiltræden får han præstegården synet. Den er nemlig i for ringe stand, mener han, og hans forgænger burde have holdt den bedre vedlige. Otte mand fra sognet er på rundtur i gården, og de kan konstatere, at der nok er mangler, fx ingen bænke eller panel i salshuset, men de fleste bygninger er dog "ved magt". Undtagen et hus "sønden i østre side af gården, det var gammelt og forfalden, så det syntes, at samme hus ikke kunne stå længe, undtagen det blev forbedret". Så en renovering af dette hus har Poul nok fået ud af synet.

På sine ældre dage flytter Pouls svigerfar, Jens Christensen, ind hos ham, og her dør den gamle. Der skal naturligvis skiftes, men det er der åbenbart knas med; Poul mener måske, at svigerfaderens efterladte gods tilkommer ham. En sønnesøn, Niels Jensens søn Iver i Houm, må på sin fars vegne gå til tinget for at få skiftet afsluttet, og Poul bliver dømt til at udlevere efterladenskaberne, så der kan skiftes retmæssigt.

Med jævne mellemrum besøger bispen sine præster på visitats, hvor han bl.a. undersøger om konfirmanderne har lært, hvad de skulle ved konfirmationsforberedelsen. I foråret 1646 vil biskop Monrad aflægge visit i Henne, og Poul befaler nogle folk at give besked til de unge, der ikke er på havet, om at møde op i kirken den pågældende dag. Desværre er fremmødet meget ringe, og sagen ender på herredstinget. Her forklarer den ene efter den anden af sognebørnene, at de skam har givet besked videre om, at sognets børn og unge mennesker havde at give møde i kirken. Således har de gjort, hvad de kunne. De skal dog efter præstens mening ikke slippe afsted med blot at undskylde, og det får han ved retten medhold i. De udeblevne unges forældre bliver dømt til at betale 3 rigsort pr. person. Der drejer sig om i alt 30 ægtepar.

Poul er fortsat utilfreds med sit ringe kald. Han har et engestykke i fæste, men til trods for at det oversvømmes af havvand, så det er umuligt at hente nogen høst fra det, skal han årligt betale en ørte byg for engen. Det klager han til

Kong Frederik III over, og majestæten svarer ham egenhændigt den 29. august 1649 og tillader ham at være forskånet for afgiften, da han anser hans angivelse for at være sandfærdig.

Vi kender tidspunktet for Pouls død, fordi en senere præst i Henne i 1828 kan fortælle, at Poul Christensen Skads og hustru ligger begravet i den store gang i Henne Kirke, hvor der også står en gravsten med teksten: Povel Christensen Scads Guds Ords tjener i Henne Kirke i 30 aar, død 1665 i hans alders 56. aar. Med sin kjere Hustru gudfrygtig og hæderlige Elisabeth Jens Datter.

Poul blev ca. 1633 gift med Lisbeth Jensdatter.

Det vides, at de i hvert fald havde følgende børn:

	i.	Christen
	ii.	Anne
1535	iii.	Anne (->1689)

3071 Lisbeth Jensdatter. ⁹⁵⁹ Født i Nr. Nebel. Død efter 1666.

Lisbeth er datter af Jens Christensen og hustru Anne Iversdatter i Nr. Nebel, men hvornår hun er født vides ikke. Faderen har været en velbjerget mand, og hun har nok arvet noget af hans foretagsomhed, for i regnskabet for Riberhus Len 1635-36 kan vi se, at hun – og ikke hendes mand – har fæstet et stykke eng ved Lønne sø, som hendes far tidligere har været fæster af.

Hun har også haft midler til at låne penge ud. Den adelige fru Anne Staverskov har således lånt 26 rdl. og givet Lisbeth noget guld i pant. I 1666 vil fruene betale lånet tilbage og ønsker guldet og gældsbeviset retur. Det nægter Lisbeth. Sagen ender på Vester Horne Herreds ting den 20. januar, og her forklarer Lisbeth, via to mænd, som repræsenterer hende, at “hun ikke vil tage de penge, thi hun var ikke trend (trængende?) for dem. Og dersom hun tog dem, da gjorde hun en skarn mod sig selv.”

3168 Hans Hansen Trøllund. Hans døde før 1710 i Trøllund, Hejnsvig.

Hans bor i Hejnsvig Sogn, hvor Trøllund er en mindre by, der i slutningen af 1700-tallet består af fire gårde. Disse har oprindeligt været en “enestegård”, en enligt beliggende gård, der efterhånden er delt op i fire.⁶⁹⁸

Det vides ikke, hvor eller hvornår Hans er født; heller ikke hvornår han har fået foden under eget bord, men fra 1663 optræder han jævnlige i Slavs Herreds tingbøger. Den 5. marts 1663 må han på tinge for at klage over, at han har købt et par heste af en Poul Hansen, og så viser det sig desværre, at Pouls bror, Simon, har stjålet dyrene fra en anden mand.

I juli året efter er han blandet ind i en sag, hvor hans svoger Eske Pedersen, gift med hans søster Karen, der har en gård i fæste, må afgive den til en Peder Jensen, fordi godsejeren hr. Poul Benfeld har lovet ham fæstet. I stedet må Eske flytte til en anden gård. Der er så et problem med det korn, som Eske har sået på markerne på sin tidligere gård, og som han følgelig tilkommer. Både Hans og Eske samt et par tjenestepiger bliver stævnet, men det er ikke klart, hvad det ender med – ud over at Eske bliver boende på det nye sted i Askær.

Hans er kirkeværg for Hejnsvig Kirke, sammen med Niels Laursen i Søgård. Det indebærer, at de skal kræve tiende ind, men den 27. oktober 1664 indskærpes det overfor dem, at de må have styr på kirkens regnskab for udgifter og indtægter “siden fjendernes tid” – krigen med svenskerne 1657-60, der ender med belejringen af København og afståelsen af Skåne, Halland og Blekinge. Her savnes tilsyneladende regnskab, og desuden “bør de stå kirken til rette for al

den skade formedelst deres ophold og forsømmelse med indkomsten at fordre". Hvis de har sløset med indkrævningen, må de altså dække de omkostninger, dette kunne forårsage.

September 1668 er det Hans' tur til at have uorden i en kreaturhandel. Han og hans kone har solgt 10 okser til Jens Laursen i Lønborg. Desuden køber denne otte okser af svogeren Eske. Han betaler en del af købesummen og får 10 af dyrene med sig, mens de to sælgere lover at have andre okser gående til græsning hos sig, indtil Jens betaler resten af beløbet. Da han så dukker op med pengene og vil hente de sidste otte okser, må Hans' kone indrømme, at kreaturerne er solgt til en anden. Handlen må annulleres og Jens gå hjem med uforrettet sag.

I 1684 dør svoger Eske, og Hans må træde til som formynder for hans tre umyndige børn. Skiftet er ikke uden værdier, bl.a. er der en sølvskål med ægteparret Karen og Eskes navne, som Eske har givet sin kone som fæstegave. Den betinger hun sig og lover, at den skal blive hendes børn til deling efter hendes død. Enken har allerede fundet en ny mand, men Hans skal have opsyn med, at der bliver passet godt på børnenes arvelodder.¹⁰⁶⁸

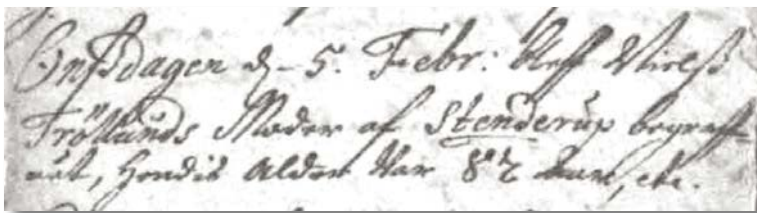
Hans Hansen den ældre af Trøllund, som han også kaldes – der må nødvendigvis være en H.H. den yngre, nemlig hans søn – får den 3. maj 1686 får skøde på en gård i Stenderup fra ejeren af Engelsholm gods, Preben Brahe. Gården har tidligere været fæstet af en Niels Sørensen, som har betalt 12 rdl. i landgilde.⁶⁹⁹ Hans sælger den senere videre til Niels Hansen Dahl fra Grindsted (søn af ane nr. 794, Hans Nielsen Dahl). Gården er den, som den hans sønnesøn, Peder Nielsen Trøllund (vores ane nr. 792) i 1744 køber.

Han var gift med **N.N. Hanskone**.

Følgende børn kendes:

	i.	Hans (1655-1739)
1584	ii.	Niels (ca1668-1756)

3169 N.N. Hanskone. født ca. 1628 og død 1710 i Stenderup, Ansager. Hun blev begravet den 5. februar 1710 i Ansager.

Det eneste vi kender til Hans Trøllunds kone er denne indførsel i Ansagers kirkebog anno 1710

Hans Trøllunds kone, hvis navn vi ikke kender, har formentlig været i aftægt hos sin søn, Niels. Selv om det må antages, at hun har levet det meste af sit liv i Trøllund.

Men i 1710 har præsten i Ansager indført følgende i sin kirkebog: Onsdagen d. 5 Febr. bleff Niels Trøllunds Moder af Stenderup begrafuet, hendis Alder var 82 Aar, etc.

Ud fra disse oplysninger kan vi beregne, at hun er født omkring 1628, men om det er i Hejnsvig eller et andet sogn vides ikke.

3192 Niels Hansen Krogager.

Niels nævnes i matriklen 1688 som fæster af Krogager. Stedet ejes af Niels Nielsen til Endrupholm, og hartkornet er 3 tdr. 7 skp. 1 fr.

Børn:

1596	i.	Joen (1665-1734)

- ii. Hans (ca1676-1735)

3266 Jørgen Jensen. Død før den 22. februar 1667.

Jørgen og hans kone, Anne, kender vi udelukkende fra Kjærgaard Birks tingbøger, hvor vi den 22. februar 1666 kan læse:

For tingdom stod Jacob Pedersen i Colle på sin hustru Enne (andre steder kaldet Inn) Jørgensdatter hendes vegne og tog Knud Jørgensen i Hennebjerg i hånd og gav ham fuldkommen afkald på arv efter hendes salig fader Jørgen Jensen og hendes moder Anne Christensdatter, når hun ved døden afgår.⁹⁶⁰ Formentlig har Jørgen været fæster i Hennebjerg, det er nærliggende at antage, at sønnen har taget over på gården efter ham.

Hvilket skal forstås sådan, at Enne har fået sin del af en eventuel arv efter forældrene, hvorfor hendes mand overfor bror Knud giver afkald på yderligere arv, efter at denne har overtaget det fødestedet.

Jørgen ses ikke i matriklen 1664, hverken i Hennebjerg eller andre steder i Henne Sogn - eller i Kolle. Han må have afgivet fæstet inden da. Heller ikke Knud optræder i matriklen.

Jørgen var gift med **Anne Christensdatter**.

Følgende børn kendes:

- 1633 i. Inn (>1655-<1710)
- ii. Knud (-<1667)

3266 Anne Christensdatter. Død efter februar 1667.

Anne er død efter den 22. februar 1667. Hun er endnu i live, da svigersønnen Jacob Pedersen giver afkald på arv efter hende.

3484 Jesper Lassen. Jesper døde efter 1664 i Hjælland, Ølgod.

Jesper er fæster af en gård i Hjælland, Ølgod sogn. Han nævnes ved matriklen 1664, hvor ejeren er Henrik Thott til Fårup, der dog har økonomiske problemer i de vanskelige årtier sidst i 1600-tallet og må skille sig af med gården. Den bliver udlagt til C.H. Peiters fra Thy.⁶⁶⁰

Barn:

- 1742** i. Las (->1688)

3584 Niels Mortensen. Niels døde efter 1600 i Sønderside, Ho.

Om Niels ved vi meget lidt. Det er usikkert, hvornår han er født, og hans kone navn kendes ikke. I 1585 skulle han have to skuldske ved Sønderside. Og i Kjærgaard Birks tingbog den 8. februar 1600 kan vi læse, at "Morten Nielsen ved Sønderside havde betalt al den gæld, som hans fader Niels Mortensen var Jens Poulsen i Ribe pligtig"⁷⁰¹. Heraf må man slutte, at Niels er død efter den dato; ellers ville han være benævnt som "hans salig fader".

Børn:

- 1792** i. Morten (->1615)
- ii. Niels
- iii. Mikkel

3616 Oluf Andersen. Død efter 1610 i Strudvad, Janderup.

Oluf nævnes som fæster af den ene Strudvad-halvgård i 1585. Han deler gården, der før den tid har været fæstet af én mand, med Hans Thomsen; ifølge Riberhus Lensregnskaber skal de to svare 1 ørte rug, 1 ørte byg, et svin og i kontanter 1 mark i foråret og do. i efteråret. Desuden gæsteri af fire heste. De to nævnes igen i 1593 og 1603, men den 12. juni 1610 oplader Oluf sit fæste til sin søn, Søren. Overtagelsen fremgår af lensregnskaberne.

Det vides ikke, om Oluf er født på stedet, men det ligger fast, at han ikke har fået fæstet efter sin far, ved det at den tidligere fæster hed Søren Perssen.⁷⁹⁸

Barn:

1808 i. Søren (<1590->1655)

3620 Christen Jacobsen Høst. Født i Krarup, Tistrup 1548. Død i Lunde præstegård, Lunde 1631.

Tidligere har autoriteterne på området (H.K. Kristensen, Wiberg) ment, at Christen Høst er søn af den første lutherske præst i Nr. Nebel, der hedder Jacob Høst. Men siden er Ribebispen Peder Hegelunds Almanakoptegnelser kommet frem i lyset, "oversat" af Bue Kaae, og heri kan vi læse, at bispem den 15. juli 1573 har "ordinato duo ministri verbi (ordineret to ordets tjenere): Her Chresten, Jep Høstis søn og Her Niels Ikast"⁷⁶⁰. Jep Høst er herredsfoged over Øster Horne Herred, og han kaldes udtrykkeligt ikke "Hr. Jep Høst" – den titel er forbeholdt gejstlige. Det kan se lidt mærkeligt ud, at Jep bliver til Jacobsen, men det har været ganske normalt at bruge navnene Jep, Ib og Jacob i flæng i 1500-tallet; alle er afledninger af Jacob.

Christen Høst bliver altså præst i Lunde i 1573, hvor han efterfølger Thomas Christiansen og gifter sig med hans datter. Siden avancerer han til provst. Han nævnes som sådan både i 1584 og 1604.

I Lunde kirke findes endnu en gravsten over hr. Christen og hans hustru. Inskriptionen på den fortæller om parrets lange liv sammen: "Christen Jacobsen Høst, fordum præst til Lunde og Outrup og provst til Vester Herred i 58 aar, d. 1631 i sin alders 83. aar, samt hans kære hustru, Birthe Tam[e]jsd(atter), d. 1627 i hendes alders 75. aar. De levede sammen i ægteskab i 51 aar." Et andet minde om sognets længst fungerende præst er prædikestolen, skænket kirken i 1583 af Søren Moritsen. I et af felterne på stollen kan læses "Den predichstol gaf Søren Moritsen til Kirken der H(er) Christen Høst var Prest 1583".⁷⁶¹ På prædikestolen er der desuden et portræt af en mand med halvlangt hår, fip- og overskæg og en krave, der kan minde om en præstekrave. Inskriptionen ved billedet er hebraisk og ikke tydet. Måske et billede af pastoren, men med lige så god ret kan man nok mene, at det er giveren, der har ladet sig portrættere. Sikker er det derimod, at Hr. Christen er blevet malet i Bryndum kirke, hvor der i en lang periode blev holdt landemode.

⁷⁶²

Christen Høst har fra 1593 fæstet Outrup kongetiende for livstid. Det vil sige, at han – for en afgift, der vist var ret lavt sat – kan inkassere de afgifter, bønderne ellers skulle svare til kongen, oprindeligt som ordet antyder en tiendedel af avlen. Det blev i mange tilfælde til en fast afgift, men den blev leveret i naturalier, altså i kornlæs. Efter Christens død har en bonde fra Bækhus, Niels Andersen taget noget tiendekorn hjem. Han hævder, at det har hr. Christen givet ham lov til, men det er et par af præstens børn ikke enige i. Det kommer der en langvarig strid ud af, som ender ved landstinget i Viborg med et forlig, hvor Niels Andersens søn på sin fars vegne må love at betale for tiendekornet.⁷⁶³

Christen blev 1576 gift med **Birthe Thammesdatter**

De havde følgende børn:

- i. Peder (-<1670)
- ii. Thomas (->1670)

Lunde Kirke, hvor Christen Jacobsen Høst gennem 58 år passer præstegerningen.

1810	iii.	Iffuer (-<1745)	
	iv.	Christen (-1645)	
	v.	Ib (-<1670)	
	vi.	Sophie (-1645)	
	vii.	Karen (-1670)	
	viii.	Elle (->1670)	
	3665	ix.	Birgitte (->1670)
		x.	Johanne (Anne) (->1670)
xi.		Inger (ca. 1592-1652)	
xii.		Kirsten (->1670)	

3621 Birthe Thammesdatter. Født 1552 i Lunde præstegård, Lunde og død 1627 sammesteds.⁷⁶⁴

De nøjagtige årstal for Birthes fødsel og død kan vi takke gravstenen i Lunde Kirke over hende og hendes mand for.

3622 Benned Jensen. Død før januar 1622 i Janderup.

Benned er gårdmand i Janderup. Sandsynligvis har han været fæster af den gård, som svigersønnen Iffuer Christensen siden overtager. Altså en pæn gård af hartkorn 3 td. 4 skp., beliggende i V. Janderup, på grænsen til Billum Sogn og med smuk udsigt over engene ved Varde Å.

Han nævnes ikke i "Janderup og Billum sogne", men kendes fra en skiftesag på Vester Horne Herredsting fra den 27. januar 1622, hvor Jens Nielsen i Gedberg, Ål Sogn, gift med Benneds datter Maren Bennetsdatter, sammen med Peder Jespersen i Kærup, der må være gift med en anden datter, som vi ikke kender navn på, giver afkald på "ald den arv

forne hans hustrue kunde tilfalde efter hendes salige fader Benned Jensen af Janderup, desligeste hans hustru Ellen Benneds, som endnu lever, ligesaa naar hun ved døden er afgangen".¹⁰¹⁵ Afkaldet gives til Iffuer Christensen Høst, der er gift med en tredje datter, og sagen kan nok tolkes sådan, at Iffuer har fået Benneds gård efter ham, mens de andre døtre har skullet have deres arveparter udbetalt.

Tingbogen sætter tid på de to gamle aner. Benned er død for nyligt, skiftet finder normalt sted en måned efter dødsfaldet, mens hans kone stadig lever. Med tre voksne børn kan vi skønne, at de må være født omkring 1550-70.

Benned var gift med **Ellen Bennedskone**.

Barn:

- 1811 i. N.N.
- ii. Maren
- iii. N.N.

3623 Ellen Bennedskone. Død efter 27. januar 1622 i Janderup.

Om Ellen vides ikke andet, end at hun har overlevet sin mand, og at hun formentlig slutter sin tilværelse som aftægtskone hos svigersønnen Iffuer Høst.

3664 Claus Christensen. Død i Nørkjærgård.

Claus er fæster på Nørkjærgård, en formentlig en større gård i Sdr. Bork, som har tilhørt Jacob Grubbe (nævnt som sekretær i kancelliet 1631-34 og som landkommisær i Sjælland).

Han var gift med Birgitte Christensdatter Høst.

Et barn kendes:

- 1832 i. Christen (ca. 1620-<1693)

3665 Birgitte Christensdatter Høst. Født i Lunde Præstegård. Død efter august 1670 i Nørkjærgård.

Birgitte er en af pastor Christen Høsts mange børn, som vi kender fra skiftet efter to døtre, der dør uden at efterlade sig børn, hvorfor det er deres søskende, der bliver arvinger. Det vides, at hun er gift med Claus Christensen i Nørkiergaard og at hun i hvert fald har sønnen Christian.

3644 Christen Jensen. Død i Toftum, Hemmet (samme som anetavle 5976)

3668 Las Nielsen Bindesbøl. Født i Obling, Sdr. Bork. Las døde i 1635 i Bindesbøl, Ådum.⁷⁰²

Las er søn af herredsfoged Niels Lassen i Obling, formentlig ældste søn. Herredsfogedposten over Nørre Horne Herred går i arv til ham, men forinden har han giftet sig til halvparten af den store selvejergård i Bindesbøl i Ådum Sogn. Han lader det ikke blive ved Bindesbøl, i 1608 fæster han en ødegård i Odderup og to andre ubeboede steder, som han skal betale landgilde af til lensmanden på Lundenæs.⁷⁰³

Det første spor efter Las i Ådum finder vi i 1595, hvor han bliver udnævnt til kirkeværg for sognekirken. Han skænker både en prædikestol og en altertavle, og der findes et epitafium, hvor man kan tyde ordene: "Aar 1595 blev Las Nielsen Kierckeværg oc iblant haver han ladet forbygge oc indsætte denne nye Altertavle oc Prædichestoe!"

Sdr. Bork kirke, hvor Las er døbt. Om kirken hedder det i en præsteindberetning fra 1700-tallet: På tårnet af Sdr. Bork kirke har der fordum været 5 spir, de 4 stod på hjørnerne og det 5 midt på, som var så højt, at de søfarende kunne se og sejle efter det, og følgelig have stor nytte deraf. Hvilke nu ere, med kongl: tilladelse, nedbrudt.

Et af de ældste vidnesbyrd om hans optræden som herredsfoged er et tingsvidne, udstedt i 1606, angående et markskel i Ådum Sogn, som folk har været oppe at toppes om.

I 1616 stævnes Las selv. Han har dømt mellem præsterne i Nr. Bork og Hee, hvor Niels Olufsen fra Hee skal have skældt hr. Oluf Clausen “på hans ære og tilsagt ham det, han ikke havde gjort eller brugt lov og ret, siden han kom der til sognet”. Dommen falder ud til Hee-præstens fordel, og det er er sognehyrden fra Nr. Bork utilfreds med. Også et par bønder har krænket præstens ære, igen uden at denne har fået retten på sin side. Las indkalder sagens parter for retten, men kun for at udsætte sagen i seks uger.⁷⁷⁸ Hvad den er endt med, har jeg ikke fundet oplyst.

Hvervet som foged kræver fremmøde på herredstinget, og Las har altså måttet rejse halvanden mil til tingstedet i Sdr. Vium hver uge. Bliver sagerne køret til Landstinget, hvilket forekommer jævnligt, betyder det en tur til Viborg, på hesteryg ad dårlige veje. At være herredsfoged har indebåret en del sure pligter!

Las må have været i besiddelse af et vist handelstalent. Der er bevaret en del kvitteringer fra handler, han har gjort med herremanden Mads Nielsen Skade til Østergård i Lyne Sogn. Disse forretninger ser dog ud til at ende i stridigheder, da Mads påstår, at det er Las, der skylder ham penge, bl. a. “skulle Las Nielsen give mig en summa penning for en af mine tjeneres sønner, han ihjelslog”. Det sidste er måske et ulykkestilfælde, da der ikke er kommet en retssag ud af det.

Stridigheder er der også med en købmand i Kolding, eller rettere hans sønner; efter købmandens død kræver Las en stor sum, han skulle have til gode, og han får også i 1616 dom for, at han har ret. Men sønnerne mener, at det forhold sig lige omvendt og forsøger at få dommen omstødt ved flere retssager; til sidst lykkes det for dem.

Endelig er der en strid med en søn af Jens Iversen i Bandsbøl, Hemmet Sogn. Denne Jens har været gift med Las' fæster, hvorfor Las bliver formynder for deres søn, Las Jensen (senere borgmester i Varde). Da Las Jensen ønsker sin mødrene arv udbetalt, trækker Las Nielsen sagen i langdrag, så den ender ved landstinget i Viborg. Her bliver de to kamphaner rådet til forlig, hvad de vist går ind på. Alt i alt tegner disse sager et billede af Las som en snu handelsmand, der først udbetaler penge, når der ikke længere er nogen vej udenom.⁷⁰⁴

Et andet aspekt af billedet er Las' problemer med at holde sin egen sti ren. Han bliver tiltalt for både overtrædelse af det sjette bud og for voldtægtsforsøg.

Først er der Kirsten Nielsdatter, født i Sønder Bork, der beskylder ham for at være far til hendes uægte barn. Sagen kommer for Nørre Horne Herredsting den 18. juli 1616, og både her – og tidligere ved barnets fødsel – erklærer Kirsten Nielsdatter, at Las Nielsen er hendes barns far, og den kone, der bærer barnet, da det bliver døbt, samstemmer. Las Nielsen benægter.

Den 22. august bevidnedes det, at Las Nielsen er beslægtet med Kirsten Nielsdatter i andet led, medens hun er beslægtet med ham i tredje led. Det må være en datter af Las' bror Niels, der er tale om. Det er en særdeles alvorlig sag, når to så tæt beslægtede personer har samkvem. Ifølge Christian IVs reces af 31. marts 115 skal lensmanden eller hvem deres herskab er "sagen med dem efter deres yderste formue aftvinge og side forvise af landet." Hvis de ikke herefter rømmer af landet, skal de straffes på deres hals. Las nægter dog fortsat at have haft noget med kvinden at gøre.

Sagen er for kompliceret for herredsretten og efter et par opsættelser ender den ved Landstinget i Viborg. Her lægger Las ikke fingrene imellem, når han omtaler Kirsten. Den eneste form for bevis på, at han skulle være jomfrukrænker, er de sigtelser og beskyldninger, som kommer fra hendes løgnagtige mund, og hun er en løsagtig kvinde, der ikke skulle stå til troende. Ifølge loven må den, som bliver sigtet for lønleje, lovværge sig, tilbyde lov og værn, og da "Kirsten Nielsdatter har beskyldt og sigtet Las Nielsen for at være hendes barnefader, har han tilbudt sin lov og værn at ville ædle (aflægge ed på), at han ikke er hendes barnefader eller haft nogen legemsomgængelse med hende i nogen måde, og endnu i dag samme sin lov og værn tilbyder, da finder vi ham på torsdag førstkommende 6 uger til Nørre Herredsting samme lov at ædle, og forne vidner og dom da ikke at forhindre ham på forne lov at give, om han den ellers ædle kan".¹⁰⁶⁹ Las klarer åbenbart frisag ved aflægge ed på, at han ikke har rørt pigen. Men det lugter langt væk af, at han har brugt sin magtfulde stilling til at klare frisag.

Et årstid senere er den gal igen. Tredje juledag 1617 er han trængt ind hos Nis Jensen i Præstbro, Ådum Sogn. Konen i huset, Maren Niskone, er alene hjemme, mens gårdens folk er i kirke. Efter at han havde lukket "både overdør og nederdør og lagt hvirvel på dem begge", havde han, efter hvad Maren Niskone fortalte, grebet fat i hendes klæder og sagt, hun "skulle tage ham i arm, med flere ord og ville have forkrænket" hendes ære. Sagen indbringes for Nørre Horne Herredsting den 15. januar af Niels Krag, hos hvem Nis Jensen er fæster, men det lykkes Las at få dysset den ned.⁷⁸⁶

Et tredje, mindre flatterende træk ved herredsfogeden skal heller ikke forbigås i stilhed. Han engagerer sig kraftigt i hekseprocesserne, der florerer i begyndelsen af 1600-tallet og specielt 1618-20 farer som en steppebrand over landet. Las er ikke ene om at være grebet af ilden. I Ådum har man på den tid en præst, der ivrigt tager del i heksejagten. Hans navn er hr. Christen Pedersen, og han rejser sag mod Maren Christens, gift med Christen Hvid, og hendes datter Johanne (Johan). Sagen er startet med, at Anne Staffensdatter er dømt og brændt 1619. Hun har formentlig angivet Johanne Hvidsdatter og hendes mor, der bliver indstævnet samme år. Johanne, der bor i Gedberg i Ål Sogn, anklages for at have taget øl og mælk fra Las Nielsen og Anders Frandsen. Hun har haft et skænderi med sidstnævnte, efter at han har slået hendes ko, og som hævn skal hun ved trolddom have taget livet af to af hans heste. Desuden har hun

forårsaget, at præsten bliver syg. Alvorligst synes det dog, at hun er “rømt og siden tvende gange af fængsel udbrudt og undvigt, hvilket hun og selv er gestendig (tilstår) og i så måde gerningen vedganget”.

Ved landstinget forklarer Johanne, at årsagen til, at hun er rømt, er, at Las Bindsbøl havde befalet hende det; hun afslører en speget sag om 12 tavler bly, som han har taget fra Ådum Kirke og ladet kaste over i degnens have, inden blymesteren bliver sendt til kirken. Dette nægter Las, og det hjælper ikke Johanne, at hendes mand vidner til hendes fordel. Landsdommeren tager ikke hensyn til hendes beskyldning mod Las, og da der ikke bliver fremlagt noget vidnesbyrd om, at hun har levet ærligt og kristeligt, men tværtimod at hun har et ondt rygte for trolddom, ser landsdommerne ingen anden udvej end at dømme hende til bålet.

Herefter er det Maren Christens tur, og Las Nielsen Bindsbøl er igen anklager. Det hedder sig, at Maren for mange år siden har lært trolddom af en gammel kvinde i Obling, og siden har hun taget mælk fra Christen Nielsen Skrædder. Der trækkes gamle ting frem: hun skal være skyld i, at nogle svin er døde for 10-15 år siden, og hun har lovet selveste herredsfogeden ondt, hvorefter en af hans heste bliver syg. Som i datterens tilfælde fremlægges intet om, at hun har skikket sig godt og kristeligt, og dommen bliver den samme.

Under forhørene lægger hr. Christen vægt på at skaffe sig klarhed over, hvem heksen er i ledtog med, og Maren udlægger den 29. juni 1619 en række kvinder og en enkelt mand i sognet. Vi får en historie, der minder om den, der fortælles om Morten Niensens (ane nr. 1792) heksesabbat i Ho Sogn. Heksene mødes med deres “drenge”, deres personlige smådjævle, der alle har særegne navne. De løber rundt om kirken og skaffer sig noget øl. Herefter samles de i nærheden af en gård og tager mandens “mælkind”, og de kærner smør, formentlig af vand. Det opregnes, hvor mange mark smør hver især får ud af anstrengelserne. Til slut lover de alle at hjælpe hinanden, når de ville “kaste nogen sygdom og død på”.

Inden sagen mod disse personer kommer for landstinget, dør pastor Pedersen, og nu er sagen en helt anden. De udlagte stævner i stedet præstens enke og hans børn, og herredsfogeden optræder ikke længere som anklager, tværtimod møder han op som de anklagedes “visse bud”, forsvarer og fuldmægtig. Man må formode, at han har været beslægtet eller gode venner med nogle af dem! Johanne Hvidsdatters udlæggelser affærdiges nu som “løgnagtig digt og påfund”, og en misdæders ord står ikke til troende. De bliver alle frikendt, og præsteenken har formentlig måttet bøde ved at give dem “kost og tæring”.

Las bliver begravet inde i kirken, men gravstenen er siden flyttet ud øst for koret.

Las var gift med **N.N. Vistisdatter**⁷⁰⁵.

De havde følgende børn:

5584	i.	Niels (ca1568-1631)
1834	ii.	Visti (ca1575-1651)
	iii.	Karen ⁷⁰⁶ (ca1578-)
	iv.	Jens ⁷⁰⁶ (ca1580-)
	v.	Margrethe (ca 1580-1648)
	vi.	Niels ⁷⁰⁶ (ca1585-)
	vii.	Las ⁷⁰⁶ (ca1587-1630)

3669 N.N. Vistisdatter⁷⁰⁵ N.N. døde efter 1587 i Bindsbøl, Ådum.

Om Las Niensens hustru vides ikke andet end at hun må være en datter af Visti Pedersen i Bindsbøl, Ådum Sogn. Det kan ikke bevises, men blandt de sikre tegn, der peger i den retning, er det faktum, at parrets ældste søn får navnet Visti, der ellers på den tid er et ret sjældent navn på egnen.

3906 Frands Hansen. Død 1659 i Grimstrup.

Frands Hansen finder vi i lensregnskaberne ekstraskattemandtaller for Riberhus Len for 1654 og 1655. Han er blandt velbyrdige Thommis Juuls tjenere, dvs. fæstere. Det er en gård i Grimstrup, han sidder på.

I 1650'erne er han sognelægdsmand for Grimstrup lægd. Som sådan er hans hverv ikke kun at sørge for registrering af de potentielle soldater fra de ca. 10 gårde, lægdet består af, men også at stå for skatteindkrævning i lægdet. Nogle mener, at hvervet som lægdsmand har været et offentligt ombud, der er gået på omgang, men da det har krævet en vis økonomisk ballast at indkræve og eventuelt lægge ud for folk, der ikke lige for øjeblikket kunne svare deres skatter, har det sandsynligvis været mere velstillede og agtede bønder, der har måttet bestride hvervet.¹⁰⁰⁹

Frands dør i det herrens år 1659, hvor Danmark er invaderet af svenskerne, og listen over afdøde er uhørt lang; hele familier, ægtepar med deres børn ses også. Sognepræsten starter sin opregning af døde dette år med følgende lille betretning: Aff de Fremmede Giester som Gud haffer sendt os her ind? til at straffe vores Synder fredeligen, døde aff Vestergaarden her i Grimstrup en Person, som bleff ført til Kierkegaarden Die 13 Januarii. Ellers døde en i Rosthøjie oc nedlagt i en Kaalgaard.¹⁰¹⁰

Der har nok ikke været mange medmenneskelige følelser overfor besætterne.

Ved de fleste døde er ikke nævnt nogen dato – det gælder også Frands, der er nævnt først blandt folkene fra Grimstrup. Om de mange døde er direkte ofre for krigshandlinger, vides ikke, men sygdomme og nød som følge af krigen har formentlig spillet en stor rolle.

Han var gift med Maren Frandses.

Børn:

1953	i.	Karen (ca. 1617-1679)
	ii.	Jens (ca. 1626-1701)
	iii.	Christen

3907 Maren Frandses. Født ca. 1588. Død juni 1672 i Grimstrup og begravet 30. juni i Grimstrup Kirke.

1672 kan vi læse i Grimstrups kirkebog, at Maren Frantzis i Grimstrup bliver begravet den 30 juni i sin alders 84. år. Vi har ikke vielsesdato eller andre oplysninger om hende, men benævnelsen Maren Frandses kæder hende klart sammen med Frands Hansen.

De tre børn, Karen, Jens og Christens fødsel og dåb kan ikke ses i kirkebogen, men de må på grund af patronymet formodes at være børn af Frands og Maren.

3944 Mads Lauridsen. Født ca. 1575 og død efter 1655 i Novrup, Jerne.

Mads er fæstebonde i Novrup, Jerne Sogn. Om han også er født her, vides ikke.

Vi finder ham i en jordebog for Riberhus 1605-07, hvor han står som fæster af en gård i Novrup sammen med to andre, Jep Sørensen og Mads Thomsen. Han må da være forholdsvis ny på gården. Sammen skal de udrede en del i landgilde: 2 ørte rug og samme mængde byg, 1 ørte havre, 1 fjerding honning, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 4 høns, 1 snes æg og 1 trave foderkorn. Dertil kommer gæsteri af 14 heste, der beløber sig til 6 mark 5 skilling og 1 albus plus 4 tønder havre.¹⁰¹⁶ I 1639 har Mads kun en medfæster, men ydelserne er de samme.

40 år senere kan en ekstraskattemandtalsliste fra 1648-50 dokumentere, at han stadig sidder som fæster på gården, men året efter kigger vi forgæves efter ham i en fortegnelse over gårde, bol og tiendeydere i Jerne Sogn. I stedet er Thomas Madsen fæster på en helgård under Riberhus, og vi må formode, at det er en søn, der her har efterfulgt sin far.

Der holdes skifte efter Thomas i 1660, og her får vi et indtryk af gården. Salshuset er i ni fag, med lofter, vinduer, sengesteder og skorsten og "nok ni fag i vesterenden" (usikkert om der er tale her er tale om en selvstændig længe), otte fag lade og ni fag vesterhus. Besætningen har ikke været voldsom stor: tre hopper, fire køer, 13 får med tre lam og et par svin. Korn har der været så meget af, at Thomas har kunnet sælge til andre sognefolk, der har savnet. Den gård, som Mads har overladt til sønnen, kan ved skiftet vurderes til et overskud på 409 Sldr. 3 mk. 8 sk.¹⁰⁰⁸

Mads har bevisligt en anden søn, Hans, der er fæster i Boldesager. Han klarer sig mindre godt, og da han dør i 1656, uden at efterlade sig børn, viser skiftet efter ham, at der er så meget gæld, at hans far, der ellers står som hovedarving, frasiger sig arv og gæld. Oluf, der også må være søn af Mads, da han optræder som lavværge for Thomas' børn, har i øvrigt hjulpet sin bror med et lån på 23 sletdaler.

Som mange andre har også Mads Lauridsen ført sig frem på tinge. I 1637 er der opstået en uenighed med en nabo, som havde "opbrøtt" (pløjet) noget jord, så det skadede deres fædrift, og "icke di siønttis, att det haffuer werit brøtt i nogen mands minde, som nu leffuer". Her ser vi igen at der bliver lagt megen vægt på, hvordan tingene har været i årtier, og hvem der har haft ret til at bruge markstykkerne. I dette tilfælde ender det med, at marken bliver delt mellem de implicerede gårde.

Mads har haft overskud til at låne penge ud og har haft problemer med at få lånene tilbage igen. 1637 må han gå til tinge og føre sag mod en mand i Tjæreborg, som han har forstrakt med 48 sletdaler. Debitoren må love at betale "met gode ware".¹⁰⁰⁷

Mads' kone skal ifølge Ingolf Mortensens slægtsbog "En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år" bære navnet Anne Olufsdatter. Jeg har dog ikke fundet dokumentation for det.

Børn:

1972	i.	Oluf (-1678)
	ii.	Thomas (-1659)
	iii.	Hans (-1655)

4088 Niels Nielsen. Død 1676 i Janderup og begravet i Janderup Kirke.

Niels er fæster af en gård i V. Janderup, som siden bliver til matriklerne 25 og 26. I 1664 er han noteret som fæster sammen med en Thomas Jepsen.

Præsten er lidt upræcis, da han noterer Niels' begravelse i 1676: efter pinsedag begravet Niels Nielsen. Vi kan ikke engang være sikre på, at det er den rigtige Niels vi har fat i. Men tidspunktet passer med, at der dette forår holdes skifte efter ham, og enken og hendes seks børn frasiger sig arv og gæld. Han efterlader sig nemlig en gæld på 705 rdl., et beløb, der slet ikke kan opvejes af værdierne i boet, der er vurderet til 407 rdl.⁸²⁹

Det nævnes ikke, hvor gammel Niels er ved begravelsen, men hans børn omtales som små og umyndige, så han må han være død i sin bedste alder.

Det står dog ikke værre til med finanserne end, at det formentlig er sønnen Niels, der senere bliver ny fæster af stedet.

Niels var gift med Kirsten Nielsdatter

Børn:

4088	i.	Inger
	ii.	Mads
	iii.	Anne (1662-)
	iv.	Niels (1664-1717)

- v. Johanne
- vi. Hans (1675-)

4089 Kirsten Nielsdatter. ⁸²⁹ Død efter 1667 i Janderup.

Vi kender Niels' kone fra skiftet efter ham. Hun kommer til at stå alene med gård, seks umyndige børn og en stor gæld. Ved skiftet på V. Herreds ting er det Niels Jensen (ane nr. 1356) fra Annexgården i Kjelst, der optræder som hendes lavværg, og det kunne være fristende at antage, at han er hendes far. Han har faktisk også en datter, der døbes Kirstine. Men hun er født i 1644, og det passer næppe med at Niels Nielsens kone i 1667 har seks børn. Kirsten kan dog være et ældre barn, der ikke er kommet med i kirkebogen. Hvad der sker med familien efter Niels' død er uvist. Men lavværgen gør klart, at kreditorerne nok kan kigge langt efter deres penge.

4368 Madz Rasch. Madz døde efter 1545.

Madz har kun sat sig enkelte spor i kilderne: han var i 1545 med til at udstede et tingsvidne og sætte markskel, og han boede da i Hyllerslev.²³⁵

Barn:

2184 i. Niels (<1558-1658)

4370 Bertel Christensen. Bertel døde efter 1627 i Janderup.

Bertel bor i Janderup, men det vides ikke, hvor eller hvilken gård han har fæstet. Han er ikke nævnt i sognehistorien Janderup og Billum Sogne. I 1626 findes hans segl på kaldsbrevet til pastor Hans Pedersen, Janderup. Sammen med tre andre agtværdige Janderupfolk, en af dem er hans svigersøn, Niels Rasch, en anden Hans Jensen, der angiveligt blev 126 år, har han været med til at kalde præsten.

Lidt at vide om familieforholdene får vi i V. Horne tingbog den 27. august 1631, hvor sønnen Christen laver en arveaftale med sine søstre:

“Terckel Hansen i Kjelst og Jep Christensen i Kærup vidnede hver med oprakte fingre og helligånds ed, at de nærværende hos var i Janderup på tredie påskedag år 1627, og der hørte og så det, Christen Bertelsen i Janderup, med sin faders vilje og samtykke, gjorde en venlig forlig og kontrakt med sine 3 søstre Ane Anderskone i Kjelst, Dorett Clausis i Kærup og salig Maren Nielskone af Bandsbjerg med deres rette lavværgers vilje og samtykke, om deres fædrene og mødrene arv, som dem kunne arveligen tilfalde efter deres fader Bertil Christensen og deres moder Dorett Bertels, når Gud dem heden kalder af denne verden. Og blev de derom så forligt, at forne Christen Bertelsen skal give hver af sine søstre 5 sletdaler, når deres fader ved døden afgår. Og derpå lovede de at gøre ham en fuld og tryk afkald, når han det af dem begærer.”⁷⁰⁷

Christen har altså fået fæstet på den fædrene gård, og allerede i god tid inden forældrenes død ordnes arven til hans søstre, til alles tilfredshed.

Bertel var gift med **Dorett Bertels**.

De havde følgende børn:

i. Christen⁷⁰⁸ (->1631)
ii. Ane⁷⁰⁹ (->1631)
iii. Dorett⁷⁰⁸ (->1631)
2185 iv. Maren (-<1613)

4371 Dorett Bertels. Dorett døde efter 1627 i Janderup.

Dorret kender vi, fordi hun er nævnt i arvesagen, omtalt ovenfor. Vi ved, at hun stadig lever i 1627, men hendes fødselstid er usikker lige som navnene på hendes forældre. Efter giftermålet sorterer hun under sin mand og kaldes “Bertels.”

4624 Christen Brich. Christen døde i Brichgård, Børsmose, Ål.

Vi er så langt tilbage i historien, at vi må stille os tilfreds med at finde folk nævnt her og der i gamle dokumenter. Om Christen Brick vides stort set intet, ud over at han boede på gården Brich i Børsmose. Han er muligvis identisk med den Christen Christensen, der nævnes i Riberhus' toldregnskaber for Sønderside fiskerleje 1598-99.⁷¹¹

Barn:

2312 i. Mads (->1622)

4864 Lille Peder Jensen. Lille Peder døde efter 1620 i Ø. Vrøgum, Ål.

Lille Peder Jensen er nævnt 1609 og 1612. Den 16. juni 1609 er der en arvesag, hvor "Lille Peder Jensen i Vrøgum" og hans bror Knud Jensen i Varde får deres fars, Jens Knudsen i Vejers, ord på, at de har "vel fanget hver saa meget deres mødrene arv kunne forstrække."

1612 nævnes Lille Peder Jensen som sandemand i Kjærgaard Birk. I starten af 1620 er han indstævnet til Viborg Landsting som vidne i en trolddomssag med Maren Knuds i Skødstrup, som ender med at blive dømt.¹⁰³⁰ I samme sag er også vores ane nr. 1792, Morten Nielsen, omtalt som deltager i en heksesabbat.

Hans kones navn kendes ikke, og i øvrigt er der ikke absolut sikre beviser for, at han er far til Jens Pedersen – sandsynligheden taler dog for det.⁷¹²

Barn:

2432 i. Jens (->1623)

4888 Hans Eskesen. Født i Løftgård, Outrup. Hans døde efter 1593 i Løftgård, Outrup.

Hans er fæster af den gård i Løftgård, som hans far, Esche Nielsen, har haft før ham, og som hans efterkommere siden får. Han deler fæstet med sin bror Laurids, der nævnes som herredsfoged fra 1581-86 og hermed har visse privilegier; han skal således kun svare halvt af hestegæsteri og landgildesvin. De to brødre nævnes som fæstere i Riberhus Lensregnskaber, første gang i 1562-63 og sidste gang i 1593-94.⁷¹³

Desuden vides det, at de i 1561 er fæstere af en ødegård i Outrup By, et lille bol, der så langt tilbage man kan følge det, har været ubeboet. Brødrene har dyrket jorden og svaret en mindre afgift, 5 sk. 1 albus to gange årligt samt halvanden ørt rug, mens bygningerne har fået lov til at ligge hen⁷¹⁴. Nej, ødegårde er ikke kun et nutidsfænomen.

Hans' kone kendes ikke. 1602 nævnes sønnen Eske Hansen som efterfølger for Hans.

Børn:

2444 i. Eske (->1630)
ii. Laurids⁷¹⁵ (-<1621)
iii. Karen⁷¹⁵
iv. Maren⁷¹⁵

4912 Jens Hansen Børsmose.⁷¹¹ Jens døde efter 1594 i Børsmose, Ål.

Om Jens Hansen vides kun, at han bor på samme gård, som Hans Jensen senere bliver fæster på. Da navnene passer, og man på den tid normalt holder sig der, hvor man er født, er det højst sandsynligt, at de er far og søn.

Jens' kones navn kendes ikke.

Barn:

2456 i. Hans (->1642)

4916 Throgels Thomesen.⁷¹⁶ Throgels døde efter 1586 i Ø. Vrøgum, Ål.

Throgels bor på den gård i Ø. Vrøgum, som hans søn Bertel senere bliver fæster af. Slægtssammenhængen kan ikke fastslås med absolut sikkerhed, men på grund af det ret specielle navn Throgels er sandsynligheden meget stor.

Barn:

2458 i. Bertel (<1633)

5584 Niels Lassen.⁷¹⁷ Født ca 1568 i Bindsbøl, Ådum. Niels døde i 1631 i Grimlund, Hoven.

Niels er født i Bindsbøl som søn af herredsfoged Las Nielsen. Omkring 1590 kommer han til herredsfogedgården Grimlund i Hoven Sogn, hvor han bliver gift med datteren på gården og får overladt halvparten af ejendommen. 1611 er Niels' tilstedeværelse i Grimlund dokumenteret i forbindelse med afståelse af en fæsteeng, og seks år senere må han betale 22 daler i stedsmål (indfæstning) til Lundenæs Gods for en eng, som hans svigerfar tidligere har haft i fæste og nu oplader til ham.

Niels bliver herredsfoged over Øster Horne Herred, da han i 1617 efterfølger sin svigerfar på posten. Han må også siges at have erfaringer at bygge på: først hjemme hos sin far og siden hos svigerfaren har han kunnet danne sig et førstehåndsidtryk af, hvad hvervet går ud på. En af hans første sager går på at forlige højlærde mand Christen Friis fra Ribe Skole og herremanden Thomas Kaas til Ørndrup, der begge gør krav på en ødegård i Hoddeskov.

En anden sag drejer sig om Jens Nielsen Dejgaard, der stævnes for at have betalt for lidt i kongetiende. Ridefogeden, som skal modtage tienden, der betales i naturalier i form af korn, drager til Jens Dejgaards gård for at undersøge, hvor meget korn, der er i laden, noget der selvfølgelig krænker gårdmanden; det ekstra korn, der blev fundet, hævder han at være det, han skulle have betalt til sognepræsten. Vor herredsfoged giver ham ret, men da sagen føres videre ved landstinget i Viborg, ender Jens med at tabe sagen.

Året efter Niels Lassens død i 1631 oprulles der en lidt speciel sag ved landstinget. Den rækker tilbage til 1618 og kaster lys over slægtssammenhænge gennem tre generationer. Peder Jensen i Odderup, gift med Maren Nielsdatter, der nok er datter af Niels Lassen, har omkring 1618 en gæld til den gamle herredsfoged Las Nielsen på 40 rdl. Denne gæld kan han ikke betale, men Las' to sønner, Niels og Visti, kommer ham til hjælp og lover at betale gælden, selvfølgelig mod at Peder betaler dem tilbage. De får udstedt tingsvidne på lånet den 18. juli 1618. Peder Jensen afgår på et tidspunkt ved døden, og enken gifter sig igen med Hans Jensen og får et par børn med ham. 14 år efter lånesagen, den 14. juli 1632, indstævner nu afdøde Niels Lassens arvinger, sønnerne Michel, Niels og Laurids Nielsen, Hans Jensen i Odderup med kone og børn for Nørre Horne Herredsting, fordi de endnu ikke har betalt de sidste 20 rdl. af de 40, som Peder Jensen havde lånt af Visti og Niels Lassen. Ved herredstinget bliver Hans Jensen og Maren Nielsdatter dømt til at betale de 20 rdl. med renter og skadegæld inden 15 dage, hvis de vil undgå, at der bliver gjort udlæg i deres gård.

Denne dom appellerer Hans Jensen til landstinget, og hans husbond tager sig af sagen ved sin fuldmægtig, Christen Christensen fra Kyvling i Lønborg. Denne gør et godt stykke arbejde for Hans Jensen, idet han ved landstinget kan stille med en kvittering, der viser, at afdøde Peder Jensen selv har betalt sin gæld til Las Nielsen, og derfor aldrig har haft behov for at låne penge af brødrene Lassen! Forøvrigt kan fuldmægtigen ikke forstå, at de tre brødre ikke forlængst har krævet deres penge tilbage, hvis der altså havde været noget om sagen. Har de tre været i pengebød og opfundet en historie?⁷¹⁷

Ca. 1590 blev Niels gift med **Sofie Nielsdatter**.

De havde følgende børn:

2792 i. Christen (ca1590-ca1630)

- ii. Michel⁷¹⁹
- iii. Niels⁷¹⁹
- iv. Laurids⁷¹⁹

5585 Sofie Nielsdatter.⁷¹⁸ Sofie døde efter 1651 i Grimlund, Hoven.

Det kan ikke direkte bevises, at Sofie er datter af herredsfoged Niels Hansen i Grimlund, men sandsynligheden for, at det forholder sig sådan, er ganske stor.

Sofie overlever sin mand og kommer omkring 1630 i den situation, at hun må tage sig af sønnen Christens 10 børn, da de har mistet både far og mor. Gården Grimlund er delt i to; Christen med familie har boet på den ene halvpart, mens Sofie og de to sønner, Michel og Niels, har haft den anden part til deres rådighed. Det har næppe været noget problem for den samlede familie at drive gården og sørge for opdragelsen.

Efter 20 år i enkestand bliver Sofie mødt med et overraskende krav. En mand fra Lyne ved navn Iver Christensen mener at have 20 rdl. til gode, som han har lånt den gamle herredsfoged i sin tid. Det krav vil Sofie ikke imødekomme. Men Niels Lassens bror, Las Lassen, der nu er herredsfoged, vil have sagen bilagt og betaler de 20 rdl. til Iver Christensen – de 10 af sin egen lomme, resten lægger han ud for Sofie, på forventet efterbevilling. Men den er Sofie ikke med på. Hun vil overhovedet ikke høre tale om nogen gæld. Imellemtiden dør Las, og Sofie får rettens ord for, at hun har ret. Dog kun for kort tid. Las' enke, Lisbeth Jensdatter, der ellers er en velhavende dame, vil have sine 10 rdl. og stævner Sofie og hendes tre sønner samt børnebørnene til landstinget i Viborg. Desværre er sagens afslutning ikke bevaret.

5976 Christen Jensen. Død i Toftum, Hemmet.

Christen er fæster i Toftum, Hemmet Sogn. Gården hører indtil 1579 under Ribe Domkapitel, men bliver dette år mageskiftet til Frederik II. Ved denne lejlighed nævnes skyld og landgilde på gården; fæsterne skal betale 1 fjerding smør, 2 1/2 ørte byg, 1 skovvogn, 5 hestes gæsteri og desuden skal der svares 1 ørte byg for brugsret til nogle enge "udi Nørkier gods mark". Nørkjærgård er en større gård i Sdr. Bork Sogn.

Christens kone kendes ikke, men han har i hvert fald haft sønnerne Christen, Houle og Jens. Houle efterfølger ham på gården, og Jens bliver gårdmand i Sædding, Nr. Nebel. Formentlig er der endnu en søn, Clemens Christensen Toftum, der bor i Varde og ernærer sig som studehandler.⁷⁸⁴

Børn:

- 1822** i Jens (ca 1576-1630)
- 2988** ii Houle (- eft. 1648)
- iii. Christen

6136 Peder Olesen. Død efter juli 1624 i Aasted, Kvong.

Peder er fæster af en krongård i Aasted, Kvong, og vi finder ham i lensregnskaberne for Riberhus Len. Han er nævnt som fæster frem til 1630, men samme lensregnskaber kan fortælle, at hans søn Jes allerede i 1622-23 får fæste på gården. De to har vel været fælles om at drive stedet op gennem 1620'erne.

1621 har Peder uheld med en hest. Han sender en dag i oktober sin tjenestedreng ud for at hente hans heste hjem til gården. Kort efter kommer drengen tilbage til gården og må vedgå, at han er kommet til at genne en hest ud i noget dynd. Peder og et par andre mænd, som siden kan vidne om sagen, skynder sig ud til stedet, men de finder da hesten, der var god for 12 daler, druknet. Sagen kommer for tinge den 1. december 1621, men om Peder får erstatning, meldes der ikke noget om.

Som en del af fæsteaftalen skal Peder holde en soldat af gårdens indtægt. I 1621 er den soldat, Ole Giødsen, som han har hyret, ikke tilfreds med den betaling, han har fået, og han bringer sagen for herredsretten. Ole hævder, at der mangler 16 sletdaler, mens Peder fastholder, at han vil give soldaten "så meget for hans tjeneste, som hans husbond, ærlig velb. Albrett Scheel siger, han skal give ham, eftersom han har tjent til." Sagen opsættes en måned, og mere vides ikke.

Peder må være død efter 1624, da han i dette år optræder i en retssag vedrørende en arv efter en kvinde, som må være mor til hans kone. Uden at den iøvrigt afslører noget om konens navn og fødested.⁸⁷⁴

Barn:

3068 i. Jes (<1584->1649)

6140 Christen Poulsen Snepsgaard.⁸⁷⁵ Død efter 1622 i Sdr. Skast Sogn, Tønder Amt.

Christen er nævnt i P. N. Thorups bog om Ribe Kathedralskole, hvor vi s. 11 kan læse:

Christen Poulsen Snepsgaard var 1594 den næstnederste hører, de tvende følgende Aar den tredie i Ordenen. 1597 er han afgaaet som hører.

Dette år får han nemlig et embede, hvor han skal forestå Ribe Hospital (være husholder og spisemester, som det hedder); hospitalet er ikke et egentligt sygehus, men et forsøgssted for ældre og svagelig personer, som ikke kan forsørge sig selv. Han bliver ordineret den 26. april, og til bekræftelse har Christen bagefter affattet et dokument, hvor han skriver under på, at han vil være tro, flittig, ædru og stå til regnskab. Han lover endda, at hvis han dør i tjenesten, skal hans gods forblive på hospitalet og de fattige være hans arvinger. Desuden skal han virke som præst på hospitalet, og med i bestemmelserne for hvervet hører, at han ikke "må indlade sig udi noget giftermål udi nogen måde."

Desværre for Christen er der kludder og forglemmelser i regnskabet, som han åbenbart ikke er kyndig udi. Man ser sig om efter et andet job til ham, igen med biskop Hegelunds bevågenhed, og i 1606 bliver han ordineret som præst i Skast Sogn, Højer Herred. Her virker han indtil 1622.⁸⁷⁵ Og nu kan han gifte sig, og resultatet er i hvert fald sønnen Poul.

Barn:

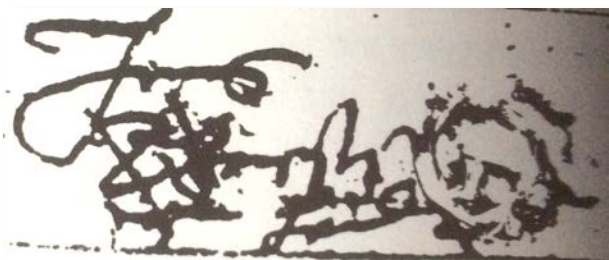
3070 i. Poul

6142 Jens Christensen.⁹⁶¹ Født i Nr. Nebel. Død 1643 i Henne Præstegård, Henne.

Jens er født og har levet sit liv i Nr. Nebel, hvor kirkebogen ikke rækker så langt tilbage, men i nogle notater, som Jacob Stampe, der var præst i sognet 1844-70, har efterladt sig, kan vi læse, at der i hans tid stod en smuk gravsten på kirkegården. Teksten på stenen, som nu er væk, lød: "Her hviler i Herren salig den velagtede mand Jens Christensen i Nebel, fordum kirkevæрге, nu salig hos Herren, som døde 1643."

Ligesom ved andre tidlige aner kan vi gå til lensregnskaberne og være heldig at finde oplysninger. Jens Christensen optræder 1582-83, hvor han leverer et svin til Riberhus. 1598-99 nævnes han som fæster af gården sammen med sin far, Christen Christensen. Det er sådanne oplysninger, der dokumenterer, at han er født i Nr. Nebel og efterfølger sin far på gården. Dens skyld og landgilde får vi også: 21 skilling 1 albus helmis og volmis, 2 ørte byg, 1 svin, 1 fjerding smør, af 8 heste gæsteri 6 mark 10 skilling 1 albus, 1/2 ørte rug af en stug.

Vi ved også, at Jens i en periode har opholdt sig i Houm i Hemmet Sogn. Det fremgår af en indførsel i Kjærgaard Birks tingbog den 10. marts 1592, hvor "Christen Christensen i Nebel på sin søn Jens Christensen i Houm hans vegne

Jens Christensens underskrift på tingsvidnet fra 1612

fordelte hr. Backen Tøstesen Sogne Prest i Nibell for 3 ørte Rug, 16 ørte Byg, 8 Tønder havre og 6 Daler efter hans eget brev og forpligt.”¹⁰¹⁴ Der er tale om penge og naturalier, som præsten skylder Jens. Om Jens har tjent i Houm, kan vi ikke vide med bestemthed, men det er nok her, han finder sin kone.

Sidst på året 1605 dør Jens' far, og i lensregnskabet kan vi se, at sønnen den 17. oktober 1607 fæster den halvgård, som hans far fradøde. Det koster ham 40 daler i indfæstning. Jens råder nu over både sin egen og sin fars halv-

gård, og den store gård, der tidligere har huset storbønder og herredsfogeder, er nu igen samlet.

Jens er også studeopdrætter og -handler, som flere andre driftige gårdmænd på egnen (se også ane nr. 700, Povl Peder- sen Møller). Vi ved det, da der 17. juli 1612 kører en sag ved Kjærgård Birks ting, hvor nogle mænd kan bevidne, at en vardeborger ser 28 øksne hos Jens, og dem opfordrer han ham til at drive til Varde, hvor han så vil købe dem for 20 1/2 daler pr. par. Det oplyses endvidere, at de 10 øksne er Jens' egne. Alt sker som det er aftalt, og Jens og køberen drikker lidkøb i den sidstes hus i Varde.

Samme år optræder Jens ved et tingmøde som foged og tingholder ved birketetinget. Denne dag drejer det sig om at vurdere det strandingsgods, der i løbet af året er drevet i land langs kysten. Ved denne lejlighed underskriver han egenhændigt tingsvidnet, og derfra har vi hans underskrift.

Han er som nævnt gift med en pige fra Hemmet, Anne Iversdatter, og i 1621 mener en søn af Annes søster Kirsten, Hans Vestisen, at Jens har taget for stor en del af arven efter de to søstres far. Vestisen bringer sagen for birkeretten den 7. december, hvor han spørger, om Jens ville benægte, at han have fået for meget i arv? Mens Jens på sin side holder på, at han havde taget det lod, der tilkom ham. Sagen opsættes til den 12. januar 1622, hvor parterne stadig holder på deres ret, men den ender med at tiltalen falder, da Jens kræver bevis, for at han har fået for meget. “Og blev Jens Christensen for den tiltale kvit dømt.”

Jens har jævnligt grund til at møde op på tinge. 1631 skal han vidne i en sag om en kvinde i Kolle i Nebel, der er under mistanke for trolddom. Jens kan berette, at flere folk fra sognet har klaget over hende, og selv har han mistet en af sine køer og mener, at det måske kan være kvindens skyld. Senere er han rodet ind i en historie om forsøg på at påvirke et par vidner.

Under Trediveårskrigen, som Christian IV deltog i med ringe succes, trænger tyske soldater op i Jylland og kommer også til Nr. Nebel i 1628. De opfører sig som det passer dem, og lægger beslag på otte heste. Nebelfolkene må hente hjælp i Ribe, og en “stads hopmand” kommer ud til Jens Christensen, og ved hans mellemkomst bliver hestene leveret tilbage til ejerne.

1633 må Jens føre sag mod den adelige Christen Kragh. Jens' kone Anne har arvet en større sum efter en bror, der er død uden at efterlade sig børn. Arven har hun fået i form af et gælds-brev på 293 daler, som Kirsten Kruse til Lydum-gård har lånt af ham. Hun får ikke betalt pengene tilbage før sin død, og nu må Jens kradse dem ind hos hendes søn, Christen Kragh, som gør mange krumspring for at undgå at betale. Han mener, at han kan skubbe gælden over på sin søster, Margrethe Kragh – fordi Kirsten Kruses gælds-brev “ikke tilholder hendes arvinger een for alle samme gæld at skulle betale”. Christen Kragh bliver dog dømt til at udrede gælden.

Jens tilbringer sine sidste år hos sin datter Lisbeth og svigersøn, Poul Christensen Skads. En anden datter er gift med Niels Nielsen i Obling, Sdr. Bork, og Iver bliver borger i Varde. Sønnen Niels får sin morfar, Iver Thomsens gård i Houm, og tilbage er datteren Kirsten, der måske sammen med ægtefælle efterfølger faderen på gården?

Jens blev gift med Anne Iversdatter omkring 1592.

De havde følgende børn:

3071	i.	Lisbeth
	ii.	Kirsten
	iii.	Maren
	iv.	Iver
	v.	Niels

6143 Anne Iversdatter. Født i Houm, Hemmet og død i Nr. Nebel, formentlig før 1643.

Anne er datter af selvejergårdmanden Iver Thomsen i Houm. Hun møder formentlig sin kommende ægtefælle omkring 1592 og bliver absolut standsmæssigt gift.

7240 Jep Høst. Død før 1592 i Krarup, Tistrup.

Det er uvist, hvornår Jep er født, men det er formentlig sket i Hodde, hvor hans far, Peder Jepsen Høst, bor. Han er selv gårdfæster i Krarup, Tistrup sogn.

1539, nærmere bestemt den 14. april, optræder han som sandemand ved Øster Horne herredsting. Sandemænd, der kendes fra jyske Lov, 1241, skal være med til at afgøre grovere sager ved tinget. Der skal være otte i hvert herred, og de udnævnes af kongen for livstid. Jep må have været en yngre mand i 1539, da hans far er med ved den samme sag, som tingholder. Sagen drejer sig om, hvorvidt et byggested i Søndersig i Lunde sogn tilhører Styggerne på Frøstrupgårds arvegods.⁹⁶²

Jep Høst bliver siden "delefoged til Koldinghus" og derefter herredsfoged i Øster Horne Herred. Det fremgår af et kongebrev af 1578, at han for livstid er blevet fritaget for halvdelen af sin landgilde og alle ægter, hoveri og andre fæsteforpligtelser.

Jep har været bekendt af den senere biskop i Ribe, Peder Hegelund. Denne har i sine almanakoptegnelser, en dagbog, han har ført det meste af sit liv, noteret, at han i juni 1574 har været på besøg hos Jep Høst i Krarup og her endda truffet en pige, som har gjort et vist indtryk på ham, uden at det dog blev til mere.⁷⁶⁶

Fra 1572 og en snes år frem, indtil sin død har Jep fæstebrev på Ansager sognetiende. Mod at betale en vis afgift har han haft råderet over indtægterne fra tienden. En søn, Jens Høst, får overdraget sognetienden omkring det tidspunkt, hvor senior dør, og herefter ruller der en sag. Det hævdes, at Jep har erhvervet sig tienden ved venners hjælp, og at afgiften har været sat alt for lavt. Desuden er der utilfredshed med, at folk, der ikke bor i Ansager Sogn, skal have ret til at skumme fløden fra sognet. Peder Hegelund følger fra sin bispestol sagen og fortæller i sin almanak, at Jep Høst udi Krarup den 18. juni "lod kapitlet stævne til Øster Herreds ting at møde om Antzagger tiende" og den 8. januar 1593 stod M. Anders (Anders Sørensen Vedel) "udi rette på Øster Herreds ting med Jep Høst om Antzagger tiende paa Domkirkens vegne. Blev opsat udi 14 dage".⁷⁶⁷ Sagen ender med at tienden bliver bortfæstet til en anden, der vil betale en højere afgift. Dog mod at Jens Høst får en form for kompensation.

Børn:

3620	i.	Christen
	ii.	Jens

7242 Thomas Christensen.⁷⁷⁰ Død ca. 1573 i Lunde.

Thomas er præst i Lunde fra 1562 til 1573. Han er vist nok gift med enken efter sin formand på posten, Thomas Lauritsen, der sidder i embedet 1552-62. Hustruen, hvis navn ikke kendes, er datter af den første lutheranske præst på stedet, hr. Jens.

Thomas var gift med **N.N. Jensdatter.**

Børn:

3621 i. Birthe (1552-1627)

7330 Christen Jacobsen Høst (samme som anetavle 3620)

7331 Birthe Thammesdatter (samme som anetavle 3621)

7336 Niels Lassen. Født ca 1525 i Obling, Sdr. Bork. Niels døde den 16. oktober 1600 på Nørre Horne Herreds ting.

Niels er en af de ældste i børneflokket efter herredsfoged over Nørre Horne Herred, Las Michelsen. Hans formentlig ældste bror overtager både herredsfogedposten, og den største af Las' gårde i Obling. Niels får en af de andre Obling-gårde, og desuden bondeskylden af den gård, som hans svoger, Niels Sørensen, der er gift med Anne Lasdatter, har fået – kvinder arver jo kun det halve af, hvad mænd får i deres arvelod, og gården er mere værd end en søsterlod. Niels Sørensen skal altså årligt betale 8 skæpper korn til sin svoger. Det sidste giver anledning til en langvarig strid mellem de to, Sørensen og hans kone finder afgiften ganske urimelig, men betaler den dog. Deres efterkommere fortsætter med at strides, og det vides ikke, hvordan sagen bliver afsluttet.

Niels kendes også for en anden uenighed, der har trukket ud i lang tid. I dette tilfælde gælder det retten til en markvej, som han strides med sin nabo om.⁷²⁰

Da Bertel Lassen af ukendte årsager afgiver herredsfoged-hvervet i 1588, er det Niels, der træder til som efterfølger. Otte år før er herredstinget flyttet til to høje øst for Sdr. Vium kirke, og her holdes ting hver torsdag.

I regnskabet for Lundenæs Len anno 1597 finder vi Niels. Han skulle egentlig betale 2 ørte byg, 1 skovsvin, 4 album toftpenge 4 hestes gæsteri og desuden 24 mk. smør for 4 stk enge i Arnager, men da han er herredsfoged "haver han sin landgilde kvit".⁷⁸⁶

I maj 1600 bliver Niels anklaget for en alvorlig forbrydelse. At en så fremtrædende person skulle komme i den situation har naturligt nok vakt opsigt i samtiden. Desværre er retsakterne ikke bevaret, men sagen følges af bispem i Ribe, Peder Hegelund, der gennem en stor del af sit liv førte en kortfattet dagbog. Og da disse almanakoptegnelser, som de kaldes, er i behold, kan vi følge slagets gang, dag for dag:

22. maj: Niels Lassen blev afsat.

24. juli: Niels Lassen – kun navnet er noteret, der forlyder intet om, på hvilken måde Hegelund har beskæftiget sig med den mistænkte.

16. august: Landsting. - Niels Lassens sag skal handles til landsting.

19. August: Affærdiger (afsender) jeg Jens Gjemsing og Peder Varder

*Peder Hegelund, biskop over Ribe Stift
1595-1614*

(henholdsvis præst i Hjerm-Gimsing-Venø, Hjerm Herred og amanuensis hos Hegelund) til Borbjerg til Niels Lassen.

23. august: Sandemænd blev rejst på Niels Lassen-sagen.

10. september: Affærdiger jeg hr. Jens Mathesen Gjemsing anden gang til Lundenæs.

13. september: Sandemænd oversvor Niels Lassen til landsting.

16. oktober: Niels Lassen blev dømt på Nørre Herreds ting til stejle og hjul.

18. oktober: Niels Lassen blev halshugget ved Nørre Herreds ting, dog lagt i en kiste, jordet ved Tinghøj.

Da retsakterne er gået tabt, ved vi ikke, hvad Niels' forbrydelse består i, men et emne *kunne* være den sag, som findes nævnt i Kancelliets brevbøger den 29. juni 1600. Her får Niels Krabbe til Vedslesgaard et oprejsningsbrev, som følger af at en datter af en af hans tjenere (fæstere) i Obling "for nogen tid siden er bleven funden død paa Fedstrup Mark i Vester Herred i Nørrejylland, og at sagen er bleven fortiet og ikke forfulgt i rette tid, til at lade sagen forfølge med sandemænd eller nævninger, som om den nylig var sket." Man kan forestille sig, at pigen er blevet dræbt, men at man, fordi en mand med høj status i samfundet har begået mordet, har forsøgt at dække over det.⁸⁴²

Efter henrettelsen sender Christen Nielsen, bosat i Lundenæs len og søn af den henrettede Niels Lassen, et missive (en skrivelse) til lensmanden på Lundenæs, Børge Trolle, i følge hvilken han ønsker på bestemte betingelser at komme overens med sagvolderen i sagen mod hans fader⁷²¹. Det er vigtigt for familien, at faderen ikke skal lide den tort at komme på stejle og hjul, og sønnen Las, der også bliver herredsfoged, må punge ud med 100 rdl. til lensmanden for at få ham begravet i en kiste, dog ikke i indviet jord, men på tingstedet. Disse mange penge ligger familien ikke inde med, man låner dem af en vist nok tvivlsom herre ved navn Mads Nielsen, og uenighed omkring tilbagebetalingen af gælden kommer der siden en retssag ud af.

Samme Børge Trolle udsteder senere en befaling, i form af et brev, der læses op på Kjærgård Birks tingsted den 21. november. Det hedder heri, at alle som bo og bygge i Vester Horne Herred og som har gæld til Niels Lassen, "lidet eller meget i lige måde", inden otte dag har at melde dette til lensmanden eller hans fuldmægtig. Og såfremt nogen skjuler dette, da skal den høje embedsmand på kongl. majestæts vegne tage affære.⁷⁷⁷ Herredsfogedens ejendele, herunder tilgodehavender, konfiskeres med andre ord.

Sønnen Christen kommer senere i problemer på grund af et formentlig nedarvet temperament. Den 31. marts 1601 er der registreret en brevveksling mellem Børge Trolle og Christen. Nielsen junior, der er bosiddende i Lundenæs len, "har berettet, at hans Fader, Niels Lassen, er blevet henrettet for et Manddrab, som han har begaaet. og at han selv forfølges for Aaraad (voldeligt overfald), men at Sagvolderen nu vil være tilfreds med ham, hvis det kan ske med Kongens Samtykke, og han har i den Anledning tilbudt at ville afsone Sagen med en 2-300 Dlr. til Kronen eller afstaa en halv Bondegaards eje til Kronen. Da Faderen har staaet sin Ret og Sagvolderen er villig til at lade sin Tiltale til Christen Nielsen falde, har Kongen ogsaa bevilget, at Christen Nielsen maa afsone Sagen og komme til en venlig Forligelse dermed. Børge Trolle skal lade Christen Nielsen stille ham tilfreds paa Kronens Vegne, saa vidt hans Evne og Formue kan tillade, og føre det, han giver, til Indtægt i sin Regnskab.⁷⁸⁰ Denne udveksling kan måske tolkes som et indicium for den teori, at det i virkeligheden er sønnen Christen, der har begået mordet på pigen, som hans far, Niels Lassen, der er en gammel mand med livet bag sig, så, for at redde sønnen, har påtaget sig skylden for. Brikkerne passer godt nok ind i puslespillet, men beviserne har vi ikke.

Niels var gift med **Maren Nielskone**⁷⁷³.

De havde følgende børn:

3668	i.	Las (ca1545-1635)
	ii.	Jørgen ⁵⁴⁸
	iii.	Christen ⁵⁴⁸
	iv.	Niels ⁵⁴⁸ (-1634)

7337 Maren Nielskone.⁷⁷³ Maren døde efter 1616.

Om Maren vides kun, at hun overlever sin mand. Hun nævnes i en jordebog fra Lundenæs Lens regnskab 1607-08. Her kan vi læse, at Maren, Niels Lassens, stadig residerer på sin mands jordegne gård. Hun skal i landgilde betale 2 ørte byg, 1 skovsvin og hestegæsteri for 4 heste. Hun har desuden 4 stk. enge, som hun kan bruge, og den brugsret koster hende i alt 24 mk. smør. Som det ofte er tilfældet i 1600-tallet benævnes hun "Maren Nielskone".

I en jordebog fra 1615-16 optræder hun igen på samme gård, med samme enge og samme landgilde.⁷⁸¹

Der findes en teori om, at Maren skal være datter af en Niels Clausen, der er ejer af bl.a. Nørholm Hovedgård i Torstrup Sogn. Denne er igen søn af Claus Strangesen, ridder og rigshofmester og ejer af Nørholm og Holm og udstyret med en anetavle, der rækker tilbage til notabiliteter som Valdemar den Store og Ebbe Skammelsøn (ham fra folkevisen). Teorien lanceres vist første gang i *Slægtsbog over Visti Madsen Rahbek Borris og Christen Christensen Albæk*⁷²², og den luftes nu på adskillige hjemmesider og i slægtsbøger, men desværre er der ingen beviser for, at Maren virkeligt er søn af bemeldte Niels Clausen. Teorien bliver ikke mere rigtig af, at den fremføres mange steder. Som nævnt ovenfor er der ikke engang sikkerhed for, at hun overhovedet er en Nielsdatter.

Endnu en ting taler mod teorien om Strange-slægten: Hvis det er rigtigt, at Maren skulle være ud af den adelige slægt, var det forventeligt, at hun kunne have fået hjælp herfra til at begrave sin mand, i stedet for at hun og sønnerne må låne 100 rdl. Navnet Claus optræder så vidt vides heller ikke i familien. Det ville det uundgåeligt have gjort, hvis teorien havde været rigtig ...

7338 Visti Pedersen.⁵⁴⁸ Visti døde i Bindesbøl, Ådum.

Det vides, at Visti bor i Bindesbøl i Ådum Sogn i 1534. Han er ejer af en af sognets største og bedste gårde, en gammel selvejergård med et hartkorn på omkring 10 tdr. Den er så stor, at den endda ifølge et sagn, nedskrevet af Evald Tang Kristensen, har været en (ganske vist mindre) herregård. Visti er dog ikke alene om ejerskabet. Han deler det med en herre ved navn Christen Ebbesen.⁷²³

Den 30. juli 1534 møder vi ham på Nørre Horne Herreds ting. Det er en urolig tid for landet, der er på randen af borgerkrig. Nogle kræfter, den østdanske adel og det københavnske byråd, arbejder for at få Christian II tilbage på tronen, mens den jyske adel holder på hertug Christian, den senere Christian III. Denne sommerdag på tinget er Visti blandt de 24 mænd, der giver "fornuftig mand Las Michelsen (ane nr. 14672), foged udi Nørreherred" et fuldt stokkenavn. De sværger ved deres gode tro, sjæl og sandhed, at de har hørt og set, at Las Michelsen adspurgte alle menige herredsmænd, som den dag til tinge søgte, om de ville være deres lensmand hørig og lydige. Svaret fra alle mændene lød, at hr. Mogens Bille har været deres agtede lensmand, og at de fortsat vil være ham og "Danmarks Raad" lydige.⁷⁸² Det viser sig at senere, at Visti og de andre på tinge holder på den rigtige hest, i hvert fald med henblik på deres egen fremtid. Den 14. september bryder Klementsfejden løs. Skipper Klement sejler ind i Aalborg Havn og får de fleste af de nord- og vestjyske bønder med sig i et oprør. I starten går det godt, men overfor Johan Rantzaus lejetropper er overmagten for stor. Efter at fejden er slut, og Klement og hans bondehær er nedkæmpet, står flokken af opsætsige bønder som landsforrædere og risikerer at bøde med livet. Da man af hensyn til driften af landbruget ikke kan nedsable en stor befolkningsgruppes voksne mænd, ender det med, at bønderne må afgive deres gårde til kongen. Mens en mand som Visti som tak for sin troskab kan fortsætte som selvejer.

Hans kones navn kendes ikke, og heller ikke hans børn kan opregnes. Men gården overlader han til sin svigersøn, Las Nielsen. Måske er det en søn af ham, der nævnes i en jordebog fra Lundenæs lens regnskab 1607-8? Heraf fremgår, at en Jens Vistisen bor på en jordegne gård i Vittarp, Ådum Sogn.⁷⁸⁶

Barn:

3669 i. N.N. (->1587)

9728 Jens Knudsen. Jens døde efter 1609 i Vejers, Oksby.

Jens Knudsen kendes kun fra arvesagen juni 1609, hvor hans sønner får deres møderne arv. Han har boet i Vejers, hvor han har været fæster.⁷¹²

Jens var gift med **Anne Jeskone.**

De havde følgende børn:

	i.	Knud
4864	ii.	Lille Peder (->1612)

9729 Anne Jeskone. Anne døde før 16. juni 1609 i Vejers, Oksby.

Annes navn er nævnt i tingbogen, vedrørende arven til sønnerne.

9776 Esche Nielsen. Esche døde efter 1544 i Løftgård, Outrup.

Esche Nielsen er fæster i Løftgård og nævnes den 9. april 1502 som tingholder på Vester Herreds ting – “then Tiidh Tingholder oppo Vesterherestingh, boendes udi Løfftgordh”. Han omtales som sandemand den 12. august 1508, den 19. januar 1521 og den 3. september 1541 og er flere gange stokkemand.⁷²⁵

Esche har med H.K. Kristensens ord været “en meget anset og sikkert baade dygtig og skarpsindig Mand”. I 1542 optræder han igen som tingholder på Vester Herreds ting, og som sådan nævnes han i tingsvidnet før adelige som Otte Krumpen og Thomas Stygge, der er opregnet som sandemænd. Sagen, han dømmer i den 4. marts, er en uenighed mellem Jens Barfod, adelig, og en jævn bonde, Niels Skoning i Debel, om et hussted i Lunde Sogn kaldet Tudmose. Afgørelsen falder ud til Barfods fordel – han må have, nyde, bruge og beholde Tudmose hussted “saa længe Niels Skoning [ikke] kommer med bedre bevis”.⁷⁹⁰

Til sidst møder Esche modgang i forhold til de adelige. I 1544 står han på tinge overfor Jens Barfod; sagens udfald kendes ikke, men tilsyneladende har vor mand fået medhold, for Barfod stævner senere de to dommere for, at de skulle have dømt med urette i denne sag. Omtrent samtidig bliver Esche anklaget for “falsk Laghefft” af Johan Brockenhus til Lerbek. I begge disse sager må Esche tage den lange tur til landstinget i Viborg.⁷⁶²

Et barn kendes:

4888	i.	Hans (->1593)

11168 Las Nielsen Bindesbøl. (Samme som anetavle nr. 3668.)

11169 N.N. Vistisdatter. (Samme som anetavle nr. 3669.)

11170 Niels Hansen. Født i Grimlund, Hoven. Niels døde efter 1617 i Grimlund, Hoven.

Niels er i årene omkring 1600 herredsfoged over Øster Horne Herred og ejer af gården Grimlund. Samtidig med at hans datter Sofie bliver gift med Niels Lassen, overlader Niels Hansen halvdelen af gården til ham. Han beholder dog herredsfogedposten mange år endnu.

Vi træffer ham på tinge den 21. august 1589, hvor han udsteder et tingsvidne – han og 24 dannemænd vidner for en mand fra Stenderup i en tvivlssag om et skøde.⁷⁷⁶ 1609 kan man læse, at han har fået livsvarigt fæste af nogle enge i Tarm og Bork. Han er ikke fri for at betale landgilde af dem, og når han dør, vil de overgå til kongens besiddelse.

Niels optræder sidste gang som herredsfoged i 1617. Hans efterfølger er svigersønnen Niels Lassen.

Ca. 1583 blev Niels gift med **Karine Grønsdatter**⁷²⁷.

De havde følgende børn:

- 5585 i. Sofie (->1651)
- ii. Maren⁵⁴⁸

11171 Karine Grønsdatter.⁷²⁷ Født før 1565 i Ørnoved, Tjørring. Karine døde efter 1599 i Grimlund, Hoven.

Karines slægt kan spores via en arvesag, der er indført i Viborg Landstings Dombog 1591, fol. 212. Teksten er næsten ulæselig på grund af fugtskader, men det fremgår, at sagen omhandler Ørnoved hovedgård i Tjørring Sogn nord for Herning, Grimlund i Hoven og Sønderbygård i Borris.⁷¹⁹ Den er anlagt af Christen Munk til Ørnoved, der er gift med Karines søster Marine, mod hans svoger Niels Hansen i Grimlund.⁷²⁷ Sagen strækker sig frem til 1595.

12280 Poul Sørensen. Død efter 1593 på Snepsgård, Seem Sogn.

Poul, der må være far til Christen Poulsen, da de begge bærer tilnavnet Snepsgaard, ved vi ikke meget om. Men han nævnes i Riberhus Lens regnskaber som fæster på "Sneffsgaard" i Seem Sogn i Ribe Amt. Landgilde, som skal betales af gården, opregnes i 1/2 ørte rug, 1/2 ørte byg, 1/2 svin, 1 gås, 2 høns, 4 mark skyld deraf og endelig gæsteri for 2 heste – 26 skilling 2 albus.

Sidste gang han nævnes i regnskabene er 1593, så han har i hvert fald levet indtil da.¹⁰⁷⁰

Barn:

- 6140 i. Christen

12284 Christen Christensen. Født i Nr. Nebel. Død i Nr. Nebel 1. december 1605

Det vides ikke, hvornår Christen er født, men vi kender det præcise tidspunkt for hans død, fordi biskop Peder Hege-
lund i Ribe skriver i sin almanak den 1. december 1605: "Christen Chrenssøn i Nibbel bierckfoget styrt oc døde paa hans hiemgang fra kircken". Hvor han har været til 1. advents gudstjeneste.

Han er nævnt i et tingsvidne fra den 25. juni 1652, hvor der bliver læst et brev fra 1574. Vidnet er indført i Kjærgård Birks tingbog. Her vidner otte dannemænd fra egnen på, at Christen Christensen "udi samfulde ting har været her til forne. birketing og lyst og ledt efter en sandemands sten, som stod på Nechels bjerge, som var markskelsten imellem Houstrup Mark og Nebel Mark og imellem Nebel Mark og Klinting Mark, som er borttaget."

Christen bor på den gård i Nr. Nebel, som hans søn senere får fæste på. Udover at være landmand er han birkefoged over Kærgård Birk, et hverv han bestrider til sin død, som det fremgår af biskoppens dagbogsnotits.

I lensregnskaberne kan vi af og til finde poster, der vedrører Christen. De viser, at han nok har været en stridbar herre. I 1581 må han betale en bøde for ulovligt at have indhegnet en eng. Bøden lyder på en okse, så forseelsen har været anset for at være alvorlig. 1602 må han indkassere en ny bøde, denne gang på 10 daler, for at "han slog og hug Søren Christensen i Lønne og hans hustru". Overfaldet på de to skyldes formentlig, at Søren, hans kone og datter har drevet Christens køer fra et kær over i et andet; det er der en sag om på birketinget 20. juli 1599. Endelig må han bøde 40 daler for "nogen sager og trætter, som begav sig mellem hans varselsmænd".

Christen har haft råd til at betale bøderne, og de har heller forhindret ham i at beholde birkefogedhvervet. Han har haft ressourcer til at efterlade sig et solidt minde over sig: et stolestade i Nr. Nebel Kirke med teksten: Christen Christensøn lad des skammel gøre 1576⁸⁷⁸. Hans kone ved vi intet om.

Barn:

6142 i. Jens

12286 Iver Thomsen. Død i Houm, Hemmet før august 1609.

Det vides ikke, hvor og hvornår Iver er født og død. Hans kone kendes heller ikke.

Men det ligger fast, at han har en stor gård i Houm i Hemmet Sogn. Han er selvejer af gården, der i 1682 er noteret for et hartkorn på 11,3 tdr. Som H. K. Kristensen skriver side 264 i sit værk om Nørre Horne Herred: "Det var åbenbart en ret stor gård, da den trådte frem i historiens lys. Her sad en storbondeslægt, hvis ældst kendte mand hed Iver Thomsen."

Af lensregnskabet for Riberhus for 1581 og 1593 fremgår det, at Iver ejer en "stug-eng", der ligger i Outrup. I 1598 er ejerskabet til engen overgået til Anders Nielsen i Hebo, Janderup Sogn – formentlig fordi engen er gået i arv til Ivers datter Maren, der bliver gift med nævnte Anders Nielsen.

Selv om Iver har en søn, Jes, som bl.a. optræder som fuldmægtig for den adelige Preben Gyldenstjerne i en retssag, bliver det barnebarnet Niels Jensen fra Nr. Nebel, der tager over efter Iver. Omstændighederne omkring arvefølgen kendes dog ikke.

Børn:

6143 i. Anne
ii. Maren
iii. Jes

14480 Peder Jepsen Høst.⁷⁶⁹ Født i Hodde. Død efter 1578 i Hodde.

Peder Høst bor i Hodde, hvor han skal være selvejergårdmand. Lige som sin søn er han sandemand, nævnes som sådan i 1515 og 1518. Fra 1525 er han også herredsfoged. Han er nævnt som tingholder i en byggestedssag fra Sønder sig i Lunde sogn i 1539 (sammen med sin søn) og i 1553 i en sag angående nogle mænd, der ikke har udført deres pligtige ægt og arbejde for Ribe Hospital, der er en stor godsbesidder på egnen. 1556 skal han dømme i en sag om ulovligt byggeri i Hoddeskov.

Christen Christensens stolestade i Nr. Nebel Kirke

Hans gård er nævnt i et mageskifte mellem Frederik II og Ribe Capitel. Blandt det gods, som kongen overtager, opregnes: Hodde Sogn, Mittgaard, Peder Høst og Niels Høst (en bror eller søn?); samtidig nævnes landgildet - 4 ørtig korn, 1 skovvogn, 1 fedefår, 1 svin, 6 mark gæsteri. Selvejer??

Hans kone kendes ikke.

Barn:

7240 i. Jep (<1592)

14486 Jens ?

Hr. Jens, hvis efternavn – og dermed fars navn – ikke kendes, er den første præst i Lunde Sogn efter Reformationen. Han skal tidligere have været munk. Det vides ikke, hvornår han er tiltrådt som præst.⁷⁷⁰

Barn:

7243 i. N.N.

14672 Las Michelsen.⁷²⁸ Født ca 1475 i Obling, Sdr. Bork. Las døde ca 1555 i Obling, Sdr. Bork.

En bonde på vej til marked. Træsnit fra 1555

men Madsen har givet ham skøde på engene.

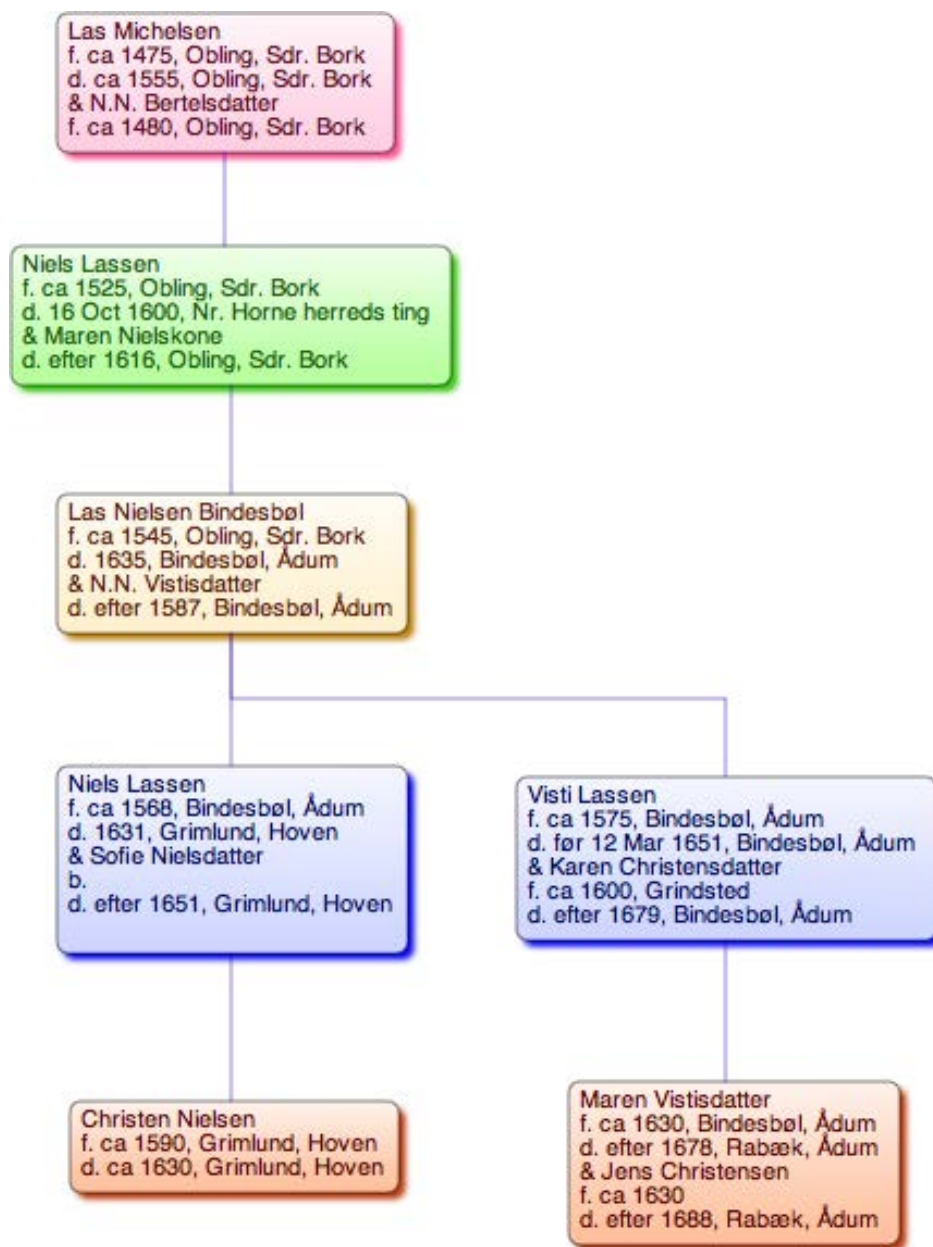
Den 14. oktober 1533 mægler han sammen med blandt andre Ribe-bispen Ivar Munk og Pally Bang til Hennegård i en strid mellem den adelige Thomas Stygge til Frøstrup og Peder Christensen i Studstrup. Uenigheden skyldes brugen af en eng. Mæglingsmødet finder sted i Lønborg Kirke.

Det vides ikke, hvor Las er født, eller hvem hans forældre er. Men i følge dr. O. Nielsen og Palle Fløe (i deres beskrivelse af Sdr. Bork Sogn) er der i årene 1478-1480 en herredsfoged over Nørre Horne Herred ved navn Michel Ibsen. Han bor netop i Obling, så der er en vis sandsynlighed for, at vi her har det fædrene ophav.

Las Michelsen er, ligesom sin svigerfar, herredsfoged over Nørre Horne Herred. Den første gang, han er nævnt som dommer, er i 1517 i en sag angående Oddum (Ådum) Kirkes jordegods. En gruppe af mededsmænd afgiver edelig forsikring om, at kirken er i sin fulde ret til den jord, som siden middelalderen skal have tilhørt den.

Der nævnes 8 mænd, som i fællesskab vidner om det rigtige i sagen. Loven foreskriver, at otte velagtede mænd (dannemænd) skal "gøre vitterligt", hvordan sagen har forholdt sig, for at udsagnet skal have retsvirkning. I en tid, hvor skriftlig dokumentation ikke er så indarbejdet som i dag, er det måden, man gør tingene på. Tingsvidnet, udsagnet, bliver nok nedfældet på pergament, men ikke – i hvert fald så langt tilbage i tiden – indført i tingbogen.

Sommeren 1522 drejer det sig om et skøde på nogle enge i Sdr. Bork, som der åbenbart er opstået strid om. Las Iversen i Lund anmoder om at få tingsvidne fra otte mænd, om at de både har hørt og set, at Cle-

Las Michelsen er stamfar til en stor slægt af herredsfogeder. Tavlen her viser de af hans børn, børnebørn, oldebørn og tipoldebørn, der er vores aner.

I 1544 møder vi Las i embedet for sidste gang, hvor han mægler i en hegnsstrid i Hyllerslev, hvor bl.a. Mads Rasch, en af de tidligst kendte i Rasch-familien, og andre bymænd er utilfredse med et nyt skel mellem Hyllerslev Mark og Varde Bymark og har klaget til kongen. Her indkalder majeståten otte adelsmænd fra egnen sammen med herredsfogederne i Nørre og Øster Herred, Las Michelsen og Peder Høst. De må så granske sagen og meddele kongen deres afgørelse.

Las er en meget velhavende mand; når man opremser hans besiddelser, bringer det tanken hen på en mindre godsejer. Han ejer tre gårde i Obling, den ene af disse er fire gange så stor som en almindelig bondegård. Hertil kommer to går-

de i Sønder Bork og en i Bounum i Øster Horne Herred. Gårdene i Sønder Bork får han brev på “for sig og sine arvinger til evig tid” den 3. august 1528. Hvornår han har erhvervet sig de øvrige vides ikke.

Han har så meget gods, at han kan anbringe sine børn på hver en gård. Den største gård i Obling går til hans ældste søn, Bertel. De to andre gårde i byen får henholdsvis sønnen Niels og en datter, hvis navn vi ikke kender, men som er gift med Torben Jensen. Sønnen Jørgen og datteren Anne, gift med Niels Sørensen, får tildelt gårdene i Sdr. Bork, mens sønnen Knud overtager gården i Bounum. Arvedelingen afgøres ikke til alles tilfredshed. I 1637 klager Anne Nielsdatter og Niels Sørensens to døtre over ringheden af den gård, deres forældre har måttet tage til takke med. Den gård, som Bertel fik, er bedre end fire af den slags, som de besidder, og altså har deres mor ikke fået en arv, der lever op til en søsterlod.⁷⁹¹

Men al den herlighed er i fare, for det er en risikofyldt tid, Las lever i. Under Grevens Fejde slutter mange bønder sig til Skipper Klements nordjyske oprør imod Christian III og hans støtter, adelen. Det ender skæbnesvangert for rebellerne: Slipper de fra oprøret med livet i behold, må de betale med deres gårde og gå over til at blive fæstere. Las holder på den sejrende hest. Torsdag den 30. juli 1534 afholder han ting, hvor “8 mand kundgjorde for alle, at den dag var skicket for os og flere dannemænd Las Michelsen, foged i Nørre Herred, som lydelig bad og fik en fuld stoknævn af 24 dannemænd. Disse forskrevne mænd vidnede endrægtigt paa deres gode tro, sjæl og sanding, at det er dem fuldt vitterligt at de nærværende hos var paa forskrevne ting, hvor de hørte og så herredsfogeden Las Michelsen adspurgte de menige herredsmænd, som den dag søgte ting, om de vilde være deres lensmand hørig og lydige med det udbud.” Alle de tilstedeværende sværger på, at de vil være deres lensmand tro og lydige, og denne kongetroskab er nok medvirkende til at betydeligt flere bønder i Nørre Herred overlever som selvejere end i resten af landet. I herredet alene er der i 1743 53 selvejere, mod 127 i 9 naboherreder tilsammen.

Efter at oprøret er nedkæmpet, får Las sin belønning. I et brev, dateret den 8. marts 1543, hedder det: “efterdi han har bevist, at han ikke var med Skipper Klement, Thomas Riber eller deres Tilhængere, men har vist sig tro og villig mod Kgl. Maj. og dennes Krigsfolk, da maa han og hans Arvinger nyde den Bondegaard i Obling i Bork Sogn, som han nu selv iboer, saa fri og for saadan Landgilde, som han havde før Fejden.” Underskrevet Henrik Rantzau og Claus Sehested.

Den beskyttelse, der ligger i brevet, rækker langt ind i fremtiden, idet Las’ svigersøn Jens Iversen, gift med datteren Anna, så sent som 1608 bliver fritaget for ægter og arbejde, der ellers er blevet ham pålagt af lensmanden på Lundesnæs. Han kan nemlig henvise til forlængst afdøde Las Michelsens brev fra kongen.

Las var gift med **N.N. Bertelsdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Bertel ⁷³⁰
7336	ii.	Niels (ca1525-1600)
	iii.	Anne ⁷³¹
	iv.	N.N. ⁷³¹
	v.	Jørgen ⁷³¹
	vi.	Knud ⁷³¹
	vii.	Anna ⁷³¹
	viii.	Zidsel ⁷³¹ (-ca. 1595)

14673 N.N. Bertelsdatter. Født ca 1480 i Obling, Sdr. Bork.

Om Las Michelsens kone ved vi kun, at sandsynligheden taler for, at hun er datter af hans forgænger som herredsfoged, Bertel Lassen. Den ældste søn får navnet Bertel.

22342 Erik Grøn. Erik døde før 1583 i Ørnoved, Tjørring.

Erik Grøn er ejer af den gamle hovedgård Ørnoved i Tjørring Sogn, lige nord for det der i dag er Herning. Om gården hedder det i Trap Danmark: "1525-43 (beboedes den) af Morten Grøn, og 1560 fik Laurids, Erik og deres søster Mette Grøn af Kronen Ejendomsbrev på Ørnoved og Skibbild mod at svare aarlig Afgift som før Fejden". Den fejde, der er tale om, er skipper Klements mislykkede oprør i 1534, der betyder, at alle tilhængere af Klement må bøde med deres gårde, som de så enten kan købe tilbage eller tage i fæste.

De tre søskende arver uden tvivl gården efter deres far, der må være førnævnte Morten Grøn. Det vides ikke med sikkerhed, hvem af dem der kommer til at sidde som herremand på stedet, men da Lars (Laurids) Grøn i 1564-66 bliver tilsagt til tjeneste til skibs og omkommer ved flådens forlis ved Gotland den 28. juli 1566, er det nærliggende at slutte, at det må være Erik, der står tilbage med gården.

Erik må være død omkring 1583, hvor hans enke deler arven mellem børnene, de tre døtre Karine, Johanne og Marine. 1590 får gården ny ejer, idet "Christen Munk skrev sig til Ø., hvis Herlighed han 1598 fik ved mageskifte med Kronen."⁷³² Christen Munk er Eriks svigersøn, gift med Marine.

Omkring 1770 har Erich Pontoppidan noteret om stedet: "Ørnoved, i Tjørring Sogn Hamrumherred, er en liden ucompleteeret, dog Tiendefrie, Sædegaard, undtagen at den efter en Landstings Dom af 1727 svarer aarlig to Tønder Rug til Presten. 1598 har Christen Munk, ved Mageskifte med Kongen, i steden for Halvdelen i Skibilt faaet Herligheden i Ørnoved. 1655 har denne Gaard tilhørt Mogens Munk. Nu Lars Nyboe. Hovedgaards Taxt 16. Tønder."⁷³³

Slægten Grøns våben

Før 1565 blev Erik gift med **Karine Bliksdatter**.

De havde følgende børn:

11171	i.	Karine (<1565->1599)
	ii.	Johanne (ca1565->1616)
	iii.	Marine (-1595)

Der kendes tre Grøn-døtre: Karine, Johanne og Marine, og deres ægteskaber viser, at i de højere klasser har man ikke bekymret sig om større afstande. Marine, der dør allerede mellem 1595 og 99, bliver hjemme på gården, som hun overtager sammen med sin mand, Christen Munck. Der kendes en datter, Karen.

Johanne, der er født senest 1565, bliver omkring 1583 gift med Sejer Andersen Bonde (før 1560-1598), der er ridefoged i Skanderborg Len og bosiddende i Oustrup, Røgen sogn. Efter hans død ægter hun herredsfogeden i Gjærn Herred, Jesper Pedersen, død ca. 1650. Hun dør efter 1616. I Røgen Kirke finde en gravsten over hende med teksten "erlig oc gudfrøctig Quinde Johan Grøn". Hun har en søn med navnet Erik, der jo nok er opkaldt efter sin morfar.

Karine ender i Grimlund i Hoven Sogn, som ægtefælle til herredsfoged i Ø. Horne Herred, Niels Hansen.⁷²⁷

22343 Karine Bliksdatter.⁷²⁷ Født før 1543. Karine døde efter 1599 i Ørnoved, Tjørring.

Karine tilhører den lavadelige Blik-slægt, og det vides, at hun har en bror, der hedder Anders Blik, som skal være indehaver af Beg (Nørbækgård i Nørbæk, Randers Amt); han er nævnt her 1583 og '99.

Efter sin mands død i 1583 har Karine overladt en gård i Borris Sogn, Sønderbygård, til sin svigersøn Niels Hansen. Det er formentlig en del af den fædrene arv til datteren Karine, i hvert fald hedder det i 1595: "forne gård med ægt, arbejde og al anden tyngde stedse efter skiftet er ganget, haver fulgt Niels Hansen i Grimlund på tolvte år efter skiftebrevs indhold, dateret anno 1583." Skiftebrevet er underskrevet af både hendes lavværge og en anden svigersøn Christen Munk.

I 1895 kludrer enken i det; hun vil sælge gården til Ove Juel til Kjeldgård, men et halvt år forinden har hun "venligen ombedet forne Niels Hansen, at han ville vel gøre og unde forne Christen Munck og hendes datter Marine Grønsdatter samme Sønderbygård for en vis summa pendinge, som var 500 daler og tyve gylden i guld." Der sættes endda trumf på: Dersom forne Niels Hansen sælger samme gård til nogen anden end til forne Christen Munck, "da det aldeles imod hendes vilje, råd og samtykke at ske." Christen Munck, der på sin hustrus vegne har arvet Ørnhoved, mener, at skødebrevet til Ove Juel bør kendes ugyldigt, ligesom Niels Hansen og hans arvingers ret til gården være "forbrudt".

Hvordan sagen ender vides ikke. Men den kaster lys over slægtsammenhænge langt tilbage i tiden, hvor ingen kirkebøger kan hjælpe.

28960 Jep Pedersen.⁷⁶⁸ Død efter 1495 i Hodde.

Jep er selvejergårdmand i Hodde. Han nævnes som herredsfoged i 1491 og 1495. Hans kones navn kendes ikke.

Barn:

14480 i. Peder (-<1578)

24568 Christen Pedersen. Død efter 1563 i Nr. Nebel.

Christen nævnes i Riberhus Lens regnskaber for 1562-63 som fæster af en gård i Nr. Nebel sammen med Christen Christensen. Det kan ikke dokumenteres, om der er tale om far og søn, men lokalhistoriker H.K. Kristensen mener, at det hænger sådan sammen. Christen Pedersen er en anset mand, der 1554 er med i en kongelig kommission, der skal undersøge den adelige Claus Barfods forhold.⁸⁷⁹

Barn:

12284 i. Christen

29346 Bertel Lassen.⁷³⁴ Født ca 1440 i Obling, Sdr. Bork. Bertel døde ca 1500 i Obling, Sdr. Bork.

Bertel nævnes som herredsfoged i Nørre Horne Herred i hvert fald 1478-80. Det vides også, at han bor i Obling i Sdr. Bork sogn. Hans kone kendes ikke.

At han er svigerfar til Las Michelsen kan ikke bevises, men sandsynligheden taler herfor. For det første er det meget almindeligt, at herredsfogedhvervet går i arv til en søn eller svigersøn. For det andet får Las' ældste søn navnet Bertel, hvilket passer med traditionen for at opkalde søn nr. 2 efter sin morfar. Navnet Bertel er ellers ret sjældent på egnen.

Barn:

14673 i. N.N. (ca1480-)

44684 Morten Grøn.⁷³⁵ Morten døde før 1560.

Morten nævnes 1525-43 på Ørnhoved, den største gård i Tjørring Sogn, som han formentlig har overtaget efter sin svigerfar, Las Nielsen. Morten får 1532 "lavhævd", en slags ejendomsbrev, på gården, der er en selvejergård under kronen.

I "Landbohistorisk Selskabs adkomstregistrering 1513-50"⁷³⁶ nævnes: Morten Grøn "den dag tingholder på Hammerum Herredsting". Han har været en mand af anseelse, som har haft visse tillidshverv.

I øvrigt vides meget lidt. Brudstykker af billeder af disse tidlige aner må stykkes sammen af bemærkninger hist og her i retsprotokoller, og hvis man er rigtig heldig finder man en arvesag. Sammenhænge kan sjældent bevises direkte – man kan højst tale om sandsynligheder og formodninger.

Morten var gift med **N.N. Lasdatter**.

De havde følgende børn:

	i.	Laurids ⁷³⁷ (-1566)
22342	ii.	Erik (-<1583)
	iii.	Mette ⁷³⁷ (->1560)

44685 N.N. Lasdatter.⁷³⁷ Født ca 1500 i Tanderup, Snejbjerg. N.N. døde før 1550 i Ørnhoved, Tjørring.

At Morten Grøns kone har været en datter af Las Nielsen i Tanderup, sandsynliggøres af en sag i 1550 om gården Rabæk i Ådum sogn, som har tilhørt Las' kone og som siden tilfalder deres børn, heraf en søsterlod til Morten Grøns børn. Morten Grøns frue må altså være død på dette tidspunkt.

44686 Iver Blik.⁷³⁸ Født før 1505. Iver døde efter 1545.

Iver tilhører adelsslægten Blik. Han ejer gården Nørbækgård ved Randers. Det vides med bestemthed, at han er manden på gården i 1543, og slægten sidder der til hans oldesøn Ove Blik afhænder godset til Erik Grubbe. I følge Danmarks Adels Aarbog 1888 skal denne være søn af Anders Blik til Nystrup i Thy.⁷³⁹

Vi støder første gang på Iver i 1540. Her skal han arve sin bror Mikkell, der er død kort forinden. Mikkell har i øvrigt engageret sig temmelig kraftigt i stridighederne mellem de to konger Christian II og Frederik I. I en skrivelse, der er et vidne om arven, hedder det:

"Jeg Jep Fris, Hr. Tyge Krabbes Kjøgemester, gør vitterligt og kendes med dette mit åbne beseglede brev at have anammet og undfanget en kyrads af ærlig, velbyrdig mand og strenge ridder, hr. Oluf Rosenkrants til Vallø, hvilket harnisk og kyrads arveligen tilfaldet er Iver Blik i Jylland efter hans døde broder Mikkell Blik, hvis sjæl Gud nåde. Til vidnesbyrd trykker jeg mit signet neden for dette mit brev, skrevet i Kjøbenhavn fredagen næst efter Vor Frue dag nativitatis [den 10. september] 1540." Det omtalte kyrads er et læderpanser, som dækker bryst og evt. ryg, men lader armene fri.

Blik'ernes våben

Tre år senere finder vi ham på en skatteliste som "Iffuer Blick i Beeg"; Beeg er det samme som Nørbæk. Listen opregner adelen i Jylland, som i 1543 har lovet kong Christian III "den 20. penge af deres gods". Iver skal svare 29 1/2 mark. Dette beløb siger måske ikke så meget i sig selv, men sammenholdt med de ørige 232 adelsmænd på listen, ser vi, at 2/3 af de adelige er højere takseret end Iver; resten er sat til samme eller et lavere beløb. Altså har Iver ikke hørt blandt de mest velhavende adelige.

1545 har han problemer med to svogre, Anders Poulsen i Lund og Niels Poulsen i Kilstrup, der åbenbart vil snyde hans kone for del af hendes arv efter forældrene. Han stævner dem "for nogen arv, de holde hannem for på hans hustrus vegne efter hendes fader og moder, at møde i Randers, når kgl. Majestæt did kommer."⁷⁴⁰

Ligesom broderen Mikkell står Iver på Christian II's side i kongefejden. Han er kammerjunker for dennes dronning Elisabeth. Det er tænkeligt, at han har fået problemer, efter at kongeparret er flygtet i 1523. Efter 1545 findes Iver ikke længere nævnt.

Før 1530 blev Iver gift med **N.N. Poulsdatter**⁷³⁸.

De havde følgende børn:

	i.	Anders ⁷⁴¹ (<1530->1599)
	ii.	Maren ⁷⁴¹
22343	iii.	Karine (<1543->1599)

44687 N.N. Poulsdatter.⁷³⁸ Født i Roumlund.

Vi kender ikke Iver Bliks kones navn, men fra en arvestrid, som han fører med sine svogre, ved vi, at hun må være datter af Poul Byrialsen til Roumlund.

49136 Peder Christensen. Død efter 1545 i Nr. Nebel.

Peder har boet på den gård, som hans søn og sønnesøn siden får i fæste. Peder har oprindeligt været selvejer, og han har på et tidspunkt købt en eng af Eske Ibsen i Sædding.

Under Grevens Fejde 1534, hvor en stor del af de jyske bønder under Skipper Klements lederskab rejser sig mod Frederik I i ønsket om at få Christian II tilbage på tronen, holder Peder på den forkerte hest, og resultatet er, at han må afstå sin gård til kronen. Herefter ønsker Peder at sælge den nævnte eng tilbage til køberen, hvad denne dog ikke er interesseret i. Det kommer der en strid ud af, som kong Christian III må mægle i. De to bønder bliver indkaldt til Varde, hvor de møder en forsamling af fornemme herrer. Foruden kongen er kansler Johan Friis til Hesselager, marsk Erik Banner og ridder Otte Krumpen, embedsmand i Varde, tilstede. Peder forklarer, at han godt nok har købt engen, men efter at begges gårde er "forbrudt til ... kronen", er hans gård så forringet på sin ejendom, at han ikke længere kan holde den ved magt. Eske på sin side klager over forhøjet landgilde, da landgilde er sat efter, at engen ligger til begge gårde. Den kongelige afgørelse lyder: Efterdi at begge deres gårde er seet og forhøjet på landgilde efter den ejendom, som da lå til deres gårde, da bør hver at nyde den ejendom til sin gård, som der tillå den tid, de blev sat, og forhøjet på landgilde.⁸⁸⁰

Han er omtalt i H.K. Kristensens Nr. Nebel og Lydum Sogne.

Barn:

24568	i.	Christen

89370 Las Nielsen.⁷⁴² Født før 1460. Las døde efter 1511 i Tanderup, Snejbjerg.

I følge Trap Danmark ejer Las gården Tanderup i Snejbjerg Sogn 1480-1511. Han menes at være adelig, og gården er en selvejergård, hvoraf der svares landgilde til kronen.

Herudover besidder han Ørnhoved, der er en selvejergård under kronen. Las ejer bondeskylden, hvilken er ensbetydende med værdien af selve gården, mens han ikke har rådighed over herlighedsværdien såsom jagt- og fiskerettigheder.

1529 vides det, at Tanderup bebos af Niels Lauridsen, der formentlig er Las' søn. Han er væbner.

Las var gift med **N.N. Rød**⁷³⁷.

De havde følgende børn:

- i. Niels⁷³⁷ (<1500->1550)
- ii. Anne⁷³⁷ (<1500->1550)
- 44685** iii. N.N. (ca1500-<1550)
- iv. Hans⁷³⁷ (->1550)

89371 N.N. Rød.⁷³⁷ N.N. døde i Tanderup, Snejbjerg.

Vi kender ikke Las' kones navn, men hun må være en søster til to brødre af Rød-slægten, nemlig Christen, der bor i Vognbjerg, Stauning Sogn, og Las fra Hindsel, Hvidbjerg Sogn. Slægtssammenhængen kan vi slutte ud fra en sag om gården Rabæk i Oddum (Ådum) Sogn, som Las Rød har ejet, men i 1499 været nødt til at pantsætte til rigsråd Niels Clementsen. Gården kommer tilbage i Rød-slægtens besiddelse, formentlig efter stridigheder mellem kongen og nævnte rigsråd, og må være tilfaldet Las Nielsens ægteviv. Faktum er i hvert fald, at hendes børn i 1550 sælger deres lodder i gården. Samme sag fortæller os om ægteparrets børn: Niels Lauridsen, der har overtaget fødegården Tanderup, sælger en broderlod, Jens Madsen i Øster Amstrup, gift med datteren Anne Lauridsdatter, ligger inde med en søsterlod, og Laurids Grøn til Ørnhoved sælger den søsterlod, som han og hans søskende er tilfalden. Disse søskendes mor, en datter af Las Nielsen, må være død, hvorfor arven er gået videre til børnene. Det sidste lod har sønnen Hans Lauridsen, der sidder på Kjærgård i Skjern Sogn.

89372 Mads Blik.⁷³⁸ Født før 1465 i Nørbækgård, Nørbæk. Mads døde på Nørbækgård, Nørbæk.

Oplysninger om Mads er sparsomme og usikkert sammenstykkede. To brødre Mads og Jess Blik nævnes som væbnere på Viborg Landsting i 1484. På den sidstes segl kan med møjle læses: "iees iffers", hvilket må tydes som at deres fadernavn er Iversen. Det er nærliggende at slutte, at de to er de samme som de to dannemænd "Madz Iwerssen i Nørbeegeh" og "Jess Iwerssen", der nævnes på Nørlyng herredsting i 1489, ikke mindst da Mads Bliks og Mads Iversens segl ligner hinanden påfaldende.

Sidst i 1400-tallet sidder der altså på Nørbækgård en Mads Iversen Blik, og det skulle være besynderligt, om ikke han var far til Iver Blik ...

Børn:

- i. Peder⁷⁴¹ (<1485->1537)
- ii. Las⁷⁴¹ (<1485->1528)

- iii. Mikkel⁷⁴³ (<1495-ca1536)
- 44686 iv. Iver (<1505->1545)

89374 Poul Byrialsen.⁷⁴³ Født i 1440/50. Poul døde før 1545.

Poul er formentlig søn af bonden Byrial Pedersen i Glerup, Vesterbølle Sogn, Rinds Herred. Han bliver senere ejer af gården Roumlund i Roum Sogn. Han nævnes i et tingsvidne på Rinds Herreds ting den 6. november 1475; han optræder her både som sandemand og vidne. Året efter finder vi ham igen – nu nævnes han som køber af en part af Naundrup Mølle i Bjerregrav Sogn. I 1480 sætter han sig i besiddelse af hele møllen.

Senest 1491 er han flyttet ind på Roumgård. Dette år optræder han i en retssag angående rigshovmester Erik Ottesen Rosenkrantz' fiskeret i Gedsted Å. Poul har tilsyneladende fungeret som foged for denne.

Poul bliver af kong Hans forlenet med adeligt skjold og hjælm i 1492. Det sker på foranledning af rigshovmesteren, og "frihedsbrevet" er udstedt den 3. juni. I følge dette får han og hans "sande rette børn og afkom frihed og frelse til evig tid, som andre riddere og svende have i vort rige Danmark, med skjold og hjelm, som er et jomfruhoved udi et hvidt feldt og en grøn hat på, og som hjelmtegn på hjelmen en rød rosenkrands, eftersom her udi malet stander, dog undtaget vor kronens ret og rettigheder på købstadsgods og frit bondegods, thi forbyde vi alle enhver de helst er eller være kunne og særdeles vore fogeder og embedsmænd, forne Poul Byrialsen og hans sande, rette ægtebørn og afkom her imod at hindre eller lade, dele, møde, pladse, umage eller i nogen måde at forurette under vor kongelige hævn og vrede."

I 1503 nævnes Poul som foged på Skjern Slot. Han besejler her et dokument til vitterlighed sammen med ejeren, Erik Ottesens søn Niels. Året efter er der dokumenteret et foreløbigt skifte med hans to steddøtre Bodil og Kirsten og deres mænd.⁷⁴⁴

Han må være død senest 1545, for i dette år opstår der strid mellem hans arvinger. Svigersønnen Iver Blik stævner to sønner for at holde en del af arven tilbage, som egentlig er tilfaldet deres søster.⁷⁴⁵

Før 1501 blev Poul gift med **Maren Andersdatter**⁷⁴³.

De havde følgende børn:

- 44687 i. N.N.
- ii. Anders⁷⁴³
- iii. Niels⁷⁴³

89375 Maren Andersdatter.⁷⁴³ Født før 1480. Maren døde før 1545 i Roumlund, Roum.

Maren kan være datter af væbneren Anders Christensen og hustru Else Nielsdatter på Dyrbygård i Gassum Sogn. Hun har været gift før ægteskabet med Poul Byrialsen. Med sine første mand har hun de to døtre Bodil og Kirsten.

Maren nævnes som enke i 1532; selv må hun være død senest 1541.⁷⁴⁶

178744 Iver Blik.⁷³⁸

Iver Blik nævnes i et skiftebrev fra 1452. Han arver her Hastrupgård i Spentrup Sogn, der kun ligger 8 km. fra Nørbækgård, som måske også er fulgt med. Oplysningen stammer fra Mariager Klosters brevregister, der ikke kerer sig om at nævne, hvem der arves efter. Det er dog nærliggende at antage, at det drejer sig om Mads Nielsen af Beg, der besidder både Hastrup og Nørbækgård, nævnt 1396-1408. Grunden til, at Iver arver, er at han er gift med en datter af Mads. Og det forklarer, hvorfor deres søn får navnet Mads.

Iver var gift med **N.N. Madsdatter?**

Følgende børn kendes:

- 89372** i. Mads (<1465-)
- ii. Jess⁷⁴⁷ (<1460-)

178745 N.N. Madsdatter? N.N. døde ca 1452.

Det er sandsynligt, at Ivers kone er død 1452, hvorefter hendes mand er berettiget til en del af hendes fædrene arv.

178748 Byrial Pedersen.

Byrial er bonde i Glerup, Vesterbølle Sogn.

Barn:

- 89374** i. Poul (1440-<1545)

357490 Mads Nielsen af Beg.⁷⁴⁷ Født før 1380. Mads døde efter 1408.

Mads Nielsen nævnes 1396-1408 som ejer af Nørbækgård (Beg) i Nørbæk og Hastrup i Spentrup Sogn. Han er lavalid og fører et drikke- eller jæger-horn i sit våben. Der er vidnesbyrd om, at han har været en velhavende mand, idet flere på egnen har lånt penge af ham. Ligesom han omtales ved flere ejendomshandler, hvor det er ham, der køber eller tilpantter sig gods af andre – handlen går aldrig den anden vej.

Første gang vi finder ham nævnt er i 1396, hvor han tilegner sig en "hr. Madtz i Windes" anpart i Hastrupgård i Spentrup Sogn. Herefter ser vi ham arbejde på at samle sig gods på egnen. I 1401 er der flere mænd, der pantsætter til "Matheus Niclesson de Begh", som det så smukt siges, nogle gårde i sognene omkring Spentrup, og de næste par år kommer der yderligere gårde til.

Efter 1404 stopper ejendomshandlerne tilsyneladende. Til gengæld optræder han som vitterlighedsvidne ved underskrivelse af et skøde i august 1408. Senere på året, nærmere bestemt den 1. september, udstedes et vidne på Viborg landsting om samme skøde. Denne gang er titlerne med, og det fremgår her, at Mads er væbner. Væbner er en grad inden for riddervæsenet, der ligger under titlen ridder. Det er også på disse aktstykker, vi finder hans våben.⁷⁴⁹

Måske er han gift med Johanne Hansdatter Podebusk.

Barn:

178745 i. N.N. (-ca1452)

Også på Mads Nielsen af Begs tid stod kirken i Nørbæk. Tårnet er dog nok kommet til senere.

Ribe Amt

Kort over Ribe Amt. Danske Slægtsforskere

Når vi bevæger os tilbage i tiden, finder vi hurtigt ud af, at samfundet var organiseret på en anden måde end i dag. Amterne husker de fleste af os, men tidligere var der betydeligt flere amter, hvoraf nogle siden er nedlagt og lagt sammen med andre. Ribe (eller Riberhus som det oprindeligt hed) Amt har altid været der, men Ringkøbing bestod tidligere af Lundenæs og Bøvling Amter. Før 1662 udfyldte lenene i store træk den funktion, som amterne overtog, dog på en mindre professionel måde, idet amtmændene blev udpeget ud fra deres faglige kompetencer, mens lensmændenes eneste kvalifikation var, at de var adelige.

Herrederne er et andet begreb, vi igen og igen støder på i slægtshistorien. De var en retslig enhed under amterne, ledet af herredsfogeden, der tog sig af vigtige ting som fx skifte-, skøde- og retsvæsen. Når vi vil finde oplysninger om

anerne i kilderne, er det altså nødvendigt at vide, hvilket herred de boede i. Herrederne blev i 1919 afløst af de retskredse, vi kender i dag.

Ribe Amt

De aner, vi møder i denne historie, har næsten alle levet i Ribe Amt og herunder i stort tal i Vester Horne Herred, der strækker sig fra Varde ud til Vesterhavet mellem Varde Å og Ringkøbing Fjord. Kun morfar, Søren Andersen Sørensen, ane nr. 6, skiller sig her ud, idet hans slægt har hørt hjemme i Øster Horne Herred lige nord for Varde med et par afstikkere til Slavs Herred (omkring Grindsted) og Ringkøbing Amt. Lige syd for Varde Å finder vi Skast Herred, og hertil har naturligt nok også været visse forbindelser. En enkelt gren stammer fra Ribe Herred omkring Ribe By.

Uden for landets grænser kommer vi ikke, men en enkelt indvandrer fra Flensborg bliver det dog til. Dengang hørte hertugdømmerne Slesvig og Holsten under den danske konge, så det kan næppe betragtes som udland. Til gengæld breder rodnettet sig ved enkelte af de tidligste aner sig, så vi her kommer helt til Randerseggen.

Det er også vigtigt at have styr på de sogne, anerne tilbragte deres liv i, for det var i kirkebøgerne alle de vigtige begivenheder i livet, fødsel, vielse og død, blev registreret. Desuden hørte den smule socialforsorg, man indtil 1800-tallet havde, under sognepræsten.

Vester Horne Herred

De dominerende sogne i vores slægtshistorie er Janderup, Billum og Ål, der ligger i Vester Horne Herred som en perlerække langs Varde Å og Ho Bugt. Det er sogne, hvor hovederhvervet har været landbrug, og hvor engene langs åen var en særdeles vigtig del. I Janderup lå de bedste gårde i V. Janderup og Hyllerslev, der netop havde direkte adgang til engene. Nord for Janderup By lå Kærup, der var præget af hede, som først opdyrkedes sidst i 1800-tallet. I Billum, der var et anneks sogn til Janderup og indtil 1814 delte kirkebog med hovedsognet, havde især byerne Tarp og Kjelst store engarealer ud mod åen og bugten, men her hører vi i 16-1700-årene om store problemer med oversvømmelser og sandflugt. Den nordlige del af sognet, Hannevang, bestod for en del af hede.

Længst mod vest ligger Ål, der grænser op til både Vesterhavet og Ho Bugt. Der er ingen by ved navn Ål, men derimod en række andre byer: Oksøl, Ø. og V. Vrøgum, Skødstrup, Kjærgård, Grærup og Børsmose og flere små bebyggelser eller enkeltgårde, som efterhånden blev delt op i flere gårde: Broeng, Fredtoft, Gedberg, Søhuse og Troldholm. Ane nr. 4, Anton Marinus Tobiasen, stammede fra Ål og hans rodnet breder sig til mange af stederne i sognet. Ved Ho Bugt finder vi de eftertragtede enge, mens agerjorden i sognet i øvrigt var sandet og lidet gavmild. I byerne langs havet, Kjærgård, Grærup og Børsmose, var jorden i udpræget grad sandet, og folk hentede en stor del af deres indkomst ved at fiske. Også den store sø, Fil Sø, leverede et fødesupplement til mange af sognets indbyggere.

Syd for Ål finder vi Oksby og Ho Sogne, der ligeledes er velsignet med sand i rigelige mængder, og hvis beboere også måtte søge en stor del af deres næring til søs. Ved Ho, inde i Ho Bugt, var der læ for det voldsomme hav og rimelige landingsmuligheder, som naturligvis blev udnyttet. Ho og ikke mindst Sønderside, som ikke eksisterer mere (se under anerne Niels Mortensen og Morten Nielsen, ane nr. 896 og 1792) var vigtige udskibningssteder for egnens produkter.

Tilbage i 1700-tallet har vi afstikkere til Kvong, Nr. Nebel, Outrup og Lunde Sogne, også små sogne præget af landbrug. For de tre sidstnævnte vedkommende desværre med kirkebøger, som kun rækker tilbage til ca. 1770.

Overalt i landet findes godser, som før i tiden ejede de fleste af bøndergårdene. Sådanne gårde findes også her, men i meget mindre størrelse. V. Horne Herreds største gård var Hesselmed i Ål Sogn, som havde mange gårde i Ål og Billum og noget færre i de øvrige sogne under sig. I Janderup lå den lille hovedgård Store Hebo, i Henne finder vi Hennemgård og i Outrup Sogn Søviggård, som alle ejede nogle gårde, men desværre er drilske for anejægere, idet de i bedste fald kun har efterladt sig et meget mangelfuldt arkiv, i værste fald slet intet. Derfor mangler der gode steder at gå hen for at søge oplysninger.

Øster Horne Herred

Vores histories morfar kom som nævnt fra Horne Sogn i Øster Horne Herred, og hans slægt breder sig ud i nabosognene Torstrup, Tistrup og Ansager. Disse sogne, der ligger inde i landet, men dog langs Varde Å, er især for de første tres vedkommende karakteristiske ved, at befolkningen i stor stil har dyrket pottemageri som bierhverv ved siden af landbruget. Det var de billige jydepotter, som de massefremstillede og eksporterede til andre dele af landet og endda til udlandet. Det betød et så vigtigt tilskud til husstandenes økonomi, at det igen resulterede i meget ringe mobilitet i sognene: Mænd var nødt til at gifte sig med kvinder, der forstod kunsten at forme en potte, og de fandtes helst indenfor sognenes grænser.

Det bidrag til slægtstræet, som Ansager Sogn har leveret, kom da også i stand, da en værthusholder i Torstrup giftede sig med en pige fra den østligste ende af Ansager Sogn, Stenderup. I herberget har man ikke gjort i at fremstille jydepotter og ikke haft brug for denne særlige kompetence. Stenderup grænser op til Grindsted i Slavs Herred, som naturligt nok også har blandet sig i slægtsrødderne. Begge er hedesogne, men også præget af, at gårde med jorder langs åerne har kunnet danne basis for en vis velstand. Her finder vi således bønder, som allerede tidligt i har været i stand til at købe ejendomme.

Også fra nabosognene mod vest, Kvong og Nr. Nebel, begge i V. Horne Herred er der kommet tilflyttere til Horne. Også de er landbrugssogne.

I Torstrup Sogn ligger et af Vestjyllands største godser, Nørholm, der har haft besiddelser i herredets sogne og videre omkring, bl.a. i Janderup og Ål. Nørholm er speciel ved, at ejeren på et tidspunkt gjorde det til et stamhus, hvilket betød, at det skulle gå samlet videre til én arving. Bøndergodset blev følgelig først solgt til selveje i 1860'erne. Et andet gods, Lindbjerggård i Ølgod Sogn, var ejet af borgerlige, der allerede fra midt i 1700-tallet i stor stil solgte ud af gårdene. Her er desværre ikke bevaret noget arkiv.

Skast Herred

Forbindelsen til Skast Herred på sydsiden af Varde Å går dels til Hostrup Sogn. Fra Billum og Tarp har man næsten kunnet se over til folk i Kravnsø, og flere er fra sydsiden (og sikkert omvendt) sejlet over åen for at fæste gårde. Kirkebogen i Hostrup er desværre ikke bevaret så langt tilbage, men en del oplysninger har kunnet findes i ekstraskatteli-ster og tingbøger.

Længere tråde kan vi følge i V. Nebel Sogn. Her var der en familie med (handels)forbindelser vidt omkring på egnen, og en søn blev placeret på en gård i Billum Tarp. Bønderne i Skast Herred ejede i 1600-tallet bygningerne på deres gårde, og her var flere generelt set ganske velhavende folk.

Det gjaldt også Jerne Sogn, der siden udviklede sig til Esbjerg, men dengang bestod af mange små landsbyer og bebyggelser, og nabosognene Guldager og Bryndum har også leveret bidrag til rodnettet. Også her var engene af vital betydning, og i tingbøgerne kan vi læse om utallige stridigheder om fx skel mellem bønderne. Guldager adskilte sig fra de øvrige ved, at her lå udskibningsstedet Hjerting, hvorfra fx mange jydepotter eksporteredes. Det betød et befolkningstilskud af embedsmænd, toldere m.v.

Ribe Herred

Endelig har vi tråden til Ribe Herred, nærmere bestemt Farup Sogn nordvest for Ribe. Herfra kom en pige til Ål og giftede sig med en ung mand her. Egnen her er helt anderledes; den ligger i marsken og er domineret af store gårde i mere avanceret byggestil. Gårdmændene her har brug for ekstra arbejdskraft i sommermånedene, og der er på den måde, den meget livlige kontakt mellem Ål og Farup overhovedet opstår. I hvert fald nyder vores familie i Farup en velstand, der ligger betragteligt over den, der gælder for slægtens øvrige bønder.

Den sydlige del af Ringkøbing Amt. Danske Slægtsforskere.

Ringkøbing Amt

En gren kan føres tilbage til Hemmet Sogn i Nørre Horne Herred, hvorfra en ung mand omkring 1820 rejste til Billum. Hemmet med mange små byer og bebyggelser ligger langs Ringkøbing Fjord, hvor det om sommeren har været en del af det daglige arbejde at bjærge hø fra engene, hvor vandet tit stod højt. Enkelte kviste stammer fra nabosognene Sdr. Vium og Lønborg.

Lidt længere nordpå, i Ølstrup Sogn, Bølling Herred, voksede ane nr. 48, Anders Christensen, op som uægte barn under fattige

forhold. Sognet var et fattigt hedesogn med ikke alt for lyse fremtidsmuligheder. Måske derfor han tidligt foretrak at rejse derfra og endte i Horne, hvor han blev stamfar til denne slægts morfarlinje.

Anderledes stiller det sig i Egvad Sogn (Tarm), hvor vi igen finder saftige enge med mulighed for studeopdræt og velstand. Her har vi en familie omkring år 1700, der har gjort det rigtig godt, og som vi har flere anetråde tilbage til. En familie, der via deres studehandel og gode økonomi har skabt sig forbindelser vidt omkring, der har gjort det naturligt for den at sprede sig på egnen. Manglen på store godser, med Lønborggård som en undtagelse, har her betydet, at jævne folk har fået bedre muligheder for klare sig og gøre forretninger på egen hånd.

Hovedkilde til oplysninger om de kirkelige begivenheder, dåb, konfirmation, vielse og begravelse, er overalt de pågældende sognes kirkebøger. Disse er kun anført i enkelte særlige tilfælde, da de rimelig let burde kunne findes. Bemærk, at henvisningerne er blevet til over en periode på over 25 år og derfor er præget af forskellige tiders krav til korrekt beskrivelse. Engang var arkivregistraturerne (fx LAV, B 83 SP 41) uomgængelige, men i de senere år er det søgebasen Daisys begreber Arkivskaber og Arkivserie, der er nødvendige. Nogle hjemmesider, der har leveret oplysninger, eksisterer ikke længere.

Endelig har arbejdet med bogen stået på i en del år, og kildehenvisningerne er indført efterhånden og ikke nødvendigvis i logisk rækkefølge. Beklager, hvis det gør arbejdet med kilderne besværligt.

1. Paul Tobiasen. 14.4.03.
2. Karakterbøger, Janderup Lokalhistoriske Arkiv.
3. Janderup Folkehøjskoles arkiv. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.
4. Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1907-1908, fol. 402-404.
5. Paul Tobiasen d. 30. november 1997.
6. Viggo Mikkelsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv. 22.10.2006.
7. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2.
8. Paul Tobiasen.14.12.2003
9. A. C. Andersen, Sommer i Silkeborg, Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S, 1933, s. 13-14.
10. Ella Tobiasen 2.11.2006.
11. Sigvald Sørensen, september 2008.
12. Tage Olsen: Ølgod Sogns gård- og slægtshistorie, Ølgod Museum, 1988, s. 263.
13. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1908 -1909, s. 409-410.
14. Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og panteprotokol 1914-1915, fol. 142a-b.
15. Øster- og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1914 -1915, s. 135-36
16. Sigvald Sørensen, september 2008
17. Hans Thomsen Hvid og 1864, Palle Nielsen, Dansk Historielærerforening/Gyldendal, 39.
18. Skemaer til ansøgning om erindringsmedaljer.
19. Varde, Øster og Vester Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1864-1866, fol. 590b-592a
20. Niels Kristensen: Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 - et tidsbillede fra Ål sogn, Frode Sørensen, Historisk Samfund for Ribe Amt og Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv, 1984, s. 28.
21. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1868 - 1871, fol. 489b-491
22. Niels Kristensen: Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 - et tidsbillede fra Ål sogn, Frode Sørensen, Historisk Samfund for Ribe Amt og Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv, 1984, s. 107.
23. Ibid, s. 109.
24. Paul Nedergaard: Personalthistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk sogne- og præstehistorie, 9 A, København, 1968, s. 457.
25. J. Th. Arnfred: Vor præst. I: Dansk Udsyn, Askov Højskole,1977. s. 338-339.
26. Varde Købstad, Ø. Og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1903-1904, fol. 413-416
27. Varde, Øster- og Vester Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1866-1868, fol. 289b-291a
28. Niels Kristensen: Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 - et tidsbillede fra Ål sogn, Frode Sørensen, Historisk Samfund for Ribe Amt og Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv, 1984, s. 45.
29. Af- og Tilgangslister. Janderup Kirkebog. 1862-74 og 1859-77
30. T. Tobiasen Kragelund: Tyendemarkeder, Gyldendalske Boghandel, 1952, s. 8.
31. Ibid. s. 15.
32. Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1879-1880, fol. 182a-b.

33. Niels Kristensen: Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 - et tidsbillede fra Ål sogn, Frode Sørensen, Historisk Samfund for Ribe Amt og Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv, 1984, s. 95.
34. Viggo Mikkelsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 22.10.2006.
35. Skøde og Panteprotokol for Øster og Vester Herreder 1883-1884, s. 431
36. Diverse opslag i Mediestream
37. Øster-Vester Horne Herreder. Skifteprotokol 1886-91, s. 302
38. Øster og Vester Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1891-1892, s. 290
39. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1878-1879, s. 125
40. Jes Christian Mortensen fra Blaavand. I: Vardesyssel Aarbog. 1984 s. 76.
41. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1881-1882, s. 450
42. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1885-1886, s. 45b-46a.
43. Ø. og V. Horne herred. Skifteprotokol 1891-1896, s. 150-152b, 158a-b, 168a, 177b-179a, 186b og 226a-b
44. Skøde og Panteprotokol for Ø. og V. Horne herreder 1889-1895, s. 63b-65b
45. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826-1829, s. 85b-86a.
46. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1839-1844, fol. 237b-238b.
47. Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, Grindsted, 1995, s. 303.
48. Slægten Knudsen fra Billum., Nordisk Slægtsforskning, Skals, 1968, s. 7-8.
49. Møllebygninger i Danmark. Redegørelse og status 1993, Miljøministeriet. Skov- og Naturstyrelsen, 1993, s. 88-89.
50. Slægten Knudsen fra Billum., Nordisk Slægtsforskning, Skals, 1968, s. 11-12.
51. Varde Byfoged, Ø. og V. Horne Herredsfoged. Skifteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder 1836-1843, s. 107b ff.
52. Slægten Knudsen fra Billum, Nordisk Slægtsforskning, Skals, 1968 s. 12.
53. Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1885 -1886, s. 470b ff.
54. Fæsteprotokol for Nørholm. 1822-57, fol. 552.
55. Laurids Pedersen, Salget af stamhuset Nørholms fæstegods 1861-79. I: Fra Ribe Amt, 1-19, 1956.
56. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1862-1864, fol. 104b.
57. Sigvald Sørensen, januar 1998.
58. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1839 - 1844, fol. 82a-b
59. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1844 -1847, fol. 44a-b.
60. Varde Købstad, Ø. og V. Horne herreder. Skøde og Panteprotokol 1883-1884, fol. 411-415.
61. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826 - 1829, s. 158A.
62. Jens Buel: Klitterne i Rbe Amt. I: Fra Ribe Amt. 1903. s. 107.
63. Protokol for fattigkommisionen 1838-1852. Ho-Oksby
64. Øster og Vester Horne Herred. Skifteprotokol 1843-53, fol. 267a-268a.
65. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og panteprotokol 1844 - 1847, s. 653
66. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1882 - 1883, s. 212-14
67. Præsteindberetninger til Ole Worm, Frank Jørgensen, Landhistorisk Selskab, 1, 1970, s. 224.
68. Fæstebrev til Tue Christensen Hesselmed Mølle. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 73a.
69. Papirer vedrørende møllerne ved Hesselmed. Hesselmed Godsarkiv
70. Original fæstebrev til Thue Christensen, Hesselmed Godsarkiv, pakke m. fæstebreve.
71. Fæstebrev til Poul Pedersen. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 187a-179b.
72. Hesselmed Godsarkiv. Jordebog for Hesselmed, ca 1760.
73. Møllebygninger i Danmark. Redegørelse og status 1993, Miljøministeriet. Skov- og Naturstyrelsen, 1993, s. 88.
74. Skifte efter Thue Christensen. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 564a-571a
75. Fæstebrev til Niels Jensen Christensen. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 242b-244a
76. P.C. Paaske: Det hesselmedske Land-Almuebibliotek. I: Fra Ribe Amt, 1948-51, s.374-86.
77. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, fol. 326 b.
78. Ibid. fol. 291b.

79. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1839-1844, fol. 18-19
80. Anders Hansen: Ål Sogns historie, Viggo Nielsens bogtrykkeri, Nr.Nebel, 1966.
81. Gert Ravn Nørgaard: Anetavle for højskoleforstander J.Th. Arnfred i Askov. I: Vardesyssel Aarboeg 1985. Lokalhistorisk værksted, Ål. s. 57.
82. Fæstebrev til Niels Christensen, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 236b-238b
83. Skøde- og Panteprotokol for Vester Horne Herred 1800-1814, fol. 312.
84. Ibid., fol. 291a.
85. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 292.
86. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, fol. 396b.
87. H.K. Kristensen: Fra Kolding Fjord til Blåvandshuk. 1947 s. 255-56.
88. Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 302.
89. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826-1829, s. 246B
90. Ibid. s. 405b.
91. Skifte efter Hedevig Elisabeth Pedersdatter 1838. Vester Horne Herred. Skifteprotokol 1836-1843, s. 147A-148B.
92. Ellen Andersen: Bondedragten i Ribe amt i 1800aarene. I: Fra Ribe Amt. 1948-51. s. 412-13.
93. Erna Lorenzen: Hvem sagde nationaldragt? Wormianum, 1987, s. 64.
94. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 346-47.
95. Skøde til Niels Knudsen. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, s. 178
96. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826-1829, s. 62.
97. Ibid., s. 224A.
98. Folketællinger, 1890, 1880, 1870, 1855, 1845, 1834, 1801, 1787.
99. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 228.
100. Skøde til Jeppe Gregersen. Ø. og V. Horne herreder. Skøde- og Panteprotokol 1820-1826, fol. 152-153b
101. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826-1829, s. 275B.
102. Ibid. s. 280B-281A.
103. Trap, Danmark, 4. udg., 8, 1928.
104. Kr. Susgaard: Ølstrup sogn, Ølstrup Sogneforening, 1990, s. 44.
105. Skifte efter Anne Maria Andersdatter. Bølling Herred. Skifteprotokol 1818-28, s. 337b-338b
106. Fæstebrev til Anders Christensen, Sækbæk. Nørholm Gods. Fæsteprotokol 1822-57, fol. 113 samt pakken Fæstebreve Horne sogn 1752-1859.
107. Aftægtskontrakt til Anders Christensen. Nørholm Godsarkiv. Fæstebreve 1752-1859 (pakke)
108. Vital Records Index, <http://www.familysearch.com> 17.1.02.
109. Tage Olsen: Ølgod sogns gård- og slægtshistorie, Ølgod Museum, 1988, s. 159-60.
110. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1820-1826, fol. 662b-663a.
111. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826-1829, 28 s. 415.
112. Ibid. s. 299B-300A.
113. Ibid. s. 390b.
114. Vester og Øster Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1830-1833, fol. 515b-516a.
115. Mette Guldborg: Jydepotteproduktionens udbredelse i Ribe Amt. I: Fra Ribe Amt. 2000. s. 297-304.
116. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1820-1826, fol. 138
117. Skiftebrev efter Søren Thomsen. Vester og Øster Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol, fol. 335b-336a.
118. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1826 - 1829, s. 321a.
119. Ibid. s. 352b.
120. Jørgen Dieckmann Rasmussen: Stavnsbånd og Vestjylland - blev bonden fri? Ribe Amts Museumsråd, 1988, s. 9-10.
121. Vester Horne herred. Skøde- og Panteprotokol. 1779-1800, s. 314b
122. Vester Horne Herred, Skøde- og Pante protokol 1800-1814, fol. 396b-397a,
123. Janderup-Billum Kirkebog 1637-1767 s. 354b.
124. Skøde til Peder Simonsen. V. Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1814-1820, fol. 66b

125. Gamle danske håndværk, Politiken, 1971, s. 89.
126. Kolding rådstueprotokol 1812-50, fol. 154
127. Georg Bruun og Niels Jacobsen: Koldings gamle lav II, Byrådsbogen 1939/40
128. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1839-1844, s. 382-383b
129. Skifte efter Nis Hansen. Øster og Vester Horne Herreder. Skifteprotokol, fol. 428a-b
130. Matriklen 1688
131. Fæstebrev til Peder Hansen Billumkær. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 20b.
132. Janderup-Billum Kirkebog 1637-1767 s. 285.
133. Hesselmed Gods. Jordebog for Hesselmed ca 1750.
134. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 286.
135. Fæstebrev til Jens Pedersen Billum Kjær, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 32a-b
136. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 45b.
137. Fæstebrev til Hans Pedersen i Billum Kiær. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 81b-82a
138. H.K. Kristensen: En slægt fra Kjelst, udgivet af en kreds af slægten, 1954, s. 129.
139. Skifte efter Jens Madsen Billumkjær. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-58, fol. 135a-139a
140. Fæstebrev til Christen Nielsen, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 102a-b.
141. Skifte efter Christen Nielsen Broeng. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, s. 555-61.
142. Hesselmed Gods. Overformynderiprotokol 1764-1807, s. 45.
143. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, s.169-180.
144. Skifte efter Barbara Windfeldt. 1777. Riberhus Amt. Skifteprotokol, s. 340-53.
145. Fæstebrev til Niels Jensen Broeng, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 93b-94.
146. Skifte efter Niels Jensen Broeng 1774. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 306-09.
147. Hesselmed Gods. Overformynderiprotokol 1764-1807, s. 29.
148. Ibid. s. 31.
149. Skifte efter Maren Nielsdatter, Broeng. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 446-48.
150. Fæstebrev til Christen Povelsen. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 71a
151. Hesselmed Godsarkiv. Regnskabsbog over landgilde 1769-1801.
152. Fæstebrev til Niels Pedersen i Schiødstrup. Hesselmed Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 75b.
153. Fæstebrev til Christen Hansen Skødstrup, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 126b-127a
154. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, fol. 317b.
155. Vester Horne Herred. Skøde og Panteprotokol 1761-1779, fol. 184a-185a
156. Skøde til Bonde Nielsen. Vester og Øster Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol, fol. 199b
157. Aftægtskontrakt for Bonde Nielsen. Bilag til skiftebrev. Vester Horne Herred. Skifteprotokol, fol. 484b-485.
158. Skiftebrev efter Bonde Nielsen. Vester og Øster Horne Herreds Skifteprotokol, fol. 471b-472b
159. Folketælling 1787, Outrup.
160. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde og panteprotokol 1779-1800, s. 80b-81
161. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1820-1826, fol. 637b-638b
162. Janderup-Billum Kirkebog 1637-1767 s. 394
163. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, s. 120-22
164. Øster og Vester Horne Herreder. Skifteprotokol 1801-1807, fol. 345b-347a.
165. Vester Horne Herred. Skøde- og panteprotokol 1761-1779, s. 44b-45
166. Riberhus Amt. Skifteprotokol 1785-91, s. 538b-40
167. Skøde- og Panteprotokol for Vester herred 1761-1779, s. 44b-45
168. Lægdsrulle. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder 1749-1814.
169. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1761-1779, fol. 275b
170. Vester Horne herred. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, s. 33b
171. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800 7/11-1814 23/10, s. 178
172. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 176.
173. Poul Thestrup: Mark og skilling, kroner og øre, Statens Arkiver, 1999, s. 33.

174. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1761 18/4-1779 25/6, fol. 184.
175. Wiberg, S.V., Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, Odense, 1870.
176. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2.
177. Knud Nielsen: Livet i sognet. Træk fra Lønborg Sogn ca. 1750-1950, 1987.
178. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol, fol. 155a-156a
179. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 238.
180. H.K. Kristensen: Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 223-25.
181. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 215.
182. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1800-1814, fol. 292b.
183. Skøde- og Panteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder 1826 22/2- 1829 23/12, s. 281A.
184. Citeret efter indlæg ved Bendt Spendrup Mathiasen i DIS-Forum 2.2.2008 <http://www.dis-danmark.dk/forum/read.php?4,392752>
185. Bøvling Herred. Skøde- og panteprotokol 1820 19/9-1843 4/11, s. 308b-309
186. Kr. Susgaard: Ølstrup sogn, Ølstrup Sogneforening, 1990, s. 321.
187. Ibid. s. 198-99.
188. Skøde til Søren Jensen, Stenderup. Øster og Vester Herreder. Skøde-og Panteprotokol 1808, fol. 287a.
189. Jeppe Hejbøl: Ansager Sogns historie, Udvalget for udgivelse af Ansager sogns historie, 1940, s. 29.
190. Ibid. s. 253-54.
191. Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1844-1847, fol. 548b-549b
192. Jeppe Hejbøl: Ansager Sogns historie, Udvalget for udgivelse af Ansager sogns historie, 1940, s. 274.
193. Øster Horne Herred. Skøde- og panteprotokol 1799-1812, s. 219
194. H. K. Kristensen: Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 203.
195. Øster og Nørre Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1779-1799, fol. 399
196. Skøde til Mads Olufsen. Vester Horne Herred. Skøde- og panteprotokol 1800-1814, fol. 106
197. Øster og Vester Horne Herreder. Skifteprotokol 1807-1814, s. 9-10b.
198. Øster og Vester Horne Herreder. Skifteprotokol 1836 2/4-1843 4/11, s. 27a-b og 38a-b
199. "IGI International Genealogical Index," <http://www.familysearch.com>.
200. H.K. Kristensen, Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 213.
201. Ø. og N. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1777-1799, fol. 130b
202. H. K. Kristensen: Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 197.
203. Øster, Nørre og Vester Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1812 -1817, fol.96
204. Annikki Kaivola-Bregenhøj, Bondebryllup. Optegnelser i Dansk Folkemindesamling, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1983, s. 28-29.
205. Skifte efter Jens Nielsen Linding. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1780-1788, s.161b-167
206. Lundenæs Bøvling Amter. Skifteprotokol 1760-1774, s. 486b-488
207. Birgit Løgstrup: Bundet til jorden, Landbohistorisk Selskab, 1987, s. 82.
208. Nørholm-Lunderup-Agerkrog Gods. Skifteprotokol 1776-1803, fol. 139-143b.
209. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder 1749-1814. Skøde og panteprotokol 1777 -1799, s. 550b
210. Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år. Privat udg., Esbjerg, 1992
211. August F. Schmidt, Fra Hoveriets Dage, Eget forlag, 1957, s. 30.
212. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder 1749-1814. Skøde og panteprotokol 1777-1799, s. 551
213. J. Olsen: Jydepotterne. I: Fra Ribe Amt, 1903. s. 47.
214. Ibid. s. 36-37.
215. Skøde- og Panteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder 1826 - 1829, s. 399b.
216. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1777-1799, s. 65-66
217. Skifte efter Mads Jensen Moesgård. Ringkøbing Amt. Skifteprotokol 1787-1801, s. 197-198
218. Landgilde og skatteoppebørsel 1776-1828. Store Hebo Gods. www.familysearch.com
219. Præsteindberetning til biskop J. Bloch for Janderup og Billum Sogne. LAV, C 4 - 775

220. Birgit Løgstrup: Bundet til jorden, Landbohistorisk Selskab, 1987, s. 37-8.
221. Skifte og deling af boet efter Mette Bertelsdatter. Gengivet i: Vardesyssel Aarvog 1993. Lokalhistorisk værksted, Ål.
222. Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 701.
223. Øster og Nørre Horne Herreder. Skøde og panteprotokol 1739-1774, s. 197b-198b
224. Janderup og Billum Sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 124.
225. Skifte efter Jes Jessen Rabech. Riberhus Amt. Skifteprotokol 1769-77, fol. 323a-327a
226. Skøde til Simon Pedersen. V. Horne Herred. Skøde- og Pante Protokol for 1779 -1800, fol. 379.
227. Skøde- og Panteprotokol for Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder 1749-1814. 1800 -1814, fol. 300b.
228. Vester Horne Herred. Skifteprotokol 1801-1807, fol. 326a
229. Fæstebrev til Hans Sørensen Billum. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1808, fol. 109b
230. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 107.
231. Bürgerbuch der Stadt Flensburg, Band II - Neubürger und Bürgersöhne von 1786 bis 1869.
232. Fæstebrev til Søren Christensen Billum Bye. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1808, 11 fol. 129a-b
233. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 118.
234. Janderup-Billum Kirkebog 1637-1767, s. 232b.
235. Gert Ravn Nørgaard: Anetavle for højskoleforstander J.Th. Arnfred i Askov. I: Vardesyssel Aarvog 1985.
236. Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 732.
237. Fæstebrev til Niels Nielsen Trolldholm. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 128b-129a
238. Erich Pontoppidan: Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 658.
239. Fæstebrev til Niels Sørensen Broeng. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, s. 45a-b
240. Arveafkald fra Niels Sørensen, Riberhus Skøde & Panteprotokol, fol. 279b
241. A. Ravnholt: Fra Vester- og Nørre Horne Herreder, Viggo Nielsens Forlag, Nr. Nebel, 1935, s. 11.
242. Hesselmed Gods. Overformynderiprotokol 1764-1807. LAV, G 459 - 31
243. Mette Skougaard: Som man reder .. Om sengesteder, soveskik og sengeopredning i 1800-tallets landbohjem, Nationalmuseet, 1983.
244. Kopskatte mandtal 1700. Janderup-Billum sogne.
245. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 224.
246. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 224.
247. Skifte efter Kiersten Christensdatter af Schiødstrup. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-58, fol. 30b-34a
248. Skifte efter Poul Clausen 1754. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, s. 392B-396B.
249. Fæstebrev til Anders Bachensen Markskel, Hesselmed Fæsteprotokol 1725-1809, 11, fol. 24a.
250. Oluf Nielsen: Historiske efterretninger om Vester Horne Herred. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1984, s. 78.
251. Fæstebrev til Peder Andersen Markskel. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 85a-b
252. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag, s. 26.
253. Fæstebrev til Peder Hansen i Skødstrup. Hesselmed Godsarkiv, nr.11, fol. 7a.
254. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag, s.25.
255. Ibid. bilag, s. 25.
256. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 113-14.
257. Jesper Madsen: Magister Maturin Castensen. I: Fra Ribe Amt 1906, s. 106.
258. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 99.
259. Skifte efter Hans Hansen Trolldholm, Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 250-254
260. Hans Christensen i Schiødstrups fæstebrev. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, 11, fol. 68a
261. Fæstebrev til Bertel Sørensen, Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 36a-b
262. H.K. Kristensen, Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 349.
263. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen. 1999. s. 56-57.
264. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 252.
265. Jordebøger over Nørholm m.v. godser 1718, 1730, 1760, 1769 m.fl. LAV, G 463 - 19

266. Skifte efter Anne Christensdatter (Friis). Nørholm godsarkiv. Skifteprotokol 1719-1756, fol. 86b-87a.
267. Reserveruller Nørholm godsarkiv. LAV, G 463 - 87
268. Nørholm og Lunderup Gods. Bog over Indfæstninger og andre uvisse Indkomster af 1760-1777, s. 2
269. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 127-28.
270. Skifte efter Sidsel Kirstine Justdatter. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1748-61, s. 5b-8a
271. Skifte efter Jens Justesen. Riberhus Amt. Skifteprotokol 1769-77, fol. 367a-371a.
272. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 360.
273. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 387.
274. Skifte efter Povl Pedersen, Tarm. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1731-1741, fol. 1-19a.
275. Samfrændeskifte - Anne Cathrine Jesdatter. Riberhus Amt. Skifteprotokol 1769-77., fol. 609a-612a
276. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 256 og 257.
277. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 269.
278. Ibid. s. 269b.
279. Ibid. s. 271b.
280. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 5.
281. Skast Herred. Skøde- og panteprotokol for 1785-1794, fol. 164b.
282. S. Alkærsig: Den ulovlige brændevinsbrænding. I: Fra Ribe Amt, 1923, s. 170-71.
283. Skast Herred. Skøde- og Panteprotokol 1734-83, LAV B 83 C, SP1 fol. 219 fol. 219.
284. S. Alkærsig: Den ulovlige brændevinsbrænding. I: Fra Ribe Amt, 1923, s. 173-74.
285. Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 207.
286. H. K. Kristensen: Lunde Sogn i Vester Horne Herred, Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding, 1923, s. 37 og 72.
287. H.K. Kristensen: Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 157.
288. Skifte efter Jens Hansen Ludvig. Ribe Stiftamt - konceptskifter, der er indført i skifteprotokollen 1776-1777
289. H.K. Kristensen: Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 269.
290. Fæstebrev til Jeppe Dynnesen. Lønborggård Godsarkiv. Fæsteprotokol, s. 115 B.
291. Skifte efter Mette Jacobsdatter. Lundenæs og Bøvling Amter. Skifteprotokol 1787-1801, fol. 595b.
292. Fæstebrev til Knud Sørensen. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 53b
293. Kr. Susgaard: Ølstrup sogn, Ølstrup Sogneforening, 1990, s. 318.
294. Ibid. s. 97-8.
295. Kirkebog for Hover-Ølstrup 1756-1815. Arkivalieronline, opsl. 4.
296. Ibid. opsl. 5.
297. Ibid. opsl. 10.
298. Øster Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1799 20/3-1812 12/8, fol. 233b
299. Kirkebog for Ansager Sogn 1793-1814, Arkivalieronline opsl. 106.
300. Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 149.
301. H.K. Kristensen: Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 373-74.
302. Øster Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1799-1812, fol. 233b-234
303. Kirkebøger for Ansager Sogn s. 28.
304. Folketælling 1801 Ansager.
305. Øster og Nørre Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1777, fol. 286b
306. H. Zangenberg: Gamle Gaarde og Huse i Sydvestjylland. I: Sydvestjylland. Aarboeg 1935. Turistforeningen for Danmark. København, 1935. s. 233-34.
307. Koldinghus Amt. Skifteprotokol 1780-1789 D 1786-89, fol. 458-501.
308. Øster og Nørre Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739 27/4-1774 28/1, s. 97a-b
309. Skifte efter Lars Madsen. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1780-1788, s. 161b-167
310. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776, s. 609.
311. Skifte efter Mette Jørgensdatter. Lundenæs Bøvling Amter. Skifteprotokol 1760-1774, s. 345-346b
312. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1779 25/6 - 1800 7/11, s. 299

313. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1800 7/11-1814 23/10, fol. 168b-169a.
314. Auktionsforretninger over krongods i Ribestift 1711-22. LAV, B9 1193
315. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 60.
316. Ibid. s. 318.
317. Øster, Vester og Nørre Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1777 26/11 - 1799 20/3 s. 226b
318. Torstrup-Horne Kirkebog 1775-1814 s. 346b.
319. Skifte efter Else Olufsdatter. Lundenæs-Bøvling Amters Skifteprotokol 1748-1761, s. 11b ff.
320. Øster og Nørre Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1777, fol. 33b-34b
321. Skifte efter Anne Marie Hansdatter. Lundenæs Bøvling Amter. Skifteprotokol 1760-1774, s. 12b-16b
322. Varde, Øster, Vester og Nørre Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1777-1799, s. 76b-77
323. Øster og Nørre Horne Herreder. Skøde og Panteprotokol 1739-1777, s. 207a-b
324. Øster og Nørre Herreder. Skøde- og panteprotokol 1739-1774, s. 287b-288
325. Skifte efter Kirsten Madsdatter, Lervad. Nørholm Gods. Skifteprotokol 1730-1776, s. 203b-204
326. Birgit Løgstrup, Bundet til jorden, Landbohistorisk Selskab, 1987, s. 83.
327. Fæsteprotokol for Nørholm, Agerkrog og Lunderup 1776-1821, fol. 301-02.
328. Vurdering af Hans Jørgensens gård, Hornelund. Nørholm Godsarkiv. Fæstebreve Horne sogn 1752-1859 (pakke). LAV, G 463 - 29
329. Skifte efter Anne Christensdatter Hornelund. Nørholm Gods. Skifteprotokol 1730-1776, fol. 157b-158a
330. Fæstebrev til S. Pedersen Yderik. Nørholm, Agerkrog og Lunderup Godser. Fæsteprotokol 1776-1821, pag. 172-73.
331. Øster og Nørre Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1777, fol. 202a-b.
332. Folketælling 1787 Torstrup.
333. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776, s. 409.
334. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen. 1999. s. 95-97.
335. Ibid. s. 22.
336. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 288b.
337. Ho Kirkebog 1700-1756, s. 170
338. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 118b.
339. Ibid. s. 120.
340. Ibid. s. 126.
341. Ibid. s. 128.
342. Ibid. s. 240.
343. A. M. Pedersen. GEDCOM fil, modtaget d. 5.9.2000
344. H.K. Kristensen, Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 506.
345. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 266b.
346. Skifte efter Anne Laugesdatter, Billumgård, Hennegård Gods. Skifteprotokol, fol. 48a-50a
347. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 661-62.
348. Skifte efter Peder Sørensen Billumgård. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, fol. 370b-375b
349. Fæstebrev til Christen Knudsen, Billumgård. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 44b-45a.
350. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 663.
351. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 702.
352. Ibid. s. 665-66.
353. Fæstebreve til Niels Christensen og Jens Jørgensen. Hesselmed Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 79b-80a
354. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 662.
355. Skifte efter Søren Hansen i Fovrfeldt. H.M. Spangsbergs gods. Skiftebreve 1778-1796, fol. 25a-27a.
356. Ribe Hospital. Fæsteprotokol 1719-1792, s. 164.
357. Arne Sundbo: Til Jerne Sogns Historie. I: Fra Ribe Amt, 1915, 40-86.
358. Ribe Hospitals gods. Skifteprotokol 1719-63, fol. 243b-247b.

359. Skifte efter Anna Ludvigsdatter. Ribe Hospitals gods. Skifteprotokol 1763-1794, fol. 90b-91a.
360. Ribe Hospital. Fæsteprotokol 1719-1792. LAV, G 658, 43.
361. Thomas Otto Achelis: Bürgerbuch der Stadt Hadersleben bis zum Jahre 1864, Verlag Heimat und Erbe i Flensburg, Erster Teil, 1940, s. 51.
362. Kirkebog for St. Marien Sogn, Flensburg
363. Karl Hansen: Fra Bryndum Sogn. I: Fra Ribe Amt, 4, 1915, s. 479-80.
364. Obligation til Christen Thomsen, Foerum. Skast Herred. Skøde- og Panteprotokol 1734-83, fol. 254a .
365. Fæstebrev til Christen Thomsen i Billum Bye. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 105a-b
366. Fæstebrev til Jens Pedersen Kjær 1770. Hesselmed Fæsteprotokol 1725-1809, fol. 81a-b
367. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 238.
368. Ibid. s. 211.
369. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 73.
370. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for Gårdejer & Toldopsynsmand i Vejers Jeppe Bloch Jørgensen, født 1882, og hustru Nielsine Petrea Jensen, født 1887., Ål, 1984, s. 49.
371. 1. Jyske nationale Regiments rytterbønder. V. Holger Hertzum-Larsen, s. 177-79
372. Skifte efter Søren Bundessøn i Broeng. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, s. 144-149
373. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for Gårdejer & Toldopsynsmand i Vejers Jeppe Bloch Jørgensen, født 1882 og hustru Nielsine Petrea Jensen, født 1887., Ål, 1984, s. 43.
374. Wiide og Vedtægts Brev. I: Danske Vider og Vedtægter., P. Haase & Søn, 5, 157-64, 1938.
375. Riberhus Amt. Justitsprotokol, fol. 524-536.
376. Skifte efter Niels Mortensen. Riberhus Amt. Skifteprotokol, fol. 27b-38b
377. Mary Windfeldt Kaiser, Slægten Windfeld, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1979, s. 26.
378. Ibid.
379. Skøde til Morten Windfeld. Riberhus Amt. Skøde - og Panteprotokol, fol. 233a-b
380. Skøde fra Barbara Windfeld. Riberhus Amt. Skøde- og panteprotokol, fol. 431b-435a
381. Paul Nedergaard, Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk sogne - og præstehistorie, 9 A, København, 1968, s. 23.
382. F. Elle Jensen: Jyske Menighedstilstande i Stavnsbaandstiden. I: Jyske samlinger, 5. række, bd. 8, 1947-49. S. 215-55 s. 222.
383. Erna Lorenzen: Hvem sagde nationaldragt?, Wormianum, 1987, s. 10.
384. Skifte efter Maren Andersdatter Baal. Hennegård Godsarkiv. Skifteprotokol, fol. 53b-56a.
385. H.K. Kristensen: Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 352-54.
386. Ibid. s. 248.
387. Gert Ravn Nørgaard: Anetavle for højskoleforstander J.Th. Arnfred i Askov. I: Vardesyssel Aarbog 1985. Lokalhistorisk værksted, Ål. s. 64.
388. Testamente, Maren Nielsdatter Windfeld. Ribe Stiftamt. Uindførte konceptskifter 1718-1792, AO, opsl. 308 ff.
389. Skifte og deling af boet efter Mette Bertelsdatter. Gengivet i: Vardesyssel Aarbog 1993. Lokalhistorisk værksted, Ål. s. 29-30.
390. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, fol. 63-67b.
391. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag, s. 41.
392. Ibid. bilag s. 41.
393. Ål Kirkebog 1691-1726, s. 23.
394. Ibid. s. 26
395. Ibid. s. 36
396. H.K. Kristensen: Nørre Nebel og Lydum Sogne, Viggo Nielsen, Nr. Nebel, s. 124
397. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 15-16.
398. Skifte efter Kirsten Jensdatter, Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-58, fol. 34a-38a
399. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 36-37.
400. Ibid. bilag, s. 47.

401. Ål Kirkebog 1691-1726, s. 23
402. Ibid. s. 26
403. Ibid. s. 52.
404. Ibid. s. 66.
405. Ibid. s. 90.
406. Ibid. s. 121.
407. Ibid. s. 68.
408. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 292.
409. Ibid. s. 291b.
410. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 222-25.
411. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 142-43.
412. Ibid. s. 173b.
413. Ibid. s. 233.
414. Ibid. s. 234.
415. Ibid. s. 234b.
416. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 101.
417. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 272.
418. Knud Jensen: Kaas'erne i Hyllerslev. I: Vardesyssel Aarboeg 1987. Lokalhistorisk Værksted, Ål, s.89-90.
419. Skifte efter Anders Friis. Nørholm godsarkiv. Skifteprotokol 1719-1756, fol. 4a-7a.
420. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 274b.
421. S. Karl Hansen: Tarm by og nærmeste omegn. I: Hardsyssel Aarboeg, Historisk Samfund for Ringkøbing Amt, 15, 1921, s. 39.
422. Skøde til Just Jensen. Landstingets Skøde- og Pantebøger 1720 37-1724, fol. 143
423. S. Karl Hansen: Tarm by og nærmeste omegn. I: Hardsyssel Aarboeg, Historisk Samfund for Ringkøbing Amt, 15, 1921, s. 44-45.
424. Niels Christian Poulsen, Vid hvem du er, Eget forlag, 1, 1998, s. 130.
425. Skøde fra Just Jensen. Øster og Nørre Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1777. Fol. 64-65
426. Erik Brejl, "Skifteuddrag fra Lundenæs og Bøvling amter.," <http://www.brejl.dk/>.
427. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 119-20.
428. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 14.
429. Ibid., s. 110 ff.
430. Ibid., s. 16.
431. Ibid.. s. 116.
432. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 14.
433. Hennegård Gods. Skifteprotokol, fol. 1-2b
434. Ibid.
435. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag s. 30.
436. Henning Jørgensen, "Connie og Henning Jørgensens slægt," <http://www.sitecenter.dk/vesternebelsognearkiv/nss-folder/jrgensenweb/default.htm>, 13.1.2006.
437. H.K. Kristensen, Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 142.
438. Udskrift af Landstingsdom. Lønborggård godsarkiv. Landsarkivet for Nørrejylland. G 456 lbnr. 2.
439. Lønborggård Birke-dommer. Auktionsprotokol 1742-92, s. 4-9
440. Lars Christensen. GEDCOM-fil, modtaget d. 3.10.2000
441. "Nissen Family Genealogy," <http://worldconnect.rootsweb.com>.
442. Skifte efter Birgitte Hansdatter, Hennegård Skifteprotokol, fol. 3a-5a
443. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 975.
444. Peter Henningsen, Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 169.
445. Ibid., s. 211.
446. Skifte efter Niels Pedersen Trøllund. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1760-1774, s. 339b-44

447. Ansager Kirkebog 1793-1814, s. 91.
448. Ribe Hospital. Fæsteprotokol 1719-1792, s. 160.
449. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 58.
450. Fæstebrev til Jørgen Jensen Smed. Nørholm Godsarkiv. Fæstebreve Horne sogn 1752-1859
451. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 360.
452. Ibid. s. 79.
453. Ibid. s. 108.
454. Ibid. s. 149.
455. Ibid. s. 374.
456. H. K. Kristensen: Nørre Nebel og Lydum Sogne, Viggo Nielsen, Nr. Nebel, 1958, s. 220.
457. Vester Horne Herred. Skøde- og Panteprotokol 1761-1779, fol. 216b-217b
458. Folketælling 1801 Nr. Nebel.
459. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 874.
460. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 199.
461. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 66.
462. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 9.
463. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 306.
464. Ibid. s. 401.
465. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 69.
466. I. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-. Ved Holger Hertzum-Larsen.
467. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 33.
468. Ibid. s. 45.
469. Reserveruller Nørholm godsarkiv..
470. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 365.
471. Skifte efter Mads Terchelsen. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1741-49, s. 724b-729
472. Skifte efter Else Iversdatter. Lundenæs Bøvling Amtsarkiv. Skifteprotokol 1760-1774, s. 334-335
473. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 610.
474. Obligation. Terchel Christensen. Øster Horne herred. Skøde- og panteprotokol 1799 20/3 - 1812 12/8, s. 1
475. Afskrivningsjordebog for Nørholms og Lunderups Godser.
476. Skifte efter Maren Vistisdatter. Nørholm-Lunderup Gods. Skifteprotokol 1719-1756, fol. 116-17
477. Nørholms og Lunderups Godser. Afskrivningsjordebog
478. Nørholm-Lunderup Gods. Skifteprotokol 1719-1756, fol. 261b-263b
479. Fæstebrev til Mads Madsen Gødsvang. Nørholm, Agerkrog og Lunderup. Fæsteprotokol 1776-1821, s. 267-68
480. Skifte efter Karen Madsdatter, Yderik. Lundenæs Bøvling Amters Skifteprotokol 1731-1741, s. 125
481. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 bl.a. s. 183-85.
482. Varde Byfoged. Øster og Nørre herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1774, fol. 172-73
483. Ibid., fol. 169-70
484. Varde Byfoged. Øster og Nørre Horne herreder. Skøde- og Panteprotokol 1739-1774, s. 62-64
485. Torstrup-Horne Kirkebog 1775-1814 s. 23.
486. Ibid., s. 8.
487. Jordebog over Ribe Hospitals tilliggende 1732.
488. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 51.
489. Jens Bruel: Klitterne i Rbe Amt. I: Fra Ribe Amt. 1903. s. 112.
490. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 101.
491. Matriklen 1688
492. Varde Byfoged-Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred, 1679-1683, s. 165
493. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989 s. 51-52.
494. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 72.
495. Varde Byfoged-Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred 1686-1694, s. 245.

496. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarvog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 51-52.
497. H.K. Kristensen, Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 38.
498. P. Storgaard Pedersen, Oddum Sogns Historie. I: Hardsyssel Aarbøger XIX, s. 16.
499. Henrik Andresen, "Ancestry World Tree Project.," 23 2 2003.
500. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 109.
501. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen. 1999. s. 15.
502. Ibid.. s. 27-28.
503. Ibid. s. 33-34.
504. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 135.
505. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 12.
506. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 232.
507. Matriklen 1688.
508. Kronens skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i danmark, Munksgård, 4, 1950, s. 315-16.
509. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 687.
510. Fæstebrev til Niels Hansen Rørkjær. Ribe Hospitals fæsteprotokol, s. 13b-14
511. Skifte efter Maren Pedersdatter Vognsbøl. Riberhus Amt. Skifteprotokol 1746-54, fol. 585b-588
512. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 18.
513. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 104.
514. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 67b.
515. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for Gårdejer & Toldopsynsmand i Vejers Jeppe Bloch Jørgensen, født 1882 og hustru Nielsine Petrea Jensen, født 1887, Ål, 1984, s.62.
516. Skifte efter Kirsten Jensdatter. Hesselmed Skifteprotokol 1725-58, fol. 34a-38a
517. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 128b.
518. Danmarks Kirker: Ribe Amt, hæfte 32. Nationalmuseet, 1996 s. 3303.
519. Mary Windfeldt Kaiser, Slægten Windfeld, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1979, s. 21.
520. Ibid. s. 22.
521. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1648, s. 106.
522. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1648, s. 73
523. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag, s. 132.
524. Oluf Nielsen, Historiske efterretninger om Vester Horne Herred. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1984, s. 79.
525. Varde Byfoged, Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred, 1686-1694, s. 84 og 85b.
526. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 34.
527. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 109.
528. Varde Byfoged. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred 1683-1686, s. 157
529. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767, s. 68b.
530. 1.jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 26-7.
531. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1648, s. 106 og Kærgård Birkefoged. Tingbog 1647-1648, AO opsl. 85
532. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag s. 85
533. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 37.
534. Ål Kirkebog 1691-1726, s. 9
535. H. K. Kristensen, Nørre Nebel og Lydum Sogne, Viggo Nielsen, Nr. Nebel, 1958, s. 124-25.
536. Ål Kirkebog 1691-1726, s. 18b
537. Ibid. s. 24b.
538. Ibid. s. 29b.
539. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 231-32.
540. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 85.
541. Ibid. s. 69b.

542. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 106.
543. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 103.
544. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 100.
545. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 45-46.
546. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 126.
547. Gert Ravn Nørgaard: Vardesyssel Aarvog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 82.
548. Grete Madsen.12.10.02
549. Skøde til Povl Pedersen Tarm. Landstingets Skøde- og panteprotokoller 1711-1717, fol. 117
550. Skøde til Povl Pedersen. Landstingets Skøde- og panteprotokoller 1717-1720, fol. 215
551. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1725-1730, fol. 278-279
552. Skøde fra Povl Pedersen Møller. Landstingets Skøde- og panteprotokoller 1731-1737, fol. 118
553. Skifte efter Eske Poulsen, Tarm. Lundenæs-Bøvling Amter. Skifteprotokol 1741-1749, fol. 550 ff
554. Ingrid og Kaj Schmidt, "Ingrid Schmidts hjemmeside," <http://www.sm1.dk/>, 8.12.2005.
555. H.K. Kristensen: Nørre Horne Herred, Egvad Egshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 274.
556. Jens Abildtrup: Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 48.
557. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613, Bue Kaa, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1, 1976, s. 347.
558. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 2.
559. Ibid. s. 8.
560. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985.
561. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999, s. 113.
562. Ibid. s. 37.
563. Fæstebrev til Jens Jensen. Fæsteprotokol for Ribe Hospital 1719-1792, fol. 105 a-b
564. Arne Sundbo: Fra Ansager, Grindsted og Grene Sogne. I: Fra Ribe Amt, 1959, s. 566-67.
565. Skøde til Peder Nielsen Stenderup. Skøde og Panteprotokol for Øster og Nørre herreder 1739-1778, s. 22
566. Peter Henningsen: Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 146.
567. Jens Madsen: Et bidrag til Grindsted Østersogns gård- og beboerhistorie. Bd. 5. Set i web-udgave: <http://www.lokalhistoriebillund.dk/ejendom/>
568. Anst-Jerlev-Slavs herredsfoged. Tingbog 1712-1716, s. 307.
569. H.K. Kristensen, Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 375-76.
570. Skøde og Panteprotokol for Øster og Nørre herreder 1739-1778, s. 13b-14
571. Kirkebog for Ansager Sogn s. 58.
572. Torstrup-Horne Kirkebog 1737-1776 s. 215.
573. H. K. Kristensen, Nørre Nebel og Lydum Sogne, Viggo Nielsen, Nr. Nebel, 1958, s. 175.
574. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 11.
575. Ibid. s. 149-65.
576. Ibid. s. 47.
577. Ibid.. s. 62.
578. Adam Tybjærg Schacke: Gods, gårde og kulturlandskab, Doktordisputats, indleveret ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, 2005, s. 131.
579. Register til Grindsted Kirkebøger. <http://www.grindstedbib.dk/arkiv/grinsted>
580. H.K. Kristensen: Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 51.
581. Skøde til Terchild Jørgensen. Landstingets Skøde- og Pantebøger, 7. del, s. 648b
582. H.K. Kristensen: Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 256.
583. Tage Olsen: Ølgod sogns gård- og slægtshistorie, Ølgod Museum, 1988, s. 245.
584. H.K. Kristensen: Gamle sydvestjyske fiskerlejer, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1965, s. 80 og 84.
585. H.K. Kristensen: Et angreb på Sønderside under Kejserkrigen. I: Fra Ribe Amt, 21 III, 1980, s. 561-65.

586. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1657-1660, s. 21, 23 og 36.
587. Gert Ravn Nørgaard: Blaavand & Børsmose familier i 400 år, Lokalhistorisk Værksted, Ål, 1998, s. 64.
588. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 96.
589. GEDCOM-fil dk20522b.ged
590. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1635, AO opsl. 63, 70, 73, 80 og 90.
591. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 63.
592. Slægtsbog over Visti Madsen Rahbek Borris og Christen Christensen Albæk, Slægtshistorisk Institut, 1972, s. 26.
593. Carl Langholz, Anetavler for kendte danskere, Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1989, s. 33.
594. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1635, 2, AO opsl. 63, 70, 73, 80 og 90.
595. Jydske domme og dokumenter 1440-1700. Ved Holger Hertzum-Larsen. Hertzums forlag, 1999. s. 270.
596. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1664-1665, s. 93b ff.
597. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 57a.
598. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag s. 88.
599. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 49b.
600. Ibid. s. 55a.
601. Ibid. s. 55 .
602. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 42.
603. Gert Ravn Nørgaard, Blaavand & Børsmose familier i 400 år, Lokalhistorisk Værksted, Ål, 1998, s. 79-80.
604. Ibid.
605. Ibid. s. 81.
606. Kærgård Birkedommer. Tingbog, 1649, s. 78b
607. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarbog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 68.
608. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for Gårdejer & Toldopsynsmand i Vejers Jeppe Bloch Jørgensen, født 1882 og hustru Nielsine Petrea Jensen, født 1887., Ål, 1984, s. 66-67.
609. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for søskendeparrene Niels Jensen Simonsen 1851 og Maren Madsen 1851.., Gert Ravn Nørgaard, Ål, 1984.
610. Mary Windfeldt Kaiser, Slægten Windfeld, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1979, s. 16.
611. Ibid. s. 19-20.
612. Danmarks Kirker: Ribe Amt, hæfte 32. Nationalmuseet, 1996 s. 3302.
613. Mary Windfeldt Kaiser, Slægten Windfeld, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1979, s. 19.
614. Ibid. s. 20.
615. H.K. Kristensen, Gamle sydvestjyske fiskerlejer, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1965, s. 71-77.
616. Ibid. s. 181-210.
617. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 61-62.
618. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1630-31, 2, AO opsl. 30
619. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989. s. 130.
620. Ibid. bilag s. 132.
621. Ibid. bilag s. 132-33.
622. Kærgård Birkefoged. Tingbog, 1642-1643, s. 55
623. Kærgård Birkefoged. Tingbog, 1676-1679, s. 58
624. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 124
625. Ibid.
626. Vester Horne Herredsfoged, Tingbog, 1651, s. 81b ff.
627. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989. bilag s. 126.
628. Ibid. bilag, s.126-29.
629. Kærgård Birkedommer. Tingbog, 1649, s. 33, 53 og 78b
630. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1676-1678, AO opsl. 22
631. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1651, s. 75
632. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 65.

633. Ibid. s. 65-66.
634. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag s. 138.
635. Ibid. bilag s. 137.
636. Ibid. bilag, s. 138.
637. Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 223 ff.
638. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1655, s. 67. AO opsl. 69.
639. Janderup - Billum Kirkebog 1637-1767 s. 61b.
640. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarvog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 92.
641. Kjærgaard Birks Tingbøger, bind 3. Ekstrakter 1656-1680 ved Gert Ravn Nørgaard, Ål 1988
642. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1662, AO opsl. 67
643. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 60.
644. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarvog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 85.
645. Ibid. s. 32.
646. H.K. Kristensen, Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 369.
647. Skøde og Panteprotokol for Øster og Nørre herreder 1739-1778, s. 13-14
648. Skøde til Niels Hansen Dahl. Skøde og panteprotokol for Øster og Nørre herreder 1739-1778, 1, s. 9-10
649. Jeppe Hejbøl, Ansager sogns historie, Udvalget for udgivelse af Ansager sogns historie, 1940, s. 266.
650. S. Alkærsig, Den ulovlige brændevinsbrænding. I: Fra Ribe Amt, 1923, s. 170.
651. 1.jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen, 1999. s. 3.
652. Ibid.. s. 149-65.
653. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 73.
654. 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 165.
655. Ibid. s. 35 ff.
656. Søren Manøe Hansen: Egekistebeskatningen i Ribe amt 1717-21. I: Fra Ribe Amt, 1984, s. 129-42.
657. Gunnar Jessen, "Bennetsen, Horsboel & Skovbjerg. WorldConnect Project.," www.rootsweb.com, 27.9.2005.
658. Skifte efter Iver Mortensen. Skifteprotokol for Nørholm Gods 1730-1776, s. 82
659. Skifte efter Mads Andersen Møller. Skifteprotokol for Nørholm gods 1730-1776, s. 62-72b
660. H.K. Kristensen, Øster Horne Herred, P. Haase & søn, 1944, s. 314.
661. H.K. Kristensen, Gamle sydvestjyske fiskerlejer, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1965, s. 86.
662. Ibid. s. 87.
663. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 125-32.
664. Kjærgård Birkedommer. Tingbog 1612, 17. april og 1. maj.
665. H.K. Kristensen, Gamle sydvestjyske fiskerlejer, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1965, s. 85.
666. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 132.
667. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1648, 26. juni, s. 63b
668. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989 s. 132.
669. Ibid. s. 134.
670. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1647, 23. oktober og 1648, 9. september
671. Wiberg, S.V.: Personalthistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, bd. 1, s. 18.
672. Jens Abildtrup: Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 54-62.
673. H.K. Kristensen, Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 37.
674. Ibid. s. 491-93.
675. Ibid. s. 493-94.
676. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1622, AO opsl. 91
677. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 77.
678. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1646, AO opsl. 123 og 127
679. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1654, AO opsl. 166 ff.
680. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, bilag s. 139.

681. Ibid. s. 71.
682. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 66-67.
683. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 74.
684. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 3, 1983, s. 67-70.
685. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarbog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 84.
686. Kronens gårde og bol i Vester Horne herred og Kærgård birk 1562-1643. Ved Holger Hertzum-Larsen, 1998. s. 19.
687. Gert Ravn Nørgaard: Blaavand & Børsmose familier i 400 år, Lokalhistorisk Værksted, Ål, 1998, s. 85-86.
688. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s.106-08.
689. Ibid. s. 104.
690. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1621-22, AO opsl. 23, 24 og 33.
691. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 109.
692. Ibid. s. 66.
693. Ibid. s. 110-12.
694. Ibid. bilag s. 136.
695. Ibid. s. 111.
696. Gert Ravn Nørgaard, Vardesyssel Aarbog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997.
697. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 46-48.
698. Peter Henningsen, Hedens hemmeligheder. Livsvilkår i Vestjylland 1750-1900, Overgaard Bøger, 1995, s. 123.
699. Skøde til Hans Hansen Trøllund. Landstinget Skøde- og Panteprotokol, 1686-1687, s. 2
700. "The Geckler Homepage," <http://www.geckler.dk>.
701. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1599-1600, AO opl. 95
702. H.K. Kristensen, Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 493.
703. Ibid. s. 492-93.
704. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 26-32.
705. Ibid. s. 26.
706. Ibid. s. 39.
707. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1630-1631, 2, AO opsl. 101
708. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 112-13
709. Ibid. s. 112.
710. Kronens gårde og bol i Vester Horne herred og Kærgård birk 1562-1643. Ved Holger Hertzum-Larsen, 1998. s. 18.
711. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 140.
712. Ibid. s. 139.
713. Ibid. s. 139-40.
714. H.K. Kristensen, Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 277.
715. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 106.
716. Ibid. s. 141.
717. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 40-46.
718. Ibid. s. 40.
719. Ibid. s. 46.
720. Ibid. s. 21-25.
721. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613, Bue Kaa, Historisk Samfund for Ribe Amt, 1, 1976, s. 208-09.
722. Slægtsbog over Visti Madsen Rahbek Borris og Christen Christensen Albæk, Slægthistorisk Institut, 1972.
723. H.K. Kristensen, Nørre Horne Herred, Egvad Egnshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 492.
724. Gert Ravn Nørgaard, Ane- og Efterslægtstavle for Gårdejer & Toldopsynsmand i Vejers Jeppe Bloch Jørgensen, født 1882 og hustru Nielsine Petrea Jensen, født 1887., Ål, 1984, s. 70.
725. Holger Hertzum-Larsen, Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup, Lemvig, 1989, s. 151.
726. H.K. Kristensen, Outrup Sogn i Vester Horne Herred, Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 296-98.

727. Anton Blaabjerg: Blåt blod (1). i: Gemmesider. Slægten, 1999. s. 25-27.
728. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 15-21.
729. Niels Christian Poulsen, Vid hvem du er, Eget forlag, 1, 1998, s. 343.
730. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 20.
731. Ibid. s. 21.
732. Trap, Danmark, 5. udg., 1965, 22.
733. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas, København, 1769, V, 2, s. 771.
734. Jens Abildtrup, Slægten Abildtrup. En herredsfogedslægt ca. 1475-1700, Eget forlag, 1, 1951, s. 15.
735. Ole Bech Knudsen: Grøn-slægten på Tanderup og Ørnoved. I: Gemmesider II A. Slægten, 2003.
736. www.hum.ku.dk/navnef/adkomst/a/a000/a207.htm, 11.11.02.
737. Ole Bech Knudsen: Grøn-slægten på Tanderup og Ørnoved. I: Gemmesider II A. Slægten, 2003. s. 30.
738. Flemming Bæk Laursen: Iver Blik til Nørbækgaard. I: Gemmesider II A, Slægten, 2003 s. 24-27.
739. Chr. Villads Christensen, Nogle Meddelelser om Nørbækgaard. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi., Aalborg 1893-95, 2. række, 4. bind, s. 259.
740. Ibid., s. 261.
741. Flemming Bæk Laursen: Iver Blik til Nørbækgaard. I: Gemmesider II A, Slægten, 2003 s. 27.
742. Ole Bech Knudsen: Grøn-slægten på Tanderup og Ørnoved. I: Gemmesider II A. Slægten, 2003. s. 29-31.
743. Flemming Bæk Laursen: Iver Blik til Nørbækgaard. I: Gemmesider II A, Slægten, 2003 s. 25.
744. Niels Christian Poulsen, Vid hvem du er, Eget forlag, 1, 1998, s. 361-2.
745. Chr. Villads Christensen, Nogle Meddelelser om Nørbækgaard. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi., Aalborg 1893-95, 2. række, 4. bind, s. 260.
746. Niels Christian Poulsen, Vid hvem du er, Eget forlag, 1, 1998, s. 363.
747. Flemming Bæk Laursen: Iver Blik til Nørbækgaard. I: Gemmesider II A, Slægten, 2003 s. 26.
748. Niels Christian Poulsen, Vid hvem du er, Eget forlag, 1, 1998, s. 361.
749. Chr. Villads Christensen, Nogle Meddelelser om Nørbækgaard. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi., Aalborg 1893-95, 2. række, 4. bind, s. 241-43.
750. En stranding i Aal Sogn anno 1737. I: Vardesyssel Aarbog 1989.
751. H.K. Kristensen: Nørre Horne Herred, Egved Egshistoriske samling, Tarm, 1975, s. 271.
752. Kjærgaard Birks Tingbøger, Gert Ravn Nørgaard, Lokalhistorisk Værksted, 3, Ekstrakter 1656-1680, 1988, s. 40.
753. V. Horne Herredsfoged. Tingbog, 1648, s. 106.
754. Skifte efter Henrik Sørensen, Skødstrup. Hesselled Gods. Skifteprotokol 1725-1758. Kurt Kermit Nielsen. Jyske registre. <http://www.kkermit.dk/>
755. Lundenæs lensregnskab. Bilag pengeskat 1647, film M-18490. Afskrift fundet på hammerum-herred.dk/skifter/
756. 1. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-. Ved Holger Hertzum.
757. Skifte efter Karen Tarp. Varde byfoged. Skiftearkiv: Breve 1666-1674.
758. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989. bilag s. 75-6.
759. Varde Byfoged-Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred, 1679-1683, s. 173
760. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613. Ved Bue Kaae, Historisk Samfund for Ribe Amt. 1976. s. 90.
761. Danmarks kirker. Ribe amt, bd. 2. Nationalmuseet, 1984, s. 1122 og 1128.
762. H. K. Kristensen: Lunde Sogn i Vester Horne Herred. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, Kolding, 1923. s. 108.
763. H.K. Kristensen: Outrup Sogn i Vester Horne Herred. Historisk Udvalg for Outrup Sogn, 1933-35, s. 44-45.
764. Danmarks kirker. Ribe amt, bd. 2. Nationalmuseet, 1984, s. 1128.
765. Gert Ravn Nørgaard: Vardesyssel Aarbog 1994, Lokalhistorisk værksted, 1997, s. 102.
766. Bue Kaae: Biskop Peder Jensen Hegelund 1542-1614. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1977, s. 67.
767. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613, bd. 1, red. af Bue Kaae. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1976, s. 235 og 237.
768. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 154.
769. Ibid. s. 154.

770. S.V. Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, bd. 2. Odense, 1870, s. 329.
771. Jydske domme og dokumenter 1440-1700. Ved Holger Hertzum-Larsen. Hertzums forlag, 1999, s. 251.
772. Holger Hertzum-Larsen. 17.1.2010.
773. Øster og Vester Horne h., herredsfogeder. Ved Holger Hertzum-Larsen.
774. Stolestadeinddeling i Ansager Kirke v. Holger Hertzum-Larsen.
775. Jydske domme og dokumenter 1440-1700. Ved Holger Hertzum-Larsen. Hertzums forlag, 1999, s. 85
776. Ibid. s. 145
777. Ibid. s. 155-56
778. Ibid. s. 373-74
779. Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1596-1602, s. 611
780. Lundenæs lens regnskab 1607-08, afskrift v. Holger Hertzum-Larsen.
781. Ibid.
782. Lundenæs Lens regnskab 1607-08, afskrift v. Holger Hertzum-Larsen, s. 23.
783. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 137
784. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, bilag, s. 156
785. Øster og Vester Horne h., herredsfogeder. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 44
786. Holger Hertzum-Larsen: Undersøgelse vedr. Jens Abildtrup's bog "Slægten Abildtrup II, slaegtsbibliotek.dk/921489, s. 44
787. Øster og Vester Horne h., herredsfogeder. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 68
788. Ibid. s. 72
789. Gamle Jydske Tingsvidner. V. O. Nielsen, 1882, s. 56-57
790. Ibid. s. 48-49
791. Viborg Landstings dombog 1637. B24 568, s. 227a
792. Ribe Stiftfysikat. Skifteprotokol 1750-1785, s. 112-113b
793. N.M. Kromann: Fanøs historie, bd. 2, Eget Forlag, Esbjerg, 1934, s. 56 ff.
794. P. Storgaard Pedersen: Oddum Sogns Historie. I: Hardsyssel Aarbøger XIX, s. 32-33
795. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 74
796. Ibid. bilag s. 83
797. Varde Byfoged, Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred, 1683-1686, s. 157
798. Janderup og Billum sogne, 3, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 1983, s. 5
799. Ibid, s. 5
800. Landstingets Skøde- og Panteprotokol. LAV B 24- 674, 3 del, s. 290b
801. 1. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 46
802. Gert Ravn: Lindknud-husmandens degne- og præsteaner, i: Vardesyssel aarbog 1987. s. 38
803. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1676-1679, s. 64
804. Auktionsforretninger over krongods i Ribestift 1711-22.
805. Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985, s. 69
806. 1. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-. Ved Holger Hertzum.
807. Matriklen 1664
808. Kærgård Birkefoged. Tingbog 1651, s. 75b
809. K. Carøe: Jyske benbrudslæger. I: Jyske Samlinger, bind 4, række 3 (1917-19), s. 467
810. Brandforsikrings Taksationsprotokol, Ribe Amt, V. Horne herred 1800-1829, opsl. 160
811. Ibid. opsl. 165 og 232
812. Ibid. opsl. 133
813. Ibid. opsl. 131
814. Ibid. opsl. 133
815. Brandforsikring Taksationsprotokol, Ribe Amt, Ø. Horne herred 1800-1845 opsl. 37 og 61
816. Ibid. opsl. 107

- 817.** Brandforsikring Taksationsprotokol, Ribe Amt, V. Horne herred 1829-1850
- 818.** Nørholm Gods. Afskrivnings jordebog for 1762-63. Set på www.familysearch.org
- 819.** Skifte efter Malene Jensdatter. Riberhus Skifteprotokol 1746-54, fol. 452-57
- 820.** Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985, s. 118
821. Jyske registre 1793-94, s. 105-106b. Rigsarkivet
822. Øster-Nørre Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1739-1774 s. 296b-297
823. N.M. Kromann: Fanøs historie, bd. 1 Eget Forlag, Esbjerg, 1933, s. 266 ff.
824. Øster-Nørre Herreder. Skøde og Panteprotokol 1739-1774, fol. 284b-285
825. Søren Manøe Hansen: Egekistebeskatningen i Ribe amt 1717-21. I: Fra Ribe Amt, 1984, s. 129-42.
826. N.M. Kromann: Fanøs historie, bd. 2. Eget Forlag, Esbjerg, 1933 s. 59
827. Fæstebrev til Niels Hansen, Børsmose. Hesselmed godsarkiv. Fæsteprotokol, fol. 34b-35.
828. Janderup og Billum sogne, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 1, 1979, s. 105, 162
829. Janderup og Billum Sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, 2, s. 340
- 830.** 1. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-. Ved Holger Hertzum.
- 831.** Syn på ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen. Lemvig, 1985. s. 66.
- 832.** 1. Jyske nationale Regiments Rytterbønder i Vester Horne Herre 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 56
- 833.** Ibid, s. 15, 42, 47, 52, 56, 60, 61, 75-77
- 834.** Janderup og Billum sogne, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 2, s. 289
- 835.** Holger Hertzum-Larsen: Notits vedr. Gjødesen
- 836.** Ibid. s. 100
- 837.** Ibid. s. 134-35
- 838.** Ibid. s. 136
- 839.** Ibid. s. 137
- 840.** Jyske registre. kkermit.dis-danmark.dk
- 841.** 1. jyske nationale regiments kasseregnskab 1677-.pdf på www.slaegtogdata.dk
- 842.** Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold 1596-1602, s. 508
- 843.** Skifte efter Jacob Outrup. Ribe Stiftamt. Skifteprotokol 1771-85, fol. 507b-510b
- 844.** Nørholm Gods. Hoverireglement for Nørholm og Lunderup Godser. Indrettet 1770. Rigsarkivet, Viborg.
- 845.** Riberhus amts jordebogsregnskaber. Afskrift ved Holger Hertzum-Larsen
- 846.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skifteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder 1794-1801, fol. 8-10b
- 847.** Skifteprotokol for Varde Købstad 1754-1773, fol. 21b-29
- 848.** Viborg Landstings skøde- og panteprotokol. 1677, fol. 104
- 849.** Viborg Landstings skøde- og panteprotokol, 24, 1687-89, fol. 239b
- 850.** Ibid, 21, 1683-84, fol. 334b
- 851.** Ibid, 1661, fol. 87
- 852.** Ibid, 20, 1681-82, fol. 126
- 853.** Ibid, 22, 1684-86, fol. 265
- 854.** Ibid, 25, 1689-90, fol. 332b
- 855.** Johs. Lind, Slavs herreds tingbøger 1662-85. <http://geltzer.dk/tingbog.php>
- 856.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol for Vester Horne Herred 1761-1779, fol. 126b
- 857.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol for Vester Horne Herred 1779-1800, fol 419b
- 858.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol for Vester Horne Herred 1800-1814, fol. 341
- 859.** Skads Herredsfoged, justitsprotokol 1724-1755, s. 108b
- 860.** Henning Jørgensen: Bryndum og Vester Nebel Sogne før selvejjet. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, 2016, s. 88 og 145
- 861.** Ibid, s. 29-30
- 862.** Skast Herredsfoged. Tingbog 1668, s. 14 ff

- 863.** Henning Jørgensen: Bryndum og Vester Nebel Sogne før selvejet. Esbjerg Byhistoriske Arkiv, 2016, s. 200
- 864.** Ibid, s. 88
- 865.** Christian V's matrikel. Markbøger samt eng-, skov- og græsningstaksationer. Vester Bredmose i Ho Sogn
- 866.** Skifte efter Mette Bertelsdatter. Gengivet i: Vardesyssel Aarbog 1993. Lokalhistorisk værksted, Aal.
- 867.** Ibid, s. 73
- 868.** Jyske registre. 1660-1670, s. 36
- 869.** Skifte efter Mette Bertelsdatter. Gengivet i: Vardesyssel Aarbog 1993. Lokalhistorisk værksted, Aal.
- 870.** Skifte efter Anne Frandsdatter. Ribe Stiftamt. Skifteprotokol 1759-1764, fol. 1297-1311
- 871.** Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 26 + bilag s. 58 ff.
- 872.** Ibid, bilag s. 70
- 873.** Ibid, s. 44 ff.
- 874.** Ibid, s. 85-87
- 875.** Ibid, s. 87-90
- 876.** Holger Hertzum-Larsen: Undersøgelse af Jens Abildtrup's bog "Slægten Abildtrup II", s. 44
- 877.** Ibid, s. 32-33
- 878.** Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 120-22
- 879.** Ibid, s. 146
- 880.** Ibid, s. 153
- 881.** Skifte efter Ingeborg Andersdatter. Varde Byfoged. Skifteprotokol for Varde Købstad 1754-1773, fol. 488-493
- 882.** Skøde til Jes Rabech. Øster- og Nørre Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1739-1774, fol. 159
- 883.** Skøde fra Jacob Nielsen. Skøde- og panteprotokol for Øster- og Nørre Horne Herreder 1777-1799, fol. 3
- 884.** Skøde fra Lauritz Henriksen. Øster- og Nørre Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol for 1777-1799, fol. 457
- 885.** Øster og Nr. Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1777-1799, fol. 351b
- 886.** Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år. Privat udg., Esbjerg, 1992
- 887.** Skifte efter Hans Sørensen Bisgaard. Lønborggård Gods. Skifteprotokol 1771-1850, fol. 4b-8
- 888.** Testamente, Maren N. Windfeld. Ribe Stiftamt. Udførte konceptskifter 1718-1792, AO, opsl. 308 ff.
- 889.** Fæstebrev til Thomas Laursen. Ribe Hospital. Fæsteprotokolprotokol, s. 37b
- 890.** Fæstebrev til Palle Pedersen. Ribe Hospital. Fæsteprotokol, s. 43
- 891.** Skifte efter Hans Nissen. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, fol. 27b
- 892.** Skifte efter Dorthe Nielsdatter Billum. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, fol. 184b-188
- 893.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol 1739-1774, fol. 68b
- 894.** Jordebog for Lunderupgaard 1718. I en pakke jordebøger for Nørholm, Lunderupgård og Agerkrog 1648-1800
- 895.** Mediestream. 4.6.2018
- 896.** Skads Herredsfoged. Tingbog, 1680, AO opsl. 59
- 897.** Kjærgaard Birks tingbøger, ekstrakter 1640-1655. Ved Gert Ravn Nørsgaard, Lokalhistorisk Værksted
- 898.** Nørholm Gods. Regnskaber 1731-1743, Arkivalieronline opsl. 43
- 899.** Ibid, Arkivalieronline opsl. 55 og 123
- 900.** Ibid. Arkivalieronline opsl. 218
- 901.** Nørholm Gods. Regnskaber 1743-1761, AO opsl. 331
- 902.** Nørholm Gods. Afskrivningsjordebog for Nørholm og Lunderup, AO opsl. 62
- 903.** Nørholm Gods. Regnskaber 1743-1761, AO opsl. 22
- 904.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol 1739-1774, fol. 132
- 905.** Ibid. fol. 154
- 906.** Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Personregister til skøde- og panteprotokoller. Vester Horne Herred 1730-1772, s. 24 og 30
- 907.** Holger Hertzum-Larsen: To Janderup-gårdes oprindelse. Vardesyssel Aarbog 1986, s. 43
- 908.** Christian V's matrikel. Markbøger samt eng-, skov og græsningstaksationer. 864-865, Nordenå, Hemmet Sogn
- 909.** Ibid. 864-865, Skuldbøl, Hemmet Sogn

910. Ibid. 864-865, Østergård, Hemmet Sogn
911. Ibid. 864-865, Bandsbøl, Hemmet Sogn
912. Ibid. 864-865, Toftum, Hemmet Sogn
913. Viborg Landsting. Skøde- og panteprotokol. 1731-1737, fol. 786b
914. Christian V's matrikel. Modelbøger, 1643, AO opsl. 116
915. Christian V's matrikel. Markbøger samt eng-, skov- og græsningstaksationer, 858-859. opsl. 177
916. Svend Aage Nielsen. hammerum-herred.dk/medlemmer/AppoloneEskesdatter/
917. Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skifteprotokol for Varde Købstad, 1792-1824, fol. 422-24 og 426-27b
918. Janderup og Billum Sogne, bd. 1. Ved H.K. Kristensen, 1979, s. 260-61
919. Varde Byfoged, Øster Horne-Vester Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol for Øster og Vester Horne Herreder 1826-1829, s. 94b-95a
920. Varde, Ø. og V. Horne Herreder. Skifteprotokol 1830 23/3 - 1836 7/4, fol. 137b-138b og 141b-142b
921. Ø. og V. Horne Herreder. Skifteprotokol 1836-1843, fol. 377-381 og 386-387
922. Varde Byfoged, Øster Horne-Vester Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol for Øster og Vester Horne Herreder, 1847-1852, fol. 461
923. Janderup og Billum Sogne, bd. 2, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, s. 225
924. Folkesagn fra Janderup Sogn 1857. Udgivne med oplysninger af Hans Ellekilde. I: Fra Ribe Amt, 1955, s. 277
925. Fæstebrev til Gregers Lauridsen. Lønborggård Gods. Fæsteprotokol, s. 168b-169b
926. Skøde til Christen Jessen m.fl. Skøde- og Panteprotokol for Øster og Nr. Horne Herreder, 1777-1799, s. 130
927. Ribe Amts Branddirektorat. Forsikringsprotokol for Vester Horne Herred. A: Varde landsogn, Janderup, Billum, Ho, Oksby, Ål, Henne, Lønne og Lunde sogne, 1800-1857, s. 275, opsl. 122
928. Petra Simonsen: Grene af en slægt gennem 300 år. Privat, Billum, 1994
929. Hennegård Gods, Regnskabsbog, s. 119-120
930. Hesselmed Gods. Fæsteprotokol, s. 189b
931. Hennegård Gods. Regnskabsbog 1742-1802
932. Hennegård Gods. Hennaard Gods. Skifteprotokol 1720-1755, s. 17-18b
933. Stenderup i Ansager sogn. Ejendomme og beboere. http://www.egonnyt.dk/Arkiv/Gamle_Stenderup_Gaarde.pdf
934. Vester og Øster Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1799 20/3-1812 12/8, fol. 108b.
935. Øster og Nørre Herreder. Skøde- og panteprotokol 1739-1777, fol. 169-70
936. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, bilag s. 45
937. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1758-1808, fol. 117-18
938. Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-1758, s. 96b-103b
939. Janderup og Billum sogne, bd. 2, H.K. Kristensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, s. 225
940. Stenderup i Ansager Sogn. Ejendomme og beboere. http://www.egonnyt.dk/Arkiv/Gamle_Stenderup_Gaarde.pdf
941. Nørholm Gods. Godsregnskaber 1731-1743, AO opsl. 42
942. Varde Byfoged, Øster-Vester-Nørre Horne Herredsfoged. Skøde- og panteprotokol. 1739-1774, fol. 169
943. 1. Jyske nationale Regiments Rytterbønder i Vester Horne Herre 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 95-96
944. Erich Pontoppidan: Danske Atlas, København 1769. V, 2, s. 701
945. Jørgen Green: Slægtsforskning i lægdsruller, søruller og hærens arkiver, 2. udg. Grifo, 2020, s. 36
946. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1664-1665, AO opsl. 17
947. 1. Jyske nationale Regiments Rytterbønder i Vester Horne Herre 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 15
948. Ibid, s. 75-76
949. Ibid., s. 47
950. Ibid., s. 57
951. Janderup og Billum Sogne, 3, Knud Jensen og Chr. Simonsen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, 1983, s. 100
952. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 134
953. Ribe Hospital. Jordebog 1640-1672, s. 28

954. 1. jyske regiments kasseregnskab 1677-1700. www.slaegt.dk > Kilder > Hvor finder du > Afskrevne kilder
955. Nygårds sedler > Klavsen, Kristen
956. Holger Hertzum-Larsen: Undersøgelse vedr. Jens Abildtrup's bog Slægten Abildtrup. <https://dis-danmark.dk/bibliotek/921489.pdf>
957. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 112-13
958. Ibid., s. 44
959. Ibid., s. 46
960. Kjærgaard Birkedommer. Tingbog 1666, s. 12, AO opsl. 13
961. Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 91
962. Ibid., s. 149
963. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1676-1678, s. 34 ff.
964. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1836-1839, fol. 47-47b
965. Viborg Landsting. Skøde- og panteprotokol 1678-1679, 18, fol. 116
966. Øster og Vester Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1852-1854, fol. 165b-167
967. Skast Herredsfoged. Tingbog 1703-1705, s. 352b
968. Endrupholm Gods. Jordebøger og hartkornsager, AO opsl. 8-9
969. Hans Henrik Appel: Tinget, magten og æren. Odense Universitetsforlag, 1999. s. 353
970. Ibid., s. 516
971. Skast Herreds tingbog 1684-1688, s. 64
972. Hans Henrik Appel: Tinget, magten og æren. Odense Universitetsforlag, 1999. s. 354
973. Skast Herredsfoged. Tingbog 1717-1720, s. 105
974. Skast Herredsfoged. Tingbog 1688-1692, s. 80
975. Skast Herredsfoged. Tingbog 1709-1712, s. 303 + 312
976. Jerne Kirkebog 1640-1747, s. 50
977. Skast Herredsfoged. Tingbog 1637, s. 87 ff.
978. Skast Herredsfoged. Tingbog 1724-1733, s. 83 ff.
979. Ibid. s. 452b
980. Ibid. s. 451-452
981. H.P.N. Novrup: Alslev Sogn. I: Fra Ribe Amt, 1920
982. Skast Herredsfoged. Justitsprotokol 1748-1755, s. 230 ff
983. Indberetning fra Grindstedpræsten 1766. Afskrift ved Britta Rauff og Jens Erik Starup. www.horsboel.dk
984. Henrik Vensild: Bondegårde i Skast Herred 1636-1760. Landbohistorisk Selskab, Historisk Samfund for Ribe Amt, 2004, s.74
985. Skast Herredsfoged. Tingbog 1684-1688, s. 121-22
986. Skast Herredsfoged. Tingbog 1661-1662, s. 18, AO opsl. 22
987. Mortensens sedler. Digitaliseret af Esbjerg Byhistoriske Arkiv. eba.esbjergkommune.dk > Mortensens Sedler
988. Skast Herredsfoged. Tingbog 1688-1692, s. 7b
989. Skast Herredsfoged. Tingbog 1694-1695, s. 22a-b
990. Skast Herredsfoged. Tingbog 1688-1692, 2, s. 157
991. Mortensens sedler. Digitaliseret af Esbjerg Byhistoriske Arkiv. eba.esbjergkommune.dk > Mortensens Sedler, seddel nr XLVII037
992. Syn på Ryttergods 1686. Ved Holger Hertzum-Larsen, Lemvig, 1985, s. 211
993. Skast Herredsfoged. Tingbog 1688-1692, s. 211
994. ibid. s. 153
995. Skast Herredsfoged. Tingbog 1692-1694, s. 70 ff
996. Skast Herredsfoged. Tingbog 1694-1695, s. 19 ff
997. Skast Herredsfoged. Tingbog 1697-1700, s. 77 ff
998. Skast Herredsfoged. Tingbog 1700-1703, AO opsl. 172 ff
999. Skast Herredsfoged. Tingbog 1703-1705, s. 97 ff.

1000. Skast Herredsfoged. Tingbog 1636, s. 15
1001. Ibid. s. 55
1002. Skast Herredsfoged. Tingbog 1637, s. 16
1003. Skast Herredsfoged. Tingbog 1656, s. 29b
1004. Skast Herredsfoged. Tingbog 1660, s. 88b
1005. Skast Herredsfoged. Tingbog 1661-1662, s. 126
1006. Skast Herredsfoged. Tingbog 1656, s. 98
1007. Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år. Privat udg., Esbjerg, 1992
1008. Skast Herredsfoged. Tingbog 1157-1660, s. 79
1009. Hans Henrik Appel: Tinget, magten og æren, Odense Universitetsforlag, 1999, s. 387-89
1010. Grimstrup Kirkebog 1655-1706, s. 8
1011. Paul Nedergaard: Personalthistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk Præste- og Sognehistorie. København 1968. bd. IX A, s. 457
1012. Janderup og Billum Sogne. Et udvalg ved H.K. Kristensen. Janderup Lokalhistoriske Arkiv, bd. 1, s. 178
1013. H.K. Kristensen: En vide. I: Fra Ribe Amt, 1961, s. 299
1014. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1592, AO opslag 18
1015. Vester Horne Herred. Tingbog 1621-22, AO opsl. 89
1016. Lensregnskaber. Riberhus. B. Jordebøger 1605-1607, s. 74b, AO opsl. 218
1017. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1648, s. 90b, AO opsl. 96
1018. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1612, AO opsl.22
1019. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1599-1600, AO opsl. 122 og 126
1020. V. Horne Herred. Tingbog 1621-22, AO opsl. 89
1021. Ibid., AO opsl. 63, 66 og 157
1022. Viborg Landsting. Dombog C, 1616, s. 234-35, 267
1023. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1630-31, 2, AO opsl. 19
1024. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1613, AO opsl. 69
1025. Ibid. AO opsl. 101-02
1026. Ibid. AO opsl. 101-04
1027. V. Horne Herredsfoged. Tingbog 1657, opsl. 166 ff
1028. Henning Jensen. Slægtstavle. <https://el-vis.dk/aner/index.php?route=%2Faner%2Ftree%2Ftree1>
1029. Viborg Landsting. Dombog C, 1649, s. 347b ff.
1030. Viborg Landsting. Dombog C, 1620, s. 6
1031. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1600, AO opsl. 99 og 101
1032. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1612, AO opsl. 21
1033. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1614-1615, AO opsl. 3
1034. Viborg Landsting. Dombog C 1620, s. 76b
1035. Kærgård Birkedommer. Tingbog 1615, AO opsl. 15, 22 og 59
1036. Ibid, AO opsl. 61
1037. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1664, s. 39b, AO opsl. 33
1038. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1645, s. 45b
1039. Kærgård Birkefoged. Tingbog 1654, s. 74b
1040. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1664-1665, s. 26, AO ops. 18
1041. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1686-1694, s. 110b
1042. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1662, s. 52b, AO opsl. 53
1043. Kærgård Birkefoged. Tingbog, 1649, s.79, AO opsl. 90
1044. ibid. Tingbog 1650, s. 45 ff, AO opsl. 49
1045. Kærgård Birkefoged. Tingbog 1650, s. 42b, AO opsl. 47
1046. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1652, s. 129, AO opsl. 132
1047. Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1686-1694, s. 242

- 1048.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1652, s. 28
- 1049.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog, 1649, s. 77b
- 1050.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog for Vester Horne Herred, 1679-1683, s. 69b
- 1051.** Ibid, AO opslag 7, 10 og 14
- 1052.** Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år. Privat udg., Esbjerg 1992
- 1053.** Hunderup Birkedommer. Tingbog, 1692-1699, s. 36 ff
- 1054.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1657-1660, s. 21
- 1055.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1666-1668, s. 81b
- 1056.** Christian Vs matrikel. Modelbøger
- 1057.** 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Holger Hertzum-Larsen.1999, s. 11
- 1058.** Ibid, s. 68
- 1059.** Kærgård Birkedommer. Tingbog 1671-1676, AO opsl. 80
- 1060.** Skast Herredsfoged. Tingbog 1720-1724, 2. AO opsl. 270
- 1061.** Ingolf Mortensen: En sydvestjysk slægt gennem mere end 300 år. Privat udg., Esbjerg, 1992, s. 73
- 1062.** Varde Byfoged, Øster-Vester Horne Herredsfoged. Skifteprotokol for Ø. og V. Horne Herreder 1794-1801, 2, fol. 441b-445
- 1063.** Janderup Brugsforening 1896-27. oktober 1946, s. 32. Janderup Lokalhistoriske Arkiv
- 1064.** Varde Købstad, Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og panteprotokol 1898-1899, s. 169a ff.
- 1065.** Ø. og V. Horne Herreder. Skøde- og Panteprotokol 1820 29/11 - 1826 22/2, fol. 341b.
- 1066.** Skifte efter Maren Lauritsdatter. Ribe Stiftfysikat. Skifteprotokol 1750-1785, s. 112 ff
- 1067.** 1. jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715. Ved Holger Hertzum-Larsen, s. 165
- 1068.** Slavs Herreds tingbøger, v. Johs. Lind www.slaegtsbibliotek.dk
- 1069.** Viborg Landstings Dombog, 1617C, s. 24b ff.
- 1070.** Holger Hertzum-Larsen: Niels Pedersen og Ingeborg Christensdatter i Janderup. Lemvig, 1989, s. 120
- 1071.** Vester Horne Herredsfoged. Tingbog 1654, AO opsl. 24

Bech, Christen Jensen: f. 1683 i Holstebro, præst i Ferring, Vandfuld herred fra 1710, d. 1750. I fl. Wiberg ejede han "8000 Rd - en stor Rigdom i hine Tider."

Blårgarn: garn, der er spundet af de grovere taver fra hør eller hamp

Bondeskyld: den skat (skyld), der hviler på en selvejergård, udover skyld til kronen. Kunne sælges og ejedes undertiden af borgere eller præster. Afgifterne tilkom så ejeren af *b*. Solgtes den til herremænd eller kronen, gled selvejergården over i fæstegårdenes rækker

Bygfæld: forringelse af fæstegårdes bygninger. Ved skifte opgøres bygfælden og beløbet fratrækkes formuen

Bæster: betyder i 17-1800 årene almindeligvis heste

Delefoged: i 15-1600 årene en slags politimester, der har opsyn med kronbønder og selvejere. Skal på lensmandens vegne rejse tiltale mod dem og inkassere bøderne. (H.K. Kristensen)

Enestegård: en gård, der har ligget for sig selv, uden for landsbyfællesskabet. Der har været en del af typen især i Vest- og Midtjylland

Evert: mindre skibstype af tysk eller hollandsk oprindelse. Havde flad bund med fyldigt forskib og slankere agterskib, stærkt udfaldende og konvekst krummet stævn, stort fladt udhældende agterspejl med kahytvinduer, jævnlige hævete agterdæk over kahytten. Ret udbredt på Fanø og i Ho-bugt-området. Der skelnes mellem fiske- og fragtevert

Fag: rummet mellem to vægstolper i et bindingsværkshus

Forprang: ulovlig handel uden for torvet; bønders og skipperes handel – handel var forbeholdt købstædernes købmænd

Fremtarv: gammelt ord for gavn, tarv

Gangdage: hoveriarbejde, hvor bonden møder op uden heste og vogn.

Gest, gest-eng: betegnelse for højere liggende tørt areal i et marskområde, som ikke bliver oversvømmet af saltvand (især brugt i Sønder- og Vestjylland, samt Nordtyskland) (ODS)

Grander: naboer

Grandestævne: bystævne, landsbyforsamling

Gæsteri: Bønder var forpligtede til at give godsejeren og hans følge forplejning, når han var på rejse. Denne forpligtelse blev afløst af en beløb, som betales som en del af landgilden

Hartkorn: mål for vurdering af jord, beregnet efter hvor meget hårdt korn (rug eller byg), der kan dyrkes på jorden. 1 tønde hartkorn = 8 skæpper = 32 fjerdingkar = 96 album, der forkortes henholdsvis tdr., skp., fdk. og alb.

Hartøj: et sæt h. består af en harehammer og et harestål eller harespyd. Harestålet er et stykke jern, hvis ene ende er formet som et hammerhoved, mens den anden er tilspidset og gennem et hul på midten sættes en pind eller et jernstykke på tværs. Harestålets spidse ende stilles enten i jorden indtil tværpinden, eller det sættes fast i enden af en

speciel bæk eller skammel (harestol). På harestålets brede ende lægges lebladet, og med pennen af harehammeren bankes lebladets æg tynd og skarp (Hvidtfeldt: Håndbog for danske lokalhistorikere)

Hegelund, Peder: dansk skolemand, forfatter, teolog og biskop. Født 1542 og død 1614 i Ribe, hvor han var biskop. Han virkede flere år som skolemester i fødebyen og skrev pædagogiske og opbyggelige bøger. Fra 1680 blev han lektor ved domkapitlet og siden præst ved domkirken, inden han avancerede til biskop. Skrev gennem mange år sin almanak, der er kilde til mange begivenheder på egnen (Wikipedia)

Helmis: det samme som *hellemisse*, allehelgensdag - den 1. november. I dag er det blevet til halloween.

Herlighed: ejendomsret til jordegods og de deraf flydende indtægter og rettigheder; omfattede alle faste indtægter af fæstegods (landgilde) og udbytte af skov, jagt, fiskevand, forstrandsret, lyngslet m.v. og alt hoveri

Horebarn: et uægteskabeligt barn, hvor den ene af forældrene er gift med en anden

Hvas, Hedvig Elisabeth: datter af Kristoffer H. Gift omk. 1670 med den borgerlige Anders Nielsen. Frue til Søvigård og Hesselmed. Død 1721 på Hesselmed

Hvas, Kristoffer: oberst, godsejer, f. 1598 på Kås i Salling, søn af Jens Kås og Ingeborg Kruse. Gjorde karriere inden for militæret og deltog i Christian IV's krige. Brugte en del af sin formue på at oprette sit eget kompagni. Via sit ægteskab med Anna Staverskov fik han Hennegård og 1639 oprettede han Søvigård. Ret frygtet af sine fæstebønder. Efter at have deltaget i svenskekrigene døde han i København 1658

Inderster: betegnelse for personer, der bor i indersterhuse, dvs. huse, der ikke hører under et gods, men en bondegård. Der kan være tale om aftægtsfolk, tjenestefolk, landarbejdere og "stakler", invalide, gamle, enlige kvinder m.fl.

Indfæstning: det beløb, en fæster betaler godsejeren, når han overtager et fæste

Indsiddere: folk, der ikke bor i eget hus, men i en stue hos en gårdmand eller husmand, fx unge gifte par i tjeneste på gården eller "stakler"

Jermiin, Niels: kaptajn, ejer af Lønborggård fra ca. 1787 til 1807. I hans tid ophævedes stavnsbåndet, og han havde ry for at være "godsejer med et bankende bondeherte". Tilbød sine fæstere at overtage deres gårde i hoverifri arvefæste, mod at betale 8 rdl. årligt pr. td. hartkorn i afgift (Jon Høgh: Vestjyske fortællinger og sagn, bd. 3)

Kallamankes, Calle manque: i 16-1700-årene betegnelse for et halvulent, atlaskvævet stof med blank overflade. Fandtes både ensfarvet, sribet og blomstret. Brugtes især til mænds "kjoler" (frakker) og veste

Kedelske: en krog til at hænge gryden over det åbne ildsted. Bestod af to jernstænger, der kunne forskydes, så afstanden til ilden kunne reguleres

Klod: en stak tørv, der er sat op til vinterbrug eller salg. (Feilberg)

Klyne: tørv, der graves fra moser

Landgilde: Fast årlig afgift, som fæstebønder skal betale til godsejeren for retten til at bruge gården

Lange, Barbara: datter af Christen Lange til Hesselmed, Lydumgård m.v. Ligesom sine søskende var hun stærkt forældet efter faderens død. Hendes økonomi bedredes betragteligt, da hun 1665 giftede sig med "en halvgammel indvandret tysk militær, major Kristoffer Philip Kurtzer von Reichelsdorff", der er en af tidens og egnens store godsbesiddere. Parret ejede bl.a. Mølbygård i Ansager. (H.K.Kristensen: Nørre Nebel (s. 114)

Lavvæрге: oprindelig blot lovlig væрге, senere brugt specielt om en enkes væрге, som hun enten selv antog eller fik beskikket

Lejermål: seksuelt samkvem mellem ugifte

Meier, Johannes: forfatter og kartograf; udgav omkring 1660 forskellige kort, især over det sydlige Jylland og skrev om marskdannelsen i Bork Mersk. Anfører 1661 om egnen "sønden for Ringkøbing Fjord, hvor nu Tipperne er", at her finder man "i Jorden og opgravne Træer med Rødder af Elletræ. Næsten alle er falden mod øst og dækket af Sand"

Mikkelsdag: Skt. Michaelis Dag, d. 29. september, almindelig brugt som skifte-, flytte- og betalingsdag. Tit også dagen, hvor der holdes høstgilde

Nielsen, Anders: præstesøn fra Aastrup, blev skriver på Riberhus og siden kgl. ridefoged i V. Horne herred. Købte 1669 Søvigsgård og overtog siden Hesselmed. Gift med Hedvig Elisabeth Hvas. "En dygtig og stræbsom mand" (H.K. Kristensen), der desværre havde det uheld at have en letsindig ødeland af en søn, Kristoffet Andersen Hvas, der ved sine uovervejede opkøb af gods formøblede hele forældrenes formue. A.N. døde på Hesselmed 1710

Olmerdug: tæt vævet, stribet bomuld, brugt til sengetøj

Opprimere: bruges om forældre, der "ligger" deres spædbarn ihjel i sengen. I dag ville vi formentlig tale om vuggedød

Rigsdaler: frem til 1873 den mønt, man regner i. 1 rdl. = 6 mark á 16 skilling. Tidl. fandtes også *albus* el. *album*, = 1/3 skilling

Ryttergård, -gods: Gårde, der hører under kronen. Fæsteren af gården er forpligtet til at underholde en rytter og dennes hest

Sandemand: tingmand, udpeget af en kongelig embedsmand, der skal deltage i retsafgørelsen af større sager som drab og hærværk. Der er 8 sandemænd i hvert herred

Skeel, Albret: født 1572 på Fussingø. Efter 8 års dannelsesrejse i Europa fik han sin gang ved Christian IV's hof og blev fra 1601 lensmand på Riberhus, et hverv han bestred til sin død i 1639. Han var en dygtig embedsmand, der dog også har fået ry for at være en stor heksejæger, da han dømte flere hekse til bålet, bl.a. Maren Spliid. Han var en af landets rigeste mænd, ejede i 1625 2744 tdr. hkt. (Fussingø. Randers Amts Historiske Samfund, 1989)

Skægmand: en lerdunk til opbevaring af brændevin, vist specielt brugt i Vestjylland

Slegfredbarn: barn født udenfor ægteskab af forældre, der ikke er gift med hinanden, men heller ikke gift med andre – i så fald havde der været tale om et *horebarn*

Sletdaler: mønt, brugt i 1600-tallet. Betegnelse for 4 mark. 1 sletdaler svarer til 2/3 rigsdaler

Spanddage: hoveriarbejde, hvor bonden møder med heste og vogn til en dags arbejde

Stokkemænd: personer, der er udpeget til at møde på tinge for at bevidne, hvad der er sket og sagt på tinget. Indført efter middelalderen, da fremmødet på tinge blev mindre

Sterm, Thøger Reenberg: søn af Søren Sørensen Sterm til Viumgård, som sønnen arvede efter faderen. Købte 1762 Søvigsgård af sin svigermor. En effektiv og energisk godsejer og landmand, der drev både herregård og bøndergods stærkt frem, men også noget af en bondeplager, næppe afholdt; optræder i utallige retssager. 1786 sælger han Søvig til kaptajn Mylford (H.K. Kristensen: Outrup Sogn)

Stug-eng: må have noget med ordet *stug* at gøre: lille, på særlig måde opstillet tørvestak (ODS)

Sættefoged: en dommer, der ved særlig bemyndigelse behandler en sag, som den faste dommer ikke må (eller kan) påkende (ODS)

Tingsvidne: egentlig bevismiddel ved middelalderlige ting, hvor otte troværdige mænd vidner om et bestemt forhold. Almindeligvis bruges ordet om det skriftlige vidnesbyrd om retshandler på tinget. Blev udfærdiget som et selvstændigt dokument, der oprindeligt ikke blev indført i tingbogen (Wikipedia)

Tjald: et gammelt, tomt dynevår, der ikke længere kunne holde fjer, men i stedet brugtes til at lægge over sengehalmen, under underdynen

Ungnød: ungmåtur

Vedermålsting: det møde på tinget, hvor modparten skulle møde for at svare på anklagerne

Visse bud: udtrykket optræder tit i fæstebreve; står for *ridefogeden* eller oftest nok *budfogeden*, den, der tilsiger fæsterne til hoveri.

Vognskrin: lille jernbunden kiste til opbevaring af penge mm. under kørsel

Volmis: sammentrængt form af *Valborgs dag* - 1. maj

Ægt: fæstebønderes pligt kørsel for herremanden – en del af hoveriet. Ordet er afledt af age (køre)

Ætatis (forkortet *Æt.*): latin: af alder

Ørte, Ørtug: mål for korn, der varierer efter kornsorten: 1 ørte rug = 10 skp., 1 ørte byg = 12 skp., 1 ørte havre = 20 skp.

Åråd: voldeligt overfald

Registret henviser til anenumrene, som er angivet ud for hver ane.

N.N.	799	Andersdatter Friis	
Christian	96	Anne	43
Hans	586	Karen	barn af 86
Jens	162	Kirsten	231
Jens	1568	Andersdatter Hebo	
Jens	890	Maren	barn af 230
Niels	412	Andersdatter Hebo	
??		Mette	barn af 230
Iver	862	Andersen	
Jens	14486	Bachen	barn af 146
Andersdatter		Bachen	barn af 146
Anna	319	Christen	312
Anna Cathrine	barn af 86	Hans	barn af 344
Anna Cathrine	barn af 86	Jens	barn af 194
Anna Kierstina	barn af 86	Jep	barn af 454
Anne	barn af 344	Knud	barn af 290
Anne	145	Oluf	3616
Anne	barn af 454	Peder	barn af 344
Anne	barn af 146	Peder	barn af 146
Anne Maria	97	Peder	barn af 194
Birthe	barn af 454	Simon	barn af 94
Birthe Christine	barn af 94	Søren	688
Elisabeth	47	Søren	barn af 146
Elle	barn af 344	Søren	24
Ingeborg	barn af 344	Andersen Friis	
Johanne	185	Hans	172
Karen	barn af 94	Hans	barn af 86
Kirsten	barn af 290	Jens Just Severin	barn af 86
Maren	287	Søren	barn af 344
Maren	89375	Andersen Møller	
Maren	1833	Mads	1722
Maren	115	Anderssøn	
Maren	73	Thomis	2752
Maren	barn af 94	Andreasdatter Windfeldt	
Maren	barn af 454	Barbara	279
Margrethe	barn af 290	Dorethe	barn af 558
Maria	barn af 48	Maren	barn af 558
Maria	barn af 48	Margrethe	barn af 558
Mette	227	Maria	barn af 558
Mette	barn af 94	Mette	barn af 558

Mette barn af 558
 (Uden navn) barn af 558

Andreasen Windfeldt
 Hans barn af 558
 Jørgen barn af 558
 Mathis barn af 558
 (Uden navn) barn af 558

Andreaskone
 Johanne Marie 559

Antonisen
 Laurids 976
 Niels søn af 1952

Bachensdatter
 Anna 679
 Anne barn af 292
 Anne barn af 292
 Kirsten barn af 292

Bachensen
 Anders 146
 Hans barn af 292
 Jens 378
 Michel barn af 292
 Niels 554
 Niels barn af 292
 Simon barn af 756

Bendtsdatter
 Anne barn af 814
 Kirsten barn af 814
 Maren 407

Bendtsen
 Bendt 814
 Jacob barn af 814

Bennedsdatter
 N.N. 1811

Bennedskone
 Ellen 3623

Bennetsdatter
 Anne barn af 226
 Hedevig Elisabeth 113
 Ingeborg barn af 226
 Inger barn af 226
 Karen barn af 226
 Mette barn af 226

Bennetsen
 Søren barn af 226
 (uden navn) barn af 226

Bertels
 Dorett 4371

Bertelsdatter
 Ane barn af 4370
 Ane 79
 Anne 173
 Dorett barn af 4370
 Karen 1229
 Maren 2185
 Mette barn af 158
 N.N. 14673

Bertelsen
 Christen barn af 4370
 Hans barn af 2458
 N.N. barn af 632
 N.N. barn af 632
 Troels barn af 2458

Berthelsen
 Henrich barn af 158
 Søren barn af 632
 Søren 316

Blik
 Anders barn af 44686
 Iver 178744
 Iver 44686
 Jens barn af 178744
 Las barn af 89372
 Mads 89372
 Maren barn af 44686
 Mikkel barn af 89372
 Peder barn af 89372

Bliksdatter
 Karine 22343

Blytækkers
 Ellen 485

Bondesdatter
 Anna barn af 80
 Johanne barn af 80
 Kiersten barn af 80
 Maren Kierstine barn af 80
 Mette 137
 Mette barn af 80

Bondesen
 Jens 40
 Niels barn af 80
 Niels barn af 80

Brich
 Christen 4624

Bundesdatter
 Anne barn af 552
 Gunder barn af 552

Kiersten	barn af 552	Kirsten	barn af 1156
Lisbet	barn af 552	Kirsten	1421
Maren	315	Kirsten	787
Mette	549	Kirsten	1023
Bundes kone		Kirsten	barn af 64
N.N.	275	Kirsten	barn af 444
Bundessøn		Kirsten	barn af 142
Søren	1104	Kirsten	barn af 72
Søren	276	Lisbeth	barn af 356
Byrialsen		Maren	683
Poul	89374	Maren	barn af 2792
Christensdatter		Maren	451
Anna	barn af 444	Maren	229
Anna	barn af 246	Maren	barn af 356
Anna	barn af 68	Maren	barn af 820
Anne	291	Maren	71
Anne	355	Maren	barn af 444
Anne	3267	Maren	123
Anne	barn af 2792	Maren	barn af 68
Anne	747	Maren	1013
Anne	barn af 356	Mette	813
Anne	219	Mette	barn af 458
Anne	barn af 72	Mette	209
Anne	39	Mette	215
Anne (Kierstine?)	barn af 142	Mette	37
Anne Marie	barn af 26	Mette	barn af 72
Barbara	barn af 68	(Uden navn)	barn af 78
Birthe	barn af 246	Zidsel	barn af 1156
Cathrine	253	Christensdatter Høst	
Dorthe	493	Birgitte	3665
Dorthe	1973	Elle	barn af 3620
Ellen	barn af 142	Inger	barn af 3620
Else	barn af 356	Johanne	barn af 3620
Ingeborg	barn af 458	Karen	barn af 3620
Ingeborg	barn af 820	Kirsten	barn af 3620
Ingeborre	barn af 312	Sophie	barn af 3620
Ingeborre	barn af 312	Christensen	
Inger Maria	barn af 26	Anders	barn af 356
Johanne	barn af 724	Anders	barn af 72
Karen	505	Anders	48
Karen	1835	Anne	barn af 26
Karen	barn af 458	Bertel	4370
Karen	barn af 820	Christen	12284
Karen	barn af 430	Christen	barn af 2792
Karen	barn af 430	Christen	barn af 724
Karen	barn af 252	Christen	barn af 820
Kiersten	553	Christen	barn af 444
Kiersten	barn af 246	Christen	barn af 252
Kiersten	barn af 104	Christen	barn af 430

Claus	3664	Oluf	340
Clemmen	962	Peder	49136
Dynes	372	Simon	188
Dynis	barn af 1494	Søren	barn af 1156
Eske	barn af 356	Søren	126
Hans	barn af 1156	Søren	barn af 26
Hans	974	Søvren	barn af 142
Hans	barn af 2792	Terkel	barn af 430
Hans	984	Thomas	890
Hans	742	Thomas	1640
Hans	barn af 724	Thomas	7242
Hans	156	Thomas	barn af 820
Hans	barn af 312	Thomas	barn af 252
Hans	barn af 142	Thue	barn af 64
Hans	barn af 252	Thue	32
Houle	barn af 1494	Thyge	1396
Iver	452	(Uden navn)	barn af 340
Iver	barn af 2792	Christensen Bierg	
Iver	barn af 2792	Morten	362
Iver	barn af 430	Christensen Borris	
Jacob	1486	Mads	410
Jens	916	Christensen Brich	
Jens	6142	Anne	barn af 612
Jep	2024	Christen	612
Jep	barn af 142	Karen	barn af 612
Jes	barn af 26	Mads	2312
Jess	52	Mads	578
Jørgen	barn af 724	Niels	306
Lars	barn af 26	Thomas	barn af 612
Laurids	barn af 2792	Christensen Høst	
Laust	barn af 724	Christen	barn af 3620
Mads	1642	Ib	barn af 3620
Mads	622	Iffuer	1810
Mads	barn af 724	Peder	barn af 3620
Mads	barn af 430	Thomas	barn af 3620
Mads	barn af 430	Christensen Midtgaard	
Mads	barn af 104	Christen	444
Madz	404	Jens	barn af 444
Maren	13	Christensen Rabæk	
Niels	barn af 2792	Christen	barn af 458
Niels	barn af 2792	Jens	barn af 458
Niels	178	Christensen Skads	
Niels	barn af 142	Poul	3070
Niels	barn af 246	Christensen Smed	
Niels	barn af 72	Niels	222
Niels	36	Christenssøn Brich	
Niels	barn af 68	Claus	288
Niels Christian	barn af 68	Christiansdatter	
Niels Jensen	34	Else	barn af 176

Christiansen

Hans barn af 176
 Knud 88

Clausdatter Brich

Anne barn af 288

Clausen

Christian 1832

Clausen Brich

Jørgen barn af 288
 Mads barn af 288
 Poul 144

Clemmensdatter

Maren 481

Clemmensen

Hans barn af 962
 Jens barn af 962

Dynesdatter

Maren 1495

Dynesen

Christen barn af 372
 Jeppe 186

Eskes

Appelone 1827

Eskesdatter

Apelone 913

Eskesen

Christen 356
 Hans 4888
 Søren 1222

Eskeskone

Karen 2445

Frandsdatter

Anne 767
 Karen 1953

Friis

Niels 1378

Friisdatter

Anne barn af 688
 Else barn af 688

Godskesen

Christian 176

Gregersdatter

Ane Marie barn af 92
 Anne barn af 736
 Kiersten barn af 634
 Kirsten barn af 736
 Maren 1743
 Maren barn af 634

Margrette barn af 634
 Mette 317
 Mette Johanne barn af 92
 Mette Johanne barn af 92
 Mette Kathrine barn af 92

Gregersen

Christen barn af 634
 Hendrich barn af 736
 Henrich 368
 Iver barn af 736
 Jeppe 46
 Laurs barn af 92
 Laurs barn af 92
 Niels barn af 634

Grøn

Erik 22342
 Laurids barn af 44684
 Morten 44684

Grønsdatter

Johanne barn af 22342
 Karine 11171
 Marine barn af 22342
 Mette barn af 44684

Hansdatter

Abelone barn af 106
 Andrea Kathrina barn af 42
 Ane barn af 360
 Ane Cathrine barn af 42
 Ane Marie barn af 218
 Anna barn af 304
 Anna barn af 122
 Anna Kirstine barn af 106
 Anna Maria barn af 424
 Anna Maria barn af 106
 Anna Marie barn af 122
 Anne barn af 610
 Anne barn af 2456
 Anne 487
 Anne 987
 Anne barn af 314
 Anne barn af 172
 Anne barn af 154
 Anne barn af 170
 Appelone 337
 Appelone barn af 610
 Appelone barn af 168
 Appelone barn af 106
 Birthe Kierstine barn af 122
 Bodil barn af 198

Christine	barn af 170
Christine	barn af 42
Dorthe	barn af 488
Dorthea	61
Dorethe	489
Else	barn af 488
Else	barn af 106
Ester	barn af 2456
Hedevig	barn af 304
Inger	barn af 424
Inger Maria	53
Johan	barn af 794
Karen	1157
Karen	barn af 4888
Karen	759
Karen	barn af 308
Karen	157
Karen	barn af 314
Karen	barn af 154
Kiersten	305
Kiersten	barn af 308
Kiersten	99
Kirsten	313
Kirsten	739
Kirsten	barn af 794
Leene	barn af 154
Maren	barn af 610
Maren	barn af 4888
Maren	barn af 1228
Maren	557
Maren	293
Maren	371
Maren	barn af 424
Maren	barn af 314
Maren	109
Maren	barn af 218
Maren	85
Maren	barn af 156
Maren	barn af 42
Maren Catrine	21
Margrete	barn af 742
Mette	barn af 1216
Mette	345
Mette	barn af 106
Mette	barn af 106
Nielsine Kjerstine	barn af 42
Sidsel	barn af 308
Sidsel	barn af 742
Zidsel	barn af 304

Zidsel	77
Zidsel	barn af 218
Hansdatter ?	
Kiersten	615
Hansdatter Dahl	
Bodild	397
Hansdatter Friis	
Maren	barn af 172
Hansdatter Windfeldt	
Anne	barn af 1116
Gunder	barn af 1116
Mette	barn af 1116
Hansen	
Anders	barn af 794
Anders	barn af 794
Anders	barn af 156
Ane Marie Mathilde	barn af 62
Bachen	barn af 1228
Bunde	barn af 314
Bunde	barn af 156
Christen	64
Christen	724
Christen	142
Christen	78
Christen	barn af 122
Christen	barn af 742
Dorthea	barn af 30
Eske	1826
Eske	2444
Frands	barn af 1228
Frands	barn af 2456
Frederik	barn af 62
Hans	1228
Hans	barn af 1228
Hans	424
Hans	154
Hans	barn af 154
Hans	barn af 154
Hans	barn af 122
Hans	barn af 122
Hans	848
Hans Christian	124
Hans Christian	barn af 124
Hans Christian	barn af 62
Hans Christian	barn af 30
Hansine Catrine	15
Hansine Christine	barn af 62
Iver	barn af 626
Jacob	barn af 168

Jens	barn af 1216	Simon	310
Jens	barn af 610	Simon	318
Jens	barn af 2456	Simon	barn af 154
Jens	614	Simon	barn af 154
Jens	barn af 360	Strange	barn af 742
Jens	barn af 304	Søren	590
Jens	212	Søren	barn af 610
Jens	barn af 168	Søren	barn af 308
Jens	barn af 106	Søren	244
Jens	barn af 106	Søren	960
Jens	barn af 106	Søren	barn af 360
Jens	barn af 62	Søren	barn af 122
Jep	barn af 308	Søren	barn af 62
Jeppe	barn af 154	Thue	barn af 168
Jørgen	barn af 218	(Uden navn)	barn af 218
Knud	barn af 304	Hansen Børsmose	
Lambert	barn af 360	Jens	4912
Las	barn af 304	Hansen Dahl	
Lauge	barn af 610	Niels	barn af 794
Laurids	barn af 4888	Niels	barn af 794
Laurs	barn af 424	Hansen Friis	
Lorens	barn af 62	Anders	86
Lorenz	barn af 124	Bertel	barn af 172
Marie Bothilde	31	Hans	barn af 172
Michel	barn af 1216	Peder	barn af 172
Nicolaj	barn af 248	Hansen Kjær	
Niels	11170	Peder	766
Niels	492	Hansen Krogager	
Niels	barn af 308	Niels	3192
Niels	barn af 360	Hansen Ludvig	
Niels	barn af 308	Jens	182
Niels	barn af 314	Hansen Trøllund	
Niels	barn af 168	Hans	barn af 3168
Niels	84	Niels	1584
Niels	barn af 198	Hansen Varde	
Niels	barn af 122	Hans	308
Niels	barn af 742	Hansen Windfeldt	
Nis	62	Jep	barn af 1116
Nis	barn af 62	Knud	barn af 1116
Nissine Kirstine	barn af 30	Niels	barn af 1116
Ole	barn af 106	Hanskone	
Peder	608	Johanne	1217
Peder	barn af 1228	N.N.	3169
Peder	barn af 586	Hanssen	
Peder	152	Hans	barn af 248
Peder	432	Hans	barn af 248
Peder	66	Hans	barn af 248
Peder Anton Marius	barn af 30	Maria	barn af 248
Rask	180		

Niels	barn af 248	Johanne	743
Nis	248	Johanne	barn af 374
Nis	barn af 248	Karen	barn af 374
Hanssøn Windfeldt		Karen	barn af 2040
Andreas	558	Kirsten	barn af 486
Henrichsdatter		Kirsten	barn af 374
Zidsel	barn af 548	Kirsten Margrethe	barn af 408
Henrichsen		Maren	barn af 1632
Gregers	634	Mette	187
Iver	1096	Jacobsen	
Henrichssøn		Christen	barn af 1486
Bunde	274	Christen	barn af 1632
Byrge	barn af 548	Christen	barn af 486
Esche	barn af 548	Frands	barn af 408
Gregers	barn af 548	Hans	barn af 486
Ifwer	barn af 548	Jens	barn af 2040
Henriksdatter		Jørgen	barn af 1632
Anne	barn af 368	Jørgen	barn af 486
Birgitte Kirstine	barn af 368	Jørgen	barn af 2040
Else	737	Laust	barn af 408
Else	barn af 368	Niels	barn af 2040
Kiersten	barn af 368	Oluf	204
Margrethe Elisabeth	barn af 368	Peder	816
Henriksen		Peder	barn af 486
Gregers	barn af 368	Peder	barn af 486
Lauritz	barn af 368	Peder	barn af 408
Lauritz	184	Thomas	barn af 374
Houlesen		Jacobsen Høst	
Christen	1494	Christen	3620
Høst		Jacobsen Outrup	
Jep	7240	Jens	1020
Ivers		(Jacobskone)	
Karen	453	Doret	1487
Iversdatter		Jakobsdatter	
Anne	6143	Lisbeth	339
Else	431	Maren	255
Inger	905	Jakobsen	
Maren	barn af 12286	Simon	barn af 678
Iversen		Simon	barn af 678
Bennet	226	Jensdatter	
Henrich	548	Anna	891
Jes	barn af 12286	Anna	barn af 786
Mads	barn af 862	Anna	81
Niels	barn af 1096	Anna Helena	barn af 210
Jacobsdatter		Anne	barn af 786
Birgitte	barn af 1632	Anne	barn af 242
Caren	barn af 486	Anne	barn af 174
Ellen	243	Anne	barn af 212
		Anne	barn af 40

Anne Marie	245	Maren	barn af 1822
Anne Marie	199	Maren	barn af 6142
Apelone	barn af 212	Maren	87
Appelone	barn af 174	Maren	127
Barbara	445	Maren Agerholm	91
Birgitte	189	Margrethe	barn af 490
Birgitte Cathrine	barn af 174	Mette	barn af 378
Birthe Cathrine	barn af 174	Mette	121
Botille	105	Mette	673
Christina	393	Mette	barn af 70
Christina	barn af 196	Mette	barn af 210
Christina	barn af 196	Mette	barn af 1020
Dorothe	barn af 378	Pernille	barn af 254
Dorothe	barn af 242	Petronille	barn af 40
Ellen	67	Sidsel	609
Ellen	barn af 242	Uschild	barn af 70
Ellen	barn af 254	Zidsel Kirstine	barn af 174
Else	361	Jensen	
Else	429	Andrea Dorthea	barn af 10
Else	barn af 214	Ane Kathrine	barn af 20
Else Anna Maria	107	Anton	barn af 20
Inger	barn af 784	Bachen	756
Inger Marie	barn af 210	Bened	3622
Johanne	barn af 196	Berthel	barn af 162
Karen	barn af 812	Bonde	20
Karen	barn af 916	Christen	5976
Karen	225	Christen	barn af 1568
Karen	barn af 786	Christen	barn af 786
Karen	barn af 784	Christen	barn af 214
Karen	barn af 378	Eske	barn af 174
Karen	barn af 378	Hans	168
Karen	barn af 786	Hans	106
Karen	207	Hans	barn af 182
Karen	barn af 210	Hans	barn af 214
Kiersten	barn af 182	Hans	barn af 196
Kiersten Marie	35	Hans	barn af 196
Kierstine	barn af 196	Hans Friis	barn af 20
Kirsten	307	Hans Nielsen	10
Kirsten	barn af 784	Hedevig Elisabeth	barn af 20
Kirsten	barn af 786	Iver	barn af 6142
Kirsten	barn af 378	Jacob	barn af 242
Kirsten	barn af 398	Jacob	barn af 242
Kirsten	barn af 6142	Jens	784
Kirstine Marie	barn af 40	Jens	398
Lisbeth	3071	Jens	70
Malene	barn af 490	Jens	1346
Magrethe	barn af 70	Jens	barn af 398
Maren	barn af 378	Jens	barn af 254
Maren	barn af 210	Jens Bondesen	barn af 20

Jens Christian	barn af 70	Peder	barn af 254
Jep	746	Jensen Outrup	
Jes	barn af 174	Jacob	510
Just	348	Jensen Rabæk	
Just	barn af 174	Christen	458
Jørgen	barn af 242	Jensen Riis	
Jørgen	3266	Peder	barn af 490
Knud	barn af 9728	Rasmus	barn af 490
Knud	barn af 254	Søren	barn af 490
Laurids	barn af 212	Jensen Smed	
Lauridtz	barn af 212	Jørgen	406
Lille Peder	4864	Jenssøn	
Mads	barn af 134	Hans	1216
Mads	barn af 214	Jeppesdatter	
Mads	barn af 210	Andrea Dorthea	23
Maren Kathrine	5	Ane	barn af 186
Maren Kirstine Marie	barn af 20	Anne Marie	barn af 186
Niels	1356	Karen	barn af 186
Niels	barn af 398	Maren	373
Niels	barn af 196	Maren	93
Niels	barn af 6142	(Uden navn)	barn af 46
Niels Peder	barn af 98	Jeppesen	
Niels Peder	barn af 20	Anders	barn af 46
Oluf	barn af 212	Christen	barn af 746
Peder	barn af 786	Dynes	barn af 186
Peder	barn af 786	Dynes	barn af 186
Peder	barn af 398	Gregers	barn af 46
Peder	barn af 196	Jacob	barn af 186
Peder	barn af 196	Jacob	barn af 186
Peder	barn af 40	Thomas	barn af 186
Peder	barn af 1346	(Uden navn)	barn af 186
Peder Gadegaard	barn af 196	(Uden Navn)	barn af 46
Søren	682	(Uden Navn)	barn af 46
Søren	392	Jepsdatter	
Søren	barn af 242	Anne	barn af 2024
Søren	barn af 398	Johanne	barn af 2024
Søren	barn af 174	Mette	135
Søren	98	Jepsdatter Baal	
Søren	1576	Mette	143
Thomas	504	Jepsen	
(Uden navn)	barn af 254	Anders	barn af 286
Jensen Blytækker		Knud	1012
Jørgen	484	Niels	barn af 286
Jensen Børsmose		Thomas	1226
Hans	2456	Jepsen Høst	
Jensen Hammelsvang		Peder	14480
Anders	194	Jesdatter	
Jensen Kjær		Ane	barn af 28
Jacob	barn af 254		

Anna	barn af 228	(Uden navn)	barn af 28
Anne	701	(Uden navn)	barn af 28
Anne Cathrine	175	Jessen Rabech	
Anne Marie	barn af 28	Anders	barn af 114
Else	barn af 228	Jes	114
Inger	455	Jes	barn af 114
Karen	barn af 228	Joensdatter	
Kirsten	barn af 208	Kirsten	barn af 1596
Margrethe	barn af 208	Maren	barn af 1596
Mette	barn af 208	Mette	591
Mette	barn af 112	Joensen	
(uden navn)	barn af 112	Niels	798
Jesdatter Rabech		Justdatter	
Kirsten Marie	57	Maren	barn af 348
Maren	barn af 114	Sidsel Kirstine	barn af 348
Jeskone		Justesen	
Anne	9729	Jens	174
Jespersen		Lauritz	barn af 348
Las	1742	Jørgensdatter	
Jessen		Anna	barn af 406
Bennet	barn af 112	Inn	1633
Christen	barn af 228	Kirsten	barn af 484
Christen	104	Maren	barn af 406
Christen	26	Mette	203
Christen	14	Jørgensdatter Blytækker	
Dorthea	7	Mette	barn af 484
Ellen Semine	barn af 14	Jørgensen	
Esche	barn af 228	??	barn af 486
Frands	1534	Boje	barn af 484
Hans Peder	barn af 14	Frands	barn af 972
Hedevig Elisabeth	barn af 28	Hans	218
Jens	450	Jacob	486
Jens	barn af 228	Jens	210
Jens	barn af 208	Kirsten	barn af 486
Jens	barn af 112	Knud	barn af 3266
Jes Peder	barn af 14	Terchel	860
Jes Peder	barn af 14	Jørgensen Blytækker	
Laurids	1630	Jens	242
Marie Jessine	barn af 14	Jørgensen Smed	
Morten	barn af 112	Jens	812
Niels	barn af 112	Kier	
Oluf	barn af 208	Bened	367
Peder	56	Søren	366
Peder Nielsen	barn af 28	Knudsdatter	
Pedrea	barn af 14	Anna	barn af 1012
Søren	barn af 350	Anne	barn af 88
Søren	barn af 228	Anne	barn af 1022
Søren	barn af 28	Anne Marie	barn af 1022
Søvren	barn af 112		

Apelone	barn af 1012
Appelone	2025
Barbara	1117
Birgite	barn af 88
Dorthea	95
Johanne	barn af 1012
Karen	177
Karen	barn af 190
Maren	511
Maren	793
Margrete	barn af 1012
Mette	barn af 354
Mette	barn af 1022
N.N.	2045
Uskild	barn af 1022

Knudsen

Anders	290
Bertel	632
Birthe Kirstine	barn af 22
Christen	506
Christen	barn af 1012
Christen	barn af 1022
Elisabeth	11
Else	barn af 22
Hans Christian	barn af 88
Hans Kristian	barn af 22
Jens	9728
Jens Andersen	barn af 22
Jens Peter	barn af 22
Jep	barn af 1012
Jeppe	barn af 22
Jørgen	barn af 190
Mads	barn af 1022
Marie Kirstine	barn af 22
Marius	barn af 22
Niels	44
Niels	barn af 22
Niels	barn af 1022
Peder	barn af 190
Peder	barn af 190
Søren	barn af 190
Søren	barn af 190
Søren	barn af 190
Thomas Andreas	barn af 22
Toer	barn af 190
(Uden navn)	barn af 190
(Uden Navn)	barn af 88
Visti	870

Kolle

Maren	409
-------	-----

Lambertsdatter

Johanne	barn af 1440
Karen	barn af 1440
Maren	barn af 1440

Lambertsen

Ludvig	494
Niels	720
Søren	barn af 1440

Larsdatter

Birthe Marie	barn af 50
--------------	------------

Larsen

Birgite Maria	25
Thomas	barn af 50

Lasdatter

Anna	barn af 14672
Anne	barn af 14672
Ingeborg	871
Karen	barn af 3668
Margrethe	barn af 3668
N.N.	barn af 14672
N.N.	44685
Zidsel	barn af 14672

Lassen

Anna Maria	251
Bertel	barn af 14672
Bertel	29346
Jens	barn af 3668
Jesper	3484
Jørgen	barn af 14672
Knud	barn af 14672
Las	barn af 3668
Niels	7336
Niels	5584
Niels	barn af 3668
Niels	628
Visti	1834

Laugesen

Hans	610
------	-----

Lauridsdatter

Anne	barn af 89370
Anne	barn af 200
Apelone	349
Apelone	425
Karen	barn af 200
Kirsten	1577
Kirsten	barn af 200
Ingeborg	627
Maren	barn af 698

Maren	barn af 184
Zidsel	barn af 976
Lauridsen	
Anders	barn af 976
Christen	barn af 698
Frands	barn af 976
Gregers	92
Hans	barn af 89370
Hans	488
Jacob	barn af 184
Jørgen	barn af 200
Mads	3944
Niels	barn af 1630
Niels	barn af 89370
Peder	barn af 698
Peder	barn af 200
Thomas	100
Tyge	barn af 698
Lauridzdatter	
Maren	815
Lauritsdatter	
Maren	369
Lauritzdatter	
Kiersten	barn af 738
Laursdatter	
Maren	101
Maren	barn af 202
(Uden navn)	barn af 202
Laursen	
Christen	barn af 202
Jens	barn af 202
Jørgen	barn af 202
Jørgen	barn af 202
Mads	barn af 202
Søren	barn af 202
Søren	barn af 202
Søren	barn af 202
Thomas	400
Lorenzen	
Anna Margaretha	barn af 250
Catharina Elisabeth	barn af 250
Frederik	250
Maria Botilla	125
Ludvigsdatter	
Anna	247
Maren	barn af 494
Ludvigsen	
Hans	364
Hans	barn af 494

Lambert	barn af 494
Madsdatter	
Anna	barn af 1722
Anna	barn af 410
Anne	barn af 1420
Anne	barn af 1092
Anne	821
Anne	411
Christiane	barn af 1722
Dorethe	barn af 1722
Karen	449
Karen	861
Karen	barn af 1092
Karen	barn af 422
Karen	barn af 102
Karen	barn af 102
Kirsten	217
Lene	311
Maren	211
Maren	51
Margrethe	barn af 1722
Margrethe	barn af 102
Marine	barn af 1420
Mette	205
Mette	barn af 102
Madsdatter?	
N.N.	178745
Madsen	
Anders	barn af 1722
Christen	barn af 1722
Christen	710
Hans	barn af 1722
Hans	barn af 3944
Jens	134
Jens	barn af 1092
Jens	barn af 102
Jørgen Christian	barn af 410
Lars	202
Niels	barn af 404
Niels	barn af 1092
Oluf	1972
Peder	barn af 1420
Simon	barn af 1092
Thomas	868
Thomas	barn af 3944
Thomas Christian	barn af 102
Madsen Linding	
Niels	428
Madsen Rasch	

Niels	546
Madsen Skræder	
Peder	220
Madskone	
Anne	579
Dorothe	1093
Sidsel	2313
Madzdatter	
Karen	289
Madzsøn Brich	
Christen	1156
Madzsøn Rasch	
Niels	2184
Madzøn	
Christen	1106
Michelsen	
Las	14672
Niels	672
Rasmus	982
Mortens	
Kirsten	1793
Mortensdatter	
Ingeborg	barn af 224
Ingeborg	barn af 224
Johanna	751
Karen	barn af 224
Kirsten	181
Maren	725
Maren	barn af 224
Maren	barn af 362
Mette	barn af 224
Mortensen	
Jens	barn af 224
Jess	112
Niels	3584
Niels	896
Niels	278
Niels	barn af 224
Peder	barn af 224
Peder	barn af 362
Terman	barn af 556
Thomas	barn af 362
Mortensen Bierg	
Christen	barn af 362
Mortensen Bjerg	
Morten	barn af 362
N.N.	

Gedske	983
Nielsdatter	
Ane	barn af 2184
Ane Cathrine	barn af 76
Anna	273
Anna	barn af 396
Anna	111
Anna	barn af 84
Anne	547
Anne	barn af 1356
Anne	barn af 1356
Anne	barn af 492
Anne	barn af 178
Anne Cathrine	barn af 136
Barbara	barn af 138
Berette	1441
Birgitte	barn af 720
Botille	423
Christine	barn af 396
Christine	barn af 84
Dorothe	357
Dorothe	barn af 178
Dorthe	barn af 492
Dorthe	barn af 2044
Edel	barn af 138
Edel	barn af 138
Else	barn af 306
Else	89
Else	barn af 44
Johanne	barn af 396
Karen	barn af 546
Karen	barn af 546
Karen	barn af 554
Karen	barn af 306
Karen	barn af 178
Karen	barn af 138
Karen	barn af 84
Kiersten	barn af 396
Kiersten	barn af 84
Kiersten	barn af 84
Kierstine	barn af 896
Kirsten	1597
Kirsten	399
Kirsten Maria	barn af 44
Kirstine	barn af 1356
Leene	barn af 136
Maren	barn af 896
Maren	barn af 2184
Maren	635

Maren	barn af 11170	Christen	barn af 178
Maren	795	Christen	68
Maren	1641	Christen	barn af 222
Maren	405	Christen	barn af 34
Maren	977	Christen	barn af 36
Maren	1631	Christen	barn af 44
Maren	barn af 720	Claus Guldagger	barn af 138
Maren	153	Esche	9776
Maren	barn af 178	Gregers	736
Maren	barn af 396	Hans	360
Maren	barn af 396	Hans	barn af 306
Maren	69	Hans	barn af 492
Maren	barn af 136	Hans	42
Maren	barn af 76	Henrik	barn af 136
Maren	barn af 36	Jacob	374
Maren	barn af 36	Jakob	678
Maren	barn af 34	Jens	barn af 34
Maren	barn af 36	Jens	336
Maren	barn af 36	Jep	286
Maren Agerholm	barn af 44	Joen	1596
Maren Kirstine	17	Joen	barn af 798
Maren Kirstine	barn af 36	Jørgen	barn af 7336
Mette	barn af 896	Knud	354
Mette	barn af 2184	Knud	1022
Mette	897	Knud Christian	22
Mette	barn af 396	Lambert	1440
Mette Christine	barn af 36	Lambert	barn af 720
Sofie	5585	Lambert	barn af 44
Nielsdatter Friis		Lars	barn af 136
Anne	689	Las	89370
Nielsdatter Jegum		Laurids	barn af 5584
Maren	277	Laust	barn af 492
Nielsdatter Windfeldt		Maren	barn af 76
Birgitte	barn af 2232	Mathis	barn af 2184
Eddel	barn af 278	Michel	barn af 5584
Johanne	barn af 278	Mikkel	barn af 3584
Johanne Marie	139	Morten	barn af 896
Maren	barn af 278	Morten	1792
Nielsen		Niels	2044
Anders	454	Niels	4088
Anders	barn af 2184	Niels	barn af 896
Anders	barn af 178	Niels	barn af 896
Backen	barn af 554	Niels	barn af 3584
Bonde	80	Niels	barn af 2184
Christen	barn af 7336	Niels	barn af 5584
Christen	2792	Niels	barn af 7336
Christen	barn af 306	Niels	barn af 588
Christen	barn af 428	Niels	barn af 1356
Christen	246	Niels	barn af 554

Niels	barn af 136	Jens	214
Niels	barn af 138	Mads	barn af 428
Niels	barn af 138	Niels	barn af 428
Niels	barn af 136	Nielsen Rasch	
Niels	barn af 36	Mads	1092
Niels Christian	barn af 36	Nielsen Skræder	
Oluf	952	Hans	314
Peder	448	Nielsen Trøllund	
Peder	barn af 396	Christen	barn af 1584
Peder	barn af 76	Hans	198
Peder	38	Peder	792
Poul	18	Nielsen Windfeldt	
Rasmus	barn af 798	Anders	barn af 278
Søren	barn af 896	Hans	barn af 278
Søren	barn af 2184	Hans	barn af 278
Søren	barn af 720	Morten	barn af 278
Søren	barn af 492	Nielskone	
Søren	barn af 138	Anna	1357
Thomas	206	Maren	7337
Thomas	barn af 44	Mette	1795
(Uden navn)	barn af 798	Nielssøn Jegum	
(Uden Navn)	barn af 76	Christen	barn af 554
(Uden navn)	barn af 34	Nielssøn Windfeldt	
Nielsen Af Beg		Hans	1116
Mads	357490	Nisdatter	
Nielsen Bindesbøl		Anne	629
Las	3668	Nissen	
Nielsen Borch		Antoni	1952
Peder	272	Hans	626
Peder	barn af 136	Maria	249
Nielsen Bredmose		Olesen	
Søren	294	Christen	barn af 340
Nielsen Dahl		Hans	170
Hans	794	Jens	barn af 340
Nielsen Friis		Peder	6136
Niels	barn af 1378	Simon	barn af 340
Peder	1516	Søren	barn af 340
Nielsen Guldager Windfeldt		Olufsdatter	
Claus	barn af 278	Anna	barn af 426
Nielsen Hebo		Anne	barn af 204
Anders	230	Inger	213
Nielsen Hove		Johanne	barn af 204
Niels	588	Maren	barn af 204
Nielsen Krogager		Olufsen	
Hans	barn af 3192	Christen	986
Søren	barn af 798	Christen	barn af 204
Nielsen Linding		Hans	barn af 1972
Bertel	barn af 428	Jacob	barn af 204
Christen	barn af 428		

Jes	208	Maren	barn af 56
Las	barn af 426	Maren	barn af 38
Mads	102	Mette	1347
Oluf	426	Mette	3069
Søren	1808	Mette	barn af 272
Thue	1352	Mette	barn af 66
Outrup		Mette	barn af 60
Jacob	2040	Mette	barn af 60
Pallesdatter		Sidsel	699
Anne	barn af 446	Zidsel	barn af 38
Barbara	barn af 446	Pedersdatter Friis	
Maren	223	Mette	barn af 1516
Pallesen		Pedersdatter Kjær	
Jens	barn af 446	Birgitte	barn af 766
Peder	barn af 446	Dorothea	383
Thomas	barn af 446	Pedersdatter Trøllund	
Pedersdatter		Anne	1585
Ane	19	Pedersen	
Anne	barn af 240	Bertel	barn af 38
Anne Marie	barn af 432	Byrial	178748
Apelone	barn af 3068	Christen	24568
Berthe	427	Christen	barn af 38
Birgitte	179	Eske	barn af 56
Birthe	195	Hans	304
Dorothe	barn af 66	Hans	barn af 432
Dorothe	barn af 66	Hans	barn af 152
Ellen	barn af 608	Hans	barn af 66
Ellen	29	Hans	barn af 240
Else	197	Hans	30
Hedvig Elisabeth	41	Jacob	1632
Helvig	barn af 152	Jacob	barn af 240
Helvig	barn af 152	Jens	2432
Helvig	barn af 152	Jens	786
Johanne	barn af 240	Jens	barn af 432
Karen	barn af 220	Jens	barn af 3068
Karen	33	Jep	28960
Karen	barn af 38	Jes	28
Karen	barn af 38	Jes	3068
Kirsten	barn af 152	Jes Rahbech	barn af 56
Kirsten	barn af 152	Jesper	barn af 66
Kirsten	barn af 220	Jørgen	972
Kirsten	barn af 3068	Lars	barn af 608
Lisbeth	barn af 240	Mads	1420
Maren	495	Mads	barn af 448
Maren	757	Mads	barn af 220
Maren	201	Morten	224
Maren	801	Niels	1794
Maren	barn af 240	Niels	barn af 448
Maren	barn af 66	Niels	barn af 448

Niels	76	Kirsten	barn af 144
Niels	barn af 56	Kirsten	barn af 144
Niels	barn af 38	Maren	barn af 144
Palle	446	N.N.	44687
Peder	barn af 448	Poulsen	
Peder	barn af 60	Anders	barn af 89374
Peder Terkelsen	barn af 38	Anders	barn af 144
Rasmus	barn af 220	Ane	barn af 18
Rasmus	110	Christen	barn af 18
Simon	120	Christen	barn af 3070
Simon	barn af 60	Eske	barn af 700
Søfren	barn af 240	Hans	barn af 700
Søren	456	Jep	barn af 700
Søren	216	Mette	9
Søren	barn af 240	Niels	barn af 89374
Søren	barn af 220	Niels	barn af 18
Søren	barn af 56	Niels Christian	barn af 18
Søren	barn af 56	Peder	barn af 700
Thomas	750	Peder	barn af 18
Thue	barn af 240	Søren	barn af 700
(Uden navn)	barn af 66	Poulsen Snepsgaard	
(Uden navn)	barn af 60	Christen	6140
Visti	7338	Povelsen	
Pedersen Friis		Christen	72
Søren	758	Povlsen	
Pedersen Jegum		Jes	350
Niels	136	Rasch	
Pedersen Kjær		Madz	4368
Frands	barn af 766	Raskesen	
Hans	barn af 66	Hans	barn af 180
Hans	barn af 766	Jens	barn af 180
Jens	254	Morten	barn af 180
Pedersen Kolle		Thomas	90
Jacob	408	Rasksdatter	
Pedersen Møller		Else	barn af 180
Peder	912	Johanne	721
Peder	barn af 912	Johanne	barn af 180
Povl	700	Rasmusdatter	
Pedersen Riis		Anna	221
Jens	490	Bold	barn af 982
Pedersen Trøllund		Else	491
Knud	barn af 792	Maren	55
Niels	396	Mari	barn af 982
Pederskone		Rasmussen	
Kirsten	1517	Mads	barn af 110
Poulsdatter		Mads	barn af 110
Anne	1535	Rasmus	barn af 442
Anne	barn af 144	Rød	
Anne	barn af 3070	N.N.	89371

Simonsdatter

An Lisbeth barn af 188
 Ane 159
 Anne 155
 Anne barn af 188
 Anne Cathrine barn af 188
 Dorothe barn af 188
 Ellen barn af 120
 Else barn af 188
 Maren barn af 188
 Mette 623
 Mette barn af 120

Simonsen

Anders 370
 Anders 94
 Baken barn af 188
 Christen barn af 188
 Christen Knudsen barn af 120
 Hans barn af 310
 Jens barn af 188
 Jens barn af 120
 Jens barn af 310
 Peder barn af 120
 Peder 60
 Thue barn af 120

Søffrenson

Bunde 1098

Søfrenssøn

Bunde 552

Sørensdatter

Ane Marie barn af 98
 Anna barn af 276
 Anna barn af 54
 Anna Cathrina barn af 126
 Anne 309
 Anne 611
 Anne 341
 Anne 295
 Anne 785
 Anne 351
 Anne barn af 480
 Appolone barn af 456
 Catrine Margrete barn af 244
 Dorthe barn af 244
 Edel barn af 244
 Else Marie 49
 Gye barn af 682
 Ingeborg barn af 294
 Ingeborg barn af 98

Johanne barn af 1222
 Johanne barn af 480
 Karen 633
 Karen barn af 1222
 Karen barn af 480
 Karen barn af 294
 Karen barn af 316
 Karen barn af 126
 Kierstine barn af 244
 Kierstine Margrethe barn af 244
 Kirsten barn af 480
 Kirsten barn af 758
 Kirsten barn af 480
 Kirsten barn af 294
 Kirsten barn af 276
 Kirsten barn af 392
 Kirsten barn af 1576
 Kirsten 63
 Kjersten Marie barn af 98
 Maren barn af 1222
 Maren 433
 Maren 589
 Maren barn af 480
 Maren barn af 294
 Maren barn af 276
 Maren barn af 216
 Maren barn af 216
 Maren 27
 Mette 961
 Mette barn af 480
 Mette barn af 480
 Mette 147
 Voldborg barn af 682

Sørensdatter Friis

Anne 379

Sørensdatter Kier

Johanne 183
 Karen barn af 366
 Margrethe barn af 366

Sørensen

Anders 12
 Anders barn af 6
 Bachen 292
 Bertel 158
 Bonde barn af 276
 Bunde 2208
 Christen barn af 294
 Christen barn af 276
 Christen barn af 126

Christen	barn af 1576
Christian	barn af 244
Else Marie	barn af 24
Eske	barn af 1222
Gregers	barn af 316
Hans	122
Hans	barn af 126
Hans	barn af 960
Hans Trøllund	barn af 98
Henrich	barn af 316
Iver	barn af 294
Jens	barn af 392
Jens	196
Jens	barn af 244
Jens	barn af 126
Jens	barn af 98
Jens	barn af 1576
Jep	2452
Jes	228
Jes Pallesen	barn af 6
Johan	barn af 1104
Kristian Jessen	barn af 6
Lars Thomsen	barn af 24
Lauritz	738
Lauritz	barn af 1576
Laurs	barn af 244
Mads	422
Mads	barn af 216
Maren Dejgård	3
Niels	barn af 294
Niels	138
Niels	barn af 316
Peder	barn af 758
Peder	240
Peder	barn af 216
Peder	barn af 98
Poul	12280
Rasmus	442
Sigvald Dejgård	barn af 6
Søren	480
Søren	barn af 294
Søren	barn af 316
Søren Andersen	6
Thomas	108
Thomas	barn af 54
Trogels	barn af 1104
(uden navn)	barn af 54
Sørensen Friis	
Anders	344

Hans	barn af 758
Sørensen Strudvad	
Christen	904
Peder	barn af 1808
Sørensen Toft	
Knud	190
Terchelsdatter	
Anna	barn af 860
Terchelsen	
Christen	430
Hans	barn af 860
Jørgen	barn af 860
Mads	barn af 860
Ole	barn af 860
Termansen	
Morten	556
Thammesdatter	
Birthe	3621
Thomasdatter	
Anna	447
Anna	barn af 90
Anne	barn af 750
Aplone	1223
Else	45
Ingeborg	barn af 800
Johanne	363
Johanne	barn af 90
Karen	barn af 400
Karen	375
Karen	985
Kiersten	barn af 90
Kiersten Margrethe	barn af 206
Kirsten	413
Kirsten	171
Maren	barn af 750
Maren	barn af 800
Maren	barn af 1640
Maren	barn af 90
Maren	barn af 90
Maren	103
Margrete	barn af 206
Mette	barn af 750
Mette	barn af 342
Mette	barn af 100
N.N.	613
Thomasen	
Christian Peter	barn af 206
Jes	barn af 206
Laurids	200

Laurids	barn af 100	Karen	169
Niels	barn af 342	Maren	barn af 338
Niels	barn af 206	Mette	241
Niels	barn af 206	N.N.	65
Peder	barn af 750	Thuesen	
Søren	54	Jacob	barn af 338
Søren	barn af 108	Thomas	342
Thomesen		Thor	676
Throgels	4916	Thor	382
Thomiskone		Thue	barn af 338
Maren	1227	Tobias	16
Thomsen		(Uden navn)	barn af 32
Anders	1376	Thyges	
Christen	252	Maren	1397
Iver	12286	Thygesen	
Jens Peter	barn af 90	Laurids	698
Lambert	barn af 90	Tobiasdatter	
Lars	barn af 1640	Karen	barn af 16
Lars	50	Kirsten	barn af 16
Laurits	800	Kirsten Marie	barn af 16
Mads	434	Tobiasen	
Niels	barn af 1640	Ane	barn af 8
Niels	barn af 1640	Ane Marie	barn af 16
Rask	barn af 90	Anton	1 e
Thomsen Borris		Anton Marinus	4
Christen	820	Bonde	barn af 4
Thorsdatter		Ella Dorthea	1 b
Ane Dorethe	barn af 382	Gunhild	1 d
Anna	barn af 676	Inger	1 c
Anne	barn af 382	Kathrina	1 a
Dorothe	barn af 676	Niels Jensen	barn af 16
Dorothe	barn af 382	Niels Peder	barn af 8
Elisabeth	191	Niels Peder Christian	barn af 8
Karen	barn af 676	Paul	2
Kirstine	barn af 676	Poul Nielsen	barn af 8
Maren	barn af 676	Søren Hans	barn af 4
Margrethe	barn af 382	Søren Hansen	8
Thorsen		Thue	barn af 16
Anders	barn af 676	(uden navn)	barn af 4
Peder	barn af 382	Tygesdatter	
Thue	338	Maren	barn af 1396
Thue	barn af 382	Vistisdatter	
(Uden Navn)	barn af 382	Ane	barn af 1834
Throgelsen		Anna	barn af 1834
Bertel	2458	Els	barn af 1834
Thuesdatter		Els	barn af 870
Anne	barn af 338	Gertrud	barn af 1834
Dorethe	barn af 338	Karen	barn af 1834
Ellen	barn af 338	Maren	917

Maren	barn af 870
Maren	barn af 870
Maren	435
N.N.	3669

Vistisen

Christen	barn af 1834
Knud	barn af 870
Lars	barn af 870
Las	barn af 1834
Mads	barn af 1834
Thomas	barn af 1834

Windfeldt

Niels Kristen	2232
---------------	------

Tag med på en rejse tilbage i tiden,
i sporene efter 670 aner,
gennem 19 generationer
og 6 århundreder.

Og mød en række folk, der sled med at få
få jorden og engene til at give lidt velstand fra sig,
og ofte supplerede med
studeavl og pottefremstilling.

